DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

52ste JAARGANG

1917.

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

's GRAVENHAGE.
REDACTIE: STEPHENSONSTRAAT 92.

MAASSLUIS.
ADMINISTRATIE: ZUIDVLIET J 131.

Bladz.

Tweede Nederlandsche Jaarbeurs te Utrecht, 27 Februari—11 Maart 1918. (De) 293
Tentoonstelling Stadsschoon te Amsterdam 350

U.

Utrecht. (Jaarbeurs te) 29, 293
Uit Apeldoorn 179, 186, 201, 314
Uitvinders gevraagd! 308
Uit de Staatsbegrooting voor 1918. 316, 322
Utrecht. (Een verslag over de Gemeenteverzamelingen van) 406

V.

Vereeniging. (Zuiderzee-) 78
Vijzelstraatbebouwing. (De) 113
Verschijnselen. (Bedenkelijke) 209, 217, 249, 257, 265
Verbetering van langzaambindende mortels. 294
Verwaarloosde krachtbronnen 325
Voor-Indië en op Java. (Boeddhistische kunst in) 386
Vooruitgang in de steenfabrikatie 405
Verslag over de Gemeenteverzamelingen te Utrecht. (Een) 406

Vereenigingen.

Bond van Nederlandsche Architecten.

Vergadering van Januari 1917 te Amsterdam 10
" " 17 Maart 1917, te Utrecht. 98
" " 21 April 1917, te Amsterdam. 147, 155
" " 5 Juli 1917, te Hilversum. 218
" " December 1917, te Amsterdam. 388

Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Vergadering van 3 Januari 1917. 18
" " 24 April 1917. 130
" " 15 Mei 1917. 157
" " 17 October 1917. 338
" " November 1917. 379
" " 19 December 1917. 413

Architectura et Amicitia te Amsterdam.

De nieuwe koers in A. et A. 226
De crisis in Architectura et Amicitia. 235, 242
Vereeniging voor voortgezet en hooger bouwkunstonderricht. 259
Club van Haagsche leden 371
" " " " , vergadering van 23 Nov. 1917. 388
Club van Utrechtsche leden. Jaarbeurscommissie. 389
Club van Haagsche leden, Vergadering van 18 Dec. 1917. 413

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Examens 1917. 43, 141
Ledenvergadering van 1 Maart 1917. 84
Algemeene vergadering van Mei 1917. 170
Adres aan den Gemeenteraad van Rotterdam. 227
Ledenvergadering van Juli 1917. 235
Pensioen-commissie. 260
Ledenvergadering van November 1917. 378

Friesche Bouwkring te Leeuwarden.

Lezing H. v. d. Kloot Meijburg, December 1916. 34
" H. Martin. 53
" H. Martin. 379

Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen.

Vergadering van 1 December 1917. 394

Nederlandsche Oudheidkundige Bond.

Vergadering van 28 en 29 Juni 1917 te Groningen. 210
Adres aan de leden der Tweede Kamer, inzake Restaureeren. 403

Verbond van Nederl. Kunstenaarsvereenigingen 74

Bladz.

Nederl. Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst.

Adres aan den Minister van Binnenl. Zaken. 212
College van advies. 380

Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Het zeventigjarig bestaan. 282

Maatschappij van Nijverheid.

Verslag over het Museum en de School voor Kunstnijverheid te Haarlem. 131

Arti et Amicitiae te Amsterdam

Lezing Dr. Jan Kalf, 2 Maart 1917. 85

Bond Heemschut.

Vergadering van 12 Mei 1917, te Amsterdam. 164

Haagsche Kunstkring.

Lezing Dr. Jan Kalf. 411

Indisch Genootschap te 's Gravenhage.

Algemeene vergadering. 355

Bond van Nederlandsche Baksteenfabrikanten 11

Nederlandsche Aannemersbond.

Algemeene vergadering van 10 en 11 Juli 1917. 227

Betonijzerbond.

Vergadering van 12 April 1917. 131

Algemeen Nederl. Verbond.

Utrechtsche Studentenafdeeling. 372

Vereeniging van Wijsbegeerte te 's Gravenhage.

Lezing van Dr. H. P. Berlage. 348

Algemeene Vereeniging van Academisch gevormde leeraren.

Vergadering te Utrecht, April 1917. 132

K. N. Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam 403

Vereeniging Vakopleiding voor Handwerkslieden in Nederland.

Algemeene vergadering 243

W.

Woningbouw. 122
Woningraad. (Nationale) 203
Woninghygiëne. (Bouw- en) 281, 289
Wederopbouw van Yperen. (De) 291
Waterleiding in Friesland. (Een provinciale) 318
Woningvraagstuk. (Het) 341
Woningcongres. 387

Y.

Yperen. (De wederopbouw van) 291

Z.

Zuid-Limburg. (Nuttige delfstoffen in) 78
Zuiderzee-Vereeniging. 78
Zuiderzee. (Afsluiting en droogmaking van de) 171
Zuiderzee (Droogmaking van de) 339

52STE JAARGANG. ZATERDAG 6 JANUARI 1916. No. 1

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Nieuwjaarsbrief van Piet van Diever.

Amice Redacteur!

Het is alweer zoo, ik heb het al weder tot het allerlaatst uitgesteld, om iets van mij te laten hooren en ook eenig antwoord te geven op het laatste schrijven van mijn ouden vrijend Jan van Lekkerkerk en nu loopt het gedenkwaardige jaar 1916 zoo hard naar zijn einde, dat gij nu natuurlijk een nieuwjaarsbrief in optima forma van mij verwacht. Als dat maar niet op een teleurstelling uitloopt, want sedert ik de lagere school heb verlaten heb ik het schrijven van nieuwjaarsbrieven verleerd en bovendien, ik heb er van mijn geboorte af een hekel aan gehad, evenals aan toespraken bij een begrafenis. Het verband is U natuurlijk duidelijk. Een goede nieuwjaarsbrief behoort een soort lijkrede in te houden over het afgeloopen jaar, gevolgd door een, in elk geval voorbarige, lofrede op het jonggeborene, waarvan men dan zegt alles te verwachten, wat men wenscht. Hopen wij dit en moge dat zoo en zoo uitvallen, daarvan hangt de predicatie dan gewoonlijk aan elkander, ofschoon wij zeer goed weten, door de telkens terugkeerende ervaring, dat al die mooie verwachtingen in den regel larie zijn en dat wij nog steeds de reeds door Adam en Eva toegepaste methode volgen ons zelf en anderen wat wijs te maken.

Voor een terugblik gevoel ik nog wel iets, mits men daarbij eerlijk te werk gaat en niet al het voorbijgegane maar mooi en goed vindt, omdat het nu eenmaal voorbijgegaan en geleden is. Als 1916 een beroerd jaar geweest is, dan mag ik gerust verklaren, dat ik blij ben, dat wij e. doorheen zijn. Zulk een verklaring is misschien niet erg christelijk, maar gij zult toegeven, dat zij menschelijk is. Ook sluit zij niet uit, dat men dankbaar de lichtpunten en lichtpuntjes gedenkt, die af en toe den donkeren hemel een wijle verhelderd hebben.

Zulk een lichtpunt was de brief van Jan van Lekkerkerk van den 11den November (een klein lichtpuntje weliswaar, want hij moet zich niet te veel gaan verbeelden) want ik kreeg daarvijt de verblijdende gewaarwording, dat er nog collega's zijn, die niet onherstelbaar geslagen zijn met de hopeloozen ernstigheid, waaronder tegenwoordig zooveel anderen gebukt gaan, dat men zonder overdrijving van een epidemische ziekte mag spreken.

Versta mij wel, ik bedoel met ernstigheid iets anders dan ernst. Het verschil is zoo iets als dat tusschen deftigheid en waardigheid.

Ik vergeef die ernstigheid (gij ziet, ik ben vergevensgezind, zooals men dat op Oudejaarsavond behoort te zijn) nog aan de gladde confraters, die er munt uit weten te slaan en de domme gemeente er mede weten te lijmen. Als het eenmaal om geld maken gaat, dan moet je niet te kieskeurig zijn in de middelen, anders ben je een stommerik. Maar vooral als ik jonge, veelbelovende en goed willende beoefenaars der bouwkunst door die ernstigheid bevangen zie en tracht in de bleeke gelaatstrekken op hun lange gezichten te lezen, wat er eigenlijk in hun ziel omgaat, dan kan het mij zoo wee, zoo wee om het hart worden, dat.... dat..... pardon, het wordt mij te machtig: permitteer, dat ik mij even absenteer.

In zulke oogenblikken doet een opstopper, zoo ongezouten toegediend, als die brief met die op hun kop staande eetjes

een mensch goed en daarom mocht ik hem uwe lezers niet onthouden. Hoe komt de vent aan de nonsens, hebben er mij verschejdene gevraagd, maar hij is goed, hij is goed!

Bescheidenlijk heb ik de lui toen doen opmerken, dat mijn vriend Jan geen vent is, maar een gentleman, wiens verdiensten, zoomin op het gebied der bouwkunst, als op dat der vereenvoudigde spelling onderschat mogen worden.

Zijn stelsel is, naar ik onlangs vernam, bij de Koninklijke Academie van Wetenschappen in onderzoek en hij wordt wellicht een ernstig concurrent van Kollewijn.

Zulk een lichaam als die Academie is zeer langzaam in zijn bewegingen en 't zal wel een paar jaartjes duren, eer zij klaar is met het beduimelen van deze nieuwigheid.

Ik voor mij zou er wel gaarne mee medegaan, maar gij denkt er als Redacteur misschien anders over en daarom schrijf ik voorloopig nog maar, zoo goed en zoo kwaad als het gaat, volgens de Vrjes en te Winkel.

Den zetter heb ik bewonderd, die moet bepaald een geestverwant van mijn Lekkerkerkschen vriend zijn, anders had hij zeker niet zoo gauw en zoo goed gesnapt, waar het om te doen was; maar ik zou er toch wel wat om willen verwedden, dat hij nu en dan onder het zetten die omgekeerde eetjes en andere fratsen naar den duivel of naar Lekkerkerk gewenscht heeft.

Daar heb je het alweer, zal Jan zeggen, wanneer hij dit leest en ik reken er een beetje op, dat dit schrijven onder zijn oogen zal komen; daar heb je het alweer, van je vrienden moet je het hebben; zij willen wel medegaan met wat nieuws, maar als het op doen aankomt, dan laten ze je toch maar weer alleen de kastanjes uit het vuur halen, dan blijkt zelfs die vooruitstrevende Piet een verstokt conservatief.

Mijn waarde Jan! ik heb den schijn tegen mij, en als dat het geval is, helpt redeneeren meestal weinig; daarom zal ik over mijn beweegredenen nu geen boom opzetten. Het zal je later nog wel eens blijken, dat ik meer voor de vereenvoudigde spelling gevoel, dan je nu meent; dus laat mij liever het slot van je brief wat nader beantwoorden. Laat de ijdelheid je niet verleiden, om een gevaarlijken rebus achter je naam en titel te zetten. Er zijn hier in Diever ook al flauwe grappenmakers en je raadt nooit wat die van B. D. G. G. gemaakt hebben. Ik zal het je maar zeggen: „Beduvelaar der goe gemeente". Zoo zal je jezelf toch niet willen betitelen. Neen, dan hebben onze ingenieurs voor de titelkwestie een betere oplossing gevonden. Zij hebben van hun Konjnklijk Instituut eenvoudig een „Irrenanstalt" gemaakt: dat „ir" voor den naam moet de goe gemeente in den waan brengen, dat de ingenieurstitel eigenlijk met een academischen graad gelijk staat. Ik heb er niets tegen, dat de ingenieurs, met de hun eigen bescheidenheid, zich dit verbeelden, maar ik vind het jammer, dat zij zich bij werkelijk gegradueerden en bij buitenlandsche collega's een beetje belachelijk maken. Om het aanzien van hun stand te verhoogen, behoefden zij toch niet tot zulke kinderachtigheden hun toevlucht te nemen. Wij steken zoo vaak met de Duitschers den draak, om hun overdreven titelmanie, maar hiermede zijn de Duitschers overtroffen.

Neen Jan, ik kan je ook al niet aanraden, om bijvoorbeeld at. (architect) of br. (bouwmeester) voor je naam te zetten en zou zeggen, wanneer je het niet zonder zoo'n deftigen kop of sierlijken staart doen kunt, hang dan teekenstift en penseel liever aan den kapstok en wijdt je geheel aan de vereenvoudigde spelling, dan heb je nog kans doctor in de letteren, honoris causa, te worden.

Dat is ook niet te versmaden, watblief? Of blijf je misschien liever jezelf? Dat probeer ik nu ook al jaren lang en dat is misschien het allerbeste.

Maar gemakkelijk is het niet. Nooit heeft men het zoo gevoeld als thans, hoe

„..... 't machtig geestenkoor
Des wijzen kloekheid vaak bespot
En brengt van 't spoor."

En juist, wij hebben in onzen tijd zulk een groote behoefte aan karakters, niet het minst in de bouwkunst. Nederland mag zich verheugen, op enkele te kunnen wijzen, maar toch, in welk een overstelpende mate heeft nog de middelmatigheid de overhand.

Ik ben, toen ik laatst even in Amsterdam moest wezen, een kijkje gaan nemen op de tentoonstelling van de ontwerpen voor de Heerlensche prijsvraag. Daarvan is mij een vreemden indruk bijgebleven, die ik nog niet onder woorden kan brengen. Ik kom er later misschien nog wel eens op terug, wanneer gij het dan niet, als te oude koek, terzijde schuift. Nu moet ik een eind maken aan dezen brief, waarin ik bijna mijn nieuwjaarswensch zou vergeten.

Aan U dan, amice Redacteur, aan vriend Jan van Lekkerkerk en aan de lezers van de Opmerker mijn beste wenschen voor 1917 en verder tot in lengte van dagen!

Hierbij laat ik het, want het is op slag van twaalven en ik wil het plechtig oogenblik in de gepaste stemming laten voorbijgaan.

Als steeds,

t. t.

PIET VAN DIEVER.

31 December 1916.

Prijsvragen.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

Jaarverslag over 1916. (1 Dec. 1915—1 Dec. 1916).
Aan het Bestuur der Constitueerende Vereenigingen.

WelEdelGeb. Heeren:

Ter voldoening van het bepaalde in art. 9 van het Huishoudelijk Reglement der P. P. C., heeft de Commissie de eer U hierbij haar verslag over het jaar 1916 aan te bieden.

Ofschoon de P. P. C. in het afgeloopen jaar kan wijzen op feiten, die aantoonen dat haar invloed voortdurend in beteekenis wint en bij het uitschrijven van prijsvragen in 't algemeen met de A. R. wordt rekening gehouden, zij 't dan ook soms eerst nadat onzerzijds daarop de aandacht was gevestigd, moet zij tot haar leedwezen constateeren, dat van de zijde der architecten niet altijd in voldoende mate wordt medegewerkt om de door de architecten-organisatie's ontworpen en vastgestelde prijsvraagregelen te handhaven. Dit is te meer te betreuren, omdat zoodoende van de zijde der meest belanghebbenden de grondslagen der P. P. C. worden aangetast en een werk, dat met veel moeite is tot stand gekomen, ten zeerste dreigt te worden benadeeld, ja misschien wel vernietigd.

De prijsvraag voor een gebouw der Ned. Bank, waarvan in het vorrig jaarverslag werd gewaagd, deed dit euvel sterk tot uiting komen. De correspondentie, die zich naar aanleiding daarvan tusschen de C. V. en de P. P. C. heeft ontsponnen, heeft nog niet tot een gewenscht resultaat geleid en bleef tot heden de nadenkelijke wensch der P. P. C. om de A. R. bindend te verklaren voor de leden der V. C., nog ten deele onvervuld. Wel is waar heeft het genootschap „Architectura et Amicitia" en de Bond van Nederlandsche Architecten de A. R. voor haar leden

bindend verklaard in het vertrouwen, dat ook de beide oudere Comt. Ver. daartoe zullen overgaan. Deze hebben daartoe echter nog niet kunnen besluiten. Het bestuur der Ver. Bouwkunst en Vriendschap deed ons weten dat, hoewel het bestuur algemeen van gevoelen is, dat maatregelen dienen te worden genomen, om het correct naleven der A. R. door de leden hunner vereeniging te waarborgen, de nu geldende statuten het nemen van disciplinaire maatregelen in den weg staan, maar er bij de eerstvolgende statutenwijzigingen er naar zal worden gestreefd de daarvoor noodige wijzigingen opgenomen te krijgen.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Vakvereeniging van Architecten, die aanvankelijk het bindend verklaren der A. R. in het vooruitzicht had gesteld, is van meening de zaak met het instellen van een „Eereraad" te kunnen oplossen. Zoolang echter niet duidelijk is uitgesproken, dat die eereraad voor de handhaving der A. R. stipt behooren na te leven verwacht onze commissie van de regeling weinig nut en blijft zij bij haar meening, dat alleen bindend verklaring oplossing kan zijn, want wordt door laatst bedoelde vereenigingen geen maatregelen genomen om het royaal naleven der A. R. door haar leden te verzekeren, dan zal het ook voor de vereenigingen, die bindend verklaring wèl in haar reglementen opnemen, uiterst moeilijk vallen het ingenomen standpunt tegenover hun leden met succes te blijven innemen. En het gevolg hiervan zal zijn dat alles op losse schroeven wordt gesteld en het voortbestaan der P. C. C. in gevaar wordt gebracht. Een spoedige afdoening van deze hoogst belangrijke zaak mag dan ook urgent worden genoemd.

2°. Openbare prijsvraag van een gebouw ten dienste van de Heerlensche Openbare Leeszaal en Bibliotheek. Het mocht de jury gelukken deze prijsvraag, die aanvankelijk door eenige minder juiste bepalingen in het programma dreigde te mislukken, in heil goede spoor te brengen, zoodat het welslagen daarvan werd mogelijk gemaakt.

3°. Prijsvraag voor een Raadhuis der gemeente Beilen. Ook werd medegedeeld, dat het Gemeentebestuur van Beilen de onderlinge prijsvraag had uitgeschreven van een Raadhuis. Daar het programma niet beantwoordde aan de A. R. hebben wij op wijziging ervan aangedrongen. Als gevolg daarvan heeft het Gemeentebestuur de onderlinge prijsvraag gewijzigd in een meervoudige opdracht, waarvan de belooning werd geregeld overeenkomstig de honorariumtabel.

4°. Prijsvraag voor den bouw van arbeiderswoningen te Amersfoort. Het Gemeentebestuur van Amersfoort wenschte voor den bouw van arbeiderswoningen een prijsvraag onder de Amersfoortsche architecten uit te schrijven. Het programma werd onze commissie ter goedkeuring aangeboden, doch bleek, wat de regeling der prijzen betreft, niet te beantwoorden aan de A. R. Onze commissie heeft er daarom bij het gem.bestuur op aangedrongen het bedrag der prijzen te verhoogen. Men wenschte hierop echter niet in te gaan en heeft van het uitschrijven van die prijsvraag afgezien. Ter toelichting van het standpunt der P. P. C. in deze kan hierbij worden verwezen naar de beschouwingen der P. P. C. in Mei j.l. verschenen in een der vakbladen.

5°. Prijsvraag van een gebouw voor Stad en Lande van Gooiland. Door het bestuur van deze vereeniging werd tot verschillende architecten een schrijven gericht, behelzende, dat indien zij voor een eventueele benoeming als architect voor het door Stad en Lande van Gooiland te stichten gebouw, in aanmerking willen komen, het wenschelijk was een schetsontwerp ter beoordeeling van het bestuur in te dienen, waarvoor echter geen vergoeding kon worden toegekend. De P. P. C. heeft het bestuur er op gewezen, dat zoo'n concurrentie valt onder de termen van een prijsvraag en dat daarbij de A. R. gevolgd dienen te worden. Hierop werd geantwoord, dat het vooralsnog niet in de bedoeling ligt een prijsvraag uit te schrijven, doch mocht daartoe besloten worden, dat dan de wenken der P. P. C. zullen worden in acht genomen.

6°. Prijsvraag voor een kerkgebouw te Nieuw-Lekkerland. Reeds het vorig jaar was onze commissie om advies gevraagd door het kerkbestuur der Ned. Herv. Gemeente te Nieuw-Lekkerland inzake een voorgenomen openbare prijsvraag voor ontwerpen voor een kerkgebouw. In 't begin van dit jaar is het bestuur daarop terug gekomen en werd in overleg met onze commissie de prijsvraag uitgeschreven.

7°. Prijsvraag voor Woningbouw te Alkmaar. Door tusschenkomst van de N. B. V. A. kwamen de P. P. C. in bezit van een programma voor een prijsvraag voor woningbouw te Alkmaar, dat aan de A. R. beantwoordde en dientengevolge, behoudens enkele opmerkingen, de goedkeuring der P. P. C. kon erlangen.

In verband hiermede moet de P. P. C. tevens uiting geven aan haar leedwezen, dat de ledenvergadering van 12 Juli j.l. van de N. B. V. A. verklaard heeft haar eenmaal ingeslagen weg te zullen volgen, daar zij overtuigd is, dat deze leidt naar het vastgestelde doel en zich niet zal richten naar de handelwijze van andere vereenigingen.

Hierin toch ziet de P. P. C. een gevaar voor het zoo zeer gewenschte gemeenschappelijk overleg der Const. vereenigingen ter handhaving van de A. R.

Hoe noodzakelijk het is dat van de zijde der C. V. pressie op de leden wordt uitgeoefend zich naar de A. R. te gedragen, bleek ook uit de prijsvraag voor een tuinwijk, uitgeschreven door de woningbouwvereeniging „Lindelaan" te Maarssen. Het programma, dat ons in den loop van het vorig jaar ter goedkeuring werd aangeboden, bleek dusdanige fouten aan te kleven, dat het onmogelijk kon worden goedgekeurd, doch aan de vereeniging de gewenschte veranderingen werden voorgesteld. Onze commissie heeft echter verder van deze prijsvraag niets meer vernomen, totdat uit de bladen bekend werd, dat die prijsvraag als besloten prijsvraag toch voortgang had gehad met gevolg dat de heer Joh. D. Looyen als eerstbekroonde de uitvoering van het plan werd opgedragen. Onmiddellijk hierop heeft de P. P. C. zich gewend tot de conditioneerende vereenigingen met verzoek disciplimaire maatregelen te nemen tegen die leden, welke, 't zij als deelnemers, 't zij als jurylid han medewerking hadden verleend aan deze besloten prijsvraag, waarvan het programma niet door de P.P.C. is goedgekeurd. Bij het einde van dit jaar schijnt deze moeilijkheid nog niet te zijn afgewikkelt, althans heeft de commissie nog geen kennis gekregen van de maatregelen, die tegen bedoelde heeren zijn genomen.

Dat bindend verklaring der A. R. zeer noodzakelijk is en het naleven en uitlegging ervan niet louter aan de prudentie van de leden persoonlijk kan worden overgelaten, en dat nog niet genoeg het besef is doorgedrongen, dat ten slotte alleen de P. P. C. heeft uit te maken of aan de bedoeling der A. R. is voldaan, blijkt ook uit dit geval onomstootelijk.

In het afgeloopen jaar heeft de P. P. C. zich met verscheidene prijsvragen kunnen bezighouden, waaromtrent het volgende kan worden vermeld:

1°. Besloten prijsvraag voor een administratiegebouw te Nijmegen voor de N.V. Jurgens margarinefabrieken. Onze commissie, hierin geraadpleegd, heeft de directie in de voorbereiding dezer prijsvraag van raad gediend en aan de samenstelling van het programma medegewerkt. Ofschoon goed van opzet, heeft deze prijsvraag niet het gewenschte resultaat opgeleverd en kan de jury geen der ingekomen

ontwerpen voor uitvoering aanwijzen. De firma heeft zich hierop gewend tot een architect, die niet in deze prijsvraag was betrokken (ook niet als Jurylid) en hem de opdracht voor den bouw verstrekt.

Nadat deze zaak blijkbaar langen tijd had gerust, werd de P. P. C. door een andere jury een nieuw programma ter goedkeuring aangeboden. Onze commissie had hierop een paar kleine bemerkingen, doch kon zich in hoofdzaak ook met dit program vereenigen. Een definitief programma heeft de P. P. C. echter nog niet bereikt.

Ten slotte zij nog vermeld, dat de P. P. C. zich bezig gehouden heeft met de voorloopige regeling van door de regeering uit te schrijven openbare prijsvraag voor een Academiegebouw te Amsterdam en dat zij de overtuiging heeft, dat bij de samenstelling van het programma met de A. R. rekening zal worden gehouden.

De samenstelling der commissie werd gewijzigd door het periodiek aftreden van den heer H. C. Jansen, die vervangen werd door den heer P. J. Houtzagers, zoodat de commissie in het afgeloopen jaar was samengesteld als volgt: F. J. Houtzagers, Voorzitter, aftr. in 1919; Herm. v. d. Kloot Meyburg, Secretaris-Penningmeester, aftr. in 1917; P. J. de Jongh, lid, aftr. in 1918.

De rooster, volgens art. 8 van het Huishoudelijk Reglement, voor de constitueerende vereenigingen ter benoeming der verificatie-commissie der jaarrekening van de P. P. C. luidt:

in 1916 door de Vereen. Bouwkunst en Vriendschap,
„ 1917 „ „ Bond van Nederl. Architecten,
„ 1918 „ „ Mij. tot Bev. d. Bouwk., Vakver. v. Archit.
„ 1919 „ „ het Genootsch. Architectura et Amicitia.

De Permanente Prijsvraag Commissie:

P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
HERM. v. d. KLOOT MEYBURG, Secr.-Penningm.
P. J. DE JONGH, Lid.

Amsterdam, December 1916.

PRIJSVRAGEN „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP".

Op de door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam uitgeschreven prijsvragen zijn de volgende antwoorden ingekomen:

Voor een dubbele School 20 stuks onder de volgende motto's: Simplex, Waarheid, Art. 192, Christiania, A, Montessori. Voor het eerst, A. Z., de Tweeling, E. E. E., A. B. C., Fred. Studie, Voor een plein, Streng als d' Opvoeding, In Eulci Jubilo, G. L. O., Baksteen, Vlijt, Symmetrie.

Voor een Veilinggebouwtje 18 stuks onder de volgende motto's: In plano, Driehoek (figuur), Tuindersbelang, 't Westland, Joke, X, Landbouw, 22, Tweeling, Vragen en bieden, Mercurius, a/d. IJsel, Eenvoud, Elf, Groen = Wit, Oogst, Angora, Mijn.

Voor een Brievenhoofd 22 stuks onder de volgende motto's: B. V., Leen, Punt in driehoek (figuur), W. K. S., Excelsior, Liefde, Driehoek (figuur), Drie cirkels (figuur), Zilvergrijs, M. V. A. V., Peggij, Jagee, B. V., Pennevrucht, 7, Doorzicht, Aster, 't Y, Sparta, L. S., M., Ster (figuur).

De Jury, bestaande uit de heeren Ir. A. Broese van Groenou, Architect te Wassenaar; J. Gort, Architect te 's Hage; J. Houtzagers, Architect te Utrecht; J. C. Hemmes, Architect en A. A. van Nieuwenhuyzen, Architect, beiden te Rotterdam, heeft de prijzen als volgt toegekend:

a. Dubbele School.

Eerste prijs. Motto: „Voor een plein". Ontw. L. C. v. d. Vlugt Lz'n., Bouwk. Teekenaar te Rotterdam.

Tweede prijs. Motto: „Fred". Ontw. Ant. Pet, Techn ambtenaar Gemeentewerken te Utrecht.

Derde prijs. Motto: „Streng als d' Opvoeding". Ontw. H. Russcher, Bouwk. Teekenaar te Rotterdam.

b. Veilinggebouwtje.

Eerste prijs. Motto: „X". Ontw. C. Barentsen, Opz. der Landsgeb. te Rotterdam.

Tweede prijs. Motto: „22". Ontw. M. C. A. Meischke, Cand. Bouwk. Ing. te Rotterdam.

Derde prijs. Motto: „Vragen en Bieden". Ontw. J. J. L. Caarls, Bouwkundige te Utrecht.

Eervolle vermelding met getuigschrift. Motto: „Mijn". Ontw. H. B. van Broekhuyzen, te 's-Hage.

c. Brievenhoofd.

Eerste prijs. Motto: „Sparta". Ontw. J. H. Kerker, te Haarlem.

Tweede prijs. Motto: „L. S." Ontw. Jan Wils, Architect te 's Hage.

Derde prijs. Motto: „Jagee". Ontw. K. J. Vegter, te 's Hage.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 53. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Mededeelingen van de Redactie.
Toen ik nog jong was, door A. W. W.
De Vijzelstraat-bebouwing.
Bedreiging van stadsschoon.
Moordende Reclame, Handelsmaatschappij, Kunst, door Candidus.
T-stuk voor waterleidingbuizen, door H. Koolbergen, met afbeeldingen.
Pensioen-commissie.
De Utrechtsche Bouwraad.
Behuizing van ouden van dagen de z.g. Karenhuizen te Alkmaar.

DE BOUWWERELD No. 52. Oude schrijvers over de taak der bouwkunst (slot).
Dokterswoning te St. Jacobi-Parochie, ar. G. J. Veenstra, met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 53. Opmerkingen naar aanleiding van het voorstel tot wijziging der Indische Mijnwet, door prof. ir. S. J. Vermaes.
Telefonisch verkeer in Indië, door ir. A. S. J. van Kesteren, met afbeelding.
Grendelinrichting voor ophaalbraggen, door ir. V. Disselkoen, met afbeelding.
Ingezonden Stukken. Irrigatie en landbouw op Java, door ir. J. G. Numans, met naschrift van ir. M. Ypelaar.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 52. Officieel gedeelte — Bij het scheiden. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uittreksel uit het verslag van den Hoofdingenieur voor het Stoomwezen over het jaar 1915 (slot). — Theorie en Practijk bij Ontsmettingsdiensten (vervolg). — Examens. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 52. Nederl. Aannemersbond. Officieele, Mededeelingen.
Overzicht der aanbestede werken gedurende de maanden Augustus, September, October en November 1916.
Maximumprijzen voor handelsmaterialen in ijzer en staal.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 5 van 1 Januari 1917: Grafieken voor het ontwerpen van platen en balken van gewapend beton, door C. F. B. Lemaire i. c. c. — Ronde reservoirs door J. R. Altink. — Scheuren en roestvorming in gewapend beton bruggen — Naar aanleiding van de stelling van Castigliano, door Van de Wijnperssc. — Verleende Octrooien. — Cementindustrie in Japan. — Jaarbeurs Utrecht. — Uitslag van aanbestedingen.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder redactie van Prof. J. A. van der Kloes, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 1, 2de Jaargang: Den lezer heil! — Roestvrij ijzer. — Keuring en verbetering van schelpkalk. — Gewapend beton voor dijken en dammen. — Slijpen van gereedschap. — Gedachtenwisseling.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 10. De October-aflevering van Eduard Cuypers' maandschrift geeft ten eerste een beschrijving van het oude huis De Crassier in de Breedestraat te Maastricht, waar thans het agentschap der Credietvereeniging Amsterdam gevestigd is. Het is een der te Maastricht weinig voorkomende Louis XIV-huizen en inzonderheid bekend door de fraaie verzameling oudheden daar bijeengebracht door baron de Crassier, die het huis in de tweede helft der 18de eeuw bewoonde. De heer A. J. A. Flament deelt over huis en verzameling belangrijke historische bijzonderheden mede.

In een tweede artikel, getiteld: „Ons laatste huis", geeft de heer Corns. v. d. Ven een beschrijving met vele afbeeldingen van de bekende begraafplaats Oud-Eik en duinen, bij 's Gravenhage.

Twee kleine stukjes besluiten dit nummer, een beschrijving met afbeelding door J. G. Sinia van het Molentje bij Rucven en een van de Oudste Woning, een rotswoning bij Ueberlingen, door G. Wijgmans.

Varia.

KALKSTEEN EN VUURVASTE KLEI IN NEDERLAND.

In de vergadering van het Kon. Ned. Aardrijksk. Genootschap heeft Dr. P. Tesch onlangs eenige mededeelingen gedaan over het voorkomen van kalksteen en vuurvaste klei in Nederland.

Tot dusver werd de vuurvaste klei uit het buitenland betrokken. Wel worden tal van kleisoorten in ons polderland aangetroffen, maar die staan te ver af van het mineralogische begrip kaolien, om bruikbaar te zijn. Voorwaarde daartoe is toch, zoo groot mogelijke zuiverheid, zoodat aan een temperatuur van 1700 tot 1850 graden weerstand kan worden geboden. Voor Nederland's jonge kleisoorten is de kans om aan die voorwaarde te voldoen, gering; toch vindt men in het zuiden van Limburg, en wel in het Akensche zand, soorten, die goed uitzicht opleveren, in de tegenwoordige tijdsomstandigheden te worden gebruikt. Bij Vaals worden daarmee proeven genomen. Ook het vooruitzicht van een onderzoek op carboon-gesteenten uit Zuid-Limburg voor hetzelfde doel, is bemoedigend. Wellicht zal Nederland zich dus ten deze, althans voor een deel, van eigen grondstoffen kunnen voorzien.

Ook de kalksteen is moeilijk meer uit het buitenland aan te voeren. Volgens spr. zou echter het Maastrichter turfkrijt, dat 95 pCt. koolzure kalk bevat, wel degelijk in aanmerking komen als grondstof voor de kalk — en ten deele zelfs voor de cement-industrie. Tot dusver heeft men daartoe, en dan nog op kleine schaal, slechts den Ubaghsberg aangesproken.

Bij de levendige discussie, die op deze voordracht volgde, werd nadruk gelegd op de belemmeringen, die de zeer gewenschte oplossing van dit voor onze nijverheid zoo gewichtige vraagstuk (er zijn vele millioenen mee gemoeid) nog ondervindt van de zeer slechte verbinding der streek met het spoorwegnet en de waterwegen.

ROMEINSCHE VILLA IN LIMBURG.

In de verhandelingen van de Nederl. Anthropologische Vereeniging is thans verschenen het bericht over de opgraving van hetgeen er overbleef van de Romeinsche Villa bij Vlengendaal. Deze overblijfselen liggen in de Nederlandsche gemeente Bocholtz, die men bereikt na eenige minuten sporen van Simpelveld in de richting van Aken. Het opstel is van prof. dr. W. Goossens te Rolduc, die met Dr. Doppler en den rector Rutten het eerste opgravingswerk leidde; bij hen heeft zich later gevoegd dr. J. H. Holwerda, vergezeld van personeel van 's Rijks Museum van Oudheden. De kosten werden gedragen door particulieren, Staat en provincie. De streek waar de overblijfselen in den grond liggen heet „In den berg" en het bouwland, dat alles bedekt, is in tamelijk kleine perceelen verdeeld; juist die gedeelten waar eertijds het woonhuis gestaan heeft waren niet uit handen van den eigenaar te krijgen, en zoo was ten slotte de gelegenheid tot verder onderzoek afgesneden en moest alles weer dichtgegooid worden.

Intusschen was er, blijkens het uitvoerig opstel en de platen die daaraan toegevoegd zijn, heel wat aan den dag gekomen; vooreerst de fundamenten van het reeds genoemde woonhuis, van een schuur en van een zeer groot gebouw, dat vermoedelijk geheel ingericht was voor het bedrijf van den eigenaar. Het woonhuis is een Romeinsch landhuis geweest van ongeveer 44 bij 31 meter, en van deze afmetingen heeft men nergens in den lande gelijksoortige gebouwen aangetroffen; ter weerszijden van een open plaats lagen twee vleugels, die door een voorhal en een achterhal met elkander verbonden waren; de voorhal had uitspringende hoektorens; de fundamenten toonen een metselwerk van stukken geelwitten kalksteen, die in de buurt uitgehakt zijn, en in regelmatige lagen van onderling gelijke hoogte met kalkmortel aaneengevoegd waren.

In den Zuidwestelijken vleugel vond men de overblijfsels van talrijke woonkamers, van een kelder en van een ruime badkamer; nog zeer duidelijk was aan te wijzen de aanwezigheid van een hypocaustum, het stookvertrek, zijnde een gewelfde ruimte met vuurhaard en buizen, waardoor de daarboven liggende kamers verwarmd werden, de prototype dus van eene centrale verwarming; fragmenten van vierkante verwarmingsbuizen, tubuli, vond men daar, die door ronde opruimingen met elkaar in verbinding stonden. Ook de inrichting van het badvertrek, met het warmwaterbad was goed herkenbaar en bleek nauwkeurig overeen te komen met die van het bad in de Romeinsche villa d'Al Sauvenière in België.

Dat het grootste der gebouwen voor het bedrijf van den bewoner gediend heeft, valt op te maken uit het ontbreken van woonkamers, van verwarmingsruimten en van zulke vondsten die de voormalige aanwezigheid van woonvertrekken zouden doen vermoeden.

Afzonderlijk vermeld vindt men in prof. Goossens beschrijving alle losse stukken die aan den bodem ontgraven zijn, aardewerk, waarvan enkele stukken met des pottenbakkers naam, geverniste drinkvaten, fragmenten van terra nigna, van terra cotta, van glas en van metaal, waaronder munten, kleedinggespen, lepels, allerhande ijzerwerk, zoomede voorwerpen van lood, been en steen, namelijk de brokstukken van een handmolen en kleine slijpsteenen.

Uit het gevondene valt te besluiten, dat de villa in de eerste helft van de tweede eeuw is gebouwd en dat zij tot in de eerste jaren van de derde is blijven bestaan. „Am Ende des II, und im Anfange der III Jahrhunderts gelingt es den Germanen schon mehrmals den Grenzstrom zu überschreiten und Raub- und Plünderzüge im römischen Gebiet zu unternehmen. Gewiss sind bei einem dieser Züge die Bewohner verjagt, mitgeschleppt oder getötet, ihre stattlichen Gebäude ausgeplündert und niedergebrannt worden." Ile retur.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Bouwen van een brug over den IJsel bij het Katerveer. Bij de Tweede Kamer is een voorstel ingediend om de veerponten over den IJsel bij het Katerveer te vervangen door een brug voor gewoon verkeer.

Een voorloopig ontwerp is opgemaakt, volgens hetwelk deze brug zal zijn gelegen op ongeveer 170 M. stroomopwaarts van het pontveer en ongeveer 780 M. benedenwaarts van de spoorwegbrug in de lijn Amersfoort—Zwolle, waardoor de brug zal komen te liggen ongeveer in het verlengde van den Zuiderzee-straatweg.

Volgens dit ontwerp zal het zomerbed der rivier tusschen de normaallijnen worden overbrugd in één vaste overspanning, wijd tusschen de pijlers 135 M.; voorts zullen op den rechteroever een overspanning, wijd 50 M., en op den linkeroever een, wijd 50 M., en 4 elk wijd 25 M., komen. De totale wijdte tusschen de landhoofden, bedraagt dan, met inbegrip van de ruimte, ingenomen door de pijlers, 360 M.

De kosten van deze overbrugging zijn, volgens normale prijzen, globaal geraamd op 1.200.000 gulden.

Vacante Betrekkingen.

— Leeraar in Timmeren, salaris f 1180, klimmend tot f 1580, en: Leeraar in Handteekenen, bij voorkeur met Akte Mb, salaris f 1290, klimmend tot f 1720 en kans op plaatsing aan de Avondteekenschool; beiden aan de Ambachtsschool te 's Gravenhage. Uitvoerige sollicitaties en teekeningen vóór 15 Januari 1917 aan den Directeur, die schriftelijk inlichtingen geeft. (1)

— Opzichter-Teekenaar, bij Villabouw te Haarlem. Brieven enz. lett. B. B Uitgevers- en Drukkers-Maatschappij F. van Rossen, Heerengracht 281, Amsterdam. (1)

— Directeur van Gemeentewerken en Bouw- en Woningtoezicht te Almelo, jaarwedde f 2500—f 3000. Civiel- of bouwkundig ingenieur. Stukken vóór 15 Januari e.k. aan den Burgemeester. (1)

— Teekenaar, bij de architecten H. A. J. Baanders en Jan Baanders Heerengracht 495 Amsterdam. Salaris f 150 per maand. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Uitvoerder op fabriek van P. C. en Betonwerken, eventueel voor vast. Uitvoerige brieven No. 6125 Bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Bouwkundig Opzichter, gediplomeerd, Limburger R. C., 25—30 jaar. ter opleiding tot Inspecteur eener Brandverzekering Mij. Brieven No. 60625, Bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentieblad, te 's Gravenhage. (1)

Bouwkundig Teekenaar, eerste kracht, bij de Staatsmijnen in Limburg. Uitvoerige sollicitaties vóór 10 Januari a.s. bij de Directie der Staatsmijnen te Heerlen. (1)

— Directeur der Ambachtsschool te Hoorn, aanvangssalaris f 1800, stijgend tot f 2200 en f 150 voor den Avondcursus Metaalbewerkers. Indiensttreding 1 Maart 1917. Schriftelijke sollicitatie vóór 16 Januari 1917 bij den heer J. C. Kerkmeijer, Secretaris v. h. Bestuur, Noorderstraat 18a, Hoorn. (1)

— Teekenaar-constructeur voor waterbouwkundig werk. Brieven No. 4092 Bureau van het Weekblad »De Ingenieur« te 's Gravenhage. (1)

— Uitvoerder, bekend met grond- en spoorwerk, als Bedrijfschef eener mergelgroeve in Limburg. Uitvoerige brieven lett. G S 960, Nieuws van den Dag. (1)

— Leeraar voor Teekenen, tijdelijk, aan de Bijz. H. B. S. 5-j. c. te Utrecht. Schriftelijke aanmelding bij den Directeur F. de Munnik. (1)

STEENGAAS - MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, — Marnixstraat 91. Telephoon 7217.
's GRAVENHAGE, Sweelinckstr. 194. Telephoon 6346.

Steengaasvloer, gespannen op 1.10 M. van elkaar verwijderde houten balken, belast met ijzeren staven met een gewicht van 5000 Kg.

ALLEENVERKOOP VAN
Steengaas **voor brandvrije bouwconstructie,**
echte en gewelfde plafonds, muren, vloeren, gewelven, balkbekleeding enz. Beduidend minder specieverbruiking in verbinding daarmede, gemakkelijk in de bewerking, als slap carton te knippen en in alle vormen te buigen. Geluiddempend, vochtwerend. Onze monteurs zijn voor het opstellen voor het geheele land te ontbieden.

PRIMA MATERIAAL
ASPHALT-FABRIEK „NIJMEGEN" F. WIJERS & FLAES

ASPHALT-PAPIER	ASPHALT-DAKEN
LEDER-PAPIER	MASTIEK-BEDEKKING
CEMENT-MASTIEK	ASPHALT-VLOEREN
HOUTCEMENT. KIT	VAN NEUCHATEL-ASPHALT

FABRIEK NIJMEGEN	TEL. 938 118
FILIAAL ROTTERDAM v. d. SCHELLINGSTRAAT 40 (nabij Walenburgerweg) en GERARD SCHOLTENSTR. 29a	TEL. 9145

De Zaanlandsche Assurantie Compagnie voor Brand en Binnenlandsche Vaart.
Gevestigd te Zaandijk. Opgericht in 1845.
Verzekert tegen vaste billijke premiën zonder inleggelden voor Brand- (beurspolis), Inbraak- en Glasschade en wenscht nog aan te stellen eenige solide agenten, tegen jaarlijks terugkeerende provisie. Aanvrage bij de Directie te Zaandijk.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

„DE OPMERKER" OUDSTE BOUWKUNDIG WEEKBLAD IN NEDERLAND

ABONNEERT U OP DIT BLAD

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — **AMSTERDAM.** Tel. Zuid 1512.

Fabrieks-Schoorsteenen en Watertorens,
tot elke hoogte onder garantie.

Canoy-Herfkens'
Steenfabrieken
VENLO.

Oudste Nederlandsche fabriek van gladde geperforeerde en zandnerf radiale Steenen,
levering per spoor en per schip.
Meeste schoorsteenen in Nederland gebouwd (ruim 1300 stuks).

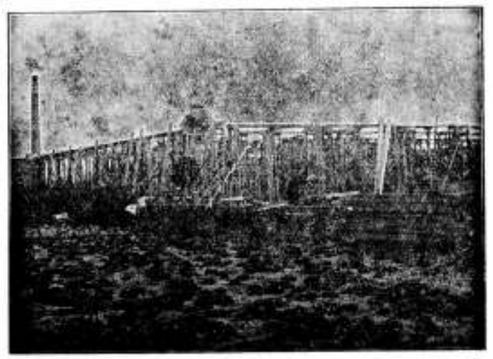

G. C. v. TUSSENBROEK UTRECHT
MECHANISCHE ZONSCHERMEN
ELECTRISCHE ROLLUIKEN EN JALOUZIEËN FABRIEK.
RIJKS-LEVERANCIER TELEF 1256
STALEN ROLLUIKEN IN ALLE CONSTRUCTIEËN
Bekroond op verschillende Tentoonstellingen

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Industrie- en Handelsadressen.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

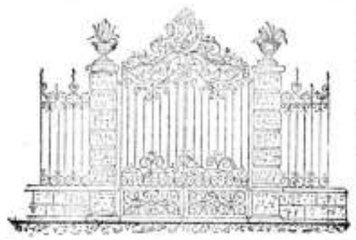
Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met **„Extract van Steenbeschermer".**
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz — —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

BUREAU van
OCTROOIEN EN MERKEN.
W. K. VAN OORT, Civiel-Ingenieur,
en
Mr. J. E. HESSE.
GRONINGEN, Trompstraat 5a.
Telefoon 215.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NODIGEN AAN
OPLEIDING VOOR
P B N A
90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No 10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

52STE JAARGANG. ZATERDAG 13 JANUARI 1917. No. 2

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De oudste Kerken.

Vervolg (zie bladz. 206, jaargang 1916).

Alvorens men van een oud christelijken bouwstijl kon spreken, heeft de Romeinsche basilika groote veranderingen ondergaan en heeft zij, ofschoon het type bewaard bleef, door die veranderingen een geheel gewijzigd karakter verkregen, waartoe inzonderheid ook de versiering het hare heeft bijgedragen. Het profane karakter van de Romeinsche markthal maakte plaats voor het religieuze karakter van een ruimte, uitsluitend bestemd voor de godsdienstoefening, waar de symbolische versiering en de meestal in uitvoering nog zeer onbeholpen wandschilderingen de stemming wisten teweeg te brengen, die bij de verkondiging van het evangelie en de kerkelijke plechtigheden paste.

Toen in later eeuwen in den kerkbouw de architectuur meer begon te spreken en op den voorgrond te treden en de decoratie meer op den achtergrond trad, ging veel van de intiem-mystieke stemming verloren, die de oudste kerk-interieurs zelfs nu nog vermogen op te wekken bij hen, die daarvoor vatbaar zijn en wanneer men nagaat met welke eenvoudige en somtijds primitieve middelen de oud-christelijke bouwmeesters dit bereikten, terwijl de latere kathedraalbouwers somtijds, om het gewenschte effect te bereiken, halsbrekende toeren in de bouwkunst uithaalden, dan is men geneigd zich af te vragen, welke opvatting het meest navolging verdient.

Onze tijd wendt zich, na op allerlei wijzen getracht te hebben alle bouwmeesters van vroegere eeuwen na te volgen, te evenaren of te overtreffen, nu dit streven tot de zonderlingste resultaten geleid heeft, weder met een bijzondere voorliefde naar die primitieven. Alleen, het ontbreekt onzen tijd aan de onbevangenheid, waarmede de oud christelijke bouwmeesters te werk gingen. Hun naïviteit is natuurlijk en daaraan ontleent hun werk zijn groote charme Zij waren bezield met hooge en, wat nog meer zegt, nieuwe, in hun tijd moderne idealen, maar zij beschikten, bij ons vergeleken, maar over een zeer gebrekkige en onvolledige kennis en over zeer onvoldoende middelen van uitvoering. Zij verdiepten zich weinig in theoretische beschouwingen, maar beschikten eenvoudig over hetgeen voor de hand lag.

Konden zij kant en klaar een bestaand gebouw tot hun beschikking krijgen en voor hun doel pasklaar maken, dan waren zij meer dan voldaan. Moesten zij het zelf bouwen, dan namen zij den vorm van het bestaande gebouw zonder eenige gewetenswroeging over en waren blijde, als zij vergunning konden krijgen, zich de materialen te verschaffen door het plunderen en sloopen van een antiek monument. Zoo is het feitelijk een aantal eeuwen voortgegaan, tot langzamerhand de bouwstijlen zijn ontstaan, waarin wij nu gewoon zijn alle monumenten van bouwkunst stelselmatig in te deelen.

Als het oudste voorbeeld eener oud-christelijke basilika, naar het Romeinsche model gebouwd, kan, althans voor het Westen, nog steeds gelden de z.g. basilika van Reparatus, waarvan men de overblijfselen vindt in de bouwvallen van Timgad (het Romeinsche Tingitium) in Algerië; men stelt de stichting op het jaar 252. Het is een betrekkelijk klein gebouw, het middenschip is niet meer dan 5.5 M.

breed en daaraan sluiten aan elken kant twee zijschepen, door twee rijen pijlers onderling en van het middenschip gescheiden. De apsis, die niet zuiver in de as van het middenschip ligt, is binnen de ringmuren van het gebouw geprojecteerd, zoodat daarnevens twee vierkante vertrekken zijn ontstaan; de vloer van de apsis, waaronder zich een grafkelder bevindt, ligt drie treden boven den kerkvloer. Een bijzondere merkwaardigheid van dit monument is de fraaie mozaiekvloer, versierd met de oud christelijke symbolen, duif, druiventros en visch. De duif is het zinnebeeld van den eenvoud, de druiven symboliseeren de zoete vruchten van de geestelijke wereldbeschouwing en worden ook beschouwd als te doen denken aan het avondmaal, de visch is een zinnebeeld van veelzijdige beteekenis. Zij doelt op de christenen in het algemeen in verband met het gezegde tot de apostelen, dat zij visschers van menschen zouden worden, zij herinnert ook aan Jonas, wiens te voorschijn komen uit de visch met de opstanding in verband gebracht wordt en ook bevat het Grieksche woord voor visch de aanvangsletters der Grieksche woorden voor: Jezus Christus Gods Zoon Heiland.

Eerst omstreeks het jaar 400 is tegenover de altaarnis een tweede apsis gemaakt, waarin het grafmonument van den bisschop Reparatus werd opgericht. Twee kleine trappen ter zijde van deze apsis gaven toegang tot de galerijen boven de zijschepen; de ingangen van het gebouw waren in de lange zijwanden in de tweede travee van den sluitgevel af. Of de ingang, vóór de plaatsing van het grafmonument, in het midden van dezen gevel geweest is, uitkomend in het hoofdschip, is ons niet bekend; wij hebben hier echter een zeer oud, misschien wel het oudste voorbeeld van een kerk met twee apsiden tegenover elkander.

In een zeer oude basilika, door de expeditie van Bonaparte te Deyr-Abu-Fâneh in Opper Egypte ontdekt, ziet men het eerst, voor zoover bekend, hoe reeds vroeg de ruimte, die de apsis aanbood, voor de geestelijkheid ontoereikend werd. Daar trok men een travee van het middenschip bij de altaarruimte en zonderde deze, door lage muren tusschen de zuilen, van de overige kerkruimte af.

In de Basilica Sessoriana te Rome, een Romeinsch gebouw, dat door Constantijn tot een kerk verbouwd werd, (thans, na latere uitbouwing als I Croce Gerusalemme bekend), is eveneens de altaarruimte vergroot, doch op andere wijze, namelijk door het bijtrekken van een stuk van de kerkruimte over de volle breedte der drie schepen; het altaar is in die ruimte meer naar voren, dus niet meer geheel in de apsis geplaatst, doch de bisschopszetel nog daarin aangebracht. Bij deze kerk is tegenover de apsis een ingebouwde voorhal aangebracht door een zuilenrij van de straat gescheiden. Het merkwaardigst in dit gebouw is echter de wijze waarop de altaarruimte is uitgebreid, want er ontstond daardoor tusschen het schip en de apsis een dwarsruimte, die zich later heeft ontwikkeld tot het dwarsschip of transsept, waardoor het kerkinterieur een geheel ander aanzien verkreeg en de vroeger vaak donkere nis een veel betere verlichting.

Door het dwarsschip verkreeg de platte grond min of meer den vorm van een latijnsch kruis, een verschijnsel waaraan men allengs een symbolische beteekenis is gaan hechten, ofschoon men als vaststaand kan aannemen, dat deze vorm oorspronkelijk aan zuiver practische overwegingen zijn ontstaan te danken heeft.

Als een der grootste oud-christelijke basilieken kan de oude St. Pieterskerk te Rome genoemd worden, die in 1506 voor de tegenwoordige plaats moest maken. Constantijn liet deze ongeveer 110 M. lange en bijna 60 M. breede vijfschepige basilika bouwen op de fundamenten van het renperk, waarin Nero den apostel Petrus had doen ter dood brengen. Hier was het dwarsschip reeds meer ontwikkeld, het had de breedte van twee zijschepen en was 80 M. lang, zoodat het ter weerszijden belangrijk buiten de zijschepen uitsprong. Het is echter waarschijnlijk, dat deze uitsprongen bij den oorspronkelijken bouw nog niet aanwezig waren en het dwarsschip toen in lengte overeen kwam met de geheele breedte van de kerk.

In verband met het ontstaan van het dwarsschip kreeg ook de groote boog, waarmede het middenschip daarbij aansloot, een bijzondere beteekenis. Men gaf er den naam van triomfboog aan, een benaming, die nog heden in den kerkbouw in gebruik is gebleven, doch die feitelijk ontleend is aan de triomfbogen, waardoor de zegevierende Romeinsche veldheeren naar den tempel van Jupiter reden. In de kerken werd echter alleen de triomf van het geloof gevierd, wanneer de reliquieën van heiligen of martelaren in plechtige processie onder de boog naar het altaar werden gedragen, om daar te worden bijgezet of wanneer bij feestelijke gelegenheden een lange stoet van bedevaartgangers zich naar het altaar bewoog.

De galerijen boven de zijschepen, die in de Romeinsche markthallen gemak en ruimte opleverden, verloren in de oud-christelijke basilika allengs hare beteekenis.

De christengemeenten schijnen deze galerijen ongemakkelijk en ten slotte onnoodig te hebben geacht. Zij vergaderden liever, allen bij elkaar, in het schip der kerk, ofschoon de scheiding tusschen de geslachten behouden bleef.

Ook belemmerden de galerijen een goede verlichting van het middenschip. Allengs werden zij dan ook bij de latere kerken weggelaten en dit gaf opnieuw aanleiding tot een belangrijke wijziging, vooral in de inwendige architectuur. De horizontale balken op de zuilen van het middenschip, die den opbouw der galerijen gemakkelijk konden dragen werden niet voldoende geacht, om daarop massieve muren te bouwen. Men verving ze door rondbogen. Daarboven verhief zich de muur, waarin nu door vensters, boven de daken der zijschepen geplaatst, het middenschip direct verlicht werd in zoo ruime mate, dat vooral bij de vijfschepige kerken, ook voor de zijschepen veel licht gewonnen werd

Door deze groote verbetering had de christelijke basilika een eigen karakter gekregen, dat haar van het oorspronkelijk Romeinsche voorbeeld onderscheidde. Overigens had zij daarmede nog de horizontale afdekking, al of niet met open bekapping gemeen. Aan overwelving der kerkruimten dacht men nog niet. Overwelving komt, althans in het Westen, bij de oudste kerken niet voor en wij zullen die dan ook buiten beschouwing laten.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

In de dezer dagen te Amsterdam gehouden ledenvergadering van dezen bond is de heer Foeke Kuipers tot ondervoorzitter gekozen en medegedeeld dat de heer H. G. Jansen zal zitting nemen in de commissie die op verzoek van den Nederlandschen Opzichters en Teekenaars-bond het vraagstuk van de verzekeringen van bouwkundige opzichters en teekenaars zal hebben te onderzoeken.

Verder werd medegedeeld dat te Utrecht een Bouwraad, ongeveer op het voorbeeld van de in Duitschland reeds vele jaren met gunstig gevolg werkende Beraubungsstellen, is ingesteld naar aanleiding van welke mededeeling de voorzitter hulde bracht aan den burgemeester van Utrecht, daarbij herinnerende dat op diens initiatief voor eenige jaren ook een schoonheidscommissie werd ingesteld.

Aan den raad van Dordrecht is een adres uitgegaan over het ontworpen uitbreidingsplan, welk uitbreidingsplan in de daarop gevolgde raadsvergadering is verworpen.

Aan den gemeenteraad van Delft werd een adres gericht inzake den door de Electrische tram door de gemeente Delft te nemen weg.

Tot de Belgische regeering zal een brief worden gericht over de leiding waaronder de barakken voor geïnterneerden worden gebouwd.

De noodige stappen zijn gedaan om de slooping van een 17e eeuwsch huis aan den Sloterstraatweg te voorkomen.

Besloten werd, dat bij gelegenheid van de in Februari te Utrecht te houden Jaarbeurs geen tentoonstelling zal worden gehouden, zooals door een der leden in overweging gegeven was, en om geen adhaesie te betuigen met het adres van de club van Utrechtsche leden van A. et A. over den bouw van de gebouwen der Jaarbeurs te Utrecht door technische ambtenaren der gemeente, aangezien de gemeente te zeer betrokken is bij dit werk om in principe deze wijze van behandeling af te keuren.

Nadere inlichtingen zullen worden gevraagd omtrent de bedoeling van art. 54 van het bevredigingsrapport voor zooveel betreft het bouwen van bijzondere scholen door particuliere architecten of gemeente-ambtenaren.

Naar aanleiding van een brief van het bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst betreffende het ontwerp tot reorganisatie van het Middelbaar technisch onderwijs, werd door den voorzitter deze quaestie uitvoerig besproken in verband met het lager en hooger technisch onderwijs, waarbij hij de wenschelijkheid bepleitte om te komen tot een volledige regeling van regeeringswege.

Besloten werd, geen instemming te betuigen met de door de M. t. b. d. B. ontworpen regeling.

Op een schrijven van den directeur van den Woningdienst te Amsterdam zal worden geantwoord, dat de Bond geen termen aanwezig acht om den honorariumtabel voor den bouw van complexen arbeiderswoningen te wijzigen.

Betreffende de uitgaaf-Schueler is sinds de vorige ledenvergadering de meening niet gewijzigd. Besloten werd de deelneming aan de uitgave te ontraden.

Tot leden van de commissie voor de geschillen in de honorariumtabel bedoeld zijn gekozen de heeren H. G. Jansen, Paul J. de Jongh en E. Verschuyl.

Met leedwezen werd vernomen, dat H. M. de Koningin aan de firma Falkenburg en Co. (Woninghureau te 's-Gravenhage), het bouwen van een landhuis te Scheveningen had opgedragen.

Bij gelegenheid van deze ledenvergadering werd het werk van den heer E. Verschuyl te Hilversum ter bezichtiging gesteld.

DE UITGAVEN SCHUELER.

Het Bestuur van den Bond van Nederlandsche Architecten verzoekt ons nog mede te willen deelen, dat de letterlijke tekst van het door de jongstgehouden ledenvergadering genomen besluit, inzake de uitgaven Schueler, luidt:

„De Bond van Ned. Architecten, kennis genomen hebbende van den opzet der uitgaven van den heer Gustav Schueler, besluit, dat medewerking aan die uitgaven niet is toegelaten voor leden van den Bond van Ned. Architecten."

BOND VAN NEDERLANDSCHE BAKSTEENFABRIKANTEN.

Te Arnhem is 20 December 1916, onder voorzitterschap van den heer A. Smits Azn., uit 's-Hertogenbosch, een algemeene vergadering van den Bond van Nederlandsche Baksteenfabrikanten gehouden. De voorzitter stelde met genoegen vast, dat in tegenstelling met vroeger, de vergadering zeer druk bezocht is niet alleen, maar dat nu zoo ongeveer de industrie uit het geheele land vertegenwoordigd is. Dit geeft spr. goede hoop voor de algemeene samenwerking, die thans meer dan ooit dringend noodig is. Ook onze industrie, aldus spreker, ondervindt ernstig den druk van den oorlogstoestand, vooral wat betreft het verkrijgen van steenkool. Het verkrijgen van turf is, dank zij een commissie uit het bestuur, wat beter geworden, nu is althans grootendeels in het gebrek tegemoet gekomen. Wat den toestand der steenindustrie betreft, de prijzen der steen zijn nog zoo, dat wel niemand der leden behoeft te vreezen in de oorlogswinstbelasting te worden aangeslagen.

Naar aanleiding van een verzoek van den Nederl. R. K. Steenfabriekarbeidersbond om een bespreking met het bestuur van den bond omtrent een betere arbeidsregeling, wordt besloten, dat het bestuur in een van de eerstvolgende bestuursvergaderingen het bestuur van genoemden steenfabriekarbeidersbond zal uitnoodigen tot een bespreking.

De voorzitter deelt mede, dat indertijd, toen de steenindustrie ernstig getroffen werd en nog meer in verval raakte doordat meer Belgische steen werd ingevoerd, het bestuur aan den minister heeft verzocht den invoer van Belgische steen te verbieden. De minister verklaarde dit niet te kunnen doen, daar dit invoering van protectie zou zijn; wel wilde de minister aan werken met rijkssubsidie verbieden het gebruik van Belgische steen. Belanghebbenden hebben nu evenwel bij den minister aangedrongen op opheffing van dit verbod, daar men door het verbod niet meer met de subsidies uit kon, door het opdrijven van de steenprijzen. Het bestuur heeft toen in verband met een ingestelde enquête aan den minister meegedeeld, dat, waar de steenen slechts 14 tot 17 procent der bouwkosten uitmaken, de geringe, door den nood gedrongen prijsstijging van slechts zeer geringen invloed kan zijn op de bouwkosten. Thans is er opnieuw een brief ingekomen van den directeur-generaal van den arbeid, waarin er op wordt aangedrongen, de prijzen voor boerengrauw en rood constant te houden, daar de geringste verhooging het verbod, Belgische steen te gebruiken, zou doen opheffen.

Na een uitvoerige discussie, waarin wordt betoogd dat de prijsstijging noodzakelijk is door de stijging van de kolenprijzen en van de arbeidsloonen, wordt het bestuur opgedragen, langs minnelijken weg den minister te overtuigen, dat opheffing van het verbod van het gebruik van Belgische steen noodlottig zou zijn voor de Nederl. steenindustrie.

Hierna werd een huishoudelijk reglement vastgesteld.

Tot administrateur, aan wien tevens de functie van secretaris-penningmeester wordt opgedragen, werd benoemd de heer M. Th. Omzeele te Nijmegen.

In verband met een voorstel van de afdeeling Beneden-IJsel werd besloten, dat het bestuur als wensch van den bond zal kenbaar maken, dat in 1917 opnieuw de zomertijd worde ingevoerd, maar tevens te verzoeken wijziging in de werktijden, in de Arbeidswet of andere wijze vast te leggen.

De afdeeling Beneden-Waal, Maas en Linge stelde voor een commissie te benoemen voor het instellen van een grondig onderzoek, waarom de Belgische steenen zooveel goedkooper kunnen worden geleverd dan de onze, of de Belgen ons technisch vooruit zijn, of wel, dat andere oorzaken dit mogelijk maken. Na eenige discussie werd besloten dit onderzoek te doen instellen, maar eerst na den oorlog. Tot leden der commissie, aan welke dit onderzoek wordt op-

gedragen, werden benoemd de heeren Van Lookeren Campagne te Zaltbommel, J. Terwindt te Nijmegen en J. Renckers te Druten.

De begrooting voor 1917 is vastgesteld op f 7320.—.

In verband met de hoogere exploitatiekosten werd op voorstel van de redactie-commissie besloten het Bondsorgaan „De Klei" wat te bekorten, door niet 16 maar tijdelijk 12 pagina's te geven.

De bepaling van tijd en plaats der volgende vergadering werd aan het bestuur overgelaten.

Van verschillende zijden werd er op gewezen, dat er groot gebrek bestaat aan scheepsruimte, zoodat de beschikbaar gestelde turf niet naar de steenfabrieken kan vervoerd worden. Waarschijnlijk zal men binnenkort een proef nemen met motorschepen. In onderzoek is nog of deze wel in de wijken en plassen der veenderijen kunnen doordringen, in verband met den diepgang. Ook wil men trachten de fabrieken, die aan het spoor gelegen zijn, van turf te voorzien met behulp van de spoorwegen. Gebleken is reeds, dat dit niet duurder uitkomt.

Hierna heeft de heer A. W. F. Weijers uit Tilburg, een voordracht gehouden over: straatklinkerfabricage in Amerika en Holland. 3

Prijsvragen.

BERICHT.

OPENBARE PRIJSVRAAG VOOR EEN WOONGEBOUW VOOR OUDE MANNEN EN VROUWEN TE ALKMAAR.

Overeenkomstig art. 8 der A. R. deelt de P. P. C. mede dat het programma voor bovengenoemde prijsvraag door haar is goedgekeurd.

De Permanente Prijsvraag Commissie:
P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
HERM. v. d. KLOOT MEIJBURG, Secretaris.

Volgens mededeeling van de Jury is de termijn voor het stellen van vragen betreffende deze prijsvraag verlengd tot 15 Februari 1917.

PRIJSVRAAG KERKGEBOUW TE NIEUW-LEKKERLAND.

De tentoonstelling van de ingekomen antwoorden op deze prijsvraag zal gehouden worden van Maandag 15 tot en met Zondag 21 Jan. a.s. in het gebouw van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam

---

GEVELPRIJSVRAAG OP VREDEHOF TE ROTTERDAM.

Het is reeds eenige jaren geleden dat melding gemaakt werd voor een door de Vereeniging Het Oosten uitgeschreven prijsvraag voor de beste gevels en voortuinen van de op het terrein Vredehof te bouwen huizen, welke grond toen in exploitatie werd gebracht.

Verreweg het grootste gedeelte van dit ten oosten van het Park Rozenburg tusschen den Kralingschen Plas en den Oudedijk gelegen terrein is nu bebouwd en er zijn reeds perceelen bouwgrond uitgegeven in en ten Westen van genoemd park, dat zelf nog in bewerking en voor het publiek tegen een geringe betaling nog slechts op één plaats toegankelijk is. Toegezegd is, dat het in het voorjaar geheel en gratis zal worden opengesteld en daar men ook in het park al aan het bouwen is, zal daarmede ook niet veel langer gewacht kunnen worden.

Zoo is hier in de laatste jaren verrezen een moderne woonwijk, ruim aangelegd en te midden van een zeer schoone omgeving. Het bestuur van de Vereeniging Het Oosten achtte inmiddels, voor eenige weken den tijd voor de uitvoering van haar prijsvraag voor de beste gevels gekomen.

De jury bestond uit de architecten: W. Kromhout (voorzitter), P. G. Buskens, W. Coepijn, G. Diehl, A. J. Th. Kok, D. B. Logemann en Alb. Otten, terwijl mr. J. P. Bruynzeel, bestuurslid van Het Oosten, het secretariaat waarnam. De heeren Kromhout, Coepijn en Diehl zijn uitgenoodigd door Het Oosten, de heeren Buskens en Logemann aan gewezen door burgemeester en wethouders en de heeren Kok en Otten door de eigenaars der panden op Vredehof.

Aan de voorwaarden van de prijsvraag is het volgende ontleend:

De vereeniging Het Oosten looft voor de gevels, die, mede in verband met de situatie, als de best geslaagde zijn te beschouwen, een prijs van f 750 en een prijs van f 250 uit. Van deze zullen architect en bouwheer ieder de helft ontvangen, met dien verstande, dat wanneer beide door één persoon worden vertegenwoordigd, aan hem het volle bedrag van den prijs wordt uitgekeerd. Bovendien zal de vereeniging nog aanbieden een gouden medaille aan den architect van het met den eersten prijs bekroonde gebouw.

Onder gevel wordt hier verstaan het uiterlijk van een gebouw in zijn geheel genomen, voorzoover het van den openbaren weg zichtbaar is. Onder gebouw: het perceel of de aaneengesloten groep van bebouwing door een en denzelfden architect, welke naar het oordeel der jury als een samenhangend geheel is te beschouwen. De jury zal het recht hebben, de bovenbedoelde bedragen op andere wijze te verdeelen, met dien verstande, dat van het bepaalde omtrent architect en bouwheer niet wordt afgeweken. Binnen dertig dagen na het inkomen van het rapport zullen de prijzen ter beschikking zijn van de bekroonden. Gemeentegebouwen zullen van mededinging zijn uitgesloten. Onder het terrein Vredehof wordt verstaan Rozenburglaan, Julianalaan, Oranjelaan, Vredehofweg, Kralingscheplaslaan en Oudedijk, van beide laatsten voorzoover het betreft het terrein tusschen Rozenburglaan en de Julianalaan met de hoekperceelen der laatstgenoemde lanen ten Westen en ten Oosten.

Den 29 December 1916 deed de jury uitspraak.

De 2 prijzen ad. resp. f 750 en f 250 werden door de jury gesplitst toegekend als volgt:

1ste prijs ad. f 400 heerenhuis Kralingscheplaslaan 27 architect J. G. Gratama, bouwheer Mr. P. C. Swart.

2de prijs ad. f 300 heerenhuizen Prinses Julianalaan 84-86, architecten De Roos en Overeynder, bouwheer L. de Waard.

2de prijs ad. f 300 heerenhuizen Rozenburglaan 60-62, architecten Heyink en Van Vreeswijk, bouwheeren dezelfde.

Eervolle vermelding heerenhuis Rozenburglaan 56, architect M. E. Bruynzeel, bouwheer dezelfde.

Eervolle vermelding heerenhuis Prinses Julianalaan 88, architecten Hemmes en Millenaar, bouwheer wijlen E. Bodanowitz.

De gouden medaille voor den architect v. d. 1sten prijs heeft de jury gemeend wegens splitsing der prijzen niet te moeten toekennen.

JURY-RAPPORT OVER DE PRIJSVRAAG VOOR EEN KERKGEBOUW DER NED. HERV. GEMEENTE TE NIEUW-LEKKERLAND.

Ingekomen zijn 51 ontwerpen onder de motto's:

N. L. Elshout; Caesar; Eshuis; Annie; Est; Cultus; Blijmoedig J. A. Böhringer; a. d. Dijk; Agatha; Beth-El; Nieuw-Lekkerland 1883—1891; Aan den Dijk; Dorpskerk; Leo het brandend hart der Wereld; In de Bocht; Job; Vrede I; Funda nos in Pace; Bede; Beta; S. D. G.; Broodhuis; Herfst; Gedenk de Armen in dit bedehuis; Nelly; Ps. 127:1; P. P. P.; 1618—1619; Mara; O.; Mathijs; Eqocentrisch; B.; Naeremje; Deo Optimo Maximo; Pastorale; Buiten; Urbi et Orbi; M.; 't Middaguurtje; Steen; Kruis in dubbele cirkel (geteekend); Eenvoud; S. C.; Georgina; Co.; Annetje; Verhouding; Vrede II; Zeshoek (geteekend).

De Jury was van meening dat het karakter van het te stichten gebouw in de eerste plaats moet zijn: eenvoudig, ook al ware het niet dat reeds de betrekkelijk geringe geldmiddelen zulks noodzakelijk maakten. Eenvoud toch zoowel in het in- als het uitwendige van het gebouw is gewenscht omdat eenvoud een der kenmerken is van de uitoefening van den Eeredienst, waartoe het kerkgebouw is bestemd en een rijke ontwikkeling niet in overeenstemming zou zijn met de opvattingen van de leer die hier zal worden verkondigd. Bovendien dragen ook de bouwwerken der omgeving, waarin het kerkgebouw zal worden geplaatst, een uitgesproken karakter van eenvoud, wat trouwens op het platteland in 't algemeen het geval is en waarin een van de kenmerkende verschillen ligt tusschen de bouwkunst in de stad en die op het land. In de stad kan een rijke vormenspraak en een ruime toepassing van kostbare materialen soms noodzakelijk zijn, de landelijke bouwkunst zal echter vóór alles van groote ingetogenheid moeten zijn om de harmonische schoonheid van dorps- of landschapsbeeld niet in gevaar te brengen. Zakelijkheid, duidelijkheid en klaarheid zijn steeds de voornaamste eigenschappen geweest der landelijke bouwkunst; deze factoren liggen niet alleen het boerenhuis maar ook het kerkgebouw ten grondslag. Geen te ver gedreven ontleding, geen vormen die niet door de samenstelling worden vereischt, geen opsmuk van verdacht gehalte, maar breede opbouw, krachtige detailleering en karige toepassing van versieringen was de grondtoon der landelijke bouwkunst uit den tijd toen het natuurlijk gevoel van schoonheid bij den buitenman nog niet door valsche voorlichting was vertroebeld en wansmaak nog niet op het platteland was doorgedrongen. Zoo bij de woning, zoo ook bij het kerkgebouw uit dien tijd, dat steeds door eenvoud en soberheid imponeert. Daarom passen die dorpskerken altijd zoo goed in hun omgeving en voelden de dorpsbewoners er zich tot aangetrokken en er mede vertrouwd als met een vriend die van de zelfde natuur en de zelfde aard is, als zij zelf. Zij stonden er niet vreemd tegenover maar zagen er met vertrouwen doch ook met eerbied tegen op, omdat zij als bij ingeving gevoelden dat de ernst en de kracht die ervan afstraalt, den diepen grond van het Christelijk geloof symboliseert.

Met deze schoonheidsmanifestatie voor oogen en door voorafgaande overwegingen geleid, heeft de jury zich bij de beoordeeling van de talrijke en soms zeer verdienstelijke ontwerpen, op het standpunt geplaatst dat de schoonheid van het te stichten gebouw voornamelijk zal moeten berusten op juiste massa-werking en krachtige teekening, gepaard aan zuivere verhoudingen en aangename lijnen, doch niet op overdreven accentueering van onderdeelen en versieringen die in deze wijde omgeving toch niet tot hun recht zouden komen.

Getoetst aan deze opvattingen bleken er onder de inzendingen verscheidene te zijn die alleen reeds door hun te overdadige detailleering niet voor de bekroning in aanmerking konden komen, afgezien nog van de vraag of zij voor den gestelden bouwsom zijn uit te voeren. Meerdere ontwerpers toch hebben zich niet voldoende ingedacht in de sfeer waarin het gebouw zal worden opgenomen en een kerk ontworpen, die misschien als stadskerk zeer geschikt zou zijn doch de eigenschappen van een bescheiden dorpskerk mist en onmogelijk in deze omgeving kon harmonieeren. Hoeveel verdienste zulke ontwerpen op zich zelf beschouwd ook mogen bezitten, acht de jury ze voor uitvoering ter bestemder plaatse geenszins geschikt.

Als gevolg van deze beschouwing is de jury er toe overgegaan de ingekomen ontwerpen te schiften en in de eerste plaats die ontwerpen welke wegens gebrek aan voldoende aesthetische qualiteiten niet voor bekroning in aanmerking kunnen komen, terzijde te leggen. Bij een tweede en derde schifting heeft de jury uitgelezen de ontwerpen die, ofschoon niet zonder verdienste, voor haar opvatting toch niet geëigend zijn tot uitvoering te worden gebracht, omdat zij geen juiste aanpassing bij de omgeving verzekeren, of veel te kostbaar zijn van ontwikkeling of wel gebreken vertoonen, 't zij van praktischen, 't zij van aesthetischen aard die niet kunnen worden gedoogd.

Aldus vielen bij de eerste schifting uit de ontwerpen, ingezonden onder de motto's:

Steen; Ps. 127:1; Caesar; Eshuis; Est; Blijmoedig; J. A. Böhringen; Agatha; Beth-El; Job; Broodhuis; Herfst; Naeremje; Urbi et Orbi; M.; Kruis in dubbele cirkel (geteekend); S. C.; Annetje en Verhouding.

Bij de tweede schifting die onder de motto's:

Zeshoek (geteekend); 't Middaguurtje; Pastorale; Eqocentrisch; O.; Vrede I; In de bocht; Nieuw-Lekkerland 1883—1891; a. d. Dijk; S. D. G. en Vrede II.

Bij de derde schifting die onder de motto's:

N. L.; Annie; Aan den Dijk; Dorkskerk; Leo, Het brandend hart der wereld; Funda nos in Pace; Bede; Beta; Gedenk de armen in dit Bedehuis; Mathijs; Deo Optimo Maximo; Buiten; Eenvoud en Co.

Er bleven dus over acht ontwerpen onder de motto's: Elshout; Cultus; 1618—1619; Mara; Georgina; B.; P. P. P.; en Nelly, waarvan met algemeene stemmen de eerste prijs werd toegekend aan het ontwerp motto: P. P. P., de tweede prijs aan motto: Cultus, waarvan de voorgevel een zeer groote verdienste bezit en de gedeelde derde en vierde prijs aan de ontwerpen motto: 1618—1619 en motto Mara, de eerste wegens de origineele architectuur, de tweede wegens de karakterestieke oplossing van het interieur.

Motto Steen. Dit werk is te onvolledig en gebrekkig om voor beoordeeling in aanmerking te kunnen komen.

Motto Ps. 127:1. Ook dit plan is onvolledig en van de minste waarde ontbloot.

Motto Caesar. De plattegrond is vrij goed, behoudens de zijportalen, die zeer ongunstig zijn gelegen en gevormd. Het inwendige is onbeduidend terwijl de gevels slecht van verhouding zijn en het karakter van een kerkgebouw niet tot uiting brengen.

Motto Eshuis. Het beginsel van dwarsbouw, bij dit ontwerp tot uitgangspunt genomen, is niet tot een voldoende oplossing gebracht, de diepte is te gering in verhouding tot de groote breedte. De portalen zijn te royaal, de kolommen onder de galerij hinderlijk. De achterbouw bezit geen voldoende samenhang met opzichte van het hoofdgebouw. Ook het uitwendige van het gebouw mist samenhang en is niet van gezochtheid vrij te pleiten. Het inwendige is arm.

Motto Est. Dit ontwerp is veel te ruim van opzet; de portalen zijn onnoodig groot en toch onvoldoende wegens de ongunstige uitmonding der galerij-trappen. In den weinig samenhangenden achterbouw is de bergruimte te groot. De architectonische ontwikkeling van het in- en uitwendige

is zeer conventioneel terwijl de bekroning van den veel te grooten toren buiten verhouding is.

Motto Blijmoedig J. A. Böhringen. De plattegrond bezit geen voldoende samenhang; de portalen aan den voorgevel zijn te bekrompen. Het oksaal is te groot en niet harmonisch in de ruimte opgenomen. De vormgeving is kostbaar doch zeer banaal en van hetzelfde gehalte als de vele zinloos opgesierde dorpskerken uit den laatsten tijd, die menig dorp hebben mismaakt.

Motto Agatha. Ofschoon het plan goede eigenschappen bezit en meerdere samenhang vertoont dan het voorgaande ontwerp, kleeft hieraan het groote gebrek dat het niet beantwoordt aan den eisch van een eenvoudige dorpskerk; het gebouw is veel te hoog en mist karakter.

Motto Beth-El. Dit ontwerp vertoont een kostbaren en grillig gevormden plattegrond van veel te groote afmetingen en met een aanzienlijke ruimteverspilling in den achterbouw. Niettemin zijn de portalen te klein en is de ruimte vóór de preekstoel onvoldoende. Het in- en uitwendige verraadt een zucht naar mooimakerij en mist degelijkheid.

Motto „Job". De dwarsbeuk sluit zich niet fraai bij het schip aan, waardoor de ruimte-ontwikkeling niet bevredigend zal zijn. De verdeeling der zitplaatsen is, door de hinderlijke kolommen ter ondersteuning van de kap, niet aangenaam. De toegangen naar de galerij zijn te ruim, die naar het oksaal ongunstig omdat een toegang van buiten ontbreekt. De gevels zijn verbrokkeld en de vormgeving is onbeholpen.

Motto „Broodhuis". De plattegrond is onsamenhangend en de verdeeling der zitplaatsen, waarvan er te veel op de galerij zijn gebracht, verward. In verband daarmede hebben de portalen een te grooten omvang verkregen. De buitenmuren van het oksaal ontwikkelen zich niet logisch uit het plan. Hoewel in- als uitwendig blijkbaar naar eenvoud is gestreefd, laat in 't algemeen de oplossing toch veel te wenschen over.

Motto Herfst. De algeheele opzet is niet onaardig en herinnert even aan onze Romaansche dorpskerken, zonder dat echter de schoonheid daarvan is bereikt. Het plan kleven meerdere gebreken aan; zoo is in den achterbouw te veel ruimteverlies.

Motto Naeremje. Het plan is verbrokkeld en van willekeurige samenstelling, zoo ook het uitwendige dat zonder eenige verdienste is.

Motto Urbi et Orbi. Het gering aantal plaatsen op de galerij in aanmerking genomen is aan den hoofdingang veel te veel ruimte toegekend, doch overigens vertoont het plan geen groote gebreken. Het uitwendig aanzien is nuchter en mist goede verhoudingen; de raamgroepeering is evenmin geslaagd.

Motto M. De gezochte plattegrond heeft tot moeilijkheden en minder fraaie oplossingen aanleiding gegeven, zoodat de inwendige ruimteontwikkeling niet zal bevredigen. Evenmin kan het uitwendige aanspraak op schoonheid maken en mist dit bovendien het karakter van landelijke bouwkunst.

Motto Kruis in dubbele cirkel (geteekend). Hoewel in beginsel niet verkeerd, vertoont de plattegrond toch groote gebreken, waarvan een der belangrijkste is dat van een aanzienlijk aantal plaatsen, de predikant niet gezien zal kunnen worden. De toegang tot de galerij is wat ruim; de trap in den achterbouw is onvoldoende verlicht, terwijl hier ook te veel ruimte aan gangen werd opgeofferd. Het uitwendige is niet zonder verdienste doch verricht nog veel studie en belangrijke omwerkingen om tot een schoon geheel te kunnen geraken.

Motto S. C. De plattegrond van dit ontwerp geeft ongeveer dezelfde opvatting te zien als die van het voorgaande, doch met vermijding van diens cardinale fouten. Echter zijn ook bij dit plan de galerij-toegangen te royaal opgevat. De gevels zijn echter verre minderwaardig en van ondergelijk gehalte.

Motto Annetje. Het plan is vrij goed, hoewel de hoofdingang met aansluitende galerij-trappen niet praktisch is ontworpen en in den achterbouw te veel ruimte aan gangen en portalen is gegaan. Het uitwendige van het gebouw is te samengesteld en te veel gedetailleerd en mist karakter.

Motto Verhouding. Dit ontwerp is blijkbaar geïnspireerd op sommige 18e-eeuwsche dorpskerken doch staat in uitwerking daarbij toch nog verre ten achter. Het plan v.n.l. van den uitbouw, is verbrokkeld, de preekstoel ongunstig gelegen en veel te ver van de consistoriekamer verwijderd.

(Wordt vervolgd.)

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 1. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Prijsvraag voor een Openbare Leeszaal te Heerlen.
Amsterdamsche Stucadoors-Patroonsvereeniging.
Uitboeken en tijdschriften.
Nieuwe uitgaven
Gevelwedstrijd Vredehof.
Bond van Nederlandsche Architecten.

DE BOUWWERELD No. 1. 1916.
Nederlandsche Kunstenaars in Denemarken, door A. W. Weissman, met losse plaat.

DE INGENIEUR No. 1. Het 16e Nederlandsche Natuur- en Geneeskundig Congres, te houden te 's Gravenhage, 12—14 April 1917. Mededeeling door ir. R. A. van Sandick.
Röntgenstralen, door ir. H. G. Nolen, met afbeeldingen.
Hoe in draaistroomnetten kleine (d.w.z. 1 à 3 K.W.) lichtinstallaties beter en goedkooper met 2 in plaats van 3 verdeelleidingen op een driephasen net-aansluiting aangesloten kunnen worden, door ir. A. Pot Jzn., met afbeelding.
Staat van dienst van Jan Blanken, door ir. J. C. Ramaer.
Gecombineerde vergadering van de Afdeelingen voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie en voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 30 December 1916 te 's Gravenhage.
Ingezonden Stukken. Eenige theoretische beschouwingen over kwel, door ir. K. F. Th. van Iterson.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 1. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergnderingen en excursies. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften. — Ledenlijst. — Informatiebureau.

DE AANNEMER No. 1. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.
Jaarwisseling.
Afdeelingsverslagen. Bolsward, 14 December 1916. — Groningen 26 December 1916.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter bij de Gemeentewerken te Nijmegen, tegen 1 Februari 1917, jaarwedde f 1200.—, klimmend tot f 1500.—. Volkomen bekendheid met het schildersbedrijf gewenscht. Leeftijd niet boven 35 jaar. Gezegeld verzoekschrift aan Burgem. en Weth. vóór 19 Januari 1917 bij den Burgemeester. (1)

— Leeraar in timmeren en teekenen, akte Mb, aan de Ambachtsschool te Leiden, tegen 1 April 1917. Jaarwedde f 1400.—, klimmend tot f 1800.—. Brieven met afschriften en beperkt aantal teekeningen vóór 27 Jan. 1917 aan den Directeur die inlichtingen geeft. (1)

— Tijdelijk Opzichter aan het Gas- en Electriciteitsbedrijf te Alphen (Z.-H.) Brieven vóór 15 Januari e.k. aan den Directeur. (1)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Fabrieks-Schoorsteenen en Watertorens,
tot elke hoogte onder garantie.

Canoy-Herfkens'
Steenfabrieken
VENLO.

Oudste Nederlandsche fabriek van gladde geperforeerde en zandnerf radiale Steenen,
levering per spoor en per schip.
Meeste schoorsteenen in Nederland gebouwd (ruim 1300 stuks).

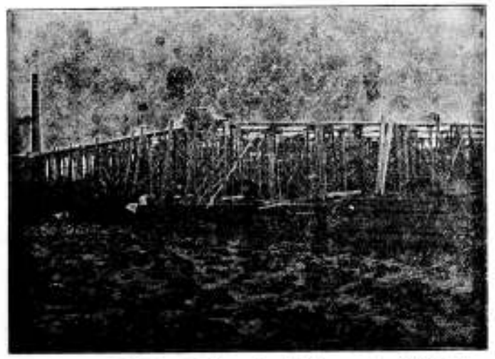

BOUW- EN WONINGTOEZICHT
APELDOORN.
Voor de betrekking van:
INSPECTEUR
van het Bouw- en Woningtoezicht
worden sollicitanten opgeroepen.
Jaarwedde f 1500.—, met 3 tweejaarlijksche verhoogingen van f 100.—, tot een maximum van f 1800.—.
Bijdrage voor eigen- en voor weduwen- en weezenpensioen 5 pCt.
Alleen zij, die reeds bij het Bouw- en Woningtoezicht werkzaam zijn, komen in aanmerking.
Aanmelding (ongezegeld) bij den Burgemeester vóór 1 Februari a.s.
Bezoek niet dan na oproeping.

ADVERTEERT
IN DIT BLAD

Industrie- en Handelsadressen.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

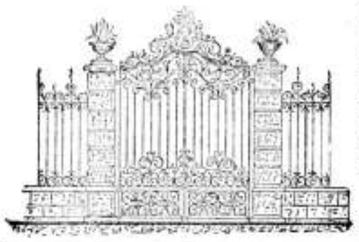
Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

BUREAU van
OCTROOIEN EN MERKEN.
W. K. VAN OORT, Civiel-Ingenieur,
en
Mr. J. E. HESSE.
GRONINGEN, Trompstraat 5a.
Telefoon 215.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTROTECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOODIGE AAN OPLEIDING VOOR
P B N A
90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N10
DIRECTIE E.J. ROTHUIZEN & F. WIND

Centraal Instituut voor
Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 20 JANUARI 1917. No. 3

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De oudste Kerken.

Vervolg (Zie bladz. 10).

Als een der mooiste voorbeelden van het ontwikkeld type der oud-christelijke basilika geldt de aan ieder bouwkundige, althans uit afbeeldingen, bekende vijfschepige S. Paolo Fuori le Mura (d. w. z. buiten de muren) te Rome, gesticht door Valentianus en Theodosius op de plek, waar vroeger een kleine, door Constantijn gebouwde, kerk had gestaan. Zij gold zelfs voor de schoonste en rijkst versierde kerk van Rome, voordat zij in 1823 door een noodlottigen brand, op de koornis na, geheel verwoest werd. Zooals zij er thans staat is zij nagenoeg een complete reconstructie, weliswaar zoo getrouw mogelijk in den oorspronkelijken staat, maar toch is daarbij veel van het oorspronkelijke karakter verloren gegaan. Bovendien is het gebouw in 1891 door een ontploffing van een kruitmagazijn opnieuw belangrijk beschadigd. Aan het naar de Tiber gekeerde front was een door zuilen omgeven voorhof en in de vroege middeleeuwen was deze door een bogengalerij met de stad verbonden.

Zulk een voorhof, waaraan men den naam van Paradijs gaf, werd, waar de situatie en de middelen het toelieten, meestal voor de kerk aangelegd. Veelal was deze voorhof als een ruim aangelegd en in het midden bevond zich een bron of fontein, waar de gelcvigen, alvorens het heiligdom te betreden handen en voeten konden wasschen. Van dit gebruik is thans in de katholieke kerk alleen het zich besprenkelen met wijwater, uit een kleinen bak bij den ingang der kerk overgebleven. In den voorhof verzamelden zich de catechumenen, die nog slechts het voorbereidend onderricht tot den doop hadden ontvangen. De vier omloopende zuilengangen zouden daarbij aan de vier evangelisten herinneren. Van uit den voorhof voerde weder een kleine voorhal in de kerk; aan vreemdelingen en ongeloovigen werd vergund, uit deze voorhal, het inwendige van de kerk en den dienst van verre gade te slaan. Ook werden alleen in den voorhof de tijdelijk van de gemeenschap uitgeslotenen en boetelingen toegelaten, die van hieruit van verre den dienst konden volgen.

Evenwel bleef de aanleg der voorhoven niet lang in gebruik, en wel ten deele tengevolge van verschillende wijzigingen in den dienst, inzonderheid ten opzichte van boetelingen, die allengs uit de kerken van het Oosten in die van het Westen werden overgenomen. Het is niet zonder belang hierbij even stil te staan; in hoofdzaak kwamen zij neer op strengere afscheiding.

In den voorhof, of wanneer die ontbrak, in de buitenste voorhal was de plaats der „weenenden", die wegens grove vergrijpen zwaar boeteden, die de kerk zelf niet mochten betreden. In de kerk was de onmiddellijk bij den ingang gelegen hal, die wegens den gewoonlijk langen, smallen vorm „Narthex" (roede) heette, bestemd voor degenen, die niet tot het avondmaal werden toegelaten. Licht bij den ingang van die hal mochten, de als toehoorders den dienst bijwonende joden en heidenen binnen de muren staan; het was hun echter niet geoorloofd, de op de preekstoel volgende en knielend uitgesproken gebeden bij te wonen; bij het begin daarvan moesten zij de kerk verlaten.

Iets verder mochten de „knielenden" t.w. de boetelingen en catechumenen binnenkomen; zij mochten de gebeden knielend medebidden, maar moesten zich voor het avondmaal

verwijderen wanneer hun gezegd werd: „ite missa est (concio), d.w.z. „gaat, de bijeenkomst is opgeheven". Uit dit gebruik is de naam van „mis" voor den aavang van het avondmaal ontstaan.

Nu kwamen in het schip de „staanblijvenden", die de avondmaalsviering weliswaar bijwonen, maar het sacrament niet ontvangen mochten, hetgeen de eerste en lichtste graad der kerkelijke boete was. Dan eerst kwamen de tot het avondmaal gerechtigde gelooviger, gescheiden naar de geslachten. De vrouwen hadden, of volgens het strengere gebruik in het Oosten, hare plaats alleen op de galerijen boven de zijschepen, of waar deze galerijen, in de kerken van het Westen niet aanwezig waren, in het noordelijk zijschip. De mannen hadden, naar Oostersch gebruik, hun plaats in beide zijschepen, in het Westen in het Zuidelijk zijschip. In den noordervleugel van het dwarsschip vonden voorname vrouwen en de nonnen haar plaats, in den zuidervleugel was die der hoogere ambtenaren en der monniken. Deze vleugels droegen, in verband hiermede, Matronaeum en Senatorium. Het middenschip zelf liet allengs minder ruimte over voor de gelooviger, daar de ceremonieën hoe langer hoe meer ruimte vereischten, ook door het steeds toenemend aantal „geestelijken", dat daaraan deelnam. De geestelijken scheidden zich meer en meer van het gewone christenvolk af en deze afscheiding werd in de kerk zichtbaar gemaakt door muren rondom de eenige treden boven den kerkvloer verheven, voor hen bestemde ruimte. De geestelijkheid zelf was, naar het voorbeeld der oud-testamentische priesters en leviten in een hoogere en lagere verdeeld. De laatste bestond uit de diakonen en subdiakonen (helpers en onderhelpers), de lectoren (voorlezers), de exorcisten (duivelbanners), de acoluthen (begeleiders van den bisschop), de koorzangers en de antiphonen (tegenzangers). Daar het zangkoor de grootste plaats innam, verkreeg aldra de voor de lagere geestelijkheid in het middenschip afgescheiden plaats, den naam van koor.

Een der best bewaarde voorbeelden van de oude koorinrichting vindt men in de basilica S. Maria in Cosmedin te Rome, die tegen het eind der achtste eeuw voor Christenen uit het Oosten gebouwd werd. De kerk heeft een kleine voorhal en vervolgens een binnenhal (narthex), even lang als de kerk breed is, een dwarsschip ontbreekt. Het middenschip is deels door zuilen deels door breede pijlers van de zijschepen gescheiden. Het een groot deel van het middenschip in beslag nemende koor heeft een eenige treden verhoogden vloer en is door marmeren muurtjes omsloten. Deze afsluiting heette cancella en de benaming „kansel" voor spreekgestoelte is hiervan afkomstig evenals het Engelsche woord „chancel" voor koor.

Aanvankelijk was binnen de cancella slechts een podium voor het lezen der heilige schrift, later maakte men aan de zuidzijde een ambon, d.w.z. een van een trap voorzien podium met balustrade, voor de voorlezing der epistelen en der evangelieën. Naast laatstgenoemde stond een kandelaar voor de paaschkaarsen. De diaconus, die het evangelie moest voorlezen, ging eerst naar het altaar, op welks vier hoeken elk een der vier evangelieën lag, liet het door zijn helper op zijn schouder leggen en daalde dan, door andere dienaars met wierookvaten en kaarsen begeleid, in het koor af. (Het altaar was namelijk weder eenige treden hooger dan het koor geplaatst). Daar bleven de dienaren aan beide zijden van de altaartrap staan, de helpers met de wierookvaten gingen hem vooraf (de wierook symboliseerde de gebeden der heiligen). Op de onderste trede van den ambon werd hem het evangelie van den schouder genomen en opengeslagen. Hij beklom dan het spreekgestoelte en las het evangelie, eerst naar de eene, dan naar de andere zijde gekeerd. Vervolgens ging hij de trappen af en werd weder op dezelfde wijze door de dienaars naar het altaar teruggeleid. Op den anderen ambon lag het Apostelboek steeds gereed, daaruit las een gewonen voorlezer (lector), alvorens het evangelie gelezen werd, met het aangezicht naar het altaar een epistel voor. Op de trap van den ambon bleef hij staan, om naar het oosten gericht het „Halleluja" en andere beurtzangen, met het onder hem staande zangkoor aan te heffen. Dit gezang heette naar de trap, waarop hij stond „Graduale" (trappengezang) en vormt nog heden een onderdeel van den misdienst.

In later tijd werd het hooge koor, zoo genoemd, omdat het weder eenige treden hooger lag dan het lagere, door een tweede afscheiding daarvan afgesloten en ontstond het allerheiligste of sanctuarium, zooals het in herinnering aan den Joodschen tempel genoemd werd. Hier stond het altaar, waar het misoffer gebracht werd, het allerhoogste sacrament. Als troon Gods mocht het niets anders dragen dan de ouwel, zelf met de benaming sacrament aangeduid, meestal in een kostbaar en kunstvol bewerkt omhulsel. Kandelaar en kruis moesten naast de heilige offertafel staan. De reliquieën der martelaren lagen onder het altaar, aan de voeten van de hier tronende Godheid. Een overhuiving met koepeldak uit marmer of edel metaal, gewoonlijk op vier zuilen rustend en ciborium genaamd, werd boven het altaar aangebracht. Met kostbare gordijnen konden de openingen tusschen de zuilen gesloten worden en alzoo het sacrament aan het oog der menigte worden onttrokken. Het is niet te ontkennen, dat de mystieke richting, die allengs in den christelijken eeredienst ingang vond het karakter van het kerkinterieur wijzigde. Allengs minder gemakkelijk was het geworden, door de plaatsing van de kooralsluitingen, om de kerkruimte te overzien en zelfs het altaar en de door de hooge geestelijkheid verrichte altaardienst waar te nemen. Niet weinig droeg daartoe bij een streven, om de altaarruimte in een geheimzinnig duister te hullen en alleen nog door kaarsen te verlichten. Men heeft hierin eveneens een neiging gezien, om terug te keeren tot heidensche althans joodsche opvattingen. Wij zullen ons evenwel, wat dit punt betreft, niet in verdere beschouwingen verdiepen, evenmin als wat betreft het vraagstuk der oriëntatie, de plaatsing van het kerkgebouw met het altaar naar het oosten. Bij de oudste kerken was die oriëntatie geen regel, maar wel gewoonte en deze gewoonte heeft men eveneens tot heidensche tradities willen terugvoeren. In de oriëntatie ligt een eenvoudige en natuurlijke symboliek, die reeds in de hooge oudheid door de menschen gevoeld is, omdat zij op dagelijks wederkeerende natuurverschijnselen gebaseerd is. Waarom zouden dan de christenen haar niet evengoed in hun bouwkunst hebben mogen toepassen, als weleer de Chaldeeërs en Egyptenaren?

Zij moesten er o. i. vanzelf toe komen.

(Slot volgt.)

Vereenigingen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

In de op 3 Januari j.l. in het Notarishuis gehouden ledenvergadering heeft Dr. H. A. Naber uit Hoorn een herhaling gegeven van zijn voor twee jaren reeds te Rotterdam gehouden voordracht over de Sectio Divina en het Roosvenster der Kathedraal van Amiens.

De lezing, toenmaals gehouden voor de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, is bovendien gepubliceerd in het werk „Meetkunde en Mystiek".

In den sindsdien verloopen tijd is het spr. gebleken dat zijn beweringen juist waren, daar geen architect of wiskundige hem daarop heeft aangevallen. Prof. Brouwer, hoewel hij de combinatie Meetkunde en Mystiek afkeurde, heeft de meetkundige analyses „niet onbelangwekkend" genoemd.

Dr. Naber is blijkbaar nog al spoedig voldaan, wanneer hij op grond van deze negatieve bewijzen de onaantastbaarheid zijner theorieën meent te mogen constateeren. Wanneer hij in al zijn wetenschappelijke onderzoekingen op dergelijke vrij losse, gronden heeft geconcludeerd, zal dit niet strekken, om de betrouwbaarheid der verkregen resultaten te verhoogen. Voor ons blijft de mogelijkheid denkbaar en zelfs waarschijnlijk, dat straks weer een wijzere zal komen, die deze uitkomsten wegredeneert.

Dat Dr. Naber echter bij gemis van tegenspraak zijn strijd tegen den Egyptischen driehoek heeft voortgezet is natuurlijk; hij meent thans met nog meer zekerheid dan tevoren te mogen zeggen dat de Egyptische driehoek een modern verzinsel is, dat even weinig met meetkunde als met Egypte of ordelijke bouwkunst heeft uit te staan. Die driehoek moet onschadelijk gemaakt en tevens moet erkend, dat men de Gothiek niet begreep, omdat men dien driehoek er in 't bijzonder meende aan te treffen.

In plaats van dien driehoek stelt spr. de Sectio Divina of Verdeeling in uiterste en middelste reden. Spr. heeft het geheele roosvenster nader onderzocht, zooals uit teekeningen en lantaarnplaatjes bleek, en meent, dat het beginsel hier tot uiting komt „tot in de kleinste détails" — een ideaal van Berlage — en op zoo magistrale en doordachte wijze, dat ernstig dient te worden nagegaan of er bij den geheelen bouw niet herhaaldelijk gebruik van is gemaakt; de Kathedraal van Amiens is immers een eenheid en geeft den deskundige den indruk van te zijn ontworpen in een enkelen trek door een bouwkundig genie. Bovendien meent Pfeifer de S. D. in de plattegronden van wel 13 kerken te hebben teruggevonden.

Ten bewijze, dat de Gothische architecten de S. D. door en door kenden, gaf spr. nog de analyse van een prachtig raam te Auxerre, waarbij een vijftienhoek moet worden vooropgesteld.

Spr. teekende terloops nog protest aan tegen de recente woorden van Dr. van der Harst, die de meetkunde van vijf- en tienhoek als „franje" beschouwt en wil opofferen bij een vereenvoudigde leergang. Het is volgens spr. niet een versiersel, maar het sieraad zelf; volgens Kepler is het een edelsteen en de eenige in haar soort. Reuchlin had gelijk, toen hij pentagram en gaffelkruis beschreef als een symbool zonder wederga. Die figuur zou op haar plaats zijn bij een godsdienstcongres zoowel als bij een van vrijdenkers; het mag een internationaal symbool heeten. Het bewijs van Euclides voor het Theorema van Pythagoras is wel eens een geschikte figuur geacht voor het geval men een teeken wilde geven aan de Maan of aan Mars; maar onze planeet zou zich naar spr.'s meening daarmede blameeren; de figuur van Reuchlin echter komt in aanmerking voor interplanetair, ja interstellair symbool.

Prijsvragen.

JURY-RAPPORT OVER DE PRIJSVRAAG VOOR EEN KERKGEBOUW DER NED. HERV. GEMEENTE TE NIEUW-LEKKERLAND.

Motto Zeshoek (geteekend). Het beginsel van centraalbouw is wel praktisch doch leidt niet tot een aangename groepeering der zitplaatsen en maakt uit den aard der zaak den bouw vrij kostbaar. De toegang naar de ruime galerij door middel van een spiltrap, is gebrekkig. Het geheel, hoewel sober van behandeling, is te kostbaar van opzet en mist het intieme dat een bescheiden dorpskerk behoort te bezitten.

Motto 't Middaguurtje. De verdeeling der zitplaatsen is, als gevolg van de vrij kostbare kruisbouw-vorm, niet geslaagd, doch overigens heeft de plattegrond verdienste. Alleen is het toren-portaal te groot in verhouding tot het geheel wat ook in het uitwendige opvalt. Aan den toren is veel te veel aandacht geschonken terwijl ook overigens het uitwendige geen voldoende samenhang bezit en alzoo de eenheid in het ontwerp is verloren gegaan.

Motto Pastorale. Het plan is veel te ruim en twee trappen naar de betrekkelijk kleine galerij een groote ruimteverspilling. Daarentegen is de plaats vóór de preekstoel te bekrompen voor ceremonieele diensten terwijl de preekstoel zelf niet in de architectuur is opgenomen. De dienstruimten zijn niet fraai gegroepeerd. De behandeling van het interieur is zwak; het uitwendige heeft in zijn eenvoud wel verdienste ofschoon de voorbouw met zijn drie ongeveer even breede traveën zich niet organisch bij het schip aansluit. Hier blijkt dan ook dat het trappenhuis teveel waarde heeft gekregen en daardoor eer schadelijk dan gunstig werkt.

Motto Egocentrisch. De gekozen grondvorm is voor een bescheiden dorpskerk niet gewenscht en niet economisch; het groot aantal plaatsen op de galerij moet worden afgekeurd, temeer omdat zulks bij dit plan heeft geleid tot een te ruime trappen-aanleg, die toch op zich zelf niet gunstig is gevormd. De portieken aan den achtergevel zijn vrijwel overbodig en verhoogen onnoodig de kostbaarheid. Mede als gevolg van de groote ontwikkeling der galerijen is het gebouw te hoog geworden en zal daardoor niet met de omgeving kunnen harmonieeren. De toren is niet voldoende met de gevels tot één geheel gebracht. De architectonische vormgeving is niet van nuchterheid vrij te pleiten.

Motto O. Ook van dit ontwerp is de plan vorm, die op zich zelf zeer goed kan zijn, v.n.l. voor een groot kerkgebouw, niet geëigend voor het gegeven geval. Bovendien is er te veel onnoodige ruimte opgeofferd. Het inwendige is, vooral door de groote preekstoelwand, niet behagelijk; de kapconstructie is waarschijnlijk wat te zwak. Het uitwendige is niet tot een karakteristieke oplossing gekomen; ofschoon somtnige gedeelten zeer verdienstelijk zijn en van een prijzenswaardige fantasie getuigen, is nog geen harmonische eenheid bereikt.

Motto Vrede I. De plattegrond, vooral het gedeelte om de preekstoel, is te ruim van opvatting. Voorzoover uit de half afgewerkte teekeningen te oordeelen valt, zijn de vormen in 't algemeen wat conventioneel en het geheel niet in het gewenschte karakter. De toren staat te los van den overigen bouw.

Motto In de Bocht. Als gevolg van den kruisvorm is de plaatsenverdeeling niet gunstig. De galerij is niet fraai opgelost terwijl de toegangstrappen ondoelmatig zijn. De achterbouw is te uitgebreid en verbrokkeld. De preekstoel is niet voldoende in de architectuur opgenomen. Zoowel in- als uitwendig is een prijzenswaardige soberheid betracht en is in 't algemeen wel het juiste karakter getroffen, behoudens de raamvormen en de raamgroepeeringen die niet geslaagd zijn en vooral in het inwendige schade doen aan de eenheid.

Motto Nieuw-Lekkerland 1883—1891. Bij dit ontwerp valt het streven naar beknoptheid te roemen. Echter blijkt ook hier dat de gekozen kruisvorm voor dit geval niet passend is wijl nu een te groot aantal zitplaatsen op zijn ondergebracht. Als gevolg hiervan heeft het gebouw

verhoudinggewijze een te groote ontwikkeling verkregen en is het min of meer gaan gelijken op een verkleinde stadskerk. Het oksaal is noodeloos ruim, mede ten gevolge van het gekozen plantype.

Motto a. d. Dijk. De plattegrond is verbrokkeld en zal een goede ruimte werking onmogelijk maken. Ondanks het streven naar beknoptheid door het ontwerpen van vele zitplaatsen op de galerij, is het doel toch niet bereikt omdat er veel te veel ruimte aan portalen is opgeofferd. De plaatsenverdeeling op den beganen grond is niet gunstig; de steunpunten die in zoo'n kleine kerk geen reden van bestaan hebben, zijn hinderlijk. De plaatsen op de galerij zijn slecht, omdat omdat slechts vanaf enkele plaatsen de spreker kan worden gezien. Het uitwendige is goed van silhouet en de gevels zijn, hoewel eenvoudig als massa, wel aantrekkelijk, behoudens in onderdeelen; zoo b.v. de raamvorming die lang niet fraai zijn.

Motto S. D. G. Ook dit ontwerp vertoont een kruisvorm met vele zitplaatsen op de galerij. De ligging van de trappen zoodanig, dat deze enkel vanuit de kerkruimte bereikbaar zijn is onjuist terwijl de trapvorm zelf minder gunstig is. In den achterbouw is de ligging van de garderobe, ten opzichte van den ingang en W.C. niet praktisch. Het gebouw is voor een dorpskerk te hoog geworden waardoor het inwendige de juiste stemming zal missen. De gevels zijn beschaafd van vormen, doch de toren, vooral in het bovengedeelte, is mislukt. Het teekenwerk is correct.

Motto Vrede II. Het plan is niet gunstig, de groepeering van de zitplaatsen, waarvan er te veel op de galerij zijn gelegen, verdient geen aanbeveling. De uitmondingen der galerij-trappen zijn hinderlijk voor het verkeer bij het uitgaan van de kerk. Het interieur heeft weinig aantrekkelijks en is in onderdeelen zelfs leelijk. Het uitwendige heeft als massa-werking wel eenige verdienste doch de uitwerking laat te wenschen over.

Motto N. L. De vorm van den plattegrond is te gerekt en door de kruisarmen de verdeeling der zitplaatsen niet geheel doeltreffend. Het gedeelte voor de preekstoel is te veel op zich zelf behandeld. De achterbouw is goed, alleen had het oksaal wat beknopter kunnen zijn. Het inwendige is te veel gedetailleerd en wat te kostbaar van opvatting. Het uitwendige heeft in zijn hoofdvorm zeer veel aantrekkelijks, doch de toren is te veel verdeeld en sommige onderdeelen, met name de goten, herinneren te veel aan villabouw. De achtergevel is verbrokkeld en het minst geslaagd.

Motto Annie. De kruisvorm, die ook aan dit ontwerp ten grondslag ligt, heeft tot een betere oplossing geleid dan bij een der vorige en ook de groepeering der zitplaatsen is wel doordacht. De galerij is gemakkelijk bereikbaar en de toegang goed bestudeerd. Zoo ook de plaatsing van de preekstoel. De achterbouw had evenwel beknopter kunnen zijn, er is thans te veel aan lijkomende ruimten geofferd. Het uitwendige, dat een streven naar beknoptheid doet kennen, bezit oorspronkelijkheid van onmiskenbare verdienste. Echter is nog geen voldoende eenheid in vormenspraak bereikt en zijn sommige onderdeelen zooals de nokbekroning, die als ventilatiekap behandeld is, minder fraai. Ook ontwikkelt het klokketorentje zich niet logisch uit het plan.

Motto Aan den Dijk. De kerkruimte op zich zelf is goed van vorm en indeeling, doch in den achterbouw is te veel ruimte verspild en de portalen aan den voorgevel zijn overdreven ruim. De ligging van de twee galerijtrappen is niet fraai en deze zijn bovendien te royaal in verhouding tot de geringe oppervlakte van de galerij. Het trekstangenstelsel in de kerkruimte werkt ongunstig. Het uitwendige is eenvoudig en goed van hoofdverhouding, doch de vorm en plaatsing der ramen is niet karakteristiek. De achterbouw is onsamenhangend. Vooral de perspectief is knap geteekend.

Motto Dorpskerk. In het plan is de kerkruimte goed van vorm doch de portalen zijn te ruim van aanleg. De galerijtrap ligt verkeerd; deze mondt uit in de kerkruimte, wat in beginsel afkeuring verdient. De achterbouw is versnipperd en in sommige opzichten te ruim, wat vooral op de verdieping duidelijk uitkomt. De gevels, niet geteekend op de verlangde schaal, vertoonen in hun eenvoud zeer goede qualiteiten, behoudens de torenbeëindiging, die minder geslaagd is. Sommige raam- en deurvormen zijn wat gezocht van vorm. Het hek is arm. De ligging van het gebouw is verkeerd en het verdient aanbeveling de consistoriekamer te keeren naar de zijde van de pastorie.

Motto Leo, het brandend hart der wereld. De jury meent dit ontwerp te moeten beschouwen als een uiting van hoog opgevoerde fantasie, die echter niet geleid heeft tot de oplossing van de vraag, in welk opzicht ook, naar een eenvoudige dorpskerk. Hoeveel verdienste dit ontwerp, op zich zelf beschouwd, ook moge bezitten, zal het in de gegeven situatie niet op zijn plaats kunnen zijn, nog afgezien daarvan dat de bezwaren aan de uitvoering verbonden zeer groot zullen zijn en de bouwkosten de gestelde som aanmerkelijk zullen overtreffen.

Motto Funda nos in Pace. De plattegrond is niet fraai van vorm door te sterke overheersching van de lengte waardoor ook de inwendige ruimteontwikkeling wat nuchter is geworden. Vóór de preekstoel, die niet harmonisch in den wand is opgenomen, is te weinig ruimte vrij gelaten. Het uitwendige, ofschoon een beetje eentonig, heeft goede hoedanigheden, vooral wat de massabewerking betreft. De raamvormen zijn evenwel niet karakterestiek.

Motto Bede. De planindeeling is tweeslachtig doordat aan de galerij-uitbouw, in tweeën verdeeld, teveel waarde is toegekend. Dit wreekt zich ook in het uitwendige, waar de hoofdruimte achter den galerij-uitbouw schuil gaat en ook de toren niet tot zijn recht komt. Zoodoende is het gebouw als massa-werking mislukt. In de plattegrond valt ook nog op dat de toegangen bekrompen zijn, temeer omdat zij tevens dienen als toegangen tot de galerij. Zoowel in- als uitwendig is het gebouw te kostbaar opgevat doch heeft interressante partijen. Het teekenwerk is verdienstelijk en ernstig uitgevoerd.

Motto Beta. Het plan, hoewel op zich zelf niet onpraktisch, is onnoodig gecompliceerd. Er zijn te veel plaatsen op de galerij waarvan de toegangstrappen te talrijk zijn. Het uitwendige zal, als gevolg van den samengestelden plattegrond, een onrustigen indruk maken, ondanks het feit, dat de gevels eenvoudig zijn gehouden. Ook de uitvoering zal, door de ingewikkelde kapvorm, vrij kostbaar zijn. Het torentje is, als klokketorentje aardig van vorm en goed geplaatst.

Motto Gedenk de armen in dit bedehuis. De plattegrond is te lang in verhouding tot de breedte en zal daardoor een minder fraaie en weinig intieme kerkruimte geven. De ingang is te samengesteld en verward terwijl de ligging van de centrale verwarming niet praktisch is. De ruimte voor den preekstoel is, met 't oog op ceremoniecle diensten, niet gelukkig gevormd. De totaal opzet van het gebouw is in uitwendig aanzien niet slecht doch de vormenspraak mist eenheid en herinnert niet aan een kerkgebouw. De toren is te schraal.

Motto Mathijs. De kruisvorm heeft aanleiding gegeven tot een te samengesteld plan en minder geschikte plaatsing der banken. Twee groote trappen naar de galerij is onnoodig kostbaar en een er van had gevoeglijk achterwege kunnen blijven. Nu is zoowel het plan als de opbouw niet eenvoudig genoeg voor een dorpskerk, zelfs wat pretentieus. Bovendien mist de voorgevel de vereischte samenhang. De vormgeving is beschaafd doch helt naar het conventioneele; het interieur is het minst geslaagd.

Motto Deo Optimo Maximo. Afgezien van de minder juiste hoofdvorm is de plattegrond vrij goed van indeeling en bezit verdienste van beknoptheid. De plaatsverdeeling is echter ân enkel gevallen ongunstig. Het inwendige is met zeer diepe galerij niet behagelijk en de preekstoel wordt niet voldoende opgelost. Het uitwendige daarentegen is, vooral als massawerking, zeer goed; alleen is de toren te veel gedetailleerd en daardoor onrustig van teekening.

Motto Buiten. Ten deele door de vergedreven beknoptheid is in het plan geen hoofdmotief tot uiting gekomen; de indeeling der plaatsen, waarvan er teveel op de galerij zijn gelegen, is verward. Bovendien is vóór de preekstoel te weinig ruimte vrij gelaten en is deze niet gunstig geplaatst ten opzichte van den lichtinval. Afgezien van enkele motieven die te zeer aan den proefaanbouw zijn ontleend, heeft het uitwendige als totaalopzet veel bekoorlijks. Hinderlijk zijn echter de te groote ramen van de trappenhuizen, terwijl het torentje niet uit het plan voortkomt waardoor het veel van zijn waarde verliest.

Motto Eenvoud. Het plan is wat te gerekt zoodat sommige plaatsen te ver van de preekstoel zijn verwijderd. Het inwendige is eenvoudig en beknopt en intiem van werking. Uitwendig vertoont het gebouw een sterk uitheemsch karakter, wat vooral uitkomt bij de torenbekroning. Niettemin bezit het geheel veel verdienste en is als massawerking zeer geslaagd terwijl ook de details goed zijn verzorgd.

Motto Co. De kerkruimte is vrij goed, hoewel de omgeving van de preekstoel te weinig teekening heeft en de inspringende hoeken bij den ingang niet fraai zijn. Bovendien is het geheele plan te royaal van opzet, vooral voor de portalen is onnoodig veel ruimte beschikbaar gesteld. Ook de opbouw is kostbaar en voor een dorpskerk veel te grootscheeps. Overigens heeft dit ontwerp zeer veel verdienste en geeft zeer belangwekkende en goed doorwerkte details te zien.

Motto Elshout. Afgezien van de te royale toegangen naar de betrekkelijk kleine galerij die niet harmonisch in het geheel is opgenomen, en de tè groote garderobe in den achterbouw, heeft dit plan goede qualiteiten. Het inwendige is ook goed gevormd behoudens de achterwand met het zeer conventioneele orgel, dat geheel uit het kader valt. Beter geslaagd is echter het uitwendige, waar naast enkele minder gelukkige oplossingen, zooals aan den voorgevel, interessante partijen te waardeeren zijn.

Motto Cultus. Een zeer goed ontwerp dat een zeer frissche geest ademt, doch wel wat ruim van opzet is. Het plan is goed doordacht en praktisch samengesteld. De ruimteontwikkeling is eveneens bevestigend, terwijl de preekstoelwand zeer aantrekkelijk is. In het uitwendige is het vooral de voorgevel die het best is geslaagd en aan een zeer goede vormgeving een verdienstelijke toepassing van baksteen paart wat vooral in de detailteekening goed tot uiting komt. In vergelijking met den voorgevel is de zijgevel echter teleurstellend; de sprongen naast den toren werken eenigszins storend terwijl de vorm van de ramen wat gezocht en niet fraai is. Het teekenwerk is zeer knap.

Motto 1618—1619. Ofschoon een dwarsbouw in het onderhavige geval geen aanbeveling verdient is de wijze waarop het plan is opgelost, wel geslaagd. Alleen is de achterbouw wat los van het geheel. Ook zullen de ijzeren trekstangen, die schijnbaar willekeurig uit het plafond te voorschijn treden, storend werken. De preekstoel staat te veel op zich zelf en had meer in de architectuur kunnen worden opgenomen. De gevel-architectuur is origineel ofschoon niet geheel van eenige gezochtheid vrij te pleiten.

Motto Mara. De planindeeling is goed, behoudens de portalen die te bekrompen zijn, en de achterbouw die niet voldoende samenhang bezit. Het interieur is zeer verdienstelijk door de karakteristieke boogverdeeling ter vervanging van de spanten. Ook het uitwendige is buitengewoon eenvoudig van opzet en maakt in het totaalbeeld een gunstigen indruk, doch bij nadere beschouwing vertoonen zich enkele gebreken. Zoo is de op zich zelf aardig gevormde toren te zwak van bouw en zijn de zijgevels wat nuchter, mede door de minder fraaie raamvormen.

Motto Georgina. De plattegrond is niet eenvoudig genoeg, vooral wat de ingangsportalen betreft. Ook zijn de steunpunten onder de galerij eenigszins hinderlijk. De achterwand van de kerkruimte is wat verbrokkeld en het orgel niet voldoende opgelost. Eveneens bezit het uitwendige geen genoegzame samenhang, niettegenstaande sommige gedeelten, zoo o.a. de entrée zeer goed geslaagd zijn en in details veel valt e loven.

Motto B. De beknoptheid van het plan is prijzenswaardig, doch het valt te betreuren dat daardoor het kerkruim wat te vierkant is geworden wat door de galerij nog wordt versterkt, en de afstand van de voorste zitplaatsen tot aan de preekstoel te gering is genomen. Daarentegen is op de galerij te veel verloren ruimte en verdient de wijze waarop de toegang daartoe is verkregen geen aanbeveling. Het uitwendige doet, vooral als massawerking, zeer goed. De raamvormen in den zijgevel zijn echter voor een kerkgebouw minder passend, terwijl de omlijsting van den ingang eenigszins uit het karakter valt.

Motto P. P. P. De planindeeling is in alle opzichten zeer goed; de kerkruimte is aangenaam van vorm, de preekstoel met de ruimte voor ceremonieele diensten origineel opgelost, de ingangen praktisch en weldoordacht, ook wat betreft de uitmonding van de galerijtrappen. Het in- en uitwendige is sober van vorm doch karakterestiek en goed van verhouding met zeer fraaie details die uit geringe middelen zijn opgebouwd. De toren alleen zou, van terzijde gezien, iets forscher kunnen zijn. Jammer dat de perspectief eenigszins misteekend is; in werkelijkheid zal de indruk gunstiger zijn. De wijze van teekenen is loffelijk en verraadt een groote vaardigheid met de pen.

Motto Nelly. Dit ontwerp is blijkbaar van den zelfden ontwerper als motto Mathijs, waarmede het zeer veel overeenkomst heeft, behoudens in een gedeelte van het plan, dat nu wat eenvoudiger is geworden. Door weglating van de kruisarmen heeft het ontwerp aanzienlijk gewonnen, ook in het uitwendige, dat nu compacter is. Voor het overige geldt wat bij de bespreking van motto Mathijs is gezegd.

De Jury:

C. N. VAN GOOR.
OC. A. PUNT.
HERM. VAN DER KLOOT MEYBURG.

December 1916.

PRIJSVRAAG-KARENHUIZEN ALKMAAR.

Vragen, welke ter zake niet dienende zijn, blijven onbeantwoord. Alleen die vragen, welker beantwoording naar het oordeel der jury niet duidelijk uit het programma volgt, zijn hieronder met het betreffende antwoord opgenomen.

1. Vraag. Hoeveel woningen moeten geprojecteerd worden?

Antwoord. Zooveel als de ruimte van het terrein toelaat.

2. Vraag. Mogen in den rechter-zijgevel lichtopeningen gemaakt worden?

Antw. Ja, indien die gevel ten minste 2 M. uit de erfscheiding geplaatst wordt.

3. Vraag. Moet uit de beschrijving der kamers in art. 7 worden opgemaakt, dat de bewoners zelf koken?

Antw. Ja.

4. Vraag. Moeten bezoekers en leveranciers zich eerst bij den portier melden om toegang te verkrijgen?

Antw. Ja.

5. Vraag. Zal de straat zuid-oostelijk van het terrein gelegen dezelfde belangrijkheid verkrijgen als de Krelagestraat?

Antw. Vermoedelijk niet.

6. Vraag. Moeten de kosten van het open hek, bedoeld in art. 2, in de begrooting worden opgenomen?

Antw. Neen.

7. Vraag. Is één trap in het centrum voldoende, of moeten er ook trappen zijn aan de uiteinden?

Antw. Wordt aan den ontwerper overgelaten.

8. Vraag. Moeten de W.C.'s afzonderlijk voor mannen en voor vrouwen zijn?

Antw. Neen.

9. Vraag. Moeten de muren geverfd worden met olieverf of waterverf?

Antw. Met waterverf.

10. Vraag. Aangezien de eenheidsprijzen in art. 17 overeenstemmen met die van vóór den oorlog, moeten de prijzen voor zaken, niet in art. 17 vermeld, ook van vóór den oorlog worden aangehouden?

Antw. Ja.

11. Vraag. Hoe is het karakter van de architectuur a. van de belendende schoolgebouwen; b. van de op de situatie aangegeven woning, in het bijzonder van den op de grensscheiding staanden muur dezer woning?

Antw. a. Het schoolgebouw, door architect Hanrath gebouwd, heeft het karakter van diens architectuur; b. de aangrenzende woning heeft een eenvoudigen gevel in baksteen; op de grensscheiding een blinden muur.

12. Vraag. a. Kan het gebouw op staal gefundeerd worden? b. Zoo ja, op welke diepte beneden straatpeil kan men de vaste laag aannemen? c. Hoe hoog is het straatpeil boven het maaiveld gelegen? d. Is het terrein reeds opgehoogd?

Antw. a. Ja, b. Op 1.25 M. beneden straatpeil of 0.65 M. boven maaiveld of 0.60 M. ± A. P., d. Neen.

13. Vraag. Wordt met poortingang bedoeld een doorrit naar het achter gelegen terrein?

Antw. Neen.

Namens de Jury,
Ir. A. BROESE VAN GROENOU.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 2. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Een afscheidswoord, door Jan de Meijer.
Verslag van de 1385ste Ledenvergadering van 20 December 1916.
Dr. H. P. Berlage en zijn werk, door C. J. Blaauw.
Uit boeken en tijdschriften.
Koloniaal Museum.

DE BOUWWERELD No. 2. Nederlandsche kunstenaars in Denemarken, door A. W. Weissman (slot).
De Reclame-verordening te Haarlem.
Boek en tijdschrift.
Prijsvragen.

DE INGENIEUR No. 2. Stedenbouw, door ir. E. Jacobs, met afbeeldingen.
Scheepvaartbeweging te Amsterdam in 1916, met afbeeldingen.
Stellingen van ir. Ch. G. Cramer op het Algemeen Ned.-Indisch Bodemcongres.
De Technische Hoogeschool gedurende het Studiejaar 1915—1916.
Uit ons parlement.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 2. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Examens. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 2. Actie inzake vergoeding der schade, geleden bij de uitvoering van Rijkswerken, enz.
Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Overzicht der aanbestede werken gedurende de jaren 1915 en 1916.
Openbare Werken.

BOUWKUNDIG WOORDENBOEK, onder hoofdredactie van L. Zwiers, uitgave van Van Holkema en Warendorf, Amsterdam.
In 25 afleveringen, tezamen vormend twee deelen, zal dit werk verschijnen, waarvan ons prospectus en eerste aflevering werden toegezonden. De indruk daarvan is, trots den respectabelen staf van respectabele medewerkers, niet onverdeeld gunstig. Een weinig smaakvol vignet op den omslag en een o.i. wel wat te veel omvattende opgave van den inhoud stooten meer af, dan zij aantrekken. De heer Zwiers durft, zooals bekend is, wel wat te ondernemen, maar wij meenen in dit geval te moeten betwijfelen of de durf ook het succes zal verzekeren.
Strikt genomen is de bewering in het prospectus niet juist, dat tot heden geen Bouwkundige Encyclopaedie (lees: woordenboek) bestond. Er bestaat een, weliswaar zeer verouderd, maar uitstekend Bouwkundig Hand-Woordenboek, in drie deelen, door J. D. Pasteur, Majoor-Ingenieur, in 1850 uitgegeven bij de Erven Doorman te 's Gravenhage. Het boek omvat de burgerlijke, de militaire en de waterbouwkunde en is een voorbeeld van oud-Hollandsche degelijkheid in de bewerking, zoodat het nog ten deele zijn waarde heeft behouden. Het thans aangekondigde werk zal behalve de drie genoemde onderwerpen nog omvatten: Bouwkunst, Meubelkunst, Spoorwegbouwkunde, Gewapend beton, Wetten en Verordeningen, Algemeene termen, enz., en aan de eerste aflevering te zien zal alles er bij gehaald worden, wat er maar eenigszins mee in verband staat. Daardoor moet de degelijkheid van den inhoud, die in een betrekkelijk klein bestek moet worden samengedrongen, onvermijdelijk lijden.
Wij zullen ons niet in detailcritiek begeven, maar in het weekblad van den Bond van Technici vonden wij eenige aanmerkingen, die meerendeels gegrond zijn.
Wanneer die reeds gemaakt kunnen worden op den inhoud eener eerste aflevering, gaat men zich afvragen, wat men verder te verwachten heeft en dit is een penibele vraag bij een werk, waarbij door de uitgevers waarschijnlijk op een ruime inteekening moet kunnen worden gerekend.

Vacante Betrekkingen.

— Ingenieur der Stadsbezittingen te Groningen. Jaarwedde f 4000 tot f 4500. Op zegel gesteld adres uiterlijk 1 Februari 1917 aan Burgemeester en Wethouders. (1)

— Ingenieur-Onderdirecteur der Gewestelijke Werken te Semarang. Salaris f 400 per maand, klimmend tot f 600, leeftijd niet boven 35 jaar. Sollicitaties onder letter I. S., vóór 23 Januari 1917, aan de Administratie van het weekblad »de Ingenieur« te 's Gravenhage, waar afschrift van de volledige benoemingsvoorwaarden verkrijgbaar is. (1)

— Ingenieur van den Haarlemmermeerpolder, tegen 1 Maart 1917, diploma civiel- of militair Ingenieur. Jaarwedde f 3000, klimmend tot f 3500 met vrije woning ter standplaats Haarlemmermeer. Stukken vóór 31 Januari 1917 aan Dijkgraaf en Heemraden van Hoofddorp. (1)

— Teekenaar op Octrooibureau te 's Gravenhage. Salaris naar bekwaamheid, spoedige indiensttreding. Brieven No. 2670 bureau Haagsche Courant. (1)

— Uitvoerder bij de Maréchaussee-kazerne te Noordwolde (Fr.) Brieven aan Kl. Kombriak, Aannemer te Meppel. (1)

— Aankomend Teekenaar, eenigszins bekend met liften en hijschwerktuigen aan Machinefabriek te Amsterdam. Uitvoerige brieven lett. P. H. Algem. Adv. Bureau Kruisman & Co., Amsterdam. (1)

— Klerk-Teekenaar bij de Gemeente Gas- en Electriciteitsfabrieken Afdeeling Electriciteit. Salaris f 800 p. jaar. Schriftelijke aanmelding bij de Directie vóór 1 Februari e.k. (1)

— Bouwkundig Teekenaar en Aankomend Teekenaar, op Architectenbureau te Rotterdam. Brieven No. 2378 bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, salaris f 80—f 100 per maand. Brieven aan J. J. van Noppen, Architect, Haarlem. (1)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Fabrieks-Schoorsteenen en Watertorens,
tot elke hoogte onder garantie.

Canoy-Herfkens'
Steenfabrieken
VENLO.

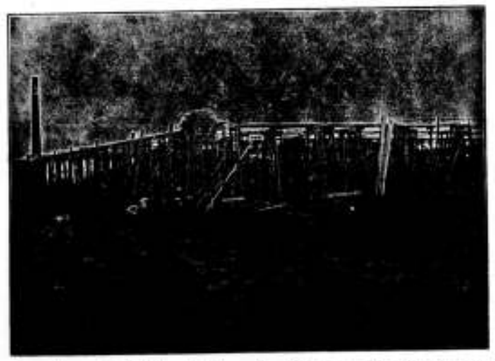
Oudste Nederlandsche fabriek van gladde geperforeerde en zandnerf radiale Steenen,
levering per spoor en per schip.
Meeste schoorsteenen in Nederland gebouwd (ruim 1300 stuks).

G.C. v. TUSSENBROEK
UTRECHT
MECHANISCHE ZONSCHERMEN
ELECTRISCHE ROLLUIKEN EN JALOUZIEËN FABRIEK.
RIJKS-LEVERANCIER
TELEF 1256
STALEN ROLLUIKEN IN ALLE CONSTRUCTIEËN
Bekroond op verschillende Tentoonstellingen

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

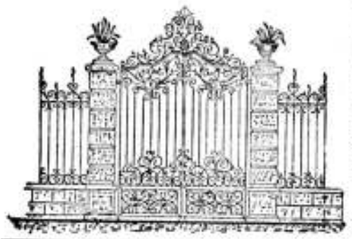
Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1869.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

BUREAU van
OCTROOIEN EN MERKEN.
W. K. VAN OORT, Civiel-Ingenieur,
en
Mr. J. E. HESSE.
GRONINGEN, Trompstraat 5a.
Telefoon 245.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKT-KUNDE
ELECTRO- TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS VRAAG HET NOG HEDEN AAN OPLEIDING VOOR 90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
P B N A
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No 10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS — INSTITUUT JACOB VAN CAMPEN AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUNDIG- WERKTUIGK. ELECTROTECHNISCH- ENZ. ALLE EXAMENS M. O.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c.s.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 27 JANUARI 1917. No. 4

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Handelspaleizen.

Als het eenmaal weer vrede zal zijn, dan zal de gouden tijd voor de Nederlandsche handel en nijverheid eerst aanbreken, dan zullen het niet alleen de oorlogswinstmakers zijn, die schatten verzamelen, maar iedereen zal in de gelegenheid worden gesteld, in den kortst mogelijken tijd millibnair te worden. Op het oogenblik gaat het nog niet, op het oogenblik zijn de wereldsche zaken een klein weinig in de war en laat de gemakkelijkheid van het internationaal verkeer hier en daar wat te wenschen over, maar.... als het eenmaal weer vrede zal zijn, dan zal men eens wat zien, dan gaan wij dit beginnen en dat doen; wij hebben o zulke groote plannen.

Aan mogelijke gevolgen van den oorlog denken wij liefst maar niet, want dat zou onze plannen in de war kunnen brengen. Men voorspelt wel, dat de oorlog een nasleep zal hebben, een lange nasleep, maar daar weet immers de knapste economm niets van en, nietwaar, het kan meevallen en in dit geval moet men gereed zijn, om zijn slag te slaan. Dus gaan wij voort met plannen maken en niet de voorbereiding van de uitvoering daarvan.

Ziedaar een redeneering, die reeds in het eerste oorlogsjaar in verschillende kringen in allerlei variaties de ronde deed en waarvan wij telkens weer herhalingen te genieten krijgen, die ons heel weinig verder brengen, want de plannenmakers geven wel in vage termen te kennen, dat het hun alleen te doen is handel, nijverheid, export en import te bevorderen tot heil des vaderlands, maar hoe zij dit eigenlijk zullen opknappen, dit schijnt hun zelf niet al te duidelijk voor oogen te staan; dit moet, zoo zullen wij maar aannemen, eigenlijk nog overwogen worden.

Evenwel beijvert men zich, of tracht men, hier en daar aan de plannen op een of andere wijze een vasten vorm te geven b.v. door het oprichten van een vereeniging, wat niet moeilijk is en weinig kost, of door het stichten van een gebouw, wat meer voeten in de aarde heeft en, vooral tegenwoordig, veel geld kost.

Zoo ontvingen wij o.a. in Mei van het vorig jaar een brochure van een „Internationaal Export Syndicaat", dat zich voorstelt jaarmarkten te organiseeren en daarvoor te Amsterdam en te Soerabaja expositie- en verkooppaleizen wil oprichten. Directeur van deze onderneming is de heer W. N. J. Meesters Wzn.; op welke pilaren de zaak verder steunt verneemt men uit de brochure niet. Wel geeft dit geschrift teekeningen van de gevels der paleizen. Die zien er werkelijk niet kwaad uit, een ervan heeft Engelsche bijschriften, maar een naam of monogram van den ontwerper hebben wij er niet op kunnen vinden.

Verder zegt de brochure van deze paleizen:

„Voor het te Amsterdam te bouwen Paleis beschikt de onderneming over de optie op een terrein, groot ongeveer 5300 M².

„Voor de bebouwing daarvan zijn reeds voorloopige plannen gemaakt die in deze Catalogus worden gereproduceerd; het paleis zal uit vier verdiepingen bestaan en zal behalve de groote expositiezalen nog bevatten een informatiebureau, een conferentiezaal en voor deelnemers een uitgebreide bibliotheek en ontvangkamers".

„Voor Soerabaya is zij in onderhandeling over de optie op een terrein groot ongeveer 11000 M², en van het daarop te bouwen paleis vindt men eveneens afbeeldingen in deze catalogus".

„Beide Paleizen worden voorzien met gas en electrische

kracht zoodat machines in werking kunnen worden gedemonstreerd".

„De groote verkoopshallen zullen met doelmatige stands worden uitgerust, alsmede met de noodige étalagekasten om de verschillende producten ten verkoop aan te kunnen bieden".

„Bekwame vakhui voor elke branche in het bijzonder, zullen in de verkoopshallen ten dienste van het publiek staan, terwijl voor elke firma in het bijzonder, zoowel in Holland als in Indië, agenten zullen worden aangesteld en zoo noodig gesalarieerde reizigers om den verkoop te bevorderen".

„Aan firma's die reeds agenten hebben, hetzij in Holland of in Indië, biedt onze onderneming ook een grooten steun, daar bedoelde agenten vrij over onze gebouwen kunnen beschikken om er hunne clientèle heen te leiden, en wij geen aanspraak zullen maken op eenige commissie den agent toekomende, bij eventueele transacties".

„Ieder deelnemer wordt beschouwd als een eigen bureau van exploitatie bij ons te hebben met dit verschil echter, dat wij al het exploitatiewerk voor hem doen en hij dus geen personeel hoeft te zenden om zijne zaken te behartigen".

„Wij zullen als zijn lastgevers optreden en in de verschillende streken agenten aanstellen, die onder onze controle en onder onze verantwoordelijkheid voor hem werkzaam zijn".

„Ook zijn wij bereid eventueel voorraad op te slaan, op voorwaarden gelijkstaande aan die, welke door de Veemen berekend worden".

„Wij zullen fabrikanten geheel vervangen, zoodat zij feitelijk niets te doen hebben dan orders uit te voeren die wij zullen overhandigen".

„Bij teekening van 't contract wordt geen enkele storting van contanten vereischt, doch eerst bij de opening der Paleizen, vervalt de huur voor het eerste jaar".

Die huur bedraagt voor het gebouw te Amsteradm f 250 en voor het gebouw te Soerabaya f 350 per jaar, per strekkende Meter (2 Meter diep). Meerder ruimte volgens overeenkomst.

Inbegrepen in dezen prijs zijn:

Inrichting en versiering van stands; étalagekasten volgens behoefte der ten verkoop te exposeeren artikelen; (elke deelnemer is gerechtigd een teekening in te leveren hoe hij deze étalagekasten wenscht uitgevoerd te zien, waarmede zooveel mogelijk rekening zal worden gehouden); krachtoverbrenging voor machines en werktuigen, geschoold personeel in iedere branche ter beschikking van Heeren kooplieden; brandassurantie; ongelukkenverzekering; demonstreeren van machines en werktuigen; het schoonhouden van stands en étalagekasten; verwarming en verlichting.

Met elken deelnemer in het bijzonder zal worden overeengekomen welke commissie gereserveerd zal worden op de eventueele verkoopstransactiën.

Of de heer Meester reeds veel succes heeft gehad met zijn groote plannen is ons niet bekend. Wij vernamen nog niets omtrent den bouw der paleizen, maar dit verwondert ons niet, want een paar gevelontwerpen, ter opluistering eener brochure, zijn spoedig gereed, maar de zaak, die in de ontworpen gebouwen uitgeoefend moet worden, en waarin men zich blijkbaar voorstelt dat millioenen zullen omgaan, is minder spoedig en minder gemakkelijk in elkaar gezet.

Inmiddels komt de Jaarbeurs te Utrecht en wat men daarvan ook verwachten mag, zij zal ons op het punt van jaarmarkten veel kunnen leeren, hetgeen wellicht niet zonder invloed zal zijn op plannen als dat van het Syndicaat bovengenoemd. Concurrentie is er van die jaarbeurs niet te vreezen; die komt nu echter, zooals ons uit een dezer dagen verspreide circulaire bleek, onverwacht te Amsterdam opduiken in den vorm van de N. V. Nederlandsche Maatschappij „Het Internationaal Handelspaleis te Amsterdam." Boven de circulaire staat een heel leelijk oud clichétje van het Paleis voor Volksvlijt afgedrukt en uit den inhoud blijkt, dat deze vennootschap de zaak in zoover practisch aanpakt, dat zij liever een andermans gekheid koopt, dan zelf te gaan bouwen. Die inhoud luidt als volgt:

Er bestaan groote plannen te Amsterdam en de algeheele uitvoering daarvan wacht slechts op het totstandkomen van den vrede.

De eerste en voornaamste stappen zijn echter reeds gedaan.

Bij acte verleden voor Notaris Hanedoes, 6 Januari 1917, werd n.l. te Amsterdam opgericht de Naaml. Vennootschap de Nederlandsche Maatschappij,

„Het Internationaal Handelspaleis"

terwijl de Koninklijke Bewilliging op het ontwerp der acte van oprichting werd verleend op 30 December 1916.

Het doel der Vennootschap is hoofdzakelijk het tot stand brengen van een Permanente Internationale Tentoonstelling van handelsartikelen en nijverheidsproducten op elk gebied, uit Binnen- en Buitenland en tevens eene gelegenheid te scheppen, waar exposanten, koopers en verkoopers elkaar ontmoeten en anderzijds met hunne artikelen en voortbrengselen kunnen kennis maken.

Het houden van Jaarmarkten staat eveneens op het programma.

Eene hoofdzaak — om de onderneming te doen slagen — was wel, een gebouw te vinden, dat in alle opzichten daarvoor geschikt is en dat aan alle eischen voldoet, welke ook door Buitenlanders daaraan zouden worden gesteld.

Het is nu aan de opgerichte Maatschappij gelukt, de beschikking te krijgen over het geheele Paleis voor Volksvlijt (behalve natuurlijk de schouwburgzaal), zoodra dat, na den vrede, ontruimd kan worden door de tegenwoordige tijdelijke bewoners.

Men kan beschikken over ca. 5000 M². bodem-oppervlakte en ca. 5600 M². tuinruimte.

Daardoor wordt de naam „Handelspaleis" volkomen gewettigd, daar Sarphati's Stichting zich inderdaad — na eenige noodzakelijke inwendige veranderingen — voor het doel leent.

De oprichter der Maatschappij ondervond reeds bij Stads- en andere autoriteiten en ook vooral uit het Buitenland blijken van zeer groote belangstelling en sympathie.

Velerlei faciliteiten zullen door de Maatschappij aan exposanten worden verleend, zooals het beschikbaar stellen van lees- en schrijfzalen, spreekkamers, het bieden van de gelegenheid tot aansluiting op gas-, electriciteit- en waterleidingen (waardoor machines in werking kunnen worden gedemonstreerd) het aanbrengen van postboxes ten behoeve van exposanten, het beschikbaarstellen van personeel enz. enz. terwijl exposanten voor 25 % zullen deelen in de netto winsten der Maatschappij.

De Tentoonstelling zal steeds voor bezoekers kosteloos toegankelijk zijn en zal worden geopend ca. 2 maanden na het sluiten van den vrede.

Als Directeuren der Maatschappij zullen optreden de Heeren A. Vlietstra, industrieël te Amsterdam en Joh. Willemse Jr., accountant, terwijl het college van Commissarissen is samengesteld uit de Heeren Th. G. H. Stibbe (President), G. L. Boer ('s-Gravenhage), A. Diks Rzn. (Utrecht) C. F. J. Hanedoes, H. Kruimel Jr., M. Merens, Mr. E. H. P. Rosenboom (tevens Rechtsgeleerd Adviseur) en L. H. F. Wackers (Amsterdam).

Als Aesthetisch Adviseur zal fungeeren de firma Heineke & Kuipers, architecten te Amsterdam, terwijl voorts een Raad van deskundige Adviseurs werd gevormd voor de verschillende onderdeelen der Tentoonstelling.

Reeds namen een vijf en twintigtal deskundigen op verschillend gebied, bereidwillig zitting in dezen Raad van Adviseurs. Een perscomité zal nader worden benoemd.

Aan de Buitenlandsche Regeeringen en aan de Nederlandsche Consulaten werden reeds de noodige gegevens verstrekt.

Na ruim vijftig jaren zal men dus nog eens een ernstige poging wagen om het Paleis voor Volksvlijt aan zijn oorspronkelijke bestemming te doen beantwoorden. Het doet ons veel genoegen voor de nagedachtenis van den ontwerper, zij het dan Outshoorn of een ander geweest, te vernemen, dat Sarphati's Stichting zich inderdaad — na eenige noodzakelijke inwendige veranderingen — voor het doel leent, en wij hopen er het beste van.

Voor Permanente Tentoonstellingen gevoelen wij niet veel, daarmede is reeds zooveel leergeld betaald, ook in het buitenland, dat wij moeten verwachten, dat de vennootschap daaraan het geld der aandeelhouders niet wagen zal. Zij kan het veel beter ten bate van de ontwikkeling van handel en nijverheid besteden, mits zij dit doel niet uit het oog verliest.

De geschiedenis van vele nijverheidspaleizen kan ons leeren, dat nagenoeg alles daarbij van een goed beheer afhangt. Komt dat beheer in handen van speculanten, dan is de zaak reeds in haar geboorte tot een kwijnend bestaan veroordeeld. Over reëelen handel en speculatie zullen wij hier niet in beschouwingen treden. Alleen willen wij opmerken, dat, waar speculatie de basis is van bouwplannen, de architect daarvan wel eens niet veel pleizier beleeft, tenzij hij, als man van zaken, zijn lastgevers de baas is in de kunst, om het eerst voor zichzelf te zorgen. Men zal ons echter toegeven dat met dergelijke zaakjes, noch de handel en nijverheid, noch de bouwkunst gebaat is en zoomin een solied handelsman, als een serieus bouwkunstenaar zich daarmede zal inlaten.

Officieele Kunst.

Dezer dagen meldde de »Nieuwe Rott. Courant«:

Naar wij vernemen, zal voor de inwendige inrichting en meubileering van het Gouvernements-gebouw te Arnhem door het Rijk gebruik gemaakt worden van het door de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst gesticht College van Advies voor Opdrachten, welk college zijn medewerking zal verleenen bij de aanwijzing van de(n) sier- en nijverheids-kunstenaar(s), wien deze opdracht zal worden toevertrouwd.

Ziedaar, zoo lezen wij verder, een groote stap in de goede richting, een belangrijke beslissing voor de Hollandsche sier- en nijverheidskunst en voor de officieele kunst beide.

En een resultaat, waarmede wij de Ned. Ver. voor Amb.- en Nijverheidskunst kunnen gelukwenschen.

Ongetwijfeld is het niet in de laatste plaats aan de volhardende actie dezer vereeniging te danken, dat wij voor een deel onzer officieele kunst een betere toekomst tegemoet gaan. In dit geval geldt het de inrichting van gebouwen; een zaak van gewicht, omdat het hier meer of min voor het publiek toegankelijke interieurs betreft.

Het is te hopen, dat de Minister in deze richting zal voortgaan, — maar dan ook niet vergeten onze postzegels, geldswaardige papieren, zegels, enz.; en onze leelijke munten en ons leelijk drukwerk (als bijv. de belastingbiljetten, en dit is geen futiliteit!). Een overvloed van gelegenheden voor onze beste sier- en nijverheidskunstenaars!

Heeft de nieuwe chef van K. en W., de heer Duparc, zich hier voor gespannen, — en het moet wel worden aangenomen — zoo is dit een veelbelovend begin, dat goede verwachting geeft voor de toekomst. Minister Cort van der Linden heeft hiermede een daad verricht, waar aan wij gelooven, dat hij genoegen beleven zal. Want in deze richting is de oplossing te vinden voor een groot gedeelte der zoo vaak besproken, moeilijke kwestie van officieele opdrachten.

Wij hebben hier waarschijnlijk te doen met het gevolg van een adres, onlangs door de V. A N. K. aan den Minister gezonden en er is zeker alle reden, om deze vereeniging met dit resultaat geluk te wenschen, maar of Minister Cort van der Linden aan deze daad veel genoegen zal beleven is een veronderstelling, die wij niet, zonder meer, zouden durven onderschrijven.

Indertijd heeft de vereeniging namelijk ook hare bemiddeling in gelijken geest aangeboden aan een combinatie, die voornemens is te Rotterdam een nieuwen, intiemen, schouwburg te bouwen, en toen heeft dit optreden nogal ontstemming veroorzaakt in architectenkringen. Daar toch werd hierin een poging gezien, om den architect uit de interieurkunst te verdringen, o. i. niet geheel zonder grond, want wanneer de sierkunstenaar zich gaat bemoeien met de inwendige inrichting der gebouwen, betreedt hij ongetwijfeld het terrein van den bouwmeester. Wij achten op dit terrein samenwerking van architect en sierkunstenaar volstrekt niet onmogelijk en in vele gevallen wellicht zelfs gewenscht, met dien verstande evenwel, dat de architect de baas blijft in eigen huis. Daarom behoeft de rol van den sierkunstenaar nog niet ondergeschikt, in dien zin van minderwaardig, genoemd te worden; hij kan op zijn terrein evengoed den architect de baas zijn, doch hij begeve er zich niet buiten, want dit moet onvermijdelijk aanleiding tor conflicten geven.

En hij behoeft er zich niet buiten te begeven, want, zooals ook in het bovenstaande terecht wordt gezegd, er is voor hem in allerlei andere dingen nog veel goed werk te verrichten en dit zijn volstrekt geen futiliteiten. Een overvloed van gelegenheden staat inderdaad open voor onze beste sier- en nijverheidskunstenaars.

De Quellinusschool.

De nieuwe directeur van de Quellinusschool te Amsterdam, de heer J. L. M. Lauweriks, is thans uit Duitschland, waar hij vele jaren gewerkt heeft, teruggekeerd om zijn nieuwe taak te aanvaarden.

Omtrent den algemeenen geest, waarin hij denkt het onderwijs aan de school te organiseeren, heeft het „Hbld." van hem het volgende vernomen:

Vast staat, dat de afdeeling bouwkunstonderricht zal worden afgeschaft. De heer Lauweriks is van meening, dat de bouwkunst toch aan een school als de Quellinusschool niet in haar geheelen omvang onderwezen kan worden, dat dit onderricht dus altijd gedeeltelijk half zal moeten blijven, en achtte het dus beter, het geheel af te schaffen. Alleen zal behouden blijven de interieur-bouwkunst, voor zoover die aansluit bij de meubelmakerij, maar dan toch alleen het esthetische gedeelte. —

Die afschaffing van het bouwkunstonderricht zal evenwel niet oogenblikkelijk kunnen geschieden, de cursus zal moeten

worden voortgezet tot het einde voor de leerlingen, die nu eenmaal op de school zijn om het bouwkunstonderwijs te volgen. Om dezen cursus zoo goed mogelijk te maken, zijn zelfs nog twee leeraren benoemd, o.a. voor het esthetisch gedeelte de zeer talentvolle jonge architect Van Arnooy.

Wat de verdere reorganisatie van het onderwijs betreft, het ligt in de bedoeling van den heer Lauweriks om van de Quellinusschool in de toekomst inderdaad een kunstnijverheidsschool te maken, veel meer dan een teekenschool, wat vrijwel alle kunstnijverheidsscholen in ons land toch eigenlijk zijn. Om dat te bereiken, zal veel meer dan tot nu toe de praktijk van de verschillende vakken beoefend worden, zoodat de leerlingen meer inzicht krijgen in de techniek van de vakken, waarin zij worden opgeleid.

Hoe een en ander precies zal worden geregeld, staat echter nog niet vast.

Het is wel waarschijnlijk, dat deze reorganisatie eenige mutatie in het leerarenkorps ten gevolge zal hebben; hoever dit zal gaan, is thans evenwel nog niet vast te stellen. 't Eenige wat men thans reeds weet, is, dat de heer J. H. de Groot de school zal verlaten, evenwel tegen den wensch van het bestuur en den nieuwen directeur. Hij heeft als leeraar bedankt. (N. R. Crt.)

Prijsvragen.

JURY RAPPORT GEVELWEDSTRIJD VREDEHOF.

Nadat door de leden der Jury individueel opname der bebouwing van de Vredehofwijk was geschied, bleken voor nadere bespreking in aanmerking te komen de gevels der navolgende panden:

Prinses Julianalaan 4, 6, 77, 84, 86, 88, 90, 94, 96.
Oranjelaan 5/9, 13/21, 23/31.
Rozenburglaan 27, 29, 31, 33, 32/36, 56, 58, 60, 62, 82, 84.
Kralingsche Plaslaan 21, 22, 27.

In de hierop gevolgde vergadering vielen na nadere beschouwing bij stemming verscheidene der genoemde panden af, en bleven over:

Prinses Julianalaan 84, 86, 88.
Oranjelaan 13/21 en 23/31.
Rozenburglaan 27, 56, 60, 62, 82, 84.
Kralingsche Plaslaan 21, 22, 27.

Genaderd tot het toekennen der prijzen bleek bij stemming dat geen der gevels een voldoende aantal stemmen kon verkrijgen om voor een 1sten prijs in aanmerking te kunnen komen.

Dienvolgens had er eene bespreking plaats over de verdeeling der prijzen. Eerstens of de eerste prijs in zijn geheel zou worden toegekend, tweedens of het beschikbare bedrag in drie gelijke prijzen zou worden verdeeld, welke vragen beide in ontkennenden zin werden beantwoord, waarna tot splitsing in drie prijzen, resp. van f 400.— en twee van f 300.— werd besloten.

Vervolgens ontspon zich een principieel debat over de vraag of, terwijl in de voor bekroning in aanmerking komende gevels duidelijk tweeërlei richting in de architectuur zich openbaart, te weten een ultramoderne in de panden Kralingsche Plaslaan 21, 22, 27 en de meer conventioneele in de overige, de eerste boven de laatste palm zou wegdragen.

Na breedvoerige discussie sprak de Jury zich bij meerderheid uit voor den moed der overtuiging waarvan de proeven der moderne architectuur getuigenis afleggen.

De Jury waardeert in hooge mate de **ernstige aesthetiek** welke in de strenge gevels met de logische toepassing van het platte dak op den voorgrond treedt.

Dit gevoegd bij de harmonische lijnen van de entreetrave van het pand Kralingsche Plaslaan 27 en de kleurschakeering van den baksteen toegepast in den gevel deed de meerderheid der Jury besluiten voor bedoelden gevel een 1sten prijs toe te kennen ten bedrage van f 400.—.

Tot het toekennen van den 2den prijs genaderd zijnde, bleek de meerderheid de voorkeur te geven aan de gevels der panden Rozenburglaan 60-62 met hun eenvoudig karakter en de meer strenge architectuur vertoonende gevels der panden Prinses Julianalaan 84-86.

Aan deze gelijkwaardig geoordeelde gevels werd mitsdien elk een 2de prijs van f 300.— toegekend.

Deze beslissingen met geringe meerderheid werden echter niet genomen dan nadat de gevels der panden Rozenburglaan 56 en Prinses Julianalaan 88 tot het laatste oogenblik mede voor bekroning in aanmerking waren gebleven.

Beide werden echter een eervolle vermelding waardig gekeurd.

Ten slotte heeft de Jury besloten eenige gevels voor publicatie aan te bevelen.

Resume.

1ste prijs Kralingsche Plaslaan 27 arch. J. Gratama, B. I.
2e. prijs Rozenburglaan 60-62 arch. Heyink & v. Vreeswijk
2de. prijs Prinses Julianalaan 84-86 arch. De Roos & Overeynder.

Eervolle vermelding:
Rozenburglaan 56 arch. M. E. Bruynzeel.
Prinses Julianalaan 88 Hemmes & Millenaar.

Voor publicatie aanbevolen:
Kralingsche Plaslaan 21-22 arch. J. Gratama, B. I.
Rozenburglaan 27 arch. De Roos ! Overeynder.
Rozenburglaan 82-84 arch. Jos. Margry.
Oranjelaan 23/31 arch. v. Amstel, Jansen & Godron.

De Jury voornoemd,
W. KROMHOUT, Voorzitter.
P. G. BUSKENS.
W. COEPYN.
G. DIEHL.
A. J. TH. KOK.
D. B. LOGEMANN.
ALB. OTTEN.

Rotterdam, Januari 1917.

MEDEDEELING VAN DE PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

De P. P. C. is voor 1917 samengesteld als volgt:
P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
PAUL J. DE JONGH, Secretaris. (*)
P. G. BUSKENS, Lid.

(*) Reguliersgracht 120, Amsterdam.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 3. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Statutenwijziging.
Uitgaven Dr. Schueler, in samenwerking met J. Waltman Jr. te Delft en N. V. H. Kramers & Zoon's Boekhandel te Rotterdam.
Jury-rapport Prijsvraag Kerkgebouw Nieuw-Lekkerland.
Ingezonden. Over de lezing van Th. van Doesburg, door H. Verkruysen.
Prijsvraag Karenhuizen Alkmaar.

DE BOUWWERELD No. 3. De molen van de Wal — de beelden uit den grond, door W. J. Dingemans, met afbeeldingen.
Tieleman Franciscus Suys, door A. W. Weissman.
Stalinrichting, door G. Smits, hoofdopzichter Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen.
Gemengde berichten.
Prijsvragen, enz.

DE INGENIEUR No. 3. Promotie van irs. A. C. C. G. van Hemert, G. W. van Heukelom en G. L. F. Philips tot doctor in de technische wetenschap honoris causa.
Bepaling van het spanningsverlies in hoogspanningsleidingen, door ir. M. H. Lindo, met afbeeldingen.
De wijziging der Indische Mijnwet, door ir. N. Wing Easton.
Brandstofverbruik van gas- en electriciteitsbedrijven, door M. F. H. J. H. Erens.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 3. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 3. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Huurder en Onteigeningswet (Arresten- Hooge Raad.
Een ingenieurs-stuk. Aannemerswerk (kademuurongeval Soerabaja), overgenomen uit de N. R. Ct.

VAN GENDT's BOUWKALENDER 1917, vermeerderd en omgewerkt door ir. B. A. Verheij, Amsterdam L. J. Veen.

De 47ste Jaargang van de Bouwkalender is onder een nieuwe redactie verschenen en de door den nieuwen redacteur, civiel-ingenieur, aangebrachte wijzigingen zijn niet onbelangrijk, doch hebben in de kringen der architecten, waarvoor toch de kalender in de eerste plaats bestemd is, niet algemeen instemming gevonden. Dat eenige gegevens omtrent gewapend beton en betonriolen hier niet op hun plaats zijn mogen wij niet zeggen, alleen zij helpen alweder mede om het boekje dikker te maken. De opgaven omtrent gebakken steen zijn echter vrijwel waardeloos, die betreffende rijswerk en rivierstanden in een bouwkalender overbodig. Daarentegen is door het weglaten van de Honorariumregelen een bepaalde leemte ontstaan en opgaarne missen wij ook het tarief van Eenheidsprijzen, al hebben wij reeds vroeger opgemerkt, dat zulk een tarief eigenlijk alleen in normale tijden waarde heeft, wij hadden het geraamte wel willen behouden met een blanco kolom, waar men cijfers kon invullen. Ook aan de Prijsvraagregelen mocht wel een plaatsje worden ingeruimd.

Wij vertrouwen, dat zij, die de Bouwkalender geregeld gebruiken, niet door deze wijzigingen afgeschrikt zullen worden, dit te blijven doen in de verwachting, dat de aangewezen leemten bij een volgende gelegenheid zullen zijn hersteld.

Het spoorwegkaartje kan o.i. wel gemist worden, de agenda op millimeterpapier kon practischer ingericht worden en daardoor wat beknopter van omvang.

— Wij ontvingen eene »Adreslijst« uitgegeven door de Nederlandsche Vereeniging van Werkgevers in de Metaal-Industrie, bevattende pl.m. 500 namen van producten uit deze industrie, waaronder ongeveer 1300 opgaven van 110 Nederlandsche fabrieken, die zich voor deze producten aanbevelen.

Deze adreslijst wordt voorloopig eenmaal per jaar, uitgebreid en verbeterd, gratis verzonden aan 14.000 zorgvuldig gekozen adressen in Nederland en Koloniën; ook is de lijst op aanvrage verkrijgbaar aan het Secretariaat der Vereeniging, Westeinde 13.

Wij vestigen gaarne de aandacht op dit gezamenlijk optreden van een voorname afdeeling der Nederlandsche Industrie, al gaat dit optreden voorloopig niet verder dan het uitgeven van eene practische handleiding voor dengene, die producten der metaal-industrie te bestellen heeft.

Varia.

JAARBEURS TE UTRECHT.

Nu binnenkort de veelbesproken Jaarbeurs te Utrecht zal worden geopend — zij zal gehouden worden van 26 Februari tot 10 Maart a.s. — achten wij het niet ondienstig nog eens de aandacht te vestigen op deze onderneming, die zeker ook voor de Nederlandsche bouwindustrie niet zonder belang is.

De heer W. Graadt van Roggen, secretaris der instelling, hield eenigen tijd geleden daarover te 's Hertogenbosch een voordracht waaraan het volgende is ontleend:

Spr. begon met er op te wijzen, dat de jaarbeurs van groot belang is voor de Nederlandsche Industrie en den Handel. Men moet ze zich echter niet voorstellen als eene tentoonstelling. Daarbij toch heeft belang het groote publiek. Dat is maar uiterlijk vertoon, met jury-leden en medailles als luxe.

De jaarbeurs is geen plaats van ontspanning. Zij heeft ten doel alléén degelijk ten toon te stellen en te étaleeren, is de plaats waar wordt gearbeid en handel gedreven. De jaarbeurs heeft ook dit verschil met eene tentoonstelling, dat bij laatstgenoemde de bezoekers voor een klein deel bestaat uit deskundigen, terwijl de jaarbeurs uitsluitend wordt bezocht door deskundigen. Naar de tentoonstelling gaat men met den gekleeden jas, desnoods met een bloempje op de borst, naar de jaarbeurs in zijn werkpakje. Bij de jaarbeurs wordt het groote publiek gehouden buiten de omgeving, opdat zij, die er zich op bevinden, rustig hunne zaken zullen kunnen doen. Wel is het plan in overweging om nà de jaarbeurs, ze nog enkele dagen voor het „publiek" open te stellen, om het publiek tegemoet te komen aan zijne nieuwsgierigheid, en gelegenheid te geven de monsters te komen bezichtigen. De beslissing zal daaromtrent aan de inzenders worden overgelaten. Er zal echter niet en detail aan het publiek worden verkocht.

Het hoofddoel der jaarbeurs is eigenlijk, zaken te doen tusschen Nederlanders eenerzijds en buitenlanders anderzijds, en om fabrikanten en afnemers, producenten en consumenten in relatie te brengen.

Iedere fabrikant of deelnemer heeft een eigen monsterkamer en kan die geheel naar eigen goedvinding inrichten. Hij ontvangt er wie hij wil en hoe hij wil. De jaarbeurs geeft alzoo de gelegenheid zijn klanten te ontvangen in eigen omgeving. Het is daar geen tentoonstelling, maar geeft gelegenheid om, als het ware, in eigen kantoor zaken te doen, relaties te sluiten, oude connecties te hernieuwen en te doen zien wat de Nederlandsche Industrie kan. Geenszins is het dan ook de bedoeling om den grossier weg te dringen tusschen producent en consument. Het doel is, om meerdere kennis te krijgen van wat nog gebruikt kan worden, waarvan men het bestaan nog niet wist, welke kennis voorzeker een voorsprong zal geven boven anderen.

De Eerste Nederl. Jaarbeurs is een kind des tijds, en natuurlijk is de Leipziger Messe haar veel voor. Echter is het houden van jaarmarkten al bekend uit de middeleeuwen. Ze zijn langzamerhand komen te vervallen. Het commercieele trad op den achtergrond, het aangename op den voorgrond, zooal spoffertjes-kramen, mallemolens enz. Een paar jaarmarkten echter bleven weerstand bieden.

Thans is wederom een herleving waar te nemen. Zoo heeft Frankrijk reeds verschillende jaarbeurzen gehouden; in Engeland, Denemarken en Zwitserland is men eveneens begonnen, welke jaarbeurzen nauw verband houden met den oorlog, waardoor veel werd stop gezet, handel en industrie is komen te staan voor veel moeilijkheden en verrassingen.

De Nederlandsche burgers werden doordoor gedwongen beslag te leggen op Nederlandsch fabrikaat.

Een nieuw leven is er gekomen en heeft zich dan ook sterk ontwikkeld. Van dat nieuwe leven op industrieel gebied wil de Nederlandsche jaarbeurs nu een symptoom zijn. De deelneming die de verwachting verre heeft overtroffen, is het beste bewijs, dat men ook heeft begrepen dat men met den tijd moet mee gaan.

Daarmede wil niet gezegd, dat de Nederlandsche industrie ver achter was, doch alléén dat méér leven is gekomen naast het oude.

En het bewijs daarvan is, dat verschillende moeilijkheden zijn overwonnen en men ook op buitenlandsch fabrikaat glansrijk overwinningen heeft behaald, waarvoor slechts behoeft te worden gewezen op de glasfabricage, scheepsbouw, zuivelbereiding enz.

Uit alles was reeds een feit ver vóór den oorlog. De oorlog heeft echter nieuwe perspectieven geopend, waarvan nut

kan worden getrokken zoowel nu tijdens den oorlog als voor daarna.

Op de te plaats kan hierbij gewezen worden op de nieuwe fabricaten hier bedacht en hoe de eigen nijverheid meer naar voren is gebracht, waardoor algemeen is ingezien aan Nederlandsche producten de voorkeur te geven boven die van het buitenland.

Op de 2e plaats mag dan nog gewezen worden op den grooten omzet in het buitenland verkregen, waardoor op de wereldmarkt Nederland grootere vorderingen kan maken.

Om echter het Nederlandsche fabrikaat en hare productie bevorderlijk te kunnen zijn, moet kennis worden verspreid.

Dit geldt echter niet voor de industrie alléén, maar ook voor hen die handeldrijven. Het is toch bekend, dat vele handelaren niet weten wat Nederland leveren kan, waarvan voorbeelden te over zijn. Een der argumenten die waren opgeworpen om de jaarbeurs te Utrecht tegen te werken, was, dat de Nederl. industrie en handel, niet voldoende op de hoogte waren met wat Nederland voorbracht.

Dat was echter wat bout gesproken, tot staving waarvan spr. eenige citaten voorlas uit het jaarverslag 1915 der Vereeniging „Het Nederlandsch Fabrikaat". De jaarbeurs is dan ook geen groot adresboek en de fabrikant zal tevens ook leeren kennen de groote eischen waaraan zijn artikelen zullen moeten voldoen.

De jaarbeurs zal dragen een zuiver Nederlandsch karakter, in dien zin, dat alléén zullen worden toegelaten Nederlandsche fabrikaten en producten, alsmede die uit onze koloniën.

Daarmee wil men niet zeggen dat het zuiver uitsluitend Nederlandsch fabrikaat zal moeten zijn, hetgeen ook moeilijk zou gaan. Men moet echter een grens trekken, doch zoo dat men gewaarborgd is dat het Nederlandsch fabrikaat kan genoemd worden.

Buitenlandsch fabrikaat zal beslist worden geweigerd.

Hier treedt dus het zuiver nationaal belang naar voren.

Is de jaarbeurs zuiver nationaal, men verwacht natuurlijk wel internationaal bezoek. Met het oog daarop is de opening gesteld eenige dagen later dan de opening der Leipziger Messe. Op de terugreis van de Leipziger Messe kunnen de bezoekers dan Utrecht aandoen, of een extra uitstapje er naar toe maken. Om het bezoek uit het buitenland zoo groot mogelijk te maken is het buitenland flink bewerkt.

Een speciale vertegenwoordiger is naar Amerika vertrokken om op de jaarbeurs de aandacht te vestigen.

Het Ministerie van Buitenlandsche Zaken en de Consulaten hebben hunne medewerking toegezegd. Te Kopenhagen is een bureau voor inlichtingen gevestigd, enz. Wanneer het buitenland-sche bezoek groot wordt, hetgeen te verwachten is, is zulks van een groot nationaal belang. Het buitenland zal dan komen zien wat Nederland brengen kan. Van groot belang is het dus dat zooveel mogelijk aan de jaarbeurs wordt deelgenomen. Men ondervindt echter, dat nog door velen bezwaar wordt gemaakt. De een heeft geen grondstof, de andere heeft werk te over. Daartegenover moet echter worden gesteld dat de jaarbeurs niet alleen is voor het heden maar ook voor na den oorlog. Niemand moet dus wegblijven vooral niet, omdat het buitenland met critisch oog zal kunnen zien wat Nederland kan brengen en wat er te krijgen is.

Men moet zich los laten van het „de kat uit den boom zien". Velen doen dit te lang. Men moet meegaan met den tijd en daarbij denken dat het deelnemen aan deze te jaarbeurs niet alleen is eigen belang maar van een groot nationaal belang.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vacante Betrekkingen.

— Directeur der Ambachtsschool te Tilburg, aanvangssalaris f 2500. Stukken in te zenden vóór 10 Februari a.s. aan den secretaris, Dr. B. Dijksterhuis, Heuvelstraat 35, Tilburg. (1)

— Jong Ingenieur, bij Betonfirma, zoo mogelijk direct. Brieven No. 4115, Bureau v. h. weekblad »De Ingenieur", te 's Gravenhage. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Uitvoerder, bekend met fabrieksbouw, vrij van dienst. Uitvoerige brieven, lett. B. Z., 738, Nieuws van den Dag. (1)

— Teekenaar voor constructiewerk en algem. machinebouw, op Technisch Bureau te Rotterdam, voor terstond. Brieven No. 3468, bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Aankomend Bouwkundig Teekenaar, dadelijk, bij Ing. J. F. H. Koopman, Juliana van Stolberglaan 107, 's Gravenhage, aanmelding schriftelijk. (1)

— Ingenieur der Stadsbezittingen te Groningen. Jaarwedde f 4000 tot f 4500. Op zegel gesteld adres uiterlijk 1 Februari 1917 aan Burgemeester en Wethouders. (2)

— Ingenieur van den Haarlemmermeerpolder, tegen 1 Maart 1917, diploma civiel- of militair Ingenieur. Jaarwedde f 3000, klimmend tot f 3500 met vrije woning ter standplaats Haarlemmermeer. Stukken vóór 31 Januari 1917 aan Dijkgraaf en Heemraden van Hoofddorp. (2)

— Teekenaar op Octrooibureau te 's Gravenhage. Salaris naar bekwaamheid, spoedige indiensttreding. Brieven No. 2670 bureau Haagsche Courant. (2)

— Uitvoerder bij de Maréchaussee-kazerne te Noordwolde (Fr.) Brieven aan Kl. Kombriak, Aannemer te Meppel. (2)

— Aankomend Teekenaar, eenigszins bekend met liften en hijschwerktu gen aan Machinefabriek te Amsterdam. Uitvoerige brieven lett. P. H. Algem. Adv. Bureau Kruisman & Co., Amsterdam. (2)

— Klerk-Teekenaar bij de Gemeente Gas- en Electriciteitsfabrieken Afdeeling Electriciteit. Salaris f 800 p. jaar. Schriftelijke aanmelding bij de Directie vóór 1 Februari e.k. (2)

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5eDoor het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Fabrieks-Schoorsteenen en Watertorens,
tot elke hoogte onder garantie.

Canoy-Herfkens'
Steenfabrieken
VENLO.

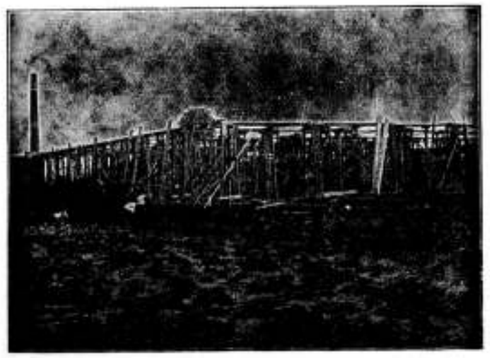
Oudste Nederlandsche fabriek van gladde geperforeerde en zandnerf radiale Steenen,
levering per spoor en per schip.
Meeste schoorsteenen in Nederland gebouwd (ruim 1300 stuks).

G.C.v.TUSSENBROEK
UTRECHT
MECHANISCHE ZONSCHERMEN
ELECTRISCHE ROLLUIKEN EN JALOUZIEËN FABRIEK.
RIJKS-LEVERANCIER
TELEF 1256
STALEN ROLLUIKEN IN ALLE CONSTRUCTIEËN
Bekroond op verschillende Tentoonstellingen

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

BUREAU van OCTROOIEN EN MERKEN.
W. K. VAN OORT, Civiel-Ingenieur,
en
Mr. J. E. HESSE.
GRONINGEN, Trompstraat 5a.
Telefoon 215.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De oudste Kerken.

Slot (Zie bladz. 18).

De Oud-Christelijke bouwkunst is bij uitstek interieurkunst, men zou thans, in plaats van dit gallicisme, een germanisme gebruiken en ruimtekunst zeggen.

Nagenoeg alles was op den indruk van het inwendige berekend. Uit den voorhof, het Paradijs, waar men gaarne de beelden van Adam en Eva aanbracht, voerden gewoonlijk drie portalen, aan de Drieëenheid herinnerend, in de kerkruimte; was deze vijfschepig, dan waren er veelal nog twee ingangen, doch van minder beteekenis. De vloer was belegd met marmeren platen of marmermozaiek, een bevloering, die zich in het bijzonder leende tot zinrijke versiering en het aanbrengen van velerlei symbolen. Het houten dak was een open constructie, of als vlak plafond met paneelwerk gedicht, in beide gevallen gewoonlijk min of meer rijk gepolychromeerd en verguld. Zuilen van marmer of ander kostbaar gesteente, dikwijls afkomstig van antieke monumenten en daardoor niet altijd van denzelfden vorm, schragen de bogen van middenschip en zijschepen. Deze zuilenrijen leiden als vanzelf het oog naar de groote triomfboog, die het middenschip van het dwarsschip scheidt, of, waar geen dwarsschip aanwezig is, de apsis-opening overspant. De zijschepen zijn tamelijk donker, het middenschip echter ruimschoots verlicht door de vensters hoog boven de bogen. Er is namelijk, nu de bovengalerijen in de basilieken vervallen zijn, een tamelijk breed muurvlak tusschen de bogen en de vensters. Dit muurvlak bood een prachtige gelegenheid tot versiering met mozaieken van schier onvergankelijke kleurenpracht, voorstellingen uit het leven der heiligen, boven wier graven in de zijschepen bij-altaren waren opgericht, of wel, respectievelijk ter linker- en ter rechterzijde, geschiedenissen uit het Oude en Nieuwe Testament en daarboven, tusschen de vensters, voorstellingen van engelen, profeten en patriarchen.

Het rijkst versierd was echter het allerheiligste, de ruimte waar het hoofdaltaar stond. Boven de marmeren zetels voor den bisschop en de hoogere geestelijken was een breed mozaiekfries aangebracht, veelal met een voorstelling van het Lam Gods, staande voor een kruis op den Calvarieberg, waaruit de vier nieuw-testamentische paradijsstroomen, de vier evangeliën, ontspringen. Ter weerszijden van den berg komen aan elke zijde zes lammeren uit Jeruzalem en Bethlehem, te zamen voorstellende de twaalf apostelen. Boven dit fries verheft zich in den halven koepel, op een goudgrond, het beeld van den triomfeerenden Christus, door de uit een wolk te voorschijn komende hand van God den Vader met de palm der overwinning gekroond, daarboven zweeft de duif, die den heiligen geest symboliseert.

De Christusfiguur zit op een wolkentroon of op een wereldbol, met een schriftrol in de linkerhand, de rechterhand opgeheven als verkondiger der goddelijke geheimen. Aan zijn voeten stroomt de Jordaan, herinnerend aan het sacrament van den doop, en daarlangs staan de apostelen en heiligen die Hem hun kronen aanbieden, onder palmboomen als zinnebeelden van het eeuwige leven.

Ook de wand boven de boog van den apsis is rijk versierd. Daar ziet men het Lam Gods, op een altaar tusschen zeven kandelaars, omgeven door vier engelen, deels in aanbiddende houding, deels afwerende het onheilige, dat het

altaar mocht pogen te naderen. Rechts en links daarvan staan de vier zinnebeeldige gestalten uit de Openbaring, mensch, leeuw, stier en adelaar; lager, ter zijde van de berg staan de 24 Oudsten, die in aanbidding hun kronen aan het Lam opdragen, nog lager, bij de geboorte van den berg de profeten Jesaja en Jeremia als voorboden van het Lam.

En boven al deze voorstellingen, eindelijk, ziet men, als einddoel van de geloovigen, het nieuwe Jeruzalem afgebeeld, de heilige stad, welker muren uit edelgesteenten gebouwd zijn, en waarbinnen Christus nogmaals voorgesteld is, met de wereldbol in de hand, omgeven door heiligen. Zijwaarts aan beide poorten houden vier cherubijnen de wacht en noodigen de uitverkorenen tot binnentreden. Deze komen in groote scharen aantreden, sommigen kronen aandragend, anderen met palmtakken in de hand, ten teeken van hun martelaarschap.

De uitvoering dezer mozaiken was veelal, zij het ook somtijds oogenschijnlijk wat onbeholpen, in strengen en grooten stijl opgevat, de figuren vaak meer dan levensgroot, soms zelfs reusachtig, en afgezien wellicht van kleine fouten in de teekening, steeds vol uitdrukking. De geheele Openbaring, de quintessens van het christelijk geloof, stond in zulk een tafereel de geloovigen voor oogen in een onvergelijkelijke kleurenpracht.

In later eeuwen heeft de glasschilderkunst de rol overgenomen, die de mozaiekversiering in de oud-christelijke kunst vervulde. Of de eerste de laatstgenoemde, als zinrijke decoratie van het kerkgebouw in het algemeen, heeft overtroffen zullen wij buiten beschouwing laten. Zeer zeker zal het oud-christelijk kerkinterieur, als monument van den eersten geloofsijver der vrij geworden christengemeenten een zeer merkwaardige plaats in de geschiedenis der bouwkunst blijven innemen; niet minder merkwaardig is daartegenover de somtijds haast armelijke eenvoud, die bij het uitwendige werd in acht genomen. Eerst veel later zou ook de uitwendige architectuur der kerkgebouwen zich ontplooien tot een rijkdom, die in de meeste gevallen, bij de uitvoering, bleek, de beschikbare middelen ver te boven te gaan. De oude basilieken onderscheidden zich wellicht alleen door hun afmetingen van de omringende gebouwen en het uitwendige deed al zeer weinig vermoeden van den indrukwekkenden aanblik, die het inwendige opleverde.

Het spreekt van zelf, dat de bovenstaande beschrijving van die pracht, al was zij geenszins uitzondering, niet op alle oud christelijke kerkgebouwen is toe te passen. Alleen gemeenten van grooten omvang, geprotegeerd door machtige heerschers, die het christendom met politieke oogmerken beschermden, konden zich zooveel weelde veroorloven. De kleinere gemeenten in kleinere steden hebben zich met eenvoudiger gebouwen vergenoegd.

Overigens heeft de bloeiperiode der oud-christelijke kunst, althans in het Westen, niet veel langer geduurd dan het West-Romeinsche rijk bestaan heeft. Wel zijn er misschien enkele uitzonderingen, maar in het algemeen waren de zesde en zevende eeuw onzer jaartelling geen tijdperken, waarin de kerkelijke bouwkunst zich tot een groote hoogte kon ontwikkelen. Het christendom had nog een zwaren strijd te voeren, aleer het West- en Noord-Europa had veroverd. Volgden daarbij de allerchristelijkste Frankische vorsten ook al van verre het voorbeeld der Romeinsche christenkeizers, vóór Karel den Groote heeft hun medewerking weinig te beteekenen gehad en is hetgeen wat voor de verbreiding van het evangelie gedaan werd veel meer te beschouwen als de vrucht van den geloofsijver der zendelingen, die, ongewapend en slechts van een klein aantal volgelingen vergezeld, de bekeering der heidenen ter hand namen, een werk, dat velen het leven gekost heeft, doch hen tevens de martelaarskroon heeft doen verwerven.

Deze zendelingen, veelal voortgekomen uit de kloosterorden, een nieuwe instelling, die in Europa tot groote ontwikkeling gekomen is, hebben tal van kloosters en kerken gesticht. Men moet zich deze bouwwerken echter niet voorstellen als uitingen van architectuur, die ook maar in de verte te vergelijken zijn met de bovenomschreven voortbrengselen der oud-christelijke kunst.

Alleen reeds bij gebrek aan middelen en geschikte werkkrachten moeten deze bouwwerken, waarvan trouwens niets is overgebleven, een uiterst primitief karakter hebben vertoond. Van zeer vergankelijk materiaal samengesteld, hebben zij den tand des tijds en veel minder nog de vernielende menschenhand kunnen weerstaan. Alleen in sommige landstreken, waar natuursteen het meest bij de hand liggend materiaal was vindt men hier en daar een enkele uitzondering, bijvoorbeeld in de overblijfsels van de zoogenaamde Keltische bouwkunst op de Britsche eilanden en in Ierland, waar het christendom, vroeger dan elders in Noord-Europa, ingang heeft gevonden.

Die overblijfsels hebben meer oudheidkundige dan architectonische waarde; van een bepaald type kan ook, bij hun schaarschte, geen sprake zijn; maar hoever zij ook van de Romeinsche basilika afstaan, zij verdienen de aandacht, omdat zij voor Noord-Europa feitelijk de oudste kerken zijn. De aanleg moge hoogst eenvoudig zijn geweest, hij was ook vrijwel orgineel, want de monniken die hem uitdachten, ook al kenden sommigen uit eigen aanschouwing de kerken van het Zuiden of Oosten, moeten wel hebben ingezien, dat die voor hen als voorbeelden niet bruikbaar waren. Die hoogst eenvoudige aanleg is bij de latere ontwikkeling van den kerkbouw niet geheel zonder invloed gebleven en wordt ongetwijfeld in vele dorpskerken van later tijd teruggevonden. Bij rijke abdijkerken en bisschoppelijke kathedralen moge dit niet het geval zijn, men zal ons toegeven, dat, wie in het wezen der kerkelijke bouwkunst wil doordringen, zijn aandacht moet schenken zoowel aan de kathedraal als aan de eenvoudige dorpskerk.

Vereenigingen.

FRIESCHE BOUWKRING TE LEEUWARDEN.

HET WOONHUIS, HISTORISCH EN MODERN.

Lezing, gehouden in December 1916, door den heer H. v. d. Kloot Meijburg, architect, voor de leden van „Kunst aan Allen" en den „Friesche Bouwkring".

Ofschoon de geschiedenis van het menschelijk woonhuis zich in de grijze oudheid verliest en nog vele vragen geheel of ten deele onopgelost laat, bestaat er omtrent de grondgedachte geen onzekerheid. Iedere woning toch is ontstaan uit zucht naar lijfsbehoud. Het streven naar beschutting tegen klimaat zoowel als tegen overval is het beginsel, dat aan iedere woning, hetzij historisch of modern, ten grondslag ligt.

Daar echter de behoeften der menschen, zoowel in verband met klimaat als materieele en geestelijke verhoudingen, vaak zeer uiteenloopend zijn geweest en ook de beschikbare bouwstoffen niet overal en te allen tijde dezelfde waren, is ook in de ontwikkeling van het woonhuis een groote verscheidenheid ontstaan.

Reeds in het praehistorisch tijdperk zijn de verschillen aanzienlijk en ziet men den oermensch nu eens zijn toevlucht nemen tot grotten of holen, dan weer zich in een schamele hut samenstellen of wel een kunstmatigen bodem van boomstammen boven meer of rivier aanleggen, elders de hoogte takken van het oerwoud gebruiken en soms op de vlakte reuzensteenen tot een verblijf samenvoegen.

Deze oudste typen van menschelijke verblijven kunnen echter niet tot het gebied der bouwkunst worden gerekend, omdat deze méér is dan louter bevrediging van materieele behoeften. Bouwkunst toch is niet alleen een techniek, een kunst van samenstelling, maar een kunst van schoone samenstelling. Of anders gezegd: „Bouwkunst is constructie met een hoogere ideale bedoeling in karakteristieke vormenspraak uitgedrukt". Bouwkunst is afspiegeling van het leven en wel van het samenleven van de maatschappij.

De menschelijke woning wordt dus voor ons eerst dan belangrijk, als zij boven het gewone nuttigheidsbegrip uitgaat en tot een paring van samenstelling en schoonheid wordt.

De Egyptenaren hebben een zeer hooge kunstbeschaving gekend en dientengevolge ook aan hunne woningen soms zeer veel ten koste gelegd. Daar van deze woningen slechts weinig sporen zijn overgebleven, is onze kennis daarvan grootendeels ontleend aan de wandversieringen der Egyptische graven. Zij beschouwden hun woning als een tijdelijk verblijf en stelden zich voor de samenstelling daarvan met weinig degelijke materialen tevreden, in tegenstelling met hun graf en tempel, die de eeuwigheid moesten kunnen trotseeren.

De woning van den fellah, door hem zelf gebouwd, was enkel bedoeld als nachtverblijf en bestond uit een rechthoekige ruimte van plm. 3 bij 4 à 5 M., met één deuropening. De ruimte werd soms door lage afscheidingen in twee of drie afdeelingen verdeeld. De middenstand was beter gehuisvest; diens woning was verbonden met een afgesloten open binnenplaats voor dagverblijf, grenzende aan de straat, en met woning, voorzien van terras, op den achtergrond.

Hieruit ontwikkelde zich het woonhuis met onbebouwde binnenplaats, welke ten slotte slechts door een of twee voorportalen bereikbaar was.

De huizen der rijken werden omgeven door tuinen met ringmuur, voorzien van pylonen en waren rijk versierd en gemeubileerd.

Terwijl zich aan de oevers van den Nijl de Egyptische maatschappij vormde, kwam in Mesopotamië — tusschen Tigris en Euphraat — een ander volk tot ontwikkeling, nl. de Assyriërs, bij wie de gewelfbouw het eerst toepassing vond. Als nomaden woonden ze eerst in tenten, bestaande uit drie gedeelten: 1. voor huisdieren en vee, 2. mannenverblijf, 3. vrouwenverblijf; het eerste gedeelte was ook wel voorhal. Uit de tent ontwikkelde zich de tut als vaste woning; deze was van hout en kleisteen met een overdekking in gewelfvorm. Later gebruikte men gebakken steen en kreeg zoo een solide constructie. Er stonden slechts twee soorten van woningen: voor rijken en armen; waren die van de laatsten slechts hutten, die van de eersten waren paleizen met rijke vloer- en wandversiering en veel weelde in de meubileering. Voor den bouw der woningen werd hoofdzakelijk van klei- en baksteen en weinig van natuursteen gebruik gemaakt, terwijl de dikte der muren van 0,60 à 0,80 tot 4 à 5 M. bedroeg. Alle vertrekken waren overwelfd en hoewel samen ontbraken, bevonden zich in het gewelf veel openingen; het terras-dak was in een tuin herschapen.

Van het oude volk der Ariërs is een gedeelte naar Europa getrokken; een ander gedeelte vestigde zich op de hoogvlakte van Iran en zijn later bekend als Meden en Perzen. Zij leidden eeuwenlang een zwaar, armoedig bestaan, daalden in de 6e eeuw voor Christus van de hoogvlakte af en stichtten 559—525 een uitgestrekt wereldrijk. In hun eersten staat van ontwikkeling bouwden zij huizen van hout en steen met plat dak van boomstammen, bedekt met leem. Het paleis der Meden was geheel van hout, met kostbare metalen bekleed.

De Perzen ondergingen den invloed van de beschaving der overwonnen volken, waardoor ook hun primitieve woningbouw zich belangrijk wijzigde. Belangrijk werd de vorstenwoning. Er ontstonden door gewijzigde levensopvatting, twee gedeelten: de mannenwoning (open, kostbaar, pralerig); de vrouwenwoning (gesloten, zware muren, kleine ramen).

Terwijl het verre Oosten reeds op een hooge trap van ontwikkeling was gekomen, heerschte in Europa nog barbarisme, het zg. prae-historisch tijdperk. Het eerst openbaarde zich de beschaving in Griekenland en Italië. Wat eerstgenoemd land aangaat, bouwden de Pelasgen de burgerwoningen van kleisteen en hout: in de stad soms met een verdieping, die van kleisteen werd gemaakt, met buitentrap voor bewoning, omgeven door veranda met overstekend dak. De kamers waren klein. De door hen gekozen chefs woonden in burchten.

Kwam de volksverhuizing in de 11e eeuw vóór Christus. De Hellenen namen de beschaving van de Pelasgen over. Er openbaarde zich een hooge kunstuiting. Een schitterende architectuur voor de openbare gebouwen (tempel), doch zeer bescheiden in den woningbouw; eerst in den vervaltijd openbaarde zich groote weelde; de woning van den gewonen man ontwikkelde zich tot een nieuw type, een rechthoekig bouwwerk met inwendige verdeeling en ook de uitvoering werd zorgvuldiger. De steden waren klein; iedere familie had haar eigen huis, die alle gelijk waren (uitgezonderd voor de overheidspersonen).

In de gouden eeuw van Pericles kwam ook het land tot groote ontwikkeling. Er ontstonden nu twee nieuwe typen, gebaseerd op het gade: 1. het stadhuis (elegant, regelmatig en gekarakteriseerd door een groote binnenplaats), 2. het rijke landhuis met binnenplaats als peristylium.

Lang voor de vestiging van Rome's wereldgezag werd Italië bewoond door de Etruskers. Hun woningen zijn verdwenen, maar hun graven zijn bewaard en geven er een copy van. Die woningen waren aanvankelijk ronde hutten, later vierkant met een opening in het dak, waaronder een bekken voor het opvangen van het regenwater. Uit dit type ontwikkelde zich het Romeinsche woonhuis met atrium, bij welk Etruskisch element zich later het Grieksche peristylium voegde.

De Romeinen kozen echter een nieuwe wijze van uitvoeren: mortelbeton, waarmeê met ongeoefende handen snel een goed resultaat te bereiken was. Ook aan het uitwendige werd veel zorg besteed, terwijl zij geen scheiding tusschen mannen- en vrouwenverblijf maakten.

Onder het keizerrijk verkreeg de woning verschillende vormen, zonder dat echter het beginsel gewijzigd werd.

Tot de 4e eeuw was het Romeinsche woonhuis algemeen verbreid. De volksverhuizingen der 5e eeuw brachten echter groote verandering. Onder Germaanschen invloed wijzigde zich in West-Europa het woning-type en kreeg een nieuw karakter. De stadswoning der Germanen had op den beganen grond één ruimte voor woning en winkel en een verdieping (soms drie) voor woonvertrekken, waarvan de benedenbouw van steen (Romeinsch) en de bovenbouw van hout; van de landwoning bestonden drie typen, waarvan het Romeinsche villa-type verreweg het belangrijkste was en bestond uit woning, stallen en bijgebouwen.

In het Carolingische tijdperk namen kloosters en steden in beteekenis toe. De huizen werden steeds dichter op elkaar gebouwd. De techniek werd verbeterd en de kunstzin nam toe; het Romaansche woonhuistype ontstond.

Ook het Christendom oefende invloed op het woonhuis uit: geen afgesloten vrouwenverblijf, maar contact met de buitenwereld; de vertrekken aan de straat, vensters aangebracht, echter nog zonder glas.

Naarmate de steden in beteekenis toenamen won ook het huis in aanzien (begin 12e eeuw). Eerst zwaar op verdediging berekend, werden de enkele voorname huizen spoedig in aantal overtroffen door de gewone burgerhuizen

met onderbouw van steen en bovenbouw van hout, terwijl het aantal verdiepingen toenam. De straten waren ongeplaveid, vuil en smal soms.

In de 13e eeuw ontstond met een toenemende welvaart een streven naar weelde, ook inwendig; het woningtype veranderde echter in beginsel niet.

In de 14e en 15e eeuw verrezen tusschen de gewone huizen ook paleizen (Jacques-Coeur, Delft). Geen kamers aan de straat, doch aan de binnenplaats of tuin; om de binnenplaats de galerij; veel trappen.

De Renaissance, die als reactie tegen de Gothiek in het begin der 15e eeuw in Italië ontstond en zich vervolgens over geheel West-Europa verbreidde, heeft op het gebied der burgerlijke bouwkunde groote veranderingen tot stand gebracht, zonder echter het woning p l a n aan te tasten. De openbare veiligheid nam toe en de zeden werden verzacht.

In het begin der 16e eeuw drong de Renaissance ook in Frankrijk door. Er kwam behoefte aan meer comfort, het krijgswezen werd hervormd, het feodalisme gefnuikt. Een vermenging van Middeleeuwsch en Renaissance schonk het leven aan talrijke variaties van huizen, zonder ingrijpende verandering van de kern. Middeleeuwsche kasteelen verrezen in een Renaissancekleed. Bij het burgerwoonhuis werd het hout meer en meer door steen vervangen en een rijke gevelversiering aangebracht.

In de Noord- en Zuid-Nederlanden, vooral in Holland, gaf het materiaal aanleiding tot een karakteristieke bouwwijze: bak- en bergsteen.

Tegen het einde der Renaissance werd het uitwendige steeds eenvoudiger, strenger, soms tot het nuchtere toe.

In de 18e eeuw verdween bij het burgerwoonhuis de groote benedenruimte en werd vervangen door een serie vertrekken (en suite soms). De huizen werden meer gelijkwaardig, doch inwendig was — onder Franschen invloed — de weelde groot: marmeren gangen, gebeeldhouwde trappen, kostbare betimmeringen en wandbekleedingen enz. Doch ook het huurhuis is in opkomst, daar men steeds minder waarde aan zijn huis hechtte.

Met de 19e eeuw begon een periode van verwarring en kunstverval. Wel waren er technische verbeteringen, zoo als nieuwe materialen en nieuwe werkwijzen, maar er openbaarde zich een toenemend gemis aan schoonheid, een banaliteit en verwildering der bouwkunst, die meer en meer kwam in handen van onbevoegden. Er was stijlnamaak en vandaar stijlloosheid.

Gelukkig zijn er thans symptomen van een komende kunst als reflectie van gewijzigde maatschappelijke verhoudingen. De techniek en wetenschap staan op groote hoogte: er zijn nieuwe bouwstoffen en constructies ook voor het woonhuis; aan gerief en gezondheid worden, dank zij ook de Woningwet, andere eischen gesteld; er is een streven naar zakelijkheid en doeltreffendheid, ook in den woningbouw.

Bij de stadswoning onderscheidt men twee typen: gesloten bebouwing (massabouw) en open bebouwing (voorsteden) wat ook geldt voor de arbeiderswoningen. Hiermede is men op het begin van den goeden weg. Het landhuis ten onzent is reeds meer bezonken (denk b.v. aan den landhuisbouw van de Bazel).

De lezing werd verduidelijkt door een groot aantal, meest fraaie lichtbeelden, die den spreker aanleiding gaven tot het maken van interessante opmerkingen.

De voorzitter van „Kunst aan Allen", de heer H. Martin, opende de vergadering met een woord van dank aan „De Friesche Bouwkring" voor de samenwerking, gaf een overzicht van de plannen, die het bestuur van „Kunst aan Allen" heeft, en wekte de aanwezigen op tot krachtigen steun aan de Openbare Leeszaal, dien deze zoo noodig heeft.

Aan het einde der vergadering bracht hij den spreker een hartelijk woord van dank, waarmee allen accoord gingen.

Prijsvragen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA. GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN 1917.

Door het Genootschap „Architectura et Amicitia" worden de drie volgende prijsvragen uitgeschreven:

a. Gevel voor een groep arbeiderswoningen.
b. Een electrische booglamp met lichtreclame.
c. Een watertoren.

De Jury voor de prijsvragen a en b zijn de heeren: J. B. van Loghem, Jan de Meijer en H. Th. Wijdeveld.

Voor de prijsvraag c heeft de heer J. van Oldenborgh (Directeur van het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening) zich bereid verklaard, mede, de ingekomen ontwerpen te beoordeelen.

Prijsvraag a. Gevel voor een groep arbeiderswoningen.

De uitschrijving van deze prijsvraag heeft hare aanleiding gevonden in de toestanden door eigenbouwers in het leven geroepen.

De Schoonheidscommissie te Amsterdam heeft het menigmaal noodig geoordeeld bij inzendingen van eigenbouwers, de gevels af te keuren en te verzoeken deze te laten ontwerpen door bekwame architecten.

Hoewel de Jury erkent dat dergelijke toestanden niet bestendigd dienen te worden, geeft zij toe, dat voorloopig deze wijze van werken geaccepteerd moet worden, wanneer ten minste de ontwerpers trachten den aannemer te bewegen twee of vier woningen tot een te vereenigen, en de uitbouwen aan de achtergevels tot een minimum te beperken.

Daar uit den aard der zaak veelal de jongere architecten dergelijke gevels zullen te ontwerpen krijgen, meent zij daarom de medewerking aan deze prijsvraag te moeten aanbevelen.

De hierbij gevoegde plattegronden zijn twee typen van, bij Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam menigmaal goedgekeurde plannen, welke door eigenbouwers zijn uitgevoerd.

Het is de bedoeling, dat de mededingers den gevel voor een groep van 4 huizen zullen ontwerpen.

Daar het type voor hóógbouw bedoeld is, zal gerekend moeten worden op beg. grond, 1ste, 2de, 3de en zolderverdieping.

De ontwerper is vrij van het gegeven type af te wijken, indien hem dat voor de vormgeving van den gevel gewenscht voorkomt, of wanneer hij een anderen plattegrond meer geschikt acht.

De keuze der bouwmaterialen wordt aan de mededingers overgelaten. Hierin dient echter de economie in acht genomen te worden.

De ontwerpen moeten voldoen aan de voorschriften van Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam.

Verlangd worden de navolgende teekeningen:

De voorgevel op schaal 1:50 (in kleur) en de plattegronden, beg. grond en 1ste verd. schaal 1:100 (in schets).

Aan de Jury is een bedrag van f 70.— beschikbaar gesteld, te verdeelen in twee prijzen.

Prijsvraag b. Een electrische booglamp met lichtreclame.

Meer en meer verschijnen in de groote steden van ons land de lichtreclames. Het laatste op dat gebied is de inbezitneming van de palen, waaraan de draden der electrische tram of de booglampen van plein- en brugverlichting bevestigd zijn. Het ligt in de bedoeling der Jury een aantal goede oplossingen van zulk een booglamp-paal met lichtreclame in ons blad op te nemen en zij verzoekt de

mededingers te letten op onderstaande gegevens, waaraan zij zich ongeveer moeten houden.

De geheele hoogte der paal is ongeveer 7 Meter. De onderkant van den lichtbak moet op minstens 2.50 M. uit den grond worden geplaatst.

De inzenders zijn vrij in de keuze van materiaal, kleur en text van paal en lichtbak.

Gevraagd wordt 1 teekening, schaal 1:20 en 1 detail.

De Jury heeft een bedrag van f 40.— beschikbaar voor twee prijzen.

Prijsvraag c. Een watertoren.

Wellicht de belangrijkste van de drie prijsvragen en zeker vol eigenaardige moeilijkheden.

Waar vinden wij architectonisch goed opgeloste watertorens? Het is een zeldzaamheid. De Jury is overtuigd, dat dit grootendeels is toe te schrijven aan de moeilijkheden, om de bijzondere (technische) eischen in goede architectonische vormen te kleeden.

Het is daarom dat zij met groote belangstelling de inzendingen van deze prijsvraag tegemoet ziet, en vermoedt dat voor goede oplossingen van dit vraagstuk praktische verwezenlijking niet geheel is uitgesloten.

Het programma voor deze prijsvraag (verbonden met een bij het ontwerpen als handleiding te gebruiken beschouwing van ons mede-jurylid, den heer J. van Oldenborgh, Directeur van het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening) is zéér uitvoerig en belangrijk voor de mededingers.

Het wordt op aanvraag gratis toegezonden door den Secretaris der Jury, den heer H. Th. Wijdeveld, Vossiusstraat 50, Amsterdam.

Als prijzen zijn beschikbaar:
f 50.— van den Bond „Heemschut";
f 25.— van den heer A. W. Weissman;
f 60.— van het Genootschap „A. et A."
Deze f 135.— zullen verdeeld worden in twee prijzen.

Algemeene bepalingen.

Tot de mededinging worden toegelaten alle leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia".

De inzendingen op deze prijsvragen moeten uiterlijk
voor prijsvraag a. 15 Maart 1917;
„ „ b. 1 „ 1917;
„ „ c. 15 April 1917 vrachtvrij bezorgd zijn aan het adres van het Genootschap, Heerengr. 545-549, te Amsterdam.

Eindiging voor de beantwoording van vragen is voor prijsvraag a. 20 Februari 1917;
„ b. 15 „ 1917;
„ c. 1 Maart 1917.

Het jury-rapport verschijnt voor iedere prijsvraag afzonderlijk en uiterlijk 3 weken ná den datum van inzending. De expositie geschiedt echter gezamenlijk.

Als datum van inlevering wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs van verzending, dat desverlangd moet worden overgelegd; de ontwerpen echter van inzenders buiten Europa moeten op de, in de programma's gestelde, data zijn ingekomen. Te laat ingezonden antwoorden blijven buiten beschouwing, waarvan onmiddellijk mededeeling zal worden gedaan aan het opgegeven correspondentie-adres.

De motto's van alle inzendingen zullen in het eerst verschijnend nummer van het Genootschapsorgaan, na den datum van inzending worden vermeld.

Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin naambrief, benevens de verklaring: „De inzender van het motto.... verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is, en de teekening(en) door hem zelf zijn gemaakt."

Op de buitenzijde dezer enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en het motto, dat tevens op alle stukken tot de inzending behoorende, moet voorkomen. De naam van den ontwerper mag op de teekeningen en bijbehoorende stukken niet zijn vermeld.

De teekeningen moeten plat, zonder houten lijsten verpakt zijn. Inlichtingen worden uitsluitend schriftelijk gevraagd aan de Jury, p.a. den Secretaris, H. Th. Wijdeveld, Vossiusstraat 50, Amsterdam.

Alle ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders.

Het Genootschap kan zich het recht voorbehouden, in overleg met de inzenders de ontwerpen, waaraan eene geldelijke belooning is toegekend, te publiceeren in een der Genootschapsuitgaven, zonder daarvoor eenige meerdere vergoeding schuldig te zijn.

Gedurende drie maanden na de openbaarmaking van de uitspraak der Jury, zullen alle inzendingen voor expositie ter beschikking blijven van het Genootschap; na dien termijn worden zij vrachtvrij aan de correspondentie-adressen teruggezonden.

De inzendingen worden vanaf den dag van aankomst tot den dag der terugzending verzekerd tegen brand- en andere schade voor eene som, gelijk aan het bedrag, dat voor den eersten prijs is uitgeloofd.

Inzendingen, welke niet voldoen aan de bepalingen van het programma, of waarvan de ontwerper zich vóór de uitspraak der Jury bekend maakt, kunnen niet voor eenige Belooning in aanmerking komen. Ingezonden teekeningen, welke in het programma niet zijn gevraagd, zullen buiten beschouwing blijven.

Na de uitspraak der Jury zal door haar de naambrief van het eerstbekroonde ontwerp worden geopend. Voor het openen van de naambrieven der overige, voor onderscheiding in aanmerking gekomen, ontwerpen wordt de toestemming van de inzenders vereischt.

De Jury voornoemd.

Amsterdam, Januari 1917.

VRAGENLIJST PRIJSVRAAG KARENHUIZEN

Vervolg.

14. Vraag. a. Is de stichting bestemd voor gehuwde of ongehuwde oude lieden? b. Moeten de mannen en vrouwen gescheiden gehuisvest worden?

Antw. a. Voor beide categorieën; b. Neen.

15. Vraag. Wordt een zolder-bergruimte vereischt?

Antw. Dit wordt aan den ontwerper overgelaten.

16. Vraag. Zijn ook de vloeren van de eerste verdieping en de trappen van cement-ijzer te construeeren, en met welk materiaal worden de trappen en de vloeren van gangen en W.C.'s belegd??

Antw. De ontwerper is vrij in de keuze dezer materialen met in achtneming van het bepaalde in art 5.

17. Vraag. Mogen lichtopeningen zonder uitzicht in een op de westelijke erfscheiding staanden gevelmuur aangebracht worden?

Antw. Zie de betreffende bepalingen in het Burgelijk Wetboek.

18. Vraag. a. Moet er een deur ontworpen worden tusschen de twee vertrekken der twee kamerbehuizingen?; b. moeten beide vertrekken in directe verbinding met den gang staan?

Antw. a. Ja; b. alleen het hoofdvertrek.

19. Vraag. Is het gewenscht de daarvoor in aanmerking komende behuizingen in directe verbinding te stellen met een eventueel te ontwerpen plaats of tuin?

Antw. De verbinding wordt niet gewenscht.

20. Vraag. Valt de rooilijn voor de beide straten, welke het terrein begrenzen, samen met de terreingrens?

Antw. Neen, er mag teruggebouwd worden.

21. Vraag. Moeten een- en twee-kamerbehuizingen in afzonderlijke groepen worden samengebracht?

Antw. Dit wordt aan den ontwerper overgelaten.

22. Vraag. Moet de wandelgang open of gesloten zijn?
Antw. Gesloten.
23. Vraag. Moeten de kosten van den bouwgrond niet in de stichtingskosten worden opgenomen?
Antw. Ja, de kosten bedragen f 4,50 per M².
24. Vraag. Moeten de kosten der assurantie niet 0,06 % der bouwkosten zijn in plaats van 0,6 %?
Antw. Ja, 0,06 %.
25. Vraag. Hoe breed is de afgeschuinde zijde op den hoek van de Krelagestraat?
Antw. 2,50 M.
Wijzigingen en aanvullingen van het p.r.o-gramma.
Art. 2. De bepaling omtrent het onbebouwd blijvend gedeelte moet aldus veranderd worden: Langs de zuid-westelijke erfscheiding moet een gedeelte onbebouwd blijven ter oppervlakte van ten minste ¼ van het terrein.
Art. 17. Aanvulling Eenheidsprijzen.
De eenheidsprijzen van die materialen, welke niet in art. 37 zijn opgenomen, stemmen overeen met die, voorkomende in Van Gendt's Bouwkalender 1914.
Verbetering van de beantwoording van Vraag 11.
De heer J. W. Hanrath verzoekt ons mededeeling te doen, dat de Ambachtsschool te Alkmaar niet door hem alleen is gebouwd, maar in gemeenschap met den heer Leguit en dat hij zich niet kan vereenigen met het gegeven antwoord, dat naar zijn meening zou moeten luiden: Reis naar Alkmaar en oordeel zelf.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 4. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Genootschapsprijsvragen 1917, met afbeeldingen.
Ontwerpen, door A. W. Weissman.
Ingezonden. Over medewerking aan het Weekblad, door C. Visser.
Bebouwing van den Concertgebouwtuin?
Tegen ontsierende reclame.

DE BOUWWERELD No. 4. Bouwkundige roem.
Stallinrichting, door G. Smits, hoofdopzichter Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen (vervolg), met afbeeldingen.
Gemengde berichten. De Amsterdamsche Schoonheidscommissie op den verkeerden weg.
Prijsvragen, enz.

DE INGENIEUR No. 4. Ir. D. A. M. Doublet, overlijdensbericht, door ir. J. C. Ramaer.
Prof. dr. H. G. Jonker, overlijdensbericht, door ir. R. A. van Sandick.
Indicateurdiagrammen van snelloopende machines, door dr. ir. E. B. Wolff, met afbeeldingen.
De montage van de brug over de Serajoe-rivier in de lijn Cheribon—Kroja der Staatsspoorwegen op Java, door dr. ir. J. H. A. Haarman c. i., met afbeeldingen.
Historisch dijkonderzoek in Noord-Holland. Enige dijksprofielen uit de 18e eeuw, door ir. A. Groothoff, met afbeeldingen.
Rijnvaartverkeer van Amsterdam in 1916, met afbeelding.
Uit het Koloniaal Verslag 1916 (vervolg).
Ingezonden Stukken. Energiebesparing bij toepassing van kogel- en rollagers in het stadstram-bedrijf, door ir. H. H. de Jongh. — Scheur- en roestvorming in bruggen van gewapend beton in het spoorwegdistrict Kattowitz en Breslau, door ir. G. J. Meyers.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 4. Propaganda. — De salarisherziening van gemeenteambtenaren te Utrecht. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Ingezonden. — Vragenbus. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 4. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Gevolgen van den oorlog.
Uit Utrecht.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 1 Bij de plaat. — Een Nederlandsche Hagenbeek: H. J. v. Balen. — De Vlooi: Z. P. Bouman. — Onze vogels in November en December: J. Daalder Dz. — Metingen met een reversieslinger: Dr. N. Quint Gz. — Bootmotoren en hunne hulporganen: Gerlof Kalma. — Het beginsel van het bereiden van zuurstof en stikstof voor industriëele doeleinden uit vloeibare lucht: ir. A. P. Braigom w. i. — Fotografische lenzen: W. H. Idzerda. — „Hoe oude boomen ons geologische tijden kunnen aangeven en ten slotte den postglacialen tijd in eenwen leeren bepalen": Dr. A. L. W. E. van der Veen. — Eenvoudige Proeven; De vorming van mist en wolken: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen. — Aankondiging. — Correspondentie.

BESLISSINGEN INZAKE BOUWWETGEVING is de titel van een nieuw maandblad, onder redactie van C. Broerse Jr., Inspecteur bij het Gem. Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam en Mr. G. Parser, Advocaat aldaar, waarvan het eerste nummer bij H. D. Tjeenk Willink & Zoon te Haarlem verscheen. De bedoeling dezer uitgave spreekt vrij duidelijk uit den titel en behoeft voor hen, die zich in het bouwvak bewegen, eigenlijk de toelichting niet, die in een bijgevoegde circulaire gegeven wordt. Wij twijfelen er niet aan of een tijdschrift, waarin wordt opgenomen en voor zoover zulks noodig mocht blijken, wordt besproken alles wat in Wetten, Kon. Besluiten, ministeriëele circulaires, administratieve, rechterlijke of scheidsrechterlijke uitspraken voor het bouwvak van belang is, kan op den duur een belangrijke verzameling worden. In het Burgerlijk Wetboek, de hinderwet, de veiligheidswet, de woningwet en tal van andere wetten toch komen bepalingen voor met wier toepassing de bouwkundigen of de voor de naleving dier wetten aangestelde ambtenaren behooren bekend te zijn. Er bestaat thans geen gelegenheid zich die bekendheid te verschaffen dan door een nauwgezette studie in juridische of administratiefrechtelijke tijdschriften.

Behalve de belangrijke nieuwe uitspraken, die zoo spoedig als mogelijk is zullen worden opgenomen, zullen ook successievelijk de belangrijkste beslissingen van ouderen datum, voor zoover zij voor de toepassing in de praktijk van belang zijn, in het blad worden afgedrukt, terwijl aan het einde van iederen jaargang een uitgebreid register de raadpleging zal vergemakkelijken.

Die raadpleging zal o. i. in vele gevallen de oplossing van voorkomende kwesties kunnen vergemakkelijken en velerlei moeilijkheden uit den weg kunnen ruimen.

BINNENLAND.

Bouwraad te Utrecht.

De Bouwraad te Utrecht, gevormd op aansluiting van het Utrechtsch Kunstverbond, met medewerking van het dagelijksch bestuur der gemeente Utrecht, die den 1en Januari zijn werkzaamheden zou aanvangen, is als volgt samengesteld:

P. J. Houtzagers (commissie van plaatselijke leden te Utrecht van den Bond van Nederl. architecten), voorzitter; C. J. de Haas (afd. Utrecht van den Ned. Bond van vakschoolleeraren en -leeraressen), secretaris; H. J. Kolk (afd. Utrecht van de Vereeniging Schoonheid in opvoeding en onderwijs), penningmeester; Carel J. A. Begeer (Vereeniging tot bevordering van Vreemdelingenverkeer voor Utrecht en omstreken); G. C. E. van Dijk (Schilder- en teekenkundig genootschap »Kunstliefde«); A. W. C. Dwars (Vereeniging tot bevordering der bouwkunst); C. de Graaf (Vereeniging tot het houden van architectuur-tentoonstellingen); W. van den Heuzel (Boulardfonds); Otto Schultz (club van Utrechtsche leden van het Genootschap »Architectura et Amicitia«); Prof. Dr. W. Vogelsang (Vereeniging Beeldende Kunsten); en een nog door het gemeentebestuur van Utrecht aan te wijzen lid.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichters v. d. Waterstaat en B. v. W. in Nederl. Indië, niet jonger dan 23 jaar, diploma Opzichter Rijkswaterstaat in Nederland, bezoldiging f 200.— tot f 375.— 's maands, maximum f 400.—. Vrije overtocht en f 1000.— voor uitrusting, gehuwden bovendien een maand salaris. Nadere inlichtingen geeft de Staatscourant van 15 Januari 1917 No. 15 en kosteloos te bekomen bij de 9de afdeeling v. h. Ministerie van Koloniën. (1)

— Adjuct-Architect bij de Gemeentewerken te 's Gravenhage, diploma Bouwkundig Ingenieur, jaarwedde f 1800.—, klimmend tot f 2400.—. Verzoekschrift op zegel aan Burgem. en Weth. vóór 17 Februari a.s. Inlichtingen geeft de Directeur der Gemeentewerken, Huijgenspark No. 23, 's Gravenhage. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, voor direct, op groot Architectenbureau te Rotterdam. Uitvoerige brieven lett. D. K. W. Nijgh & Van Ditmar's Alg. Adv.-Bur., Rotterdam. (1)

— Chef van Exploitatie bij een Tramwegmaatschappij in Noord-Brabant, werkt. ingenieur of oud-zeeofficier, bekend met machinevak, leeftijd 30—40 jaar, aanvangssalaris f 1800.—. Sollicitaties aan het Bureau v. h. Weekblad »De Ingenieur«, te 's Gravenhage. (1)

— Bouw-Technicus op groot Architectenbureau, als zelfstandig chef van den buitendienst. Brieven lett. T. 222, Adv.-Bur. Meerkotter & Co., Heerengracht 375, Amsterdam. (1)

— Bouwkundig Teekenaar. Uitvoerige brieven aan den architect C. G. Wentink, Nieuwe Gracht 13, Utrecht. (1)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Fabrieks-Schoorsteenen en Watertorens,
tot elke hoogte onder garantie.

Canoy-Herfkens'
Steenfabrieken
VENLO.

Oudste Nederlandsche fabriek van gladde geperforeerde en zandnerf radiale Steenen,
levering per spoor en per schip.
Meeste schoorsteenen in Nederland gebouwd (ruim 1300 stuks).

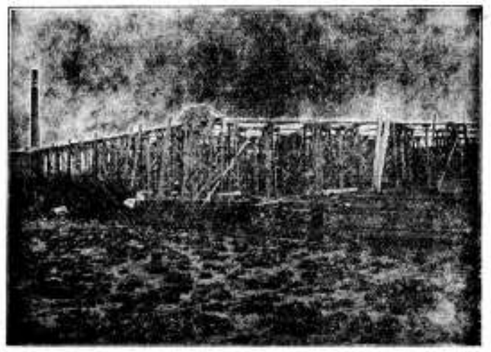

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht.

EXAMEN
voor Aspirant-Opzichter van den Weg en bij het Seinwezen bij den Dienst van Weg en Werken.
Schriftelijke aanmelding vóór 1 Maart e.k.
Leeftijd niet jonger dan 18 en niet ouder dan 25 jaar.
Voorwaarden van toelating tot dit examen zijn aan bovengenoemd adres op franco aanvrage verkrijgbaar.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

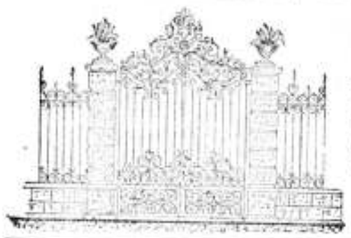
Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKT. KUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
OPLEIDING VOOR 90%
ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E.J. ROTHUIZEN & F. WIND

BUREAU van
OCTROOIEN EN MERKEN.
W. K. VAN OORT, Civiel-Ingenieur,
en
Mr. J. E. HESSE.
GRONINGEN, Trompstraat 5a.
Telefoon 215.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 10 FEBRUARI 1917. No. 6

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Het Kunstonderwijs.

Naar aanleiding van de beschouwingen over het Kunstonderwijs bij de artikelen 223—226 van hoofdstuk V der Staatsbegrooting, voor 1917; in de »Memorie van Toelichting« en het »Voorloopig Verslag«, over die begrooting medegedeeld, is aan de Tweede Kamer een adres gericht, waarin o. a. betoogd wordt:

Eene redelijke organisatie van het kunst- en het daarmede samenhangende ambachts-onderricht eischt een aaneengeschakeld geheel van lager, middelbaar- en hooger onderwijs, waarin ieder der onderdeelen eene welomschreven taak vervult.

Het l a g e r-onderwijs, in hoofdzaak vertegenwoordigd door de ambachtsscholen, heeft aan zijne leerlingen een grondige vakkennis mede te deelen, waardoor bekwame werklieden worden opgeleid, aan wie, mede door teekenonderwijs, het noodige inzicht is bijgebracht betreffende het verband tusschen samenstelling en vormgeving.

Het m i d d e l b a a r-onderwijs dient eenerzijds de leiders der uitvoering, de werkmeesters en opzichters, te kweeken, anderzijds voor te bereiden tot verdere studie en heeft daarom zijnen leerlingen eene grondige kennis van constructie en vormen bij te brengen, die, gesteund door vertrouwdheid met verschillende vakken, hen behoedt tegen dilettantische kunstbeoefening en geschikt maakt, zoowel om den vakbeoefenaars, den werklieden, voor te gaan, als om, na een daartoe geschikte speciale oefening en eenige jaren van praktijk, aan de lagere vakscholen als leeraar op te treden.

Het h o o g e r-onderwijs eindelijk, dat grondige kennis van oude en moderne methoden bij zijne studenten aanwezig veronderstelt, moet hen opleiden tot zelfstandig ontwerpen voor bouw- en sierkunst en kunstnijverheid.

Voor alle drie deze graden van onderwijs is het teekenen een allerbelangrijkst leervak, maar het heeft bij elk daarvan een andere taak te vervullen, en in verband hiermede dienen geheel verschillende eischen te worden gesteld aan de personen of lichamen, die als inspecteurs of commissie van toezicht aan elk van deze drie onderwijsgraden leiding hebben te geven.

Bij het ambachtsonderwijs toch dient de volle nadruk te vallen op de vakkennis van de inspecteurs, bij het middelbaar onderwijs zullen zoowel artistiek-begaafde als technisch onderlegde mannen het toezicht moeten houden, en bij het hooger onderwijs dient de leiding aan scheppende kunstenaars te worden opgedragen.

Het is duidelijk, dat met deze eenvoudige beginselen, die — mutatis mutandis — bij ons overig lager-, middelbaar en hooger onderwijs sinds lang worden gevolgd, geheel in srrijd is met het in de laatste jaren steeds meer zich naar voren dringende, en ook in het »Voorloopig Verslag« tot uiting gekomen streven alle vak- en kunstscholen onder dezelfde inspectie te brengen.

De ondergeteekenden aarzelen dan ook niet te verklaren, dat het huns inziens een zeer groote fout is geweest, ook instellingen als b.v. de aan kunststudie gewijde afdeelingen van de Haagsche en Rotterdamsche Academie, onder het toezicht te brengen van een inspecteur, wien toch ten slotte alle artistieke werkzaamheid geheel vreemd is. Nu in uwe kamer stemmen zijn opgegaan, erop aandringend ook de weinige kunstscholen, welke thans nog onder de

afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Departement van Binnenlandsche Zaken ressorteeren, aan den ambtskring van dienzelfden inspecteur toe te voegen, achten zij zich verplicht zeer stellig daartegen te waarschuwen.

Geheel in de lijn van deze opvattingen, zien de ondergeteekenden o. a. ook eenig bezwaar in de onmiddellijke opheffing van de Rijks-Normaalschool voor Teekenonderwijzers te Amsterdam.

De commissie die tot deze opheffing adviseerde, heeft ongetwijfeld terecht voorzien dat, na een rationeele organisatie van het kunstonderwijs, de geheele taak, welke die normaalschool thans vervult, kan worden overgenomen door andere instellingen, gelijk dit nu reeds ten deele het geval is. Maar zoolang met zulke doeltreffende hervorming zelfs nog geen begin is gemaakt, is er eenig belang bij, voor de taak, waarin op andere wijze niet wordt voorzien, deze instelling, die zeker voortreffelijke diensten heeft bewezen, voorloopig in stand te houden.

Het adres is onderteekend door de architecten K. P. C. de Bazel, dr. H. P. Berlage, S. de Clercq, Jos Cuypers c. b. i., Jan Gratama, b. i., W. Kromhout Cz., J. Limburg b. i., J. M. van der Mey en Jan Stuyt, de schilders H. J. Haverman, R. N. Roland Holst en dr. Jan Veth, de beeldhouwers A. Hesselink, dr. J. Mendes da Costa en L. Zijl, de kunstnijveren C. A. Lion Cachet, Jan Eisenloeffel, W. Penaat en Corn. van der Sluys en de kunsthistorici dr. Jan Kalf, prof. dr. W. Martin, M. van Notten, dr. A. Pit en prof. dr. W. Vogelsang.

Ofschoon het ons niet geheel duidelijk is, waarom bij het kunstonderwijs eigenlijk de indeeling in lager, middelbaar en hooger onderwijs noodig is, kunnen wij ons met de strekking van bovenstaand adres wel vereenigen, al ware het alleen, omdat er in gewaarschuwd wordt tegen de stemmen, die opgaan, om de weinige kunstscholen, die thans nog onder de afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Departement van Binnenlandsche Zaken ressorteeren, daaraan te ontrekken en te brengen onder dezelfde inspectie, die thans belast is met het toezicht op de ambachtsscholen en middelbaar technische scholen.

Hoe zijn wij eigenlijk aan de bekende drieledige indeeling gekomen? Het antwoord op deze vraag is te vinden in art 192 van onze Grondwet, waar de drie soorten van onderwijs met name genoemd worden. Bij de vaststelling van dit artikel bestonden wel reeds eenige ambachtsscholen en teekenscholen, maar aan de groote uitbreiding van het vakonderwijs en aan het ontstaan van middelbaar technische scholen werd waarschijnlijk nog niet gedacht. Het vak- en kunstonderwijs was aanvankelijk min of meer een vrijgevochten gebied en waar het bestaan kon zonder overheidssteun was er ook eigenlijk geen contrôle, althans geen scherpe contrôle, op de leiding. Dit zou echter spoedig anders worden, toen voor het eerst door den Staat subsidie werd verleend aan het ambachts- en vakonderwijs. Om het toen onder behoorlijk Grondwettelijk toezicht te kunnen stellen was het gemakkelijkst, het onder te brengen bij het Middelbaar onderwijs en sindsdien wordt het in de Staatsbegrooting daaronder gerangschikt en worden ook de uitkomsten opgenomen in het verslag, dat, volgens het zooeven genoemd Grondwetsartikel, jaarlijks aan de Staten-Generaal moet worden gegeven.

Hiermede zou dan beslist zijn, dat al dit onderwijs, welk bijzonder karakter het ook moge hebben, tot het middelbaar onderwijs behoort te worden gerekend.

Deze meening, die ons in geenen deele onaantastbaar voorkomt, getuige ook het bovenaangehaalde adres, wordt door de Nieuwe Rotterdamsche Courant vooropgesteld in een beschouwing, naar aanleiding van Hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1917 en wel speciaal wat betreft hetgeen onder de afdeeling Kunsten en Wetenschappen wordt voorgesteld en medegedeeld.

De schrijver dezer beschouwing zegt o.a.:

Men vindt onder art. 223 (subsidiën aan teekenscholen en academiën, enz.) één cursus en 5 scholen vermeld, die gezamenlijk een uitgave van f 36,700 vorderen. Daarboven wordt voor medailles en kosten aan toezicht nog f 900 gevraagd. Ter nadere toelichting van dit artikel vindt men in een noot vermeld: »Dit artikel is verminderd met f 9500, aangezien een drietal scholen zijn overgebracht naar de artt. 142 en 143.« Zonderling gekegel!

In den loop der jaren hebben we telkens scholen, die eerst onder deze afdeeling voorkwamen, zien verhuizen naar de afdeeling Onderwijs.

Het grootste gedeelte van deze scholen werd, naar wij meenen, onder minister Borgesius reeds naar die afdeeling overgebracht, terwijl nadien alle nieuwe scholen eveneens daar werden ondergebracht.

Deze scholen hebben nu behoorlijk toezicht, zoodat aan de wettelijke voorschriften is voldaan en de Staten-Generaal een behoorlijk overzicht krijgen, terwijl men voordien gewoonlijk alle gegevens miste.

Wij zullen het aantal scholen, onder den naam van teekenscholen op de begrooting voorkomende, niet optellen. Het voornoemd verslag deelt mede, dat daaraan 1569 leeraren verbonden waren, terwijl 18915 leerlingen van het onderwijs gebruik maakten.

De groote meerderheid dezer scholen werd in de laatste jaren onder een leidende inspectie van het M. O. opgericht.

De vijf scholen, die thans nog onder de afdeeling K, W. zullen verblijven, worden in hetzelfde verslag vermeld met 47 leeraren en 708 leerlingen. Omtrent den avondcursus worden geen mededeelingen gedaan.

Zeer terecht wordt door de Kamer in het voorloopig verslag gevraagd, waarom deze scholen niet onder het lager, middelbaar of hooger onderwijs worden ingedeeld, terwijl werd aangedrongen om ze onder het middelbaar onderwijs te brengen, een opvatting, welke volkomen steun vindt in ons wettelijk betoog.

Deze scholen, alsook de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers, waarover de Kamer ook nadere inlichtingen vraagt, en de Rijkskunstnijverheidschool, zijn noch bij 't hooger, noch bij 't middelbaar, noch bij 't lager onderwijs ingedeeld.

Daarom verbaast ons dan ook allerminst de vraag, in het voorloopig verslag gedaan, wijl toch ook het onderwijs aan deze scholen tot een der takken van onderwijs behoort in art. 192 G. W. genoemd en ook wijl die scholen op deze wijze buiten elk behoorlijk toezicht vallen.

Aangenomen dat zij inderdaad den naam van Kunstscholen verdienen, dan moeten zij toch tot eenigen tak van onderwijs gerekend en mogen zij niet buiten het wettelijk toezicht gehouden worden, evenmin als de andere avondscholen, waaronder er velen zijn, die zeker niet minder »kunst«onderwijs geven dan de hiervoorbedoelde. Zou de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag, die zich in den laatsten tijd reorganiseerde onder voorlichting en medewerking, zooals men ons mededeelt, van den inspecteur, die het toezicht op deze inrichting heeft, niet veel meer aan Kunstonderwijs doen dan de hierboven gemelde inrichtingen? Ditzelfde kan met evenveel recht van de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam en van vele andere inrichtingen worden gevraagd. Men raadplege slechts de vakken van onderwijs, die aan deze scholen worden onderwezen.

(Slot volgt.)

Vereenigingen.

EXAMENS voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, en af te nemen in 1917.

Door het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot leden van de Commissie, belast met het afnemen van de in Februari, Maart en April te houden examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, de heeren:

B. J. OUËNDAG, Architect, Amsterdam, Voorzitter.
H. BLETZ, Architect, Wesp, Vice-Voorzitter.
J. WESSELIUS, Alg. Secretaris der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Sloten, Secretaris.
C. B. POSTHUMUS MEYJES, Architect, Amsterdam, Regeeringscommissaris.
W. F. C. SCHAAP, Civiel-Bouwkundig Ingenieur, Directeur Gemeentewerken, Arnhem, Regeeringscommissaris.
J. S. BAARS, Bouwkundige te Amsterdam.
Pl. VAN DEN BERG, Architect, Vlaardingen.
WOUTER BETTINK, Architect, Lector aan de Technische Hoogeschool te Delft, 's-Gravenhage.
B. VAN BILDERBEEK, Architect, Dordrecht.
H. BONDA, Architect, Amsterdam.
E. W. VAN DAM, Civiel-Ingenieur, Amsterdam.
A. W. C. DWARS, Civiel-Bouwkundig Ingenieur, Directeur van de Middelbaar Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht, Utrecht.
J. C. VAN EPEN, Architect, Baarn.
I. VAN ESSO, Arts, Amsterdam.
J. B. GANTVOORT, Architect, Leeraar aan de Burger-Avondschool, Deventer.
JAC. VAN GILS, Architect, Rotterdam.
J. GRATAMA, Bouwkundig Ingenieur, Amsterdam.
C. DE GROOT Jr., Architect, Hilversum.
F. DE HERDER, Aannemer, Zwolle.
H. VAN HILTEN, Hoofdopzichter Gemeentewerken, Utrecht.
K. J. HOOGEVEEN, Architect, Rotterdam.
W. DE JONG, Bouwkundige Eerste Klas der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Utrecht.
H. VAN DER KLOOT MEYBURG, Architect, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage, Voorburg.
A. A. KOK, Architect, Bussum.
L. J. P. KOOKEN, Architect, Eindhoven.
C. J. KRUISWEG, Architect, Bussum.
D. KRUYF Jr., Civiel Ingenieur, Hoofd van Afdeeling bij het Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam.
J. B. VAN LOGHEM, Bouwkundig Ingenieur, Haarlem.
JOH. D. LOOYEN, Architect, 's-Gravenhage.
P. LIJDSMAN, Architect, Haarlem.
H. MASSELINK, Architect bij de Nederlandsche Heide-Maatschappij, Arnhem.
G. J. MEYERS, Civiel Ingenieur, Amsterdam.
J. COENRAAD MEISCHKE, Architect, Rotterdam.
G. MEPPELINK, Architect, Haarlem.
W. F. MERHOTTEIN, Bouwkundige, 's-Gravenhage.
E. P. MESSER, Architect, Amsterdam.
J. J. L. MOOLENSCHOT, Architect, Watergraafsmeer.
MAURITS PLATE, Architect, Haarlem.
W. A. E. VAN DER PLUIJM, Architect, Amsterdam.
MARIUS A. POEL, Architect, Apeldoorn.
A. H. VAN ROOD, Civiel Bouwkundig Ingenieur, Maastricht.
Mr. E. H. P. ROSENBOOM, Architect, Advocaat en Procureur, Amsterdam.
G. J. RUTGERS, Architect, Amsterdam.
J. H. SCHAAD, Inspecteur bij het Bouw- en Woningtoezicht, Zwolle.
M. SIRAG Jzn., Architect, Utrecht.
R. SCHÜNGEL, Bouwkundig Ingenieur, Inspecteur bij de Volksgezondheid, 's-Hertogenbosch.
N. W. G. VAN DER SLEEN, Semi-Arts, Amsterdam.
J. F. STAAL Jr., Architect, Amsterdam.
G. STAPENSÉA, Architect, Sneek.
J. A. VAN DER SLUYS VEER, Architect, Leeraar aan de Industrieschool van de Maatschappij voor den werkenden Stand, Amsterdam.
G. J. TAK, Inspecteur bij het Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam.
P. A. TIMMERS, Architect, Amsterdam.
G. VERSTEEG, Architect, Arnhem.
W. DE VRIND Jr., Bouwkundig Ingenieur, Assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft, 's-Gravenhage.
M. VRIJENHOEK, Bouwkundige, 's-Gravenhage.
P. VAN TIJEN VIJGH, Architect, Amsterdam.
A. H. WEGERIF Gzn., Architect, Apeldoorn.
D. A. WILLEMSEN, Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht, Haarlem.

Voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter, waarvoor zich hebben opgegeven 158 candidaten, wordt het schriftelijk examen tegelijkertijd afgenomen te Amsterdam, Arnhem, 's-Gravenhage en Zwolle op 26, 27 en 28 Februari. Het mondeling gedeelte wordt afgenomen te Amsterdam, begint 12 Maart, en zal drie eventueel vier weken duren; voor elken candidaat is de duur hiervan twee halve dagen.

Voor het Examen voor Bouwkundig Teekenaar, waarvoor zich hebben opgegeven 6 candidaten, wordt het schriftelijk gedeelte afgenomen te Amsterdam van 26 Maart tot en met 29 Maart; het mondeling gedeelte evenzeer te Amsterdam op 30 Maart.

Prijsvragen.

EEN ERNSTIGE BESCHULDIGING.

In het weekblad »Architectura« van 6 Januari j.l. deelde het Bestuur van A. et A. mede, dat klachten waren ingekomen over de wijze waarop de prijsvraag voor een leeszaal te Heerlen behandeld is geworden.

De klachten waren de volgende:

a. Door mededingers gestelde vragen betreffende het programma tijdens den daarvoor bestemden termijn ingezonden, werden niet beantwoord. Noch vragen, noch antwoorden zijn in de daarvoor aangewezen bouwkundige bladen gepubliceerd.

b. Hoewel de beslissing der Jury reeds eenigen tijd gevallen is, hebben de inzenders daarvan nog geen bericht ontvangen, behalve de bekroonden. Een publicatie der bekroning onder vermelding van de Motto's heeft niet plaats gevonden.

c. Te Heerlen zijn de ingezonden ontwerpen geëxposeerd zonder dat het juryrapport aanwezig was.

d. Het bestuur der openbare Leeszaal heeft overleg gepleegd met de (niet volledig) bekroonden over wijziging of combineering hunner ontwerpen. Zonder de Jury daarin te kennen.

In antwoord op een desbetreffend schrijven van het Bestuur gaf de heer Jos. Th. J. Cuypers, namens de Jury,

voor de klachten a, b en c een aannemelijke verontschuldigende verklaring en wat de klacht d aangaat, die bij het Bestuur het vermoeden had gewekt, dat naambrieven waren geopend, zonder de Jury daarin te kennen, verklaarde de heer Cuypers zeer beslist:

d. »Gedachte-wisseling van het Bestuur met de correspondentie-adressen begonnen, werd onmiddellijk op raad der Jury gestaakt.«

»Er zijn geen naambrieven geopend geworden!«

Thans treffen wij in het laatste nummer van »Architectura« onder de Mededeelingen betreffende het Genootschap de volgende aan:

Prijsvraag voor een Openbare Leeszaal te Heerlen.

In vervolge op medegedeelde correspondentie tusschen het Bestuur van A. et A. en de jury der Prijsvraag voor een Openbare Leeszaal te Heerlen, naar aanleiding van bij het Bestuur ingekomen klachten (zie »Architectura« No. 1 van 6 Jan. 1917) acht het Bestuur zich verplicht, mede te deelen, dat het vermoeden, geuit in zijn schrijven van 17 Nov., omtrent openen van naambrieven gegrond, en het antwoord der Jury bij schrijven van 29 Nov., dat geen naambrieven zijn geopend, onjuist is gebleken. Een mededinger aan de prijsvraag stelde het Bestuur in handen: 1e. het bewijs van afzending zijner inzending d.d. 9 Oct. 1916; 2e. een brief van het Jurylid den heer Frans J. Weyers te Heerlen, gericht aan den met name genoemden inzender.

Daar de bedoelde inzending door de Jury in orde is bevonden, staat vast dat de inzending anoniem was, en de naam van den inzender zich bevond in een behoorlijk gesloten omslag met opschrift naambrief. Uit den brief van den heer Weijers, aan den inzender persoonlijk verzonden uiterlijk 2 dagen na ontvangst der ontwerpen, blijkt dus dat dit lid der Jury den naambrief openmaakte. Het Bestuur acht het onnoodig verdere conclusies te trekken.

J. F. STAAL Jr., 1e Secr.

Het Bestuur van A. et A. acht het onnoodig conclusies te trekken, omdat iedereen dit wel voor zichzelf doen kan. De beschuldiging komt ons echter te ernstig voor, om het er bij te laten. Wanneer het geheim der mededingers bij een prijsvraag niet meer veilig is in de handen eener Jury, aan wier hoofd een onzer meest vooraanstaande architecten staat, waar gaan we dan heen? Naar onze meening dient hier te worden onderzocht, of hier een domme vergissing dan wel kwade trouw in het spel is. Of dit onderzoek zou liggen op den weg der Permanente Prijsvraag-Commissie kunnen wij op het oogenblik niet beoordeelen. Wel zou de P.P.C. maatregelen kunnen overwegen, om schending van het geheim onmogelijk te maken, bijvoorbeeld door het vervangen van den naambriet door een geheim teeken.

PRIJSVRAAG VOOR EEN WATERTOREN.

Uitgeschreven door het Genootschap „Architectura et Amicitia".

Amsterdam, Januari 1917.

JURY:

J. VAN OLDENBORGH.
J. B. VAN LOGHEM.
J. DE MEIJER.
H. Th. WIJDEVELD, Secr., 50 Vossiusstraat, Amsterdam.

Ons medejurylid, de heer J. van Oldenborgh, Directeur van het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening, verschafte de jury de volgende, bij het ontwerpen als handleiding te gebruiken beschouwingen omtrent de technische eischen te stellen aan een watertoren, waarvan in de prijsvraag een ontwerp zal worden gevraagd.

Op een afzonderlijke schets zijn de hoofdafmetingen voor een viertal reservoirs van gelijken nuttigen inhoud aangegeven.

Reservoir-inhoud.

De inhoud van de toren-reservoir is zeer uiteenloopend en wisselt bij ons te lande tusschen 30 en 1500 M³.

Om niet in uitersten te vervallen, die de prijsvraag hetzij zeer moeilijk, dan wel betrekkelijk gemakkelijk zouden maken, zou een inhoud van 500 M³., zijnde een veelvuldig voorkomende maat, aangehouden kunnen worden.

Hoofdafmetingen van het reservoir.

Voor een gelijkmatigen druk in het leidingnet en ter verkrijging van gunstige bedrijfskosten is het gewenscht, dat het verschil in hoogsten en laagsten waterstand zoo klein mogelijk wordt gehouden. Bij een reservoir inhoud van 500 M³., als boven aangenomen, zal het verschil in waterspiegel bij voorkeur niet meer mogen bedragen dan bijv. 5 à 6 M., zoodat de diameter van het reservoir circa 11 M. zal moeten zijn.

Materiaal en type van het reservoir.

Bij een ijzeren reservoir komt de constructie met vlakken bodem niet in aanmerking en is de keuze beperkt tot de beide volgende typen:

a. reservoir met bollen bodem;
b. reservoir met bodem volgens systeem „Intze".

Bij type a wordt het reservoir ondersteund langs den buitenomtrek en treden bij de oplegging, behalve de verticaal gerichte krachten, bovendien nog radicaal naar binnen gerichte drukkrachten op. Deze krachten worden gewoonlijk door een z.g. drukring opgenomen. De kleine vormveranderingen in dezen drukring, veroorzaken spanningen, waar door scheuren in het metselwerk ontstaan.

Bij het type b wordt, bij een goeden vorm van het reservoir, uitsluitend een verticale druk op het metselwerk uitgeoefend.

De ondersteuning van het reservoir geschiedt hierbij niet langs den omtrek, maar meer naar het midden, waardoor voor het hierboven in hoofdmaten aangegeven reservoir de bovenomtrek van den schachtmantel ruim 25 pCt. kleiner wordt, dan bij de ondersteuning langs den omtrek.

Behalve de theoretisch meer zuivere oplegging wordt hierdoor dus ook een belangrijke besparing op de schacht verkregen.

Wordt het reservoir in gewapend beton uitgevoerd, dan komen de volgende typen in aanmerking:

a. reservoir met vlakken bodem;
b. reservoir met bollen bodem;
c. reservoir met bodem volgens systeem „Intze".

De ondersteuning van een vlakken bodem, als bedoeld onder a, zal kunnen bestaan uit een gewapend-betonplaat, hetzij met of — ook wel voor kleine reservoirs — zonder balken. Door een dergelijke constructie wordt de belasting op het muurwerk of op enkele pijlers overgebracht. De steunpunten onder de balken kunnen op zeer verschillende wijze worden aangebracht. Men kan zich denken zullen alleen langs den omtrek, of zullen langs den omtrek èn binnen in den toren. De omtrekzuilen kunnen samenvallen met den buitenwand van den schutmantel of meer naar de as van het bouwwerk worden geplaatst. In het laatste geval zal dan een overkragende reservoir-constructie verkregen worden.

In een schema voor een reservoir met vlakken bodem kan de balkindeeling onder den reservoirbodem niet worden aangegeven zonder invloed te oefenen op den verderen opzet van het plan.

In het algemeen kan worden aangenomen, dat men voor een reservoir van 500 M³. een indeeling zal verkrijgen van 4 hoofdbalken, (welke elkaar twee aan twee onderling rechthoekig zullen kruisen) al of niet met een tusschenverdeeling met kinderbalken.

Bij een bollen gewapend-beton bodem is men als bij een hollen ijzeren bodem aangewezen op eene ondersteuning langs- of nabij den omtrek van het reservoir. Evenals bij den hollen ijzeren bodem zullen in dit geval bij de oplegging radicaal gerichte, horizontale krachten optreden, na niet naar het middelpunt toegekeerd, maar van dat punt afgericht.

Bij eene oplegging op metselwerk is hier dus evengoed het ontstaan van scheuren in de bovenste lagen van het metselwerk te vreezen. Aan den voet van het reservoir moet een zwaar gewapende trekringbalk worden aangebracht, tenzij in het bolvormig oppervlak een ringbewapening wordt toegepast, van voldoende sterkte om in elke zône van het oppervlak, begrensd tusschen twee horizontale vlakken, de daarin optredende radicaal gerichte krachten op te nemen.

Voor het Intze-reservoir in gewapend-beton geldt onverminderd hetgeen hierboven reeds bij de ijzeren reservoirs werd opgemerkt. Alleen zij hier nog aan toegevoegd, dat juist het gewapend-beton zich nog beter leent voor den bollen vorm van het midden-gedeelte, omdat het gewelf de drukspanningen kan opnemen, terwijl bij een ijzeren bollen bodem van eenigszins beteekenende afmetingen hiervoor al spoedig speciale verstijvingen moeten worden aangebracht.

In het algemeen zal de Intze-vorm van het reservoir, bij eenigszins groote afmetingen, om technische en economische redenen op den voorgrond treden.

Schutmantel om het reservoir.

Het is voor eene drinkwaterleiding noodig, dat het water, hetwelk zich in het reservoir bevindt, tegen wisselende temperatuursinvloeden wordt beschermd. Het is daarom zeer gewenscht, dat het reservoir aan geen enkele zijde direct met de buitenlucht in aanraking komt. Buiten om het reservoir wordt derhalve gaarne een schutmantel of een spouwwand aangebracht.

Bij een ijzeren reservoir moet de ruimte tusschen den wand en den mantel voldoende plaats bieden voor het onderhoud (verven) van de wanden.

Gewapend-beton reservoirs vereischen dit voortdurend onderhoud niet, waarom meermalen het aanbrengen van een loopgang om het reservoir overbodig wordt geacht en met een ruimte van 8 à 10 c.M. wordt volstaan. Bij eventueel voorkomende gebreken in den reservoirwand zal het dan echter hoogst moeilijk zijn de juiste plaats van het gebrek vast te stellen.

Het aanbrengen van een gang om het reservoir verdient dan ook zeer zeker aanbeveling. Door het aanbrengen van eene vloer in deze gang, op ongeveer 1.50 M. onder den bovenrand van het reservoir, verkrijgt men een goed overzicht over het reservoir en de daarin aan te brengen registreertoestellen.

Als minimum-breedte voor deze gang kan een maat van 60 c.M. worden aangehouden.

In de ommanteling behoeven slechts kleine lichtopeningen te worden aangebracht. Door het aanbrengen van vele vensteropeningen wordt het beoogde doel voorbij gestreefd.

De omgang van het reservoir moet vanaf den na te noemen lekvloer, bij voorkeur binnen door, te bereiken zijn.

Hoogteligging van het reservoir.

De hoogteligging van het reservoir boven het omringende terrein is van verschillende factoren afhankelijk:

1. van den grondslag van het terrein van den watertoren ten opzichte van den grondslag der woningen in het voorzieningsgebied;
2. van de verlangde drukhoogte aan het uiteinde van de leiding bij maximum-waterverbruik;
3. van het drukverlies, dat in de leiding optreedt.

Stelt men als eisch eene beschikbare drukhoogte van 18 M. aan het einde van de leiding en neemt men aan een drukverlies van 10 M. in de leiding, dan zal, indien de terreinhoogte bij den toren gelijk is aan die in het voorzieningsgebied, een middelbare waterstand van 28 M. vereischt worden. Als middelbare waterstand kan worden aangenomen die stand, welke voorkomt bij 2/3 vulling van het reservoir.

Torenschacht.

De ondersteuning van het reservoir door een ijzeren vakwerk kan voor de prijsvraag buiten beschouwing blijven.

De ondersteuning zal moeten geschieden door eene gesloten schacht van metselwerk of van gewapend-beton, dan wel gevormd moeten worden door eene combinatie van beide materialen.

Ook de ommanteling van het reservoir zal op overeenkomstige wijze moeten geschieden.

Vloeren.

In de schacht kunnen op verschillende hoogten vloeren worden aangebracht. Voor het onderhavige geval, worden de navolgende vloeren noodig, doch ook voldoende geacht:

1. beganegrondsvloer met bovenkant op 0.40 M. — terrein;
2. een vloer met bovenkant op ongeveer 4.50 M. — beganegrondsvloer;
3. een lekvloer onder het reservoir.

Boven deze lekvloer moet een vrije hoogte beschikbaar zijn van minstens 2 à 3 M.

Bij eenen vlakken gewapend-betonbodem met balken van hetzelfde materiaal is er op te rekenen, dat de moerbalken een hoogte zullen verkrijgen van circa 1.20 M. onder den vloer.

Bij den gewelfden bodem kan de lekvloer, indien deze ongeveer ter hoogte van de geboorte van het gewelf wordt aangebracht, tevens dienst doen om de naar buiten gerichte horizontale krachten op te nemen.

Tegenover dit voordeel staat echter het nadeel, dat er geen gelegenheid bestaat om directe verlichting op den lekvloer aan te brengen en dat de omgang van het reservoir niet van den lekvloer af te bereken is. Men is in dit geval genoodzaakt eene klimschacht door het reservoir aan te brengen.

De ruimten tusschen de verschillende vloeren hebben veelal geen bijzondere bestemming, doch worden somtijds gebezigd voor opstelling van voor het bedrijf benoodigde inrichtingen. Voor de prijsvraag zou dit laatste geval buiten beschouwing kunnen gelaten worden en ware het voldoende, indien er op gerekend wordt, dat alleen de hoofdleidingen met afsluiters en registreertoestellen er in aangebracht kunnen worden.

De aan te brengen vensters moeten voldoende licht geven op de trappen en vloeren.

Afdekking.

Zoowel bij een vlakke afdekking van een toren als bij eene hellende dakconstructie moet de vrije ruimte, gemeten ter plaatse van den reservoirmantel, tusschen den reservoirrand en de kap 1.25 M. bedragen.

Het is gewenscht ter hoogte van den bovenkant van het reservoir of in de kap ventilatieopeningen aan te brengen.

Fundeering.

Voor de fundeering ware voor de prijsvraag aan te nemen, dat een paalfundeering zal moeten worden aangebracht en dat de bovenkant der paalkoppen gelegen is op 3 M. onder terreinpeil, terwijl op elk der palen een belasting van 10,000 K.G. wordt toegelaten.

Het gewicht van het gevulde reservoir bedraagt ongeveer 680,000 K.G.

Winddruk.

Gerekend moet worden op een horizontalen winddruk welke voor dit geval op 100 K.G. per M². op een doorsnedevlak door de as van den toren te stellen ware.

Bliksemafleider.

Ter bescherming tegen bliksemgevaar dient op het hoogste punt van den toren een bliksemafleider te worden aangebracht.

Belending.

Het komt voor, dat aan den voet van den toren en daarmede één geheel vormend, gebouwen worden geplaatst dienende om verschillende tot het bedrijf behoorende installaties onder te brengen (bijv. pompen, ontijzeringsinrichting, filters, enz.). Ook worden deze wel tot woning ingericht.

Voor het aanhangige geval wordt het gewenscht geacht den toren geheel vrijstaand te doen ontwerpen.

Op grond van het bovenstaande heeft de jury bepaald dat de toren (voor deze prijsvraag) aan de volgende eischen zal moeten voldoen:

1. De inhoud van het torenreservoir zal rond 500 M³. moeten zijn.

2. De hoofdafmetingen en de vorm van het reservoir zijn aangegeven op bijgaande schetsen, waarvan fig. 1 en 2 gekozen zijn om toegepast te worden.

Daar op 't oogenblik het Intze-reservoir veel wordt toegepast, zou het op prijs worden gesteld, indien goede oplossingen werden verkregen met gebruikmaking van dit reservoir.

3. Het reservoir moet van een schulmantel voorzien zijn, te ontwerpen, naar keuze van den deelnemer, in baksteen of gewapend beton. Tusschen reservoir en schutmantel moet een ruimte van 0,60 M. beschikbaar zijn, waarin op 1,50 M. onder den bovenrand van het reservoir een rondgaande vloer, welke van af den hier na te noemen lekvloer met (ijzeren) ladders binnendoor te bereiken moet zijn.

In de ommanteling slechts kleine Echtopeningen aan te brengen.

Aannemende, dat de terreinhoogte bij den toren, gelijk is aan die van het verzorgingsgebied der waterleiding, wordt een middelbare waterstand vereischt van 28 M. boven terreinpeil.

Als middelbare waterstand wordt aangenomen de stand welke optreedt, indien het reservoir voor 2/5 gevuld is.

5. De naar verkiezing horizontaal of hellend — ook gebogen — te maken afdekking, waarvan het materiaal aan de keuze van den deelnemer wordt overgelaten, moet zoodanig worden ontworpen, dat gemeten, verticaal boven den reservoirrand, een vrije ruimte van 1,25 M. beschikbaar is.

Ter hoogte van den bovenkant van het reservoir of in de kap zijn ventilatieopeningen gewenscht.

6. In de keuze van de materialen voor de torenschacht worden de deelnemers vrijgelaten.

7. In de schacht moeten minstens de navolgende vloeren worden aangebracht:

a. een beganegrondsvloer met bovenkant op 0,40 M. boven terreinpeil;

b. een vloer met bovenkant op ongeveer 4,50 M. boven den beganegrondsvloer;

c. een lekvloer, boven welke een vrije hoogte van 2 à 3 M. beschikbaar moet zijn onder de constructie, die den reservoirbodem draagt.

De vloeren moeten berekend zijn op een toevallige gelijkmatige belasting van 400 K.G. M².

8. De trappen (van den beganen grond naar den lekvloer) behoeven slechts een breedte van ongeveer 0,90 M. tusschen de boomen te hebben en kunnen van ijzer of hout in de meest eenvoudige constructie ontworpen worden.

9. Gerekend dient te worden op een paalfundeering, met den bovenkant der paalkoppen op 3 M. onder terreinpeil.

Op elk der paalkoppen kan 10.000 K.G. belasting worden toegelaten.

Het gewicht van het gevulde reservoir bedraagt rond 700.000 K.G.

10. Voor den winddruk is te rekenen op een horizontaal gerichten druk van 100 K.G. per M². van een denkbeeldig doorsnedevlak door de as van den toren.

11. De buisleidingen, waarvoor geen uitsparingen behoeven te worden aangebracht, kunnen in het ontwerp achterwege blijven.

12. Te rekenen op een bliksemafleider.

13. De toren moet zonder belending, dus als een op zich zelf en vrijstaand gebouw worden ontworpen en is gedacht te staan aan den rand van de bebouwde kom eener plattelandsgemeente.

Voor de overige bepalingen, deze prijsvraag betreffende, zie No. 4 van „Architectura".

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 5. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de voordracht van den heer R. N. Roland Holst over het leven en het werk van Puvis de Chavannes.

Over het begrip »Perspectief« in verband met muurschilderkunst, door H. C. Verkruysen.

Verslag van de 51e vergadering der Club van Utrechtsche leden van A. et A. op 19 Januari 1917.

Het bekroonde heerenhuis aan de Kralingsche Plaslaan 27, te Rotterdam, door Wijdeveld, met afbeelding.

Juryrapport gevelwedstrijd Vredehof.

Ingezonden. Repliek aan den heer H. C. Verkruysen en zijns gelijken, door Theo van Doesburg.

Prijsvragen.

Acoustiek, door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 5. Opretjes.

Stalinrichting, door G. Smits, Hoofdopz. Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen (vervolg).

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, enz.

Personalia.

DE INGENIEUR No. 5. Turf als brandstof voor locomotieven, door ir. F. L. Halder.

Een gewijzigd vliegtoestel, door ir. D. W. Gijswijt, met afbeelding.

Brandstofverbruik van gas- en electriciteitsbedrijven, door ir. G. A. Brender à Brandis.

Ingezonden Stukken. De Indische Aannemerskwestie, door ir. J. Homan van der Heide. — De Indische Aannemerskwestie, door ir. C. L. M. Lambrechtsen van Ritthem.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 5. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen. — Verslagen van vergaderingen. — Boekbespreking en catalogi. — Correspondentie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 5. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Een geschil tusschen aannemer en aanbesteder.

Jaarbeurs te Utrecht.

IJzer- en staalprijzen.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder redactie van prof. J. A. van der Kloes, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 2: Baksteen-Industrie. — Krimpscheuren in gewapend beton en de gevolgen daarvan. — Kalkstof en tuberculose. — Bladvulling. — Microscopisch onderzoek van hout. — Gedachtenwisseling. — Bladvulling.

VUUR EN WATER. Vakblad gewijd aan de belangen van het brandwezen. Wij ontvingen het eerste nummer van dit nieuwe vakblad, dat zich aankondigt als orgaan van de »Nederlandsche Brandweervereeniging« en onder hoofdredactie van den heer C. F. H. Tuckermann wordt uitgegeven bij Johannes Morks te 's Gravenhage. Wat den inhoud betreft ziet dit eerste nummer er degelijk uit, het bevat o.a. een artikel over Branddeuren van C. Gordijn Jr. Wat het uiterlijk betreft, laat het op den omslag afgedrukte hoofd veel te wenschen over en zouden wij den uitgever in overweging willen geven, eens om te zien naar een teekenaar, die hem daarvoor wat beters levert. Hij kan in zijn naaste omgeving o.i. gemakkelijk zoo iemand vinden.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Rijks-Academie voor Beeldende Kunsten.

Op de Staatsbegrooting is thans f 35,750 uitgetrokken ter zake van de uit te schrijven prijsvraag voor een nieuw gebouw voor de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. De prijsvraag zal worden gehouden overeenkomstig de algemeene regelen voor nationale prijsvragen, terwijl de uit te loven prijzen, naar den in die algemeene regelen vastgestelden maatstaf, zijn berekend op f 28.570.

Voor honorarium, reis- en verblijfkosten van de leden en den secretaris-rapporteur van de jury, voor kosten van drukwerken, tentoonstelling, verzekering en andere onkosten, wordt een bedrag van f 7000 noodig geacht.

In de dezer dagen gehouden besloten vergadering van den Amsterdamschen gemeenteraad heeft Wethouder Vliegen officieël aan den raad medegedeeld, dat B. en W., in afwachting van de goedkeuring van den raad, aan het rijk kosteloos hebben aangeboden een terrein in de uitbreiding-Zuid, groot 18.000 M2., teneinde aldaar de nieuwe Rijks-Academie voor Beeldende Kunsten te stichten.

Hij voegde hieraan de verblijdende mededeeling toe, dat de regeering zich bereid heeft verklaard op verzoek van het gemeentebestuur aan de Academie te verbinden een leerschool in de aesthetiek, waar o.m. onderwijs zal worden gegeven in de bouwkunst en in de decoratieve kunst.

Scheepvaartmuseum te Rotterdam.

In Mei van het vorig jaar zijn plannen publiek gemaakt om te Amsterdam een Historisch Scheepvaartkundig Museum te stichten, terwijl te Rotterdam een Nationaal Technisch Scheepvaartkundig Museum zou worden opgericht ten behoeve waarvan een vereeniging werd in het leven geroepen, zich blijkens de statuten voorstellende het bijeenroepen en ten toon stellen van een verzameling voor de techniek van scheepsbouw en scheepvaart belangrijke voorwerpen.

Blijkens een nota van B. en W. van Rotterdam aan den Raad heeft die vereeniging thans een kapitaal van zes ton gouds bijeen, hetwelk men vertrouwt door verdere bijdragen nog te zullen vermeerderen. De middelen zijn dus aanwezig om een belangrijke verzameling in aansluiting aan de reeds bestaande verzameling in het Museum Prins Hendrik te kunnen aankoopen of te doen vervaardigen. Het bestuur van de vereeniging is nu met de gemeente in overleg getreden omtrent de stichting van het gebouw, met verzoek, dat de gemeente daarvan de kosten op zich zal nemen en tevens toestemming zal geven om de verzameling van het Museum Prins Hendrik naar het nieuwe gebouw over te brengen.

De commissie van bijstand, alsmede de directeur, die met het dagelijksch beheer van het museum zijn belast, ondersteunen het verzoek, omdat zij meenen dat bij de verwezenlijking der plannen een groot plaatselijk belang is betrokken, en B. en W. hebben gemeend hier medewerking in de bestaande omstandigheden te kunnen verleenen, dank zij het gelukkige feit, dat de gemeente in handen heeft het kapitaal, hetwelk door de vrijgevige beschikking van het vroeger raadslid wijlen den heer G. W. Burger in haar bezit is gekomen en waaraan zij door het stichten van een of meer inrichtingen van openbaar nut, hetzij voor kunst of onderwijs, ziekenverpleging of liefdadigheid, een bestemming ten algemeene bate zal moeten geven. Naar B. en W. meenen laat zich voor Rotterdam, welks welvaart in zoo ruime mate met scheepvaart, handel en bedrijf samenhangt, nauwelijks een bestemming denken, die voor de burgerij in haar geheel van meer algemeen belang kan worden geacht. Die keuze zou, meenen B. en W., ook hebben gestrookt met de wenschen van den overledene, die zelf uit een scheepvaartgeslacht is gesproten.

Mitsdien is, behoudens goedkeuring van de vereeniging en van den Raad, een overeenkomst gesloten, waarbij de vereeniging zorgt voor de verzameling, terwijl de gemeente zich verbindt tot de stichting van het gebouw. Voorts zal de gemeente een jaarlijksche subsidie geven voor het salaris van den directeur, wiens benoeming aan de goedkeuring van B. en W. zal zijn onderworpen, en voor de kosten van verwarming, verlichting en bewerkt, terwijl de verzameling van het museum Prins Hendrik in het nieuwe gebouw wordt ondergebracht. De gemeente krijgt medezeggingschap in het beheer door aanwijzing van leden in het nationaal comité en het dagelijksch bestuur. (»Hbl.«)

Vacante Betrekkingen.

— Inspecteur bij het Bouw- en Woningtoezicht te Dordrecht, jaarwedde f 1800.—, klimmend tot f 2100.—. Stukken vóór 15 Februari 1917 aan den Burgemeester. (1)

— Bouwkundig Opzichter, voor omvangrijk werk, salaris naar bekwaamheid. Uitvoerige brieven lett. C. T. 131, Nieuws v. d. Dag. (1)

— Leeraar in Timmeren en Vakteekenen akte Md vereischt en

— Leeraar in Smeden en Plaatwerken, akte Mf gewenscht, beiden aan de Ambachtsschool te Schiedam, salaris al naar bevoegdheid f 1000.— tot f 1600.— pensioenbijdrage 4 pCt. Uitvoerige sollicitaties benevens teekeningen vóór 15 Februari a.s. aan den Directeur P. A. Pomes, St. Liduinastraat 15, die inlichtingen geeft. (1)

— Bouwkundig Opzichter, zelfstandig. Uitvoerige brieven lett. A. boekh. Firma P. B. Nieuwenhuijs, Breda. (1)

Uitvoerder voor woningbouw in Limburg. Brieven onder No. 6 bureau v. h. weekblad »De Aannemer«, Heerengracht 255a, Amsterdam. (1)

— Bouw-Technicus op groot Architectenbureau, als zelfstandig chef van den buitendienst. Brieven lett. T. 222, Adv.-Bur. Meerkotter & Co., Heerengracht 375, Amsterdam. (2)

— Bouwkundig Teekenaar. Uitvoerige brieven aan den architect C. G. Wentink, Nieuwe Gracht 13, Utrecht. (2)

— Bouwkundig Teekenaar, voor direct. op groot Architectenbureau te Rotterdam. Uitvoerige brieven lett. D. K. W. Nijgh & Van Ditmar's Alg. Adv.-Bur., Rotterdam. (2)

— Chef van Exploitatie bij een Tramwegmaatschappij in Noord-Brabant, werkt. ingenieur of oud-zeeofficier, bekend met machinevak, leeftijd 30—40 jaar, aanvangssalaris f 1800.—. Sollicitaties aan het Bureau v. h. Weekblad »De Ingenieur«, te 's Gravenhage. (2)

— Adjunct-Architect bij de Gemeentewerken te 's Gravenhage, diploma Bouwkundig Ingenieur, jaarwedde f 1800.—, klimmend tot f 2400.—. Verzoekschrift op zegel aan Burgem. en Weth. vóór 17 Februari a.s. Inlichtingen geeft de Directeur der Gemeentewerken, Huigenspark No. 23, 's Gravenhage. (2)

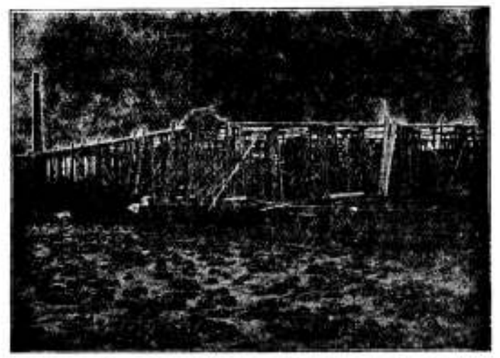
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

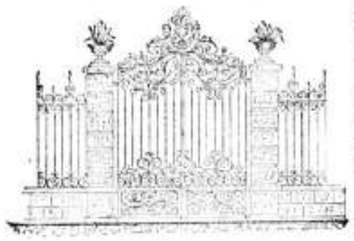

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht.

EXAMEN

voor Aspirant-Opzichter van den Weg en bij het Seinwezen bij den Dienst van Weg en Werken.

Schriftelijke aanmelding vóór 1 Maart e.k.
Leeftijd niet jonger dan 18 en niet ouder dan 25 jaar.
Voorwaarden van toelating tot dit examen zijn aan bovengenoemd adres op franco aanvrage verkrijgbaar.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO-TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN OPLEIDING VOOR
90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No. 10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT JACOB VAN CAMPEN AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUNDIG- WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS ENZ. ALLE EXAMENS M.O.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Combe C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 17 FEBRUARI 1917. No. 7

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Het Kunstonderwijs.

Slot (Zie bladz. 42).

De schrijver stelt zich, zooals reeds uit het voorafgaande blijkt, geheel op het wettelijk standpunt en gaat, zooals men uit het vervolg van zijn betoog zal zien, zelfs dertig jaren in de geschiedenis terug, om dit standpunt te motiveeren. Hoeveel is er echter in die dertig jaren in ons vak- en kunstonderwijs niet veranderd? Zal nu, wanneer alles volgens de letter van de wet geregeld is, de zekerheid bereikt zijn, dat het vak- en kunstonderwijs tot den zoozeer gewenschten bloei zal geraken? Wij betwijfelen het zeer, inzonderheid wat betreft de vraag of de kunst er wel bij zal varen. Voor velen is dit geen vraag meer, in verschillende kringen wordt de reorganisatie van scholen als de Haagsche en de Rotterdamsche Academie tot een soort van middelbaar technische scholen betreurd en niet zonder grond. Het zou ons echter te ver voeren, de argumenten der tegenstanders van het vermiddelbaren van ons kunstonderwijs hier uitvoerig uiteen te zetten. Men vrage echter eens de meening bijvoorbeeld van iemand als Kromhout, die toch zeker in deze materie een bevoegd beoordeelaar kan worden geacht.

Had de schrijver in de N. Rotterd. Courant eens van zoo iemands inzichten kennis genomen, dan zouden de zijne misschien wel eenigszins gewijzigd zijn. Ook hem is het te doen om het kunstonderwijs tot hoogeren bloei te brengen, evenals dat, volgens hem, met zoo gelukkig gevolg ook met het vakonderwijs is geschied. Aan inzicht omtrent het verband tusschen vak- en kunstonderwijs en tusschen teekenen en uitvoeren ontbreekt het hem niet; dit moge blijken uit het vervolg van zijn betoog dat wij hieronder overnemen, maar waarvan de conclusie ons geenszins bevredigt.

Reeds in 1886, toen minister Heemskerk bij de behandeling van de Staatsbegrooting in de Tweede Kamer een post te verdedigen had, waarbij reis- en verblijfkosten werden gevraagd voor een deskundige, die gratis adviezen zou hebben te geven omtrent de teekenscholen, kwam dr. Zaaijer in verzet. Hij maakte wettelijke bezwaren en zeer terecht, want deze teekenscholen behooren in verband met de hoven gemaakte opmerkingen onder het Middelbaar Onderwijs.

Het is voor ons betoog inderdaad merkwaardig, wat deze onderwijsspecialiteit in de zitting van 14 Sept. 1886 aanvoerde en hoe weinigzeggend de argumenten van den minister waren.

Al werd ook door den toenmaligen minister betoogd, dat er geen sprake van was om een bezoldigd ambtenaar aan te stellen, de geschiedenis kan bewijzen, dat reeds kort daarop aan den directeur der Rijksnormaalschool voor teekenonderwijs een honorarium van ƒ 800 boven reis- en verblijfkosten werd uitgekeerd zonder dat ooit van een speciale benoeming sprake is geweest.

Tot welk een spraakverwarring zulke ministerieele opdrachten aanleiding kunnen geven, kan blijken uit het feit, dat thans in de officieele toelichting de fout van een commissie wordt bevestigd, als zou de heer Molkenboer, directeur der Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers, inspecteur en adviseur over de teekenscholen zijn geweest.

De vraag rijst, of thans niet de tijd gekomen is, om in

dezen ongeregelden en onwettigen toestand orde te brengen, opdat ook deze scholen niet langer aan een wettelijk toezicht blijven onttrokken.

Het ligt voor de hand, dat zij onder bekwame leiding evenals de andere technische scholen met haar kunstnijverheidsonderwijs tot bloei zullen worden gebracht.

Wij twijfelen daaraan te minder, nu zoovele stemmen tot ons doordrongen, waaruit zoo duidelijk het verlangen spreekt, dat zich het kunstnijverheidsonderwijs meer practisch aan de ambachtskunst behoort aan te passen.

Men komt er in onzen tijd niet met alleen wat artistieken aanleg en teekenen; de grondstoffen, de techniek en de bewerking van die grondstoffen moeten worden geleerd, wil men vorm en kleur een gelukkige en rationeele toepassing doen vinden.

Men kweekt geen kunstnijveren van de schoolbanken af; deze worden voor het meerendeel ontdekt in de praktijk en het is gewenscht, dat kosten noch moeite worden ontzien om wie met hoog artistieken aanleg is begiftigd, de gelegenheid te geven zich overeenkomstig dien aanleg zoo breed mogelijk te ontwikkelen. Daaraan is het wellicht toe te schrijven, dat een onzer voornaamste kunstnijverheids-teekenscholen zich erover beklaagde, dat zoo weinig leerlingen den volledigen cursus doorliepen. Aan slechts t w e e van de 34 leerlingen, die in 1915 die school verlieten, kon het d i p l o m a worden uitgereikt.

Om al deze redenen zou het zoo wenschelijk zijn, dat ook deze kunstscholen onder behoorlijk toezicht werden geplaatst.

In de eerste plaats om aan den eisch van art. 192 G. W. te voldoen, maar voorts om ze onder goede leiding tot hoogeren bloei te brengen, evenals dat in de laatste jaren met zoo gelukkig gevolg ook met de inrichtingen voor vakonderwijs is geschied.

Het is wonderlijk de verwarring op te merken, die in de memorie van toelichting op het ontwerp-staatsbegrooting voor 1917 heerscht omtrent de vraag of het wenschelijk is de rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers te behouden of niet.

De minister doet het voorkomen alsof het vakteekenen iets anders is dan kunstnijverheidsteekenonderwijs of artistiek teekenen. Er is een teekenen, dat beoefend wordt voor algemeene ontwikkeling of dienen moet als basis voor hen, die de kunst om zich zelf beoefenen. En dat is onderscheiden van al het andere teekenen, dat vakteekenen kan worden genoemd.

Dit laatste vereischt van den leeraar een zoowel technische als artistieke ontwikkeling en behoort innig verband te houden met den aard van ieder ambacht, hetzij dat dit meer technische of artistieke ontwikkeling van den beoefenaar vraagt.

Doch het komt ons hoogst onbillijk voor, op grond van deze onderscheiding de reorganisatie van een kwijnende school goed te praten en zich daarbij te beroepen op stemmen, die scheiding zouden willen brengen in technisch en artistiek onderwijs. Dat zijn twee kanten van dezelfde zaak: die behooren bij elkander en wil men inderdaad ook de kunstnijverheidsvakken dienen, dan behoort elke andere opvatting met kracht te worden bestreden.

Nu reeds kan op gelukkige voorbeelden worden gewezen, om de meening van den minister te ontzenuwen, die, hoewel in zachten vorm uitgedrukt, toch een miskenning inhoudt van den arbeid der ambtenaren, die den minister voor de ontwikkeling van het vakonderwijs adviseeren, waarop reeds van verschillende kanten de aandacht werd gevestigd.

Wij kunnen niet beoordeelen of het voortbestaan der Normaalschool voor Teekenonderwijzers noodzakelijk is, maar wel mag gewaarschuwd tegen een uitbreiding van die school en wel juist voor de opleiding van de middelbare teekenakten Md en Me.

Voor een werkelijk deugdelijke opleiding voor een dezer akten is het noodzakelijk, dat practische en technische kennis bij de leerlingen aanwezig is en wanneer wij dan letten op het bedrag, dat voor die uitbreiding noodig zal zijn, dan schijnt het ons toe, dat bij hen, die deze zaak bij den minister bevorderen, het juiste inzicht in 't geen hier vereischt wordt, heeft ontbroken.

Mogen wij een artikel in de (oude) Groene Amsterdammer betrouwbaar achten, dan zou het aan den invloed van den nieuwen chef van de afdeeling kunsten en wetenschappen te danken zijn, dat de minister bij deze begrooting de kunst weer in bescherming neemt en dat vooral de reorganisatie van de Normaalschool door enkelen als een gelukkigen stap in de goede richting wordt beschouwd.

Alvorens tot een reorganisatie of uitbreiding over te gaan, moet, dunkt ons, eerst de behoefte aan bedoelde opleiding metterdaad worden vastgesteld en daaraan juist wordt door velen getwijfeld nu zoowel te Rotterdam als in Den Haag en langs andere wegen in die behoefte aan leerkrachten voldoende wordt voorzien.

Aan de school, tot de oprichting waarvan na scherpen strijd met 40 tegen 39 stemmen door de Tweede Kamer werd besloten, werd in 1889 eveneens niet zonder strijd een oefenschool verbonden. Het treft zeker bijzonder, dat deze oefenschool, die als paedagogische inrichting niet kon worden gemist, thans met een enkel woord van de baan wordt geschoven. Wat in 1889 door dr. Zaaijer en anderen werd aangevoerd om het recht van bestaan van deze oefenschool te bepleiten, geldt thans nog evenzeer.

Wat van dit voorstel terecht moet komen is niet te voorzien, doch wij hebben gemeend de vele stemmen, die tot ons doordrongen, als een waarschuwing te moeten vertolken.

Ten slotte wordt er met nadruk op gewezen dat het in verband met art. 11 der wet op 't M. O. in ieder geval noodzakelijk wordt geoordeeld, dat ook dit onderwijs en al de scholen, die nog onder de afdeeling K. en W. verblijven, bij een der takken van onderwijs worden ingedeeld, ook om ze zoodoende te brengen onder doeltreffend toezicht. De wet schrijft dat voor en laat den minister geen vrijheid, dit ondershands te regelen.

Dat men in kunstkringen een anderen weg uit wil bleek reeds uit het adres, dat wij in ons vorig nummer afdrukten. Dit adres heeft nu een ander uitgelokt aan den Minister van **Binnenlandsche Zaken, en wel van den volgenden inhoud:**

„De ondergeteekenden Jos. Cuypers en A. D. Loman Jr., respectievelijk voorzitter en 1ste secretaris van het Verbond van Nederlandsche Kunstenaars-Vereenigingen hebben de eer, in opdracht van het dagelijksch bestuur van dit verbond het navolgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen.

Het Verbond heeft met groote belangstelling kennis genomen van het adres K. P. C. de Bazel c.s. aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gericht inzake „eene redelijke organisatie van het Kunst- en het daarmede samenhangende Ambachtsonderwijs".

In dit adres, ingediend door een vierentwintigtal in deze materie bevoegde personen uit verschillende werkkring, vertegenwoordigende zeer veelzijdige kunstopvattingen, ziet het Verbond eene bevestiging van zijne opinie omtrent ditzelfde onderwijs aan Uwe Excellentie kenbaar gemaakt in zijn schrijven d.d. 31 Maart 1916.

Dit schrijven van 31 Maart laatstleden geschiedde in opdracht van het Algemeen Bestuur van het Verbond, waarin alle takken van kunst vertegenwoordigd zijn, zoodat de algemeene erkenning der daarin vooropgestelde begrippen met vertrouwen mag worden aanvaard, te meer, daar sedert dien van geen bestrijding openlijk is gebleken.

Zoowel met de overwegingen als met de conclusie van het adres De Bazel c. s. instemmende, verwijst het Verbond allereerst naar zijn verzoek, aan Uwe Excellentie d.d. 11 Juni 1914 gericht, tot openbaarmaking van het rapport der Ministeriëele Commissie in zake opleiding voor de akte van teeken- en vak-leeraren en de organisatie der Museumscholen, waardoor de ruime kring der belangstellenden kennis zou kunnen nemen van den ernstigen arbeid van deze Commissie in deze sedert lang aan de orde gebrachte aangelegenheid.

Mocht de aarzeling van de Regeering om over te gaan tot het opstellen van een duidelijk programma, vóór de indiening van dat rapport, alleszins verklaarbaar zijn, thans is het hoogst gewenscht, dat geene gedeeltelijke regelingen worden vastgesteld, waarbij zou worden vooruitgeloopen on een organisatie van het kunst- en daarmede samenhangend vak-onderwijs, waarvan de onderdeelen immers alleen mogen worden vastgesteld nadat duidelijk stelling genomen is ten opzichte van bedoeld rapport en de regeering door de instelling van een adviseerend College, kunstzaken betreffende, aan de afdeeling K. W. die voorlichting zal hebben gegeven, waardoor deze organisatie en vele andere onderwerpen van regeeringszorg, eene spoedige en doeltreffende oplossing zullen kunnen verkrijgen. **Tot zoover dit adres.**

Zal het thans tot een doeltreffende oplossing komen? Wij zouden deze vraag niet dadelijk bevestigend durven beantwoorden, maar er zijn teekenen, dat er aan gewerkt wordt en al kan het wellicht nog een groote veertien dagen duren, die teekenen wijzen er toch op, dat men in kunstkringen niet enkel heil ziet in een correct volgens de wet vastgestelde regeling.

Wellicht is de verwezenlijking van het denkbeeld van een adviseerend College in kunstzaken reeds naderbij dan vrij algemeen verwacht werd en volgens de laatste berichten zou de wederoprichting worden overwogen van een „Instituut voor Schoone Kunsten".

De regeering — naar is gebleken — heeft de wenschelijkheid van een Instituut erkend en het hoofd van K. en W., de voortvarende Mr. Duparc, heeft verklaard, „dat ernstig aan eerste maatregelen van uitvoering der plannen gedacht werd".

Zoo leest men in een keurig boekje, uitgegeven door het **Verbond** van Nederlandsche Kunstenaars-Vereenigingen.

Men vindt daarin een voor het Verbond uitgebracht rapport over de mogelijke stichting: verdienstelijke, omvangrijke arbeid van Mr. N. Beets. Men vindt er de bescheiden over het K o n. I n s t i t u u t, dat van 1808—51 bestaan heeft, de voorloopige opmerkingen eener commissie uit het verbond en ten slotte haar rapport met het dientengevolge door het algemeen bestuur aan de regeering uitgebrachte rapport.

Ziehier de conclusies, waartoe het onderzoek door de kunstenaars geleid heeft:

a. De voornaamste taak van een Instituut van Fraaie Kunsten zal zijn, der Regeering, gevraagd of ongevraagd, een gemotiveerd advies te geven in alle zaken van kunst, die het publiek belang raken.

b. In het Instituut zullen alle kunsten zijn opgenomen, die daartoe in secties of afdeelingen ingedeeld worden. Indien men het aantal afdeelingen beperkt wil houden, dienen toch de werkkringen dezer afdeelingen zóó omschreven te zijn, dat elke, ook de meest bizondere kunstbeoefening, hier stem en steun kan vinden.

c. Bij de benoeming van de leden van het Instituut wordt door de Regeering voeling gehouden met de kunstenaars.

De benoemingen geschieden voor een bepaalden tijd. Omtrent de al of niet herkiesbaarheid dienen de kunstenaars zich nader uit te spreken.

Onder de zaken van kunst, die het publiek belang raken, zal zeker het kunstonderwijs niet worden vergeten.

Prijsvragen.

NIEUW GEBOUW VOOR DE RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Het programma van de groote nationale prijsvraag voor een nieuw Academiegebouw is verschenen en tegelijk daarmede het daarop betrekking hebbend Advies van de Permenente Prijsvraag-Commissie aan de Constitueerende Vereenigingen, luidende als volgt:

„Ter voldoening aan de bepaling vervat in Art. 37 der Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen, hebben wij de eer U in kennis te stellen dat aan onze Commissie is voorgelegd geworden het Programma eener door de Regeering uitgeschreven openbare P r i j s v r a a g voor een G e b o u w der R i j k s - A c a d e m i e van B e e l d e n d e K u n s t e n te A m s t e r d a m, met welk Programma zij zich ten volle kan vereenigen".

„Onze Commissie vindt hierin aanleiding algemeene mededinging van de Nederlandsche architecten aan dezen hoogst belangrijken wedstrijd, zonder eenig voorbehoud warm aan te bevelen".

„Wij noodigen U beleefd uit dit advies ter kennis van de leden Uwer Vereenigingen te willen brengen".

Het programma draagt dus de volle goedkeuring van de P. P. C. weg, doch ook al ware dit niet het geval, zoo zou men hier toch wel niet over gebrek aan belangstelling te klagen hebben.

Immers reeds lang werd door oudere en jongere architecten die niet door overmaat van lucratieven arbeid geplaagd worden, naar de verschijning van het programma uitgezien en nu is het er voor dat velen het verwacht hadden, want de Jury is pas in de eerste dagen dezer maand officieel geïnstalleerd. Zij heeft zich blijkbaar reeds van te voren met het eerste deel harer taak beziggehouden en zich toen met lofwaardigen spoed daarvan gekweten.

De installatie heeft met eenige plechtigheid plaats gehad, namens den Minister van Binnenlandsche Zaken, door den referendaris, chef der afdeeling Kunsten en Wetenschappen bij dat departement Mr. Duparc. Behalve deze hoofdambtenaar werd bij die gelegenheid nog gesproken door **den Directeur der Academie Prof. Der Kinderen, door den heer Voûte, waarnemend voorzitter der Commissie van Toezicht en door den Burgemeester van Amsterdam.**

De redevoeringen, inzonderheid die van Mr. Duparc en van den Directeur, zijn voor de voorgeschiedenis van deze prijsvraag belangrijk.

Wij laten die van eerstgenoemden heer hier in haar geheel en die van laatstgenoemden gedeeltelijk volgen.

De refrendaris sprak als volgt:

Mijne heeren.

De commissie van toezicht op de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten heeft tot zijne excellentie, den heer minister van staat, minister van binnenl. zaken, het verzoek gericht, of Z. Ex. bereid zou willen zijn de jury, welke door den minister is benoemd ter beoordeeling van de op een uit te schrijven prijsvraag voor een nieuw gebouw der Rijks- Academie van Beeldende Kunsten ingekomen antwoorden, te installeeren, alvorens zij hare werkzaamheden zou aanvangen. De commissie heeft daarbij den wensch te kennen gegeven, dat, voor het geval de minister onverhoopt niet in de gelegenheid daartoe mocht zijn, de installatie door mij in mijne kwaliteit van chef der afdeeling Kunsten en Wetenschappen bij het departement van binnenlandsche zaken zou geschieden. De minister had ongetwijfeld de jury gaarne

persoonlijk geïnstalleerd, doch u zult het begrijpelijk achten, dat zijne excellentie zich in de tegenwoordige omstandigheden niet dan bij hooge noodzakelijkheid buiten de residentie kan begeven.

Op grond daarvan heeft Z. E. gemeend die taak aan mij te moeten opdragen.

Terwijl ik het als een bijzonder voorrecht beschouw mij van die hoogst vereerende opdracht te mogen kwijten, meen ik, alvorens tot mijn eigenlijke taak over te gaan, goed te doen, hier, zij het ook zoo kort mogelijk, uiteen te zetten, welke redenen den minister bewogen hebben, om ten aanzien van den bouw van eene nieuwe Rijks Academie van Beeldende Kunsten af te wijken van de tot dusver door de regeering bij het stichten van nieuwe gebouwen gevolgde gedragslijn.

Het is u allen, mijne heeren, naar ik meen, genoegzaam bekend, dat de kwestie van de stichting van eene nieuwe Rijks-Academie van Beeldende Kunsten niet van recenten datum is.

Reeds in 1881 werd in de vergadering van directeur en hoogleeraren der academie over positieve wenschen van uitbouw der bestaande academie gesproken en sedert dien werden de verschillende wenschen geformuleerd en door de commissie van toezicht ter kennis van de regeering gebracht. De vorige hoogleeraar-directeur Prof. Allebé had reeds in 1893 de aandacht gevestigd op de ontoereikendheid van het bestaande gebouw. De tegenwoordige hoogleeraar-directeur Prof. DerKinderen heeft aanstonds na zijne infunctietreding op 1 April 1907 herhaaldelijk, daartoe gesteund door de commissie van toezicht, de regeering op de zoo noodwendige verandering in de huisvesting van de academie gewezen.

De regeering had inmiddels een onderzoek doen instellen en is ten gevolge van de verkregen inlichtingen eveneens tot het inzicht gekomen, dat de toestand inderdaad zoodanig was, dat wegens het ontbreken van het eerst noodige voor een Kunstacademie n.l. ruimte en licht, de mogelijkheid om door ver- of bijbouwing verbetering in den onvoldoenden toestand te brengen, geheel was uitgesloten.

Van dit oogenblik af begreep de regeering dat tot de stichting van een nieuw gebouw moest worden overgegaan, al moest daarmede een belangrijk offer van de schatkist worden gevorderd.

Door den minister Heemskerk en den tegenwoordigen minister van binnenlandsche zaken werden daarop onderhandelingen aangeknoopt met het gemeentebestuur van Amsterdam over de vraag, of, en zoo ja, op welke plaats de gemeente bereid zou zijn een terrein voor eene nieuwe Rijks Academie kosteloos af te staan.

Deze onderhandelingen begonnen in het jaar 1908, leverden aanvankelijk geen bevredigend resultaat op, totdat eindelijk in de maand October 1915 door het gemeentebestuur werd aangeboden een terrein, daartoe door den architect Dr. Berlage aangegeven, in het door hem ontworpen uitbreidingsplan-Zuid.

Het gemeentebestuur had aan de schenking enkele voorwaarden verbonden o.a. dat de gevelteekeningen door B. en W. in alle opzichten zouden zijn goedgekeurd of zouden zijn bekroond naar aanleiding van een van rijkswege uitgeschreven prijsvraag door een jury, daartoe door den minister van binnenlandsche zaken en B. en W. van Amsterdam in gezamenlijk overleg benoemd.

Toen ten aanzien van de wel of niet geschiktheid van het terrein eenig verschil van meening tusschen den minister en de commissie van toezicht was gerezen, dreigde ook hierdoor wederom vertraging te ontstaan. De commissie van toezicht komt de verdienste toe, dat zij, om eindelijk tot eene oplossing te geraken, den minister in overweging gaf eene commissie in het leven te roepen, die allereerst de voordeelen en bezwaren van het aangeboden terrein zou hebben te beoordeelen en die tevens ook de andere vragen onder de oogen zou zien, tot welke de voorbereiding van den bouw van de nieuwe academie aanleiding kon geven. De minister kon zich met dit voorstel vereenigen. Op 20 Juli 1916 werd in het gebouw der Rijks Academie eene bijeenkomst door bedoelde commissie gehouden, die als haar meening uitsprak, dat het terrein door het gemeentebestuur van Amsterdam aangeboden, zeer geschikt is en dankbaar behoorde te worden aanvaard.

Nadat derhalve dit bezwaar uit den weg was geruimd, kwam de vraag aan de orde, of de minister zich met de zooevengenoemde voorwaarden van het gemeentebestuur kon vereenigen.

Van deze voorwaarden scheen den minister het uitschrijven van een prijsvraag de meest aannemelijke. Hierdoor behoefde men allerminst een onderschatting door de regeering te zien van de bekwaamheden van den rijksbouwkundige voor de gebouwen van onderwijs, enz., den heer J. A. Vrijman, die sinds meer dan 10 jaren belast is met de stichting der talrijke en belangrijke gebouwen, ressorteerende onder het departement van binnenlandsche zaken en zich van zijne vaak moeilijke en veelomvattende taak op voortreffelijke wijze kwijt.

Mogen wellicht sommigen het uitwendige der gebouwen door den Rijksbouwkundige gesticht, om hun stijl niet geheel overeenkomstig de huidige opvattingen achten, wat de inwendige inrichting en de doelmatigheid van de heterogene gebouwen, voornamelijk op onderwijsgebied, aangaat, wordt de Rijksbouwkundige door de betrokken autoriteiten steeds volmondig geprezen.

Door het uitschrijven van een prijsvraag gaf Z. E. slechts gehoor aan een sinds lang gekoesterden wensch van de particuliere architecten om in een enkel geval mede te kunnen dingen bij de stichting van een Rijksgebouw van eenige importantie. Deze wensch, mede ondersteund door het gemeentebestuur van Amsterdam, hetwelk, in aanmerking genomen het belangrijke geschenk van het uitgestrekte en zoo fraai gelegen terrein, in deze recht van medespreken had, kwam den minister alleszins billijk voor, te meer, waar het hier geldt een dergelijk belangrijk gebouw als een nieuwe Rijks Academie van Beeldende Kunsten, hetwelk, ook wat het uiterlijk betreft, eene representatie dient te zijn van de Nederlandsche bouwkunst van heden.

De minister heeft gaarne deze gelegenheid te baat genomen, om, waar ons land zich thans terecht mag verheugen in het bezit van een aantal hoogst bekwame en kunstzinnige bouwmeesters met persoonlijk stijlbegrip, hen in de gelegenheid te stellen om ook tegenover de regeering bewijzen van hun bekwaamheid af te leggen.

Terwijl ik mij thans tot U Mijne Heeren Voorzitter en Leden der door Z.E. benoemde jury wend, heet ik U hier welkom bij het aanvaarden van Uwe taak, welke U door den minister in overleg met het gemeentebestuur van Amsterdam is opgedragen. Ik betuig U den dank der regeering, dat gij U bereid hebt verklaard die taak op U te nemen.

Ten aanzien van de samenstelling uwer jury heeft de minister zich gehouden aan de voordracht van de Commissie van Toezicht.

De minister betreurt het dat een der in overleg met Z. E. gevraagde personen n.l. de Rijksbouwkundige, de heer Vrijman, geweigerd heeft zich eene benoeming te laten welgevallen. De minister had gaarne gezien, dat vooral de heer Vrijman deel der jury had uitgemaakt. Zijne door lange jaren verkregen ervaring terzake van de uitvoering van Rijksgebouwen zou Uwe taak, Mijne Heeren, ongetwijfeld aanmerkelijk hebben verlicht. De minister heeft evenwel gemeend geen pressie op den Rijksbouwkundige te moeten uitoefenen, nadat deze aan de Commissie van Toezicht had

medegedeeld, dat hij bezwaar had in de jury zitting te nemen.

Het is, mijne heeren, een schoone, maar ook zware taak, welke op uwe schouders is gelegd. Groot is de verantwoordelijkheid, welke gij op u zult laden bij het uitbrengen uwer stemmen over de ingekomen antwoorden; immers niet alleen het tegenwoordige geslacht maar ook de toekomst zal beoordeelen, of uwe beslissing de juiste zal zijn geweest.

De regeering is evenwel overtuigd, dat uwe antecedenten, mijne heeren, voldoende waarborgen geven, dat gij voor die moeilijke taak ten volle berekend zult zijn.

Met de hoop en het vertrouwen, dat uwe werkzaamheden met succes zullen worden bekroond, verklaar ik de jury voor geïnstalleerd.

(Wordt vervolgd.)

VRAGENLIJST PRIJSVRAAG KARENHUIZEN.

(Vervolg.)

26. Vraag. Heeft de Krelagestraat eene rioleering?
Antw. Ja.

27. Vraag. Welke zijn de afmetingen van de bergruimte voor een klapbed en muntgasmeter?
Antw. Eene kastruimte, binnenwerks breed 1,10 M., diep 0,60 M. als minimum afmetingen.

28. Vraag. Vormen de bedragen voor grondaankoop en bouwkosten tezamen het geheele voorschot, waarover in de rentabiliteitsrekening rente en aflossing moet worden berekend?
Antw. Ja.

29. Vraag. Is in de stelpost voor de electrisch-lichtleiding ook begrepen de verlichting van gangen, W.C.'s enz.?
Antw. Ja.

30. Vraag. Moet de huur van de portierswoning ook in de rentabiliteitsrekening worden opgenomen?
Antw. Ja.

31. Vraag. Welk bedrag moet voor de aanschaffing van een vuurklei waschkom met plug en siphon aangenomen worden (art. 8)?
Antw. Een bedrag van f 15,—.

32. Vraag. Moet het onbebouwd blijvend gedeelte langs de achter-erfscheiding overal even breed zijn?
Antw. Neen.

33. Vraag. Welke eischen worden aan de in art. 5 genoemde badgelegenheid gesteld?
Antw. In het plan behoeft alleen rekening worden gehouden met de ruimte voor eene badgelegenheid, waarvoor eene oppervlakte van ten minste 15 M². geëischt wordt.

Vereenigingen.

FRIESCHE BOUWKRING TE LEEUWARDEN.

De kunst der Romeinen.

Lezing door den heer H. Martin, directeur van het Friesch Museum.

In een aandachtig aangehoorde rede heeft de heer Martin het een en ander verteld over de kunst der Romeinen en van hun nederzettingen, ook in ons land, en dit geïllustreerd met een zeer uitgebreide collectie lantaarnplaatjes. Allereerst gaf hij een korten terugblik op het ontstaan van het Romeinsche volk, zooals wij dit voornamelijk in zijn groote machtsontplooiing kennen. De Etruskers of Etruriërs bewoonden in den héél ouden tijd het gebied ten noorden van de Tiber, Toscane geheeten, waarvan Rome op de zuidelijke punt was gelegen. Zuidelijk van de Tiber leefden de Latijnen, die het gezag van Rome zouden uitbreiden over het grootste gedeelte der toenmaals bekende wereld. In de kunst van de Etruskers was de invloed van de Egyptenaren en later van de Grieken zeer goed merkbaar. Die Grieksche invloed laat zich, vooral in den eersten tijd in de Romeinsche kunst gelden. Als later de invloed geringer wordt, gaat de Romeinsche kunst in ideëele waarde achteruit. Het typische en karakteristieke in de Romeinsche kunst is, dat zij zich in tegenstelling met de Grieksche, vooral op het uiterlijke toelegt. Het idealisme van den Griek kent de Romein niet. Hij is geheel anders aangelegd, materialistischer, een goed organisator. Van de vormspraak der Grieksche kunst neemt hij alleen over wat hij mooi vindt uit decoratief oogpunt. Vandaar iets parvenuachtigs in zijn kunst. De kapiteelen der drie Grieksche bouworden, de Jonische, Dorische en Korinthische, verandert hij naar eigen smaak in het Romeinsch-Korinthische of hij schept het composiet-kapiteel, dat weer een combinatie van het Jonische en Korinthisch-Romeinsche is. Ook de andere Grieksche vormen wijzigt hij en ontziet zich niet het strikt-logische dier bouwkunst te verwaarloozen. In uiterlijkheid en praal is voor den Romein alles gelegen. Van den Grieksche tempel verandert hij den vorm, zonder dien geheel te verwerpen. En als wij bij de Etruskers een tempel zien met drie cellae in plaats van één, als bij de Grieken, dan merken wij aan het Maison Carrée te Nimes op, dat de Romein tot den tempel met één cella is teruggekeerd. Maar van de Etruskers behoudt hij het hooge onderstuk en de voortrap. Daarenboven staan louter om decoratieve redenen driekwart-zuilen ter weerszijden van de cella, zonder dat die haar eigenlijke functie van dragen en schragen uitoefenen. Aan den tempel van Saturnus op het Forum Romanum merken wij weer een Jonisch kapiteel met gladde in plaats van de gebruikelijke gecanneleerde zuil op. In allerlei andere détails is dezelfde willekeur. Al naar zijn lust hem ingeeft doet de Romein en toch komt men, bij alle bezwaren, die men tegen de logica van zijn bouwkunst mag hebben, steeds weer onder de bekoring van zijn grootsche bouwwerken. Het Pantheon, waarvan men eigenlijk niet weet of 't wel een tempel is dan wel of het behoort tot de thermen van Agrippa, is verscheidene malen gerestaureerd. Bij een dier restauraties heeft men er geen bezwaar in gezien, om ter weerszijden van het portiek een zuil weg te nemen, zoodat er toen acht in plaats van tien kwamen. De eigenaardige tweeslachtigheid van dit bouwwerk blijkt ook hieruit, dat 't een samenvoeging van een portiek en een rondbouw is.

Naast deze godsdienstige bouwwerken komen de profane. Daartoe behooren de basilieken, die dienden als marktplein of rechtplaats. Zij hadden drie of vijf schepen, waarvan het middenschip hooger was dan de zijschepen. Van dezen bouwvorm zijn de Romeinen vermoedelijk de uitvinders. Spreker vertelt dan verder het een en ander over de inrichting dier basilieken en staat geruimen tijd stil bij de wijze, waarop de Romeinen hun muren zetten, die van beton (niet het gewapend beton, dat wij kennen) werden gegoten en bekleed met baksteen, die, met de punt naar binnen, in de mortel werd gemetseld. Met het oog op het krimpen lieten zij een voeg tusschen de baksteenen en eigenaardig zeker, wij zien een dergelijke bekleedings- en voegtechniek thans eenigszins terug bij het Scheepvaarthuis te Amsterdam. Het waren geen fijne bouwmeesters, maar hun werk was stevig als het volk zelve, en dit verklaart waarom er zooveel resten van hun bouwwerken zijn overgebleven. Ook de wijze waarop zij een gewelf maakten vraagt, niettegenstaande alles, onze bewondering. De Romeinen kenden het beton-, het kruis- en het koepelgewelf.

Een praallievend volk als zij stichtte ook voor vermaak grootsche gebouwen. Het geweldigste is zeker het Circus

Maximus te Rome, waar wagenrennen en andere spelen werden gehouden en dan niet minder dan 385.000 toeschouwers heeft kunnen bevatten. De inrichting daarvan was van ongekende pracht. Het type was ontleend aan de Grieken.

Daarentegen waren de theaters anders dan de Grieksche. Waren deze in Griekenland ingehakt in een heuvel, in Rome stonden zij vrij. Een goed bewaard theater is dat van Orange. Zeer verwant met deze gebouwen waren de amphitheaters, zooals men er nog een te Verona kan zien. Werden in de theaters zangstukken van eenigszins gewijd karakter gegeven, in de amphitheaters hadden de gladiatoren- en dierengevechten plaats. Typisch voor deze gebouwen zijn de **pijler-arkaden,** die men ook weer bij het Colosseum te Rome aantreft. Maar daar zijn zuilen tegen **de pijlers** geplaatst. Waar dit het geval is, kan men bij de verschillende verdiepingen steeds deze volgorde opmerken: een soort Dorisch, Jonisch en Korinthisch. Het Colosseum heeft een belangrijke rol gespeeld tijdens het Rome van de christenvervolging.

Zeer belangrijke bouwwerken waren ook de thermen of badhuizen, waarvan die van Caracalla met ongemeene pracht waren ingericht. Men had er gelegenheid voor koude, lauwe en warme baden, men had er oefenzalen, conversatiezalen, zalen voor massage, een stadion en een boekerij. En bij den machtigen opzet trof de zeer groote symetrische constructie.

Typisch Romeinsch zijn ook de triomfbogen, waarvan de Titusboog, de boog van Septimus Severus en die van Konstantijn zeer bekend zijn. Feitelijk heeft men hier ook met **pijlerarkaden te** doen. Merkwaardig zijn verder de gedenkzuilen, zooals die van Trajanus.

Al deze gebouwen betreffen het openbare leven van den Romein. Voor zijn particulier leven is vooral het woonhuis van belang. Daarin zijn twee typen te onderkennen, het Etrurische en het Grieksche, dat zeer veel gecombineerd voorkomt. Het eerste kende het atrium met het impluvium, waarlangs heen de woonvertrekken en ter zijde er van, naar links en rechts, de gangen. Van de Grieken namen zij over het peristilium, een soort atrium, maar als tuin aangelegd met een zuilengalerij. De verbinding werd gevormd door het tablinum, waar o. a. gegeten werd. Het geheel was ingebouwd in andere woonhuizen, meestal winkels, zoodat het Romeinsche huis geheel van de straat was afgescheiden. Hierin is een merkwaardig Oostersch principe bewaard gebleven. De inrichting der woonhuizen, het bedrijf, het geheele leven zijn vooral bekend geworden door de vondsten, die men bij de opgravingen te Pompeji heeft gedaan. Ten tijde van den ondergang (79 n. Chr.) was Pompeji een stad als thans Delft. Indien de ramp niet had plaats gevonden zou er van veel, wat thans is teruggevonden, niets zijn overgebleven. Zoo is ook hier een geluk bij een ongeluk gekomen. De versiering der huizen had voornamelijk op drie wijzen plaats, volgens den incrusteerstijl (inlegmethode), den architectuurstijl en den fantastischen ornamentstijl, waarvan spreker in 't kort de bijzonderheden aangeeft.

Een zoo materialistisch aangelegd volk als de Romeinen heeft, zooals zich denken laat, natuurlijk in den utiliteitsbouw uitgemunt. Van hen zijn in Italië, Frankrijk en Spanje massale bruggen overgebleven, waarvan sommige met zeer groote spanningen. Ook hun waterleidingen, aquaducten, mogen gezien worden, waarin het beginsel der **pijlerarkaden** wordt teruggevonden. Tot de utiliteitswerken behoort verder de Cloaca Maxima, een afwateringskanaal, door een tongewelf gedekt. Men heeft de Romeinen wel eens de uitvinders van het gewelf genoemd, maar dit is niet het geval. Wel zijn zij het op grootere schaal gaan toepassen.

In de beeldhouwkunst hebben de Romeinen vooral in profane beeldhouwwerken, standbeelden, bustes, uitgemunt. Beeldhouwwerken van hoogere vlucht kunnen niet met de Grieksche op één lijn worden gesteld. Waar het, als op den Titusboog, van groote bekoring is, staat 't sterk onder Grieksch invloed. Van het profane beeldhouwwerk krijgen wij de strenge buste van Caesar en het verheven standbeeld van Augustus te zien.

Komende tot het tweede gedeelte van zijn rede, wijst spreker allereerst op de beteekenis van de Romeinsche cultuur ook voor de Germaansche landen. Verschillende malen is van Romeinsche zijde beproefd de Germaansche landen in de rijksgrens op te nemen. Telkens is dat mislukt. Keizer Augustus wilde de grenzen van het rijk van Elbe tot Donau verleggen. Hij stichtte vestingwerken (castella) te Mainz (Moguntiacum) en Xanten (Castra Vetera). Van deze versterkingwerken had men twee soorten, de aarden en de steenen castella. Eerstgenoemde zijn gebouwd als operatiebasis voor de offensieve beweging tegen de Germanen. De castella van de Main naar Donau vormden wel degelijk de rijksgrens.

Hier te lande zouden versterkingen zijn geweest te Rossum, een dorp in Gelderland aan de Waal, (waar de fundamenten zijn blootgespoeld), in het oude Nijmegen (Batavodurum) — wat nooit bewezen is — en een vlootstation te Vechten (castellum Flevum). De Drususgracht werd als basis voor de tochten naar het noorden genomen.

De aardcastella zijn moeilijk weer te vinden. Zij bestaan uit een wal en twee grachten, die spits toeloopen. De grachten zijn droog: daarin of daarachter zijn palissadeeringen aangebracht. Achter de grachten komt de eigenlijke versterking, een muur van hout met een loopwal. Midden in liggen de kazernes. Het spreekt van zelf, dat het hout vergaan en de grachten gevuld zijn. Te Haltern in Westfalen is men er in geslaagd een prachtige opgraving van zoo'n castelalum te doen. De versterking dateert uit de jaren van 16 vóór tot 18 na Christus. Misschien heeft men hier met het Aliso der Romeinen te doen. In elk geval leverden de vondsten prachtig dateeringsmateriaal. Na den slag in het Teutoburgerwoud geven de Romeinen den rechter Rijnoever prijs.

Spreker vertelt ten slotte hoe de opgravingen van zoo'n castellum in zijn werk gaan. Het is heel voorzichtig werk. Nadat de humuslaag is verwijderd, gaat men aan de kleur van den grond na, waar de grachten en waar de wallen zijn. Heeft men die ontdekt, dan kan men als 't ware al wat aan nieuwen grond in de grachten is gevallen, er uit pellen. Daar wordt metterdaad de geschiedenis uit den grond gehaald. Als voorbeeld van een steenen castellum kan de door keizer Wilhelm aangekochte en geheel gerestaureerde Saalburg dienen. Als voorbeeld hoe men bij opgravingen te werk gaat, verhaalt spreker van die bij Heerlen, waar hij heeft deelgenomen aan het blootleggen van verschillende Romeinsche pottenbakkerijen. Hij beschrijft ons den oven, die een onderbouw in den grond heeft. Heel beneden ligt de stookplaats, die door een tong in twee gedeelten is gescheiden. Daarop ligt een rooster, uit het leem uitgespaard en door den gloed tot steen geworden. In den rooster zijn gaten aangebracht. Op den rooster komt het aardewerk te staan. De bovenbouw is vaak gemaakt van in elkaar gestelde kruiken, die van buiten met leem zijn toegesmeerd. Uit deze ovens is zeer merkwaardig materiaal voor den dag gekomen, dan tot op een dertig jaar precies kan worden gedateerd. In een reeks plaatjes geeft spreker ons afbeeldingen van aardewerk uit de 1ste en 2e eeuw, dat wij allengs zijn strenge vormen zien verliezen, wat karakteristiek is voor den tijd, waarin het gemaakt is.

De Romeinsche kunst moge niet zoo buitengewoon hoog staan, zij heeft niettemin — besluit spreker — een grooten invloed op latere eeuwen uitgeoefend. De massa monumenten in het uitgebreide Romeinsche rijk overgebleven, verklaart dat. En 't laat zich hooren, dat men steeds weer tot die kunst is teruggekomen, ook al bereikt zij niet de hoogte van de Grieksche.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 6. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

»De Bouwwereld« en de Schoonheidscommissie, door J. F. Staal Jr.

Tentoonstelling »Kunst in de Reclame« in het Stedelijk Museum te Amsterdam, door Wijdeveld.

Een concreet slotwoord naar aanleiding van de laatste abstracties van den heer van Doesburg, door C. J. Blaauw.

Twist, door Candidus.

Jury-rapport Prijsvragen »Bouwkunst en Vriendschap«.

DE BOUWWERELD No. 6. Inlandsche Woningbouw in Nederlandsch-Indië, naar aanleiding van J. A. Loeber Jr. Houtsnijwerk en Metaalbewerking in Nederlandsch-Indië, uitgave van het Koloniaal Instituut. met losse plaat.

Stalinrichting, door G. Smits, Hoofdopz. Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen (vervolg), met afbeelding.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

DE INGENIEUR No. 6. De Electriciteitsvoorziening in Nederland. Voordracht gehouden in de vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs op 12 December 1916, door ir. H. A. van IJsselsteijn, met afbeelding.

De Eerste Nederlandsche Jaarbeurs, 26 Februari—10 Maart 1917, door Jhr. A. H. Op ten Noort.

De wijziging der Indische Mijnwet, door dr. ir. J. Rueb.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 6. In Memoriam. — Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — De salarisherziening van gemeente-ambtenaren te Utrecht (vervolg). — Verslagen van vergaderingen. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 6. Nederlandsche Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Artikel 1612 van het B. W. I.

Uit de Pers. De havenwerken van Soerabaja.

Afdeelingsverslagen. Heerenveen 24 Januari 1917. — Utrecht.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 6, 1 Februari 1917: Balken van gewapend beton voor het ondervangen van muren, door ir. E. Jacobs. — Naar aanleiding van de stelling van Castigliano, door Stoutjesdijk, L. J. W. van Rossum, ir. K. Bakker. — Nieuwe Nederlandsche boeken. — Buitenlandsche boeken. — Aangevraagde Octrooien. — Literatuur overzicht. — Gewapend beton voor dijken en dammen, door v. d. K. — Jaarbeurs Utrecht.

STATISTIEK VAN ELECTRICITEITS-BEDRIJVEN IN NEDERLAND. Deze uitgave in tabelvorm van de N. V. Uitg. Mij. v. h. van Mantgem & de Does te Amsterdam, is, ofschoon het er niet op vermeld staat, waarschijnlijk bewerkt door de redactie van het »Electrotechnisch en Werktuigkundig Weekblad«, waarvan zij eveneens uitgeefster is. De tabel bevat in een zeer beknopten vorm de voornaamste gegevens betreffende de genoemde bedrijven in alphabetische volgorde naar de plaatsen, waar zij gevestigd zijn. Deze gegevens zijn zeker in de eerste plaats nuttig voor de menschen van het vak, doch het komt ons voor, dat in vele gevallen de tabel ook met vrucht geraadpleegd zal kunnen worden door de verbruikers van electrisch licht of beweegkracht.

BOUWKUNDIG WOORDENBOEK, onder hoofdredactie van L. Zwiers, uitgave van Van Holkema en Warendorf, Amsterdam. Van dit werk verscheen de tweede aflevering, bevattend een gedeelte van de letter B. Onder verwijzing naar hetgeen door ons bij de verschijning van de eerste aflevering werd geschreven, kunnen wij niet nalaten hier nog op te merken, dat onze indruk bevestigd wordt, dat vele artikelen onnoodig uitvoerig, andere o.i. te beknopt behandeld zijn. Wij vinden b.v. een nauwkeurige beschrijving van een Bedstede, eindigend met de mededeeling, dat de geheele inrichting sterk af te keuren is. Beschoeiingen zijn vrij volledig behandeld, Betonfundeeringen vrij onvolledig. De beschrijving van Beverstaart is o.i. geheel onjuist. Wat een Bidet en een Biljart is weet iedereen, dit behoeft in een bouwkundig woordenboek niet met eenige regels gezegd te worden; van de constructie van een biljart, waarover wel een en ander te zeggen is, vernemen wij niets. Wij bedoelen met deze opmerkingen geenszins, het werk van den heer Zwiers en zijn vele medewerkers af te breken, maar beginnen te gelooven, dat het den hoofdredacteur niet gelukken zal, van de bijdragen van zooveel specialiteit en een goed gehee te maken, tenzij hij de copie nog eens grondig herziet en vooral niet te angstvallig is in het schrappen van veel overbodige ballast. De verwijzingen naar litteratuur, bij verschillende onderwerpen, waren ook beter weggelaten In haar onvolledigheid hebben zij nu wel eens den schijn van bedekte reclame.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur van Publieke Werken te Tilburg, tegen 1 April a.s., jaarwedde f 4000.—, klimmend tot f 5000.—. Sollicitaties met volledige inlichtingen vóór 1 Maart 1917 aan Burgem. en Weth. (1)

— Opzichter-Teekenaar, tijdelijk, bij de Gemeentewerken te Amersfoort, voor aanleg van wegen. Salaris f 100.— per maand. Sollicitaties vóór 22 Februari aan den Directeur. (1)

— Bouwkundig-Opzichter, voor 2 à 3 maanden, direct. Salaris f 100. p. m. Brieven lett. W H 563, Nieuws van den Dag. (1)

— Opzichter aan de Gem. Gasfabriek en Waterleiding te Zutphen. Jaarwedde f 900.— tot f 1200.—, pensioenbijdrage 8 pCt., na aftrek van f 400.—. Brieven enz. vóór 26 Februari 1917 aan den Burgemeester. (1)

— Aankomend Teekenaar op Technisch Bureau te Amsterdam, salaris f 25 — p. m. Brieven No. 6300 Adv. Kantoor W. Beets, Singel 372, Amsterdam. (1)

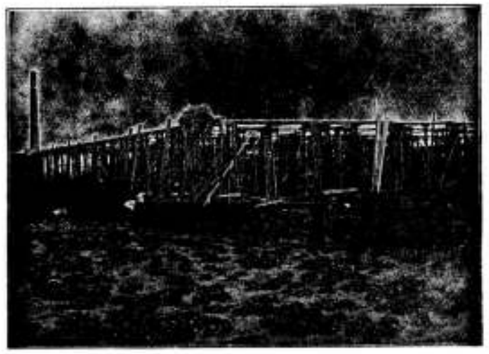
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet lichtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.

ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT

Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.

FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

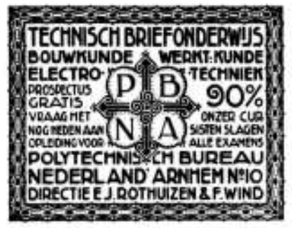
DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.

Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 24 FEBRUARI 1917. No. 8

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brieven van Piet van Diever.

Amice Redacteur!

Ach ware het met praten en schrijven maar te doen, wat zou het er dan in de wereld anders uitzien!

En leerde men elkander met al dat praten en schrijven maar wat beter verstaan en wat beter verdragen, maar het lijkt wel of de begripsverwarring er hoe langer hoe grooter door wordt. En bleef het daar nog bij, maar de praters en schrijvers maken zich bovendien belachelijk bij de omstanders, door elkaar in de haren te grijpen en allerlei lieflijkheden toe te voegen, die niets te maken hebben met de zaak, waar het om gaat. Zoo komt dan de aap uit de mouw en blijkt, dat het niet gaat om een zaak, maar dat het elk der vechters te doen is, om hun auditorium te doen gelooven: ik heb dit zoo bedacht en ik ben nu de man, die het weet, zeg het voort!

Goethe wist het al, welke waarde men aan woorden hechten moet en hij liet er zich niet op voorstaan, dat hij dit zelf bedacht had; hij wist het alweer van anderen, maar wie leest nu nog zijn Faust? Als ik dat geharrewar zoo gadesla moet ik ook altijd aan den Leekedichter denken, die het zoo raak kon zeggen b.v.:

„Gek zijn wij een van beiden, wij"
Zei de eene Theoloog tot de'ander.
„Wat wij gelooven toch strijdt lijnrecht met elkander:
Dit's evident voor u, dat's evident voor mij —
Dus, een van tweeën is maar mooglijk: ik of gij.."
Of beide, dacht er een en — ging voorbij.

Men kan hier zonder bezwaar voor de Theologen, diplomaten, politici, aesthetici of andere ici in plaats stellen. Al die ici zijn met hetzelfde sop van de „grauwe" theorie overgoten en of zij nu al nieuwe, aan onze Germaansche broeders ontleende woorden en uitdrukkingen gebruiken, het is veeltijds oude koek, die zij ons voorzetten.

Gij zult wel reeds begrepen hebben, dat ik met bovenstaande de ruzie op het oog heb, die onlangs in Architectura et Amicitia(!) ontbrand is tusschen twee kunstwijsgeeren. Rare wijsgeeren, die elkander uitmaken voor nonsensverkoopers en reclamemakers en elkaar onbeschoftheid verwijten en dit ingevolge het edel streven van een hunner, om de natuur nu maar heelemaal uit de kunst weg te redeneeren. Een ding is uit de ruzie gebleken, dat beide wijsgeeren tevens toch ook nog menschen zijn, die niet zoo heel hoog boven den .... nu ja laat mij 'Darwin er maar buiten laten ..... boven den polderjongen staan.

Echte wijsgeeren doen een beetje anders: door het steeds verkeeren in hoogere gedachtensferen vallen zij niet zoo dadelijk uit hun rol. En toch zijn zij eigenlijk geen hooger georganiseerde wezens, want men treft ze aan onder allerlei soort van menschen en ik heb indertijd zelfs onder de polderjongens echte wijsgeeren gekend, en wat wel merkwaardig is, deze onderscheidden zich van hun natuurgenooten inzonderheid door weinig praten.

De echte wijsgeer weet wel, hoe licht men in het vuur van den woordenstrijd zijn mond voorbijpraat en is daarom voorzichtig. Trouwens tot voorzichtigheid maant hem zijn verstand bij elken stap, dien hij op wijsgeerig terrein zet. Voorzichtigheid gebiedt mij ook, in deze beschouwing niet verder te gaan, ofschoon ik daarmede niet zeggen wil, dat het mij aangenaam zal zijn, ook voor een wijsgeer te worden aangezien. Gij zult wel zoo wijs zijn, dit niet te doen, maar

door Uwe lezers zou ik niet gaarne voor een philosoof en allerminst voor een kunstphilosoof worden gehouden. Ik doe mij best, om een gewoon mensch te zijn en dat is in deze tijden lang niet gemakkelijk en als gewoon mensch hecht ik nog een beetje aan de meening van andere gewone menschen, die onder Uwe lezers, meen ik, ook nog wel voorkomen.

Nu dan, als gewoon mensch, zou ik zoo zeggen, dat al dat gephilosopheer over het bovennatuurlijke of buitennatuurlijke larie is, want er bestaat toch immers niets buiten de natuur, en nu is er misschien wel heel veel onbegrijpelijks in de natuur, dat men dan met bovennatuurlijke philosophie tracht aan te vullen, maar wat hebben wij in godsnaam aan dit theoretisch hersenvulsel. Het zit ons maar in den weg, wanneer wij onze kennis van de natuur, waaraan nog zoo heel veel ontbreekt, wat willen vermeerderen.

¡Ook zou ik wel durven betwijfelen, of wij door redeneeren en redetwisten wel weder tot stijl in de beeldende kunsten en in de bouwkunst zullen geraken. Ik heb altijd gedacht, dat stijl iets heel natuurlijks was, een natuurlijk gevolg van natuurlijke oorzaken en met schoonheid is het dunkt mij evenzoo. Beide zijn misschien terug te brengen tot bijzondere soorten van trillingen van den wereldether of van electronen, maar alleen practische onderzoekingen kunnen ons den aard daarvan doen kennen in hare uitwerking en het is toch die uitwerking, die wij waarnemen en die ook alleen waarneembaar is.

Nu vind ik, dat wij zoo weinig waarnemen van de uitwerking der trillingen in de hersenen van onze beroeps- en dilettant-kunstphilosophen, zoo weinig, dat ik nog steeds aan den kant sta dergenen, die in die trillingen niet veel zaaks zien en voor de kunst nog meer verwachten van wat anders, bijvoorbeeld van prijsvragen.

Hoe nu, zult gij zeggen, ik dacht, dat Piet niets meer voor prijsvragen voelde en nu doet hij ineens weer alsof hij er groote verwachting van heeft.

Het is zoo, ik heb laatst gezegd, dat ik er niet meer aan deed en daar blijf ik ook bij, maar ik heb daarmede niet bedoeld, anderen mijn meening op dit punt aan te prijzen of op te dringen en volstrekt niet gezegd, dat ik het beginsel van de prijsvraag, als zoodanig, afkeur.

Het kan in elk geval een middel zijn tot bevordering der kunst, een paardenmiddel zoo gij wilt, maar in elk geval een practisch middel. Om aan een prijsvraag mee te doen moet men wel wat kunnen, met praten alleen bereikt men niet veel.

Ons vreedzaam vaderland staat tegenwoordig wel in het teeken der prijsvragen en de liefhebbers kunnen tot het begin van den zomer hun hart ophalen. Dat is nog beter dan het ijsvermaak, dat wij nu alweer schijnen te hebben gehad. Er is kust en keur, men kan het zoeken in watertorens, oudemannenhuizen, kunstacademies, enz., aan variatie ontbreekt het niet. Een troost, dat wij, dat ten minste hebben bij de heerschende schaarschte aan levensmiddelen en brandstoffen, een half jaar verzekerd te zijn van genoegzaam voedsel voor den geest.

Veel langer dan een half jaar, kan ik wel zeggen, want de Amsterdamsche Academieprijsvraag loopt tot in 1918 en zulk een groote wedstrijd heeft gewoonlijk ook nog een staart, waarmede heel wat stof kan worden opgejaagd.

Het is te hopen, dat het niet zulk een leelijk staartje zal zijn, als de Heerlensche prijsvraag onlangs vertoond heeft. Zou de voorzitter van de Jury, die een beroemden naam draagt, het niet hebben gezien en er over gestruikeld zijn? Wie het weet moet het maar zeggen, maar ik heb dat Heerlensche zaakje allang voor een mormel onder de prijsvragen aangezien, een beestje van onzuivere geboorte.

Hoe het in dit opzicht met de andere gesteld is?. Wanneer men den sluier kon oplichten, die gewoonlijk over de voorgeschiedenis van een prijsvraag gespreid wordt, ik verzeker u, dat er wat voor den dag zou komen, van . . . laat ons zeggen, minder zuiver gehalte.

Het spreekt vanzelf, dat ik hiermede geenszins alle prijsvragen verdacht wil maken. De studie-prijsvragen onzer vereenigingen staan natuurlijk boven alle verdenking en bij een nationale Rijksprijsvraag kan van onzuivere bedoelingen in de verste verte geen sprake zijn.

De programma's zijn al aardige boekjes en een heel onderhoudende lectuur en dan krijgen wij nog het amusante vragen- en antwoordenspel, tusschen de jury en de liefhebbers, die in de zenuwachtigheid, waarmede zij op den puzzle aanvallen, dikwijls niet goed kunnen lezen. Vandaar dan vaak die vele domme vragen, waarop wel niet anders dan onnoozele antwoorden kunnen worden gegeven.

Maar de fout ligt niet altijd bij de lezers; de programma's laten, hoe wijdloopig ook soms, aan volledigheid en duidelijkheid wel eens veel te wenschen over. Een zekere artistieke slordigheid is er niet in te miskennen. De P. P. C. laat zich daarmede gewoonlijk niet in, zij houdt zich streng aan hare instructies en heeft daarin, vind ik, groot gelijk, want de artistieke en de alledaagsche slordigheid zijn twee kwalen van onzen tijd, die maar niet zoo in het voorbijgaan eventjes te genezen zijn. Ik zal maar geen voorbeelden van slordigheden uit prijsvraag-programma's aanhalen, gij zult ze zelf wel reeds hebben opgemerkt, inzonderheid in het Alkmaarsche programma, maar wat wel vreemd is, ik heb er daarin een paar gevonden, die, blijkens de gedane vragen, nog niemands aandacht hebben getrokken.

Ik mag er mij echter niet verder over uitlaten, want ik heb aan een vriend, die aan den puzzle meedoet, beloofd, geen slapende hondjes te zullen wakker maken.

Intusschen, amice, het is voor jou en je collega's van andere vakbladen een buitenkansje, al die stof voor de rubriek «Prijsvragen», die er nu al is en die nog te wachten staat. Ik wensch je dan ook toe, aan elke prijsvraag een lange staart, waarvan het kwispelen tot vermaak en stichting van uwe lezers kan strekken.

Apropos, ik hoorde in lang niets van Jan van Lekkerkerk, die zit zeker ingevroren en gaat elken morgen op zijn pantoffeltjes kijken of de Lek nog zit. Als de rivier los raakt zal hij zeker ook wel weer eens loskomen. Ik ben vooral benieuwd, hoe het in Lekkerkerk gesteld is met de aardappelen en de bruine boonen. In den Haag is het misère ouverte, hoor ik, en hier houdt het ook niet over.

Laat ons maar hopen op betere tijden en geloof mij,

Als steeds

PIET VAN DIEVER.

20 Februari 1917.

Prijsvragen.

NIEUW GEBOUW VOOR DE RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Vervolg. (Zie blz. 53.)

De Voorzitter der Jury, Prof. Dr. A. J. Derkinderen, bracht allereerst dank aan de Regeering en vlocht verder in de beantwoording van de rede van den vertegenwoordiger des Ministers, na een toespeling op den oorlogstoestand, de volgende beschouwingen:

Wanneer eindelijk ook dit „oorlogsonweer rust van ruischen" zooals Vondel het nog zoo schoon en gemoedelijk zeggen kon, dan zal de kunst als een onmisbaar goed, met liefde gezocht en begeerd blijven.

Maar ook in ander opzicht zal er in wezen niets veranderd zijn.

De oorlog zelve immers heeft bevestigd hoezeer alle menschelijke handeling en bedrijf meer en meer van hun oude, artistieke manieren verliezen en tot industrie verworden. Alles doet verwachten dat wetenschappelijke industrie en fabriekswezen, die de strijdende volkeren zulke ontzaglijke diensten bewezen, na den oorlog blijken zullen in belangstelling en achting nog gewonnen te hebben. Ongetwijfeld — wij zullen daardoor menigmaal gelegenheid krijgen dankbaar te erkennen, welke onwaardeerbare diensten (ook op andere wijze dan door het fabriceeren van bommen en vlammenwerpers) wetenschap, industrie en groot-bedrijf de menschheid bewijzen.

Maar het is niet te ontkennen dat het diezelfde machten zijn die de werkwijze der kunst verdrongen en talloozevormen van kunst onmogelijk hebben gemaakt.

Kunst en Industrie. Hier wordt een oorlog gevoerd algemeener nog dan die andere, langer van duur, in zijn resultaten den vorm van ons leven, sterker beinvloedend. Ook deze oorlog wekt zijn helden: de kunstenaars, die meermalen in eenzaamheid en miskenning hun roeping trouw bleven, en ook deze oorlog kent de algemeene middelen van verweer: de organisaties die op breeder basis de kunst bij den ongelijken strijd zooveel mogelijk hebben te behoeden voor ondergang.

Tot die organisaties behoort de academie, waar den jongeren van velerlei aard en begaafdheid, de gelegenheid geboden wordt tot studies, die voor eigen vorming, ook voor de ontwikkeling der kunst noodzakelijk zijn.

Toen Thorbecke in 1865 het voorstel deed om de Koninklijke academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam op te heffen en de leerlingen te zenden naar de verschillende kunstenaars, omdat ze in de ateliers der meesters hun vorming zouden ontvangen — toen had hij daarmede ongetwijfeld een lofwaardige bedoeling. De opleiding op de ateliers zooals die in grootere kunsttijdperken bestond, bood voordeelen die niemand ontkennen kan: en indien Jozef Israëls, den grooten staatsman schilderende, hem aan deze oude glorie heeft herinnerd, dan heeft hij hem werkelijk aan een schoon „verleden" doen denken. Maar de verhouding van de kunst tot het leven, van den meester tot de maatschappij, van den leerling tot den meester, dit alles is bij den groei der industrieele productie en velerlei andere evolutie zoo grondig veranderd, dat de oude leerwijze thans niet meer mogelijk is: ook niet voor die werken die zooveel mogelijk buiten materieelen drang, als vrije kunst gemaakt worden.

Het is niet noodig zulke veranderingen uitsluitend uit de boeken en schrifturen te bestudeeren, ze spreken directer nog uit de kunstwerken zelve, die zoo duidelijk uitingen van den geest des tijds zijn. In de oude en oudste kunstwerken — daar ziet men voor den leerling gelegenheid tot medewerking en in de samenwerking is voor hen een eigen plaats, zoodat hij ook in het rustige, harmonische geheel onmisbaar was en waarlijk leerde in de groote school des levens.

De gunstige verhouding verloor reeds aanmerkelijk aan beteekenis in den tijd der renaissance, toen het persoonlijk meesterwerk tot cabinet-stuk werd, en slechts van de hand des meesters zijn handelswaarde ontving: al hadden op het atelier van Rembrandt, de meest dramatische figuur uit den strijd waaraan hier herinnerd wordt — de leerlingen door deelneming aan ets- of copiëerwerk nog een belangrijke plaats. Maar het in den internationalen kunsthandel opgenomen werk der 19e eeuw (hoe blijkt het uit het levenswerk van al onze groote kunstenaars) sloot den leerling van den arbeid des meesters geheel uit, de opleiding op de ateliers werd een kostbare uitzondering en kon niet meer zijn het maatschappelijke door de regeering te steunen en te regelen onderwijs, waaraan behoefte was.

Reeds in de 17e eeuw had men dit ingezien, toen overal waar de oude werkwijze der kunst door nieuwe strevingen bedreigd werd, regenten en kunstenaars bedacht waren op de stichting der Academies, die het verzwakkende werkplaatsonderricht konden aanvullen. In den bloeitijd van onze nationale kunst zorgde elke stad van beteekenis voor zijn Confrérie en Academie. Daar kon men werken buiten den druk der concurrentie in die geregelde en be'anglooze rust en toewijding, die tot kern en wezen van alle gezonde schoonheid en kunstbeoefening behooren. Zelfs de geweldige revolutie bij het einde der 18e eeuw vernietigde niet wat aldus was begonnen, maar bracht integendeel naar den eisch der maatschappelijke nooden, eene versterking van het Academisch stelsel. Van aanvullingsonderwijs bij het werkplaatsonderricht, werd het een volledig onderricht dat op hulp der ateliers in geen opzicht meer rekende.

Merkwaardig is het zeker en het behoort tot die omstandigheden, waarop ik in den aanvang doelde, dat we thans gevoegelijk het honderdjarig bestaan kunnen herdenken van den maatregel, die in het begin der nieuwe staatsorde ook in ons land de bevestiging van het academisch onderwijs bracht en die tevens de Amsterdamsche Academie daarbij op zoo bijzondere wijze zou onderscheiden.

Men behoeft het Kon. besluit van 13 April 1817, dat ik hier bedoel, niet onvoorwaardelijk te prijzen. Zelfs de beste maatschappelijke maatregelen kunnen verouderen en daardoor van bedenkelijken invloed worden. Maar wat ook de zwakheden van dit Kon. besluit zijn moge, het bracht bij de dreigende anarchie die van het verdwijnend leerlingwezen het gevolg was, de deugd van een systeem, waarin de ervaring van een roemrijk tijdperk was benutigd. Het vereenigde de vier groote kunsten, Bouwkunst, Beeldhouwkunst, Schilderkunst en Graveerkunst in één instelling, regelde haren werkkring als die van een zaak van openbaar belang en bedoelde onder hare leiding de noodige ontwikkeling te waarborgen voor alle kunsten en handwerk, ook aan dat van lager en middelbaar karakter.

Het moet erkend worden, hier schuilde een vergissing. De industrie had deze terreinen te vast bezet, en eischte geheel andere methoden dan die der artiesten. De kunst alleen kon gansch het terrein van den arbeid niet meer beheerschen. Er zijn dan ook uit het hier onvermijdelijke conflict vele moeilijkheden gegroeid, en wij hebben sedert dien den drang van zulke omstandigheden in steeds sterker mate ondergaan en veel geleerd! Alle ambachtsonderwijs te brengen onder het beheer der kunst — er is niemand die er nog aan denkt, hoe schoon en verheven het eenmaal geweest is.

Thans zoekt het kunstonderwijs een beperkter — maar in die beperktheid zuiverder te vervullen taak, van niet minder hooge beteekenis en waarbij de schoone bedoeling der organisatie-plannen van 1817 wel degelijk nog van waarde is.

Wij begrijpen volkomen dat het betonwerk den zooveel persoonlijker arbeid van steenhouwer en metselaar in menig geval moest verdringen, dat in de medailleer-kunst de reduceer-machine niet meer verdwijnen zal en dat de chemigrafische reproductie bij velerlei gelegenheid de plaats der grafische kunsten heeft ingenomen. Het zou mij niet moeilijk vallen deze voorbeelden te vermeerderen; het is overal hetzelfde motief: de uitbreiding der industrie ten koste der kunst.

Het proces is niet te keeren.

Maar de bouwkunst uitsluitend over te laten aan de

industrie, de schilderkunst alleen te beperken tot het schilderij — de graveerkunst tot de portefeuilleprent of wandversiering, de beeldhouwkunst tot buste of monument — neen, dat laat het moderne inzicht, maar ook de maatschappelijke evolutie niet toe. Wij waardeeren zeker en hartelijk de vele schoone werken die de vrije kunsten hebben voortgebracht, toen de meer gebondene ommiskenbare teekenen van verzwakking vertoonden. Maar een disharmonie, waar de verwaarloozing der schoonste kunstbeoefening geduld wordt, kan op den duur geen enkele kunst tot blijvende bate zijn en zeker zou zij ten schade worden van die algemeene ontwikkeling en rijkdom die de menschheid bij hare gemeenschappelijke strevingen zoozeer behoeft.

Bij alle industrieele expansie blijft het de taak der kunst dat wat in haren aard ligt, en met de levensmogelijkheden des tijds niet al te zeer in strijd is, te behouden en te versterken.

En hoe zou dit mogelijk zijn zonder de medewerking der traditioneele instelling, die eenmaal uit zulke behoefte geboren werd en nog steeds door de zorg der regeering wordt in stand gehouden? Maar dan moet de Academie zich voegen, zooals de universiteiten dit reeds zoo lang deden, naar de behoeften des tijds en door groei en uitbreiding beantwoorden aan nieuwe gedachten en nieuwe eischen.

Dit alles nu is het, dat de door u, mijnheer de referendaris namens den minister verrichte installatie, een zoo verhoogde beteekenis geeft.

Zelfs indien de academie zou blijven werken volgens het engere plan dat haar zoo langen tijd door reglement werd voorgeschreven, zelfs dan nog zou het tegenwoordige gebouw eene belemmering voor het onderwijs geacht moet worden. Men kan er immers zeker van zijn dat een zoo uitmuntend en gewetensvol directeur als Aug. Allebé, wien hier als onovertroffen leider der academie gaarne de meest hartelijke hulde wordt gebracht: dat hij zeker niet met zooveel nadruk op verbetering der behuizing van onze academie zou hebben aangedrongen en dat evenmin mannen als Quack, van Tienhoven en Sillem zijn betoog met zooveel warmte zouden hebben gesteund, indien niet het gebouw, hoe solide ook, in meerder opzicht onvoldoende ware gebleken. Zooveel te strenger spreekt dus het verlangen en de eisch naar verbetering, nu er aan een nieuwe ontwikkeling van het academisch onderwijs gedacht moet worden. Het nieuwe gebouw zal ons in staat stellen te doen wat reeds zooveel jaren in woord en geschrift werd gevraagd en wat een onafwijsbare eisch des tijds ite achten is.

En nu met deze installatie aan reeds zoolang gekoesterde plannen een begin van uitvoering gegeven wordt, nu past het mij als directeur der Academie daarvoor in de allereerste plaats dank te brengen aan den minister van binnenlandsche zaken. Het steunt en bemoedigt ons allen in hooge mate, dat hij bij de vele en onwaardeerbare diensten die hij in deze moeilijke tijden aan het Vaderland bewezen heeft, redenen heeft kunnen vinden om voor de oudste instelling der afdeeling K. en W., waarvan thans een zoo verblijdende activiteit uitgaat, tot deze stichting te besluiten. En van harte hoop ik dat hij, evenals minister Fock, toen deze in 1870 de ontredderde zaken der academie door een kloek besluit in orde bracht, eenmaal den dank zal hebben te aanvaarden onzer volksvertegenwoordigers, die zoo herhaaldelijk en op treffende wijze de beteekenis en behoeften der Academie ter sprake brachten.

In niet mindere mate dank ik de commissie van toezicht. Het verheugt mij dat deze bijeenkomst niet strikt een besloten of openbare vergadering der commissie is, waarin ik altijd eenigszins gebonden ben, en dat ik thans dus openlijk mijn hartelijken dank mag uitspreken voor de groote diensten, die door de commissie aan de Academie zijn bewezen en voor de vriendelijke wijze (hoe zou ik het als directeur kunnen vergeten?) waarop zij het bestuur der Academie vergemakkelijkt.

Het was indertijd Professor Allebé die mij zeide: de taak aan de Academie is moeilijk, zeer moeilijk, maar zij wordt aanmerkelijk verlicht door de niet genoeg te waardeeren medewerking der commissie van toezicht. Hij sprak uit een jarenlange ervaring; de tijd liet ook mij de gelegenheid tot eigen ondervinding, en van ganscher harte maak ik zijn woorden tot de mijne. De commissie van toezicht in haar geheel en elk der leden in het bijzonder (met eerbied zij daarbij gedacht aan hen die ons door den dood ontvielen) zeg ik hartelijk dank voor de steeds zoo hoffelijk gegeven adviezen en den in alle omstandigheden hartelijken steun en medewerking.

Wat ten slotte de stad betreft — de Academie heeft aan haar groote en eeuwenoude verplichtingen. Het was het stads-bestuur, dat reeds in de 18e eeuw voor huisvesting der toenmalige Academie zorgde, en dit ook in de volgende jaren zou blijven doen; het stadsbestuur verschafte de Rijks Academie het gebouw aan de Stadhouderskade. Maar het deed meer. Het liet ons het gebruik van menige schoone collectie (helaas belangrijk verminderd in de collectie Hinlopen, die aan de Academie zoo eigenaardig thuis behoorde) en verschaft ons zelfs een jaarlijksche bijdrage voor den aankoop van boek- en prentwerken. Het meest echter deed het stadsbestuur, toen het zich bereid verklaarde den nieuwen bouw, waarvan de noodzakelijkheid werd ingezien, op zoo krachtige wijze te bevorderen, door beschikbaarstelling van het ruime terrein in de uitbreiding-Zuid. Wij hebben daar zeker te waardeeren de sympathieke hulp van den achtbaren burgemeester, wien de bouwkunst zoo zeer ter harte gaat, evenals die van de wethouders van onderwijs en van publieke werken, die bij hun vele bemoeiingen niet vergeten wilden, dat ook de kunst een waardige plaats behoort in te nemen in de maatschappelijke samenleving.

Maar, hoewel ik in de eerste plaats spreek als directeur der academie, het is niet alléén als directeur dat ik het woord voer. Deze installatie zelve heeft een nieuwen arbeid geopend en een nieuw college ingesteld; de jury, die de zorg voor de prijsvraag zal hebben te dragen.

Jury en prijsvraag .... er is veel en herhaaldelijk over gesproken in hoeverre ze gewenscht en noodzakelijk zijn. De redenen echter, die men reeds bij Vasari vermeld kan vinden; dat bij ongeregelde concurrentie een goede opdracht niet altijd aan den beste ten deel valt, en dat bij directe opdracht, menigmaal weinig wenschelijke invloeden zich kunnen doen gelden, zij komen nog steeds voor. En al zou men desniettemin de discussie willen voortzetten over voordeelen en bezwaren in het algemeen — in ons geval was toch een openbare wedstrijd wel om meerdere redenen het meest gewenscht. De heer referendaris heeft er reeds op gewezen — alleen door een wedstrijd uit te schrijven kon voor de particuliere Nederlandsche bouwmeesters de gelegenheid worden geopend om zich de leiding te zien toevertrouwd van een zoo belangrijk en in zijn bestemming zoo animeerend bouwwerk.

Voor alles is nu noodig dat de Architecten, ouderen en jongeren, inzien en gevoelen om hoe groot belang het hier gaat. Mocht de wedstrijd werkelijk slagen, dan zal voortaan de vorming der jonge Kunstenaars in een waarlijk „medewerkend gebouw" kunnen plaats vinden, dan zal het nieuwe stadsdeel een monument verkrijgen dat eenmaal verhalen moge van onze geestkracht in deze zware tijden. En dit resultaat zou zelfs wellicht van invloed kunnen zijn op de wijze waarop voortaan onze openbare monumenten tot stand komen. Wat de Jury betreft — ik ben er ten volle van overtuigd, dat zij zich bewust is van de verantwoordelijkheid die op haar rust, en de autoriteiten die voor hare samenstelling hadden zorg te dragen hebben ongetwijfeld ook met alle

belangen, die bij hare samenstelling betrokken zijn rekening gehouden. Gemakkelijk was dit niet; want terwijl tot heden de Beeldende Kunstenaars zich ten opzichte van aangelegenheden van dezen aard merkwaardig onverschillig hebben getoond, hebben de Bouwmeesters gezorgd voor een compleet stel Regelen en Voorschriften. Zoo werd door hen bepaald dat de Jury zoo niet geheel, dan toch voor de meerderheid, uit Architecten moet zijn samengesteld. Mag deze bepaling (hoewel, men houde het mij ten goede, altijd bedenkelijk) in die gevallen van eenig nut zijn, waar onverschillige lastgevers geen stem in het geding vragen nòch verdienen — bij een Rijks-Academie van Beeldende kunsten staat men toch tegenover geheel andere verhoudingen. Intusschen — het moet dankbaar erkend worden — van beide zijden is iets toegegeven. De Academie, al blijft zij ook steunen op den goeden raad en voorlichting van àl haar hoogleeraren, is slechts door drie van hen in de Jury vertegenwoordigd; de Bouwmeesters daarentegen lieten zelfs den eisch hunner meerderheid vallen, en zoo kon een samenwerking verkregen worden waarin Rijk, Gemeente, Academie en Architecten uitnemend vertegenwoordigd zijn.

Uit aller naam mag ik de Regeering van Land en Stad, en de Commissie van Toezicht wel danken, voor het in ons gestelde vertrouwen. Wat mij betreft — ik gevoel het als een buitengewoon voorrecht, de handelingen dezer jury te mogen leiden. Ik ben er vast van overtuigd, dat de Jury zich beijveren zal om inrichting en verloop van den wedstrijd zoo te doen zijn, dat een schoone behuizing voor de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten zal worden verkregen en dat tevens — de beteekenis hiervan is ook voor de instelling zelve niet te onderschatten — een waardevolle bijdrage zal worden verschaft voor de ontwikkeling en den bloei onzer Nederlandsche Monumentale Kunsten.

Na den Directeur kwam nog de heer M. P. Voûte, waarnemend voorzitter der Commissie van Toezicht, aan het woord, die er aan herinnerde, dat de pogingen voor het verkrijgen eener betere huisvesting voor de Academie niet van gisteren zijn; maar de onderhandelingen met Lands- en Stadsregeering waren moeilijk en tijdroovend.

Ernstig is zelfs nog sprake geweest van een verbouwing, maar gelukkig kon dat plan niet nader uitgewerkt worden, nadat de toenmalige Directeur van Bouw- en Woningtoezicht, thans Burgemeester, het plan afkeurde in verband met de belendende gebouwen.

Ten slotte sprak nog de burgemeester van Amsterdam, als vertegenwoordiger van het Dagelijksch Bestuur en huldigde inzonderheid den Directeur voor diens onvermoeide pogingen in het belang der zaak, waarvan hij het beste succes verwachtte.

Wij zullen thans aan het programma der prijsvraag de plaats inruimen, die dit met zorg samengestelde stuk ongetwijfeld verdient, vooral om de beschouwingen, die daaraan, bij wijze van inleiding, zijn toegevoegd.

PRIJSVRAAG VOOR EEN GEBOUW DER RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE TE AMSTERDAM.

Door de Nederlandsche Regeering wordt een nationale openbare prijsvraag uitgeschreven voor een gebouw ten dienste der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

De Jury in deze prijsvraag, voorwaarden en gegevens publiceerende, doet daarbij vol vertrouwen een beroep op de Nederlandsche architecten. Het mag immers een voldoening voor hen genoemd worden dat voor dit gebouw een openbare, nationale prijsvraag wordt uitgeschreven. Want daardoor is het thans mogelijk de uitvoering van een beteekenisvol Rijksbouwwerk onder het bereik van den particulieren architect te brengen; iets waarop zoo herhaaldelijk door de bouwmeesters en hunne Genootschappen werd aangedrongen. Ruime en opgewekte medewerking moge dus bewijzen dat dit verlangen ook deugdelijk was, en inderdaad den weg aanwijst naar vruchtbaren arbeid.

Een beroep doende op de Nederlandsche bouwmeesters, is de Jury zich echter wel bewust, dat ook op haar een belangrijk deel der verantwoordelijkheid rust voor het welslagen der poging. Zij zal de verschillende plannen moeten bestudeeren, vergelijken, en zij zal ten slotte een oordeel moeten uitspreken. De bouwkunstenaars hebben zeker het recht te weten op welke overwegingen dit oordeel zal berusten. Ook in Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen wordt dit recht erkend; Art. 4 Hoofdstuk II schrijft voor: „Het programma moet duidelijk de „bedoeling der prijsvraag uitspreken .... Indien de voorkeur „voor een bepaalden stijl bestaat, of door locale omstandig„heden wordt voorgeschreven, of indien een bepaalde stijl „wordt uitgesloten, moet dit in het programma nader zijn „vermeld...."

De Jury heeft geen voorkeur dan voor uitmuntend werk.

Over het algemeen zal zij zich bij het vormen van het eindoordeel laten leiden door de volgende overwegingen:

Het te stichten gebouw moet in de allereerste plaats voldoen aan den daarvoor te vragen dienst. —

Het gebouw zal aan den dienst der Academie zóó moeten voldoen, het zal daarvóór zóó moeten zijn ontworpen, dat het in zijn geheel en zijn deelen zooveel mogelijk een kunst-werk mag heeten.

Wat de constructieve samenstelling aangaat, sluit de Jury niets uit wat in vroeger of later tijd gevonden is. Deugdelijkheid en doelmatigheid worden hier vóór alles verlangd.

Wat de aesthetische vormenspraak aangaat deze zal in het bijzonder duidelijk moeten uitdrukken, dat het gebouw voor het hooger onderwijs der Beeldende Kunsten wordt opgericht.

Natuurlijk zal dus, waar dit gepast is, de medewerking der beeldende kunsten niet mogen ontbreken. Minder eigenaardig zou het geacht mogen worden, indien zonder noodzaak versieringsbewerkingen of versieringsvormen werden toegepast, die bijzonder aan de industrie eigen zijn; bijv. vormen, die, hoewel tot de beeldende kunsten behoorende, machinaal vervaardigd en vermenigvuldigd worden, of die in loon-arbeid door ondergeschikten naar een te verstrekken ontwerp zijn uit te voeren. Eenvoudigheid van samenstelling bij inderdaad kunstvolle versiering moge door deze overweging worden bevorderd.

Wat de omgeving betreft, worde er aan gedacht, dat het gebouw gelegen zal zijn aan een plein, waarop de belangrijkste verkeerswegen van het plan-Zuid uitkomen. Evenwel mag dit geen aanleiding zijn, tot het aanbrengen van voor de Academie nutteloose of niet voldoend gemotiveerde bouwdeelen.

En ten slotte — de Jury vertrouwt, dat de in te zenden teekeningen uitsluitend van een streng architectonisch karakter zullen zijn, en daardoor de aandacht zullen binden aan de strikte bedoeling der prijsvraag: het verkrijgen eener schoone architectonische oplossing.

Door deze algemeene beginselen voorop te stellen, meent de Jury te handelen geheel in den geest van het bovengenoemde artikel der Algem. Prijsvraag-regelen. Het hierachter volgende programma van eischen geeft in bijzonderheden aan wat voor den dienst der Academie noodzakelijk is, terwijl vooraf nog een korte notitie eenige mededeelingen brengt over de inrichting en werkwijze der Academie.

Met groote belangstelling zal ongetwijfeld uitgezien worden naar de inzendingen onzer bouwmeesters. Door de jarenlange vóórgeschiedenis, door de deelneming van verschillende Regeeringscolleges, door de aantrekkelijkheid, die de geheele opgave voor al onze kunstenaars bezit, is hier zeker een ruimere aandacht te verwachten, dan waarop in gewone ge-

vallen gerekend kan worden. En komt er nu een warme en hartelijke medewerking van oudere en jongere bouwmeesters, dan zal niet alleen de kans groot zijn dat onze „wijd vermaarde stad" in haar jongste uitbreiding een nieuw gebouw van erkende schoonheid erlangt, maar dan zal tevens door dezen wedstrijd de Bouwkunst zelve een belangstelling worden toegevoerd, die voor haren bloei en hare ontwikkeling van groote beteekenis zal zijn.

Moge het zoo wezen!

DE RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Tot in den aanvang der 19de Eeuw bezat Amsterdam zooals vele andere steden der Vereenigde Provincien, een Stads Teeken-Academie. Daar werd (alleen des avonds) onderwijs gegeven hoofdzakelijk in het teekenen naar model, later ook in enkele theoretische vakken als perspectief en anatomie. Ook werd er in het einde der 18de eeuw een begin gemaakt met het geven van eenig bouwkundig onderricht.

Bij Kon. Besluit van 13 April van 1817 werd het aldus gegeven kunst- en teekenonderwijs uitgebreid en voor het gansche land geregeld. Drie graden van scholen werden aangegeven, waarin de eerste voor de steden met geringe bevolking, de tweede voor belangrijkere steden bestemd waren. De derde afdeeling bevatte slechts twee instellingen, één voor de Zuidelijke Nederlanden te Antwerpen en één voor de Noordelijke te Amsterdam. Zij kregen beide den naam van Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, en er werd een volledig onderwijs gegeven, in dag- en avondcursussen, in schilder-, beeldhouw-, graveer- en bouwkunst. Bovendien beheerschten zij in zekeren zin het overige teekenonderricht, doordat zij (in samenwerking met het Kon. Instituut) Akten van bekwaamheid uitreikten voor het geven van onderwijs aan een der andere instellingen.

De gebeurtenissen van 1830 brachten geen wijziging in de positie der Amsterdamsche Academie. Zij bleef voor de Noordelijke Nederlanden wat zij steeds geweest was. Maar hare inrichting gaf aanleiding tot zoovele klachten en het verlangen naar reorganisatie was zóó sterk, dat zij door de Wet van 26 Mei 1870 werd opgeheven en vervangen door de tegenwoordige Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

Hoewel het volledig onderricht der bouwkunst (om hare afhankelijkheid van vele industrieele technieken) er zou worden gemist, moest de nieuwe instelling toch een verbeterde voortzetting der oude zijn. Het onderwijs zou zich practisch en theoretisch tot de zuivere beeldende kunsten, schilderen, beeldhouwen en graveeren bepalen maar de uitbreiding, die aan het theoretisch onderwijs gegeven zou worden, zou een avondcursus voor de aesthetiek der bouwkunst in het leven roepen, waar de aanstaande architecten, technisch reeds geschoold, hun vorming als kunstenaar voltooien konden.

(Wordt vervolgd.)

VRAGENLIJST PRIJSVRAAG KARENHUIZEN.

Vervolg.

34. Vraag. Op de situatie-teekening meet het terrein eene breedte van 75 M. terwijl de ingeschreven maat 79,25 M. aangeeft. Welke is de juiste afmeting?

Antw. De ingeschreven maat van 79,25 M. moet worden aangehouden.

35. Vraag. Moet de oppervlakte van het kamertje, bedoeld in art. 8 sub b minstens 8 M². zijn of moeten de afmetingen minstens 4 bij 2 M. zijn?

Antw. De oppervlakte moet minstens 8 M². bedragen.

36. Vraag. Is het voldoende, dat de ventilatie van kasten en klapbed-ruimte naar buiten zoowel als naar den gang geschiedt door middel van roosters of luchtkokers?

Antw. Ja.

37. Vraag. Welk percentage van de netto-bouwkosten moet voor winst en risico van den aannemer in de begrooting worden opgenomen?

Antw. Tien procent (10 %).

36. Vraag. Zullen de een-kamer-behuizingen ook bewoond worden door echtparen?

Antw. Neen.

39. Vraag. Zijn de huren in art. 11 sub. F per week gesteld?

Antw. Ja.

Wijziging art. 14.

Naar aanleiding van de ingrijpende verandering, welke art. 2 heeft ondergaan, heeft de Jury den datum van inzending bepaald op 1 Mei 1917.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 7. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Prijsvraag voor een Gebouw der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

DE BOUWWERELD No. 7. Moderniseerend Rationalisme, naar aanleiding van: A. de Baudot, L'architecture. Le passé. Le présent.

Stalinrichting, door G. Smits, Hoofdopz. Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen (vervolg), met afbeeldingen.

Gemengde Berichten.

Spreuken en citaten.

Prijsvragen, Examens, enz.

Personalia. Hubert Batsford.

DE INGENIEUR No. 7. Verslag over den toestand der Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in het jaar 1916.

De Boroboedoer-tempel op Java. Voordracht gehouden in de Vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 12 December 1916, door T. van Erp, LL-Kolonel der genie van het Indisch leger, met afbeeldingen.

De wijziging der Indische Mijnwet, door W. H. C. Doorman.

De wijziging der Indische Mijnwet, door prof. ir. R. W. van der Veen.

Ingezonden Stukken. Indicateur-diagrammen van snelloopende machines, door ir. G. Brouwer, met naschrift van dr. ir. E. B. Wolff.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 7. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Examens. — Gemengd. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 7. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur van 8 Februari 1917 te Amsterdam.

Afdeelingsverslagen. Dordrecht, 27 Januari 1917. — Rotterdam, Jaarvergadering, 1 Februari 1917.

BEROEPSKEUZE EN VAKOPLEIDING, door F. E. Elsen. Deze brochure, overdruk uit het »Maandblad voor Vakopleiding« van September 1916, bevat de lezing, gehouden over Bureaux voor Beroepskeuze en Vakopleiding, in de Algemeene Vergadering der Vereeniging tot bevordering van de Vakopleiding voor Handwerkslieden in Nederland, op 3 Juli 1916, in het Vereenigingsgebouw der fabriek van de Gebr. Stork & Co. te Hengelo.

De heer Elsen is Secretaris van het Bureau voor Beroepskeuze en Vakopleiding te 's Gravenhage.

De bedoeling der lezing was, algemeene belangstelling te wekken voor deze Bureaux, die reeds te 's Gravenhage, Arnhem en Groningen met goed gevolg werkzaam zijn. Dat zij deze belangstelling verdienen, lijdt geen twijfel en de opwekking, om ook elders dergelijke instellingen in het leven te roepen zal wel niet te vergeefs zijn uitgesproken.

Wie zich met het vraagstuk van Vakopleiding bezig houdt, kan het vraagstuk der Beroepskeuze niet ontgaan, dit heeft men bij het vakonderwijs reeds zeer spoedig ondervonden. Misschien is het laatstgenoemde vraagstuk nog heel wat moeilijker dan het eerstgenoemde. De heer Elsen heeft dan ook allerminst willen trachten er een afdoende oplossing voor aan de hand te doen. Dit kan voorloopig wel onmogelijk worden geacht, vooral in een tijd, nu men er zoo weinig van zeggen kan, welke richting industrie en handwerk uit zullen gaan.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Maar deze onzekerheid mag geen voorwendsel zijn, om een zoo belangrijk sociaal vraagstuk te verwaarloozen en daarom zij dan ook hier de lezing der brochure een ieder aanbevolen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Het Provinciehuis te Groningen.

Het Provinciehuis te Groningen, met de verbouwing waarvan men sedert twee jaren bezig is geweest, is thans in zooverre gereed, dat de bureaux, die gedurende dien tijd in het toevluchtsoord in de St. Jansstraat waren gevestigd, weder naar het nieuwe huis gebracht konden worden. De volgende week wordt met den aanbouw van den rechtervleugel, tot uitbreiding van het Rijksarchief, begonnen, en zal de nauwe St. Jansstraat, door amoveering der daar staande huizen, een breedte krijgen van 12 à 15 M.

Het nieuwe Provinciehuis is gebouwd in Hollandschen Renaissancestijl, dat in karakter iets heeft van den bouwstijl der 17e eeuw. De indeeling der bureaux is vrijwel gelijk gebleven als vóór de verbouwing, met dit verschil, dat thans alles modern is ingericht. In het geheele gebouw is thans electrisch licht en centrale verwarming. De gaskronen in de groote statenzaal zijn weer in hun ouden toestand voor kaarsverlichting terug gebracht, maar prijken thans met kaarsen waarop electrische gloeilampjes.

Een merkwaardigheid is de aan het gebouw aansluitende concierge woning. Op verzoek van de Archaeologische commissie heeft men het oude geveltje van het huis-Cardinaal, dat in de O. Kijk in 't Jatstraat heeft gestaan en sedert 1890 was opgeborgen in het Museum van Oudheden weer voor den dag gehaald en gerestaureerd. Dit geveltje dagteekent uit de zeventiende eeuw (1669) en is een prachtig stuk bouwwerk, dat door vele archaeologen is geroemd en dat in zijn vernieuwde kleed volkomen aanpast bij het gerestaureerde breede gebouw. N. R. Ct.

Klokken- en orgelraad.

Zondag 28 Januari j.l. werd door mr. dr. J. C. Overvoorde, voorzitter van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, geïnstalleerd de te Utrecht gevestigde Nederlandsche klokken- en orgelraad, door den Bond ingesteld als een commissie van advies betreffende klokken, klokkenspelen en orgels. De Bond ging uit van de overweging, dat voor onderhoud en restauratie van oude, en ook bij het bouwen van nieuwe instrumenten, een onpartijdig zaakkundig lichaam bestaansrecht heeft, zoowel om toezicht te houden op de richtige uitvoering der bestekken, als om te waken tegen het onoordeelkundig aanbrengen van veranderingen, die onder het noem van verbeteringen niet steeds gewenschte modernisaties zouden kunnen zijn.

Ook meende de Bond dat een Raad nuttig zou kunnen zijn om belanghebbende industrieën te stennen in hun strijd tegen buitenlandsche concurrentie en tegen te gaan het opruimen van instrumenten, wier behoud uit het oogpunt van geschiedenis en kunst gewenscht is.

Om onder voorzitterschap van den heer B. A. J. van der Hegge Zijnen, adv.-ing. te Utrecht en met medewerking van mr. H. Viotta als gedelegeerde der regeering en prof. dr. W. Vogelsang als afgevaardigde van den Bond als leden van den raad, zitting te nemen, werden bereid gevonden de heeren A. Brom Jr., Hub. Cuypers, Jos. Th. J. Cuypers, J. W. Enschede, mgr. J. A. S. van Schaik, dr. Johan Wagenaar en J. H. A. Wagenaar, die ieder voor zich muzikale en technische studies gemaakt hebben op het bijzondere gebied, waarop de raad zich voorstelt werkzaam te zullen zijn.

Titaan-ijzer.

Er is een syndicaat opgericht, dat ten doel heeft proeven te nemen met de fabricage van staal uit titaan-ijzererts, afkomstig van onze koloniën, en uit deze proefnemingen de noodige gegevens te verzamelen voor een daarna op te richten staalfabriek, hetzij in Nederland, hetzij op Java.

Daartoe hebben de oprichters zich door contracten het recht verzekerd op eenige der nieuwste procédé's voor het vervaardigen van staal uit deze ertsen en hebben zij zich voor een toekomstige staalfabriek van de noodige hoeveelheden erts voor lange jaren en tegen een vooraf vastgestelden prijs, verzekerd.

De oprichters van dit syndicaat zijn de heeren mr. A. J. Fokker te Leiden, D. L. Graadt van Roggen, ingenieur te 's-Gravenhage en A. van Hoboken te Waasenaar, waarvan beide eerstgenoemden als leiders van het syndicaat zullen optreden.

Professor S. J. Vermaes, hoogleeraar in de Metallurgie aan de Technische Hoogeschool te Delft, heeft zich bereid verklaard om als technisch adviseur op te treden, terwijl de dagelijksche leiding der proefnemingen in handen van den heer T. Scott Anderson, electro-metallurgisch-ingenieur te Sheffield zal worden gesteld, die specialiteit op dit gebied is.

Men vestigt er de aandacht op, dat dit syndicaat in geenerlei verband staat met of beïnvloed wordt door den heer J. J. Loke, die, zooals men zich zal herinneren, destijds veel van zich deed spreken in verband met het ijzerzand op Java.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur van Publieke Werken te Tilburg, tegen 1 April a.s., jaarwedde f 4000.—, klimmend tot f 5000.—. Sollicitaties met volledige inlichtingen vóór 1 Maart 1917 aan Burgem. en Weth. (2)

— Bouwkundig-Opzichter, voor 2 à 3 maanden, direct. Salaris f 100.— p. m. Brieven lett. W H 563, Nieuws van den Dag. (2)

— Opzichter aan de Gem. Gasfabriek en Waterleiding te Zutphen. Jaarwedde f 900.— tot f 1200.—, pensioenbijdrage 8 pCt., na aftrek van f 400.—. Brieven enz. vóór 26 Februari 1917 aan den Burgemeester. (2)

— Aankomend Teekenaar op Technisch Bureau te Amsterdam, salaris f 25 — p. m. Brieven No. 6300 Adv. Kantoor W. Beets, Singel 372, Amsterdam. (2)

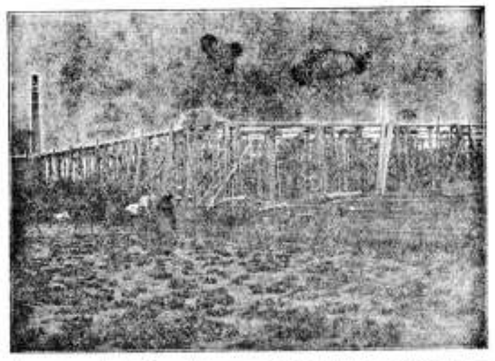
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

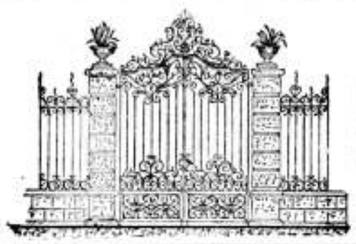

Inaanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Well. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz. — —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

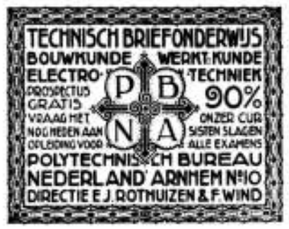
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 3 MAART 1917. No. 9

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Een lezing over Moderne Kunst.

I.

De heer Van Doesburg, wiens lezing over „Het aesthetisch beginsel der Moderne Beeldende Kunst" in de vergadering van Architectura et Amicitia te Amsterdam van 20 December 1916 zooveel opschudding heeft teweeggebracht, heeft op 20 Februari j.l. die lezing opnieuw gehouden voor de Club van Haagsche leden van A. et A.

Met groote aandacht werd de spreker door de aanwezigen gevolgd in het uitvoerig betoog, dat aan de vertooning van een serie lichtbeelden voorafging. Ook die lichtbeelden werden met belangstelling beschouwd, ofschoon het ons wil voorkomen, dat het deel van de voordracht, dat op die lichtbeelden betrekking had, minder doel heeft getroffen, dan hetgeen als inleiding was voorafgegaan.

Of dit lag aan de keuze der lichtbeelden, dan wel in het algemeen aan de moeilijkheid, om de theorieën van den spreker door voorbeelden te verduidelijken, weten wij niet. Het zou ons echter niet verwonderen, te vernemen, dat vele toehoorders min of meer onvoldaan huiswaarts zijn gekeerd, en dit niettegenstaande de spreker zich **ontzaglijk** veel moeite heeft gegeven, om zijn denkbeelden bij zijn auditorium ingang te doen vinden. Het applaus, dat hem ten deel viel moet dan ook o.i. meer beschouwd worden te zijn geweest een uiting van waardeering voor die moeite dan een blijk van instemming met die denkbeelden.

Spreken over kunst is niet gemakkelijk en hoe licht het aanleiding geeft tot begripsverwarring is in de vergadering te Amsterdam gebleken. Daar moeten bijvoorbeeld de woorden „concreet" en „abstract" en de begrippen, die men aan die woorden hechten kan een debat hebben uitgelokt, dat misschien wel vermakelijk, maar niet bijzonder stichtelijk geweest is. De heer Verkruysen heeft het daar nodig gevonden, met den spreker in het krijt te treden en het verwondert ons niet, dat dit optreden opschudding heeft verwekt, omdat deze heer misschien wel zeer goede begrippen over de aesthetische beginselen der kunst heeft, maar, voor zoover wij uit zijn voordrachten en geschriften kunnen nagaan, absoluut de gave mist, om zich verstaanbaar en begrijpelijk uit te drukken.

De voordracht van den heer Van Doesburg daarentegen was inzonderheid in het eerste gedeelte zeer goed te volgen en de bedoeling der woorden liet aan duidelijkheid niet te wenschen over, althans niet voor hen, die wel eens meer, dan een enkele avond, over de aesthetische beginselen der kunst hebben gedacht. Velen, die er naar de berichten over de Amsterdamsche lezing niet veel verwachting van hadden viel het mogal mee.

Het trof ons echter dadelijk, dat de spreker begon, als uitgangspunt, een standpunt in te nemen, dat reeds lang verlaten althans overwonnen is. In de verslagen over schilder- en beeldhouwkunst in de dagbladen heerscht, volgens hem, een ontstellende verwarring. Meestal wordt de kunstenaar beoordeeld naar de wijze, waarop hij het gekozen onderwerp in naturalistische wedergave heeft benaderd.

Wij zouden wel willen vragen, welke dagbladen hier door den spreker bedoeld zijn. De Deventersche Courant of het Dagblad van Lunteren en Omstreken, want, wie een of meer van de groote toongevende bladen van ons land leest, weet toch wel, dat daarin beschouwingen voorkomen en dikwijls zeer lezenswaardige van critici, die volstrekt niet bij

elk schilderij of beeld allereerst vragen, wat het moet voorstellen, om dan na te gaan of het gelijkt op het origineel en of het natuurlijk is voorgesteld.

Door dit te beweren doet men onze hedendaagsche kunstcritiek onrecht en teekent men van hen een beeld, dat niet natuurgetrouw is. De heer Van Doesburg is hierin echter in zooverr consequent, dat hij niet in de eerste plaats vraagt of het gelijkt.

Hij schakelt „De Natuur" als maatstaf voor de beoordeeling van kunstwerken uit en, wij zouden zeggen, hij begeeft zich, door dit te doen, op een gevaarlijk terrein of in een gevaarlijke sfeer, want wij gelooven niet, ook niet op het gezag van den heer Van Doesburg of van wien ook, dat de natuur zich zoo maar met een enkel gebaar laat uitschakelen, alsof men met een groep electrische lampen bij een tooneelverlichting te doen had.

Met het zich begeven in hoogere boven- of buitennatuurlijke sferen liep het echter niet zulk een vaart, als wij aanvankelijk hadden gevreesd. De spreker bewoog zich nog laag genoeg bij den grond, om zijn bewegingen nog met het ongewapend oog te kunnen waarnemen. Toen bemerkten wij, dat de door hem ontvouwde aesthetische beginselen, althans zooals bij die in het eerste gedeelte zijner rede voordroeg, nog niet zoo heel veel afweken van de sedert vele jaren in de moderne kunstwetenschap gangbare en dus allerminst nieuw genoemd konden worden.

Wat hij o.a. zeide met betrekking tot voorwerpen van zoogenaamde kunstnijverheid of gebruikskunst bracht ons zeer sterk de beginselen van Viollet le Duc te dien opzichte in herinnering, al was het ook niet precies hetzelfde. Wij betwijfelen echter of het verschil hier wel op het tegoed van den heer Van Doesburg moet worden geschreven, want deze maakt o.i. te scherpe scheiding tusschen de stoffelijke doelmatigheid en de geestelijke behoefte, de beide factoren die den vorm van een voorwerp van gebruikskunst bepalen, en doet daarmede eerder een stap terug dan een stap vooruit. Door hem hier te volgen zouden wij teruggevoerd worden tot de verouderde theorie, eerst het geraamte, de doelmatige constructie, en dan de versiering, een theorie, die zooals wij weten in de toepassing het aanzijn gegeven heeft aan veel leelijk en stijlloos werk.

Wanneer men in onze gebruikskunst weder stijl wil brengen moeten voor onze gebruiksvoorwerpen vormen worden gevonden die tegelijkertijd voldoen aan den eisch der stoffelijke doelmatigheid en aan de geestelijke behoefte, maar waarin deze factoren zijn saamgesmolten tot een eenheid, waarvan niets zou overblijven, wanneer men er een der elementen aan onttrok.

Om tot het kunstwerk te geraken wil de heer van Doesburg het stoffelijk element verdrongen zien door het geestelijke, het aesthetische. Wij betwijfelen of dit ooit gelukken zal ook in een werk van zuiver beeldende kunst, een schilderij of een beeldhouwwerk, omdat voor ons de begrippen stof en geest geen tegenstelling vormen, maar een eenheid, die men b.v. zou kunnen noemen den aard der dingen. Hoe meer men daarover denkt, hoe meer men gaat inzien, dat alle verschijnselen in de natuur, waartoe ook de kunst behoort, alleen eenigszins te verklaren zijn door onze kennis van den aard der dingen, eenigszins slechts, omdat die kennis zeer onvolledig en gebrekkig is. Het begrip »stof« kan, in dit verband, wel niet anders worden opgevat, dan in de beteekenis van gematerialiseerden, d.w.z. voor de zintuigen waarneembaar geworden, geest; het begrip »geest« in die van vergeestelijkte, d.i. niet meer voor de geest waarneembare stof. Men zal zeggen, dat men door deze redeneering in een kring gaat rondd aaien en dat is misschien zoo, maar men behoeft den dring, waarin men zich daarbij beweegt, geen vicieuzen kr cirkel te noemen, wanneer men slechts het middelpunt in het oog houdt, dat in elk geval een eenheid is.

Wat de Bouwkunst betreft, haar werd door den spreker in de rij der kunsten een plaats aangewezen, waarmede de beoefenaars der bouwkunst zich waarschijnlijk vrijwel zullen hebben kunnen vereenigen, doch waarom de bouwkunst in deze verhandeling van de gebruikskunst moest worden gescheiden, is ons niet duidelijk geworden.

Uit den aard der zaak kon hier, waar de spreker meer uitsluitend de z.g. beeldende kunst wilde beschouwen, niet verder in het wezen der bouwkunst worden doorgedrongen. Zich dus in hoofdzaak tot zijn onderwerp bepalend ging de heer Van Doesburg na, hoe zich de verdringing van het stoffelijk element door het aesthetische in de moderne beeldende kunst voltrekt en hoe het zich waarschijnlijk in de toekomst verder voltrekken zal. Uitgaande van de Italiaansche Renaissance, kwam hij met een nogal grooten sprong terecht bij de impressionisten, luministen, expressionisten en ten slotte bij de cubisten.

Hij noemde daarbij vele namen van bekende kunstenaars, die tot een dezer categorieën van »isten« gerekend worden en dit gedeelte van zijn voordracht was zeker niet onbelangrijk, ofschoon ons daarbij tal van namen en werken voor den geest kwamen, die niet genoemd werden. Wij schrijven dit daaraan toe, dat de spreker zich bij den rijkdom van zijn onderwerp wel beperken moest en deze noodzakelijkheid kwam nog meer aan het licht bij de vertooning der lichtbeelden, een kleine collectie, ongetwijfeld met zorg gekozen, doch waarin voor een goed overzicht van de ontwikkeling der moderne opvattingen o. i. verscheidene schakels ontbraken.

Daardoor was het den spreker vaak moeilijk zijn gehoor te brengen tot het juiste besef van zijn bedoelingen en dit is jammer want juist in deze voordracht zou door het aanschouwelijke der voorbeelden meer te bereiken zijn geweest.

Al heeft de voordracht ook onze denkbeelden over het wezen en de toekomst der moderne beeldende kunst niet gewijzigd, wij gelooven in den heer Van Doesburg iemand te moeten zien, die ernstig meent wat hij zegt en het loont altijd de moeite, naar zoo iemand te luisteren, ook al is men het in vele opzichten niet met hem eens.

P. H. S.

Prijsvragen.

RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Localen die naar aanleiding van de uitgeschreven Prijsvraag, op 10, 17, 24 en 31 Maart bezichtigd kunnen worden.

I. Groote teekenzaal (aan het einde van den gang rechts) geeft een voorbeeld van de plaatsing der leerlingen om de modellen.

De beelden langs den wand konden in de beeldenzalen geen plaats vinden en zijn daarom hier opgesteld. Zij behooren dus niet noodzakelijk in deze klassen te worden opgenomen.

Het scherm boven het raam dient om de reflectie van het licht op de zoldering tegen te gaan (vooral hinderlijk wanneer het water der gracht zonlicht reflecteert). De wanden behoeft men zich niet zoo donker van kleur te denken.

II. In denzelfden gang: een kleine teekenzaal, waar de wanden lichter van kleur zijn, maar overigens, behoudens de afmetingen, alles gelijk aan I.

III. De gang voert links naar de boetseerklasse: boetseerstoelen en modellen geven aan hoe hier gewerkt wordt. De gipsafgietsels zijn hier niet oneigenaardig aangebracht, maar behooren toch eigenlijk thuis in de

IV. Beelden galerij, die eveneens aan denzelfden gang gelegen is.

De galerij bestaat uit twee zalen, de eene oostelijk, de andere westelijk van den ingang. De westelijke blijft voor de bezoekers gesloten, omdat ze zóó overvuld is, dat ze meer den indruk van een pakhuis, dan van een beeldengalerij geeft.

Ook de oostelijke is geheel onvoldoende; maar toch staan de beelden hier hoewel veel te dicht bijeen, in een zekere orde.

De aanvulling der verzameling, die reeds uit de 18de eeuw dateert, moest in de laatste jaren worden nagelaten door gebrek aan ruimte.

De beelden worden gebruikt voor het onderwijs in de teeken- en boetseerklassen. De verzameling wordt ook wel door belangstellenden bezocht.

V. Van uit den gang komt men in den tuin, waar tot heden het teekenen naar dieren plaats vindt. Het simpele bijgebouwtje dient uitsluitend voor de beeldhouwklasse; er wordt (voor zoover mogelijk) in steen gehakt en in hout gesneden.

VI. De trap voert naar de verdieping. Links aan het einde van den gang is de groote schilderklasse; dezelfde opmerkingen omtrent plaatsing, enz. gelden hier als sub I.

VII. De kleine schilderklasse. Ze geeft (evenals de kleine teekenklasse) aan hoe groot thans de ateliers der hoogleeraren zijn. Die ateliers hebben ook dezelfde verlichting.

VIII. Aan het tegenover gestelde einde van de gang is een avond-teekenklasse, die geen aanleiding geeft tot nadere opmerkingen.

IX. De trap in de nabijheid voert naar de loges, die in de kap zijn ondergebracht. De loges op den noordkant zijn iets ruimer en beter van licht dan die op den zuidkant. Het zijn vrije ateliers voor de meest gevorderde leerlingen, die er gedurende twee jaren gebruik van mogen maken.

IX. is een gewone schildersloge.

X. Loge, die bijzonder voor het graveeren is ingericht. Aangezien het licht hier te hoog was, is er een podium aangebracht, opdat de leerling-graveur bij zijn werk het licht goed op de handen hebben zal.

De belangstellenden zullen bij hun bezoek elk een afdruk van deze aanteekeningen ontvangen. Op de deuren der te bezoeken lokalen zullen cijfers bevestigd worden, zoodat een geleide onnoodig zijn zal.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN A et A.

Prijsvraag a.

Vraag. Wordt onder de groep van 4 huizen een op zich zelf staand geheel verstaan, of mag deze groep als een gedeelte van eene aaneengeschakelde reeks huizen worden beschouwd?

Antwoord. Moet worden beschouwd als een aaneengeschakelde reeks huizen, waarvan de groepeering wordt overgelaten aan de mededingers.

Vraag. Moet gevel in inkt of in potlood gekleurd en mogen de plattegronden ook geinkt worden?

Antwoord. Mededingers zijn hierin geheel vrij, mits in de kleuren van den gevel duidelijk het karakter der te gebruiken materialen is gelegd.

Prijsvraag c. (Watertoren).

Voor den watertoren geeft de Jury hierbij de in te zenden teekeningen op.

De plattegronden:
Een gevelaanzicht } schaal 1 à 50
Een vertikale doorsnede }
Allen in zwarte inktlijnen geteekend.
Daarbij kan gevoegd worden een perspectief in kleuren. (De toren gezien van af den grond).

NIEUW GEBOUW VOOR DE RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Vervolg. (Zie blz. 62).

Het Academisch onderwijs omvat dus de navolgende oefeningen en studie's, welke in het nieuwe gebouw een plaats moeten vinden:

Het teekenen naar antieken (fragmenten en geheele beelden), en naar levende modellen.

Het boetseeren naar antieken en levende modellen: de practische beoefening der beeldhouwkunst.

Het schilderen naar stilleven en modellen.

Het etsen, lithografeeren en graveeren naar stilleven en modellen.

Voor al deze oefeningen zijn er klassen voor dames-leerlingen, en klassen voor heeren-leerlingen.

Goed licht is hier (evenals in al de ateliers en werkplaatsen) een eerste vereischte; één lichtopening (alleen in de graveer-afdeeling kunnen ramen van meer gewone afmetingen plaats vinden) zoo groot mogelijk, hoog tot aan de zoldering en met een borstwering van niet meer dan 0,50 M. uit den grond. De ervaring heeft ook geleerd, dat aldus belichte ruimte het best bruikbaar is, wanneer de grootste afmetingen met de lichtopening evenwijdig loopt; ook kunnen deze zalen desnoods vierkant zijn. Het is echter ongunstig (indien de diepte, (tegenover het licht) grooter is dan de breedte (evenwijdig aan het licht). De zalen kunnen zeer eenvoudig van bewerking zijn.

Een ruime beoefening der schilderkunst zal een paar afzonderlijke zalen voor verschillende technische studiën noodig maken, waar b.v. ook cartons en fragmenten van geschilderde glazen opgesteld moeten kunnen worden. Behalve het noorderlicht, is hier een raam, waardoor althans een gedeelte van den dag, het zonlicht kan binnen vallen, gewenscht. (Zie C, sub u.)

Voor het lokaal van houtbewerking, en alle zalen der grafische vakken is laag licht op de handen noodzakelijk, (dus tafelhoogte).

Bovendien wordt er geteekend naar dieren.

De open lucht heeft hier vele voordeelen, maar in ons vochtig klimaat ook onoverkomelijke bezwaren. Daarom is er behalve een lokaal in den tuin, ook noodig een open ruimte, waar de leerlingen voor het werken naar hun model (koe, paard, ezel), een geschikte plaatsing vinden. Licht aan alle kanten, zoodat er zooveel mogelijk het open buitenlicht behouden blijft, is in genoemd lokaal noodzakelijk.

De practische lessen (bij daglicht) worden alleen bezocht door leerlingen die voor het volle onderwijs ingeschreven zijn. De theoretische lessen kunnen bezocht worden ook door toehoorders. Voor deze theoretische lessen dienen de in het programma voorgeschreven voordrachtzalen, die ook voor den avond-cursus in de aesthetiek en de geschiedenis der bouwkunst gebruikt moeten worden. Behalve de zalen voor architectuur-teekenen behooren daarbij een paar grootere teekenzalen voor de avond-leerlingen, die voor het teekenen naar model de Academie nog bezoeken willen. Al deze avond-leerlingen zullen hun lokalen zonder veel omwegen moeten kunnen bereiken.

Het talrijkste bezoek moet zeker verwacht worden in de

Bibliotheek, de Beelden-galerij c. a., Tentoonstellingszaal en Groote Gehoorzaal. Zij moeten immers de Bibliotheek in de avonduren althans) bezocht kunnen worden door een ruimer publiek, dat in kunst studeert of belang stelt.

Voor de Beelden-galerij is het tevens gewenscht, dat de beelden zooveel mogelijk opgesteld worden in harmonie met hun oorspronkelijke bestemming. Ook grootere architectonische samenstellingen, waarbij sculpturale versieringen te pas komen, moeten er een plaats kunnen vinden.

De beide kleinere ruimten voor bouwkundige modellen sluiten hierbij aan. Zij moeten plaats geven aan maquetten en kasten voor de bouwkundige teekeningen.

De tentoon-te-stellen kunstwerken, waarvan in het programma sprake is, zijn hoofdzakelijk de kunstwerken in het bezit der Academie (copiën naar meesterwerken door bekroonden met den Prix de Rome in het buitenland vervaardigd) en andere die tijdelijk ter bezichtiging gesteld worden; ook zulke exposities trekken gewoonlijk een talrijk publiek, dat zoo min mogelijk de Academie doorkruisen moet.

In de Groote Gehoorzaal worden de bijzondere plechtigheden gehouden. In de laatste jaren heeft daarbij de muziek nimmer ontbroken. Er mag dus gedacht worden aan een gelegenheid daarvoor. De Raadzaal dient voor de vergaderingen der Commissie van Toezicht, en die van Directeur en Hoogleeraren. De in het programma genoemde verzamelingen zijn uitsluitend voor het gebruik van Hoogleeraren en leerlingen en omvatten slechts kleinere voorwerpen, die voldoende in het programma zijn omschreven.

Voor hen, die in de prijsvraag belang stellen, zullen op Zaterdag 10, 17, 24 en 31 Maart, des namiddags van 1—3 uur, enkele karakteristieke zalen van het tegenwoordige Academiegebouw te bezichtigen zijn. Op andere dagen en uren zal daartoe geen gelegenheid gegeven kunnen worden.

PROGRAMMA VAN EISCHEN.*)

I. Bepalingen betreffende het gebouw.

Ligging van het gebouw.

Het Academiegebouw zal worden gesticht op een daartoe door de Gemeente Amsterdam beschikbaar gesteld terrein in de uitbreiding-Zuid, groot 110 × 160 M., zooals op de hierbij behoorende twee bijlagen is aangegeven; de begrenzing van het terrein mag in geen geval worden overschreden. De plaatsing van het gebouw zal zoodanig zijn, dat in het gedeelte tuin aan de noordzijde de bijgebouwen, benevens de openlucht-ruimte voor het teekenen naar dieren, worde opgenomen.

Het terrein zal, voor zoover het gebouw niet op de grenslijnen is gesteld, aan den openbaren weg op waardige wijze worden afgesloten. Als normale waterstand ten opzichte van den grondslag van het terrein kan worden aangenomen — 1.50 M.

Indeeling.

Ten aanzien van de indeeling van het Academiegebouw worden de volgende eischen gesteld:

Het gebouw zal bestaan uit een souterrain, een begane-grond verdieping, waarvan de vloer zal gelegen zijn op plm. 2.50 M. uit de straat, een eerste- en voor zoover noodig, een tweede of zolderverdieping.

Souterrain.

Een kelder voor de centrale verwarming, met daaraan verbonden kolenkelders en werkvertrek voor den machinist.

Een woning voor den concierge en een woning voor den machinist, elk bestaande uit twee woon- en drie slaapkamers, keuken, twee bergplaatsen of kleine kelders en W. C. De kamers moeten aan de zonzijde zijn gelegen. De woningen moeten zoowel vanaf de straat, als van binnen het gebouw afzonderlijk toegankelijk zijn.

Een koffiekamer voor dames en een voor heeren, welke vanuit de conciergewoning worden bediend.

Fietsenbergplaatsen voor dames en voor heeren afzonderlijk, gemakkelijk bereikbaar vanaf de straat, zoo mogelijk zonder daarvoor van den hoofdingang gebruik te maken en zonder dat een speciale bewaking noodzakelijk is.

Voor 't overige moet worden in acht genomen dat het souterrain voor de leerlingen verder niet toegankelijk is.

Voorts werkplaatsen voor reparaties en voor het encadreeren en verzenden van schilderijen, bergplaatsen voor kisten, klei, afgietsels en magazijnen voor diverse benoodigdheden, benevens W. C.'s voor personeel.

Begane grond en verdiepingen.

A.

a. Vóórvestibule met trap, een loge voor den portier en een kleine wachtkamer; alles gelegen 2 à 3 treden uit de straat.

b. Een ruime hal met hoofdtrap naar de 1ste verdieping.

c. Twee of drie beeldenzalen met een gezamenlijke oppervlakte van pl.m. 1500 M².

d. In aansluiting met c een modellenzaal voor oude, en een modellenzaal voor nieuwe architectuur; elke zaal pl.m. 100 M².

e. Een groote gehoorzaal, pl.m. 200 M².

f. Een tentoonstellingszaal met bovenlicht, pl.m. 250 M².

g. In aansluiting met de tentoonstellingszaal twee tentoonstellingskabinetten met zijlicht, elk groot pl.m. 75 M².

h. Een raadzaal, pl.m. 50 M².

j. Een kamer voor den directeur, pl.m. 40 M².

jh en j in aansluiting met e.

*k. Een nabij j gelegen atelier voor den directeur, pl.m. 70 M².

l. In de nabijheid van j twee lokalen voor de administratie, waarvan één tevens wachtkamer voor den directeur, te zamen pl.m. 60 M².

B.

*m. Twee zalen voor het teekenen naar gips en naar het leven, elk van pl.m. 75 M². en twee zalen elk van pl.m. 100 M².

*n. Twee ateliers voor de bij dit onderricht betrokken professoren, elk pl.m. 70 M².

o. Twee studeervertrekken hierbij behoorend, elk pl.m. 25 M²., gelegen aan de zonzijde, bij voorkeur tegenover de ateliers n.

p. Vier zalen met amphitheater voor het avondteekenen, elk pl.m. 100 M².

q. Een zaal voor het teekenen naar dieren, met ruim zijlicht en bovenlicht. Deze zaal, groot pl.m. 300 M². als afzonderlijk gebouw in den tuin te projecteeren. Hierbij in den tuin te reserveeren een ruimte goed gelegen om er in de open lucht naar de natuur ongestoord te kunnen werken.

C.

*r. Twee zalen voor schilderen, elk pl.m. 75 M². en twee van pl.m. 100 M². elk.

*s. Twee ateliers voor de bij dit onderricht betrokken professoren, elk pl.m. 70 M². elk.

t. Twee studeervertrekken hierbij behoorend, elk pl.m. 25 M²., gelegen aan de zonzijde, bij voorkeur tegenover de ateliers s.

*u. Twee zalen voor het onderricht in de techniek van het schilderen, elk pl.m. 75 M². Een der ramen moet een gedeelte van den dag het zonlicht binnen laten.

v. Een werkplaats met oven voor het branden en verloden van geschilderd glas, pl.m. 60 M²., Deze werkplaats geheel vrijstaand in den tuin te plaatsen.

*) Men houde er rekening mede, da. dit programma door de voorafgaande notitie nader is toegelicht en omschreven.

D.

*w. Vijf zalen voor het modelleeren naar antiek en naar het leven, één van pl.m. 100 M²., de overige vier van pl.m. 75 M². elk.

*x. Een atelier voor den bij dit onderricht betrokken professor, pl.m. 70 M².; dit atelier zoo mogelijk tusschen a¹. en de zaal van 100 M². onder w genoemd.

ij. Een studeervertrek hierbij behoorend, pl.m. 25 M²., gelegen aan de zonzijde, bij voorkeur tegenover het atelier x.

z. Een werkplaats voor gipsgieten pl.m. 50 M².

a¹. Een werkplaats voor steenbewerking pl.m. 100 M².; bij voorkeur zoodanig gelegen dat lichtinval van twee zijden in ruime mate mogelijk is.

b¹. Een werkplaats voor houtbewerking pl.m. 50 M². Deze x, z, en a¹ werkplaatsen moeten met elkaar in verbinding staan en een uitgang hebben naar den tuin, waardoor het aanvoeren der materialen zoowel van de straatzijde als van de waterzijde gemakkelijk plaats kan hebben; de vloer der drie werkplaatsen te leggen op de hoogte van den tuingrondslag.

E.

c¹. Vier zalen voor architectuur-teekenen, elk pl.m. 75 M².

d¹. Een studeervertrek voor de bij dit onderricht betrokken professoren, pl.m. 50 M².

e¹. Een spreekkamer in de nabijheid van d¹.

F.

*f¹. Twee zalen voor etsen, elk pl.m. 75 M².

*g¹. Twee zalen voor lithografeeren, elk pl.m. 75 M².

*h¹. Twee zalen voor graveeren, elk pl.m. 80 M².

*j¹. Een zaal voor drukkerij, met bergplaats, samen pl.m. 60 M².

k¹. Een prentencabinet, pl.m. 50 M².

*l¹. Een atelier voor den bij dit onderricht betrokken professor, pl.m. 70 M².

m¹. Een studeervertrek hierbij behoorend, pl.m. 25 M²., gelegen aan de zonzijde, bij voorkeur tegenover het atelier l¹.

*n¹. Vierentwintig loges (kleine ateliers) voor de leerlingen der hoogste afdeeling, elk pl.m. 35 M².

o¹. Twee ateliers, elk pl.m. 70 M²., met ruim zijlicht en bovenlicht. Deze ateliers kunnen ook als afzonderlijk gebouw, al of niet in aansluiting met het bijgebouw onder q genoemd, in den tuin ontworpen worden.

p¹. Fotografisch atelier, met daaraan grenzende donkere kamer en bergruimte.

G.

q¹. Acht voordrachtzalen, elk pl.m. 80 M²., waarvan 6 met amphitheater. Twee van deze zalen in de nabijheid van de bibliotheek.

r¹. Een zaal voor anatomie-verzameling.

s¹. Een zaal voor stilleven-voorwerpen.

t¹. Een zaal voor costuums en wapens.

Laatstgenoemde drie zalen elk groot pl.m. 50 M².

u¹. Een bibliotheek tevens beeken depôt, pl.m. 160 M². waarbij een kamer voor den hoogleeraar-bibliothecaris.

v¹. Daaraan grenzend een leeszaal, pl.m. 75 M².

De met een * geteekende lokalen moeten op het noorden zijn gelegen. De lichtinval voor de ateliers zal door uitsprongen en dergelijke niet mogen worden belemmerd. De lokaliteiten, genoemd onder a., b., c., d., m., n., w., x., y., z., a¹., b¹., moeten in elk geval gelegen zijn op de begane grondverdieping; die, genoemd onder n¹., o¹., p¹., kunnen op de zolder-verdieping, eventueel in de kap, worden ondergebracht, terwijl de dispositie der overige localiteiten op de verschillende verdiepingen, souterrain uitgezonderd, wordt vrijgelaten; hierbij in acht te nemen de gewenschte groepsgewijze aansluiting der localiteiten welke bij elkander behooren te liggen. Er zal voorts moeten worden gelet op een juiste groepeering der lokaliteiten welke door een ruimer publiek bezocht worden, zijnde a., b., c., d., e., f., g. en 4 der voordrachten, zoodat men zich niet of zoo min mogelijk te bewegen heeft in de nabijheid der lokalen, welke uitsluitend voor professoren en leerlingen, en voor den dienst bestemd zijn.

In het ontwerp kunnen mgt. met het oog op mogelijke uitbreiding, een viertal onderwijs-lokalen van pl.m. 50 M². worden opgenomen als reserve, zonder nadere bestemming.

Verder moet het gebouw bevatten:

w¹. In elk der afdeelingen voor teekenen, beeldhouw-, schilder-, bouw- en graveerkunst, de noodige garderobes voor dames en heeren afzonderlijk.

x¹. In elk dier afdeelingen toiletkamers en w.c.'s voor professoren, en voor dames- en heeren-leerlingen afzonderlijk en w.c.'s waar die in het gebouw verder noodig geoordeeld worden, o.a. voor modellen en voor ondergeschikt personeel.

ij¹. Tenminste twee ruime neventrappen, en één à twee dienst trappen, vanaf het souterrain naar de tweede zolderverdieping.

z¹. Een personenlift in de nabijheid van de hal, en twee goederenliften, waarvan één een gemakkelijke verbinding van de zolderverdieping met o.a. de werkplaats voor gipsgieten moet mogelijk maken.

De hoogte der verschillende verdiepingen, gerekend van vloer tot onderkant plafond zal bedragen voor:

a. het souterrain 3.00 M.

b. de lokalen k. m. n. p. r. s. u. w. x. minstens 6.50 M.; de hoogte-bepaling der overige lokaliteiten wordt aan de mededingers overgelaten.

Alle afscheidingen, vloeren en trappen moeten voldoen aan de eischen van brandvrijheid.

II. Bepalingen betreffende den Wedstrijd.

A. Algemeene Voorschriften.

a. De beantwoording.

De beantwoording der prijsvragen zal geschieden in twee gedeelten:

1e. Vóórwedstrijd, waartoe de mededinging open staat voor alle Nederlandsche Architecteen.

2e. Eindwedstrijd, waartoe uitsluitend worden toegelaten de inzenders die daartoe uit den vóórwedstrijd door de Jury zijn aangewezen.

b. De Jury.

De ontwerpen zullen worden beoordeeld door een Commissie, welke als volgt is samengesteld:

Prof. Dr. A. J. der Kinderen, Hoogleeraar-Directeur van de Rijks-Academie, Voorzitter; Prof. J. Bronner, Hoogleeraar aan de Rijks-Academie; Prof. Jhr. Dr. J. Six, Hoogleeraar aan de Rijks-Academie; Dr. H. P. Berlage, Architect; A. W. Bos, Directeur van Publieke Werken der Gemeente Amsterdam; R. N. Roland Holst, Kunstschilder; Jos. Th. J. Cuypers, c. b. i. Architect; Dr. Jan Kalf, Secretaris der Monumenten Commissie; J. Gratama, b. i. Architect; J. Limburg, b. i. Architect; Paul J. de Jongh, Architect, Secretaris.

De Jury zal haar uitspraak in een rapport motiveeren, en zooveel mogelijk over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting in den vóórwedstrijd, en over alle ontwerpen van den eindwedstrijd gedétailleerde beschouwingen geven.

Voor elk der twee wedstrijden zal, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, de uitspraak geschieden binnen één maand na den datum van inzending der ontwerpen. Het eindrapport zal voorzoover mogelijk met de uitspraak der Jury, doch in elk geval bij de opening der tentoonstelling worden bekend gemaakt. Mocht de Jury bij eenig ontwerp wezenlijke afwijkingen van het programma constateeren, dan kan dat niet in aanmerking komen voor eenige bekroning. De uitspraak van de Jury is bindend, zoowel voor den prijsvraag-uitschrijver, als voor de deelnemers.

Door de aanvaarding der opdracht hebben de leden der Jury zich ten volle vereenigd met de bepalingen van het programma en van mededinging in de prijsvraag afgezien.

c. De inzending.

Teekeningen, modellen of andere stukken, die niet door het programma zijn voorgeschreven, zullen buiten beschouwing blijven, en niet worden tentoongesteld.

Uit de teekeningen moet de distributie van het gebouw duidelijk zijn na te gaan; de bestemming der vertrekken moet in de plattegronden worden ingeschreven, waarbij de letters van het programma, waaronder de lokaliteiten zijn vermeld, zijn over te nemen; verwijzing naar een renvooi wordt niet toegelaten. Alle ontwerpen moeten worden ingezonden onder een kenteeken of motto dat op alle bij de inzending behoorende stukken moet voorkomen. Zoolang door hen aan den wedstrijd wordt deelgenomen, is het op straffe van uitsluiting aan inzenders verboden, op de een of andere wijze hunne anonymiteit vóór de uitspraak van de Jury te verbreken.

Het auteursrecht van elk prijsvraagontwerp blijft het eigendom van den inzender.

Zoowel in den vóór- als in den eindwedstrijd zullen in afzonderlijke, behoorlijk gesloten omslagen moeten worden toegevoegd:

1e. Een door den ontwerper geteekende verklaring, luidende: „ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto .... verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is".

2e. Een correspondentie-adres.

Op de buitenzijde dezer omslagen moeten onderscheidenlijk de woorden „naambrief" en „correspondentie-adres" worden geplaatst. Het onder 2e genoemde omslag zal vóór de uitspraak der Jury door haar mogen worden geopend, om zoo noodig door tusschenkomst van den correspondent met den ontwerper in briefwisseling te kunnen treden.

Het schrift op de teekeningen, van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie, mag niet zijn het handschrift van den ontwerper.

De teekeningen mogen niet opgerold worden ingezonden.

Alle ontwerpen moeten tijdig op de hierna te noemen data, vrachtvrij zijn ingezonden aan het adres van de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, Stadhouderskade 86, Amsterdam; boven het adres te plaatsen het duidelijk opschrift „Prijsvraag Academie". Als datum van inlevering wordt, voor binnenlandsch verkeer, beschouwd de dagteekening of stempel van het bewijs van verzending, dat desverlangd moet worden ingeleverd.

In verband met de moeilijkheden in het buitenlandsch verkeer, moet voor deze prijsvraag alinea 2 van art. 31 A. R. buiten werking worden gesteld, zoodat inzendingen van in het buitenland verblijvende Nederlandsche architecten, op de gestelde data aan het opgegeven adres moeten zijn ingekomen. Inzendingen die niet op den vastgestelden tijd zijn ingekomen, zullen buiten beschouwing blijven en ter beschikking van de correspondenten worden gesteld.

d. Verzekering.

Alle inzendingen zullen van af den dag van ontvangst tot den dag van terugzending tegen alle schade van Rijkswege zijn verzekerd, vervoer heen en terug uitgesloten, tegen een bedrag van f 500.— voor den vóórwedstrijd, en van f 2500.— voor den eindwedstrijd.

e. Tentoonstelling.

Alle antwoorden voor den vóór- en den eindwedstrijd zullen na de eind-uitspraak van de Jury te Amsterdam in het openbaar worden tentoongesteld; plaats en tijd zullen nader worden aangekondigd.

Na afloop der tentoonstelling zullen alle ontwerpen, welke niet in eigendom aan de Academie zijn overgegaan, vrachtvrij aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

f. Algemeene prijsvraagregelen.

Voorzoover in het programma niet reeds nader omschreven, zijn bij deze prijsvraag van toepassing de Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen, van 1914.

(Slot volgt.)

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 8. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Het begrip van de vervlakkende beelding der werkelijkheid der werkelijke vervlakking in de schilderkunst, door H. C. Verkruysen.

Tentoonstelling van foto's van Balineesche volkstypen en landschappen, op de bovenzalen van Arti et Amicitiae te Amsterdam, door H. Th. Wijdeveld.

Club van Haagsche leden A. et A. Verslag over het vereeniginsjaar 1916, door Jan Wils.

Commissie voor het stadsschoon.

Pensioen-commissie.

Plakkaten, door Candidus.

Wensch, aan Prof. Dr. A. J. Derkinderen, door Candidus.

Ingezonden Over het verslag der tentoonstelling van «Kunst en Reclame», door A. T. van der Wey, met naschrift van Wijdeveld.

Vervolg Vragenlijst prijsvraag Karenhuizen.

Genootschapsprijsvragen. Vragen en antwoorden.

DE BOUWWERELD No. 8. De taak der Schoonheidscommissie.

Stalinrichting, door G. Smits, Hoofdopz. Heidemaatschappij Afd. Gebouwen (vervolg) met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en Tijdschrift. Dr. Joseph Popp, Bruno Paul.

DE INGENIEUR No. 8. Ir. J. J. Hazewinkel. Necrologie door Ir. R. A. van Sandick.

De Scheeps-zuiggasinstallatie van het motorschip «Wilhelmina», door Ir. G. Beerenborg.

Brandstofverbruik van gas- en electriciteitsbedrijven I, door Ir. A. C. Koppejan, II door G. J. J. Bakker.

Indicatorendiagrammen van snelloopende machines, Dr. ir. E. B. Wolff.

Uit ons Parlement. Wet omtrent het waterstaatsbestuur.

Ingezonden Stukken. De vlakke railkop, door Ir. H. N. Bieze-veld, met naschrift van Ir. C. A. S. Hamelink. — Energiebesparing bij toepassing van kogel- en rallagers in het stadstrambedrijf, door H. Brunner, Ingenieur. — Een gewijzigd vliegtoestel, I door Ir. W. J. Muller, II door Ir. M. J. Verhulst.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. Officieel gedeelte. — Tijdelijke opzichters bij de Genie. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Kabelstoringen door witte mieren in Ned. Indië. — Correspondeantie. — Boekbespreking en catalogi. — Vragenbus. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 8. Nederl. Aannemersbond Officieele Mededeelingen.

Middelbaar Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht.

Artikel 1612 van het B. W. II (slot),

Afdeelingsverslagen. Haarlem 13 Februari 1917.

Varia.

PROEVEN MET BETONPALEN.

De technische dienst van Publieke werken te Amsterdam zal, naar de „Tel." vernoemt, met drie stelsels voor het fundeeren door middel van betonpalen, proeven gaan nemen op het terrein, waarop de groote tramremise zal worden gebouwd, aan den Amsteldijk, voorbij den watertoren.

Aan alle drie stelsels wordt op deze wijze gelegenheid gegeven om hun doeltreffendheid te bewijzen. En bovendien zal bij die gelegenheid ook eens gecontroleerd worden, hoe groot de toe te laten belasting bedraagt op de gewone heipalen van de maten, zooals de gemeentelijke bouwverordening ze voorschrijft. Men weet dat wel zoo ongeveer bij benadering en er bestaan ook formules voor, maar behoorlijke proefnemingen zijn tot nu toe eigenlijk niet of bijna niet geschied.

Men denkt de proeven zóó te nemen: Er worden 16 palen in den grond geheid, vier groepen van vier: nl. drie groepen van vier betonpalen en één groep van vier houten heipalen. Op de koppen van elke groep palen wordt een plateau en daarop een geweldig groote houten kist geplaatst, zoo ter grootte van een kamer; hier wordt een hoeveelheid zand in gestort, die iederen dag wordt vergroot, net zoolang tot men ziet — elken dag wordt het resultaat gecontroleerd — dat de palen het niet houden kunnen. Deze proefbelasting, die wel tot 40.000 K.G. zal worden opgevoerd, zal grooter zijn, dan de palen ooit in der eeuwigheid zullen behoeven te torsen.

Het systeem dat bevredigend blijkt te werken, zal voor de fundeering van de tramremise worden uitgezocht. De proeven worden onder leiding van den architect A. A. Kok, chef van de teekenzaal ten stadhuize genomen, en zullen mede worden gecontroleerd door een ambtenaar van den dienst van P. W. en van het gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht.

De drie systemen van betonpalen, die beproefd zullen worden, zijn:

1e. het „systeem Hollandia", N.V. Eerste Ned. Mij. tot het maken van Betonpalen.

Dit systeem berust op het volgende: Een ijzeren buis, aan het ondereinde van kleppen voorzien en voor 'n gedeelte gevuld met beton, wordt tot de gewenschte diepte den grond ingedreven, zoo noodig tot op de vaste zandlaag.

Is de buis te kort dan zet men er een verlengstuk op. Is de vereischte diepte bereikt, dan wordt het ledige verder aangevuld met beton en de ijzeren buis uit den grond getrokken, waarin het beton achterblijft. Naar de uitvinder, Egon Handl, meedeelt, zijn deze palen ook met een bewapening van staafijzer te maken.

2e. Het systeem „Wilhelmi", van de Mij. voor Fundeeringswerken. Ook bij dit systeem wordt een ijzeren buis, van onderen open, geheel gevuld en dan den grond ingedreven, tot op de gewenschte diepte. Is de verlangde diepte bereikt, dan wordt de buis uit den grond getrokken. Deze palen zijn reeds met bewapening van staafijzer gemaakt.

3e. Het betonpalensysteem „De Waal". In dit systeem maakt men de betonpalen bovengronds geheel gereed. De buizen worden recht overeind gesteld en vervolgens wordt er een krachtige waterstraal ingespoten, die den grond of het zand onder de paal wegspoelt en de paal doet zakken. Soms wordt de paal nog verzwaard met een daarop rustend gewicht).

Alle drie stelsels hebben reeds toepassing gevonden. „Hollandia" heeft betonpalen gemaakt voor een hek langs het Vondelpark aan den Amstelveenschenweg. „Wilhelmi" heeft de betonfundeering gemaakt voor een bankgebouw van de Haarlemsche Bankvereeniging in Hoofddorp. „De Waal" ten slotte, heeft betonpalen gezet voor eenige gemeentelijke bouwwerken in de gemeente Sloten.

Gelijk bekend is stijgt het belang, dat men bij betonpalen heeft, doordat de heipalen steeds duurder worden; buitenlandsche palen worden zoo goed als niet aangevoerd en inlandsche palen zijn bijna niet beschikbaar.

Afgezien nog van de andere voordeelen: betonpalen hebben vermoedelijk een belangrijk grooter draagvermogen en zullen tevens een besparing geven aan graafwerk en fundeeringsmetselwerk, omdat ze onafhankelijk zijn van den grondwaterstand d. w. z. men hoeft niet als voor houten palen te vreezen, dat ze in water staande, zullen gaan rotten en dus geen metselwerk aan te brengen, zooals bij houten heipalen. (Dit laatste geldt speciaal voor wijken, waar men nog „poldertoestanden" aantreft, het grondwater dus laag staat en het metselwerk hoog moet wezen).

De proeven op het terrein aan den Amsteldijk zullen aanvangen, zoodra het portlandcement aanwezig is, waarop thans nog wordt gewacht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur der Gemeentewerken te Hengelo (O.). Jaarwedde f 3000 tot f 4000. Zich schriftelijk te wenden tot Burgem. en Wethouders vóór 20 Maart a.s. (1)

— Opzichter-Teekenaar, tijdelijk, bij de Gemeentewerken te Bussum. Uitvoerige brieven en teekeningen zoo spoedig mogelijk in te zenden bij den Burgemeester. (1)

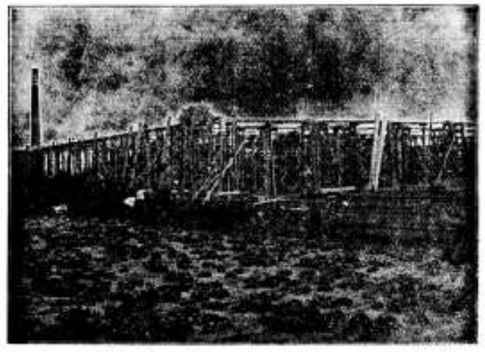
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUIVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

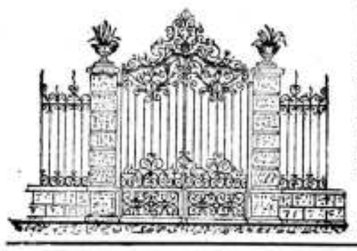

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

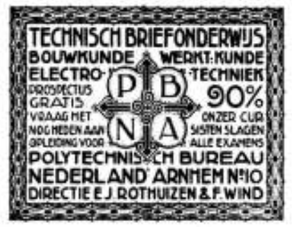
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KVANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Chêne c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 10 MAART 1917. No. 10

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De Eerste Nederlandsche Jaarbeurs.

Jaarbeurs? Wat is een jaarbeurs? werd in den laatsten tijd door velen gevraagd, die dit woord op reclamebiljetten en aan het hoofd van courantenberichten en artikelen gezien hadden en zich blijkbaar weinig moeite hadden gegeven, om, door een aandachtige lezing dier artikelen, op de hoogte te komen. Zulk een eenvoudige vraag, meende men, was wel met een paar woorden duidelijk te beantwoorden en toch was dit niet het geval. Zij, die het beproefd hebben, zullen dit toegeven. Daarom, wie weten wilde, of weten wil, wat een jaarbeurs is, of bedoelt te zijn, hij doet het best, thans naar Utrecht te gaan, waar de Eerste Nederlandsche Jaarbeurs wordt gehouden. Wanneer hij dan, bij het uitstappen aan het station dadelijk een catalogus koopt, kan hij in de inleiding lezen, dat een Jaarbeurs geen tentoonstelling is, maar een ernstige eenvoudige organisatie om de grossiers, winkeliers en andere handeldrijvenden in nauwer contact te brengen met de producenten en fabrikanten. Zaken doen — in de uitgebreidste beteekenis — is het doel der Jaarbeurs; zaken-kennis vermeerderen gaat er mede gepaard; zaken-uitbreiding moet er het gevolg van wezen.

Wij zouden niemand kwalijk nemen, wanneer hij deze omschrijving erg algemeen en eenigszins vaag vond; bovendien wordt er met nadruk in gezegd, dat een Jaarbeurs geen tentoonstelling is, terwijl toch het doel vrijwel hetzelfde schijnt te zijn. Wij zullen het wel zoo moeten opvatten, dat het zaken doen als hoofdzaak beschouwd wordt, terwijl het tentoonstellen in de tweede plaats in aanmerking komt. Bij een tentoonstelling ziet men vaak het omgekeerde en vooral in de laatste jaren is een gedeeltelijke ontaarding van tentoonstellingen in groote moderne kermissen niet tegen te spreken. Het grootste deel der bezoekers kwam daar dan, om zich eerst moe te kijken aan al het tentoongestelde en daarna verpoozing te zoeken in een groote verscheidenheid van vermakelijkheden, maar de exposanten beklaagden zich dikwijls, dat zij er de groote onkosten, die zij zich hadden getroost, niet uithaalden en dikwijls terecht. Zoo zijn dan de tentoonstellingen, inzonderheid in zakenkringen wel wat in discrediet geraakt.

Zij die de Jaarbeurs organiseerden hebben de vermakelijkheden dadelijk van het programma geschrapt, of niet eens daarop geplaatst; zij hebben in de eerste plaats de gelegenheid tot zaken doen opengesteld en daarnevens op beperkte schaal de gelegenheid tot tentoonstellen. Zij hebben de kaart van Nederland voor zich genomen en gezien, dat Utrecht wel zoo ongeveer als het middelpunt van 't land kan worden beschouwd; zij hebben toen in Utrecht rondgezien naar geschikte pleinen, niet te ver van het station, en zij hebben ten slotte het bekende Vreeburg en het Janskerkhof uitgekozen en daar twee dorpjes van houten keetjes of kraampjes gesticht, om die te verhuren aan gegadigden, terwijl bovendien op het Vreeburg nog van bestaande gebouwen gebruik is gemaakt, om verschillende uitstallingen onderdak te brengen.

De gebouwtjes zijn zonder eenige pretentie en als men ze lelijk wil noemen, zullen wij dit niet tegenspreken. Alle luxe is eraan vermeden, en waar dit in onzen tijd het geval is, weet men wel, wat dit zeggen wil. Hier en daar is wel door de tijdelijke bewoners getracht het inwendige eenigszins gezellig te maken, of met proefstukken van hun fabrikaat, zoo dit zich daartoe leende, wat aan te kleeden, maar het uitwendige heeft men gelaten, zooals het was en

zoo zijn de straatjes der dorpen geworden een vrij eentonige aaneenschakeling van fronten, bestaande uit een deur en een groot raam, tien-, twintigmaal herhaald, en achter die gelijk- en gelijkvormige fronten, speelt zich, meestal met gesloten deur, het zaken doen af, onverschillig of degene, die hier tijdelijk kantoor houdt scheepsbouwer, machinefabrikant, drukker, margarinefabrikant, glashandelaar, fabrikant van tegels, ingemaakte groenten, koek, parfumerieën, spijkers, modeartikelen, vuurvaste steenen, enz. enz. is.

Een verheffenden indruk maakt het wandelen door de Jaarbeursdorpen niet op den beoefenaar der bouwkunst; des te dankbaarder is hij de beide collega's Gratama en Gort, die tenminste iets gedaan hebben, om in het doodsche aanzien der rijen witgeverfde keeten met vooruitstekende naamborden wat afwisseling te brengen. Eerstgenoemde heeft voor de N. V. Nederlandsche Betonijzerbouw te Amsterdam een heel aardig tuinhuis ontworpen, dat geheel is uitgevoerd in gemetalliseerd gewapend beton. Het doet nuin of meer dienst als uitgangspoort, terwijl de directeur der betonfabriek, de bekende Dr. Ing. Sanders, daarbinnen zaken doet. De heer Gort bouwde bij den ouden schouwburg een tijdelijke foyer, die thans binnen het Jaarbeursterrein getrokken is en als restauratielokaal dienst doet.

Zich toegang tot het inwendige dezer beide gebouwen te verschaffen, gaat niet eenige moeilijkheden gepaard. De heer Sanders mag zich blijkbaar verheugen in zulk een druk bezoek van menschen, die zaken komen doen, dat hij van nieuwsgierige kijkers in het geheel niet gediend is en zelfs meer serieuze bezoekers herhaaldelijk moet verzoeken eens terug te willen komen en in het restaurant is het, althans op de uren, die gewoonlijk aan het restaureeren van den inwendigen mensch worden gewijd, meestal zoo overvol, dat men de eene deur in en de andere uitgedrongen wordt, zonder meer te hebben gekregen dan de ervaring, dat geen enkele stoel onbezet was. Zoo is men dan verplicht, buiten het terrein een gelegenheid te zoeken, waar men zich toelegt op het spijzigen van hongerige magen en dan blijkt, dat Utrecht nog gebrekkig is ingericht op de ontvangst van een zoo groot aantal Jaarbeursbezoekers, die toevallig allen zoowat gelijktijdig trek hebben gekregen in een hartigen plat-du-jour.

Men ondergaat een eenigszins vreemde gewaarwording, wanneer men, van het Jaarbeursterrein komend, de nauwe straten van het oude Utrecht betreedt. De aanmaningen, om rechts te houden, die men hier en daar leest, maken er een vreemd effect. Het is er tamelijk druk, op enkele punten zelfs heel druk en toch hangt er nog een nevel van doodschheid zooals die in normale omstandigheden in slapende steden gevonden wordt. Ondanks het feit, dat Utrecht eigenlijk volstrekt geen slapende stad is, dan het centrum, waar nu de Jaarbeurs haar tenten heeft opgeslagen, altijd dadelijk denken aan de grijze bisschopstad en haar verleden. De moderne gebouwen, die hier en daar verrezen zijn, hebben haar dit sterk sprekend karakter nog niet kunnen ontnemen en dit karakter is in volle tegenspraak met het moderne, kunstbezielende van iets als deze Jaarbeurs, die eigenlijk nog geen karakter heeft aangenomen en bij haar eerste optreden nog niet goed weet, hoe zij zich moet voordoen. Critiek op de inrichting bleef dan ook niet uit, al kan men zich met het beginsel vrijwel vereenigen, hetgeen wel gebleken is uit de betrekkelijk groote deelname. Als proef, mag men wel aannemen, dat de onderneming boven verwachting geslaagd is; wij hoorden echter uit den mond van zakenmenschen de verzekering, dat zulk een Jaarbeurs eerst goed kan worden bij een groot en onbelemmerd bezoek van buitenlanders, waarvan nu natuurlijk geen sprake kon zijn. Wij hoorden ook beweren, dat in het binnenland producent en afnemer elkaar genoeg kennen en geen Jaarbeurs noodig hebben, om tot elkander te komen. Deze bewering gaat echter alleen op voor producenten en afnemers, die pientere, eerste klas zakenmenschen zijn en dat zijn in ons land lang niet allen, die in productie, nijverheid en handel een bestaan moeten vinden en dit ook verdienen. Tot een zekere hoogte kan men dit op deze Jaarbeurs, door vergelijking, constateeren; en dan gaat men inzien, hoe noodig het is, voor onze nijverheid en handel, om sluimerende krachten wakker te maken, aan te moedigen en aan te toonen, wat er, veelal met dezelfde moeite, of met wat meer inspanning meer te bereiken is.

Over de deelname aan de eerste proefneming mag men tevreden zijn, maar veel grooter dan de deelname was toch nog de onthouding. Onder de vertegenwoordigde bedrijven kon men reeds opmerken, dat tal van bekende firma's schitteren door afwezigheid en vele echt Nederlandsche bedrijven ontbreken geheel, geven zelfs niet door een advertentie in den catalogus een teeken van hun bestaan.

Dat zal zeker, niet alleen in de toekomst, maar zeer spoedig anders moeten worden, want zij, die geen acht slaan op de teekens der tijden en inzonderheid de beteekenis van den huidigen crisis en den komenden strijd in het bedrijfsleven niet verstaan of niet willen verstaan, zij zullen ongetwijfeld in dien strijd het onderspit delven. De Jaarbeurs heeft een zeer ernstigen kant, die velen misschien niet zien, maar dien men gevoelen moet. Zoolang niet de geheele Nederlandsche nijverheid daarvan doordrongen is, zal deze instelling niet de vruchten afwerpen, die men er van verwacht.

Laat ons er echter het beste van hopen en vooral laat ons hopen, dat men inmiddels zal gaan inzien, dat bij een volgende gelegenheid ook aan de kunst een plaats, of liever een stem in het kapittel zal worden verleend. Dat dit nu niet het geval was, schaadt zeer ernstig aan den eersten indruk van deze eerste proefneming en, in verband hiermede, is het misschien maar goed, dat slechts weinige vreemdelingen deze Jaarbeurs zullen bezoeken, die in het land van Rembrandt een droevige figuur maakt, wat haar uiterlijk betreft.

En Utrecht, de oude bisschopstad, zal ook in het vervolg heel anders moeten worden, althans een heel ander kleed moeten aantrekken, om als een waardige, niet slechts als een door haar ouderdom verbiedwaardige, gastvrouw voor den dag te komen.

(Slot volgt.)

Vereenigingen.

VERBOND VAN NEDERL. KUNSTENAARSVEREENIGINGEN.

Onder leiding van den heer Jos. Th. J. Cuypers werd dezer dagen te Amsterdam de algemeene vergadering gehouden van het Verbond van Ned. Kunstenaarsvereenigingen, in zijn openingswoord wees de voorzitter op de ontwikkeling van het Verbond. Het had voeling gekregen met de Regeering en openbare organisaties. Wanneer dat in deze tijden gebeurt, mag men zich daarin verheugen.

Het jaarverslag van den secretaris, den heer A. D. Loman Jr., meldt, dat het Verbond op 31 Dec. jl. bestond uit 10 vereenigingen en een federatie van 9 vereenigingen. Van verschillende adressen en rapporten wordt verder in het verslag melding gemaakt, voorts van een rapport der commissie in zake een instituut voor schoone kunsten, waarin de wensch wordt uitgesproken, dat door de Regeering zoo spoedig mogelijk de noodige maatregelen worden genomen, waardoor de stichting van een doeltreffend Instituut kan worden verzekerd.

Het rapport is naar de Regeering gezonden en komt ten slotte tot de volgende conclusies:

a. De voornaamste taak van een instituut van fraaie kunsten zal zijn de Regeering gevraagd of ongevraagd een gemotiveerd advies te geven in alle zaken van kunst, die het publiek belang raken.

b. In het instituut zullen alle kunsten zijn opgenomen, die daartoe in secties en afdeelingen ingedeeld worden. Indien men het aantal afdeelingen beperkt wil houden, dienen toch de werkkringen dezer afdeelingen zoo omschreven te zijn, dat elke, ook de meest bijzondere, kunstbeoefening hier stem en steun kan vinden.

c. Bij de benoeming van de leden van het instituut wordt door de Regeering voeling gehouden met de kunstenaars. De benoemingen geschieden voor een onbepaalden tijd.

Het financieel verslag geeft als sluitpost een nadeelig saldo van f 108 en als eindcijfer f 749.

De begrooting voor 1917 wijst een bedrag aan van f 908.

Na de pauze was aan de orde de verkiezing van een voorzitter.

Herbenoemd werd de heer Jos. Th. J. Cuijpers met bijna algemeene stemmen.

Medegedeeld werd, dat een schrijven was gericht tot den Minister van Binnenlandsche Zaken om adhaesie te betuigen aan het adres van K. P. C. de Bazel c. s. in zake een redelijke organisatie van het kunst- en daarmede samenhangende ambachtsonderwijs.

Hierbij kwam tevens in behandeling een voorstel van de Federatie van Ned. Beeldende Kunstenaarsvereenigingen, luidende:

Het Verbond van N. K. V. benoemt een commissie, die tot taak heeft een onderzoek in te stellen naar de wenschelijkheid wijziging te brengen in de wijze van bestuur der Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam en de regeling van het onderwijs van die instelling. Van het resultaat van dit onderzoek wordt mededeeling gedaan aan de Regeering.

De heer Schaap, voorzitter van de Federatie, zette uiteen, dat bedoeld was, nu een nieuw academiegebouw zal gesticht worden, zich op de hoogte te stellen van de verschillende kunsten op deze eenige onderwijsinrichting van ons land en of er ook wijziging behoort te worden gebracht in dit onderwijs, bv. om meer onderwijs te geven in de toegepaste kunst. Ook zou het wellicht wenschelijk zijn in het nieuwe gebouw gelegenheid te geven voor tentoonstellingen.

De heer Van Boven merkte o.m. op, dat de tijd voor de commissie zeer kort zal zijn.

De architecten in het algemeen zouden gaarne zien, dat de zaak in hun vereeniging eerst werd behandeld.

Namens de Federatie werd medegedeeld, dat in elk geval door haar een commissie zal worden benoemd. Wenschen nu de architecten deel te nemen dan zal binnen korten tijd daarvan de wenschelijkheid moeten blijken. Het onderzoek gaat dan uit van het Verbond.

Na ampele discussie werd besloten, dat in de commissie voor de Federatie zullen zitting nemen de heer Smout, beeldhouwer, Janse en Haverman, schilders, en Veldheer, grafische kunst. Van de zijde der bouwkunstenaars zullen enkele namen genoemd worden, waaruit het algemeen bestuur van het Verbond twee architecten en een sierkunstenaar aanwijzen.

Vervolgens werden enkele mededeelingen gedaan omtrent de verschillende bureaux voor Auteursrecht.

Bij de rondvraag werd door den heer Schaap aan het bestuur in overweging gegeven te bespreken of het ook mogelijk zou zijn een plaats van samenkomst te stichten voor kunstenaars van alle richtingen.

De heer Robbers wees in dit verband op plannen in de uitbreiding Zuid een Kunstenaarshuis te stichten. Die plannen zijn door den oorlog op den achtergrond geraakt en of ze na den oorlog verwezenlijkt worden, kan moeilijk gezegd worden, maar de plannen bestaan nog.

De heer Schaap vroeg naar aanleiding van de mededeeling of het niet mogelijk zou zijn een dergelijke voor loopige inrichting te stichten. Het bestuur zal dat overwegen.

Prijsvragen.

NIEUW GEBOUW VOOR DE RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Slot (zie bladz. 67).

B. Bijzondere bepalingen voor den vóórwedstrijd.

a. Teekeningen.

Gevraagd worden de volgende teekeningen;

1e. De teekeningen der plattegronden van alle verdiepingen; op die van den beganen grond tevens aan te geven de bijgebouwen, en den aanleg en de afsluiting van den tuin. Bij den aanleg van den tuin moet worden rekening gehouden met op te stellen historische bouw-fragmenten.

2e. De teekening van den voorgevel.

3e. De teekening van de doorsnede, waarin de hal en de hoofdtrap zullen zijn opgenomen.

Alle teekeningen op schaal 1 à 200. De behandeling der teekeningen mag schetsmatig zijn in inkt- of potloodlijnen, met alleen vlakke tinten in de plattegronden ter aanduiding van de muren, en in den gevel ter aanduiding van de licht openingen, en eventueel, van het dak. Een toelichting bij de inzending, getypt, en niet grooter dan drie folio pagina's van 40 regels, is geoorloofd.

b. Inzending.

De datum van inzending is uiterlijk 14 Juli 1917, des namiddags 4 uur.

c. Keuze voor den Eindwedstrijd.

De Jury zal tien ontwerpen uit den vóórwedstrijd kiezen, waaruit nader een vijftal wordt aangewezen, waarvan de ontwerpers tot den eindwedstrijd zullen worden toegelaten.

De inzenders van de genoemde tien ontwerpen ontvangen ieder een premie van f 1000.—. De motto's dezer ontwerpen zullen worden bekend gemaakt.

Mochten onverhoopt naar het oordeel der Jury onder de ingekomen ontwerpen geen tien in aanmerking komen voor de keuze tot toelating in den eindwedstrijd, dan zal de Jury de bevoegdheid hebben dat aantal te verminderen, en, zoo daartoe aanleiding bestaat, ook de toelating tot den eindwedstrijd beperken.

d. Inlichtingen.

Het bureau van inlichtingen wordt gevormd door de Jury, aan wie p.a. de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, uitsluitend schriftelijke inlichtingen kunnen worden gevraagd tot en met 25 April 1917.

De gestelde vragen worden met de antwoorden van de Jury zoo spoedig mogelijk en in volgorde van ontvangst, gepubliceerd in het „Bouwkundig Weekblad", en in „Architectura", ter publicatie toegezonden aan „De Bouwwereld en „De Opmerker", en medegedeeld aan vak- en kunstlichamen die daarvoor in aanmerking mochten komen.

Uitsluitend op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma.

C. Bijzondere bepalingen voor den eindwedstrijd.

a. Regeling van den Wedstrijd.

Aan ieder van de tot den eindwedstrijd toegelaten inzenders zal, door tusschenkomst van het correspondentie-

adres, zijn vóór-ontwerp, door de Commissie van Toezicht der Rijks-Academie en door de Jury gewaarmerkt, ter nadere uitwerking voor den eindwedstrijd worden teruggezonden, met, onder verplichting van geheimhouding, de algemeene beschouwingen van de Jury, en dat gedeelte uit het Juryrapport wat op zijn ontwerp speciaal betrekking heeft. De Jury heeft de bevoegdheid vooraf de teekeningen te doen fotografeeren. De vóór-ontwerpen moeten weer volledig en absoluut onveranderd worden gevoegd bij de inzending voor den eindwedstrijd. De inzenders mogen van de hun op de hiervoren genoemde wijze ter kennis gebrachte opmerkingen van de Jury in ruime mate gebruik maken ter verbetering van hun ontwerp.

b. Teekeningen.

Gevraagd worden de volgende teekeningen:

1e. Een situatieteekening, schaal 1 à 500, met aanduiding van de ligging van het gebouw ten opzichte van de onmiddellijke omgeving van plein, straten enz.

2e. De teekeningen der plattegronden van alle verdiepingen, schaal 1 à 200; op die van beganen grond tevens aan te geven den aanleg en de afsluiting van den tuin, zooals voor den vóórwedstrijd is voorgeschreven.

3e. De teekeningen van den voorgevel, schaal 1 à 100, die van den achtergevel en één der zijgevels, schaal 1 à 200.

4e. De teekeningen van tenminste twee doorsneden, over de belangrijkste ruimten der lokaliteiten, schaal 1 à 200; meerdere doorsneden te leveren, indien de inzender dit ter toelichting van zijn ontwerp noodig acht.

5e. De plattegronden, gevels en doorsneden van de bijgebouwen in den tuin, alles op schaal 1 à 100.

6e. Een perspectief van het gebouw, gezien vanaf het plein; deze teekening moet zijn opgehaald uit het plan, schaal 1 à 200.

7e. Een détailteekening van dat gedeelte van den voorgevel waarin de hoofdingang gelegen is, één idem van een belangrijk deel van het inwendige, één idem van de terreinafsluiting aan den openbaren weg; alles op schaal 1 à 20.

Met deze teekeningen worden vóór alles bedoeld architecturale teekeningen, waaruit de architecturale bedoelingen van den ontwerper duidelijk spreken.

Alles moet daarom alleen in inktlijnen zijn uitgevoerd, kleuren zijn uitgesloten, met alleen vlakke tinten in de plattegronden ter aanduiding van de muren en andere afscheidingen, en in de gevels ter aanduiding van de lichtopeningen en eventueel van het dak. Bij de teekeningen sub 7e kan van één gewasschen tint gebruik gemaakt worden.

Alleen die werken van beeldende kunst (zooals sommige beeldhouwwerken) die een onmisbaar bestanddeel der in te zenden architectonische teekeningen uitmaken, worden er in opgenomen.

Muur- en glasschilderingen zijn alleen in plaats en ruimte aan te geven, niet echter in bepaalde uitvoerige ontwerpen.

Voorts worden verlangd een memorie van toelichting, met omschrijving der toe te passen materialen, en een opgaaf van den kubieken inhoud van het gebouw, berekend van den vloer van het souterrain tot bovenkant afdekking; of indien een bekapping is ontworpen, tot de helft van de hoogte daarvan. Bovendien zal de memorie bevatten, uiteenzetting van de gedachten, die ten grondslag liggen aan de in het ontwerp aangegeven versierings-motieven; of van een volledig plan van versiering zooals dit mettertijd tot uitvoering zou kunnen komen.

De memorie in haar geheel mag niet grooter zijn dan zes folio pagina's getypt van ongeveer 40 regels.

Op de teekeningen en op andere stukken voor dezen wedstrijd moet het woord „Eindwedstrijd" zijn geplaatst. Wat de bouwsom betreft, eene begrooting wordt in het Programma niet gevraagd; de mededingers zullen er echter rekening mede te houden hebben, dat een gebouw bedoeld wordt waarvan de bouwkosten **één miljoen gulden** zouden bedragen, indien deze werden berekend volgens de als normaal geldende eenheidsprijzen van 1914, vóór den oorlog.

Hoewel thans de prijzen van materialen en ook de arbeidsloonen zeer onzeker zijn, blijft er toch een raming mogelijk, die met bovengenoemde som een redelijk verband houdt. In genoemd bedrag worden geacht begrepen te zijn de kosten voor verwarming, licht- en sanitaire installaties, liften, benevens de terreinaanleg en afsluitingen.

Niet begrepen in bovengenoemde bouwsom zijn de kosten voor decoratieve en figurale beeldhouw- en schilderwerken. Het is echter voor de mededingers noodzakelijk eenigszins te weten op welke sommen, voor het geheel en voor gedeelten mag worden gerekend.

Op grond van practische ervaringen van onzen tijd kan worden vastgesteld dat voor een gebouw als bij deze prijsvraag wordt beoogd, de bouwsom met 8 à 10 pCt. voor werken van beeldende kunsten moet worden verhoogd. De eenheidsprijzen mogen op grond der zelfde ervaring in minima aldus worden aangenomen:

Een beeld in den gevel geplaatst in zandsteen f 1500.—; een geheel vrij beeld f 2000.—; (met levensgroote figuren) per M². f 300.—; muurschilderingen (met levensgroote figuren) per M². f 200.—; geschilderde gebrande glazen (met levensgroote figuren) per M². f 250.—.

Kleinere werken kunnen naar evenredigheid van deze prijzen worden geschat.

c. Inzending.

De datum van inzending is **uiterlijk 15 Januari 1918**, des namiddags 4 uur.

d. Toekenning der prijzen.

Behalve het in den vóórwedstrijd toegekende bedrag, zullen de volgende prijzen worden uitgeloofd:

Eerste prijs f 7500.—, tweede prijs f 5000.—, derde prijs f 3000.—, vierde prijs f 2000.—, vijfde prijs f 1000.—.

Wanneer de Jury van oordeel is, dat geen der ontwerpen voor volledige bekroning in aanmerking komt, is zij bevoegd ten hoogste de helft van het totaal bedrag der vijf prijzen onder de inzenders te verdeelen, met inachtneming van hetgeen aan het slot van Bc op blz. 25 is vermeld.

e. Eigendom der ontwerpen.

De in den eindwedstrijd volledig bekroonde ontwerpen worden het eigendom van het Rijk. Voor eventueele reproductie of publicatie van deze en andere ontwerpen, het met den eersten prijs bekroonde ontwerp uitgezonderd, zal de toestemming van de mededingers moeten zijn verkregen.

f. Inlichtingen.

Omtrent het verstrekken van inlichtingen wordt verwezen naar Bd, blz. 25. De datum van sluiting is **1 November 1917**; de beantwoording van alle vragen geschiedt rechtstreeks en tegelijkertijd aan de correspondentieadressen van alle inzenders.

g. Openen der naambrieven.

Na de eind-uitspraak van de Jury zal de naambrief, behoorende bij het met den volledigen eersten prijs bekroonde ontwerp, door de Commissie van Toezicht der Rijks-Academie, in tegenwoordigheid van de Jury worden geopend. Voor het openen van de naambrieven van elk der overige ontwerpen wordt de toestemming van den inzender vereischt, die daarmede verklaart zijn anonymiteit op te heffen, en den hem eventueel toegekenden prijs te aanvaarden.

h. Uitvoering van het werk.

Het is de bedoeling van de Regeering, aan den volledig eerst-bekroonde de uitvoering van zijn, zoo noodig nader gewijzigd, ontwerp op te dragen, onder de voorwaarden van de thans algemeen geldende honorariumregeling voor architecten; bij de vaststelling van het honorarium wordt het bedrag van de in de prijsvraag toegekende sommen niet in mindering gebracht.

Voor het geval de eerst-bekroonde naar het oordeel der Jury geen voldoende waarborg kan geven, dat hij in staat is geheel zelfstandig den bouw, die het onderwerp dezer prijsvraag is, tot stand te brengen, zal hij zich op zijne kosten, in overleg met de Regeering, gehoord de Jury, hulpkrachten toevoegen, of deze op nader overeen te komen voorwaarden vanwege de Regeering aanvaarden.

De Jury,
A. J. DER KINDEREN, Voorz.
PAUL J. DE JONGH, Secr.

De Commissie van Toezicht op de Rijks-Academie,
M. P. VOÛTE, Waarn. Voorz.
F. KRANENBURG, Secr.

Amsterdam, Februari 1917.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen I.

Vraag 1. Kan de bouwsom van 1 millioen gulden niet worden verhoogd tot 1½ à 2 millioen gulden.

Antwoord. Er bestaat geen aanleiding om de in het programma genoemde bouwsom voor deze prijsvraag te verhoogen.

Vraag 2. Is de jury bereid, teneinde eene zoo gelijk mogelijke berekening van de bouwsom van de verschillende projecten te verkrijgen, een vasten eenheidsprijs per kub. M. gebouw vast te stellen en de wijze duidelijk aan te geven waarop de inhoud van het gebouw moet worden berekend.

Antwoord. Op het eerste gedeelte der vraag: De jury acht dit niet wenschelijk; en voor het overige: de wijze waarop de inhoud moet worden berekend, is in het programma op blz. 27 omschreven.

Vraag 3. Moeten de mededingers er op rekenen dat bij de beoordeeling van de vóóróntwerpen de op blz. 28 genoemde bouwsom veel gewicht in de schaal legt, of wordt bij groote artistieke qualiteiten van de ontwerpen de bouwsom, meer als bijzaak beschouwd.

Antwoord. De inzender zal rekening houden met het bedrag der bouwsom in het programma genoemd; de jury zal nagaan of, indien er h. i. overschrijding is, die inderdaad voldoende is gemotiveerd door de eischen van het prijsvraag-programma zelf.

Vraag 4. Indien het bouwwerk in een of andere vroegere stijl gedacht en ontworpen is, wordt dan door de jury dat plan beoordeeld naar de stijl — of wel naar de kunstwaarde? Men verwacht, dat de jury zich positief zal uitspreken of het ontwerp een stijl- of kunstwerk dient te zijn (zie art. 4 Hoofdstuk Alg. regelen voor Nat. bouwkundige prijsvragen), daar daarvan het slagen van deze zoo belangrijke prijsvraag **geheel** afhangt, gezien de vele mislukkingen, welke in de laatste jaren op prijsvraaggebied hebben plaats gehad.

In verband hiermede spreke de jury zich even positief uit wat zij onder „**uitmuntend werk**" verstaat", d.w.z. **uitmuntend** stijl- of uitmuntend gedachtewerk.

Een kunstwerk van dezen opkomenden tijd kan en zal nooit zoo volgroeid zijn als een „stijl" ontwerp en zal dit laatste dus eerder uitmuntend werk te noemen zijn als een **moderne poging** en zal van zelf deze laatste het moeten afleggen bij de eerste.

Antwoord. De hier gestelde questie is naar het oordeel der jury in de inleiding van het programma voldoende toegelicht.

Vraag 5. Waar toch het kleurengamma van een gebouw niet los staat van de kunstwaarde en zeker een gelijke beteekenis heeft als de vormgeving, stellen wij de vraag of de jury het niet van belang acht ook een zuivere kleurweergeving van de architectuur ter beoordeeling in te laten zenden.

Antwoord. Een omschrijving der uit- en inwendig te gebruiken materialen en toe te passen kleuren, moet in de memorie van toelichting zijn opgenomen.

Vraag 6. Is het geoorloofd, in verband met „II. Bepalingen betreffende den Wedstrijd. A. Algemeene Voorschriften C. ten

te. „Een door den ontwerper.....", dat door meerdere ontwerpers één plan wordt ingediend.

Antwoord. Een plan kan op naam van meer dan één ontwerper worden ingezonden.

Vraag 7. Moeten voor de modellen afzonderlijke kleedkamers worden geprojecteerd in aansluiting met de teekenzalen.

Antwoord. Neen.

Vraag 8. Moeten de voordrachtzalen bij de verschillende vakken als theoriezalen worden ingedeeld (uitgezonderd de 4 voordrachtzalen voor het publiek) en is het de bedoeling dat dan ook in deze zalen het publiek als toehoorder komt.

Antwoord. De vier genoemde voordrachtzalen alléén zijn voor het publiek toegankelijk.

Vraag 9. Ligt het in de strekking dat de 24 loge's (Fn¹) worden ondergebracht in de verschillende vakken; of wel, dat zij uitsluitend voor de grafische vakken dienen.

Antwoord. Voor alle kunstvakken.

Vraag 10. Wordt er prijs op gesteld dat de tuin groot van oppervlak blijft, zoodat het gebouw zich meer in de hoogte als in het oppervlak ontwikkelt; het laatste ook in verband met het karakter der bebouwing van de omgeving, waarin de Academie komt te staan.

Antwoord. Het vaststellen der verhouding tusschen het bebouwd oppervlak en het tuin-oppervlak, wordt aan den ontwerper overgelaten.

Ten aanzien van de hoogte moet worden in acht genomen dat het gebouw niet meer verdiepingen mag tellen als genoemd zijn in het programma, zijnde souterrain, begane grond-, eerste en tweede verdieping; deze laatste kan als volle verdieping, of wel geheel of gedeeltelijk als zolder (kap) verdieping worden opgevat.

De Jury.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 9. De Jaarbeurs te Utrecht, door H. Th. Wijdeveld, met afbeeldingen.
Jaarbeurs en Werkbond, door H. A. van Anrooy.
Jaarbeurswenschen, door J. L. M. Lauweriks.
Metallisatie van Beton.
Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

DE BOUWWERELD No. 9. Wijziging § 6 der Woningwet, door E. van Houten.
De Carillon-kwestie, door A. Loosjes.
Stalinrichting, door G. Smits, Hoofdopz. Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen (vervolg), met afbeeldingen.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Losse plaat. Reisbureau der Staatsspoorwegen aan den Dam, te Amsterdam, arch. K. P. C. de Bazel.

DE INGENIEUR No. 9. Parallelschakeling van transformatoren, door Prof. C. Feldmann en en ir. A. J. Ter Linden, met afbeeldingen.
Tegenstrijdigheid in de maten der Duitsche flens, door ir. C. A. S. Hamelink, met afbeelding.
Uit ons parlement. Wijziging van de Hooger-onderwijswet.
Ingezonden Stukken. De nieuwe Gewapend Beton-Voorschriften, I door ir. J. K. Tromp, II door ir. J. de Booij Jr. — Indicateur-diagrammen van snelloopende machines, door ir. J. C. Horch.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 9. In Memoriam. — Officieel gedeelte. — Pensioen voor Bouwk. Opz. in particulieren dienst. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen — Over aanstaande Algemeene Jaarvergadering. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 9. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Het arbeidsrecht na den Oorlog.

Afdeelingsverslagen. Assen, Jaarvergadering van 7 Februari 1917. — Zwolle, Jaarvergadering Februari 1917.

BOUWSTOFFEN, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 3 van Maart 1917: Natuursteen. — Krimpscheuren in gewapend beton en de gevolgen daarvan. — Onderwijs in het metselvak aan ambachtsscholen. — Metselaars, beëedigde deskundigen. — Verleende octrooien. — Microscopisch onderzoek van hout. — Gedachtenwisseling.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 2 Hedendaagsche luchtvloten: G. S. — „Frankeering bij abonnement": D. S. S. — Het gebruik van röntgen- en radiumstralen in de geneeskunde: J. v. d. Breggen, c. i. — Een schrijfmachine voor blinden: J. Olie Jr. — Nieuwere bemesting in land- en tuinbouw: Dr. A. J. C. Snijders. — Fotografische lenzen: W. H. Idzerda. — Over het kweeken van cactoeën: P. Kooij. — Iets over fasciatie of bandvorming bij planten: Dr. H. W. Heinsius. — Sterrenkundige Mededeelingen voor de lente van 1917: L. Y. — Eenvoudige Proeven: Wie kan door de hand zien?: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

Varia.

NUTTIGE DELFSTOFFEN IN ZUID-LIMBURG.

In de vergadering van de Geologische Sectie van het Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap te Delft op 23 Februari j.l. deed de heer Th. Reinhold eenige mededeelingen over nuttige delfstoffen (geen fossiele brandstoffen zijnde) in Zuid-Limburg.

Tengevolge van de omstandigheden, aldus spreker, is er bij velen een levendige belangstelling merkbaar in Nederlandsche grondstoffen. Voor zooveel deze grondstoffen mineralen zijn, is Zuid-Limburg een van de voornaamste vindplaatsen. Behalve de fossiele brandstoffen, zooals kolen en bruinkool, wordt er in Zuid-Limburg nog gevonden kalksteen, bruikbaar voor bouwsteen en om kalk te branden en ook voor het suikerbedrijf. Zand in verschillende soorten, van het zuiverste witte zand voor kristalglas tot groengeel vormzand toe, kleien in soorten enz. enz. Vele gegevens hieromtrent berusten bij de Rijksopsporing van Delfstoffen te Heerlen, door welken dienst ten behoeve van de steenkool exploratie Zuid-Limburg geologisch onderzocht werd.

Het eerst behandelt spreker de kalksteen. Het tufkrijt, aldaar „Mergel" genoemd, vormt de boven-Maastrichtsche étage. Dit eenigszins gele, zachte, gemakkelijk te bewerken gesteente wordt van oudsher als bouwsteen gebruikt en in de bekende grotten, (St. Pietersberg, etc.) ontgonnen. Slechts enkele lagen zijn goede steen. Aan de hand van een aantal analyses wordt de chemisch groote zuiverheid van het gesteente aangetoond en hiermee in verband de eventueele bruikbaarheid voor bemestingsmergel en kalkbranden besproken. Omtrent het effect van de bemesting wacht spreker de resultaten van de praktijk af, alvorens te oordeelen. Bij het branden van kalk doen zich wel moeilijkheden voor wegens de zachtheid van het gesteente. In ringovens of in een gewijzigd type Aalborg-oven gebrand, levert deze steen echter een uitstekende witte, vette kalk op. Deze mergel wordt ook veel in groenglasfabrieken gebruikt.

Een diepere étage is het onder Maastricht's krijt (z.g.n. Kunrader krijt), bestaande uit een afwisseling van harde en zachte banken. De harde banken vormen een goede bouwsteen en bij branden een vette kluitkalk. Dit soort kalksteen is o.a. ook in de suikerfabrieken te gebruiken. Een en ander wordt aan de hand van analyses toegelicht.

Een nog diepere formatie is het z.g.n. Gulpensche krijt. Dit bestaat uit wit tot geel zacht krijt, wisselend in de verschillende étages. Voor kalkbranden is dit krijt niet goed bruikbaar. Waar het zeer ijzervrij is, is het een goed materiaal voor witglasfabrieken. Het onderste gedeelte van deze formatie wordt in Vijlen Vaals in de cementfabriek gebruikt. Behalve deze laag, welke volgens de analyse van de Rijksopsporing van Delfstoffen, zonder toeslag niet aan de samenstelling van cementmateriaal voldoet, wordt in Zuid-Limburg geen gesteente (mergel) gevonden, welke geheel voor zich als zoodanig tot cement verwerkt kan worden. Grondstoffen voor mengsels van meer of minder zuivere kalken met kleien zijn echter wel te vinden, bijv. door gebruik te maken van carbonische kleien of leien. De eenige moeilijkheid ligt in het vinden van een zoo goedkoop mogelijk cementmengsel.

Na de kalk behandelde spreker aan de hand van analyses de zanden, geschikt voor de witglas- en kristalglasfabricage. Deze zanden behooren tot het Mioceen en worden veelvuldig aangetroffen. Tegenwoordig bevindt zich een exploitatie te Heerlerheide. Vroeger werd over de Duitsche grens bij Herzogenrath en Nivelstein dit zand ook gewonnen. Het Nederlandsche zand is gelijkwaardig met de allerbeste buitenlandsche soorten.

Andere zanden zijn geschikt voor vormzand, o.a. het Oligoceene zwak glauconietische zand van Berg en Terblijt (bij Valkenburg) en het Hervensch Groenzand (Senoon) bij Simpelveld.

Klei komt in verschillende formaties voor in Zuid-Limburg. Na op het verschil tusschen de alluviale zee- en rivierkleien en de reeds bekende Limburgsche half vuurvaste kleien gewezen te hebben, behandelt spreker kort het begrip „vuurvast", benevens de onderzoekingsmethode met behulp van Segerkegels. Aan de hand van een aantal analyses worden de eigenschappen van vuurvaste klei besproken en de Nederlandsche hiermede vergeleken. Het blijkt, dat deze vergelijking niet zeer bemoedigend is; echter zijn de onderzoekingen door de Rijksopsporing van Delfstoffen nog in gang en moet men de resultaten afwachten. De meeste kans is in het Onder-Senoon, het Achenië́n of Akensch zand.

De reeds sedert Romeinschen tijd bekende half vuurvaste Brunssumsche kleien worden ook nu nog ontgonnen. De meestal geringe zuiverheid beperkt echter het gebruik. Voor faience zijn de nu bekende ongeschikt, wel bruikbaar zijn zij voor verblendsteenen, grès buizen, zuurvast materiaal en grof aardewerk.

Spreker verduidelijkte zijn voordracht met veel Lichtbeelden en monsters.

ZUIDERZEE-VEREENIGING.

De Zuiderzee-Vereeniging heeft weer een nieuw geschrift het licht doen zien, dat voor het grootste deel is samengesteld door dr. A. A. Beekman [1]) Op 18 April 1877 was door het ministerie Heemskerk het eerste wetsontwerp aangeboden betreffende de bedijking en droogmaking van het Zuidelijk gedeelte der Zuiderzee en het maken van een waterweg van Amsterdam naar de rivier de Waal.

(In Nov. van dat jaar door het volgende ministerie ingetrokken.)

7 Mei 1901. Tweede regeerings-ontwerp (m.in. C. Lely) tot afsluiting der Zuiderzee en droogmaking van de Wieringermeer en den Z. W. Polder, naar het plan der Staatscommissie. (Na aftreden van dit ministerie ingetrokken.)

[1]) Leiden, E. J. Brill.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

4 Nov. 1907. Derde regeerings-ontwerp (m.in. J. Kraus) voor den aanleg van een gedeelte van de afsluiting der Zuiderzee en indijking en droogmaking van de Wieringermeer, naar het plan der Staatscommissie, maar verkleind met het Z. O. diepste gedeelte; (ingetrokken door een in 1913 opgetreden ministerie).

6 Sept. 1916. Vierde regeerings-ontwerp (m.in. C. Lely) tot afsluiting en droogmaking der Zuiderzee, waarbij bepaald wordt dat de afsluitdijk en de beide westelijke gedeelten eerst zullen worden uitgevoerd en de beide oostelijke zullen worden voorbereid in een geraamden tijd van 15 jaar, terwijl met deze laatstgenoemde gedeelten aangevangen zal worden op een nader bij de wet te bepalen tijdstip.

Zoo staat thans de zaak; de heer Lely is nog steeds minister en geen opvolger kreeg kans ook dat vierde regeerings-ontwerp in te trekken.

De Zuiderzee-Vereeniging had reeds een groot aantal rapporten, boeken, verhandelingen, enz. over de Zuiderzee-quaestie en hare details uitgegeven.

Naar aanleiding van de indiening van het vierde regeeringsontwerp heeft de vereeniging het wenschelijk geacht nog eens een beknopt overzicht te geven van het geheele plan tot afsluiting en gedeeltelijke drooglegging, en dan den inhoud der omvangrijke bibliotheek harer eigen uitgaven. Dr. Beekman was daartoe bereid.

Maar naast de geschiedenis en de beteekenis van het Zuiderzee-plan heeft dr. Beekman nog een tweede gedeelte aan zijn arbeid toegevoegd: n.l. een wederlegging van bezwaren. Het dag. best. van de Zuiderzee-Vereeniging leidt die als volgt in:

„In den laatsten tijd zijn een aantal geschriften en artikels uitgekomen tot bestrijding van de plannen tot afsluiting der Zuiderzee; er zijn daaronder welke nieuwe argumenten daartegen schijnen aan te voeren. Daar die artikelen alle berusten op onjuiste gegevens of onvolledige kennis van de werkelijke toestanden, hebben wij het nuttig geoordeeld ook een nadere bespreking aan die laatste artikelen te wijden, welke dr. Beekman op ons verzoek ook heeft willen te boek stellen."

Een der nieuwe argumenten, die wij in het werk van den heer Beekman aantreffen en uitgewerkt vinden, is dit: „Door de droogmaking der vruchtbare kleigronden in de Zuiderzee, zal Nederland in tijden als wij nu beleven zichzelf geheel van de noodige tarwe kunnen voorzien."

In het gedeelte: wederlegging van bezwaren, bestrijdt dr. Beekman o.a. den heer de Gelder, directeur van de Visscherij-courant; den heer van Veen, civ. ing. en hoofd-directeur van gemeentewerken te Breda; het plan J. Ulhake; de heeren D. R. Mansholt en L. H. Mansholt, die van het leggen van den afsluitdijk hoogere waterstanden op de Friesche en Groningsche kusten, dus dijkbezwaar en dijkgevaar vreezen; ten slotte den heer Vijverberg.

Wij willen ons onthouden van het geven van een oordeel over de waarde van 's heeren Beekman's argumenten in het tweede deel van zijn arbeid, de weerlegging van bezwaren. Maar dat bij die weerlegging aan het eerste gedeelte — de algemeene beschrijving van het plan der afsluiting en droogleggings — heeft toegevoegd, herhoogt ontegenzeggelijk de waarde van deze jongste uitgave der Zuiderzee-vereeniging. Immers de Zuiderzee-zaak komt binnenkort weer in het middelpunt der openbare belangstelling en discussie. Dat zal dan zoowel het gevolg zijn van de indiening van het vierde regeeringsontwerp, als van den watersnood van Januari 1916, die de Zuiderzee-dijken en aangelegen polders zoo fel had geteisterd.

Vacante Betrekkingen.

— Hoofd van de Technische gemeente-diensten te Delft, civiel- of militair ingenieur. Jaarwedde f 3600.—, klimmend tot f 4400.—. Verzoekschriften op zegel, diploma's, enz. vóór 15 Maart a.s. in te zenden ter Gemeente-secretarie. (1)

— Bouwkundig Teekenaar-Opzichter, op werk van Architectenbureau te Amsterdam. Uitvoerige sollicitaties lett. W. H. F. Nijgh & van Ditmar, Amsterdam. (1)

— Opzichter bij de Gemeentereiniging te Rotterdam, voor den ontsmettingsdienst, algemeen ontwikkeld, leeftijd omstreeks 30 jaar. Inlichtingen verkrijgbaar bij den Directeur, gezegeld verzoekschrift, enz. vóór 15 Maart a.s. aan Burgemeester en Wethouders. (1)

— Twee Bouwkundige Opzichter-Teekenaars, voor dadelijk. Uitvoerige brieven lett. R. V. 456, Nieuws van den Dag (1)

— Directeur der Ambachtsschool te Brielle, jaarwedde f 1800.—; de tegenwoordige is tevens Directeur der Gem. Avond-Teekenschool, jaarwedde f 200.—. Stukken vóór 20 Maart e.k. aan den Voorzitter J. H. van Leeuwen. (1)

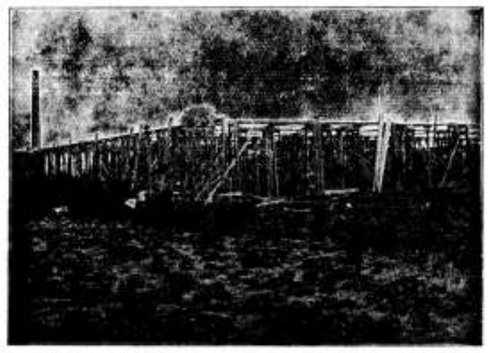
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinbekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

Inaanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Weled. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer". Vraagt inlichtingen aan de Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Clare c.s.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 17 MAART 1917. No. 11

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer Jaaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De Eerste Nederlandsche Jaarbeurs.

Slot. (Zie bladz. 74.)

Wanneer deze regelen onder de oogen onzer lezers zullen komen, zal de Eerste Nederlandsche Jaarbeurs tot het verledene behooren. Het zou dus geen zin meer hebben, thans nog in bijzonderheden na te gaan, hoe Nederland's handel en nijverheid er voor den dag gekomen zijn en of zij er op waardige wijze waren vertegenwoordigd. Ook zouden détail beschrijvingen van enkele in het oog vallende monsterkamers en stands geen doel meer treffen nog afgezien van de moeilijkheid eener gedetailleerde beschrijving van zulk een Jaarbeurs, waarbij men aan iedereen recht zou willen laten wedervaren. Die moeilijkheid is wel doorslaand gebleken in de verslagen, die men in de dagbladen heeft kunnen lezen. Daarin wordt van alles verteld, zonder dat nochtans een dier verslagen ons een eenigszins volledig overzicht geeft van hetgeen op de Jaarbeurs te zien en te leeren viel. Over sommige reeds bekende zaken wordt daarin met onmoodige uitvoerigheid uitgeweid, terwijl andere zaken, somtijds van meer belang met stilzwijgen worden voorbijgegaan. In een woord, de verslagen zijn lang niet zoo, als wij ze van de bekwame reporters der toongevende bladen gewoon zijn. De oorzaak van dit verschijnsel is, gelooven wij, niet ver te zoeken. De zaak was nieuw en hier te lande nog nooit vertoond, maar dit zou voor geoefende verslaggevers geen beletsel zijn geweest, om er een overzichtelijk beeld van op te hangen. Zij had echter de fout der onoverzichtelijkheid in hare inrichting en daardoor was het verkrijgen van een duidelijk overzicht in betrekkelijk korten tijd onmogelijk. Ofschoon de terreinen niet uitgestrekt waren, was het, inzonderheid op het Vreeburg, moeilijk zich te oriënteeren en den weg te vinden. Dit was grootendeels het gevolg van het vrijwel geheel ontbreken van eenig stelsel in den aanleg. Het ontwerp der plattegronden is blijkbaar aan geheel onbevoegde handen overgelaten; men heeft de kamertjes maar op het terrein neergezet, zooals het uitkwam en daardoor het armelijke effect gekregen, dat zonder kosten vermeden had kunnen worden; geheel vermeden misschien niet, maar toch veel minder hinderlijk opvallend. Met dezelfde leelijke witte keeten zou, wanneer men ze volgens een goed plan op het terrein had neergezet, wat beters gemaakt zijn kunnen worden.

Voorts was er nog iets anders, dat het overzicht zeer belemmerde, namelijk de schilderachtige wanorde, waarin producten en bedrijven van den meest uiteenloopenden aard over de verschillende monsterkamers en stands waren uitgestrooid. Wel was er een neiging tot groepeering op te merken. Zoo waren op het Janskerkhof in hoofdzaak voedingsmiddelen en chemische producten ondergebracht, terwijl men op het Vreeburg de drukkers, de glasfabrikanten en enkele andere bedrijven groepsgewijze bijeengeschoold vond, maar het wilde ons voorkomen, dat dit meer toeval was, dan wel het gevolg van een maatregel, om het den beursbezoekers gemakkelijk te maken, te vinden, wie zij er kwamen zoeken, of niet te vinden, omdat hij er niet was, zonder gevaar te loopen, later op de thuisreis te bemerken, dat hij er toch wel was, maar verscholen in een hoekje waar niemand hem zoeken zou.

Wanneer zoo iets nu reeds gebeuren kon, hoeveel te meer zal het dan bij een eerstvolgende gelegenheid noodig zijn, te zorgen, dat de bezoekers zich vlug en gemakkelijk kunnen

oriënteeren. Dit is o.i. een allereerste eisch, die men stellen moet, en dat men elkaar ondanks alles toch op de Eerste Nederlandsche Jaarbeurs wel heeft weten te vinden mag niet als verontschuldiging gelden voor de fouten, die in dit opzicht gemaakt zijn. Men vergete niet, dat, wie elkander er nu zochten, voor het meerendeel elkander reeds kenden. Willen de Jaarbeurzen aan hun doel beantwoorden, dan moeten daar hoelanger hoe meer de menschen elkaar ontmoeten, die elkaar nog niet kennen. Nieuwe relaties moeten worden aangeknoopt en dat moet zooveel mogelijk in de hand worden gewerkt. Ook zal aan de deelnemende producten en fabrikanten een ruimere gelegenheid moeten worden geboden, om met nieuwe producten voor den dag te komen. Op den duur zullen de gesloten monsterkamers het moeten afleggen tegen open stands, want het is niet slechts het nieuwsgierig publiek, dat meer belang stelt in een, zij het ook kleine, pakkende uitstalling, dan in de stalen, die in de monsterkamers onverschillig verspreid liggen. Ook de zakenmenschen zijn geenszins ongevoelig voor een smakelijk opdienen van het aangebodene en een fabrikant moge nog zoo solide, zijn firma nog zoo oud zijn, op den duur zal hij terrein verliezen aan elken concurrent, die van elke gelegenheid gebruik maakt, door een pakkende reclame de aandacht op zijn zaak en zijn fabrikaat te vestigen. En waar is, zou men zeggen, de gelegenheid schooner dan op zulk een Jaarbeurs. Zij zijn op het gebied der reclame nog te veel theoristen; de practische toepassing laat bij onze nijverheid nog zoowat alles te wenschen over. Dit moet elk bezoeker van de Jaarbeurs duidelijk geworden zijn en viel nog te meer in het oog door de weinige uitzonderingen door enkele deelnemers gemaakt. Wanneer het in het vervolg gewenscht en noodig geacht moet worden de kunst bij de inrichting der Jaarbeurs een stem in het kapittel te geven, niet minder noodig zal het zijn, de reclame daarin door een of meer bevoegde specialiteiten te doen vertegenwoordigen. Het allerbeste zou wellicht zijn, dat men het daarheen kon leiden, dat een goede samenwerking tusschen kunst en reclame werd tot stand gebracht.

Een der meest in het oog vallende uitzonderingen was thans ongetwijfeld de zetel van de N.V. Nederlandsche Betonijzerbouw, het geheel met gemetalliseerd beton bekleede gebouwtje, dat, ook door zijn plaatsing onmiddellijk bij den hoofdingang van het Vreeburgterrein, dadelijk de aandacht moest trekken, in het bijzonder van de bouwkundigen. De critiek heeft zich met een zekere voorliefde op dit gebouwtje geworpen, hetgeen verklaard kan worden uit het feit, dat er overigens op de Jaarbeurs op architectonisch gebied niets te critiseeren viel.

Maar niettegenstaande deze critiek, gelooven wij, dat deze reclame voor de metallisatie van het beton uitstekend geslaagd mag heeten. Wellicht heeft de critiek daartoe nog bijgedragen, want zij heeft zich wijselijk niet gewaagd aan een beoordeeling van het door Dr. Sanders uitgevonden proceédé maar alleen van de wijze, waarop het hier gedemonstreerd werd. Het resultaat van het proceédé is aanvankelijk werkelijk verrassend; de vraag, of op den duur in ons klimaat de kleuren stand zullen houden, kan niet anders dan door de ervaring beantwoord worden. De uitvinders hebben er de beste verwachtingen van en zij hebben gelijk, dat zij van de aanvankelijk gunstige resultaten dadelijk gebruik maken voor een schitterende reclame.

Onze overige betonfabrieken hebben zich daartegenover al heel slecht gehouden, zij schitterden grootendeels door algeheele afwezigheid. Trouwens de bouwmaterialenindustrie was over het algemeen zeer onvolledig op het appèl gekomen. Onze steenfabrikanten schijnen het, op enkele gunstige uitzonderingen na, nog maar niet noodig te vinden hun fabrikaat op eenigszins krachtdadige wijze te pousseeren. Naast het betongebouwtje toch had op een Nederlandsche Jaarbeurs een soortgelijke inzending van een of meer onzer steen- en pannenfabrieken behooren te staan. Onze hout-industrie was ook al niet veel beter vertegenwoordigd, metalen en verfwaren wat beter, maar toch ontbraken hier nog te veel bekende firma's; hetzelfde was het geval met onze glasindustrie. Een actueele inzending was ongetwijfeld het nog niet door groote wellúidendheid uitmuntend carillon van de firma Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel, doch waar waren onze andere meer bekende en wellicht oudere klokkengieters? En waar waren de orgelmakers, die zich nog onlangs over gebrek aan belangstelling in hun industrie beklaagden? Er was er geen enkele, ofschoon er, naar wij meenen, in Utrecht zelf minstens vier gevestigd zijn.

Verwachten deze heeren alles van de bescherming van den onlangs opgerichten Klokken- en Orgelraad?

Zoo ja, dan is er niet veel profetenwijsheid voor noodig om hun te voorspellen dat zij bedrogen zullen uitkomen.

Hoe het nu eigenlijk staat met de andere takken van Nederlandsche nijverheid, of deze over het algemeen goed of op bevredigende wijze op de Jaarbeurs vertegenwoordigd waren; wij willen het gaarne op gezag van bevoegde beoordeelaars aannemen; doch zoo wij de bedrijven, die verband houden met de bouwvakken, als maatstaf aannemen, blijft bij ons eenigen grond voor twijfel bestaan, hetgeen evenwel niet wegneemt, dat de Eerste Nederlandsche Jaarbeurs, als eerste proefneming, wellicht ten volle geslaagd mag heeten. Waarschijnlijk heeft men, onze volksaard kennende, de verwachtingen niet al te hoog gespannen en het is zeker een heugelijk feit, dat die verwachtingen verre overtroffen zijn. Met het volste vertrouwen durft men dan ook de onderneming voort te zetten, hoezeer overtuigd, dat er veel is dat hierna beter georganiseerd zal moeten worden. Wij wenschen de instelling dan ook gaarne een goede toekomst; met het oog op de ligging van ons land zelfs een groote toekomst en hopen, dat er een heilzame invloed van zal uitgaan op onze nijverheid en onze bedrijven. Men heeft het thans noodig geoordeeld slechts Nederlandsche zaken toe te laten; dit was met het oog op de tijdsomstandigheden waarschijnlijk goed gezien en zal misschien een volgend jaar eveneens noodig zijn. Men bereide zich echter inmiddels voor op den komenden internationalen strijd en zie daarin vooral geen ontmoedigend schrikbeeld, maar een aansporing te meer tot verhoogde inspanning. De Jaarbeurs zal toch eerst geheel aan haar doel kunnen beantwoorden, wanneer zij geworden is een vrije markt in den volsten zin van het woord. Zij was dit nu nog niet en had nog een min of meer protectionistisch tintje, ofschoon men niet al te streng geweest is en ook niet al te streng kon zijn in het weren van alles wat niet strikt Nederlandsch was. Wij zullen altijd in vele opzichten van het buitenland afhankelijk blijven, maar dit is voor onze nijverheid geen overwegend bezwaar. Alleen de concurrentie op de open markt kan haar leeren in welke richting zij hare verdere ontwikkeling zoeken moet. Zij streve voorshands niet naar het onbereikbare, maar overwege in de eerste plaats, welke hulpbronnen binnen haar bereik liggen.

Is het nog wel noodig, er op te wijzen, hoeveel van die hulpbronnen hier te lande, en veel meer nog in onze koloniën, ongebruikt liggen, alleen omdat er wat energie, wat durf noodig is om ze onder ons bereik te brengen? Ook zal dit te bevorderen kan de Nederlandsche Jaarbeurs een krachtig middel worden.

Een lezing over Moderne Kunst.

II. (Zie bladz. 66.)

Het waren eerst mooie dingen en daarna rare dingen, die de heer Van Doesburg ons in zijn lichtbeelden vertoonde. De mooie dingen begrepen wij wel en wat de spreker ons vertelde van den rythmus, die daarin aangetoond kan worden, was ons niet nieuw. Hij demonstreerde die aan werken van Rafaël, Michel-Angelo en andere, ook oudere meesters; ten overvloede ook aan een beeldhouwwerk van Rodin, het bekende „l'éternel idôle". Een dergelijke demonstratie is niet zoo heel moeilijk voor iemand, die wat over kunst weet te praten, maar om de toehoorders te doen gelooven, dat deze rythmus, deze driehoekvorm of zigzaglijn in deze kunstwerken nu eigenlijk het eenige was, waaraan zij hun waarde als zoodanig ontleenen, dat is hem, gelooven wij, slechts matig gelukt. Wij worden nu eenmaal in onze kunstopvattingen, of wij het erkennen willen of niet, door het verledene beïnvloed; de heer Van Doesburg evengoed als ieder ander en wanneer hij zegt, dat Rodin een kunstenaar is, die met zijn eenen voet in de traditie, met zijn anderen in de moderne opvatting staat, dan kenschetst hij slechts de positie van alle hedendaagsche kunstenaars en kunstcritici.

En hij zelf, waarom greep hij terug in het verleden? Om houvast te vinden voor de opvattingen, die in de toekomst zullen moeten overheerschen; en hij vond dien houvast, naar hij meende, in sommige eigenschappen, die alle kunstwerken bezitten, maar die o.i. slechts factoren zijn, niet het eenig alles, waarmede het kunstwerk staat of valt. Bij het genoemde beeldhouwwerk van Rodin is het toch niet de trapsgewijze opbouw van de groep, die alleen den aesthetischen indruk teweegbrengt. Die opbouw werkt mede, dat geven wij dadelijk toe, maar er zijn nog vrij wat meer factoren in het spel en, wij gelooven, veel belangrijker factoren, die echter naar het schijnt door den spreker over het hoofd worden gezien.

Wij zullen op de woorden, die de heer Van Doesburg bezigde om zijn denkbeelden uit te drukken, thans niet verder ingaan, evenmin op de stellingen bij wijze van conclusies door hem geformuleerd. Gelukte het hem nog met een werk van Cézanne of Vincent van Gogh die stellingen aannemelijk, althans begrijpelijk te maken, bij de vertooning van werken van Picasso, Kandinsky en anderen viel hem dit al moeilijker, terwijl de streepjeskunst van Mondriaan reeds niet meer in staat was bij het gros der toehoorders eenige emotie te wekken. Wij willen volstrekt niet beweren, dat dit aan de kunstenaars lag, maar konden toch ook een opmerking, dat dit kleuren- en streepjesspel toch eigenlijk geen beeldende kunst meer genoemd kon worden, moeilijk tegenspreken. Het is tapijtkunst, batikkunst, of hoe men het noemen wil, in elk geval patroonkunst. Wij willen hiermede niet zeggen, dat zij op een lager peil thuisbehoort dan schilderkunst. Menig Perzisch tapijt, menige Indische batik staat als kunstwerk veel hooger dan menige schilderij. Wij betwijfelen echter of de heer Van Doesburg bedoeld heeft aan te toonen, dat onze schilderkunst zich in de vlakversiering zal moeten oplossen. Misschien ook wel, maar dan staan onze schilders nog ver ten achter bij de Oostersche sierkunstenaars en betwijfelen wij zelfs of zij het wel ooit tot iets toonbaars zullen brengen.

Wanneer een schilder als Mondriaan den indruk, dien hij ontvangen heeft van de aanschouwing eener kathedraal niet anders weet weer te geven dan door een paneel vol te teekenen met horizontale en verticale streepjes, schijnbaar zonder samenhang, dan moeten wij aannemen, dat hij, of in het geheel niet ontvankelijk is voor den aesthetischen indruk van een bouwwerk als een kathedraal, of absoluut de gave mist om een ontvangen indruk aan anderen mede te deelen, in welken vorm ook, zij het in een fantastisch kleurenspel of in muziek. Wij zien voor dergelijke kunstenaars geen toekomst, tenzij zij, zoo zij aanleg voor teekenen hebben, eerst eens een half leven aan de studie van natuur en oude kunst wijden of van onze Indische batiksters en Japansche sierkunstenaars gaan leeren, hoe men een deel van zijn ziel kan leggen in een vlakversiering. Maar met praten en werken naar theoretische recepten komen zij er zeker niet. Wanneer men werkelijk modern, ultra-modern wil zijn moest men, als dat mogelijk was, het verleden geheel overboord werpen, de groote meesters incluis, want in elke ultra-moderne opvatting is ook hun werk totaal waardeloos. Men zou er dan wellicht toe komen niet meer te schilderen; dit zou voor den kunsthandel een ramp en voor de verf- en penseelenfabrikanten een zware slag zijn, maar de kunst zou er misschien niet zoo erg onder lijden, wanneer eens een tijdperk intrad, waarin geen schilderkunst werd geproduceerd.

Immers de negentiende eeuw heeft een tijdperk gekend, waarin absoluut geen bouwkunst werd geproduceerd en toch koesteren wij van de toekomst der bouwkunst de schoonste verwachtingen. Waarom zouden wij dan aan de toekomst der beeldende kunsten wanhoopen?

Wij doen dit dan ook evenmin als de heer Van Doesburg en anderen. Tot die anderen rekenen wij b.v. den heer Just Havelaar, die ongeveer terzelfder tijd in zijn derde lezing over beeldende kunst in de Rotterdamsche Academie nagenoeg hetzelfde onderwerp behandelde. Het komt ons niet onbelangrijk voor, het betoog van dezen spreker als het ware naast dat van den heer Van Doesburg te plaatsen en daarmede onze beschouwing over de zaak te besluiten. Wij woonden de Academie-lezing niet bij doch ontleenen het onderstaande aan het verslag in de Nieuwe Rott. Courant en plaatsen het, zooals vanzelf spreekt, zonder commentaren.

De heer Havelaar heeft de derde en laatste van zijn Academie-lezingen gehouden over „Realisme en Abstractie in Schilder- en Beeldhouwkunst".

Het geheel is een werk van veel studie, van nadenken van overtuiging, in den vorm van iemand die welbespraakt is. Had de spreker de vorige maal althans ons geërgerd door enkele uitdrukkingen, welke heroën onzer Hollandsche kunst golden; gisteren was er louter waardeering, was er warme liefde en een inzicht, dat over den arbeid van eeuwen ging. De rede was hierdoor wel vermoeiend; wij hopen, dat de heer Havelaar zijne studie, na haar op zijn gemak te hebben herlezen, in druk zal geven — de lezer zal er veel aan hebben.

Als bedoeling zal dan blijken, dat de heer Havelaar elke periode, elke school waardeerend heeft willen kenschetsen, doch tevens het licht doen vallen op een toekomst, op iets dat hij verwacht, waarvan hij de komst, of juister de terugkomst, vast hoopt.

Zij onder onze landgenooten, die onder de leuze „geen stofuitdrukking, geen toonverhouding" en wat al verder niet meer zich op hem zouden willen beroepen, zouden misschien het lid op den neus krijgen, want zóó gereedelijk gaat deze criticus volstrekt niet mee. Zelfs Kandinsky voldoet hem niet. Géén kunstenaar gaf nog, wat het zijn zal. De heer Havelaar vocht dus voor een X, voor een illusionneelen kunstenaar, neen, voor een illusioneele kunst der toekomst, doch wat deze willen, bedoelen zal, zeide hij duidelijk.

Na een met menig mooi lichtbeeld geïllustreerde beschouwing der Renaissance, van de Italianen, van de barok, nadat hij o.a. zeer gelukkig de schoonheid in een zelfportret van Ingres had aangewezen, kwam hij tot Barbizon en Den Haag. Men beschouwt die landschapskunst veelal als Renaissance; hij zag er een voortgang in. Voor hem is

heel de 19e eeuwsche beeldende kunst een laatste samenvatting van eeuwen omspannende droomen. Onze Haagsche schilders, Jaap Maris bovenaan, namen de traditie der Barbizon-school over; zij trachtten de schemerige romantiek te overwinnen. Maris gaf meer natuur dan zijn voorgangers. Corot had een zekeren traditioneelen stemmingsdroom gehuldigd. Mauve, die hem het meest geleek, gaf diezelfde picturale fijnheid van kleur, maar zonder opzettelijk idyllische onderwerpen te kiezen. Hij zag de schoonheid van Carot's droom terug in het alledaagsche. Toch bleven onze Hagenaars nog in wezen romantici, stemmingslyrici; keerden zij zich af van de moderne werkelijkheden. Het impressionisme van Manet af tot ten onzent Breitner en Is. Israëls heeft die romantiek vernietigd. Zij zochten niet meer het verdroomde stemmingsbeeld. De zuiver visueele schilders der 17de eeuw werden de helden: Frans Hals, Velasquez; zij wilden absoluut schilderen en gingen veel verder dan hun voorgangers; de spontaanste figuur-studie van Frans Hals lijkt nog formalistisch en afgemeten tegenover stads-impressies van Breitner. Nooit was met zulk een uiterste gevoeligheid het kleuraspect der dingen waargenomen; de glanzingen van een paardenhuid, de bloeiende weelde van het naakt, de bewegelijkheid van een gebaar, dat alles is nooit zoo vitaal en zoo direct gezien. Zij verfoeiden alles, wat tucht en zelfbezinning heet. Zij waren de stijlloozen; zij haatten de orde. Zij zijn de willekeurigen en de gepassioneerden. School kenden ze niet maken: opvoedende kracht moest hun ten eenenmale ontbreken. Maar een andere vraag is, of de idealiteit van hun kunst zelf geen scheppende, evolueerende kracht had. Een uiterste consequentie voert naar een verdere sfeer van leven. Zij schilderen elke realiteit, omdat elke realiteit hun onverschillig is. Zij leefden uitsluitend voor hun onmiddellijke indrukken. Kleur en toon werd toen alles. Als wij de evolutie der kunst in het groot overzien, van de Gothiek tot op Is. Israëls en Breitner, dan kunnen wij zeggen, dat het een evolutie is geweest van de abstracte lijn naar de naturalistische kleur, van de strenge synthese naar het toevallig, realistisch schilderachtige; een langzame stage ontwikkeling van het zuiver schilderachtige.

Zuiver schilderachtigheid heeft met realiteit nauwelijks meer verband. „Ik schilder niet een koe, ik schilder het licht", zei Willem Maris. Nu kwamen de luministen, die de natuur wilden geven in volle, lichtende openheid; zij hebben de kleur vergeestelijkt, gezuiverd, verimmaterialiseerd; stemming en sentiment, het individualistisch gemoedsleven overwonnen zij; stofuitdrukking was hun niets meer. Dit — zei Havelaar — „hebben zij ons gebracht". En daarenboven: na de individualistische verwildering van het impressionisme, dat slechts de passioneele spontaneiteit van het oogenblik, van den oogenblikkelijken indruk erkende, hebben zij teruggebracht de orde en het bewustzijn. Het stippelen liet geen spontaan zich uitleven meer toe. Deze schilders werden tot bezonnenheid gedwongen door hun techniek; omgekeerd zochten zij deze techniek, omdat zij bezonnenheid wenschten, bezonnenheid, orde, tijl. Aan den anderen kant was het luminisme de laatste consequentie van de picturale kunst: de kleur werd tot een zelfstandig uitdrukkingsmiddel verheven. Deze schilders bereidden een nieuwe idealiteit voor, een nieuwen geest, een nieuwen, synthetischen stijl.

De spreker zag verband tusschen Seurat, Signac, Nibbrig en de psychische, lineaire kunst van een Dupont, Veldheer, Nieuwenhuys; ook tusschen het luminisme en de onderwerploozе kleur-abstractie van een Kandinsky. Hij meende, dat de invloed slechts gering en vormelijk zou zijn; in de toekomst eener onderwerploozе, ideeënlooze abstractie geloofde hij niet. Hij zag er den zelfmoord van het individualisme in. Hij zou dit aesthetisch fanatisme met radeloosheid aanzien en er den ondergang in voelen van de beeldende kunst en den ondergang in het ornament, misschien ook nog ten koste van het ornament, indien hij niet tegelijk een ideeën-macht en een cultuur-macht ons geestelijk leven doorstroomen zag.

Sedert een kwart-eeuw geeft een jonge kunstenaars-generatie in geestdrift uiting aan een spiritueeler levensbesef. Spreker noemde Puvis, Redon, Vincent, Cézanne. Der Kinderen, Roland Holst, Toorop en Prikker, schilders, die ideeën en gedachtedroomen suggereerden, zonder literair te worden; schilders, die „de onbewustheid der impressionisten overwinnen", naar de heer Havelaar zich uitdrukte, „kunst, die eindelijk de psyche van dezen tijd weer uitdrukt". En samen met hen hebben jonge architecten een nieuwen bouwkunstigen stijl verwezenlijkt.

Schijnt er al gevaar, dat het kunst-leven verstart bij de tegenstelling van een tot het uiterste gedreven individualisme en de programmatische abstractie en rebus, de heer Havelaar geloofde, dat al de verwarringen der moderne kunst slechts bewijzen: dat een nieuwe stijl, heel langzaam, groeit en rijpt.

Vereenigingen.

MIJ. TOT BEV. DER BOUWKUNST, VAKVEREENIGING VAN NEDERL. ARCHITECTEN.

Te Utrecht in het Haagsche Koffiehuis is op 1 Maart j.l. de tweemaandelijksche ledenvergadering gehouden van bovengenoemde Maatschappij.

Aan de orde was de behandeling van het voorstel van den directeur van den gemeentelijken woningdienst, om in verband met de rijzing der bouwmaterialen, bij de vaststelling van het architectenhonorarium voor den bouw van woningen voor de volkshuisvesting van de regeling der honoratiumtabel af te wijken. Naar aanleiding van dit voorstel had het bestuur der maatschappij het advies gevraagd van de „Commissie van Geschillen der honoratiumtabel voor de Woningbouw voor de Volkshuisvesting", welke Commissie voor het kleinste gedeelte uit architecten bestaat. Voorzitter dezer commissie is Prof. Mr. P. Scholten. Bovendien raadpleegde het bestuur nog de commissie van geschillen der gewone honoratiumtabel (deze tabel stelt het honorarium vast voor allen bouw, die niet gerekend kan worden tot den woningbouw voor de volkshuisvesting. Beide commissiën adviseerden eenstemmig het bestuur der maatschappij om niet op het boven omschreven voorstel in te gaan, maar de vastgestelde tabel te handhaven.

Eenigen tijd geleden is door het bestuur der maatschappij een commissie benoemd, bestaande uit de heeren G. C. Bremer b. i., H. van der Kloot Meijburg en A. H. Wegerif Gzn., ten einde het instituut der Schoonheidscommissiën en der bouwkundige adviesbureaux in studie te nemen. Deze commissie bracht op de vergadering haar voorloopig rapport uit. In hoofdzaak wijst de commissie op de wenschelijkheid, dat de totstandkoming van Schoonheidscommissiën niet meer afhankelijk wordt gesteld van het initiatief der verschillende gemeenten, maar bij de wet wordt geregeld. In het algemeen acht de Commissie het instellen van adviesbureaux in de groote steden niet gewenscht. Een dergelijk bureau toch werkt het geven van opdrachten aan ongeschoolde werkkrachten in de hand. Ten platte lande echter kan, volgens de meening der Commissie, de totstandkoming van een adviesbureau noodig blijken, ten einde de taak der schoonheidscommissie beter tot haar recht te doen komen.

Voor de commissie voor propaganda voor het lidmaatschap der M. B. V. A. werden door de vergadering aangewezen de heeren A. Broese van Groenou b. i., G. Versteeg en A. H. Wegerif Hzn.

Dan werd door den heer J. Gratama b. i. een toelichting gegeven tot de werkteekeningen van het tuinhuis in gemetalliseerd beton op de Jaarbeurs te Utrecht, gebouwd in opdracht der N. V. de Ned. Betonijzerbouw.

De vergadering werd besloten tot een bezoek aan de Jaarbeurs, waar de directeur van genoemde N. V. de heer Dr. Ing. L. A. Sanders zoo vriendelijk was de bezoekers in de gelegenheid te stellen ook het interieur van dit tuinhuis te bezichtigen. Ook hier gaf de architect eenige toelichtingen.

ARTI ET AMICITIAE TE AMSTERDAM.

Op 2 Maart j.l. hield Dr. Jan Kalf in dit Genootschap een lezing over: Het eigene in de Hollandsche architectuur.

Spreker begon met te herinneren hoe Busken Huet deed opmerken, dat tegen duizend vreemdelingen, die het werk van Rembrandt enz. komen bewonderen er slechts een het paleis op den Dam komt bezien. En wij zelf zijn meestal van het idée dat de vreemdelingen gelijk hebben. Holland heeft geen prachtige werken te stellen tegenover de Fransche gothische en de Italiaansche Renaissance-gebouwen: Men schijnt hier afkeerig te zijn van pracht en praal; onze publieke toestand heeft niet geleid tot het oprichten van paleizen; daarbij is de slappe Hollandsche bodem niet uitnoodigend tot doen van grootsche scheppingen; hij levert ook geen rijke bouwmaterialen: alleen klei en hout.

Dit alles kan echter een achterna opgezette theorie genoemd worden, want een rondkijkend oog vindt onder de oude Hollandsche architectuurwerken veel dingen van beteekenis; en als de vreemdeling ze niet komt bezoeken, is het wel in de eerste plaats omdat wij er zelf blind voor zijn.

Dit wordt namelijk bewezen doordat de litteratuur over dit onderwerp hoofdzakelijk Duitsch is, en aangezien de Duitsche smaak iets heel anders is dan de Hollandsche, zal dan ook wat ons in onze architectuur lief is, den Duitscher vreemd blijven. Dehio en Von Bezold betreuren, dat Holland geen konsekwente baksteenarchitectuur had, gelijk Duitschland, te weten een architectuur waar geen natuursteen in voorkomt; maar, zegt spreker, als wij Dantzig, Lübeck enz. bezocht hebben, dan zijn wij verheugd, dat inplaats van de aldaar gebruikte sterke lijnen en harde kleuren, onze baksteenarchitectuur eene lichtere rose kleur vertoont, waarbij de lijnen door de witte natuursteen nog eenigszins verzacht zijn.

Galland, een andere Duitscher, beschouwt als het typisch Hollandsche het ietwat boersche en rustieke, dat in de architectuur van het begin der zeventiende eeuw te vinden is.

Dit juist wilde Dr. Kalf tegenspreken en hij deed het in een helder en zakelijk betoog.

Eerst was de kerkelijke architectuur aan de orde. Ons werd daarbij gewezen op het verschil, dat te bespeuren is tusschen echt Hollandsche kerken en deze, die hier onder Zuidelijken invloed gebouwd werden. Zoo is in den Hollandschen toren 'n eigenaardige overgang van den vierkant naar den achtkant; deze laatste is hoog en heel sterk uitgesproken met een zekere ingetogenheid en rust. Wij zien er met groote verscheidenheid het volkomen individualistische, het overdreven persoonlijke van den Hollander uitgedrukt. Langzamerhand komt er in de behandeling van den achtkant een zekere bewegelijkheid: de opengewerkte peer maakt, dat de toren met een trilling in de lucht uitsterft. In den In den Renaissance-toren der Nieuwe Kerk te Haarlem begint de trilling reeds onder aan den achtkant .... en zoo gaat men door tot aan de 18e eeuw met het zoeken van nieuwe oplossingen.

Verder toont spreker aan hoe de Hollandsche kerkmuur in tegenstelling met den Franschen, opgelost is als vlakke **wand**, waarbij het dak iets te zeggen heeft; hoe hij niet een analytisch, maar een synthetisch karakter heeft. Het kerkinterieur vertoont dezelfde eigenschappen, ook nog het doorvoeren van horizontale lijnen en het zoeken om de verschillende ruimten tot een geheel te brengen. Het hoogtepunt daarvan werd in den St. Jacob te Den Haag bereikt.

Bij de vroeg Renaissance gebouwen kan dit ook waargenomen worden tot op het oogenblik, dat het stadhuis van Antwerpen hier een grooten invloed komt uitoefenen.

De middenpartij, die er onder den vorm van topgevel een overleven is van de belforten der hallen en siertorens der gothische stadhuizen, wordt hier zonder reden overgenomen en komt het horizontalisme, dit Hollandsche architectuurkarakter storen. Zoo gebeurde het aan het stadhuis te Leiden en aan menigvuldige kleinere gebouwen. Als die topgevels het werk zijn van een Lieven de Key, een Hendrik de Keyzer, dan kunnen wij ze bewonderen; maar als zij door mindere breeders omworpen werden, dan zijn ze ook heel weinig ernstig.

Spreker toont aan, hoe Lieven de Key zelf gevoeld heeft, hoe Jacob van Campen iets eigens wist te maken van de Paliadaansche kunst; hoe de behandeling van den muur als een vlak, verdeeld door horizontale banden zelfs tot 1870 doorgevoerd werd. Hij meent ook, dat de echte Hollandsche kleur niet de ietwat rammelende der vroeg 17-eeuwsche gevels is, maar wel de meer ingetogene der paarse geoliede baksteenen, waartusschen de dof-groene deur een goed accent legt.

Nadat hij er op gewezen heeft hoe deze horizontale architectuur goed overeenstemt met de horizontale lijnen van den walkant en het watervlak der grachten, laat hij zien hoe de vlakke wand met horizontale verdeelingen in de architectuur van De Bazel terug te vinden is; hoe in de groote Beurszaal van Berlage hetzelfde ruimtegevoel besloten ligt als in de Bavokerk te Haarlem; hoe Berlage zijn verbrokkelde gebouwen voor „De Nederlanden" te Amsterdam en Den Haag vereenvoudigd heeft en vlakker gemaakt; hoe verblijdend het is dat moderne kunstenaars niet toevallig, maar op natuurlijke wijze op nieuwe en oorspronkelijke wijze nieuwe en levende schoonheid geven waarin echt-Hollandsche eigenschappen op den voorgrond treden. («Tel.»)

Prijsvragen.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN, A. ET A.

Prijsvraag *b.* (Een electr. booglamp met lichtreclame).
Ingekomen de volgende 6 antwoorden

1. Motto punt in twee gekruiste driehoeken geteekend.
2. „ E.
3. „ Reclame.
4. „ Licht.
5. „ Plein.
6. „

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 10. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Bouwkunst, Sier- en Nijverheidskunst, door W. Pennat, met aanteekeningen van J. L. M. Lauweriks.

Herrn Professor Dr. Ing. H. C. Rudolf Dijckerhoff †. Ritter hoher Orden. Overlijdensbericht.

Boekbespreking.
Genootschapsprijsvragen.
Vakbelang, door Candidus.
Jaar en Dag, door Candidus.
Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Inlichtingen.
De restauratie der Fransche steden.

DE BOUWWERELD No. 10. Een prijsvraag in de 18de eeuw.
Stalinrichting, door G. Smits, Hoofdopz. Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen (slot), met afbeeldingen.
Boek en Tijdschrift. Port Sunlight. A record of its artistic & pictorial aspect bij T. Raffles Davison.
Verslagen van vergaderingen.
Spreuken en citaten.
Afbeeldingen. Gevelprijsvraag »Vredehof«, Rotterdam.

DE INGENIEUR No. 10. H. W. Forbes. Levensbericht met portret, door prof. G. de Josselin de Jong.
Centrale verwarming door middel van warm water, door ir. J. W. Lubberhuizen, met afbeeldingen.
De wijziging der Indische Mijnwet, door ir. E. C. Abendanon.
Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, van 24 Februari 1917 te 's Gravenhage.
Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 3 Maart 1917 te Utrecht.
Ingezonden Stukken. De wijziging der Indische Mijnwet, door ir. N. Wing Easton.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 10. Bondsbegrooting voor het jaar 1917 (ontwerp). — Bij de Bondsbegrooting voor 1917. — Voorstellen voor de 21ste gewone algem. verg. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Kort verslag van de Bondsbestuurs-verg. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 10. Nederl. Aannemersbond. Huishoudelijke Vergadering van het Hoofdbestuur met Bestuursleden der Afdeelingen. Agenda.
Oprichting der afdeeling »Heerlen en Omstreken«.
Afdeelingsverslagen. Amsterdam, Jaarvergadering van 16 Februari 1917. — Doetinchem, Jaarvergadering van 20 Februari 1917. — Leeuwarden, Jaarvergadering van 23 Februari 1917. — Vlaardingen, Jaarvergadering, Februari 1917.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 12. In de slotaflevering van den veertienden Jaargang van Eduard Cuypers' maandschrift, waarschijnlijk door de tijdsomstandigheden met eenige vertraging verschenen, treffen wij als hoofdartikel aan een beschrijving van het oude klooster te Ter-Apel, een gedeeltelijk nog vrij goed bewaard overblijfsel, dat, ofschoon wat afgelegen, toch aan de beminnaars der oude bouwkunst niet onbekend is.
Dit neemt echter niet weg, dat de beschrijving van den heer R. H. Herwig, met fraaie afbeeldingen opgeluisterd, nog gaarne door hen zal worden gelezen.
Een tweede artikel van den heer J. G. Sinia voert ons naar de omstreken van Princenhage en beschrijft oude boerenhuisjes in die buurt. Het is met teekeningetjes van den schrijver verlucht.
Curiens zijn de mededeelingen van G. Wijgmans over een oud plan tot overbrugging van het IJ, namelijk het plan van Galman van 1856, bij het thans levend geslacht geheel vergeten.
Tot slot wordt een beschrijving gegeven van de bouwwerken der Levensverzekering-Maatschappij Dordrecht te Weltevreden, namelijk een kantoorgebouw en eenige kleine woningen.

Varia.

VERVAARDIGEN VAN PORTLAND-CEMENT UIT OESTERSCHELPEN.

Langs de kust van de golf van Mexico in de Vereenigde Staten treft men aanzienlijke opeenhoopingen van oesterschelpen aan, welke bijna uitsluitend bestaan uit calciumcarbonaat. Worden deze schelpen tot hooge temperatuur verhit, dan verkrijgt men een zeer zuivere kalk, welke eene uitnemende grondstof vormt voor de vervaardiging van portland-cement.

Het industrieele gebruik van deze schelpen werd echter bemoeilijk door de omstandigheid, dat de schelpen zeer lastig tot een voldoend fijn poeder te malen waren. Dit is noodig om het calcium-carbonaat innig te vermengen met de andere grondstoffen voor de cement-fabricatie.

In een nieuwe fabriek, opgericht door de Texas Portland Cement Cy., bij Honston in Texas, schijnt men deze moeilijkheid te hebben overwonnen.

De fabriek is gelegen aan een kanaal, zoodat de schepen met grond- en brandstoffen deze direct kunnen aanvoeren, terwijl het eindproduct vanaf de fabriek verscheept kan worden.

Lossen en laden heeft plaats door een vaste kraan van circa 200 M. lengte, waarover heen zich een loopkat met grijpemmer beweegt. Deze brug overspant de kade en een opslagplaats, waar 15.000 (M3. schelpen kunnen worden opgeslagen.

Bij het binnenkomen in de fabriek komen de schelpen, evenals de klei waarmede zij vermengd worden, eerst in de breek- en maalruimte, waar zij op de vereischte korrelgrootte worden gebracht in twee trappen. Vanuit de laatste molen komt het schelpenmeel in twee bassins, waar het voortdurend in beweging wordt gehouden. Vanuit deze bassins komt het in reservoirs, waar het mengsel afgegoten wordt, waarna het naar een roteerende oven wordt gevoerd.

In de reservoirs neemt men prisis, welke men in het laboratorium onderzocht, zoodat daar de mengverhouding nog gewijzigd kan worden.

Het mengsel wordt dus gebracht in een horizontalen roteerenden oven, welke een lengte heeft van 67 M. en een buitenwerkschen diameter van 2.75 M. De oven wordt gestookt met petroleum residu.

Daarna wordt het mengsel afgekoeld en bovendien de benoodigde dosis gips toegevoegd. Vervolgens wordt de cement gemalen en ten slotte naar 4 cementsilo's gevoerd, welke 9.15 M. diameter hebben en 18.30 M. hoog zijn. Deze silo's leveren de cement af aan de pakkerij, waarvoor aansluitingssporen loopen.

Voor beweegkracht zijn aanwezig twee Diesel-motoren, welke direct gekoppeld zijn aan twee 450 K.W.-generatoren; zij zijn opgesteld in een machinehuis.

Gedurende de eerste twee bedrijfsmaanden werden 50.000 vaten cement gefabriceerd.

De grondstof, welke hier wordt gebezigd, wordt bij ons in de oude schelpkalkbranderijen gebruikt. In zooverre is de beschreven fabriek interessant, dat de schelpkalk verder verwerkt wordt tot portland-cement.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Bouwkunst-tentoonstelling te Groningen.

Men schrijft ons uit Groningen aan de N. Rott. Courant:

Met steun van het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam, heeft Pichze in de kunstzalen eene mooie tentoonstelling van bouwkunst-teekeningen aangericht.

De belangstelling in bouwkunst groeit zichtbaar, maar moet nog meer groeien. Deze tentoonstelling nu moet dienen om in de belangrijkste stad van het Noorden die belangstelling te vergrooten waar zij reeds aanwezig is, op te wekken waar zij nog ontbreekt. Nu staat tegenover eene bouwkunst-tentoonstelling het publiek heel anders dan tegenover eene van schilderijen, van schilderkunst in 't algemeen en van producten van nijverheidskunst. 't Is gemakkelijk een schilderij, een ets te bezien, het is het voorwerp zelf dat voor ons hangt, niet nog maar het plan dat de schilder er voor ontwierp.

En bouwkunst-tentoonstellingen kunnen gemeenlijk niet anders zijn dan gelegenheden waar men plannen zien kan, ontworpen in de taal waarin de bouwkunstenaar zich uitdrukt, waarbij buitendien, wanneer men die taal al verstaat, heel wat gedacht moet worden om zich de bouwwerken verwezenlijkt voor te stellen.

En de taal van den ontwerper is zoo op eens niet iedereen duidelijk. Magnesse's en foto's kunnen wel wat aanvullingen brengen, maar maken

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

ook slechts voor goede verstaanders van de taal des architects het zich indenken mogelijk in wat hij bedoelt.

Om nu ook leeken tot eenigszins deskundigen te kunnen maken moet bij hen eene groote mate van goeden wil, van ernstige belangstelling aanwezig zijn. Hieraan hapert ook nog al eens wat. De bouwkunst-teekenaars trachten soms aan den smaak en het inzicht van het publiek tegemoet te komen door hunne projecten, die eigenlijk uitsluitend tot doel hebben te construeeren vormen te omschrijven, met meer of minder voor de hand liggende middelen dusdanig op te fleuren dat het ontwerp er misschien wel opvallender, maar niet duidelijker door wordt.

Tentoonstellingen van bouwkundige teekeningen geven daardoor wel eens aanleiding tot het de wereld insturen van tot „prentjes" gemaakte platte gronden en opstanden. Het publiek blijft daardoor toch weer den buitenkant zien van wat de architect heeft bedoeld, wordt dus niet opgevoed in de wenschelijke richting, terwijl dit juist het hoofddoel moet wezen van exposities als deze.

Middelen tot opheldering, die moeten strekken om het moeilijk werkende voorstellingsvermogen te helpen, als moquetten, kunnen echter in dit opzicht van waarde zijn, en ook foto's. Dan is echter noodig naast die hulpmiddelen de wezenlijke ontwerpen op papier te laten zien. 't Is jammer, dat dit bij enkelen niet is geschied. Zoo missen wij ten zeerste bij de foto's van werken van de Bazel de daarbij behoorende ontwerpen en had uitbreiding van het aantal maquettes zeer zeker het geheel leerzamer gemaakt.

Ingezonden is door dr. Berlage, de Bazel, Lauweriks, van Anrooy, Gratama, La Croix, Wijdeveld, van Loghem, Staal, de Meyer en Symons. Een paar namen ontbreken nog om alle der trits van de moderne naar voren komende bouwkunstenaren, die in hoofdzaak in Amsterdam werken, bij elkaar te hebben; naast 't betreuren van hunne afwezigheid past eene dankbare erkenning van het vele goede dat hier aanwezig is.

Wij hopen nader op het tentoongestelde terug te komen.

Er is veel moois te zien en er is tegemoet gekomen aan vele van de bezwaren, die eene bouwkunst-tentoonstelling als deze met zich mede brengt. Het is eene expositie, waarbij nog wel te wenschen overblijft, maar die een opwekkend beeld geeft van den frisschen geest, die de gelederen der jongeren bezielt, steunende op hunne voorgangers ongetwijfeld, maar ook daar naast zoekend langs ongebaande wegen naar nieuw te verwerken stof en nieuwe gegeven tot oplossing brengend.

Oppidum Batavorum.

In de laatste twee jaren zijn vanwege de commissie van beheer van het opgravingsfonds der Nederlandsche Anthropologische Vereeniging te Leiden opgravingen verricht in den tuin van het hotel Valk en op het plateau van den z.g. Kopschenhof onder Nijmegen.

Dr. J. H. Holwerda vermoedt, dat op den Kopschenhof het Oppidum der Batavieren heeft gelegen, dat door Claudius Civilis op zijn vlucht van Xanthen naar de Betuwe werd verwoest.

De commissie heeft den gemeenteraad van Nijmegen verzocht, haar ten behoeve van de voortzetting van het opgravingswerk, dat nog eenige jaren zal duren, uit de gemeentekas een subsidie te verleenen van f 1500 in eens of over 5 jaren verdeeld.

B. en W. hebben nu den raad medegedeeld, dat de reeds thans verkregen uitkomsten van dit voor de geschiedenis, in het bijzonder voor die van Nijmegen, belangrijk werk, van zoo'n beteekenis zijn, dat zij het gewettigd achten, dat de voortzetting door de gemeente wordt gesteund.

Zij hebben daarom voorgesteld — en de raad heeft heden overeenkomstig dit voorstel besloten — aan de genoemde commissie onder zekere voorwaarden gedurende vijf jaren jaarlijks een subsidie te verleenen van f 300. Een der voorwaarden is, dat een representatieve collectie van de gevonden voorwerpen benevens een exemplaar van de kaarten en foto's van het werk kosteloos worden afgestaan aan het gemeentelijk museum.

N. R. Ct.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

Vacante Betrekkingen.

— Teekenaar bij het maken der uitbreidingsplannen der gemeente Velsen, bekend met landmeter en waterpassen. Salaris pl.m. f 150.— per maand. Uitvoerige sollicitaties vóór 1 April a.s. aan den Directeur van Openbare Werken. (1)

— Hoofdopzichter in algemeenen dienst bij de Openbare Werken te Velsen, niet onder dan 40 jaar, jaarwedde f 1800—f 2300 en f 100 tegemoetkoming in huishuur voor gehuwden. Practische ervaring in uitbreidingsplannen gewenscht. Sollicitaties vóór 19 Maart a.s. aan den Directeur van Openbare Werken. (1)

— Bouwkundige bij betonfirma, voor teekenwerk en administratie. Volledige brieven lett. A, bureau v. h. Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, 's Gravenhage. (1)

— Bouwkundig Uitvoerder bij den bouw eener groote hofstede, op een dorp bij Tiel. Aanbiedingen onder No. 00000, bureau van het Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Leerares in Teekenen, gericht op Vrouwelijke handwerken, aan de Industrieschool voor Meisjes te 's Gravenhage. Inlichtingen verstrekt de Directrice, van Diemenstraat 202, 's Gravenhage. (1)

— Bouwk. Opzichter-Teekenaar, flink salaris. Uitvoerige brieven lett. C. A. 857, Nieuws v. d. Dag. (1)

— Bouwkundig Teekenaar-Opzichter, voor groote onderneming, hoog salaris. Volledige brieven, copie-getuigschriften, enz. lett. K. C. 749, Nieuws van den Dag. (1)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

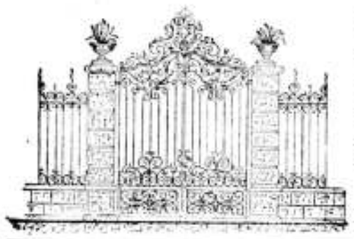

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ADVERTEERT IN DIT BLAD

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

H. WESTENBERG
ALMELO
FABRIEK VAN TROTTOIRTEGELS 30×30 cm
Onder zwaren stoomdruk machinaal geperst
Uitvoering van beton en gewapend beton op de werken
TROTTOIRBANDEN
TELEPH. INT. 181

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

HEINEKEN'S
STOOMJALOEZIEËN en
ROLLUIKENFABRIEK
AMSTERDAM
EN
's GRAVENHAGE
STALEN ROLLUIKEN
IN ALLE CONSTRUCTIEËN

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
90%
ONZER CURSISTEN SLAGEN
ALLE EXAMENS
OPLEIDING VOOR
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT
JACOB VAN CAMPEN
AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUNDIG, WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS ENZ.
ALLE EXAMENS M. O.

Centraal Instituut voor
Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRAAF C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 24 MAART 1917. No. 12

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie.
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Dwang tot Schoonheid.

De beoefening of liever de uitoefening der bouwkunst heeft in den loop van een veertigtal jaren een karakterverandering ondergaan van zoo ingrijpenden aard, dat daarvan, naar wij meenen, in de geschiedenis geen voorbeeld te vinden is.

Wel heeft, zooals wij weten, de opheffing der gilden indertijd, ook daarin iets als een omwenteling teweeggebracht, maar dezoks veel meer geleidelijk in haar werk gegaan. De beweging der laatste jaren kenmerkt zich door ingrijpende maatregelen, van overheidswege. Niet dat de opheffing der gilden ook niet een ingrijpende maatregel moet worden genoemd, maar zij was gericht op een slaken van alle banden, om uit een toestand van slavernij verlost te worden. De moderne beweging daarentegen is gericht op het aan banden leggen van de beoefening der bouwkunst, om uit een toestand van volslagen anarchie te geraken

Er is nog een tweede factor, die op het veranderd karakter der bouwkunstuitoefening van grooten invloed is geweest. De bouwkunst is namelijk in vele opzichten in plaats van een kunst, een bedrijf geworden. Dit wordt o.a. ook in Engeland erkend, „Architecture is now merely a trade" zegt men daar. In dat bedrijf heeft zich, evenals in alle andere, het streven vertoond om het winstgevend te maken, zoo winstgevend mogelijk en toen zijn de vakbelangen op den voorgrond getreden, iets waarvan men vroeger nooit gehoord laas.

Over de vakbelangen hebben wij meermalen onze meening gezegd en meermalen twijfel geopperd of het vakbelang van den architect wel door de vakbelangen gediend en bevorderd werd. Wij zullen daar thans niet over spreken maar liever eenige oogenblikken de aandacht wijden aan twee andere instellingen van groot belang, de bouwverordeningen en de schoonheidscommissies. Onder de bouwverordeningen begrijpen wij alle wettelijke voorschriften van hoogerhand gegeven, betreffende het bouwen, onder schoonheidscommissies, ook adviesbureaus, bouwraden, enz. in een woord die instellingen, welke zich meer bepaald tot taak hebben gesteld voor de schoonheid bij het bouwen te waken.

Iedereen kent de Algemeene Voorschriften van het Departement van Waterstaat. Zij vertegenwoordigen een der oudste voorbeelden van, van hoogerhand uitgevaardigde, verordeningen gedeeltelijk van administratief, gedeeltelijk van zuiver technisch karakter. Wil men nog oudere verordeningen van dien aard vinden, dan moet men zoeken in de oude keurboeken onzer oude steden en men zal vinden, dat de overheidsbemoeiing met bouwzaken reeds van zeer ouden datum is. De latere stedelijke bouwverordeningen hebben hun ontstaan te danken aan de Gemeentewet, waarin aan de gemeenten wordt opgedragen de zorg voor de openbare orde, veiligheid en gezondheid. Die zorg behoorde tot het gebied der politie, men vond, dat dit vanzelf sprak en had misschien destijds gelijk. Het is jarenlang goed gegaan met die politieverordeningen, waarin ook een hoofdstuk over het bouwen en sloopen voorkwam; zelfs in tamelijk groote gemeenten heeft men zich daarmede jaren achtereen beholpen. De uitvoering werd gewoonlijk aan een inspecteur of agent van politie opgedragen, veelal ook aan den gemeenteveldwachter, wanneer die het geheele aan den burgemeester ondergeschikte, politiecorps in zijn persoon vertegenwoordigde.

In de groote steden had men een afzonderlijke bouwverordening, waarvan de handhaving echter uitsluitend in hon-

den der politie verbleef. Wel liet men somtijds den gemeentearchitect een woordje medespreken, doch wanneer de burgemeester dit niet noodig oordeelde, liet hij dezen ambtenaar, de eenige in de gemeente die eenigszins bevoegd was een bouwplan te beoordeelen en de uitvoering ervan te controleeren, er eenvoudig buiten. Trouwens de gemeentearchitecten waren er volstrekt niet op gesteld, politiediensten te verrichten, waarvoor zij geen extra-vergoeding konden bedingen; zij besteedden hun vrijen tijd veel liever aan particuliere werkjes.

Aan deze idyllische toestanden moest echter eenmaal een eind komen, toen Goeman Borgesius in het verschiet opdook met zijn Woningwet, die een algeheele hervorming van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht beoogde, of eigenlijk alleen van het bouwtoezicht, want het woningtoezicht was een nieuwigheid, die eerst met deze wet zou worden ingevoerd. Als alle nieuwigheden ondervond het veel tegenkanting en vooral veel lijdelijk verzet, van een zijde vanwaar men dit niet verwacht zou hebben, namelijk van de besturen der groote gemeenten. Men achtte de verplichtingen, van rijkswege aan de gemeenten opgelegd, ongehoord zwaar, ook financieel, en wellicht heeft het laatste in vele gevallen wel het zwaarst gewogen. Wat het bouwtoezicht betrof was men alleen maar eenigszins ontsteld, dat de regeering zich moeide in, naar men meende zuiver gemeentelijke aangelegenheden. Het leverde echter geen onoverkomelijke bezwaren op het bouwtoezicht aan de nieuwe wet te doen aanpassen. In sommige groote steden was dit toezicht of althans de bouwverordening vrij goed in orde. Alleen in de kleine gemeenten zat men voor de moeilijkheid, een aangelegenheid te moeten regelen waarin men het vroeger op het inzicht en het beleid van den veldwachter had laten aankomen. Hoe het zij, het bouw- en woningtoezicht werd in vele plaatsen van eenige beteekenis een afzonderlijken tak van dienst, die, nu de eerste jaren voorbij zijn, blijkt voortreffelijk te kunnen werken en die wij dan ook niet gaarne zouden missen.

De volmaaktheid is zeker nog lang niet overal bereikt en klachten, die men nu en dan vernoemt, zijn niet altijd ongegrond; ook zijn wij nog niet zoover, dat het maken van slecht werk ganschelijk uitgesloten is. Onwilligen kan men vaak, ook met een rijkswet in de hand, niet dwingen dan door den sterken arm, maar een goed Hollander heeft een hekel aan de politie en laat heel veel na, alleen om buiten haar bereik te blijven, vooral in gevallen waarin de te bedrijven schade aanzienlijker is dan het uit kneiperen te behalen voordeel.

Wordt vervolgd.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG ONTWERP VOOR RECLAMEPLAAT SIGARETTENFABRIEK.

De Firma TOB GROEN & Co., Reclame-Artikelen, Amsterdam, zoekt voor een harer afnemers een ontwerp voor het maken van een Cliché voor een Annonce of voor een affiche in kleurendruk, in hoogstens 6 of 7 kleuren, voor een Sigarettenfabriek.

Tot dit doel wordt een

PRIJSVRAAG

uitgeschreven. De Firma TOB GROEN & Co. nodigt derhalve Teekenaars, Schilders enz. uit, aan deze prijsvraag deel te nemen, en originneele teekeningen in te zenden. Voor de best geslaagde teekeningen worden 8 prijzen toegekend, te zamen ten bedrage van f 1000.—, bestaande uit:

1 prijs van f 500.—
1 prijs van f 250.—
1 prijs van f 100.—
1 prijs van f 50.—
4 prijz. van f 25.— elk.

De beoordeeling wordt opgedragen aan een jury, bestaande uit de Heeren: W. H. DE BUISONJÉ, Hoofdredacteur van het Maandblad „de Bedrijfsreklame". P. BEISHUIZEN, Leeraar in de Bedrijfsreclame aan de Handelsschool der Winkeliersvereeniging. TOB GROEN, Koopman. De uitspraak dezer jury is bindend. De prijswinners staan het volledig recht van reproductie van hunne teekeningen af. De bekroonde teekeningen blijven het eigendom van den uitschrijver van de prijsvraag.

Van de teekeningen, die niet voor een bekroning in aanmerking komen, wordt een aantal met toestemming van den ontwerper tot later gebruik in portefeuille gehouden; hiervoor wordt f 10.— per teekening toegekend. Indien later van de teekeningen gebruik gemaakt wordt, staat de ontwerper hiervoor het volledige reproductierecht af, en ontvangt hiervoor f 15.— per teekening.

De inzenders mogen hoogstens 3 modellen inzenden, op formaat van hoogstens 50 × 65 c.M. Zij worden, wat inhoud betreft, vrijgelaten, doch elke teekening moet een reclame zijn voor een der drie volgende sigarettenmerken GLORY, COUVET of PHOENIX.

H.H. Kunstenaars worden uitgenoodigd, vóór 15 April a.s. hun ontwerpen franco in te zenden aan de Firma TOB GROEN & Co., Heerengracht 504, Amsterdam. Elke teekening wordt voorzien van een pseudoniem van den ontwerper (in den rechter bovenhoek); men sluite hierbij een kaartje met eigen naam en adres of Correspondentie-Adres ân apart couvert; op dit couvert wordt weder alleen het pseudoniem vermeld. Alles te zamen wordt verzonden in een enveloppe waarop duidelijk het woord PRIJSVRAAG vermeld.

De uitslag wordt vóór 15 Mei a.s. bekend gemaakt; bij voldoende deelname zal een Tentoonstelling van de ingezonden ontwerpen georganiseerd worden.

* * *

Bovenstaande advertentie treffen wij dezer dagen aan in het Nieuws van den Dag. De firma Tob Groen & Co. is misschien wel door de tentoonstelling „Kunst in de Reclame" te Amsterdam op het denkbeeld gekomen, het royale bedrag van f 1000.— ter beschikking te stellen voor het verkrijgen eener kunstzolle reclame voor eenige harer artikelen. Een alleszins verblijdend verschijnsel. Helaas echter, moet worden betreurd, dat de firma zich bij het inzenzetten der prijsvraag, niet van bevoegde zijde heeft laten voorlichten. Met allen eerbied voor de namen van de heeren, die als jury zullen fungeeren, meenen wij toch hen onbevoegd te mogen rekenen tot het beoordeelen van de aesthetische waarde van een modern reclamebiljet. Het ontbreken van den naam, ook van een enkel kunstenaar, zal o.i. de kunstenaars afschrikken van deelneming aan deze prijsvraag en de blijkbaar met goede bedoeling opgezette zaak dreigt daardoor op een fiasco uit te loopen.

Zou de P. P. C. haar boekje te buiten gaan wanneer zij een poging deed deze zaak, alschoon niet van bouwkundigen aard, recht te zetten?

PRIJSVRAAG RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen II.

Vraag 11. Mag de tuin met bijgebouwen worden opgevat als een groote ruime binnenhof?

Antwoord. Er is geen bezwaar te verklaren dat ook een omsloten tuin een tuin is, en dat omsluitende gebouwen op zich zelf staande bijgebouwen kunnen blijven; dit alles hangt geheel af van de wijzen waarop dit denkbeeld zou zijn opgelost.

Vraag 12. Mogen de beeldenzalen c. en de modellenzalen d. bovenlicht hebben, zooals b.v. in het Rijksmuseum?

Antwoord. Voor de beeldenzalen (c.) en modellenzalen (d.) wordt bovenlicht door het programma niet uitgesloten.

Vraag 13. Moeten de zalen p. voor het avond-teekenen ook voldoen aan de eischen voor goed Licht overdag, dus de eene lichtopening op een borstwering van 1.50 M. hebben; daar ze niet op het noorden behoeven te liggen, zou men meenen van neen, maar is dan de opgegeven verdiepinghoogte van 6.50 M. niet noodeloos groot?

Antwoord. De zalen voor avondteekenen behoeven niet te voldoen aan de eischen voor de dagzalen gesteld; de hoogte echter blijft als in het programma is bepaald.

Vraag 14. Is het voldoende dat een der zalen u. direct zonlicht krijgt, en de tweede indirect door de eerste heen; moeten deze zalen aan elkaar grenzen?

Antwoord. Beide zalen moeten licht van de noordzijde hebben, terwijl één daarvan buitendien nog een raam moet hebben dat een gedeelte van den dag het zonlicht binnen laat.

Vraag 15. Er wordt gesproken van hoofdingang, kunnen er dus neveningangen geprojecteerd worden, of is het de bedoeling dat alle leerlingen behalve die met fietsen, door de vestibule binnenkomen?

Antwoord. De toegang tot de Academie is uitsluitend door den hoofdingang; neveningangen daarbij zijn niet gewenscht.

Vraag 16. Volgens de laatste alinea van D is het niet geheel duidelijk, of het atelier x. op den tuingrondslag ligt.

Antwoord. De laatste alinea van D. schrijft voor dat de vloer der drie werkplaatsen, dus x. z. en a^1., op de hoogte van den tuingrondslag moet liggen.

Vraag 17. Kan de Jury niet opgeven hoe groot ongeveer de garderobes en toiletten moeten zijn of anders hoeveel leerlingen iedere afdeeling ongeveer heeft?

Antwoord. Een eenigszins redelijke raming van de bevolking der nieuwe Academie is in de volgende cijfers benaderd.

a. Dagcursus: Afdeeling schilderen 40, beeldhouwen 20, grafische vakken 12, teekenen 40 leerlingen.

b. Avondcursus: Afdeeling architectuur 60, teekenen en theoretische lessen 40 leerlingen.

Vraag 18. Hoe groot moet de ruimte ongeveer zijn voor de muziek in de groote gehoorzaal; komt er een orgel of een klein orkest?

Antwoord. Er is voornamelijk gedacht aan vocale muziek (klein koor); de mogelijkheid van de plaatsing van een orgel is niet als uitgesloten te beschouwen.

Vraag 19. Mogen de werkplaatsen z. a^1 en b^1 niet tot een afzonderlijk gebouw in den tuin vereenigd worden?

Antwoord. Het programma vermeld waar dit verecntgen is toegestaan.

Vraag 20. Ten opzichte der rangschikking der lokalen in de groepen B en C wordt de vraag gesteld:

a. of de zalen van 100 M². uitsluitend voor Heeren leerlingen of in elke groep een van 100 M². voor Heeren- en de andere van 100 M². voor Dames leerlingen bestemd is?
b. Hoe de verhouding van het aantal Dames- en Heeren leerlingen in de groepen B. en C. ongeveer is en c. of beide Professoren in één groep de eene voor het onderwijs aan Dames en de andere uitsluitend voor het onderwijs der Heeren bestemd is?

Antwoord. a. Eén voor Dames- en één voor Heeren leerlingen. b. Ongeveer half om half. c. Neen.

Vraag 21. Aan welk adres zijn de Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen van 1914 te bekomen?

Antwoord. Aan te vragen bij den Secretaris der P. P. C., Reguliersgracht 120 te Amsterdam, onder toezending van 25 cent.

Vraag 22. Hoe zijn de windstreken — wijst misschien de pijl op bijlage II naar het Noorden?

Antwoord. De punt van het pijltje wijst naar het Noorden.

Vraag 23. Is het gearceerde gedeelte achter het terrein van de Rijks-Academie 0.50—A. P. waterspiegel of tuin?

Antwoord. Water.

Inlichtingen III.

Vraag 24. Ligt het in de bedoeling, dat de hal zoo geprojecteerd wordt dat deze dagelijks door leerlingen wordt betreden, of mogen er ook neveningangen komen, uitsluitend ten dienste voor het dag- en avondonderwijs?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 15, 2de lijst.

Vraag 25. Is het de bedoeling, dat lokalen voor Dames- en Heeren-leerlingen geheel afzonderlijk komen te liggen, zoodat deze niet met elkaar in aanraking komen?

Antwoord. Is niet de bedoeling.

Vraag 26, d. In aansluiting met c. een modellenzaal voor oude en een modellenzaal voor nieuwe architectuur. Beteekent dit „in aansluiting" dat deze zalen alle inéénloopend moeten zijn?

Antwoord. Bedoeld wordt een complex; de oplossing wordt aan den ontwerper overgelaten.

Vraag 27. Zijn onder „m gevraagde lokalen 4 lokalen bedoeld en niet zes?

Antwoord. Vier lokalen.

Vraag 28. Moeten de beide onder „u vermelde lokalen een raam bezitten waardoor een gedeelte van den dag het zonlicht binnentreedt of slechts één dezer lokalen?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 14, 2de lijst.

Vraag 29. Moeten de tentoonstellingskabinetten inéénloopend zijn aan de groote Tentoonstellingszaal?

Antwoord. Zie 26.

Vraag 30. De in het Programma genoemde 4 reservezalen heb ik gedacht willekeurig verspreid te mogen onderbrengen op den beganen grond en 1ste verdieping. Is dit juist opgevat of moeten zij bij elkander liggen en mogen zij ook eventueel op de 2de of zolder étage worden ondergebracht?

Antwoord. Bij voorkeur verdeeld over beganegrond- en 1ste verdieping.

Vraag 31. De onder p genoemde 4 zalen voor het avondteekenen mogen m.i. van meer dan 1 lichtopening worden voorzien. Is dit juist? Behoeft de borstwering hier ook niet 1.50 M. hoog te zijn?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 13, 2de lijst.

Vraag 32. Is de verlichting door ramen van de zalen voor architectuurteekenen en van de voordrachtzalen niet geheel vrij gelaten?

Antwoord. Het Programma geeft hiervoor geen speciale voorschriften.

Vraag 33. Mogen de modellenzalen voor oude en nieuwe architectuur genoemd onder d. alsmede de twee tentoonstellingskabinetten genoemd onder g. ook geprojecteerd worden met tusschen-wandelgangen, of moeten deze er beslist tegenaan grenzen?

De modellenzaal voor oude en nieuwe architectuur moeten deze ook zijlicht hebben of kan bovenlicht geprojecteerd worden?

Antwoord. c. met d. en f. met g. vormen elk voor zich een groep van bij elkander behoorende lokaliteiten; de oplossing voor een doeltreffende rangschikking wordt aan den ontwerper overgelaten.

De verlichting der modellenzalen wordt vrijgelaten.

Vraag 34. Mogen er voor de verschillende onderwijsafdeelingen ook aparte ingangen worden geprojecteerd, of moeten de Dames en Heeren uitsluitend door den hoofdingang?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 15, 2de lijst.

Vraag 35. Moeten alle lokalen van iedere afdeeling direct aan elkaar grenzen, of mag b.v. een Hoogleeraar in het schilderen met de helft der lokalen in een vleugel, de 2de Hoogleeraar met de andere lokalen in een andere vleugel op dezelfde verdieping gegroepeerd worden. Heeft iedere Hoogleeraar een zaal van 75 M². voor Dames en een van 100 M². voor Heeren, waar hij uitsluitend les geeft?

Antwoord. Behoudens waar uitzonderingen zijn aangegeven moeten de lokalen van elke afdeeling als tot één complex behoorende behandeld worden.

Vraag 36. Is de opgegeven ééne groote lichtopening ook vereischt in de zalen voor het architectuurteekenen en het avondteekenen?

Antwoord. Zie 32.

Vraag 37. Volgens het Programma moeten de onder c. genoemde beeldenzalen op de beganegrondverdieping gelegen zijn. Mogen de vloeren dezer zalen op de hoogte van den tuin gelegen zijn?

Antwoord. Neen, moeten op vloerhoogte gelegen zijn van de beganegrondverdieping.

Vraag 38. Mogen de in het Programma onder c. genoemde beeldenzalen uitsluitend met bovenlichten geprojecteerd worden, of wordt hoog zijlicht vereischt?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 12, 2de lijst.

Vraag 39. Moeten de ramen aan de loges op de zolderverdieping rechthoekig zijn, of mogen die ook een andere vorm hebben, b.v. rond?

Antwoord. Wordt aan den ontwerper overgelaten, met inachtneming van de eischen der verlichting.

Vraag 40. Moeten de ruiten der ramen van de ateliers en klassen groote ruiten zijn, of mag hier ook glas in lood gebruikt worden?

Antwoord. Met inachtneming van de eischen der verlichting is de toepassing van glas-in-lood niet uitgesloten.

Vraag 41. In het Programma staat dat vier der voordrachtzalen voor het publiek bestemd zijn. Zijn daaronder ook de twee voordrachtzalen begrepen, welke in de nabijheid van de bibliotheek moeten liggen?

Antwoord. Het Programma laat hierin den ontwerper vrij.

Vraag 42. Is het gewoonlijk, om naast den hoofdingang ook nog neveningangen te projecteeren?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 15, 2de lijst.

Vraag 43. Mag de ruimte, welke gelegen is voor het te ontwerpen gebouw, en op de bijlage als een plein staat aangegeven, als tuin beschouwd worden?

Antwoord. Bedoeld plein behoort tot den openbaren weg, en kan niet als tuin beschouwd worden.

Vraag 44. Op bijlage II is o.m. aangegeven de hoogte + A.P. van den openbaren weg aan den voorgevel op 1 M. en idem bij de bruggen in de lijn van de grens van het beschikbare terrein op 2.15 M.

De vraag is nu worden de wegen aangelegd onder één helling, zoo niet, welke helling zullen de wegen dan verkrijgen van het begin der bruggen?

Antwoord. Men denke zich het begin der helling aan de hoeken van het terrein pleinzijde, dus oploopend van 1.00 + tot 2.15 + A. P.

Vraag 45. Mogen de leerlingen die naar de fietsbergplaatsen of koffiekamers gaan en zich in het gebouw bevinden toegang tot die gelegenheden hebben van uit de vestibule gelijkstraats, of moeten zij die steeds bereiken van buiten af?

Antwoord. Van binnen uit.

Vraag 46. Het gedeelte van het terrein dat tot tuin zal worden aangelegd, kan zeker gerekend worden te moeten worden gebracht op de hoogte van 0.60 à 0.80 M. boven de normaal waterlijn van 0.45 M. boven A. P.?

Antwoord. De grondslag van den tuinaanleg zal niet lager genomen mogen worden dan 0.50 + A.P.

De Jury.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 11. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Het gewapend beton en de architect, door ir. G. J. Meyers.

De architect en de nijverheidskunstenaar in het gouden licht der verre toekomst..... en in het heden, door C. J. Blaauw.

Ingezonden. Sectegeest, door J. Th. van Wissen, met naschrift van Wijdeveld. — De stand der Staatsmijnen op de Jaarbeurs te Utrecht, door J. H. W. Leliman, met naschrift van Wijdeveld.

Verslag van de 52ste vergadering der Club van Utrechtsche Leden A. et A. op 23 Februari 1917.

Club Haagsche leden A. et A.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Inlichtingen II.

DE BOUWWERELD No. 11. De vesting Kampen, door A. J. Reijers, met dubbele losse plaat.

De taak der Schoonheidscommissie.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift. Flandrische Wohnhaus-Architektur von Erdmann Hartig, arch. B. D. A.

Spreuken en citaten.

Prijsvragen, enz.

DE INGENIEUR No. 11. Jhr. ir. H. G. Verspijck, levensbericht, door r. R. A. van Sandick, met portret.

Grafische methode voor het berekenen van wisselstroomleidingen, door C. F. Weiland, met afbeeldingen.

De minerale rijkdom van Ned. Oost-Indië en de toekomstige mijnbouwpolitiek aldaar, door ir. N. Wing Easton.

De wijziging der Indische Mijnwet, door prof. ir. W. A. Knol.

Brandstofbesparing bij gas- en electriciteitsbedrijven, door ir. R. van Ammers.

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 10 Maart 1917 te 's Gravenhage.

Uit ons Parlement. Ontginning van steenzout bij Buurtse (gemeente Haaksbergen).

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 11. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Ingezonden. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 11. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Waardelooze bepalingen in Arbeidsovereenkomsten.

Invoer van grondstoffen voor het bouwvak.

Afdeelingsverslagen. Delft, Jaarverslag. — Pannerden, Jaarvergadering van 2 Maart 1917.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 7, Maart 1917: De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek te 's Gravenhage, door ir. V. M. D. Kentie. — Aangevraagde Octrooien. — Verleend Octrooi. — Literatuur overzicht. — Tweede Nederlandsche Jaarbeurs.

Varia.

EEN OORDEEL OVER DE JAARBEURS-ARCHITECTUUR.

In het „Bouwkundig Weekblad" sprak L. Zwiers zijn verontwaardiging uit over de geringe schoonheid van de gebouwen en stands op de Jaarbeurs.

„Zóó stumperig overwogen, zóó afschrikwekkend benaal, zóó dunnetjes en schriel hebben wij, Nederlanders ons, in artistiek opzicht, nog zelden voor het buitenland vertoond.

Daár staan wij nu met onze nijverheid „die in de laatste jaren een hooge vlucht heeft genomen", met „industrieën die zich tot grootindustrie omhoog gewerkt hebben"; „met een krachtigen ondernemingsgeest, die zich in de laatste eeuw bijzonder gelukkig ontwikkeld heeft te pronk voor het buitenland in àl onze kaalheid en armoede, in zoo'n sjofel pakje, dat wij, Nederlanders, ons oprecht moesten schamen ons zóó aan dat buitenland te vertoonen.

En de vraag, moet ons uit de pen: waar blijft de Nederlandsche Werkbond, nu ongeveer 3 jaar geleden ingeluid door Gratama en Penaat? Wordt het niet hoog tijd, dat deze instelling eindelijk eens tot stand komt?

Maar niet alleen met de groepeering der gebouwencomplexen en het uiterlijk der gebouwen is het treurig gesteld, ook de „stands" zijn over 't algemeen van alle schoonheid ontbloot. De enkele goede, o.a. van van Anrooy, Leliman, Van Dorp — die een zeer gunstige uitzondering maken — doen slechts de leelijkheid van de meeste andere te meer uitkomen.

Verheugend, op deze eerste Jaarbeurs, is dan ook voor ons alleen het feit, van de eerste belangrijke demonstratie van het nieuwste bouwmateriaal; gemetalliseerd-beton van de heeren gebr. Sanders. Beide heeren Sanders, die een breeden kijk op de dingen hebben en hunne uitvinding die groote liefde toedragen, welke zij ten volle verdient, droegen den architect Jan Gratama op een gebouwtje te ontwerpen, dat alle „mogelijkheden", waartoe dit materiaal zich, op dit oogenblik, reeds laat verwerken, daadwerkelijk tracht aan te toonen. En het dient al dadelijk gezegd, dat Gratama daarin geheel geslaagd is.

Er gaat van dit kleine gebouwtje een ongewone bekoring uit, zóó echter, dat men geruimen tijd zéér gereserveerd tegenover het geval staat en eerst bij veelvuldig bestudeeren, vergelijken en onbevooroordeeld overwegen tot een inzicht komt, door welke factoren die bekoring wel wordt teweeggebracht. En dan is het niet in de eerste plaats de vormgeving van het geheel of die van de onderdeelen, maar voornamelijk de weelderige kleurenpracht van het nieuwe, buitengewoon fraaie, materiaal. Het gebouwtje vertoont zoowel uit- als inwendig een kleurengamma, van bijkans oriëntalische schoonheid. Deze bijzondere schoonheid-in-kleur, door een architect als 't ware onderstreept door zijn vormgeving; over 't algemeen met groote gevoeligheid. Gratama heeft o.i. de juiste snaar getroffen, waar hij, zonder zich groote moeite te geven om specifiek nieuwe vormen uit te denken, in gracieusen vorm, in levende trillijnen, luchtige en pikante ornamentatie, ons de schoonheid-in-kleur van het gemetalliseerd beton toont in krachtige toetsen.

Dit „tuinhuisje" alleen is de reis naar de eerste Jaarbeurs overwaard. Wat al perspectieven worden door het geheimzinnige materiaal van dit gebouwtje niet geopend, voor den kleur-gevoeligen bouw- en interieur-kunstenaar!

Paleizen van ongemeene kleurenweelde; van nog nooit vertoonde vormgeving; sprookjesachtige landhuizen; geheimzinnige, diep mystieuze kerkgebouwen; droomen en fantasiën onzer moderne jonge bouwmeesters..... ze kunnen thans verwerkelijkt worden, dank zij de geniale uitvinding van onze Sanders', de echte Hollanders, die niettemin op deze jaarbeurs de Hollanders zijn, die zich aan de buitenlanders, voor wie dan, naar luid van het prospectus, deze Jaarbeurs is opgericht, met trots kunnen vertoonen."

DE HERLEVING DER OUD-HOLLANDSCHE KUNST VAN KLOKKENGIETEN.

Vele bezoekers der Jaarbeurs hebben ongetwijfeld genoten van het klokkenspel, bespeeld door den heer J. Vincent, klokkenist van het Koninklijk Paleis te Amsterdam, dat de bezoekers met vaderlandsche en andere liederen verrastte en het bezoek aan de beurs veraangenaamde.

Aan deze inzending der fa. Petit en Fritsen ter Jaarbeurs zit een geschiedenis vast, welke de heer Vincent thans in „De Telegraaf" mededeelt.

In de twee laatste jaren zijn er over onze klokken en carillons twee zeer mooie werken verschenen, het eene meer en het andere minder uitgebreid. Over dit onderwerp kunnen liefhebbers in deze werken alles van hun gading vinden en zoowel over het verleden als het tegenwoordige hun hart ophalen. Deze regels waren dan ook in de pen gebleven, als zich het volgende (m.i. voor onze industrie nogal belangrijke feit) niet had voorgedaan. Enkele jaren geleden kreeg ik bezoek van een onzer klokkengieters, een ter naam en faam bekendstaande firma. Deze heer voerde een gesprek met mij, hetwelk in hoofdzaak hierover liep: „Zoo ge weet begint de vraag naar carillons in ons land hoe langer hoe meer los te komen. Reeds leverde het buitenland een carillon in Lochem, en thans staan nog enkele dorpen en steden op de lijst voor nieuwe carillons. Zou het nu niet mogelijk zijn dat gij er u eens voorspandet en onze Ned. industrie er bovenop helpt?" Hoe gaarne had had ik den man geholpen, maar.... op mijn vraag: „Beste vriend, wijs mij één carillon aan, dat door een Hollandschen gieter (na 1700) gegoten is, en ik heb een steunpunt, waarop ik de belanghebbenden kan wijzen", moest men mij het antwoord schuldig blijven. En helaas.... Na de beroemde gebroeders Hemony is Nederland zijn roem als gieter van carillons kwijt geraakt, en gingen andere landen ons voor. Nu moet er dadelijk aan toegevoegd worden, dat men „luidklokken" niet moet verwarren met „carillons". Zeer zeker bezit ons land nog uitnemende gieters van luidklokken, ik noem slechts de firma Petit en Fritsen te Aarle-Rixtel, en Van Bergen, te Heiligerlee, beide firma's hebben in ons land een groot aantal luidklokken geleverd, en nog steeds staan beide firma's gereed om aan alle aanvraag te voldoen. In dit opzicht kunnen zij met het buitenland concurreeren. Op het gebied van carillons echter nam het buitenland (Duitschland, Engeland, Zwitserland en Frankrijk) de eerste plaats in, en betrok Nederland dan, o.m. in vier plaatsen, carillons van uit het buitenland.

Wat toch kan de reden zijn, dat Nederland het initiatief van gieten van carillonklokken verloor? Om deze vraag te beantwoorden moeten wij terugkeeren tot circa 1700 en eenige oogenblikken verwijlen bij de gebroeders Hemony. Overbekend is, dat deze gebroeders, na zich door verschillende omstandigheden hiertoe genoodzaakt, in de republiek der Nederlanden te hebben gevestigd, metaalwerken en geschut goten. Door de vele aanvragen tot het leveren van carillons, legden zij zich kort na hun vestiging speciaal toe op dit gebied. Vermoedelijk waren zij van goeden huize en hebben zij een zorgvuldige opvoeding genoten, waardoor zij, bedeeld met een gunstigen aanleg, in staat gesteld werden zich de kundigheden te verwerven, die zij later toonden te bezitten. Door hunne bedrevenheid in wis- en natuurkunde en een wetenschappelijke beoefening der muziek, konden zij hun vakgenooten voorbij streven. Daar het meestal voorkwam, dat de gebr. Hemony soms drie of vier carillons tegelijk besteld kregen, was het een groot genot voor hen, dat zij een of meer klokken, die minder goed pasten bij het eene gietsel bij een ander konden voegen. Dit was hun een betrekkelijk groot voordeel, dat vooral met het stemmen ten goede kwam. Het stemmen van een carillon was, en is nog heden ten dage een van de moeilijkste werken van de gietkunst; en dat de Hemony's hiermede vertrouwd waren, getuigen de vele klokkenspelen, die nog heden ten dage onze torens sieren. Dat de moeite

en zorg van het stemmen ook door de Hemony's erkend werd, is nog èn aan hun klokken, èn aan verschillende uitspraken en brieven te zien, welke zij hebben gedaan en nagelaten. Wij willen enkele hiervan laten volgen. Hemony verklaarde, dat hij zijn klokken zoodanig wist te gieten, dat zij juist den toon hadden, die zij ook moesten voortbrengen, maar dat hij zijn carillonklokken steeds nastemde. In een bekend werkje is daarover het volgende te lezen:

„Want dit was de grootste verdienste van de Hemony's, waarraan zij hun roem te danken hadden; niet hun buitengewone productiviteit, doch hunne groote kunstvaardigheid, de vrucht van aanleg en kennis, oefening en ervaring."

Reeds sedert eeuwen had men klokken gegoten, maar nog altijd geen middel gevonden om zeker te zijn, dat een klok den verlangden toon kon geven. Ongetwijfeld waren uit de handen van de metaalgieters der 15de en 16de eeuw voortreffelijke klokken voortgekomen, doch indien zij al aan gestelde eischen voldeden, was dit meer een gevolg van het toeval, dan van eenige berekening.

Hemony goot zijn klokken hooger van toon dan strikt noodig was, daarna plaatste hij ze omgekeerd op een draaitoestel, dat door eenige stevige mannen snel kon worden rondgedraaid, terwijl hij met een stalen bijtel zooveel aan de binnenzijde wegnam, als noodig bleek om den zuiveren toon te verkrijgen. Het stemmen der klokken, die daartoe in een afzonderlijk gebouw werden opgehangen, deden de gebroeders Hemony zelf. Hun scherp muzikaal gehoor kwam hun daarbij zeer te stade. Zij waren uiterst nauwgezet, zoodat de toon niet slechts eenmaal, doch herhaaldelijk beproefd werd, omdat het oor niet altijd even goed gedisponeerd is, en het verschil in temperatuur diende in acht genomen te worden. Als zij hiermede bezig waren moest het volstrekt stil zijn, en mocht er zelfs niet gesproken worden." Tot zoover het aangehaalde werkje.

Bij het stemmen der klokken gebruikten de Hemony's een staafspel, waarover de muziekgeleerde Quirinus van Blankenburgh in zijn werk: „Inleiding tot d'Elementa Musica" zegt: Ik heb bij den grooten klokkengieter Hemony, die al de heerlijke speelwerken in Holland gemaakt heeft, in 't jaar 1676 te Amsterdam een staafspel gezien, waarvan iedere staaf, op zijn kant gelegd zijnde, een octaaf hooger klonk als op zijn plat, dit kwam van dat de dikte tegen de breedte stond als 1 tegen 2 zijnde half zoo dik als breed zij waren .... als een klok gedraaid wordt en daar leit een staaf, die den geëischten toon heeft, in 't werkhuis, zo zal deze zwijgen zoolang als de twee niet overeenstemmen; maar zoo haast heeft de klok haar toon niet of de staaf zal antwoorden."

In een brief, geschreven d.d. 26 Febr. 1653 aan Kircher te Rome, zegt Hemony:

„Daar het onmogelijk is een klok bij het gieten de goede afmetingen te geven, draai ik ze na het gieten uit."

Uit dit alles kan men nagaan, dat het stemmen der carillonklokken een zeer moeilijk werk is, en veel geduld en een fijn gehoor vereischt. Dat ook de Hemony's niet altijd even gelukkig hierin waren, getuigen nog wel enkele klokken in een of ander carillon door hen gegoten.

Ook na de Hemony's zijn er gieters geweest, die carillon's gegoten hebben, maar in Holland was geen gieter meer die na de Hemony's een goed carillon kon gieten, en geen enkel, waar het ook gegoten is, kan wedijveren met dat van de Gebr. Hemony. Wij zouden o.m. het carillon van de Sint Janskerk te 's-Hertogenbosch kunnen noemen, dat in 1872 door Van Aerschodt te Leuven gegoten is en uit 49 klokken bestaat. Het geheel is zóó valsch, dat een melodie er bijna niet op te spelen is, daargelaten hoe de harmonie klinkt.

Zoo zouden wij meerdere voorbeelden kunnen aanhalen, maar waartoe is dit dienstig? In 1905 leverden G. en F. (Annecy le Vieux, Haute Savoie), 29 klokken voor den toren te Lochem (zeer leelijk). In 1911 de firma J. W. Taylor (Loughborough) 25 klokken voor den toren te Appingedam, en in 1913 en 1914 dezelfde firma 25 klokken voor Eindhoven, en 33 voor Vlissingen. Over het geheel zijn deze laatste carillons van de firma Taylor goed, behalve dat van Eindhoven, hetwelk niet geheel zuiver is.

Men ziet dus, het buitenland nam onze vervlogen roem over. Reeds meerdere malen heb ik met de firma Petit en Fritsen, te Aarle-Rixtel (N.-Br.), de mogelijkheid besproken, om op de een of andere manier de Hollandsche kunst van carillonklokken gieten er weer boven op te helpen. Na veel besprekingen kwamen wij tot het besluit een poging te doen om te kunnen wijzen op een carillon, dat door een Hollandschen gieter gegoten is.

Het volgende plan stelden wij ons voor. In den toren van het Rijks-Museum hangt een zeer slecht klokkenspel, dat werkelijk niet onze oude roem van „zingende torens in de lage landen" handhaaft. Als nu een Hollandsche gieter eens een goed klokkenspel goot, gelijk in grootte aan dat van het Rijks-Museum, en het dan geheel zonder kosten, alleen tegen inruiling van het oude klokkenspel, aan de regeering aanbood, en als deze 't aanbod aanvaardde en het nieuwe klokkenspel, ook tot vreugde van de omwonenden zou klinken, ziet, dan hadden wij een grondslag om op te wijzen: „daar hangt een klokkenspel, door een Hollandsche gieter gegoten". Het plan nam vaste vormen aan, totdat .... als een donderslag in 1914 de oorlog inviel en wij begrepen dat dit een zeer slecht gekozen tijd zou zijn om bij de regeering met een dergelijk plan aan te komen.

Het aanvankelijk opgeworpen plan dreigde in duigen te vallen, maar uit het kwade werd het goede geboren. Zoodra waren de eerste geruchten van een komende jaarbeurs verschenen, of de firma Petit en Fritzen te Aarle-Rixtel deelde mij het plan mede om een carillon te gieten, en dit geheel bespeelbaar op de jaarbeurs ten toon te stellen. Met toezegging van mijn muzikale hulp spoorde ik de firma tot handelen aan; en hoewel zij al dadelijk met groote bezwaren te kampen had, n.l. een groote prijsstijging der materialen en gebrek aan grondstoffen, kreeg ik in Februari 1916 bericht: „Wij zijn begonnen met den grondslag te leggen voor een carillon van 24 klokken."

Vooraf waren verschillende Hemony-carillonklokken goed onderzocht, maten genomen, bestudeerd, enz., enz. Met een grooten factor echter moest nog rekening worden gehouden, Hemony n.l. stemde zijn klokken in de ongelijk zwevende temperatuur. (De gelijkzwevende temperatuur toch kwam pas ongeveer 1700 in practijk) en dit nieuwe carillon moest beantwoorden aan de gelijkzwevende temperatuur.

Bij het gieten en verbreken der vormen enz., was ik tegenwoordig, om te constateeren dat: 1e. alle klokken uit één gietsel waren voortgekomen; 2e. om de eerste proef van timbre en toonhoogten te kunnen nagaan. Toen dan ook de klokken waren opgehangen, was de spanning groot hoe toon en timbre zouden zijn. Wij mochten de voldoening smaken, dat de vooraf gemaakte berekeningen niet faalden. Behalve een paar klokken, waren alle goed op toon gegoten en iets hooger dan de oorspronkelijke toon, zoodat er voor het nastemmen geen bezwaar bestond. Met de, voor dit doel speciaal aangemaakte stellen stemvorken, en het muzikale oor, werden de klokken nauwkeurig beproefd, en waar zulks noodig bleek, nagestemd.

Wij behoeven slechts, naar hetgeen hiervoren werd medegedeeld over het stemmen door Hemony te verwijzen, en men zal begrijpen, dat het beproeven en nastemmen heel wat werk en hoofdbrekens heeft gekost. Toen dit moeilijke werk dan ook afgeloopen was, bouwde de firma een ijzeren klokkenstoel, liet een speeltafel, volgens oud model, maken en 't geheel werd in elkander gezet en bespeelbaar gemaakt in de groote werkplaats te Aarle-Rixtel stond het toestel gereed, en begin Februari 1917 had de eerste bespeling plaats.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

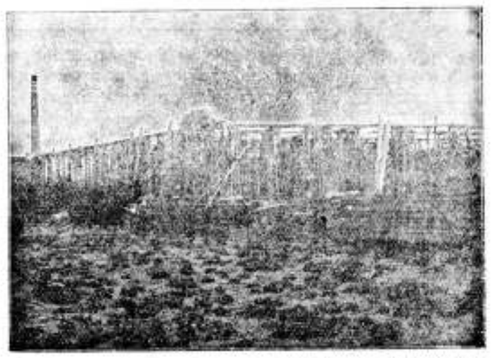
Aarle-Rixtel is een doodstil plaatsje. Te midden van landelijke omgeving, staat de fabriek op een punt, waar 4 landwegen samenkomen. Wij hadden dus gelegenheid op alle punten te gaan hooren. Afwisselend werd het carillon bespeeld door den heer S. Tychon, klokkenist te Helmond, en schrijver dezes, terwijl ieder op zijn beurt in verschillende richtingen ging luisteren, en het algemeene oordeel was, dat men over deze eerste proef tevreden kon zijn. Melodie en harmonie maakten een goeden indruk en 't geheel is zeker niets minder dan hetgeen het buitenland in de laatste jaren aan ons leverde. Of nu dit proefcarillon volmaakt is? Dit zal zeker niemand beweren, maar ik ben er beslist van overtuigd, dat een tweede en derde proef nog veel beter zal slagen; en naar ik nader verneem, zal de Firma Petit en Fritzen het bij deze eerste proef niet laten. Duizenden en nogmaals duizenden hebben het carillon dagelijks op de jaarbeurs gehoord en de hoedanigheid er van kunnen constateeren. Wij zullen dus het oordeel aan anderen overlaten.

In zijn boek „De torenmuziek in de Nederlanden" schrijft mr. Loosjes:

„Moge de gieterij in het kleine Brabantsche of die in „het Groningsche dorpje ons weldra mooie speelklokken verschaffen, zoodat niet langer Engeland — waar de firma „John Taylor en Co. (Loughborough) op dit gebied een „goeden naam heeft — ons er van behoeft te voorzien! „Er zal weer vraag naar carillon-klokken komen. En laten „wij hopen dat Nederlandsche gieters, die zich nu zoo „weinig in de kunst kunnen bekwamen, waardoor eertijds „deze landen beroemd waren, zullen toonen, dat wij niet „met schaamte terugblikkend naar onze „gouden eeuw", „behoeven te zeggen: „Dat kunnen wij niet meer". Laten „wij in werken des vredes pogen voorgaan te staan in de „wereld."

Welnu, de eerste proef is geleverd. „Dat kunnen wij niet meer" is voorbij. Mogen gemeente- en kerkbesturen dan ook, wanneer de vraag naar carillons zich voordoet, onze Nederlandsche gieters niet vergeten, en hen in de gelegenheid stellen om te kunnen wijzen op: „Daar hangt een carillon, dat door een Nederlandsche gieter gegoten is."

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

Inzandoouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Welëd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter b. d. Provincialen Waterstaat in Drenthe, tegen 1 Mei 1917. Aanvangsjaarwedde f 1200.—, benevens reis- en verblijfkosten. Benoeming voorloopig voor een jaar, later vast. Gezegeld adres vóór 26 Maart 1917 aan Gedeputeerde Staten van Drenthe te Assen. (1)

— Opzichter-Teekenaar bij de Gemeentewerken te Baarn, tijdelijk voor het maken der rooilijnkaarten Salaris f 90.— per maand. Sollicitatie vóór 7 April a.s. in te zenden aan den Burgemeester. (1)

— Teekenaar bij het maken der uitbreidingsplannen der gemeente Velsen, bekend met landmeter en waterpassen. Salaris pl.m. f 150.— per maand. Uitvoerige sollicitaties vóór 1 April a.s. aan den Directeur van Openbare Werken. (2)

— Bouwkundige bij betonfirma, voor teekenwerk en administratie. Volledige brieven lett. A, bureau v. h. Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, 's Gravenhage. (2)

— Bouwkundig Uitvoerder bij den bouw eener groote hofstede, op een dorp bij Tiel. Aanbiedingen onder No. 00000, bureau van het Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (2)

— Leerares in Teekenen, gericht op Vrouwelijke handwerken, aan de Industrieschool voor Meisjes te 's Gravenhage. Inlichtingen verstrekt de Directrice, van Diemenstraat 202, 's Gravenhage. (2)

— Bouwk. Opzichter-Teekenaar, flink salaris. Uitvoerige brieven lett. C. A. 857, Nieuws v. d. Dag. (2)

— Bouwkundig Teekenaar-Opzichter, voor groote onderneming, hoog salaris. Volledige brieven, copie-getuigschriften, enz. lett. K. C. 749, Nieuws van den Dag. (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.

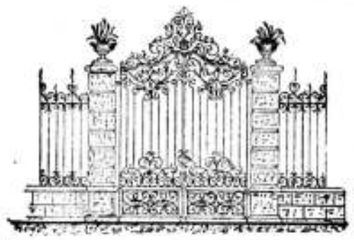
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.

WANDTEGELS.

Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.

Plaatsing door bekwame werklieden.

Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT

Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM

Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz — —

Telefoon Interc. No. 14.

S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

CREOSOTEER INRICHTING.

FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.

Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

TROTTOIR TEGELS — H. WESTENBERG — ALMELO — TROTTOIR TEGELS
FABRIEK VAN TROTTOIRTEGELS 30×30cm
Onder zwaren stoomdruk machinaal geperst
Uitvoering van beton en gewapend beton op de werken
TROTTOIRBANDEN
TELEPH. INT. 181

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Opzichter-Bouwpolitie

Bij de gemeentewerken te **Middelburg** wordt gevraagd om zoo spoedig mogelijk in dienst te treden en te worden belast met het toezicht op de naleving der woningwet en bouwverordening, een ervaren

BOUWKUNDIGE.

Jaarwedde f 1100.— tot f 1400.—.
Diploma als bouwkundig opzichter strekt tot aanbeveling.
Op zegel gestelde verzoek- en getuigschriften in te zenden ten kantore van den Gemeente Bouwmeester vóór of op 31 Maart a.s.
Zij, met wie persoonlijke kennismaking gewenscht wordt, zullen daartoe worden opgeroepen.

Middelburg, 17 Maart 1917.

Burgemeester en Wethouders van Middelburg.
P. DUMON TAK. Voorzitter.
W. A. J. SNOUCK HURGRONJE, Secretaris.

Gemeente BAARN.

Bij de gemeentewerken te BAARN kan geplaatst worden in tijdelijken dienst

een Opzichter-Teekenaar

voor het maken der rooilijnkaarten.
Salaris f 90.— per maand.
Sollicitatiestukken vóór 7 April a.s. bij den Burgemeester in te zenden.
Persoonlijk bezoek wordt alleen verwacht na uitnoodiging.

BAARN, 20 Maart 1917.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE — WERKTUIGKUNDE
ELECTRO-TECHNIEK
P B N A
PROSPECTUS GRATIS VRAAG HET NOG HEDEN AAN OPLEIDING VOOR 90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 31 MAART 1917. No. 13

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bouwkunstonderwijs.

Er is over bouwkunstonderwijs al wel zoveel geschreven en gesproken, dat men het onderwerp gerust tot de nm of meer afgezaagde zou mogen rekenen. Toch is het met dergelijke onderwerpen zoo gelegen, dat het nog een groot verschil maakt, wie er over spreekt of schrijft, een onderwijsman, een ambtenaar of een kunstenaar.

De onderwijsman, de paedagoog, zal een voordracht leveren over methodes en daarbij in den regel vergeten, dat ook de vernuftigst bedachte methode altijd nog maar een hulpmiddel is. De ambtenaar zal U een tafereel ophangen, opgebouwd van cijfers en statistische gegevens, voornamelijk om U de resultaten te toonen.

De kunstenaar evenwel zal U noch met methodiek, noch met statistiek vervelen, maar de kern van de zaak behandelen. Wanneer hij over bouwkunstonderwijs spreekt, zal voor hem de bouwkunst hoofdzaak, het onderwijs bijzaak zijn, althans hij zal, wanneer hij het over onderwijs heeft, geen oogenblik uit het oog verliezen het doel, dat met dit onderwijs beoogd wordt.

Wij, beoefenaars der bouwkunst, zullen dus ongetwijfeld het liefst den kunstenaar het oor leenen en met te meer aandacht, wanneer wij weten, dat hij uit ervaring spreekt, ervaring op het gebied van het onderwijs, maar meer nog ervaring op dat der kunst.

Geen wonder dan ook, dat de laatste vergadering van de Club van Haagsche Leden van A. et A. op 20 Maart j.l. goed bezocht was, toen daar W. Kromhout Cz. een causerie zou houden over het reeds genoemde onderwerp. Het woord causerie duidde reeds op iets intiems en het werd iets intiems deze bijeenkomst van werkelijk belangstellenden, zelfs de tegenspoed met de projectielantaarn, welker knobspitsen aanvankelijk weigerden hun plicht te doen, vermocht geen oogenblik de gezellige stemming te verstoren.

Zullen wij nu een stenografisch verslag geven van hetgeen Kromhout in het midden bracht? Dit zou reeds moeilijk zijn, alleen tengevolge van het feit, dat wij tot de laatkomers behoorden, wat anders onze gewoonte niet is en ons daarom, naar wij hopen, nie al te zeer kwalijk genomen is. En dan, zulk een causerie is nu eenmaal moeilijk weer te geven; zij is als een schetsontwerp, waaruit geestverwanten de bedoeling van den ontwerper kunnen lezen en zelfs tot zeer nabij benaderen, maar dat men niet reproduceeren kan, omdat, bij elke poging daartoe, iets van het eigenaardige verloren gaat.

Hoogstens durven wij te ondernemen, een totaal indruk weer te geven van den avond, als geheel.

De avond begon met de causerie, dus kunnen wij ook aanvangen met te zeggen, dat de spreker begon, het onderscheid uiteen te zetten, dat hij maakt tusschen „Bouwkunstonderwijs" en „Bouwkundeonderwijs", een onderscheid, dat hem noodig voorkwam, duidelijk in het licht te stellen, omdat er op dit punt veel begripsverwarring heerscht.

Onder Bouwkunstonderwijs dient men te verstaan, het wekken en aankweeken van den aesthetischen aanleg der leerlingen. Bouwkundeonderwijs beoogt de vorming van technici. Men gevoelt hoever deze beide voor den aanstaanden bouwmeester noodige dingen van elkaar afstaan en vraagt zich af, hoe het mogelijk is, dat men ze met elkaar verwarren kan. Toch is het antwoord op deze vraag eenvoudig. Het is de tijd, die achter ons ligt en die geheel vergeten heeft,

wat kunst, wat bouwkunst was, die de verwarring in het leven geroepen heeft. Men sprak in onderwijsaangelegenheden niet meer van bouwkunst, alleen nog maar van bouwkunde en de kunst, nu ja, dat was zoo'n beetje franje, die men er aanhangen kon of niet, maar meer had zij niet te beteekenen. Helaas wij mogen ons niet vleien, thans die opvatting te boven te zijn, zij zal gewis nog geruimen tijd haar neerdrukkenden invloed doen gevoelen. Het beste bewijs is het vermiddelbaren van al ons onderwijs, ook het kunstonderwijs, dat met de nieuwe programma's nu wel tot zijn uiterste consequenties doorgevoerd schijnt te moeten worden. Niet, dat wij het middelbaar technisch onderwijs afkeuren, bedoelen wij hiermede, integendeel, het technisch onderwijs heeft met de middelbaar technische scholen een grooten stap voorwaarts gedaan, maar bouwkunstonderwijs kunnen die scholen niet geven; het surrogaat, dat zij ons aanbieden is van zeer bedenkelijk gehalte, te meer, omdat het groote publiek het surrogaat gewillig voor echte waar slikt.

Een kinderhand is gauw gevuld en een Hollander heeft een diepen eerbied voor een mooi stuk Hollandsch papier, dat Acte van Bekwaamheid heet en den gelukkigen bezitter de bevoegdheid geeft als leeraar op te treden in allerlei takken, die hij zich in een paar jaren onder leiding van een anderen leeraar heeft weten eigen te maken. Hij is dan klaar, zooals het heet, en behoeft zich nog niet eens heel veel te verbeelden, om te meenen, dat hij nu ook bouwkunstonderwijs geven kan, d.w.z. onderwijs in een kunst, van welker aard en wezen hij geen klaar begrip heeft en ook onmogelijk hebben kan. Maar de wet heeft hem bevoegd verklaard en de kunstenaar, die misschien reeds een half menschenleven aan de bouwkunst gegeven heeft, wordt bij hem achtergesteld als onbevoegd.

Toch zijn er nog inrichtingen waar men wel van den regel afwijkt, doch het ligt zeker in de bedoeling der wet, dat uitzonderingen ten slotte in het geheel niet meer zullen voorkomen.

Toen Henri Evers indertijd in Delft tot professor benoemd werd, hebben wij, hoezeer wij hem deze eervolle onderscheiding ook gunden, betreurd, dat zulk een artistieke kracht voor de bouwkunst verloren zou gaan. De tijd heeft onze verwachting bevestigd. Toen Kromhout aan de Rotterdamsche Academie benoemd werd, bekroop ons de vrees andermaal een artistieke kracht, voor de bouwkunst te zullen zien verloren gaan. Gelukkig is later gebleken, dat voor deze vrees geen reden was en bij gelegenheid dezer causerie is ons dit nog eens opnieuw duidelijk geworden en hebben wij ook begrepen, hoe het komt dat bij Kromhout, de kunstenaar niet in den leeraar is ten onder gegaan. Hij is niet door systeem of methode bevangen, maar in den collen zin, des woords bouwkunstenaar gebleven; hij heeft het gevaar weten te mijden, dat het onderwijs hem er onder kreeg, maar in zijn leeraarsloopbaan voortdurend er naar gestreefd het onderwijs onder de knie te krijgen.

Hij vertelde van den strijd, dien hij daarvoor heeft moeten voeren tegen modulen en parten i.e.w. tegen het geheele achttiendeeuwsche systeem der vijf kolommerden, dat tot voor betrekkelijk korten tijd, in Rotterdam nog steeds in eere werd gehouden. Hij wees er op hoe z.i. het bouwkunstonderwijs reeds in de lagere klassen beginnen moet bij het constructieteekenen en hoe reeds bij kruisen, bogen, trappen, enz. de leeraar gelegenheid kan vinden, den aesthetischen aanleg van den leerling te ontwikkelen door het toepassen van goede vormen, juiste verhoudingen, enz., zóó die leeraar het noodige begrip van bouwkunst heeft. Hij zette ook uiteen, op welke wijze z.i. de bouwkunstgeschiedenis gegeven moest worden, niet als een opsomming van bouwstijlen en een verwarrende reeks van namen, plaatsen en jaartallen, maar door b.v. den leerling een duidelijk beeld te geven van de schaal van een enkel monument, van de afmeting van een zuil van het Parthenon, van de ruimte eener Fransche kathedraal, inzonderheid van al wat grootsch is en het bouwwerk tot kunstwerk stempelt.

De door Kromhout bij het onderwijs gevolgde weg werd daarna duidelijk gedemonstreerd in een serie lichtbeelden. Deze lichtbeelden gaven grootendeels zwartbordschetsen en teekeningen weer, zooals zij bij het onderwijs gebruikt werden, inzonderheid om den leerling het goede van het kwade te leeren onderscheiden. Boeiend vooral moeten de lessen geweest zijn, waarin Kromhout, door middel van zulke schetsen, ten einde den leerling het wezen der Fransche Gothiek te doen begrijpen, een enkel monument, maar dan ook b.v. de kathedraal van Amiëns ontleedde in al zijn details, om ten slotte, bij wijze van apotheose, een aanzicht van het monument in zijn geheel te voorschijn te brengen. Van het systeem der gothiek tot andere geometrische systemen is de overgang zeer gemakkelijk. De waarde daarvan voor het onderwijs, werd in andere lichtbeelden aangetoond op zoo heldere wijze, dat daarbij weinig mondelinge toelichting noodig was in een kring van beoefenaars der bouwkunst. En in dezen kring meende dan ook de spreker ten slotte nog weder van zijn onderwijsopvattingen op zijn kunstopvattingen te kunnen overspringen en in eenige stalen van eigen werk te laten zien, hoe hij zich de resultaten dacht van een naar zijn denkbeelden ingericht bouwkunstonderwijs. Een levendig applaus begroette het beeld van de bekende, meesterlijke teekening van den Rotterdamschen raadhuistoren.

Of Kromhout's denkbeelden spoedig ingang zullen vinden in wijden kring, wij betwijfelen het. Daarom voorzien wij nog een harden strijd tusschen de mannen der kunst en de mannen van het middelbaar onderwijs. Ook wij zouden het luide toejuichen, wanneer Berlage, de Bazel of Kromhout aan onze hoogste onderwijsinrichting met het bouwkunstonderwijs belast werden, met een hoog honorarium zou de levenservaring van deze kunstenaars niet te duur betaald zijn en, zoo ergens, dan moet hier de geldkwestie op den achtergrond treden.

Maar of de tijden er wel naar zijn, om in deze veel van onze regeering te verwachten, deze vraag durven wij niet bevestigend te beantwoorden. Misschien zal het jonge geslacht oud geworden zijn, eer dergelijke ruime inzichten algemeen ingang hebben gevonden, maar deze overweging mag ons den moed niet doen verliezen en al is het nu nog slechts een kleine kring, die de bedoeling der baanbrekers begrijpt, wanneer wij eens nagaan, hoe de toestanden een veertig, vijftig jaren geleden waren, dan is er reden tot dankbaarheid, en inzonderheid tot waardeering van de onvermoeide strijdvaardigheid dier bouwkunstenaars. Die waardeering is Kromhout in de Club van Haagsche Leden ruimschoots ten deel gevallen. Moge hij, evenals wij, van dezen avond een aangename herinnering bewaren!

Vereenigingen.

BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Zaterdag 17 Maart heeft de Bond van Ned. Architecten een vergadering gehouden in het gebouw voor K. en W. te Utrecht, onder voorzitterschap van den heer P. J. Houtzagers, in welke vergadering o. m. werden goedgekeurd:

een adres aan Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij de Bond instemming betuigt met het advies van het lid der Prov. Staten dier Provincie, den heer H. W. Krop, inzake het benoemen van een architect voor 't bouwen van een electriciteitsfabriek met kantoren enz.;

een adres aan den minister van Waterstaat, instemming betuigend met het voorstel der schoonheids-commissie te Voorburg om wijziging te brengen in de route die door de Stoomtram-Maatschappij Den Haag—Leiden ontworpen is;

een adres aan den raad der gemeente Utrecht, naar aanleiding van het preadvies door B. en W. uitgebracht op het rekest door de Club van Utrechtsche leden van het Genootschap A. et A. gezonden over het feit, dat het ontwerp en de bouw van de Jaarbeurs door gemeente-ambtenaren waren bezorgd, en in welk praeadvies het verrrichten van werkzaamheden voor particulieren door gemeenteambtenaren wordt verdedigd;

een adres aan den minister van Binnenlandsche Zaken, wijzende op de wenschelijkheid om betere aansluiting te verzekeren tusschen hoogere en lagere inrichtingen van technisch en kunstvaardig onderwijs, op het onjuist streven om sommige vakken van hooger onderwijs hooger op te voeren dan voor de leerlingen dienstig is, op 't gevaar dat zou ontstaan indien het midd. technisch onderwijs werd uitgebreid met vakken, die speciaal tot het terrein van den architect behooren, en verzoekende dat door Z.Exc. eene commissie van technisch en artistiek ontwikkelde personen in 't leven zal worden geroepen, met de opdracht betere aansluiting en samenwerking tusschen de verschillende inrichtingen van onderwijs als bovenbedoeld tot stand te brengen en algemeen toezicht te houden op de naleving der door haar goedgekeurde programma's van onderwijs.

De heer Berlage bracht het feit ter sprake, dat H. M. de Koningin aan het woningbureau Falkenburg en Co. te 's-Gravenhage den bouw van een landhuis heeft opgedragen. De bond besloot over deze zaak in 't openbaar een oordeel uit te spreken.

De heer Cuypers vestigde de aandacht van het bestuur op de wijze waarop in sommige gemeenten de uitbreidingsplannen tot stand kwamen en op de wenschelijkheid van het ontwerpen van een honorarium-tabel voor deze werkzaamheden.

Nog kwam in bespreking:

een brief van den Nationalen Woningraad betreffende 't voorzien in den woningnood en den woningbouw door de gemeentebesturen;

een schrijven van de Amsterdamsche schoonheidscommissie betreffende een door haar ontworpen regeling, ten einde den bouw in betere handen te brengen en onbevoegden te weren;

een schrijven van de vereeniging „St. Lucas", met verzoek om B. en W. van Amsterdam het benoemen van schilders in de schoonheidscommissie aan te bevelen.

Besloten werd de beide laatstgenoemde stukken ter advies te zenden aan de commissie van plaatselijke leden van den bond te Amsterdam.

Prijsvragen.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAAG VAN A. ET A. VOOR BOOGLAMP MET LICHTRECLAME.

Jury-Rapport.

Bij de beoordeeling der zes inzendingen bleek al spoedig dat geen der ontwerpen in aanmerking kon komen voor den eersten prijs, immers een eerste prijs moet voldoen aan de eischen van het programma en door de meerderheid der jury, zonder eenige wijziging, voor eventueele uitvoering worden aanbevolen.

Geen der ontwerpen voldoet volkomen aan de eischen voor een goede straatverlichting verbonden met lichtreclame.

Wanneer de jury de goede eigenschappen van de motto's

„E", en punt in 2 gekruiste driehoeken (geteekend) in één ontwerp bijeen kon brengen, was het geval opgelost.

Motto „E" (een zeer goed geteekend ontwerp) heeft het slanke, wel geproportioneerde en subtiel-oprijzende dat voor een booglamp, die hoog boven de menschen en het straatverkeer haar schijnsel neêrwerpt, zeker een verrischte mag genoemd worden .... maar de lichtreclame!? Een al-beslissende rol speelt zij in dit ontwerp. De kleine zeskantige vakjes zullen niet voldoen in de praktijk.

Beter heeft de ontwerper van kenteeken begrepen dat het belangrijkste in deze prijsvraag de „Reclameverlichting" was. In zijn ontwerp treedt zelfs de paal met booglamp, zoodanig op den achtergrond, dat de ontwerper meende te kunnen volstaan met het gebruik van de tegenwoordig, in de groote steden voor licht en tram, veelvuldig toegepaste palen. De jury kan dit volstrekt niet afkeuren, maar heeft, — niettegenstaande het ontwerp vele eigenschappen vertoont van een practische straatreclame, die tevens één geheel vormt met paal en booglamp — toch eenige bezwaren. Ten eerste zullen de opgaande ijzeren hangers met de terzijde van de lichtreclame zig-zag loopende koorden, perspectivisch gezien het geheel een groote onrust geven. Zonder de, in den tegenwoordigen tijd, heerschende bezuiniging in het lichtgebruik in aanmerking te nemen, moet de jury er op wijzen dat een verspilling van licht, zooals de ontwerper hier voorstelt, in de practijk niet geaccepteerd zal worden. Voor den koopman is de zelfde reclame te verkrijgen met de helft der hier benoodigde lichtkracht.

Het beste heeft de inzender van motto punt in 2 gekruiste driehoeken geteekend begrepen, wat de eischen zijn voor een booglamp en lichtreclame, en ... ware de ornamentale versiering niet van zulk eene absurditeit, zeker zou dit motto in aanmerking zijn gekomen voor den eersten prijs. Hier, meent de jury, is de juiste waarde toegekend aan beide: booglamp en lichtreclame. Een goede vinding is het, de booglamp door de tweemaal herhaalde overkraging, boven het groote straatverkeer te brengen, terwijl de lichtreclame bij de eerste overkraging reeds boven het wandelende publiek is gebracht.

Deze inzender is de eenige van het zestal, die de enkelvoudige lichtbak — met, aan de twee belangrijkste zijden, aangebrachte reclame — heeft toegepast. Eene opvatting, die de jury zeer juist vindt.

Niettegenstaande deze goede hoedanigheid, die eigenlijk wel de kern van de zaak raakt, is de jury het eens dat de, als ornamentale versiering tevens opgevatte constructie zeer ontrijp is ... zelfs bij uitvoering een cacophonie zou maken van het straateffect. Zij is overtuigd dat minstens een revolutie, zooals op 't oogenblik in Rusland woedt, in Holland zou uitbreken, indien dergelijke ornamentale toestellen langs onze straten geplaatst werden ... en, daar zij meent dat 't oogenblik daarvoor nog niet is aangebroken, heeft zij den eersten prijs niet kunnen toekennen aan den inzender van dit ontwerp.

Het resultaat van deze prijsvraag is niet méér dan middelmatig, echter gaat ook geen der inzendingen daaronder; — zoodeende hebben de drie overige motto's hun goede qualiteiten, maar de reden waarvoor zij terzijde werden gelegd, zijn niet noodlijk te omschrijven.

Motto „Licht". Is een paal, waarvan de lichtreclame en hooggeplaatste lampen aan geen enkelen eisch volkomen voldoen. De lampen zijn door de plaatsing der afdekkende

kappen niet voldoende lichtuitstralend, terwijl de reclame door de op elkaâr en niet naast elkaâr staande letters geen duidelijke reclame is.

Bij motto „Reclame" is de toestand iets beter. Hier voldoet het reclameveld aan zeer bescheiden eischen. De lampen, hangende boven aan den paal, zijn echter niet veel beter dan de op ontwerp motto „Licht" voorkomende. Beide zijn meer geschikt voor de verlichting van een billardzaal of dergelijke.

Motto „Plein" is al evenmin „geslaagd" te noemen. De lichtreclame waar juist in het programma der prijsvraag de nadruk op wordt gelegd) treedt hier geheel op den achtergrond. De geheele opvatting is nuchter en onbevredigend.

Zooals reeds bekend is gemaakt, heeft de jury besloten onder de drie eerstgenoemde motto's den prijs gelijk te verdeelen en ieder dus f 15.— toe te kennen. Aldus geschied.

De Jury,
VAN LOCHEM.
J. DE MEIJER.
H. TH. WIJDEVELD.

Amsterdam, 20-3-1917.

PRIJSVRAAG TOB GROEN & Co.

Het Bestuur der Nederl. Vereen. voor Amb.- en Nijverheidskunst (V. A. N. K.) deelt ons het volgende mede:

De Firma Tob Groen & Co., in Reclame-Artikelen, heeft per advertentie een prijsvraag uitgeschreven ten dienste van een harer afnemers. Het Bestuur der V. A. N. K. raadt elken kunstenaar ten sterkste af aan deze prijsvraag deel te nemen, die zelfs niet aan de minimum-eischen voldoet, welke aan een prijsvraag moeten gesteld worden. De bezwaren van genoemd Bestuur zijn de volgende:

1e. Dat in de Jury geen enkel(!) kunstenaar zitting heeft (terwijl volgens de prijsvraag-regelen den architecten ten minste de meerderheid uit kunstenaars dient te bestaan). Bovendien heeft de prijsvraag-uitschrijver zelf zitting in de Jury, hetgeen als niet gewenscht beschouwd wordt.

2e. Dat in het program geen bepaling is opgenomen, volgens welke, ook indien door de Jury géén eerste prijs wordt toegekend, in elk geval de totaal-som der prijzen onder de prijs-winners zal worden verdeeld.

3e. Dat buiten de prijzen, geen honorarium wordt vastgesteld voor de uitvoering, welke hetzij door de prijs-winner persoonlijk, hetzij onder diens leiding behoort te geschieden.

4e. Dat in het program een bepaling is opgenomen, volgens welke de firma een niet nader aangegeven aantal ontwerpen tegen vergoeding van f 10.— (zegge: tien gulden!) in portefeuille zal kunnen houden, natuurlijk om daarmede zaken te doen met geringst risico. Bij uitvoering van een ontwerp als hier bedoeld, ontvangt de kunstenaar nog eens f 15.—! Deze bedragen zijn, het spreekt van zelf, véél te laag.

5e. Dat in deze regeling niets omtrent het rapport der Jury te vinden is.

Deze prijsvraag is zóó gebrekkig en zóó strijdig met de vakbelangen, dat het Bestuur der V. A. N. K. meent verplicht te zijn er nadrukkelijk tegen te waarschuwen.

* * *

In het Weekblad „Architectura" van 24 dezer komt het volgend ingezonden stukje voor:

Prijsvraag Tob Groen & Co.

Mijnheer de Hoofdredacteur,

Naar aanleiding van een in de „Nieuwe Amsterdammer" van 10 Maart jl. voorkomende en in datzelfde blad op dezelfde bladzijde door den heer W. J. de Buisonjé geprezen aankondiging, verzoek ik U beleefd door welwillende opname van dit mijn schrijven een kleine opmerking mijnerzijds onder de oogen van Uwe lezers te willen brengen.

Hoe loffelijk het streven van de firma Tob Groen & Co. ook genoemd moet worden, vermeen ik, dat in een enkel punt de belangen der mededingende reclame-teekenaars toch zeerlijk geschaad kunnen worden.

Ik acht het even juist als vleiend voor de bekroonde teekenaars als voor de niet bekroonde, dat hun werk het eigendom wordt van de firma Tob Groen & Co. Dat echter deze firma, welke zelf handelaarster is in reclame-artikelen, tevens, en nog wel voor den luttelen prijs van f 25.—, het volledig reproductierecht zou verkrijgen, achten wij zonder meer een groote vergissing, die aan de schoonheid van de prijsvraag ontegenzeggelijk afbreuk doet.

Immers werd in de prijsvraag verzuimd, te vermelden, dat de prijswinners, behalve den prijs, nog betaald zouden worden voor den afstand van het reproductierecht. Zooals het er thans uitziet, moeten de winnaars van den 3den, 4den en 5den prijs veeleer een verlies dan een voordeel boeken. Dit toch durven wij niet veronderstellen de bedoeling te zijn geweest van den uitschrijver van de prijsvraag. Wij begrijpen dan ook, dat de heer W. J. de Buisonjé, Hoofdredacteur van het orgaan van de Vereeniging tot Bevordering der Bedrijfsreclame deze toch zoo in het oog vallende fout blijkens zijn geestdriftige aanprijzing van den uitgeschreven prijsvraag over het hoofd heeft gezien.

Dat zij, die geen prijswinnaars blijken, hunne teekening voor f 10— aan de firma Tob Groen & Co., handelende in reclame-artikelen, mogen afstaan en het reproductierecht op die teekeningen voor f 15.—, dus te zamen voor de som van f 25.—, is een vriendelijk voorstel, waartegen geen andere bezwaren zouden zijn in te brengen dan dat zulk eene schadeloosstelling toch wel heel gering te noemen is, bij wat zij behoorde te zijn.

Wij wenschen dan ook slechts de mogelijke deelnemers er aan te herinneren, dat het reproductie-recht op eene goede reclame-teekening met f 100.— ternauwernood voldoende betaald is, en dat het recht niet uit handen moet worden gegeven zonder behoorlijk omschreven vermelding van de te geven bevoegdheden.

Terwijl wij U, Mijnheer de Hoofdredacteur dank zeggen, hebben wij de eer te zijn, met betuiging onzer hoogachting

Uw dienstwillige,
C. HUIDEKOPER,
Directeur van het Bureau voor Auteursrecht voor Beeldende Kunst.

Amsterdam, 17 Maart 1917.

PRIJSVRAAG RIJKS ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen IV.

Vraag 47. In het Programma voor de prijsvraag van de Academie lees ik onder E. geen ateliers voor de betrokken Professoren bij het architectuur teekenen, is dit juist?

Antwoord. U leest daar geen ateliers, maar wel onder dl een studievertrek voor de Professoren.

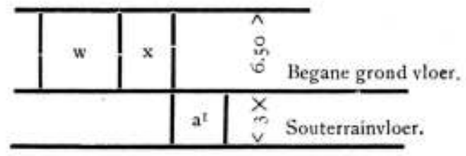
Vraag 48. Op bladzijde 18 van het programma lees ik „hierbij in acht te nemen de gewenschte groepsgewijze aansluiting der lokaliteiten welke bij elkander hooren te liggen"; gaarne zou ik van U een opgave hebben welke lokalen bij elkander aan moeten sluiten en de groepen en welke lokalen bij elkander behooren te liggen.

Antwoord. De Jury meent deze vraag niet te moeten beantwoorden zóó gedétailleerd als dit door den inzender

wordt verlangd. Waar toch de verschillende lokaliteiten-groepen onder A.—F. voldoende zijn omschreven, om daaruit te kunnen afleiden welke lokalen uit den aard hunner bestemming bij elkaar behooren, daar moet toch wel de meest doelmatige rangschikking aan het practisch inzicht van den ontwerper kunnen worden overgelaten.

Vraag 49. Opheldering wordt gevraagd omtrent de onderstaande gevallen A. B. C. en D.

Geval A.: Pagina 16, 8x. Een atelier..... zoo mogelijk tusschen a[1] en zaal w.

Antwoord. De vloer van x en a[1], ligt op gelijke hoogte, en gelijk met den grondslag van den tuin, zooals het programma aangeeft. De inzender verkeert ten onrechte in de veronderstelling dat a[1] in het souterrain kan liggen; de in het programma genoemde lokalen die ter hoogte van den tuingrondslag moeten liggen, behooren tot de indeeling van den beganegrond-verdieping, ook al is daarvan de vloerhoogte niet gelijk. De door inzender gestelde andere gevallen berusten op hetzelfde misverstand, zoodat ten aanzien daarvan met bovenstaand antwoord op geval A. kan worden volstaan.

Ter nadere toelichting van het gebruik van bedoelde lokalen, kan het volgende geval worden gesteld: Een ontwerp (meermalen van een belangrijk gewicht) geboetseerd in x, is voltooid, en wordt vervoerd naar z. om te worden afgegoten. Het verkregen afgietsel gaat naar a[1] om in het ruwe in steen gehakt te worden (de steen is van buiten af in a[1] aangevoerd). Dan worden afgegoten ontwerp en daarnaar bewerkte steen beiden naar x overgebracht, waar de steen zijn laatste bewerking ontvangt, om vervolgens weer naar buiten vervoerd te worden en verder naar de plaats van bestemming.

In a[1] heeft dus de aanvoer, uitvoer en grootste bewerking van den steen plaats en is gedacht gelijkvloers met den tuin, en met x en z.

De Jury.

N. B. De termijn voor het vragen van inlichtingen sluit op 25 April a.s.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 12. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Genootschapsprijsvraag voor een booglamp met lichtreclame (Jury-rapport met afbeeldingen.

Ingezonden. Bouwkunst, Sier- en Nijverheidskunst, door C. J. Blaauw. — Prijsvraag Tob Groen & Co., door C. Huidekoper. — Over de Jaarbeurs te Utrecht, door Jhr. A. H. Op ten Noort, met naschrift van J. L. M. Lauweriks.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Inlichtingen III. De Jaarbeurs.

DE BOUWWERELD No. 12. De taak der Schoonheidscommissie (slot). Waarom hebben wij geen bouwkunst?

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen. Examens, enz.

Afbeeldingen. Arbeiderswoningen te Vroorschoten, arch. W. Verschoor te 's Gravenhage.

DE INGENIEUR No. 12. Een eigenaardig type van circulatiepomp voor torpedobooten. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw op 24 April 1915, aangevuld met nadere mededeelingen daaromtrent in de vergadering van 16 December 1916, door A. Meijer, ing., met afbeeldingen.

De techniek na den oorlog, door ir. V. Disselkoen.

Kolenverkwisting, door ir J. Ratten.

16de Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres.

Uit het Koloniaal Verslag 1916.

Uit ons Parlement: Bouw van een brug over den Gelderschen IJssel nabij het Katerveer.

Ingezonden Stukken. Tegenstrijdigheid in de maten der Duitsche flens?, door ir. P. Labrijn, met afbeelding.

Mijnwetgeving, door dr. ir. A. E. W. E. van der Veen.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 12. Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Praatjes XIX. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 12. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Verslag der Huisbondelijke Vergadering van 13 Maart 1917.

Distributie IJzer en Staal.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 3: Een Engelsche »Tanks«: D. S. S. — Hoe brengt men den stand van een wijzer over?: Z. B. Bouman. — De zonnevlekken in Februari 1917: Amateur. — Hoe maakt men zelf een viool?: M. — Het slijpe: H. E. Kuylman. — Fotografische lenzen (slot): W. H. Idzerda. — Verwarming: J. v. d. Breggen, c.i. — Textielindustrie: D. Stavorinus. — Balans voor de rechtstreeksche bepaling van het soortelijk gewicht van vaste stoffen: A. Kolsters. — Iets over fasciatie of bandvorming bij planten (slot): Dr. H. W. Heinsius. — Transmissieorganen en stuworganen bij motorbooten: Gerlof Kalma. — Eenvoudige Proeven: De ondergaande zon, een interessant geval van irradiatie: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeeling. — Correspondentie.

Varia.

BOUWKUNST.

Den Haag is een nieuw groot gebouw rijk geworden, de nieuwe zetel van de Bataafsche Petroleum-maatschappij.

De Haagsche redacteur van het „Handelsblad" vindt er aanleiding tot de volgende opmerkingen in:

„Daar staat men nu voor een gebouw dat tonnen gouds moet hebben gekost, waarvoor niets te duur was als 't wezen moest, waarvoor speciale werkplaatsen zijn gemaakt om de noodige materialen te vervaardigen als die nu niet uit 't buitenland waren te krijgen, een gebouw in welks inwendige een bekwaam architect de beste en nieuwste vindingen op 't stuk van hygiene, nut en practisch gerief heeft kunnen toepassen en welks architectuur werd verzorgd door twee bekwame, jonge architecten. Een gebouw bovendien — en vooral! — dat, als zetel van het machtigste moderne Hollandsche zakenlichaam dat wij hebben — de behuizing is van een der merkwaardigste uitingen van het moderne Hollandsche zakenleven: een wereldpetroleumtrust.

Ijs die twee jonge Hollandsche architecten en die energieke, up to date denkende bestuurders van dat moderne reuzenbedrijf weten voor het wezen van dat bedrijf geen betere architectonische uitbeelding te vinden dan — namaak-antiek. Een virtuoselijk gecompeneerd samenstel van motieven, ontleend aan de architectuur van oud-Hollandsche huizen, voor het speciale doel thans een paar malen vergroot.

Is het niet treurig?

Och, er is eigenlijk niemand een grief van te maken. De heeren Van Nieukerken niet — die doen nu eenmaal in dit genre. En wij hebben reeds herhaaldelijk betoogd, dat een bouwmeester, die immers gebruiks-kunst beoefent, zich niet makkelijk vrij kan maken van den „smaak" van het achterblijvende deel des publieks — want dat is nog steeds

die van de overgroote meerderheid. En den bestuursleden van de Bataafsche evenmin. Voor schoonheid heeft men in onzen tijd geen respijt — tenzij dan bij wijze van bijzakelijk aardigheidje. Als er onder deze heeren een was geweest die zijn medebestuurders had kunnen overhalen tot het kiezen van een modern architect die een modern ontwerp zou hebben gemaakt voor dit moderne bedrijf — wel, 't zou een wonder zijn geweest.

En zoo moeten we dit gebouw dan maar aanzien als een — product der omstandigheden. Als een product namelijk van de geweldige tegenstelling die nog altijd is gespannen tusschen moderne zaken en — moderne bouwkunst. Ze moesten elkander zoeken; ze ontvlieden elkaar. Ze moesten elkanders taal kunnen verstaan; ze staan tegenover elkander, vreemder dan een Hottentot tegenover een Eskimo.

Zoo is het nu eenmaal.

En omdat dit gebouw een kolossale uiting is van dit conflict, is het misschien toch, juist daarom, een — monument van dezen tijd".

DE SCHAARSCHTE AAN BOUWMATERIALEN.

De Kamer van arbeid voor de bouwbedrijven te Rotterdam heeft, mede uit naam van de Kamers van arbeid voor de bouwbedrijven te Amsterdam, Haarlem, Arnhem, Leiden, Delft, Enschede, Breda, Dordrecht, Gouda, Groningen, Hilversum, Kampen, Nijmegen, Schiedam, Vlissingen en Alphen en de Kamer van arbeid voor onderscheiden bedrijven te Leeuwarden, een adres gericht tot den minister van landbouw, nijverheid en handel, waaraan het volgende ontleend is.

Genoemde Kamers wijzen er op, dat in weerwil van de nijpende behoefte aan woongelegenheid in nagenoeg alle gemeenten, waaraan tot heden niet kon worden tegemoetgekomen, de reeds thans heerschende werkloosheid in de bouwbedrijven onrustbarende afmetingen zou kunnen aannemen. Met betrekking tot het aantal onmiddellijk bij de bouwbedrijven belanghebbende arbeiders, lieten de beroepstellingen van 1899 en 1909 een uitbreiding zien van 110.900 tot 117.000, zoodat thans zeker op een aantal van 120 à 125.000 moet worden gerekend. De werkloosheid te Amsterdam is bij de timmerlieden, wegens gebrek aan hout, tot 20 pct., bij de metselaars tot ruim 20 pct. gestegen en bij de stukadoors zelfs, wegens gebrek aan kalk, tot 50 pct. Uit Enschedé wordt melding gemaakt van een werkloosheidspercentage in Januari van pl.m. 60, dat in Februari tot pl.m. 40 is terug geloopen. Voor het overige geven de de regelmatige, maandelijksche inlichtingen van de Kamers van arbeid omtrent den stand der arrbeidsmarkt voldoende te zien, hoe zorgelijk de bedrijfstoestand er voor staat, grootendeels als gevolg van de schaarschte aan materialen. De weersgesteldheid in Februari wordt hierbij geheel uitgeschakeld.

In de slapte kan slechts ten deele worden voorzien door middel van vervangingsmaterialen. Sommige materialen zijn op het tegenwoordig standpunt der techniek niet te vervangen.

De Kamers veronderstellen, dat niet van haar verwacht zal worden, dat zij middelen aan de hand doen, die als bij toverslag een omkeer in den toestand zouden kunnen te weeg brengen. Aan de regeering, alsmede aan de Nijverheidscommissie, merken zij echter op, dat er toe te passen maatregelen van tweerlei aard zijn, al naarmate zij betrekking hebben op een voorziening in de behoefte door gebruikmaking van de in ons land aanwezige voorraden, dan wel op een ontvoeren van de benoodigde materialen aan de voorraden in andere landen, waartoe overleg tusschen de betrokken regeeringen onontbeerlijk moet worden geacht.

Tegenover de meening van enkelen, dat in ons land geen voldoende voorraden aanwezig zijn, die tot inventarisatie, inbeslagneming en distributie zouden kunnen leiden, staan de opvattingen van anderen, dat zulks met betrekking tot onderscheiden artikelen wel degelijk het geval is. Het blijft moeilijk, zonder kennis van feiten, dit vraagstuk afdoende te beantwoorden. Intusschen komt het de Kamer voor, dat, misschien juist vooral om die reden, het houden van een inventarisatie zeer gewenscht mag worden geacht, ook al meent men, dat de voorraden allicht niet voldoende zullen blijken te zijn, om tot distributie daarvan over te gaan. Dit zal uit den aard der zaak bij het onderzoek zelf moeten blijken.

Te dezer zake wordt vermeld, wat de ervaring van onderscheiden van genoemde Kamers heeft geleerd en door de Kamer te Groningen in de volgende woorden is weergegeven: „De veronderstelling werd geuit, dat in ons land nog een belangrijke hoeveelheid ijzer wordt vastgehouden door handelaren die een verhooging van den maximumprijs wenschen af te wachten. Zoo werd uit eigen ervaring door een lid der Kamer medegedeeld, dat hij deze week (midden Januari) van 100 bestelde staven ijzer slechts 7 stuks ontving. Bij zijn bezoek aan het ijzerstek van den leverancier bleek hem, dat er nog een enorme voorraad was en dat bijv. van een soort waarvan slechts twee stuks werden geleverd, er nog wel 400 in het ijzerstek aanwezig waren." Ook met betrekking tot andere artikelen wordt de veronderstelling uitgesproken, dat dit met speculatieve doeleinden wordt vastgehouden. Zoo noemt de Kamer te Leiden het hout, het zinkwit en het loodwit, waarvoor naar haar meening maximum-prijzen zouden behooren vastgesteld te worden. Zij wijst er op, dat de grondstoffen, benoodigd voor de vervaardiging van loodwit en zinkwit, niet dermate gestegen zijn, dat de hooge prijzen, die thans door de vereenigingen van fabrikanten gevraagd worden, noodig zouden zijn.

Zooals gezegd, is de meening van velen, dat de aanwezige voorraad in het land niet zullen blijken te zijn van voldoende beteekenis om de behoefte te bevredigen. Trouwens, waar in gewone tijden reeds zoo groote aanvoer van elders noodig is en deze reeds geruimen tijd geheel of gedeeltelijk stop staat, mag geacht worden, dat een bevordering van den aanvoer van voorraden hoogst gewenscht is, om aan de behoeften te voldoen.

Veel resultaat te dezen opzichte zal dan ook naar het oordeel der Kamer kunnen verwacht worden van het overleg over de voorziening in bouwmaterialen met de regeeringen van andere landen, wat den invoer van dusdanige materialen zoo noodig en gewenscht door beschikbaarstelling van eigen vervoermiddelen, zou kunnen bevorderen. In het uitvoerige antwoord van den minister op een vraag van het lid der Tweede Kamer, den heer de Meester, omtrent de maatregelen betreffende den invoer van onderscheiden artikelen uit den vreemde in ons land, worden de bouwmaterialen, die toch inderdaad voor het maatschappelijk leven van zoo groote beteekenis zijn, niet genoemd. Het is den Kamer bekend, dat één firma een groote partij heipalen te Ruhrort heeft liggen, voor welken uitvoer zij, hetzij geen toestemming hetzij geen vervoermiddelen kan krijgen. Verder klagen vele handelaren in bouwmaterialen over onmogelijkheid, het benoodigde in het buitenland te verkrijgen.

De Groningsche Kamer deelt nog met betrekking tot het ijzer mede, dat de handelaren de door den minister bepaalde maximumprijs te laag achten; die prijs is volgens het zóó laag gesteld, dat daarvoor geen ijzer uit Zweden of Amerika kan worden ingevoerd, terwijl Duitschland, de belangrijkste leverancier, wegens gebrek aan werkvolk en transportmiddelen weinig kan uitvoeren. Dezelfde Kamer wijst er op, dat, tegenover een schaarschte aan Portlandcement gedurende de laatste jaren in dezen tijd, de schaarschte dit jaar wel bijzonder groot is.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

De hooge waterstand in Duitschland levert moeilijkheden voor de verzending op, evenals het gebrek aan transportmiddelen. Men was echter van meening, dat de toestand in Maart of April zoodanig zou verbeteren, dat aan de behoefte kan worden voldaan. Na het eindigen van de campagne in de beetwortelsuikerindustrie komt er weer scheepsgelegenheid vrij om portland aan te voeren.

De Kamers spreken het vertrouwen uit, dat de levensbelangen der bouwnijverheid zullen kunnen behartigd worden, voorzoover een internationale overleg daartoe kan bijdragen, onafhankelijk van de voorziening van levensbehoeften, althans zonder dat laatstgenoemde daarvan de nadeelen behoeft te duchten. Daarnevens zal voorzoover die nog niet heeft plaats gehad, een inventarisatie van de meest noodzakelijke en schaars verkrijgbare materialen den weg kunnen wijzen betreffende verder wellicht te dien opzichte noodige of gewenschte maatregelen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Hunenborg in Twente.

Men schrijft ons:

De Saksische burchten, de Hunneschans aan het Uddelermeer en de Hunenborg bij Oldenzaal, zijn nu beide door dr. Holwerda onderzocht De ontgraving der Hunneschans geschiedde in 1908 en volgentie jaren en hare resultaten werden in de oudheidkundige mededeelingen van het Rijksmuseum van Oudheden beschreven; die der ontgraving van den Hunenborg in 1916, een omwalden heuvel, zijn thans gepubliceerd in de werken van de Vereeniging van Overijselsch Regt en Geschiedenis. Deze uitgave, verduidelijkt door een aantal goed geslaagde afbeeldingen, is mogelijk geworden door de samenwerking dezer vereeniging en de vereeniging Oudheidkamer Twente, aan wie de Hunenborg toebehoort.

Deze is jonger dan de Hunneschans, waar een aantal woningen, ingesloten en verdedigd door een ringmuur, hebben gestaan, terwijl bij den Hunenborg één groot vierkant gebouw — de woonburcht — midden in eene omwalling is aan te wijzen. Een dergelijke aanleg is het begin der wording van het middeleeuwsch kasteel. De Hunenborg is uit de negende eeuw. Wat voor een Saksisch heer hem heeft laten oprichten, zal wel altijd in het duister blijven.

Rijkscommissie voor Bouwmaterialen.

Ingesteld is een rijkscommissie in zake den aanvoer en de distributie van bouwmaterialen, met uitzondering van ijzer, staal en hout, bestaande uit de heeren: voorzitter J. M. K. Pennink, c.i., oud-dir. gem.-waterl., Amsterdam; lid en secr. J. Slicher, Amsterdam; leden J. A. van Wijngaarden, Rotterdam; A. H. baron van Hardenbroek van Ammerstol, Haarlem; mr. D. Leccius de Ridder, Wageningen; W. Nijkamp H.Czn., Enschede; G. Fleumer, Amsterdam; S. C. J. Heerma van Voss, Lur; A. C. Effing, 's Gravenhage; J. N. Hendrix, Amsterdam; P. A. Wernink, Leiden; H. C. M. Dolk, Rijswijk.

De dagelijksche behandeling van de zaken der commissie zal geschieden door den voorzitter en den secretaris, die het advies der andere leden zullen vragen zoo dikwijls zij dit noodig achten.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur der Ambachtsschool te Emmen (Drenthe). Jaarwedde f 1950.—, klimmend tot f 2250.—. De tegenwoordige titularis is ook Directeur der Avondvakteekenschool te Coevorden, jaarwedde f 500.—. Sollicitaties vóór 15 April e.k. aan den Secretaris, D. Boersma, te Emmen. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, te kracht, bekend met bestekken en begrootingen. Uitvoerige brieven lett. H. A. R., Adv. Bur. Keuzenkamp, Oostzeedijk 231, Rotterdam. (1)

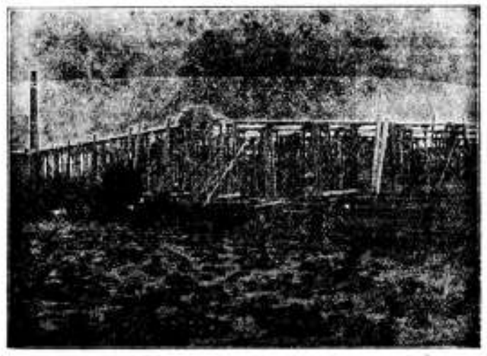
— Bouwkundige bij betonfirma, voor teekenwerk en administratie. Volledige brieven lett. A, bureau v. h. Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, 's Gravenhage. (2)

— Bouwkundig Teekenaar-Opzichter, voor groote onderneming, hoog salaris. Volledige brieven, copie-getuigschriften, enz. lett. K. C. 749, Nieuws van den Dag. (2)

— Bouwk. Opzichter-Teekenaar, flink salaris. Uitvoerige brieven lett. C. A. 857, Nieuws v. d. Dag. (2)

— Leerares in Teekenen, gericht op Vrouwelijke handwerken, aan de Industrieschool voor Meisjes te 's Gravenhage. Inlichtingen verstrekt de Directrice, van Diemenstraat 202, 's Gravenhage. (2)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Weled. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

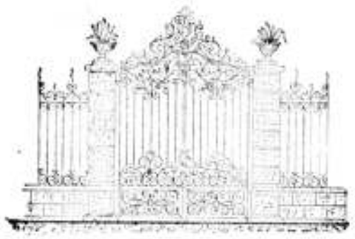
A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz. —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor
Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C.Z.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 7 APRIL 1917. No. 14

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De oude Rijksacademie.

(Ingezonden.)

„Voor hen, die in de prijsvraag belang stellen, zullen op Zaterdag 10, 17, 24 en 31 Maart, des namiddags van 1—3 uur, enkele karakteristieke zalen van het tegenwoordig Academiegebouw te bezichtigen zijn."

Dit staat te lezen op bladzijde 11 van het programma der Academieprijsvraag.

Ik behoor tot degenen, die daarin belang stellen, maar zou bijna vergeten hebben, van de geboden gelegenheid gebruik te maken, om een kijkje te nemen in het gebouw, dat mij van binnen geheel onbekend was. Ik ken meer collega's, die er nooit een voet over den drempel hebben gezet en behoef mij daarvoor dus niet te schamen. Ik was echter, tengevolge van deze omstandigheid wel een weinig nieuwsgierig, wat ik voor karakteristieks te zien zou krijgen.

Zelden heb ik van een gebouw een zoo bedroevenden indruk medegenomen dan van dit Rijksgebouw. De gevel, waar ik vroeger menigmaal langs gekomen ben, is leelijk, maar wie zich voorstelt, dat bij het binnentreden het inwendige van dezen aan de kunst gewijden tempel zal meevallen, ziet zich bitter teleurgesteld. Wanneer men later het gebouw verlaat, schijnt de lompe gevel nog eenig karakter te hebben al is bij eigenlijk toch ook het aankijken niet waard. Het karakteristieke van het inwendige kwam mij voor te bestaan in een volkomen karakterloosheid. Ik ontving bij het binnentreden een soort van wegwijzer, naar ik meen onlangs ook in uw blad afgedrukt; die had men maar te volgen, om gemakkelijk de lokalen te vinden, meest naakte, muchtere holen met in gore tinten geverfde wanden, die slechts hier en daar aan het oog onttrokken zijn door een enkele studie, gravure of iets anders, dat men er toevallig heeft opgehangen.

De groote teekenzaal, die ik het eerst betrad, gaf al dadelijk een beeld van het overige. Hier staan dikbest een pleisterbeelden, die er niet behooren, maar waarvoor in de beeldenzalen geen plaats is, en verder bestaat het meubilair uit een podium, eenige schermen, een onderwetsche kachel, rezels, stoeltjes, krukjes, bankjes enz. en de meeste deezer requisieten zien er uit, alsof zij alleen als brandhout nog eenige waarde hebben.

Dit is echter geenszins het geval; al die rommel bewijst bij het onderwijs uitstekende diensten. Het is een gemak, dat men er mede gooien kan, het hindert niet of er hier en daar een splinter af is, dat weet ik nog wel uit den tijd, toen ik zelf leerling van de Haagsche Academie was. Ik weet ook wel, dat het er bij het onderwijs niet zoo erg op aan kan in wat voor lokaal men zit; men heeft zijn volle aandacht noodig bij zijn werk en vergeet dan de omgeving. Maar ik wee toch ook, dat die omgeving niet geheel zonder invloed is, als men, wat wel eens voorkomt, niet zijn geheele aandacht bij zijn werk heeft.

Zeker niet zonder goede redenen is men er in den laatsten tijd bij het lager onderwijs op uit, de schoollokalen zoo aantrekkelijk mogelijk te maken. Nu is de lagere school wel iets anders dan de hooge kunstschool, maar ik zou zeggen is het hier niet nog meer noodig. De oude Rijksacademie is een voorbeeld uit den tijd, toen men het absoluut onnoodig oordeelde, onderwijslokalen althans een vriendelijk aanzien te geven.

Ook de beeldengalerij is een naakte ruimte, geheel onvoldoende voor het doel. De verzameling kan zelfs wegens gebrek aan ruimte in de laatste jaren niet worden bijgehouden. Slechts een van de twee zalen was toegankelijk, namelijk die, waar de beelden, hoewel veel te dicht bijeen, toch in een zekere orde staan. Men kan er zich nauwelijks tusschen de beelden bewegen en in de andere zaal is dit zeker geheel onmogelijk. Het is jammer, want er zijn tal van mooie en voor het onderwijs zeer waardevolle afgietsels bij, maar men kan aan alles zien, hoezeer het onderhoud blijft onder de haast onverantwoordelijk gebrekkige huisvesting.

Niet ver van de beeldengalerij is de toegang naar den tuin, een smalle streek grond tusschen hooge gebouwen besloten. Hier trof ik een verzameling afbraak aan, ik geloof grootendeels afkomstig van de geslooptе Nieuwe Zijdskapel en een keet voor de beeldhouwklasse. Ik kreeg niet den indruk, dat er op het oogenblik in deze keet veel aan de practische beeldhouwkunst gedaan wordt.

De trap opgaande vond ik op de verdieping al ongeveer hetzelfde als beneden. Sombere, naargeestige lokalen, donkere gangen, waar ontwerpen van den Prix de Rome een ereplaats gevonden hebben. De trap zelf steil en een academiegebouw onwaardig. Ik zou gemeend hebben mij in een kazerne te bevinden, zoo niet aan de trapwanden afgietsels van beeldwerken van het Parthenon en van de Fransche Renaissance mijn aandacht hadden getrokken.

Om den indruk te voltooien toen nog even een bezoek aan de loges op de tweede verdieping, die men door middel van nauwe trapjes bereikt. Echte gevangenishokken, deze loges, alleen was minder donker, maar daarentegen bovenmatig brandgevaarlijk. En toch, hoe ongaarne ik er opgesloten zou zitten, van zulk een klein lokaal ware misschien met weinig middelen een intiem atelier te maken.

Van de andere lokalen en verder van het geheele gebouw iets beters te maken, met behoud van den romp leek mij echter vrijwel een onbegonnen werk en ik heb duidelijk begrepen, waarom men daarvan heeft afgezien, maar tevens heb ik er mij over verbaasd, dat men zich reeds zoolang beholpen heeft met dezen absoluut onvoldoenden toestand, die niet van gisteren, maar reeds van jaren dateert. Hoe is het mogelijk geweest in al die jaren, in zulk een omgeving kunstonderwijs te geven, jonge menschen tot kunstenaars te vormen?

Neen het is niet te vroeg, dat men thans voorbereidende maatregelen heeft genomen, om de Rijksacademie een beter tehuis te verschaffen; het tegenwoordige is voor de kunst onbewoonbaar.

Algemeen erken ieder immers den invloed van de woning op den bewoner: nij dunkt, die kan ook hier niet uitblijven.

L.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG, UITGESCHREVEN DOOR DE NEDERLANDSCHE COÖPERATIEVE CENTRALE MIDDENSTANDS CREDIETBANK TE GRONINGEN, VOOR EEN ONTWERPTEEKENING VOOR EEN VIGNET IN TWEE KLEUREN.

Programma.

Het Bestuur der Nederlandsche Coöperatieve Centrale Middenstands-Credietbank te Groningen verlangt een ontwerp voor een vignet, dat zal dienen als kenmerk voor alle „Handeldrijvende en Industrieele Middenstands-Vereenigingen" in Nederland.

Het vignet moet dienen als brieven- en enveloppenhoofd of sluitzegel en zal daarom geschikt moeten zijn om gereproduceerd te worden in twee kleuren langs lithografischen of foto-lithografischen weg. Bovendien wordt voor een diepdrukstempel een teekening in één kleur gevraagd van hetzelfde ontwerp.

Geen der afmetingen van het vignet mag grooter zijn dan 6 c.M. diameter.

De bekroonde ontwerpen worden het eigendom van bovengenoemde Bank, de andere worden teruggezonden aan de ontwerpers.

Het Bestuur van de Bank behoudt zich het recht voor de inzendingen tentoon te stellen.

De eerste prijs zal f 150.—, de tweede f 75.— bedragen.

Wanneer het Bestuur een der niet bekroonde ontwerpen wil gebruiken wenscht het de vrijheid te hebben, dat te kunnen koopen voor f 40.—.

De Jury is bevoegd (zm. indien naar haar oordeel geen der ingekomen ontwerpen voor den 1sten prijs in aanmerking kom., dezen in te houden en daarentegen eventueel 2 lagere prijzen, van hoogstens f 50.— elk, toe te kennen.

De ontwerpen moeten goed vlak verpakt, opgezet op niet te groote cartons, vrachtvrij ingekomen zijn vóór of op 15 Juni 1917 aan het adres van den tweeden ondergeteekende.

Zij moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld van eene mededeeling van een correspondentieadres, waarheen de terug te zenden ontwerpen verzonden kunnen worden, zoomede van eene gesloten enveloppe, waarop hetzelfde motto voorkomt, inhoudende opgave van naam, beroep en adres van den ontwerper.

De Jury, bestaande uit de heeren K. P. C. de Bazel te Bussem, D. de Vries Lzn. te Groningen en Georg Rueter te Sloterdijk, kan de voorwaarde tot kleine wijzigingen in het ontwerp voor de uitvoering verbinden aan het toekennen der prijzen.

Namens het Bestuur voornoemd:

De Commissie ad hoc:

J. E. SCHOLTEN, Voorzitter.
R. MEINDERS, Secretaris.

Groningen, Maart 1917.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen V.

Vraag 50. Moeten de voordrachtzalen voor het publiek alle met amphitheater worden aangegeven? zoo neen, hoeveel dan?

Antwoord. Van de vier voordrachtzalen voor het publiek kunnen twee met amphitheater ontworpen worden.

Vraag 51. Hoeveel personen ongeveer moeten op het amphitheater in elke zaal plaats kunnen nemen?

Antwoord. Het aantal beschikbare plaatsen wordt door de afmetingen van de zaal bepaald.

Vraag 52. Mag de trap in de vóór-vestibule onder 3 genoemd, buiten tegen den voorgevel gelegd worden om het monumentale aanzicht van den gevel te verhoogen?

Antwoord. De ligging van de trap in de voorvestibule is door het Programma voorgeschreven.

Vraag 53. Moeten de beeldenzalen onder c genoemd dicht bij de dagteekenzalen gelegen zijn voor het eventueel verplaatsen van een beeld naar een dezer zalen, of wordt er in de beeldenzalen geteekend, zoodat het geen bezwaar is dat deze ver van elkander gelegen zijn?

Antwoord. Ligging van de beeldenzalen dicht bij de dagteekenklassen is geen vereischte. In de beeldenzalen wordt geen teekenonderwijs gegeven.

Vraag 54. Op bladzijde 17 van het programma wordt verlangd dat de lokalen x., z. en a1 op tuingrondslag liggen. Op bladzijde 18 staat de x. ij. z. a1, b1 lokalen moeten op den beganen grond gelegen zijn.

Hieruit kan men dus opmaken, dat de tuin ter hoogte van den beganen grond moet liggen, wat voor den groei der planten in den tuin zeker niet gewenscht wordt. Wat moet nu aangehouden worden?

Antwoord. Hier kan verwezen worden naar het antwoord op vraag 49, 4de lijst. De lokalen x, z. en a1 behooren tot de beganegrond-verdieping, ook al zou de vloer van die lokalen lager gelegen zijn dan die der overige lokaliteiten op deze verdieping.

De Jury.

N.B. De termijn voor het vragen van inlichtingen sluit op 25 April a.s.

Ingezonden Stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.)

CONCEPT VAN
GEWAPEND BETON VOORSCHRIFTEN

Wij betreuren niet in de gelegenheid te zijn deel te nemen aan de discussie, die omtrent bovengenoemd Concept in de afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs weldra zal plaats hebben. Daarom veroorloven wij ons in uiterst kort bestek eenige opmerkingen daaromtrent aan het oordeel der ontwerpers te onderwerpen. Wij zullen uit de artikelen van het Concept daarbij slechts zooveel aanhalen, als tot goed begrip der bijgevoegde opmerkingen noodig is.

Artikel 1.

„Onder een constructie van gewapend beton wordt verstaan een oordeelkundige samenvoeging van cementbeton en ijzer, zoodanig, dat beide materialen innig verbonden zijn en gemeenschappelijk weerstand bieden aan de op de constructie werkende krachten."

Hier is over het hoofd gezien dat er meer betonnen dan cementbetonnen kunnen worden gebruikt en verder is niet helder in het licht gesteld wat gewapend beton is.

In de besaande voorschriften staat namelijk in plaats van „Onder een constructie van gewapend beton" eenvoudig „Onder gewapend beton" enz. Dit is de eenige wijziging van dit artikel, maar er is nu een nooit aan toegevoegd, waarin gezegd wordt, dat cementtrasbeton in de voorschriften niet genoemd wordt. Afgezien daarvan, dat deze mededeeling o.i. onvoldoende gemotiveerd is, behoort zij in een artikel te worden opgenomen.

Het is niet duidelijk, waarom boven dit enkele artikel staat: „Algemeene Bepalingen". Dit zou in elk geval „Bepaling" moeten zijn, maar nog eenvoudiger en juister ware het te spreken van Definitie van gewapend beton.

AFDEELING I. Materialen.

Artikel 2. Portlandcement.

Sub 1 is hier de definitie van Portlandcement uit de bekende Duitsche Normen van December 1909 overgenomen. Daarin staat o.a. „Aan Portlandcement mogen niet meer dan 3 pCt. bijmengselen voor bijzondere doeleinden worden toegevoegd."

In de derde regel zou tusschen „mogen" en „niet" behooren te staan „tijdens het malen".

Wat zijn bijzondere doeleinden? En zou het niet gewenscht zijn hier toe te voegen: „mits wordt aangetoond, dat het weerstandsvermogen daardoor niet wordt geschaad?"

Sub 2 lees: men: „Portlandcement moet afkomstig zijn uit een gunstig bekende fabriek; het moet worden aangevoerd in zakken of vaten."

Wanneer heeft men het recht te beweren, dat een fabriek ongunstig bekend staat?

Waarom moeten vaten en zakken niet verzegeld zijn?

Sub 6 worden de proeven beschreven ter bepaling van de vasheid. Deze beschrijving is veel beknopter dan in de bestaande voorschriften; dit zou een voordeel genoemd kunnen worden, wanneer men verzekerd was, dat deze beknoptheid niet tot onvolledigheid had geleid, maar deze zekerheid verkrijgt men niet uit het concept. Verder zou men, waar men leest: „In twijfelachtige gevallen is uitsluitend de proef na 28 dagen beslissend", willen opmerken:

De conclusie kan toch niet uit het resultaat van één proefstuk worden getrokken.

Verder staat er: „Teneinde bij bouwwerken de controle te bespoedigen kan een trekproef genomen worden. Portlandcementmortel moet, bij eene verhouding van 1 gewichtsdeel cement op 3 gewichtsdeelen normaalzand na 7 dagen verharding (1 dag in de lucht en 6 dagen onder water) een trekvastheid van minstens 12 K.G. per c.M2. bereiken"

Hier zou de vraag gewettigd zijn:

Geld deze proef als afdoend bewijs, dat het cement aan den eisch beantwoordt?

Is art. 2 van de bestaande voorschriften niet verre te verkiezen boven dit artikel?

Artikel 3. Zand.

Het slot van dit artikel zegt: „Wanneer het zand vermengd is met grindkorrels mogen deze niet grooter dan 5 m.M. zijn."

Welk percentage mag ongeveer 5 m.M. zijn?

Artikel 4. Grind en steenslag.

„De grind- en steenslagstukken moeten zijn van voldoende hardheid en van doelmatige grootte in verband met de bestemming; zij mogen niet kleiner dan 5 m.M., en niet grooter dan 60 m.M. zijn."

Is 60 m.M. niet veel te groot?

Zie: Handbuch Emperger 2er Band bl. 35.

Artikel 5. Beton.

„De in beton aanwezige mortel moet minstens 125 K.G. cement op 2 H.L. zand (1 op 2) bevatten."

De verhouding tusschen de te verwerken hoeveelheden zand en grind of zand en steenslag moet gelegen zijn tusschen de grenzen 1 op 1½ en 1 op 1. Voor werken, die met zeewater in aanraking komen wordt de verhouding tusschen de hoeveelheden cement en zand 250 K.G. cement op 3 H.L. zand (1 op 1½)."

Deze redactie is voor meerderen onduidelijk. Ware het niet beter te schrijven: De hoeveelheid grind of steenslag mag niet minder zijn dan éénmaal en niet meer dan anderhalf maal de hoeveelheid van het toe te voegen zand.

Verder bepaalt dit artikel, dat machinale mengtoestellen door de directie moeten worden goedgekeurd. Wie is de directie?

Artikel 6. IJzer.

„Het te verwerken vlechtijzer moet een trekvastheid bezitten van 36—44 K.G. per m.M2. en een qualiteitsgetal van minstens 900."

Waarom is het gebruik van vlechtijzer van een trekvastheid van 45 K.G. per m.M2. of meer, verboden?

AFDEELING II. Uitvoering.

Artikel 7. Personeel.

„De leiding der uitvoering van werken in gewapend beton

moet berusten bij personen, die hiermede volkomen bekend zijn. De uitvoering moet zooveel mogelijk door goed geschoolde arbeiders geschieden, die onder voortdurend toezicht staan van betrouwbare, in de uitvoering van gewapend beton ervaren personen."

Voor „de leiding" te schrijven: de hoofdleiding en voor „ervaren personen" te schrijven: opzichters en onderbazen.

Het is een feit, dat er onder de hoofdleiding van professoren in eenig vak, door een op te veel vertrouwen steunend gebrek aan contrôle over de werkzaamheden der ondergeschikten dikwijls meer fouten worden gemaakt dan onder de leiding van een vlijtigen „beunhaas".

Zou het daarom niet gewenscht zijn hier ook iets op te nemen betreffende de bouwpolitie.

Artikel 8. Stutten en formeelen.

„Onder bekisting wordt verstaan het volledige samenstel van stutten en planken, noodig voor het maken van eene constructie van gewapend beton. De bekisting moet van gezond hout zijn en op deugdelijke wijze naar den aard van het werk zijn aangebracht, ... enz."

Moeten in de toekomst ook niets anders dan planken worden gebruikt?

Er schijnt bij dit artikel niet gedacht te zijn aan de mogelijkheid, om voor bekisting en stutten ook ander materiaal dan hout te bezigen.

Artikel 10. Voltooiing van de wapening.

„Vóór met het storten van het beton wordt aangevangen, moet de wapening overal op de juiste plaats volgens teekening aangebracht zijn."

Verdient het geen overweging om met een enkel woord te zeggen, wanneer het vooral in de wintermaanden bij bijzondere onderdeelen van de constructie gewenscht kan zijn, het ijzer met cement in te wasschen alvorens tot het aanbrengen van de beton over te gaan?

Artikel 11. Het verwerken van beton.

In dit artikel leest men o.a.:

„Het op stort aangevoerd beton moet, afhankelijk van het constructiedeel, waarvoor het gebruikt wordt, van zoodanige samenstelling zijn, dat de wapeningsstaven alle goed door het beton worden omhuld"

In deze alinea moet voor „samenstelling" staan „consistentie".

„Naar gelang van de gebruikte hoeveelheid water bij de menging, moet het beton zoodanig bewerkt worden, dat het ontstaan van holten, zoowel in het beton als tegen de bekisting zooveel mogelijk wordt vermeden."

„Wanneer boven op het beton schuim ontstaat, moet dit worden afgeschept, en wanneer het betonwerk wordt onderbroken, moet een waterstraal worden weggespoeld, vóór het betonstorten wordt voortgezet."

Men vraagt zich voorts hier af, of Art. 11 van de bestaande voorschriften, dat beknopter is, maar waarin van de bewerking met stampers of roerijzers gesproken wordt, niet beter is. Lucht speelt vaak belangrijke poetsen bij het aanbrengen van beton.

Artikel 13. Afdekken en vochtig houden. In gebruik nemen.

„Vlakken van beton, welke na verharding niet door bekistingen gedekt zijn, moeten, afhankelijk van de weersgesteldheid, minstens 14 dagen vochtig gehouden worden, en zoo noodig met planken, zeilen of eenig ander geschikt hulpmiddel worden afgedekt. Het is verboden versch gestorte vloeren gedurende de eerste drie dagen na de storting in gebruik te nemen."

„Evenzeer is het verboden vloeren, die nog niet ontkist zijn, te gebruiken tot opslagplaats voor materialen of tot vervoer van zware voorwerpen."

14 dagen is onduidelijk met het oog op regen en winter.

Hoe zwaar mogen de te vervoeren voorwerpen zijn direct na ontkisting?

Artikel 14. Vriezend weder.

„Bij vriezend weder of sneeuwval mag geen beton verwerkt worden, tenzij maatregelen worden genomen om den hinderlijken invloed van de vorst op te heffen. Bevroren materialen mogen niet verwerkt worden." .....

Voor de bespreking van dit artikel en van art. 15 z.v. zou het wellicht aanbeveling verdienen expres een vergadering te beleggen. Reeds bij de bovenstaande eerste alinea vraagt men: Wat is hinderlijk? Het woord „tenzij" maakt bovendien de bepaling vrijwel krachteloos.

Artikel 15. Wegnemen van de bekisting.

In dit artikel komt ook een „tenzij" voor, dat het geheele voorschrift doodt. Verder leest men:

Treedt gedurende de verharding vorst in, dan moeten de in het eerste gedeelte van het artikel vastgestelde termijnen voor het wegnemen van de bekisting „met minstens zooveel dagen worden verlengd, als de vorstperiode geduurd heeft."

Voorts wordt nog in dit artikel bepaald dat, „indien in eenig constructiedeel door het wegnemen van de bekisting een hoogere spanning zou worden opgewekt dan die, waarop dit constructiedeel berekend is, de bekisting niet mag verwijderd worden, zoolang deze toestand voortduurt."

Men zou bij een en ander kunnen opmerken:

Wanneer begint en eindigt een vorstperiode?

Zijn nooitiën betreffende temperatuur niet in het dagboek van den opzichter te eischen?

Wanneer men weet dat de uitvoering van het bouwwerk minstens een jaar zal duren en men bij de beredeneering betreffende het weerstandsvermogen en de tijd te laten spanning in het constructiedeel daarmede rekening heeft gehouden, dan kan er na het wegnemen van het formeel wel geen hoogere spanning optreden dan waar op gerekend is en toch kan dat wegnemen gevaarlijk zijn.

Moet men niet spreken van hoogere spanning dan theoretisch zou zijn te laten in verband met den tijd van verstreening en de temperatuur waarin dit plaats had?

Artikel 17. Hoeveelheid ijzer, Koppelingen, Staafafstanden en betondekking.

Hoe uitvoerig hier de eischen aan de bewapening te stellen omschreven worden, komt men toch tot de vragen:

Waarom wordt hier slechts van beugels gesproken, terwijl men op bl. 12 van de bestaande voorschriften van verbindingsijzers spreekt?

Zullen er wel constructeurs bestaan, die eenige waarde hechten aan beugels met zijden van 75 c.M. en meer lengte, zonder dat deze door horizontale kruisende stangen tegen uitwijken gevrijwaard zijn?

Zijn voorschriften hieromtrent niet absoluut noodzakelijk?

Bestaan er velen, die dit nog moesten leeren uit hetgeen bijv. door Paul Frei in „Beton und Eisen" — 1913, Heft 4 — wordt gezegd?

Verdient het geen overweging om na te volgen hetgeen in § 17 sub 6 van de Duitsche voorschriften van 1915 wordt gezegd, namelijk, dat de afstand der beugels niet grooter mag zijn dan twaalfmaal de dikte van de verticale staangen?

En ten slotte, waar voor constructies, die bij brand aan zeer hooge temperaturen blootgesteld kunnen zijn bijzondere voorschriften worden gegeven,

In welke bepaalde gevallen moet aan die voorschriften voldaan worden?

(Slot volgt.)

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 13. Genootschapsprijsvragen.

Club van Haagsche leden A. et A., door Jan Wils.

Eenige gebouwen van A. M.J. Sevenhuysen, architect te Haarlem, met afbeeldingen.

Bond van Nederlandsche Architecten.

Scheur- en roestvorming in bruggen van gewapend beton in het spoorwegdistrict Kattowitz en Breslau, door ir. G. J. Meijers.

Plagiaat, met afbeeldingen.

Een klok voor Prinses Juliana.

Ingezonden. Prijsvraag Toh Groen & Co.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Inlichtingen IV.

Prijsvraag, uitgeschreven door de Nederlandsche Cooperatieve Centrale Middenstands-Credietbank te Groningen, voor een ontwerp-teekening voor een vignet in twee kleuren.

DE BOUWWERELD No. 13. Carillon-stelsels, met afbeeldingen.

Schematische teekeningen voor huisrioleering, door ir. E. Jacobs met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

DE INGENIEUR No. 13. Iets over normaliseering in machine-constructie Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw op 16 December 1916, door ir. E. P. Haverkamp Begemann, met afbeeldingen.

Ir. E. H. Stieltjes 25 jaar bij den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten, door ir. A. H. W. van der Vegt, met portret.

Zelfladend zuighaggervaartuig »Sumatra«, bestemd voor de verbetering van den toegang tot de haven van Belawan (Deli), door ir. F. Smit met afbeeldingen en een plaat.

Verkeer op het Panama-kanaal van af de heropening tot 1 Jan. 1917, door ir. R. A. van Sandick.

Uit ons Parlement. Waterweg van Dordrecht naar zee.

Ingezonden Stukken. Centrale verwarming door middel van warm water, door ir. J. F. H. Koopman. — Centrale verwarming door middel van warm water, door ir. J. Mantel.

TECHNISCH WEEKBLAD (fl. v. T.) No. 13. Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen — Jaarverslagen — Examens. — Boekbespreking en catalogi. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 13. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen. Aanvulling van het Verslag der Huishoudelijke Vergadering. Eenige opmerkingen over het arbitrage-beding. I.

BOUWSTOFFEN, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 4. April 1917: Bereiding van roestvrij ijzer. — Krimpscheuren in gewapend beton en de gevolgen daarvan. — Voorschriften voor mortels. — Gemetalliseerd beton. — Aankondiging. — Microscopisch onderzoek van hout. — Gedachtenwisseling. — Boekbespreking.

Varia.

JAVAANSCH MARMER.

In het Algemeen Nederlandsch Advertentieblad kwam eenigen tijd geleden de volgende correspondentie voor:

Als getrouw lezer en adverteerder van uw blad verzoek ik U.Ed. beleefd mij zoo mogelijk eenige inlichtingen te verschaffen omtrent de marmergroeven op Java, het marmer zelf, kleur, aard, drukweerstand, enz. Plaatsen waar het ontgonnen wordt, de geologische toestand en waar zoo mogelijk hier te lande inlichtingen hieromtrent zijn te bekomen.

Reeds verscheidene malen las ik met aandacht uwe stukken onder mededeelingen en waar zelfs eenigen tijd geleden hier over geschreven moet zijn. Ik was echter niet in de gelegenheid dit te lezen. Ben gaarne bereid eventueele nummers te vergoeden en dank U.Ed. bij voorbaat voor de te nemen moeite. V. H. J. te H.

Antwoord. Het eenige wat wij omtrent marmer op Java te weten konden komen is geput uit „Exploitatie Marmergroeven „Wadjak", gedruk bij de Gebroeders van Cleef te 's-Gravenhage, 1891. Wij laten hiervan een resumé volgen:

Op een aanzienlijk aantal plaatsen in Indië worden marmersoorten aangetroffen; hetzij ondergeschikt in kalksteengebergten, hetzij in grootere hoeveelheid samenhangend als bergpartijen van grooteren omvang.

Vele soorten zijn van goede hoedanigheid, bezitten fraaie kleuren of komen in groote hoeveelheid voor; doch nimmer waren alle omstandigheden vereenigd zoo gunstig als bij het voorkomen van marmer te Wadjak in de residentie Kediri.

Op advies van den hoofdingenieur van het mijnwezen in Ned.-Indië, dr. R. D. Verbeek, werd een mijnbouwkundig onderzoek ingesteld. De uitkomsten van dit onderzoek, waarbij o.a. eene galerij van ruim zevenvijf voet lengte in de berghelling werd gedreven, waren van dien aard, dat, na beoordeeling van de verschillende bij het onderzoek verkregen monsters door deskundigen, de heer van Rietschoten, concessie aanvroeg.

De nasporingen, oorspronkelijk beoogende: witte of lichtgekleurde soorten op eenigen afstand van de oppervlakte in verschen onverweerden toestand bloot te leggen, overtroffen de stoutste verwachtingen, mede door het ontdekken van een groot aantal luxe soorten, uitmuntende door prachtige kleuren en fraaie dessin, waaronder de in den handel het meest gezochte en dure variëteiten.

In het geheele concessieveld treedt het kalksteen (het marmer) op als een aaneengeschakeld geheel en wel als de uitloopers van het gebergte, dat zich in het veld zelf tot 300 à 350 M. zeehoogte verheft.

Door de lange grenslijn met de vlakte (ter lengte van ongeveer 10.000 M.) en de aanzienlijke hoogte boven dit 100 M. hooge niveau van natuurlijke waterloozing is het gemakkelijk de gewinning op verschillende punten tegelijk te doen plaats hebben, naar gelang der behoefte aan verschillende soorten, waarvoor, volgens ingesteld onderzoek, in Brussel Parijs of Londen, hooge prijzen te verkrijgen zullen zijn.

Door de ontzaglijke hoeveelheid marmer (volgens een ruwe schatting alleen boven het niveau der vlakte 1000 millioen kubieke meters) gepaard met de gunstige ligging uit een mijnbouwkundig oogpunt, kan de ontginner zoowel exploiteeren als hij wil, zoowel van de gewone soorten als van de luxe marmers.

Daarbij komt dat het Wadjak-marmer fijn en vast van korrel en zeer compact is en volgens de verklaringen van heeren „marbriers" te Parijs, Brussel en Londen met beste soorten van Italië, Frankrijk en België kan vergeleken worden.

De monsters, onderworpen aan het oordeel van verschillende marbriers, waaronder zeker gewichtige concurrenten, zooals o.a. de heer Darville en Co. te Parijs en De Villers te Brussel, mochten hun onverdeelde goedkeuring wegdragen. Zij taxeerden sommige gekleurde soorten op 800 francs en de mindere soorten op ongeveer 400 francs per M3.

Onder de monsters komen voor Jaune antique, rosée marbre breccia, etc.

Uit het mijnbouwkundig onderzoek bleek alsnog, dat de marmermassa geen of slechts enkele voegen heeft en uit één samenhangende massa bestaat, waarin bij de oppervlakte verticaal verlopende spleten op afstanden van vier tot zes en meer meters.

De verwachting wordt uitgesproken dat het marmer van Wadjak, niettegenstaande de hooge vracht van soerabaja daarheen, een aanzienlijke winst tegen de marktprijzen aldaar geleverd kan worden.

Verder bevat het boekje beschouwingen over werkkrachten, het vervoer, de financieele kwestie, het benoodigde kapitaal

de concessievoorwaarden, benevens concept-statuten der Wadjak Java Marmer-Maatschappij te 's-Gravenhage.

Verdere inlichtingen kunnen u misschien verstrekt worden door het Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Kolonien, gevestigd te 's-Gravenhage, secretaris dr. J. F. Steenhuis, Valkenboschlaan 92.

* * *

Uit het bovenstaande blijkt, hoe uiterst onvolledig in het algemeen de kennis is van de bouwmaterialen, die Java en onze verdere overzeesche bezittingen opleveren. Tot een boekje van 1891, dus 26 jaren oud moet men zijn toevlucht nemen. Is dit toch eigenlijk niet te dwaas? Wij kunnen niet beoordelen of de berichten die men nu en dan vernemt over den rijkdom van Indië overdreven zijn of niet; maar er zijn menschen, die dit wel kunnen. Niemand evenwel neemt de moeite iets mede te deelen van hetgeen hij er van weet, alhans dergelijke mededeelingen zijn uiterst zeldzaam.

Er is hier heel wat werk voor het Koloniaal Instituut en voor de Regeering te verrichten. Wat tot heden gedaan werd had voor de practijk slechts betrekkelijke waarde. Zal men wachten tot vreemdelingen ons het werk uit de hand nemen om daarna ook nog de voordeelen te gaan strijken?

LEGPENNINGEN.

Het Kon. Penningkabinet heeft de geheele verzameling Nederlandsche legpenningen aangekocht, nagelaten door den heer P. J. van Dijk van Matenesse, in 1905 overleden, en sedert door diens weduwe bewaard.

Deze hoogst belangrijke verzameling is reeds door den vader van den heer van Dijk omstreeks 1830 begonnen en, voornamelijk door diens zoon, die een groot kenner van dat soort van penningen was, aanzienlijk uitgebreid.

Legpenningen dienden oudtijds als hulpmiddel bij het rekenen. Men gebruikte daartoe een rekenbank, die door inkervingen meestal in zes deelen verdeeld was. Op de eerste rij werd het aantal duizendtallen uitgeteld, op de 2de het aantal honderden, op de derde het aantal tientallen, op de vierde het aantal enkele guldens, op de vijfde het aantal stuivers, terwijl op de laatste rij het aantal penningen (1 of 16 stuiver, een reken- geen werkelijke munt) werd uitgeteld. Had men nu b.v. op de tweede rij 100 penningen uitgeteld, dan werden die verwijderd en vervangen door een penning op de hoogere rij.

Aldus konden bedragen vrij vlug opgeteld en van elkaar afgetrokken worden, het vermenigvuldigen en deelen nam echter veel meer tijd in beslag, en zal zeker een rekenaar dikwijls veel hoofdbrekens gekost hebben.

De penningen op de rekenbank gebruikt, waren oorspronkelijk eenvoudige ronde metalen plaatjes, later werden die door graveering versierd met bloemen, vruchten of ornamenten, vervolgens kwamen in gebruik de met stempels geslagen legpenningen, die van voorstellingen en omschriften voorzien waren. De oudste dier geslagen stukken hadden meestal omschriften in de Fransche taal als: Pas op niet verkeerd te rekenen, die wel legt (d.w.z. de penningen op de juiste lijn op de rekenbank plaatst) zal zijn rekening wel maken enz. Zij gaven dus duidelijk het doel te kennen, waartoe zij dienen moesten. Sedert het einde der 15de eeuw tot op het einde der 17de de laatste officieele Nederlandsche legpenning is van 1671, was het de gewoonte, dat de verschillende overheidspersonen als bijv. de leden der Staten, en van de Rekenkamer, elk jaar een koker legpenningen ontvingen, waarop meestal de voornaamste gebeurtenissen in het afgeloopen jaar voorgevallen, gestempeld waren. De lagere ambtenaren ontvingen koperen exemplaren in een eenvoudige koperen koker, waarop soms R (Rekenpenningen) was ingesneden, de hoogere kregen hunne legpenningen in zilveren kokers, die meestal fraai versierd waren. De gewone burgers, die niet in de termen vielen om met deze officieele legpenningen te worden begiftigd, kochten hunne penningen in winkels van Duitsche kramerijen, daar het meestal Neurenberger stempelsnijders waren, die deze niet officieele stukken vervaardigden. Meestal beelden deze laatste voorstellingen uit de Romeinsche geschiedenis of uit de godenwereld af, soms een voor zijn tafel zittenden rekenmeester, met een a.b.c. op de keerzijde, slechts bij uitzondering worden op de Neurenberger stukken historische voorstellingen aangetroffen, gebeurt dit een enkele maal, dan zijn ze meestal naboersingen van officieele stukken. Natuurlijk zijn die officieele stukken van groot belang om de erop aangebrachte voorstellingen en opschriften. De meeste zijn geslagen op de munten te Dordrecht, Middelburg, Utrecht en Hoorn en de er op aangebrachte voorstellingen zijn niet zelden door bekwame teekenaars ontworpen, de verklarende omschriften zijn meestal in het Latijn. Schier geen eenigszins belangrijke gebeurtenissen van den aanvang der 16e eeuw tot het einde der 17de of ze wordt op een of meer verschillende legpenningen vereeuwigd. Vooral de tijd van den 80-jarigen oorlog is geheel door legpenningen te illustreeren en men moet de vaardigheid van den stempelsnijder bewonderen om op eene zoo kleine oppervlakte de doorsnede der meeste legpenningen bedraagt 28 m.M.) een dikwijls zoo getrouw en duidelijk beeld te geven. Uit de vele honderden verschillende legpenningen tijdens den 80-jarigen oorlog geslagen willen we eenige grepen doen. Op een legpenning van 1568 bij den aanvang van den oorlog geslagen, wordt koning Filips II afgebeeld, in de rechterhand een ontbloot zwaard houdende, in de linker een lauwerkrans, daardoor te kennen gevende, dat hij zijne getrouw gebleven onderdanen zou belonen maar de afvalligen zou weten te straffen. De legpenning, die den moord op Prins Willem van Oranje herdenkt, vertoont op de voorzijde Balthazar Gerards, die den Prins doodschiet, achter den moordenaar staat de Spaansche koning, die hem tot den moord aanzet. Op de keerzijde wordt de Prins als een herder afgebeeld, die te midden van zijn kudde door een wolf wordt aangevallen. Het waarschuwend bijschrift luidt: Hij heeft den herder vermoord, verrouwt den wolf niet. Ook afbeeldingen van belegeringen, zee- en landgevechten, waartoe meestal oude gravuren als voorbeeld dienden, worden op de legpenningen gevonden.

Het grootste belang ontleent voorzeker de thans aangekochte verzameling aan de oudere legpenningen vóór het midden der 16e eeuw geslagen. Deze komen toch slechts zeer zelden voor en hebben dan meestal veel door den tijd geleden. De nu verkregen stukken uit die periode vormen zeker het glanspunt der verzameling; door jaren lang geduldig en onvermoeid te zoeken en geen gelegenheid te laten voorbijgaan als die zich voordeed, is het den heer van Dijk van Matenesse gelukt eene verzameling bijeen te brengen, zooals het thans zeker niet meer mogelijk zal zijn. Zoo werd b.v. om slechts enkele nieuwe stukken te verkrijgen en om andere, reeds in zijn bezit zijnde minder fraaie exemplaren door betere te kunnen vervangen de verzameling van den Belgischen numismaat van der Auwera aangekocht. Ook uit andere hier te lande en in België gevelde collecties werden belangrijke stukken verkregen. Zoo kwamen de beste legpenningen uit de verzameling Verkade-Patijn, de Coster, Dugniolle en Völcker de reeksen meer volledig maken en verbeteren.

Aan Nederlandsche legpenningen was het Kon. Penningkabinet niet rijk, vooral de oudere stukken waren er slechts vertegenwoordigd. Door den aankoop der verzameling v. Dijk van Matenesse is het kabinet thans in het bezit gekomen van een collectie dier stukken, die èn in quantiteit èn in kwaliteit alle andere verzamelingen overtreft.

N. R. Ct.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

BINNENLAND.

Nationale Woningraad.

De Nationale Woningraad heeft een adres gezonden aan de ministers van binnenlandsche zaken en financiën, waarin allereerst erkentelijkheid wordt uitgesproken met de maatregelen, die de regeering ten behoeve van de woningbouwvereenigingen heeft getroffen, waardoor, naar gehoopt wordt, een aantal dezer in staat zullen zijn haar werk wederom ter hand te nemen.

Evenwel — zoo vervolgt het adres — blijft krachtens de thans heerschende practijk het werk der toegelaten woningbouwvereenigingen beperkt tot den bouw van woningen voor arbeiders of daarmede gelijk te stellen personen.

In de huidige omstandigheden worden echter breedere lagen der maatschappij dan alleen de arbeidende klassen door de woningschaarschte getroffen. Wij denken daarbij vooral aan de lagere ambtenaren, kantoorbedienden, onderwijzers, onderofficieren en anderen.

De vraag doet zich dan ook voor — nog in sterkere mate dan voor den oorlog — of de regeering geen termen zou kunnen vinden om ook zoodanige woningbouwvereenigingen, als uitsluitend werkzaam in het belang van de verbetering der volshuisvesting toe te laten, welke woningen stichten die een hoogere huur moeten opbrengen dan die voor arbeiders bestemd alsmede om de bestaande woningbouwvereenigingen, welke zich tot nog toe bezig hielden met den bouw van arbeiderswoningen, in staat te stellen eveneens met rijksgeld woningen, als bovenbedoeld, te bouwen. Zoodoende zouden deze vereenigingen niet alleen in de gelegenheid zijn rijksvoorschotten te ontvangen, maar tevens van de bijzondere bijdragen kunnen profiteeren, welke de regeering bereid is te verstrekken.

Waar de woningnood ook voor deze categorien steeds nijpender zal worden, indien geen bijzondere hulp wordt geboden, verzoekt het bestuur van den Nationalen Woningraad dringend wel te willen overwegen, of de ministers voornoemd niet zouden willen bevorderen, dat de voor de verschillende gemeenten geldende huurgrenzen ruimer worden gesteld, zoodat ook door woningbouwvereenigingen in de behoefte aan woningen van het bovenbedoelde type kan worden voorzien.

Onderwijs-tentoonstelling te Haarlem 1917.

De Commissie van Kunstnijverheid te Haarlem heeft het plan opgevat, om gedurende den zomer van 1917 in de bovenlokalen van de aan het Museum verbonden school, eene nationale tentoonstelling te houden van het werk der leerlingen van scholen, die zich het onderwijs in de bouwkunde, de versierende kunsten en de kunstambachten ten doel stellen. Zij beoogt daarmede een overzicht te geven van genoemd onderwijs in ons land. Aan deze tentoonstelling zullen worden verbonden bijeenkomsten van directeuren en leeraren van genoemde scholen, die omtrent het onderwijs in onderling overleg zullen treden en er naar zullen streven daarin meer eenheid te brengen dan tot nog toe plaats had. Daar het de wensch is der Commissie van het Museum de organisatie der tentoonstelling en der bijeenkomsten in handen van deskundigen over te dragen, zal een speciaal Comité worden uitgenoodigd, om deze taak op zich te nemen.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Vacante Betrekkingen.

Ingenieur van den Provincialen Waterstaat in Zeeland, standplaats Neuzen, jaarwedde f 2400, klimmend tot f 3600. Diploma civiel-ingenieur vereischt. Zich bij gezegeld adres voor 15 April 1917 te wenden tot het gewestelijk bestuur te Middelburg. (1)

Waterbouwkundig Teekenaar-Opzichter, tijdelijk, bekend met fijn teekenwerk, waterpassen, peilen, enz. Volledige brieven onder No. 16, bureau van het Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, 's Gravenhage. (1)

Glasschilders op het Atelier Joh. Viveen te Utrecht. Brieven en teekeningen te zenden Nieuwe Gracht 85, Utrecht. (1)

Directeur der nieuw te stichten Ambachtsschool te Zaandam. Jaarwedde f 2800, klimmend tot f 3200. Inzending van stukken voor 30 April e.k. bij Dr. E. van de Stadt Kz., te Zaandam. (1)

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5 eDoor het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

TROTTOIR TEGELS — PERRON TEGELS
H. WESTENBERG
ALMELO
FABRIEK VAN TROTTOIRTEGELS 30×30cm
Onder zwaren stoomdruk machinaal geperst
Uitvoering van beton en gewapend beton op de werken
TROTTOIRBANDEN
TELEPH. INT. 181

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Bouwkundig Ambtenaar.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Leiden* roepen op sollicitanten naar de betrekking van

Bouwkundig Ambtenaar

bij den dienst der Gemeentewerken.

De jaarwedde bedraagt f 2000.—, met drie 3-jaarlijksche verhoogingen, elk van f 200.—, tot een maximum van f 2600.—.

Benoeming op een hooger dan het aanvangssalaris is niet uitgesloten.

Vereischten zijn: algemeene technische en maatschappelijke ontwikkeling, bijzondere practische en theoretische kennis van burgerlijke en waterbouwkunde, vlot en nauwkeurig teekenen, bedreven in het maken van bestekken en begrootingen.

Sollicitanten worden uitgenoodigd hunne op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden vóór 20 April a.s., onder vermelding van leeftijd, genoten opleiding, levensloop en behaalde diploma's en onder overlegging van afschriften van getuigschriften.

Persoonlijk bezoek wordt slechts na bijzondere daartoe gedane oproeping tegemoet gezien.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE — WERKTUIGKUNDE
ELECTRO-TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
OPLEIDING VOOR 90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
P B N A
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 14 APRIL 1917. No. 15

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De Vijzelstraatbebouwing.

Men leest in verschillende dagbladen:

»De architect De Bazel is aanvankelijk door B en W. benoemd tot adviseur voor de Vijzelstraatbebouwing. Toen bleek, dat de heer De Bazel de gevels ontwerpen zou van de nieuwe gebouwen der Ned. Handels Mpij., overwogen B. en W., of het onder deze omstandigheden gewenscht zou zijn genoemden architect als adviseur voor de Vijzelstraatbebouwing te doen optreden. Het resultaat van de beraadslagingen is geweest, dat B. en W. eerstdaags komen zullen met een voordracht om het besluit in te trekken tot benoeming van een Vijzelstraat adviseur en den heer De Bazel op te dragen de gevels te ontwerpen van alle in genoemde straat op te richten nieuwe perceelen tegen een in het voorstel te bepalen honorarium«.

Er is geen aanleiding, om de juistheid van dit bericht in twijfel te trekken; in de hoofdstad wordt wel eens meer met de bouwkunstbelangen vreemd omgesprongen, maar een voorstel, om op deze wijze het vraagstuk der Vijzelstraatbebouwing op te lossen lijkt toch wel wat heel vreemd.

Het heeft veel van een doorhakken van de knoop, hetgeen wel vaak den gemakkelijksten weg is, die men in eenigszins netelige gevallen volgen kan, maar o. i. hier niet de aangewezene, noch de meest gewenschte.

Men versta ons goed, wij zijn er van overtuigd, dat de bouwkunstbelangen bij den heer De Bazel in goede handen zijn en stemmen gaarne in met de indertijd, wij meenen van de zijde van Architectura et Amicitia, gegeven aanbeveling, waarbij hij als mensch en als kunstenaar voor het adviseurschap de aangewezen man werd geacht. Wij zouden het toejuichen, wanneer Amsterdam hem den bouw van een nieuw raadhuis opdroeg, omdat de uitvoering van zulk een opdracht aan de Nederlandsche bouwkunst ten goede zou komen, maar wanneer het bovenstaande voorstel wordt aangenomen, achten wij reeds bij voorbaat de geheele toekomstige Vijzelstraatbebouwing waardeloos, tenzij men haar geheel, dus niet enkel wat de gevels betreft, aan den heer De Bazel in handen geeft.

Men heeft dan eenvoudig aan de uitgifte van de terreinen de aanwijzing van dezen architect te verbinden en daarmee uit. Of de Amsterdamsche collega's echter erg met het voorstel ingenomen zullen zijn, zal nog moeten blijken, maar dit is niet de hoofdzaak.

De Vijzelstraatbebouwing is een vraagstuk, waarbij onze moderne Nederlandsche bouwkunst ten nauwste betrokken is. Met den heer De Bazel als adviseur samen te werken, daartegen zal waarschijnlijk het meerendeel der Amsterdamsche architecten weinig bezwaar hebben, maar dit is iets geheel anders, dan een bouwwerk aanpassen aan een door een ander, al is die ander ook een onzer hoogststaande architecten, ontworpen gevel, nog afgezien van het feit, dat deze wijze van bouwen niet het ideaal van bouwkunst is.

Gevoelden B. en W. hiervan niets, toen zij hun voorstel bedachten?

Wie zal hen dan tot het juiste besef brengen?

Aanvoer en distributie van Bouwmaterialen.

Op initiatief van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst werd op 30 Maart te Amsterdam een bijeenkomst gehouden. Tegenwoordig waren voor den Nat. Woningraad de heeren H. J. P. Bloemers en Mr. M. J. A. Moltzer, voor den Ned. Aannemersbond de heeren J. N. Hendrix en W. de Vlugt, voor de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst de heeren S. de Clercq en C. J. Kruisweg.

Een der leden dier maatschappij gaf een algemeene uiteenzetting van het doel van deze bijeenkomst, nl. te trachten onoverkomelijke moeilijkheden, die op het gebied der bouwbedrijven zich sinds eenigen tijd voordoen, onder de oogen te zien en zoo mogelijk te verminderen.

Daarover werd levendig van gedachten gewisseld, waarbij iedere partij haar speciale inzichten naar voren bracht:

dat nl. de architecten, zoowel den inhoud van bestek en teekeningen, als de volledige uitwerking daarvan zooveel mogelijk zullen toepassen aan de huidige omstandigheden;

dat de aannemers zich zooveel doenlijk zullen inspannen, mede te werken tot het slagen van bestedingen, door het stellen van aannemelijke voorwaarden;

dat zij, die de werken te gunnen hebben, in het algemeen belang zullen inzien, dat indien niet bij plannen en besteding met de tijdsomstandigheden wordt rekening gehouden, niet verwacht mag worden, dat de geldelijke risico's door anderen, dan zijzelve event. gesteund van overheidswege kunnen worden gedragen.

Algemeen werd gewaardeerd, dat inmiddels de Regeering een rijks-commissie inzake den aanvoer en de distributie van bouwmaterialen, met uitzondering van ijzer, staal en hout had in het leven geroepen.

Men vroeg zich echter af, of verwacht kon worden, dat deze commissie de hoofdbezwaren op dit terrein zou kunnen ondervangen. Doch, hoe men daarover ook moge denken, de bijeenkomst was eenstemmig van oordeel, dat tot de meest noodzakelijke werkzaamheden van de rijkscommissie zou hebben te behooren:

a. het inventariseeren der bestaande voorraden en het oordeelkundig distribueeren daarvan;

b. het in het leven roepen van nieuwe productie en het prikkelen van de werkzaamheid van bestaande industrieën op bouwgebied;

c. het bevorderen van den aanvoer uit het buitenland van ontbrekende materialen.

De aanwezigen (er bijeenkomst besloten diligent te blijven en zich eventueel te wenden tot de Rijkscommissie.

Inmiddels was bedoelde Staatscommissie bij Kon. Besluit van 23 Maart ingesteld, zooals bleek uit de volgende mededeeling in de „Staatscourant":

RIJKSCOMMISSIE
INZAKE AANVOER BOUWMATERIALEN.

Op de voordracht van onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 21 Maart 1917, No. 22881, afdeeling Handel;

Hebben goedgevonden en verstaan:

I. in te stellen een Rijkscommissie in zake den aanvoer en de distributie van bouwmaterialen, met uitzondering van ijzer, staal en hout;

II. in die commissie te benoemen:

a. tot voorzitter, den heer J. M. K. Pennink c.i., oud-directeur der gemeentewaterleiding te Amsterdam;

b. tot lid en secretaris, den heer J. Slicher, te Amsterdam;

c. tot leden, de heeren:
J. A. van Wijngaarden, te Rotterdam;
A. H. baron van Hardenbroek van Ammerstol, te Haarlem;
Mr. D. Leccius de Ridder, te Wageningen;
W. Nijkamp H.Czn., te Enschedé;
G. Fleumer, te Amsterdam;
S. C. J. Heerma van Voss, te Leur;
A. C. Elfring, te 's-Gravenhage;
J. N. Hendrix, te Amsterdam;
P. A. Wernink, te Leiden;
H. C. M. Dolk, te Rijswijk;

III. te bepalen, dat de dagelijksche behandeling van de zaken der commissie zal geschieden door den voorzitter en den secretaris, die het advies der andere leden zullen vragen zoo dikwijls zij dit noodig achten.

Werd in de laatste vergaderingen van den Bond telkens weer de aandacht gevestigd op de vele moeilijkheden, welke zich in dezen tijd voordoen inzake aanvoer en distributie van bouwmaterialen, uit de instelling van deze Staatscommissie blijkt alweer van hoeveel belang het is, dat belanghebbenden zich over dergelijke aangelegenheden uitspreken, want dat hier verband bestaat tusschen de instelling dezer commissie en de bemoeiingen van het Hoofdbestuur kan kwalijk ontkend.

Uit de samenstelling van bovengenoemde commissie blijkt tevens, dat daarin zoowel de leveranciers als de consumenten vertegenwoordigd zijn, zoodat belanghebbenden van beide zijden thans op samenwerking zijn aangewezen, een omstandigheid, welke ongetwijfeld te roemen is.

De in c genoemde leden vertegenwoordigen toch respectievelijk:

de Vereeniging van Bouwmaterialenhandelaren, de twee Kalkzandsteenvereenigingen, het Centraal Bureau uit het Landbouw-Comité, de Vereeniging voor Kunstmeststoffen etc., de Vereeniging van Beetwortelsuikerfabrikanten, de Ned. Stukadoorspatroonsbond, de Ned. Aannemersbond, de Betonijzerfabrikanten en de Schelpkalkfabrikanten.

Intusschen zij hier nogmaals het waarschuwend woord van den Bondsvoorzitter herhaald, dat men ook van deze commissie niet te hooge verwachtingen koestere, aangezien het slagen harer arbeid in de eerste plaats afhangt van de aanwezige voorraden, doch in zooverre geeft de instelling dezer Staatscommissie voldoening, dat belanghebbenden nu weten, dat in dezen gedaan zal worden, wat binnen de grenzen der mogelijkheid ligt, temeer, waar deze arbeid is opgedragen aan mannen, die met de practijk volkomen op de hoogte zijn.

Een adres van Technici.

Aan Z. Ex. den Minister van Waterstaat is dezer dagen het volgend adres verzonden:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat.

Geven met verschuldigden eerbied te kennen, ondergeteekenden, de dagelijksche besturen van en handelende namens de volgende vereenigingen, te weten:

de Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond;

de Algemeene Vereeniging van Ambtenaren bij de S.S. (vakgroep A) (technici).

de Bond van Ambtenaren in technischen dienst bij de H.IJ.S.M.,

de Bond van Technici, en

de Bond van Technisch Bureaupersoneel S.S., te zamen tellende ruim 1900 leden, allen middelbaar-technici;

dat zij kennis genomen hebben van het rapport van de door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs ingestelde Commissie van advies, inzake het van vanwege genoemd instituut in te stellen examen tot het verkrijgen van diploma van waterbouwkundig opzichter en van spoorwegopzichter, voorkomende in „De Ingenieur" No. 1, d.d. 1 Januari 1916;

dat zij zich met de conclusie dier Commissie, nl. dat het wenschelijk is, naast het bestaande examen voor opzichter van den Rijkswaterstaat, examens voor waterbouwkundig- en spoorwegopzichter in te stellen, volkomen kunnen vereenigen;

dat het evenwel tot hun leedwezen is gebleken, dat genoemde Commissie in haar rapport geadviseerd heeft, de in te stellen examens te doen afnemen door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs met financieelen steun van Rijkswege;

dat volgens adressanten, hoewel het principe van het verleenen van subsidie door den Staat voor het instellen of instandhouden van deze en andere examens voor technici over het algemeen wordt gedeeld, de conclusie, dat niet de Staat, doch het Koninklijk Instituut van Ingenieurs het aangewezen lichaam is voor het afnemen dezer examens, in strijd is te achten met de in de kringen der Nederlandsche technici gangbare opvatting, inzake de noodzakelijkheid van de invoering van wettelijke bekwaamheidsnormen voor de Technici;

dat volgens hen de programma's van eischen voor bedoelde examens, indien men een éénzijdig karakter wenscht te voorkomen, dienen te worden samengesteld door alle belanghebbenden en niet op de wijze, als blijkens de Bijlage, behoorende bij het rapport, is geschied, nl. door uitsluitend ingenieurs-leden van het Koninklijk Instituut.

Aangezien het Koninklijk Instituut van Ingenieurs naar aanleiding van het bedoelde rapport vermoedelijk Uwer Excellentie zal verzoeken, Uwe medewerking tot het instellen dezer examens te willen verleenen, hebben ondergeteekenden de eer, met verwijzing naar de hierbijgaande toelichting, Uwer Excellentie beleefd te verzoeken:

Over te gaan tot het instellen van Staatsexamens voor waterbouwkundig- en spoorwegopzichter en althans Uwen invloed te willen aanwenden ten gunste van de samenstelling der programma's van eischen door de vertegenwoordigers der vakvereenigingen van alle belanghebbenden.

Hetwelk doende, enz.

Voor den Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond:
w.g. J. L. B. Keurschot, M. Vrijenhoek, Breijer,
voorz. secr. penningm.

Voor de Algemeene Vereeniging van Ambtenaren bij de S.S. (vakgroep A. technici):
w.g. Hamstra, voorz., W. v. d. Voort, secr.

Voor den Bond van Ambtenaren in Technischen dienst bij de H. IJ. S. M.:
w.g. A. T. J. de Groot, P. J. Smit, A. v. d. Heij,
voorz. secr. wnd. penningm.

Voor den Bond van Technici:
w.g. J. van Essen, voorz. J. B. Vermeulen, secr.

Voor den Bond van Technisch Bureaupersoneel S.S.:
w.g. Swart, Van de Weijer, G. A. Deumers,
voorz. secr. penningm.

TOELICHTING.

Voor de vereenigingen van technici, welke jarenlang geijverd hebben voor de verbeering der opleiding van de technici, in casu voor de stichting van middelbare technische scholen, alsmede voor het instellen van bekwaamheidsnormen voor de technici, was de verschijning van het rapport van de door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs ingestelde Commissie, het bewijs, dat men ook in die kringen aan den drang naar verbetering van de opleiding der technici, niet meer kon ontkomen.

Dit blijkt bovendien uit een bericht, voorkomende in „De Ingenieur" van 1 Januari 1916, betreffende een vraag van het bestuur van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, gericht aan de besturen der afdeelingen voor werktuigbouwkunde en electrotechniek, in hoeverre het instellen van een examen tot het verkrijgen van een diploma voor werktuigkundig-, bouwkundig- en scheepsbouwkundig opzichter, dan wel voor electrotechnisch opzichter, wenschelijk zou zijn.

Aangezien, blijkens dat bericht kan worden verwacht, dat binnen niet al te langen tijd de instelling van deze examens een punt van bespreking zal uitmaken, zij het adressanten vergund hunne meening omtrent de noodzakelijkheid der invoering van wettelijke bekwaamheids-normen voor technici nader te motiveeren.

Er is zeer moeilijk een tak van wetenschap aan te wijzen, waaraan men zich op zulke gemakkelijke voorwaarden kan wijden, als aan de beoefening van de techniek. Het aantal personen, dat na herhaalde pogingen tot het inzicht komt, geen positie in de maatschappij te kunnen verwerven, en zonder eenige geschiktheid, aanleg of kennis, ten slotte zichzelf het predicaat van technicus toekent, is buitengewoon groot.

Deze wijze van beroepskeuze kan dan ook met geen enkele andere, — onverschillig op welk gebied —, op één lijn worden gesteld.

Het gevolg hiervan is, dat tal van ongeschoolde krachten belast moet worden met de uitvoering van verantwoordelijke opdrachten, waarvan de schadelijke gevolgen, zoowel voor de werkgevers als de gemeenschap, zich meermalen hebben laten gelden.

Men behoeft slechts het oog te vestigen op het groot aantal technici in dienst van architecten en ingenieurs in de particuliere bedrijven, directies van industrieele ondernemingen, de bouwkundige rijksbureaux, het staatsmijnbouwwezen, de rijks- en provinciale waterstaatswerken, de spoor- en tramwegmaatschappijen en verder van de gemeentelijke bedrijven, om een indruk te krijgen van de belangrijke rol, die deze technici in ons huidig productiestelsel moeten vervullen en aan welke hooge eischen, ingevolge van den enormen vooruitgang op industrieel- en technisch gebied, en, rentvaardigheid en bekwaamheid de onderscheidene technici moeten voldoen.

Een van de middelen om de schadelijke gevolgen van de uitoefening van het beroep door onbekwame technici te voorkomen, is het instellen van wettelijke bekwaamheids-normen voor verschillende groepen van technici met een daarnevens afdoende regeling der opleiding, door oprichting van middelbare technische scholen of door het instellen van cursussen voor middelbaar technisch onderwijs.

Er zijn nog andere redenen en wel die, ontleend aan de veredeling van het vak, welke de technici noodzaken te ijveren voor de invoering van bekwaamheidseischen.

Allerwege wordt getracht de wijze van voortbrenging in technisch opzicht te verbeteren; dag in dag uit arbeidt men aan de verbetering, tot zelfs in de kleinste onderdeelen, van materialen en constructiën, waardoor de massa-productie aanmerkelijk wordt bevorderd.

Geen middel wordt onbeproefd gelaten om de arbeidsbesparing door het invoeren van machines en werktuigen in die bedrijven, waar voorheen door handenarbeid geheel of gedeeltelijk werd geproduceerd, zoo doeltreffend mogelijk te doen zijn. De technici van tegenwoordig moeten hierdoor aan eischen voldoen, welke hun oorsprong hebben gevonden in den snellen ontwikkelingsgang van het huidige productiesysteem.

De techniek is en de technici tegen hun zin, zijn onafscheidelijk aan de vormen van het moderne productiestelsel

gebonden; bekwaamheid en vaardigheid der technici ontwikkelen zich noodgedrongen, naar de behoefte der massaproductie.

Hiervan is het gevolg, dat de algemeene ontwikkeling van den technicus bijzaak, de vaardigheid om zoo snel mogelijk gereed te maken, hoofdzaak is.

Beziet men de werktuigkundige vakken in het algemeen, dan treft men aan een steeds toenemende specialiseering, d.w.z. het beperken der kennis, tot de vervaardiging van bepaalde deelen eener branche en het aanwenden van allerlei hulpmiddelen om zulk een deel steeds volmaakter te doen samenstellen en vervaardigen.

Indien men in oogenschouw neemt, dat de vijf hoofdgroepen, waarin de voortbrengingen der industrie te verdeelen zijn, n.l. de scheepsindustrie, nijverheidsindustrie, de verkeersindustrie, het exploratiewezen en het wetenschappelijk technisch deel, dat elk dezer hoofdgroepen nog eens nader onderverdeeld wordt in kleine en groote afdeelingen, waarbij onderscheidene technici werkzaam zijn, dan kan men zich eenigermate voorstellen, welke afmetingen in ons land de specialiseering reeds heeft aangenomen.

De specialiseering in de bouwnijverheid heeft nog niet zulke vorderingen gemaakt, ofschoon de werkverdeeling, welke is ingevoerd op de teekenbureaux der groote gemeenten en van het Rijk en ook wel op de groote architectenbureaux er op wijst, dat dit systeem zich in de richting van specialiseering zal ontwikkelen.

Waar dus de specialiseering de technici tot specialiteiten maakt, moet, om een éénzijdige ontwikkeling van den technicus tegen te gaan, worden geijverd èn voor de verbetering der opleiding van den technicus èn voor de invoering van bekwaamheidsacten.

Op grond van het bovenstaande kunnen ondergeteekenden getuigen, dat het streven van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs tot het instellen van bekwaamheidsnormen voor waterbouwkundig- en spoorwegopzichter, zal leiden tot het door hen bedoelde stelsel: Ondergeteekenden zijn teleurgesteld en wel door de getrokken conclusie in het rapport der commissie, nl. dat het gewenscht is, bedoelde examens niet door den Staat, maar door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs te doen afnemen. Voor deze stelling geldt het zwakke motief, dat de Staat, niet als exploitant van spoorwegen optredende, ook niet een examen voor spoorwegopzichter kan afnemen.

Dit motief is daarom zeer zwak, omdat de Staat, hoewel zelf geen spoorwegen exploiteerende, toch in groote mate medezeggenschap heeft in die exploitatie n.m. door het goedkeuren van diverse reglementen, enz., het personeel en den uitvoerenden dienst op de spoorwegen betreffende.

Ook het Koninklijk Instituut van Ingenieurs is geen lichaam dat spoorwegen exploiteert.

Bovendien eischt de ontwikkeling van de industrieën, dat de Staat de verschillende examens beschermt en toezicht uitoefent op het richtig nakomen der bevoegdheden, welke door verschillende examens zijn verkregen.

Indien thans niet kan worden overgegaan tot het instellen dezer examens vanwege het Rijk, dan zou voor eene instelling, bestaande uit corporaties van belanghebbenden, de taak zijn weggelegd, bedoelde examens in te stellen ongeveer op de wijze, als thans geschiedt met de examens voor bouwkundig opzichter, bouwkundig teekenaar en uitvoerder van bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Architecten.

Aangezien het Rijk een jaarlijksche subsidie verleent en de examens onder een rôle van de Regeering zijn gesteld, is deze gedeeltelijke Staatszorg als overgang te beschouwen naar eene definitieve regeling van Rijkswege.

Met leedwezen hebben ondergeteekenden kennis genomen van de eenzijdige samenstelling der programma's van eischen voor het verkrijgen van het diploma waterbouwkundig- en spoorwegopzichter. In dit verband herinneren ondergeteekenden aan het feit, dat in 1907, op initiatief van den Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond de zg. „bekwaamheidsacten-commissie" tot stand kwam, samengesteld uit vertegenwoordigers van den „Nederlandschen Aannemersbond", „Architectura et Amicitia", „Bouwkunst en Vriendschap", Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst", „Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten" en „Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond", welke een 4-tal examenprogramma's voor bouwkundigen heeft ontworpen, waarvan een drietal reeds lang door de M. B. V. A. wordt toegepast.

Op grond van het voorgaande komen ondergeteekenden tot de volgende conclusiën:

1e. dat de instelling van examens voor waterbouwkundig opzichter en voor spoorwegopzichter dringend noodzakelijk is;

2e. dat het wenschelijk is deze examens vanwege het Rijk in te stellen;

3e. dat, indien dit thans nog niet uitvoerbaar is, door het Rijk financiëelen steun worde verleend aan eene instelling, samengesteld uit vertegenwoordigers van de vakvereenigingen van alle belanghebbenden, op de wijze, als dit ten aanzien van de examens voor de bouwkundigen ongeveer is geschied, aan de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Architecten;

4e. dat de programma's van eischen voor bedoelde examens dienen te worden samengesteld door de onder 3e. genoemde vakvereenigingen van belanghebbenden.

Voor den Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond:

w.g. J. L. B. Keurschot, voorz. M. Vrijenhoek, secr. Preijer, penningm.

Voor de Algemeene Vereeniging van Ambtenaren bij de S.S. (vakgroep A. Technici):

w.g. Hamstra, voorz., W. v. d. Voort, secr.

Voor den Bond van Ambtenaren in Technischen dienst bij de H. IJ. S. M.:

w.g. A. T. J. de Groot, voorz. P. J. Smit, secr. A. v. d. Heij, wnd. penningm.

Voor den Bond van Technici:

w.g. J. van Essen, voorz. J. B. Vermeulen, secr.

Voor den Bond van Technisch Bureaupersoneel S.S.:

w.g. Swart, voorz. Van de Weijer, secr. G. A. Deumers, penningm.

Ingezonden Stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

CONCEPT VAN GEWAPEND BETON VOORSCHRIFTEN.

Slot (Zie bladz. 108).

Artikel 18. Beproeving.

In het algemeen geldt bij dit artikel ook de opmerking, door mij gemaakt bij Art. 15, betrekking hebbende op het gevaar van het wegnemen der bekisting, ook al treedt in eenig constructiedeel geen hoogere spanning op, dan waarop gerekend is.

Met betrekking tot vooraf klaargemaakte constructiedeelen bepaalt het artikel voorts, dat hierop breekproeven zullen worden genomen.

„De breukbelasting moet dan minstens zesmaal zoo groot zijn als de nuttige belasting, waarmede die deelen in werkelijkheid ook in het bouwwerk kunnen worden belast."

Wil men gemaakt aangevoerde stukken weren, of veronderstelt men, dat beton, welk ter plaatse van het bouwwerk is gemaakt, een weerstandsvermogen heeft van 50 × 6, indien de eischen aan Portland-cement en aan beton gesteld gehandhaafd blijven?

Artikel 19. Definities en bepaling van het soortelijk gewicht.

AFDEELING III. Berekenin gen.

Artikel 20. Berekening. Laststelsels. T-balken.

In deze artikelen zijn wel voorschriften voor de berekening gegeven, maar moet er niets worden gezegd van het inleveren van teekeningen en berekeningen?

Artikel 21. Statisch onbepaalde constructies.

De laatste twee alinea's van dit artikel luiden:

„Bij gewone bouwwerken behoeft niet met temperatuurwisselingen rekening te worden gehouden, indien op afstanden van 30 tot hoogstens 40 M. voegen worden aangebracht."

„Bij bruggen, boog- en raamconstructies en dergelijke, die aan belangrijke temperatuursverschillen onderhevig zijn, moet een minimum temperatuursverschil van 10° C. worden aangehouden."

De redactie van het bovenstaande is niet gelukkig, men vraagt daarbij onwillekeurig:

Wat zijn gewone bouwwerken? Behooren bruggen, boog- **en raamconstructies zoodanig tot eenzelfde categorie, dat** men van „dergelijke" kan spreken?

Ondanks de noot, die ter opheldering aan de laatste zinsnede van het artikel is toegevoegd, is de bedoeling toch **dog geenszins duidelijk, b. v.**

Wanneer een bouwwerk bij 16° C. wordt uitgevoerd, heeft men dan slechts te rekenen van 11° tot 21°, of in 't geval de uitvoering bij 5° C. geschiedt, moeten dan slechts temperaturen van nul tot tien graden in rekening worden gebracht?

Artikel 23. Trek- en drukspanningen.

Volgens dit artikel moet o.a. worden aangenomen dat:

„3e. De elasticiteitsmodulus van het ijzer vijftienmaal zoo groot als die van het beton is."

Op welken grond steunt het getal 15, terwijl in art. 21, sub 3 van de bestaande voorschriften daarvoor twee getallen zijn genoemd?

Artikel 24. In ijzer en beton toe te laten spanningen.

Sub 2, letter c. bepaalt dit artikel de betonspanning. „Voor kolommen, die een onderdeel uitmaken van een verdieping, waarop de kap onmiddellijk rust, 25 K.G. per c.M².

Als het dak zwaar belast is, wat moet er dan gebeuren?

Idem, letter d. bepaalt „In alle andere gevallen 40 K.G. per c.M²."

Acht men die 40 kilo niet te hoog, in verband met de voorschriften omtrent cement en beton? Verdienen de beschouwingen van Professor van Emperger — in Beton und Eisen — 1915, Heft. 17-20 — en die gegeven in Heft 29 van het werk der Deutscher Ausschuss für Eisenbeton in dit opzicht geen nadere bespreking?

In § 18 van de Duitsche voorschriften van 1915 moet de beton voor kolommen 20 procent sterker zijn, dan voor andere werken, dit zal toch zeker wel moeten worden verkregen door meer cement, terwijl in de concept-voorschriften voor alle werken dezelfde qualiteit van cement en dezelfde verhouding voor de beton wordt geeischt.

De Commissie schijnt te hebben overwogen (zie de toelichting op art. 24) dat de hoeveelheid water en de wijze van werken bij het samenstellen van de beton zoo grooten invloed hebben, dat eventueele slordigheid op dit punt toch niet door cement kan worden gecompenseerd en liet daarom maar het gebruik van weinig cement toe, terwijl anderen zouden prefereeren om de gevolgen van te verwachten slordigheid door het gebruik van meer cement te compenseeren.

Artikel 25. Berekening van kolommen.

Dit artikel geeft formules voor de berekening, waarin o.a. het gezamenlijk oppervlak van de doorsnede der langswapening in de beschouwde doorsnede als factor fy optreedt.

Omtrent fy is verder bepaald:

„Is de doorsnede grooter dan de vereischte, dan moet fy minstens 1 p.Ct. van de vereischte doorsnede zijn, met dien verstande dat fy nooit kleiner mag worden dan 0.8 p.Ct. der aanwezige doorsnede."

Wanneer beton met 0.80 of 0.79 procent ijzer op goede gronden niet meer als gewapend beton mag worden beschouwd, waarom is beton met 1° procent ijzer dan een solied gewapend beton te noemen?

Verdient het geen aanbeveling tot zekere grens de toe te laten spanning in de beton te doen toenemen, naarmate het percentage van ijzer hooger is?

Artikel 27. Berekening van ongewapende kolommen.

„Is de drukspanning bij centrisch belaste kolommen niet grooter dan 15 K.G. per c.M². dan behoeft geen bewapening te worden aangebracht onder voorwaarde, dat hare knikvastheid wordt aangetoond."

Wanneer de vastheid van een kolom slechts even boven de knikvastheid is gelegen, mag dan een spanning van 15 kilo worden toegelaten?

Met Artikel 28 besluit de reeks; het luidt:

„Het is de bedoeling der bovenstaande voorschriften de techniek van het gewapend beton te bevorderen. Het is dan ook niet de bedoeling, dat nieuwe constructiewijzen niet toegepast mogen worden of dat deze voor de berekening gedrongen moeten worden in het raamwerk van deze voorschriften. Elk nieuw systeem eischt zijn eigen berekening, welke moet gegrond zijn op de regels der toegepaste mechanica."

Behoort dit artikel tot de voorschriften?

Is het voorts niet wenschelijk in een tweede concept en in de definitieve voorschriften een index op te nemen?

Tot besluit nog dit:

Aangezien de betonvoorschriften niet gewapend zijn, zou ik in overweging willen geven om te schrijven:

Algemeene voorschriften voor de uitvoering van werken van gewapend beton; en de definities van het materiaal te omschrijven als volgt:

Art. 1. Gewapend beton is een beton, dat op zoodanige wijze van ijzer is voorzien, dat beide materialen met het meest nuttig effect kunnen samenwerken, om weerstand te bieden aan eventueel daarop werkende krachten.

Art. 2. Beton bestaat uit Portland-cement, rivierzand en grind, tenzij contractueel is vastgesteld, dat in de plaats van Portland-cement eenig ander cement — en in de plaats van grind, steenslag kan worden gebruikt en door proeven is aangetoond, dat het weerstandsvermogen van de daarmede gemaakte beton niet gelegen is beneden dat van de Portland-cementbeton, die in deze voorschriften is bedoeld.

Enz. Enz.

S. te R.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 14. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Herziening van de Statuten van het Genootschap „Architectura et Amicitia".

Ingezonden. Prijsvraag Tob Groen & Co.

Internationaal Handelspaleis.

De meester, door Candidus.

Kunstkooperij, door Candidus.

Hoogere bouwkunst, door Candidus.

Tot mijzelf, door Candidus.

Het raadhuis van Gouda.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Inlichtingen V.

DE BOUWWERELD No. 14. De nood van het bouwvak.
De landelijke bouwkunst van België.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Prijsvragen, examens, enz.
Ingezonden. Termijnverlenging Prijsvraag voor een Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, door van Eijck, architect te Bussum.
Afbeeldingen. Logement der stad Rotterdam te 's Gravenhage, uit het Rotterdamsch jaarboekje 1917.

DE INGENIEUR No. 14. G. J. de Jongh, levensbeschrijving met portret en afbeeldingen, door ir. H. A. van IJsselsteyn.
De ingenieur als bedrijfsleider. Laatste college van prof. ir. I. P. de Vooijs.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 14. In Memoriam. — Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen — De prijsvraag in T. W. 46. — Gemengd. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 13. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Aanvoer en distributie van Bouwmaterialen.
Eenige opmerkingen over het arbitrage-beding. II (slot).
De Algemeene Voorschriften van toepassing op de vanwege het Ministerie van Marine uit te voeren bouwwerken.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 8: Beton op de Jaarbeurs. — De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek te 's Gravenhage, door ir. Y. M. D. Kentie. — Literatuur overzicht.

Varia.

HET ONGELUK MET DE QUEBECBRUG.

Voor de tweede maal is 's werelds grootste brug ineengestort gedurende de uitvoering.

Het is nog te vroeg om nu reeds een definitieve uitspraak te doen omtrent de oorzaak van dit tweede ongeluk, maar de volgende opsomming van de manier waarop geracht is de 5000 ton zware tusschenspanning op te heffen, zal vermoedelijk voldoende doen blijken, dat het ongeluk werd veroorzaakt door de fout om bij het ontwerpen van het hefwerktuig niet een klein beetje vanzelfsprekend begrip in ingenieurswetenschappen toe te passen, welk begrip ook zoo klaarblijkelijk ontbroken heeft bij het ontwerp van de groote cantilever, welke jammerlijk in elkaar zakte ongeveer tien jaar geleden.

Men zal zich herinneren, dat de eerste brug in elkaar zakte omdat een van de voornaamste drukstaven (de onderrand) krom trok onder het gewicht van de onbelaste brug, zooda de geheele cantilever in de St. Lawrence-rivier viel, waarbij de dood van 28 personen tengevolge had. Het bewuste deel in het eerste vak der landarm naast den pijler) was samengesteld uit vier vertikale platen, vijf voet hoog, welke ieder weer bestonden uit verscheidene platen, welke vlak op elkaar geklonken waren. Deze platen waren op onderlinge gelijke afstanden van elkaar geplaatst en de geheele breedte van het onderdeel was ongeveer vijf voet. Nu was er voldoende metaal in deze platen om de te verwachten druk (plm. 9000 ton) op te nemen, tenminste als ze precies verticaal stonden. Ongelukkig was de buitengewoon gewichtige taak om de platen in hun goeden stand te houden opgedragen aan een serie kruiselings geplaatste hoekijzers, welke slechts 3½ bij 4½ inch groot waren. Theoretisch indien het snij- en klinkwerk uitstekend in orde was en het bewuste onderdeel precies zuiver te lood was gesteld, was het traliewerk voldoende voor het doel.

Maar zooals de gebeurtenissen uitwezen, bezaten deze kolossale deelen geen voldoende stijfheid en toen de cantilever uitgebouwd werd en het gewicht toenam, begonnen er aanwijzigingen te komen dat ze uit hun richting gedrongen werden. Ten slotte toen de cantilever gereed was en men de tusschenspanning ging monteeren, door de methode van uitbouwen, begonnen de klinknagels, welke de hoekijzers van het traliewerk met de platen verbonden, af te schuiven, de werking werd sneller en sneller net zoo lang, tot de kolossale onderligger in elkaar kronkelde als een tinnen kindertrompetje en de geheele cantilever in de rivier tuimelde.

Bij het ontwerp van de nieuwe brug was er bijzondere zorg voor gedragen, dat dergelijke fouten niet gemaakt zouden worden. Volle platen kwamen in de plaats van het nietige traliewerk en dwarsplaten werden van afstand tot afstand tusschen de drukstaven ingebracht. De nieuwe cantilevers zijn van een enorm gewicht, sterkte en stijfheid en deze eigenschappen kwamen de hooge lichamen goed te pas onder de geweldige krachten welke optraden toen het gewicht van de 5000 ton zware tusschen-spanning plotseling weggenomen werd op het oogenblik dat deze afbrak en in de rivier viel.

De Quebeg-brug is bestemd om op te treden als verbindingsschakel voor verscheidene spoorwegen in de Vereenigde Staten eenerzijds en Canada aan den ove kant. De brug krijgt dubbelspoor en twee breede voetpaden en zal zich onderscheiden als hij klaar is door de grootste vrije spanning ter wereld te hebben, n.l. 1800 voet.

De grootste die dan volgt zijn de beide spanningen van 1710 voet ieder, ieder van de Furthbrug in Schotland. Ter vergelijking geven we hier nog even de overspanningen van de drie grootste bruggen over de Easfrivier bij New-York, n.l. de oude Brooklijnbrug, 1595 voet, de Manhattanbrug 1475 voet en de Williamsburghbrug 1600 voet.

Er was besloten bij deze brug de cantilevers alleen door de overhangmeehde te bouwen en de tusschenspanningen apart te boawen en die er tusschen op te hangen als de cantilevers gereed waren. De tusschenspanning was 88 voet breed, 110 voet hoog en 640 voet lang (26,8 bij 33,6 bij 195 M.) en werd gebouwd in endiep water bij Victoria Cove aan de Quebec-kan van de St. Lawrence, ongeveer 4 mijl beneden de brug. Het totale gewicht van de tusschenspanning was iets meer dan 5000 ton.

In korte trekken bestond dus het werk in het sleepen van de spanning op de steunpontons tot onder de opening tusschen de twee cantilevers, in het oplichten er van 145 voet (44 M.) vertikaal omhoog en het vastpinnen tusschen de cantilevers als een integreerend deel van de brug. Ofschoon deze methode van monteering reeds meermalen was toegepast bij andere cantilever-bruggen, waren er door de groote zwaarte van de tusschenspanning en de groote hoogte, welke deze moest worden opgelicht, zeer groote moeilijkheden aan verbonden en moesten er aparte hefwerktuigen voor geconstrueerd worden.

De tusschenbrug werd gemonteerd op 6 groote pontons, drie aan ieder einde, juist onder drie vertikalen. De pontons waren 165 voet lang, 32½ voet breed en hun diepgang was 11½ voet (50 bij 9.9 bij 3.5 M.). Gedurende de montage rusten de pontons op betonfundeeringen, welke op den bodem van de rivier gelegd waren. Op dit punt van de rivier is nog aanmerkelijk verschil tusschen hoog en laag water en om het telkens gaan drijven van de pontons tegen te gaan, waren er groote inlaatkleppen in hun bodem gemaakt, zoodat het water binnen met het tij op en neer ging. Op Maandag 11 September (1916) de dag die bestemd was om de brug in te hangen, werden de inlaatkleppen gesloten en de brug dreef op de pontons. Hij werd toen tegen den 3½ à 4 heel sterke stroom ingesleept, door verscheidene sleepbooten, welke gezamelijk een trekkracht van 100.000 pond hadden.

Het uur om bij de brug aan te komen was vastgesteld op een half uur na hoog water, want dan was de stroomsterkte het geringst.

Om de brug op zijn plaats te houden, terwijl de hefkettingen vastgemaakt werden, waren meer-stellages gebouwd onderaan de uiteinden van de cantilevers. Stalen kabels van 1½ inch diameter, welke door reusachtige takels liepen, leidden naar de ondereinden van de stellages en waren bevestigd aan de tusschenbrug. Er waren er twee van ieder aan iederen hoek, dus acht in 't geheel.

De middenspanning zou opgetrokken worden met behulp van kettingen, welke van de cantilevers naar beneden hingen. Iedere ketting bestond uit 4 snoeren schakels. Iedere schakel was gemaakt van twee stalen platen, 1/8 inch dik en 30 inch breed.

Aan de ondereinden waren aan de kettingen bevestigd steun-dwarsbalken, 7 voet hoog en 25 voet lang en het gewicht van iederen hoek van de tusschenspanning werd op deze dwarsbalken overgebracht door eene roloplegging, welke opleggingen gebruikt werden om eenige beweging tijdens het ophalen mogelijk te maken. Aan de boveneinden waren kettingen vastgemaakt aan soortgelijke dwarsbalken, welke dubbel aangebracht waren, de een boven den ander met een paar hydraulische persen van 1000 ton hefvermogen, ieder er tusschen in. Ook deze boven-dwarsbalken waren voorzien van rol-opleggingen waarvan het doel was, zooals medegedeeld werd, door de uitvoerders: om aan het opgehangen lichaam, eenige beweging toe te laten, welke gedurende het hijschen veroorzaakt kan worden door een of ander uitwendigen invloed als wind of stroom.

De hydraulische persen waren geplaatst ongeveer gelijk met den vloer van de cantilever. De persen werden op den voet gevolgd door vijzels, welke aangebracht waren om de last te ondervangen ingeval een der persen dienst weigerde. De uitgeoefende druk was ongeveer 4.500 pond per vierkante inch.

De methode van ophijschen was als volgt: Iedere gang van de persen lichtte de brug twee voet. Gedurende het hijschen waren de kettingen door bouten van 12 inch diameter aan de bovenste hijschdwarsbalk verbonden. Aan het einde van iedere hijsch van 2 voet werden 12 inch bouten door de onderste dwarsbalk en de ketting gestoken. Als dit gedaan was verwijderde men de bovenste bouten, liet de bovenste dwarsbalk zakken, herplaatste de bouten weer, trok de onderste bouten uit en men was gereed voor een volgende hijsch van twee voet.

Op den morgen van den 11en September werd in tegenwoordigheid van de bevolking van de omliggende plaatsen en van een aantal geïnviteerde hoogwaardigheidsbekleeders de tusschenbrug met goed gevolg op zijn plaats gesleept en begon hij zijn langzamen klim van 145 voet, welke in ongeveer 20 uur afgelegd zou zijn. Toen de brug een paar voet boven de pontons was gekomen, slipte de Zuidwesthoek van de brug van de draagbalk, welke onder aan de kettingen was bevestigd, zoodat de last van 5000 ton niet meer op vier maar op drie punten steunde. Dit gaf natuurlijk een groote wringing in het dwarsverband van de brug, hetwelk, als men op de foto's af mag gaan, niet al te zwaar was genomen. Onder deze abnormale krachten begonnen de dwarsverbanden te buigen en te breken. Hierdoor konden de onder- en bovenrand de krachten niet meer weerstaan en het onvermijdelijke gebeurde, de geheele spanning kronkelde in elkaar, viel in de rivier en zonk in 200 voet water, waar haar vermoedelijk zal worden toegestaan te blijven.

En nu de vermoedelijke oorzaak van het ongeluk. Zooals boven al gezegd is, was de brug door middel van roloplegginge geplaatst op zware dwarsbalken, waaraan de hijschkettingen verbonden waren. Uit de afmetingen van de opleggingen en den balk volgt, dat het ophangpunt van de kettingen verscheidene voeten beneden de roloplegging lag. Hierdoor was het geheel dus in labiel evenwicht, want als er eenige beweging in het geheel kwam, laat ons zeggen, door het opnemen van de pontons of door temperatuurswisseling of wat dan ook, dan zou de dwarsbalk neiging krijgen om te gaan draaien om de rol. Deze rol was vermoedelijk gesmeerd en het is gemakkelijk in te zien, dat, als eens een kleine draaiing begonnen was, deze aldoor vergroot zou worden en door zou gaan tot de dwarsbalk onder de brug uitgeslingerd was. (Op een bij het artikel gevoegde foto, die toevallig genomen is op het oogenblik dat het gevaarte viel, is duidelijk te zien dat een der vier kettingen achteruit geslingerd is, zoodat met vrij groote zekerheid gezegd kan worden, dat de boven vermoedde oorzaak ook de werkelijke oorzaak is. Op dezelfde foto is ook goed te zien dat de staven van de brug bijna allemaal verwrongen werden. Vert.)

Een klein beetje meer inzicht in bouwkunde (het artikel spreekt van: a „little more engineering good sense") en wat bedachtzaamheid zouden er toe geleid hebben het ophangpunt verscheidene voeten boven het steunpunt in plaats van zooals nu verscheidene voeten beneden te zetten. Was dit gebeurd, dan zou, daar het geheel dan in stabiel evenwicht was, het ongeluk niet gebeurd zijn.

Nu zal het nog weer een millioen dollars en nog weer een jaar tijd kosten om eene andere tusschenbrug te bouwen en op zijn plaats te brengen.

(Uit „Scientific American".)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur voor een op te richten school voor kunst, techniek en ambacht te 's Hertogenbosch, jaarwedde f 4500.— Sollicitaties vóór 13 Mei 1917 bij den Burgemeester. (1)

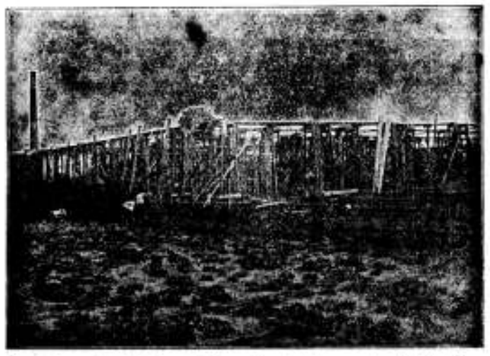
— Opzichter bij het bouwen van 54 werkmanswoningen te Vlaardingen, voor minstens 6 maanden, salaris f 100.— per maand. Brieven enz. te zenden aan den Voorzitter der Vereeniging „De Werkmanswoning", H. van Toor Jr., te Vlaardingen. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Bouwkundig Ambtenaar.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Leiden* roepen op sollicitanten naar de betrekking van

Bouwkundig Ambtenaar
bij den dienst der Gemeentewerken.

De jaarwedde bedraagt f 2000.—, met drie 3-jaarlijksche verhoogingen, elk van f 200.—, tot een maximum van f 2600.—.

Benoeming op een hooger dan het aanvangssalaris is niet uitgesloten.

Vereischten zijn: algemeene technische en maatschappelijke ontwikkeling, bijzondere practische en theoretische kennis van burgerlijke en waterbouwkunde, vlot en nauwkeurig teekenen, bedreven in het maken van bestekken en begrootingen.

Sollicitanten worden uitgenoodigd hunne op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden vóór 20 April a.s., onder vermelding van leeftijd, genoten opleiding, levensloop en behaalde diploma's en onder overlegging van afschriften van getuigschriften.

Persoonlijk bezoek wordt slechts na bijzondere daartoe gedane oproeping tegemoet gezien.

PROSP. GRATIS
INSTITUUT JACOB VAN CAMPEN AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUNDIG WERKTUIGEL. ELECTROTECHNICUS ENZ.
ALLE EXAMENS M. O.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No 10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Het landseigene in de Nederlandsche Bouwkunst.

In de Club van Haagsche leden van het Genootschap Architectura et Amicitia hield laatstleden Maandag Dr. Jan Kalf een voordracht met lichtbeelden over bovengenoemd onderwerp, een onderwerp eigenlijk te rijk, om het in een avond te behandelen, maar van zoo ongemeene belangrijkheid, dat ook het doen van eenige grepen hier en daar, de aandacht der aanwezigen van het begin tot het eind vermocht te boeien.

Niet weinig droeg daartoe ook het gesproken woord bij, dat, zooals niet altijd het geval is, een vloeiende begeleiding bij de groote collectie, meerendeels zeer fraaie lichtbeelden vormde.

Spreker begon met te herinneren hoe Busken Huet deed opmerken, dat tegen duizend vreemdelingen, die het werk van Rembrandt enz. komen bewonderen, er slechts een het paleis op den Dam komt bezien. En wij zelf zijn meestal van het idee dat de vreemdelingen gelijk hebben. Holland heeft geen prachtige werken te stellen tegenover de Fransche gothische en de Italiaansche Renaissancegebouwen. Men schijnt hier afkeerig te zijn van pracht en praal; onze politieke toestand heeft niet geleid tot het oprichten van paleizen; daarbij is de slappe Hollandsche bodem niet uitnoodigend tot het doen van grootsche scheppingen; hij levert ook geen rijke bouwmaterialen; alleen klei en hout.

Dit alles kan echter een achterna opgezette theorie genoemd worden, want een rondkijkend oog vindt onder de oude Hollandsche architectuurwerken veel dingen van beteekenis; en als de vreemdeling ze niet komt bezoeken, is het wel in de eerste plaats omdat wij er zelf blind voor zijn.

Dit wordt namelijk bewezen doordat de litteratuur over dit onderwerp hoofdzakelijk Duitsch is, en aangezien de Duitsche smaak iets heel anders is dan de Hollandsche, zal dan ook wat ons in onze architectuur lief is, den Duitscher vreemd blijven. Dehio en Von Bezold betreuren, dat Holland geen konsekwente baksteenarchitectuur had, gelijk Duitschland, te weten een architectuur waar geen natuursteen in voorkomt; maar, zegt spreker, als wij Dantzig, Lubeck enz. bezocht hebben, dan zijn wij verheugd, dat inplaats van de aldaar gebruikte sterke lijnen en harde kleuren, onze baksteenarchitectuur eene lichtere rose kleur vertoont, waarbij de lijnen door de witte natuursteen nog eenigszins verzacht zijn.

Galland, die zich, meer dan andere Duitschers nog, ten opzichte van de geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst verdienstelijk heeft gemaakt beschouwt ook als het typisch Hollandsche het min of meer boersche en rustieke dat in het eind der zestiende en het begin der zeventiende eeuw te vinden is. Voor hem is de daarop gevolgde klassieke richting nog wel de beschouwing waard, maar hetgeen daarna kwam, wordt door hem als uiting van nationale kunst minder belangrijk geacht en met het tijdperk van Jacob van Campen acht hij het karakteristieke tijdperk afgesloten.

Dr. Jan Kalf was het in het algemeen niet met deze opvattingen eens. Naar zijn meening was juist het zoogenaamd typisch Oud-Hollandsche van omstreeks 1600, hoofdzakelijk geïmporteerde Vlaamsche architectuur. De Zuidelijke Nederlanden verloren hun eigen nationaliteit op een tijdstip, dat zich daar juist een nieuwe richting in de

architectuur begon baan te breken. Die nieuwe richting kon daar toen niet tot volle ontwikkeling komen maar vond in Noord-Nederland, Denemarken, Noord-Duitschland en zelfs in Engeland een vruchtbaren bodem. Zij droeg in alle opzichten de kenmerken van een jonge, overmoedige beweging; de meest typische uiting daarvan waren ongetwijfeld de bekende prentwerken van Hans Vredeman de Vries, die zeker ook het meest tot de verspreiding der nieuwe vormen hebben bijgedragen, maar spreker begreep niet, hoe men deze architectuur zoolang als een echt Hollandsche heeft beschouwd, want zij strookt maar weinig met het Hollandsche volkskarakter, hetgeen aan te toonen is en ook door spreker aangetoond werd met vroegere, gelijktijdige en latere voorbeelden.

De vroegere voorbeelden waren in hoofdzaak ontleend aan de kerkelijke bouwkunst. Daaryan is van voor 1600 genoeg overgebleven, om er een eigen Hollandsch karakter in aan te toonen.

De Fransche gothiek als uitgangspunt nemend, deed spreker, aan de hand van talrijke lichtbeelden, allereerst in den torenbouw de eigenaardig Hollandsche opvatting uitkomen. Vergeleken bij de Fransche kathedraaltorens en bij de Antwerpsche Lieve Vrouwentoren zijn de Hollandsche kerktorens in hun opbouw veel soberder en rustiger, al is ook het beginsel van dien opbouw veelal hetzelfde; een vierkante onderbouw overgaand in een of twee achtkante verdiepingen, bekroond door een spits, naar boven toe ijler wordend en als een trilling in de lucht eindigend.

Niettemin is in ons kleine land de groote verscheidenheid van oplossingen voor de torenspitsen iets zeer opmerkelijks en het is alsof de bouwmeesters, bij een meestal sobere behandeling van den torenromp al hun speelsch vernuft hebben in toom gehouden, om bij den spits den teugel te vieren en daar hun fantaisie vrij spel te laten.

Ook bij den woonhuisbouw, aan geveltoppen, toonde spreker later hetzelfde verschijnsel, ofschoon minder sterk sprekend, aan.

Bij den torenbouw wees hij nog op het langzamerhand voorheerschen van de horizontale lijn in tegenstelling met het buitenlandsche verticalisme. Veel sterker komt de neiging tot het horizontale in- en uitwendig aan de kerkgebouwen zelf uit. Zien wij toch in de meer zuidelijke gothiek alles zich oplossen in een omhoogstrevend stelsel van pijlers, conterforten, luchtbogen, enz., waarbij zelfs het muurvlak geheel wordt opgelost in een netwerk van gebeeldhouwde versieringsvormen, bij de Hollandsche kerken blijft de muur, als afsluitend element, zijn beteekenis behouden en het dak werkt in de meeste gevallen mede, om de horizontale lijnen te doen spreken. Ook in het interieur kan men overeenkomstige karaktertrekken aanwijzen, die vooral sterk uitkwamen bij vergelijking met de interieurs van Fransche kerken. Zeer eigenaardig echter is in de Hollandsche kerken bij de meerdere geslotenheid van het muurwerk, de grootere overzichtelijkheid der geheele kerkruimte. Plaatst men zich b.v. in het middenschip van de kathedraal van Amiens met het gezicht naar het koor, dan wordt het oog van den beschouwer sterk omhoog en naar de koorruimte getrokken en alle aandacht als het ware, op deze ruimte geconcentreerd, terwijl men zoo goed als niets van de zijschepen ontwaart. In een Hollandsche kerk, b.v. de St. Bavo te Haarlem, de St. Laurens te Alkmaar, de St. Jan te Gouda en tal van andere, overziet men, in het middenschip staande, zijschepen, dwarsschip, kooromgang, enz., met een oogopslag en krijgt men veel meer den indruk van één groote ruimte door zuilenrijen verdeeld, dan van een samenstel van verschillende ruimten, die elk haar eigen beteekenis hebben. Ook in de hier te lande nogal voorkomende hallenkerken is hetzelfde verschijnsel op te merken.

Hoe de Kerkruimte zich verder ontwikkeld heeft, werd o.a. nog aangetoond aan de St. Jacobskerk te 's Gravenhage, waar de afdekking van het geheele ruim slechts door zes pijlers wordt gedragen en aan de Nieuwe Kerk aldaar, waarin in het geheel geen pijlers voorkomen.

Er zou ongetwijfeld nog heel veel over het enkele onderdeel, den Hollandschen Kerkbouw, te zeggen zijn geweest doch Dr. Jan Kalf wenschte ook overprofane bouwkunst, inzonderheid over den woonhuisbouw nog een en ander in het midden te brengen. Daarbij uitgaande van het Stadhuis te Antwerpen, kwam hij tot eenige bekende werken van Lieven de Key en Hendrik de Keyser, die beiden onmiskenbaar onder den invloed der in Vlaanderen ontstane beweging hebben gestaan, maar in wier werk toch, bijna gelijktijdig, af en toe weder het typisch Hollandsche op den voorgrond treedt.

Zeer sterk komt dit uit, wanneer men de Vleeschhal te Haarlem vergelijkt met de Waag daar ter plaatse. In den loop der zeventiende eeuw deed zich hier te lande en elders, gelijk bekend is, de invloed van Palladio gevoelen. Jacob van Campen is voor ons land de apostel geweest van den Palladiaanschen stijl en dat deze bouwwijze hier zoo gereedelijk navolging heeft gevonden, inzonderheid in den deftigen woonhuisbouw onzer welvarende steden, bewijst dat er iets, ja zelfs veel, in geweest is, dat met het Hollandsch karakter strookte.

Het is dan ook niet moeilijk, dit door voorbeelden aan te toonen, wanneer men langs de grachten in Amsterdam, 's Gravenhage, Leiden, Haarlem en andere steden wandelt; de voorbeelden zijn daar, om zoo te zeggen, voor het grijpen en daaronder zijn nu eigenlijk niet de belangrijkste, die, waarin Palladio nog het hoogste woord voert, maar nog wel zoo merkwaardig is hetgeen later in de achttiende eeuw daaruit gevolgd is.

De achttiende eeuw is, als tijdperk in onze bouwkunstgeschiedenis lang verwaarloosd en als minderwaardig beschouwd, evenwel zeer ten onrechte, want juist in die eeuw heeft zich in het Hollandsch patriciërshuis een type ontwikkeld, waarin het landseigene in de Nederlandsche bouwkunst tot een zeer karakteristieke uiting is gekomen.

Dit in het licht te stellen, was in hoofdzaak de bedoeling van het tweede gedeelte van sprekers betoog en wij gelooven, dat hij er in geslaagd is niet alleen zijn toehoorders aangenaam bezig te houden, doch ook velen een nieuwen kijk te geven op de architectuur van het eigen land.

Het nut hiervan springt in het oog, niet alleen wat aangaat de beoefening onzer kunsthistorie, die hier een veld vindt, dat nog grootendeels bearbeid moet worden, maar ook in verband met de ontwikkeling onzer moderne bouwkunst.

Verblijdend noemde spreker dan ook, ten slotte, dat in het werk onzer vooraanstaande bouwmeesters, karaktertrekken terug te vinden zijn, die daaraan onmiskenbaar iets typisch Hollandsch geven en dat daarin ontstaan is, min of meer onbewust, althans geheel zonder de bedoeling, een of andere Oud Hollandsche bouwwijze te willen imiteeren.

Woningbouw.

In het Alg. Nederl. Advertentieblad troffen wij het volgend ingezonden stuk aan:

WORDT HET ALGEMEEN TE KORT AAN ARBEIDERSWONINGEN GEEN RAMP VOOR NEDERLAND EN HOE DAARIN TE VOORZIEN.

Nu reeds vernemen men vaak uit den mond van arbeiders: laat de oorlog voorbij zijn en men biedt ons in 't buitenland goed betaalden arbeid met een comfortabele woning aan, terwijl hier te lande schier in elke gemeente woningnood heerscht en zelfs te kleine woningen voor één gezin, door een te kort, met twee, zelfs drie gezinnen zijn bezet.

Waar moet het heen, mocht er onverhoopt eene epidemische ziekte uitbreken, zullen dan vooral dergelijke zwaar bezette woningen geen gevaarlijke woekerplaatsen vormen voor besmetting met alle verschrikkingen van dien.

Nu de Staat, noch de Gemeenten bij machte blijken, door gelden op voordeelige wijze aan vereenigingen, ja zelfs aan particulieren te verschaffen, om tot het stichten van een voldoend aantal woningen over te gaan, dringt bij mij de vraag naar voren, zij soms de oorzaak in de steeds gevolgde bouwwijze, is deze te duur, waardoor de huren te hoog, of de interest te klein.

Het bevreemdt mij, de laatste maanden nimmer prijsvragen te zien uitschrijven om tot plannen te komen van goedkoopen woningbouw; zijn onze Nederlandsche bouwkundigen uitgeput, doelmatige goedkoope woningen te scheppen; nooit dringen de omstandigheden meer om er te vinden, speciaal arbeiders- en ambtenaarswoningen te bouwen tot een prijs van vóór den oorlog, vooral ook om door particulieren voor eigen risico dit werk weer ter hand te zien nemen.

Jammer dat in vele gemeenten de bouwverordeningen zoo bezwarend en uiteenloopend in hare bepalingen zijn; meer tegemoetkomendheid ware gewenscht; mits sterk werk werd geleverd, gezonde droge woningen werden gebouwd en het ethische niet uit het oog werd verloren.

Ik vraag mij af, werden vóór 12 jaren, bij het verordenen van al die bepalingen op het bouwen, in verband met de Woningwet (toen toch zeker deze tijdsomstandigheden niet werden voorzien), wel de vragen gesteld, blijft het bouwen onder alle omstandigheden mogelijk, wordt het nimmer te duur, als materialen stijgen, als arbeidslonnen verhoogen, kan het bouwend blijven voor den bouwer of zouden de huurders nie te zwaar worden getroffen. Ik had me reeds lang voorgesteld mildere bepalingen te zien vastgesteld en speciaal voor deze categorie van woningen, algemeene, beter uitvoerbare voorschriften zouden zijn gegeven.

Er kan een geheel nieuwe bouwwijze worden toegepast, welke door haren goedkoopen prijs eene omwenteling te weeg kan brengen in het tot blokken bouwen van de zoo in hoogen mate ontbrekende woningen, ware het niet, bij de voorschriften op het bouwen in verschillende gemeenten, hetzij door hare onbekendheid of nimmer toegepaste werkwijze hierin niet is voorzien. (*)

Moge opheffing van enkele bepalingen vooraf gaan, om ook den particulieren bouw te doen toenemen tot heil van onzen werkenden stand en tot voordeel van den bouwvakarbeider.

Naast sterk hygiënisch, minder brandgevaar, minstens 50 pct. billijker in onderhoud, staat dat de huizen desnoods uitsluitend van Nederlandsche materialen kunnen worden gebouwd, wat met het oog op slappen aanvoer en hooge prijzen, ook voordeel heeft.

Gilze. FRANS BOTERMANS.

(*) De geachte inzender opent hier een aanlokkelijk perspectief, dat zeer velen gaarne nader belicht zullen zien.

Overigens, wij zijn het met den heer B. eens, dat vaak onnoodig zware bepalingen en voorschriften menigmaal een bouw te kostbaar maken om dezen eenigszins winstgevend te doen zijn, met het gevolg, dat van den bouw moet worden afgezien.

Een mildere toepassing — zonder schade voor huizen of bewoners — zou vooral in dezen tijd zeker wenschelijk en te verdedigen zijn.

Red. Alg. Ned. Adv. Blad.

De noodkreet van den heer Botermans opent o.i. wel een perspectief, doch het aanlokkelijke daarvan wil ons nog niet in het oog vallen.

De inzender vergist zich voorts, wanneer hij meent, dat het vraagstuk van den woningbouw niet de algemeene aandacht der bouwkundigen heeft en prijsvragen op dit gebied zijn o.i. in genoegzame mate uitgeschreven en daarmede is vrijwel alles bereikt, wat met een prijsvraag te bereiken is, dat wil in het algemeen zeggen, het mogelijke.

Thans woningen te bouwen, die eenigszins voldoen aan billijke eischen tot een prijs van voor den oorlog moet toch, dunkt ons, eenvoudig onmogelijk worden geacht.

Maar dan moet men die eischen verminderen, zal men in het midden brengen, alsof dit niet vrijwel even onmogelijk was, althans in die mate, dat het thans iets geeft.

Wij vragen ons dus af of er thans wel iets gedaan kan worden, om uit het moeras te geraken, iets anders dan noodmaatregelen; doch hierop doelt de inzender blijkbaar niet.

Zijn stukje trok echter onze aandacht, omdat er afgezien van den oorlogstoestand, toch met onze woningbouw een en ander niet is, zooals het wezen moet. Door te lange verwaarloozing zijn wij met het woningvraagstuk in moeilijkheden geraakt, die ook door verzachting van mogelijk te krasse wetsbepalingen niet dadelijk uit den weg te ruimen zijn.

Wij zijn er nog op verre na niet mede klaar en zullen meer normale tijden moeten afwachten, om het nog eens grondig ter hand te nemen, waarbij de thans opgedane crisiservaringen wellicht nieuwe gezichtspunten zullen openen.

Prijsvragen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA

JURYRAPPORT GEVEL-RPIJSVRAAG ARBEIDERSWONINGEN

Ingekomen antwoorden:

1. Erica; 2. Amstel; 3. Ster geteekend; 4. As; 5. Zomer I; 5a. Zomer II; 6. Arbeid; 7. Eenvoud; 8. Hoogbouw; 9. Saus Populi suppeme Lex; 10. Kleur; 11. Amsterdam; 12. Twee cirkels doorsneden geteekend; 13. Driehoek; 14. Voor de kinderen een speelruim enz.; 15. O Wee.

De Jury heeft uit formeele overweging eerst nagegaan, in hoeverre de inzenders moeite gedaan hebben den platte grond te verbeteren, hetzij door deze voor elk perceel te herzien, hetzij door een combinatie der perceelen te maken, om zoodoende een royaler oplossing te krijgen. Het blijkt, dat slechts zeer weinigen zich aan deze opgaat gewaagd hebben, of althans in de oplossing geslaagd zijn.

Enkele inzenders, n.l. No. 1, 2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13 en 15, hebben hetzij plan A of plan B onveranderd overgenomen, of door kleine versmalling van de keuken een niet noemenswaardige verbetering van den lichtinval aan de achterzijde verkregen.

No. 4 heeft dezen lichtinval nog vergroot door afschuining van de keuken. He is een te loven poging, waardoor echter het vraagstuk niet wordt opgelost.

No. 5 heeft ernstiger pogingen aangewend. De inzender is daarin ten deele geslaagd. De uitbouw aan den achtergevel is verminderd, wat een groot voordeel is. Wanneer de onnoodige gang tusschen woonkamer en keuken-slaapkamer wordt weggelaten is werkelijk een goed bruikbaar plan ontstaan.

Terwijl bij No. 5 plan A verwerkt is, is bij No. 5a plan

B verwerkt. De 4 woningen zijn hier tot 2 groepen vereenigd, elk met een ingang. Dit idee is goed, maar de wijze, waarop de gangen en portalen zijn gelegd, is niet gelukkig. Het is te veel een groote woning geworden, waarin meerde families wonen. De algemeene trapruimte en portalen zijn te donker en missen het karakter van openbare ruimte. Bij een dergelijke oplossing moeten gangen en portalen meer een voortzetting van de straat zijn.

No. 7 heeft plan B gewijzigd, maar is daarin niet gelukkig geweest. Keuken en slaapkamer zijn omgelegd. De ruimte, die als woonkamer daardoor is aangewezen, is te klein geworden.

No. 14 heeft eveneens een eigen plan, het portaal is ruimer, maar te donker, de keuken grenst niet aan de woonkamer, wat een bezwaar is te noemen. Het brandstoffenruim is goed gezien.

No. 3 is volgens de Jury het best geslaagd in de planoplossing. De inzender heeft eveneens de 4 perceelen tot twee groepen saamgevoegd. De algemeene gang is, hoewel wat diep, goed van karakter, alsook de trapruimte. De keuken is als kleine spoelkeuken naast de woonkamer gelegd. In de meeste woningen is daardoor een slaapkamer meer ontstaan. In hoever dit als absolute winst moet beschouwd worden, zal van elk speciaal geval afhangen. Het zal n.l. in veel gevallen gewenscht zijn de spoelkeuken te plaatsen aan den achtergevel met een uitgang op het balkon, wat voor het wasschen als eisch kan worden gesteld.

De Jury juicht het echter zeer toe, dat de inzender het vraagstuk ernstig onder de oogen heeft gezien.

Daar echter deze prijsvraag voor alles een gevelprijsvraag is, zal de gevelui beelding bij de beoordeeling de waarde moeten aangeven en zal alleen de plattegrond in aanmerking komen, wanneer gevels van gelijke waarde moeten beoordeeld worden.

Bij de gevelbeoordeeling is No. 13 terstond uitgevallen. Het is een der menschenpakhuis, slecht van proportie. Het teekenwerk is zonder gevoel, evenzoo de kleurbepaling.

No. 12 is ook dadelijk uitgevallen. Het is kwasi artistiek slordig werk. De massa's zijn slecht verdeeld.

No. 2 is een duf burgelijke eigenbouwers architectuur. Dit is zeer te betreuren, daar de plattegrond als de beste der inzendingen moet gelden.

No. 14 is rakelijk, maar leelijk. De raamverhoudingen zijn niet gelukkig. De middenpartij heeft toevallig iets aardigs gekregen. Het teekenwerk is zeer matig.

No. 1, 3, 6, 8 en 10 vertoonen een min of meer geslaagde ruis. De Jury meent deze groep in onderling verband te moeten bespreken. Deze 5 ontwerpen geven alle goede arbeiders-woningarchitectuur, de een moderner dan de ander, alle zijn ze als goede voorbeelden te beschouwen.

No. 5 en 6 vertoonen goede partijen boven de gegroepeerde ingangen. No. 6 is echter beter dan No. 5. In dit laatste ontwerp is het uitgebouwde balkon boven de ingangen ongemotiveerd en hinderlijk. De schaal der ramen van No. 6 is echter door de ongelijkwaardigheid minder goed dan No. 8. Hoewel in No. 8 het arbeiderswoningkarakter tot uiting komt, mist dit ontwerp gevoel en komt daardoor niet boven goede eigenbouwersarchitectuur uit.

No. 15 heeft bij het platte dak de noodige massaverdeeling verkregen door het terugleggen der verschillende partijen. Dit is goed gezien, maar de teruggiggende partijen zijn minder interessant dan de voorspringende deelen. Deze laatste komen zich voornamelijk in perspectief en maken het geheel minder dan wat de enkele partijen doen vermoeden. De ingangen zijn goed.

De Nos. 1 en 10 komen ernstig met elkaar in vergelijking. 10 is echter van gevoeliger architectuur. De ramen zijn goed en de schaal goed doorgevoerd. Als draairamen zijn ze echter veel te groot. Bovendien zijn de uitbouwen der daken van No. 10 beter dan No. 1. Dit neemt echter niet weg, dat beide inzendingen een zeer goed figuur maken.

No. 7 vertoont verwantschap met de groep 1, 5, 6, 8 en 10, maar het geheel is niet gecomponeerd, de gevel is te veel door vertikale partijen verbrokkeld en mist daardoor evenwicht tusschen vertikaal en horizontaal.

No. 5a is zeer goed van architectuur. De arbeiderswoning is echter absoluut niet in het ontwerp te herkennen. Bij het bestudeeren van den plattegrond is de oorzaak daarvan te ontdekken. Zooals reeds gezegd wijst de plattegrond niet op een juist begrip van etagewoning, maar geeft meer den indruk van een groot huis, waarin meerdere families „kunnen" ondergebracht worden. Dit komt in den gevel tot uiting. Het geval was voor de Jury zeer moeilijk, daar de vraag, of een arbeiderswoning zich ook architectonisch als zoodanig zeer duidelijk moet manifesteeren, niet met enkele woorden is op te lossen. Wel moet het zeer ongewenscht geacht worden, dat arbeiderswoningen in architectuur verwant zijn aan de betere woningen, als deze het stempel der burgelijkheid dragen, maar de vraag wordt veel ingewikkelder, wanneer de arbeiderswoning gelijkt op de betere woning, die van goede architectuur is. De Jury heeft geneend zich in deze kwestie te moeten uitspreken, aangezien deze uitspraak het eindoordeel bepaalt.

Het plan, dat volgens de Jury voor bekroning in aanmerking zou komen, moest beantwoorden aan de volgende eischen:

De architectuur moet krachtig en eenvoudig zijn als verpersoonlijking van het komend klassebewustzijn van den arbeider.

De architectuur moet echter niet te stroef zijn, en uit het uitwendige moet spreken het vriendelijk woonvertrek, waar de arbeider na zijn dikwijls zwaren arbeid tot rust in zijn gezin komt.

De kleur van het geheel moet van frischheid getuigen, daar het volk daaraan behoefte heeft en altijd behoefte zal blijven hebben.

Met deze eischen voor oogen heeft de Jury de resteerende plannen, n.l. No. 4, 9 en 11 ernstig bestudeerd, terwijl het reeds besproken plan No. 10 daaraan werd toegevoegd.

No. 11 maakt een zeer goeden indruk, heeft goede verhoudingen, is goed geteekend, maar de te zwaar voorspringende partijen, die bovendien als trapuitbouw vrijwel zonder doel uit den gevel zijn gehaald, waren oorzaak, dat het meerendeel der Juryleden dit plan niet voor bekroning in aanmerking liet komen.

No. 10 beantwoordt in hoofdzaak aan de gestelde boven geformuleerde eischen, alleen mist het de kracht, die de Jury als eisch gesteld heeft.

No. 9 mist de noodige vriendelijkheid, die het kenmerk is van No. 10, maar is juist een bewijs van de hoopvolle kracht, die we gaarne tot uiting zien komen. De gevel is massaal eenvoudig, logisch, vol diepe ernst. Architectonisch uitmuntend. Maar deze ernst mag geen dagelijksch brood voor den arbeider zijn. Zijn woning moet door het uiterlijk reeds van verre iets zonnigs voor hem bezitten. Door de uitmuntende architectonische eigenschappen echter kende het meerendeel der Jury aan dit ontwerp onder het motto: „Salus Populi Suprema Lex" ingezonden, den tweeden prijs toe (f 25).

No. 4 onder motto „As" ingezonden, beantwoordt vrijwel aan alle gestelde eischen. De architectuur is krachtig zonder stroef te zijn. Tegenover de geslootenheid der neven ruimten, komen de vriendelijke, ten deele uitgebouwde woonruimten gunstig uit. Er is evenwicht in tegenstelling, vreugde en ernst zijn in juiste harmonie. Het teekenwerk is uitstekend.

Het ontwerp verdient den eersten prijs ten volle (f 45).

De uitspraak in zake den tweeden prijs is gevallen met 2 tegen 1 stem, te weten Wijdeveld en Van Loghem tegen Jan de Meijer. De laatste wenschte No. 11 onder het motto „Amsterdam" ingezonden, met den tweeden prijs te bekronen.

De Jury.
JAN DE MEIJER.
WIJDEVELD.
VAN LOGHEM.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen No. VI.

Vraag 55. Mag voor de noordelijke zalen onder F genoemd, een tegenoverliggende gevel worden toegelaten, op een afstand van plm. 15 Meter?

Antwoord. Deze vraag is moeilijk te beantwoorden: of een afstand van 15 M. toelaatbaar is, zal, ook in verband met de hoogte van den bedoelden tegenoverliggenden gevel, uit den plattengrond moeten blijken.

Vraag 56. Uit de ingezonden vragen blijkt, dat groote onzekerheid bestaat omtrent verlichting der „Beeldenzalen"; de Jury laat de deelnemers vrij. Zou de Jury niet eenigszins kunnen aangeven, aan welke verlichting zij de voorkeur geeft?

Antwoord. De Jury laat de deelnemers vrij; een voorkeur bestaat dus niet.

Vraag 57. Omtrent de verlichting van de zalen voor avondteekenen is in het programma niets bepaald. Is het dus juist, dat ook bovenlicht niet is uitgesloten?

Antwoord. In het algemeen beschouwd, is voor bedoelde zalen bovenlicht niet uitgesloten.

Vraag 58. Het is gewenscht te weten, hoeveel loges voor de grafische vakken noodig zijn, aangezien deze een lagere raamhoogte noodig hebben. Kan de raamhoogte der overige loges op 1.50 M. worden bepaald?

Antwoord. Drie à vier loges kunnen voor de grafische vakken bestemd worden. Met raamhoogte wordt zeker borstweringhoogte bedoeld; deze kan 1.50 M. zijn; gerekend moeten worden op een goede atelierverlichting.

Vraag 59. Ten einde de lichtinval van eenige zalen, duidelijk te kunnen laten zien, is het voor een ontwerp gewenscht niet één, doch twee doorsneden over te leggen. Wordt deze tweede teekening bij beoordeeling, geheel buiten de beschouwing gelaten?

Antwoord. Van de bepaling omtrent de inzending van het aantal teekeningen kan niet worden afgeweken. Mogelijk kan bedoelde lichtinval in de toelichting worden verklaard.

Vraag 60. Mogen teekeningen ook in gekleurde potlood- of inktlijnen worden uitgevoerd?

Antwoord. De bedoeling is zwarte potlood- of inktlijnen.

Vraag 61. Op bladz. 24 staat onder „Teekeningen": De behandeling der teekeningen mag schetsmatig zijn in inkt- of potloodlijnen enz. Kan daaruit worden verstaan, dat gearceerde schaduwen op de gevelteekening geoorloofd zijn, behoudens de vlakke lijnen van de lichtopeningen en eventueel van het dak?

Antwoord. De bedoeling is de teekeningen niet mécr op te werken dan in het programma is aangegeven; gearceerde of getinte schaduwen e. d. zijn dus uitgesloten.

De Jury.

N.B. De termijn voor het vragen van inlichtingen sluit op 25 April a.s.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 15. Bij de reproducties naar de teekeningen van Toorop voor Mick Jansen's verzenbandel »Aan de bron«, door R. N. Roland Holst, met afbeeldingen.

Jury-rapport Gevelprijsvraag Arbeiderswoningen, met afbeeldingen.

Open brief aan J. W. Hanrath, Architect, Hilversum, door R. N. Roland Holst.

Club van Haagsche leden A. et A.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, Inlichtingen No. VI.

DE BOUWWERELD No. 15. Eiken bosch en sloopkasteel.

Het is niet verboden te sloopen, door C. Visser, met afbeeldingen.

Vivat monumenta in aeternum, boekbeschouwing Louis Bréhier. La cathédrale de Reims.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

Spreuken en citaten.

DE INGENIEUR No. 15. Bedrijfs- en uitbreidingswerken der Haagsche rioleering. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van 10 Maart 1917, door ir. F. C. J. van den Steen van Ommeren, met afbeeldingen.

Beschrijving van de Zuid-Limburgsche kalksteensoorten, door Dr. Th. Reinhold, Districtsgeoloog bij de Rijksopsporing van Delfstoffen, met afbeelding.

Brandstofverbruik van Gas- en Electriciteitsbedrijven, door M. F. H. J. Erens.

Ingezonden Stukken. Grijze boekjes. Open brief aan het Bestuur van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door J. H. Beucker Andreae.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v T.) No. 15. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Jaarverslagen. — P. Rijnja, Amsterdam. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 15. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Afdeeling »Zeist en Omstreken«.

Afdeeling »Vorden en Omstreken«.

Bedrijfsleider.

M. O. TEEKENEN, MONDELINGE EXAMENVRAAGSTUKKEN 1914—1916, verzameld door W. Addeson en J. van Schaik te Amsterdam. N. V. Uitgevers-Maatschappij, voorheen van Mantgem & de Does, Amsterdam.

De in dit boekje verzamelde vraagstukken betreffen Werktuigkunde, Methode, Materialenleer en Wiskunde. Voor de studeerenden voor een middelbaar teeken-examen zal deze verzameling een welkom toevoegsel vormen tot de schriftelijke opgaven over de jaren 1914, 1915 en 1916, die reeds vroeger bij dezelfde uitgevers het licht zagen.

Het boekje ziet er zeer netjes uit en is practisch ingericht ook door het slechts aan een zijde bedrukken der vellen, waardoor de blanke zijden om de andere wit zijn en dus geschikt om er aanteekeningen op te maken of de antwoorden op te schrijven, zooslat deze bij de vraagstukken bewaard blijven.

VOORSCHRIFTEN VOOR HET LOODGIETERSBEDRIJF IN AMSTERDAM, door P. Verkade en C. Broerse Jr., Inspecteurs bij het Gem. Bouw- en Woningtoezicht, uitgave Drukkerij Bos, Amsterdam. In dit boekje is datgene verzameld uit de verschillende verordeningen der gemeente Amsterdam, waarmede zij, die het loodgietersbedrijf uitoefenen, gedurig rekening moeten houden. Voor een zoo belangrijk onderdeel van het bouwvak voorziet deze handleiding ongetwijfeld in een bestaande behoefte, die zich wellicht ook in andere onderdeelen spoedig zal doen gevoelen. Bij de tegenwoordige organisatie van het bouw- en woningtoezicht, tezoals dit inzonderheid in de groote steden is ingericht en wordt behandeld reedt de eigen technische kennis der houwlieden wel eenigszins op den achtergrond. Het is voor hen niet meer zoozeer de vraag, het werk met niet teegroote kosten zoo goed mogelijk te maken, dan wel allereerst het zoo te maken als de verordeningen het voorschrijven en geen kosten te ontzien, waar het er op op aankomt, daaraan te voldoen. Dat de vrijheid van handelen door de verordeningen sterk aan banden gelegd wordt, gevoelt reeds lang de architect, en aannemer, zoo goed als de opzichter en uitvoerder. Of dit op den duur zoo zal kunnen gaan is een vraag, die wij hier niet kunnen behandelen, maar zoolang men aan allerlei verordeningen gebonden

is, is het zeker gewenscht ze te kennen en dit wordt door handleidingen, als de voor ons liggende, gemakkelijk gemaakt. In menig geval, het loodgietersbedrijf betreffend, zal dan ook het boekje een bruikbare vraagbaak kunnen zijn.

DE VEILIGHEIDSWET EN HET VEILIGHEIDSBESLUIT 1916, benevens de Ministerieele Beschikkingen enz., door C. Broerse Jr., Inspecteur bij het Gem. Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam; Amsterdam I. Bremer.

De heer Broerse heeft ons met dit boekje een handige uitgave bezorgd van deze ook voor het bouwbedrijf belangrijke wet en hetgeen daarmede verder verband houdt.

Het was een goed denkbeeld, aan den eigenlijken tekst een beknopte geschiedenis der wet te doen voorafgaan.

Deze toch zal in vele gevallen als een algemeene toelichting kunnen gelden. Overigens heeft de bewerker er zich toe bepaald aan verschillende artikelen, waar dit noodig was, verklarende noten toe te voegen, die de bruikbaarheid van het boekje in de praktijk zullen verhoogen.

Varia.

HET SCHILDEREN VAN ASBESTPLATEN.

Veel worden deze platen tegenwoordig om haar isoleerende en brandwerende eigenschappen aangewend voor wanden, plafonds, deurpaneelen, enz. Het is bijgevolg een bouwmateriaal, waarop schilderwerk vaak moet worden toegepast. Het hoofdbestanddeel dezer platen is asbest en cement. Worden deze in verschen toestand met olieverf geschilderd, dan zal, door de hierin aanwezige alkaliën, de verf verzeepen. Zij moeten dus eerst zoodanig worden gepreapareerd, dat deze alkaliën krachteloos zijn gemaakt en dus hun invloed op de opgebrachte olieverflagen niet meer kunnen doen gelden. Waterverflagen kunnen ten allen tijde worden opgebracht.

De beste oplossing is de platen zoolang te laten drogen, tot ze totaal uitgewerkt zijn. Dit is na pl.m. twee jaar het geval.

Versche asbestplaten voelen klam en vochtig aan, geven bij kloppen een doffen klank, terwijl het soortelijk gewicht veel hooger is dan bij droge platen. Worden versche platen met gekookte lijnolie bestreken, dan trekt deze niet in, doch blijft staan, terwijl ze niet droogt en steeds kleverig aanvoelt. Bij droge platen verkrijgt men hiermede tegenovergestelde uitkomsten. Ofschoon op deze wijze eenigszins kan worden nagegaan, of men met versche of oude platen te doen heeft, verdient het toch aanbeveling hier niet al te veel op te vertrouwen, doch voorzorgsmaatregelen te nemen, zoodat men zeker van zijn zaak is.

Om de in deze platen aanwezige alkalien onschadelijk te maken, kunnen verschillende middelen worden aangewend.

Een dezer middelen, hetwelk ook op versch cementwerk kan worden toegepast, is de platen in te strijken met een verdunde zwavelzuuroplossing (1 deel zwavelzuur op 10 deelen water). Deze zwavelzuuroplossing zet de alkaliën en kalkverbindingen in zwavelzure zouten om, welke geen invloed op de verflagen uitoefenen. Vervolgens laat men deze uitstekend drogen, waarna ze de eerste maal worden ingestreken met door terpetijnolie verdunde flatting-vernis en vervolgens behandeld als nieuw pleister- of houtwerk. Een andere methode is in plaats van zwavelzuur, lijnolievet toe te passen. Bij gebruik hiervan worden de platen eenige malen flink met water afgewasschen om het kalkgehalte te verwijderen. Na verloop van pl.m. 8 dagen, hetwelk afhankelijk is van de temperatuur, waarin ze geplaatst worden, volgt instrijking met lijnolievetzuur, liefst tweemaal. Na droging volgt dezelfde behandeling als bovenvermeld.

Goede resultaten zijn ook te verkrijgen door de platen te behandelen met een waterverf, bestaande uit caseïne, ammoniak en krijtwit.

Na opstrijking dezer verf verdampt de ammoniak, terwijl de caseïne zich met de alkaliën en kalkdeelen verbindt, welke verbinding onschadelijk is voor de op te brengen verflagen. De verdere behandeling heb ik meermalen met de beste resultaten toegepast.

Eenige malen instrijken met verdund zwavelzuur, goed afwasschen met water en vervolgens uitstekend laten drogen. Hierna eenige malen behandelen met de in den vorm van pasta in den handel zijnde koudwaterverven. Zijn deze goed droog, dan worden ze de eerste maal gegrond met vernisverf, vervaardigd uit flatting, terpetijnolie en zinkwit, óf met spiritusvernis behandeld; vervolgens, met schrale olieverf gronden en op de bekende wijze verder afwerken. Deze laatste behandeling heeft dit voor, dat niet alleen de alkaliën onschadelijk worden gemaakt, maar tevens vormt de koudwaterverf hierop nog een isolatielaag, welke verhindert, dat mogelijk niet geneutraliseerde alkaliën hun invloed op de olieverflagen uitoefenen. Worden de asbestplaten als wandbekleeding aangewend, dan is zeer aanbevelenswaarding, vooral wanneer deze met versch of vochtig pleisterwerk in aanraking komen, ze aan de achterzijde tweemaal met een stevige loodmenieverf te behandelen.

(V. en A.)

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Het Raadhuis van Gouda.

De Commissie van Bijstand in het beheer der gemeentewerken te Gouda, vraagt de aandacht van den Raad voor het denkbeeld het Raadhuis een verdere restauratie te doen ondergaan. De commissie doet dit nu, omdat zij meent, dat er voor het genoemde doel waarschijnlijk wel op financieelen steun van Rijkswege mag gerekend worden.

B. en W. zouden het toejuichen als ook de zijgevel en achtergevel van het werkelijk schoone gebouw in den oorspronkelijken toestand konden worden teruggebracht, zooals tusschen de jaren 1876 en 1884 met den voorgevel is geschied.

B. en W. stellen er alleen prijs op te herhalen wat de Commissie zegt van den aanvang der uitvoering van het werk, n.l., dat die afhankelijk moet worden gesteld van de tijdsomstandigheden en het derhalve slechts te doen is om eene uitspraak van den Raad in beginsel of de Gemeente later de helft der kosten in totaal geraamd op f 84.000, zal dragen, indien de andere helft door het Rijk wordt vergoed. B. en W. verzoeken nu machtiging om de noodige stappen te doen ter verkrijging van den van Rijkswege gewenschten financieelen steun.

De Nieuwe Schouwburg te Rotterdam.

De heer H. A. Dijkstal, directeur der N. V. De Nieuwe Schouwburg, heeft aan de inteekenaren voor het kapitaal per circulaire medegedeeld, dat het benoodigde bedrag om de vennootschap te kunnen oprichten, hem is toegezegd, en dus de bouw van dezen schouwburg voor intieme kunst in onze stad verzekerd.

Binnen het jaar (de eerste circulaire is van 6 Mei) is dat plan tot zekerheid kunnen worden, ondanks den oorlog.

Uit den aard der zaak kan echter onder de tegenwoordige tijdsomstandigheden vooralsnog er niet aan gedacht worden, met den bouw een aanvang te maken. Anderzijds zou het, naar de meening ook van commissarissen — als hoedanig de tien heeren zullen optreden die de oorspronkelijke oproeping hebben ondersteekend — te betreuren zijn, als het terrein, waarop voor de plannen de hand is gelegd, t.w. de huizen in de Witte de Withstraat hoek Zwarte Paardenstraat, zou moeten worden prijsgegeven.

Tot den aankoop daarvan is dus besloten en, totdat het tijdstip van den bouw is gekomen, brengen de eigendommen der vennootschap voor de aandeelhouders behoorlijk hunne revenuen op.

De heer Jac. van Gils heeft de plannen voor dezen schouwburgbouw samengesteld, in overleg met den heer J. J. Poutsma, die bij den bouw adviseur zal zijn.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

De Zuiderzee.

In de Gids van April een warm pleidooi van prof. D. van Blom voor de drooglegging der Zuiderzee. De heer van Blom acht de zaak technisch als financieel en economisch gewenscht. Het geld zou b.v. kunnen worden gevonden door uitgifte van Zuiderzeebrieven aan toonder.

De defensiebelangen moeten echter ook hun eisch hebben. De militairen willen, voor zij de plannen van afsluitdijk en inpoldering goedkeuren, nog een nieuw onderzoek, »mede in verband met den thans woedenden oorlog«. Maar prof. v. Blom vreest niet dat van uitstel afstel zal moeten komen. Hij besluit zijn artikel aldus:

»Als het één man ernst is met het Zuiderzee-plan, dan den vader van het plan thans hoofd van Waterstaat voor de derde maal, naar den wensch gesproken zijn laatste kans op het vaderschap van afsluitdijk en Lely-polders, niet op papier maar in speciebeton en beploegde velden.

Zoo iemand, dan heeft hij het zedelijk recht, aan Oorlog en Marine zijn termijnen te stellen. Achter zich weet hij de Zuiderzee-vereeniging, haar generaals en haar soldaten, achter zich ons boerenvolk, dat schreeuwt om grond. Achter zich ons gansche volk, zoodra het onbekrompen zal zijn voorgelicht, dat zijn twaalfde provincie opeischt, die klaar ligt om veroverd te worden, dat haar defendeeren wil naar de generale staf het zal gelasten, en van niemand liever haar ter bearbeiding en verdediging ontvangen zal dan van hem, wiens geestelijke schepping zij reeds is, wiens stoffelijke zij worden nu binnen 40 jaar«.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter bij den Provincialen Waterstaat in Noord-Brabant, diploma Rijkswaterstaat vereischt, aanvangsjaarwedde f 1200.—, Schriftelijke aanmelding, voorloopig zonder bijvoeging van stukken of teekeningen, vóór 1 Mei e.k. aan den Hoofdingenieur v. d. Prov. Waterstaat in Noord-Brabant te 's Hertogenbosch. (1)

— Opzichter-Uitvoerder voor werken buiten de stad, door groote fabriek van bouwmaterialen. Leeftijd beneden 30 jaar; bij geschiktheid vaste positie. Uitvoerige brieven onder No. 56345 aan het bureau v.h. Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Leeraar in het Huisschilderen, Hand-, Vak- en Vormteekenen en Materialenleer, aan de Ambachtsschool te Helmond. Akten ML., Ma. of Mb. vereischt. Jaarwedde f 1100.—, klimmend tot f 1400.— pl. f 210.—, voor den Wintervakcursus voor Huisschilders. Eventueel ook benoembaar aan de Burgeravondschool. Salaris f 400.— tot f 650.—. Stukken uiterlijk 25 April a.s. in te zenden bij den Directeur der Ambachtsschool, die inlichtingen geeft. (1)

— Directeur voor een op te richten school voor kunst, techniek en ambacht te 's Hertogenbosch, jaarwedde f 4500.— Sollicitaties vóór 13 Mei 1917 bij den Burgemeester. (2)

— Opzichter bij het bouwen van 54 werkmanswoningen te Vlaardingen, voor minstens 6 maanden, salaris f 100.— per maand. Brieven enz. te zenden aan den Voorzitter der Vereeniging »De Werkmanswoningen« H. van Toor Jr., te Vlaardingen. (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 9 Mei 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

de bouw van een Post- en Telegraafkantoor met Directeurswoning te Wassenaar.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, vastgesteld 1 Febr. 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 25 April 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's Gravenhage, aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2e district, Nassau Odijckstraat 59 te 's Gravenhage, aan het post- en telegraafkantoor te Wassenaar en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling van den kostenden prijs, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui nº. 28, te 's Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, en door den Districts-opzichter bij de Landsgebouwen J. G. F. Roel te Rotterdam.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's Gravenhage.

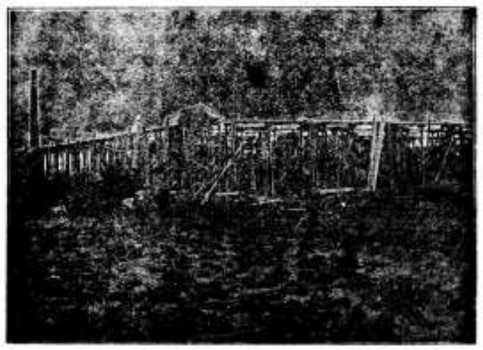
Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 2 Mei 1917, des voormiddags te 11 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de burgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 5e alinea van § 2 van het bestek.

's Gravenhage, 13 April 1917.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

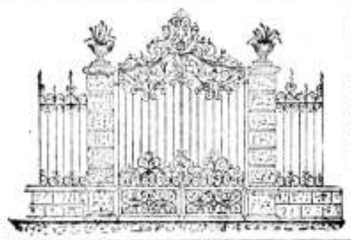
In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.

ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT

Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

CREOSOTEER INRICHTING.

FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.

Specialiteit in **Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.**
Mariastraat 19, **APELDOORN.**

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 9 Mei 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

de bouw van een Post- en Telegraafkantoor met Directeurswoning te Blaricum.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, vastgesteld 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 25 April 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het te district, v. d. Spiegelstraat 3 te 's-Gravenhage, en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling van den kostenden prijs, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui n°. 28, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage.

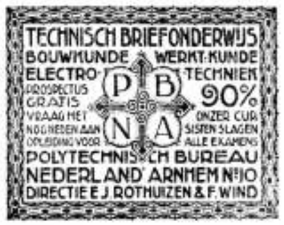
De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 2 Mei 1917, des namiddags te 1 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk ondertekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 2e alinea van § 2 van het bestek.

's-Gravenhage, 13 April 1917.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 28 APRIL 1917. No. 17

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Uitsluitend bij vooruitbetaling:
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Een Instituut voor Bouwkunst.

Men leest in de dagbladen:

„Te 's-Gravenhage is opgericht het Instituut voor Bouwkunst, een vereeniging, die zich ten doel stelt „de beoefening en de kennis van en de belangstelling voor de bouwkunst in den ruimsten zin te bevorderen". Als middelen, om dit doet te bereiken, noemt art. 2 der statuten: het uitgeven van periodieken, het houden van vergaderingen, voordrachten, tentoonstellingen; het organiseeren van excursies, het uitschrijven van prijsvragen; het uitgeven van bekroonde ontwerpen en verhandelingen; het bevorderen van het onderwijs; enz. Niet alleen zij, die de bouwkunst of de kunstnijverheid zelf beoefenen, kunnen tot lid van het Instituut worden benoemd, maar ook al diegenen van wie ondersteld mag worden, dat zij in die kunsten belangstellen. Het Instituut zal dus niet zijn een vakvereeniging van architecten, maar een vereeniging waar ook voor allen die van de bouwkunst of de kunstnijverheid niet hun beroep maken, een plaats zal zijn. Met het oog daarop zal het Instituut niet een bepaalde richting in de kunst als de zijne aannemen, maar juist trachten alle richtingen zooveel mogelijk in zich te vereenigen. Ruim een veertigtal personen, onder wie de burgemeesters onzer grootste gemeenten, professoren van de Technische Hoogeschool, architecten, beeldhouwers, enz., hebben aan de oprichting van het instituut medegewerkt. Het bestuur is samengesteld uit: Prof. Dr. H. Brugmans, voorzitter; Mr. J. W. Frederiks, secretaris, Bazarstraat 4, Den Haag; C. W. Lunsingh Scheurleer, penningmeester; Prof. J. A. G. van der Steur, J. H. W. Leliman, Jan Stuyt, Mr. Dr. J. C. Overvoorde."

Meerdere bijzonderheden zijn ons nog niet bekend geworden, zoodat vooralsnog niet geheel duidelijk is, wat voor soort instelling met het Instituut bedoeld is.

Wij zullen ons daarom van dieper gaande beschouwingen over deze vraag voorloopig onthouden, hetgeen niet uitsluit, dat wij ons wel enkele opmerkingen mogen veroorloven.

Oogenschijnlijk heeft het, in bovenaangehaald bericht in korte woorden aangeduid, programma zeer veel van dat der voormalige Maatschappij tot Bevordering van Bouwkunst. Wij kunnen ons echter niet voorstellen, dat het de bedoeling zou zijn een nieuwe „Maatschappij", thans met de Residentie als zetel, op te richten.

Dit blijkt ook wel uit de mededeeling, dat de burgemeesters onzer grootste gemeenten, dus waarschijnlijk die van Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en wellicht Utrecht, Groningen is te ver uit de buurt, alsmede professoren van de Technische Hoogeschool aan de oprichting van het Instituut hebben medegewerkt en dus natuurlijk als leden zijn toegetreden.

Geeft dit reeds aan, dat het geen Bouwkunst-vereeniging is, die hier werd opgericht (de Maatschappij was dit oorspronkelijk wel) zij is ook blijkbaar niet als een plaatselijke vereeniging te beschouwen.

Dat geen Bouwkunst-vereeniging bedoeld is, komt echter het opmerkelijkst aan het licht in de samenstelling van het bestuur. Daarin toch zijn de architecten in de minderheid, terwijl de functiën aan niet-architecten zijn toebedeeld.

Feitelijk zullen dus in dit Instituut voor Bouwkunst de architecten nu eens niet de lakens kunnen uitdeelen, althans niet, zoolang zij niet een omwenteling hebben weten

te bewerken. Een revolutionnair karakter heeft de nieuwe vereeniging echter, naar het ons voorkomt, vooralsnog niet. Integendeel, zij zal trachten alle richtingen zooveel mogelijk in zich te vereenigen en zelf geen bepaalde richting in de kunst als de hare aannemen.

Of dit standpunt op den duur vol te houden zal zijn, willen wij in het midden laten. Wanneer men eenige leiding wil geven en dit is in de bevordering der bouwkunst in onzen tijd wel noodig, zouden wij meenen, dan moet men toch beginnen de richting te bepalen, en bovendien een zekere richting neemt elke vereeniging, die een bepaald doel nastreeft vanzelf aan. Laat ons hopen, dat het dan in dit geval een vooruitstrevende richting zal zijn.

In elk geval kunnen wij aannemen, dat het Instituut met de beste bedoelingen is opgericht en ofschoon de oprichting ook weder aanleiding kan geven tot eenige versnippering van krachten, wij meenen toch haar met ingenomenheid te mogen begroeten, omdat er uit blijkt, dat men ook in kringen van niet-architecten wat gevoelt voor de bevordering der bouwkunst. Vooral achten wij het een verblijdend verschijnsel, dat de hoofden der grootste genieënten daarin belangstellen en wij zouden wel wenschen, dat hun voorbeeld navolging vond bij hun collega's in kleinere gemeenten, bij de leden van gemeentebesturen, Provinciale Staten, ministers, kamerleden, in een woord, bij alle overheidspersonen, die af en toe met bouwkunst-aangelegenheden te maken en daarin dikwijls te beslissen hebben.

Het Instituut zou zoodoende de vereeniging kunnen worden, waarin deze personen en ook particulieren in nauwere aanraking met de beoefenaars der bouwkunst zouden kunnen komen en die zal er ongetwijfeld toe kunnen bijdragen, dat men elkander wederzijds beter leerde verstaan.

Menigmaal toch blijkt, hoezeer het Nederlandsche volk van de bouwkunst vervreemd is en zelfs onder het ontwikkeld publiek treft men herhaaldelijk personen aan, die blijk geven, weinig of niets te begrijpen van de bouwkunst en van het streven harer beoefenaars.

Vandaar dan ook allerlei verkeerde voorstellingen, die vaak aanleiding geven tot wantrouwen.

Aan wie de schuld ligt van deze toestanden is niet met een enkel woord te zeggen. Het moge waar zijn, dat het publiek de bedoelingen der bouwkunstenaars dikwijls miskent, dat het geen belang stelt in bouwkunst, dat het de beteekenis der bouwkunst als factor in het maatschappelijk leven niet gevoelt, wij kunnen het daarover niet te hard vallen, wanneer wij een open oog hebben voor de leemten in ons opvoedingsstelsel, inzonderheid ook in de volksopvoeding.

Maar ook de bouwkunstenaars zelf gaan hier geheel vrij niet uit. Hunnerzijds zal ook meer toenadering, meer toegevendheid, aanvankelijk ten minste, noodig zijn tegenover een publiek, dat wel medewerken wil en van welks medewerking ten slotte toch de toekomst onzer bouwkunst afhangt.

Vereenigingen.

„BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" TE ROTTERDAM.

Voor de vereeniging Bouwkunst en Vriendschap heeft Dinsdagavond de architect Hub. Hoste uit Brugge een lezing gehouden over Nederlandsche architectuur van onzen tijd.

Spreker begon met er op te wijzen dat hetgeen hij zeggen zou, waarnemingen waren van een vreemdeling, die, hoewel tot het broedervolk de Vlamingen behoorend, uitteraard anders moet zien, omdat dit volk toch weer andere opvattingen en uitingen heeft dan het onze.

Na bij het eigenaardige van het Hollandsche volkskarakter stil gestaan te hebben, schetste spr. den invloed van dat karakter op de ontwikkeling der verschillende kunsten, o.a. literatuur en muziek.

Op gezag van citaten van Belgische en Fransche schrijvers teekende hij de evolutie der moderne idee op verschillend gebied en bracht die over op dat der architectuur, waarvan de moderne Hollandsche architectuur z.i. een verre reflex is.

Na het romantisme, dat de stijlnabootsing meebracht en aan de oude stijlen poëtische verklaringen toevoegde, die noch de kern noch het wezen van den stijl teekenden, kwam het rationalisme, waarvan Viollet le Duc de profeet was en welks beginsel: „elke vorm, die niet voortspruit uit de constructie, is verwerpelijk", door Dr. Cuypers in ons land het eerst met daden gepredikt werd. Aldus werd de grondslag gelegd, waarop Dr. Berlage zoo genaal verder zou bouwen. Diens beschouwingen, zoo klaar in zijn eigen werken neergelegd, werden nader besproken en zijn gedachtengang vergeleken met dien van onzen anderen grooten bouwmeester De Bazel.

Het kenmerkende van hun scheppingen werd duidelijk naar voren gebracht en niet alleen de hunne, maar ook die van onzen begaafden stadgenoot Kromhout (weleens de laatste der Renaissancisten genoemd), die niet zoo sterk vasthoudt aan het redegevende van den vorm, doch juist door zijn werk aantoont, dat er nog een andere schoonheid bestaat. Van hem werden vooral de torenprojekten geprezen om het plastische, het opbouwende — opgestapelde als 't ware — dat er ons zoo ineens in treft. Aan ieder dezer talenten wijdde de heer Hoste een woord van warme waardeering. Echter is het, alsof er alreeds een tijd ligt tusschen dit werk en dat van de jongere generatie, die nu bezig is te worden en de evolutie voortzetten zal.

Spr. bedoelde de richting, wel bekend onder den naam van de Moderne Amsterdamsche School. Als voorbeeld ervan noemde hij het Scheepvaarthuis van den architect J. M. v. d. Mey, het gebouw voor minder marinepersoneel te den Helder van den architekt P. Kramer e.a. Hier zien we een geheel andere, verdere uiting dan bij de oudere garde. Vooral treft de groote beteekenis, die de kleur thans in de architektuur gekregen heeft. Het onrustige, dat een gemengde toepassing van natuursteen heeft, die de rust van de groote, stille muurvlakken ongaangenaam stoort, is door gebruikmaking van terra-cotta opgeheven.

Brouwer heeft het eerst de waarde van het bouwbeeldhouwwerk ingezien, hoewel ook hij in 't begin nog niet het schrille kleurcontrast meester was. Thans echter worden groote versieringsstukken uit dezelfde klei gebakken als de steen zelf, en juist deze zijn met de eigenaardige toepassing van den vierkanten baksteen zelf het typische in deze nieuwe bouwwerken. Ook het onbekleed verwerken van gewapend beton hebben deze jongeren aangedurfd, en in de behandeling van den betonwand gaan ze steeds verder.

Niettegenstaande de liefdevolle verzorging van zelfs de kleinste details aan hunne werken, verliezen zij geen oogenblik de groote massa uit het oog, wat o.m. aan het reeds genoemde gebouw in den Helder en het Scheepvaarthuis gemanifesteerd is. Eindelijk werd nog gewezen op den belangrijken arbeid, verricht door Nederlandsche architekten op het gebied van den stedebouw — uitbreidingsplan Berlage voor den Haag en Amsterdam, wereldstadschema de Bazel, Scheveningen — de tuindorpen Heyplaat bij Rotterdam en andere elders.

In een serie lichtbeelden, te beginnen met Berlage's meesterlijke Beurs, verder details van de Bazel's werk, Kromhout's Damhotel en Raadhuistoren (die applaus verwierf) kon de groei van de moderne Nederlandsche architektuur op den voet worden gevolgd. Als uiting van gezonden, modernen geest op religieus gebied werden enkele kerken op het doek gebracht van onzen knappen Rotterdamschen architekt Jac. van Gils, de nieuwe abdij van Oosterhout en een nieuwe kerk te Tilburg.

Afbeeldingen van het in- en het uitwendige van het Scheepvaarthuis vertegenwoordigde de „Amsterdamsche School", alsmede werken van Kramer en de welbekende groepen Volkswoningen van architekt M. De Klerk, van wien ook het ontwerp voor een watertoren in gewapend beton geprotekteerd werd. Tot slot kwamen nog enkele ontwerpen van architekt la Croix voor de nieuwe woningen in het door overstrooming geteisterde Noord Holland, die vooral een goede verwezenlijking zijn van de moderne opvatting over het behoud van het historisch element in onze nationale bouwkunst in aansluiting aan en verwerkt met vormen van onzen tijd.

De heer Hoste eindigde zijn boeiend betoog met een gelukwensch aan de Nederlandsche architekten voor het reeds bereikte, er tevens op wijzend, dat de eindpaal nog niet bereikt is.

Onder de talrijke aanwezigen waren de heeren Dr. Jan Kalf, Willem C. Brouwer en Jos Smolderen, prix de-Rome van België.

MAATSCHAPPIJ VAN NIJVERHEID.

Over het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem en de daaraan verbonden school voor bouwkunde, decoratieve kunst en kunstambachten is het verslag betreffende het jaar 1916 in druk verschenen.

In verband met de omstandigheid, dat in 1917 het Museum van Kunstnijverheid veertig jaar zal hebben bestaan, laat de commissie aan het verslag der werkzaamheden, die in het afgelopen jaar hebben plaats gehad, een korte herdenking voorafgaan en breng zij enkele voorvallen, welke op het verleden der inrichting betrekking hebben, in herinnering.

„De Maatschappij van Nijverheid, welke zich nu ongeveer honderd en veertig jaar geleden als economische tak uit de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen heeft ontwikkeld, heeft gedurende haar langjarig bestaan getoond, een open oog te hebben voor de behoeften, welke zich in het gemeenschapsleven op het gebied van nijverheid en aanverwante bedrijven voordoen; zij wist daarbij steeds het juiste oogenblik te kiezen, om maatregelen te nemen, teneinde minder gunstige toestanden te keer te gaan, ondernemingen van algemeen nuttige strekking in goede banen te leiden, en nieuwe inrichtingen voor het welzijn van land en volk in het leven te roepen, om zoodoende door middel van het particulier initiatief de algemeene ontwikkeling en volkswelvaart te bevorderen.

De commissie, aan wier goede zorgen thans het toezicht op het museum en de daaraan verbonden School door directeuren der Maatschappij werd toevertrouwd, is van oordeel, dat, met het oog op de voorgenomen uitbreiding en reorganisatie van het museum, thans de tijd om van de oprichting en de verdere ontwikkeling der inrichting een uitvoerig overzicht te geven, nog niet is aangebroken; zij brengt slechts eenige gebeurtenissen, welke met de geschiedenis van het museum in onmiddellijk verband staan, in herinnering.

Met erkentelijkheid herdenkt de commissie den steun en de medewerking, die de inrichting van den beginne af aan van de regeering heeft mogen ondervinden.

Zij kan daarbij niet nalaten, den naam van den vroegeren referendaris van kunsten en wetenschappen, wijlen Jhr. Mr. Victor de Stuers, te noemen; deze zal steeds in dankbare herinnering in het museum blijven voortleven.

De Provinciale Staten en de Haarlemsche gemeenteraad hebben eveneens door het verleenen van stijgende subsidies de ontwikkeling van Museum en School mogelijk gemaakt.

Aan de bijzondere medewerking van den toenmaligen voorzitter der Maatschappij, en aan de toewijding en den onvermoeiden ijver van den algemeenen secretaris wijlen den heer F. W. van Eeden, was het vooral te danken, dat het voorgenomen plan ten uitvoer kon worden gebracht en in 1877 het museum tijdens het eeuwfeest der Maatschappij door wijlen Dr. A. Vrolik kon worden geopend.

Thans staat men voor het feit, dat, wat het museum betreft, een derde tijdperk van overgang is aangebroken.

Niet alleen, dat de verzameling in den loop der jaren aanzienlijk werd uitgebreid en een groot deel van het bijeengebrachte, thans opgeborgen materiaal nog moet worden tentoongesteld, doch bovendien worden op het oogenblik aan de decoratieve kunsten en de kustambachten hoogere eischen gesteld dan veertig jaar geleden, zoodat wat plaatsing, groepeering en indeeling der verzameling betreft, met deze factor rekening moet worden gehouden en meerdere ruimte noodzakelijk werd.

Uitbreiding van lokaliteiten en reorganisatie der verzameling zijn derhalve voor het museum levenskwesties geworden en voor het oogenblik de meest knellende vraagstukken, welke de commissie heeft op te lossen.

Reeds in Mei 1913 werd een verzoekschrift aan den voorganger van den minister van binnenlandsche zaken gericht, waarin de lokaliteiten, welke bij het verplaatsen van de verzameling van het Koloniaal Instituut naar Amsterdam zullen vrijkomen, ten behoeve van het museum van kunstnijverheid werden aangevraagd.

In 1916 werd het verzoek aan den tegenwoordigen minister van staat, minister van binnenlandsche zaken, herhaald en met gunstigen uitslag bekroond.

De commissie kan met groote voldoening mededeelen, dat vóór het ter perse gaan van dit overzicht per missive van 5 Maart 1917 bericht werd ontvangen, dat Z.Ex. in beginsel besloten heeft de lokalen van het paviljoen „Welgelegen", die na de overbrenging van het Handelsmuseum naar Amsterdam vrij zullen komen, ter beschikking van de commissie van het museum van kunstnijverheid te stellen.

De commissie kan hare taak thans ongestoord voortzetten en zij vertrouwt, als resultaten van haren arbeid, nu een der grootste bezwaren uit den weg is geruimd, dat zoowel in het museum als in de school een krachtiger en ruimer leven zal ontkiemen, dat zijn invloed meer en meer op onze nationale kunst zal doen gevoelen.

BETONIJZERBOND.

Donderdag 12 April vergaderde de Betonijzerbond onder voorzitterschap van den heer Charles Stulemeyer. De vergadering was zeer druk bezocht.

De voorzitter verdedigde de aanstelling van een administrateur. Benoemd wordt mr. H. van Zuylen te Amsterdam.

Het bestuur heeft sedert de laatste vergaderingen pogingen in het werk gesteld, om te trachten eene behoorlijk geregelde distributie van den binnenkomenden cement te verkrijgen. Hierin is het echter nog niet geslaagd.

Er werd gewezen op de samenstelling der Rijkscommissie en vooral op de benoeming van een handelaar in bouwmaterialen als secretaris, hetgeen naar de meening van het bestuur geen onpartijdige behandeling waarborgt.

Het hoofdbestuur werd volmacht gegeven om in deze aangelegenheid, in overleg met de Bonds-commissie te han-

delen naar goeddunken, n.m. te trachten eene zoodanige distributieregeling te verkrijgen, die het meest in het belang van de leden van den Bond is.

Eindelijk werd aangenomen een voorstel van het hoofdbestuur, waarbij de annonceering en propaganda in de bladen voor de leden van den Bond wordt beperkt tot zeven, bladen en wordt verboden op een boete van f 500 per overtreding, in andere couranten, tijdschriften, periodieken, speciale uitgaven van architecten, te adverteeren.

Alle annonces in bedoelde zeven bladen zullen worden geplaatst door bemiddeling van den administrateur van den Bond.

Na een opwekking van den voorzitter, om ten spoedigste over te gaan tot het stichten van afdeelingen o.a. te Enschede, 's-Hage en Rotterdam, werd de vergadering gesloten.

Het bestuur van den Betonijzerbond is nu als volgt samengesteld: Ch. Stulemeyer, 1ste voorzitter; R. Verwys, 2de voorzitter; K. P. van Waning, secretaris, Nijverheidstraat 53, Rotterdam; A. C. van Ommen van Cuylik, penningmeester, Singel 178, Amsterdam; H. Vriens, lid.

ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Op initiatief van de Algemeene Vereeniging van Academisch gevormde leeraren is onlangs te Utrecht een vergadering gehouden, waarin over een adres aan de Koningin inzake het instellen van een ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, werd gesproken. Jammer was het zeker dat in deze vergadering alleen onderwijsmannen waren vertegenwoordigd, zoodat de belangen van Kunst en Wetenschap geheel en al op den achtergrond werden gedrongen. Ter vergadering werden geen algemeene beschouwingen meer gevoerd, blijkbaar was men het in beginsel allen eens, dat het wenschelijk was een afzonderlijk departement — zij het dan een ministerie, zij het desnoods een subdepartement onder een directeur-generaal — in te stellen, dat de onderwijsbelangen in breeden zin zou kunnen behartigen, zoodat die behartiging niet meer zou blijven overgelaten aan een minister (van binnenlandsche zaken) die door andere zaken, vaak ook als politiek leider van het kabinet, te veel in beslag genomen, zich aan het onderwijs niet voldoende kan wijden.

In de openingsrede van den voorzitter der Vereeniging die het initiatief nam tot deze bijeenkomst, van dr. A. Rutgers, zette deze de geschiedenis van de beweging kort uiteen. Hij wees er op, dat de arbeiden voor het onderwijs in Nederland, beteekent te arbeiden voor de maatschappelijke en moreele toekomst van het Nederlandsche volk, voor Nederlandsche volkswelvaart en volksgeluk.

Van de groote beteekenis daarvan voor land en volk waren wij ons al eerder bewust. De groote wereldgebeurtenissen om ons heen, die behalve dat ze een einde maken aan den ouden toestand, tegelijk een nieuw tijdperk in de geschiedenis voorbereiden, gelijk zulks het geval was op het einde van de 18e en omstreeks de helft der 19e eeuw, brachten het inzicht, dat eenheid en zelfstandigheid en daarmede mondigheid van het onderwijs ook in ons land thans een gebiedende noodzakelijkheid is geworden. Toen het bestuur tot het plan voor deze beweging overging, wist het, dat het niet meer alleen een particularistisch, maar een nationaal belang voorstond, waarbij alle bijzondere wenschen verbleekten. Het bestuur vond prof. Symons bereid op de algemeene vergadering in 1916 de wenschelijkheid van een Ministerie van Onderwijs uiteen te zetten in een beteoog, dat bestemd was als basis te dienen voor een oproep aan alle vereenigingen en colleges bij Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Aan zijn beteoog schrijft het bestuur een goed deel van het succes, dat tot hiertoe verkregen werd, toe.

Over de redactie van het aan de Koningin te richten adres werd uitvoerig van gedachten gewisseld, maar ten slotte werd men het toch eens en zoo werd besloten het volgend adres te verzenden:

Aan H. M. de Koningin, geven met verschuldigden eerbied te kennen ingevolge het besluit der 11 April te Utrecht gehouden bijeenkomst, ondergeteekenden, vertegenwoordigers van verschillende instellingen en vereenigingen van of ter bevordering van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,

dat zij overtuigd, dat een alzijdige ontwikkeling der volkskracht slechts dan mogelijk is, wanneer deze gesteund wordt door een regeling van het Onderwijs, die aan de maatschappelijke eischen van onzen tijd ten volle beantwoordt, tot U. M. het eerbiedig verzoek richten om, ten einde eenheid en onderling verband te brengen in het Onderwijs in al zijn geledingen, te willen besluiten, hetzij tot het instellen van een Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; hetzij tot het benoemen van een Directeur-generaal aan wiens zelfstandige leiding het beheer van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen wordt toevertrouwd.

Hetwelk doende enz.

Wij vreezen dat Kunsten en Wetenschappen en vooral dan de Kunsten bij zulk een regeling in het gedrang zullen komen. Over het algemeen toch leert de ervaring niet, dat de „Kunst" bij de onderwijsmannen in goede handen is. En wij zouden dus maar liever de voorkeur er aan geven, de kunst in een afzonderlijke zelfstandige afdeeling te behouden. Trouwens de leider van een departement van onderwijs — het zij dan minister of directeur-generaal — zal voorloopig voldoende te doen hebben, om ons onderwijs in al zijn geledingen te reorganiseeren en de verschillende quaestiën die zich hierbij voordoen: overlading, examens, vakonderwijs, e.d. tot oplossing te brengen.

De zaak, waar het hierom gaat is zeker belangrijk genoeg om er nog eens ook in het meer algemeen verband van een reorganisatie van ons bestuurswezen, op terug te komen.

* * *

Wij ontleenen het bovenstaande aan de „IJzer en Staalkroniek" en het doet ons genoegen te vernemen, dat men ook buiten onze kunstkringen een meening is toegedaan, waarmede wij ons geheel kunnen vereenigen, namelijk, dat Kunsten en Wetenschappen en vooral de Kunsten, bij een regeling als boven voorgesteld in het gedrang zullen komen.

Daarom zal het gewenscht zijn, dat in de kunstkringen de actie levendig blijft, om een zoodanige regeling te verkrijgen, waarbij dit wordt voorkomen.

Men late zich niet door één aanvankelijk succes en de goede gezindheid van personen, die in deze aangelegenheid invloed kunnen uitoefenen verblinden. Ten slotte toch hangt de beslissing in dergelijke zaken niet van de openbare meening of van de goede gezindheid van enkele personen af. De politiek speelt daarbij gewoonlijk een rol en kan ook nu weder toestanden in het leven roepen, waaraan wij ons jarenlang kunnen ergeren, zonder er iets aan te kunnen veranderen. Men zij dus op zijn hoede en smede het ijzer, wanneer het heet is.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKS ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen VII.

Vraag 62. In het programma zijn de lokalen k, m, n, r, s, u, w, x, f^1, g^1, h^1, j^1, l^1 en n^1 opgegeven als te moeten liggen op het Noorden en wordt ook gewenscht dat de licht-openingen in de lokalen zooveel mogelijk worden aangebracht in de gevels, welke met de grootste afmeting dier lokalen evenwijdig loopen.

Ten einde aan beide eischen te voldoen, kom ik tot de volgende afmeting der gevelsop het Noorden en wel van:

o.k.	atelier		10	M.
o.m.	voor 2	zalen samen	20	»
»	» 2	» »	20	»
o.n.	» 2	ateliers »	20	»
o.r.	» 4	zalen »	40	»
o.s.	» 2	ateliers »	20	»
o.u.	» 2	zalen »	20	»
o.w.	» 4	» »	40	»
»	» 1	» »	10	»
o.x.	» 1	atelier »	10	»
o.f^1.	» 2	zalen »	20	»
o.g^1.	» 2	» »	20	»
o.h^1.	» 2	» »	20	»
j^1.	» drukkerij ca.		7	»
o.l^1.	»	atelier »	10	»
o.n^1.	» 24	» »	168	»
		Te zamen	455	M.

Kunnen in de lokalen met o gemerkt de licht-openingen in de korte lengte der verlichting worden aangebracht, dan wordt de totale gevellengte daarvan:

k.		7	M.
m. te zamen		15	»
m.	» »	20	»
n.	» »	14	»
r	» »	15	»
»	» »	20	»
s.	» »	14	»
u.	» »	15	»
w.	» »	30	»
»	» »	10	»
x.	» »	7	»
f^1.	» »	15	»
g^1.	» »	15	»
h^1.	» »	16	»
j^1.	» »	7	»
l^1.	» »	7	»
n^1.	» »	120	»
	Te zamen	347	M.

Stel U voor dat het gebouw de geheele breedte van het beschikbare terrein ad 160 M. inneemt, dan zullen de begane grond, de 1ste verdieping, benevens de 2de verdieping of zolder een gezamenlijke gevellengte op het Noorden hebben van 3 × 160 M. is 480 M.

Hieruit is af te leiden, dat het bezwaarlijk is om in verband met het groepeeren van de verschillende afdeelingen, licht voor gangen en portalen enz., al de genoemde lokalen op het Noorden te brengen. Daarom de vraag, zijn er onder de genoemde lokalen ook eenige, welke met de lichtzijde op een andere hemelstreek gelegen kunnen zijn, zoo ja, en op welke streek dan bij voorkeur?

Antwoord. In hetgeen in het programma omtrent de verlichting der lokalen is voorgeschreven, kan geen wijziging worden gebracht.

Waar het hier betreft eenige moeilijkheid door den inzender der vraag bij het ontwerpen ontmoet, kan het van de Jury niet worden verlangd, dat zij zal overgaan tot beschouwingen, zóó gedétailleerd als door inzender wordt verwacht, met als onvermijdelijk gevolg het geven van wenken of aanwijzingen, wat toch zeker bij het verstrekken van inlichtingen moet zijn uitgesloten.

De Jury erkent dat het vraagstuk van de verlichting der lokaliteiten bij deze prijsvraag niet zoo eenvoudig is, maar zij acht toch een goede oplossing daarvan, volgens de eischen van het programma, zeer goed mogelijk.

Vraag 63. Volgens programma moet mijns inziens de tuin vlak liggen, d.w.z. niet mede oploopend met de straten, welke naar de bruggen loopen. Wanneer dus de tuin op 1 M. + A.P. wordt aangehouden, krijgt men bij de bruggen een verschil van hoogte met de straten van 1.15 M. Is dat juist opgevat?

Antwoord. Indien de tuin op 1 M. + A.P. wordt aangelegd, zal het verschil in hoogte bij de bruggen 1.15 M. bedragen, dit is juist. Evenwel wordt ten aanzien van den tuingrondslag nog verwezen naar het antwoord op vraag 46.

Vraag 64. Moet de zaal, genoemd onder q, van alle zijden, d.w.z. N., Z., O. en W. licht ontvangen?

Antwoord. Hier kan worden verwezen naar de op blz. 9 van het programma (onderaan) gestelde eischen.

Vraag 65. Moet de bij q behoorende te reserveeren tuinruimte afgescheiden worden en ook van alle kanten onbelemmerd licht ontvangen, hetgeen m.i. door de aangrenzende zaal q niet geheel en al het geval is?

Antwoord. Er is niet voorgeschreven dat bedoelde tuinruimte tegen de zaal voor het teekenen naar dieren moet gelegen zijn; wat het licht betreft zie pagina 9 (onderaan) en pagina 16 (eerste regel), zie programma bladzijde 16.

Vraag 66. In het souterrain staan in het programma vermeld: werkplaatsen voor reparaties enz., welke niet nader worden omschreven wat betreft aantal, grootte, enz. Is het voldoende hiervoor lokalen-groepen aan te wijzen?

Antwoord. Ja.

Vraag 67. Mogen bij een geprojecteerde kapzolderverdieping ook niet in het programma verlangde zolderruimten disponibel blijven?

Antwoord. Indien door inzender eenige zolderruimte wordt geprojecteerd, die niet in het programma is verlangd, zal dit door hem behoorlijk moeten worden gemotiveerd.

Vraag 68. Heeft er wellicht eene vergissing plaats gehad en zou daardoor ook het antwoord op de vragen 16, 2e lijst, 49 en 54, 4e lijst, herzien kunnen worden?

Onder D. n.l. worden alleen z, a^1 en b^1 werkplaatsen genoemd. Had daarom niet bovenaan blz. 17 eigenlijk moeten staan: Deze z, a^1 en b^1 werkplaatsen enz. Dan is ook de laatste zin van die alinea geheel logisch. Met het antwoord, dat het atelier x op de hoogte van den tuingrondslag moet liggen, wordt een nieuwe en zware eisch gesteld; bovendien is het nu niet duidelijk of deze eisch ook voor de werkplaats voor houtbewerking b^1 moet gelden.

Antwoord. Uitsluitend de lokalen x, z en a^1 moeten een uitgang hebben naar den tuin en de vloer daarvan liggen op tuingrondslag, zooals in het programma is voorgeschreven. Bedoelde dispositie is noodig met 't oog op het in- en uitbrengen van zware stukken.

Een nieuwe eisch is dus niet gesteld, verondersteld wordt dat hier het woord »werkplaatsen« voor x, z en a^1 (onderscheidenlijk één atelier en twee werkplaatsen) eenig misverstand heeft doen ontstaan

Vraag 69. Worden de vier voordrachtzalen, die door een ruimer publiek bezocht worden, ook gebruikt door de avond-leerlingen?

Antwoord. Ja.

DE JURY.

De termijn voor de beantwoording der vragen is den 25sten April jl. gesloten. De antwoorden op de tot dien datum nog ingekomen vragen, zullen de volgende week op gebruikelijke wijze aan de vakbladen, ter opname in het eerstverschijnend nummer, worden toegezonden.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 16. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Een nieuw gezichtspunt in het onderwijs met betrekking tot de vorming van den architect. Voordracht, gehouden voor het Genootschap »Architectura et Amicitia« op 11 April 1917, door de heeren C. J. Blaauw, P. Vorkink en H. C. Verkruysen.

Bouw-kunstonderwijs, door K. de Bazel.

Ingezonden. Over de Statutenwijzigingen, door W. Bruin, met naschrift van Jan Gratama.

Open brief aan Rich. Roland Holst, kunstschilder, Laren (N.-H.), door W. Hanrath, met antwoord van R. N. Roland Holst.

Genootschapsprijsvragen.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

Fransche hesbouw.

DE BOUWWERELD No. 16. Het vakonderwijs en de practijk, door C. J. de Haas, arch. B. N. A.

Vivat monumenta in aeternum, (slot).

Hygiënische wenken voor arbeiderswoningen, door ir. J. van der Reegen.

Gemengde berichten

Prijsvragen, examens, enz

DE INGENIEUR No. 16. De door »Werkspoor« vervaardigde pompwerktuigen voor de bemaling van de overstroomde gedeelten van Noord-Holland. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van 17 Juni 1916, door G. J. Lugt, met afbeeldingen.

Ir. J. van Hasselt, levensbericht, door ir. J. M. K. Pennink, met portret.

Overlijdensberichten, H. J. Kalt, Jhr. ir. W. H. Teding van Berkhout, H. Nigh, door ir. R. A. van Sandick.

Een belastingsweerstand voor hooge spanning en groot vermogen, door C. Fot, met afbeeldingen.

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 14 April 1917, te Amsterdam.

Uit ons parlement. Aanleg van een kanaal ter verbinding van de Maas bij Wessem met de Zuid-Willemsvaart te Nederweert.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 16. Officieel gedeelte. — Ontwerp-begrooting Technisch Weekblad 1917. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Jaarverslagen. — Verslagen van vergaderingen. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 16. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Rijkscommissie inzake den aanvoer en de distributie van bouwmaterialen, met uitzondering van ijzer, staal en hout.

Actie inzake vergoeding van oorlogsschade.

Afdeeling Amersfoort.

Werkloosheidsbesluit 1917.

Overzicht der aanbestede werken over het eerste kwartaal 1917.

M. O. TEEKENEN. MONDELINGE EXAMENVRAAGSTUKKEN 1914—1916, verzameld door M. de Jongh en J. van Schaik, te Amsterdam. N. V. Uitgevers-Maatschappij, voorheen van Mantgem & de Does, Amsterdam.

Wij bespraken in ons vorig nummer een overeenkomstige verzameling vraagstukken betreffende Werktuigkunde, Methode, Materialenleer en Wiskunde. Het thans voor ons liggend boekje bevat de opgaven over Kunstgeschiedenis, Bouwkunde, Methode, Materialenleer en Wiskunde. Gedeeltelijk grijpen de examens, wat sommige vakken betreft, in elkaar, doch de opvatting is verschillend, naar gelang van het doel van het examen. In de boekjes is duidelijk aangegeven op welke examens de opgaven betrekking hebben, zoodat ieder studeerende er gemakkelijk in vinden kan, wat hij noodig heeft.

Overigens geldt van deze verzameling hetzelfde, wat wij van het de vorige week besprokene hebben gezegd.

Varia.

TUINSTADWIJK HOUTRUST TE 's GRAVENHAGE.

De architecten W. van Boven, inspecteur van de volksgezondheid voor Zuid Holland en Zeeland, en Z. Hoek, te 's Gravenhage, hebben een plan ontworpen om met steun van gemeentewege te komen tot den bouw van een Tuinstadwijk Houtrust. Een woningvereeniging als bovengenoemd is in verband hiermede in wording.

Gemeld wordt nog hieromtrent dat eenige invloedrijke en vooraanstaande mannen op het gebied van volksgezondheid in woningbouw zich welwillend bereid hebben verklaard het commissariaat en de bestuurfuncties uit te oefenen, o.a. de minister van financiën, de heer Treub, die zich het eerevoorzitterschap heeft laten welgevallen, en mr. Tak, advocaat-generaal bij den Hoogen Raad, die het voorzitterschap heeft aanvaard.

Om aan de onderneming een niet speculatief karakter te geven, wil men een bereikbare grens stellen voor de te betalen rente der opgenomen gelden.

De huizen zullen voor de werkelijke waarde verhuurd worden en opdrijving van de huurprijzen is, naar men meldt, uitgesloten.

In verband met de thans heerschende en nog steeds toenemende hooge prijzen van materialen en andere bouwkosten wordt niet alleen mogelijk geacht nog in dit jaar huizen volgens dit plan te bouwen, die voor f 500 f 900 per jaar te verhuren zijn, wanneer de hooge bouwkosten kunnen worden gecompenseerd door een aanvankelijk lagen grondprijs. Daarom is, waar het hier een voor de gemeente belangrijke onderneming geldt, de verwachting gekoesterd, dat het gemeentebestuur deze stichting zooveel mogelijk zal willen tegemoet komen door het bepalen van een progressieve erfpachtsrente, waarbij het te weinig betaalde in de eerste jaren wordt vergoed door de hoogere rentebetaling in de volgende jaren.

Het voor de stichting van de tuinstadwijk beoogde terrein is gelegen in de Westduinen, ongeveer tusschen het sportterrein Houtrust en de plaats, aangewezen voor de stichting van het nieuwe gemeentelijke ziekenhuis, daarvan echter door een strook plantsoen gescheiden.

Inrichting en aanleg van het terrein zijn zoodanig ontworpen, dat van een ruime bebouwing gesproken kan worden. Verder zijn in het voorloopig plan opgenomen eenige winkelhuizen en enkele andere uitsluitend ter bewoning bestemde gebouwen.

Het is de bedoeling te geraken tot een onderneming met gelimiteerd dividend in den geest van die voor de tuinstad Letchworth in Engeland.

De instelling van een gemeentelijke hypotheekbank zal ten gevolge hebben, dat het stichtingskapitaal niet groot behoeft te zijn.

Het initiatief voor den bouw van de tuinstadswijk werd genomen door de architecten W. van Boven en Z. Hoek. Laatsgenoemde zal zich met de eventueele uitvoering van den bouw belasten, terwijl de aesthetische verzorging door de architecten W. van Boven en W. Verschoor zal geschieden.

Het door den heer W. van Boven ontworpen plan omvat de bebouwing met in het geheel 450 woningen. De bedoeling is, zoo mogelijk, in den loop van dit jaar, een honderdtal woningen te bouwen, die dan op 1 Mei 1918 bewoonbaar kunnen zijn.

Waar het hier een onderneming van belangrijke sociale beteekenis betreft, is er naar gestreefd, zoowel tegenover de gemeente als tegenover de bewoners krachtiger waarborgen te scheppen dan kunnen worden gevonden in een contract met particulieren of zelfs met een maatschappij. De oplossing meenen de ontwerpers gevonden te hebben in de stichting van een coöperatieve woningvereeniging, waarvan het doel is de woningen, die zij sticht, aan haar leden te verhuren, dezen daarbij waarborgen biedende voor een billijke huur; terwijl de eventueele winsten hun ten goede komen in een dergelijken vorm, dat daardoor tevens de kapitaalkracht der vereeniging, waarin zij zelf zelf zegggenschap hebben, wordt versterkt.

Om de uitbreiding in de hand te werken zal de mogelijkheid worden geopend als adspirant-lid tot de Vereeniging toe te treden, waardoor, ook al is niet onmiddellijk een woning te betrekken, de gelegenheid verkregen wordt zijn wenschen ten aanzien van een woning aan het bestuur kenbaar te maken en een voorkeur geschonken wordt voor de deelneming in een nieuwe groep, die aldus wordt voorbereid.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Na goedkeuring van het plan door den gemeenteraad, zooals het door de architecten van Boven en Hoek is ingediend, zal de toetreding tot het lidmaatschap der coöperatieve vereeniging worden opengesteld.

Zulks op o.a. de volgende voorwaarden:

1e storting van een bedrag, groot 10 pct. van den kostprijs (zonder kosten van den grond) van het beoogde perceel;

2e de verplichting tot het persoonlijk, met zijn gezin, bewonen van het beoogde perceel tegen een vast te stellen huurprijs, die in de eerste 10 jaren niet zonder besluit van de algemeene vergadering der leden kan worden verhoogd.

Gemengd Nieuws.

BUITENLAND.

Het eenige Florentijnsche paleis, dat nog uit het trecento dateert, het Palazzo Davanzati, is voor eenige jaren gekocht door den bekenden verzamelaar en kunsthandelaar Prof. Elia Volpi, die de moeilijke taak der restauratie van deze monumentale woning aanvaardde. Velen zullen gehoopt hebben, dat het paleis nu weder in ouden luister zou hersteld worden, ook wat de inrichting ervan betrof; en met leedwezen hebben vernomen, dat zoowel de tapijten, als de meubelen en schilderijen einde November te New-York zijn verkocht. De resultaten dezer veiling vonden wij pas vermeld in de Kunstmarkt van 23 dezer. De totale opbrengst bedraagt bijna een millioen dollar, een som, die slechts door drie in Amerika gehouden veilingen werd overschreden.

Een Vlaamsch gobelin, op z'n laatst uit de 18de eeuw, een der heroemdste stukken uit het Palazzo Davanzati bracht 16.000 dollar op, een Ispahantapijt, waarvan Koning Victor Emanuel bij zijn bezoek aan het paleis in 1915 had gezegd, dat het het schoonste was, wat hij ooit in dit genre gezien had, deed 14.500 dollar, een Vlaamsch gobelin, laat 16de eeuwsch „de triomf van de wijsheid", 7700 dollar en een Florentijnsch gobelin, dat in opdracht van Francesco de Medici werd vervaardigd, 4200 dollar.

Ook de meubels gingen heel duur. Een ingelegde stoel van notenhout, 15de eeuwsch Florentijnsch werk, werd met 2350 dollar betaald, terwijl twee dito zetels voor 6000 dollar weggingen!

Van de schilderijen noemen wij de volgende prijzen: Francie. „Madonna met Kind en Heiligen", 41.000 dollar; een aan Botticelli toegeschreven „Madonna met Kind", 7000 dollar; Gentile Massi, „Madonna met Kind", 4700 dollar Pinturicchio, „Madonna met Kind", 5700 dollar; een „afneming van het kruis", door Strozzi, 3700 dollar; een portret van een heer, door Basaiti, 6000 dollar; een „gemaskerd bal te Venetië", van Guardi, 11.300 dollar; het portret van Aurelio Onigo, van Palma Vecchio, 3500 dollar; een aan Rubens toegeschreven portret van Carolus De Mallery, 4300 dollar.

In de „Kunstmarkt" wordt er op gewezen dat het resultaat van de verkooping Volpi en anderen, aantoont, dat Noord Amerika een uitnemend afzetgebied is voor kunstwerken van hooge waarde en zoo ziet men dan ook steeds meer beroemde schilderijen uit Engeland naar de Vereenigde Staten verhuizen. Nog onlangs heeft Lord Denbigh zijne vijf beroemde van Dijcken, die ongeveer drie eeuwen de eetzaal van zijn landhuis Newnham Paddox in Leicestershire hebben versierd, naar Amerika verkocht.

De Markiezin de Fontenoy bespreekt in de „New-York Evening Sun", de diepere oorzaken van dergelijke gevallen. De oorlog legt de daaraan deelnemende landen zulke enorme lasten op de schouders, dat de belastingen zullen stijgen tot 40 à 50 pCt. van het inkomen. „Bezuinigingen" is het wachtwoord. Het meest verwacht men van hen, die door oud geërfd bezit algemeen bekend zijn. Deze zijn er slechter aan toe dan de nouveaux riches. De laatsten kent men nauwelijks en vergt daarom niets van hen, terwijl de namen der eersten in tijden van nood op ieders lippen zijn. De eigenaars van groote landgoederen en onde kunstschatten hebben behalve hun wettelijke ook groote moreele verplichtingen en wanneer zij moeten beslissen tusschen het verkoopen van hun grondbezit of van hun kunstwerken, besluiten zij meest het laatste te doen. N. R. Ct.

BINNENLAND.

De Amsterdamsche stadhuis-kwestie.

Naar Het Volk verneemt, is in den kring van Amsterd.'s gemeentebestuur de stadhuis-kwestie weer min of meer actueel geworden. Er worden thans voorloopige besprekingen gevoerd.

Deventer.

Men schrijft aan de Nieuwe Rott. Courant:

Ik lees daar tot mijn grooten schrik in de Zwolsche, dat het huis „De gouden haringen", aan den Brink te Deventer, bedreigd wordt met afbraak. Ik kan het niet gelooven. Hoe, Deventer, dat zich gaarne de weelde veroorlooft van muziekuitvoeringen door eerste kunstenaars, zou dat dien prachtigen Renaissancegevel uit 1575 willen neerhalen, waarvan Galland (Holl. Baukunst und Bildnerei) zegt, dat hij „den stolzesten der gleichzeitigen Antwerpener Bürgerresidenzen nicht nachsteht."

Daarenboven is dit huis, naar wij in het Bulletin van den Nederl. Oudh. Bond (jaargang 1911) bij eene afbeelding lezen, het eenige, te Deventer overgebleven patricische woonhuis uit de 16de eeuw.

De baksteenen gevel is rijk met groefsteen versierd. Uit het werk ontwikkelen zich vier pilasters, waarvan de beide middelsten tot in den top doorloopen en de beide uitersten langs de hoeklijnen tot aan de geboorte van dien top gaan. Zij rusten op kraagsteenen. Tusschen die pilasters bevinden zich de kruisvensters, door flauw gedrukte bogen ontlast en van onderen door luiken afgesloten.

Vacante Betrekkingen.

— Districts-Inspecteur der Spoorwegdiensten. Nederlander, leeftijd minstens 25 jaar, bij voorkeur civiel-ingenieur, met eenige jaren praktijk. Minimumjaarwedde f 2000.—. Zich vóór 1 Mei 1917, bij gezegeld adres, te wenden tot den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten te 's Gravenhage. (1)

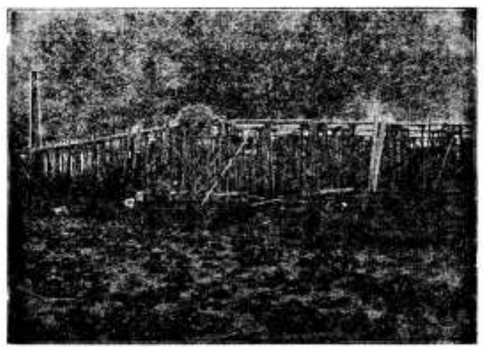
— Teekenaar op Meubelfabriek, bekend met maken van uitslagen. Brieven lett. C. K. 653. Nieuws van den Dag. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

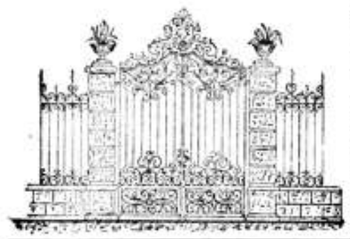

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

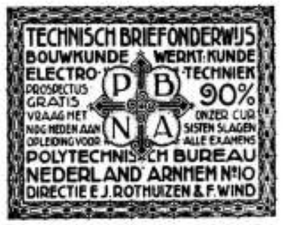
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmerenSchoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 5 MEI 1917. No. 18

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Tuinsteden.

I.

Tuinstadbeweging in de Residentie.

Hoe komt het toch, is reeds dikwijls gevraagd, dat inzake de behandeling van het woningvraagstuk en meer in het bijzonder wat betreft maatregelen om tot een oplossing van dit vraagstuk te geraken, de groote steden betrekkelijk zoo achterlijk zijn bij de kleinere en zelfs bij plattelandsgemeenten?

Het gaat toch niet aan, dit toe te schrijven aan gebrek aan belangstelling; die is er werkelijk in de groote steden genoeg; slechte woningtoestanden, woningnood en dergelijke doen er zich juist in sterker mate gevoelen dan elders; dit alles neemt er spoediger groote afmetingen aan. In dit laatste moet dan ook o.i. de hoofdoorzaak van het verschijnsel worden gezocht. Waar bijvoorbeeld een kleine plaats met een paar honderd nieuwe, goed ingerichte arbeiderswoningen geholpen is, daar doet men in een stad als Rotterdam met duizend woningen nog zoo goed als niets. Het particuliere initiatief is ook in de groote steden veel angstvalliger dan in kleinere plaatsen, om de zaak aan te vatten; men deinst eerder terug voor allerlei bezwaren, voor het groote risico en voor de groote kosten. Zoo zijn dan ook de gemeentebesturen zelf ten slotte wel genoodzaakt de koe bij de horens te vatten, maar toch, wat te 's-Gravenhage in het belang der volkshuisvesting gedaan wordt, dagteekent van de allerlaatste jaren. Voor 1912 was er nog niet veel beweging te bespeuren. In het begin van dat jaar moest een Engelschman overkomen, om bij de Hagenaars de belangstelling voor het woningvraagstuk op te wekken.

Het was Henry R. Aldridge, secretaris van de National Housing and Town-planning Council te Leicester, die toen voor een publiek, hoofdzakelijk bestaande uit bouwkundigen, leden van den gemeenteraad en andere bij het woningvraagstuk bizonder geinteresseerden en waar onder zich ook de burgemeester en wethouder Lely bevonden, in de zaal van den Haagschen Kunstkring een lezing hield over: the scope and the character of the housing problem in Europe.

De (openbare) vergadering was bijeengeroepen door den Haagschen Kunstkring, het Hygienisch Genootschap, de afd. Den Haag van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst en de verfraaiingscommissie van de Vereeniging voor handel, nijverheid en gemeentebelangen.

De heer J. J. D. Bourdrez stelde den heer Aldridge aan het auditorium voor, bij welke gelegenheid hij zeide, dat de organisatie waarvan de heer Aldridge de secretaris is, zich uitstrekt over geheel het vereenigd koninkrijk.

De heer Aldridge zeide in zijn rede, dat de slechte huisvesting niet slechts een kwaad op zich zelf is maar ander kwaad met zich brengt.

Misdaden vinden hun bakermat in de slechte huisvesting. Voorkomen is beter dan genezen.

Het geld wat men voor de verbetering van huisvesting

uitgeeft, is, even goed als het geld aan onderwijs besteed, geld op rente uitgezet.

Niets is zoo doodend als gebrek aan licht en lucht. Men geelt schatten uit voor sanatoria voor tuberculozen. Wat is daar het voornaamste medicijn? Lucht en licht. Is het niet eenvoudiger te beginnen met te zorgen, dat ook de armste genoeg ruimte heeft voor een stukje grond, opdat hij niet tuberculeus wordt?

The health of the workman is the wealth of the workman. Des arbeiders gezondheid is zijn rijkdom merkte de heer A. op.

Tegenover het staatsgevaarlijke van de zóó slecht gehuisveste individuën, dat zij allen eerbied voor zich zelf hebben verloren, moest de staat verhinderen, dat de werkgever te weinig loon uitbetaalt om den werkman in staat te stellen, eenigszins behoorlijk te wonen.

Wat nu ten aanzien van het woningvraagstuk de keuze tusschen gemeentelijk of particulier initiatief aangaat, beide zijn goed; de beweging over betere volkshuisvesting heeft niet te maken met politiek. De conservatiefste en de radicaalste kan eraan meewerken.

Ten aanzien van de huisvesting van de armsten was spreker voor gemeentelijke zorg, ten aanzien van de huisvesting van den gezeten werkman gaf hij de voorkeur aan particulier initiatief.

In Nederland heeft men dit voordeel boven Duitschland b. v. dat men hier niet het algemeen bestaand type van woningbouw behoeft te veranderen om tot goede woningtoestanden te komen. Hier toch heeft men de werklieden nog niet zoo opgehoopt in reusachtige huizen.

Maar overigens is er zeer veel te verbeteren en zelfs in de huizen, die niet voor de armsten zijn. Op veel plaatsen moet men de menschen nog leeren niet de heele familie in de keuken saam te pakken en de salon ongebruikt te laten; baden achten velen in Holland, dat «de zindelijkheid heeft uitgevonden». overbodig.

De natie is gebouwd op de huisgezinnen, ook die der armsten. Wanneer die basis niet goed is, kan nooit de staat goed zijn.

Hoe men overigens bouwen moet en wat men doen moet, laat het in elk land worden uitgewezen door de ondervinding; men beginne slechts; het is geen schande fouten te maken, het is een schande niets te doen.

De waarde van een natie kan men bepalen naar hetgeen zij doet op sociaal gebied en het beste sociale werk is dat, hetwelk ten voordeele van de huisvesting wordt gedaan.

De redenaar vertoonde daarna tal van lichtbeelden, die Engelsche woninginterieurs van huis-industrieëlen deden zien. Men zag hier zolderingen vlak boven het hoofd der inwoners, groote families in één kleine kamer tezamen, waar nog wordt gewerkt, vreeselijk nauwe straten in Manchester, Liverpool enz.

Als tegenstelling liet spreker ook zalen van goede lodging-houses zien met ruime waschgelegenheden enz.

De stedenbouw eischt in de eerste plaats breede straten, alweer met het oog op de toekomst. Dat hiertegen in vroeger eeuwen zoo vaak werd gezondigd, is vooral oorzaak van veel huizen-ellende geweest. Ook dit werd aangetoond met behulp van plattegronden van oude steden.

Ook werkte het kunstmatige samenstellen van de heele stad naar vaste meetkundige regelen zeer verkeerd. Vergeten werd, dat de bewoner toch nooit zijn geheele stad tegelijk zien kon en dus de zuivere symmetrie schoonheden er niet van genieten kon. Daaraan werden dan zeer practische voordeelen opgeoffferd.

Hij bleek voorstander te zijn van de huisvesting der rijkeren in het midden van de stad, opdat zij, die het minst aan hun huis kunnen uitgeven, de meeste ruimte hebben.

Ook de Amerikaansche skyskrapers keurde hij af.

Ten slotte toonde de spreker een werkmanswoning van één verdieping met een zolder en ruim tuintje er voor, zooals ze volgens zijn meening behooren te zijn.

Voor een klein deel der toehoorders zullen de mededeelingen van den heer Aldridge geen nieuws hebben bevat, voor een ander deel echter wel en menigeen zal eerst na hem gehoord te hebben eens zijn gaan denken over de belangrijkheid van het vraagstuk, dat door hem van verschillende zijden werd belicht.

Een groot deel is echter naar huis gegaan met de gedachte, dat de ontwikkelde denkbeelden wellicht heel mooi en goed waren, maar dat aan verwezenlijking vooralsnog niet kon worden gedacht. In Engeland gaat zoo iets wel, maar hier te lande zijn immers de toestanden nog zoo heel anders.

Dit argument heeft reeds tallooze malen dienst gedaan, om onze laksheid te motiveeren en de gezindheid, waarvan het blijk geeft, heeft ons reeds menigmaal parten gespeeld Nu is het wel waar, dat wij met klakkelooze navolging van het buitenland ook wel eens bedrogen zijn uitgekomen, maar het woningvraagstuk is een internationaal vraagstuk; de gevolgen van verwaarloozing daarvan mogen zich in verschillende landen in verschillende vormen vertoonen, in den grond zijn zij dezelfde, zij loopen overal uit op dezelfde misère.

Zooals uit het bovenstaande duidelijk is, had Aldridge in hoofdzaak de arbeiderswoning op het oog. Vergaderingen als die, waarin hij sprak, worden, ook al zijn zij openbaar, in den Haag slechts matig door arbeiders bezocht. Hun belangen worden hier dus besproken door menschen, die meerendeels buiten de arbeiderskringen staan, ook al komen zij er somtijds mede in nauwe aanraking. De stem der direct belanghebbenden wordt dus bij die bespreking niet gehoord en dit is toch o.i. noodig, om het arbeiderswoningvraagstuk tot de gewenschte oplossing te brengen. Geef ook den arbeider deel daarin, laat hem zelf mede werken en eenige verantwoordelijkheid dragen, dat is veel beter, dan dat hij, wat zijn woning betreft, misschien nu wel onafhankelijk wordt van een inhalig verhuurder, maar toch onder een zekere voogdij blijft staan. De vrijheid wordt in de moderne samenleving toch noodzakelijkerwijs reeds zoozeer aan banden gelegd, laat dus de arbeider zich althans in zijn woning vrij kunnen gevoelen.

Dat denkbeeld van vrijheid in zijn eigen huisje, op zijn eigen stukje grond, zit vooral voor bij de Tuinsteden, een onderwerp, dat in nauw verband staat met de volkshuisvesting, in zoo nauw verband, dat men eigenlijk niet over het eene kan spreken zonder het andere aan te roeren. Dit diene ter verklaring, hoe wij er toe komen iets uit de geschiedenis der volkshuisvesting in den Haag in herinnering te brengen, als inleiding van hetgeen wij wenschen te zeggen over Tuinsteden en de Tuinstadbeweging hier ter stede.

Die beweging heeft zich in de laatste weken vrij plotseling geopenbaard. Er waren wel menschen, die zich voor het Tuinstadvraagstuk interesseerden, maar men hoorde er in den laatsten tijd toch weinig van. Thans zijn bijna gelijktijdig twee Tuinstadplannen in de dagbladen aangekondigd.

Het eerste plan is uitgegaan van de architecten W. van Boven en Z. Hoek te 's Gravenhage; men vindt daarover eenige bijzonderheden in ons nummer van 28 April j.l. Meer dan het daar vermelde is ons op het oogenblik nog niet bekend, zoodat wij er niet over in beschouwingen kunnen treden. Het plan lijkt niet slecht in elkaar gezet, er zijn eenige achtenswaardige namen aan verbonden en naar de begrenzing der huurprijzen te oordeelen zal men op Houtrust zeer netjes gehuisvest kunnen worden. Die

huurprijzen hebben echter bij ons eenigen twijfel doen rijzen, of men hier wel met een echte tuinstadwijk te doen heeft. Op die vraag willen wij thans echter niet nader ingaan, omdat wij nog over te weinig gegevens beschikken en omdat het ons ook te ver zou voeren thans uiteen te zetten, wat wij onder een echte tuinstadwijk verstaan. Het plan der heeren van Boven en Hoek schijnt alreeds een vrij vergevorderd stadium te hebben bereikt, wanneer er in gesproken kan worden van het reeds op 1 Mei 1918 bewoonbaar zijn van een honderdtal woningen.

Het tweede Tuinstadplan, dat nog meer in wording is, gaat uit van een voorloopig comité, bestaande uit de heeren G. Bosma, L. Bosman, A. Bunk, J. Cramer, F. d'Hersigny, W. van Voorthuijsen en W. F. B. Wouters.

Dit comité heeft verleden week belangstellende dames en heeren opgeroepen tot bijwoning van een vergadering op 27 April j.l., waar plannen zouden worden besproken, welke kunnen leiden tot het stichten van een Tuinstadwijk aan het verlengde van de Laan van Meerdervoort (Julianalaan), met woningen in huren van pl.m. f 250.— tot f 500.— per jaar. De vergadering werd gepresideerd door den heer d'Hersigny, die er zijn groote voldoening over uitsprak, dat zoo vele belangstellenden aanwezig waren. Aangezien de vergadering zoo druk bezocht was en honderden moesten worden afgewezen, zal spoedig een tweede vergadering worden belegd. De belangstelling was inderdaad bijzonder groot en bovendien waren vele schriftelijke sympathie-betuigingen ingekomen.

De in de Residentie heerschende woningnood was daaraan wellicht niet vreemd, maar men moet toch ook aannemen, dat de aantrekkelijkheid van de tuinstad-idee het hare tot een zoo overstelpend grooten toeloop van belangstellenden heeft bijgedragen. De meeste aanwezigen konden toch wel nagaan, of althans uit de mededeelingen van het comité gewaar worden, dat de plannen nog niet zoo ver gevorderd waren, dat van een onmiddellijke leniging van den woningnood sprake kon zijn.

Eerst wanneer een coöperatieve woningbouwvereeniging zal zijn opgericht en het comité, dus verzekerd is van den steun van een voldoend aantal leden, zullen verdere stappen worden gedaan.

Het kostte den voorzitter eenige moeite, de talrijke aanwezigen te doen inzien, dat er nog heel wat arbeid verricht zal moeten worden voor de eerste woning zal kunnen worden betrokken.

Het comité heeft geheel belangeloos reeds veel gedaan en is ook volkomen bereid verder zijn krachten aan het plan te wijden, maar het spreekt vanzelf, dat daarna aan een definitief bestuur zal worden opgedragen het plan, zoowel economisch als technisch, verder uit te werken. Deze avond was slechts bestemd, om de zaak in te leiden en dit had men gemeend te moeten opdragen aan den heer G. Bosma, die reeds geruimen tijd studie heeft gemaakt van het woningvraagstuk en de tuinstadbeweging.

De heer Bosma wees op het groote nut van een goede volkshuisvesting en gaf een overzicht van de totstandkoming van het comité, om ook in Den Haag een tuindorp te stichten. Na langdurige en ernstige besprekingen heeft het voorloopig comité voor een te stichten tuindorp gemeend een gunstig terrein te hebben gevonden aan het einde van de Laan van Meerdervoort. Het zal daar gezond en heerlijk wonen wezen. Voor hen die het gezonde buitenleven willen paren aan het stadsleven, is het wonen aan de grenzen van een stad als Den Haag, geen bezwaar. Bovendien is lijn 3 doorgetrokken tot bijna aan het bedoelde terrein.

Spreker zette de plannen van het comité uiteen. Het ligt in de bedoeling zooveel mogelijk de openbebouwing toe te passen. Voor elk huisje denkt men pl.m. 250 M². beschikbaar te kunnen stellen, waarvan 100 M². voor de woning afgaat, zoodat 150 M². voor een tuin overblijft, in de meeste gevallen ruim voldoende voor eigen gebruik.

Met den wensch dat zoo spoedig mogelijk een tuindorp aan de grens der residentie zou tot stand komen, eindigde spreker zijn rede.

Daarna vertoonde de heer Bosma verschillende lichtbeelden en gaf daarbij een korte toelichting.

Dit was zeker niet het onbelangrijkste deel der voordracht. De heer Bosma vond daarbij gelegenheid, vooral op het aesthetisch karakter van den tuinstadbouw te wijzen en te doen uitkomen, hoe men met eenvoudige middelen een gunstig effect verkrijgen kan

Maar al te vaak wordt nog veel geld verknoeid, om de woning toch vooral maar mooi te maken, veelal met een geheel negatief resultaat.

Bij tuinstadbouw moest daartegen in de eerste plaats worden gewaakt en dat dit mogelijk is bewijst datgene, wat in Duitschland reeds door de Bauberatungsstellen is bereikt. Daarvan werden eenige voorbeelden vertoond en deze werden gevolgd door talrijke voorbeelden, ontleend aan bestaande tuinsteden in Duitschland, Engeland, Amerika en Nederland en verschillende op zich zelf staande specimen van goede landelijke woningarchitectuur.

Ook eenige plannen van aanleg van tuinsteden kwamen op het doek en ten slotte het ontwerp van een Tuinstadwijk van den heer Bosma zelf, dat in 1914 in de prijsvraag van de Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten, door de Jury zeer gunstig beoordeeld en met den derden prijs bekroond werd.

Een welverdiend applaus beloonde den spreker voor de vele moeite, die hij zich gegeven had, om op beknopte en duidelijke wijze de zaak bij een vrijwel onvoorbereid publiek in te leiden; voorwaar geen gemakkelijke taak bij een onderwerp. waarover reeds een geheele litteratuur bestaat.

Het is dan ook onze bedoeling er nog nader op terug te komen en daarbij zullen dan vanzelf verschillende punten ter sprake komen, die ook door den heer Bosma werden aangeroerd, maar waarvan de nadere beschouwing thans te veel ruimte in beslag zou nemen.

Dat de tuinstadbeweging een nadere beschouwing ten volle verdient behoeft geen betoog. De zaak is thans in de Residentie min of meer actueel geworden, men late het gunstig oogenblik, nu de belangstelling gebleken is, niet ongebruikt voorbijgaan.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Inlichtingen VIII.

Vraag 70. Moeten de treden vóór het gebouw genoemd sub. A.a. gelegen zijn op het terrein voor den bouw bestemd of mogen ze op den openbaren weg worden aangebracht bij wijze van stoep e.a.?

Antwoord. In het programma blz. 13 staat dat de begrenzing van het terrein in geen geval mag worden overschreden.

Vraag 71. In het programma las ik ergens, dat de ramen der graveer-afdeeling het gewone raam-type in grooter formaat kunnen zijn. Zijn nu onder dat woord graveer afdeeling alleen begrepen de twee graveerzalen, of ook nog de etsen lithografeerzalen?

Antwoord. De zalen voor lithografeeren en graveer-

ren, benevens het atelier voor den professor, zijn ook daarbij begrepen.

Vraag 72. In het programma voor de prijsvraag van de Academie, lees ik onder A h en j in aansluiting met e. Wordt hiermede bedoeld dat h en j direct met een deur verbonden zijn met e. of wordt de verbinding vrijgelaten?

Antwoord. Bedoelde aansluiting wordt ter oplossing aan den ontwerper overgelaten.

Vraag 73. Mag de begrenzing van het terrein overschreden worden door het plint van het gebouw?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 70.

Vraag 74. Welke zijn de bijzondere plechtigheden, die in de Groote Gehoorzaal plaats vinden?

Antwoord. Openbare bijeenkomsten zooals die in elke officieele instelling kunnen plaats vinden; uitreiking der eerepenningen voor de „Prix de Rome"; mededeeling van den uitslag der examens en wedstrijden, e. d.

Vraag 75. Waar dienen de onder E genoemde ateliers voor?

Antwoord. Eén voor schilderen, één voor beeldhouwen, de bedoeling is dat in deze ateliers de belichting der modellen zooveel mogelijk het open-licht nabij komt.

Vraag 76. Het is niet erg duidelijk waar de drie werkplaatsen z. a! b! moeten gelegen zijn, aangezien in het programma wordt gesproken dat ze moeten liggen op de Hoofd-verdieping, waarvan de grondslag 2.50 M. boven de straat is gelegen of wel gelijk met de tuinvloer,' die dus gelijk met de straathoogte dus 2.50 M. lager gelegen is dan de Hoofdvloer.

Antwoord. Voldoende toegelicht bij de beantwoording van de vragen 49, 54 en 68.

Vraag 77. In de algemeene omschrijving van het programma, Blz. 10 vanaf 7e regel komt voor: „Behalve de zalen voor architectuur-teekenen behooren daarbij een paar grootere teekenzalen voor de avondleerlingen, die voor het teekenen naar model de Academie nog bezoeken willen enz. Vragen: komen deze zalen reeds voor tusschen de opgesomde vertrekken in het programma van eischen (b.v. onder B.p.) of zijn het geheel afzonderlijke lokalen?

Antwoord. Bedoelde zalen zijn onder B.p. genoemd.

Vraag 78. Op de eerste verdieping heb ik mij een kap gedacht, waarvan slechts een gedeelte benut wordt. Mag dit? Het antwoord op vraag 67 doet mij twijfelen.

Antwoord. Zóó gesteld zijn dergelijke vragen moeilijk te beantwoorden; zie ook het antwoord op vraag 62, 2e alinea, terwijl nog verwezen zou kunnen worden naar blz. 5 van het programma regel 12-14.

Vraag 79. De lichtinval voor de ateliers zal door uitspringen en dergelijke niet mogen worden belemmerd.

Staat dit alleen op lokalen welke ateliers genoemd zijn, of op alle zalen welke op het Noorden moeten liggen.

In dit geval zou de Noordergevel onder één vlak moeten liggen en zouden andere oplossingen uitgesloten zijn.

Antwoord. Uit het onderlinge verband blijkt wel, dat hier gedacht is aan alle met een x aangeduide lokalen; de oplossing van het dak zal wel aan den ontwerper moeten worden overgelaten.

Vraag 80. Moet de tuin alléén achter het gebouw gelegd en zoo groot mogelijk gehouden worden, of kan een gedeelte van den tuin ook aan den Zuidgevel en op zij van het gebouw geprojecteerd worden?

Antwoord. Uit het programma, blz. 14, en uit de beantwoording op vragen 10 en 11 moet duidelijk zijn dat de inzenders worden vrijgelaten, mits alle gestelde eischen maar tot hun recht komen.

Vraag 81. Mag de vloer van de woningen in het souterrain liggen op 0.50 M. minus den weg (de bouwverordening geeft 0.10 M. plus straat aan).

Antwoord. De in het programma aangegeven hoogtematen moeten worden in acht genomen.

Vraag 82. Mag een directe toegang worden ontworpen van den beganen grond naar den tuin.

Antwoord. Indien hiermede niet bedoeld wordt een toegang vanaf den openbaren weg tot de gebouwen, ja.

Vraag 83. Moet de gevel aan de Noordzijde voor de goede belichting van de lokalen, geheel recht zijn, of mogen ook kleine en grootere sprongen worden aangebracht?

Antwoord. Het ontwerpen van kleine en grootere sprongen in den gevel zal wel niet uitgesloten behoeven te zijn, mits in alleszins voldoende mate is gelet op den eisch op blz. 18 van het programma gesteld.

Vraag 84. Mag de tentoonstellingszaal f behalve met bovenlicht, met het oog op tentoonstelling van beeldhouwwerk, ook met zijlicht worden ontworpen indien ook dit te verkrijgen is?

Antwoord. Wordt door het programma niet uitgesloten.

Vraag 85. Mag de tentoonstellingszaal op de verdieping onder gebracht worden of is dit minder gewenscht?

Antwoord. Volgens het programma bestaat hieromtrent geen voorkeur; verwezen wordt evenwel naar den eisch op blz. 18 onderaan genoemd.

Vraag 86. Kan het toegestaan worden de vestibule, loge voor den portier en wachtkamer op dezelfde hoogte te houden als de andere lokaliteiten, voor het aanbrengen van een monumentale trap.

Antwoord. Is volgens het programma A.a. niet toegestaan.

Vraag 87. Daar er zooveel groote zalen op het Noorden moeten liggen wordt de gevellengte nog te klein met een gebouw betaande uit Beg. grond en verdieping. Mogen dan enkele zalen op een verdieping hooger?

Antwoord. Is volgens het programma niet uitgesloten; zie blz. 18.

Vraag 88. Mag de gang, naar de beeldenzalen voerende, eenige treden hooger liggen dan den beganen grondvloer?

Antwoord. Neen.

Vraag 89. Kan de Jury ook een hoogtemaat opgeven voor de andere zalen of moet die ook gehouden zijn op minstens 6.50 M. Er zijn bijv. vele inrichtingen waar de teekenzalen niet hooger zijn dan 5 M.

Antwoord. Wordt aan de inzenders overgelaten; zie blz. 19 van het programma.

Vraag 90. Is het de bedoeling de teekenzalen voor het avondteekenen bij elkaar te groepeeren, daar toch bij verre afstanden in een dergelijk gebouw, vele bezwaren naar voren treden, o.a. voor het dienstdoende personeel.

Antwoord. Bedoelde zalen behooren bij de lokaliteiten onder B genoemd.

Vraag 91. Moet voor de onder vraag 90 genoemde zalen in even groote mate als de andere zalen lichttoevoer plaats hebben of mag het minder zijn?

Antwoord. Zie beantwoording van vragen 13 en 57.

Vraag 92. Wordt bedoeld met die voordrachtzalen, dat er voor iedere afdeeling één disponibel moet zijn?

Antwoord. Voorzoover bestemming en ligging der onder q1 genoemde voordrachtzalen in het programma zijn omschreven, zie blz. 10, en bij de beantwoording van verschillende vragen nader toegelicht, moet daarmede rekening gehouden worden; voor 't overige zij vermeld dat de zalen bestemd zijn voor de verschillende vakken van het onderwijs.

Vraag 93. De zalen voor hout- en steenbewerking; daarvan staat dat ze tevens aan de waterzijde moeten liggen. Moet het complex dan zoover worden doorgetrokken?

Antwoord. Zóó staat het er niet; zie b.t blz. 17.

Vraag 94. Mag de groote gehoorzaal op de verdieping worden onder gebracht, of moet deze op den beganen grond zijn gelegen?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 85.

Vraag 95. Onder A staat: (sub j) h en j in aansluiting met e. Dit mag toch ook door een gang gescheiden worden?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 72.

Vraag 96. Overal waar de grootte van de lokaliteiten aangegeven is, wordt dit beschouwd als zijnde de minimum grootte?

Antwoord. Waar in het programma pl.m. staat, beteekent dit ongeveer met eenige speling naar boven, zoowel als naar beneden.

Vraag 97. Blz. 19 y1 wordt met twee ruime neventrappen bedoeld, trappen die vanaf souterrain, eerste en 2de verd. bereiken of uitsluitend 2de verdieping?

Antwoord. Het spreekt van zelf dat met die trappen ook de beganegrond-verdieping en de 1ste verdieping bereikt moeten kunnen worden.

Vraag 98. Blz. 21. Moet de bestemming uitsluitend worden aangeduid met de letters van het programma?

Antwoord. Met den letter en met de benaming.

Vraag 99. Bladz. 24 sub 3° „Met alleen vlakke tinten in de plattegronden ter aanduiding van de muren". Indien de lokalen en gangen met een vlakke tint worden ingevuld worden hierdoor tevens de muren aangeduid. Mag deze bepaling aldus worden opgevat?

Antwoord. Neen, uitsluitend muren tinten.

Vraag 100. Deelen de kamers der woningen van concierge en machinist ook in de centrale verwarming of moet er op schoorsteenen gerekend worden? Moeten de beeldenzalen en andere tentoonstellingszalen ook verwarmd worden?

Antwoord. Woningen, beelden- en tentoonstellingszalen moeten op de centrale verwarming zijn aangesloten.

Vraag 101. Gaarne zou ik hebben dat de Jury een paar bekende bouwwerken opnoemde die als bouwwerk ongeveer gekost hebben de som die voor het bouwen van de Academie is beschikbaar gesteld. De bedoeling is, eenig overzicht daardoor te verkrijgen van een zoo uitvoerig project, zonder in uitvoerige berekeningen te moeten vervallen. Zou ik bijv. ingelicht kunnen worden over de bouwsom van het Vredespaleis, van het kantoorgebouw der Bataafsche Petroleum Maatschappij Den Haag en dergelijke?

Antwoord. Hieromtrent kan de Jury geen inlichtingen geven; men informeere ter bevoegder plaatse.

Vraag. Is het beslist geoorloofd een ontwerp in een historischen stijl te mogen inleveren, deze vraag houdt rekening met het vooroordeel, dat bij sommigen heerscht, dat zulk een ontwerp maar „stijlnamaak" zoude zijn, terwijl toch nog vele ook onder de jongeren de meening koesteren, dat ook uit vormen, die zich uit de historische stijlen ontwikkelen, eene toekomst der Nederlandsche Architectuur kan ontwikkelen.

Antwoord. Hier moet verwezen worden naar het antwoord op vraag 4.

Vraag 103. Kan de termijn tot het inleveren der ontwerpen, niet bijv. nog met pl.m. 6 weken à 2 maanden verlengd worden, het ware voor velen, die aan deze prijsvraag willen medewerken en niet al hun tijd er aan kunnen besteden, zeer wenschelijk.

Antwoord. Op eenig verzoek om wijziging te brengen in den vastgestelden datum van inlevering der ontwerpen, zal in geen geval kunnen worden ingegaan.

DE JURY.

N.B. Het verstrekken van inlichtingen is hiermede geëindigd.

GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN, A. ET A.

Watertoren.

Ingekomen 22 ontwerpen onder de volgende motto's:

1. Intze reservoir; 2. Aanzien eischt Arbeid; 3. Ratio neel; 4. Giralda; 5. A. et A.; 6. D. W.; 7. Schets; 8. Voor ontwerp; 9. Bron; 10. Aqua; 11. Wichelroede; 12. Twaalfhoek; 13. (geteekend) Cirkel met golflijn. (Variant A. en B.); 14. Baksteen; 15. Lente; 16. T.; 17. Lucie; 18. Organisatie; 19. H². O.; 20. Intze.

Vereenigingen.

EXAMEN VOOR BOUWK. OPZICHTER EN BOUWK. TEEKENAAR, INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST, GEHOUDEN IN 1917.

Aan onderstaande heeren zal het diploma voor Bouwk. Opzichter worden uitgereikt. De nummers van de namen wijzen de rangnummers aan.

1. W. C. Groenewegen; 2. N. B. Verkerk; 3. W. Reeders; 4. J. Snijders; 5. L. Reinalda; 6. H. A. Th. Derks; 7. A. N. Bosschaart; 8. W. Drong; 9. L. Nieuwenburg; 10. G. L. de Bruijn; 11. J. J. Verhagen Jzn.; 12. Ant. de Kok; 13. Ide Bloem; 14. C. van Oortmerssen; 15 A. Peetoom; 16. A. Man der Lende; 17. A. J. L. J. Leeuwens; 18. J. E. van Dullink; 19. H. W. Poggemeier Jr.; 20. G. Koolhof; 21. J. M. W. Broekhuizen; 22. J. C. Spek; 23. J. F. Ruyssenaars; 24. C. W. B. Keller; 25. H. M. de Graaf; 26. B. Reinders; 27. G. Waalewijn; 28. R. Eppinga; 29. H. Koldewijn; 30. J. Keesira; 31. D. H. Hulst; 32. P. Bleeksma; 33. C. A. A. van der Voet; 34. J. E. Huisman; 35. J. S. Dijkstra; 36. C. H. Rutten; 37. M. A. Schmidt; 38. T. Lans; 39. H. Baarda; 40. Joh. Dekker; 41. A. Pranger; 42. H. Gladbeek; 43. H. J. van den Heuvel; 44. J. Asperslag; 48. 45. J. G. Landman; 46. A. Bouma; 47. J. Asperslag; 48. G. Lijessen; 49. C. de Rooij; 50. T. F. Brands; 51. D. van Putten; 52. H. Offereins; 53. J. Bronkhorst; 54. A. E. Kramers; 55. C. Kirkenier; 56. W. Kok Kzn.; 57. A. G. Wolf; 58. Th. Spreuwenberg; 59. C. Berenbroek; 60 D. van Dijk; 61. A. van Donk; 62. A. van Mameren; 63. E. Bijmolt; 64. M. J. Muylaert; 65. G. Bijl Jr.; 66. M. J. van der Ploeg; 67. A. J. Smits; 68. H. J. de Haas; 69. H. F. vanBeek; 70. A. Koppejan A.M.zn.; 71. W. M. de Jong; 72. W. Meilof; 73. G. Kelfkens C.Jzn.; 74. H. J. Stahlie; 75. J. van Es; 76. A. Boxs; 77. J. L. Sloff Jr.; 78. J. N. Koopman; 79. Fr. Philips; 80. B. M. de Vries; 81. D. Bilderbeek; 82. C. de Jong; 83. H. Vermeer.

Het diploma voor Bouwk. Teekenaar zal worden uitgereikt aan één candidaat, den heer J. Reijn.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 17. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 53ste vergadering der Club van Utrechtsche Leden van A. et A. van 4 April 1917.

De Hoogere Burgerschool voor Meisjes te Arnhem, arch. C. G. Heemer, b. i., met afbeeldingen.

Ingezonden. Antwoord aan Rich. Roland Holst, door J. W. Hanrath. — Aan de Redactie, door K. de Bazel. — Iets over samenwerking tusschen bouwmeesters en kunstenaars, door H. C. Muller. — Naar aanleiding van de lezing: „Een nieuw gezichtspunt in het onderwijs .... enz.", door A. H. Wamelen.

De Stadhuis-kwestie.

Een nieuwe vereeniging.

Een [illegible] van kunstzin [illegible]

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

Examen voor bouwk. opzichter en bouwk. teekenaar, ingesteld door de Mij. tot bev. der Bouwkunst, gehouden in 1917.

DE BOUWWERELD No. 17. „De Drie Gouden Haringen", door C. Visser, met afbeelding.

Eene bouwverordening in 1800.

Landhuis te Oegstgeest, arch. H. J. Jesse, met afbeeldingen.

De toekomst der bouwkunst.

Gemengde berichten.

Verslagen van vergaderingen.

Prijsvragen, Examens, enz.

DE INGENIEUR No. 17. Het tramspoor en zijn ligging in het verharde straatoppervlak. Voordracht, gehouden in de gecombineerde vergadering van de Afdeelingen voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie en voor Bouw- en Waterbouwkunde van 30 December 1916, door Dipl. Ing. T. E. van Putten, met afbeeldingen.

Ir. C. C. van 't Groenewout, overlijdensbericht.

Een mijnbouw-statistiek voor Ned.-Indië, door ir. N. Wing Easton.

Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 21 April 1917.

Ingezonden Stukken. Turf als brandstof voor stoomketels, door L. A. Sevenhuysen, Chef-Werktuigkunde Utr. Waterleiding-Mij.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 17. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Jaarverslagen. — Algemeene vergadering. — Bericht.

DE AANNEMER No. 17. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

Teekenen des tijds. I.

Betonijzerbond.

Sociaal-economische kroniek. Overzicht van de stijging der arbeidsloonen, gedurende den crisistijd.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 4: Het honderdjarig bestaan van 's lands plantentuin te Buitenzorg: J. C. C. — Enkele bijzonderheden over vliegmachines en hun toepassing: G. S. — Over den nestbouw van sommige onzer bijen en wespen: P. Haverhorst. — De palaeo-geographie van Noord-Frankrijk: A. van der Veen. — Nieuwere bemesting in land- en tuinbouw: Dr. A. J. C. Snijders. — De chemische sterilisatie van water: D. Stavorinus. — Over het ontstaan en de verdere ontwikkeling van kankercellen: K. K. — Eenvoudige Proeven: Een merkwaardige eigenschap van vloeistoffen: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen. — Correspondentie.

Varia.

DE STADHUIS-KWESTIE TE AMSTERDAM.

Naar wij vernemen, is in den kring van ons gemeentebestuur de Stadhuis-kwestie weer min of meer aktueel geworden. Er worden thans besprekingen gevoerd, die weliswaar een voorloopig karakter dragen, maar die toch te eeniger tijd op een beslissing moeten uitloopen.

Het Prinsenhof heeft eigenlijk nimmer voldaan aan de eischen, die aan den zetel van het bestuur eener groote stad mogen en moeten worden gesteld. En dat niet alleen wat het uiterlijke aangaat, maar ook wat de praktische noodzakelijkheden van den dienst betreft. Maar in de laatste jaren is de toestand werkelijk onhoudbaar geworden.

Het gebrek aan ruimte doet zich reeds nijpender gevoelen. De eene dienst na den andere moet buiten het stadhuis worden ondergebracht, waarvoor telkens weer kostbare panden moeten worden gebouwd, gekocht of gehuurd. Dat is niet alleen een dure manier van doen, maar zij leidt ook tot een ongewenschte decentralisatie van beheer en tot moeielijkheden in het overleg, die op den duur storend op den gang van zaken moet werken.

En was, wat er zoodoende op het Stadhuis vrij komt, maar goed bruikbaar! Doch daar is het verre van af. Een groot deel der ambtenaren is er nog onder gebracht in hokken en hokjes, die als verblijf voor menschen niet meer geschikt zijn.

Nu zijn er drie denkbeelden, die de Stadhuiskwestie beheerschen.

Het eerste is, om het Raadhuis op den Dam weer aan zijn aloude bestemming terug te geven. Het is een zeer aantrekkelijk denkbeeld, maar men schijnt te moeten vreezen, dat zijn verwezelijking langer duren zal dan met het gemeentebelang in overeenstemming is te brengen. Bovendien zijn sommigen van meening, dat het Raadhuis op den Dam wel alle representatieve eigenschappen heeft die men wenschen kan, maar dat het voor den dienst eener moderne gemeente van den omvang van Amsterdam niet meer deugt.

Het tweede denkbeeld is, om het tegenwoordige Stadhuis bij gedeelten te vernieuwen en er o.a. een nieuwe, ruimere raadszaal en burgemeesterskamer in te bouwen. Men zou dan den stijl willen volgen, die thans het nieuwe stuk aan de Agnietenstraat vertoont.

Tegen dit voornemen komt echter verzet op van de voorstanders van een derde denkbeeld, die een gansch nieuw Stadhuis op een mooie plek gebouwd zouden willen zien.

Zij zouden daarvoor de medewerking willen inroepen van de groote bouwmeesters en kunstenaars van ons land, opdat er niet alleen ontsta een praktisch dienstgebouw, maar tevens een grootsch monument van dezen in zoo menig opzicht geweldigen tijd.

Welke der drie stroomingen het winnen zal, is moeilijk te zeggen. De besprekingen dragen, zooals wij reeds zeiden, nog maar een zeer voorloopig karakter. („Het Volk").

BRUINKOLEN.

De April-afl. van het Tijdschrift dor Mij. van Nijverheid bevat een redactioneel artikel over bruinkolen:

In de Staats-Courant van 12 Maart 1917 no. 60 komt voor een Kon. Besl., waarbij aan de N.V. Bergerode te Brunssum concessie wordt verleend voor de ontginning van bruinkolen over eene oppervlakte van 332 hectaren.

Dit bruinkolen gebied is gelegen onder de gemeenten Brunssum, Schinveld en Heerlen en wel ten Noorden, Oosten en Zuiden van de staatsmijn Emma.

Kan een land zich in 't algemeen gelukkig rekenen, wanneer in zijn gebied een nieuwe grondstof wordt gevonden in genoegzame hoeveelheid en in zoodanigen toestand, dat exploitatie loonend is te achten, van bijzondere beteekenis wordt deze concessie voor Nederland nu onze onafhankelijkheid van de oorlogvoerende omgeving zich zoo pijnlijk doet gevoelen. De exploitatie van dit bruinkool gebied toch zal ons in dit opzicht weer in wat gunstiger conditie brengen.

Naar ons wordt mecgedeeld is de absolute caloriewaarde der gevonden bruinkolen rond 3740, de stookwaarde rond 3300 W. E., het vochtgehalte is zeer hoog, het aschgehalte laag.

Hoewel de exploitatie-kosten der ontginning gering zullen zijn, ligt het voor de hand, dat in normale tijden het afzetgebied voor de ruwe brandstof beperkt zal blijven binnen niet wijden kring om de vindplaats, daar brandstof met lage warmte-waarde de kosten van vervoer over grooten afstand niet kan dragen; ter verbruiks-plaatse zou zij dan te duur komen.

Er is echter alle grond om te verwachten dat ter vindplaatse zoo spoedig mogelijk eene brikettenfabriek zal verrijzen (in de voorwaarden, waaronder de concessie wordt verleend is de oprichting van zoodanige fabriek geëischt) en dan zal een ruimer afzetgebied stellig kunnen worden gevonden. Het valt echter zeer te betwijfelen of die fabriek zal kunnen worden opgericht vóór het einde van den oorlog. Tot zoolang zullen evenwel voor het ruwe product meer afnemers te vinden zijn dan dat er geholpen kunnen worden, want de brandstofzorgen van de Nederlandsche Industrie zijn groot en zullen, naar het zich laat aanzien, nog grooter worden. Geldt reeds thans voor vele bedrijven niet meer de vraag wat steenkolen kosten, maar hoe zij te krijgen zijn, terwijl de prijs bijzaak is, in de naaste toekomst zullen velen het begeerde artikel voor geen prijs meer kunnen bemachtigen en zal men gaarne een goeden prijs over hebben voor de minderwaardige zuster bruinkool, wanneer men daarmee zijn bedrijf in gang en op capaciteit kan houden.

Wel doet eene 2½-voudige verdamping het oor niet aangenaam aan, maar dit is dan toch slechts een gevoelsquaestie, want naast het onaangename van die lage verdamping staat de aangename zekerheid, dat men met die bruinkool de roosterbelasting dermate kan opvoeren, dat eene normale stoomproductie wordt verkregen. Uit voorloopige proeven van korten duur bleek men op een met natuurlijken trek gestookt vuur gemakkelijk eene roosterbelasting van 200 K.G. te bereiken; op een rooster werkende onder kunstmatigen toevoer van droge lucht werd gestookt met eene roosterbelasting van 300 K.G. De verkregen verdamping (water van 40° C.) van 2½-voudig, waarbij opgemerkt wordt dat de bruinkolen dagenlang aan regen waren blootgesteld geweest en veel vocht hadden opgenomen. Nu wij op het oogenblik met het bezit eener flinke hoeveelheid dezer brandstof zeer gelukkig zouden zijn geweest, is het te betreuren, dat het verleenen der bruinkool-concessie klaarblijkelijk een ingewikkeld en tijdroovend vraagstuk is geweest; de aanvragen toch loopen van 1907 en 1908.

Maar nog kan de Nederlandsche Industrie van die minderwaardige bruinkool veel nut hebben, indien ten minste de concessionaris de exploitatie met groote kracht en voortvarendheid ter hand weet te nemen; hij zal daartoe materieel en personeel noodig hebben en voor het verkrijgen daarvan bijzondere moeilijkheden hebben te overwinnen; moge hij in staat zijn de daarvoor noodige krachtsinspanning te ontwikkelen.

Snelle exploitatie is trouwens zijn eigen belang, want deze kan thans finantieele uitkomsten opleveren, die gevoelig beter zijn dan in normalen tijd en die hem in staat zullen stellen zich een krachtiger basis te vormen voor de toekomst.

De Nijverheid zal ongetwijfeld groot belang stellen in deze bruinkool-exploitatie en naar wij vertrouwen de nieuwe onderneming krachtig steunen waar zij er gelegenheid voor vindt.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Gebrek aan Bouwmaterialen.

Wegens het gebrek en de daardoor ontstane enorme duurte der bouwmaterialen wordt met verschillende groote bouwwerken te Amsterdam geen voortgang gemaakt, schrijft de „Tel." De ramingen worden in de meeste gevallen wat de groote bouwwerken betreft, met honderd procent, wat den bouw der arbeiderswoningen aangaat met zestig à zeventig procent overschreden. Om deze redenen is het, dat met de amotie der huizen op het terrein, bestemd voor de oprichting van het hotel „Atlanta", aan het Leidsche boschje, geen voortgang wordt gemaakt. Ook de verdere uitwerking voor het nieuwe complex kantoorgebouwen voor de N.V. „Blauwhoedenveem" aan den Singel, zal om dezelfde oorzaak traineeren. Komt er geen verandering in den toestand, dan gaan de bouwbedrijven in de hoofdstad een bangen tijd tegemoet.

Tilburg.

B. en. W. hebben den gemeenteraad de volgende aanbeveling voor de benoeming tot directeur van publieke werken aangeboden: 1. D. Huender Wzn., civiel ingenieur, thans adjunct-directeur van openbare werken te Haarlem; 2. R. G. Hoeffelman, civiel ingenieur, chef van den technischen dienst der handelsmaatschappij Ruhaak en Co., te 's Gravenhage; P. A. H. Hornix, directeur van openbare werken te Heerlen. De aanvangsjaarwedde is bepaald op f 4000.

Vacante Betrekkingen.

— Chef-Teekenaar bij den architect Kors Visser te IJmuiden. Salaris nader te bepalen. Brieven met afschriften vóór 15 Mei 1917. (1)

— Bouwkundig Opzichter voor belangrijk werk te Rotterdam. Brieven letters B. O. Advert.-bureau J. D. v. d. Kaag, Zwartjanstraat 125a, Rotterdam. (1)

— Gemeente-Architect te Werkendam, tevens belast met toezicht en administratie van de Waterleiding, jaarwedde f 1000.— Stukken in te zenden uiterlijk 12 Mei a.s. bij den Burgemeester. (1)

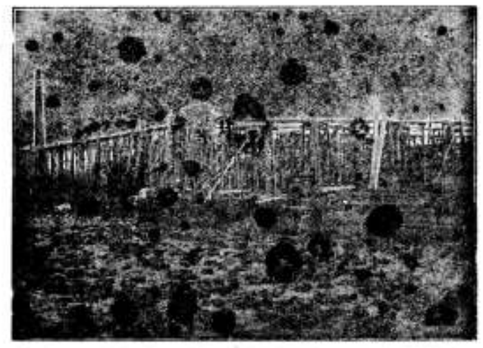
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

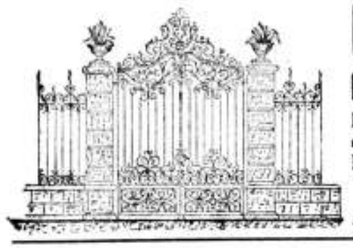

Inaanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 · SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmerenSchoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE · WERKTUIGKUNDE
ELECTRO · TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
90%
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
OPLEIDING VOOR
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No 10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT
JACOB VAN CAMPEN
AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING · TOT BOUWKUND. · WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS · ENZ.
ALLE EXAMENS M. O.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

H. WESTENBERG
ALMELO
FABRIEK VAN TROTTOIRTEGELS 30×30cm
Onder zwaren stoomdruk machinaal geperst
Uitvoering van beton en gewapend beton op de werken
TROTTOIRBANDEN
TELEPH. INT. 181
TROTTOIR TEGELS

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

52STE JAARGANG. ZATERDAG 12 MEI 1917. No. 19

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Briif van Jan van Lekkərkerk aan Piit van Divər.

LEKKƎRKERK, Bloeimaand 1917.

Waardə Piit!

In langən teid hoordən wə zo niits van elkaar!

Og, wat moet jə ook eigənlijk veel sgreivən in ən teid dat ət papier zo duur is en dat er, bəhalve dan van dən oorlog, bətrekkəlijk zo sgaars niiuws is?

Maar puur uit hartələkheid wil ik tog weer əns wat van mə doen hooren . . . . en dan ook . . . . om mən bekende niiuwstə spelling ən keer tə meer tə lancerən . . . zi jə, zó kun jə nog wel ens twe vligən in één klap slaan . . . . en zodoendə ət een met et andər vərenigən . . . . . is ət waar of niit?

Nou dan; wə zein hiir op Lekkərkerk goddank allən gəzond en wel. Bəhalvə dan ən beetje mond- en klouwzeer en wat tongblaar gaat ət nog al zo.

Zo nu en dan wait ər uit də grotə centra van də hedəndaagsə bəsgaving (sic) nog wel əns wat tot ons ovər en dan is ət aardig om bei te wonən hoe hiir alles op də been komt om maar ət eerstə snufje ervan tə hebbən.

Wə haddən hiir o.a. laatst ən lezing van iemand, di in də tagtigər jarən van də voorgaandə eew in Amstərdam zən jongən teid doorbragt en daarvan olək opdistə; hoe i daar leefdə en zo . . . . in dən vorm van ən novelle of hoe zə dan zo ən ding noemen, he? . . . . ət was en mirakel . . . . də novellə dan, bədoel ik!

Jə weet van ouds Piit, dat ik alteid ət spreekwoord hooggehoudən heb: „ƎN brutaal mens heeft de halve wereld" . . . . ja . . . . want dat zi jə tog maar op idər gebied . . . . zo van lettərkundə als van bouw- en gsildərkunst . . . . is ət niit zo? en ət zal jə dan ook niit vərwondərən dat ik em aanklamptə en əm gewoonweg vroeg mə di voordragt əns te lenən! . . . . naar ik vóórgaf: „om alləs op mən gəmak nog ens ovər te lezen".

Of i nou lont rook weet ik niit, maar i had ər eerst niit van tərug en zaniktə maar: „Ne Jan, laat ik dat nou niit doen . . . . . dat lezinkjə was nu misgiin heel aardig zo voor Lekkərkerk of ən andərə negorei, maar wat „jei" dər medə voor hebt . . . . nou ja, dat bəgreip ik al lang! . . . . . dat gaat natuurlək naar dən vrind van Piit . . . . . naar də Opmerkər!"

Kort en goed . . . tóg wist 'k ət klaar tə spelən met əm en stuurdə ət zelfs zó ver, dat 'k per slot van rekəning də permissi van əm kreeg ət ding naar j o u tə mogən zendən, Piit! . . . . . en ook, wat zeg jə dər wel van, den Opmerkər gərust ter opnamə tə mogən aanbidən . . . . . alteid . . . als ət ding bei ət „genre" van də Opmerkər niit tə veel afsteekt.

Nou, wat məzelf bətreft, gəloof 'k, dat ər geen bəzwaar tegən zal zein, want w a t hebbən zə van zən levən al niit in di Opmerkər gəplaatst, Piit! —

Daargəlatən nog di hartvərheffəndə kolommən ovər preisvragən enz. heb 'k ər af en toe nog wel əns ən vers in gəlezen . . . . e n . . . om jə də waarheid tə zeggən: dat juist . . . ən də leukə bəzonkən hoofdartikələn van dən rədakteur . . . zein nog əns aardig en doen jə soms

gretig naar ət blad greipən..... ..... maar åndərs!..

Daar heb jə nou dat artikəl in Elsəviirs' van dən heer Stuijt, bətreffəndə Dr. Cuijpers.... zi jə.... dát vondən wə pragtig hiir! „Daar zit hart in" zei də meestər. „Daar straalt bəslist in door ən warə bəwondəring en hoogagting voor diin grotən 90-jarigə! en hoegənaamd bəzit ət niits stuitənds voor di andərə grotən" zei i. —

En daar heeft i sgoon gəleik in... want 'k zeg maar: daar moet je kolossaal voorzigtig me wezən tegənwoordig..... soms denk jə dat jə staat tegənovər ən heel gəwoon kerəltjə.... en dan hoor jə in eens van jə jongən van zestiin jaar, dat jə tə doen hebt met ən „knappən" met ən „feinzinnigən", ən „fenomenalən" of iits dergeləks!.... ət komt op ən indəhoogtəstekərei méér of mindər niit aan.....

Dan eerst merk jə dat jə aan ət „bazələn" bent en ga jə jəzelt in də sgaduw van də Beurs of diergəlijk bouwmirakel, bəhoorlijk jə teit beidənd, bəsgeidənlijk zitten sgamen!

Nou, en om nu op də zaak tərugtəkomən..... ik vond in dat stuk, dat jei dan in də Opmerkər mag latən zettən o.m. ən trefferdə herinnəring aan ət „atelier" van dən grotən Cuypers, en zó ən uiting van warə observaatsi bətreffəndə veel wat ət Amstərdam van nu 30 jaar tərug raakt, dat ik bei mijzelf dagt: „Dat zal Piit óók aardig vindən en als hei niit zorgt, dat ət stuk, al was ət maar voor ət gədeeltə dat dən onvərgəleikəlijkən grootmeester dər Architectuur Dr. Cuypers is toegəweid, verdər komt dan Lekkərkerk, dan ken i k Piit niit meer!"

En nu, waardə Piit... ən handdruk voor jou en də „Kompalementən aan də helə famili! —

Ik zal jə sgreivən wanneer bei ons də tongblaar ovər is, dan kun jə veilig nog ons ovər komən, zondər gəvaar voor bəsmetting.

Als steeds, jə toegənegən vrind
JAN VAN LEKKERKERK,
Architect „D.D.Z.I.H.W.K.Z.S."

P. S.

Ik bəgreip, dat jə jə ən ongəluk sgrikt vanwegən mən titəl en dat jə brandt van niiwsgirigheid wat al di iniitsialən bətekənən.....

Nou.... 'k wil ət jou wel vərklappən....

Zə bətekənən: „Di də zon in hət watər kan ziin sgeinen." Hopənd ət bei julli in Divər van ətzelfdə mogə wezən
Als bovən.

Wij zijn Piet van Diever zeer erkentelijk voor de toezending van bovenstaand schrijven en aanvaarden gaarne het aanbod van Jan van Lekkerkerk, wat betreft de Amsterdamsche herinneringen van dien meneer, die daar in Lekkerkerk een lezing over heeft gehouden. Onze lezers zullen ze zeker met sympathie begroeten.

Bij wijze van inleiding tot het aanstaande geboortedagsjubileum van Dr. Cuypers, laten wij hier een fragment van genoemde »herinneringen« volgen. Het is toevallig het slot daarvan, waarin over den grooten bouwmeester wordt geschreven en nu is het wel niet de gewoonte, wanneer men een verhaal opneemt, te beginnen met het slot, maar in dit geval zal men begrijpen, wat daartoe aanleiding gaf. Red.

P. J. H. CUYPERS.

Een herinnering uit de Amsterdamsche herinneringen.

Nadruk verboden.

Dwaze, gelukkige tijd: Zóólang ligt ge achter me en zóó vast zijt ge in m'n herinnering besloten, dat ik U kan bezien wanneer en waar ik wensch.....

Met vóórdacht liet ik 't allereerste tijdperk van mijn Amsterdammerschap.... 't eerste jaar.... tot dusver nog niet de revue passeeren.... Wanneer ik daaraan terug denk... ik, nog zoo jong, en op eenmaal werkzaam gesteld bij den grootsten meester van 't land.... dan zie ik nóg voor me een „arbeid-zonder-ophouden" van dien eersten der eersten!

Met vóórdacht hield ik het „ernstige" mijner herinneringen voor 't laatst in deze causerie, want onmogelijk zou het me geweest zijn U ál 't andere mede te deelen, ná dien ernst.....

Daár zie ik nóg die hooge ruime museumkamer.

Daar straalt een breed, wijd licht door groot atelierven-ster op een figuur.... in gebogen, zittende houding.... vol-volijverig bezig met penseelen en waterverven. Een eerwaardige kruin is ons toegericht. De baard die het gelaat omlijst en de volle den mond overschaduwende knevels kunnen een profeet toebehooren. Maar méér nog gevoelen we dit, als de schedel zich heft en een mooi, volmannelijk gelaat ons toeblikt met oogen, tintelend van 't heilig vuur der kunst en van hooge devotie voor ál wat nobel en schoon is! De karakteristieke huidrimpels in voorhoofd en rond oogwinkels ontsieren niet... neen volmaken dat geheel van noesten arbeid, soberheid, geduld, en menschendeugd.... maar boven alles uit tintelt daar een lichtschijn... een ster.... een hemelteeken.... juist boven 't opperste glanspunt van den haarloozen schedel, blank gewelf boven schatkamer van wijsheid, stempelend dien mensch tot genie!

Met gouden letters staat het op de wanden: „Het ware, het schoone, het goede!" Met hooger glans schittert hetzelfde die goede oude oogen uit, die oogen, toen reeds door ons „oud" genoemd en „nu" haast „jonger" nog dan van menig jongere!

Daar binnen die muren vertoefd te hebben geeft een brief van adeldom mede. Daar is in gedegen, stagen arbeid met weergaloos talent en met innige piëteit gedacht, gewerkt en overwonnen!

Ja, «overwonnen» de moeilijkheid voor de kinderen van dezen tijd om de deugden van het verleden in toepassing te brengen in het tegenwoordige en in toepassing te doen zijn met de geavanceerde begrippen voor elke denkelijke toekomst. Daar is de ware trait d'union gezet tusschen 't verleden en wat komende is. Niet «par force» werd daar door de bezielende hand van den Magister een willekeuriglijnenspel opgeworpen, als «nouveauté» — »noch nie dagewesenes« product van 't moderne — neen! daar is, medegaande met een denkbaar tempo, dat geleidelijkheid en langzaam doch sterk opgroeien waarborgt, met diepen ernst gearbeid. Dát zal de toekomst uitwijzen!

En nu?.... Herinnering sta me bij! Muziek uit vroeger dagen, herleef. Schenk ons de kracht met den aker der waarheid te putten uit de bronne der klaarheid. Blaas ons vooral niet in de idee, dat plotseling met één handzwaai wat bestaat vernield zou kunnen worden en vervangen door wat anders en beters. Alles eischt tijd en dóórleving. De verschillende phasen komen toch! Wat gezetten tijd van wasdom heeft, groeit, gróót en sterk. Wat plots door menschengril ontwricht en vervormd wordt laat sporen na, die het komende blijvend ontsieren. Hoe lang is de draad niet die de eerste bouwuiting ter wereld verbindt met een of ander maaksel van onzen tijd, en wie oogen heeft om te zien en daarvan een doeltreffend gebruik maakt, moet bespeuren, dat alle gebouwen, die, tusschen die oer-uiting en het »heden«, als kralen aan dien draad zijn geregen, van gebouw op gebouw verwantschap vertoonen.

Zóó en niet anders vormen ook alle uitingen der

menschheid, tezamen genomen, een geheel en zelfs déze herinneringen leggen de vingers om een o, zoo klein en tòch niet onbeduidend kraaltje, geregen aan het snoer van aan kunst gewijde levens. De tachtiger jaren der voorgaande eeuw doorleefd in een stad als Amsterdam zetten een merk in den geest van het desbetreffende individu, vullen méér dan een bladzijde in zijn levensboek en wat méér zegt: ze beinvloeden al wat na hen komt zóó treffelijk, dat men de tháns-levenden van middelbaren leeftijd als 't ware in twee catagoriën zou kunnen verdeelen en wel, eerstens zij die 't Amsterdamsche leven in de tachtiger jaren der 19de eeuw medemaakten en ten tweede: Zij, die dat misten.

Ja, er mag van een „gemis" gewaagd worden.

Ik heb Ú geschetst het vrienden-kunstenaarsleven. Ik voerde U langs poelen en afgronden, langs oorden van gevaar, maar ook langs plekken van schoonheid en vernuft. En zou het gewaagd zijn te beweren dat, gelijk de atmosteer waarin wij ademen, bestaande, uit op zichzelf genomen, voor ons schadelijke, ja, doodelijke gassen, als geheel ons heilzaam is, ook een wel-gemengd mixtum van ernst en jool en ál de daartusschen liggende gemoedsnuancen, eigenlijk ons zieleleven behoort te vormen?

Nu nóg, na ettelijke jaren dringt soms de herinnering mij onweerstaanbaar heen naar het Amsterdam en het architectenleven van toenmaals. Bij het opzetten van een plan, bij het uitwerken van détails, bij het ontwerpen van een décoratief motief, bij het mengen en toetsen van kleur leeft dat Amsterdam in die bijzondere steer mij in de ziel. Amstel en Y doceerden „kleurbegrippen". 't Huizencomplex aan 't druk beweeg der straten, deed het oog openen voor verkeer, handelsbehoeften en de bevrediging daarvan, voor zoover betreft het profijtelijk gebruik van terrein en het daarop stichten van doeltreffende gebouwen, waarin met ruimte vaak moest gewoekerd worden. Het café-chantant schonk een kern van opgewektheid, van levensjool, als tegengif voor eventueele verdrietelijkheden. Het tooneel was ons nóg meer de leerschool dan voor niet- of minkunstbeoefenenden. De muziek deed ons indrinken een nectar vol bekoring, vol voedsel voor hart en ziel. De menschentypen met al hun feilen en deugden, waren ons de levend geworden magistrale figuren als van een Dickens. Onze wandelingen naar buiten schonken ons de gelegenheid een vooral dáár merkbare verademing te genieten, ver buiten het woelen en krioelen der grootstad.

Het vulgaire en het verhevene gingen hand aan hand. In niet denzélfden en toch overeenkomstigen zin genoten we wat de geestelijke, wat de geneesheer moet genieten, n.l. een kennis vàn, een grondige bekendheid mèt alle mogelijke wereldlijke afwijkingen van het z.g. normale, zoowel beneden als boven het peil der alledaagschheid.... om.... dit alles saam te vatten in één bewust heerlijk vermogen den weg te weten op tal van paden van 's menschen levensgebied.

Hij, die het Kwade en Goede kènt
Doch zich aan 't Laatste geeft,
Heeft, rukt de dood hem eenmaal weg,
Niet tevergeefs geleefd.

Vereenigingen.

BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

Zaterdag 21 April j.l. hield de Bond van Ned. Architecten zijn Jaarvergadering te Amsterdam, onder voorzitterschap van den heer P. J. Houtzagers. Na lezing der notulen, die onveranderd worden goedgekeurd, deelt de voorzitter den goeden uitslag mede, die verkregen is door het zenden van een adres aan den gemeenteraad van Utrecht, betreffende het verrichten van werk door gemeente-ambtenaren voor particulieren — dit mede in verband met den bouw der Jaarbeurs. De Raad heeft uitspraak gedaan, dat geen werken als vorenbedoeld door gemeente-ambtenaren zullen worden uitgevoerd, en ook dat in het vervolg het ontwerp voor de gebouwen van een te houden Jaarbeurs niet worde behandeld door Gemeentewerken, doch dat daarmede worde belast een, buiten ambtelijk verband staand, kunstenaar.

Na de behandeling van eenige interne zaken, werd overgegaan tot de ingekomen stukken, waarvan geen voor openbaarmaking is bestemd.

Daarna komt aan de orde het Jaarverslag over 1916, dat als volgt luidt:

VERSLAG der handelingen gedurende het jaar 1916.

De moeielijke omstandigheden, waaronder de Bouwkunst ook weder dit jaar had te werken, brachten geen terugslag op ons Bondsleven. Ernstig, doch waakzaam staat de Bond tegenover de gebeurtenissen, handelend en ingrijpend daar, waar zij meent, dat ons beroep of onze kunst gevaar loopt te worden aangetast. In gevallen, waar samenwerking grooter uitslag kon brengen, verzekerde de Bond zich van de steun van andere lichamen, of steunde hen in hunne actie. Wij laten hier die gevallen volgen.

a. Door middel van de commissie van Plaatselijke leden van den B. N. A. te Utrecht trad de Bond toe als lid van Utrechtsch Kunstverbond, meer bepaaldelijk met het oog op de met medewerking van het Gemeentebestuur te Utrecht op te richten „Bouwraad".

b. Naar aanleiding van de voorgenomen sloopingen van de „Geschutgieterij" te 's-Gravenhage, werd een tweetal adressen verzonden: een aan den Minister van Financien, en daarna een aan den Minister van Oorlog („Mededeelingen" No. 50). De actie mocht tot geen goeden uitslag leiden.

c. Ingevolge het bedanken der Schoonheidscommissie in de Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude is aan den Raad dier Gemeente een schrijven gezonden, waarin onze afkeuring werd geuit over de opheffing van deze zoo hoogst nuttige instelling; welke opheffing door den Burgemeester der Gemeente ten zeerste werd betreurd. („Mededeelingen" No. 51).

d. Aan den Raad der Gemeente Bloemendaal werd een schrijven gericht, waarin de houding, aangenomen door twee architecten en twee gemeenteraadsleden tegenover de, door de Bouwvereeniging „Bloemendaal" ingediende plannen voor arbeiderswoningen, welke plannen door hun architecten waren ontworpen, ten zeerste werd afgekeurd, en de voldoening werd uitgesproken, dat de Gemeenteraad desniettemin die plannen toch had goedgekeurd, waardoor de goede architecten-vakgenooten zijn gehandhaafd. („Mededeelingen" No. 50).

e. Een adres aan den Raad der Gemeente Rotterdam, waarin de Bond haar meening over de verschillende plannen ter verfraaiing van het Hofplein te kennen geeft.

f. Verder schonk de Bond zijn aandacht aan het nieuw ontworpen uitbreidingsplan voor de Gemeente Dordrecht, vervaardigd door den Directeur der Publieke Werken. Waar in dit plan zelfs de elementaire begrippen omtrent stadsuitbreiding niet waren te onderkennen, werd een motiveerend adres verzonden aan den Raad dier Gemeente, met het gevolg, dat dit ingediende ontwerp werd verworpen, en den architect E. J. van der Pek het maken van een nieuw project werd opgedragen.

g. Waar door den voorgestelden, nieuwen loop der geelectrificeerde stoomtram van den Haag naar Rotterdam

door Delft, het plaatselijk schoon onnoodig zou worden aangetast, werd aan het door de verfraaiingsvereeniging „Delfia" aan den Raad van Delft gezonden schrijven, adhaesie betuigd. De beslissing in deze zaak is nog niet ter oore gekomen.

b. Evenzoo betuigde de Bond adhaesie aan het door de „Ned. Ver. van Ambachts- en Nijverheidskunst" inzake het wetsontwerp „tot regeling van het Vakonderwijs" aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gezonden adres.

Naar aanleiding van het bouwongeval te Arnhem, waren in het Weekblad „de Aannemer" beschouwingen vastgeknoopt over de wijze van aanbesteding. Waar deze mededeeling in bewoordingen was gesteld, die afkeuring verdiende, werd door de vier bouwkundige Vereenigingen, op initiatief van onzen Bond een motie van afkeuring in alle technische en dagbladen openbaar gemaakt.

Evenzoo werd aan de vakbladen een woord van afkeuring gezonden over de voorstellingen, die in „de Aannemer" werden gegeven over de aanbesteding van een bad- en zweminrichting te Utrecht (zie „Mededeelingen" No. 49).

En nogmaals moest naar aanleiding van het in „de Aannemer" vermelde officieel verslag der Hoofdbestuursvergadering van den Ned. Aannemersbond geprotesteerd worden tegen een minder juiste mededeeling over het tot stand komen van onze A. A. V. („Mededeelingen" No. 50). In het jaarverslag over 1915 van den Nationalen Woningraad kwamen mededeelingen voor over een schrijven aan de aangesloten Woningbouwvereenigingen door genoemden Raad, betreffende het ingenomen standpunt van den N.A.B. inzake zijn bindende besluiten, welke moeilijkheden zich daarbij hadden voorgedaan, en welken uitslag was verkregen. Waar wij deze handelwijze onjuist achtten, daar er — waarschijnlijk zonder bedoeling — stelling werd genomen tegen het architectenstandpunt, werd door den Bond onmiddellijk de juiste toedracht der zaak aan het Bestuur van den Nationalen Woningraad bekend gemaakt. Het daarop ontvangen antwoord was bevredigend.

Vóór van het onderwerp A. A. V. wordt afgestapt, moet nog worden vermeld, dat aan 150 Gemeenten in ons land een uitvoerige uiteenzetting van de, door den Bond vastgestelde A. V. V. werd verzonden.

Nog zag de Bond zich verplicht zijn oordeel uit te spreken over de uitgave (plaatwerken) op bouwkunstig gebied, van den Heer Gustav Schueler. Waar de wijze om tot deze uitgaven te geraken, indruischen tegen de belangen van den architectenstand, werd het noodig geoordeeld de medewerking van leden van den Bond niet toe te laten, welk besluit werd neergelegd in een motie („Mededeelingen" No. 47 en 52).

Door het Gemeentebestuur van Amsterdam, betreffende den nieuwbouw (als gevolg van de verbreeding) der Vijzelstraat om advies gevraagd, wien de Bond zou willen voordragen tot bouwkundig adviseur voor dezen nieuwbouw, werd de heer de Bazel als zoodanig aangewezen.

Verder trad het Bestuur, daartoe uitgenoodigd door de Gemeente Velsen, als arbiter op inzake een bouwkundige quaestie.

Op uitnoodiging van het Gemeentebestuur van Leeuwarden, een afgevaardigde van den Bond zitting te doen nemen in de commissie van beroep op adviezen der schoonheidscommissie, werd de heer J. Ingenohl aangewezen.

Wat het meer interne vakleven aangaat, hieruit mogen wij het volgende aanstippen, en wel in de eerste plaats het bindend verklaren der Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen. Waar het hier gold een daad, die het vakvereenigingsleven vergt, en ook ten goede komt aan het vak zelf, is het te betreuren, dat dit besluit niet collectief met de andere coalitieerende vereenigingen is genomen, afschoon toegegeven moet worden, dat twee van de vier vereenigingen, te weten: het Genootschap „Architectura et Amicitia", en de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap", wier samenstelling op een anderen grondslag berust, dit moeilijk maakte. Toch heeft onze zustervereeniging „A. et A.", die in dit geval verkeerde, een weg gevonden, de naleving van de door haar zelf mede ingestelde Alg. Reg. te handhaven. Ook de Ver. „B. en V." is bereid bij de eerstvolgende Statutenwijziging te streven naar een oplossing in de gewenschte geest.

Ook op gebied der honorariumregeling werd gewerkt.

In de Geschillen-Commissie voor de Honorariumregeling van arbeiderswoningen, nam de heer Foeke Kuipers voor den Bond zitting.

In de Geschillen-Commissie voor de gewone Honorariumregeling werden afgevaardigd de heeren H. G. Jansen en Paul J. de Jongh.

Het voorstel van den Woningdienst te Amsterdam: het honorarium voor den arbeiderswoonbouw te verminderen, met het oog op 't mogelijk maken der uitvoering ervan in deze tijdsomstandigheden, werd als niet te aanvaarden, afgewezen.

Een onderwerp, niet onmiddellijk het vakvereenigingsleven rakende, doch van grooten invloed op de vorming van de toekomstige leden van het vak, n.m.l. de regeling van het vakonderwijs, had in het afgeloopen jaar de voortdurende belangstelling van den Bond. Binnenkort is actie door den Bond in deze zaak te verwachten.

Ook toonde de Bond zijn belangstelling in de zaak: hoe een goede pensioenregeling van de medewerkers van den architect (de opzichters en teekenaars) tot stand zou zijn te brengen, door het afvaarden van den heer H. G. Jansen in de Commissie, die dit onderwerp in studie zal nemen.

Afgevaardigden in andere Commissiën en Besturen waren:

a. In de Schoonheidscommissie te Huizen (Gooi), de heer Foeke Kuipers.

b. In de Commissie voor Plaatselijk schoon te Voorburg, de heer A. Mondt Jr.

c. In de Bond Heemschut, de heer E. Verschuyl.

d. In het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen, de heeren Jos. Th. J. Cuypers en A. W. Weissman.

e. In de Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs, de heeren Jos. Th. J. Cuypers en J. Ingenohl.

Naast deze min of meer prozaische werkzaamheden, is het prettig mededeeling te kunnen doen van twee merkwaardige gebeurtenissen, waarbij de Bond zijn huldeblijk kon voegen bij de vele andere. Het waren twee zestigjarige jubilea: die van het hooggeschat medelid den heer Dr. H. P. Berlage, en van het 60-jarig bestaan van onze zustervereeniging: het Genootschap „Architectura et Amicitia".

Leden.

Drie leden traden uit den Bond.

Enkelen deden aanvraag, doch hierover is nog geen beslissing gevallen.

Bestuur.

Door het aftreden van de heeren Jos. Th. J. Cuypers en J. Ingenohl, in wier plaats werden gekozen de heeren P. J. Houtzagers en Foeke Kuipers, waarvan eerstgenoemde tot voorzitter verkozen, en de tweede tot onder-voorzitter werd benoemd, onderging eenige wijziging.

Aan den aftredenden voorzitter, die veel voor onzen Bond heeft gedaan, wordt hier nogmaals den dank van den Bond gebracht.

De samenstelling van het Bestuur was in 1916 dus als volgt:

P. J. Houtzagers, voorzitter.
Foeke Kuipers, ondervoorzitter.
Jan de Meyer, 1ste secretaris.
A. Mondt Jr., 2e secretaris.
A. P. Smits, penningmeester.
Jan van den Valk, lid.
M. A. van Nieukerken, lid.

Commissiën.

Verschillende Commissiën droegen ook weer dit jaar het hunne er toe bij, het werk van den B. N. A. te helpen slagen.

a. de Commissie van onderzoek, waarin zitting hebben: de heeren Jos. Th. J. Cuypers, Paul J. de Jongh, K. de Bazel, Jon. Ingenohl en H. A. Reus.

b. De Permanente Prijsvraag-Commissie, waarin zitting hebben de heeren P. J. Houtzagers, Herman van der Kloot-Meyburg, en Paul J. de Jongh.

c. De Commissiën van Plaatselijke leden van den B.N.A. te Amsterdam, 's-Gravenhage en Utrecht.

Haar jaarverslagen zijn hierachter afgedrukt.

Hiermede is het 9de Jaarverslag beëindigd. Moge deze tijd van groeiend gemeenschapsbewustzijn ook haar invloed doen gelden op ons vereenigingsleven, dan zal door de samenwerking der leden de Bond met vrucht zijn werk voor ons vak kunnen doen.

De Secretaris,
JAN DE MEYER.

Dit verslag wordt goedgekeurd. De voorzitter dankt den secretaris, den heer Jan de Meyer, voor zijn arbeid in het afgeloopen jaar.

Vervolgens brengt de penningmeester verslag uit van zijn gehouden beheer, dat met een voordeelig saldo sluit, en leest de begrooting van het volgend vereenigingsjaar voor. Beide worden goedgekeurd.

De heffing naar de Rijksinkomstenbelasting (voorzoover betreft de beroepsinkomsten) wordt bepaald op 10 %.

Besloten wordt als donateur der Vereeniging „Nederlandsch Fabrikaat" toe te treden.

(Slot volgt.)

OVERZICHT VAN DE STIJGING DER ARBEIDSLOONEN, GEDURENDE DEN CRISISTIJD.

Ontleend aan het „Maandschrift voor de Statistiek".

GEMEENTEN.	Tijdstip, waarop het laatst vóór den oorlog het loon werd verhoogd.	Bedrag van het uurloon.	Tijdstip, waarop het thans geldend uurloon werd vastgesteld.	Bedrag van het uurloon.	Percentage, waarmede het uurloon in het tijdvak, loopend van het tijdstip, vermeld in kolom 2, tot dat, vermeld in kol. 4, is gestegen.
1	2	3	4	5	6
		Timmerlieden.			
Amsterdam	1 Mei 1913.	33 cts.	20 Nov. 1916.	38 cts.	15 pCt.
's Gravenhage	1 Mei 1914.	31 »	1 Mei 1916.	35 »	13 »
Wormerveer	1 Juli 1913.	28 »	1 Mei 1916.	30 »	7 »
Haarlem	6 Mei 1912.	27 »	21 Febr. 1916.	29 »	7 »
Hilversum	1 Mei 1914.	26 »	1 Mei 1916.	28 »	8 »
Bussem	1 Juni 1913.	25 »	1 Juni 1916.	27 »	8 »
Laren—Blaricum	1 Mei 1914.	25 »	1 Aug. 1916.	27 »	8 »
Enschede	1 Juni 1913.	23 »	1 April 1916.	25 »	9 »
Zwolle	30 Dec. 1913.	23 »	1 Mei 1916.	25 »	9 »
Haren	5 Maart 1914.	22 »	Maart 1916.	24 »	9 »
Leeuwarden	1 Jan. 1913.	22 »	1 Jan. 1916.	25 »	14 »
Boxtel	13 April 1914.	19 »	17 Juli 1916.	22 »	16 »
Groningen	1 Jan. 1913.	25 »	1 Jan. 1917.	30 »	20 »
IJmuiden en Velseroord	15 Juni 1914.	28 »	1 Jan. 1917.	34 »	21 »
Stiens	1 April 1914.	18 »	1 Juni 1916.	22 »	22 »
's Hertogenbosch	1 Mei 1914.	21 »	1 Jan. 1917.	26 »	24 »
Oude Pekela	1 Maart 1914.	20 »	6 Maart 1916.	25 »	25 »
Valkenswaard	15 Mei 1914.	18 »	1 Jan. 1917.	23 »	28 »
Opsterland	1 Maart 1913.	19 »	1 Maart 1917.	26 »	37 »
Tjalleberd e. O.	1 Maart 1914.	19 »	1 Jan. 1917.	26 »	37 »
Siddeburen	1 April 1914.	19 »	1 Maart 1917.	27 »	42 »
		Metselaars.			
's Gravenhage	1 Mei 1914.	33 cts.	1 Mei 1916.	37 cts.	12 pCt.
Wormerveer	1 Juli 1913.	30 »	1 Mei 1916.	32 »	7 »
Haarlem	6 Mei 1912.	27 »	21 Febr. 1916.	29 »	7 »
Hilversum	1 Mei 1914.	28 »	1 Mei 1916.	30 »	7 »
Bussum	1 Juni 1913.	27 »	1 Juni 1916.	29 »	7 »
Laren – Blaricum	1 Mei 1914.	26 »	1 Aug. 1916.	28 »	8 »
Enschede	1 Juni 1913.	24 »	1 April 1916.	26 »	8 »
Boxtel	13 April 1914.	19 »	17 Juli 1916.	22 »	16 »
's Hertogenbosch	1 Mei 1914.	22 »	1 Jan. 1917.	26 »	18 »

1	2	3	4	5	6
		Opperlieden.			
's Gravenhage	1 Mei 1914.	28 cts.	1 Mei 1916.	32 cts.	14 pCt.
Wormerveer	1 Juni 1913.	25 »	1 Mei 1916.	27 »	8 »
Hilversum	1 Mei 1914.	24 »	1 Mei 1916.	26 »	8 »
Haarlem	6 Mei 1912.	22 »	21 Febr. 1916.	24 »	9 »
Enschede	1 Juni 1913.	21 »	1 April 1916.	23 »	10 »
Laren--Blaricum	1 Mei 1914.	22 »	1 Aug. 1916.	23 »	10 »
Bussem	1 Juni 1913.	22 »	1 Juni 1916.	25 »	14 »
's Hertogenbosch	1 Mei 1914.	19 »	1 Jan. 1917.	22 »	16 »
Boxtel	13 April 1914.	16 »	17 Juli 1916	19 »	19 »
		Grondwerkers.			
Amsterdam	1 Febr. 1912.	30 cts.	1 Febr. 1917.	35 cts.	17 pCt.
's Gravenhage	1 Mei 1914.	28 »	1 Mei 1916	32 »	14 »
Haarlem	19 Jan. 1914.	26 »	27 Maart 1916.	28 »	8 »
Bussum	1 Juni 1913.	22 »	1 Juni 1916.	25 »	14 »
		Loodgieters.			
Amsterdam	1 Maart 1913.	32 cts.	16 Oct. 1916.	38 cts.	19 pCt.
		Schilders.			
Wormerveer	15 Maart 1914.	26 cts.	15 Maart 1916.	28 cts.	8 pCt.
Steenwijk	9 April 1914.	18 »	1 Maart 1916.	20 »	11 »
Zaandam	1 Maart 1914.	26 »	1 Maart 1917.	30 »	15 »
Bussum	1 Jan. 1914.	24 »	Febr. 1917.	28 »	17 »
Hilversum	1 Jan. 1914.	24 »	Febr. 1917.	28 »	17 »
Leeuwarden	1 April 1913.	21 »	1 Febr. 1917.	25 »	19 »
Groningen	1 Jan. 1913.	23 »	8 Jan. 1917.	29 »	26 »
		Sloopers.			
Amsterdam	1 Mei 1913.	31 cts.	1 Mei 1916.	36 cts.	16 pCt.
		Stucadoors.			
's Gravenhage	1 Maart 1914.	30— 37 cts.	1 Maart 1917.	34— 43 cts.	16 à 15 pCt.
Boxtel	13 April 1914.	20 »	17 Juli 1916.	23 »	15 »

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 18. Verslag van de 1394ste Ledenvergadering van 25 April 1917.

Club Haagsche Leden A. et A. Causerie met lichtbeelden van Dr. Jan Kalf. Het landseigene in de Nederlandsche bouwkunst.

Ingezonden. Over de verbouwing van «de Maerle». door J. W. Hanrath. — Antwoord aan den H. C. Muller, door R. N. Roland Holst.

Naar aanleiding van de verbouwing van huize «de Maerle», door H. Th. Wijdeveld.

Mededeelingen van de Redactie.

Termijnverlenging. Prijsvraag voor een Rijks-Academie van Beeldende kunsten te Amsterdam, door van Eyck, architect te Bussum.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende kunsten. Inlichtingen VIII.

DE BOUWWERELD No. 18. Lezing van Willem C. Brouwer. Over de belangrijke plaats welke de beeldhouwkunst behoort in te nemen in de bouwkunst en een organisch geheel moet vormen met de architecturale schoonheid van den bouw en zelf architecturale schoonheid behoort te zijn, met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Prijsvragen, examens en tentoonstellingen.

Verslagen van vergaderingen. Hubert Hoste over: Nederlandsche architectuur van onzen tijd.

DE INGENIEUR No. 18. Voorwaarden voor de levering van stroom door intercommunale electriciteitsbedrijven. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van 24 Februari 1917, door J. G. Bellaar Spruyt, met afbeelding.

De titel «Ingenieur» in Oostenrijk, door R. A. van Sandick.

De haven van Breskens, door ir. H. van Oordt, met afbeeldingen.

Draaistel-locomotieven met flensverdunning aan de eerste vaste as door ir. C. A. S. Hamelink, met afbeeldingen.

Normaliseering van arceeringen en kleuren op werkteekeningen, door ir. H. Enns van Gelder.

Ingezonden stukken. De uitgaaf der volledige verslagen van de Afdeeling voor Werktuigen en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door ir. J. C. Dijxhoorn. Grijze boekjes en «De Ingenieur». Open brief, door W. Fr Boterhaven de Haan. — Centrale verwarming door middel van warm water, door ir. J. W. Lubberhuizen. — Een gewijzigd vliegtoestel. door ir. D. W. Gijswijt.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) no. 18. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Examens. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 18. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

Teekenen des tijds II (slot).

GEWAPEND BETON, Uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 29: De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek te 's Gravenhage, door ir. V. D. M. Kentie. — De nieuwe Duitsche gewapend-beton voorschriften, door ir. G. J. Meijers. — Verleende Octrooien. — Basaltmuren, door T. Huitema — Boekbesprekingen op de Jaarbeurs. — Betonijzerbond. — Industr. Maatsch. van F. J. Stulemeijer & Co. — Rijkscommissiezie in zake den aanvoer en de distributie van bouwmaterialen. — Zwitsersche Jaarmarkt.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder Redactie van Prof. J. A. van der Kloes bevat in No. 5: Baksteenindustrie. — Basaltmuren. — Beweerde waterdichtheid. — Aangevraagde octrooien. — Toenemend verbruik van schelpkalktrasmeel — Microscopisch onderzoek van hout. — Ond-Indisch smeedwerk

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Schrijver-Teekenaar bij het Hoogheemraadschap Delfland, op het bureau van den Ingenieur te Delft. Jaarwedde f 1200, klimmend tot f 1600 en pensioen. Diploma Waterbouwkundig Opzichter gevraagd. Zich vóór 21 Mei, met afschriften van getuigschriften, schriftelijk te wenden tot den Ingenieur van Delfland, J. Groenendaal Jr. te Delft. (1)

— Adjunct-Gemeentebouwkundige te Woerden, tevens belast met de diensten der reiniging en der plantsoenen en wegen. Aanvangsjaarwedde f 1000. Benoeming voor een jaar, met uitzicht daarna tot gemeente-bouwkundige te worden benoemd. Uitvoerige sollicitaties met afschriften vóór 24 Mei a.s. aan den Burgemeester. (1)

— Bouwkundig Ingenieur, als Adjunct-Directeur der Gemeentewerken van Enschede. Salaris f 2500 tot f 3500. Stukken vóór 10 Juni 1917 aan Burgemeester en Wethouders. (1)

— Onderwijzer in Smeden-Bankwerken aan de Ambachtsschool te Tiel. Jaarwedde f 900 tot f 1200, met f 100 voor de akte Mf en f 50 voor diploma Vakonderwijzer. Tegenw. titul. is ook voor enkele uren onderwijzer aan de winteravondschool. Benoeming voor een jaar, daarna vast. Stukken vóór 20 Mei aan den directeur J. W. Willemsen. (1)

— Tijdelijk Leeraar (plaatsvervangend) voor Vakteekenen aan timmerlieden aan de Ambachtsschool, Timorplein 21, Amsterdam, tegen 1 Juni a.s., 28 lessen p. week, jaarwedde f 1400. Brieven met afschriften en teekeningen uiterlijk 16 Mei a.s. aan den Directeur E. Jelsma. (1)

— Opzichter-Teekenaar, bij de Gemeentewerken te Sneek, tegen 1 Juli a.s. Jaarwedde f 1000, klimmend tot f 1300. Pensioenbijdrage 7 pCt. Voornamelijk voor onderhoudswerken, gedeeltelijk in eigen beheer. Benoeming voorloopig voor 6 maanden, daarna vast. Uitvoerige sollicitaties vóór 21 Mei a.s. aan den Gemeente-architect. (1)

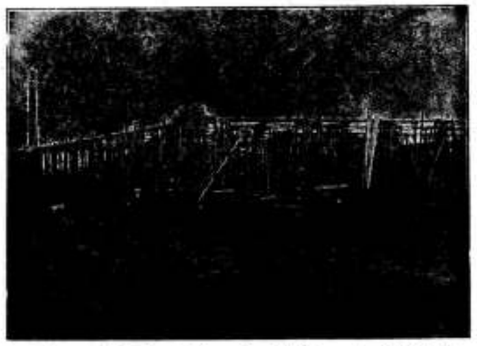
— Directeur der Ambachtsschool en Avondvakteekenschool te Hulst. Jaarwedden resp. f 1900 en f 400, klimmend tot f 2110 resp. f 490. Woning beschikbaar tegen een jaarhuur van f 220. Indiensttreding medio Augustus a.s. Stukken vóór 1 Juni 1917 aan het Bestuur. (1)

— Aankomend Bouwkundig Teekenaar, terstond op werk te 's Gravenhage. Salaris f 80 p. m. Uitvoerige brieven aan architect L. Zwiers, Amsterdam. (1)

— Chef-Teekenaar bij den architect Kors Visser te Ijmuiden. Salaris nader te bepalen. Brieven met afschriften vóór 15 Mei 1917. (2)

— Bouwkundig Opzichter voor belangrijk werk te Rotterdam. Brieven letters B. O. Advert.-bureau J. D. v. d. Kaag, Zwartjanstraat 125a, Rotterdam. (2)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

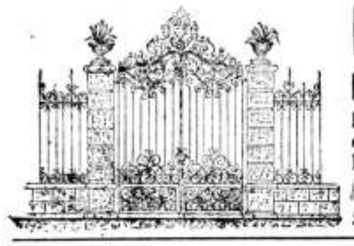
de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5 eDoor het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet hechtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmerenSchoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
90%
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No 10
DIRECTIE E.J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT JACOB VAN CAMPEN AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUND. -- WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS ENZ.
ALLE EXAMENS IN 6 M.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. 't Gilde C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 19 MEI 1917. No. 20

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Dr. P. J. H. Cuypers.

1827 — 16 Mei. — 1917.

Woensdag 16 Mei j.l. heeft de nestor der Nederlandsche bouwmeesters in goede gezondheid zijn negentigsten verjaardag gevierd en dit feit is in zijn geboorteplaats Roermond gepaard gegaan met verschillende plechtigheden en een algemeen huldebetoon der geheele burgerij. — De dagbladpers bevat kolommen vol, die op deze huldiging betrekking hebben en zal gewis nog meer stof vinden in de betoogingen, die men voornemens is te houden, o. a. in Amsterdam, waar de bouwmeester zoovele jaren geleefd en gewerkt heeft. — Het weekblad „Architectura" heeft het nummer van Zaterdag j.l. geheel gewijd aan dezen feestdag en aan den grijzen meester opgedragen. — Wij stemmen gaarne in met de welgemeende bewoordingen, waarin Berlage, De Bazel, Lauweriks en anderen hun gevoelens uitspraken en voegen bescheidenlijk ook onze hulde daarbij. — Durven wij ook niet, zooals „de Tijd", boudweg voorspellen, dat de thans negentigjarige de honderd zal halen („de Tijd" kan het weten), wij wenschen hem van harte toe, dat hij nog geruimen tijd tot de levende bouwmeesters zal blijven behooren, thans nu hij het heeft mogen beleven, na zooveel jaren van onvermoeiden arbeid en onversaagd strijden, dat hij algemeen wordt erkend als den grootsten Nederlandschen bouwmeester van zijn tijd en de geslachten, die hij heeft zien geboren worden, zijn verdiensten ten opzichte van de Nederlandsche bouwkunst hebben leeren waardeeren. — Wat wij hier schrijven is niet meer dan een druppel in den stroom van gelukwenschen, die den jubilaris in deze dagen zal toevloeien, maar wij willen het toch hierbij laten, niet uit gebrek aan belangstelling in het zeer gedenkwaardig feit, maar overwegende, dat bij al hetgeen bij vroegere gelegenheden en thans tot en over Cuypers gezegd en geschreven is, moeilijk iets nieuws of origineels meer te zeggen valt. — Hulde den man, die ook wij gaarne als den meester van zijn tijd in de bouwkunst erkennen.

Tuinsteden.

II.

Actie en Reactie.

Nog is de tuinstadbeweging in de Residentie slechts enkele weken gaande of reeds doet zich de onverbiddelijke natuurwet gelden, dat elke actie door een reactie wordt gevolgd.

Was op de eerste bijeenkomst van belangstellenden op 27 April de instemming met de plannen van het Comité overheerschend, in de tweede bijeenkomst, die dezer dagen plaats had, was wel niet bepaald oppositie, maar er waren toch sprekers, die de uitvoerbaarheid der plannen in twijfel trokken en over het algemeen openbaarde zich naast veel welgemeenden lof voor de belanglooze moeite, die de heeren zich gegeven hadden, een zeker pessimisme tegenover het begrijpelijke optimisme van het Comité!

Men leeft nu in afwachting van hetgeen er verder gebeuren zal. Oproeping van allen, die bepaald instemming met het plan hebben betuigd tot het oprichten eener coöperatieve bouwvereeniging, verkiezing van een voorloopig bestuur, waaraan het opmaken der concept-statuten zal worden opgedragen, opnieuw vergaderen ter behandeling en en vaststelling der statuten, enz., enz., de gewone, vrij lange, weg, die afgelegd moet worden, voordat een vereeniging volgens de Nederlandsche wet effectief kan gaan werken. —

Dat alles vereischt nogal tijd en in dien tijd zal zeer zeker de reactie en de oppositie eerst goed voor den dag komen. De ontwerpers van het plan zullen daardoor wel niet verrast worden, want zij hebben gewis reeds vooruit het voor en tegen ampel overwogen. Een voorloopig en ook een definitief bestuur van een op te richten vereeniging zal ook kracht genoeg moeten kunnen ontwikkelen, om aan reactie en oppositie het hoofd te bieden. Het moet zich niettemin op een moeilijken strijd voorbereiden, een strijd, die gevoerd zal worden met alle soorten van wapenen en met de meest uiteenloopende bedoelingen.

Tegen de plannen van de Tuinstadwijk „Houtrust" van de heeren Boven en Hoek is het vuur reeds geopend. Een correspondent van „Ons Eigendom", weekblad tot behartiging der Belangen van Huis- en Grondeigenaren en Bouwkundigen in Nederland, deelt in het nummer van 12 Mei j.l. van genoemd blad mede, dat hem een prospectus van „Houtrust" in handen gekomen is. Wij verwijzen hier naar ons nummer van 28 April j.l., waarin de voornaamste bijzonderheden van het plan van Boven-Hoek zijn vermeld. Red.).

De schrijver in „Ons Eigendom" zegt van het prospectus bovenbedoeld:

„Het is een zeer merkwaardig stuk, dat dubbel en dwars de aandacht der particuliere bouwers waard is. Want, mocht het plan inderdaad uitvoerbaar zijn, en mocht men 't in zijn hoofd krijgen aan alle vier de hoeken van de stad zoo'n vereeniging te stichten, dan konden de particuliere bouwers hun zaak wel liquideeren en naar een andere broodwinning uitzien. Dan toch zouden ze geheel uitgeschakeld zijn."

De veronderstelling is zeker niet gewaagd, dat de schrijver zelf tot de kringen der particuliere bouwers behoort, en wanneer dit zoo is ontneemt het wel wat aan de waarde van zijn betoog, dat dan onmogelijk objectief kan zijn, maar wij meenen toch, de belangstellenden in het tuinstadvraagstuk niet te mogen onthouden, wat deze opposant tegen „Houtrust" aanvoert, na een uit reksel uit het prospectus te hebben gegeven, dat wij meenen thans achterwege te kunnen laten.

Het komt op het volgende neer:

Het in dit gouden bergen belovend prospectus uiteengezette streven, zal ik van tweërlei standpunt bekijken.

Eerst van principieel standpunt, en in een volgend artikel van possibiliteits-standpunt.

Hoe fraai de woordenkeus ook is, en hoe rethorisch ook over stadsschoon wordt gesproken (dat heb ik maar uit het prospectus geschrapt), de vereeniging, welke men wil stichten is niets dan een gewone coöperatieve vereeniging. Alleen behooren de leden tot een geheel andere categorie. Want behooren de leden van zoo'n vereeniging gewoonlijk tot de klasse, welke tusschen f 250 en f 450 huur verwonen, dit maal zullen ze tot gegoeden moeten behooren met — op normale tijden berekende — inkomens van f 3500—f 6000. Dat is natuurlijk tot daarentoe. In die andere coöperatieve vereenigingen — niet te verwarren met de volgens de Woningwet toegelaten z.g. coöperatieve woningbouw-vereenigingen — koopen de leden den grond, al dan niet met eigen of geleend geld, laten samen de huizen voor geleend geld bouwen en worden dan later, zij of hun kinderen, eigenaar van hun huis. Dát is ook het doel, zij willen een eigen huis hebben, en omdat ze niet het geld hebben om er een direct te koopen, trachten ze het langzamerhand te bereiken. Zóó bestaat er op 't oogenblik een vereeniging van inspecteurs en administratieve ambtenaren der politie, maar Hoeren doet ze zoo weinig, dat nu ook anderen een huis in de combinatie kunnen krijgen.

Bij deze nieuw ontworpen combinatie zullen de leden na jaren, — en hoeveel jaren waag ik niet te voorspellen, maar het zullen er heel veel zijn — een kapitaal krijgen, in 't allergunstigste geval zoo groot als de waarde van het huis dat ze bewonen, welk geval zich, naar ik globaal heb uitgerekend, alleen misschien zal kunnen voordoen, als ze als baby in de woning zijn gekomen en er als honderdjarige uitgedragen worden. D.w.z. principieel, want bij de possibiliteits-bespreking zal ik aantoonen dat bij den exploitatie-opzet nooit sprake zal kunnen zijn van kapitaal inverdiening.

Doch aangenomen dat er werkelijk bespaard zou kunnen worden, dan heeft iemand, die in dezen tijd f 900 kan verwonen — en om het voorzichtig te ramen, vergroot ik de ouderwetsche breuk van een zevende tot een zesde — minstens f 5400, laat ik nog voorzichtiger ramen, minstens f 5000 inkomen. En iemand die dat heeft, 't zij als salaris, 't zij als inkomen uit kapitaal, kan zelf wel direct het krabbeltje op zij leggen dat overblijft als voordeelig verschil tusschen huur en kosten van afschrijving, rente en administratie. Hij heeft de vereeniging niet noodig als bankier.

Daar komt nog bij, dat iemand met f 5000 in dezen crisis duren tijd allicht, als hij een nieuwe woning moet betrekken, zal trachten wat goedkooper uit te zijn en, als in een tuinstadwijk een huis van f 800 open is, dat zal verkiezen. Ik meen gerust te mogen aannemen, dat wie in dezen tijd een woning gaat betrekken van f 900 huur, een inkomen heeft dat de f 6500 te boven gaat.

Is dit zoo, en ik ben overtuigd dat 't zoo is, dan durf ik met gerust geweten constateeren, dat zoo iemand best een f 100 per jaar op zij kan leggen uit zichzelf, zonder dat hij 't in zijn levenswijze voelt. En dat hij geen coöperatieve bouwvereeniging noodig heeft om dat voor hem te doen. Nog daargelaten, maar daar kom ik, zooals gezegd, later op terug, dat er niet aan te denken valt dat er f 100, zelfs geen f 50, zelfs geen f 10 te besparen valt.

Iemand, die f 6000 inkomen heeft, kan, als hij dan al een eigen huis wil hebben, er best een koopen, al is 't dan ook met een zware hypotheek, welke hij, wanneer hij op erfpacht bouwt — en dat zal deze nieuwe vereeniging ook doen — op gemakkelijke voorwaarden van de gemeente kan krijgen.

Want men dient niet te vergeten, dat de nieuwe coöperatieve vereeniging in dit opzicht achterstaat bij de bestaande, buiten de woningwet om werkende, dat ze nooit eigenaresse van den grond wordt, terwijl in de gewone coöperaties de aandeelhouders ten slotte eigenaars worden èn van het huis dat zij of hun erfgenamen bewonen, èn van den grond, waarop dit staat.

Wat ik heb gezegd over de verwoners van f 900 huur, geldt mutatis mutandis ook van die met den huurprijs van f 500 en tusschenliggende. Vooral in dezen tijd.

Maar . . .

Is voor steun aan een vereeniging van dergelijke personen, de kas der gemeenschap wel aangewezen?? Moeten menschen met dergelijke inkomens, die zich op deze wijze bevoordeelen willen, nog bevoordeeld worden door de gemeente door toestaan van een progressieve erfpachtsrente, waardoor de gemeenschap dus de eerste jaren benadeeld wordt in haar inkomen en eerst later dit nadeel wordt ingehaald . . . als 't wordt ingehaald. Want, als de coöperatie eens den weg opgaat van de vele coöperaties op bouwgebied welke we hier gehad hebben en welke alle door onderlinge geschillen te gronde zijn gegaan — dat is heel wat anders dan de blijvende band tusschen de bewoners, welke de ontwerpers van 't plan voorspiegelen — of als ze eens failliet mocht gaan? Wat dan?

M.i. moet hier onverbiddelijk de leus van de gemeente gelden: hands off! Dat gemeenschapsgeld wordt gebruikt om economisch zwakken te helpen, soit! Maar het mag nooit gebezigd worden om goed gesitueerden, want zoo mogen de personen met f 3500 tot f 6000 inkomen genoemd worden, in een particuliere liefhebberij te steunen. Van de eerste categorie kan desnoods nog worden beweerd, dat betere woningverhoudingen aan de hygiëne, arbeidskracht etc. ten goede komen; voor de laatste categorie verval'en al deze argumenten.

Principieel is dus gemeentesteun in deze af te keuren. En de vereeniging staat of valt met of zonder gemeentelijken, financieelen steun.

Ik kan de particuliere bouwers dan ook niet genoeg waarschuwen zich flink te laten hooren, want ik heb eenige reden om aan te nemen dat achter deze geheele beweging ook weder de afdeeling Bouwbedrijf der Gemeente staat, belichaamd in den heer Bakker Schut, die, zijn mijn inlichtingen juist, alles van dezen opzet afwist niet alleen, maar er reeds maanden geleden mede doende was. De particuliere bouwers dienen dus allen in het geweer te komen en krachtig er op te wijzen, dat het ongehoord zou zijn een in normale tijden bloeiend — en in deze abnormale tijden reeds door de in 1915 begane fout der gemeente stilgelegd — bedrijf, lam te slaan door absoluut ongerechtvaardigden financieelen steun aan financiëel goed gesitueerden en nog daarenboven van een, naar ik in een volgend artikel zal aantoonen, onuitvoerbaar plan.

* * *

Wij laten voorloopig de beoordeeling van de waarde der argumenten van dezen schrijver aan den scherpzinnigen lezer over. Over principes kan men van meening verschillen en lang redeneeren. Wij zijn er echter benieuwd naar, op welke gronden de schrijver nader de onuitvoerbaarheid van het plan zal aantoonen. Dit is o.i. van vrij wat meer belang, want gelukt hem dit ook maar ten deele, dan kan hij het heer die het tegenbewijs willen leveren, lastig genoeg maken.

Evenwel zal ook dan de strijd voorloopig wel onbeslist moeten blijven, want er zijn, bij het tuinstadvraagstuk nog te veel onberekenbare factoren in het spel, die toch inderdaad van grooten invloed kunnen zijn.

Men vergete niet, dat dit vraagstuk voor Nederland nog vrijwel nieuw is. Met de volkshuisvesting houdt men zich hier te lande weliswaar nu reeds gedurende een aantal jaren bezig en het tuinstadvraagstuk houdt daarmede wel verband, omdat men het eerste tuinstadbeginsel, zooveel mogelijk open bebouwing waar het eenigszins kan bij volkswoningbouw wil toepassen, maar een geheel zuiver voorbeeld van Tuinstadbouw op coöperatieven grondslag is, voor zoover wij weten, hier te lande nog niet aan te wijzen.

Wij kunnen ons vergissen en doen dan bij voorbaat amende honorable voor onze onwetendheid.

Het is moeilijk uit te maken wat belangrijker is, de volkswoningbouw of de tuinstadbouw. Oogenschijnlijk is volkswoningbouw een zaak van grooter algemeen belang, omdat men daaraan in alle beschaafde landen, zoowel in de groote en kleine steden als op het platte land zijn aandacht moet wijden, maar feitelijk heeft de tuinstadbouw, ook al hebben daarbij inzonderheid de groote steden een overwegend belang, een veel wijdere strekking. Goede huisvesting van den arbeider is voorzeker een gewichtig sociaal belang te noemen en kan voor de natie zegenrijke gevolgen hebben. Zij kan groote verbetering in den algemeenen socialen toestand veroorzaken maar een hervorming daarvan beoogt zij niet. Tuinstadbouw en het wonen in tuinsteden schijnt echter bestemd een algeheele hervorming in de woningcultuur in de groote steden teweeg te brengen. Wellicht zal dit eerst in een vrij verre toekomst geschieden, maar, dat de hervorming komen zal en komen moet achten wij zoo goed als zeker.

Zij zal gepaard gaan met een algemeene levensvereenvoudiging en dit is wel een der voornaamste redenen, waarom tuinstadbouw in onzen tijd aanbeveling verdient.

Wij betwijfelen of in de Residentie de verre strekking der beweging nog wel bevroed wordt. Zooals wij reeds opmerkten heeft de thans heerschende woningnood de belangstelling zeer in de hand gewerkt. Ware het om volkshuisvesting te doen geweest, er zou lang niet zooveel animo geweest zijn. Deze zaak heeft te veel een social tintje, dan dat de gemiddelde Hagenaar er zich bijster voor interesseert. Tuinstadbouw, het woord doet niet zoo dadelijk denken aan arbeidsgeschillen, werkstakingen, huurregeling en andere vervelende dingen, het klinkt sympathieker en de zaak heeft bovendien een aesthetischen kant, waarop de heer Bosma op handige wijze het licht van zijn projectielantaarn concentreerde. Hij heeft daarmede veel succes gehad, maar de andere zijden van het vraagstuk zullen ook eerst nog wel eens in het licht gesteld mogen worden. Daarop hopen wij dan ook in een volgend nummer terug te komen.

Vereenigingen.

BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Slot.

Bij de verkiezing van drie Bestuursleden, door het periodiek aftreden der heeren Jan de Meyer, A. Mondt Jr. en M. A. van Niekerken, welke laatste voor een herbenoeming niet meer in aanmerking wenschte te komen, wordt het meeste aantal stemmen uitgebracht op de heeren: Jan de Meyer, Adr. Moen en A. Mondt Jr., die hun benoeming aanvaarden.

De Voorzitter dankt den heer van Niekerken voor hetgeen hij als bestuurslid voor den Bond heeft gedaan.

De benoeming van een voorzitter volgt.

Uitgebracht worden 13 stemmen, waarvan de heer Houtzagers 11 stemmen verkrijgt.

De heer Houtzagers is dus gekozen.

De Voorzitter dankt voor het in hem gestelde vertrouwen en zal gaarne zijn mandaat voortzetten naar zijn beste weten en trachten de belangen van den Bond te blijven behartigen.

Verder hebben de verkiezingen plaats van:

a. 3 leden voor de commissie van onderzoek.

De aftredende leden, de heeren de Bazel, Cuypers en Ingenohl, worden gekozen.

b. Een lid in de commissie voor de bouwverordeningen door het bedanken van den heer C. J. de Haas.

De heer J. E. v. d. Pek wordt met 11 stemmen gekozen.

c. Een afgevaardigde in de commissie voor het plaatselijk Schoon te Voorburg.

De heer H. Fels wordt met algemeene stemmen gekozen.

De Voorzitter stelt voor, het afgetreden lid, tevens voorzitter van genoemde commissie, den heer Looyen, dank te betuigen voor de uitstekende wijze waarop hij zijn taak heeft verricht.

Hiertoe wordt besloten.

d. Een lid in de Bouwkunst-commissie van den Bond „Heemschut" door het bedanken van den heer Herman v. d. Kloot Meyburg.

De heer Verschuyl wordt gekozen.

De Voorzitter dankt het Stembureau voor haar verrichten arbeid.

Hierna volgt een bespreking van

a. eens schrijven van de Amst. Schoonheidscommissie betreffende toepassing van eene nieuwe werkmethode, n.l. het instellen van een steeds wisselende lijst van jonge, artistiek begaafde bouwkundigen, waaruit de bouwheer een keuze kan doen ter verkrijging van een nieuw ontwerp indien uit het door zijn vertegenwoordiger ingediend ontwerp de onbevoegdheid van dien ontwerper blijkt en

b. een schrijven van de Schildersvereeniging „St. Lucas" betreffende het doen zitting nemen van schilders in de Amsterdamsche Schoonheidscommissie.

Sub a komt in behandeling.

Het advies van de Commissie van Plaatselijke leden van den B. N. A., door het bestuur van den B. N. A., daarom gevraagd, ging accoord met het voorstel.

Na een lange gedachtenwisseling werd een door den heer Weissman gestelde motie aangenomen, luidende als volgt:

„De Bond v. Nederl. Archit., den 21sten April ('17) vergaderd, nam kennis van het voorstel der Amsterd. Schoonheidscommissie aan B. en W. van Amsterdam om een lijst van jonge artistiek begaafde bouwkunstenaars samen te stellen die kunnen worden aangewezen om ontwerpen te vervaardigen ter vervanging van andere, die onvoldoende bleken. De Bond meent, dat het samenstellen dezer lijst, die als overgangsmaatregel zou kunnen worden aanvaard, zal moeten geschieden door de bouwkunst-lichamen, die vertegenwoordigd zijn in de schoonheids-commissie.

dat zij, die volgens deze lijst, ontwerpen zullen maken, zich niet moeten bepalen tot het ontwerpen der gevels, doch ook de platte gronden en in het algemeen de geheele architectonische ordonnantie zullen hebben te ontwerpen".

Besloten wordt deze motie ter kennis te brengen van B. en W. van Amsterdam.

Betreffende punt b. werd ook het oordeel der Plaatselijke Commissie gevraagd, dat afwijzend luidde. Een lange bespreking bracht het resultaat, dat de Ver. „St. Lucas" zal worden bericht, niet mede te kunnen gaan met het beperkte voorstel: door een schildersvereeniging twee leden te doen afvaardigen, en te harer kennis te brengen de navolgende eveneens door den heer Weissman gestelde motie:

„De Bond van Ned. Arch. spreekt als zijn meening uit, dat het in het algemeen wenschelijk is, dat naast de architecten ook nog andere beeldende kunstenaars in de Schoonheidscommissie zitting kunnen nemen".

Ten slotte werd besloten het onderstaande rondschrijven aan de groote Gemeenten te richten.

AMSTERDAM, Mei 1917.

Aan Edelachtbare Heeren Burgemeester en Wethouders der Gemeente.

Edelachtbare Heeren,

In de jongstgehouden ledenvergadering van den Bond van Nederlandsche Architecten zijn twee punten behandeld, die wij gaarne onder uwe geëerde aandacht willen brengen, n.l. a. de wijze, waarop aan den dienst der Gemeentewerken de bouwkunstige plannen (ook het ontwerpen der uitbreidingsplannen) tot stand komen.

b. het bouwen van noodwoningen ter voorziening in de behoeften der volkshuisvesting.

Hierbij golden de volgende overwegingen en conclusiën:

a. Een directeur der gemeentewerken heeft vele takken van dienst van aard verschillend onder zich, welke onafgebroken zijn aandacht vragen. Daardoor zal het hem niet mogelijk zijn aan de meer omvangrijke en aesthetische vraagstukken op bouwkunstig gebied, die aan de orde komen, die aandacht te schenken en zich zóó te geven als voor een goed ontwerp noodzakelijk is. In zeer groote Gemeenten, als Amsterdam b.v., mag dit bezwaar worden ondervangen door het aan hem toevoegen van een aesthetisch adviseur (in andere groote Gemeenten is de zorg voor het bouwkundig gedeelte aan een Gemeentearchitect toevertrouwd), in kleinere Gemeenten echter wordt het systeem gevolgd het voornaamste deel van het werk, het ontwerpen, over te laten aan een meer of minder bekwaam tekenaar — „geroutineerd ontwerper"; zooals het in de oproepingen tot solisitaties veeal heet —; waarbij diens werk, door den Directeur, en vele andere ambtenaren, en bovendien somtijds door adviezen van buitenaf, zoodanig wordt beïnvloed, en bewerkt, dat men tot slot van een architectonische schepping niet meer kan spreken.

Als jongste voorbeeld kan worden aangehaald een advertentie die in de avondbladen van 8 Maart j.l. heeft gestaan, luidende als volgt:

Teekenaar Uitbreidingsplan. Bij het Bedrijf Openbare Werken te Velsen wordt gevraagd in tijdelijken dienst een bekwaam Teekenaar, bekend met het landmeten en waterpassen, als hulp bij het maken der uitbreidingsplannen.

Ervaring in bovenbedoelde richting strekt tot aanbeveling.

Salaris pl.m. f 150 per maand.

Uitvoerige sollicitaties (met opgaaf van verlangd salaris) alléén schriftelijk in te zenden vóór 1 April a.s. aan den Directeur van Openbare Werken.

Waar veelal de Directeuren der Gemeentewerken worden gerecruteerd uit technische ambtenaren — in het bovenstaande geval was de Directeur der gemeentewerken (te Velsen), aan wien door B. en W. het maken van het uitbreidingsplan voor hun Gemeente is opgedragen, vroeger werkzaam bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg Mij. — is het gevaar te duchten, dat de te maken ontwerpen niet zoodanig zijn, dat alle belangrijke factoren, zoowel van aesthetischen als technischen aard tot hun recht worden gebracht, daar de eigenlijke ontwerper, soms niet toegerust met 't vereischte talent of noodige bekwaamheid en ondervinding voor de moeilijke taak, ook niet onbevangen tegenover zijn opgaaf heeft kunnen staan.

In 't algemeen moet de wenschelijkheid worden uitgesproken meer gebruik te maken van een aesthetisch geoefende kracht, liefst iemand, die niet geheel in het ambtelijk verband staat. Verschillende zeer kleine Gemeenten zouden met het oog op de kosten kunnen samenwerken, en gezamenlijk een aesthetisch adviseur kunnen aanstellen.

b. Naar aanleiding van een aan den Bond gezonden afschrift van het door den Nationalen Woningraad gezonden schrijven, betreffende het voorzien in den Woningnood en Woningbouw door het bouwen van noodwoningen aan de Gemeentebesturen in Nederland werd vastgesteld, dat het bouwen van noodwoningen niet noodig zou zijn geweest, indien door de langzame administratie-inrichting der Openbare Diensten het uitvoeren der plannen van woningbouwvereenigingen minder zou zijn vertraagd. 't Is aan te toonen, dat dit zich niet bepaald tot maanden, doch dat er jaren mee gemoeid zijn. Het brengt tevens den particulieren architect, aan wien het maken der plannen, en het leiden der uitvoering is opgedragen, ten opzichte van het in dienst houden van zijn, voor zulk een werk bestemd personeel, in verlegenheid, daar hij niet de minste zekerheid heeft, wanneer de volgende stap in de reeks, leidende tot de uitvoering, zal plaats hebben. Zwaarder dan dit, drukt het onnoodig vertragen op den aannemingsprijs, daar in dezen oorlogstijd elken dag vertraging, door het steeds duurder worden der materialen, zich zeer sterk doet gevoelen.

De Bond van Ned. Arch. acht verbetering in die richting hoogst wenschelijk. Daarenboven hecht zij volkomen haar adhaesie aan de argumenteering van den Nationalen Woningraad (neergelegd in zijn rondschrijven No. 20, dato 19 Februari 1917, aan de Gemeentebesturen in Nederland) waar deze betoogt, dat het bouwen van noodwoningen niet voldoende wordt gemotiveerd, doch dat de moeilijke toestand, waarin de volkshuisvesting nu verkeert, meer wordt gediend door werkelijk actieven steun te geven aan den arbeid der woningbouwvereenigingen.

Namens den Bond van Nederlandsche Architecten

P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
JAN DE MEIJER, Secretaris.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Op 15 dezer heeft de heer Huib Luns, hoofdleeraar aan de Academie van Sch. K. en T. W. voor de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" een voordracht gehouden over: het vergelijkend verband tusschen bouw- en beeldhouwkunst bij de Grieken en in de Middeleeuwen.

Spreker begon met een korte inleiding, waarin hij wees op de groote belangrijkheid van deze twee tijdperken in de kunstgeschiedenis, die ieder in hun richting en sfeer het meest grootsche zijn wat ooit voortgebracht is. Beiden behooren tot den massabouw, in tegenstelling van incrustatiebouw, die alles vlakker behandelt. En juist omdat beiden zoo groot zijn; ieder voor zijn tijd een systeem, een machtige reflex ervan; is een vergelijkende studie zoo bizonder leerzaam.

Bij een keurcollectie beelden had spreker gelegenheid die studie ter hand te nemen en zijn beschouwingen nader te ontwikkelen.

Als eerste lichtbeeld verscheen op het doek de leeuwenpoort van Mikene, waarin reeds, hoewel primitief, de tympaanvulling op te merken is, die bij den lateren tempelbouw zulk een voorname rol spelen zal. Juist deze tympaan in een hoofdmoment in den bouw voor den Griekschen beeldhouwer; eerst daarna komen metopen en fries.

Opvallend is bij deze vullingen **het didactische element,** de onderrichtende beteekenis van de voorstellingen, die altijd zeer simpel zijn en reeds van te voren tegelijk met den bouw bepaald, waardoor het beeldhouwwerk er zoo één mee wordt. Hier dus geen allegorie, zooals bij de tympans van Quellinus aan het Amsterdamsche Raadhuis. Naast de Godheid, aan wie de tempel gewijd is, en die de hoofdfiguur in de groep is, ter weerszijden een eenvoudige handeling uit het leven der godheid; een of andere episode simpel verbeeld. De tympanvulling verbeeldde dus, was dus als 't ware een tooneel waar zich iets afspeelde, waar iets plaats greep. In verband hiermede legde spreker dan ook nadruk op de groote diepte dezer tympans, waarin de beeldende figuren als het ware afzonderlijk opgesteld zijn en waarop z.i. nog te weinig gewezen is, van decoratieve vulling van een zeker vlak als zoodanig is dus geen sprake.

Bij de tympans van drie groote tempels, die van Aegina, Olympia en het Parthenon, toonde spreker de ontwikkeling aan, zoowel in verbeelding als in uitdrukking, van de verschillende opvolgende tijdperken, die zij vertegenwoordigen en waarvan elk een type is.

Het stramme en stijve in de houding van de Pallas-Athene van het Aeginatympan is reeds verdwenen in dat van Olympia waar de actie der figuren soepeler en energischer is. Vooral treft in deze werken de groepeering van de enkele figuren tot een schoon geheel, iets wat we later bij de eerste Middeleeuwers missen.

Voortreffelijk zijn in dit opzicht de tympans van het Parthenon, door den beroemden Phideas vervaardigd. Duidelijk valt hier de minutieuse afwerking op, die zoover gaat dat iemand als Viollet-le-Duc opmerkte dat sommige details alleen voor de vogels gemaakt schenen te zijn. Van beneden af missen ze hun grootsche werking. Ze geven dan ook meer den indruk van atelierwerk dan van ter plaatse gehakt te zijn, waardoor hun beteekenis als architecturale sculptuur vermindert, wat ook op naderend verval wijst. Van een geheel andere schaal dan deze beeldwerken zijn de metopenvullingen, waarvan er enkele daarna geprojecteerd werden. Hoewel niet zoo veel dichter bij het oog dan de tympan zelf, is de grootte der voorstellingen belangrijk minder. Ook is een streven naar meer decoratieve vulling waar te nemen.

Het derde hoofdmoment voor den beeldhouwer was het binnenfries waarvan enkele fragmenten vertoond werden. Als gegeven voor een doorloopend fries was de optocht zeer natuurlijk, even natuurlijk als de afbeelding en profiel van de deelnemers.

Door stilstaande groepen, de vertikale lijnen van statige vrouwenfiguren, worden de gewenschte rustpunten verkregen, in de groote, onrustige, voortwentelende beweging der trappelende paardenpooten.

In de cariatydenhalle van het Erechteion prees spreker het juiste samengaan van bouwkunst en beeldhouwkunst. Het is echt Grieksch werk. De beelden, die het balkgestel dragen, doen dit zooals een gewoon mensch In hun houding is dus niets overdrevens, daarentegen is deze zeer natuurlijk. Echter is de behandeling toch zoo, dat men aan kolommen, aan bouwdeelen, denken moet, waaraan de aanelurevormige bewerking der kleeding zeer toe bijdraagt. Ook de plaatsing van de cariatyden ten opzichte van den hoek en van elkaar, zoo dat allen één richting uit zien is zeer Grieksch. De Renaissancieten zouden volgens Viollet le Duc die oplossing nooit zóó gemaakt hebben.

Als van zelf kwam spreker nu tot de Middeleeuwen, om ook daar evenals bij de Grieken voor het leerende, onderrichtende, dat in hun werk zoo sterk spreekt, op te sporen.

Enkele beelden van Chartres kwamen toen op het doek. Zeer simpele, het geheele figuur slechts een vertikale lijn als het ware, wat de groote saamhoorigheid met de architektuur aantoont. Latere beelden vertoonen reeds meer beweging; de rechte lijn wordt er ennigszins verzacht door een uitgestoken hand of schuin gebogen hoofd. Echter zijn deze buigingen nog stootend en hebben ze niets van het wiegelende dat de Grieksche figuren ken-

merkt. Volgens spreker zouden die zacht-wiegelende lijnen een afspiegeling zijn van het vrije geluk, het onbezorgd-gemakkelijke van de Grieksche levensopvatting. De hortende, stootende lijnen der Middeleeuwers komen dan overeen met de christelijke onrust en het zenuwachtig-beangste van hun tijden.

Een zelfde groot verschil is er tusschen enkele grootmeesters der Renaissance en wil men enkele namen, dan zou men daar Raphaël met de Grieken kunnen vergelijken, terwijl Michel Angelo voor de Middeleeuwers genoemd zou kunnen worden. Beiden worden slechts tot één tijd gerekend. In een verder stadium zijn de beelden van Rheims, waarvan spreker o.m. de Madonna en haar nicht Elizabeth liet zien.

Hier is al een streven naar groepeering, zooals dat bij de Grieksche tympan waargenomen werd. Overigens is de behandeling zoowel van gelaat als van draperie zeer klassiek en rijst hier de vraag of we te doen hebben met een zuivere ontwikkeling van een zekere richting zonder meer of wel of er werkelijk klassieke invloeden in 't spel geweest zijn, wat natuurlijk niet onmogelijk is. De evolutie is wel heel sterk en de overeenkomst treffend.

Een eender doel als de tympan bij de Grieksche tempels hebben de velden in de bogen boven de deuropeningen, n.m. der beschouwer op klare wijze iets mede te deelen. Bij de vroegeren is meestal Christus de hoofdpersoon van de handeling, omgeven door de vier evangelisten. De wijze van bewerking is niet het »hakken« in steen, doch meer het »teekenen« in steen. Uit de manier waarop een Christus zittend verbeeld wordt is af te leiden, dat de miniatuur-schilderingen uit de manuscripten een grooten rol gespeeld hebben. Hun invloed op de wandschildering werd ook met enkele lichtbeelden duidelijk getoond. De latere vullingen krijgen een verdeeling in drieën, zooals dat ook met de tooneelen der passiespelen het geval was. Hier blijkt al zeer duidelijk, dat het allereerste doel was het doen plaats grijpen naar iets. Het didactisch element treedt dus naar voren, evenals bij de Grieksche tympan het geval was, zoodat de parallel getrokken kan worden.

Als intermezzo verschenen daarna enkele kerkgevels om de juiste functie van het beeldhouwwerk ten opzichte der architectuur te toonen. In 't eerst is deze nog streng, gesloten en is het beeldhouwwerk er ook ondergeschikt aan, maar naar mate de architectuur zelf vrijer wordt, ontwikkelt zich ook het beeldhouwwerk tot het zulk een vlucht neemt dat het begint te domineeren. De grens is dan weldra bereikt en het verval begint.

Ten slot van zijn zeer boeiend en onderhoudend betoog, gaf de heer Luns nog enkele werken van den grootsten modernen meester — Rodin.

Beiden waren gebaseerd op de door spreker behandelde tijdperken. Rodin is voor zichzelf niet tot de slotsom kunnen komen, welke van de twee richtingen, de Grieksche of de Middeleeuwsche, de grootere is, wat voor spreker een overtuigend bewijs te meer was van de enorm-diepe en grootsche beteekenis van deze machtige kunstperioden.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 19. Opdracht aan Dr. P. J. H. Cuypers met bijschriften van H. P. Berlage, K. de Bazel en Jan de Meijer.

Kerken en woonhuizen te Amsterdam, door P. Kramer.

St. Dionysius-kerkje te Asselt bij Roermond, door H. Th. Wijdeveld.

Portret van Dr. Cuypers, door M. de Klerk en vele afbeeldingen zijner bouwwerken.

DE BOUWWERELD No. 19. De bevordering van den bouw van kleine woningen.

„Het Vakonderwijs". Inleiding gehouden in eene vergadering van het Utrechtsch Kunstverbond, door C. J. de Haas, arch. B. N. A.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Losse plaat. Geschilderd glas „Jezus' geboorte" in de Groote of St. Jacobskerk te 's Gravenhage.

DE INGENIEUR No. 19. Adres der Vereeniging van Delftsche Ingenieurs aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, inzake een voorgesteld diploma van landbouwkundig ingenieur.

De Eerste Nederlandsche Jaarbeurs. Voordrachten gehouden in de Vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs te Utrecht op 3 Maart 1917. I. De voorbereiding, door W. Graadt van Roggen, Hoofdredacteur van het Utrechtsch Dagblad. II. De werkzaamheden van den Technischen Dienst, door Jhr. A. H. Op ten Noort, met afbeeldingen.

Eenige opmerkingen over de bedrijfskosten van electrische centrales, door F. A. Smit Kleine en ir. G. J. Warmelink, met afbeeldingen.

Koloniaal Verslag van 1916 (vervolg).

Vergadering der Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 5 Mei 1917 te Deventer.

Ingezonden Stukken. Parallelschakeling van transformatoren, door ir. Th. Rosskopf en ir. H. G. Nolen, met afbeeldingen. — Turf als brandstof voor stoomketels, door ir. J. de Kuyser. — Ijk van electriciteitsmeters, door ir. H. W. L. Brückman.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 19. Algemeene vergadering. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verschaffing van inlichtingen aan Staatscommissies. — Rekening en verantwoording over het boekjaar 1916. — Balans opgemaakt 31 December 1916. — Schade- en baten-rekening 1916. — Begrooting van het Plaatsing-Bureau voor 1917. — Jaarverslagen. — Verzonden adres.

DE AANNEMER No. 19. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

Uit „de Graafschap".

Middelbare School voor de Bouwkunde te Utrecht, Verslag over het jaar 1916.

Afdeelingsverslagen. Groningen, 1 Mei 1917.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Het nieuwe Post- en Telegraafkantoor te Rotterdam.

De bouw van het nieuwe post- en telegraafkantoor staat zoo goed als stil bij gebrek aan cement, en wanneer dit niet heel spoedig uit Duitschland of België aangevoerd wordt, zal er dit jaar aan den bovenbouw niet veel gedaan kunnen worden.

De kalksteen voor den bovenbouw is gedeeltelijk uit Duitschland aangevoerd, het graniet voor de plinten uit Zweden.

Wat den onderbouw betreft, zijn de wanden met een gedeelte vloer van den beganen grond gereed; voor het andere gedeelte vloer is wel het ijzer aanwezig, maar al sedert drie maanden wacht men voor de afwerking van dat gedeelte eveneens op cement.

Slechts voor een twintigtal menschen, geen vaklieden, is er op het oogenblik werk.

Het standbeeld van Vondel.

Men is begonnen met het restaureeren van Vondel's door het weer en den tijd zoo gehavend standbeeld. Het gemeentebestuur van Amsterdam heeft er f 1300 voor beschikbaar gesteld en het werk geschiedt geheel volgens het Advies voor dr. Cuijpers gegeven. Behalve kleinigheden aan de vier hoeken, in de figuren die de kunsten symboliseeren, hebben het meest geleden de zandsteenen platen, waarin de inscripties zijn aangebracht.

Die platen worden afdoende gereinigd, de uitgesleten letters bijgewerkt en opnieuw verguld. Gebleken is, dat dit gebeuren kan zonder dat in de grondstof veel gehakt behoeft te worden. Als alles klaar is, zal het monument bestreken worden met silicaat, de vloeistof, die voor langen tijd het verder invreten van het weer tegenhoudt en bij de restauratie van het Paleis op den Dam bewezen heeft goede diensten te doen.

Het hooge struikgewas, temidden waarvan het beeld staat, wordt vervangen door een lagere beplanting, waarin klimop een voornaam aandeel zal hebben, zoodat Vondel van verre voor de wandelaars te zien zal zijn. Rondom het monument zullen weer, even als vroeger het geval was, een viertal banken worden geplaatst. (N. v. d. D.)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Personalia.

— B. en W. van Delft hebben voor de vervulling der betrekking van hoofd van de technische diensten de navolgende aanbeveling den raad aangeboden: 1. D. Huender, adjunct-directeur van de openbare werken, te Haarlem; 2. M. J. W. Roegholt, ingenieur bij de gemeentewerken te 's Gravenhage; 3. I. Hengeveld, ingenieur bij het gemeente-gasbedrijf te Rotterdam.

— Tot directeur van publieke werken te Tilburg werd benoemd de heer D. Huender Wzn., civiel-ingenieur, thans adjunct-directeur van openbare werken te Haarlem.

Vacante Betrekkingen.

Adjunct-Directeur der Gemeentewerken te Apeldoorn, jaarwedde f 3000, pensioenbijdrage 8 pCt. Aanmelding (ongeregeld) voor 31 Mei a.s. bij den Burgemeester. (1)

Bouwkundig Ingenieur, als Adjunct-Directeur der Gemeentewerken te Enschede, jaarwedde f 2500 tot f 3500. Stukken voor 10 Juni 1917 aan Burgem. en Weth. (1)

Bouwkundige op het kantoor eener bouwmaterialenfabriek. Kennis van boekhouden, correspondentie en machineschrijven gewenscht. Vrij van dienst. Aanvangsalaris f 1000. Brieven No. 56391 Bureau v.h. Alg. Nederl. Advertentieblad te 's-Gravenhage. (1)

Onderbaas voor metselwerk op groot werk in Gelderland. Aanbiedingen ens. letter J. J. Adv.-Bureau »De Residentie«, Papestraat 2 den Haag. (1)

— Adjunct-Gemeentebouwkundige te Woerden, tevens belast met de dienaten der reiniging en der plantsoenen en wegen. Aanvangsjaarwedde f 1000. Benoeming voor een jaar, met uitzicht daarna tot gemeente-bouwkundige te worden benoemd. Uitvoerige sollicitaties met afschriften vóór 24 Mei a.s. aan den Burgemeester. (2)

— Bouwkundig Ingenieur, als Adjunct-Directeur der Gemeentewerken van Enschede. Salaris f 2500 tot f 3500. Stukken vóór 10 Juni 1917 aan Burgemeester en Wethouders. (2)

— Directeur der Ambachtsschool en Avondvakteekenschool te Hulst. Jaarwedden resp. f 1900 en f 400, klimmend tot f 2110 resp. f 490. Woning beschikbaar tegen een jaarhuur van f 220. Indiensttreding medio Augustus a.s. Stukken vóór 1 Juni 1917 aan het Bestuur. (2)

— Aankomend Bouwkundig Teekenaar, terstond op werk te 's Gravenhage. Salaris f 80 p. m. Uitvoerige brieven aan architect L. Zwiers, Amsterdam. (2)

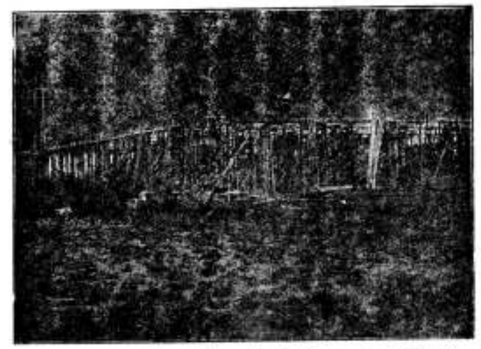
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg negaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5 eDoor het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

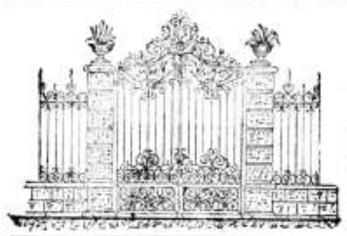
ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.

ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT

Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

CREOSOTEER INRICHTING.

FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.

Specialiteit in **Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.**
Mariastraat 19, **APELDOORN.**

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Gemeente - Opzichter.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van LEIDEN roepen op sollicitanten naar de betrekking van

OPZICHTER

voor de bruggen, walmuren, enz., bij den dienst der Gemeentewerken.

De jaarwedde bedraagt **f 1200.—**, met drie 3-jaarlijksche verhoogingen, elk van **f 100.—**, tot een maximum van **f 1500.—**.

Sollicitanten worden uitgenoodigd hunne op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden vóór 1 Juni a.s., onder vermelding van leeftijd, genoten opleiding, levensloop en behaalde diploma's en onder overlegging van afschriften van getuigschriften.

Persoonlijk bezoek wordt slechts na bijzondere daartoe gedane oproeping tegemoet gezien.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKT·KUNDE
ELECTRO· TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG MET NOG HEDEN AAN OPLEIDING VOOR 90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
P B N A
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E J ROTHUIZEN & F WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT·
JACOB VAN CAMPEN
·AMSTERDAM·
BRIEFOPLEIDING·TOT·BOUWKUND.·· WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS·ENZ. ALLE EXAMENS·M·T·O·

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CHANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 26 MEI 1917. No. 21

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Tuinsteden.

Voortzetting van het offensief tegen „Houtrust".

De opposant in het weekblad „Ons Eigendom" heeft woord gehouden en in het laatste nummer het slot van zijn artikel geplaatst, waarin hij de onuitvoerbaarheid van het plan van Boven-Hoek meent te hebben aangetoond.

Evenals in het eerste gedeelte van zijn betoog, zegt hij ook nu wel dingen, die overweging verdienen, maar o.i. is hiermede nog geenszins met de Tuinstadbeweging in de Residentie, in casu met het Houtruststplan, afgerekend.

Om dit te bereiken zal de oppositie met andere argumenten en van meer onpartijdige zijde moeten komen en dan is het nog de vraag of de tuinstadbeweging daarmede maar ineens stop gezet zal worden.

Voor wij daarover verder gaan willen wij eerst den correspondent van „Ons Eigendom" het woord geven.

Hij schrijft het volgende:

* * *

In mijn vorig artikel heb ik verschillende principieele bezwaren ontwikkeld tegen de oprichting eener coöperatieve bouwvereeniging, welke beoogt de stichting van een tuinstadswijk achter „Houtrust".

Nu is de quaestie, of dit plan uitvoerbaar is.

Déze quaestie is ook weer in tweeërlei opzicht te behandelen, n.l. van financiëel en van technisch.

Hoe is de financiëele basis van het plan? is de vraag. En ik aarzel niet te verklaren, dat ik niet begrijp hoe een specialist als onze Minister van Financiën, mr. Treub, zijn naam als eere-voorzitter heeft willen verbinden aan een zaak, welke op zulke te veenemale ondeugdlijke berekeningen is gebaseerd.

Men moge dat wellicht een krasse verklaring vinden, maar ten eerste houd ik er van om de dingen bij hun waren naam te noemen, en van hetgeen voos is te zeggen dat het voos is, en ten tweede mag niet gering geacht worden de stuwkracht en de geruststellende gedachte van as-bij-er-aanmeedoet-zal-'t zeker-wel-in-orde wezen, welke geeft de enkele mededeeling, dat de Minister van Financiën van een dergelijk plan het eere-voorzitterschap aanvaard heeft, vooral als die Minister dan nog de groote reputatie geniet, welke mr. Treub ten deel is gevallen. Dat maakt het kwaad ongetwijfeld dubbel zoo groot. En dan baat het niets, of men al met mooie vage woordjes voorzichtig om de kern der quaestie heen schrijft, dan past alleen een zonder aanzien van of vrees voor den persoon, al is die nog zoo hoog van positie, aantasten van de quaestie in haar kwetsbare punt en 'n onbeschroomde, onmeedoogende, als men wil, blootlegging van haar verkeerdheid — in casu van haar verkeerde financiëele grondslagen.

Wat is nu de basis van het systeem, volgens 't welk de financiëele opzet van dit tuinstadsplan is gemaakt?

Dat de meerdere bouwkosten, veroorzaakt door de tijdsomstandigheden, worden gecompenseerd door de progressieve erfpacht, en dat verder 't na aftrek van administratiekosten, hypotheekrente- enz. enz. resteerende deel der rente den huurder wordt tegoed geschreven, terwijl de gemeente hypotheek moet geven.

Nu zullen we eens samen rekenen gaan.

Een huis van f 900 huur doet op het oogenblik, naar me van verscheidene zijden is verzekerd, aan bouwkosten minstens f 15.000, dus juist zooals we 't hier hebben moeten, zonder den grond. Tien percent van die kosten zijn door den huurder gestort, ergo aan de gemeentelijke hypotheekbank de taak om op dat huis een zilveren dak ter waarde van f 13.500 te leveren. Feitelijk meer, want — en dat is me ook weer van meerdere deskundige zijden verzekerd — de schatting der gemeentelijke taxateurs is zóó ruim, dat eigenlijk wel 105 à 110 pct. hypotheek wordt verstrekt. Dat is niet alleen in Den Haag bekend, doch ook daarbuiten. Er zijn me zelfs drie Amsterdamsche bouwondernemers genoemd, die expres met het oog hierop, hun terrein van actie van de hoofdstad naar de residentie hebben verlegd. Nu komt er nog iets bij. In dezen tijd van materialen-nood en -duurte, is het niet mogelijk een kostenberekening te maken. Hypotheekraming op teekening van een huis is niet meer doenlijk — de materialen-prijzen vormen een factor, welke niet bekend of niet betrouwbaar is. Zoo'n taxatie blijft dus vrijwel een slag in 't wilde. En gevaarlijk.

Intusschen aangenomen dat de taxatie vrij juist is geweest en dat inderdaad 90 pct. hypotheek is verleend. De rente daarvan zal dan bedragen 135 × f 5 of f 675. De erfpachtscanon . . . waar de terreinen in den omtrek alle f 12 en meer per vierkanten meter doen, mogen we den prijs voor het gemeenteterrein achter „Houtrust" ook veilig op dat bedrag aannemen. Een villa in die wijk, een tuinstad, van f 900 huur, moet met tuin en al minstens 500 M². beslaan. Niet dat ze dan nog door uitgestrektheid uitmunt. O, neen. Is het huis 100 M²., en dat is 't toch al heel gauw, dan blijft er voor tuin 400 M². over. De kostprijs van den grond zou bijgevolg zijn f 6ep90, de erfpachtscanon dus 4 pct. of f 240.

Wordt ze progressief verrekend, dan wordt ze dit bedrag toch in gemiddelde. Over die progressieve erfpachtscanon straks nader.

Aan aflossing van de hypotheek moeten we berekenen 1 pct., dus f 135.

Een eenvoudig rekensommetje leert ons, dat de kosten van zoo'n woning per jaar dus bedragen f 675 + f 240 + f 135 = f 1040, ongerekend nog de administratiekosten en . . . de onderhoudskosten, welke vooral de eerste jaren niet te onderschatten zijn. We leven niet meer in de gelukkige jaren van voorheen, dat een huiseigenaar zijn woningen, nadat ze voltooid en betrokken waren, een paar jaar in de grondverf liet staan en de rest ad venant, tot het hout was uitgewerkt, om eerst dan tot definitieve schildering over te gaan. Nu wordt dadelijk alles afgemaakt, wat tot onvermijdelijk gevolg heeft, dat, als het geheel zich eindelijk gezet heeft, overal karweitjes zijn op te knappen en de verfkwast gewoonlijk druk in actie moet komen. In plaats dus dat voor den huurder iets, al is het nog zoo weinig, op zij gelegd kan worden, zou men op één zoo'n woning van f 900 huur per jaar f 140 toeleggen. Aanbevelenswaardige geldbelegging.

We willen nog secuurder gaan. We willen zelfs voor een oogenblik alle lachen der bouwers trotseeren en tegen beter weten in de bouwkosten van zoo'n woning eens aannemen op f 10.000. Ook dan komt de rekening van de ontwerpers falikant uit. Men cijfere maar na. Hypotheek 90 pct. van f 10.000 maakt f 9000. Rente ad 5 pct. f 450. Erfpachtscanon f 240. Aflossing hypotheek f 90. Samen f 780. Hiervan af de administratiekosten en het onderhoud, laat over een krabbel. En nu hebben we een prijs genomen zoo belachelijk van laagte, dat er geen bouwondernemer in heel ons land zal worden gevonden, die voor dat bedrag zou willen inschrijven. De heer Hoek weet dat even goed als ik. En hij weet ook wel dat de f 15000, welke ik in mijn eerste berekening heb aangenomen ook feitelijk nog te laag zijn. Want 't moet eigenlijk zijn f 18000. Geheel, onafhankelijk van elkaar, hebben dat groote bouwers me genoemd, maar om de kleuren niet nog slechter te maken en om wat ronder en makkelijker berekening te hebben, maakte ik er een bedrag van dat f 3000 lager was.

Bij een kostprijs van f 15000 dus, moet op een villa van f 900 huur f 140 per jaar bijgelegd worden, zonder nog reparatie, administratie, enz. te berekenen.

Moet men nog meer redenen hebben om den financieelen opzet der zaak onjuist te achten?

Doch zelfs al kwam men uit, dan nog zou de opzet niet deugen.

Ieder bouwer weet waarom een hypotheekbank steeds gaarne geld verstrekt op heerenhuizen. Ze is zeker van een veilige belegging, omdat die huizen verkocht worden. Juist. Een heerenhuis wordt niet gebouwd om te verhuren, althans niet in Den Haag. Vraag welken bouwer ge wilt hier, steeds zult ge ten antwoord krijgen: een heerenhuis is in doorsnee niet rendabel, brengt zijn rente niet op, het gehalte der huurders brengt mede, dat er in vernieuwingen etc. bij wisseling van huurders e.d. veel geld gaat zitten. Heerenhuizen zet je om ze te verkoopen. En wat voor een heerenhuis geldt, geldt in nog sterker mate voor een villa. Toen ik eens hier en daar vroeg of daar wat uit te maken was, kreeg ik van alle kanten ten antwoord: een villa? een villa is nooit rendabel.

Wat oude rotten in het bouwvak, die heel hun leven er in hebben doorgebracht, niet kunnen klaarspelen, zouden dat de ontwerpers van dat plan met den moeien financieelen opzet wèl kunnen: villa's bouwen, welke voor den eigenaar aan huur rendabel zijn? Ik houd me aanbevolen de voor verklaring, hoe z'm dat leveren, zei een mijner zegslieden, die lang niet de eerste de beste is. Aldus een voorman in de particuliere bouwnijverheid.

Op dit punt zal de bouw dan ook m.i. geheel en al een mislukking zijn. En een groot bouwer verklaarde in dit verband: met haar progressieve canon, lijkt 't wel of de vereeniging een marktbederfster zal worden, maar toch zal dat niet 't geval zijn. Want wel zal ze, als zij toch mocht gaan bouwen, de terreinen der particuliere bouwers, welke in de omgeving liggen, beter maken; en ze komen de lui, die daar 'n woning willen hebben, is de boel misluk, bij ons terug.

Dat is nu ook wel een standpunt en 't kan best zijn, dat deze bouwer juist gezien heeft — ja, 't zal wel zoo zijn, maar om 't er op aan te laten komen, lijkt me een te gewaagde speculatie — minstens zoo gewaagd als de speculatie der Heeren Hoek en Van Boven.

Want dat is het karakter, dat dit plan draagt: niet voorziening in den woningnood, naar de ontwerpers hun best doen te doen gelooven, maar zuiver speculatie.

En 't is veel beter om tegen dergelijke manoeuvres van het eerste oogenblik scherp principieel stelling te nemen.

***

Uit technisch oogpunt is de verwezelijking van het plan al evenmin mogelijk.

't Staat er zoo doodnuchtertjes in een paar zinnetjes gezegd in het prospectus, dat de hooge bouwkosten moeten worden gecompenseerd door een aanvankelijk lagen grondprijs, maak ik voor mij geloof van die compensatie precies zooveel als niemendal. De bouwmaterialen, hout, ijzer, cement, tras enz. zijn immers ontzaglijk in prijs gestegen. En waar moet men bijv. de ijzeren balken vandaan halen?

't Is hier al zoover gekomen, dat een bouwer, die een ijzeren balk noodig heeft, gaat zoeken bij een . . . oud roest. En omdat men, als men niet heeft wat men bemint, moet beminnen wat men heeft, stelt men zich tevreden met wat men anders nooit zou nemen en keurt Bouw- en Woningtoe-

zicht, als 't maar eenigszins kan, goed, wat ze anders in normale omstandigheden nooit zou goedkeuren. Nood breekt wet. Voor zoo'n verroeste, vaak zelfs half doorroeste oude gebruikte balk, betaalt men véél meer dan anders voor 'n gloednieuwe.

Tegen zoo'n reusachtige prijsstijging weegt een verlaging van den erfpachtscanon niet op — nog daargelaten dat die, als de huizen méér onderhoud gaan kosten: juist tot z'n maximum is gestegen. Méér dan tot 100 pct. verlaging kan toch niet worden gegaan en dan is de rekening nog lang niet in evenwicht, als de bouwkosten door elkaar 'n 120 pct. hooger zijn.

En wie zal zóó dwaas zijn om te gelooven dat de gemeente dien prachtigen grond, welke naar wethouder Kok destijds verklaard heeft, voor eerste klasse heerenhuizen bestemd is, de eerste jaren voor niets in erfpacht zal geven?

Waar de Woningbouwvereenigingen er zelfs het bijtje tijdelijk bij hebben nedergelegd en verklaard, door de ontzettende prijsstijging van de materialen, niet aan bouwen te kunnen denken, zou daar de coöperatieve „Tuinstadswijk Houtrust" wèl kunnen bouwen? Ik ben zoo vrij er niets van te gelooven.

En dan nog wat. Gesteld al dat ze bouwde, dan zouden de huren toch in evenredigheid moeten zijn tot de kosten, d.w.z. veel te hoog in normale tijden. Niet dat die normale tijden zoo een twee drie na het sluiten van den vrede zullen wederkeeren, maar ze zullen toch gewis weer zijn ingetreden voor de helft van het kapitaal is „bespaard".

De huurder verwoont dus al die overige jaren te veel, en verlagen kan men de huur niet om de dooddeenvoudige reden, dat ook de hypotheek is gebaseerd op de abnormale bouwkosten, en dus voor normale tijden te hoog is.

Zoo min als de bouwers dus onmiddellijk aan het bouwen zullen gaan, zal dat ook de vereeniging. Ze mag desnoods honderdmaal verklaren dat haar plan beoogt 'eniging te brengen in den woningnood, ze zal niet lenigen. Om woningnood te lenigen, moet men woningen kunnen bouwen en die tegen een behoorlijke rente verhuren. Om dat te kunnen, moet men materialen kunnen koopen tegen behoorlijke prijzen. Dat kan men niet, ergo kan men niet bouwen en ergo kan men niet voorzien in den nood.

De verklaring, dat voor Mei 1918 honderd woningen zullen gebouwd worden, is meer dan belachelijk, is pure grootspraak. In normale tijden zou het al een tour de force eerste klasse zijn, verklaarde me een vooraanstaand bouwer, laat staan dan in deze tijden.

En 't is ook immers juist de vicieuse cirkel, waarin we nu al een tweetal jaren rondloopen, zonder dat er een uitweg is te vinden.

Als er gebouwd kan worden, zou er ook wel gebouwd worden. Zooveel handelsgeest en ondernemingsdurf zit er wel in de Haagsche bouwers. Dat hebben ze in al de jaren wel getoond.

Voorloopig zie ik niets komen van deze tuinstad „Houtrust".

Ter bereiking van het doel is trouwens de vereeniging onnoodig, en zeker haar vorm verkeerd.

***

Of ik dan open bebouwing op het bedoelde terrein in de Westduinen niet gewenscht acht?

Volmondig antwoord ik: ja. Ja, open bebouwing is gewenscht. En ik ben 't ook met den heer Hoek eens, dat wat voor de groote beurzen op „Zorgvliet" bereikbaar is, ook bereikbaar kan zijn voor de bezitters van niet zoo dik gespekte beurzen, al moet de bouw dan op minder royalen voet geschieden.

Maar dan moet die bouw niet begonnen worden in een tijd, welke zeker wel een record van duurte vormt.

En voor dien bouw hebben we geen vereeniging noodig.

De Heer Hoek is een gewiekst zakenman, dat heeft hij getoond met „Zorgvliet", waarvan hij een kranig villapark heeft weten te maken. Dit blad heeft destijds de interessante metamorphose van lijdens- en vreugdehistorie dezer maatschappij verteld, waaruit men zich een oordeel over des heeren Hoeks zakenflair heeft kunnen vormen.

Als hij dat zakentalent nu eens aanwendde in dezen geest — ik geef het idee voor beter. Een paar bouwers, die ik er over sprak, vonden het niet verwerpelijk en in elk geval de overdenking waard. De heer Hoek vorme een combinatie van bouwers. Deze neemt den grond in erfpacht van de gemeente, en bouwt er villatjes in tuinen, welke in behoorlijke verhouding staan tot de betrokken woningen. Die verhouding is op „Zorgvliet" meestal zoek, daar lijken de meeste villa's op een midden 19e eeuwsche hooge hoed met haast geen rand, doch dat mag niet gewijten worden aan den directeur.

De grond is daar zoo peperduur, dat menigeen er wel een mooie groote villa — en het meerendeel zijn kamers — liet zetten, maar op den tuin zichzelf beknibbelde.

Die villatjes moeten zijn in een huurprijs — d.w.z. in normale tijden, en vóór die er zijn, moet men niet aan uitvoering van het plan denken — van f 450—f 750, en door de huurders van de eigenaars gekocht kunnen worden. En ze moeten gebouwd worden onder zijn aesthetische leiding — met de gemeentelijke schoonheidscommissie als hoogste beoordeelaarster. Verkapte heerenhuizen van de Keizersgracht en de Bocht in verkleinde editie mogen 't niet worden — dat is juist 't leuvel waar „Zorgvliet" wel wat aan lijdt — het villakarakter moet streng gehandhaafd worden. Een servituut moet tegen latere verknoeiing waken.

Ik maak me sterk, dat als de bouwers de handen ineen slaan, op de wijze als ik hierboven heb geschetst, het plan, dat bij de ontwerpers van de coöperatie voorzit, kan verwezenlijkt worden; dat er een tuinstadswijk zal komen en dat die tuinstadswijk zal worden bewoond door de categorie personen, welke zij op het oog hebben. En . . . dat het een wijk zal worden, waar uit aesthetisch oogpunt eenheid in zit. Een buitengewoon voorname eisch. En wat de verkoopbaarheid der villa's en den drang naar die wijk ten goede zal komen.

Een reden, waarom ik in de „Houtrust"-omgeving geen huizen van f 900 huur zou willen is, dat die betrekkelijk groote gebouwen niet thuisbehooren in het duinlandschap, dat er niet forsch genoeg voor is en door zijn intiemheid om intieme bebouwing vraagt.

De mededeeling, dat men een Letchworth beoogt, heeft me ietwat huiverig gemaakt. Want Letchworth is m.i. niet het ideaal van 'n tuinstad. Bedoeld men b.v. op „Houtrust" ook de winkelstraten aaneen te bouwen, dus absoluut gesloten? Wat bedoelt men verder met „enkele andere, niet uitsluitend ter bewoning bestemde gebouwen"? Wil men er fabrieken oprichten als in Letchworth? Op die vragen mag ook wel eerst antwoord worden gegeven. Een tuinstadswijk met fabrieken — contradictio in terminis.

Alle bouwers en hun vereeniging roep ik dus te wapen tegen het plan-Hoek. Het bedreigt hen in hun bestaan. En wat dit plan wil, kunnen de bouwers ook, en beter.

Wanneer men „te wapen" roept geschiedt dit gewoonlijk niet met de bedoeling, den loop der zaken lijdelijk te blijven aanzien. De tuinstadbeweging kan dus met zekerheid rekenen op actieve tegenwerking van de particuliere bouwers, maar of deze op den duur bij machte zal zijn haar tegen te houden, dat gelooven wij niet.

Het particuliere bouwbedrijf heeft zijn besten tijd gehad. Ook in dit bedrijf heeft zich onvermijdelijk het verschijnsel voorgedaan, door Stuart Mill karakteristiek genoemd, „the tendency of profits to a minimum", de neiging van de

winsten, om naarmate het bedrijf zich ontwikkelt, allengs te dalen tot een minimum, dat het bedrijf ten slotte niet meer loonend maakt.

Het bouwen van villa's en heerenhuizen, waarmede indertijd schatten zijn verdiend, bezorgt den ondernemer, die het thans nog zou willen beproeven, zooal geen strop, dan toch meestal een blok aan het been. Aan arbeiderswoningen is onder de huidige verordeningen niet meer te denken en zoo is dan de middenstandswoning het eenig object; waarmede het particulier bouwbedrijf zich nog kan bezighouden. Wij zeggen met opzet bezighouden, want een groot deel der bouwondernemers mag van geluk spreken, wanneer het maar in staat is de zaken gaande te houden en daardoor in de gelegenheid te blijven, te profiteeren van een buitenkansje, wanneer dit zich eens voordoet.

Dat dit geen zaken doen meer is behoeft geen betoog.

Het zal dan ook wel niemand verwonderen, dat de bouwondernemers zich te weer stellen tegen een beweging die, dit ziet de schrijver in „Ons Eigendom" zeer goed in, dreigt, hun ook de voordeelen, die nu voor hen nog uit middenstandswoningbouw te halen zijn, te ontnemen.

Wanneer aan elk der vier hoeken van 's-Gravenhage een tuinstad verrijst, kunnen zij hun bedrijf wel opdoeken, dit is het donkere vooruitzicht, dat hun door den schrijver wordt voorgespiegeld en al zal het nu waarschijnlijk in den eersten tijd niet zulk een vaart loopen, al zal er in de bebouwde kom nog menig blok étagewoningen worden gebouwd, voor- en alleer de woningbehoefte weder tot normale afmetingen is teruggebracht, met elk blok zal de vraag verminderen en inmiddels zullen de voorstanders der tuinstadbeweging ook niet stilzitten, zoodat het gevaar, dat door het bouwbedrijf daarin gezien wordt, lang niet denkbeeldig is.

De schrijver zegt in zijn critiek op het plan „Houtrust", dat de bouwers ook wel zouden kunnen doen, wat de heeren Van Boven en Hoek voornemens zijn.

Of dit zoo is mag echter in twijfel worden getrokken, wanneer het plan Houtrust werkelijk op tuinstadbeginselen gebaseerd is en alle speculatieve oogmerken daarbij uitgesloten zijn. Wij kunnen dit niet beoordeelen en het doet ook op het oogenblik weinig ter zake. Om een critiek te kunnen leveren, zooals de schrijver dit deed en op grond daarvan de onuitvoerbaarheid van het plan te betoogen, moet men, dunkt ons, over meer gegevens beschikken dan een prospectus en eenige losweg gegeven adviezen, zij het ook van in bouwzaken vergrijsde personen.

Dat er fouten in den opzet van het plan Houtrust zijn achten wij niet alleen aannemelijk, maar zelfs zeer natuurlijk. De tuinstadbeweging is nog veel te jong, dan dat wij ons daarover zouden verwonderen.

Wanneer de oppositie met eenige tact gevoerd wordt, zal zij vooral gebruik maken van de fouten, die de voorstanders der tuinstadbeweging, bij hun pogingen om hun denkbeelden te verwezenlijken, zeer zeker menigmaal zullen begaan. Voor hen is het dus van het allergrootste belang, goed uit te zien, wat zij gaan beginnen. Hij die zich als amateur op de photografie gaat toeleggen, doet goed, zich een bekend Fransch boekje aan te schaffen, geiteld: „Les insuccès en photographie", waarin den beginner gewezen wordt op de flaters, die hij te vermijden heeft, om iets toonbaars voor den dag te brengen. In de tuinstadbeweging zijn wij nagenoeg allen nog beginners, voor zoover wij niet blootweg amateurs zijn. Leergeld zal in elk geval betaald moeten worden, dat is nu eenmaal niet te vermijden, maar wij kunnen wel voor een deel vermijden het maken van fouten, die te voorzien waren en het nemen van proeven, die van anderen mislukt zijn. Het beste middel daartoe zal ongetwijfeld zijn, dat wij het tuinstadvraagstuk in het algemeen en hetgeen tot nog toe aan de oplossing is gedaan aan een grondig onderzoek onderwerpen.

Vereenigingen.

BOND HEEMSCHUT.

De Bond Heemschut heeft op 12 dezer te Amsterdam onder voorzitterschap van prof. dr. H. Brugmans zijn jaarlijksche algemeene vergadering gehouden.

Aan het jaarverslag van den secretaris, den heer A. W. Weissman, ontleenen wij het navolgende:

Het pakhuis „De Vigilantie" aan het verdronken Oord te Alkmaar, dat van ongeveer 1660 dagteekent, en op welks behoud door Heemschut werd aangedrongen, werd door de Gemeente Alkmaar aangekocht en dus voor sloping bewaard.

Pogingen, gedaan om het huis „De Voetangel", onder Ouder-Amstel, te behouden, mislukten; dit merkwaardige 17e-eeuwsche gebouw, gezamenlijk eigendom van de Provincie Utrecht en van de Gemeente Amsterdam, werd voor afbraak verkocht.

De Burgemeester van Noordwijk wenschte de voorlichting van Heemschut in zake het uiterlijk van een in zijn gemeente te bouwen watertoren. Aan dit verzoek werd voldaan en overleg gepleegd met den architect, aan wien het maken van het ontwerp was opgedragen.

Aan de Commissie van Advies voor den herbouw in de overstroomde gedeelten van Noord-Holland werd een subsidie gegeven.

Door samenwerking met de Commissie voor het Stadsschoon bleef de gevel van het huis „De Dolfijn" aan het Singel bij de Bergstraat te Amsterdam in zijn ouden toestand bewaard.

Het Nutsdepartement te Hillegersberg vestigde de aandacht van Heemschut op de schilderachtige watermolens aldaar, die wegens het toepassen van een electrische bemaling dreigden te verdwijnen. Tot dusver bleven de molens in stand.

Het gelukte niet, het opgaand geboomte van het landgoed Groot-Ravestein te Geldermalsen te redden.

B. en W. van Haarlemmerliede en Spaarnwoude besloten, om de zoogenaamde „Schoonheidscommissie", die zij in 1915 hadden ingesteld, en die zeer goed werkte, reeds na een half jaar weder op te heffen. De Burgemeester verklaarde, dat hij het opheffen der Commissie zeer betreurde, doch het niet had kunnen tegenhouden, daar de twee wethouders de commissie niet langer wenschten.

Toen het landgoed „Nieuw Soerel" te Nunspeet verkocht zou worden, heeft Heemschut daarop de aandacht gevestigd. Het landgoed werd door het Rijk gekocht.

Aan een verzoek van het Gemeentebestuur van Sloten in Friesland, om zijn adressen ter verkrijging van subsidie voor het herstellen van de twee Waterpoorten aldaar te steunen, werd voldaan.

Aan den Commissaris der Koningin in Gelderland werd geschreven, om hem te verzoeken, te willen bevorderen, dat de schakelhuisjes in die provincie een beter uiterlijk zouden verkrijgen, dan die te Geldermalsen en te Zevenaar. Dit verzoek had ten gevolge, dat de Provinciale Electriciteits-Maatschappij in Gelderland, erkennende dat de bedoelde huisjes niet aan de eischen, die de schoonheid stelt, beantwoorden, aan den architect G. Versteeg te Arnhem het ontwerpen van verder te bouwen huisjes opdroeg. Hierdoor is aan den wensch van Heemschut voldaan.

Toen uit Kampen werd vernomen, dat er voor de omgeving der Bovenkerk aldaar gevaar dreigde, omdat men de boomen wilde vellen, ten einde ruimte te krijgen voor een overdekte Botermarkt, werd aan den Gemeenteraad een adres gericht. De botermarkt werd, gelukkig, elders geplaatst.

B. en W. van Leeuwarden deelden mede, dat de Raad dier gemeente besloten had een „Hoogere Schoonheidscommissie" in te stellen, waarop beroep zal kunnen worden gedaan van advies der „Plaatselijke Schoonheidscommissie". Tevens verzochten zij Heemschut, een der drie leden dezer Commissie aan te wijzen. De heer A. W. Weissman werd door het Dagelijksch Bestuur als lid der Commissie aangewezen.

Toen uit Dordrecht het bericht kwam, dat een schilderachtige molen te Zwijndrecht zou worden gesloopt, werd een onderzoek ingesteld. Het bleek, dat in de onmiddellijke nabijheid van den molen een fabriek zou worden gebouwd. Daar derhalve in ieder geval het fraaie gezicht, dat de molen opleverde, verloren zou gaan, werden geen pogingen tot behoud gedaan.

Klachten, over de weinig fraaie transformatorenhuisjes, in de provincie Noord-Brabant gebouwd, gaven aanleiding, dat Heemschut zich wendde tot de Provinciale Noord-Brabantsche Electriciteits-Maatschappij. Verwacht mag worden, dat de verder te bouwen huisjes een beter uiterlijk zullen krijgen.

De pogingen, gedaan om het bosch te Elspeet, dat verkocht werd, te behouden, hadden het gehoopte gevolg, daar het in eigendom van het Rijk overging.

Aan den Gemeenteraad van Haarlem werd een adres gezonden, om hem te verzoeken, het vellen der prachtige iepeboomen, aan de westzijde van den Dreef niet goed te keuren. Deze poging was echter vergeefs.

Toen de kerk te Oostzaan na den watersnood weder in orde werd gebracht, zijn, met medewerking van Heemschut, de in dit gebouw aanwezige zeer fraaie achttiende eeuwsche meubelen niet weder overgeverfd, doch is het eikenhout door bevoegden van de verflaag ontdaan.

Uit Wijk bij Duurstede kwam bericht, dat de boomen, langs de singels staande, zouden worden geveld, en dat de bouwval van het kasteel aldaar door de gemeente niet voldoende werd onderhouden. Adressen, aan den gemeenteraad gericht om op het behoud der boomen en op beter onderhoud van den bouwval aan te dringen hadden echter niet het gehoopte gevolg.

Aan het gezelschap Architectura et Amicitia te Amsterdam werd een bedrag geschonken, om als prijs te dienen bij een prijsvraag voor een watertoren, door dat genootschap uitgeschreven.

In samenwerking met de Commissie voor het Stadsschoon te Amsterdam werd een huis aan den Sloterstraatweg te Sloten in Noord-Holland, dat van 1634 dagteekent, behouden.

Een huis aan de Kerkstraat te Monnikendam, dat door brand geteisterd was, dreigde op weinig fraaie wijze te worden herbouwd. Door het uitloven van een premie werd de eigenaar bewogen, het herbouwen onder toezicht van een bekwaam architect te doen geschieden.

De electrificatie en de uitbreiding van het tramwegnet te Delft bedreigde de schoonheid dezer stad. Heemschut zond aan den Gemeenteraad een adres, waarin werd aangegeven, hoe het werk zou kunnen worden verricht, zonder de schoonheid te schaden. Een beslissing werd te dezer zake nog niet genomen.

De Gemeenteraad van Nijmegen besloot tot het doen omhakken van boomen aan den Berg-en-Dalschen weg. Daar een namens Heemschut ingesteld deskundig onderzoek als uitkomst had, dat de boomen in slechten staat verkeerden, werd aan een verzoek, om den gemeenteraad te bewegen, op zijn besluit terug te komen, geen gevolg gegeven.

Voor het instandhouden van het kasteel Stein nabij Valkenburg werd door Heemschut een subsidie gegeven.

Toen het bekend werd, dat een verkooping van dennenhout, staande op het Domein Soestdijk nabij Baarn zou plaats vinden, werd een onderzoek ingesteld om na te gaan, of door het vellen der boomen aan het natuurschoon langs den weg van Baarn naar Hilversum schade zou worden toegebracht.

Daar het bleek, dat het dennenhout aan den Hilversumschen straatweg zou worden geveld, werd een brief aan H. M. de Koningin-Moeder gezonden. Naar aanteekening van dien brief ontving de Bond Utrecht, dat het H. M. behaagd had te leveren, dat een strook van aanzienlijke breedte langs den weg moest worden gespaard. Heemschut heeft H. M. voor deze goedgunstige beslissing dank betuigd.

B. en W. van Edam deelden mede, dat een zeer merkwaardig huis aan de Voorhaven, omstreeks 1560 gebouwd en in 1639 verbouwd, zou worden afgebroken en vervangen door een nieuw huis. Zij hadden echter bezwaar, het ontwerp van den gevel, hetwelk ingevolge de bouwverordening aan hun oordeel moest worden onderworpen, goed te keuren. De eigenaar verklaarde zich daarop bereid, den gevel in zijn ouden vorm te behouden, indien hem een subsidie werd gegeven. Door de medewerking der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, den heer Jac. Korthals Altes en van den heer William Pont Jr. kon het bedrag, voor dit subsidie noodig, worden bijeengebracht, zoodat Edam nu den merkwaardigen gevel zal behouden.

Uit Zwolle kwam bericht, dat twee molens, staande op den Eekwal en op den Jufferenwal, zouden worden afgebroken. Daar deze molens niet meer voor hun oorspronkelijke bestemming konden dienen, werden geen pogingen gedaan om ze te behouden.

Een mededeeling uit Paterswolde, dat fraaie boomen aldaar zouden worden geveld, kwam te laat om nog stappen te doen.

De bedenkelijke bepalingen, die het ontwerp tot wijziging van de Vermogensbelasting voor het behoud van bosschen, parken en lanen bevat, gaven aan de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten, de Boschbouwvereeniging en den Toeristenbond voor Nederland aanleiding, zich met adressen tot de Tweede Kamer der Staten-Generaal te wenden. Ook Heemschut zond een adres aan de Tweede Kamer, om, in het belang der bedreigde schoonheid, op wijziging van het ontwerp aan te dringen.

B. en W. van Haarlem deden aan den gemeenteraad een voorstel, om de voormalige commiezenhuisjes, in 1826 gebouwd ter vervanging van de Groote Houtpoort, te doen sloopen. Reeds in 1913 is Heemschut tegen deze sloopingopgekomen, doch de gemeenteraad besloot toen in beginsel, de huisjes te doen verdwijnen. Een adres, door Heemschut thans ingezonden, had niet het gewenschte gevolg. Ondertusschen is bij Koninklijk Besluit het raadsbesluit vernietigd, zoodat de gebouwtjes zijn gered.

Aan den wensch van Heemschut, dat de gemeente Haarlem een verordening tegen ontsierende reclame zou maken, werd voldaan.

Het sloopen van den molen „de Stier" aan de Houtmarkt te Leiden, kon tot dusver worden voorkomen. Daar beweerd werd, dat de molen in bouwvalligen toestand verkeert, hebben de heeren Albert Otten, architect te Rotterdam en G. Versteeg, architect te Arnhem, met den ten Secretaris op verzoek van Heemschut het gebouw onderzocht. Deze heeren gaven eenstemmig als hun meening te kennen, dat het steenen gebouw, ofschoon het hier en daar eenige scheuren vertoont, niet geacht kan worden in bouwvalligen toestand te verkeeren; het zal, naar hun oordeel, nog vele jaren voor zijn tegenwoordigie bestemming kunnen dienen, wanneer aan het onderhoud de noodige zorg wordt besteed.

De mededeeling werd ontvangen, dat de boomen langs den rijksstraatweg onder Rosmalen tusschen Hintham en de Gele Hoeve door de particulieren, wien het plantrecht

langs dien rijks-weg toekomt, zouden worden gerooid. Aan den Minister van Waterstaat werd een adres gericht om er op aan te dringen, dat het Rijk het plantrecht zou koopen en dus de boomen, die een sieraad voor den weg zijn, zou redden. Op dit adres antwoordde de Minister, dat, daar de eigenaars niet bereid bleken, dit recht voor „bekwamen" prijs te verkoopen, aan het verzoek van Heemschut niet kon worden voldaan.

Eenige inwoners van Blaricum verzochten Heemschut, te willen medewerken aan de pogingen, die gedaan worden om te voorkomen, dat een fabriek den toegang tot het dorp langs den Huizerstraatweg zou ontsieren. Ingevolge dit verzoek werd een adres aan den gemeenteraad gezonden.

Verscheidene malen kwamen van eigenaren van notebomen verzoeken in, om te willen voorkomen, dat deze boomen door het Ministerie van Oorlog werden opgevorderd. De daartoe gedane pogingen hadden echter niet de gehoopte uitkomst. Zelfs een zeer oude merkwaardige notenboom te Heteren kon niet worden gered.

Zijn deze toestanden te wijten aan het aanmaken van geweren, de hooge prijzen, die ander hout door de tijdsomstandigheden oplevert, gaven er aanleiding toe, dat overal in Nederland op groote schaal boomen werden gevild.

In den regel kon Heemschut hier niets tegen doen. Wegens de schadelijke gevolgen, die ontbossching voor ons land moet hebben, zou het gewenscht zijn, dat het Rijk de noodige maatregelen nam.

Toen vernomen werd, dat het polderbestuur van den Wieringerwaard het besluit tot het vellen van boomen had genomen, werd aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland verzocht, dit besluit niet goed te keuren.

De zoogenaamde Koenenmolen aan de Nieuwe Meer — een der schilderachtigste watermolens in de omgeving van Amsterdam — liep gevaar, te worden gesloopt. Op een brief, aan het bestuur van den Buitendijkschen Polder, — waaraan de molen behoort — gezonden, werd als antwoord ontvangen, dat de molen zal blijven bestaan. Aan het bestuur werd voor dit besluit de dank van Heemschut gebracht.

Bij de bespreking van het jaarverslag betreurden dr. Jan Kalf en de heer J. Gratama, dat Heemschut ten aanzien van de verbouwing van het merkwaardige huis aan de Voorhaven te Edam slechts een betrekkelijk resultaat had bereikt. Hetgeen hier tot stand is gekomen, kon allerminst hun goedkeuring wegdragen.

Prof. Brugmans legt nogmaals uit, waarom de architectonische commissie ten deze niet gehoord is. Het geval deed zich hier voor, dat de architect, die met de verbouwing was belast, zich tot Heemschut had gewend met het verzoek in te grijpen.

De heer Gratama maakte nog bezwaar, dat in zake den bouw van den watertoren te Noordwijk de bouwkundige commissie niet was gehoord.

Prof. Brugmans zeide, dat men altoos bereid was tot samenwerking met de bouwkundige commissie, die er eene is van advies, maar dat ieder geval op zich zelf door het dagelijksch bestuur moet worden beoordeeld.

Dr. Jan Kalf maakte nog de opmerking, dat het voor hen, en vermoedelijk ook voor bouwkundige vereenigingen een principieele quaestie was of Heemschut zich in de toekomst zou bemoeien met aangelegenheden, die de competentie van Heemschut eigenlijk niet raken. Dit in verband met de architectonische bemoeiingen zoowel ten aanzien van oude als van moderne bouwwerken. Indien Heemschut zich van die bemoeiingen voortaan niet zou onthouden, kon dit voor spr. wel eens aanleiding wezen zich van den Bond terug te trekken.

Prof. Brugmans gaf te kennen, dat het dagelijksch bestuur de zinsnede betreffende de restauratie te Edam nog eens in zijn uit te geven jaarverslag zou overwegen.

Tot bestuursleden in de vacatures, ontstaan door het overlijden van de heeren mr. G. A. P. M. van der Aa en H. Ch. Vegtel, werden gekozen de heeren A. van Erven Dorens, directeur van het Openlucht-Museum te Arnhem, en dr. J. Th. de Visser, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te Wassenaar. Herkozen werden de heeren C. R. T. baron Krayenhoff, A. W. Weissman en mr. P. G. van Tienhoven.

Bij de rondvraag bepleitte de heer Singels de wenschelijkheid de bevoegdheid der architectonische commissie voortaan nader te preciseeren.

De voorzitter achtte dit niet meer noodig, daar de samenwerking in geenerlei opzicht meer iets te wenschen overliet.

De heer Gratama wenschte nog, dat Heemschut voortaan niet zelfstandig en dikwijls afwijkend van de betrokken vakvereeniging zou handelen.

De voorzitter zeide, dat het dikwerf moeilijk was om eerst de adviezen der vakvereenigingen af te wachten, omdat doorgaans urgentie geboden was.

De heer K. P. C. de Bazel herinnerde eraan, dat de door den heer Gratama geplaatste opmerking als beginsel heeft gegolden in de oprichtingsvergadering. Spr. vond derhalve verdere discussie zoo goed als overbodig.

De heer Frans Bastiaanse bracht het vellen van eenige boomen te Hilversum, die misschien 75 à 100 jaren oud waren, ter sprake. Ook had spr. bij geruchte vernomen, dat bij de Craailoosche brug te Hilversum een honderdtal arbeiderswoningen zouden worden gezet. Spr. betreurde zulks in hooge mate, waar een fraai huis, door den heer De Bazel gebouwd, in de nabijheid stond.

De voorzitter zeide, dat een en ander door het dagelijksch bestuur nog onder de oogen zou worden gezien.

Ten slotte heeft de heer J. P. van Lonkhuyzen, directeur van de Nederlandsche Heidemaatschappij, een voordracht met lichtbeelden gehouden over: „De ontbossching van Nederland, hare oorzaken, hare gevolgen en hare bestrijding."

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 20. Bond van Nederlandsche Architecten.
In zake verbouw »De Maerlee«, door K. de Bazel en H. Th. Wijdeveld.
Naar aanleiding der verschillende onderwerpen en besprekingen in de laatste nummers van Architectura, door C. J. de Haas.
Eere-Tentoonstelling Joh. Bosboom, door M. M. T. G. Vermaaten.
Genootschapsprijsvragen.

DE BOUWWERELD No. 20. Dr. P. J. H. Cuypers, 1827—16 Mei—1917.
Sloten en sleutels van het land van Homerus, door J. D. C. van Dokkum.
Crailo.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Personalia.

DE INGENIEUR No. 20. Hulpinrichting voor het snel en juist richten van een anti-luchtvaartkanon, door ir. J. K. E. Triebart, met afbeeldingen.
Het XVIde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres te 's Gravenhage. Openingsrede, uitgesproken op 12 April 1917, door den Algemeenen Voorzitter ir. R. A. van Sandick.
De derde spoorweg Amsterdam—Zuid-Holland, door mr. L. G. N. Bouricius.
Ingezonden Stukken. Het tramspoor en zijn ligging in het verharde straatoppervlak, door Dipl. Ing. J. J. L. Smits. — De reiniging van afvalwater in het algemeen en de toepassing van biologische reiniging in ons land in het bijzonder, door G. J. A. Steen. — Brandstofbesparing bij gas- en electriciteitsbedrijven, door ir. R. van Ammers.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 20. Officieel gedeelte. — Orgaan van de Centrale Afdeeling N. O. I. van den Bond van Technici. — Verslagen van vergaderingen. — Jaarverslagen. — Uit technische bladen en tijdschriften.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Behoud van oude monumenten in Zuid-Holland.

De Provinciale Zuid-Hollandsche Archeologische Commissie, die in de twaalf jaren van haar bestaan reeds veel voor het behoud van oude monumenten in Zuid-Holland heeft kunnen doen, heeft thans uitvoering gegeven aan een plan, van welks voorbereiding haar laatste jaarverslagen telkens gewag maakten. Het was herhaaldelijk voorgekomen, dat de commissie, wier leden hun verblijfplaats in eenige van de groote steden der provincie hebben, te laat kennis kreeg van een hier of daar gekoesterd voornemen tot afbraak van een oud gebouw, of tot verkoop van een voor de gewestelijke geschiedenis belangrijk voorwerp. Zoo kon het gebeuren, dat men eenige jaren geleden b.v. het jachtslot te Poeldijk aan het sloopen ging, voordat de commissie haar maatregelen tot voorkoming van deze wandaad behoorlijk had kunnen nemen. Ook de in een minimum van tijd klaargespeelde verminking van den Vingboons-gevel aan de Leuvehaven te Rotterdam ligt nog versch in het geheugen. Een goed ingerichte inlichtingendienst is het middel om gevallen als deze zooveel mogelijk te voorkomen. Bovendien kunnen de personen, die zich met de berichtgeving belasten, er veel toe bijdragen, vooral als zij mannen zijn, die een positie van gezag bekleeden, dat in het gebied, waarover zij hun zorgen uitstrekken, de belangstelling en eerbied voor de monumenten bij het publiek toenemen.

Op het voorstel der genoemde commissie heeft de commissaris der Koningin nu besloten een aantal correspondenten te benoemen, waartoe de provincie in veertien districten verdeeld is. De correspondenten worden voor een tijdperk telkens van drie jaren benoemd en ontvangen door Gedeputeerde Staten vastgestelde instructien, die hen o.m. verplicht zich in verbinding te stellen met de gemeentelijke autoriteiten, geestelijken, bouwkundigen en onderwijzers in hun district, en tenminste eenmaal 's jaars de voornaamste monumenten te bezoeken. De correspondenten worden verder uitgenoodigd zoo spoedig mogelijk, desnoods telegrafisch, den secretaris der commissie kennis te geven bij vinding van oudheden en bij dreigend gevaar (slooping, verminking, bepleistering, verbouwing, verkoop, enz.). Ook tegen loodgietersaanslagen en tegen ontsierende reclame dienen zij te waken. Jaarlijks brengen zij een verslag van hun werkzaamheden uit.

De Provinciale commissie heeft het genoegen gehad, de volgende heeren tot een correspondentschap bereid te vinden en door den commissaris der Koningin benoemd te zien:

Goeree en Overflakkee: H. J. Mijs, burgemeester van Middelharnis; Voorne, Putten en westelijkdeel van Beijerland: mr. A. P. van den Blink, burgemeester van Vierpolders; Gorinchem en omstreken: W. J. Dingemans, ontvanger der directe belastingen aldaar; Schoonhoven en omstreken: F. A. Tepe, directeur der teekenschool aldaar; Oudewater en omstreken: dr. R. Ligtenberg, O. F. M. te Woerden; Gouda en omstreken: dr. M. A. Evelein, conrector van het gymnasium aldaar; Alphen en omstreken: W. M. C. Regt, hoofd eener school aldaar; Delft en omstreken: J. L. Schouten, b. i. aldaar; Schiedam en omstreken: P. J. van Harderwijk, oud-katholiek pastoor aldaar.

Ook 's Gravenhage, Rotterdam, Leiden en Dordrecht vormen elk de hoofdplaats van een district, doch daar in deze steden leden der Provinciale commissie woonachtig zijn, behoefden hier geen correspondenten benoemd te worden.

Vacante Betrekkingen.

Adjunct-Directeur der Gemeentewerken te Apeldoorn, jaarwedde f 3000, pensioenbijdrage 8 pCt. Aanmelding (ongeregeld) voor 31 Mei a.s. bij den Burgemeester. (1)

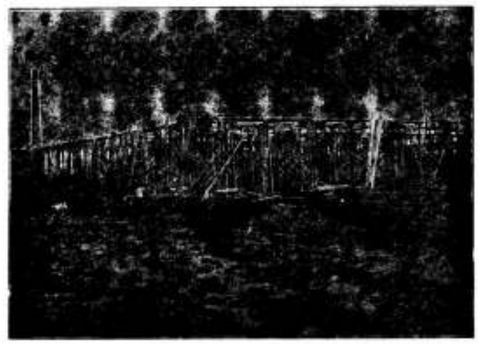
Bouwkundig Ingenieur, als Adjunct-Directeur der Gemeentewerken te Enschede, jaarwedde f 2500 tot f 3500. Stukken voor 10 Juni 1917 aan Burgem. en Weth. (1)

Bouwkundige op het kantoor eener bouwmaterialenfabriek. Kennis van boekhouden, correspondentie en machineschrijven gewenscht. Vrij van dienst. Aanvangsalaris f 1000. Brieven No. 56391 Bureau v.h. Alg. Nederl. Advertentieblad te 's-Gravenhage. (1)

Onderbaas voor metselwerk op groot werk in Gelderland. Aanbiedingen enz. letter J. J. Adv.-Bureau »De Residentie«, Papestraat 2 den Haag. (1)

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

Inaanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

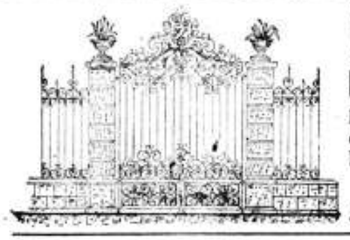
Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmerenSchoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Gemeente - Opzichter.

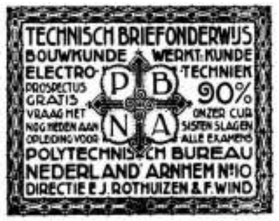
BURGEMEESTER en WETHOUDERS van LEIDEN roepen op sollicitanten naar de betrekking van

OPZICHTER
voor de bruggen, walmuren, enz., bij den dienst der Gemeentewerken.

De jaarwedde bedraagt **f 1200.—**, met drie 3-jaarlijksche verhoogingen, elk van **f 100.—**, tot een maximum van **f 1500.—**.

Sollicitanten worden uitgenoodigd hunne op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden vóór 1 Juni a.s., onder vermelding van leeftijd, genoten opleiding, levensloop en behaalde diploma's en onder overlegging van afschriften van getuigschriften.

Persoonlijk bezoek wordt slechts na bijzondere daartoe gedane oproeping tegemoet gezien.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane C.z.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 2 JUNI 1917. No. 22

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Tuinsteden.

Ofschoon, naar ons verzekerd werd, het uitvoerig door ons besproken plan tot stichting van een tuinstad aan de Juliana-laan niets te maken heeft met het plan der heeren van Boven en Hoek, kan men zich voorstellen, dat de criticus in het weekblad „Ons Eigendom" meent, een groote overeenkomst tusschen beide plannen op te merken.

Overeenkomst bestaat er zeker wel, maar of die zoo groot is als de schrijver veronderstelt zal nog moeten blijken uit de dingen, die nu verder gaan gebeuren; wij althans moeten verklaren dit nog niet te kunnen beoordeelen.

Het spreekt vanzelf, dat de schrijver met het eerstgenoemde plan al evenmin ingenomen is als met het Houtrustplan. Hij heeft daartegen natuurlijk dezelfde bezwaren, doch nu veel minder woorden noodig, om er mede af te rekenen, hetgeen hij doet als volgt:

Het Juliana-tuindorp.

Merkwaardig snel na het fameuse Houtrust-villa-tuinwijkplan is dat gekomen om een tuindorp te stichten aan het einde der Laan van Meerdervoort, op de grens der gemeente, ook op erfpachtsgrond der gemeente. —

En merkwaardig is ook, dat dit plan zóó bizonder goed past aan het Houtrust-plan, dat het lijkt of eenzelfde ontwerper deze twee gedachten heeft uitgebroed. En als men weet wie, zooals gezegd, aan het Houtrust-plan debet is, en als men daarbij weet dat degenen, van wie de oproep van het tuindorpplan is uitgegaan, zijn òf ambtenaren van de gemeentewerf òf hun vrienden van de landsgebouwen — dat zijn er een paar — dan weet men wel hoe laat het in dezen is, en uit welken hoek de wind waait.

Inderdaad is het opvallend hoe nauw de beide plannen in elkaar grijpen. In Houtrust-villastad huren van f 900 tot f 500, in Juliana-tuindorp huizen van f 500 tot f 250 huur, dus een aaneensluitende reeks op gemeenteterreinen, welke slechts door het nieuwe ziekenhuis zullen zijn gescheiden en samen in een wijden boog de grens der gemeente zullen uitmaken.

Wie kan ontkennen, dat dit een eenheid van gedachte is — al lijken de plannen dan ook er twee te zijn?

Op de beide lezingen, welke ter propaganda voor dit denkbeeld zijn gehouden, is zwaar gewerkt met lichtbeelden, vooral naar Duitsche tuinsteden. Er waren aardige woningen bij, maar veel en veel meer leelijke of niet het Hollandsch karakter passende, zelfs met in de Haagsche woningverordening verboden constructies, als b.v. de trap naar de bovenverdieping in de huiskamer. Wat die woningen aan bouwkosten hadden gedaan, zeide de inleider er maar niet bij. Heel verstandig, want hij zou anders heel wat liefhebbers hebben afgeschrikt.

Als echter de berekening wordt opgemaakt, let dan eens op hoevelen, die net als vliegen op de stroop zijn afgekomen, zich haastjerepje zullen terugtrekken. Dat 't zóóveel zou kosten .....

Tenzij .....

Tenzij ook hier de gemeente weer zal worden voorgespannen.

Het lijkt zoo.

Natuurlijk is dit glad verkeerd.

In normale omstandigheden kan de particuliere bouwerij best voldoen aan de vraag naar woningen van f 5 per

week en hooger. En als dan zoo'n tuindorp, dat toch altijd in een eenvoudigen trant moet zijn opgetrokken — trouwens, hoe zou men anders tot huurprijzen van f 300 à f 500 kunnen komen? — op erfpachtsgrond wordt gebouwd en de bewoners geen neigingen voor grondeigendom hebben, kan de particuliere bouwerij best aan de vraag voldoen.

Een ondernemend bouwer zou m.i. dan ook een mooie kans hebben om zich verdienstelijk te maken en nog wat te verdienen ook.

Doch ..... in normale tijden.

In deze abnormale tijden echter kan noch een particuliere bouwer 't, noch de gemeente.

En dus blijft 't natuurlijk voorloopig bij het plan.

Intusschen dienen ook ten opzichte van deze mindere editie van een villadorp de particuliere bouwers gedacht op hun hoede te wezen en scherp op den uitkijk te staan.

* * *

Alweder treft ons hier de bewering, dat de particuliere bouwers ook wel kunnen wat hier ambtenaren en particulieren willen trachten langs coöperatieven weg te bereiken en het zal waarschijnlijk niet bij deze bewering blijven. Er is, zoodra de tijdsomstandigheden wat gunstiger zullen worden, voor de coöperaties concurrentie van de bouwers te verwachten.

Groot gevaar voor de tuinstadbeweging zien wij daarin niet; het kan voor hare voorstanders een prikkel te meer worden, om op hun qui vive te zijn en wanneer zij zich daardoor nu reeds lieten afschrikken, zouden wij niet veel gelooven van den ernst van hun streven.

Zij, zullen nog wel voor andere, veel moeilijker vraagstukken komen te staan, wanneer zij hun plannen gaan uitwerken en in een uitvoerbaren vorm overbrengen.

Het is dan ook slechts volledigheidshalve, dat wij het bovenaangehaalde onder de oogen onzer lezers brengen. Dat het particulier bouwbedrijf dadelijk in oppositie zou komen, lag zoo voor de hand, dat het ons bevreemden zou, als het niet zoo was, en wie zich voorstelt, dat de tuinstadbeweging zonder strijd tot eenig resultaat van beteekenis zal komen, doet beter, er zich niet mee in te laten. De zaak is echter van zoo overwegend belang voor de toekomst, dat de overtuigde voorstanders den strijd gaarne zullen aanvaarden en volhouden tot er iets mede bereikt is.

Vereenigingen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST, VAKVEREENIGING VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

De vorige week heeft de bovengenoemde maatschappij haar jaarlijksche algemeene vergadering gehouden in het gebouw der N.B.V.A. onder leiding van den voorzitter, den heer S. de Clercq.

In zijn openingswoord wees de voorzitter erop, dat met vreugde kan worden geconstateerd, dat de vakvereeniging steeds meer de belangstelling der leden tot zich trekt, de hand de leden aan de vakvereeniging sterker bindt.

Tot stand kwamen o.a. de statutenwijziging voor de instelling van den Eereraad, de honorariumtabel voor den woningbouw voor de volkshuisvesting.

Overeenstemming werd verkregen inzichten de vakvereeniging en den Nederlandschen Aannemersbond betreffende de algemeene administratieve voorwaarden. Ook de meer algemeene belangen der bouwkunst werden door de maatschappij behartigd. In dit verband herinnerde spr. aan de examens voor de opzichters en teekenaars, jaarlijks afgenomen door de Maatschappij, en den steun, verleend bij de instelling van schoonheidscommissies; aan de adressen door de Maatschappij tot bevoegde autoriteiten gericht, inzake uitbreiding, aanleg, of electriciseering van tramwegen enz.; aan het uitgebrachte advies betreffende de Vijzelstraatverbouwing; aan de hulde door de Maatschappij aan Dr. Cuypers gebracht, ter gelegenheid van zijn 90sten verjaardag.

Voorts werd door den voorzitter voorgesteld, onder dank voor de bewezen diensten aan den secretaris-redacteur, op diens verzoek per 1 September a.s. eervol ontslag te verleenen. Ten slotte herinnerde de voorzitter er aan, hoe bij bij het aanvaarden van zijn voorzitterschap een termijn vastgesteld, die heden afloopt; hij dankt de leden der Maatschappij voor het vertrouwen in hem gesteld, en stelt er prijs op te verklaren, dat de vakvereeniging op zijn blijvenden steun kan rekenen. Vervolgens is overgegaan tot behandeling der agenda.

De voorzitter deelt mede, dat als bestuursleden werden gekozen de heeren C. J. Kruisweg en D. F. Hothuawer.

Na gehouden stemming werd de heer A. Broese van Groenou tot voorzitter der Maatschappij gekozen. Naar aanleiding der voorzittersverwisseling, wijst de heer Posthuma Meyes op de toewijding, waarmede de heer de Clercq zijn voorzitterschap heeft waargenomen en spreekt de overtuiging uit, dat ook de heer Broese van Groenou de Maatschappij in de goede banen zal leiden.

De balans, rekening en verantwoording werden goedgekeurd en de begrooting voor het jaar 1917 aangenomen. Aan den heer J. Wesselius werd op diens verzoek eervol ontslag als secretaris-redacteur verleend, onder dankbetuiging voor de aan de Maatschappij bewezen diensten.

Aan het bestuur werd opgedragen in de vacature te voorzien. Het voorloopig rapport der commissie voor de punten 5 en 8 van het werk-programma, ter bestudeering van de bouwkundige adviesbureaux in verband met schoonheidscommissies en van het bevorderen der instelling van schoonheidscommissies, opgesteld door de desbetreffende commissie, bestaande uit de heeren: Herm. van der Kloot Meyburg, voorzitter, G. C. Bremer, A. H. Wegerif Gzn. en J. Wesselius, secretaris, wordt behoudens een kleine wijziging, goedgekeurd, en zal binnenkort in het Bouwkundig Weekblad worden gepubliceerd. De vergadering werd besloten met een voordracht van den heer H. Hoste, architect te Soesterberg, over het leven en de werken van Dr. Cuypers.

Onder leiding van den heer Jos. Cuypers werd een bezoek gebracht aan de kerk van het „Heilige Hart in de Vondelstraat te Amsterdam.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Errata, Vragen en Antwoorden.

In de in ons blad opgenomen vragen en antwoorden zijn enkele kleine onjuistheden ingeslopen, die, ofschoon niet bepaald zinstorend, verbetering eischen, omdat de antwoorden geacht worden, deel uit te maken van het officieele programma.

Op bladz. 91 staat bij vraag 29, als antwoord: Zie 26; lees: Zie antwoord op 26.

Op bladz. 92 staat bij vraag 36, als antwoord: Zie 32; lees: Zie antwoord op 32.

Op bladz. 133 staat, aan het eind van het antwoord op vraag 65: (Zie programma bladz. 16; lees: van het programma.

Op bladz. 140 staat, als vraag 75: Waar dienen de onder E genoemde ateliers voor?; lees: Waar dienen de onder a genoemde ateliers voor?

Verder staat in het antwoord op vraag 75: open-licht; lees: open-lucht.

Op bladz. 140 staat in het antwoord op vraag 79: alle met een x aangeduide lokalen; lees: alle met een * aangeduide lokalen.

Op bladz. 140 staat in het antwoord op vraag 81: hoogte-; lees: hoogtematen.

PRIJSVRAAG KARENHUIZEN TE ALKMAAR

Ingekomen zijn 88 ontwerpen onder de volgende motto's: Marie — Situatie — Paviljoen — Herfst — Inter nos — 1917 — Pax — Rood en wit schild — Alemaria Victris — Oud — In 't Zunneke — G — Voort — Avondrust — Zon — 99 — Mei — Volkshuisvesting — Tijd — Hanna — B.N. — Simplex — Avond — Revue — School en Landzicht — 7 — Teddy — Ten Rande — 't Wordt avond — Emulatie — Casa Caritas — D.A.K. in driehoek — Als 't avondt — Apollo R.M. — Kwikdruppel — Adhuc stad — Welverdiende Rust — Pijp en Poes — V.V.V. — Thuis — A. V. Ouden van dagen — A.C. — Schets — Op leeftijd — L. en C. — Zuid — Eenvoud — Een huis vol licht en zonneschijn — Hilla — Voor het eerst R — Oud Holland — V.V.A. — Geniet uw rust in deze veilige haven, tot de eeuwige slaap U kust — Huisvesting — Plaats gemaakt — Zoo bedacht Voorland — L.S.G. — Voor ouden van dagen — Hofje — Eert den Ouden — Staatspensioen — Omega — De Waag — Comme il faut — Nirvâna — A — Wees niet bezorgd — Avondzon — E in vierkant — Til — Baksteen — 52 — Kennemerland — D.H.A. — Rustoord — Grijsheid Wijsheid — Répos — X — Eigen Kamer — Knoxwilg — In 't Noorden — Alkmaar — Hoop — XXIX W.

Namens de Jury:
Ir. A. BROESE VAN GROENOU.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 21. Willem Royaards. Honderdste opvoering van Driekoningenavond. Het gestyleerde tooneel, door Jan Gratama en H. Th. Wijdeveld, met portret en afbeeldingen.

Tooneelbouw, door H. A. van Anrooy.

Willem Royaards, door P. Kramer.

Enscènëering, door K. N. Roland Holst.

De zoo noodige omwenteling in den theaterbouw, door Jan de Meijer.

DE BOUWWERELD No. 21. Woningbouw te Groningen, met afbeeldingen.

Prof. J. A. G. van der Steur, met portret.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

DE INGENIEUR No. 21. Concept Gewapend Beton-voorschriften.

Verslag van de gedelegeerden der Afdeeling voor Electrotechniek v. h. K. I. v. I. bij het examen voor theoretisch leerling-monteur aan de Ambachtsschool te 's Gravenhage.

Verslag van de Commissie voor bliksemslagonderzoek van de Afdeeling voor Electrotechniek v. h. K. I. v. I.

W. H. Martin, levensbericht met portret, door D. Croll.

Ir. J. Schraeder van der Kolk, door ir. E. H. Stieltjes.

Zelfladend zuigbaggervaartuig »Sumatra«, bestemd voor de verbetering van den toegang tot de haven van Belawan (Deli), door ir. F. Smit, met afbeeldingen.

Koloniaal Verslag van 1916, (vervolg).

Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 12 Mei 1917, te Amsterdam.

Uit ons parlement. Wijziging van de Hooger-onderwijswet.

Ingezonden Stukken. Grijze boekjes, door ir. A. de Kanter. — Het tramspoor en zijn ligging in het verharde straatoppervlak, door T. E. van Putten.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 21. Algemeene Vergadering 1917. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Jubileum dr. P. J. H. Cuypers. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 21. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

De onvrijheid der bouwheeren, II (slot).

Maximumprijzen voor ijzer.

Uit de afdeeling Dordrecht.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 5: Gedesinfecteerde boeken voor de soldaten; Dr. Alfred Gradenwitz. — Hars en Terpentijn; Dr. W. Schut. — De chemische sterilisatie van water (slot); D. Stavorinus. — Proefvliegtuigsport; J. H. W. v. d. Moelen. — Het verband tusschen klimaat en lichaamsgrootte der warmbloedige dieren, (»Wet van Bergmann«); H. R. Hoogenraad. — Verduurzaamde levensmiddelen uit de tweede helft der zeventiende eeuw; G. Doyer van Cleeff. — Electrokardiographie; E. B. — Eigen warmte bij Musa Ensete; A. J. van Laren. — Over oppervlakte-spanning; W. F. J. van der Zalm. — De bouw van het heelal; Dr. G. C. A. Valeriink. — Sterrenkundige Mededeelingen voor den zomer van 1917; L. V. — Eenvoudige Proeven; Een goedkoope briefweger en balans; Dr. A. J. C. Snijders. — Boekaankondiging.

Varia.

AFSLUITING EN DROOGMAKING VAN DE ZUIDERZEE.

Verschenen is het voorloopig verslag der Tweede Kamer over het wetsontwerp tot afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee. Daaraan is ontleend:

Zeer vele leden verklaarden zich in hooge mate ingenomen met dit voorstel. Het vraagstuk van de droogmaking der Zuiderzee, dat nu reeds meer dan een halve eeuw staat in het midden der belangstelling van het Nederlandsche volk; van alle zijden is onderzocht door particulieren, Staatscommissiën en van regeeringswege; in talloozе redevoeringen en geschriften is behandeld en nu reeds voor de vierde maal in een wetsontwerp in de Staten-Generaal ter tafel ligt, is allengs rijp geworden voor een beslissing.

Hierbij komt nu nog, dat, wanneer de oorlog zal zijn geëindigd, ons land den prikkel van een groot, bezielend werk, dat om durf en krachtsinspanning vraagt, van noode zal hebben.

Verheugden deze leden zich over de indiening van het wetsontwerp, verscheidene hunner wenschten daar aanstonds aan toe te voegen, dat het hun een zeer groote teleurstelling was, dat de uitvoering van het werk in zekeren zin slechts voorwaardelijk wordt voorgesteld. Art. 6 van het ontwerp toch stelt die uitvoering afhankelijk van een nadere wet betreffende militaire voorzieningen en bedreigt daardoor de uitvoering met onbepaald uitstel.

Tegenover de betuiging van ingenomenheid voerden eenige andere leden aan, dat zij, hoewel geenszins blind voor de bekoring van dit werk, de bezwaren en de onzekerheid, vooral op financieel gebied, zoo groot oordeelden, dat zij voorshands niet konden besluiten, aan dit wetsontwerp hun stem te geven. Erkennende de groote beteekenis, welke het werk voor ons land zal kunnen hebben, meenden zij, dat bij nauwgezette overweging van alle vraagstukken, die hier ter sprake komen, de bedenkingen, die tegen de onderneming zijn aan te voeren, toch waarlijk niet licht mogen

worden gesteld. Die bedenkingen betreffen, behalve verschillende onderdeelen der plannen, in de eerste plaats de wijziging, welke in de levensomstandigheden van tal van burgers, thans langs de Zuiderzee woonachtig, zal worden aangebracht, wijzigingen, van economischen, maar ook van hygienischen aard, gelijk de ervaring na de drooglegging van de Haarlemmermeer heeft aangetoond. Voorts zagen verscheidene dezer leden in den ongunstigen toestand der schatkist, als gevolg van de buitengewone omstandigheden, een overwegend bezwaar om in de naaste toekomst het werk ter hand te nemen.

De voorstanders merkten hiertegen weer op, dat, indien de buitengewone omstandigheden de lasten der Staatshuishouding al aanzienlijk hebben verzwaard, die omstandigheden tevens op gelukkige wijze aan het licht hebben gebracht, dat de financieele draagkracht van de natie veel grooter is dan vroeger werd vermoed.

Dat de regeering voorstelt tot afdamming der Zuiderzee over te gaan, vond algemeen instemming; het plan, zich tot inpoldering te bepalen, met afleiding van den IJssel ten Noorden van de inpoldering — plan-Beijerinck — is sinds jaren door allen verlaten.

Ook verklaarden van de leden, die voor de drooglegging waren gestemd, zeer velen het toe te juichen, dat de regeering het plan van de Zuiderzeevereeniging heeft gekozen, volgens hetwelk de afsluiting zal plaats hebben door een dijk van Wieringen naar Piaam, en ten Zuiden van den dijk een IJsselmeer zal worden behouden, bestemd om het water van den IJssel ook onder de meest ongunstige omstandigheden te kunnen bergen.

Intusschen waren er leden, die zich niet overtuigd verklaarden, dat het IJsselmeer onder alle omstandigheden het IJsselwater en het boezemwater, dat bestemd is op het meer te worden geloosd, zal kunnen bergen.

Eenige leden wenschten in het bijzonder de aandacht te vestigen op het voordeel van de kortere spoorwegverbinding tusschen Friesland en Noord-Holland, welke den afstand Leeuwarden—Amsterdam per spoor met 56 K.M. zal verkorten.

Een groot bezwaar tegen het plan zien sommigen voorts in de omstandigheid, dat na afsluiting der Zuiderzee de Groninger en Friesche dijken bij storm een veel grooteren wateraandrang zullen moeten weerstaan dan thans.

Aan het verslag zijn twee nota's toegevoegd; eene van den heer Eland, waarin hij uiteenzet, dat en waarom het niet aangaat, den aanvang van het werk te beletten, totdat een definitieve beslissing is genomen en door de Staten-Generaal goedgekeurd betreffende onderwerpen, die met dit werk in slechts meer of minder verwijderd verband staan. Zoo is het betwistbaar, dat door de uitvoering van dit werk de strategische grondslagen van ons geheele stelsel van landsverdediging ingrijpende wijziging zullen ondergaan.

Een tweede nota — van den heer Bongaerts — betoogt uitvoerig, dat met de voorgestelde wijze van afsluiting, met het daarmede onmiddellijk verband houdende IJsselmeer, geen gelukkige oplossing van het vraagstuk is te zien.

In deze meer uitvoerige nota worden achtereenvolgens behandeld: omvang van het voorstel; het IJsselmeer als bergboezem. Combinatie van tegenstrijdige belangen op één peil; waterbeweging op het IJsselmeer; waterbeweging op de Wadden; geen geleidelijke landaanwinning; de zeevaart; het verkeer te land; gewijzigde grondslag van het ontwerp (o.a. inkrimping van het IJsselmeer).

De heer Bongaerts meent, dat een nader onderzoek in het nationaal belang wenschelijk is, een onderzoek, dat, hangende de vaststelling van de militaire eischen, door de regeering kan worden ondernomen en dat derhalve niet tot vertraging in de voorbereiding behoeft te leiden.

HOUTRUST. *)

B. en W. stellen voor goed te keuren het plan tot aanleg van straten en plantsoenen *op* het terrein der Bouwgrondmaatschappij „Houtrust", dat ten Noordwesten van de Eschdoorn- en Pijnboomstraat ligt tusschen de Valkenboschkade, de Beek en het Afvoerkanaal.

Het op het uitbreidingsplan voorkomende stratenplan omvat het grootste gedeelte, bij de vaststelling van dit plan werd bestemd voor parkaanleg, doch bij koninklijk besluit van 4 Aug. 1913 is het besluit van Ged. Staten tot goedkeuring te dien opzichte vernietigd.

De straataanleg zal zoo geschieden, dat de Afzandingsvaart en het schilderachtige wandelpad dat er langs loopt en uitkomt bij de brug in de Beeklaan voor de boerderij Kranenburg behouden blijven. Er worden geen schoeiingsmuurtjes langs de Vaart gemaakt, de waterkanten zullen haar natuurlijk aanzien behouden. Langs de Zuidzijde van het pad komt een breede strook plantsoen.

Houtrust zal de helft in de kosten der boombeplanting ad f 6650 en van den plantsoenaanleg ad f 54.000 betalen, dus f 33.650. Ze staat 45 pct. van het totaal oppervlak van haar eigendom aan land en water af en zal de helft bijdragen in de kosten van werken, waarbij ze voorloopig geen belang heeft, als b.v. de bouw van twee bruggen over de Valkenboschvaart, welke de ten Westen van die vaart gelegen gemeenteterreinen, met het terrein der Mij. Houtrust zullen verbinden, alsmede het maken van een zinker onder de Valkenboschvaart, ten behoeve van de te zijner tijd in die gemeenteterreinen te leggen rioleering en het maken van een zinker onder de Valkenboschvaart, ten behoeve van de te zijner tijd in die gemeenteterreinen te leggen rioleering en het maken van twee duikers in de Beek, waarin het aandeel van Houtrust zal bedragen resp. f 18.500 en f 2500.

Houtrust zal die oppervlakte grond en water in twee of drie deelen aan de gemeente overdragen.

De gemeente zal 4500 M². voor onderwijsdoeleinden bestemd, kunnen koopen voor f 12.50 of 5400 M². voor f 11 per M², naargelang van de ligging van den grond — de 4500 M². liggen Noordelijk, de 5400 M². Zuidelijk van de Afzandingsvaart, d.i. het dichtsbij de stad, en 2250 M². voor f 12.50, ook voor onderwijsdienst of voor eenig ander openbaar gemeentegebouw — deze 2500 M². liggen een straat achter de 4500 M².

Het terrein, dat aan Duinrust grenst, wordt als volgt verkaveld: Zuidelijk van de Afzandingsvaart een 12 M. breede straat, evenwijdig loopende met de Eschdoornstraat, en verder tusschen de Valkenboschkade en de Beeklaan 6 straten, waarvan de breedte is het 27 M. breede verlengde van de Ieplaan, welke wordt doorgetrokken tot de Stadhoudersbrug bij de Beek. De overige 5 straten zijn breed resp. 16 M. (verlengde Fahrenheitstraat), 10 M., 10 M., 12 M. en 12 M. Dan komt een weg van 11 M., vervolgens plantsoen, dan het wandelpad. Aan de overzijde van de Afzandingsvaart komt na het plantsoen weer een 11 M. breede weg, waarop uitmonden tusschen Fahrenheitstraat en Ieplaan 4 straten, resp. 10, 10, 10 en 12 M. breed. Tusschen Ieplaan en Afvoerkanaal verdwijnt de bekende boerderij Kranenburg, waardoor dwars heen een straat van 10 M. is geprojecteerd, welke dit deel in tweeën snijdt en uitloopt op een even breede dwarsstraat, welke op haar beurt met de Ieplaan een pleintje vormt. Ook de Noordelijke buitenweg wordt 12 M. breed.

Het Noordelijk deel wordt aan de Valkenboschkade-zijde rijk met plantsoen bedacht, omdat daar het Hanenburgstoomgemaal diep inspringt en een grooten, dooden hoek in het terrein veroorzaakt.

*) Het hier omschreven bouwplan moet niet worden verward met het Tuinstadplan Houtrust, maar heeft betrekking op de wijk, waaromheen de tuinstoelen en het nieuwe Gemeente-Ziekenhuis moeten komen te liggen.

De plantsoenaanleg zal der gemeente in totaal f 29.000 kosten.

Van de in totaal 20 blokken, waarin het terrein van Houtrust wordt verkaveld, krijgen er verschillende de erfdienstbaarheid dat er voortuinen van 3.50 M. diepte moeten zijn.

EEN EIGENAARDIG BESLUIT.

Wij lezen in het Maandblad «Beslissingen inzake Bouwwetgeving.»

(*Besluit van den Gemeenteraad te Uithoorn van 24 April 1917*)

De woningbouwvereeniging tot verbetering der volkshuisvesting «Uithoorn Vooruit» te Uithoorn had ten behoeve van den bouw van 18 woningen een voorschot uit 's Rijks kas aangevraagd van f 51040.—. Na aanbesteding bleek, dat door den laagsten inschrijver was ingeschreven voor de som van f 58093.—. Wanneer dus de bouw zou worden gegund, zou er een te kort zijn van f 7000. Teneinde de huur der te bouwen woningen niet hooger te maken, verzocht «Uithoorn Vooruit» aan het gemeentebestuur haar de helft van de rente van die f 7000.— te willen vergoeden.

Naar aanleiding van dit verzoek had de raadscommissie, die destijds was benoemd om den raad van advies te dienen inzake dezen woningbouw, een onderhoud gehad met de bouwcommissie van de Vereeniging «Uithoorn Vooruit». Het resultaat van deze bespreking was, dat door de raadscommissie aan den gemeenteraad werd voorgesteld om de rente te vergoeden van een bedrag van f 2500.— De bouwcommissie zelve zou dan zorgen voor de rente van f 2500.— en zou de resteerende f 2000.— trachten te krijgen als renteloos voorschot uit 's Rijks kas.

Over dit voorstel werd een zeer uitgebreid debat gevoerd, waaruit bleek dat men niet gerust was, dat het bedrag der kosten niet nog meer zou worden overschreden.

Een der raadsleden merkte op, dat onder het bedrag van f 58.000 niet begrepen was het salaris van den opzichter, den architect en een hoofopzichter. Hij maande tot voorzichtigheid aan, want anders zou het net zoo gaan als met het Raadhuis, dat f 20.000 had moeten kosten en f 30.000 heeft gekost. Hij was van oordeel dat eer alles betaald was er f 60.000 mee gemoeid zoude zijn.

Nadat namens de bedoelde raadscommissie verslag uitgebracht was, zeide de voorzitter dat men naar hij meende gerust kon zijn en dat de som, die thans aangevraagd werd, voldoende zou zijn. Een der raadsleden merkte op, dat de Raad daar toch wel niets van te weten zou komen, waarop door den voorzitter werd geantwoord dat Burgemeester en Wethouders nooit iets deden, dat buiten hun bevoegdheid ging. Hetzelfde lid van den raad vroeg daarop waar de borgen waren voor de vervulling van de voorwaarde, dat de aangevraagde som niet te boven zou worden gegaan.

Een der raadsleden opperde het denkbeeld, dat de architect borg zou moeten blijven voor de kosten boven de aanneemsom, door het hoogere af te trekken van het salaris van den architect.

Met dit denkbeeld vereenigde zich de gemeenteraad van Uithoorn en besloot met 1 stem tegen de rente van f 2500.— toe te staan onder voorwaarde, dat de borgen van den aannemer ten genoege zouden zijn van den gemeenteraad, de kosten niet hooger zouden gaan dan het bedrag van f 58093.—, *waarvoor de architect borg moet zijn* en voorts dat de bouwvereeniging zou zorgen voor de rente van f 2500.— en zou trachten het Rijksvoorschot met f 2000.— te doen verhoogen.

Wij hebben het bovenstaande moeten ontleenen aan het verslag van de zitting van den gemeenteraad in «De Drie Provincien». Op ons herhaald verzoek ter bevoegder plaatse om een afschrift van het Besluit in den vorm waarin het genomen is ontvingen wij taal noch teeken.

Wij zijn zeer benieuwd of het werk onder deze voorwaarden door den architect zal worden gebouwd. Het blijkt niet of het de bedoeling is, dat indien het honorarium van den architect niet voldoende is om de meerdere kosten te verhalen, hij voor het restant zal worden aangesproken.

NOODWONINGEN TE AMSTERDAM.

Zooals bekend is wil men te Amsterdam trachten den woningnood het hoofd te bieden door het bouwen voor gemeenterekening van „noodwoningen" en van zg. „woningen van lichte constructie", waarmede eenige millioenen gemoeid zijn.

Spoedshalve is men met de noodwoningen begonnen. Nu er echter een gedeelte bijna gereed staat, om betrokken te kunnen worden, heeft het voornemen, om er nog meerdere te bouwen een strijd doen ontbranden tusschen de Gezondheidscommissie eenerzijds en het college van B. en W. anderzijds.

De 306 tijdelijke noodwoningen, welke als een gevolg van het raadsbesluit van 10 Januari j.l. aan de overzijde van het IJ. vlak achter het badhuis Obelt uit den grond zijn gestampt, hebben het in de vergadering der gezondheidscommissie geducht moeten ontgelden.

In de dezer dagen gehouden vergadering van de gezondheidscommissie is daarop ernstige critiek geoefend, en zulks in verband met het voorstel van B. en W. om 1754 woningen van het normale type te bouwen, aangevuld met 1096 woningen van lichte constructie en 650 tijdelijke noodwoningen.

Een sub-commissie uit de gezondheidscommissie had een ontwerp-rapport aan den raad samengesteld. Daaruit bleek, dat men zich met de woningen van lichte constructie zeer wel kon vereenigen. Immers het eenige verschil van beteekenis met de normale woningen zal hierin bestaan, dat deze woningen, waar de bodemgesteldheid zulks toelaat, gebouwd zullen worden op een betonplaat inplaats van op eene heifundeering. Overigens zullen zij in ieder opzicht voldoen aan de, zij het ook minimum-eischen der Bouwverordening. Trouwens, art. 101 der Bouwverordening laat ook voor betonfundeering in gevallen als deze de mogelijkheid open, zoodat deze woningen geheel volgens de Bouwverordening gebouwd zullen worden, zulks in tegenstelling tot de noodwoningen.

Kan de commissie zich derhalve met den aanbouw van „lichte woningen", als in het voorstel bedoeld, wel vereenigen, geheel anders staat zij tegenover het voornemen nog 650 noodwoningen te stichten in den Buiksloterham. In haar advies van 8 Januari 1917 betreffende het thans in aanbouw zijnde complex noodwoningen, wees de commissie er reeds op, dat de aanbouw van dergelijke woningen een stap terug is op den weg van de verbetering van de volkshuisvesting, zoodat zij zich door haar goedkeurend advies over het eerste complex niet gebonden achtte ten opzichte van eventueel verdere voorstellen.

Hare reeds destijds niet hooggestemde verwachtingen omtrent dit soort woningen zijn bevestigd door een bezoek, dat hare subcommissie voor de zaken betreffende volkshuisvesting op 11 Mei jl. aan het in aanbouw zijnde complex bracht. Met alle waardeering voor de in korten tijd geleverde enorme hoeveelheid arbeid, was de indruk der bezoekers toch deze, dat de gebouwtjes licht en dicht in elkander zijn gezet, zoodat zij des zomers ongetwijfeld zeer

warm, des winters zeer koud zullen zijn, terwijl door de dunne scheidingswanden eene buitengewone gehoorigheid moet bestaan. Voorts achtte men het niet twijfelachtig dat deze woningen binnen korten tijd zeer in gebruikswaarde zullen achteruitgaan, zoodat de onderhoudskosten niet zullen meevallen en van een vijftienjarige bruikbaarheid geen sprake zal zijn.

Dergelijke woningen zijn geschikt voor zeer tijdelijke huisvesting bij rampen en dergelijke gelegenheden, doch voor een regelmatig verblijf gedurende een reeks van jaren en in alle seizoenen zullen zij waarschijnlijk ten eenenmale onvoldoende blijken.

Het argument dat deze noodwoningen zooveel eerder zullen klaar zijn dan de woningen van lichte constructie, gaat niet op, zoo meende de sub-commissie. Wanneer men den bouw der „lichte woningen" met dezelfde energie aanpakt als gebeurd is bij den bouw der noodwoningen, zal b. i. het opmetselen der eenvoudige steenen rompen nie, noemenswaard meer tijd kosten dan het gereedmaken, stellen en vullen of bekleeden der vakwerkwanden (in de noodwoningen) terwijl het argument van de beschikbaarheid der materialen eerder pleit voor de „lichte woningen", daar de baksteen binnenslands ruimschoots te krijgen is, terwijl het hout, dat voor de noodwoningen in reusachtige hoeveelheden noodig is, grootendeels uit het buitenland moet komen en schaarsch is.

De commissie is er dan ook van overtuigd, dat het mogelijk is in een bouwtijd van slechts enkele maanden langer een zelfde aantal „lichte woningen" te bouwen in plaats van noodwoningen.

Nogmaals ruim één milloen gulden voor dergelijke noodwoningen uit te geven, acht de commissie dan ook niet verantwoord. Zij meent daarom den verderen aanbouw van noodwoningen ten sterkste te moeten ontraden. In de plaats van de oprichting van 650 noodwoningen en 1096 woningen van lichte constructie, ware terstond een aanvang te maken met den bouw van „lichte woningen" tot een totaal aantal van 1746 stuks, woningen van eenvoudige samenstelling en inrichting, doch voldoende aan de eischen der Bouwverordening.

Bij de gedachtenwisseling oefende de heer Ouëndag scherpe critiek op de 310 noodwoningen, welke thans aan de overzijde van het IJ in aanbouw zijn. Z. i. is het reeds nu een uitgemaakte zaak, dat de proef met deze noodwoningen, waarvoor een bedrag van f 650.000 is gemoeid, als eene mislukking is te beschouwen. Door het lichte karakter der woningen waant men zich op een tentoonstelling, een jaarbeurs of anderszins. In den zomer zullen de bewoners er veel last van de hitte hebben, en waar het houtwerk niet geschilderd, maar slechts „gesausd" wordt, daar vreest spr., dat de noodwoningen last van ongedierte zullen krijgen, terwijl er door het krimpen van het hout naden zullen ontstaan, die tocht zullen veroorzaken. Het nooddorp zal alleen te onderhouden zijn door vaste werklieden, die permanent aanwezig zullen zijn. En ook is spr. ingeval van brand bang voor een catastrophe. Om hieraan tegemoet te komen, krijgt elk blok een vaste brandweerpost van vier man. Maar dat is heel kostbaar. Spr. wil eerst eens afwachten wat de ervaring is met deze noodwoningen, en inmiddels loodsen bouwen ter voorziening in den woningnood.

De heer Maas Geesteranus noemde de constructie der noodwoningen zeer slordig, terwijl de heer Van der Waerden verklaarde, dat hij voor een groot deel met de geoefende critiek medegaat, al wil hij niet zeggen dat de noodwoningen een fiasco zijn.

De heer Keppler, directeur van den Woningdienst, wees er op, dat men zoowel in Duitschland als in Engeland de noodzakelijkheid inziet van lichte woningen. Ook in tal van plaatsen in Nederland wordt dit overwogen. De hiermede samengaande afwijking van de bouwverordening verwekt bij heel veel gezondheidcommissies verzet. Spr. herinnerde er intusschen aan, dat de gezondheidscommissie te Amsterdam in haar advies over het eerste blok noodwoningen het mogelijk heeft genoemd met deze constructie en dit materiaal bewoonbare verblijven te scheppen. Overigens is spr. volstrekt geen warm voorstander van deze woningen; maar hij werd gedwongen mee te bouwen. Bij de nieuwe noodwoningen zal rekening gehouden worden met de thans verkregen ervaring. De bouw van woningen van lichte constructie zal een groot aantal maanden langer duren. Spr. beroept zich ook op een schrijven van dr. Ringeling, directeur van den gezondheidsdienst, dat de woningen zeer wel te reinigen zijn.

Bij het voortgezette debat verzette mevr. Van der Pek zich nog eens tegen het voortzetten van de gevaarlijke proefneming met de noodwoningen; betoogde dr. Delprat dat de heer Keppler te veel den nadruk legt op den snellen bouw; de gezondheidscommissie, zoo zeide hij, heeft in de eerste plaats te maken met de eischen van de gezondheid, en herinnerde de voorzitter, mr. Kruseman, eraan dat de commissie reeds vroeger de noodwoningen „een stap terug" heeft genoemd. Het voorstel van B. en W. is volgens spr. een „zenuwachtig" voorstel. Uit angst voor den woningnood gaat men constructief-slechte noodwoningen bouwen. Steenen woningen zullen beter zijn.

Het slot was, dat het rapport der sub-commissie werd goedgekeurd. In dien zin zal de raad dus geadviseerd worden.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Akademie van Beeldende Kunsten en Ambachtsschool te 's-Gravenhage.

De besturen van beide hierboven genoemde instellingen hebben, na gehouden overleg, de wenschelijkheid erkend, een groot deel van het z.g. lager vakonderwijs te brengen onder de leiding van de vereeniging „de Ambachtsschool", terwijl de Academie van Beeldende Kunsten de zorg op zich zou nemen voor het middelbaar technisch-, het kunst- en kunstindustrieel onderwijs en het voortgezet lager vakonderwijs, terwijl zij tevens door een voortgezette reorganisatie het kunst- en kunstindustrieel onderwijs tot een hooger peil zou brengen.

Wanneer zulk een regeling de goedkeuring van den Gemeenteraad zou mogen verwerven, zou daarvan het gevolg zijn, dat de uitgaven der Akademie van Beeldende Kunsten jaarlijks met f 12.000 zouden verminderen, doch ook tevens de inkomsten door verminderde schoolgelden f 1000 lager zouden zijn, zoodat in totaal f 11.000 minder jaarlijks aan subsidie van Rijk, Provincie en Gemeente zou moeten worden genoten. De Rijksbijdrage zou zijn te verminderen met f 4235, die van de Provincie met f 880 en die van de Gemeente met f 5885, te zamen f 11.000.

Daartegenover stijgen de kosten voor het bestuur van de Ambachtsschool met f 16.100. De Raad van Bestuur der Akademie verzoekt nu den Gemeenteraad zijn medewerking te willen verleenen, opdat een regeling moge tot stand komen, volgens de onderstaande verdeeling:

Subsidie van het Rijk à 50 pCt. van de netto kosten na aftrek der schoolgelden f 8050, subidie van de Provincie à 15 pCt. van de salarissen, bedragende f 14.120, f 2118, subsidie van de Gemeente f 5932, te zamen f 16 100 Aan de éene zijde zou dus het bestuur van de vereeniging „de Ambachtsschool" een vermeerderde subsidie van de Gemeente dienen te genieten groot f 5932, terwijl anderzijds de bijdrage van de gemeente voor de Akademie van Beeldende Kunsten zou zijn te verminderen met f 5885.

De Raad van Bestuur verzoekt, wanneer de Raad bereid mocht worden gevonden deze regeling te aanvaarden, die te doen ingaan met 1 Jan. 1918

De villa der Koningin.

De nieuwe villa der Koningin, in de nabijheid van het Pompstation gebouwd, nadert haar voltooiing en zal, wanneer geen onvoorziene omstandigheden den verderen bouw belemmeren, in Augustus a.s. gereed zijn. Van het landhuis, dat een kleine 40 kamers bevat, is van den openbaren weg niet heel veel te zien, want het staat op een stuk duinterrein, dat van de straat door een omrastering is afgescheiden. Het terrein, dat bij de villa behoort, is niet minder dan 30 hectaren groot. De villa, gebouwd naar plannen van den architekt Falkenburg, maakt een behaaglijken en schilderachtigen indruk; aardig steken de witte muren af tegen het schuine roode dak, dat, zooals gewoonlijk bij landhuizen, nog al hoog is. Rondom de villa is een rozentuin aangelegd; het overige duinterrein blijft in natuurstaat. Bij den ingang van het terrein is een afzonderlijk huis opgetrokken, waarin de militaire wacht haar intrek neemt. H. Ct.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

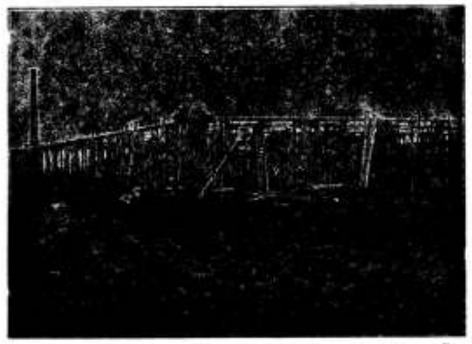
Vacante Betrekkingen.

— Directeur van den Gemeentelijken Woningdienst te Rotterdam Jaarwedde f 6000, klimmend tot f 7200. Verordening, Gemeenteblad No. 29, 1917 op aanvrage ter Secretarie verkrijgbaar. Zich vóór 20 Juni e.k. bij gezegeld verzoekschrift te wenden tot Burgemeester en Wethouders. (1)

— Onderbaas voor boawwerk. Uitvoerige brieven aan J. P. Broekhoven, Tilburg. (1)

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Weled. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Boskoop Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

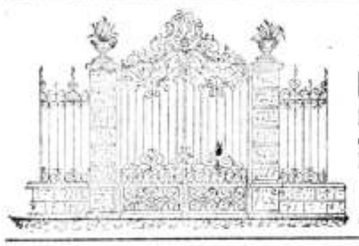
Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5 eDoor het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een praehtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

ADVERTEERT IN DE OPMERKER

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6. bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmerenSchoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 9 JUNI 1917. No. 23

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.), voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brieven van Piet van Diever.

Den heer Jan van Lekkerkerk, Architect
D.D.Z.I.H.W.K.Z.S.
Waarde Jan!

Het was mij werkelijk aangenaam weer eens iets van je te vernemen. Ik dacht al, zou er nu toch eindelijk weer eens een mail uit Lekkerkerk aankomen? En ik maakte reeds allerlei gissingen, omtrent mijnen of duikbooten in de Lek, waarvan de postboot het slachtoffer kon zijn geworden; maar je schrijft daar niets over, zoodat ik wel moet aannemen, dat je daar aan de groote rivier even rustig zit als ik op de droge heide.

Je schrijft alleen iets van mond- en klauwzeer. Heb je van het laatste soms last gehad, zoodat je niet hebt kunnen schrijven? Je overdrijft het, geloof ik, wel een beetje en met die tongblaar wil je mij, geloof ik, bang maken. Maar, beste Jan, wees maar niet bevreesd, dat ik mij onverwacht in Lekkerkerk zal vertoonen en je daar zal overvallen, juist, terwijl je bezig bent, vliegen te vangen en te kijken naar het schijnen van de zon in het water van de Lek. Als ik kom, dan kondig ik zonder mankeeren mijn komst vooraf aan, want, ik zal jou het geheim maar verklappen als je mij belooft, dat je wat ik hier ga vertellen met een dikke streep zult doorhalen, als je dezen brief soms aan „De Opmerker" stuurt.

Jou schrijven dan heeft mij op een denkbeeld gebracht. Ik zag er namelijk uit, dat men zich in Lekkerkerk, meer dan ik durfde verwachten voor bouwkunstaangelegenheden interesseert. Er is zeker van den overkant, van Nieuw-Lekkerland, wat overgewaaid van de geuren, die daar nog zijn blijven hangen van de kerkprijsvraag en uit je beschrijving voel ik diep, hoe jelui daar in Lekkerkerk intens meegeleefd hebt met de hulde aan Dr. Cuypers gebracht. Daar ligt dus, zoo dacht ik, een vruchtbare akker, reeds omgeploegd, te wachten op den zaaier; daar zullen de zaden der moderne kunstontwikkeling gewis welig ontkiemen en krachtig wortel schieten. En zoo is dan bij mij het plan gerijpt, naar Lekkerkerk te komen en daar als zaaier op te treden; met andere woorden, ik ben van plan er een lezing te komen houden, natuurlijk met lichtbeelden. Mijn gekleede jas en hoogen hoed heb ik al voor den dag gehaald, ter wille van het decorum, dat bij een deftige lezing past, en waar jelui in Lekkerkerk wel op gesteld zult zijn. Het onderwerp heb ik nog in studie; het is voor een gemeente als Lekkerkerk, die zich toch eenmaal tot een wereldstad zal moeten ontwikkelen, van het grootste belang voor de toekomst, want het houdt rekening met het algemeen welzijn, terwijl er hooge aesthetische belangen mee gemoeid zijn. Ik zal namelijk spreken, maar je moet het nog aan niemand vertellen, over: „Het openbare privaat als architectonisch monument in het stadsbeeld van de wereldstad, beschouwd uit cultuurhistorisch, aesthetisch, ethnographisch, picturaal, impressionistisch, futuristisch, cubistisch, neo-cubistisch, expressionistisch, obstructipnistisch, symbolisch oogpunt". Het is een heele mondvol zult ge zeggen, maar ik vind duidelijkheid een hoofdvereischte, ook in den titel van een voordracht. Na de pauze, want een pauze mag er wel zijn, vindt je niet? **wanneer het auditorium dat alles geslikt heeft, na de pauze dan** zal ik nog een ander onderwerp behandelen, waarbij ik in het oog heb gehouden, dat Lekkerkerk, als moderne wereld-

stad ook landelijke buitenwijken zal moeten krijgen. Ik wil dan nog spreken over: „De mestvaalt als aesthetisch moment in de moderne landelijke bouwkunst".

Je begrijpt misschien wel, dat het een heel stuk arbeid is, om zulk een voordracht in elkaar te zetten. Ik heb Ivens in Amsterdam al aan het werk gezet met de lantaarnplaatjes en dat gaat nog niet erg naar mijn zin. Zoo'n photograaf begrijpt niet altijd, waarop hij het licht moet laten vallen. Hij denkt, geloof ik, dat het er voor Lekkerkerk niet zoo bijzonder op aan komt; zoo'n man ziet niet verder dan zijn neus lang is en hij moge dan verstand hebben van lichtbeelden, van stadsbeelden en toekomstbeelden heeft hij al zeer weinig begrip. Ik voor mij behoef slechts een blik op de kaart van Zuid-Holland te slaan, om dadelijk te zien, dat de situatie van Lekkerkerk wijst op een groote toekomst. Jelui ziet dat zelf misschien nog niet in, maar ik heb uit je schrijven gezien, dat de geesten langzamerhand voor dit inzicht ontvankelijk worden en daarom zal ik dan ook van de gelegenheid gebruik maken, om eens te wijzen op de noodzakelijkheid van een grootsch opgevat uitbreidingsplan, een schoonheidscommissie, een adviesbureau, een aesthetisch adviseur enz.

Voorloopig vraag ik voor al die moeite, die ik mij geef, geen belooning. Ik kan zeker wel bij jou logeeren, dus dat kost mij maar een fooitje en ik moet toch in Rotterdam zijn, dus reiskosten behoef jelui mij ook niet te vergoeden. Maar toch moet je mij een handje helpen en dat zal zulk een oude vriend wel niet weigeren. Tegenover jou behoef ik er geen doekjes om te winden, wij begrijpen elkaar en je weet „als de eene hand de andere wascht", dan, nu ja, dan profiteeren de handen allebei. Welnu dan Jan, je moet mij een beetje helpen met de reclame, begrijp je? Daar behoeft niemand van te weten als jij en ik, maar noodig is het toch wel, dat Lekkerkerk eenigszins op mijn komst geprepareerd wordt. Hoe je het doen wilt kan ik je wel overlaten; je bent natuurlijk een gezien lid op de soos en je stukjes in de kunstrubriek van „De Lekstroom" staan altijd nogal goed op hun jeuten zoodat ik veronderstel, dat je bij de plaatselijke pers goed bem aangeschreven. Dat zijn al twee voorname dingen; en dan ben je zeker, wat bouwkunst betreft, wel zoowat de eenige autoriteit in je omgeving, in elk geval een man van gezag. Ik kan dus de voorbereiding van het zaakje gerust aan je beleid toevertrouwen. Tegenover anderen spreek je er natuurlijk niet van als van een zaakje, maar wij, oude rotten onder elkaar, behoeven geen smoesjes te maken en dat er een zaakje voor ons zit in mijn plannetje, dat heb je natuurlijk allang in de gaten.

Wij moeten dat uitbreidingsplan in de wacht zien te slepen en, wanneer wij het hem kunnen lappen, in die schoonheidscommissie of dat adviesbureau komen te zitten en een van beiden aesthetisch adviseur zien te worden, daar kunnen wij misschien wel om loten. Inmiddels kunnen wij wel eens zien hoe het met de grondpolitiek en de woningkwestie bij jelui staat. Daarover hoeden we voorloopig den mond, want anders gaat de gemeente dadelijk aan grondpolitiek doen en zijn onze kansen, om uit de bouwterreinen iets te halen, dadelijk verkeken. Daar moeten we heel voorzichtig mee zijn en je zoudt dit wel vast eens kunnen informeeren, maar op heel bedekte wijze, wat de grond rondom Lekkerkerk op 't oogenblik waard is; je weet het misschien zoo wel en dan is 't nog beter.

En de woningkwestie roer ik ook maar niet aan, omdat dat te veel in de gaten zou loopen. Het zou anders niet onaardig zijn, om Lekkerkerk maar vast, met het oog op toekomstigen, mogelijken woningnood, aan een paar honderd arbeiderswoningen te helpen van een of twee typen. Met het honorarium kunnen wij best „houden pijpen, samen deelen" spelen, maar zooals ik zeg, 't zou nog te veel in den kijkert loopen; we praten daar later wel over.

Voor dien zwager van je, die immers onlangs een timmerfabriek bij jelui in de buurt heeft overgenomen, zou er ook nog wel wat aanzitten. Je kunt hem wel zoo'n beetje in het vertrouwen nemen, maar het fijne van de zaak behoef je hem nog niet dadelijk bloot te leggen. Dat kan later wel en ik heb er geen bezwaar tegen, dat hij later ook meedoet in de kongsi, want hij lijkt mij niet ongeschikt, om onder zijn klanten vast een weinig stemming te maken voor de hoogere belangen der gemeente Lekkerkerk. Die klanten zijn natuurlijk timmermansbazen, bouwers en aannemers, menschen in één woord, die meer gevoelen voor het prozaïsch winstbejag, dan voor de hoogere idealen, die nagestreefd worden door menschen zooals wij.

Onder die klanten kunnen wel eens gladde practici zijn, die, als zij wilden, ons leelijk zouden kunnen dwarsboomen. Je zwager zou er veel aan kunnen doen, om dit te voorkomen. De beste taktiek daarbij is meestal, om de lui lekker te maken met de belofte, dat zij mee zullen deelen in de voordeelen.

Het zal mij benieuwen of je zwager nu dezen keer lid van den raad zal worden; hij is daar precies een vent voor en als dat lukt staan onze kansen er dadelijk al veel beter voor.

Voorloopig echter treed ik geheel belangeloos op en toonen wij ons slechts vatbaar voor overwegingen van cultuurhistorisch, aesthetisch, enz. (zie boven) belang en verder laten we niets merken.

Jij zorgt er alleen voor, dat ik op de noodige bewondering kan rekenen en niet als een onbekende behoef op te treden. Zijn er soms lui, die nooit van mij gehoord hebben, vraag hen dan, of zij ook nooit van Jan Gratama, Cornelis van der Sluys, Wesselius, Wegerif, enz. hebben gehoord. Als zij dan niet reeds dadelijk als domooren afdruipen, maak hen dan duidelijk, dat Piet van Diever nog heel ieu and anders is. Enfin, ik behoef jou geen instructies te geven.

Nu zou ik in mijn geestdrift over mijn plannetje nog bijna geheel vergeten, je vriendelijk dank te zeggen voor de toezending van die Amsterdamsche herinneringen. De redacteur heeft, zooals je hebt gezien het slot daarvan achter jou brief geplaatst, maar mij doen weten, dat hij hetgeen voorafgaat nog wel zoo aardig en ook niet ongeschikt vindt om het in »de Opmerker« te plaatsen. Hij wilde het echter nog wat bewaren, omdat het hem in den komkommertijd goed te pas zou kunnen komen.

Alleen wist hij niet of hij dan den naam van dien meneer eronder mocht zetten of niet. Wil je hem dat bij gelegenheid even mededeelen?

En hiermede eindig ik; de groeten aan je zuster en je zwager.

Als steeds,

t. t.,

5 Juni 1917. PIET VAN DIEVER.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Naar aanleiding van een tweetal ingekomen brieven, houdende verzoek om den termijn voor inzending der prijsvraag-ontwerpen te verlengen, moet de Jury met nadruk verklaren, dat er geen aanleiding bestaat het door haar op Vraag 103, Lijst VIII der inlichtingen, gegeven antwoord terug te nemen; zoodat wijziging in den vastgestelden datum van 14 Juli a. s., voor de inlevering der ontwerpen, als uitgesloten moet worden beschouwd.

De Jury.

Uit Apeldoorn.

De gemeente Apeldoorn is eenigen tijd geleden eigenares geworden van het groote terrein „Berg en Bosch" en onlangs hebben B. en W. en de commissie van het grondbedrijf aan den heer K. C. van Nes, tuinarchitect ter plaatse, opgedragen, in samenwerking met den Directeur der Gemeentewerken, een plan van aanleg en exploitatie te ontwerpen van deze gronden, die uitstekend geschikt worden geacht voor een belangrijke uitbreiding der gemeente.

B. en W. zijn hierbij met gepaste voortvarendheid te werk gegaan; de opdracht schijnt echter voor sommige leden van den gemeenteraad min of meer een verrassing te zijn geweest en, bij de rondvraag in een der laatste raadsvergaderingen, ontspon zich daarover de volgende discussie:

De heer Van Wijhe wees er op, dat hij in de bladen gelezen heeft, dat B. en W. opdracht hebben gegeven voor het ontwerpen van een plan voor „Berg en Bosch" en vroeg, waar B. en W. het geld daarvoor vandaan hebben gehaald.

De Voorzitter antwoordde, dat deze zaak spoedig in den Raad zou komen. Aan den directeur van Gemeentewerken is opdracht gegeven om in samenwerking met den heer Van Nes een plan te ontwerpen. Hem is gevraagd, welk honorarium hij moest hebben, maar hij kon dit onmogelijk nu zeggen. In een volgende zitting zal daaromtrent een voorstel inkomen.

De heer Plet wees er op, dat er met het oog op de ervaringen, die men bij gemeenteuitbreiding hier heeft opgedaan, de vraag rijst, of de heer Van Nes wel de aangewezen man voor zulk werk is, in verband met de belangrijke technische vraagstukken.

De Voorzitter deelde mede, dat voor wegen-aanleg en technische kwesties de gemeente-architect optreedt, in samenwerking met een tuin-architect voor park-aanleg.

De heer Plet meende, dat de wegen-aanleg eerst moet plaats hebben.

De Voorzitter meende, dat tegelijk het een en het ander geschieden moet.

De heer Wegerif deelde mede, dat de commissie voor het grondbedrijf gemeend heeft, een tuin-architect direct er in te moeten doen optreden. Het plan is opgedragen aan den heer De Zeeuw en de heer Van Nes treedt daarbij op voor de parken en de beplanting. Het had spr. verbaasd, van den heer Van Nes in de courant te hebben gelezen, dat hij belast zou zijn met de leiding bij het ontwerpen van een plan.

Heel belangrijk is deze discussie niet, maar wat er aanleiding toe gaf was een artikel over de zaak in de „Nieuwe **Apeldoornsche Courant" van 18 Mei j.l., dat in vele opzichten merkwaardig is en van meer dan plaatselijk belang. Bovendien brengt het ons dadelijk voldoende op de hoogte van een zaak, die een voor den architect belangrijke kwestie op den voorgrond heeft geplaatst en ter inleiding van die kwestie kwam het ons gewenscht voor het stuk hier in zijn geheel over te nemen.**

Men make daaruit niet op, dat wij het met den inhoud geheel eens zijn. Op vele punten zijn wij zoo vrij, van meening te verschillen met den schrijver, die als een autoriteit oordeelt over de moeilijke vraagstukken van stedenbouw, uitbreidingsplannen, rioleering, enz., en schermt met aesthetische eischen en aesthetische factoren, **alsof dit voor de ingezetenen van Apeldoorn dagelijksche kost was.**

Wie Apeldoorn kent, weet wel beter.

Wij willen niet insinueeren, maar meenen toch wel te mogen vragen, of het werkelijk alleen het algemeen belang is, dat de schrijver op het oog had.

Er zijn passages in het stuk, die op dit punt twijfel wekken; wij komen daarop wellicht later terug. Eerst dienen wij onze lezers in de gelegenheid te stellen, kennis te maken met het artikel, dat luidt als volgt:

De exploitatie van „Berg en Bosch".

Nadat de gemeente door den aankoop van de uitgestrekte terreinen „Berg en Bosch" een beteekenend grondbezit had verkregen, heeft het gemeentebestuur met groote voortvarendheid een gemeentelijk grondbedrijf ingesteld.

Daarmede is er meer vastheid gegeven aan het beheer van het gemeentelijk grondbezit. De voortvarendheid, waarmede tegelijk het beheer van het grondbezit werd georganiseerd en een plan voor de exploitatie van „Welgelegen" werd ontworpen en vastgesteld, geeft blijk, dat het gemeentebestuur grooten ernst maakt met het beheer van het gemeentelijk bodembezit.

Gezien dezen voortgang, door het gemeentebestuur gemaakt, was het te verwachten, dat met het ontwerpen van een plan voor de exploitatie van „Berg en Bosch", waarin zoo groot kapitaal gestoken is, niet zoo lang zou worden gewacht als met het maken van een exploitatieplan voor „Welgelegen". Elk uitstel verzwaart de exploitatie met de kosten der kapitaalrente, die bij de exploitatie van een zoo groote uitgestrektheid als „Berg en Bosch", waarin een groot kapitaal vastligt, van groote beteekenis kunnen zijn.

Het gemeentebestuur heeft ook daarin voortvarendheid betracht, een met het oog op de financieele belangen van onze gemeente en uit het oogpunt van gemeentelijke welvaartspolitiek prijzenswaardige voortvarendheid. Gedurende een week reeds was het ons bekend, dat door het gemeentebestuur voor het ontwerpen van een exploitatieplan van „Berg en Bosch" een opdracht was verstrekt. We hoorden, dat door B. en W. aan den heer K. C. van Nes, tuinarchitect alhier, opgedragen was om in samenwerking met den directeur van Gemeentewerken, den heer G. de Zeeuw, ontwerpen te maken voor de exploitatie van „Berg en Bosch".

We hebben tot dusver aan dit bericht opzettelijk nog geen publiciteit gegeven, omdat het bericht in dien vorm ons bevreemdde. Hoewel een paar dagen later van andere zijde aan het bericht publiciteit werd verleend, hebben we eerst zekerheid willen verkrijgen, dat het in dien vorm juist was, en getracht, nadere bijzonderheden daaromtrent te weten te komen.

Woensdagmorgen eerst is ons bevestigd, dat 't bericht in dien vorm juist is, waarom wij er dan ook nu eerst onzerzijds publiciteit aan geven.

Deze blooste bevestiging van wat we reeds wisten, is het eenige, dat we van ambtelijke zijde hebben gehoord. Wat we verder mededeelen, is ons van andere zijde bekend geworden.

Dat de opdracht tot het ontwerpen van een exploitatieplan de strekking heeft om op de terreinen van „Berg en Bosch" een ontwerp voor den aanleg en bouw van een tuinstad te maken, ligt voor de hand. Het 525 H.A. groote terrein, bezet met mooie dennenbosschen, is prachtig gelegen aan de hooge zijde van Apeldoorn en vormt, ook door zijn geaccenditeerde gesteldheid, een uitermate geschikt geheel voor den bouw van een tuinstad, die geheel voldoet aan de hedendaagsche eischen. Met het oog op de terreinsgesteldheid en de ligging daarvan en gezien het feit, dat de uitbreiding van Apeldoorn zich reeds in deze richting beweegt, was het te verwachten, dat het ontwerpen van een tuinstad in het plan zou liggen.

Er kan daar een tuinstad verrijzen voor een bevolking

van 30.000 à 40.000 inwoners. Met het oog op den ontwikkelingsgang van Apeldoorn, die een geregelde toename met 1000 zielen per jaar registreert en bij een verstandige en zaakkundige gemeentelijke politiek in de leiding bij de aanboring van welvaartsbronnen en den uitleg van het verkeer nog veel sterker kan worden, is dit dus een plan voor steden uitleg, dat voor een tijdruimte van minstens 30 jaar voorziet, daar toch niet alleen in die richting de stadsuitbreiding zal plaats hebben, maar ook tusschen den Asselschen en Arnhemschen weg, in Wormen en Zevenhuizen, verdere aanbouw kan worden verwacht.

Wanneer op de prachtige terreinen, die gemeente-eigendom werden, een tuinstad verrijst, dan kan Apeldoorn in de toekomst een schitterende woonstad worden, zooals er geen tweede in ons Vaderland te vinden is. Nu reeds geeft het gedeelte van Apeldoorn, dat aan en om de parken gebouwd werd, aan dit kwartier het karakter van een tuinstad. In veel sterker mate zal dit karakter vertoond worden door een stadsbouw, die met het vooropgezette plan daartoe werd ontworpen.

Het is voor Apeldoorn een groot belang, dat het in de toekomst woongelegenheid biedt, zooals die elders moeilijk en dan nog niet zóó te vinden zal zijn, als een tuinstad op de hooge gronden van Apeldoorn bieden kan.

Het ligt in de rede, dat wij, die geregeld hebben gewezen op het belang, dat onze gemeente heeft bij de bevordering der industrie en van andere bestaansbronnen, ook een open oog hebben voor het groote belang der gemeente bij den uitleg van Apeldoorn als aantrekkelijke woonstad. We juichen dan ook de gedachte om „Berg en Bosch" op deze wijze in exploitatie te brengen, van harte toe.

Over het plan voor de exploitatie, dat een plan voor stedenbouw kan worden, zullen we eerst kunnen oordeelen, wanneer het vóór ons ligt als ontwerp.

Maar het heeft ons bevreemd, dat de opdracht tot het ontwerpen van plannen gegeven is aan een tuin-architect, die daarbij in overleg zal handelen met den heer De Zeeuw, den directeur van Gemeentewerken.

We weten, dat de heer K. C. van Nes een kundig tuinarchitect is en we willen in geen enkel opzicht zijn capaciteiten in twijfel trekken of betwisten. Tot op zekere hoogte juichen we zelfs de gedachte om den heer Van Nes er in te betrekken, toe. Maar is het ontwerpen van een plan voor tuinstadbouw wel het aangewezen werk voor een tuinarchitect? Het is en blijft stedenbouw en ligt in de eerste en voornaamste plaats op het vakgebied van den stedenbouwkundige, van den architect met groote aesthetische concepties en groote technische bekwaamheden. Dat de tuinarchitect bij het ontwerpen van zulk een plan uitstekende diensten kan bewijzen, dat zijn hulp daarbij onontbeerlijk is, erkennen we graag. Maar stedenbouw is niet zijn terrein.

Juist omdat we het groote belang voor de gemeente in den bouw van een tuinstad op de terreinen van „Berg en Bosch" inzien, voelen we de noodzakelijkheid, dat de exploitatie in die richting zoo goed mogelijk geschiede.

Trouwens voor elk plan voor gemeenteuitbreiding is het eisch, dat het voldoe aan de hoogste aesthetische eischen. Het bouwen in een zoo prachtige natuur als de onmiddellijke omgeving van Apeldoorn heeft, stelt buitengewoon zware aesthetische eischen. Er is hier helaas reeds zooveel bedorven. Daartegen moet voor de toekomst met kracht en klem worden gewaarschuwd en gewaakt.

Dat de gemeente zelf in het bezit is gekomen van terreinen, voor den stadsuitleg als aangewezen, maakt de zorg daarvoor gemakkelijker en eenvoudiger. Maar het ontwerpen van een plan voor stadsbouw op dit terrein stelt des te hooger eischen en geeft groote moeilijkheden.

Het golvende van het terrein is een eigenschap, waarvan als aesthetischen factor van groote waarde bij het ontwerpen van het plan partij kan worden getrokken. De hooge punten kunnen schitterend benut worden als centrale punten voor wijkbouw en zelf dienst doen voor den bouw van een of andere inrichting, die een mooie centrale ligging in 'n stadswijk noodig heeft. Maar de moeilijkheden uit een oogpunt van systematischen stedenuitleg worden er grooter door. Het plan moet een aesthetische eenheid zijn, gebaseerd op een leidende gedachte en aansluitend bij het bestaande Apeldoorn.

En de technische moeilijkheden zijn niet minder groot. Bij het ontwerpen van het plan moeten allerlei ingewikkelde technische vraagstukken in principe opgelost worden, waarmede bij het ontwerpen en uitvoeren van het plan rekening moet worden gehouden.

Er moet bijvoorbeeld bij het plan rekening gehouden worden met het rioleeringsvraagstuk, dat bij de toenemende uitbreiding van Apeldoorn in klimmende mate dringend zal worden. Het plan-Van Hasselt voor de rioleering van Apeldoorn is met het oog op de financieele bezwaren opgeborgen tot gunstiger gelegenheid, tot Apeldoorn door uitgroei draagkrachtig genoeg zal zijn geworden om zich de groote uitgaven daarvoor te getroosten. De exploitatie van „Berg en Bosch" zal geregeld het oogenblik nader brengen, waarop de practische solutie van het theoretisch opgeloste vraagstuk tot stand gebracht zal kunnen worden. Maar dan zal er een nieuw gedeelte in betrokken moeten worden en daarmede zal nu reeds bij het ontwerpen van het exploitatieplan rekening gehouden moeten worden.

Men behoeft zich niet wijs te gaan maken, dat een rioleering voor een tuinstad als op den grond van „Berg en Bosch" in de toekomst zal verrijzen, niet zoo dringend noodig zal zijn. Van hoe groote beteekenis een goede rioleering wordt geacht, blijkt wel uit het feit, dat Marine geweigerd heeft, het loodswezen uit Maassluis naar Hoek van Holland te verplaatsen, ook omdat de kleine Hoek, vlak aan het duin gelegen in de nabijheid der zee, geen rioleering heeft. En aan den Hoek heeft men beter gelegenheid tot afvoer van huis- en afvalwater dan hier te Apeldoorn.

Het vraagstuk van de rioleering der te stichten tuinstad zal groote technische moeilijkheden veroorzaken. Het behoort in principe opgelost te zijn, voor het plan van exploitatie kan worden vastgesteld. Wie eerst het exploitatieplan uitvoert, zonder met iets rekening te houden, en later voor de noodzakelijkheid komt te staan om een rioleeringsplan te ontwerpen, ontdekt dan te laat, dat er een onvergeeflijke flater begaan is.

Deze fatale flater is reeds begaan met den bouw van Apeldoorn, waarin aan het toeval de grootste rol is toegekend geweest, wat ten aanzien van het rioleeringsvraagstuk een ongelukkig toeval gebleken is. De heer Van Hasselt heeft daarop gewezen in zijn „Plan voor een rioleering van Apeldoorn", waarin hij zegt: „Tot staving van de meening, dat de wegen in het algemeen de terreingolvingen volgen en niet naar een vooraf vastgesteld plan zijn aangelegd, kan onder anderen dienen de Dorpsstraat met de Loolaan. Van af den spoorweg daalt de weg tot aan de Grift, rijst dan weer tot aan den Badhuisweg, om dan weder te dalen tot aan de Dorpsbeek, vanwaar hij eerst weder rijst tot bij de Kerklaan en weder daalt tot bij den Daendelsweg, om daarna te rijzen tot bij den Paleislaan. Behalve de daling naar de Grift, die betrekkelijk aanzienlijk is en volkomen gemotiveerd, zijn de verdere dalingen en rijzingen van zeer geringe beteekenis en hadden bij een vooraf gemaakt plan kunnen voorkomen worden. Nu zij bestaan, geven ze alleen aanleiding om den regelmatigen afvoer van het water te belemmeren en hebben zij nu nog beteekenis, omdat een goede verdeeling der riolen daardoor moeilijker wordt. Vroeger had dit, althans voor de Loolaan, weinig beteekenis, omdat toen aan weerszijden sloten waren, die het water konden opvangen.

„Met hetgeen ik hier heb gezegd, heb ik alleen bedoeld een feit te constateeren, niet om daarmede critiek te willen uitoefenen op daden van vroegere besturen. Integendeel, ik ben er van overtuigd, dat in elke gemeente, die als Apeldoorn van een dorp van weinig beteekenis zich ontwikkeld heeft tot een aanzienlijke plaats en waar het terrein, zooals het door de natuur gevormd is, geen enkel bezwaar oplevert, volkomen dezelfde toestanden zullen voorkomen; en waar deze eenmaal bestaan, is bij verdere uitbreiding, wanneer nieuwe wegen zich moeten aansluiten aan bestaande, niet te ontgaan, dat ook bij die nieuwe wegen minder gewenschte toestanden voorkomen.

„Eerst wanneer een werk gemaakt moet worden voor de gemeente in haar geheel, komen de bezwaren aan den dag. Maar nu die eenmaal aan den dag komen, moet in het vervolg daarmede rekening gehouden worden".

Maar wel ligt er scherpe critiek in hetgeen de heer Van Hasselt heeft opgemerkt over het Uitbreidingsplan, dat voor onze gemeente is ontworpen en vastgesteld. De onwillekeurige fout, gemaakt bij den planloozen bouw der gem., is een onvergeeflijke flater, wanneer dezelfde fout voorkomt in het plan, dat ontworpen is voor de systematische uitbreiding der gemeente. „Dit Uitbreidingsplan draagt" — volgens den heer Van Hasselt — „de duidelijke kenmerken, dat daarbij geen rekening is gehouden met de eischen van een goede uitbreiding van een gemeente, die bezig is zich tot een stad te ontwikkelen, zij het dan een stad, die een eenigszins landelijk karakter draagt. Een eisch daarbij moet toch wezen, dat daarin op logische wijze kan worden aangebracht datgene, wat een stad noodig heeft, daarvoor is het niet voldoende op een kaart lijnen te teekenen, die aangeven, waar wegen moeten komen, maar is het een eisch, dat zorgvuldig wordt onderzocht, op welke hoogte die wegen moeten komen om te zorgen, dat het verkeer over die wegen in aansluiting met andere wegen geen hinder ondervindt, dat in die wegen riolen kunnen worden gelegd en andere objecten, die voor de samenleving noodig zijn".

Deze critiek van een man als den heer Van Hasselt, op het Uitbreidingsplan uitgebracht, is daarvoor vernietigend. Een uitbreidingsplan is nog wat anders dan wat lijntjes, getrokken op een stuk papier. Scherper kan het wel niet gezegd worden. Uit deze critiek blijkt, dat het maken van het Uitbreidingsplan, dat voor onze gemeente is vastgesteld, niet aan bevoegde handen is toevertrouwd geweest, tengevolge waarvan we een plan hebben, dat voor de toekomst het meest in het belang der gemeente is, wanneer het niet wordt uitgevoerd.

Dit moet tot de uiterste voorzichtigheid manen ten opzichte van de verstrekking van andere opdrachten voor het ontwerpen van plannen tot uitbreiding der gemeente.

Het rioleeringsvraagstuk is wel de belangrijkste technische kwestie, waarmede bij het ontwerpen van een plan voor stedenbouw rekening dient gehouden te worden. Daarnevens zijn er ook andere vraagstukken van technischen aard, van minder groote beteekenis, maar waarmede toch vooraf rekening dient gehouden te worden. Het moderne stadsleven eischt tal van kanalennetten in den bodem voor ondergrondsche communicatie. En ook dient vooraf rekening gehouden te worden met de technische eischen van het modern bovengrondsch verkeer. De verkeersaderen dienen de terreinen te doorsnijden zoodanig, dat aan de eischen van het verkeer te voet, per as en motorwagen wordt voldaan, maar ook moet rekening gehouden worden met het ontwerpen van banen voor electrische trams, die niet behoeven te ontsieren, wanneer maar de aanleg geen bloot ingenieurswerk blijft, maar de aestheticus daarbij optreedt voor het concipieeren van de vormen- en lijnenspraak.

Het ontwerpen van een plan voor de stichting van een tuinstad is een werk voor den stedenbouwkundige in samenwerking met den ingenieur en den tuinarchitect. Het is geen vraagstuk van parkenaanleg, dat er een onderdeel van vormt, maar het is en blijft stedenbouw, al is het ook een bijzonder soort van stedenbouw, waardoor echter het vraagstuk niet gemakkelijker, maar moeilijker wordt, technisch veel ingewikkelder en aesthetisch veel minder eenvoudig.

Het plan zal, vóórdat het door den Raad wordt vastgesteld, onderzocht en beoordeeld kunnen worden en dan zal de meening van technisch bevoegden en aesthetisch bekwamen daarover kunnen worden gehoord. Dan zal er altoos nog wel gelegenheid zijn om het plan te beoordeelen met zaakkundige voorlichting uit aesthetisch, technisch en gemeentelijk-politiek oogpunt.

Maar beter dan te wachten, achten wij het gewenscht, nu reeds de vraag op te werpen, of bij het verstrekken van opdracht tot ontwerpen van een exploitatie-plan voor „Berg en Bosch" wel de kwestie in vollen omvang is overzien en dienovereenkomstig gehandeld.

We stellen deze vraag, afgezien van de personen, die er bij betrokken zijn. We juichen het optreden van de heeren Van Nes en De Zeeuw daarbij toe. De laatste weet dat van ons en de eerste behoeft daaraan niet te twijfelen. Door hun samenwerking zullen we een plan krijgen, wellicht een heel mooi plan.

Maar zullen we dan een in alle opzichten ook goed plan krijgen? Daarop zijn we niet zoo heel gerust. De ervaring met het uitbreidingsplan doet ons in twijfel verkeeren.

We hopen met het opwerpen van de door ons gestelde vraag, eenzelfden twijfel ook bij den Raad op te wekken, opdat, als die twijfel ongegrond is, door overtuigend bewijs deze moge worden weggenomen. Het is beter nu de kwestie op te werpen, dan later tot eenzelfde ontdekking te komen als ten opzichte van het officieel vastgestelde Uitbreidingsplan.

En een tweede vraag veroorlooven we ons daarnevens. De bouwverordening kent in principe de schoonheidscommissie, maar de practijk van ons gemeentelijk leven kent deze nog niet. Zou het, nu er zulk een gewichtige zaak voor onze gemeente aan de orde zal komen als de exploitatie van „Berg en Bosch" als tuinstad, geen tijd worden om tot de instelling van een schoonheids-commissie over te gaan en bij deze gewichtige zaak van hare voorlichting en adviezen in aesthetisch opzicht partij te trekken? Niet alleen bij de beoordeeling van het plan zelf zal zulk een commissie goede diensten kunnen bewijzen, maar ook later, wanneer het tot uitvoering van het plan komt, zal ze waardevolle adviezen kunnen geven.

(Wordt vervolgd.)

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 22. Medeelingen betreffende het Genootschap.

»Kunst in de reclame«, door C. Rol.

Beschouwingen over Beeldende Kunst, door Jan Gratama. I. Tentoonstelling van decoratieve ontwerpen voor behangsels, weefsels, verpakking, enz., van L. Zwiers, in het Stedelijk Museum te Amsterdam.

Royaards' hulde, door Jan Gratama, met antwoord van Willem Royaards.

De verbouwing van »De Maerle«, stukken van A. J. der Kinderen, J. W. Hanrath en K. de Bazel.

Ingezonden. Over de staking der medewerking van Candidus, door K. de Bazel, met naschrift der Redactie.

Prijsvraag Karenhuizen.
Genootschapsprijsvragen, door Wijdeveld.

DE BOUWWERELD No. 22. Amsterdam. De Groenlandsche pakhuizen, met afbeelding.
De architect als borg.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Spreuken en citaten.

DE INGENIEUR, No. 22. De nieuwe Centrale Werkplaats der Nederlandsch-Indische-Spoorweg-Maatschappij te Djocja. Inleiding tot het bezoek aan die inrichting door de Afdeeling Ned.-Indië van het Kon. Instituut van Ingenieurs, in combinatie met de Technische Vereeniging Midden-Java, op 7 October 1916, door Ir. Ij. C. W. Herweijer, met afbeelingen.
De mineralenrijkdom van Ned. Oost-Indië, door prof. ir. R. W. van der Veen.
Ingezonden stukken. Een gewijzigd vliegtoestel, door ir. M J. Verhulst.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 22. Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslag van de Comm. volgens Art. 27 H. H. R over 1916. — Jaarverslagen. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No 22. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Kort verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur op 22 Mei 1917 te Amsterdam.
Heerlen en omstreken.
Het Kon. Nationaal Steuncomité en de bouwwijverheid.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder Redactie van prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 6: Boorsponsen. — Baksteen-industrie. — Aangevraagde octrooien. — Gedachtenwisseling. — Microscopisch onderzoek van hout. — Vondel's standbeeld. — Wratten op baksteen. — Gedachtenwisseling.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Enkhuizen.

Bij het ontblooten van de gewelfschilderingen in de oude Zuider- of Sint-Pancraskerk (gesticht in de eerste helft der 15e eeuw) zijn in den laatsten tijd weer vakken met afbeeldingen en opschriften voor den dag gekomen.

Reeds twee jaar geleden werd vermoed, dat de kruisaflating zou ontbreken, welk vermoeden dit jaar is bevestigd. De kruisiging beantwoordt niet aan een der anti-typen van het speculum, maar staat tegenover de serpentbijting als in de Biblia pauperum en vrij trouw daarnaar gevolgd. Hetzelfde geldt van de kruisdraging, waar Isaäc het hout en Abraham de toorts juist zoo dragen als in het blokboek. Maar de tegenhanger van de geeseling, die in dezen bijbel ontbreekt, sluit zich waarschijnlijk wel weer bij den Spiegel der menschelijke behoudenis aan, waar Job, flagum labatur a demone et ab uxore onder de voorstelling staat van Job op den mesthoop, uitroepend: sit nomen Domini benedictum, terwijl hij door den duivel met een geesel, door zijne vrouw met woorden gestriemd wordt. Hoewel al de laatste vakken bijzonder duidelijk te voorschijn zijn gekomen, is het, zonder herhaald onderzoek, niet zeker te zeggen, dat deze geschiedenis is afgebeeld — wel, dat zeker niet, zooals te Naarden, de geeseling van de Maccabeën, een drietal broeders, is geschilderd.

De doornenkroning, in het volgend vak, naar het Speculum gevolgd, vervangt dan misschien de bespotting. Er zijn echter in dit schip nog vijf tafereelen schoon te maken en daar het Noorder schip reeds de gevangenneming heeft, blijven voor de elfde en twaalfde travee niet veel anders dan de bespotting, naar het Speculum, en de handenwassching van Pilatus, volgens de Biblia pauperum, tenzij wij voor eene nieuwe verrassing komen te staan.

In elk geval blijkt langzamerhand, dat de Armenbijbel naast den Spiegel der menschelijke behoudenis, onder de voorbeelden van den middeleeuwschen meester, die in dit gebouw alle plafond- en muurschilderingen moet hebben aangebracht, een niet onbelangrijke plaats innam.

In de Zuiderbeuk zijn thans in 't geheel de volgende afbeeldingen van de in 1609 aangebrachte verflaag ontdaan:

Koornis: Het laatste oordeel.
Hemelpoort; Hemelvaart; Uitstorting van den Heiligen Geest; Verlossing van de heilige vaderen uit de hel; Opstanding; Graflegging; Kruisiging; Kruisdraging; Geeseling; Doornenkroning.

Zuidzijde:
De duivel in de hellepoort; Eliah ten hemel varend; Mozes ontvangt de tafelen der wet; Abraham uit Ur der Chaldaeën verlost; Simson draagt de poorten van Gaza weg; Jonas door het zeemonster verslonden; De Serpentbijting; Isaäc draagt het hout voor zijn offer; Job.

Aan den onderkant van een balk zijn nog overblijfselen van opschriften gevonden, waarschijnlijk woorden van het Ave, hoewel in wonderlijke volgorde, misschien door herhalingen ontstaan; zoover leesbaar:

tia plena maria unider
benedict tecum dominus. N. R. Ct.

Het bouwongeluk te Arnhem.

Voor het gerechtshof te Arnhem is in hooger beroep behandeld de zaak tegen G. V., architect te Arnhem, en J. J. L. B., ingenieur te 's-Gravenhage, die terecht stonden wegens het veroorzaken van den dood door schuld van eenige werklieden, omgekomen bij het bekende ongeluk aan den Westervoortschen dijk te Arnhem, toen het in aanbouw zijnde gebouw van de melkinrichting der coöperatie instortte.

De rechtbank te Arnhem heeft bij vonnis van 24 October 1916 beide beklaagden vrijgesproken.

De advokaat-generaal, mr. Maclaine Pont, meende, dat uit alles wat tijdens het onderzoek is gebleken en uit de behandeling ter terechtzitting niet is bewezen, dat de beklaagden schuldig zijn aan de feiten, in de dagvaarding gesteld. Hij acht zich althans niet in staat het bewijs daarvoor bij te brengen, vooral ook nu de deskundigen à charge niet kunnen zeggen, dat de instorting ook zou hebben plaats gehad, indien geen gat in den beton-balk was gemaakt. Spreker vroeg dan ook vrijspraak.

De uitspraak op 7 Juni heeft het vrijsprekend vonnis bevestigd.

Het Paleis op den Dam.

De restauratie van het Koninklijk Paleis op den Dam wordt voortgezet. Heeft men in de afgeloopen zomers de timpans en de beelden gerestaureerd, thans worden steigers om de bovenste verdiepingen uitgelegd, om aan de schoorsteenen, de adelaars die de hoeken dekken en de kroonlijst de noodige herstellingen te verrichten. Aan den noordwestelijken hoek is men thans begonnen en men hoopt het dezen zomer zoover te brengen, dat men ook met de andere hoeken gereed komt. De herstellingen zullen daarmee niet afgeloopen zijn, want ook aan de zijde van de binnenplaats zijn dezelfde reparaties noodzakelijk. De toren moet eveneens vernieuwing ondergaan. Het koper, dat de koepel dekt, moet niet meer in al te besten staat verkeeren en de windwijzer functionneert niet meer, zooals een goede weerhaan dat behoort te doen.

Vacante Betrekkingen.

— Hoofdopzichter bij de Vereeniging »De Volkswoning« te Enschede, voor uitvoering in eigen beheer. Salaris nader te bepalen. Schriftelijke aanmelding bij den Voorzitter der Vereeniging N. G. Jannink, Langestraat 37, Enschede. (1)

— Waterbouwkundig Opzichter voor de verbetering der Zeeweringen van den Polder Wieringerwaard. Salaris f 125 à f 150 p. md. Schriftelijke aanmelding bij den Architect-Waterbouwkundige E. G. Wentink, Nieuwe Gracht 13 (Runnebaan), Utrecht. (1)

— Teekenaar, voor reclames in kleuren. Uitvoerige brieven lett. T. O. 533, Nieuws van den Dag. (1)

— Bouwkundig Administrateur-Teekenaar, bij groot bouwwerk te Amsterdam. Brieven met afschriften lett. A. U. 493, Nieuws van den Dag. (1)

— Uitvoerder, R.K. voor Kerkbouw. Brieven onder No. 61853, Bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Secretaris-Redacteur (Bouwkundige) bij de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst M. B. V. A. te Amsterdam. Jaarwedde f 3000. Sollicitatiebrieven vóór 20 Juni a.s. aan het Secretariaat, Marnixstraat 402, Amsterdam. (1)

— Leerares of Leeraar in Teekenen aan de Rotterdamsche Schoolvereeniging, Schiedamsche Singel 70, Rotterdam, voor 10 lesuren per week. Bij bevoegdheid voor handenarbeid kan ook dit vak den benoemde worden opgedragen. Brieven aan de Directie. (1)

— Opzichter der Gemeentewerken en der Algemeene Begraafplaats te Beemster. Jaarwedde f 800, pensioenstorting 7 pCt. Stukken vóór 16 Juni aan het Gemeentebestuur. (1)

GEWAPEND BETON : L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

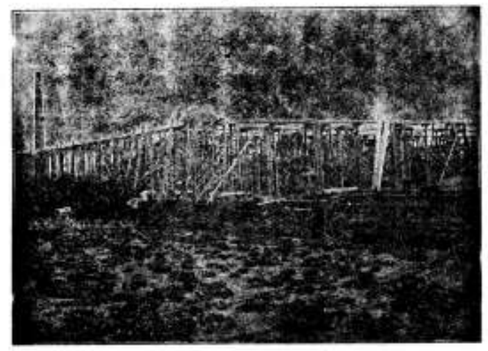
Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUIHVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Well-Ed. Heer P. A. DE BONT te Breda

G.C.v.TUSSENBROEK
UTRECHT
MECHANISCHE ZONSCHERMEN

ELECTRISCHE ROLLUIKEN EN JALOUZIEËN FABRIEK.
RIJKS-LEVERANCIER
TELEF 1256
STALEN ROLLUIKEN IN ALLE CONSTRUCTIEËN
Bekroond op verschillende Tentoonstellingen

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmerenSchoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
OPLEIDING VOOR 90%
ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
P B N A
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E.J. ROTHUIZEN & P. WIND

Centraal Instituut voor
Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Crane c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 16 JUNI 1917. No. 24

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brivən van Jan van Lekkərkerk.

Də heer Piit van Divər, Arsjitekt.
D. D. Z. I. H. W. K. Z. S.

Waardə Piit!

Ik ben in mən wiik gəsgotən. :jt gras is mə voor də voetə weggəmaajd! Juist *jou* plan, o Piit, reiptə *mei* ook in mən kersəpit en nu komt *gei* daar om ət met ən brio, ən dergələkə zaak waardig, in allə uitvoerəgheid tə ontvouən en ət mə als ət warə in tə gitən als nectar in mən levənsbekər . . . Halt! ik ga tə vər! ik wordt tə digtərlək! Dat kreig ik alteid zo aan də vooravənd van də een of andərə speculaatsi.

Ja, jə idejə zein ten voilə mən aandagt waard en ik bəloof jə dadələk ət zaakjə voor elkandər tə zettən. Zoals jə weet heb ik jarə tərug in Amstərdam gəwoond en məg məzelf dus enəgzins vərtroud rekənən met də tradiitsionelə maniir van doen om ən vrind wat op tə kammən. En nu juist omdat ik zo gəheel in jə voornemə öpga vəroorloof jə mə misgiin wel ən bəsgeidən opmerking tə makən?

Wordt jə heus niit boos? Welnu dan . . . Keik əns Piit, ik vind dat wə nog veel tə weinəg commissiis, comitees estetisə adviseurs enz. op də plankə brengən. Də „*mise en scène*" moet nóg grootsər ən nog meer „zaandindəogəstrojərəg" wordən opgəzet. Wə moetən, willən wə suukses hebbən, nu əns də sobərheid vóóropstellən wat ət kunstgəhaltə van ət tə vərkreigən monument zélf bətreft: „Het openbare privaat enz." (ik gəbruik jou spelling bei dezə aangələgənheid met voorliifdə) . . . maar də voorbəreiding dinə weids tə zein! Jə sgudt ət in ət vak vərgreisdə hoofd? Maar mənlivəgot kerəl, daar staat ət Vredəspaleis, daar staat də Amstərdamsche Beurs, daar hadt jə indərteid də „Prairieflower" van „Sequah" . . . Wou jə mə soms tegənsprekən dat də uitkomstə hiir niit „sobər" zein, ondanks al di voorbəreidandə herri van preisvragə en vərguldə zegəkarrə? Dat is tog də geest van de teid? En nu tegənwoordəg . . . jə moet mə niit kwalək nemən . . . zuilən zə ons niit voor taal-o-wərs aanziin met dat „cultuurhistorisch" „aesthetisch" „obstructipnistisch"? . . . hoewel ik voor dit laatstə mən pet afneem . . . (dat wil ik jə wel zeggə) . . . ən dan nóg wat:

Wə moetən gewoonweg meer də „kleinə luidə" op də hand kreigən en dan moetən wə zooveel doenlək „Hollands" sgreivən (zoals *ik* doe) bəgreip jə? Want *zei*, di al di „vanDaləswoordətolkfrasəs *bəgreipen* maken *geen* gəbruik van ən „*openbaar* privaat". Di zein juist privé-mingəstemd voor ət opənbarə en dadələk bang voor openbaring van hun privé-zakə! Heb jə daar heus nu niit bei nagadagt, Piit?

Ik stel dus voor dat jə komt sprekən hiir, ovər:

»Het openbare privaat als bouwkunstig monument in »het stadsbeeld van de wereldstad, bəschouwd uit ge»schiedbeschavend (als je wilt: geschaafdbeschietend, dat »is meer bouwkundig), schoonzinnig, land volk-kundig (daar »neem je ze hier mèe in'), schilder undig, indrukverwerkend, »toekomstkunstig, teerlingzettend, teerlingwerpend, uit»drukkinggevend, verstoppingopheffend, zinbeedig oog»punt".

Ik heb ər nog ən ogənblik ovər gədagt inplaats van »privaat« ət woord »bestəkamər« tə bezəgən, maar tot

zelfs ət dogtərtjə van də minstə der minstə hiir trekt haar neus hiir voor op.

ɣr zein van di woordə di ər »uit« zein.

Dat woord »Stadsbeeld« van jou is uitmuntənd! Dat slaat alteid in! (Net als »ontroerənd« enz.) Di woorde zein *ərin* gəkomən. Elk zən beurt.

Nu, in elk gəval, Piit, ik ben ər zekər van, dat jə met jə opənbaring bətreffənd *»het huisje«* (zooals ət privaat ook wel genoemd werd eerteids) handə op elkaar zult kreige. En mogt jə eventueel »stank voor dank« oogstən, wat natuurlək met ən privaat et gəval kan zein, dan, Piit, bleif jə jə als man gədragən en doet alsof ər geen vuiltje aan də lugt is!.. Dan moetən zə ər geen pleiziir van hebbən. Gəloof mə.., *ik* ken zə hiir!

Juist mən zwagər (hij is nu juist bənoemd als lid van də raad, di hiir gəwonnən en gəborən is, zou zən tandə aan jə privaat stotən, als jə ət niit naar behorən introduceert. Maar latən wə ər geen woordə meer ovər vuil makə. *Mei* is ət ən grotə voldoening, dat jə mə in jə vərtrouwən neemt bətreffəndə ən zo delicatə kwesti.

Apropo! mijn zwagər is suuksessivələk eigənaar gəwordən van də voornaamstə terreinə hiir, di als ət warə də opən deurə moetən vormən voor verdərə uitbreiding onzər gəmeentə. Di heeft al lang zo iets voelən aankomən.. en is ər nu vanzelf tən nouste bei gəinteresseerd. Laat dat helə zaki maar gərust aan əm ovər! Hei heeft allə kwaliteitə, di əm vooruit kunnən doen komən in də werəld. Hei heeft ən sterk provinciaal, zelfs ən plaatsələk accent... (zoals jə weet geeft dat iits pikants)... hei laat nooit merkən, dat i iits af weet van vreemdə talə.. hei kleedt zig bar eenvoudəg en brengt də houtlugt in ət zweet zeins aansgeins zó uit də zagərei tot in də neusgatə van zən omgeving me!

Jə sgreeft, dat *ik* (gotbetərt) hiir wel ən otoriteit zal zein... laat ik jə nou ineens vərtellə, dat ik hiir als lamgəsiagən zit... Dər zittən ər hiir al viir! Alləmaal *jongə* mensə, *jeugdagə* arsjitektə, di ən wit voetjə hebbən bei də damәs. Kerəl, dat doet zoveel af!

Jə bout ən vilaatjə voor ən veif en-veiftəgjarəg alleenlopənd damətjə. Jə stopt ər vol met mondsteen, aeterniit hooimuur en gəwapənd bəton (də vila dan), zorgt bəi də eindələkə oplevəring voor ən leuk afvoerpeipjə, ən snuitəg regənwatərtonnətjə (wit met groenə bandjes), zet ən smal vaasjə met ən klaproosjə ərin op də snoezəgə boerətafəl naast də roodaardə sgotəl, waarop wat sinaasappələ en eitroenə.., en ət mens is zo met jə inganomən, dat zə niit eens merkt, dat jə ovər də tweduizənd guldə beiwerk gəmaakt hebt!

Zi jə, Piit, daar kan jə niit tegənop!... dat geef jə tog toe? Nou heb ik ondərlaatst ən regəntonnətjə opgəlevərd juist groen met wittə bandjəs, om niit tə plagiərən... maar oje, wat heeft daarvan ingəstaan.

Dər is zoveel als ən raad van eer bənoemd en də Bond van Neerlands arsjitektən heeft ər zig me bəmoejd.. en als mən zwagər (hei is gəmeentəraadslid en hei zal dər wel mettərteid voor də statə ook met ən meerdərheid uitkomən)... ik zeg, als mən zwagər, də houtzagər, di zə alləmaal in zən vingərs heeft... dər niit tussə was gəkomən, dan haddən zə mə hiir heləmaal opgəhangən.

Jə *mag* gəwoonwəg niit modern bouən of sgreivən.

Dat willən də modernə niit. ɣn zekər kringətjə moet met allə gəweld uniik bleive... nou, ik moet eerlək zeggen.. zə hebbən gəleik, want də stakkərs hebbən weinəg tə vərlizən!

Nou, en ən andər van di jongə lui is arsjitekt en heeft ər ən woningburo bei!... Nou! daartegən is heləmaal niit tə concurerən... Die pakt *alləs* in!... Di gaat inet moejlək boukunstəg schaakprobleem zelfs grif met də koningin streikən... en jə weet, als jə jə koningin kweit bent... dan is də partei al half vərlorən!

Dər is hiir ən andər di hardnekkəg met ən trui loopt. Ik sgreef ət mət ən kleinə »t« dat woord *trui* om də man niit tə blamerən... Dat vindən zə hiir verbazənd leuk. Hei heeft ən berg haar op zən hoofd, ən maagdeləkə bovənlip en draagt nooit ən hoed nóg andər hoofddeksəl.

En dat moet jə beiwonən... ət gaat met əm als gə smeerd. Zə loopən də steil van zən deur af, zodat i tans steilloos moet voortarbeidən in də luisbəzwangərdə weingaard van ət boubədreif.

Daarom Piit,... kom niit in kleedjas maar in trui. En nóg betər zou ət zein, als jə kwam in *»IJsbrand*-costuum« (ik weet niit of jə *IJsbrand* hebt ziin spelən... nou... maar di heeft zo ən stuk zakkəgoed aan met ən tou ərom... pragtig mooj!)

Dus jə komt in IJsbrandcostuum! En wat nou aanbəderft jə voordragt ovər di mestvaalt, waarovər jə in twedə instantsi sgreeft... dat zou ik əruit latən...

Də bestəkamərvərhandəling vind ik subliem... maar di mesthoopvərwikkəling zou ik sgrappen...

Ik zeg ət jə dáárom, omdat dər hiir nog al feinə zein, di dər ovər vallən zouən, omdat Job ook op ən mesthoop zat... weet jə wel?... met di potscherf.

Als jə enəgzins vərmeidən kunt ən andər tə kwetsən doe ət dan noojt.., Dat is mein opinie... Want zə zein tegənovər mei ook zo bizondər voorkomənd niit.

En nu ten slotte, Piit... Jə kunt gərust aan də rədacteur van də Opmerkər zeggən, dat di mənеer van də Amstərdamschə lezing heel gaarnə zən naam wil vərnoemd ziin. Di houdt van opən kaart!

Mən zwagər en mən zustər latən jə hartələk groetən en hopən jə bəslist tə ontmoetən. Zə hebbən ən manjifiik zomərhuis latən bouən door ən specialiteit, di noojt andərs als juist *di* zomərhuizən bout (andərs had *ik* ət natuurlək wel gəhad). Meld mə per omgaandə wanneer jə wilt »lezən« voor ət afhurən van də biljartkamər.

Als steeds,

t. t.

JAN VAN LEKKɣRKERK.

Uit Apeldoorn.

Vervolg (Zie bladz. 181).

Uit hetgeen wij in ons vorig nummer hebben medegedeeld over de zaak van „Berg en Bosch" kan men zien, dat men te Apeldoorn nog weinig begrip heeft van stedenbouw. Ook elders is dit het geval, zelfs in onze groote steden. Wij denken er dan ook niet over, de vroede vaderen en de plaatselijke pers van Apeldoorn daar een verwijt van te maken. Stedenbouw is een betrekkelijk nieuw vak, waarin hier te lande, nadat het lang vergeten scheen, eerst in het laatst der negentiende eeuw eenig nieuw leven is gekomen.

Meesters, die in stedenbouw hun sporen verdiend hebben, kunnen wij slechts met moeite aanwijzen; hoogstens zijn er enkele, die van het vak een meer speciale studie hebben gemaakt, doch dit zegt nog niet veel, wanneer zij nog slechts nu en dan in de gelegenheid waren, de veelal uit boeken en tijdschriften opgegaarde kennis in toepassing te brengen en wanneer aan onze Technische Hoogeschool stedenbouw wordt gedoceerd, kan de docent ook wel niet veel anders doen, dan uit de buitenlandsche literatuur datgene op te diepen, wat hem het meest dienstig voorkomt en dit pasklaar te maken voor de, van de buitenlandsche zoo zeer verschillende, Nederlandsche toestanden.

Algemeen erkende autoriteiten in dit vak missen wij en, gelijk men het in dit geval meer ziet, meent iedereen er over te kunnen meepraten. De verstandigen zeggen niet veel en zijn voorzichtig; de onverstandigen trachten hun gebrek aan kennis van de zaak te verbergen onder een stroom van schoone woorden, waarheden als koeien vaak, maar in hare algemeenheid veelal niets zeggend.

Evenwel is te Apeldoorn een vraag naar voren gebracht, die wel de overweging waard is. Het is de vraag, hoe een gemeentebestuur handelen moet, wanneer het een plan van stedenbouw noodig heeft. Ofschoon de heer Van Nes, naar wij meenen, meer bekend is als boomkweeker dan als tuinarchitect, willen wij gaarne aannemen, dat hij volkomen berekend is voor een zoo belangrijke opdracht als hem hier gegeven werd. Uit het uittreksel van het raadsverslag, dat wij de vorige week opnamen, schijnt echter te blijken, dat het plan aan den directeur der gemeentewerken is opgedragen en de tuinarchitect als tweede persoon zal optreden. Het heeft er dus veel van, dat wij hier twee kapiteins op één schip geplaatst zien en er is niet veel ervaring voor noodig om te weten, dat dit nooit goed gaat. Immers „Het plan moet een aesthetische eenheid zijn, gebaseerd op een leidende gedachte en aansluitend bij het bestaande Apeldoorn", gelijk de N. Apeld. Courant het zoo juist uitdrukte en dat kan slechts bereikt worden als er één baas is. Wie moet het dan zijn, de tuinarchitect of de directeur der gemeentewerken? Deze vraag zal het gemeentebestuur te overwegen hebben, wanneer het bij zijn besluit blijft.

Dat besluit schijnt evenwel nog niet geheel vast te staan en deze omstandigheid heeft er toe geleid, dat nu ook een vakman in stedenbouw, althans in tuinstadbouw, de heer P. H. Wattez, zijn stem heeft doen hooren in een ingezonden stuk, dat wij hierachter doen volgen.

Het draagt in zijn eenvoudige bewoordingen het kenmerk van een onpartijdig oordeel en vooral de laatste zinsnede bevat een wijze raadgeving, die men wel zal doen, ter harte te nemen.

„BERG EN BOSCH".

Mijnheer de Redacteur.

Naar aanleiding van het schillend geschrijf over „Berg en Bosch" zou ik gaarne zien, dat u het volgende zoudt willen plaatsen:

Tot nu toe heb ik gemeend te moeten zwijgen, maar acht ik het nu noodig, om als vakman (waarschijnlijk de eenige vakman op dit gebied, als inwoner van Apeldoorn) mijn oordeel te moeten zeggen over het geven van een opdracht om een plan te ontwerpen voor bovengenoemd terrein, aan den directeur van Gemeentewerken, den heer G. de Zeeuw, waaraan toegevoegd wordt de heer Van Nes, boomkweeker en tuinarchitect alhier, voor den Parkaanleg en wegenbeplanting, waardoor bij mij vrees ontstaat, dat het prachtige terrein zou kunnen bedorven worden.

Begin of half Mei ongeveer, had ik een onderhoud met den heer Burgemeester van Apeldoorn over het ontwerpen van een plan voor „Berg en Bosch". Toen deelde zijn Edel-Achtbare mij mede, dat, daar hij iets origineels wilde laten ontwerpen, hij juist aan mij gedacht had; dat er eerstdaags een vergadering zou zijn, waarin mijn bezoek daarover mede ter sprake zou gebracht worden; evenwel heb ik daarna niets meer gehoord, en las in de „Nieuwe Apeld. Courant" van 18 Mei 1917 het verslag over de exploitatie van „Berg en Bosch", waaruit ik meende te moeten opmaken, dat ik niet in aanmerking was gekomen om een plan te mogen ontwerpen, reden waarom ik tot nu toe gezwegen heb over deze exploitatie.

Gelezen hebbende in de „N. A. C." van 1 Juni l.l., dat B. en W. in een volgende zitting met een voorstel bij den Raad zullen komen betreffende het verstrekken van een opdracht tot het ontwerpen van een plan voor „Berg en Bosch", waaruit dus blijkt, dat nog geen definitieve opdracht gegeven was, en ik zeker als vakman over dergelijke plannen durf te spreken en te oordeelen, en men mij later zou kunnen verwijten, niet mijn oordeel daaromtrent gezegd te hebben, komt het mij wenschelijk voor, het volgende onder de aandacht van het publiek te brengen: Wanneer ik na ga (ik ben sedert 6 jaren inwoner van Apeldoorn), hoe hier de laan boomen langs wegen behandeld worden, hoe er boomen gerooid en gesnoeid worden, en dan weet, onder wiens beheer de gemeente-plantsoenen staan, dan rijst bij mij de vraag, of „Berg en Bosch" ook wel in goede handen is bij de heeren De Zeeuw en Van Nes. Zelden heb ik in een gemeente die dingen slechter zien behandelen dan hier te Apeldoorn het geval is. Zelfs leeken, bewoners dezer gemeente, behoeven maar uit hun oogen te zien en zullen het dan hiermede eens zijn.

Alle aesthetica wordt met de behandeling der plantsoenen uit het oog verloren, behalve in 't Oranjepark". Er wordt gehakt, gesnoeid, afschuwelijk! Er worden mooie boomen (zware reeds) bij massa's weggerooid, en dikwijls dadelijk weer vervangen door dunne jonge boompjes, die op dezelfde plaats en dezelfde afstanden worden ingeplant. Zie de vroeger zoo prachtige Loolaan, zie „Welgelegen", te vroeg totaal geskoopt. Zie verschillende lanen en wegen, hoe dicht de boomen onderling aangebracht zijn geworden, terwijl bij nieuwen aanplant, zooals reeds gezegd is, dezelfde fout wordt gemaakt. Alleen hier en daar, waar boomen in particuliere tuinen staan en de gemeente er niet kan aankomen, daar is het aanzien niet geschonden. Zie maar in de Deventerstraat van Postkantoor naar Kanaalbrug en in de Dorpsstraat bij Notaris Walter.

Wanneer men nu nagaat, hoe het natuurschoon van Apeldoorn eigenlijk steeds door verkeerden raad en door verkeerd handelen ongeregeld minder wordt, dan rijst de vraag, of dat alles wel in goede handen is en of het schoone aangekochte boschterrein een goede toekomst tegemoet zal gaan. Mijn meening is dan: neen!

Ik hoop niet, dat de heeren Van Nes en andere daarbij betrokken personen mijn schrijven als persoonlijk zullen opvatten, maar het komt er hier op aan, dat er werkelijk een bekwaam vakman wordt genomen om een dergelijk werk te ontwerpen.

Ik acht de heeren Van Nes en De Zeeuw niet de aangewezenen om in dezen zelfstandig op te treden en zonder goede leiding daarvoor een plan te ontwerpen, omdat, voorzoover mij bekend, de heer Van Nes nooit een dergelijk groot werk, tuinstad of dorp heeft gemaakt, en hij geen blijken gegeven heeft, veel voor het natuurschoon van Apeldoorn te voelen, en de directeur van Gemeentewerken, zoover mij bekend, nog geen blijken heeft gegeven, een genoegzamen ruimen blik te bezitten.

Apeldoorn, van Oost naar West, en van Noord naar Zuid, is bijna een warboel van wegen, en er is geen gevoel van schoonheid of harmonie in den huizenbouw te vinden; ook de afvoer van water op enkele wegen laat hier en daar nog veel te wenschen over, hetgeen wil zeggen, dat die wegen verkeerd zijn aangelegd. (De rioleering van Apeldoorn lijkt mij niet zoo moeilijk, ook wat aangaat „Berg en Bosch"). Het is een slechte opzet geweest, waarnaar gewerkt is om de gemeente uit te breiden.

Dat ik dit durf te schrijven is een gevolg van de dingen, die ik hier zie. En dat ik mijn oordeel daarover uitspreek is niet, om mij voor het nieuwe werk aan te bevelen, maar omdat ik door mijn vele reizen in verschillende werelddeelen veel kennis van mijn vak heb opgedaan.

Zoo is mijn meening betreffende het maken van een plan voor „Berg en Bosch", dat een tuinarchitect hier zeer zeker de voornaamste persoon is om als ontwerper op te treden, terwijl er hierbij geen sprake van mag zijn, om terwille van 't zaken doen de aesthetica uit het oog te verliezen, en de ontwerper dus geheel onpartijdig en zelfstandig te werk moet gaan. Wanneer het wegenplan klaar is, komt voor den huizenbouw de bouwkundig architect in de eerste plaats in aanmerking om door samenwerking een mooi geheel te verkrijgen. Daar waar de ontwerper het noodig oordeelt, om inlichtingen te verkrijgen betreffende zijn ontwerp, is meer samenwerking noodig met den directeur van Gemeentewerken en met anderen. Een prijsvraag hiervoor uit te schrijven raad ik af; ten eerste omdat misschien vele in dezen niet bekwame tuinarchitecten er zich voor zullen aanbieden en dan het zakelijke op den voorgrond zullen stellen; ten tweede, omdat de kans bestaat, dat het ontwerp gebaseerd wordt op een mooi wegenplan voor het oog en niet zoozeer gelet zal worden op den eisch, dien het bosch er aan stelt; ten derde, omdat de beoordeeling van ingekomen plannen zeer moeilijk zal zijn, daar men te maken heeft met de natuur, zooals het bosch daar ligt en die natuur niet door iedereen naar waarde beoordeeld kan worden.

Hier is noodig een plan, dat voldoet aan het terrein, zooals het daar is; de natuur mag niet te veel geschonden worden, er mag niet te veel hout worden omgekapt, en er mag niet te veel nieuw plantsoen worden aangeplant. Hierbij mag geen sprake zijn van zaken-doen.

Ten slotte hoop ik, dat mijn schrijven er toe mag bijdragen om nog eens ernstig over de plannen van „Berg en Bosch" na te denken.

3 Juni 1917. P. H. WATTEZ.

(Slot volgt).

Prijsvragen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

JURY-RAPPORT PRIJSVRAAG „WATERTOREN".

Ingekomen 22 ontwerpen onder de volgende motto's: 1. Intze Reservoir; 2. Aanzien eischt arbeid; 3. Rationeel; 4. Giralda; 5. A. et A.; 6. D. W.; 7 Schets; 8. Voorontwerp; 9. Bron; 10. Aqua; 11. Wichelroede; 12. Twaalfhoek; 13. (geteekend) Cirkel met golflijn (variant A en B); 14. Baksteen; 15. Lente; 16. „T"; 17. Lucie; 18. Organisme; 19. H^2O; 20. Intze.

* * *

De moeilijkheden, die men bij het ontwerpen van een watertoren overwinnen moet, zijn zeker niet gering te achten. In het programma, bij de uitschrijving der prijsvraag, werd hierop reeds met een enkel woord gewezen, en het resultaat van de prijsvraag laat duidelijk zien, dat deze voor de jongere bouwkundigen bijna onoverkomelijk zijn.

Toch moet de Jury toegeven dat zij in hare verwachting niet is teleurgesteld ..... en dat zelfs deze laatste der drie Genootschapsprijsvragen, als de best geslaagde mag genoemd worden.

Hier was het niet alleen de architectonische vormgeving van de opgave zelve, die moeilijkheden stelde, maar — en dat stelde de Jury ook voor een dilemma — de keuze van het materiaal! Hier was een geschikte gelegenheid om het beton in toepassing te brengen.

Bij de keuze, die de Jury moest doen, streden dan ook de twee groote materiaal-toepassingen om den voorrang.

Het is interessant de verschillende projecten te vergelijken en de opvattingen betreffende toepassing der materialen na te gaan. Wij komen dan tot de ontdekking, dat de inzendingen in drie typen te splitsen zijn.

De baksteen-structuur, zooals o.a. Lente, Lucie, Voorontwerp, B. W., Intze Reservoir en Baksteen (gedeeltelijk zijn dezen wederom in een toepassing van pleisterwerk gedacht). Dan de vermenging van baksteen met beton, zooals o.a. Intze, Rationeel, A. et A. en Bron en eindelijk de toepassing van uitsluitend beton, zooals „T", Organisme en (geteekend) Cirkel met golflijn.

Is het te verwonderen dat de ontwerpen die in baksteen waren gedacht de meerderheid hadden, en over het algemeen ook de beste waren. Wel bleven de meeste in het bekende type van de watertoren-constructie's door toepassing van een hoog opgaande torenschacht, waarop het reservoir in zijn volumineuse-massa hoog opgehouden wordt .., maar, daar dit 't karakter eener watertoren is, was dat niet alleen te verwachten, doch zelfs zoo goed als 't eenig mogelijke.

Bij de beoordeeling moest de Jury verschillende factoren in 't oog houden. Ten eerste de toepassing van het type reservoir, — hoewel geen vereischte, stelde zij er toch bijzonder belang in, hoeverre het „Intze" reservoir was toegepast — ten tweede de economie, immers verspilling van materiaal — dat is geld — is zeker bij eene plattelandsgemeente niet de gewoonte en ten derde in deze prijsvraag zeker het belangrijkste de aesthetische oplossing van het geval.

..... En daar vielen ze af bij twee-drie-tallen tegelijk. „Giralda" en „Lucie" vielen als eerste slachtoffers eener onverbiddelijke Jury; „Giralda" door den slechten architectonischen groei van den vuurtorenbouw, door het onmogelijke traptorentje, door de wijze van teekenen en ..... door het perspectief, die beneden alle critiek was. „Lucie", geen kwaad idee, die dooreen gewerkte cirkel en quadraat daarboven bij het reservoir, maar, een gegeven, niet in de macht van den ontwerper .... en al is de constructie goed, de architectonische oplossing was zéér slecht.

Daarop volgde „Rationeel" en „H^2O" met een algemeen bekend type watertoren .... maar dan nog héél slecht. De goeddoorwerkte doorsneden van beide inzendingen hebben de ontwerpen niet kunnen redden; — ook niet de perspectief van „Rationeel" (die daarbij nog waarschijnlijk van een andere hand is).

Dan volgen nog „Schets" en „Baksteen" waarvoor prachtige uitdrukkingen bestaan, zooals: vervelend, burgerlijk, e. a.

Met deze zuivering wordt de toestand iets beter .... maar méér nog volgen den weg naar de portefeuille. „Aanzien eischt Arbeid" is een zeer vermakelijk project; — van vierkant op achtkant, van achtkant op rond, met klassikerige kolommen en een reservoir-kop, als een Noorsche boerenhofstede .... En dat rieten dak! C'est la note gaie ... Ook die moet er zijn.

Onder deze soort heeft de Jury ook moeten rekenen „Organisme,„ ..... waarmede tevens de eerste betontoren ter zijde gaat.

Een prachtig motto: ....„Organisme", ... dat is goed gevonden. Hier was geen architectuur meer in zijn opgestapelde massa's, in zijn constructiegroei zooals wij die kennen, maar een organisme dat groeiend als een plant uit de aarde, ... aan den rand van een plattelandsgemeente zou moeten opbloeien. Hier is een phantasie aan 't werk. „Schenket ein, im Wein ist Wahrheit; Er giebt unserm Geiste Klarheit ...", zou men hierbij vroolijk zingen. Uit zulk een beker is het heerlijk drinken en de ontwerper schijnt te zeggen: „Drinkt niet de gehéele gemeente uit een reuzenbokaal! Prosit! Boetseerwerk in optima-forma. Ja, zoover gaat de ontwerper, dat hij een photo van de geboetseerde bokaal erbij voegt. Iets voor Willem Brouwer om van te

smullen .... Maar, als watertoren!? Dan moet het toch wel anders! Nu moet de inzender, door deze tirade op zijn werk, niet veronderstellen dat de Jury dit zoo ernstig meent. Er ligt iets orginieels en aantrekkelijks in de gedachte, alleen is de wijze waarop het uitgewerkt is, niet architectonisch ... en dan ... de kostbare uitvoering van zoo'n project.

Dan nadert motto „T" meer de oplossing van dit vraagstuk. Ook hier een organisme, dat, hoewel toch nog te veel boetseerwerk, alreeds in zijn pezige-gespierdheid, in zijn aanzwellende rondheid, een beton-constructie is. In de reuzenbokaal, die ontwerp „T" is, ligt ook goed uitgedrukt het heerlijk volgedronkene van de bovenmassa. Het is een bijna op barsten staand vlies van beton; het trillend- en bevendgespannene van een zeepbel. En, hoeveel beter als in „Organisme" groeit hier op, als een aanzwelling van uit den stengel ... de bloem, die het reservoir is.

Hier weer iets voor Sanders ... om te metalliseeren!

Nu volgen „Aqua", waarvoor wij gaarne motto „Ster" (geteekend) uit de vorige gevelprijsvraag zouden aanhalen. Ook hier een gemoderniseerde waterstaats-architectuur. Het geheel is correct ... maar ook droog en dor.

En dan „Intze" ... een inzending om niets van te zeggen, dat is dus nog niet zoo héél slecht.

„Wichelroede" (wat 'n aardig motto) komt juist zoo ongeveer op de grens van eene tweede keuring. Een goed systeem voor het Intze-reservoir, met een bestudeerde interieur-oplossing. Maar, dit is niet alles, voor een watertoren. Toch is ook het exterieur, — wat door de teekenwijze en de mode van de sprits-methode veel aan duidelijkheid verliest — niet slecht. Het geheel is goed van proportie .. en het loodrechte torentje voor het trappenhuis, dat uitgebouwd is tegen het hellende vlak van de torenschacht, is eene mooie speling van lijn tegen vlak.

Vele zijn geroepen ... weinige uitverkoren! Terwijl de opofferingen van het fijne-silhouet van motto: „Bron", die, — hoewel hij niet geheel kon bewijzen dat beton en baksteen zaâm behooren — met zijn goede combinatie van deze materialen, een strijd voor Wijdeveld was; — terwijl de heer van Oldenborgh een offer bracht door motto: „Lente", — dat met een modern Duitsch accent, in alle correctheid, toch niet veel meer had dan eene goede verhouding van de massa's onderling, — te laten vallen; — de heer de Meijer, motto: „Voor-ontwerp" wegens zijn gevoelige verhoudingen, artistieke kleuren-combinatie en aardige teekening, — nog even verdedigde; en de heer v. Loghem, motto D. W. prees voor de goede architectonische oplossing van het reservoir, tevens de opmerking makende, dat de ontwerper in de slecht geteekende perspectief, aantoont dat hij zelf niet beseft welk 'n aardig project hij gemaakt heeft ... was de Jury het tenslotte toch eens, dat de vier overgebleven motto's: (geteekend) cirkel met golflijn, — A. et A., — Intze-reservoir, — en Twaalfhoek, wel de best geslaagde ontwerpen waren.

En opnieuw begonnen de critische beschouwingen ..... echter steeds lastiger werd het; ook omdat het typische geval zich voordeed dat, de aan het begin van dit rapport reeds besproken materialen toepassingen, hier ieder een vertegenwoordiger hadden.

Motto (geteekend) „Cirkel met golflijn", geheel gedacht in beton, is zeker de beste der inzendingen in dit materiaal.

Een origineele vondst, een prachtige suikerbrood-vorm, met een kraag om den spits ter formeering van den ommegang Een eigenaardige oplossing voor het reservoir, ... dat, hoewel het Intze-type weérgevend, niet als zoodanig zijn druk op den schacht uitoefent.

Hoewel de Jury de oogen niet sluit voor het vele irrationeele dat dit ontwerp in zijn eigenaardige beton-constructie in zich draagt, ... meent zij, dat de „idee" alléen reeds voldoende recht geeft op eene eereplaats in deze prijsvraag.

Het is te betreuren dat de ontwerper zijn krachten verspild heeft op nog twee soortgelijke projecten (varianten A en B). Wellicht ware de goede grondgedachte van zijn project in nog betere architectonische vormgeving opgegroeid, de details beter verzorgd, enkele onmogelijke technische fouten in redelijke oplossingen omgezet, indien hij meer tijd aan dit eene éérste project had besteed. Ook de teekenwijze, die de ontwerper zeker in zijn macht heeft, ware dan beter geweest. In dien zin hebben de overige drie inzenders beter gewerkt en, „A. et A." is een waarachtig goed ontwerp voor een watertoren.

Hangende nog aan den gewoonlijk toegepasten vorm van schacht met krachtig uitgesproken reservoir, heeft de ontwerper toch een kernachtige massa van 't geheel weten te maken. Verhouding van reservoir (in dit geval niet het Intze-type) is zeer goed, ten opzichte van de dragende massa en de acht opgaande pijlers — oh! waarom heeft motto: „Twaalfhoek" er óók geen acht — waarop eigenlijk het reservoir rust, vijn van een goede stabiliteit en toch gevoelige afnemende zwaarte. Hier is de combinatie van beton en baksteen zéér redelijk ..... 't Teekenwerk is goed.

En zoo vielen de stemmen van de heeren v. Oldenburgh en J. de Meijer ... vóór dit project als eerste prijs ... terwijl de heeren v. Loghem en Wijdeveld geneigd waren hun stem te geven aan den cirkel met de golflijn ... Zoo geschiedde het, dat zij de eer samen moesten deelen!

De beide andere ontwerpers moeten zich troosten met Bredero's „'t Kan verkeeren!" Volledigheidshalve moet vermeld worden dat de heer van Oldenborgh motto: „Twaalfhoek" een tweeden prijs waardig achtte. Veel goeds kan van deze projecten gezegd worden en zeker zou het niet ongewenscht zijn eenige van deze typen in Holland te bouwen (onder ons gezegd, zouden zij tot de best geslaagde watertorens behooren).

Notto: „Intze-reservoir" — (het motto alléén is niet voldoende om het karakteristieke van dat reservoir aan te duiden, hier is elk reservoir ook mogelijk) — draagt het genoegelijk-pittoreske van onze oud-Hollandsche architectuur in zich. Wij denken onwillekeurig aan den Enkhuizertoren, den Schreierstoren, de Nieuwmarkttorens; — maar dat alles opgelost in een aardigen modernen geest en detailleering. Vooral het naar boven wippende trapje, in het exterieur even uitgedrukt, is een zeer goede vondst. Toch behooren de indeeling en vormgeving der ramen niet tot de gelukkige details.

Ook moet gewezen worden op het feit dat er geen samenhang is tusschen onderbouw en kap; .... de laatste is slechts als versierings-motief op de vlakke afdekking van het reservoir geplaatst. Het teekenwerk is charmant en .... ja! zooals de perspectief aangeeft .... zoo moesten de watertorens aan den rand der gemeente geplaatst worden.

Jammer dat motto: „Twaalfhoek" (die zeker door de keuze van zijn motto aan die twaalf pijlers was gehouden !!??) hier in een „zuviel des Guten" vervalt ... maar toch, het fijne, het geraffineerde ligt in de combinatie van de pijlers met het reservoir, in de verdieping hoogten, verspringend in den schacht, en in de kleuren-keuze van het materiaal.

Toch moet als een groot bezwaar de constructieoplossing in dit project aangezien worden — en hier heeft de Jury er op te wijzen, dat zij bij de, in de eerste en tweede schifting uitgevallen projecten, enkele gevonden heeft, die constructief beter en logischer oplossingen bieden dan de voor bekroning en eervolle vermelding genoemde motto's. —

De doorsnede C, van »Twaalfhoek« waar de kolommen hol zijn aangegeven, wijst er op dat de ontwerper de aangenomen vormen dezer kolommen grooter heeft genomen dan voor de constructie wel noodig is, terwijl bij de gekozen indeeling der moerbalken onder het reservoir, de belasting voor het grootste gedeelte slechts op acht van de twaalf kolommen overgebracht wordt, waardoor

een ongelijke verdeeling van den last over de twaalf gelijk geconstrueerde kolommen komt.

Meerdere aanmerkingen zijn te maken, maar daarnaast staat ook veel goeds, vooral het teekenwerk — een der smakelijkste inzendingen — is bijzonder.

.... Zoo is de Jury gekomen tot de volgende oplossing:

Zij verdeelt het beschikbare bedrag, groot f 135.—, gelijk onder de twee inzenders van motto: »A. et A. en (geteekend) Cirkel met golflijn«, terwijl de beide overige motto's: »Intze reservoir« en »Twaalfhoek« eene Eervolle vermelding ontvangen.

De Jury: J. v. OLDENBORGH. J. B. van LOGHEM. J. de MEIJER. H. TH. WIJDEVELD, Secretaris

* * *

Resumeerend, is het resultaat van de drie Genootschapsprijsvragen als volgt:

Voor de prijsvraag voor een booglamp met lichtreclame:

1. Een prijs van f 15 aan motto »E«.
2. » » » » » » »
3. » » » » » » punt in twee gekruiste driehoeken (geteekend).

* * *

Voor de gevel-prijsvraag van een groep arbeiderswoningen:

1. Eerste prijs groot f 45.— aan motto »As«.
2. Tweede » » f 25.— » » »Saus populi suprême lex».
3. Eervolle vermelding » » »Amsterdam«.
5. » » » » »Kleur«.

* * *

Voor de prijsvraag »Watertoren«:

Een prijs van f 135.— gelijk

1. verdeeld onder motto »A. et A.«
2. en motto (geteekend) »Cirkel met golflijn«.
3. Eervolle vermelding aan motto »Intze Reservoir«.
4. » » » » »Twaalfhoek«.

* * *

De tentoonstelling van alle ingekomen projecten zal gehouden worden van 23 Juni tot en met 4 Juli a.s. van 10—5 uur*) in het Genootschapslokaal, Heerengracht 545—549 te Amsterdam, terwijl de prijs-uitreiking zal geschieden door den Voorzitter van het Genootschap in de Ledenvergadering, Woensdag 20 Juni a.s., 's avonds 8 uur.

De inzenders en alle bekroonde ontwerpers worden dus wèl verzocht aanwezig te zijn,

DE JURY.

*) Zondags van 1 tot 4 uur.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 23. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Jury-rapport, Prijsvraag »Watertoren«.

De verbouwing van »de Maerlen«, door K. de Bazel en R. N. Roland Holst.

Ingezonden. Over de Royaards-hulde, door Bernard Canter, met naschrift van H. Th. Wijdeveld. — Candidus, door Jan de Meijer.

Museum en School voor Kunstnijverheid.

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

DE BOUWWERELD No. 23. Boerderijbouw, door G. Smits, Hoofdopzichter Heidemaatschappij, Afd. Gebouwen, met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvr., examens, enz.

DE INGENIEUR No. 23. De verhouding der stroomleverende provincièn tot de gemeenten. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van 21 April 1917, door W. H. A. J. baron van Ittersum.

De turbines met tandradoverbrenging van het s.s. »Sitoebondo«, door R. C. Weidenaar, met afbeeldingen.

Ingezonden Stukken. De reiniging van afralwater in het algemeen en de toepassing van biologische reiniging in ons land in het bijzonder. — Grijze boekjes, door J. H. Beucker Andreae. — De mineralenrijkdom van Ned. Oost-Indië, door ir. E. C. Abendanon.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 23. Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslag van de 21ste Algemeene Vergadering. — Iets over den economischen toestand. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 23. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Gemeentelijke Woningbouw te Utrecht.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 10: De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der electriciteitsfabriek te 's-Gravenhage, door Ir. Y. M. D. Kentie. — Nieuwe formules voor de berekening van waterleidingbuizen, door Ir. F. J. Vaes. — Aangevraagde Octrooien. — Literatuur overzicht.

Varia.

EEN POLYTECHISCHE SCHOOL IN INDIË.

Er is langzamerhand een zeer belangrijke verandering gekomen in de verhouding van Nederland en Indië. Vroeger werd Indië als wingewest, als bezitting beschouwd, met al de nadeelen aan zulk een opvatting verbonden: het werd geëxploiteerd ten bate van het moederland. Daarin is al sedert lang wijziging gekomen en de politiek thans door Nederland tegenover Indië gevolgd is deze: dat het taak en plicht is van Nederland om de Indische bevolking op te wekken tot zelfbestuur, een zelfbestuur dat Indië gelegenheid zal geven al zijn hulpmiddelen te ontwikkelen ten bate van land en volk zelf, maar dat het, dankbaar voor de leiding die het van het oude en meergevorderde moederland mocht ontvangen, in nauwe vriendschap en imperiaal verband met Nederland zal blijven doen leven. Ook de Oostersche volken beginnen te ontwaken en beginnen te gevoelen dat ze, indien hun slechts de gelegenheid wordt geboden tot ontwikkeling, de vernedering van overheerscht te worden niet behoeven te dulden. Voorloopig kan natuurlijk een land als Indië nog niet op eigen beenen staan, het heeft nog leiding en voorlichting noodig, maar juist het gevoel dat het 't streven van Nederland is om het alleen deze leiding te geven, niet om het te overheerschen — gelijk in vroegere tijden — zal er toe bijdragen het ontwakende Indische volk nauwer aan Nederland te binden en de positie van ons land krachtiger bevestigen, dan ooit door militaire macht mogelijk zal zijn.

Onder het Indische volk komt nu meer en meer het streven op om met behoud van eigen aard, zich de Westersche cultuur eigen te maken en sterker wordt het verlangen naar beter onderwijs en uitgebreider gelegenheid tot ontwikkeling.

Er is al het denkbeeld geopperd van een Indische universiteit, maar voorloopig zal van dat denkbeeld nog wel niet veel komen.

Gelukkig, want een universiteit is nu juist niet het allereerste wat Indië behoeft. Iets anders echter is het denkbeeld om in Indië een inrichting te stichten voor de opleiding tot de technische vakken. Voor de ontwikkeling van het uitgestrekte Insulinde zijn technisch onderlegde krachten in de eerste plaats noodig en een polytechnische school in Indië zal de gelegenheid geven die krachten allereerst uit de Indiërs zelf te recruteeren.

Het getuigt zeer zeker van breed inzicht, dat zich hier te lande een comité, waarin vooral handels- en bankwezen en industrie zijn vertegenwoordigd, vormde dat zich ten doel stelde door het bijeenbrengen van een fonds de stichting van zulk een school — als geschenk aan Indië — mogelijk te maken. En het is zeker een zeer verblijdend verschijnsel dat dit comité er reeds in geslaagd is een zeer belangrijk bedrag bijeen te brengen, zoodat de uitvoering van zijn plannen verzekerd is.

Het comité voor de oprichting van een Polytechnische School in Indië bestaat uit de heeren C. J. K. v. Aalst, voorzitter, J. B. A. Jonckheer, penningmeester, H. Colijn, Herbert Cremer, W. F. van Heukelom, V. H. ter Kuile, R. van Lennep, jhr. H. Loudon, J. W. Mac Donald, A. C. Mees, Ph. J. Roosegaarde Bisschop, B. E. Ruys, mr. G. Vissering en J. W. IJzerman.

En dat comité besloot, nu er hier te lande een deputatie was gekomen van de Vereeniging „Indië Weerbaar" om officieel aan die deputatie kennis te geven van zijn plannen.

De vorige week werd daarom in een bijeenkomst in het gebouw van de Nederlandsche Handelsmaatschappij door den voorzitter van het Comité, den heer van Aalst, in een tot genoemde deputatie gehouden toespraak mededeeling gedaan van hetgeen het comité zich voorstelde en van hetgeen het reeds had bereikt.

De heer van Aalst wees allereerst op de eerste uitingen van het nieuwe streven der inlandsche bevolking in Indië, waarbij hij herinnerde aan het in 1908 te Djokja gehouden Javanencongres, waar Javaansche intellectueelen bijeen kwamen ter bespreking van de belangen van land en volk. En bij vervolgde toen:

In wijderen kring werd de aandacht reeds getrokken door het in 't leven roepen, enkele jaren later, van de Sarekat Islam, welke vereeniging niet alleen al spoedig een groot aantal leden telde, doch die vooral een belangrijk verschijnsel was, wijl zij hare leden telde ook onder de eenvoudige volksklasse, aan welke de nieuwe strooming, naar het aanvankelijk scheen, ongemerkt was voorbijgegaan.

Doch het meest van al toch is hier te lande de aandacht voor de verschijnselen van den nieuwen tijd gewekt door de komst en het optreden van Uwe Deputatie.

Gij hebt, — aldus wendde spr. zich tot de leden van de Deputatie —, in het vrije Nederland, waar het vrije woord in hooge eer is, bij verschillende gelegenheden kunnen uitspreken wat U op het hart lag. En niet alleen in dezen engeren kring van belanghebbenden, maar in geheel Nederland is met belangstelling geluisterd naar hetgeen door U van een vrije tribune werd gezegd.

Het is niet alleen om U dit te zeggen, dat wij hier thans bijeen zijn. Maar Uw woord heeft ons de impuls gegeven om U bij Uw vertrek door een daad onze belangstelling te toonen.

Kunnen wij, zooals ik in den aanvang reeds zeide, als particulieren met het eigenlijke doel Uwer komst slechts warme instemming betuigen, op een ander terrein zijn wij in staat een deel Uwer wenschen tegemoet te komen en U bij Uw terugkeer een blijk onzer ware belangstelling te toonen.

(Wordt vervolgd.)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Vacante Betrekkingen.

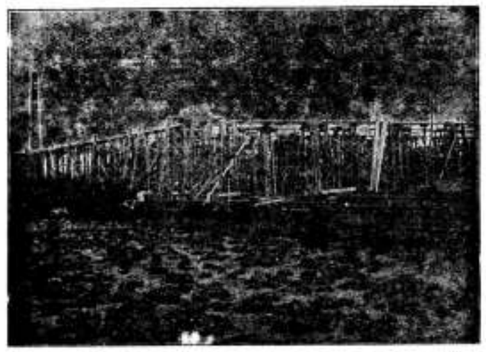
— Ingenieur of Architect, voor voorbereiding en uitvoering van de Tweede Jaarbeurs te Utrecht; administratieve en commerciecle ervaring vereischt. Sollicitaties, met opgave van verlangd salaris, in te zenden vóór 20 Juni aan het lid van den Raad van Beheer Jhr. A. H. Op ten Noort te Utrecht. (1)

— Teekenaar, bekend met gewapend beton, adres G. Kuypers, Slepersvest 1, Rotterdam. (1)

— Bedrijfchef, in Stoomzagerij en Schaverij, bekend met het vak. Brieven onder No. 61879 aan het bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Opzichter-Teekenaars, op het Bureau der Maaskanalisatie te Maastricht. Volledige brieven te richten tot genoemd bureau, Papenweg 236, Maastricht (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

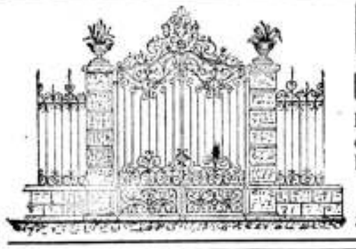

Inaanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p op juisten naam en adres te letten

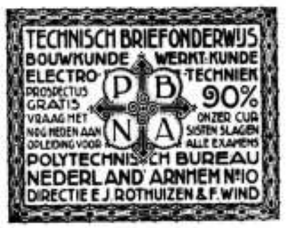
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Tuinsteden.

Tuinstadbeweging.

De geweldige ontwikkeling der industrie, die zich in hoofdzaak concentreerde in of nabij de steden, is oorzaak, dat het land meer en meer ontvolkt en de bevolking der steden in abnormale verhoudingen is toegenomen. Zoo heeft b.v. Oost-Pruisen van 1895—1900 er een half millioen bewoners bij ingeboet, terwijl over datzelfde tijdvak het zielental van Berlijn met 127000, van Westfalen (Gelsenkirchen) met 178000 en de Rijnprovincie met 181600 vermeerderd is. In dergelijke verhoudingen en onder dezelfde omstandigheden zijn steden als Amsterdam, Rotterdam, Enschede e. a. vooruitgegaan. Voor die onvoorziene vermeerderingen van het inwonertal had men geen tijdige maatregelen kunnen nemen, m. a. w. de grondspeculatie met haar dure woningbouw waren het gevolg er van, woningnood en overbevolking bleven niet uit, die weer huurkazernen en uiterst slechte woningtoestanden in het leven riepen.

Door het ingrijpen van overheidswege, o.a. hier te lande door invoering der Woningwet (Wet van 22 Juni 1901), is hierin een groote verbetering gekomen, doordat o.m. de bouw van arbeiderswoningen met rijkssteun (Volkshuisvesting) werd mogelijk gemaakt. Maar wat hielp het om in de groote steden aan eenige honderde gezinnen een betere woning te verschaffen, waar nog zooveel duizende andere gezinnen overbleven? In de kleine steden is door de volkshuisvesting wel een groote verbetering op het gebied der arbeiderswoning tot stand gekomen.

Waar tegenwoordig een goed ambachtsman een inkomen heeft, niet ver afstaande van dat eens ambtenaars of anderen middenstander, terwijl de laatste toch evenzeer te lijden heeft onder de overbevolking, huuropdrijving, en het leven hem, door zijn meerdere ontwikkeling, hoogere eischen stelt, kan het geen verwondering baren, dat ook onder die lagen der maatschappij naar een verbetering hunner woning wordt uitgezien.

Het vraagstuk „goed en goedkoop wonen" is dus wel van groot sociaal belang en uiterst actueel.

De eerste schrede tot een woninghervorming ging uit van Theodor Fritsch, die in 1896 een boek deed verschijnen onder den titel „Die Stadt der Zukunft".*) Fritsch ging hier van de stelling uit, dat men zich evenmin als op eenig ander gebied, ook bij de uitbreiding der steden door toevalligheden mag laten leiden, maar volgens een vooruit opgezet plan en naar een vast program te werk moet gaan. „Die innere Ordnung, die Scheidung nach Zweck und Wesen fehle bei unseren Städten vollkommen, rauchende und lärmende Fabriken drängen sich zwischen Mietskasernen, Villen und Kirchen und öffentliche Gebäude .... alles zu einem Kunterbunt der unsäglichsten Art, vermischend." Wij hopen zoo dadelijk bij „de plaats der Tuinstad" op het boek van Fritsch terug te komen.

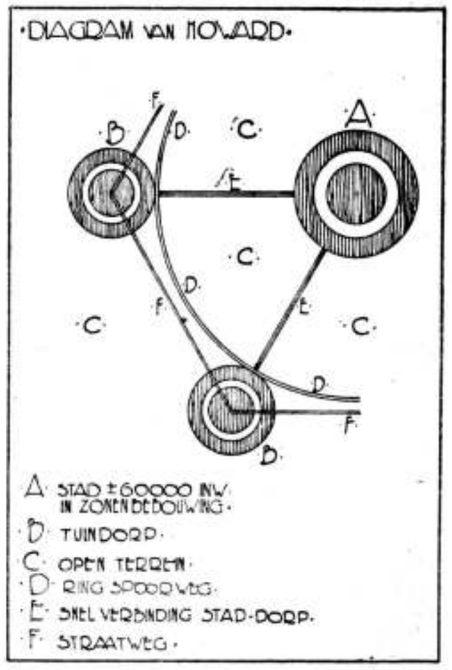
Het boek van Fritsch heeft helaas geen onmiddelijke resultaten gehad. Van een eigenlijke tuinstadbeweging kan men pas spreken sedert het verschijnen van het boek „Garden-

*) **Theodor Fritsch, die Stadt der Zukunft, 1896, uitgave Theodor Fritsch te Leipzig.**

Cities of to morrow" van Ebenezer Howard, dat twee jaar later, geheel onafhankelijk van het werk van Fritsch, verscheen. Aan de hand van nauwkeurige berekeningen en schematische voorstellingen ontwikkelt hij uitvoerig, hoe hij zich het ontstaan en den groei eener tuinstad denkt, om te besluiten met een oproep aan het Engelsche volk om hem in de verwezenlijking zijner plannen behulpzaam te zijn. Het werk van Howard maakte geweldigen opgang, met het gevolg, dat in 1899 de „Garden-City.Association" werd opgericht met leden van alle gezindten, van elke politieke richting en uit elken maatschappelijken stand. Uit het programma van de tuinstadvereeniging noteeren wij slechts de volgende punten: het ijveren voor de oprichting van tuinsteden en -dorpen, ter onmiddellijke ontlasting van de bestaande steden; het verschaffen van arbeiderswoningen in de nabijheid der fabriekscentra in den geest als te Port-Sunlight en Bournville. Als het gewichtigste gevolg van het werken der vereeniging is het in het jaar 1903 tot stand komen van de tuinstad Letchworth te beschouwen. Alvorens echter deze en nog enkele andere tuinsteden nauwkeuriger te beschouwen, dienen wij eerst nog het een en ander te zeggen over

De plaats der tuinstad.

Dat de overheid het groote belang begreep, door nog zooveel mogelijk voor de toekomst de teugels der bevolkingsverdeeling in handen te nemen, mede in verband met betere hygiënische toestanden, bleek hier te lande bij de tot standkoming der reeds genoemde Woningwet, waarin zij o.m. bepaalde, dat gemeenten, die meer dan 10.000 zielen tellen, alsmede in gemeenten, wier zielental in de laatste vijf jaren met meer dan een vijfde is toegenomen, de raad, behoudens vrijstelling van Ged. Staten, een plan van uitbreiding vast moeten stellen, waarbij de grond wordt aangewezen, die in de naaste toekomst voor den aanleg van straten, grachten en pleinen is bestemd. Fritsch stelde in zijn boek eveneens grondregels op voor de stedebouw der toekomst. Hij deelt daarbij zijn stadsplan ringvormig in meerdere zônen in, die ieder een bepaalde soort gebouwen moeten opnemen. Tusschen die zônen liggen breede, ringvormige verkeersstraten en door radiaal aangelegde straten is een snelle verbinding met het middelpunt der stad mogelijk. De stations, lichtfabrieken, marktplaatsen en havens liggen in de uiterste zône, om de binnenstad zooveel mogelijk van verkeer te ontlasten. De tuindorpen nu, daar waar de arbeiders en ambtenaren hun woning vinden, zullen zich logisch in de nabijheid der fabrieken ontwikkelen, dus zoover mogelijk uit het centrum der stad.

Het uitgangspunt van Howard is de ontvolking van het land en de overbevolking der steden, die hij als het grootste gevaar voor het moderne leven beschouwt. „Handen hunkeren naar arbeid en groote stukken land roepen om bewerkt te worden." Stad en land nu werken op het volk als twee magneten en tegenover deze twee wil hij nu een derde stellen, de tuinstad, die de voordeelen van stad en land, maar niet hun nadeelen heeft. Evenals Fritsch stelt hij zich de zônenbebouwing voor. Van Howard geven wij het volgende diagram, dat aantoont, hoe een stad moet groeien onder voortdurende verkleining van den landelijken gordel tusschen en een steeds nauwere verbinding met de dochtersteden.

Ook hier dus weer de tuindorpen zoo ver mogelijk van de eigenlijke stad, temeer omdat onze moderne verkeersmiddelen als electrische tram, automobiel, fiets enz. geen afstanden laten bestaan, ja, wij, inplaats van met kilometers, met minuten gaan rekenen.

Dat het klimaat en de heerschende windrichting niet minder belangrijke factoren zijn bij de keuze van het terrein der tuinstad, spreekt vanzelf.

Bestaande Tuinsteden.

Zoo ontstond dan in Engeland de eerste tuinstad Letchworth, ongeveer 50 K.M. van Londen, zeer gunstig gelegen aan de Great-Northern-Railway, op een terrein ter grootte van 1545 H.A. De koopprijs bedroeg f 1.860.000.—, waarvan betaald werd f 621.000.— en de rest verhypotheekt tegen 4 %. Met den koop van het terrein waren de opgaven van de „Garden City Pioneer Company" afgeloopen. Zij werd ontbonden en haar activa en passiva werden door een nieuwe naamlooze vennootschap „de Garden City Ltd. overgenomen. De vennootschap werd gemachtigd voor f 3.600.000.— aandeelen uit te geven. Het dividend zou ten hoogste 5 % bedragen en eventueele winst zou ten goede komen aan de tuinstad. De aandeelen werden uitgegeven in waarden van £ 1.—.— en £ 5.—.— Om een goed bebouwingsplan te krijgen werd een nationale prijsvraag uitgeschreven, waarbij het ontwerp van de architecten Parker en Unwin bekroond werd.

Het plan wijkt sterk af van het streng geometrische schema, dat Howard had aangegeven, waarop de terreinsgesteldheid, in verband met te bouwen en bestaande fabrieken van invloed waren. De eigenlijke stad met haar huizen, tuinen, pleinen en parken enz. beslaat slechts een derde van het terrein en biedt een woonplaats voor 30.000 menschen. Het overige terrein blijft als akkerland behouden en wordt verpacht.

Het zou te ver voeren nu in bijzonderheden na te gaan, hoe de huizen tot stand komen en de volledige exploitatierekeningen over de jaren 1903—1907 te geven. Voor hem, die daarin belangstelt, zij verwezen o.a. naar het uitstekende boekje van Kampffmeyer „die Gartenstadtbewegung". *) Genoeg zij het te constateeren, dat in 1907 de onderneming financieel verzekerd was, en op een verdere gezonde ontwikkeling kon rekenen.

Dit werkelijk schoone gevolg is oorzaak, dat op 't oogenblik in Engeland heel veel steden hun tuindorpen hebben. Zoo werd in 1907 nabij Londen door de „Hampstead Garden Suburb Trust" de hand gelegd op een terrein van 240 H.A., waar binnen korten tijd een 76-tal huisjes in bouwprijzen van 8000—20000 sh. tot stand kwamen.

Ook Edinburg, Liverpool, Manchester, New-Castle-on-Tyne hebben groepen der Garden-City-Association gegrondvest, en hier en daar zijn ook al tuinsteden verrezen.

Van veel belang is het, dat de tuinstadbeweging in Engeland zich van 't begin af aan als uitgangspunt, niet alleen het verschaffen van woningen als zoodanig, maar het aanpassen aan het totale uitbreidingsplan der stad, dus het ondergeschikt zijn daaraan, gesteld heeft.

Voor dat wij nu de tuinstadbeweging in andere landen bezien dienen wij nog te wijzen op de voorloopers van Letchworth en Hampstead, n.l. de stichtingen der fabrikanten, in de eerste plaats Port-Sunlight en Bournville. De zeepfabrikant Lever stichtte in 1887 naast zijn fabriek een modeldorp, waaraan hij de beste aesthetische krachten **werkzaam** stelde, om aan zijn ondergeschikten woningen te verschaffen, die aan de hoogste eischen voldeden. Port-Sunlight heeft dan ook een wereldnaam gekregen door zijn schoonheid en voortreffelijkheid der hygiënische en sociale stichtingen. De stichter heeft meermalen in 't openbaar betoogd, dat zijn werk volstrekt geen filantropie inhield maar de koele, nuchtere berekening van den zakenman was, die in goed gezond werkvolk, in de nabijheid van zijn fabriek, daaraan gebonden door prettige woningen, zijn grootste voordeel had, zoo, dat het geheele tuindorp een goede kapitaalbelegging bleek. Uit dien hoofde kon Lever een warm voorstander der tuinstadbeweging zijn.

Cadbury, de cacaofabrikant te Birmingham, stichtte uit dezelfde patriotische, godsdienstige en sociale principes de tuinstad Bournville, in 1879. Op 't oogenblik is Bournville na heel veel wisselvalligheden van de fabriek losgemaakt. Evenals Lever verklaarde Cadbury: Niets is voor den fabrikant winstgevender, als de arbeiders, in een landelijke streek, te geven: een goede woning, een passend loon en de gelegenheid om een stukje grond te bewerken.

Nog meer fabrikanten hebben naast hun fabriek een tuinstad gesticht en met hun ondervindingen, hun invloed en hun geld werd de al genoemde „Garden-City-Pioneer Company" opgericht.

Het succes der tuinstadbeweging in Engeland trok natuurlijk de aandacht van landen als Duitschland, waar in 1902 de „Deutsche-Gartenstadt-Gesellschaft" werd opgericht. Ook hier vinden wij in arbeiderskolonies als die van Krupp te Essen, de Margarethenhöhe, waar Prof. Metzendorff en Baurat Schmohl hun naam aan verbonden, de gemeentelijke stichting der stad Ulm, de „Obstbaukolonie Eden" bij Oranienburg en zoo veel andere, de voorloopers. Als eerste practische resultaat van 't streven der D. G. G. komt 't tuindorp Hellerau te voorschijn, doch ook hier nog ontstaan uit sociale belangstelling van een industrieël, Karl Schmidt, den eigenaar van de Deutsche Werkstätten te Dresden. Daar de in Dresden bezette terreinen voor de noodzakelijke uitbreidingen der fabriek ontoereikend waren, zocht Schmidt naar een hem passende plaats buiten de stad, en in samenwerking met de D. G. G. ontstond nu op de terreinen bij de dorpjes Klotzsche en Rähnitz een tuindorp, dat Hellerau gedoopt werd. Uit het programma van de „Gartenstadt Hellerau G. m. b. H."*) lichten wij het volgende: (doel is) 1e. het verkrijgen, beheeren en verkoopen van terreinen en het stichten van gebouwen daarop; 2e. het uitgeven van terreinen in erfpacht, zoowel als het afsluiten van huur- en pachtovereenkomsten; 3e. het zooveel mogelijk onder ieders bereik brengen van een eigen woning; alles met dien verstande, dat mogelijke waardevermeerdering van den grond ten bate komt van de inwoners van Hellerau, alzoo niet aan een enkel persoon. Het dividend is daarom ook slechts op 4 % gesteld. Daar Hellerau voor de tuinstadbeweging van het grootste belang is, willen wij even bij haar ontwikkeling en financieelen toestand stilstaan.

Na langdurige onderhandelingen (met 73 landeigenaars moesten contracten afgesloten worden) kwam een terrein van 140 H.A. tegen een gemiddelde prijs van M. 1.50 in handen der vereeniging. Door den aanleg van straten en pleinen onderging deze prijs natuurlijk per M². een aanzienlijke verhooging. Al naar het verbruiken van den grond werden bepalingen gesteld om de waardevermeerdering aan de gemeente (want Hellerau vormt een afzonderlijke gemeente) te verzekeren. Naast de tuinstadvereeniging werd nu een bouwvereeniging (Baugenossenschaft) opgericht op aandeelen van M. 200.—. De grondbezittende vereeniging verkoopt aan de laatste de terreinen tegen een billijken prijs, onder bepalingen „die speculatie uitsluiten, orde en netheid waarborgen en de bouwplannen ter goedkeuring onderworpen moeten worden aan een in te stellen bouw- en schoonheidscommissie".

Om bij huizen in huren van 1200—2000 M. speculatieve oogmerken buiten te sluiten, bepaalde de „Gartenstadt Hellerau", dat zij, die wenschten te doen bouwen, bij de vereeniging uitgewerkte bouwplannen konden uitzoeken en daar de eventueel wenschelijke veranderingen in doen aanbrengen. Het huis wordt dan zoo gebouwd en blijft, evenals de grond, eigendom van de vereeniging. Naast het betalen van huur en pacht is de huurder verplicht een deel der bouwsom als leening aan de vereeniging te dragen, welke leening dan ten zijnen gunste als hypotheek op het huis ingeschreven wordt.

Voor grootere landhuizen, waarvoor de grond onder strenge bepalingen verkocht wordt, is de koopprijs van den grond bepaald op M. 6.—, terwijl die voor kleinere huizen tegen den kostprijs worden uitgegeven.

Het plan der tuinstad, zoowel als de eerste woningen, in hoofdzaak voor de arbeiders, zijn van Archt. Riemerschmidt, terwijl verder Herman Muthesius, Heinrich Tscharmann, Hempel, Bestelmeyer, Tessenow (Dalcroze-Schule) e. a. Hellerau tot een model-tuinstad hebben gemaakt.

Naast Hellerau zijn door de actie der „Deutsche-Gartenstadt-Gesellschaft" bij verschillende andere Duitsche steden tuindorpen ontstaan, en nog steeds ijvert zij voor het oprichten van „Ortsgruppen".

Komen wij nu tot Holland, dan zijn als tuindorpen wel de belangrijkste 't Lansink te Hengelo en de Heyplaat te Rotterdam, het eerste gesticht door Gebrs. Stork, het andere door de Rotterdamsche Droogdok Mij., dus beide (en ook andere in ons land) weer door industrieëlen. Werd het Lansink oorspronkelijk gesticht voor de arbeiders aan de fabriek van Stork, later, toen de gemeente Hengelo zich er mede ging bemoeien, werd gelegenheid gegeven ook andere woningen, voor meergegoeden, en niet aan de fabriek werkzaam, te vestigen.

Het tuindorp „de Heyplaat" is wel van heel recenten datum (einde 1915) en daarom 't meest de aandacht waard. In het boekje „Tuindorp Heyplaat"*) vinden wij een overvloed van gegevens, waaruit wij weer slechts het belangrijkste willen aanstippen. Het tuindorp dan draagt ook weer geen uitsluitend filantropisch karakter, maar ontstond uit de behoefte, nabij de fabriek een woonplaats te hebben voor het werkvolk. Daarbij kwamen toen de drijfveeren: 1e. dat sociale verheffing en verhooging van het peil van den arbeider in het belang is van de maatschappij in 't algemeen en van de industrie zelf in de eerste plaats;

*) H. Kampffmeyer, die Gartenstadtbewegung, 1909. Teubner, Leipzig.

(*) Dr. Wolf Dohrn. Die Gartenstadt Hellerau. Eugen Diederichs Jena.

(*) „Tuindorp Heijplaat" 1916. Rotterdamsche Droogdok Mij. R'dam

2e. dat op elke onderneming, die leeft en bloeit door den arbeid, de sociale plicht rust, om, naarmate haar middelen het toestaan, mede te werken tot het bereiken van dat doel; 3e. dat dit doel, behalve door het meer speciaal tot de staatszorg behoorend onderwijs, nagestreefd moet worden door verbetering van de huisvesting der arbeidende klasse.

Van de gemeente Rotterdam werd nu een terrein, „de Heyplaat" genaamd, voor 75 jaar in erfpacht gekregen tegen een canon van f 0.36 per M²., waarbij als basis der canon-berekening aangenomen was de kostprijs van den grond. Door dien hoogen canon moest noodwendig de tuinoppervlakte ingekrompen worden. Per woning werd een tuinoppervlakte van 64 M². gereserveerd en het totaal oppervlak van pleinen, plantsoenen en straten is 45.6 % van het totaal oppervlak. Per H.A. kwamen 44 woningen te staan, wat in verhouding tot andere tuindorpen, voldoende geacht kan worden. De plannen, aanleg zoomede bebouwing, zijn van archt. Baanders en het geheel werd in eigen beheer uitgevoerd.

Was aanvankelijk gehoopt, dat de exploitatie van „Heyplaat", omgezet in een afzonderlijke vennootschap, zichzelf zou bedruipen, temeer daar in alles de grootste eenvoud betracht was en de Rott. Droogdok Mij. geen winst beoogde, doch slechts een zeer matige rente van haar kapitaal vroeg, daarenboven nog eenige gebouwen van publieken aard kosteloos had afgestaan, weldra bleek, dat dat doel niet te bereiken was. De bouwprijzen voor een eenvoudige arbeiderswoning beliepen van f 2320.— tot f 2600.—, waarvoor, inclusief de tuin, een huur opgebracht werd van f 3.— à f 3.35 per week. Voor beambten werden afzonderlijke woningen gebouwd, meer in landhuis-type, en verhuurd tegen f 6.— per week. Buiten deze woningen vinden wij in het dorp nog een vereenigingsgebouw, een vrijgezellenhuis, warenhuis, een school (een gemeentelijke school is nog in voorbereiding), badhuis, enz.

Komende tot de exploitatierekening, dan zien wij, dat, nadat de woningen gebouwd zijn voor rekening der Droogdog Mij., zij ingebracht worden in een voor dat doel opgerichte vennootschap, de Bouwmaatschappij „Heyplaat", die dan voor de netto-bouwprijs wordt belast. De diverse aandeelen dier vennootschap zijn tegen parikoers weer overgenomen door de Droogdok Mij., terwijl het dividend op 4 % is gesteld. Bij belangstellende particulieren werd nu een obligatieleening, rentende 4½ %, uitgegeven om de Mij. als zoodanig niet te plotseling te verzwakken. Deze obligatieleening is voorloopig op f 200.000.— vastgesteld, maar mag nimmer 70 % der bouwkosten overschrijden, draagt alzoo een hypothecair karakter, en moet in uiterlijk 33 jaar zijn afgelost.

De thans vastgestelde huren blijken bij lange na niet voldoende en zouden inplaats van f 3.— p. w. f 4.30 p. w. moeten bedragen om de 4 % dividend te kunnen uitkeeren, zoodat het geheel voor de Rotterdamsche Droogdok Mij. een aanzienlijk verlies oplevert.

Hoewel nog heel veel te zeggen zou vallen over verschillende details in de tuinstadbeweging in 't algemeen, als sociale waarde, erfpachtkwesties, verkeersmiddelen, aanleg van straten en pleinen, huizen en huizencomplexen, en zooveel andere, meenen wij dat op 't oogenblik buiten beschouwing te kunnen laten om nu na te gaan hoe eenige heeren in den Haag zich voorgesteld hebben in de nabijheid van den Haag een tuinstad te stichten op coöperatieven grondslag met huizen in huren van f 250.— tot f 500.—. Tweemaal hebben bedoelde heeren een vergadering belegd, waar de overgroote belangstelling deed blijken, dat de tuinstadbeweging buiten de philantropische industriëelen ook in Holland vele aanhangers kan vinden.

De Haagsche tuinstadbeweging.

Er zou nog heel wat te zeggen zijn over details van een tuinstad, als: sociale waarde, erfpachtkwesties, verkeersmiddelen, aanleg van straten, huizen en huizencomplexen. Elk dezer onderwerpen is belangwekkend, doch een bespreking moet in dit opstel, waar het gaat om de vragen, die bij de oprichting eener tuinstad ter sprake komen, achterwege blijven.

Aan het einde van dit opstel wilden wij wel nog nagaan, in hoeverre, naar onze meening, de plannen der tuinstadbeweging in den Haag voldoen aan de fundamenteele voorwaarden voor het bestaan eener tuinstad, en wij hebben hier speciaal op het oog de plannen der tuinstadwijk „Daal en Berg". Het is zeer zeker al een verblijdend verschijnsel, dat in een stad als den Haag van particulieren het initiatief voor de oprichting eener tuinstadwijk uitgaat en de menigte van sympathiebetuigingen, die de heeren van het voorloopig comité ontvingen, doen blijken, dat er juist onder de middenstanders heel veel belangstelling voor de tuinstadbeweging bestaat. Nu zou het te betreuren zijn, als om de een of andere reden de belangstelling voor en het vertrouwen in de tuinstadbeweging vernietigd werd, waar eenige kans voor bestaat. Wat toch is het geval. Het programma, door het voorloopig comité opgemaakt, houdt in, dat een tuinstadwijk zal gesticht worden in den vorm van een coöperatieve bouwvereeniging, op gemeenteterrein, in de onmiddellijke nabijheid van den Haag, met huizen in huurwaarde van f 250.— tot f 500.—. Ter toelichting werd medegedeeld, dat per woning gerekend was op ongeveer 150 M². en dat van de gemeente getracht zou worden, den grond te verkrijgen tegen een canon van f 0.25, terwijl tenslotte op een tweetal vergaderingen den aanwezigen met lichtbeelden verschillende typen landelijke woningen getoond werden, die dan in het tuindorp gedacht waren.

Oppervlakkig beschouwd is dit plan heel mooi. Gaan we echter punt voor punt na, dan zijn we verplicht ons oordeel te wijzigen. In de eerste plaats het terrein voor de tuinstad. Valt op het klimaat noch op de gesteldheid van den bodem iets af te keuren, een ander geval is het met de ligging t. o. z. van den Haag. Binnen afzienbaren tijd zal den Haag zich zoodanig uitgebreid hebben, dat het tuindorp weer binnen het bebouwde deel zal liggen en daardoor een der voornaamste levensvoorwaarden, een natuurlijken gordel, zou missen.*) Nog afgezien daarvan, is het de vraag, of in een uitbreidingsplan van Groot-den Haag het tuindorp de plaats zou kunnen innemen van een park. Is dit niet het geval, dan zal het wel aardig zijn tusschen de huizenzee een paar landelijke straten te hebben, maar uit economisch oogpunt niet te verdedigen. De plaats voor een tuindorp is derhalve vele kilometers verder.

Zou verder de gemeente de benoodigde erfpachtsgronden afstaan tegen een canon van f 0.25, dan zou daarmee, omdat aan anderen die gronden uitgegeven worden tegen f 0.60, het belang van enkelen gesteld worden boven het belang der gemeenschap, wat uit sociaal standpunt af te keuren is. Bovendien is zelfs een erfpachtssom van f 0.25 p. M². per jaar nog te hoog in verband met de gestelde huurwaarden. En nu komen we tot het derde punt: huizen in huurwaarde van f 250.— tot f 500.— per jaar. Het zal ondoenlijk blijken dergelijke huizen te bouwen. De plaatjes, die getoond werden, gaven wel heel aardige huisjes, misschien in die huurprijzen, maar zij waren òf uit andere landen, b.v. Duitschland, òf zij waren van jaren her. En niet uit het oog mag verloren worden, dat voor enkele jaren in Duitschland de mark in een bouwsom de waarde vertegenwoordigde van een gulden hier te lande, terwijl bovendien de bouwprijzen op het oogenblik met 100 à 125 % boven die van voor den oorlog verhoogd zijn. Gesteld dus dat 150 M². gemeenteterrein verkregen werd tegen een erfpachtssom van f 0.25, dan zou per jaar aan erfpachtbelasting opgebracht moeten worden f 37.50. Dit in mindering der huurprijs van f 250.— geeft als huurprijs van het huis f 212.50. Verkapitaliseert men dit bedrag tegen 5 %, niets rekenende voor afschrijving der 1e en 2e hypotheek, belasting en onderhoud, zou een bouwsom opleveren van f 4200.—. Bij de tegenwoordige aanbestedingen blijkt, dat zelfs een arbeiderswoning, bevattende woonkeuken, bergplaats en twee of drie slaapkamers, in blokken gebouwd, amper voor dien prijs te maken is. Gesteld, dat binnen afzienbaren tijd de materiaalprijzen, loonen, vrachten enz. iets terugloopen, wat volstrekt niet zeker is, dan nog zal het ondoenlijk blijken eenvoudige landhuisjes te bouwen in minderen huurprijs dan f 400 per jaar.

*) Over de uitbreiding van Den Haag in de laatste jaren denke men niet gering. In 1891 werd door Ing. Halbertsma een plan van uitbreiding gemaakt, dat dienen zou voor de e.k. 40 jaren, en na 25 jaar is het bebouwde oppervlak reeds vele hectaren grooter.

Zoo gezegd, het zou zeer te betreuren zijn, wanneer het sympathieke streven, nabij den Haag een tuinstadwijk voor middenstanders te bouwen, op niets moest uitloopen. Alvorens verdere stappen te doen, diene men alle mogelijke hinderpalen nog wel eens degelijk naar waarde te schatten, O. i. diene de zaak anders aangepakt, en had men niet moeten beginnen met het publiek „lekker te maken".

Den Haag. JAN WILS.

De noodwoningen van de baan.

De te Amsterdam, voornamelijk in den boezem der Gezondheidscommissie, gerezen oppositie tegen de z.g. noodwoningen heeft succes gehad. Bij de reeds gebouwde zullen geen nieuwe worden bijgebouwd.

Nieuwe gezichtspunten heeft de wethouder voor de Volkshuisvesting, de heer Wibaut, in zijn, in de beslissende raadsvergadering gehouden, zeer uitgebreide rede, niet kunnen openen. Hij heeft er nog eens den nadruk op gelegd dat deze noodwoningen een tijdelijk karakter dragen — wat bekend was! Hij heeft er andermaal op gewezen dat er ook deskundigen zijn die de reeds voltooide noodwoningen aan de overzijde van 't IJ nog zoo slecht niet vinden — wat evenmin aan de aandacht van den raad kan zijn ontsnapt. En hij heeft, zooals te verwachten was, vooral uiteengezet (en met cijfers geïllustreerd) dat de woningnood hier ter stede zéér en zéér nijpend is. Wat echter door niemand ontkend wordt, allerminst door de Gezondheidscommissie. Integendeel! Over de hoofdzaak zijn inderdaad allen het roerend eens. Het verschil van meening loopt uitsluitend over de wijze van uitvoering, d. w. z. over de vraag hoe men in den nood zal voorzien; wat voor woningen men zal bouwen: de zeer tijdelijke die B. en W. voorstellen, of ietwat betere die langer kunnen dienen, maar waarvan de bouw ook meer tijd vordert. Daarom maakte de heer Wibaut eenigszins den indruk van iemand die een open deur wil intrappen.

In één opzicht was hij te optimistisch; sprak hij tot op zekere hoogte zichzelf tegen. Het was daar, waar hij het had over het weder verdwijnen van de 1000 noodwoningen van de woningmarkt (over 15 jaar, als die woningen opgebruikt zijn). Als inderdaad de achterstand op het gebied der woningvoorziening hier ter stede zóó groot is, dat vele jaren achtereen op groote schaal zal moeten worden voortgebouwd, èn door de gemeente, èn door de woningbouwvereenigingen, en ook door andere particulieren met behulp der gemeente (de wethouder stelde het verstrekken van hypotheek voor dit doel door de gemeente in uitzicht), dan moet men niet zoo licht denken over dat plotseling ontstaan van een nieuw tekort, of liever over het wederom ontstaan van een oud, als wethouder Wibaut deed.

Overtuigd hebben de voor- en de tegenstanders van het voorstel van B. en W. elkander zeker niet! Het is eenigszins een quaestie van gevoel. En zoo is het te begrijpen, dat een man als de heer Boissevain aan het eind van het debat, tegen middernacht, met zooveel woorden openhartig moest verklaren: „Und bin so klug als wie zuvor!"

Alle tegenstanders van het voorstel van B. en W. bleven tot het eind in het veld — óók de voorzitter van de sociaal-democratische raadsfractie, de heer Van den Tempel, die zijne bezwaren volledig handhaafde. En tegenover een deskundige als de heer Hendrix, die aan den kant van B. en W. stond, konden de tegenstanders zich beroepen op een niet-minder-deskundige als de heer De Vlugt, die nogmaals nadrukkelijk ontkende, dat de bouw der betere soort woningen (de zoogenaamde woningen van lichte constructie) een jaar langer zal moeten duren.

Het slot van de gedachtenwisseling, waaraan in het geheel drie zittingen zijn besteed, was — zooals men in de dagbladen heeft kunnen lezen — dat de meerderheid van den raad zich met het voorstel-De Vlugt vereenigde. Het blijft dus bij de 300 noodwoningen, die nu al gebouwd zijn. Wat verder door de gemeente gebouwd zal worden, zal solider zijn en zal dus langer meekunnen, waarschijnlijk 50 jaar, tegen de noodwoningen van B. en W. slechts 15 jaar. De raad is niet teruggeschrikt voor het bezwaar, dat de opeenhooping van gezinnen in vele volkswoningen nu wat (veel!) langer zal duren, en evenmin voor het .... dreigement van den burgemeester, dat B. en W. in dit geval de verdere verantwoordelijkheid afwijzen, en dat hij, de burgemeester, de menschen, die aan zijn deur komen klagen over den woningnood, in 't vervolg naar den raad zal verwijzen.

Per slot van rekening heeft de Gezondheidscommissie dus getriomfeerd. (ged. N. R. Ct.)

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 24. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Concept Statuten, Huishoudelijk Reglement en Eere-code van de Commissie tot herziening van een en ander.

Ingezonden. Candidus; stukken van Paul J. de Jongh, A. D. Loman Jr. en Albert J. Kramer, met naschrift der Redactie.

Genootschapsprijsvragen.

DE BOUWWERELD No. 24. Romaansche bouwkunst te Amsterdam. Huis- of tuinarchitekt?

Boerderijbouw, door G. Smits, Hoofdopzichter Heidemaatschappij Afdeeling Gebouwen, (slot) met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 24. Het gemeentelijk electriciteitsbedrijf te 's Gravenhage. Inleiding tot het bezoek aan de fabrieken van dat bedrijf der vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek op 24 Februari 1917, door ir. G. J. Th. Bakker, met afbeeldingen.

Wiskundige instrumenten voor het berekenen van wisselstroomleidingen, door C. F. Weiland, met afbeeldingen.

Ingezonden Stukken. Concept Gewapend Beton-Voorschriften, door B. Schelling Az. — Concept Gewapend Beton-Voorschriften, door ir. J. A. Bakker. — Parallelschakeling van transformatoren, door C. Feldmann en ir. A. J. ter Linden, met afbeeldingen. — Grijze boekjes, door ir. J. W. Sprenger.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 24. Officieel gedeelte. — Verslagen van vergaderingen. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslag van de 21ste Algemeene Vergadering (vervolg). — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 24. Middelbare Technische School te Utrecht.

Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen. Jaarlijksche Algemeene Vergadering, te houden 10 en 11 Juli 1917 te Rotterdam. Agenda met bijlagen.

De nieuwe Zegelwet.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 1. De Mei-aflevering van Eduard Cuypers' Maandelijks Prentenboek opent met de beschrijving door Dr. Rudolf Pfters, van een bouwwerk van het bureau Ed. Cuypers, namelijk het Gesticht voor Vrouwelijke Zwakzinnigen te Druten (Geld.) Het is ontworpen in den modernen trant, zooals wij die reeds kennen uit meerdere gestichten van denzelfden architect, waaraan een zeker karakter niet ontzegd mag worden en maakt, naar de afbeeldingen te oordeelen, een soliden en tevens vriendelijken indruk.

In een volgend stukje behandelt de heer Corn. J. Gimpel weder eenige Oud-Amsterdamsche huizen, waaronder sommige, waarvan alleen de afbeelding overbleef.

A. Defresne schrijft vervolgens iets over een stukje »Oud-Maastricht«, dat verwijnen gaat, terwijl ten slotte J. G. Sinia één paar penteekeningen geeft van de kapel te Gulder met toelichtend bijschrift.

Varia.

EEN POLYTECHISCHE SCHOOL IN INDIË.

Slot.

Maar wij hebben in zooverre gemeend aan het verlangen naar onderwijs van hooger peil te kunnen tegemoet komen, dat het ons mogelijk scheen door particulier initiatief eene inrichting van onderwijs in het leven te roepen, die eenerzijds bevrediging geeft aan den drang naar hoogere ontwikkeling, en aan den anderen kant van groote economische beteekenis zal kunnen worden.

Thans nog worden niet alleen alle ambtelijke betrekkingen van beteekenis vervuld door in Europa aangenomen personen, maar ook de leidende personen in allerlei niet-ambtelijke betrekkingen ontvingen hunne opleiding in Europa, en keeren na volbrachten arbeidstijd weer daarheen terug, de vruchten hunner inspanning met zich nemend.

Zoo wordt in Indië verdiend kapitaal, niet zelden geheel buiten Indië verteerd en mist Indië zelf de daaraan verbonden voordeelen.

Wij zijn van oordeel, dat ook de Indiërs hun kans moeten krijgen om in de goed betaalde betrekkingen van Staat en Maatschappij werkzaam te worden gesteld, en dat doel te bereiken is voor alles een degelijke technische opleiding noodzakelijk.

Zoo zijn wij dan te rade geworden om over te gaan tot de oprichting eener vereeniging, die zich de stichting eener school in Indië ten doel stelt, welke den naam zal dragen van „Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indië", aan welke inrichting van onderwijs dan Indische ingenieurs kunnen worden opgeleid.

Diegenen onder ons, die tot de oprichting het initiatief namen, hebben zich te voren er van overtuigd, dat hunne plannen bij de Regeering op instemming konden rekenen en uit de bij haar ondervonden belangstelling hebben wij den moed geput aan ons aanvankelijk voornemen uitvoering te geven.

Wij zijn hier thans bijeen om u van dit besluit mededeeling te doen, en hoewel wij u nog niet in bijzonderheden op de hoogte kunnen brengen, zooveel staat al wel vast, dat wij beoogen de stichting eener school, die voor alle rassen en ook voor alle klassen der bevolking zal openstaan.

Met het oog op het verkrijgen van een voldoend aantal leerlingen, denken wij voorloopig de aanneming van leerlingen zoodanig te regelen, dat zij, die met goed gevolg eene M. U. L. O. school hebben afgeloopen, tot de inrichting kunnen worden toegelaten. Het onderwijs aan de school zelve zal dan zoodanig zijn in te richten, dat naast het vakonderwijs ook nog algemeen vormend onderwijs gegeven wordt voor zoover de M. U. L. O. school hierin niet op voldoende wijze voorzag.

Indien later, na enkele jaren, door de Regeering de middelbare vervolgscholen zullen zijn opgericht, waarvan de stichting in het voornemen ligt, zal onze school wellicht aansluiting bij die scholen hebben te zoeken.

Wij hopen in staat te zijn een kapitaal van zoodanige grootte bijeen te brengen, dat daaruit niet alleen de stichtingskosten van de school en de daaraan verbonden internaten bestreden kunnen worden, maar ook nog een som beschikbaar blijft uit de rente, waarvan aan onbemiddelde jongelieden studiebeurzen kunnen worden toegekend.

De vereeniging, die hier te lande wordt opgericht, zal hier haar bestuur hebben, doch zal haar orgaan vinden in Indië in een Raad van Beheer, waarin de verschillende elementen der Indische Maatschappij vertegenwoordigd zijn.

Dat zijn — zoo besloot spr. — onze plannen, waarvan wij u bij uw vertrek naar Indië mededeeling wenschten te doen. Wij zijn overtuigd daarmede een goed werk te verrichten. Dat wij het juist nu doen vindt zijn verklaring hierin, dat wij het ontwakend Indië — zooals zich dat in de komst en het optreden van uw Comité uitsprak — een monument wilden stichten, dat voor alle tijden herinneren zou aan deze gebeurtenis. Uwe komst toch, schoon met een bepaald doel ondernomen, was voor ons nog iets meer. Het was de manifestatie van den eenheidsband tusschen Indië en Nederland.

Ons antwoord wisten de warme vrienden van Indië niet beter te geven dan in de daad, waarvan wij u mededeeling deden.

Voor het slot heb ik, mijne heeren, bewaard eene gisteravond ontvangen heugelijke tijding, die u zeer zeker allen ten hoogste zal verblijden, n.l. dat het H. M. de Koningin behaagd heeft goed te keuren, dat de op te richten vereeniging den naam zal dragen van Koninklijk Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indië, waardoor onze geëerbiedigde Koningin van Hare hooge belangstelling voor het toekomstig instituut heeft blijk gegeven.

Wij meenden niet beter te doen, dan hier uitvoerig de woorden weer te geven van den voorzitter van het comité, dat met allen, die bijdroegen tot het zeer aanzienlijke fonds, dat voor de volvoering van de gestelde plannen, werd bijeengebracht, hulde en waardeering verdient, voor deze daad, die beter dan welwillende woorden, getuigenis aflegt, van den ernstigen wil der belangstellenden in en belanghebbenden bij Indië, om tot de ontwikkeling van Insulinde en haar bevolking bij te dragen. Van den wil van het Nederlandsche volk kan men helaas nog niet spreken, hoe weinig toch weet men in het algemeen van Indië en hoe weinig gaat de belangstelling naar dit land, ondanks het feit dat zoovelen daar familieleden of bekenden hebben. Maar het is te verwachten dat juist de nieuwe verhouding waarin Nederland geleidelijk tot Indië zal komen te staan, waarbij het zal worden tot een gelijkgerechtigd dominion — en een machtig en rijk dominion — de belangstelling zal doen toenemen.

IJZER- EN STAALKRONIEK.

EEN GENTLEMAN.

Men leest in het „Bouwk. Wbl.":

„In het Bouwkundig Weekblad van 17 Maart 1917 werd door de Commissie van Redactie het voorspel van een geval van schending van het auteursrecht gepubliceerd. Waar de actie, die hiervan het gevolg was een gunstig verloop had, is het de Redactie een aangename taak ook de finale den lezers te mogen openbaren.

De heer Kruisweg die inzag, dat met publicatie wel veel, maar niet alles, in ieder geval slechts zelden openlijke genoegdoening, schulderkenning, kan worden verkregen, wendde zich tot Mr. Rosenboom, advocaat te Amsterdam, met verzoek deze zaak in handen te nemen en te trachten, naast openlijke erkenning van de gepleegde auteursrechtschending, schadevergoeding te verkrijgen. Echter wenschte de heer Kruisweg de zaak niet op de spits te drijven en verklaarde er genoegen mede te zullen nemen, dat niet de geheele schadevergoeding doch een som van f 300 zou worden betaald. Geheel afzien van elke financieele vergoeding scheen verkeerd, aangezien door deze meer materieele zijde van de schulderkenning de ernst van het gepleegde feit duidelijk naar voren zou komen en de gevraagde som meer als een soort boete voor de schending van het recht van den auteur kon worden beschouwd.

Na bespreking met een gemachtigde van de directie der Ooster Stoomtram Maatschappij en van den heer Roy, den bouwkundige, door wiens bemiddeling het stationsgebouwtje, dat zoo treffend geleek op dat van den heer Kruisweg, tot stand kwam, kon Mr. Rosenboom den heer Kruisweg berichten, dat de heer Roy zou toegeven aan de gestelde eischen, de gepleegde rechtskrenking openlijk zou erkennen en bovendien bereid was de gevraagde schadeloosstelling te betalen.

Wij publiceeren met toestemming van den heer Roy hier het schriftelijk stuk, waarin genoemde heer de schending van het auteursrecht erkent.

„De ondergeteekende C. J. Roy, bouwkundige, kennis genomen hebbende van het artikel, onder het opschrift „Plagiaat", voorkomende in het nummer van het Bouwkundig Weekblad van 17 Maart 1917, verklaart, hoewel niet in alle deelen kunnende erkennen de feiten, zooals zij in dat artikel zijn medegedeeld, dat inderdaad bij het maken van het ontwerp voor het bedoelde stationsgebouwtje der Oosterstoomtrammaatschappij te Amersfoort door hem met geringe wijzigingen is gecopiëerd het station der Gooische Stoomtram te Amsterdam, dat het hem niet bekend was, dat zulks verboden is, dat hij thans echter, na kennis te hebben genomen van de desbetreffende bepalingen der Auteurswet van 23 Sept. 1912 S. 308, volkomen het ongeoorloofde van zijn handelwijze inziet en daarvoor bij deze aan den Heer C. J. Kruisweg, architect van voormeld stationsgebouwtje der Gooische Stoomtram, zijne verontschuldigingen aanbiedt.

w. g. C. J. ROY.

Utrecht, 22 Mei 1197."

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Uitslag Prijsvraag—Karenhuizen.

1e. Prijs Motto »Zon«, ontwerpers Ir.s. Bijvoet en Duiker, architecten te 's Gravenhage;

2e. Prijs Motto »Zon«, ontwerper Frans Hulsbosch, Utrecht;

3e. Prijs Motto »Ons«;

4e. Prijs Motto »Fijn en Poes«, ontwerper Mr. P. H. Endt, architect te Amsterdam;

5e. Prijs Motto »Hofje«, ontwerpers Van der Vlugt, bouwk. teekenaar en Jansen, hoofd opzichter, Rotterdam.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Vacante Betrekkingen.

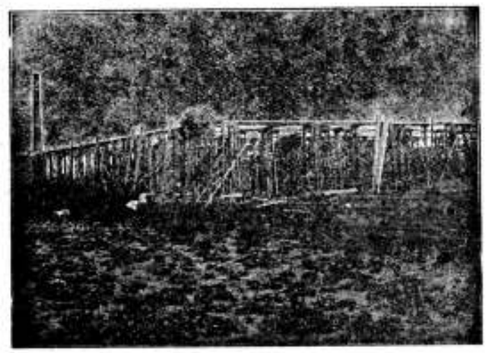
— Bouwkundig Teekenaar of jong Architect, salaris f 150 per maand, aan het Architectenbureau Jan Gratama b. i. en G. Versteeg, Vossiusstraat 5, Amsterdam. (1)

— Leeraar in het Timmeren en vakteekenen (Md of Mc); Leeraar in Bankwerken en Smeden en vakteekenen (Mf of Mg); Leeraar in Schilderen, hand- en ornamentteekenen (Mb); allen aan de Centrale Ambachtsschool voor de Zaanstreek te Zaandam. Jaarwedden f 1200, klimmend tot f 1800. Sollicitaties vóór 7 Juli in te zenden bij den Directeur N. v. d. Elst, Oostzeedijk 69b, Rotterdam. (1)

— Uitvoerder voor omvangrijken woninghouw. Uitvoerige brieven onder No. 33159 bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Leeraar in handteekenen en vakteekenen voor Schilders aan de Ambachtsschool te Middelburg. Minimum 30 lessuren p. week. Acte Mb of Mi gewenscht. Plaatsing ook aan Chr. Kweekschool mogelijk. Stukken vóór 3 Juli a.s. aan den Directeur, die inlichtingen geeft en salarisregeling op aanvraag toezendt. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

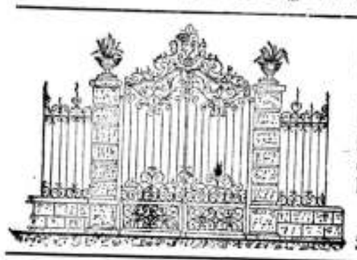

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letter

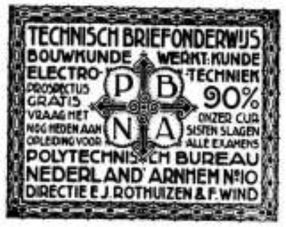
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 30 JUNI 1917. No. 26

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Uit Apeldoorn.

Slot (Zie bladz. 186).

Het advies van den heer Wattez, in zake de exploitatie van „Berg en Bosch", verdient o.i. alleszins ernstige overweging, al kunnen wij het natuurlijk ook niet overal onderschrijven en niet beoordeelen, of sommige krasse opmerkingen al of niet juist zijn. Het zal waarschijnlijk wel aanleiding geven tot min of meer onverkwikkelijke intriges en daaruit volgend meerder geschrijf in de couranten, want de heeren van Nes en de Zeeuw zullen, ondanks de duidelijke verklaring van den heer Wattez, dat het hem niet te doen is, zichzelf op den voorgrond te plaatsen, zich de niet minder duidelijke onbevoegdverklaring zoo maar niet laten aanleunen en er zal wel een partij zijn, die hen in bescherming neemt. Persoonlijke belangen zullen bij den te wachten strijd een groote rol spelen en tot algemeene tevredenheid zal men wel niet geraken; men zal al zeer tevreden moeten zijn, wanneer het algemeen belang niet al te zeer in het gedrang komt en geheel uit het oog verloren wordt.

De heer Wattez staat tegenover het algemeen belang op een vrij wat zuiverder standpunt dan de Redactie der „N. Apeld. Courant", in wier beschouwingen voor den ter plaatse eenigszins bekenden lezer, tusschen de regels maar al te zeer persoonlijke sympathieën en antipathieën naar voren treden.

Dat, volgens den heer Wattez, in dit geval de tuinarchitect de aangewezen persoon is, om de hoofdleiding in handen te nemen, ligt voor de hand en deze meening is ook in het algemeen wel verdedigbaar, wanneer men met den tuinarchitect den ervaren vakman bedoelt, die zijn vak in zijn geheel weet te beheerschen. Zoo iemand zal te rechter tijd ook weten te beoordeelen, waar hij de voorlichting van den huizen-architect en den ingenieur noodig heeft. De heer Wattez erkent zelf, dat hij deze voorlichting niet missen kan en dit pleit zeker voor zijn goed inzicht. Wij wezen er echter reeds op, dat ervaren tuinarchitecten en tuinstadbouwmeesters slechts in zeer beperkt aantal in ons land zijn aan te wijzen en dit bezwaar geeft ook de heer Wattez ook, waar hij het uitschrijven van een prijsvraag ontraadt.

Op dit punt komt ons echter zijn betoog (r) zwak voor. Immers bij een prijsvraag zal altijd een deel der ontwerpers het meer zakelijke op den voorgrond stellen en een ander deel door een mooi plan de oogen der jury trachten te verblinden. Dit sluit evenwel volstrekt niet uit, dat een of twee ontwerpers plannen inzenden, waarbij met het natuurschoon van het terrein degelijk rekening gehouden is. Onzes inziens is hier vooral het houden van een voorwedstrijd de aangewezen weg, om tot een goed resultaat te geraken. Dat de beoordeeling moeilijk zal zijn, geven wij volmondig toe. Een serieuze beoordeeling van prijsvraagontwerpen is altijd moeilijk, hier misschien dubbel, omdat bij beoordeeling van natuurschoon inzonderheid het gevoel moet medespreken. Is dit echter bij de beoordeeling van kunstschoon niet evenzeer het geval?

Over dit bezwaar moet men wel heenstappen, evenals over het practische bezwaar, dat het niet alleen heel lastig zal zijn, laat ons zeggen, een drietal bij uitstek bevoegde beoordeelaars bij elkander te krijgen, maar dat men juist deze van de mededinging moet uitsluiten. Bij alle prijsvragen moet men dit doen en het kan van te grooter invloed zijn, naarmate het aantal mededingers beperkt is; het is echter geen argument, op grond waarvan men, zelfs hier, het uitschrijven van een prijsvraag mag ontraden en wij veronderstellen dus, dat de heer Wattez nog andere gronden heeft, waarop hij dit meent te moeten doen, doch die niet heeft bloosgelegd, omdat hij bedoelde over de Berg en Bosch-kwestie in het bijzonder, en niet over de prijsvraagkwestie in het algemeen zijn meening te zeggen.

Dat hij de prijsvraag aanroert is daaraan toe te schrijven dat het denkbeeld daarvan in de „Nieuwe Apeld. Courant" aan de hand gedaan is door den architect Wijn en door de Redactie overgenomen. Hoe de heer Wijn er toe kwam, zich in de Berg en Bosch-kwestie te mengen, vindt zijn verklaring in dat gedeelte van het artikel in genoemd blad (zie ons nummer van 9 Juni j.l. bladz. 181), waarin op weinig vleiende wijze over het Uitbreidingsplan der gemeente wordt gesproken in verband met het rioleeringsplan van den heer van Hasselt.

De heer Wijn, die indertijd het Uitbreidingsplan ontwierp, is in een ingezonden stuk, o. i. terecht, in verzet gekomen tegen de voorstelling van zaken, zooals de Redactie die hier geeft. Van het Uitbreidingsplan zou niets deugen, omdat door den heer van Hasselt op een enkel détail hier en daar aanmerking zou zijn gemaakt? Welke waarde men aan dergelijke beweringen moet hechten kan het best bewezen worden door hier over te nemen, wat de heer van Hasselt in zijn ontwerp voor de Rioleering over het Uitbreidingsplan zeide; het komt op het volgende neer:

„Zooals gezegd is het uitbreidingsplan op de gemaakte kaart aangegeven. Dit was noodig omdat, al zal de rioleering in de ontworpen wegen allicht veel later gelegd worden, daar toch in verbinding zal moeten worden gebracht met het reeds dadelijk te leggen rioolnet en dit laatste in staat zal moeten wezen, het water van die later te leggen riolen op te nemen. Dit uitbreidingsplan draagt de duidelijke kenmerken, dat daarbij geen rekening is gehouden met de eischen van een goede uitbreiding van eene gemeente, die bezig is zich tot een stad te ontwikkelen, zij het een stad die een eenigszins landelijk karakter draagt."

„Een eisch daarbij moet toch wezen, dat daarin op logische wijze kan worden aangebracht datgene wat een stad noodig heeft en daarvoor is het niet voldoende op een kaart lijnen te teekenen, die aangeven waar wegen moeten komen, maar is het een eisch dat zorgvuldig wordt onderzocht op welke hoogte die wegen moeten komen om te zorgen, dat het verkeer over die wegen in aansluiting met andere wegen geen hinder ondervindt, dat in die wegen riolen kunnen worden gelegd en andere objecten, die voor de samenleving noodig zijn, maar in de eerste plaats riolen, omdat deze niet willekeurig gelegd kunnen worden. De hoogte van die wegen moet zorgvuldig worden vastgesteld, opdat de bebouwing zich daarnaar zal kunnen regelen en het niet later noodig is, om de wegen in overeenstemming te brengen met willekeurige bebouwing."

(De heer van Hasselt eischt hier van den ontwerper van een uitbreidingsplan niets meer of minder dan een volledige waterpassing van alle wegen der uitgestrekte gemeente, omdat hij die noodig heeft voor het ontwerpen van zijn riolenplan. Voor waterleiding, gasleiding, tram-, licht- en telefoonkabels doet de hoogtelegging er minder toe en bij een oordeelkundigen aanleg zal een directeur van gemeentewerken die objecten in elken weg weten aan te brengen zooals het behoort. Waar de heer van Hasselt dergelijke eischen stelt vraagt men zich af, of hij zich wel goed rekenschap heeft gegeven van de bedoeling, waarmede de Woningwet het maken van uitbreidingsplannen heeft voorgeschreven. Wij meenen, dat de gemeente Apeldoorn in deze volkomen aan hare verplichtingen heeft voldaan en haar bestuur ten dezen opzichte geen verwijt kan treffen. Red.)

„In een stad, die volkomen vlak is als bijv. Amsterdam, zoo vervolgt de heer van Hasselt, kan men niet anders doen dan een ongeveer gelijke straathoogte aan te nemen, hellingen van eenige beteekenis zijn daar uitgesloten, ofschoon ook daar, vooral in gedeelten van andere gemeenten, die later bij Amsterdam zijn getrokken en waar op polderpeil was gebouwd, groote moeilijkheden zijn en nog worden ondervonden."

„In een gemeente als Apeldoorn, waar het terrein de noodige helling heeft, had men daarmede rekening kunnen en moeten houden en dit is niet gedaan. Op verschillende plaatsen zijn de wegen zoo ontworpen, dat het terrein, waarop die wegen komen een helling heeft juist in tegenovergestelde richting als voor een goede aansluiting aan andere gedeelten der gemeente noodig is, wat het gevolg heeft gehad, dat het dikwijls noodig is geweest op de meest grillige wijze de riolen te ontwerpen om den goeden afvoer er van te verzekeren."

„In het westelijk gedeelte van de gemeente waar de hellingen van het terrein aanzienlijk zijn is het gelukt om steeds tot een behoorlijke oplossing te geraken, in het oosten van de gemeente, bepaaldelijk beoosten het kanaal, was dit niet mogelijk en is een weg ontworpen waarin het hoofdriool kan worden gelegd, waarop de andere riolen kunnen worden aangesloten; die weg is met roode stippellijnen op de kaarten aangegeven waar zulks noodig was."

Tot zoover de critiek, die voor het Uitbreidingsplan vernietigend zou moeten heeten.

Wij willen dat krachtwoord niet gebruiken, maar alleen opmerken, dat het bovenstaand uittreksel een veel scherper critiek bevat op het rioleeringsplan, en het komt ons voor, dat het gemeentebestuur van Apeldoorn verstandig gedaan heeft, het eerste plan ter zijde te leggen en het tweede aan te nemen.

Een geaccidenteerd terrein schijnt nog steeds voor velen onzer ingenieurs en architecten, gewend als zij zijn aan het platte vlak, onoverkomelijke bezwaren op te leveren, vandaar dat zij dan ook maar liefst beginnen eerst alle bultjes weg te graven, om daarmede de putjes aan te vullen. Op de Veluwe zou dit echter wel wat veel arbeid en geld kosten en daaraan is haast niet te beginnen.

De Amsterdamsche ingenieur nu heeft blijkbaar met het geval geen raad geweten, inzonderheid wat betreft het westelijk gedeelte der gemeente Apeldoorn, en hij heeft er zich uitgered, door in dat gedeelte de riolen maar op de meest grillige wijze te ontwerpen. Wanneer men niet beter wist zou men gaan twijfelen aan de kunde onzer Nederlandsche ingenieurs op het gebied van rioleering. Daarvan kan echter hier geen sprake zijn, alleen vinden wij het jammer voor de nagedachtenis van den inmiddels overleden heer van Hasselt, te moeten constateeren dat een zijner laatste, misschien wel zijn laatste ontwerp, geen succes kan worden genoemd en daarom gelooven wij, dat de Redactie van de „Nieuwe Apeld. Courant" beter zou hebben gedaan, den naam van den overledene niet te betrekken in de thans gerezen Berg en Bosch-kwestie. Voor een zakelijke behandeling van die kwestie is het niet noodig en evenmin gewenscht zijn persoonlijke sympathieën te doen uitkomen om daardoor anderen onaangenaamheden te zeggen en de critiek op den loop der openbare zaken voor de lezers te kruiden.

Zij die in de Berg en Bosch-kwestie te beslissen hebben zullen zich daaraan waarschijnlijk wel niet storen; de ondervinding met het rioleeringsplan zal hen zeker voorzichtig maken in de keuze van dengene, aan wien zij de hoofdleiding van de exploitatie Berg en Bosch zullen opdragen.

Wij hopen, dat ernstige overweging hier tot een beter resultaat zal leiden.

Nationale Woningraad.

De Nat. Woningraad heeft dezer dagen te Amsterdam zijn jaarlijksche algemeene vergadering gehouden onder leiding van den heer H. P. J. Bloemers. Deze spoorde de aangesloten woningbouwvereenigingen, die vertegenwoordigd waren in grooten getale, er toe aan om ondanks de zeer moeilijke omstandigheden, ten gevolge van de crisis, niet te versagen. De woningnood is nijpender dan ooit; als in de eerstkomende jaren niet door de regeering krachtige voorzieningsmaatregelen genomen worden, staat het te vreezen, dat de toestand nog veel ernstiger zal worden. Voorts herinnerde spr. er aan, dat de Woningraad zich verzet heeft tegen de door sommige gemeenten ingeslagen richting, waardoor h. i. de toestand van de volkshuisvesting zal worden verslechterd. Spr. bedoelde het bouwen van noodwoningen welke niet aan alle eischen der bouwverordening voldoen, waardoor het woningtype gedrukt zou worden. Eindelijk heette spr. welkom de provinciale besturen van Noord-Brabant, Friesland en Zeeland, en den directeur van den gemeentelijken woningdienst te Amsterdam, den heer Keppler. Eindelijk deelde hij mede, dat het aantal aangesloten vereenigingen in het verslagjaar steeg van 82 tot 124.

Bij de bespreking van het jaarverslag bepleitte de heer v. d. Wal (Alg. Bouwver.) de wenschelijkheid om bij de berekening van de honoraria rekening te houden niet met de tegenwoordige, maar met de normale bouwkosten, en voorts betoogde hij dat stappen genomen moeten worden om te geraken tot een stelsel van distributie der aanwezige bouwmaterialen, omdat anders de bouw van arbeiderswoningen geheel in de verdrukking zal geraken.

De voorzitter antwoordde, dat de omstandigheden een hooger architecten-honorarium rechtvaardigen, daar ook hun kosten hooger zijn, en het tot stand komen van bouwwerken langer duurt.

Wat betreft het vraagstuk van distributie van bouwmaterialen, deze zaak is bij een regeerings-commissie in behandeling en houdt de aandacht van het bestuur.

De heer Keppler betoogde, dat de architecten een soort oorlogswinst maken, door misbruik te maken van de moeilijkheden ,waarin de bouwheeren verkeeren. De architecten behoorden te trachten om met de vereenigingen tot een overeenkomst te komen in plaats van vast te houden aan de honorariumtabel.

Uit de verdere besprekingen over het onderwerp bleek, dat velen in de vergadering het met het standpunt van den voorzitter, die iets gevoelde voor de billijkheid van hoogere honoraria voor de architecten, niet eens waren.

De voorzitter deed daarna namens het bestuur de toezegging, dat dit zal trachten met den Bond van Architecten en de Mij. van Bouwkunst een weg te vinden, ten einde voor de woningbouwvereenigingen een billijke regeling te verkrijgen, waardoor deze vereenigingen niet op te hooge lasten zullen komen.

De begrooting voor 1917 werd in ontvangst en uitgaaf vastgesteld op f 1100. Het bestuur werd gemachtigd tot instelling van een bureau met een gesalarieerde kracht.

De aftredende heeren mr. D. Hudig, L. Kapaan, M. Laernoes en mr. C. W. v. d. Pot Bzn., werden bij acclamatie herkozen.

Vervolgens kwam aan de orde het voorstel van de Vereeniging voor Volkshuisvesting Helder te Helder:

De Nationale Woningraad onderzoeke de vraag in hoeverre een billijker grondslag voor heffing van grondbelasting voor de Vereenigingen van Volkshuisvesting is te vinden.

In de toelichting wordt gezegd: Het komt de afdeeling voor, dat het heffen van grondbelasting, die van ouds een belasting op het bezit was, niet meer logisch is voor woningen, gebouwd op grond van de bepalingen van een rijkswet en met rijksgeld. De belasting wordt ten slotte door de huurders (niet-bezitters) opgebracht, hetgeen van deze heffing het doel nooit was. Nu is dit wel is waar met de particuliere huurhuizen eveneens het geval. Ook daar zal de huiseigenaar de grondbelasting in de exploitatiekosten opnemen en de huur er naar regelen, dus de belasting op den huurder afwentelen.

Echter moet niet worden vergeten, dat het bedrag der huur in die branche allereerst afhankelijk is van de woningmarkt en dus vrijstelling van grondbelasting de huur niet of niet noemenswaard doet dalen.

Anders is dit met de vereenigingen op grond van de Woningwet, die geen winst mogen maken, maar waarvan alle onkosten moeten worden gedekt door huuropbrengst.

In een tijd als deze, waar de particuliere bouw van arbeiderswoningen eenvoudig is gestopt, omdat hij niet loonend is, en de vereenigingen onder zeer ongunstige omstandigheden in het daardoor ontstane tekort moeten voorzien, drukt eene belasting als de genoemde niet alleen zwaar, doch óók onbillijk op de exploitatierekeningen der diverse vereenigingen. Vandaar dat de afdeeling de vraag, zoo voorzichtig mogelijk gesteld, in uwe overweging aanbeveelt.

De voorzitter zeide, dat het bestuur gaarne de quaestie zal onderzoeken. Tevens deelde spr. mede, dat het bestuur zal trachten, een wijziging te doen toestandbrengen in de tabel van de personeele belasting.

Na de rondvraag werd een half uur gepauzeerd. Mevrouw M. E. Leliman Bosch hield vervolgens een belangwekkende voordracht met lichtbeelden over de inrichting en meubileering van arbeiderswoningen. Een reeks van photografieën, op dit onderwerp betrekking hebbende, was in de vergaderzaal tentoongesteld en diende tot verduidelijking van de voordracht.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 25. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

St. Franciscus-gebarenspel.

Jaarbeurs-stands.

Ingezonden. Candidus, door Paul J. de Jongh, met naschrift der Redactie. — Prijsvraag Watertoren, door J. F. Sturm.

Uitslag Prijsvraag Karenhuizen.

De Vijzelstraat.

DE BOUWWERELD No. 25. Romaansche bouwkunst te Amsterdam (slot), met afbeeldingen.

Sloopzucht in de oude hoofdstad. Een rijmklacht van een Amsterdammer.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Examens, Personalia, enz.

DE INGENIEUR No. 25. Verslag van de verrichtingen der Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Kon. Instituut van Ingenieurs over het jaar 1916.

De John Frits-medaille en de Conrad's premie, door ir. R. A. van Sandick.

De viaduct over het ravijn der Tjipamottan in de lijn in aanleg Bandjar Parigi der Staatsspoor- en tramwegen in Ned.-Indië, door dr. ir. J. H. A. Haarman, met afbeeldingen.

De Delftsche opleiding, door ir. F. van Rij.

Oorzaken van ontsporingen, door J. W. J. baron van Haersolte.

Ingezonden Stukken. Het tramspoor en zijn ligging in het verharde straatoppervlak, door Dipl. ing. J. J. L. Smits, met afbeelding. — Het tramspoor en zijn ligging in het verharde straatoppervlak, door ir. L. H. N. Dufour. — Brandstofverbruik bij gas- en electriciteitsbedrijven, door Dipl. ing. M. F. H. J. H. Erens. — De mineralenrijkdom van Ned. Oost-Indië, door ir. N. Wing Easton. — Een gewijzigd vliegtoestel.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 25. Verslag van de 21ste Algemeene Vergadering (vervolg). — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Brieven uit Leiden. — Uit de vakbeweging. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 25. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen. Jaarlijksche Algemeene Vergadering, te houden 10 en 11 Juli te Rotterdam, agenda met bijlagen.

Eigen beheer.

Nog eens: de nieuwe Zegelwet.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 6 Vliegmotoren: G. S. — Zelfontbranding: J. v. d. B. — De methoden, die op Java toegepast worden om wilde zwijnen te vangen: Jac. Dom. — Het belang van temperatuurmetingen: Z. P. B. — Hoe behoeden we ons tegen te veel lawaai?: D. S. S. — De raaf en zijn familie: J. Daalder Dz. — De bouw van het heelal (slot): Dr. G. C. A. Valewink. — Het bloed van de planten: Dr. A. J. C. Snijders. — Over oppervlaktespanning: W. F. J. van der Zwalm. — Benzine en zijn mededingers: D. Stavorinus — Eenvoudige Proeven; Een eenvoudige bepaling van het soortelijk gewicht: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen.

Varia.

DE SFINX.

In de dezer dagen gehouden vergadering van de afdeeling bestemd voor de taal-, letter-, geschiedkundige en wijsgeerige wetenschappen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen heeft prof. W. B. Kristensen een bijdrage geleverd over de Egyptische Sfinx.

De Grieken en Romeinen der oudheid, aldus spr., beschouwden de Egyptische Sfinx als de symbool, waarin de kracht van den leeuw met het inzicht van den mensch verbonden was, of, meer in het algemeen, als symbool van de raadselachtige wijsheid der Egyptische theologie. Verschillende moderne onderzoekers hebben deze opvattingen geheel op zijde willen zetten, en meenen dat de Sfinx den een of anderen Egyptischen koning voorstelt, bij uitzondering ook den een of anderen god. Spr. gelooft, dat de ouders ook in dit geval het wezen der vreemde voorstellingen juister opgevat hebben dan vele van hun moderne beoordeelaars.

De voorstellingen omtrent de Sfinx in nauwer samenhang te staan met zekere cosmologische beschouwingen, waar de één leeuw of nog meer twee leeuwen een voorname plaats innemen. Zij behooren tot het doodenrijk, waar zij de vijanden van den gestorven zonnegod overwinnen en hem uit den dood doen verrijzen. Zij zijn geteekend, neerzittend, naar rechts en naar links geekerd; de bekende voorstelling van de zon in het doodenrijk is tusschen hen in geteekend, rustend op beider ruggen. Doodenrijk beteekent hier als steeds in den Egyptischen godsdienst de plaats waar de overgang tusschen leven en dood geschiedt; voor den zonnegod is dit evenzeer de westelijke en oostelijke horizont als de eigenlijke onderwereld. Volgens de teksten stellen de leeuwen Osiris en Re, den gestorven en den verrijzenden god, voor; maar zij worden ook als een en dezelfde god — namelijk Osiris alleen — opgevat. Hij sterft, maar bezit in zijn dood de zegevierende kracht der opstanding; de leeuwen vertegenwoordigen dit spontane leven in twee momenten: den goddelijken dood en de verrijzenis.

Den overgang van den leeuwgod in den Sfinxgod kan men in den god Aker waarnemen. Zijn hiëroglyph is soms de aarde met een menschenhoofd aan beide einden. Dan weer is hij als een leeuwenmonster geteekend, een dubbel wezen, den kop met de voorpooten naar rechts en naar links gekeerd; vaker toch als een dubbele sfinx van hetzelfde monstrueuze model.

Dat Aker een aardgod is, blijkt uit vele gegevens. Hij is vooral met Sokaris-Osiris, den eigenlijken heer van het doodenrijk, nauw verwant; soms zou men kunnen denken dat de twee namen voor denzelfden god gelden. Zijn twee menschenhoofden zijn toch niet eenvoudig als hoofden der aarde op te vatten; de voorstelling is veeleer, dat zij uit het eigenlijke doodenrijk opsteken, en wel om het leven van den daar wonenden god aan te duiden. Op dezelfde wijze ziet men op afbeeldingen het hoofd van den afgestorvene uit zijn doodkist verrijzen als symbool van zijn leven. Gelijk zoovele andere volkeren beschouwden namelijk de Egyptenaren het hoofd als den voornaamsten zetel van het leven. „Gij, afgestorvene, hebt uw hoofd in uw bezit, en uw leven is daarin; gij hebt uwe oogen om te zien, uwe ooren om hooren, uw neus om adem te halen."

De afbeeldingen toonen dan steeds een hoofd, dat van mummiebanden bevrijd is; eerst wanneer de banden van het aangezicht weggenomen zijn, is het hoofd in staat zijn levensfuncties te hervatten en den dood te doen leven. Tot die functies behoort in de eerste plaats het magische woord met scheppende kracht te kunnen uitspreken. De dood verzelvigt zich, volgens de pyramide-teksten, zonder meer met het magische woord om de overwinning op den dood te behalen.

Deze Aker, wiens twee hoofden in het Westen en Oosten uit het doodenrijk opsteken om zijn spontane leven te symboliseeren, verschijnt ook in de gedaante van den reeds genoemden dubbelen leeuw; hij overwint de vijanden van den zonnegod en doet hem opgaan; „hij beschermt (of bewaakt) het mysterie in het doodenrijk."

Wij zien hem (in menschelijke gedaante) met het zonne-ei tusschen de handen, door comosgonische goden omringd; hij waakt over de geboorte van den lichtgod — dat is het mysterie. En met de kracht der leeuwen vernietigt hij de slang der duisternis, den vijand van den zonnegod.

Deze twee gedaanten van Aker, de hoofden uit de onderwereld en de dubbele leeuw, zijn in de sfinxgedaante vereenigd; van de oudste tijden af aan is de dubbele sfinx zijn meest gewone symbool. Zij beteekent hetzelfde als de twee hoofden of de twee leeuwen: de mysterieuze kracht der verrijzenis, die de god van het doodenrijk bezit.

De dubbele sfinx is dezelfde als de twee tegen elkaar gekeerde sfinxen, die men vooral vóór den tempelingang ziet. Want ook de tempel heeft een casuistrische beteekenis; hij is het aardsche beeld van de werkelijke (de cosmische) woonplaats van God. De Egyptische God woont in het doodenrijk, omdat hij de god van het leven is, de tempelpoort is het beeld van den ingang tot en de uitgang uit dat doodenrijk; zij is „de poort des levens". Daar waken nu de sfinxen over den dood en de geboorte van den god, het goddelijk mysterie; en daar vernietigen zij de vijanden.

Het tweetal sfinxen beantwoordt aan de twee momenten — dood en leven — van het absolute of spontane leven. In de één sfinx zijn beide momenten vereenigd. Dat is het geval wanneer de zonnegod met de sfinx vereenzelvigd wordt: tusschen den overwinnaar en den bewerker der overwinning is slechts een korte stap. De groote sfinx te Gize had „het beeld van Chepara" (dus wordenden zonnegod), of van „Harmachis — Chepara — Re-Tum", d. w. z. dus zonnegod in al zijn phasen. Daarom is ook de Egyptische sfinx gevleugeld (de vleugels liggen vlak tegen het lichaam aan): de gevleugelde zonneschijn heeft als model gediend.

Hoewel de sfinx verder met het begrip van ziel, het zich vernieuwende leven, nauw verbonden blijkt te zijn, neemt de gewone afgestorvene nooit de gedaante van sfinx aan. Dit is te verklaren uit het feit, dat de sfinx het typische symbool van den koning (als de op aarde verschenen zonnegod) is geworden; de doode mag zich wel met Goden, maar niet met den koning gelijk stellen.

De Egyptische naam van den sfinx is Hu, het bevel. Bedoeld is het bevel met magische uitwerking, het woord waarop het leven ontstaat. De levenskracht, die ook door de hoofden van Aker vertegenwoordigd is.

De Grieksche sfinx is van de Egyptenaren afkomstig. In de Egyptische opvatting vindt men ook de juiste oplossing van het raadsel der sfinx. De Egyptische sfinx was de zonnegod in al haar phazen. Nu spreken de opschriften herhaaldelijk van den jongen zonnegod bij zijn opgang 's morgens, den volwassen god in den middag, en den grijzen god 's avonds, en de afbeeldingen toonen hem aan als kind, volwassen man en grijsaard. Het raadsel, dat de sfinx aan de Thebaners opgeeft is dus haar eigen raadsel, het raadsel van de geboorte en de dood van den zonnegod. In die geboorte en dien dood ligt zijn eeuwige zelfvernieuwing, het mysterie van zijn leven.

NOG EEN TUINSTAD.

De Haagsche correspondent van het weekblad „Ons Eigendom" schrijft:

Het zit in de lucht.

De lente heeft de tuinstad-idee meegebracht en na de twee tuinwijken waarover al is geschreven, wil men nu ook wareмpel een derde oprichten.

Dat wordt een zelfde tuinwijk en toch een heel andere.

Ze zal n.l. niet zijn voor de goed gesalarieerden, noch voor den gewonen burgerman. Ze zal een modern „Walden" worden. En wat Fred. van Eeden met zijn communistisch anarchistische ideeën en zijn geld niet te Bussum heeft weten klaar te spelen, dat zullen nu religieus-socialisten trachten te verwezenlijken in Den Haag.

In de „Avondpost" en in een heel eigenaardig weekblad „Eenheid", „dat maatschappelijke en geestelijke stroomingen" behandelt, roert Mr. F. Wittemans, een gevluchte Belg, er geducht de trom voor. Dat 't in die twee bladen geschiedt, komt omdat de directeur van 't eerste tevens redacteur van het tweede is.

Een twintigtal religieus-socialisten, bijna allen tot het bouwvak behoorende, hebben gesticht de Coöperatieve Productie-, Handels- en Distributievereeniging „Evolutie" op den grondslag van gemeenschappelijk grondbezit. Staande op 't standpunt „dat grond en arbeidsmiddelen in gemeenschappelijk gebruik behooren te worden gebracht, waarbij door rechtvaardige organisatie der gemeenschap de bestaande maatschappelijke bevoorrechting door privaat bezit en persoonlijk erfrecht bestendigd, vermeden en de individueele vrijheid gewaarborgd wordt", is haar doel „de leden in de gelegenheid te stellen arbeidsproducten en natuurvoortbrengselen, welke zij voor den opbouw en de instandhouding van lichaam en geest voor zichzelf en de hunnen noodig hebben, als woning, voeding, kleeding en onderwijs, zoover dit nog krachtens het hiervoren genoemde beginsel te bereiken is, op coöperatieve wijze te verschaffen".

„Evolutie", dat zich richt tot de „beginsel-menschen als socialisten van alle schakeeringen, anarchisten en communisten, zoowel als vegetariërs, anti-militairisten, geheel-onthouders, rein-levenmenschen en voorstanders van betere opvoeding en onderwijs, alsmede theosophen en andere religieuse menschengroepen als christian scientisten en commonwealth fellows, om niet te vergeten de moderne vrouwenbeweging — (de bouwers etc., die niet tot een dezer heterogene groepen behooren zijn, dus geen menschen van beginsel!) — „wil niet ineens te hoop vliegen" en daarom „beginnen door coöperatief woningen te bouwen".

Ze „wil dus laag bij den grond op den bodem der werkelijkheid beginnen", door „in de onmiddellijke nabijheid van iedere stad van beteekenis door gezamenlijk optreden van alle stroomingen waartoe het zich richt, een tuinstad te doen verrijzen, „waar zooveel mogelijk coöperatief in alle behoeften voorzien" wordt.

Natuurlijk moet ik bij de bespreking van dit plan, dat naar de ontwerpers zelf hopen, geen herhaling zal worden van de droevige historie „welke zich op „Walden" en elders heeft afgespeeld", de politiek verre buiten bannen. Maar niet vermijden kan ik de opmerking dat deze heeren, die zoo strijden tegen het verdorven kapitalisme, de kapitalistische gemeente voor niet minder dan 95 pct. van de bouwsom in den arm willen nemen en de overige 5 pct. willen leenen, „tegen een matige rente".

Het allereerste plan van „Evolutie" is nl. „in een buitenbuurt van Den Haag een complex woningen in verschillende huurprijzen, comfortable en hygiënisch ingericht, te bouwen op stedelijke terreinen". Het aanvankelijk bouwplan zal niet meer dan f 100.000 vragen en „aangezien de stad 's-Gravenhage tot 95 pct. bouwcrediet — hypotheek bedoelt men — verleent voor het bouwen op de stedelijke terreinen, die zij in erfpacht geeft", zal „een leening van f 5000 voldoende zijn."

Voor die leening wendt de vereeniging zich bij voorkeur „tot de arbeiders van hoofd en hand en allen, die desnoods het nog beter achten in hun werkkring te blijven, doch als gebruikers er toe kunnen bijdragen, dat het geld dat zij te besteden hebben, aan de circulatie in kapitalistische bedrijven onttrokken worde. Welkom zijn ook zij, die financieel de zaak willen steunen door het nemen van obligaties tegen een matige rente".

Of men nu z'n geld tegen een matige rente — 't begrip matig is nogal rekbaar en houdt in hooge mate verband met het risico dat geloopen wordt — belegt in deze „Evolutie"-woningen of in welke andere ondernemingen ook, zal toch wel 't zelfde en even kapitalistisch zijn, dunkt me.

En of men nu de leening krijgt tegen matige rente van Jan of Piet of Klaas blijft voor 't resultaat krek eender. De duiten, het kapitaal, die moet men hebben. En dan voor de rest veel duiten van de gemeente, ook al zoo'n kapitaliste, en ook tegen rente, 't echte verschijnsel der kapitalisten, die als 'n ander met hun geld voordeelen verwerft, een zeker deel dezer voordeelen voor zich opeischten.

Al dat moois tegen 't kapitalisme zal ik dus maar laten voor wat 't is, gezien het feit dat „Evolutie" het nu eenmaal zonder kapitaal niet kan stellen.

En ontdaan van alle franje, alle anti- dit en anti- dat beweging, — men zal uit de namen der opgeroepen bondgehooten een massa anti kunnen distilleeren — blijft ontegenzeggelijk over, dat Evolutie is een doodgewone coöperatieve woningbouwvereeniging.

Het omhulsel is echter heel goed gekozen voor een stad als Den Haag, die „nogal van iets anders dan gewoon" houdt en nogal ettelijke van die anti-vereenigingen herbergt. Alleen van de religieus-socialisten, en speciaal van de „Walden"sers heb ik hier nooit veel gemerkt.

De plannen zullen „zaakkundig en onder degelijk administratief beheer worden opgezet en uitgevoerd, zoodat aan soliditeit niet tekort zal worden gedaan".

Bravo! Soliditeit kan niet anders dan worden toegejuicht.

Maar diezelfde soliditeit zal dan een leelijken streep door de rekening halen. Wil men nl. wachten tot „de tijdsomstandigheden 't zullen toelaten", het doxijn te bouwen, dan kan men nog wel heel wat jaren wachten. Want 't ziet er lang niet uit of spoedig na 't einde van den oorlog, als Frankrijk, België, Galicië en Trentino herbouwd moeten worden, de prijzen der materialen en de loonen der arbeiders zullen dalen. Ik geloof er niets van.

Gaat men bouwen, dan wordt net als bij de alg. woningvereeniging een rekening opgemaakt, welke net precies uitkomt. Maar er behoeft niet eens één ingrijpende reparatie noodig te worden, en de rekening klopt niet meer. En dan.... in die rekening zit ook niet de matige rente van de f 5000 leening. En die matigheid zal wel wondergoed overeenkomen met de circa 4 pct., welke de gemeente moet hebben. Want de eene geldschieter behoeft nl. niet tevreden te zijn met minder rente dan de andere. Dus komt er dan nog f 200 per jaar op, behalve de aflossing van de obligaties.

't Zal natuurlijk voor de bouwers noodig zijn ook deze tuinstadminnaars in het oog te houden. Maar of ze het plan in een daad zullen kunnen omzetten, betwijfel ik tot-nogtoe. Met „Walden" is 't destijds geheel misgeloopen en wat ik van de leden der ontbonden kolonie te Amersfoort heb gehoord, waar men de gelijkheid zoover wilde drijven dat de een niet meer suiker in zijn thee mocht hebben dan de andere — ook de smaak gelijk dus — en waar de ruzie ten slotte zoo hevig liep, dat men maar uit elkaar is gegaan, maakt me voorloopig niet ongerust, dat de bouwers tot verandering van professie zullen worden gedwongen.

Intusschen zal ik met belangstelling de solide gegrondveste nadere plannen tegemoet zien, welke de huurprijzen en dergelijke kleinigheden zullen dienen te bevatten.

Tenzij niet alle woningen precies eender en precies even duur worden.

Afwachten maar.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Tweede Nederlandsche Jaarbeurs.

Voor de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs, welke wederom een nationaal karakter zal dragen, zal de Raad van Beheer waarschijnlijk de beschikking krijgen, niet alleen over de terreinen, welke op zoo uitnemende wijze plaatsruimte verschaft hebben aan de Eerste Beurs, n.l. het Vredenburg en het Janskerkhof, maar tevens over het, tusschen deze beide pleinen gelegen marktterrein de Neude, over het in de onmiddellijke omgeving gelegen Lucas Bolwerk, en voorts over den tuin van het Park Tivoli en het daartegenover gelegen terrein van de Ambachtsschool. De Maliebaan blijft dan nog als reserve-terrein beschikbaar.

Indien over al deze terreinen, waarvan de uiterste punten slechts 10 minuten gaans van elkander verwijderd en onderling door tramlijnen verbonden zijn, de beschikking verkregen kan worden, zal er, met inachtneming van de geuite wenschen omtrent de plaatsverdeeling voor meer dan 1200 deelnemende industrieën plaats zijn.

De technische inrichting der Tweede Jaarbeurs zal ook verder, behoudens verschillende verbeteringen, in groote trekken dezelfde zijn, als van de Eerste. De gehouden enquête heeft aangetoond, dat daarin over het algemeen geen verandering wordt gewenscht. Voor zoover de gebleken behoefte aan grootere ruimte in de monsterkamers aangaat, kan daarin door de deelnemers zelve voorzien worden, door het huren van meerdere aan elkaar grenzende monsterkamers, waardoor ruimten van 4 maal 8, 4 maal 12, 8 maal 8 M. enz. kunnen worden verkregen.

Bij de Tweede Jaarbeurs zullen de monsterkamers wederom gedeeltelijk in de open lucht als tijdelijke gebouwenreeksen groepsgewijze, naar de verschillende takken van industrie, worden geplaatst, gedeeltelijk in gebouwen worden ondergebracht, terwijl de »stands«, evenals bij de eerste Beurs, in de bestaande marktgebouwen en speciaal daarvoor op te richten gebouwen zullen worden opgesteld. De inrichting van het inwendige der monsterkamers zal ook weder geheel aan de deelnemers worden overgelaten, terwijl op soortgelijke wijze over electriciteit, gas- en waterleiding op nader vast te stellen gunstige voorwaarden zal kunnen worden beschikt.

De inschrijving tot deelname is thans reeds opengesteld.

Voor het bekomen van nadere inlichtingen — mondelinge en schriftelijke — wende men zich tot het Secretariaat, dat voorloopig nog gevestigd blijft ten Stadhuize te Utrecht, kamer no. 26, telefoon no. 1283.

Gorinchem.

Men meldt ons uit Gorinchem:

De commissie, die zich gevormd heeft om de overblijfselen van oude beeldhouwkunst, afkomstig uit de Oude Kerk te Gorcum, weder van onder den vloer der tegenwoordige, in 1850 gebouwde hervormde kerk te voorschijn te halen, heeft verleden jaar reeds de beelden van Jan van Arkel den Sterke en zijne gemalin Bertha van Ochten doen opgraven. De provinciale Zuid-Hollandsche archeologische commissie heeft aan de commissie alhier een bijdrage van f 100 doen toekomen om genoemde beelden op een voetstuk, omgeven door een bekwerk, weder in de kerk te plaatsen. De kosten daaraan verbonden, zoomede die van verdere opgravingen en restauraties, worden op f 1500 geraamd. Een oud-ingezetene stelde ook f 100 beschikbaar.

Een hoogoven staal- en walswerk.

Op initiatief van den heer H. J. E. Wenckebach, voorzitter van de IJzer- en Staalcommissie, heeft in het departement van Binnenlandsche Zaken een conferentie plaats gehad van verschillende voormannen op het gebied van nijverheid en bankwezen met eenige ministers, welke bijeenkomst, geleid door den minister van Waterstaat, dr. Lely, ten doel had beprekingen omtrent de oprichting, met Rijkssteun, van een hoogoven staal- en walswerk hier te lande.

Voor de oprichting is benoodigd een kapitaal van 25 à 30 millioen, 't welk men met staatshulp hoopt bijeen te krijgen.

Naar men ons nader mededeelt, staat de zaak er goed voor.

Kerkelijke bouw- en meubelkunst.

Bij beschikking van den minister van Staat, minister van binnenlandsche zaken, van 21 Juni, is pater dr. R. Ligtenberg O. F. M., te Woerden, tot wederoprregging toegelaten als privaat-docent in de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, om onderwijs te geven in de kerkelijke bouw- en meubelkunst en ikonographie.

Behalve verschillende bijdragen in archeologische weekbladen, zijn van zijn hand verschenen in samenwerking met prof. Vogelcang, van Utrecht, twee deelen van een uitvoerig werk over: »Die Holzsculptur in den Niederlanden«. (De Tijd).

Uit de Duitsche Cementindustrie.

De Duitsche cementindustrie heeft in het verloop van den oorlog steeds meer het karakter van een oorlogsindustrie aangenomen. De vraag voor oorlogsdoeleinden is voortdurend buitengewoon groot en de grootste inspanning is noodig om aan die vraag te voldoen. De voorziening voor particuliere behoeften is geheel op den achtergrond gedrongen. Ondanks dit groote binnenlandsche verbruik wordt echter wegens bijzondere economische en andere redenen de levering naar het buitenland niet geheel uit het oog verloren. Uit Rijnland—Westfalen gaan voortdurend niet onaanzienlijke hoeveelheden naar Nederland. De aldaar verkregen prijzen zijn buitengewoon loonend. Zij zijn dubbel zoo hoog als de binnenlandsche en de uitvoer naar Nederland heeft des te grooter beteekenis, omdat de koers van den gulden nog voortdurend stijgt. Helaas beweegt zich de productie en de verzending niet geheel op het niveau van het vorig jaar. Hoewel de voorziening met brandstoffen beter geworden is, is zij toch nog niet bevredigend. De financiëele resultaten worden beïnvloed door de sterke verhooging der productiekosten. De exploitatiekosten zijn in de laatste weken en maanden verder gestegen, zoodat een prijsverhooging niet te vermijden zal zijn. Een zoodanige verhooging is met ingang van 1 Juli in uitzicht genomen, meldt de „V. Z." De vaststelling der nieuwe prijzen moet echter nog door het Rijksbureau voor cement worden goedgekeurd en omtrent de mate der te verwachten prijsverhooging is ook nog niets naders bekend.

Vacante Betrekkingen.

— Ingenieur in algemeenen dienst der gemeentewerken te Arnhem, jaarwedde f 1900, klimmend tot f 2500. Diploma Polyt. School of Technische Hoogeschool vereischt. Zich vóór 10 Juli 1917 bij gezegeld adres te wenden tot B. en W. (1)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

— Leeraar voor Waterbouwkunde en Leeraar voor Tuinbouwkundig teekenen, beide aan de Academie v. B. K. en T. W. te Rotterdam, voor den avondcursus. Uitvoerige sollicitatie vóór 4 Juli 1917 bij den Directeur, die inlichtingen geeft. (1)

— Landmeter, bekend met kaarteeren en ontwerpen en uitvoeren van groote ontwateringswerken, bij Tabakmaatschappij in Deli (N.-I.) Brieven onder No. 1073 C. M. Adv. kantoor J. H. de Bussy, Rokin 60—62, Amsterdam. (1)

— Bouwkundig Opzichter, goed teekenaar. Uitvoerige brieven vóór 1 Juli aan den Directeur der Gemeentewerken van Schoten. (1)

— Bouwkundig Gemeente-Opzichter te Rijssen. Acte Mo vakteekenen gewenscht. Jaarwedde f 1000. Uitvoerige brieven vóór 15 Juli e.k. aan B. en W. (1)

— Leeraar in Schilderen, Hand- en Vormteekenen aan de Ambachtsschool en Avondvakteekenschool te Hulst (L.) Jaarwedde f 1050, klimmend tot f 1200. Aanstelling voor een jaar, daarna vast. Stukken en teekeningen vóór 15 Juli a.s. aan het Bestuur. (1)

— Opzichter-Teekenaar. Uitvoerige brieven, motto »Spoede No. 33880, bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Opzichter, voor straataanleg en rioleering. Salaris f 125. Schriftelijke aanmelding bij den Directeur der Gemeentewerken van Schiedam. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, bij J. J. van Noppen, Archit., Haarlem. (1)

— Leeraar in Lijnteekenen, kennis van Bouwconstructieën en Werktuigen, tegen 1 September 1917 aan de Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer. Diploma civiel-ingenieur en eenige Indische ervaring gewenscht. Jaarwedde f 2000 tot f 3200. Gezegeld adres en verdere stukken uiterlijk 1 Augustus a.s. aan den Directeur, die inlichtingen geeft. (1)

— Bouwkundig Teekenaar of jong Architect, salaris f 150 per maand, aan het Architectenbureau Jan Gratama b. i. en G. Versteeg, Vossiusstraat 5, Amsterdam. (2)

— Leeraar in het Timmeren en vakteekenen (Md of Mc); Leeraar in Bankwerken en Smeden en vakteekenen (Mf of Mg); Leeraar in Schilderen, hand- en ornamentteekenen (Mb); allen aan de Centrale Ambachtsschool voor de Zaanstreek te Zaandam. Jaarwedden f 1200, klimmend tot f 1800. Sollicitaties vóór 7 Juli in te zenden bij den Directeur N. v. d. Elst, Oostzeedijk 69b, Rotterdam. (2)

— Uitvoerder voor omvangrijken woningbouw. Uitvoerige brieven onder No. 33159 bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (2)

— Leeraar in handteekenen en vakteekenen voor Schilders aan de Ambachtsschool te Middelburg. Minimum 30 lesuren p. week. Acte Mb of Mi gewenscht. Plaatsing ook aan Chr. Kweekschool mogelijk. Stukken vóór 3 Juli a.s. aan den Directeur, die inlichtingen geeft en salarisregeling op aanvraag toezendt. (2)

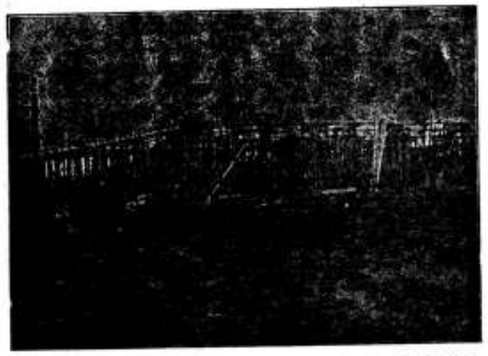
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

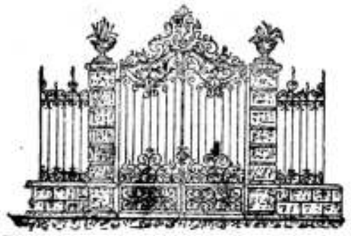
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 7 JULI 1917. No. 27

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bedenkelijke Verschijnselen.

„Nog hield het schriklijk pleit van dwang en vrijheid aan", zoo kunnen wij een dichter nazeggen, die allang niet meer gelezen wordt en wiens werk voor onzen tijd geen waarde meer heeft, omdat het zeker niet esthetisch genoeg geacht zou worden en toch heeft hij, volgens ouderwetsche trenschen, wel eens wat moois gezegd, o. a. in het gedicht waaraan bovenstaande regel ontleend is, omdat zij zoo ten volle van toepassing is op de gebeurtenissen van onze dagen. Immers het is een pleit van dwang en vrijheid, dat thans gevoerd wordt, zooals de wereld het nog nimmer heeft aanschouwd. De tachtigjarige oorlog is niets, althans slechts kinderspel, daarbij vergeleken en als de zegenrijke gevolgen, die schimmige menschen van den oorlog verwachten in eenige verhouding staan tot de verwoestingen die hij aanricht en de wandaden die er in bedreven worden, dan moet er voor onze nakomelingen wel een hemel op aarde in aantocht zijn.

Op het oogenblik echter lijkt het daar niet veel op; wij zien de gekste dingen gebeuren, onze vrijheid op de erger-lijkste manier gekneveld en wij berusten erin met een kalmte, die zelfs bij den flegmatieken Nederlander verwondering wekt. De oorlogen der zeventiende eeuw, waarin wij zelf betrokken waren, hebben op de binnenlandsche toestanden op verre na niet den invloed gehad, die thans daarop wordt uitgeoefend door het conflict, waar wij buiten staan. Dit hebben wij daaraan te danken, dat het moorden en verwoesten, vroeger grootendeels handwerk, thans op technisch-wetenschappelijke wijze grootendeels machinaal geschiedt. De aanvoering van een leger is een soort grootindustrie geworden met administratieve, handels- en technische directie. Het verschil bestaat alleen daarin, dat niet voortbrenging van nuttige zaken, waaraan behoefte bestaat, het doel dezer industrie is, maar vernietiging van nuttige en schoone dingen. Zij bevordert dus niet de welvaart der volken, maar juist het omgekeerde en zij beschikt daarbij over een grooter personeel, dan eenige andere onderneming en dit personeel laat zich gewillig als materiaal of gereedschap gebruiken als steenkolen onder den stoomketel, die de machines in gang moet houden. Met de krankzinnigste onzin wordt al dit gedoe goedgepraat en het komt in deze dagen wel uit, hoe betrekkelijk gering de verspreiding van het gezond verstand nog bij de menschheid is. Zij die nog over een zekere hoeveelheid beschikken, kunnen het eenvoudig niet in practijk brengen, het heeft, wij hopen tijdelijk, opgehouden gangbare munt te zijn en daarom kan het ons niet verwonderen, dat de tegenwoordige staatshurger lijdelijk aanziet, dat allerlei dingen, ook van overheidswege, onderstboven worden gekeerd, dat de overheid thans dingen doet, die zij anders ongetwijfeld strafbaar zou stellen, althans niet toelaten, en allerlei rare en lastige maatregelen neemt, die zij zelf soms onverdedigbaar acht, maar die men toch ten slotte als de beste in de gegeven omstandigheden moet goedkeuren en waarbij de grootste mopperaars zich neerleggen, zonder te vragen, wat nu eigenlijk wel billijk of rechtvaardig is.

En wij zijn nog niet aan het einde, wij zullen misschien

nog dingen zien gebeuren, waar wij nu nog geen denkbeeld van hebben, omdat de toestand, hoe stationnair zij moge schijnen, feitelijk toch elk oogenblik verandert. Doch, bepalen wij ons slechts bij wat wij heden zien, dan is er al genoeg, waarbij men onwillekeurig vraagt, waar het heen moet, en zien wij dan eens in de bouwwereld rond, dan bevreemdt het ons niet, dat wij de bouwlieden het hoofd zien schudden, zonder dat zij eigenlijk precies zeggen kunnen waarom. Men gevoelt het meer, dan men het verklaren kan, dat het bouwen op de wijze, zooals wij dat gewoon waren, langzamerhand onmogelijk wordt. Toch gaat men er nog mede voort, waar het eenigszins kan en waar het moet en dus met de grootste gemakkelijkheid over het vroeger zoo zwaar wegende financieele bezwaar wordt heengestapt. Honderdduizenden en millioenen zien wij telkens toegestaan aan bouwvereenigingen, opgericht uitsluitend in het belang der volkshuisvesting, zooals het heet. Elke nieuwe minister van financiën vindt bij zijn optreden een ledige schatkist en toch schijnen de fondsen van staat en gemeente, waar het de volkshuisvesting betreft, onuitputtelijk.

Thans begint de middenstand te vragen, of zij niet evenveel recht heeft op de hulp van staat en gemeente als de werkmansstand, om goede en niet te dure woningen te verkrijgen en deze vraag zal moeilijk ontkennend te beantwoorden zijn en na den middenstand komen misschien de hoogere ambtenaren, handelslieden en industrieelen met dezelfde vraag, zoodat ten slotte het geheele Nederlandsche volk, op een klein getal millionairs na, wonen zal in huizen met staats- en gemeentehulp op erfpachtsgrond gebouwd en dus in een eigenaardigen toestand, wat betreft het eigendom en de waarde.

Zoover zal het zoo spoedig niet komen, zal men zeggen en wij geven toe, dat wij de zaak wellicht eenigszins overdreven voorstellen, maar toch meenen wij te mogen vragen of de wijze, waarop men thans te werk gaat niet hare bedenkelijke zijde heeft of men haar in al hare consequenties zal kunnen volhouden en of men eigenlijk wel eens ernstig gepoogd heeft, de gevolgen in hun geheelen omvang te overzien.

Dit laatste is geen kleinigheid te noemen, maar wij zouden zeggen, dat het toch wel gewenscht ware vooral in de groote steden waar de moeilijkheden met den dag toenemen, zooals wij o.a. gewaar geworden zijn door de geschiedenis der noodwoningen te Amsterdam. Een ding is daarbij aan het licht gekomen namelijk, dat de contrôle over de wijze, waarop de millioenen voor woningbouw besteed worden in de hoofdstad allhans vaardig is. Of die contrôle elders niet een en ander te wenschen overlaat zullen wij maar in het midden laten. Bij een massabouw op zoo groote schaal, als men die nog nooit te voren gezien heeft, is het bouwtoezicht vaak volkomen onvoldoende, terwijl ook langs niet overal met dezelfde maat gemeten wordt. Strikt genomen behoeft dit ook niet, maar de algemeen erkende regels van goede constructie en doelmatige inrichting moeten toch wel overal dezelfde zijn en het is bedenkelijk, wanneer men daarvan gaat afwijken en wanneer de overheid die afwijkingen niet slechts toestaat maar de bouwlieden er toe aanspoort en zelf het voorbeeld geeft.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

NEDERLANDSCHE OUDHEIDKUNDIGE BOND.

De Nederlandsche Oudheidkundige Bond heeft op 28 en 29 Juni j.l. te Groningen vergaderd.

Op den eersten dag hebben de leden, onder leiding eener commissie, bestaande uit de heeren mr. J. A. Tellegen, voorz., mr. A. W. F. K. Sänger, penningm., mr. J. G. C. Joosting, secr., jhr. W. G. Feith, B. Dorhout Mees, jhr. L. A. F. van Swinderen en J. Venhuizen, allereerst een bezoek gebracht aan de 15de eeuwsche Martinikerk. Deze heeft een zeer groot koor, dat van den kooromgang afgesloten is door een steenen hek met driepassen. De kerk heeft een restauratie dringend noodig, waarvan kerkvoogden ten zeerste overtuigd zijn. Om te laten zien, hoe hoog noodig deze restauratie is, hebben zij een gedeelte van den Zuiderzijbeuk laten restaureeren; de kalklaag is hier verwijderd en het muurwerk daardoor bloot gekomen.

In de kerk merkt men op een monument voor Johan Wessel Gansfort en een voor den schoolhervormer Wester. Ook werd nog een bezoek gebracht aan de kerkvoogden- en de kerkeraadskamer. Helaas, dat deze al te nieuw zijn gerestaureerd; metselwerk, metselsteen zijn nota bene op de gekalkte muren geteekend.

Na deze kerk werd het Provinciehuis bezocht, waar nu tegenaan gebouwd is het huis Kardinaal uit 1559. De fragmenten van dit gebouw werden langen tijd in de kelders van het museum bewaard en zijn nu hier opnieuw gesteld. Het Provinciehuis is gedeeltelijk nieuw en oud; in het oude gedeelte bevinden zich de Statenzaal, beneden, en de Gedeputeerden kamer boven. De Statenzaal heeft goudleeren behang en een fraai gestoken houten schoorsteenmantel uit 1685, met een schilderij van Collenius uit 1712. In de ramen zijn de wapens der steden van Groningen aangebracht.

De kamer van Gedeputeerden heeft een dergelijke schouw en is overdekt door tongewelven, welke, als de geheele betimmering van de kamer, van eikenhout zijn.

Na een mooien gevel uit 1661, welke met bloemfestoenen is versierd, in de Oude Ebbingestraat voorbijgegaan te zijn en het Burger-Weeshuis met zijn aardig poortje uit 1627, bereikte men de Broerenkerk. Dit is een nieuw gebouw, dat evenwel een aantal prachtige oude kerkschatten bezit. Men vertoonde er een verguld zilveren monstrans uit 1523, een dito zilveren uit de 18de eeuw en een paar kazuifels met fraai borduurwerk.

Ten slotte werd de Academie bezocht. Bij afwezigheid van den president-commissaris leidde hier de secretaris der curatoren, mr. B. ten Bruggencate, rond. Hij bracht ons onder in het gebouw bij de grafzerken van de eerste hoogleeraren; er liggen er twaalf, welke zich vroeger op het kerkhof bij de Academie bevonden. Ze zijn langen tijd verwaarloosd, zoodat de steenen eenige jaren geleden bij stukjes en brokjes aaneen moesten gevoegd worden. Ook toonde de heer Ten Bruggencate hier het bekende gedenkraam en de muurschildering in de aula, waarover zooveel pennen in beweging zijn gebracht. In de senaatskamer werd door eenige Groninger dames thee rondgedjend, en dankte de voorzitter van den Bond den heer Ten Bruggencate voor zijn vriendelijk geleide en de prettige ontvangst.

Na dezen rondgang streken de leden hier en daar neer om zich straks te kunnen opmaken naar de algemeene vergadering, welke te 8 uur in de Harmonie geopend werd met een rede van den voorzitter, mr. dr. Overvoorde. Spreker bracht allereerst dank aan den heer Peters voor diens monographie over Groningen. Het gemeentelijk bestuur heeft de leden wegens de tijdsomstandigheden niet officieel kunnen ontvangen, doch wij weten, zoo zeide spreker, dat ons streven aan het gemeentebestuur sympathiek is. Vervolgens bracht de heer Overvoorde een woord van dank aan de commissie voor hare uitnemende voorbereiding.

De omstandigheden bleven ook dit jaar ongunstig voor de door den Bond voorgestane belangen. De zoo lang verbeide wetgeving op de bescherming van de monumenten is daardoor voor langen tijd uitgesteld. Zoodra echter kalmer tijden zijn aangebroken, zal al het mogelijke worden gedaan, om de regeering tot spoed in deze te bewegen.

Spreker herinnerde vervolgens aan verschillende adressen van den Bond, die niet zonder uitwerking bleven, o.a. dat met verzoek om vernietiging van het raadsbesluit van Haarlem tot amotie van de kommiezenhuisjes uit 1824. De stellingen betreffende de restauratie van de monumenten zijn aan het departement van binnenlandsche zaken met aandacht gevolgd, en de minister verklaarde bij de begrooting de instelling van een commissie van advies voor restauraties te overwegen. Het indienen van de stellingen bij de Belgische regeering, waartoe de algemeene vergadering het bestuur de opdracht gaf, werd nog belet door de politieke toestanden. Intusschen is het zeer gewenscht, de inzichten der nieuwere richting in de Zuidelijke Nederlanden bekend te maken, gelijk spreker met eenige sterke staaltjes aantoont.

Met erkentelijkheid valt te vermelden, dat het Prins Hendrik behaagd heeft, het beschermheerschap van den Bond te aanvaarden. Het eerelid, dr. Cuypers, werd bij zijn 90sten verjaardag ook door den Bond gehuldigd.

De secretaris van den Bond, dr. Rooseboom, heeft wegens zijn verblijf in het buitenland die functie neergelegd. Spr. bracht hem dank voor alles wat hij in het belang van den Bond heeft gedaan. Zijne functie wordt nu tijdelijk waargenomen door dr. Coster.

Op aanstichting van het bestuur van den Bond is een Nederlandsche klokken- en orgelraad opgericht, om advies te geven betreffende klokkenspelen en orgels. Deze raad werkt geheel zelfstandig en is aan den Bond geen verantwoording schuldig voor de door haar uitgebrachte adviezen.

Betreffende de bekende geschillen in zake het Zuid-Afrikaansche museum kon de Bond bemiddelend optreden. Aan partijen is voorgesteld, de hangende geschillen te onderwerpen aan de bemiddeling van enkele hoogstaande personen. Als bemiddelaars zullen optreden mr. J. Oppenheim, prof. mr. Visser van IJzendoorn en prof. mr. Molengraaff.

Daarna vestigde mr. Overvoorde de aandacht op wat buiten den Bond op oudheidkundig gebied is geschied en sprak hij nog een kort woord over de verwaarloozing van gewelfmuurschilderingen te Winterswijk, te Vorden en in de Sint Janskerk te Utrecht. Daartegenover kon hij nog op menig lichtpunt wijzen, o.a. de aanvulling van het personeel van den oudheidkundigen dienst in Nederlandsch-Indië.

Spreker eindigde met den wensch, dat er na den vrede een nieuwe bloeitijd voor ons land moge aanbreken, een krachtige ontwikkeling op allerlei gebied, een herleving in de kunst, die niet geschiedt ten koste van de oude kunstwerken, maar die door versterking van het nationaal gevoel leidt tot meer belangstelling en tot warmere liefde voor de roemrijke gedenkteekenen van de oude, echt nationale kunst.

Naar aanleiding der openingsrede van den voorzitter dankte Mr. Duparc, referendaris van Kunsten en Wetenschappen, voor de daarin aan hem gerichte vriendelijke woorden. Hij deed echter daarbij opmerken, dat hij in den korten tijd van zijne werkzaamheid als referendaris niet datgene had kunnen doen, waarvoor hem hier dank gebracht wordt, indien hij daarbij niet steeds een welwillend oor had gevonden bij Mr. J. B. Kan, secretaris-generaal. Spreker wenscht daarop met nadruk te wijzen, omdat het praatje gaat, dat de heer Kan in zake kunst altijd tegenwerkt. Dit wenscht de heer Duparc als een lasterpraatje te signaleeren.

De voorzitter deelt daarop mede, dat de bond nooit dat lasterpraatje heeft geloofd en het steeds heeft tegengesproken, omdat de bond overtuigd is van het tegendeel. Daarna bracht de waarnemende secretaris, Dr. Coster, het jaarverslag uit, waarin de feiten, door den voorzitter reeds naar voren gebracht, nog eens in het kort worden aangegeven. Het aantal leden is iets vooruitgegaan. Een adres werd door den bond gericht aan de Tweede Kamer naar aanleiding van de besnoeiing der budgetten voor de afd. K. en W.

Ook trad de Bond op naar aanleiding van het bericht in de bladen, dat de klokken in België zouden worden opgeëischt voor versmelting. Van Gedeputeerde Staten in Friesland werd bericht ontvangen, dat men het nu eens is geworden over de kosten der restauratie van de waterpoorten te Slooten, voor wier belang de Bond had geijverd. De rekening van den penningmeester werd onder dankbetuiging goedgekeurd. Er is, naar uit de woorden van den heer Dr. Byvanck, die verslag uitbracht, bleek een nadeelig saldo van ongeveer f 130.

Bij acclamatie werden de heeren Mr. Dr. Overvoorde en Jhr. Mr. Van Sasse van Ysselt als bestuursleden herkozen, terwijl in de plaats der heeren Mr. Polman Kruseman en Dr. Rooseboom, die bedankt hebben, werden gekozen de heeren Dr. Haslinghuis en Van der Pluim. Tot voorzitter werd aangewezen Mr. Dr. Overvoorde. Bij acclamatie werden de leden der redactie van het Bulletin herkozen en als zoodanig nog gekozen Mej. Dr. Neurdenburg.

Als plaats der volgende vergadering wees de vergadering Delft aan.

De heeren Schouten en Bouricius aldaar zullen de rekening 1917 nazien.

De heer Dr. Haslinghuis brengt verslag uit namens de commissie voor de samenstelling van eene lijst van afbeeldingen van Nederlandsche monumenten. Een definitief plan is nog niet vastgesteld. Wel wil de commissie niet alleen afbeeldingen van monumenten, maar ook die van andere kunsthistorische voorwerpen opnemen. De oorlog houdt ook dezen arbeid tegen. Voorloopig zal een catalogus op fiches gemaakt worden en zal men daarvan uitgeven Den Haag en Amsterdam. Het bestuur vraagt daarvoor een crediet van 750 gulden. Men verwacht, dat een gedeelte van dit geld door andere vereenigingen zal bijgedragen worden. Als deze voorloopige uitgave gedaan is, hoopt de commissie met definitieve voorstellen te komen. Na eenige discussie wordt besloten die f 750 toe te staan. Het bestuur zal trachten een gedeelte van dat geld van andere vereenigingen terug te krijgen. Mr. Muller bracht vervolgens verslag uit namens de commissie tot voorbereiding van het drukken der stellingen betreffende de inrichting en het beheer der musea.

Na eenige discussie werd besloten het bestuur te machtigen de noodige gelden beschikbaar te stellen om die stellingen in brochure-vorm uit te geven in overleg van de commissie en het bestuur, en dat bij de uitwerking van enkele details, waarin niet voorzien was, het bestuur in overleg met de commissie zal beslissen of over die details nog eene nadere uitspraak van de algemeene vergadering zal moeten volgen of niet.

Vervolgens werd het bestuur gemachtigd om te trachten een voordeelig contract met een uitgever van het bulletin te krijgen en werd het eerste verslag van den Nederlandschen klokken- en orgelraad uitgebracht. Enkele firma's en kerkeraden vroegen den raad om advies. De kosten van oprichting van den Raad zal de Bond dragen. Na nog enkele besprekingen werd daarna de vergadering door den voorzitter gesloten.

Nog moet vermeld worden, dat Dr. Jan Kalf de aandacht vestigde op het plan om de spits van den St. Jacobstoren te 's Hage te vervangen door eene spits in den trant van de vorige. Hij stelde voor eene studieprijsvraag uit te schrijven in samenwerking met andere corporaties.

Het bestuur werd gemachtigd te overwegen wat in dezen zou kunnen gedaan worden.

* * *

De tweede dag was gewijd aan een excursie in de omstreken van Groningen.

Deze excursie is, dank zij de uitstekende maatregelen der regelingscommissie, uitstekend geslaagd. Om half een 's mor-

gens vertrokken de leden per trein naar Bedum, waar in gereedstaande rijtuigen werd plaats genomen. Langs het Boterdiep ging het voorbij Bedum, reeds in 1000 bekend, en voorbij Onderdendam, waar in het Zijlvesterhuis nog een antieke schouw met schoorsteenstuk van den Groningschen schilder Wassenberg (overleden in 1750) is. Door het mooie Groningsche landschap, dat daar onder een bedekte lucht zich in groene weiden en lommerrijke laantjes wijd voor ons uitstrekte, bereikten wij Middelstum.

Hier werden de rijtuigen verlaten en werd een bezoek aan de Hervormde kerk gebracht, waar orgelspel ons verwelkomde en de klokken der gebroeders Hemony van uit den hoogen toren ons toeringelden. In de kerk zijn nog een fraai gesneden preekstoel uit 1733 en eikenhouten banken uit 1704. Het carillon in den toren telt 23 klokken. Bij een wandeling door het vriendelijke dorp werd ons nog een gedeelte van den in 1744 gesloten borg der Asinga's gewezen. 't Is een baksteenbouw uit de 15de eeuw.

Van Middelstum ging het naar Stedum, waar een bezoek aan de baksteenen kerk uit de 13de eeuw werd gebracht. Zij is in 1777 hersteld. Jammer, dat dit niet met veel meer oordeel is geschied. Nu deden ons de harde kleuren bij deze overigens mooie architectuur zeer onaangenaam aan. In het koor ligt onder een marmeren graftombe Adriaan Plant begraven. Terecht trok deze tombe, werk van den beroemden Verhulst, uit 1672, zeer de aandacht.

Te Loppersum, dat wij daarna bereikten, werd genoenmaald. Daar werd ook nog even de Hervormde kerk bezichtigd, welker ruimten door netgewelven zijn overspannen. Banken en preekstoel geven een nog fraai houtsnijwerk te zien. In de kerk hangt nog a bene in een glazen kastje een haarlok van een stellig zeer ijdele dame, die haar geld aan de kerk vermaakte, doch daarbij eischte, dat een lok van haar mooie haar in de kerk zichtbaar bewaard moest blijven. Geen wonder, dat boetpredikende poëtasters de dame in straffe verzen duchtig de les gelezen hebben, doch helaas na haar dood; vóór dien tijd zou een boetezang haar misschien nog hebben kunnen bekeeren.

In de kerk te Zeerijp, die wij daarna bezochten, hangen nog heel wat rouwborden met wapens, — een eldorado dus voor onze heraldici.

Ten slotte reden wij naar de terp te Wierhuizen, waar prof. Van Bemmelen, voorzitter van de terpencommissie, en dr. Van Giffen, wetenschappelijk leider van deze opgravingen, ons wachtten. Laatstgenoemde wees ons op veel belangrijks en deelde mede, dat het onderzoek van deze terpen geleerd heeft, dat deze niet zoo oud zijn als men vroeger wel meende; vrij zeker is nu, dat zij van ongeveer de eerste eeuw vóór Christus dagteekenen. Nog belangwekkend is wel, dat die oudste bewoners van ons land niet op de hoogten woonden, integendeel, zij woonden op den beganen grond; eerst door latere bewoners is die grond langzamerhand opgehoogd. Plinius spreekt van bewoners op heuvels; hij heeft echter hier blijkbaar bedoeld visschersterpen, die aan zee lagen, en niet die van veehouders, van wie thans een terp hier afgegraven wordt. Dr. Van Giffen toonde ons ten slotte nog een stuk ongraven terp, waarop hij ons de fundamentgreppels van een hoeve aanwees.

Stippen wij nog aan, dat naar prof. Van Bemmelen ons meedeelde, de afgraving van deze terp mogelijk is door de vrijgevigheid van den heer J. E. Scholten.

Na dit belangwekkende bezoek werd naar Tjamsweer gereden, waar de trein naar Groningen opgewacht werd. Hier volgden een maaltijd in de Doelen en een concert.

AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSKUNST.

De Ned. Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst heeft er de aandacht van den minister van binnenlandsche zaken op gevestigd, dat er in de laatste 25 jaar een moderne Hollandsche sier- en nijverheidskunst is ontstaan, welke zich van een in hoofdzaak technisch bedrijf, steunende op copie van oude kunstbeoefening door speciaal in deze richting gevormde krachten; dat niettemin door het rijk tot nu toe zoo goed als nooit werd gebruik gemaakt van de kennis en de kunde van deze categorie van kunstenaren, welke zich in het bijzonder de technisch-aesthetische veredeling van ambacht en nijverheid tot levenstaak hebben gesteld; dat in het buitenland, o.a. in Duitschland en Oostenrijk, maar ook in Engeland en Frankrijk zeer sterk de waarde van deze nieuwe ontwikkeling der kunstnijverheid, welke zich vrijmaakte van de min of meer getrouwe nabootsing van oude stijlvormen, werd gevoeld en erkend; dat, in overeenstemming daarmede, in het buitenland de overheid, voor tal van opdrachten niet de uitvoerende firma's maar de zelfstandige ontwerpende kunstenaren, bekende vertegenwoordigers dezer kunsten in aanmerking deed komen; dat, in tegenstelling hiermede in Nederland zoo goed als niets in die richting wordt gedaan, en dat hierdoor een van de meest doeltreffende en practische middelen om de veredeling van tal van vakken en industriën te bevorderen, niet wordt aangewend.

De vereeniging heeft den minister daarop verzocht te willen bevorderen, dat voor alle zaken, welke tot genoemde kunsten behooren, zooals bijv. voor de inrichting, meubileering en stoffeering van interieurs, van bestaande en nog te stichten gebouwen, voor wand- en glasschilderingen, verder bij deze interieurs behoorend metaalwerk of andere voorwerpen, te rekenen tot verschillende takken der ambachts- en nijverheidskunst, maar ook voor munten, waardepapieren, zegels, wapenen en ander belangrijk grafische en typographisch werk, enz. de medewerking van de Ned. sier- en nijverheidskunst wordt ingeroepen.

Door de vereeniging is ingesteld een college van advies voor opdrachten, welk college thans bestaat uit de heeren: K. P. C. de Bazel, te Bussum, R. N. Roland Holst, te Laren, dr. J. Kalf, dr. A. Pit en mr. J. F. van Royen.

Dit college geeft op verzoek van opdrachtgevers kosteloos advies, aan welken nijverheidskunstenaar eenige opdracht op het gebied van ambachts- en nijverheidskunst het meest passend voor het beoogde doel ware te geven.

Onder mededeeling dat naar aanleiding hiervan door den minister aan den rijksbouwkundige voor de gebouwen van onderwijs enz. opgedragen is, om voor de inwendige inrichting en meubileering van het nieuwe gouvernementsgebouw te Arnhem van het advies van genoemd college gebruik te maken, terwijl onlangs het ontwerpen van een nieuw getuigschrift voor menschlievend hulpbetoon op zijn verzoek door dat college een kunstenaar is aangewezen, aan wien het ontwerp voor zulk een getuigschrift zal worden toevertrouwd, heeft de minister aan de commissarissen der Koningin te kennen gegeven dat het hem aangenaam zou zijn, indien dit voorbeeld bij voorkomende gelegenheden ook vanwege de colleges van Gedeputeerde Staten werd gevolgd.

De minister heeft voorts verzocht het vorenstaande ter kennis te brengen van de gemeentebesturen en hen er op te wijzen, dat de minister het zeer zal toejuichen, indien de besturen in de toekomst, bij aangelegenheden als boven vermeld de medewerking van gemeld college van advies zouden inroepen.

Prijsvragen.

De jury voor de prijsvraag, uitgeschreven door de Nederl. Coöp. Centrale Middenstands Crediétbank te Groningen, voor een vignet voor „Handeldrijvende en Industrieele Middenstands-Vereenigingen in Nederland", heeft met den tweeden prijs bekroond het ontwerp van den heer N. J. van de Vecht te Nieuwer-Amstel, en met een derden prijs elk van de ontwerpen van de heeren S. J. Steenmeijer te Groningen en C. J. van der Hoef te Amsterdam. De eerste prijs is niet toegekend. De ingezonden ontwerpen worden op een nader te publiceeren tijd in Groningen en waarschijnlijk ook te Amsterdam tentoongesteld.

PRIJSVRAAG WONINGBOUW.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS der gemeente Oosterland (Zeeland) verlangen een uitgewerkt plan van **bebouwing van een terrein,** groot ongeveer **2 H.A.,** ter uitbreiding van de bebouwde kom van het dorp Oosterland, en stellen daarvoor beschikbaar de navolgende prijzen:
1e prijs **f 75.—**, 2e prijs **f 50,—**, 3e prijs **f 25.—**.
Inlichtingen worden verstrekt ter Gemeente-Secretarie op **Woensdag den 13den Juni e.k,** des namiddags van **1—3 uur.**

De heer Vennooten schrijft hierbij in het weekblad »Architectura«:

Bovenstaande advertentie, voorkomende in het centraalblad der bouwbedrijven van 6 Juni 1917, toont weer eens duidelijk aan, wat voor hoogstaande begrippen er bij sommige gemeente-besturen heerschen over bouwkunst.

Daar men veilig aan kan nemen, dat het streven van het Oosterlandsche gemeente-bestuur is, een zoo goed mogelijk uitbreidingsplan te verkrijgen, is het zeer te betreuren dat dit op zich zelf zeer loffelijke streven zoo onbeholpen wordt ten uitvoer gebracht, waarom het m.i. geen kwaad kan er de vroede vaderen van Oosterland op te wijzen, dat er een »Permanente prijsvraag commissie« bestaat, die gaarne bereid is alle gewenschte inlichtingen te verschaffen. Wellicht stemt hun deze mededeeling tot nadenken. 't Is altijd beter ten halve te keeren dan ten heele te dwalen.

(Wij zullen er maar het beste van hopen en vertrouwen op de activiteit van de P. P. C., die wel menigmaal in dergelijke gevallen zonder resultaat is gebleven, maar toch nu en dan het gewenschte effect heeft gehad. Red.)

* * *

Wij hebben ons niet bedrogen, zooals blijkt uit onderstaand advies, dat de P. P. C. ons ter plaatsing toezond.

PRIJSVRAAG UITBREIDINGSPLAN OOSTERLAND.

Aan de Constitueerende Vereenigingen.

Onder de aandacht van de Permanente Prijsvraag-Commissie werd gebracht het programma van een door Burgemeester en Wethouders van Oosterland (Z.) uitgeschreven prijsvraag betreffende een uitbreiding der bebouwde kom van die gemeente.

Deze prijsvraag is uitgeschreven zonder eenig overleg met de P. P. C., terwijl het programma onvolledig is en meerdere voorwaarden in strijd zijn met de Algemeene Regelen, n.l.:

1°. is het beschikbaar gestelde bedrag aan prijzen, totaal f 150.—, veel te gering, in aanmerking genomen het werk wat van inzenders wordt verlangd (het plan van uitbreiding, ontwerp woningbouw, begrooting en exploitatierekening).

2°. is de regeling van de inzending der teekeningen, van het verstrekken van inlichtingen, en van de eventueele opdracht voor de uitvoering, niet voldoende.

3°. ontbreekt de regeling der schadeloosstelling bij niet-opdracht aan den met den eersten prijs bekroonden inzender.

4°. is de wijze waarop de beoordeeling der ontwerpen geregeld is, niet toelaatbaar (deze zal geschieden door Burgemeester en Wethouders, voorgelicht door den Inspecteur van de volksgezondheid; omtrent het verplicht uitbrengen van een juryrapport is niets vermeld).

5°. is in het programma geenerlei bepaling opgenomen ten aanzien van het eigendomsrecht der inzenders, en omtrent de tentoonstelling, de verzekering en de terugzending der ontwerpen.

6°. ontbreekt aan het programma de kennisgeving, dat de Algemeene Regelen op deze prijsvraag van toepassing zijn.

De Commissie heeft terstond nadat het programma ter harer kennis was gekomen, zich met een schrijven (d.d. 25 Juni) gericht tot Burgemeester en Wethouders, met verzoek het daarheen te willen leiden, dat alsnog aan de geopperde bezwaren zou worden tegemoet gekomen, en het aldus voor de Commissie mogelijk te maken om een gunstig advies aan de Constitueerende Vereenigingen omtrent deze prijsvraag te kunnen uitbrengen. Tot heden bleef op dit schrijven het antwoord uit.

De Commissie meent, gezien ook den korten termijn van inzending (1 Aug. a.s.) het uitbrengen van het haar bij reglement voorgeschreven advies niet langer te mogen uitstellen, en acht zich, onder verwijzing naar art. 42 der A. R. verplicht aan de Constitueerende Vereenigingen mede te deelen dat, op voorstaande overwegingen, haar advies niet anders dan ongunstig luiden kan, en mededinging aan deze prijsvraag ten sterkste moet worden ontraden.

De Permanente Prijsvraag-Commissie:
P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
P. G. BUSKENS.
PAUL J. DE JONGH, Secr.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 26. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
De Vliegmachine, door H. Th. Wijdeveld.
Verslag der buitengewone Ledenvergadering van 22 Juni 1917.
Verslag van de 54ste vergadering der Club van Utrechtsche Leden van A. et A. van 8 Juni 1917.
Pensioen-Commissie.
Ingezonden. Over het Jury-rapport van de prijsvraag »Watertoren«, door het Jurylid J. van Oldenborgh, met naschrift der Redactie.
Prijsvraag Coöp. Centrale Middenstandsbank te Groningen.
Prijsvraag Woningbouw.
Een Tuinstad.
Metallisatie van beton.

DE BOUWWERELD No 26. Over Baksteenarchitectuur in Vlaanderen, door Huib Hoste, met afbeeldingen.
Een ongewenschte toestand.
Gemengde berichten.
Boek- en tijdschrift.
Prijsvragen, examens, enz.
Personalia.

DE INGENIEUR No. 26. De bouw van het nieuwe stationsemplacement te Deventer. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 5 Mei 1917, door Jhr. ir. M. A. F. H. de Ranitz, met afbeeldingen en 2 platen.

J. D. van der Made, overlijdensbericht, door ir. R. A. van Sandick.

Karakteristieke oppervlakken, door F. M. Roeterink, cand. c. i., met afbeeldingen.

De invoering van het Taylor-stelsel, door A. W. Sanders B. Sc.

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 23 Juni 1917, te 's Gravenhage.

Ingezonden Stukken. Draaistel-locomotieven met flensverdunning aan de eerste vaste as, door H. Vorstman. — De reiniging van afvalwater in het algemeen en de toepassing van biologische reiniging in ons land in het bijzonder, door G. J. A. Steen. — De biologische reiniging van afvalwater te Voorburg, door D. Mackay, oud-burgemeester van Voorburg. — De mineralenrijkdom van Ned. Oost-Indië, door ir. R. W. van der Veen. — Electriciteitsvoorziening van Nederland, door ir. C. J. Oosterholt. — De vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek op 21 April 1917 en de mededeeling van het lid Van der Hegge Zijnen omtrent de meters van Geldermalsen, door ir. H. Lohr.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 26. In Memoriam. — Verslag van de 21ste Algemeene Vergadering (vervolg). — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Uit de vakbeweging. — Prijsvragen. — Correspondentie. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 26. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen. Agenda Jaarlijksche Algemeene Vergadering op 10 en 11 Juli 1917.

F. J. van der Schoot, overlijdensbericht.

„Molest-Risico."

Afdeelingsverslagen. Amsterdam, 22 Juni 1917. — Groningen 19 Juni 1917.

GETROKKEN METALEN RAMEN, systeem „Crittall-Braat."

De Koninklijke Fabriek F. W. Braat te Delft heeft, in den vorm van een mooi prentenboek, dat men voor zijn genoegen ter hand neemt, een catalogus uitgegeven, handelende over de „Crittall" ramen. Zij is namelijk door een overeenkomst met de firma Crittall & Co. gemachtigd, alle door deze firma gepatenteerde ramen, van geheel dezelfde profielen, te Delft te vervaardigen en te leveren met de daarbij behoorende sluitingen, enz. Het eerste gedeelte van den catalogus geeft een duidelijk overzicht van verschillende modellen met alle noodige details; dan volgt een lijst van de toepassingen hier te lande en vervolgens een serie, meerendeels zeer goed geslaagde afbeeldingen van gebouwen hier te lande, waaraan de Crittallramen zijn aangebracht. Daar dit natuurlijk allen bouwwerken van de laatste jaren zijn, heeft men hierdoor in deze afbeeldingen een typisch overzicht van onze moderne architectuur, dat tevens alleen reeds het bewaren waard is. Aan het slot zijn eenige afbeeldingen gegeven van verdere fabrikaten der firma Braat en eenige kiekjes van hare werkplaatsen.

Een eenvoudige, stevige linnen band voltooit het geheel.

Nu de firma Crittall waarschijnlijk slechts oorlogstuig zal fabriceeren en bovendien moeilijk te bereiken is, zal het voor menigeen een aangename gewaarwording zijn, te vernemen, dat men thans voor de Crittallramen te Delft terecht kan. Niet alleen is men daar evengoed geholpen, maar men steunt tevens de Nederlandsche industie en dat is iets, wat, naar ons dagelijksch wordt voorgehouden, geen rechtgeaard Nederlander tegenwoordig mag verzuimen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Instandhouding van oude gebouwen.

De vereeniging tot instandhouding van oude gebouwen te Middelburg, heeft enkele jaren geleden er voor gewaakt, dat het huis „de Steenrots" aan de Dwarskade alhier in sloopershanden viel. De gevel van dit huis is in 1590 gebouwd in renaissance stijl door den steenhouwer Andries van Vlaekenare. Tusschen het lijstwerk bevonden zich tafereelen, die de steenbewerking voorstellen en andere, welke episoden uit de gewijde geschiedenis voorstellen; terwijl daarboven de borstbeelden en de namen van de Romeinsche keizers Julius Caesar en Octavianus Augustus prijken, met die van de vier beschermheiligen van het metselaarsgilde. Zooals uit het thans in de vergadering dezer vereeniging uitgebracht jaarverslag blijkt, is thans geheele restauratie van dit gebouw zoowel in- als uitwendig dringend noodig. Inwendig zijn blijkbaar alleen de vloeren nog in den ouden staat bewaard gebleven. De vereeniging heeft te deze zake overleg gepleegd met B. en W. en deze hebben den heer J. A. Frederiks te Den Haag verzocht plannen en kostenberekening te maken, hetgeen de heer Frederiks zal doen in overleg met de monumenten-commissie. Als de plannen zijn ingekomen zullen B. en W. met de vereeniging overleggen, hoe aan de gelden voor de restauratie te komen, daar zij meenden, dat een belangrijke bijdrage uit de gemeentekas niet is te verwachten, zeker niet zoolang de restauratie van het stadhuis nog ieder jaar belangrijke offers vraagt.

Een hoogovenbedrijf hier te lande.

De vorige week heeft te 's Gravenhage onder leiding van den Minister van Waterstaat, dr. Lely, een bespreking plaats gehad tusschen verschillende leidende personen op het gebied van nijverheid en bankwezen en eenige ministers over de oprichting met steun van het rijk, van een hoogovenwerk met walswerk hier te lande. Men schat dat voor de inrichting van zulk een bedrijf een bedrag van 25 à 30 millioen gulden noodig zal zijn. Welke resultaten deze besprekingen hebben gehad is nog niet bekend geworden, maar in elk geval is wel gebleken, dat de quaestie van de stichting van een hoogovenbedrijf hier te lande thans met ernst — en waarschijnlijk ook met kans op slagen — onder de oogen wordt gezien.

De afhankelijkheid van het buitenland, in dezen oorlog zoo sterk gebleken, vooral waar het gold de vervaardiging van de noodige verdedigingsmiddelen, heeft er toe medegewerkt deze zaak van het stadium der theoretische beschouwingen in meer practische banen te leiden. Maar de noodzakelijkheid die nu steeds scherper en scherper blijkt, om zich onafhankelijk te maken van de buitenlandsche syndicaten, die ook na den oorlog den buitenlandschen afnemers hun macht duchtig zouden kunnen doen gevoelen en ook wel zullen doen gevoelen, zal zeker wel voornamelijk er toe bijdragen om de plannen te doen slagen om hier te lande ook de productie van ijzer ter hand te nemen.

Vroeger kon men die plannen bestrijden met er op te wijzen, dat het onmogelijk zou zijn ooit zoo goedkoop hier ijzer en staal te produceeren als deze grondstoffen uit het buitenland — speciaal Duitschland — konden worden ingevoerd, thans echter heeft dit argument veel van zijn kracht verloren.

Met belangstelling wachten we nu de verdere ontwikkeling van deze zaak af, waaraan de regeering met het oog op de defensiebelangen zeker haar steun niet zal onthouden. (IJzer- en Staalkroniek).

Hoogovenbedrijf met walswerk in Limburg.

Bij Ged. Staten van Limburg is ingekomen een adres van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Maastricht, houdende verzoek tot het bekomen eener bijdrage van de provincie van f 1500 in de kosten van eene studie omtrent de stichting van een hoogovenbedrijf met walswerk in Limburg.

Zich vereenigend met het rapport van den Provincialen Hoofdingenieur geven Ged. Staten in overweging, hen te machtigen, voornoemde Kamer van Koophandel mede te deelen, dat het naar de meening van Prov. Staten niet op den weg der provincie ligt, eene bijdrage te verleenen tot het doel als hierboven omschreven.

Verwaarloozing van historische voorwerpen.

De heer M. G. W. te 's Gravenhage schrijft aan de N. Rott. Courant:

De oude kruiskerk met haar vierkanten toren en stompe spits te Overlangbroek was gewijd aan den H. Hyacinthus, stond onder toezicht van den Domproost van Utrecht en bevatte ook nog nà de reformatie wapenborden van het geslacht Utenweerde benevens 5 door de geestelijke collegiën te Utrecht geschonken kerkglazen.

Van al dat fraais was niets meer over, toen in 1824 door liefdegiften gesteund eene restauratie kon worden aangevangen, welke in 1832 tot een goed einde werd gebracht door nadere subsidies van Koning Willem I en de synode.

In deze kerk werden in den loop der tijden bijgezet leden van geslachten, zetelend op naburige kasteelen. De kasteelen bestaan sinds lang niet meer, en de uitgestorven geslachten worden zelden meer genoemd.

Zoo werd in 1913 bij eene herstelling van den vloer der concistoriekamer van genoemde kerk, een twee geraamten bevattende, door een groote zerk gedekte kelder aangetroffen, behoord hebbende (blijkens 't geen nog op de zerk is te ontcijferen) aan de familie Uten Engh.

De kelder is bij die gelegenheid vermoedelijk „digt gewulft", om in grafboeken-taal te spreken, want de zerk, welke helaas! niet voorzichtig werd behandeld, ligt nu verbrokkeld naast de kerk — èn — verre van veilig, want de boeren azen erop om op een goeden dag deze geschonden overblijfselen eener pieteitvolle uiting onder andere materialen tot demping eener sloot te gebruiken.

Niettegenstaande de rijks-archivaris met de vondst in kennis werd gesteld, is tot heden niets gedaan om de zerk voor verderen ondergang te behoeden.

De predikant tracht de brokstukken bijeen te houden, doch op den duur zal hij wellicht niet opgewassen blijken tegen het domme egoïsme der boeren en zal de zerk totaal verdwijnen.

De brokstukken vertoonen nog de 4 gave wapens in de hoeken, n.l.

Uten Engh . Grauwert.
Hardenbroek. Freys van Dolre,

terwijl het randschrift luidde: „Int jaer ons here MCCCCC I I I in Augusti sterf Heer Berent Utenengh Amelissoen, hier begraven. God wil die ziel bermhertich wesen." Wie zal de zerk bermhertich wesen?

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichters voor Volkswoningbouw der Gemeente Utrecht, minstens achtjarige practijk. Salaris f 160 per maand. Uitvoerige brieven vóór 8 Juli a.s. aan den Directeur der Gemeentewerken. (1)

Leeraren in Bouwkundig Teekenen en Handteekenen aan de Vakteekenscholen der Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam. Stukken vóór 14 Juli a.s. aan den Voorzitter der Commissie van Onderwijs, Coolvest 84, Rotterdam. (1)

— Leeraar in Handteekenen aan de Burgeravondschool en Avondschool voor Handswerklieden te Alkmaar. Akte Mi of Ma. Belooning f 40 per wekelijksch lesuur (aantal minstens 10) met periodieke verhoogingen van 10 pCt. Stukken aan het Gemeentebestuur uiterlijk 14 Juli a.s. (1)

— Bouwkundig Opzichter, ongehuwd, voor werk op de Veluwe. Salaris nader te bepalen. Uitvoerige brieven letr. J Adv. Bur. De Residentie, Papestraat 2, den Haag. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Teekenaar, bij Kerkbouw te Heinenoord, salaris f 75 p. maand. Br. No. 36054 bureau der Nieuwe Rott. Courant. (1)

— Leeraar in Schilderen, Hand- en Vormteekenen aan de Ambachtsschool en Avondvakteekenschool te Hulst. Aanvangsjaarwedde f 1050, klimmend tot f 1200. Pensioenpremie 5 pCt. Benoeming eerst voor 1 jaar, daarna vast. Stukken en teekeningen vóór 15 Juli a.s. aan het Bestuur. (1)

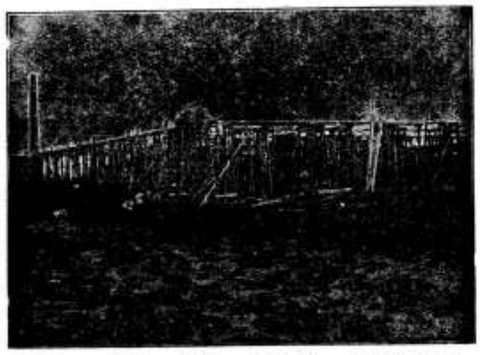
— Bouwkundig Teekenaar, bij J. J. van Noppen, Archit., Haarlem. (2)

— Leeraar in Lijnteekenen, kennis van Bouwconstructieën en Werktuigen, tegen 1 September 1917 aan de Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer. Diploma civiel-ingenieur en eenige Indische ervaring gewenscht. Jaarwedde f 2000 tot f 3200. Gezegeld adres en verdere stukken uiterlijk 1 Augustus a.s. aan den Directeur, die inlichtingen geeft. (2)

— Opzichter-Teekenaar. Uitvoerige brieven, motto »Spoed« No. 33880, bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (2)

— Opzichter, voor straataanleg en rioleering. Salaris f 125. Schriftelijke aanmelding bij den Directeur der Gemeentewerken van Schiedam. (2)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Bouwkundig Opzichter gevraagd,

bekend met landmeten, voor het meten van pl.m. 500 H.A. land in Noord-Brabant en Limburg.

Zich schriftelijk aan te melden: N. V. v. h. firma A. v. d. WEES, Handel in Groenten, Haagweg 313, LOOSDUINEN.

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te lette

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

H. WESTENBERG
ALMELO
FABRIEK VAN TROTTOIRTEGELS 30×30 cm
Onder zwaren stoomdruk machinaal geperst
Uitvoering van beton en gewapend beton op de werken
TROTTOIRBANDEN
TELEPH INT. 181

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG HET NOG HEDEN AAN
OPLEIDING VOOR
90%
ONZER CURSISTEN SLAGEN
ALLE EXAMENS
P B N A
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM No 10
DIRECTIE E. J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT
JACOB VAN CAMPEN
AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUNDIG - WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS - ENZ. ALLE EXAMENS M. O.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

53STE JAARGANG. ZATERDAG 14 JULI 1917. No. 28

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bedenkelijke Verschijnselen.

Vervolg (Zie bladz. 210).

Het woord bedenkelijk is door ons niet bedoeld als onrustbarend, doch wij willen er alleen mede zeggen, dat overdenking van de verschijnselen die wij in deze dagen waarnemen ons gewenscht voorkomt. Wij behoeven daarin dan niet eens diep door te dringen, om te stuiten op de vraag of wij nog niet te veel vasthouden aan regels en gewoonten in het bouwvak geijkt en erkend, of de bakens niet een weinig moeten worden verzet, nu het tij zulk een naar verloop neemt, of wij, als in zooveel andere zaken, ons ook in onze eischen betreffende woningbouw en stedenbouw niet aan overdrijving hebben schuldig gemaakt.

Een zucht om alles te overdrijven heeft zonder twijfel het tijdperk, dat onmiddellijk achter ons ligt, gekenmerkt. De algemeene levensstandaard is in dat tijdperk geducht gestegen. Er werd veel geld verdiend, loonen en tractementen zijn gestadig verhoogd en daarmede is de zucht naar een weelderige levenswijs toegenomen. Wel werd daarbij, zooals men voorgaf, naar eenvoud gestreefd, maar nooit was schijn bedrieglijker, dan in dit geval. Die eenvoud kostte in den regel meer, dan de grootste vormenpraal. Het is vooral in de groote steden, dat men hiervan de voorbeelden kan vinden. Wij apprecieeren zeer de sobere vormenspraak, waarin vele bouwmeesters zich uiten; het kan niet anders of dit moet de verdere ontwikkeling der bouwkunst ten goede komen en groote soberheid kan een middel zijn, om van de dwaalwegen af te komen en den rechten weg terug te vinden, maar wanneer daartegenover staat een materiaalverspilling en een toepassing van kostbare materialen, die alle perken te buiten gaan, dan werkt dit streven naar vereenvoudiging niets ten goede uit en blijven wij in een cirkel ronddraaien.

Maar in den landhuisbouw daar passen wij dan toch wel werkelijk eenvoud toe, hooren wij beweren. Het mocht wat, ook daar is veel schijn en leugen. Ga slechts naar het landelijk Laren in het Gooi. Men ziet daar allerliefste, doodeenvoudige stulpjes, maar er zijn er ook veel, die alleen van buiten het aanzien van een boerenhuisje hebben, van binnen echter kostbaar ingericht en gemeubileerd zijn, terwijl, last not least, achter het huis een garage voor twee automobielen tusschen de dennenboompjes komt uitkijken.

De menschen, die daar wonen, leven alles behalve eenvoudig. Veelal hebben zij hun zaken in de groote stad en daar leven zij overdag het steeds meer gejaagde en afmattende, gecompliceerde zakenleven, om 's avonds verpoozing te zoeken in niet minder afmattende en gecompliceerde inspanningen als Wagner-uitvoeringen en Strauss-opera's. En zelfs hun huiselijk leven is zeer samengesteld. Het huis is voorzien van alle denkbare gemakken, maar het eischt groote zorg, om alles zoo in orde te houden, dat het functionneert, naar behooren. De telefoon is een groot gemak, maar wordt toch dikwijls genoeg verwenscht, evenals vroeger de huisbel. De auto's eischen dagelijks de aandacht, al is de chauffeur

ook nog zulk een vertrouwd persoon. Aan het dienstbodenvraagstuk is niet te ontkomen. Couranten en tijdschriften moeten worden bijgehouden, wil men niet, dat zij zich tot stapels ophoopen. In een woord, ook in huis is den gelukkigen bewoner geen rust gegund, alvorens alle sluitingen zijn geïnspecteerd en alle huisgenooten zich, laat in den nacht, ter ruste hebben begeven.

Het is geen wonder, dat de artsen een gouden tijd beleven en dit, niettegenstaande een goede woning de gezondheid bevordert. Men vergeet echter wel eens, dat een eenvoudige levenswijze dit oneindig veel meer doet en weelde, in welken vorm ook, altijd schadelijk is. Gewilde eenvoud en soberheid, waarachter de weelde schuil gaat, werken niets uit; zelfmisleiding en verkeerd begrip zijn er de gevolgen van.

Wanneer wij nu in deze troebele dagen om ons heen zien, dan bemerken wij, dat zich naast het groote wereldconflict, dat de vruchten van jaren arbeids van geheele volken verslindt, een omwenteling voltrekt in den geest der menschen, die vrij plotseling daaraan een andere richting heeft gegeven.

Zijn aanvankelijk allerlei dwaze theorieën en voorspellingen verkondigd en de zotste toekomstfantasieën opgeworpen, meer en meer begint men de toestanden in te zien, zooals zij zijn. Men wordt daar wel toe gedwongen door de omstandigheden, waartegen met praten niets is uit te richten, doch die handelend optreden gebieden. In allerlei dingen zijn de tot heden geldende theorieën en de daarop gebaseerde wijze van handelen thans onbruikbaar. Men heeft zeer weinig meer te vertellen en te eischen, waar men dadelijk voor het feit der onmogelijkheid gesteld wordt en het spreekwoord „alles kan", dat wij ons in de negentiende eeuw hebben aangewend, gaat nu heelemaal niet meer op. Eerst is daarover duchtig gemopperd door den een, terwijl de ander met een ongeloovig gezicht volhield, dat het zulk een vaart niet zou loopen. Thans schikken beiden zich gewillig in den staat van zaken en vinden alles goed ook al druischt het in tegen de beginselen, die steeds hun richtsnoer zijn geweest. Wel wordt nog nu en dan critiek gehoord op de maatregelen, door de overheid genomen, om de zaken, zoo goed en zoo kwaad het dan gaat, ten minste gaande te houden, maar men eindigt toch meestal, zich bij die maatregelen neer te leggen.

Ondervinden wij in onze neutrale positie van alle zijden den invloed van den crisis, in hoeveel sterker mate moet dit wel in de oorlogvoerende landen het geval zijn. Wij kunnen ons daarvan echter slechts een zeer onvolledig denkbeeld vormen want de berichten, die vandaar tot ons komen, zijn over het algemeen zoo onbetrouwbaar, dat wij ons in vele opzichten met gissingen moeten behelpen.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

De Bond van Ned. Architecten hield onder voorzitterschap van den heer P. J. Houtzagers op 5 Juli j.l. zijn zomervergadering te Hilversum. De heer E. J. Kuipers, architect te Amsterdam, werd als lid geïnstalleerd. Als penningmeester en 2e secr. zullen onderscheidenlijk optreden de heeren J. v. d. Valk en Adr. Moen. Door den voorzitter werd gewezen op het feit, dat thans per advertentie een architect voor de 2e jaarbeurs werd gevraagd; zeker geen weg om een gezaghebbend kunstenaar aan deze zaak verbonden te krijgen. Eene uitlating van den directeur van den Gem. Woningdienst te Amsterdam en gericht aan het adres der woningbouwende architecten, lokte sterk protest uit, temeer nu er al vakbladen zijn, die deze woorden hebben afgedrukt en besproken te hunnen voordeele. Een actie van den Bond in zake het vakonderwijs ontwikkelt zich op zeer gunstige wijze. Zoomede de actie ter verkrijging van gegevens voor de samenstelling van een honorarium-tabel voor uitbreidingsplannen. Zijn de werkzaamheden in meer gevorderd stadium gekomen, dan zal met de zustervereeniging M. B. V. A. allicht nader overleg te plegen zijn, ten einde gemeenschappelijk resultaat te verkrijgen.

Voor twee leden der Amst. Schoonh.-Commissie wordt het volgende drietal gesteld: H. G. Jansen, Foeke Kuipers en Jan de Meyer.

Als lid in de commissie voor de bouwverordeningen wordt gekozen de heer E. Heineke.

Uit een geschil tusschen een bondslid en een ander architect blijkt de noodzakelijkheid, dat de door den Bond voorgestane goede vakgewoonten ook bij niet-bondsleden meer ingang vinden. Het veelvuldig publiceeren der eere-code kan waarlijk opvoedend werken. Een architect zal niet eerder van een particulier een opdracht aanvaarden, vooraleer hij grondig overtuigd is, dat geen verbintenissen met andere architecten meer loopende zijn.

In zake kwestiën als: verbouwing van het werk van een kunstbroeder en de toelating der directeuren van gemeentewerken als lid van den Bond zullen op een der e.v. vergaderingen definitieve besluiten worden genomen. (Tel.)

Prijsvragen.

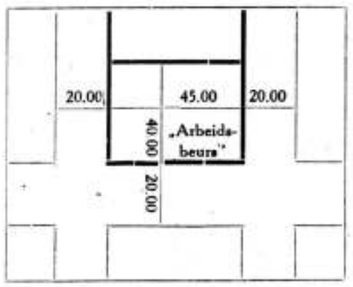
PRIJSVRAGEN door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam, uitgeschreven in 1917.

Ie PRIJSVRAAG.

Een Arbeidsbeurs voor een groote stad.

Voor een stad als Rotterdam wordt gevraagd een Arbeidsbeurs, welke verondersteld wordt te liggen aan een drukken verkeersweg in het centrum der stad en in de nabijheid van een arbeiderswijk.

De beurs is gedacht op een terrein groot 40 × 45 M. (zie schets).

De beurs moet bevatten:

Op den beganegrond:

Een vestibule met tochtafsluiting, als toegang voor directie, personeel en werkgevers; een portiersloge;
Een afzonderlijken ingang voor de afdeeling mannen;
Een afzonderlijken ingang voor de afdeeling vrouwen;
Een kantoor voor het personeel, grootte ± 170 M².;
Twee kleedkamers: één voor het vrouwelijk personeel en één voor het mannelijk personeel;

Een kamer voor de werkgevers met spreekkamer, grootte ± 50 M².;
Een directeurskamer, grootte ± 35 M².; met spreekkamer, grootte ± 10 M².;
Een kamer voor de directrice, grootte ± 35 M².; met spreekkamer, grootte ± 10 M².;
Een mannenwachtzaal voor ± 300 bezoekers;
Een vrouwenwachtzaal voor ± 200 bezoekers;
Een kamer voor den chef der mannenafdeeling, grootte ± 35 M².; in open verbinding met het kantoor voor het personeel.
Een kamer voor de chef der vrouwenafdeeling, grootte ± 35 M².; eveneens in open verbinding met het kantoor voor het personeel.

Van uit deze kamers moeten zooveel mogelijk de volgende kantoren worden overzien.

Een kantoor voor den ambtenaar voor de beroepskeuze met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de afdeeling bouwbedrijven met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de afdeeling metaalbewerking met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de afdeeling hôtelbedrijf met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de afdeeling schippersbedrijf met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de afdeeling kantoorpersoneel met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de intercommunale arbeidsbemiddeling met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor vrouwelijk winkel- en kantoorpersoneel met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de afdeeling werkvrouwen met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor vrouwelijk fabrieks personeel met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor dienstboden met wachtkamer, ± 20 M².;
Een kantoor voor de telefooncentrale (eventueel op de verdieping).

Op de eerste verdieping:

Een vergaderzaal voor het bestuur der arbeidsbeurs, grootte ± 50 M².;
Drie vergaderkamers voor de commissies, elk ± 35 M².;
Een schrijfkamer voor werkloos kantoorpersoneel, grootte ± 50 M².;
Een koffiekamer voor het personeel met aangrenzende buffetkamer, grootte ± 60 M².
Verschillende lokalen voor de berging van het archief, waarin boekenliftje.
Een huisbewaarderswoning bevattende vier kamers, W.C., met afzonderlijken ingang vanaf de straat, doch bereikbaar van uit het gebouw.

In het souterrain:

Een ruimte voor de centrale-verwarming.
Een brandstoffenbergplaats.
Een rijwielenbergplaats.

Verder op de verschillende verdiepingen de noodige toiletten voor directie, personeel en beursbezoekers; voorts gangen, trappen, kasten, bergplaatsen, enz., enz.

De mannen- en vrouwenafdeeling met de daarbij behoorende wachtkamers, chefkamers, enz., moeten geheel van elkander afgescheiden zijn en de wachtkamers grenzen aan de betreffende kantoren welke door voldoende loketten gelegenheid bieden tot de behandeling der zaken.

De beganegrondvloer ligt ± 1.60 M. boven de straat.

Verlangd worden:

1. De plattegronden van souterrain, beganegrond en 1e verdieping en zoo noodig van het kapplan.
2. De gevels.
3. Minstens twee doorsneden. Alles op schaal 1 à 100.
4. Een belangrijk geveldeel op schaal 1 à 20.
5. Een perspectiefteekening.

De behandeling der teekeningen moet zijn in zwarte inkt- of potloodlijnen, alleen de muren in plattegronden en doorsneden aan te duiden met vlakke tinten evenals de lichtopeningen op de gevelteekeningen.

De behandeling der perspectiefteekening is geheel vrij. Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Zilveren medaljе met getuigschrift der Vereeniging benevens f 75.—.

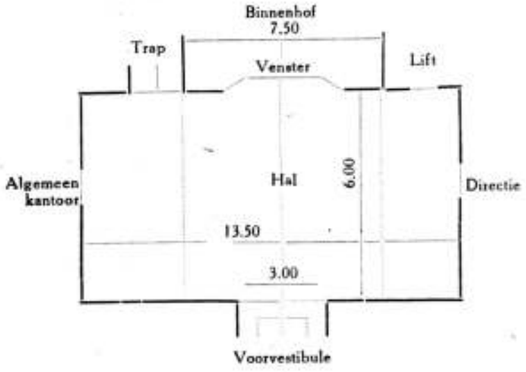
Een tweede prijs: Bronzen medalje met getuigschrift der Vereeniging benevens f 40.—.

Een derde prijs: Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging benevens f 25.—.

IIe PRIJSVRAAG.

Ontwerp voor de behandeling van de Ontvanghal in het gebouw eener groote Uitgeversfirma.

De Hal, zie bijgaande schets, is gedacht deel uit te maken van den plattegrond van het gebouw eener groote Uitgeversfirma in een der eerste steden van ons land. Het overige gedeelte van het plan kan buiten beschouwing blijven en is daarom niet gegeven.

Verondersteld wordt, dat men vanaf de kleine trap in het midden van een lager gelegen vóór-vestibule binnenkomt. In den tegenoverliggenden wand is een groot venster gedacht, waardoor het licht van een binnenhof binnenvalt. Ten eenen van dit venster bevindt zich een trap naar boven, ten anderen een lift. Geheel links is het algemeen kantoor (eventueel open, met balie enz.) en geheel rechts is de toegang tot de privéekantoren der directie. De hoogte is 4.80 M. van vloer tot plafond.

De ruimte is bestemd voor het publiek en moet als zoodanig aangenaam en voornaam ingericht worden, tegelijkertijd een indruk gevend van hetgeen de firma op haar gebied presteert. Er zal gelegenheid moeten zijn tot het ter inzage leggen van de nieuwst uitgekomen boek- en plaatwerken enz. Een kleine keurverzameling oude boek-, plaat- en bindwerken zou mede een plaats kunnen vinden, hetzij in ingebouwde of vrijstaande vitrines of anderszins. Ook zullen enkele grootere affiches aan de wanden opgehangen moeten kunnen worden.

De verdere meubileering, keuze van materialen, enz., wordt aan den ontwerper overgelaten.

Gevraagd worden:

a. De vier wanden in opstand en een plattegrond, met aanduiding van inrichting, enz., op schaal 1 : 50.
b. Detail van voornaam gedeelte (onderdeel) schaal 1 : 20.
c. Een of twee perspectieven, die goed den indruk van het geheel weergeven.

De behandeling der teekeningen moet zijn in zwarte inkt. of potloodlijnen en gekleurd.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Zilveren medalje en f 35.—.

Een tweede prijs: Bronzen medalje en f 20.—.

Een derde prijs: Eervolle vermelding met getuigschrift.

IIde PRIJSVRAAG.

Ontwerp voor een Pakhuisgevel.

Voor een perceel ter breedte van 7½ M. en gelegen aan een der havens in een Nederlandsche Stad wordt gevraagd een pakhuisgevel te ontwerpen. Het pand zal bevatten beganegrond, drie verdiepingen en de kap. De verdiepingen zijn alle 3 M. hoog van vloer tot vloer.

Behalve de noodige vensters ter verlichting der zolders moet er gelegenheid zijn tot het inbrengen der goederen, welke langs den gevel opgeheschen moeten kunnen worden. Als materiaal moet hoofdzakelijk baksteen gebezigd worden. Verlangd wordt:

Een projectieteekening van dien gevel met vertikale en horizontale doorsneden op schaal 1 : 20, afgewerkt in zwarte inkt. of potloodlijnen en in kleur opgezet.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Bronzen medalje met getuigschrift en f 25.—.

Een tweede prijs: Eervolle vermelding met getuigschrift en f 15.—.

Een derde prijs: Eervolle vermelding.

Algemeene bepalingen.

De deelname aan deze prijsvragen is behalve voor alle Nederlandsche bouwkundigen, ook opengesteld voor de geinterneerde krijgsgevangenen der verschillende natiën.

De teekeningen mogen op carton gezet, doch niet in houten lijst gespannen zijn.

Zij moeten met een motto gemerkt zijn en vergezeld gaan van twee gesloten brieven, waarvan de eene den naam, kwaliteit en woonplaats van den ontwerper, en de andere een correspondentie-adres bevat. Op de brieven aan de buitenzijde moeten respectievelijk de woorden „naambrief" en „correspondentie-adres" voorkomen, en tevens het motto van het ontwerp; welk motto ook op de buitenzijde der emballage moet geplaatst zijn.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich niet als zoodanig bekend maken vóór de uitspraak der jury.

De jury voor deze prijsvragen bestaat uit de heeren:

1. JAN STUIVINGA, Architect B. N. A. te Zeist.
2. WILLEM STOK, Architect M. B. V. A., Rotterdam.
3. MELCH. VERMEER, Architect te Rotterdam.
4. J. COENRAAD MEISCHKE, Architect en Hoofdleeraar Ac. B K. en T. W., Rotterdam, Bestuurslid.
5. J. HEYINK, Architect te Rotterdam, Bestuurslid.

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen, heeft de jury het recht om het bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen de uitgeloofde prijzen op andere dan de aangegeven wijze te verdeelen.

De uitspraak der Jury zal door het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" door middel van twee Rotterdamsche dagbladen en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het jury-rapport in de bouwkundige bladen zal zijn gepubliceerd.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de algemeene vergadering der Vereeniging, die in Januari 1918 zal worden gehouden.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op den 15en November 1917 tot 6 uur n.m vrachtvrij ingewacht aan het adres van den Heer J. HEYINK, Jacobusstraat 49, Rotterdam.

Ontwerpen na dien datum ingezonden, tenzij aan het Bestuur afdoend kan worden aangetoond, dat dit buiten de schuld van den inzender mocht zijn geschied, blijven buiten beoordeeling.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het jury-rapport, alle of een gedeelte der antwoorden ter expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land. Gedurende dien tijd mag geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van „Bouwkunst en Vriendschap".

De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk en op te nemen in het jaarverslag der Vereeniging, zonder dat zij gehouden zal zijn den bekroonden eenig honorarium daarvoor te betalen.

De ontwerpen zullen na het verstrijken van bovengenoemde 3 maanden, binnen een maand aan de correspondentie-adressen franco worden teruggezonden.

Namens het Bestuur,

D. B LOGEMANN, Voorzitter.

J. COENRAAD MEISCHKE, 1e Secretaris

Rotterdam, Juli 1917.

Ex. van dit programma zijn op aanvraag kosteloos verkrijgbaar bij den Secretaris, Prinses Julianalaan 63, Rotterdam.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 27. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
De overheid en het college van advies voor opdrachten der V. A. N. K.
Prijsvraag Uitbreidingsplan Oosterland.
Het nieuwe zegelrecht voor bestekken, enz.
Prijsvraag voor een vignet bestemd voor »Handeldrijvende en Industr. Middenstands Vereenigingen in Nederland». Rapport der Jury.
Moderne eischen en artistieke bedenkingen.
Referendum over de herziening van de Statuten en het Huishoudelijk Reglement van het Genootschap »Architectura et Amicitia«.

DE BOUWWERELD No. 27. Uitbreidingsplan voor Voorburg, arch. H. van der Kloot Meyburg, met losse plaat.
Over baksteenarchitectuur in Vlaanderen, door Huib Hoste (vervolg), met afbeelding.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Prijsvr., examens, enz.

DE INGENIEUR No. 27. C. E. van Kesteren, levensbericht, door ir. R. A. van Sandick, met portret.
Ir. D. J. Steijn Parvé, overlijdensbericht, door ir. J. C. Ramaer.
Aan welke eischen moet een woningstatistiek voldoen?, door ir. E. Jacobs, met afbeeldingen.
Gas en electriciteit in 1917, door ir. J. Rutten.
Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 30 Juni 1917 te Dordrecht.
Ingezonden Stukken. De biologische reiniging van afvalwater te Voorburg, door ir F C. J. van den Steen van Ommeren.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 27. Overdracht voorsittersfunctie. — Bondsfunctionarissen. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Positie opzichter bij de Justitiegebouwen. — Ingezonden.

DE AANNEMER No. 27. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen, Jaarlijksche Algemeene Vergadering.
De Jaarvergadering te Rotterdam.
Aanbesteding van Gemeentewerken te Zaandam.
Ministerieele aanschrijving betreffende opgave voorraden portlandcement, gips en tras.
Aanvoer en distributie van bouwmaterialen.
Afdeelingsverslagen. Haarlem, 25 Juni 1917. — Wormerveer, 27 Juni 1917.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder redactie van Prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 7: De Ruiterij-kazerne te Amersfoort. — Neerslag op cement. — Bladvulling. — Boormossels. — Boekbespreking. — Gedachtenwisseling.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 2. De Juni-aflevering van Ed. Cuypers' maandschrift, geeft een artikel van J. Kalff over eenige bekende oude Haarlemsche buitenplaatsen als Bosch en Vaart, Eindenhout, Bijweg, Huis te Manpad, Hartekamp, Bennebroek, Elswout, Duinlust, waarvan kiekjes worden bijgevoegd. De oude Haarlemsche buitenplaatsen munten, zooals men weten zal, meer uit door natuurschoon dan door bouwwerken van groote architectonische of historische waarde.

Een uitzondering maakt Eindenhout, waarvan het huis een mooi type van achttiende-eeuwsche bouwkunst vertegenwoordigt en prachtig gelegen is. Het zou inderdaad te betreuren zijn, wanneer sloopershanden zich naar deze buitenplaats uitstrekken, om er bouwterrein van te maken, welk gevaar niet denkbeeldig schijnt te zijn en voor de andere verder afgelegen buitenplaatsen niet in die mate bestaat.

In een volgend stukje wordt de beschrijving gegeven van het nieuwgebouwde landhuis Die Clinghe te Bloemendaal, arch. Ed. Cuypers; fraaie afbeeldingen illustreeren deze beschrijving, terwijl ten slotte de heer Corn. J. Gimpel weder een paar afbeeldingen geeft van Oud-Amsterdamsche huizen met eenige aanteekeningen.

Ingezonden Stukken.

Salarieering van bouwkundigen arbeid in particulieren- en openbaren dienst.

Op de laatst gehouden Algemeene Vergadering van onzen Bond te Utrecht zijn vele klachten over te geringe salarieering van bouwkundige opzichters en teekenaars tot uiting gekomen en de middelen besproken om daarin verbetering te verkrijgen.

Dat die salarieering over 't algemeen ver beneden peil is, daarover zijn wij het allen wel eens.

De tijd is m.i. thans gunstig om deze verbeterd te krijgen, vooral voor hen die in het particulier bedrijf werkzaam zijn.

Van grootere werkloosheid dan in normale tijdsomstandigheden is geen sprake, integendeel er zijn aanbiedingen die er op wijzen dat de vraag naar bekwame werkkrachten grooter is dan het aanbod.

Hiervan dienen wij partij te trekken.

Sedert de oorlog is uitgebroken zijn de loonen van alle werklieden in de bouwvakken zoodanig verhoogd dat de loonen van vele categorieën van werklieden aanmerkelijk hooger zijn geworden dan van vele opzichters en teekenaars.

Deze wanverhouding mag niet bestendigd blijven en dienen wij dan ook spoedig in overleg te treden met de architecten-vereeniging om het collectief arbeidscontract te herzien, opdat aan onez verlangens wordt voldaan. Op het gebied van arbeidscontracten zijn we nog ver ten achter bij de werklieden en architecten.

De architecten verkeeren zelf nog in gunstiger omstandigheden dan de werklieden, en vooral in deze tijdsomstandigheden.

Van werkloosheid onder de architecten is ook thans geen sprake meer. Verschillende werken, w. o. vele groote, zijn in voorbereiding of uitvoering. Zelfs al komen de eerst bedoelde niet tot uitvoering, dan nog wordt de betrokken architect voor zijn arbeid gehonoreerd.

De honorarium-tabel voorziet er in dat hij over zijn honorarium niet te klagen heeft. De duurdere bouwstoffen en de hooge arbeidsloonen, waardoor de bouwkosten aanmerkelijk zijn toegenomen, komt het honorarium van architecten in niet geringe mate ten goede.

Het is dan ook op de vingers na te tellen dat het honorarium van de architecten over 't algemeen nog in veel grootere mate is verhoogd dan de loonen van de werklieden. Helaas kan dit van de salarissen der opzichters en teekenaars niet getuigd worden. Al zijn de salarissen hier en daar eenigszins verhoogd, over 't algemeen bleven zij beneden peil.

Het Bondsbestuur dient onverwijld te eischen dat ook ons salaris in verhouding tot de loonen van werklieden en het honorarium van architecten minstens evenredig wordt verhoogd. Onze actie in deze dient spontaan gesteund te worden door alle vakgenooten, daarom zou het m.i. aanbevelnig verdienen hieromtrent samenwerking te zoeken met alle zuster-vereenigingen.

Evenals zulks te doen gebruikelijk is bij de werklieden moet er niet lang geboomd, doch gehandeld worden, alleen dan valt op succes te rekenen. Dan blijft nog over de salarissen der openbare betrekkingen verbeterd te krijgen.

Is het met onze salarissen in het particulier bedrijf al treurig gesteld, in nog hoogere mate is dit helaas het geval met die in openbare betrekkingen.

Van algemeene bekendheid is het dat de salarissen van schier alle openbare ambtenaren verre beneden peil zijn. Met de verhoogingen der loonen van werklieden zijn met de reeds lang te lage salarissen der ambtenaren in vele opzichten groote wanverhoudingen ontstaan. Dit nu wordt door de administratieve ambtenaren niet zoo zeer gevoeld dan door de technische ambtenaren, aangezien de eersten uit den aard hunner werkkring met deze wanverhoudingen niet zoo van nabij bekend zijn dan de laatsten die dagelijks met de werklieden in aanraking komen en wier loon in den regel wordt uitbetaald onder toezicht van techn. ambtenaren, nl. de opzichters.

Het is echter nog de vraag, wanneer de adm. ambtenaar al met de wanverhoudingen bekend waren, of ze dan ook hun medewerking wel zouden verleenen om de positie van de technische ambtenaren te verbeteren.

Ik zeg medewerking, omdat schier alle voorstellen, betreffende techische ambtenaren, althans in 's Rijks dienst, die niet rechtstreeks tot de z.g.n. ambtenaren van Departementen van algemeen bestuur behooren, (en dit is met bijna alle technische Rijksambtenaren het geval) door de handen van administratief personeel gaan, die in den regel, en vele malen zonder kennis van zaken, over die voorstellen hebben te adviseeren.

Opmerkelijk is in dit verband, dat over 't algemeen de salarissen bij het Rijk van het administratief personeel hooger zijn gesteld dan die van het technisch personeel.

Zij die voldoende bekend zijn met den arbeid van beide categorieën ambtenaren zullen met mij van oordeel zijn dat het tegenovergestelde een juistere verhouding zou zijn tot de dienstprestatie.

De arbeid toch van een administratief ambtenaar bestaat over 't algemeen uit routine-werk. Slechts weinigen daaronder verrichten redactiewerk. Zonder uitzondering daarentegen is de arbeid van Technische ambtenaren redactiewerk. Bovendien kan als regel worden aangenomen dat het grootste gedeelte administratieven arbeid nog afkomstig is van en samengesteld wordt door Technische ambtenaren, van wie behalve administratieve kennis ook nog een groote dosis vakkennis, zoowel in theoretischen als practischen zin wordt vereischt.

Hoe weinig begrip een administratief ambtenaar echter heeft van den werkkring van een technisch ambtenaar, moge uit het volgende blijken.

Een hoog geplaatst administratief ambtenaar aan een onzer departementen gaf nog niet zoo lang geleden zijn bevreemding te kennen dat op een bouwwerk van ± f 3.000.000 meer dan één bouwkundig opzichter was werkzaam gesteld. Z.Ed. vond één al meer dan voldoende, want meer nog was hij er over verwonderd dat de opzichter dagelijks op het werk noodig was, hij was n.m.l. van meening dat de werklieden toch wel aan de hand van de bestekteekeningen het bouwwerk zouden kunnen optrekken. Dat veel te verwachten is voor technische ambtenaren van administratieve ambtenaren met dergel. bekrompen opvattingen en kortzichtige begrippen, mag betwijfeld worden.

Is het dan te verwonderen dat op een der Rijksbouwwerken bestaande uit een 15-tal gebouwen waarvan de bouwkosten ongeveer f 7.000.000 zullen bedragen, slechts 3 opzichters werkzaam zijn gesteld.

Is het te verwonderen, dat de architect die met de algemeene leiding van het werk belast is zijn diensten ziet beloond met (lach niet) nog geen f 2000 per jaar?

Is het te verwonderen dat bij dienzelfden tak van dienst de salarissen van alle ambtenaren zoowel hoogere als lagere in rang meer dan te wenschen overlaat?

Is het te verwonderen dat dientengevolge in nog geen twee jaar tijd een 15-tal ambtenaren dien dienst verlieten?

Is het niet voor de particuliere architecten die zich zoo gaarne een deel der Rijksbouwwerken zagen toegewezen, en die blijkbaar met den administratieven rompslomp en de belooningen van technischen arbeid in 's Rijks dienst niet op de hoogte zijn, om kippenvel te krijgen bij de gedachte dat ze dan onder diezelfde voorwaarden zouden moeten werken?

M. i. toch zou het groote onbillijkheid zijn, voor 't geval dat Rijkswerken aan particuliere architecten werd opgedragen deze voor hun gelijkwaardigen arbeid hooger te honoreeren dan de technische Rijksambtenaren.

Het wil mij voorkomen dat de architecten het aan hun stand verschuldigd zijn ook mede te werken voor een behoorlijke belooning van technischen arbeid al geschiedt deze door particulieren dan wel door ambtenaren.

Ook de opzichters en teekenaars in het particulier bedrijf zijn zulks verplicht aan hun vakgenooten in openbare betrekkingen evengoed als dit de laatsten aan de eersten verplicht zijn.

Op de algemeene vergadering te Utrecht zijn enkele middelen genoemd om betere arbeidsvoorwaarden te verkrijgen, o.m., zich niet aan te melden voor vacatures waar de arbeidsvoorwaarden onvoldoende zijn.

Hiertoe dienen wij ons dan ook allen te verbinden.

Voorbeelden zijn meer dan voldoende aan te wijzen, zelfs ook reeds in onzen Bond, dat dit middel tot gewenschte resultaten kan leiden.

Een oud gediende.

Naschrift.

Gaarne voldoen wij aan het ons gedaan verzoek, om dit artikel, dat geplaatst werd in het Technisch Weekblad van den Bond van Technici, over te nemen.

Met de strekking kunnen wij ons wel vereenigen; echter meenen wij, dat het in het belang der zaak zou zijn geweest, wanneer de inzender minder in algemeene termen had geschreven, meer feiten had genoemd en de enkele, die hij aanhaalt nader had toegelicht.

Een „oud gediende" kan, dunkt ons, over vrij wat meer gegevens beschikken, om aan een betoog als dit kracht bij te zetten. Wellicht brengt deze opmerking er hem toe, daarmede voor den dag te komen.

Red.

Varia.

HOOGOVENS IN LIMBURG.

De gebeurtenissen loopen met verwonderlijke snelheid.

Nauwelijks hebben we de wenschelijkheid betoogd om het vestigen van Nederlandsche industrieën hier te lande in de hand te werken, nauwelijks gepleit voor het voeren van een ernstig onderzoek naar de vraag, of de in Nederland te bouwen hoogovens niet het best in Limburg waren te plaatsen, — of de buitenlandsche industrie is ons reeds voor.

Een vreemde hoogoven-maatschappij heeft reeds grond gekocht in Zuid-Limburg.

Naar verluidt, moet het eene maatschappij zijn, wier werken, bij de bezetting van een deel van den Elzas door Fransche troepen, door den oorlog ten deele zijn vernield. We veronderstellen, dat het de vennootschap zal zijn „Les petit-fils de François de Wendell".

De naam doet er trouwens weinig toe. Een feit is het, dat deze onderneming het goed „Ter Worm" onder Voerendaal — een groote pachthoeve met omgeving, 110 hectaren groot — heeft gekocht voor de som van, naar men ons verzekert, f 160.000. De aankoop is geschied door tusschenkomst van de directie der Oranje-Nassaumijnen, welke onderneming bij de hoogovenmaatschappij moet geïnteresseerd zijn of omgekeerd.

In dit licht bezien, is alvast de weigering van deze mijndirectie om subsidie te geven voor praeadviezen betrekkelijk de vestiging van Nederlandsche — alzoo concurrentie — hoogovens verklaarbaar.

Om te kunnen werken, behoeft de hoogovenmaatschappij allereerst eene aansluiting bij het spoorwegnet, in casu bij de lijn Maastricht—Schin op Geul—Heerlen. Niet een smalspoor-raccordementje volstaat voor een dergelijk bedrijf; het gewone breedspoor, zoodat de wagens met ertsen, kolen, afgewerkte producten enz., zonder overlading rechtstreeks uit het internationaal verkeer tot op de terreinen der onderneming zelve kunnen rijden, is volstrekt noodzakelijk. Nu ligt het goed Ter Worm van de genoemde spoorlijn gescheiden door de bezittingen van kasteel Cortenbach, die zich ter grootte van 400 H.A. langs den spoorweg uitstrekken.

De pogingen van de hoogoven-maatschappij, om van den eigenaar der Cortenbach bezittingen het voor den aanleg dier spoorverbinding noodige terrein te koopen, schijnen echter tot dusver op de ongeneigdheid van den eigenaar, den heer Florin, af te stuiten.

Misschien staat dit in verband met besprekingen, die, naar wij vernemen, geopend zijn tusschen den eigenaar der terreinen en den vertegenwoordiger eener tweede buitenlandsche hoogovenonderneming, welke óók geneigdheid vertoond om Zuid-Limburg tot het terrein harer werkzaamheden te maken.

We vestigen met nadruk de aandacht der Nederlandsche autoriteiten op hetgeen er thans in deze streken gebeurt.

Terwijl onze eigen industrieelen, bankiers en regeeringspersonen het belang van Zuid-Limburg voor de vestiging van eene hoogoven-industrie blijkbaar niet voldoende inzien, zijn de buitenlanders reeds bezig elkaar hier de gunstige plaatsen te betwisten.

Caveant consules!

(Hbld.)

Volgens de „Limb. Koerier" moet thans reeds een derde buitenlandsche groep trachten hoogovens in Limburg te vestigen, en wel een Société hollando-belge. Deze zou het plan hebben een hoogoven en cementfabriek te combineeren en daartoe het oog hebben laten vallen op terreinen onder de gemeente Oud-Vroenhoven. De keus hiervan zou bepaald zijn door de wenschelijkheid om in de nabijheid van het spoorweg-kruispunt Maastricht zoowel als van de Zuidwillemsvaart en van een eventueel later bevaarbare Maas te liggen.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Standbeeld van Johan de Witt.

Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage hebben den Gemeenteraad in overweging gegeven, aan de commissie voor het standbeeld van Johan de Witt vergunning te verleenen, om dat standbeeld op te richten op de Plaats en het bedoelde standbeeld na oprichting in vollen en vrijen eigendom over te nemen ten behoeve der gemeente.

Het ontwerp van het standbeeld is vervaardigd door den beeldhouwer F. E. Jeltsema.

Het beeld zal eene hoogte hebben van ten minste 3 M. en zal worden gegoten van brons; het voetstuk is gedacht van grijs graniet, deels gepolijst, deels ongepolijst; het terras en de trappen zullen geheel worden vervaardigd van ongepolijst graniet van dezelfde kleur.

Kunsthandeltrucs.

Het bestuur van de »Vereeniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland« schrijft ons:

Herhaaldelijk worden in den laatsten tijd advertenties geplaatst waarin »particulieren« groote sommen bieden voor antiquiteiten, schilderijen, gravures, enz., »uitsluitend uit particulier bezit«. De argelooze bezitters, die dikwijls voor bekenden niet willen weten, dat zij zich van familiestukken ontdoen, gaan op deze aanbiedingen in en komen dan niet terecht bij »verzamelaars, die f 200,000 ter beschikking hebben voor het inrichten van een kasteele, doch bij lieden, die dikwijls niet eens een vast adres hebben en groote sommen bieden voor waardeloos huisraad en intusschen de begeerde kostbaarheden voor kleinen prijs bemachtigen.

Al worden de eigenaars zoodoende de dupe hunner eigen lichtgeloovigheid, toch is het op den duur gevaarlijk niet eens te waarschuwen tegen deze zich steeds meer uitbreidende praktijken. Reeds dikwijls is gewezen op trucs in den kunsthandel en het is zeer zeker gewenscht dat deze trucs, die aan allerlei grootspraak over O. W. zijn ontstaan dankt en even schadelijk is voor den reëelen kunsthandel, als voor de bezitters van genoemde voorwerpen, ook eens duidelijk in het licht gesteld wordt.

Personalia.

Tot architect-ingenieur om werkzaam te zijn bij de voorbereiding en den bouw van de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs heeft de raad van beheer benoemd den heer J. de Bie Leuveling Tjeenk, b. i. te Amsterdam.

Tot gemeente-architect te Werkendam is benoemd de heer J. Bottenberg, te Vlaardingen.

Voor het ambt van directeur der gemeentewerken te Hengelo zijn aanbevolen de heeren G. A. Meyer, kapitein der genie, te Den Haag, J. E. A. von Wolzogen Kühr, civiel-ing. te Den Haag, en J. C. Christiaanse, idem te IJmuiden.

Vacante Betrekkingen.

— Waterbouwkundig Teekenaar, tijdelijk, bekend met kaaimuren en spooraansluitingen. Brieven onder No. 20, bureau Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, 's Gravenhage. (1)

— Directeur der Ambachtsschool en Avondteekenschool te Appingedam. Jaarwedde pl.m. f 2500, klimmend tot pl.m. f 2900. Stukken uiterlijk 21 Juli aan den Secretaris E. van Deest te Appingedam. (1)

— Bouwkundig Uitvoerder, volkomen op de hoogte van het vak. Uitvoerige brieven No. 92159, bureau v. h. Algem. Nederlandsch Advertentieblad, te 's Gravenhage. (1)

— Woningopzichteres bij het Bouw- en Woningtoezicht der gemeente Arnhem. Jaarwedde f 800, klimmend tot f 1200. Uitvoerige brieven met uittreksel uit het Bevolkingsregister vóór 20 Juli a.s. aan den Burgemeester. (1)

— Bouwkundig Uitvoerder voor Woningbouw te Apeldoorn. Adres: Wolters & Stark te Didam. (1)

— Leeraar in Hand- en Lijnteekenen, aan de Ambachtsschool te Schiedam. Akte Ma of Mb vereischt. Jaarwedde f 1100, klimmend tot f 1600. Sollicitaties, enz. vóór 18 Juli aan den Directeur P. H. Pomes. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Teekenaar, bij Kerkhouw te Heinenoord, salaris f 75 p. maand, Br. No. 36054 bureau der Nieuwe Rott. Courant. (2)

— Bouwkundig Opzichter, ongehuwd, voor werk op de Veluwe. Salaris nader te bepalen. Uitvoerige brieven lett. J Adv. Bur. De Residentie, Papestraat 2, den Haag. (2)

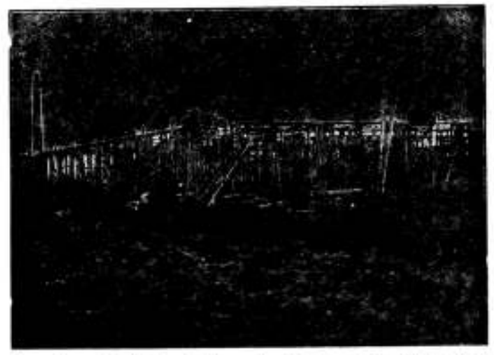
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

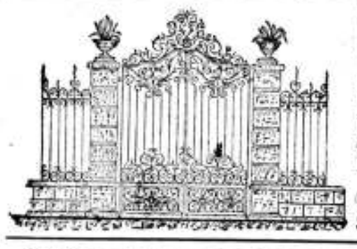
In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet huidsdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.

ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT

Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.

FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

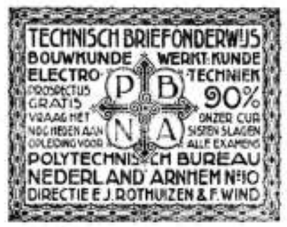
DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.

Specialiteit in **Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.**
Mariastraat 19, **APELDOORN.**

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Crane c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG ZATERDAG 21 JULI 1917. No. 29

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brivən van Jan Van Lekkərkerk aan Piit van Divər.

LEKKƎRKERK, 14/7/17.

Mijn waardə Piit,

ƎT is waaragtəg geen baantjə zig gədrongən te gəvoelən ən vlammənd brandənd sgreivən tə gaan rigtən tot hem, die men zən boezəmvriind zou willən noemən. Voor geen tiinde deel bəgreipt gə wat ər in mə omgaat, Piit! ƎT zit mə tot aan də tongwortəl en niits zal mə weerhoudən wat ik jə tə sgrijven heb aan dezə tans helaas zo durə papirən vellətjəs tə gaan toevərtrouən. Tans wil ik heləmaal niit dat jə mən briif alleen aan jə hospita voorleest, jə kunt əm meinəntwegə gərust in də Divərpost laten opnemən!

ƎT kan mə niits meer sgelən, Kerəl! ƎT moet maar aan də grotə klok. Al zouən zij zeggən: „wat is dat voor ən vent di Jan Van Lekkərkərk!" in vredesnaam . . . . .' ƎT zein wel meer lui ovər də hekəl gəhaald omdat zə Də Genəstets: „Zo spreek" in toepassing durfdən brengən! Denk niit, Piit, dat ik voor mə zelt opkom; jə weet veel jə goed, dat zoiits niit in mə zit . . . , maar ik wil hiir opkomən voor andərən?

Zeker! Ik wil hiir openlək in ən briif aan jou mə vərontwaardəging uitsprekən ovər də grenzənlozə pədantəri van sommigə arsjitektən, di zig meestər willen maken niit van ət van naturə door də omstandəghedən en naar hunnə pərsoonləke ontwikkəling hen toekomənd plekjə gronds in də argitekturalə tuin, maar botweg van „alla terrein"! Zi je Piit, dat wil ər bei mei niit in! Dat wil zo veel zeggən dunkt mə, dat di „sommigən" de andərə vakgənotən gəwoon als „sgoppəvuiltjəs" willən bəsgouən en doen besgouən door də onsguldəgə menəgtə, di men gewoonlək „publiik" noemt en waar Multatuli zo ən rankunə tegən had. ƎnfeIn . . . . dat moet hei wetən . . . . of liever moest hei wetən, maar ik houd nou eenmaal van »publiik«. Ik heb ən zeer bizondərə matə van hoogagting voor »publiik« en ik zou ət woord »publiik« zelfs wel met ən hoofdlettər sgreivən zo ik di »P« niit tə nodəg had om əm op də neu« van di »sommagən tə zettən!

Keik əns hiir, Piit! Bei di »sommagən« bəhoort nou beivoorbeeld ən tipə, di bəhoorlək gəlangəbaard, gəstrikdast en gətruid indərteid ən poosjə in Pareis bei ən kamərbəhangər zig oefəndə in patroontjəs en kriwəltjəs tə »ontwerpən« en zig daarom də weidəə titəl van »ontwerpər« toe eigəndə. Hei kwam vərvolgəns naar Holland tərug en werd ən werktuig in də hand van een der vóórmensən diir »sommagən« en was wel zo vriindəlijk zig tə gaan bəwegən op ət eerzaam gəbied van meubəlontwerp, meubəlaanmaak en . . . . meubəlvərkóóp. ƎT was en is nóg ən eerstə koopman, met ən dóórzigt zo groot, dat də tramreituigən heus niit alleen zən ontwerpərsgap hoefdən tə vərkondəgən.

ƎN rəklamə van ən tramreituig, Piit, daarme ben jə nog niit klaar . . . jə moet andərs optredən . . . jə moet langs politikə weg, agtər də bazuin van ən kopstuk, in ət zog van ət grotə levənssgip me, dan əns ondər, dan əns bovən, links en rechts greipənd, roepənd, sgrewənd, tentoonstelləndə, adverterənd . . . . alləs ondər ət oog en ondər də

direktə bəsgerming van də grotə man, voor wi jə kolporteert.

Jə moet ən »stroman« kunnən zein; jə moet jə zóver vooruitdringən, dat jə met jə neus tot aan də rand van ən »bureau-ministre« weet tə komən en də daarop liggəndə bəsluitən zoodanəg bəblazən en bəgogələn, dat jə ər zelf als ət warə in təregt komt in diin geest, dat jə aangəsteld wordt van hogərhand ən kundəgən bouwmeester ən klap om də orən tə gevən, door als hem opgədrongən figuur te ləvərən wat jə protektor gəliift tə ontwerpən en wat jei gəliift tə vərkopən! Zi jə Piit! Dat is handəg! Dat moet jei em in Divər ook gaan lappen, al heb jə daar maar ən »bureau-maire« tot jə bəsgikking.... Dat hindərt niit.... jə zorgt ən ondərgəsgiktə van jə »maire«, di zig vərbeeldt »kunst« tə vərstaan op jə hand tə kreigən.. en ət pleit is weldra bəslegt! Ik bəweer niit, dat et jə direkt zal lukkən, omdat ik tə goed weet, dat jei niet tot ən sluwheid in staat bent.... maar als alles om jə heen nou eenmaal »Kaufmännisch« wordt ingəpikt..... mag jə dan zelf óók geen »koopman worden? Geloof mə Piit — di vərvloektə oorlog... (in də kunst) én in nòg wat? Daarovər zullən wə ət latər wel eens hebbən! Wat mei anbəderft.... ik houd mə tegənwoordəg maar met „preisvragən" bezig. Daar ik zelf nog nooit in ən juri gəzetən heb, bəhoor ik tot ət deel dat medoet aan ət oplossən van ət »raadsel« en.... dat nimmer ən »preis« kreigt! Ət is wel vərveländ, Piit, want tussənbeidən sgaam ik mə voor mən eigən jongəns. Dər stondən ər ən poosjə gəledən twe van də tiin mə uittəlaggən; ik hoərdə duidələk Kees tegen Dirk zeggen: „Də ouwə heeft weer niks!" en ən greinslag ontsiirde ət andərs zo aanvallag gəlaat van mijn óók in ət »vak« zeinde oudstə. Ət volgənd jaar komt hei in »de pepərmuntə-kommissi voor preisgragən« zou i-zelf zeggen. Hei bədoelt natuurlək: „de permanentə comissi voor preisvragən" maar kom aan, ən aardəgheid laat ik daar!

Də twedə van mə komt bei ən volgəndə vakaturə in də Vakkommissi, jə weet wel, Piit, (ik onthou di dingən zo slegt) di Kommissi, di bovən alləs en idəreen uit heeft tə bəslissən aan welkə **„Kunstənaar"**, iits moet wordən opgədragən! Ja, di jongən is reusagtəg knap. Hei heeft ət gouə horlosje van də ambagtschool vərledə jaar gəhaald en had ən »negen« voor zən pleistər. Ik heb ook wel ens ən pleistər voor mən negənoog gəhad, toen ik jong was, maar wat heeft ət mei geholpen, Piit??

Ik roep jou tot gətuigə: Was ik niet bei? En wat is ər van mij geworden? Ən bannəling op Lekkərkerk, en mensəsgu wezen, di alləs om zig heen ziit prospərerən en t-t aanzien komən en di uit grondəgə zelfkennis tans liefst buitən sgot bleift, daar hei tə goed weet, dat al di zoogənaamdə glori van andərən ook zein glori is bei slot van rekəning. Al is datgenə wat jə opgədragən wordt ook nog zo weinəgbəduidənd, beivoorbeeld iits wat ən beetjə bərust op eigən talent en studie.. of, zo iets... dan kun jə daarin tog jə glori vinden! Ik kendə (van uitərlək maar, hoor!) ən reetvegər bəi də tram, di in zein soort en zekərə persoonləkheid rəpresenteerdə, daar nimand zo goed reetveegdə als hei. En per slot van rekəning komt alləs neer, op ət »hoe« je iits doet, niet op ət wat jə doet.

Dat zag jə bovən uit de besgreiving van di »ontwerpər«.

Daarom Piit, ben ik zo blei en gəlukkəg met mən lot! Ik heb voor niks niit ət regt: D. D. Z. I. H. W. K. Z. S. agtər mən titəl tə zettən! Als ik in Dən Haag kom dan leef ik heləmaal weer op als ik mojə gebouwən voorbei kom. Dan bleif ik tot vərbazing van sjofeurs soms middən op dən weg staan om tə studerən. Heerlijk! 't Hoekjə van də Prinsəstraat en agtər ət Stadhuis ziit me dikweils »face«. Ik begreip mə beigot niit Piit, waarom dat gebouw niit tot »ministeri van landbouw« wordt benut..., Met di paardəkop en di koejəkop, di lewən en di ojəvaar.. heus... zij haddən et Bezuidenhoutpaleis kunnən uitsparən. Ət meestərlijkə van dat Prinsəstraat-vərzekəringsgəbou vliegt jə zó in jə gəzigt, Piit! — Je moet óók ens ovərwippən en jə komən lavən! Tot zelfs də lettərs op de gevəls zein oorspronkelijk en tipə van et groot sjəni, dat sgiip. Dan dwaal ik verdər naar də kledərmakərei aan də niwə vərkeersweg. Piit, Piit... jə Drentsə sgapən zein dər niks bei! Dər zittən ər dri daar aan də gevəls, knappiis in də wol, dat bəloof ik jə, al maar tə turən wat ər tegənovər hen zal komən in də toekomst. Gəlukkəg dat aan də ovərkant nooit də sgaapskop als simbool zal zein tə bezəgən.... Bewahre!... En, let vooral op di St. Maartən, di zən jas middəndoorsabəlt... Manjifiik, Piit!

Daar kun jə geen labbərdaan voor etən, al is də stokvis bei də hand.... Nu dagt ik ən Lekkərkerkər »witz« tə lancerən en bəspeur dat ik mə vərgis... »di St. Maartən heeft bətrekking op də kledərmakərei« brengt mən vrou mə ondər ət oog... Nou! mei ook goed! Wat kapot is moet gəmaakt wordən, dat spreekt!

Maar bei də schurftəgə gevəlhuid van ət Herəngragtpakhuis, Piit, bəzweer ik jə, dat ik mə amuzeer en dat ik veel leer van də »kunst« om zo gəbouen tə fabricerən. Ət wordt zo langzamərhand ən Earls-court, ən Lunapark, ən Niniveh Babylon-Hindoe-Batavo mixtum compositum, dat Haagje!

Ik ga ən brandjə halən bei mən zwagər aan də zagərei. Ik en nog ən paar armoedzajərs mogən soms wat kruimpjəs van zən dis grajən.

Daarom »stop« voor dezən keer!

Hadi Piit! Jə toegənegən

JAN VAN LEKKERKERK.

Arsjitect D. D. Z. I. H. W. K. Z. S.

Vereenigingen.

DE NIEUWE KOERS IN A. ET A.

Zij, die nog wat gevoelen voor het behoud en de ontwikkeling van het bouwkundig vereenigingsleven, en de stroomingen der laatste jaren daarin hebben gadegeslagen, hebben het in Architectura et Amicitia steeds gewaardeerd, dat deze vereeniging zich tot heden onzijdig heeft weten te houden tegenover de beweging voor de z.g. vakbelangen.

Wij hebben er reeds meermalen op gewezen, dat o.i. het groote, algemeene vakbelang door deze beweging niet bevorderd wordt, en dat die veelberedeneerde vakbelangen dikwijls blijken, niet anders te zijn dan de persoonlijke belangen van een kleine groep.

Thans echter schijnt ook de vereeniging A. et A. aangetast door de reorganisatiekoorts, die o.a. in de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zulke groote verwoestingen heeft aangericht. Het onlangs opgetreden nieuwe bestuur schijnt zich geroepen te achten de oude grondslagen, waarop de vereeniging zich ontwikkeld heeft, tijdperken van vruchtbare werkzaamheid en opgewekt leven heeft doorgemaakt en zich trots tal van moeilijkheden heeft weten staande te houden, radicaal ondersteboven te werpen.

Wel heeft dit slooperswerk, naar men ons wil doen gelooven, ten doel, ruimte te maken voor nieuwe fundamenten, om daarop een nieuw gebouw op te trekken, maar het bestek hiervan, dat in den vorm van nieuwe concept-statuten door het nieuwe bestuur aan de leden is voorgelegd, maakt inzonderheid wat de fundamenten betreft, niet den indruk, de vrucht te zijn van een degelijke voorbereiding van een zoo gewichtige hervorming, als men het Genootschap wil doen ondergaan. Het ligt thans niet in onze bedoeling deze concept-statuten en de discussies, die daarover reeds in eenige ledenvergaderingen gehouden zijn, tot het voorwerp van gedetailleerde beschouwingen te maken. Die discussies hebben geleid tot het uitschrijven van een referendum en ofschoon dit referendum niet den doorslag zal kunnen geven, wanneer het op stemmen aankomt, doch daaraan slechts de kracht van een advies zal worden toegekend, zal het ons zeer benieuwen of er uit zal blijken in hoeverre de leden in het algemeen met de reorganisatieplannen zijn ingenomen. Onverdeeld gunstig zullen de meeningen zeker niet zijn, dit meenen wij te mogen aannemen op grond van een brief, door een oud-bestuurslid van het Genootschap dezer dagen aan de leden rondgezonden en van den volgenden inhoud:

L. S.

Ondergeteekende heeft de eer U uit te noodigen Uw stem te onthouden aan elk voorstel tot hervorming van het Genootschap „A. et A.", zoo de wensch daartoe — wat momenteel allerminst het geval is — niet rechtstreeks voortkomt uit het Genootschap zelf.

Het gaat toch niet aan, dat een groepje leden met een vereenigingservaring gelijk nul, „A. et A." even wil omzetten in een debatingclub, waar men zal trachten uit te maken: wie kunstenaar, wie aesthetisch begaafd is.

Tot het opstellen der daartoe vereischte criteria — wat op een der vorige vergaderingen het uitgangspunt elker actie genoemd werd — kon men het nog niet brengen, wat begrijpelijk is. Thans zal de Commissie van Onderzoek hare krachten daaraan mogen wijden.

M.i. gaat het te ver

zoo men, met een niet nader te qualificeeren gebaar, een streep wil gaan halen door alle werk van ernstige, hoogstaande voormannen;

zoo den technischen krachten, als „niet tot de goden behoorende", de deur zal worden gewezen;

zoo de Buitenleden bij voorbaat reeds buiten de gemeenschap worden gesloten wijl voor hen in het heilige der heiligen geen plaats meer is.

Wat „A. et A." daarentegen op het oogenblik meer dan noodig heeft, is:

a. een Bestuur en een Commissie van herziening (niet hervorming, want dat is niet wettelijk) met kennis van zaken, speciaal wat betreft het schoon verleden van „A. et A.".

b. eene verscherpte bepaling omtrent de toelating van leden; in het algemeen bedoelende een zuivering door uitsluiting van al die elementen, die in een algemeen bouwkunstlichaam (niet te verwarren met „verkapte vakvereeniging") niet thuis behooren.

Meer niet, doch ook niets minder.

ADR. MOEN.

Amsterdam, Juli 1917.
Valeriusstraat 16.

* * *

Veeljarige ervaring in de zaken van het Genootschap geeft den heer Moen alleszins recht zijn waarschuwende stem te doen hooren en onopgemerkt zullen zijn woorden dan ook wel niet blijven, zoodat daarvan wel eenige invloed op den uitslag van het referendum te wachten is.

Wij willen daarop niet vooruitloopen, doch alleen hieraan toevoegen, dat wij er geenszins bezwaar in zien, dat een nieuw bestuur met nieuwe denkbeelden voor den dag komt. Integendeel, het Genootschap heeft er meestal baat bij gevonden, dat het met den tijd medeging en zich telkens opnieuw herzag, maar medegaan is iets anders dan zich laten meedesleepen. Er zijn beginselen, die van de tijdsomstandigheden onafhankelijk zijn. Wie een leidende positie in de maatschappij wil innemen doet beter, daaraan vast te houden, dan zich te richten naar een windwijzer, die elk oogenblik een andere strooming aanwijst. Bovendien, om een hervorming tot stand te brengen moet men over meer tact beschikken, dan waarvan het nieuwe bestuur tot heden blijk heeft gegeven.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Het Bestuur der Maatschappij heeft het volgend adres verzonden:

Amsterdam, 12 Juli 1917.

Aan den Gemeenteraad van Rotterdam.

Edelachtbare Heeren,

Uit de oproeping in de dagbladen vernam het Bestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten, dat eerlang in Uwe Gemeente benoemd zal worden een Directeur voor den Gemeentelijken Woningdienst.

Blijkens de bepalingen der Verordening regelende dezen Dienst, is de taak, door hem te vervullen, niet alleen van bijzonder belang voor de Volkshuisvesting, doch tevens voor de vele vraagstukken, die daarmede in onmiddellijk verband staan.

Naast de economische vraagstukken zijn het die van aesthetischen en stedebouwkundigen aard, die zeer op den voorgrond treden, en om behartiging en oplossing vragen, en zonder aan de belangrijkheid der eerstgenoemde iets te kort te doen, mag de waarde van de laatste niet te gering of als van slechts bijkomstigen aard worden beschouwd.

Het zal dan ook geen nader betoog behoeven, dat de man, die aan het hoofd van den Dienst wordt geroepen, iemand moet zijn die, naast een groot organiseerend talent en de onmisbare technische en administratieve kennis, de bekwaamheden bezit, om de vraagstukken die zijn dienst ter oplossing krijgt ook in bouwkunstig opzicht volkomen te beheerschen, en daardoor in staat te zijn mede te werken aan eene algemeene verfraaiing van het stadsbeeld.

Het Bestuur van de M. B. V. A. gehoord de Plaatselijke Commissie van leden M. B. V. A. te Rotterdam, neemt daarom de vrijheid er bij Uw College ten ernstigste op aan te dringen, uit de ongetwijfeld talrijke sollicitanten, slechts hem te kiezen, die, 't zij krachtens zijn opleiding en loopbaan, 't zij door wat door hem op 't gebied van woning- of stedebouw reeds is gepraesteerd, de bewijzen heeft gegeven, de rechte man op de rechte plaats te zijn, en geeft in verband hiermede als zijne meening te kennen, dat een Bouwkundig Ingenieur of een Architect in de eerste plaats in aanmerking behoort te komen.

't Welk doende enz.

Het Bestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst,

Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten,

w.g. A. BROESE VAN GROENOU, Voorzitter.

J. WESSELIUS, Secretaris.

NEDERLANDSCHE AANNEMERSBOND.

In de algemeene vergadering van den Nederlandschen Aannemersbond op 10 en 11 Juli j.l. te Rotterdam gehouden, hield de voorzitter van het hoofdbestuur, J. N.

Hendrix, een openingsrede, waarin hij zeide, dit met gemengde gevoelens te doen.

Nog altijd toch is een groot deel van Europa, ja van de geheele wereld in den meest gruwelijken oorlog gewikkeld, dien de geschiedenis ooit aanschouwde. Wel danken wij God, zei spreker, dat de wijsheid en voorzichtigheid van onze Hoogste Landsvrouwe en hare raadslieden ons tot heden voor het ergste, den oorlog zelven, bewaarden, maar toch zien wij met een gevoel van wrevel en ergernis, hoe ook in ons land talloos velen de jammerlijke gevolgen van deze gruwelijke verwarring moeten ondervinden.

Die gevolgen vertoonen zich zeker op de eerste plaats bij de uitoefening van het bouwbedrijf.

Spr. herinnerde hoe hij reeds het vorig jaar, te Delft, waarschuwde tegen het roekeloos inschrijven naar werken, indien niet verrekening voor de stijging der materiaalprijzen is bedongen. Maar de toestand van 1916 was normaal te noemen vergeleken bij den toestand van dit oogenblik. Wat wij, ten aanzien van de meest-noodige bouwmaterialen, sinds den aanvang van dit jaar hebben ondervonden, grenst aan het ongelooflijke. IJzer en cement b.v. zijn bijna niet meer te krijgen. De prijs van ijzer is, voor zoover hier en daar nog iets voorhanden was, verdriedubbeld. De prijs van cement stijgt van f 25 per 1000 K.G. tot f 140 en hooger. En hetzelfde doet zich voor bij nagenoeg alle overige materialen. Metselsteen is tengevolge van de duurdere brandstof en hoogere vrachten gestegen tot ongekende prijzen. Gips is bijna onmogelijk te verkrijgen, glas, o.a. draadglas, verdubbeld in prijs. Zelfs artikelen, welke vroeger niet geteld werden, zooals draadnagels en dergelijke, stijgen van f 15 tot f 100 en daarboven per 100 K.G.

Wel heeft de regeering getracht door instelling van distributie-commissies althans eenigszins regelend op te treden, doch de beste papieren distributie-regeling moet falen, indien er niets te distribueeren valt.

Spr. herhaalde daarom met den meesten aandrang zijn waarschuwing van het vorig jaar, geen overeenkomsten van aanneming af te sluiten, indien niet verrekening van materiaal-prijzen is toegelaten en het daaruit voortvloeiend nadeel voor rekening van den aanbesteder komt. De ervaring heeft aan het dagelijksch bestuur van den Bond, bij de talrijke aanvragen om hulp en voorlichting, welke dagelijks inkomen, geleerd, welke rampzalige gevolgen voor tal van aannemers zijn ontstaan door de uitvoering van werken, welke in dezen oorlogstijd zijn aangenomen. Velen zijn ten gronde gericht daardoor of worden met ondergang bedreigd.

Voor zoover die aannemingen werden gedaan in den tijd, dat zulke ontzettende prijsverschillen niet konden worden verwacht, zijn die aannemers, buiten hun schuld, slachtoffers geworden van dezen verschrikkelijken oorlog. En het hoofdbestuur heeft begrepen, hoe het zijn plicht was allen, die voor het einde van 1915 werken hebben aangenomen, te helpen om vergoeding te krijgen voor de schade door hen geleden, tengevolge van de moeilijkheid om de noodige materialen te bekomen. En gelukkig mag geconstateerd worden, dat bijna overal de billijkheid om den aannemers die schade te vergoeden, wordt gevoeld. Vele openbare besturen zijn daarbij voorgegaan. Spreker bracht hun gaarne daarvoor een woord van oprechten dank.

Maar zij, die thans nog werken aannemen, zonder behoorlijk gedekt te zijn voor die prijs-stijgingen, zullen zich straks niet kunnen beroepen op onwetendheid, wat de toekomst brengen zou. Indien zij, tengevolge van het roekeloos inschrijven schade lijden, zal voor hen moeten gelden: „Het was uw eigen schuld."

Spreker achtte daarom deze waarschuwing zoo dringend noodig, omdat er blijkbaar tal van directies zijn, die nog maar niet willen of kunnen begrijpen, dat er oorlog om ons woedt en die aan de uitvoering der werken eischen blijven stellen, alsof wij leefden te midden van de meest normale omstandigheden.

Maar naast het gevoel van neerslachtigheid, gewekt bij het zien der ellende om ons heen, zijn er toch ook factoren aan te wijzen, welke aanleiding geven tot tevredenheid en blijdschap. Van dat gevoel wilde spreker blijk geven bij het zien hoe de Aannemersbond, juist gedurende dezen crisis-tijd is vooruitgegaan, zoowel door innerlijke kracht getuige het schitterend resultaat verkregen met de bindende besluiten — als in ledental. Ook de Nederlandsche aannemer gevoelt meer en meer behoefte aan eendrachtig optreden ten einde zijn belangen te kunnen beschermen. En daarvoor bestaat alle reden. De positie van den aannemer is bij uitstek moeilijk. Eenerzijds wordt door de vaagheid en onbillijkheid van de meeste bestekken zijn aandacht voortdurend in hooge mate gespannen; steeds wordt getracht zijn verantwoordelijkheid buiten redelijke grenzen te verzwaren. Anderzijds staat hij tegenover de steeds hooger wordende eischen der arbeiders bij hun streven naar lots-verbetering; een streven, hoe begrijpelijk op zich zelve ook, maar waarbij zoo dikwijls verzuimd wordt rekening te houden met hetgeen mogelijk en bereikbaar is. Daarnaast staan de leveranciers e. d. g. waarvan ongetwijfeld de meesten in dezen crisistijd getoond hebben eerlijk en loyaal hunne verplichtingen te willen nakomen, maar waarbij toch ook en zelfs niet de kleinere of tweede-rangs firma's werden aangetroffen, die zich niet hebben ontzien om de meest nietige voorwendsels hun contracten te verscheuren, om straks, maar dan tegen hoogere prijzen, de reeds eenmaal verkochte goederen aan derden van de hand te doen.

Tegenover die bezwaren, van zoo vele kanten dreigend, dient de aannemer gereed te zijn, om desnoods door krachtige actie, zijn positie te verdedigen. De Nederlandsche Aannemersbond zoekt geen strijd. Hij wil niets liever dan door overleg en overreding anderen te overtuigen van zijn goed recht. Maar de nuchtere praktijk heeft nu eenmaal geleerd, dat zulk woord ter overtuiging spoediger ingang vindt, indien het waar noodig kan steunen op een krachtige daad.

Daartoe is noodig eensgezindheid. Tot die eensgezindheid wekte spreker de leden bij vernieuwing op en hij hoopte dat deze algemeene vergadering, evenals hare voorgangsters, van die zelfde gevoelens blijk zou geven.

Prijsvragen.

RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Op de prijsvraag voor een gebouw der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, zijn 114 antwoorden ingekomen, onder de volgende motto's.

1. R. A. met Amsterdamsch wapen (vignet).
2. Leo.
3. Helena.
4. Mens agitat molem.
5. Jacob van Campen.
6. Adelheid.
7. Athena.
8. Assa.
9. A. Z. (in cirkel).
10. F. F. F.
11. R. A. $\frac{V}{A}$ B. K. (vignet).
12. Symetrie.
13. U. S. A.
14. 2 Maart 1886, & 14A. Marcel. (14 en 14A onder één naambrief ingezonden.)

15. Iktinos.
16. Praktijk (vignet).
17. Strijdt met beleid (id.).
18. Wapen van Amsterdam (geteekend).
19. Pax.
20. Academie du Royaume.
21. Noorderlicht.
22. 1917.
23. Amstelodamum.
24. Onbekende arbeid.
25. W. O. (monogram).
26. Hareit.
27. Amestella.
28. R. S.
29. Modus vivendi semen est architecturae. Coltura modus ordonnandi. Scribendi tamen non aedificandi.
30. Ordenen.
31. X. L.
32. Ideaal.
33. M. H.
34. X. Z.
35. Amsterdam.
36. R. A.
37. Kompakt.
38. Noordelijke Nederlanden.
39. Lage landen.
40. Amsterdamsch wapen, waarboven ster (geteekend).
41. Duo.
42. Vivat Academia.
43. Arsuna.
44. Academos.
45. Schets.
46. Centralisatie.
47. St. Lucas.
48. De schoone jacht.
49. Ne Jupiter quidem omnibus.
50. Betonpaal (geteekend).
51. Noordlicht.
52. Na den wereldoorlog.
53. Ida.
54. In Amstelstad.
55. Andante.
56. Arti.
57. Tusschen Amstel en Schinkel.
58. Fugit hora.
59. Licht.
    A.
60. A. B. K. in cirkel.
    K.
61. Non confractus, non divisus.
62. Amsterdam Zuid.
63. P. R. A. B. K.
64. Inkt.
65. Ad finem.
66. Addio.
67. De tijd hare kunst, de kunst hare vrijheid.
68. A. V. B. K. in cirkel.
69. Holland.
70. Twee driehoeken in cirkel (geteekend).
71. 1914—1917.
72. X.
73. Groot Amsterdam.
74. Epictetus.
75. Arti addicta.
76. X.
77. Y.
78. Z.
79. Elk vogeltje....., enz.
80. Herleving.
81. Cosi
82. Eenvoud.
83. VI
84. A. B. K. (monogram in ruit).
85. 2 ✕ A : Z + 1 op het Noorden.
86. Hanny.
87. Hellas (naambrief en correspondentie-adres ontbreken).
88. Homo.
89. Noorderlicht.
90. Grondplan.
91. Psyche.
92. Zuid
93. Sint Lucas.
94. Nulla dies sine linea.
95. Centrum.
96. S. P. Q. A.
97. In A'dam Zuid.
98. G. R. A. V. B. K. A.
99. Res, non verba.
100. Te weinig tijd.
101. Bruid der materie (vignet).
102. Maximum in minimum.
103. Zuid
104. Academiegebouw.
105. Pallas.
106. Driehoek in twee cirkels (geteekend).
107. Y in cirkel (geteekend).
108. Doet nuttig werk.
109. Boeddha.
110. B. H. R. A. M.
111. Incipit vita nova.
112. Mars.
113. Harmonie.

Ingezonden Stukken.

(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.)

NOG EEN TUINSTAD.

In „de Opmerker van 30 Juni jl. komt een artikel voor, overgenomen uit „Ons Eigendom", getiteld „Nog een tuinstad" en handelende over de Coöperatieve Productie-, Handels- en Distributievereeniging „Evolutie", op welk artikel het mij noodig toeschijnt een antwoord te laten volgen. Ik geef toe, dat het regelmatiger zou zijn mijn artikel te richten tot de redactie van „Ons Eigendom". Ik vreesde echter, dat het niet zou worden geplaatst en bovendien al werd het geplaatst, dan acht ik den lezerskring van dat blad toch van eene levensbeschouwing, die zoozeer afwijkt van de onze, dat het vrijwel nutteloos zou zijn mij tot hen te richten, zoodat ik het beter oordeelde mij te wenden tot de lezers van „de Opmerker".

Ik moet dan zeggen, dat ik niet dan na eenigen tweestrijd er toe overging bedoeld artikel te beantwoorden. Ik vroeg mij nl. af, of het inderdaad wel de moeite waard was op een dergelijk stuk, waarin zoo duidelijk de bedoeling van verdachtmaking voorzit, in te gaan. Maar omdat het tenslotte gaat om een zaak, die door ons van groot gewicht wordt geacht en die in elk geval te goed is om door den eerste den beste naar beneden te worden gehaald, achtte ik het mijn plicht een woord van protest te doen hooren, temeer omdat door de lezers in het algemeen nog maar te veel gewicht wordt gehecht aan alles, wat in hun blad verschijnt en daardoor bij velen een indruk omtrent „Evolutie" zou worden gevestigd, die geheel bezijden de waarheid is.

En nu ik de gronden uiteen heb gezet, die mij er toe brachten het artikel te beantwoorden, lijkt het mij nuttig eens na te gaan, wat vermoedelijk de oorzaak is van het verschijnen van dergelijke artikelen, en voornamelijk in dezen toon.

Ieder normaal, gezond mensch weet, dat onze maatschappelijke toestanden niet zijn, zooals zij behooren te zijn. Nu zijn er menschen, die uit een stoffelijk oogpunt beschouwd, profijt hebben van de bestaande maatschappelijke verhoudingen en er zijn anderen, die daarvan groot nadeel ondervinden. Deze ongelukkige verschijnselen hebben door alle eeuwen heen sommige menschen aangespoord verbetering te zoeken. Evenwel in den regel met weinig succes en wel voornamelijk door geniepige tegenwerking en verdachtmaking door de bezittenden, de parasiteerenden en door kleingeloovigheid van de bezitloozen. „Evolutie" nu wil ook een poging doen de verhoudingen in onze samenleving te veranderen, en een artikel als het bewuste tracht dit op de bovenomschreven wijze tegen te gaan.

De schrijver van het artikel haalt daarin het standpunt en het doel van „Evolutie", zooals die in de statuten zijn neergelegd, aan, en nu had ik graag in de eerste plaats van hem gehoord, hoe hij daarover denkt. En dan zijn er maar twee mogelijkheden. Hij acht ons streven goed voor de maatschappij of verkeerd. Vindt hij het verkeerd, welnu, niemand belet hem om dan ook de redenen duidelijk te maken, waarom hij zoo denkt.

Maar niets van dat alles.

„Eenheid", waarin een artikel over „Evolutie" verscheen, vindt hij een „heel eigenaardig" weekblad. Van Mr. Wittemans, de schrijver van dat artikel, vindt hij het noodig te vermelden, dat hij is een „gevluchte Belg". Dergelijke bijzonderheden zijn nu voor den lezer wel buitengewoon interessant, maar zij hebben met de zaak zelf bijzonder weinig te maken.

Voorts is de wijze, waarop wij aan beginkapitaal trachten te komen niet naar zijn zin; welnu, ook niet naar den onzen. Weet hij een beteren weg, dat hij dien dan aan ons meedeele. Van onze contributie à 1 dubbeltje in de week een bouwsom te besparen, duurt wat lang. Doch ook deze kwestie raakt niet het doel van onze vereeniging.

Maar het is nutteloos op deze wijze voort te gaan. De zaak, waar het op neerkomt, is deze. De wijze, waarop hij ons bestrijdt, geeft mij de overtuiging, dat hij innerlijk weet, dat wij in deze het ruime en hij het bekrompen standpunt inneemt, dat hij weet, dat wij werken voor het algemeen belang (en daardoor ook voor ons persoonlijk), dat wij de maatschappelijke toestanden, die thans aanleiding geven tot oorlogen en straks hongersnood en revolutie zullen veroorzaken, willen hervormen, terwijl hij den bestaanden toestand, als schijnbaar voordeelig voor hem en zijns gelijken, wil handhaven. En omdat hij dit alles weet, doch niet openlijk voor zijn egoïstisch standpunt kan uitkomen, als strijdig met de algemeen menschelijke moraal en toch genoodzaakt is onze beweging te bestrijden, zocht hij den aanval langs allerlei achterwegen en sluippaden.

Ik geef hem de verzekering, dat wij hem op deze wegen niet zullen volgen.

Indien hij meent ons te kunnen overtuigen, dat de drijfveer van ons handelen verkeerd is, d. w. z. schadelijk voor de gemeenschap, dan ben ik bereid opnieuw in discussie te treden.

Belangstellenden in onze vereeniging, die zich niet uitsluitend in het bouwvak beweegt, doch werklieden-associaties tracht te vormen voor alle bedrijven onder een centraal beheer, kunnen nadere inlichtingen bekomen bij den secretaris van „Evolutie" A. Bas, Tasmanstraat 20 Den Haag.

W. C. JANSEN,
Secretaris van de propagandacommissie van „Evolutie".

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 28. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
De waarde van het copieeren en compileeren van oude stijlvormen en van het zich inspireeren op oude gegevens, door K. P. C. de Bazel. Voordracht, gehouden op het Algemeen Kunstcongres te Amsterdam.
Verslag van de 55ste vergadering der Club van Utrechtsche leden van A. et A. van 6 Juli 1917
Prijsvragen.
Uit boeken en tijdschriften.

DE BOUWWERELD No. 28. Over Baksteenarchitectuur in Vlaanderen, door Huib Hoste (vervolg), met afbeeldingen.
Uitbreidingsplan voor Voorburg (vervolg).
Gemengde berichten.
Prijsvr., examens, enz.
Personalia.

DE INGENIEUR No. 28. Ir. J. J. de Jacob, levensbericht, door ir. H. P. Maas Geesteranus (met portret).
De tanks van Frahm om het slingeren van zeeschepen te verminderen, door ir. J. C. Arkenbout Schokker, met afbeeldingen.
Proeven tot het tegengaan van het roesten van het ijzer in gewapend beton, door ir. N. C. Lambrechtsen, met afbeeldingen.
Het Suezkanaal in 1916, door ir. W. F. Leemans.
Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 30 Juni 1917 te Rotterdam.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 28. Ons bondsbestuur. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de vakbeweging. — Gemengd. — Correspondentie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 28. Officieele mededeelingen.
Uit de practijk van het Aannemersbedrijf.
Gemengde mededeelingen.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in afl. 11: Oliereservoirs, door Ir. S. L. A. Orie. — Oliereservoirs van gewapend beton, door Ir. B. A. Verheij. — Perkuhn's waarnemingen omtrent scheuren in gewapend-betonconstructies, door Ir. Y. M. D. Kentie. — Scheuren in gewapend-betonconstructies, door Ir. B. A. Verheij. — Nieuwe formules voor de berekening van waterleidingbuizen, door Ir. F. J. Vaes. — Aangevraagde Octrooien. — Boekbespreking. — Literatuur overzicht. — Tweede Nederlandsche Jaarbeurs. — Uitslag van aanbestedingen.

Varia.

KALK UIT MARMER.

Marmer werd in Amerika het eerst ontdekt in 1835 in West-Rutland (Vermont). Er werd toen een poging gedaan om ze te branden en er kalk van te maken. De pogingen in die richting hadden geen succes en de kalkindustrie maakte plaats voor de marmerfabrikatie. Het marmer werd met behulp van springmiddelen losgewerkt, totdat in 1863 de Wardwell-snijmachine werd uitgevonden. Die machine bevatte vijf beitels, die door handkracht op en neer bewogen werden, de uitgeoefende kracht was voldoende om door het marmer te komen.

Het is gemakkelijk te begrijpen dat zich in zoo'n groeve een groote hoeveelheid blokken en onregelmatige stukken bevinden, die onbruikbaar zijn voor monumentale of bouwkundige doeleinden. Er lag b.v. een stapel van achtduizend stukken marmer, die tot nu toe slechts als afval beschouwd werden. Kort geleden is er echter in West-Rutland een moderne branderij opgericht met het doel van dit afval kalk te maken en wel ongebluschte kalk, gebluschte kalk en twee soorten kunstmest.

Blokken marmer welke meerdere tonnen wegen, worden van de platte spoorwagens, waarmede ze aangevoerd worden, afgenomen en in een steenbreker gestort, welke geplaatst is aan het eind van deze moderne installatie en waar de stukken gebroken worden in brokken van ± 5 à 20 cM. diameter. Deze kleine stukken worden in een draaienden breker geworpen, vanwaar ze in een walswerk komen. Nadat ze deze werktuigen gepasseerd zijn, wordt het materiaal gebracht in het koude einde van een langzaam wentelende trommeloven van 36.6 M. lengte en 2.44 M. diameter. Hier wordt het materiaal blootgesteld aan een temperatuur van 1000° Celsius. Hierdoor wordt het koolzuur uitgedreven zoodat het calciumoxyde (= ongebluschte kalk. Vert.) overblijft

Als het materiaal door zijn eigen gewicht uit de draaiende oven komt, valt het in een wentelende cylinder van 1.50 M. diameter en 15.15 M. lengte, welke onder den oven is geplaatst. Hierin wordt de kalk afgekoeld, daarna in een elevator gebracht, gezeefd en in groote bakken geplaatst. In dezen toestand is het bekend als levende kalk. Het is gelijk aan de op de gewone wijze gebrande kalk, echter in poedervorm, waardoor ze gemakkelijker gemengd wordt met andere materialen en minder snel tot zelfblussching overgaat dan ongebluschte kalk in bonkvorm. Van de bakken gaat ze door een elevator en een serie cylinders, waar ze ygemengd wordt met een hoeveelheid water. Het materiaal komt uit de cylinders als een wit eenigszins samenhangend poeder en om de laatste harde deeltjes te verwijderen wordt het door een lucht seperator (d.i een machine welke door een luchtstroom van bepaalde sterkte de fijne deeltjes wegblaast, zoodat de steentjes, enz., achterblijven. Vert.) geleid. Hierna gaat het materiaal direct naar de afdeeling waar het verpakt wordt. Het product is thans bekend onder den naam van gebluschte kalk. Dit wordt gebruikt voor bouwkundige doeleinden en bij een aantal chemisch eomzettingen in fabrieken. Gebluschte kalk heeft een aantal voordeelen boven ongebluschte, vanwege hun zuiverheid en gelijkvormigheid.

Voor landbouwdoeleinden wordt de fijngestampte kalksteen door een elevator naar een molen gebracht, waar het tot een fijn poeder wordt vermalen, de graad van fijnheid hangt af van het doel waarvoor het noodig is. Dit product is bekend onder den naam van gemalen kalksteen. Dit wordt gebruikt als meststof en de resultaten die hiermede verkregen worden zijn beter dan die met gewone fijngemaakte kalksteen, daar het nog een weinig levende kalk bevat.

Het gebouw, waar de kalk verpakt wordt, heeft een capaciteit van 2000 ton. Alle gebouwen zijn opgetrokken van ijzer, terwijl dakbedekking en wanden van gegolfd plaatijzer zijn gemaakt. Alle machines worden door aparte motoren aangedreven; de hiervoor benoodigde stroom wordt geleverd door een waterkracht-station, terwijl de hitte benoodigd voor de groote oven geleverd wordt door een gasinstallatie welke speciaal voor dat doel gebouwd is.

Voordat de roteerende horizontale oven ingevoerd was, kon een groot gedeelte van het marmer niet in kalk omgezet worden, daar door de grootte van de zich in de vertikale oven naar beneden bewegende massa marmer de gaten in de roosters verstopt raakten, waardoor er geen voldoende trek meer door de oven kwam. Dit euvel werd in studie genomen en is thans absoluut verholpen door het gebruik van de horizontale draaiende trommel. De hier bedoelde steengroef is een van de groote reeks groeven welke met succes geopend zijn aan de westelijke helling van de Green Mountain Range in Vermont bij de plaatsen Rutland, Proctor, enz. De vlucht van deze industrie heeft een dergelijke groote aangenomen, dat de productie zoowel in hoeveelheid als in opbrengst zeer groote cijfers beslaat. Het is niet een van de kleinste industrieën in Vermont.

(Scientific American.)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Assistent, voor landmeten, waterpassen en geodesie, aan de Technische Hoogeschool te Delft. Sollicitatie bij den hoogleeraar H. J. Heuvelink te Delft. (1)

— Tijdelijk Ingenieur v. d. Waterstaat, voor brugontwerpen voor het Maas-Waalkanaal. Jaarwedde f 1800, klimmend tot f 2400. Stukken voor 30 Juli a.s. aan den Ingenieur van den Rijkswaterstaat J. Lely, Mariënburg 80, Nijmegen. (1)

— Ingenieur-Directeur van Gemeentewerken te Eindhoven, jaarwedde f 3500, klimmend tot f 5000. Stukken voor 1 Augustus a.s. aan Burgemeester en Wethouders. (1)

— Technische kracht voor voorbereiding en ontwerp van uitbreiding van rioleering en reinigingsinrichting der Gemeente Heerlen. Uitvoerige brieven uiterlijk 1 Augustus a.s. aan den Directeur van Openbare Werken te Heerlen. (1)

— Civiel-Ingenieur bij de Semarang-Joana Stoomtram-Maatschappij (dienst op Java). Aanvangsjaarwedde nader te bepalen. Vrije overtocht 1e kl. en f 1500 voor uitrusting. Brieven aan de Directie, J. P. Coenstraat 4, 's Gravenhage. (1)

— Uitvoerder, voor burgelijk bouwkundig werk, bekend met detailleeren, berekeningen en correspondentie. Uitvoerige brieven No. 62182, Bureau v. h. Algem. Advertentieblad, te 's Gravenhage. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

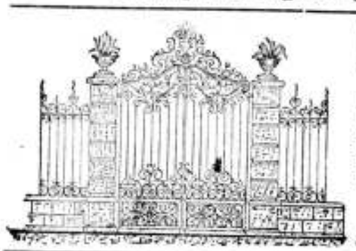

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Welëd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
werden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

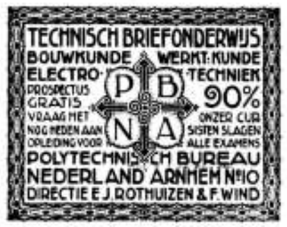
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor
Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 28 JULI 1917. No. 30

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec., voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brieven van Piet van Diever.

Den Heer Jan van Lekkerkerk, Architect
D. D. Z. I. H. W. K. Z. S.

Waarde Jan!

Waar blijft de tijd? Daar zie ik dat het waarachtig al zoowat zes weken geleden is dat ik je het laatst schreef. En ik had mij nogal voorgenomen, je dadelijk daarop een kwaje brief te schrijven, omdat ik het niet aardig van je vindt, dat je mijn epistel, waarin ik mijn mooie plannen ontvouwde, naar „de Opmerker" hebt gestuurd, zonder een dikke streep te halen door mijn vertrouwelijke mededeelingen. Enfin, 't is nu eenmaal gebeurd en er nu nog over te gaan zeuren ligt niet in mijn aard. Mijn kwaje bui is alweer over, was eigenlijk al over, toen ik je laatste schrijven onder de oogen kreeg en ik daaruit zag, dat je niet in een stemming bent, die m. i. aan een architect D. D. Z. I. H. W. K. Z. S. past. Zoo een, dacht ik, moet zich nooit ergeren. Maar vooral het eerste gedeelte van je brief loopt over van ergernis en dat maakt mij ongerust of het wel bij je in orde is met de stofwisseling. Cascara heb je misschien al geprobeerd, maar als dat niet helpt heb ik bij wonderolie altijd baat gevonden. Daarmede kun je alles wat onaesthetisch is of verkeerd zit verdrijven; het zou daarom ook voor onze bouwkundige vereenigingen een aanbevelenswaardig zuiveringsmiddel zijn, want ik geloof, dat die over het algemeen ook nogal aan slechte spijsvertering lijden en daar kan van alles uit voortkomen tot oorlog toe.

Bij jou kan het misschien ook komen van de nieuwe aardappelen; ik ben daar altijd erg voorzichtig mee, net als met de nieuwe kunst. Maar jij schijnt geen van beiden gemakkelijk te kunnen verduwen. Komt dat misschien omdat je er bijwijlen teveel ineens van verorbert? Dan is het beter maar niet te dikwijls naar den Haag te gaan, want daar kan men zijn maag spoedig overladen. Daar is heel wat te zien van kunstenaars en kunstenmakers, ontwerpers en opscheppers, eenen en nullen en als je zoo middenop het tramspoor blijft staan, geboeid door de bekoring, die uitgaat van het innig diepgevoeld, bezonken, bezonnen, soms ook wel eens bezopen, lijnenspel en de overweldigende ruimtebeheersching hunner werken, raak je licht de kluts kwijt en vergis je je wel eens in de waardeering van hetgeen je voor je critisch oog ziet oprijzen.

En zoo komt het, dat ik het hier en daar niet eens ben met je opmerkingen, al wil ik daarmee niet te kennen geven, dat ik het bij het rechte eind heb. Ik vind nog wel wat goeds in dat verzekeringsgebouw op den hoek van de Prinsestraat, maar als ik in den Haag kom bekijk ik het van een ander standpunt in werkelijken en in figuurlijken zin. Een Haagsche collega heeft er mij eens op opmerkzaam gemaakt, dat men niet voor den voorgevel moet gaan staan, om de waarde van dit bouwwerk te beoordeelen, maar ergens waar men dien koekekop en dien paardekop niet ziet. Hij heeft mij meegenomen een eindweegs de Prinsestraat in, en toen moest ik toegeven, dat het massale blok als afsluiting van het straatperspectief lang geen ongunstig effect maakt. Daarna zijn wij teruggeloopen naar het onooglijke pleintje achter het stadhuis, waar vroeger de Drie hoekjes waren. Als Nederlander schaam ik mij daar

altijd half dood, als ik nabij dit middelpunt van de Residentie vreemdelingen op de tram zie staan wachten. Het is ook wel wat erg, aan een kant het complex van de stadhuisgebouwen dat zich hier laat zien van zijn ongunstigste zijde, daartegenover de allengs een even goor aanzien krijgende keet waar de Bonnêterie in gehuisd heeft, tijdens den bouw van haar nieuw paleis. In die keet is nu het Bevolkingsbureau geïnstalleerd. Verder wordt 't pleintje aan deze zijde begrensd door de om hare saucijsenbroodjes beroemde bakkerij, de Oude Vette Hen, die er vroeger fatsoenlijk uitzag, maar nu doet denken aan een oude juffrouw, die een jongemeisjestoiletje heeft aangetrokken, dat inmiddels weer uit de mode geraakt is. Wanneer je nu van 't Gouden Hoofd komt, je weet wel, waar wij samen nog wel eens hebben zitten bitteren, dan zie je als afsluiting van het pleintje een stuk gevel van het verzekeringsgebouw met zijn toren en toen ik daar nu laatst met die andere vrind stond moest ik hem alweer toegeven, dat dit vierkante blok en die vierkante toren als afsluiting van het pleintje lang geen ongunstig effect maken. Bovendien, dat zul je zelf toegeven, dat het gebouw het eenige is in dezen hoek, dat het aankijken waard is. Wel merkte ik hier zoowel als in de Prinsestraat op, dat het gebouw mij sterk aan Italiaansche voorbeelden deed denken, evenals mij dit ook eens in Brugge bij de bekende Hal overkwam. Zoo heel erg vind ik dit niet, evenmin als ik het erg vind, dat Cordonnier's Vredespaleis-ontwerp aan Fransch-Vlaamsche voorbeelden herinnert. Let wel, ik bedoel hier het oorspronkelijke, bekroonde ontwerp en niet het verhanselde stuk werk, met zijn Richter-bouwdoos-toren, dat aan het begin van de vrijwel verknoeide Scheveningsche Weg staat neergesmeten. Dat herinnert mij altijd aan de ergerlijke manier, waarmede hier te lande met internationale prijsvragen wordt omgesprongen en aan de onhebbelijke behandeling, die men een vreemden collega hier heeft doen wedervaren. Maar laat mij over deze dingen niet verder schrijven, want ik zou zelf beginnen met mij te ergeren en dat zou wel wat gek zijn nu ik je pas daarvoor gewaarschuwd heb. Ik wil er maar op neerkomen, dat het er bij de beoordeeling van een bouwwerk allereerst op aan komt uit welk standpunt je het beschouwt. Dat pakhuis op de Heerengracht, waarover je het hadt daar heb je ook geen goeden kijk op. Daarvan heb ik gehoord, dat de gevel een symbolische voorstelling moet zijn van 't spreekwoord: „twee joden weten wat een bril kost" en als je het mooie er goed van wilt zien dan moet je op het trottoir aan den overkant gaan staan met je rug er naar toe, je dan zoover mogelijk voorover buigen en tusschen je beenen doorkijken. Maar dan zie ik alles op zijn kop staan, zeg je misschien; doch probeer het maar eens, er zal je in eens een licht opgaan en je zult toegeven, dat je in deze positie een heel anderen kijk op de dingen krijgt en toch nog de zon in het water kunt zien schijnen.

Maar nu over wat anders, waarde Jan, je begrijpt misschien al waarover, mijn lezing in Lekkerkerk, mijn lezing, waar ik mede opsta en mede naar bed ga. Ze beginnen hier geloof ik al te denken, dat mijn den kolder in den kop gevlogen is, maar het kan mij natuurlijk weinig schelen, wat die heiboeren hier van mij denken. Alleen den redacteur van de „Dieverpost", een man van invloed, met wien ik op goeden voet wil blijven, heb ik ingelicht, wat het beteekende, wanneer men mij soms bloedshoofds met een trui aan, of barrevoets in een beddelaken gewikkeld het bosch zag ingaan, om mij daar wat te oefenen in het declameeren. Ik heb hem zooiets gezegd van mijn voorgenomen lezing en van een denkbeeld, dat, in verband daarmede later nog bij mij is opgekomen. Zou het niet mooi zijn, wanneer ik er een openlucht-voorstelling van maakte? Ik ben dan zeker up to date maar je zoudt dan, inplaats van de biljartzaal, een stuk weiland moeten bespreken.

Hoe ik nu weer aan dit denkbeeld gekomen ben?

Ja, je zult er verbaasd van staan, als ik je vertel, dat het mij aan de hand gedaan is door Royaards.

Ik was namelijk toevallig in Amsterdam op den avond van de Royaards-hulde door A. et A. en heb niet verzuimd daaraan deel te nemen, altijd bescheidenlijk als toeschouwer in den bak. Ik vind zulk een huldebetuiging altijd iets moois net als een begrafenis en als ik eenigszins kan doe ik er altijd aan mee, niet alleen maar, gelijk sommigen, wanneer het niets kost, maar ook als er centen noodig zijn om erewijn, thee, lauwerkransen, albums, feestredenaars, gedenksteenen en meer dergelijke requisieten te bekostigen. Ik vind, je kunt in den tegenwoordigen tijd je geld haast niet nuttiger besteden en het is me bepaald een aangename afwisseling, zoo nu en dan van een of ander comité van geheel belangelooze vereerders een circulaire te ontvangen, waarin zij het zoo echt oorspronkelijke en frissche denkbeeld van een huldebetuiging uiteenzetten en je in de gelegenheid stellen, soms door middel van een postwissel met gedrukt adres en postzegel er op, een pop of wat voor het schoone doel te offeren. Ze kloppen bij mij nooit vergeefs aan en ik heb mij laatst bijna kwaad gemaakt op mijn hospita, anders een doodgoed menschje, die zich laatst, toen zij mij de Cuypers circulaire overhandigde, veroorloofde er bij te zeggen in het Drentsch: „ik geloof, meneer, dat dat weer zoo'n bedelbrief is".

Ik was natuurlijk verontwaardigd, maar wat ik zeggen wou, ik had het over de Royaardshulde, die een hartverheffend nastukje vormde bij de schitterende voorstelling van Shakespeare's Driekoningenavond; het was in een woord subliem, onverbeterlijk (natuurlijk tot straks een ander komt, die het wegredeneert), maar, let wel, ik zet dit tusschen haakjes.

In je brief van Juni hadt je het over het kostuum, waarin ik in Lekkerkerk zou optreden en ik voel iets voor een meer aesthetische uitmonstering dan de gekleede jas. Toen Royaards nu na de hulde zich zoo vriendelijk over de samenwerking van tooneelkunstenaar en bouwkunstenaar uitliet, heb ik moed geschept, om den leeuw eens in zijn hol te gaan opzoeken. Ik dacht, hij is een deskundige in alle komediespelerij en zijn advies over de kostuumkwestie moet dus veel waard zijn. Dus de stoute schoenen aangetrokken en mij bij den hervormer van ons tooneel aangemeld en ziet het resultaat was boven verwachting. Ofschoon hij het woedend druk had, was de ontvangst allerhartelijkst, want hij zag met zijn scherpen blik dadelijk een collega-hervormer, zij het dan op ander gebied, voor zich te hebben. „Maar je komt over een kostuum spreken", zei hij (je ziet hij tutoyeerde mij dadelijk) „dan moeten wij eigenlijk bij Nell Brongers zijn; ga maar mee naar haar atelier."

Daar gekomen vonden wij de kunstenares omringd door hare medewerksters, die mij voorgesteld werden als Fiep van Lummelen, Miet Keerom, Pop Snufjes, Aal den Bruijzerd en nog een paar andere welluidende namen, die mij ontschoten zijn. Ik had Royaards al gezegd, waar het om ging en na een korte uitlegging, hij houdt niet van lang zaniken en ze moeten altijd dadelijk begrijpen wat hij bedoelt, waren de dames op de hoogte gesteld en er werd besloten, de kwestie proefondervindelijk op te lossen. Ik moest mij maar eens uitkleeden en een tricot aantrekken. Stel je gerust, dat ging heel netjes in zijn werk in een van alle gemakken voorzien keurig kleedkamertje bij het atelier. Toen moest ik op een soort draaibaar podium gaan staan, om mij door een achttal vaardige dameshandjes te laten drapeeren. Dat ging allemachtig vlug in zijn werk en als een idee klaar was werd ik in een schilderachtige houding een paar malen langzaam om mijn verticale as gedraaid, terwijl Royaards, in een clubfauteuil gezeten, het effect van de proef beoordeelde. Nadat een drietal ideeën geprobeerd waren vond hij het genoeg, ik werd gefotografeerd en het beste idee werd aan een der ontwerpsters van het atelier ter uitwerking gegeven. De heele demonstratie had geen twintig minuten geduurd en ik ontving het ontwerp dezer dagen en heb dadelijk opdracht gegeven het te laten maken, maar dat kan nog wel wat aanloopen, want er is een soort flanel voor noodig, dat op het oogenblik haast niet te krijgen is. Het kostuum wordt nu een soort combinatie van Adam in Ballingschap, Gijsbrecht van Amstel, IJsbrand, Mercadet en den nar uit Driekoningenavond, hoe heet hij ook weer? Maar enfin, het wordt zooals je al reeds wel vatten zult iets ultra-origineels, waar de lui met hun truien, strikdassen en Schillerkragen heelemaal niet bij kunnen. Op dat punt is dus mijn succes, geloof ik wel verzekerd en voor mijn lezing ben ik ook niet bang, die begint ook al aardig in elkaar te zitten, maar of ik dat nastuk na de pauze nu op jou raad maar geheel zal schrappen, zie je Jan, dat weet ik nu nog niet.

Jelui bent daar in Lekkerkerk wel aardig bij, wat betreft de aesthetische stroomingen, maar ik geloof, dat je het tweede nummer op mijn programma toch zoo'n beetje voor een mop aanziet en dat is het heelemaal niet. Ik zie wel, dat je van het onderwerp nooit studie hebt gemaakt, maar weet je wel, dat bijvoorbeeld in de landelijke bouwkunst van Limburg (de provincie bedoel ik) de mestvaalt het middelpunt is, een soort „Atrium", waaromheen de woningen van mensch en dier gegroepeerd worden en wou je nu soms de aesthetische beteekenis van het Atrium in twijfel trekken? De mesthoop van Job, zijnde een der oudst bekende voorbeelden, kies ik als uitgangspunt, maar wees gerust, ik zal dit op zoo kiesche wijze doen, dat niemand daar aanstoot in vindt. Dan voer ik mijn toehoorders verder door de geschiedenis langs andere voorbeelden uit de oudheid en uit nieuwere tijden. Ik heb o. a. van een kennis, die den Balkan bereisd heeft, gegevens gekregen, die mij prachtig te pas kwamen en zonder grootspraak durf ik nu al voorspellen, dat juist het tweede gedeelte van mijn lezing, ook bij de Lekkerkersche truien zal inslaan. **Jelui zult allemaal paf staan, dat beloof ik je, vooral wanneer ik het advies van Royaards opvolg en mijn voordracht in de open lucht afdraai. Hij gaf mij dien raad bij het afscheid. Wel had hij voor zich een klein bezwaar, namelijk, dat je gauw een verkoudheid kunt oploopen, maar nu Brondgeest er zooveel werk van maakt, moet je als kind van je tijd en als hervormer wel mee.**

Je ziet dus Jan, wat mij betreft loopt het met de lezing als gesmeerd, zorg jij nu maar voor de verdere mise-en-scène en vergeet vooral de reclame niet. Het is je best toevertrouwd. Als je een geschikt weiland gevonden hebt hoor ik 't wel van je.

De groeten aan familie en bekenden; t. a. v.

23 Juli 1917. PIET VAN DIEVER.

Vereenigingen.

DE CRISIS IN ARCHITECTURA ET AMICITIA.

In de buitengewone Ledenvergadering van het Genootschap van 18 Juli werd besloten te stemmen over de vraag: „Moet A. et A. z'n karakter van gemengd gezelschap houden of niet".

Vóór verklaarden zich 21 stemmen, die van de heeren: Jos. Cuypers, Joling, de Meijer, Paul de Jongh, Moen, H. C. Jansen, Blijenburg, Cs. Visser, Meyers, v. d. Pluym, Philippi, H. Breman, Duncker, Bot, A. Kramer, M. de Jongh, Sunier, Hoeben, van der Meer, Redert en Scholte.

Tegen verklaarden zich 18 stemmen, die van de heeren: Lauweriks, la Croix, Strasser, Boeyinga, Snellebrand, Eibink, Warners, Ingenohl, Rotgans, van Anrooy, P. Kramer, Gratama, van der Mey, Staal, Vorkink, Blaauw, de Klerk en Wijdeveld.

Deze beslissing heeft aanleiding gegeven tot het aftreden van het Bestuur, bestaande uit de heeren: J. Gratama, J. M. van der Mey, J. F. Staal Jr., P. Vorkink, G. J. Blaauw, M. de Klerk en H. Th. Wijdeveld.

Ook de Redactie van het weekblad „Architectura", in de overtuiging dat hare plannen in het nauwste verband staan met 't streven van het Bestuur, meende, dat bij aftreding van dit Bestuur en dus bij niet verwezenlijken van dat streven ook hare plannen niet meer doeltreffend zijn en stelde daarom haar mandaat ter beschikking van het Genootschap.

Nog voor de uitslag van het referendum bekend is geworden of kan zijn is dus de nieuwe koers uitgeloopen op een dubbelen crisis, waarvan de gevolgen nog moeilijk zijn te overzien. Wij zullen ons dan ook maar niet in veronderstellingen verdiepen over hetgeen nu gebeuren zal. Nadere bijzonderheden over de vergadering van 18 dezer ontbreken trouwens nog.

Wij hebben echter genoegzaam vertrouwen in de levenskracht van het Genootschap, om te vreezen, dat deze crisis daaraan ernstig afbreuk zal doen. Wel betreft het meeningverschil een beginselvraag van groot belang, maar het schijnt ons toch niet van zoo ernstigen aard, dat het zou moeten leiden tot een blijvende verdeeldheid en tot scheuring of afscheiding aanleiding behoeft te geven. Er zijn werkelijk kringetjes genoeg, die in het besef, dat zij, elk op zichzelf, niets kunnen uitrichten, zich dan weder tot bonden aaneenklitten, die eigenlijk ook niets kunnen uitrichten, omdat er geen eenheid in zit.

Laat A. et A., zijn oude traditie getrouw, in zijn kring ruimte laten voor meeningverschil, ook over beginselkwesties, zonder dat de band, die de leden bindt, er slapper door wordt, zonder dat het besef van saamhoorigheid er door verloren gaat. Niet de saamhoorigheid van de vakvereeniging, die slechts materieele belangen op het oog heeft, was het, waaraan het Genootschap zijn ontstaan te danken heeft gehad, maar de saamhoorigheid van jonge kunstbeoefenaars van allerlei richting, van allerlei positie en van zeer uiteenloopende begaafdheid, maar allen het eerlijk en ernstig meenend met hun streven naar hooger, niet hooger salaris of hooger honorarium, doch hooger kunstontwikkeling.

Bestaat daaraan soms geen behoefte meer in ons vak: heeft men den weg gevonden, die daarheen leidt? Men zou zeggen, dat er vakgenooten zijn, die dit meenen, die meenen dat zij de waarheid in pacht hebben en daarmede het recht, om over alle anderen den baas te spelen.

Het verwondert ons dan ook niet, dat een meerderheid in A. et A. weinig vertrouwen heeft getoond in den nieuwen koers en daarvan blijkbaar niet gediend is, althans niet op de nu voorgestelde wijze.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Onder leiding van den heer A. Broese van Groenou hield de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten, hare tweemaandelijksche ledenvergadering te Amersfoort.

In zijn openingsrede deelde de voorzitter mede, dat op een der bestuursvergaderingen door een der leden de wenschelijkheid is geuit om, in navolging van hetgeen reeds bestaat op het gebied van de scheepvaart en daar bekend is onder den naam van Raad van Tucht, van overheidswege

een college te doen instellen, dat geroepen zal zijn om bij rechtsgedingen den rechter bijstand te verleenen in de beoordeeling van al of niet strafbare feiten op het gebied van het bouwvak.

Het bestuur der Maatschappij diende een request in bij den Gemeenteraad van Rotterdam in zake de benoeming van een directeur van den Gemeentelijken Woningdienst.

Betreffende het tot stand komen eener honorariumtabel voor uitbreidingsplannen zal overleg worden gepleegd met den Bond van Nederlandsche Architecten. Vervolgens werd besproken de onderlinge verhouding van architecten bij verbouwingen. Een bepaald besluit betreffende een in deze gevallen te volgen gedragslijn werd echter nog niet genomen. Men besloot de discussiën over dit onderwerp in het „Bouwk. Weekblad" beknopt weer te geven en dit punt op de volgende ledenvergadering opnieuw aan de orde te stellen.

Tot secretaris-redacteur werd benoemd de heer J. P. Mieras, opzichter-teekenaar, thans assistent te Delft.

Na afloop der vergadering werd een bezoek gebracht aan de in aanbouw zijnde kazerne, waarna verschillende andere bouwwerken in de omgeving van Amersfoort werden bezichtigd.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

VERBETERINGEN der in vorig nummer verschenen lijst der motto's:

No. 43. Arsuna, moet zijn: Ars una.
» 50. Blijkens ontvangen toelichting bedoelt het kenteeken een „parabolische spiegel" te zijn.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 29. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De waarde van het copieeren en compileeren van oude stijlvormen en van het zich inspireeren op oude gegevens, door K. P. C. de Bazel. Voordracht, gehouden op het Algemeen Kunstcongres te Amsterdam (slot).

Prijsvraag Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

Een goed voorbeeld.

DE BOUWWERELD No 29. Over baksteenarchitectuur in Vlaanderen, door Huib Hoste (slot), met afbeeldingen.

Uitbreidingsplan voor Voorburg, arch. H. van der Kloot Meijburg (vervolg).

Gemengde berichten.

Prijsvragen, examens, enz.

Personalia.

DE INGENIEUR No. 29. Ir. A. Metzelaar; Ir. H. M. J. F. Thijs; overlijdensberichten.

Het splitsen der verliezen in een gekoppelden stoommachine-generator, door P. Das, met afbeelding.

Over de prijzen van gereedschapwerktuigen vóór en tijdens den oorlog, door ir. D. J. W. van Dongen.

Rapporten en Mededeelingen van den Rijkswaterstaat, door ir. P. H. Kemper.

Uittreksel uit het Jaarboek van de Koninklijke Marine 1915—1916.

Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 14 Juli 1917.

Ingezonden Stukken. De mineralenrijkdom van Nederlandsch Oost-Indië, door ir. E. C. Abendanon. — Hetzelfde onderwerp, door ir. R. W. van der Veen.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 29. Salarieering van bouwkundigen arbeid in openbaren dienst. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Boekbespreking en catalogi. — Examens. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 26. Verslag van de Twee en Twintigste Jaarlijksche Algemeene Vergadering van den Nederlandschen Aannemersbond, op 10 en 11 Juli 1917, te Rotterdam.

Aanbesteding te Venlo.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 7: Duikbooten: G. S. — Benzine en zijn mededingers (slot): D. Stavorinus. — Enkele »merkwaardige« uitvindingen: D. S. S. — Het sorteeren van brieven: Z. P. B. — Zonderlinge rozen: J. C. C. — Voedingskwesties: Dr. A. J. C. Snijders — De cadmiumdamp lamp: V. — De klimop: Ph. A. M. — Met Zeppelin boven land en zee: Dr. D. Knüttel. — Eenvoudige Proeven; De zijdelingsche druk van vloeistoffen, het waterrad van Segner: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeeling. — Boekaankondiging.

Varia.

JAPANLAKKEN.

Het is zeker wel overbodig, tegenwoordig een definitie te geven van het begrip Japanlak, daar iedereen, die ook maar iets met verfwerk te maken heeft, het artikel kent en zeker ieder elken dag in de gelegenheid is overal de toepassing ervan te zien aan bijv. witgelakte tuin- en slaapkamermeubelen, donkergroen gelakte buitendeuren, enz. De toepassing ervan is tegenwoordig zeer groot en legio is het aantal soorten, kwaliteiten en merken die onder den een of anderen schoonklinkenden, meestal op ol, in of op beide eindigenden naam in den handel zijn gebracht.

Deze algemeene bekendheid is wel een teeken van de snelheid, waarmede in onzen snellevenden tijd een artikel zich baan weet te breken, dat bijdraagt tot vergemakkelijking van den arbeid.

Het is betrekkelijk nog maar kort geleden, lezen we in „Oliën en Vetten", dat de eerste Japanlak aan de markt kwam. Omstreeks 1884 kwam een zekere van der Burg te Delfshaven, een lid van een zeer bekende schildersfamilie, op de gedachte de in de schilderwerkplaats bereide standolieglansverf fabriekmatig te bereiden, ten einde den schilders dit tijdrovende en veel zorg vereischende werk, dat hun vooral in den drukken schoonmaaktijd veel moeite verzorzaakte, uit handen te nemen en zoodoende weer een deel van het schildersambacht tot fabrieksbedrijf te concentreeren. Later is het procédé veel verbeterd o.a. door dr. Riep, den uitvinder van den naam Ripolin en door vele anderen, en thans is het fabrieksbedrijf zoover, dat vele schilders niet meer in staat zijn hun eigen Japanlakken te bereiden.

Zooals gezegd is Japanlak — vooral niet te verwarren met de Japansche lak, waarmede de mooie zwarte Japansche artikelen behandeld zijn — in hoofdzaak de ouderwetsche standolieglansverf, die vroeger iedere schilder in zijn eigen werkplaats zelf bereidde volgens een van meester op knecht overgeleverd geheim recept. In algemeene trekken was dit recept dat: Ia zinkwit of sneeuwwit met oude belegen dunne standolie flink werd gemalen, gewoonlijk in het najaar; dit bleef staan te rotten zooals de vakterm luidt, tot het voorjaar, dan werd overgemalen met een mengsel van 1 dl. terpentijn en 1 dl. dunne standolie, door fijn neteldoek gezeefd en dan afgedund met hetzelfde mengsel van standolie en terpentijn, daarna iets siccatief en soms ook iets damarlak of porseleinlak toegevoegd. Het geheim zat in de gebruikte gewichtsverhoudingen en in de siccatief. De een gebruikte als siccatief „poudre zumatique", de ander terebine, een derde loodsuiker, soms ook van alles

een beetje, al naar de ervaring geleerd had, natuurlijk zonder eenigen wetenschappelijken grondslag.

Het bovengenoemde rotten van zinkwit bestaat daarin, dat door het lange staan alle nog aanwezige kluitjes doordrongen worden met olie, waardoor de massa zachter wordt. Bovendien neutraliseert het zinkwit op den duur het aanwezige vrije zuur en zwelt een weinig op, waardoor de massa dikker en taaier wordt.

Natuurlijk kon deze werkwijze technisch niet toegepast worden. Belegen standolie, d. w. z. minstens overjarig is bij 50 K.G. nog wel te betalen; de duizenden kilo's, die een flinke Japanlakfabriek per maand gebruikt, zouden zoo'n groot kapitaal vastleggen, dat daaraan niet te denken is. Daarom wordt tegenwoordig de standolie kunstmatig verouderd door filtreeren, bewaren bij hoogere of lagere temperatuur, in welk eerste geval de bezinking van slijm vlugger plaats heeft, terwijl in het tweede geval de slijmstoffen uitvriezen en bovendien nog aanwezige niet-drogende vetstoffen zich als vaste massa afscheiden, of in sommige gevallen ook door doorblazen van lucht.

Voor het malen, dat in de schilderswerkplaats plaats had met zoogenaamde potmolens met handkracht, kwamen machinale potmolens, later drie, zes of zelfs negenwalsmolen met horizontale of verticale walsen en alleen voor enkele gekleurde lakken bleven potmolens in gebruik, doch dan werkend onder hydraulischen of luchtdruk. Bovendien werd het mengen machinaal gemaakt door invoering van, aan de bakkerij ontleende, kneed- en mengtroggen, terwijl het ouderwetsche neteldoekje werd vervangen door borstelzeefmachines.

De meest bekende en meest gebruikte Japanlak is witte Japanlak, waarvan de samenstelling ongeveer is op 100 dl. prima zinkwit, 70 à 80 dl. standolie, 30 à 20 dl. terpentijn, 7 à 8 dl. siccatief en de een of andere Japanvernis, waarvan de samenstelling door elken fabrikant geheim gehouden wordt en die gewoonlijk bereid wordt uit een blanke gomcopaloplossing, waaraan soms lood, zink of kalkdroging wordt toegevoegd, in welk geval de siccatief kan worden weggelaten. De droging voor witte Japanlak mag niet alleen met mangaan bereid zijn, daar hierdoor de kleur bij opdrogen geel tot bruin wordt, terwijl als ze uitsluitend lood bevat, de verf altijd blijft kleven. Het beste is daarom een siccatief of vernis, die bijv. ½ à 1 pct. harszuur loodkalk en ¼ à 1/10 pct. harszuur zink bevat. De toevoeging van damarlak moet volgens sommige opvattingen het nà-gelen in donker tegengaan, terwijl anderen beweren, dat dit hiervoor niet helpt en geen ander resultaat oplevert dan sneller barsten van de verflaag. Waarschijnlijk zijn beide opvattingen juist, doch hangt de uitwerking af van de overige samenstelling. Meermalen is Japanlak onderzocht, die niet nageeft en toch geen damarlak bevatte en ook wel geel wordende, die wel degelijk damarhoudend was.

Bij het fabriceeren van gekleurde Japanlak is de hoofdzaak dezelfde, n.l. de een of ander gekleurde stof met standolie en siccatief. Terwijl echter bij de witte Japanlak geen vernis moet worden toegevoegd, is dit hier beslist noodig. De reden hiervan is, dat zikwit met standolie reeds glansverf geeft, de meeste gekleurde verfstoffen slechts zwak of geheel niet glanzende mengsels opleveren. Kleurloosheid van de vernis is hier niet noodig, dus is de keuze veel gemakkelijker en een buitenlak, binnenlak of zelfs slijplak, mits van allerbeste kwaliteit, kan hier uitstekend gebruikt worden.

Een zeer voornaam punt bij gekleurde lakken is een verfstof te vinden, die voldoende fijn is om in de olie-vernis te blijven zweven, en die zeer fijn gemalen kan worden. Lukt dit niet dan verkrijgt men zoogenaamde zakkers, doordat de lak te zwaar is om te blijven hechten op het te lakken voorwerp. Is de verf niet fijn genoeg gemalen, dan heeft men, vooral bij groene Japanlak, last, dat bij de eerstvolgende schoonmaak de huisvrouw de kleur uit de verflaag in de spons en zeemen krijgt. In den beginne hadden vele fabrikanten hier last mee en zelfs nu nog is het euvel niet geheel verdwenen. Alleen de oude firma's hebben door hun langdurige ervaring en door de vele klachten geleerd beide euvels te verhelpen.

Dat bij de fabricage zeer nauwkeurig gewerkt moet worden en de beste materialen alleen gebruikt mogen worden, behoeft zeker niet extra gezegd. Het is dan ook geen wonder, dat er nog steeds veel klachten gehoord worden over de gekleurde lakken, daar alle voor lagen prijs aangeboden waar beslist tot mislukking aanleiding moet geven. Een goede Japanlak kost nu eenmaal goed geld, dat kan niet anders.

Ten slotte nog iets over de echte zwarte Japansche lak. Dit is een natuurproduct, namelijk het melksap van de Japansche of van den Chineeschen lakboom, Rhus vernicifera. Deze boom wordt evenals in Frankrijk en Amerika de pijnboom afgetapt en het verkregen melksap met olie, kleurstoffen enz. gemengd en dan wordt hiermee gelakt, steeds in een vochtige atmosfeer, waarin het zoogenaamde Urushin snel oxydeert tot een zeer harde, taaie elastische verfhuid, die eeuwenlang haar glans behoudt en tegen alle chemische invloeden, behalve kokend salpeterzuur en heet koningswater, bestand is.

(L. Cl.)

PORTLANDCEMENT UIT SCHELPKALK.

Portland-Cement van schelpen en koralen. Gewoonlijk wordt als een feit aangenomen, dat een portland cementfabriek alleen kan bestaan in de onmiddellijke nabijheid van kalksteenbergen, die den grondstof moeten leveren naast klei; maar van de waarheid uitgaande dat zeeschelpen en koralen geheel uit koolzure kalk bestaan en veel van zeer hooge zuiverheid, alleen verontreinigd door organische stoffen, die òf in de lucht vergaan òf bij de verbranding geen spoor in het cement achterlaten, is in de buurt van Houston in Texas, vlak bij het zeestrand een groote portlandcementfabriek opgericht, die in de twee eerste maanden van 1916 reeds 50.000 vaten cement van uitstekende kwaliteit produceerde.

De voor de fabricatie benoodigde schelpen en koralen worden langs de geheele golf van Mexico in onuitputtelijke hoeveelheid en buitendien op geringe diepte onder zee-niveau gevonden; zij worden met speciaal daartoe ingerichte vaartuigen van den zeebodem afgegraven en naar het etablissement van „The Texas Portland-Cement Cie" gebracht. Mechanische grijpers lossen den inhoud der vaartuigen op handen zonder eind, van 200 M. lengte die koraal en schelpen op groote hoopen uitstorten, waar zij gedurende geruimen tijd aan de tropische regens en warmte worden blootgesteld. De voorraad schelpen bedraagt nooit minder dan 15000 M^3.

Van de landzijde voert een eigen tram klei en zuivere kaoline (pijpaarde) aan, die gebruikt wordt voor de vervaardiging van het witte portland cement.

In van te voren juist bepaalde en afgewogen hoeveelheden worden schelpen en klei in vochtigen toestand eerst nat vermalen, daarna in juiste verhouding gemengd en dan nog eens gezamenlijk gemalen. Het laatste malen heeft plaats in horizontale kogelmolens, die hun inhoud in twee groote reservoirs uitstorten. Roerarmen zorgen hier dat geen scheiding tusschen de gemengde deelen plaats heeft. Uit deze reservoirs wordt het mengsel naar andere dergelijke bakken met roerarmen afgetapt; hier worden de monsters voor de chemische analyse van het ruwe product genomen, zoodat een van de twee bestanddeelen toegevoegd kan worden, als de analyse de wenschelijkheid daarvan aantoont, vóór-

dat het mengsel in den oven komt en de samenstelling niet meer te veranderen is.

Is alles in orde dan wordt het mengsel door een Jacobsladder in de horizontaal liggende ronddraaiende ovens gebracht; voorloopig is er slechts één ter lengte van 67 Meter met een middellijn van 2.75 M. opgesteld, doch zoowel drijfkracht als fundeeringen zijn reeds dadelijk ingericht voor het plaatsen van nog twee dergelijke ovens.

Als brandstof wordt fijn verstuifd ruwe petroleum gebruikt, dat in tankschepen wordt aangevoerd, zoodat hier geen inrichting aanwezig is voor het malen van steenkolen tot fijn poeder, zooals overal elders in roteerende cementovens als brandstof gebruikt wordt.

Gesinterd valt het cement in een tweede ronddraaienden cylinder, waar een voorloopige afkoeling plaats heeft door inblazen van lucht, die, nu verwarmd, gebruikt wordt om de ruwe olie te verstuiven, hetgeen groote brandstofbesparing heeft opgeleverd.

Na deze voorloopige afkoeling wordt het cement weder gemalen in horizontale kogelmolens en, na weder scheikundig onderzocht te zijn, met zooveel gips bedeeld als noodig is om het vereischte Zwavelzuur-gehalte te verkrijgen, waarop in enkele landen, (bijv. Brazilië) nauwkeurig gelet wordt. Eindelijk komt het goedgekeurde cement in silo's van 9.15 M. middellijn en 18.30 M. hoogte en daaruit wordt het door banden zonder einde naar de vullokalen gebracht, waar vaten of zakken geheel automatisch gevuld, gewogen en geteld worden.

Beweegkracht wordt geleverd door twee dieselmotoren, die elk een dynamo van 450 kilowatt drijven, welke stroom leveren aan de electromotoren der veschillende machines, die elk voor zich worden aangedreven.

Zooals boven reeds medegedeeld leverde de fabriek dadelijk na het in werking stellen gedurende de 2 eerste maanden reeds 50.000 vaten van uitstekende kwaliteit volgens analyses en getuigschriften van het Gouvernementsproefstation voor materialen te Pittsburg, hetgeen aanleiding geweest is tot uitbreiding der installatie op dubbele capaciteit op het einde van het eerste bedrijfsjaar 1916.

Engineerings News, waaraan bovenstaand ontleend is, meent dat dit een vingerwijzing is voor andere landen, waar schelpen en koralen in overvloedige hoeveelheid voorkomen, om daar ter plaatse portland-cementfabrieken op te richten, daar steeds in de nabijheid der zee ook voldoende klei is te vinden en brandstof per tankschip kan aangebracht worden, nu het brandstofvraagstuk in gunstigen zin voor ruwe petroleum is opgelost, zoodat geen duur transport van steenkolen meer op het product behoeft te drukken en ook de kosten van het malen van deze brandstof geheel vervallen.

ARBEIDSMARKT IN DE BAKSTEENINDUSTRIE GEDURENDE DE WINTERPERIODE 1916—1917.

Het Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek ontleent volgende mededeelingen, gepubliceerd aan het door de Arbeidsinspectie samengestelde overzicht van den stand dezer nijverheid omstreeks 1 Februari 1917.

„Geen bedrijf heeft reeds vóór de moeilijkste tijden in begin 1917 zoozeer te lijden gehad van den brandstofnood als de baksteenfabricage. Toch had deze ook een gunstigen invloed op de ontwikkeling van dit bedrijf; hij bespoedigde n.l. den overgang van het oude bedrijf met veld- of vlam. ovens tot dat met ringovens, welke een veel zuiniger brandstofgebruik hebben. In Gelderland, waar de steenindustrie den grootsten omvang heeft, gingen sinds Mei 1916 nog 7 fabrieken tot het ringovenbedrijf over en werken in de 56 aldus ingerichte fabrieken meer arbeiders dan in de overige 101 fabrieken met veldovens.

„Een systematisch en uitvoerig onderzoek naar deze industrie leerde, dat in Gelderland nog een voorraad van onverkochte steenen was van 325 millioen, een hoeveelheid, waarschijnlijk niet veel grooter dan in andere jaren in het begin van Febr. aanwezig.

„De opleving, die ook in dit bedrijf heeft plaats gevonden, blijkt uit het feit, dat de bovenvermelde voorraad het overschot is van dien op 1 April 1915, omstreeks 496½ millioen bedragend, aangevuld met het werk van twee campagnes, zij het ook, dat niet alle fabrieken werkten of haar volle capaciteit bereikten.

„Sedert het begin van den oorlog zijn in deze provincie 6 fabrieken stopgezet, met een normaal personeel van 261 en een normale productie van 22 millioen steenen per jaar. Groote steenvoorraden drukken dus het bedrijf niet meer zóó, als in het voorjaar van 1915. Uit het oog mag echter niet worden verloren, dat het verminderen der voorraden mede een gevolg is van de sterke inperking der productie.

„Voor de overige 157 fabrieken kan het volgende overzicht gegeven worden.

	Aantal fabrieken.	Normale productie in millioenen steenen.	Normaal personeel.
Zullen stop staan	11	43.05	511
Idem (vermoedelijk)	5	24.45	297
Nog niet bekend	25	121.60	1372
Zullen verm. werken	116	657.15	7667
	157	846.25	9847

„De elf fabrieken, die zullen stopstaan, deden zulks bijna alle ook in het vorige seizoen. Vier geven de reden aan; in één geval gebrek aan werkvolk, in de 3 overige gebrek aan of duurte van kolen. Dezelfde redenen gelden voor de 5 fabrieken, die vermoedelijk niet zullen werken en voor de fabrieken, waar nog geen beslissing is genomen.

„Verscheidene hebben nog groote voorraden ongebakken steenen van de vorige campagne over, waarmede terreinen en soms zelfs de ovens nog gevuld zijn, zoodat de gelegenheid zou ontbreken om nieuw te vormen steenen te bergen.

„Dat niet afstoken wordt mede toegeschreven aan het feit, dat de distributieturf voor vele fabrieken te laat is aangekomen of in het geheel niet werd ontvangen.

„Verder heerscht op verscheidene fabrieken gebrek aan werkvolk, en wel aan de krachtige mannen, die het zware werk, als moddermaken en modderkruien, het afstrijken, neerslaan en steenkruien kunnen doen.

„Oorzaken voor dit personeelgebrek worden gezocht in de mobilisatie, de behoefte aan grondwerkers aan de doorbraakwerken langs de Zuiderzee, de smokkelarij en het gaan werken in Duitschland. Het laatste waarschijnlijk geschiedend, minder om te werken, dan wel om met den verkoop der medegebrachte eetwaren, kleeren en schoenen winsten te maken.

„De overeenkomstige fabrieken langs den Gelderschen IJssel, Lek en Linge verkeeren min of meer in denzelfden toestand als die in Gelderland.

„De toestand der fabrieken in de Rijnstreek en omgeving van Leiden is over het algemeen gedrukt of ongunstig, die aan den Hollandschen IJssel steeds achteruitgaande.

„In de noordelijke provinciën is het bedrijf gedrukt en hebben vele fabrieken in 1916 niet gewerkt; die met oude ovens, welke veel brandstof verbruiken en met turf gestookt worden, kunnen bij de opgevoerde prijzen dezer brandstof niet concurreeren.

„In Limburg is het bedrijf eenigszins opgeleefd; in de meeste fabrieken wordt het normale aantal uren, doch veelal met minder personeel gewerkt. Vele eigenaars van steenfabrieken hebben zich toegelegd op het branden van kalk of het drogen van groenten, wat in deze tijden veel loonender exploitatie is.

„De 3 in dat gewest gelegen fabrieken van vuurvaste steen klagen over gebrek aan de voor hun product geschikte klei."

Ook de meeste der door het Bureau ontvangen verslagen nopens de werkzaamheden in het afgeloopen winterseizoen wezen op grootere of geringere schaarschte van werkkrachten. Hoewel ook elders deed zich het geringe aanbod vooral in het oostelijk deel des lands gevoelen. „Onderhuren" van werkvolk is intusschen over het algemeen minder voorgekomen dan gewoonlijk. Het tekort aan personeel heeft uitteraard een gunstigen invloed geoefend op de loonen.

Evenzoo klaagde men nagenoeg algemeen over met de brandstoffen ondervonden moeilijkheden en de onzekerheid, welke in dit opzicht voor de naaste toekomst bestaat.

Uit vele der verslagen blijkt voorts, dat de langdurige en strenge vorst op het „grondsporen" belemmerend gewerkt heeft. Bovendien hadden een aantal fabrieken daarvóór reeds tegenslag ondervonden door hoogen waterstand.

In verband met een en ander is men over het algemeen later (op slechts enkele uitzonderingen na niet vóór Mei) met steenmaken begonnen dan gewoonlijk.

Nog moge worden medegedeeld, dat blijkens het verslag van eene naamlooze vennootschap in de provincie Friesland van de 22 fabrieken er dit seizoen 10 zullen werken, waarvan 6 met halve capaciteit. Van de overige zijn er 9 stopgezet, terwijlt een 3-tal is gesloopt.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

Verkeersverbetering bij de Gevangenpoort te 's-Gravenhage.

Blijkens het Voorloopig Verslag over het onteigeningsontwerp, noodig om den verkeersweg bij de Gevangenpoort te 's-Gravenhage te verbreeden en die verbreeding door te trekken tot den Langen Vijverberg, waren sommige leden van oordeel, dat redenen van aesthetischen aard geen voldoend motief kunnen opleveren voor toepassing der Onteigeningswet. De voor de in het w. o. beoogde onteigening te harde gebrachte motieven van aesthetischen aard behoorden dus naar de meening dezer leden ter zijde gelaten te worden.

Andere leden konden zich met deze beschouwing niet vereenigen. Het rijk heeft zich de zorg voor de historische monumenten aangetrokken en die zorg is dus als een zaak van publiek belang te beschouwen.

Intusschen waren verscheidene leden van oordeel, dat uit aesthetisch oogpunt de uitvoering van het plan 1916 de voorkeur verdient boven die van het plan 1909.

De Gevangenpoort is thans aan beide zijden aan gebouwen vastgehecht; dat het uit een oogpunt van schoonheid aanbeveling zou verdienen aan de eene zijde een nieuw stuk aan te bouwen, dat vrijwel midden in den ontworpen verkeersweg zou komen te staan, betwijfelde men. Ook meende men, dat het gezicht vap uit de Korte Vijverberg op de overzijde van den vijver in schoonheid zal dalen, wanneer de teekenachtige huizen door een open ruimte worden vervangen en de vijver aan die zijde ter breedte van 5 meter worden aangeplempt. Tegen dit laatste werd opgemerkt, dat het plan 1909 zou leiden tot een aanplemping ter breedte van ongeveer 23 meter en dat dit uit een oogpunt van schoonheid veel bedenkelijker zou zijn. De weerspiegeling der gebouwen in het water zou daardoor vervallen.

Vele leden waren van oordeel, dat verbetering van den verkeersweg even goed of beter kan bereikt worden door uitvoering van het plan 1909, waarbij van onteigening geen sprake was en waardoor enkel het verkrijgen van de beschikking over een betrekkelijk gering deel in de Hofvijver voor de gemeente noodig is. Naar het plan 1909 zal geen rechte weg van den Hofweg naar den Kneuterdijk verkregen worden, maar men zag hierin geen bezwaar. Wordt een rechte weg gemaakt, dan zou het standbeeld van Koning Willem II op het Buitenhof een sta-in-den-weg zijn. Voorts werd nog aangevoerd, dat uitvoering van het plan 1909 niet onbelangrijk minder zou kosten dan die van het plan 1916. Hiertegen werd echter opgemerkt dat de beoordeeling van de financieele zijde der zaak aan de gemeente dient te worden overgelaten.

De gemeenteraad schijnt in de meening te hebben verkeert, dat de verkeersverbetering spoediger tot stand zou komen, indien het plan 1916 werd gevolgd, omdat voor de uitvoering van het plan 1909 zou gewacht moeten worden op de beëindiging van het proces over den eigendom van den vijver. Dit werd onjuist geacht, aangezien te verwachten is, dat de Hooge Raad binnen enkele maanden in laatste instantie uitspraak zal doen. Men merke verder op, dat ook voor uitvoering van het plan 1916 de beschikking over een, zij het dan geringen, deel van den vijver noodig zou zijn. Het gemeentebestuur meent, dat deze strook door ruiling met het rijk tegen een verder uitspringend stuk zal kunnen worden verkregen. Men vroeg, hoe de minister over het verleenen van die medewerking denkt.

Enkele leden meenden, dat de beste oplossing te vinden is in wegruiming van de Gevangenpoort. Anderen beschouwden zulks als een daad van vandalisme en kwamen daarom met nadruk tegen dit denkbeeld op.

Vacante Betrekkingen.

— Technisch Ambtenaar bij het Bouw- en Woningtoezicht te Arnhem. Jaarwedde f 1400.—, klimmend tot f 1800.—. Diploma Maatschappij v. Bouwkunst en eenige praktijk bij Bouw- en Woningtoezicht gewenscht. Adres op zegel met uittreksel uit het bevolkingsregister, referentiën, enz., vóór 1 Augustus a.s. aan den Burgemeester ten Gemeentehuize (1)

— Teekenaars-Schilders voor decoratie en reclame. Brieven leti. W 9. Alg. Adv.-Bur. Ronma & Co., Heerengracht 226, Amsterdam. (1)

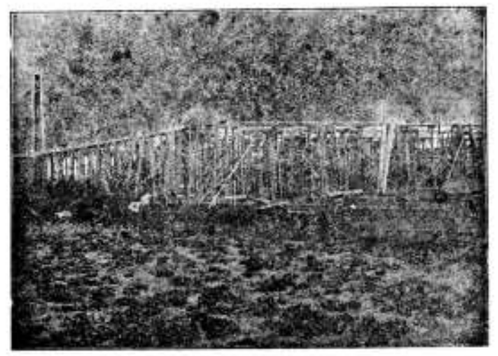
— Bouwkundig Teekenaar, zelfstandig kunnende werken, op Architectenbureau te Rotterdam. Uitvoerige brieven No. 41296, bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

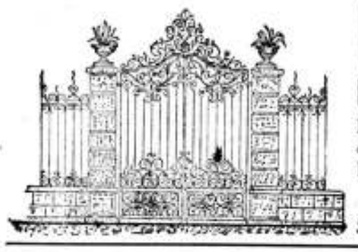

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den Wel.Ed. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz. — —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

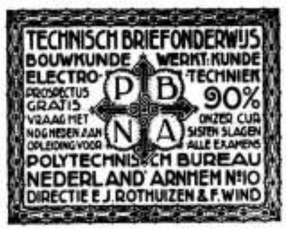
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Graaf c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 4 AUGUSTUS 1917. No. 31

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De Haagsche Toren.

Door het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond is het volgend schrijven verzonden:

's-Gravenhage, 12 Juli 1917.

Secretariaat: Statenlaan 82
te 's-Gravenhage.

Aan het Bestuur van het Genootschap Architectura.

In de algemeene vergadering van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, den 28n Juni j.l. te Groningen gehouden, is o.a. ter sprake gebracht het in den Haag bestaande voornemen om de ijzeren spits van de St. Jacobskerk af te breken en te vervangen door een reconstructie van de 16de eeuwsche. Op voorstel van Dr. Jan Kalf is toen aan het Bestuur verzocht, om, in overleg met eenige bouwkundige vereenigingen, door het uitschrijven van een „Studie-Prijsvraag" **een moderne oplossing te bevorderen van het probleem, hoe een spits te bouwen, die zich voegt bij dezen ouden toren èn het silhouet der stad.**

Het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond zou het zeer op prijs stellen, als Uwe Vereeniging daartoe wilde medewerken, en een vertegenwoordiger in de jury ter beoordeeling der ingekomen antwoorden benoemen, waartoe ook het Bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en van den Bond van Nederlandsche architecten uitgenoodigd worden, terwijl voor den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond Dr. Jan Kalf aangezocht en bereid gevonden is.

Wij stellen ons voor, dat de geldprijzen gedekt worden uit de bijdragen der samenwerkende vereenigingen, en dat elk dezer haar aandeel in de kleinere onkosten (voor reizen enz.) draagt. De nadere uitwerking van de prijsvraag laten wij gaarne over aan de te benoemen jury.

Aangezien van officieele zijde reeds binnen zeer kort een voorstel over het verbouwen van de torenspits te wachten schijnt, veroorloven wij ons bij U aan te dringen op een spoedig bescheid.

Namens het Bestuur van den
Nederlandschen Oudheidkundigen Bond,
J. C. OVERVOORDE, Voorzitter.
E. J. HASLINGHUIS, Secretaris.

Het voorstel, in dezen brief vervat, werd door de vergadering van het Genootschap met ingenomenheid begroet en zij wees den heer Van der Mey aan als jurylid.

Het lijdt geen twijfel, of ook de beide andere, in het schrijven genoemde vereenigingen zullen tot medewerking bereid worden gevonden en zoo is het tot stand komen van de prijsvraag o.i. al vrijwel verzekerd.

Iets anders is het, of het gelukken zal de herstelling of verbouwing van den toren naar een eventueel in deze prijsvraag bekroond ontwerp uitgevoerd te krijgen. Dit werd reeds dadelijk door den heer Van der Pluym in twijfel getrokken, zeker niet zonder grond, en het is wel jammer, dat de onzekerheid op dit punt velen wellicht van medewerking zal terughouden, maar, afgezien hiervan, moeten wij verklaren, dat het voorstel van den Oudheidkundigen Bond onze volle sympathie heeft en kunnen wij niet nalaten te wijzen op de bijzondere belangrijkheid, ten eerste van

het vraagstuk, waarom het hier gaat, en ten tweede van de wijze, waarop men wil trachten tot een goede oplossing te komen.

Het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage schijnt niet anders te bedoogen dan een restauratie van den toren in den staat, waarin hij verkeerde omstreeks het midden der vorige eeuw. Er zijn genoegzame gegevens voorhanden, om dien toestand met bijna volledige nauwkeurigheid vast te stellen, trouwens een ouder geslacht heeft dien toestand nog uit eigen aanschouwing gekend. Vergissen wij ons niet, dan is reeds aan Dr. P. J. H. Cuypers opdracht gegeven een restauratie-ontwerp in dezen geest gereed te maken en bij een eventueel voorstel van B. en W. aan den Gemeenteraad zal zulk een ontwerp waarschijnlijk als basis worden aangenomen. Het is zeer te betwijfelen of bij de behandeling van een dergelijk voorstel wel zakelijke overwegingen van het voor en tegen tot haar recht zullen komen, daarom zou het wellicht gewenscht zijn, dat getracht werd te voorkomen, dat een besluit genomen wordt, waardoor alle verdere moeite nutteloos, de voorgestelde studie-prijsvraag tot een fantaisie-prijsvraag zou worden.

Wanneer wij vragen of de oude toestand van den toren beter was dan de tegenwoordige, zal iedereen hierop een bevestigend antwoord moeten geven en toch zijn wij geen voorstanders van een, zij het nog zoo conscientieuze reconstructie, want de oude spits der zestiende eeuw was geen kunstwerk van hooge waarde, had slechte verhoudingen ten opzichte van den zwaren romp en vormde een vrij onbeholpen afdekking van den onvolbouwden toren. Zij kon op verre na niet op een lijn gesteld worden met de talrijke fraaie voorbeelden, die men elders in ons land aantreft en het zou de bescheidenheid wat ver gedreven zijn, wanneer wij ons thans onmachtig verklaarden, iets beters te leveren. Bovendien is het karakter van de stad 's-Gravenhage in de laatste halve eeuw zoodanig veranderd, inzonderheid ook in de onmiddellijke omgeving van den toren, dat een reconstructie van het oude spitsje daarin thans een zeer zonderling figuur zou maken.

Met dat al blijft het zeer moeilijk in dit bijzondere geval een goede oplossing te vinden. Zooals men weet heeft de Haagsche toren een zeshoekigen grondvorm. Er bestaat, voorzoover bekend, nog slechts één kerktoren in ons land, die dit ook heeft, namelijk die van het dorp Nieuwerkerk op Duiveland, eveneens onvoltooid. Wel zijn er in het buitenland nog andere voorbeelden te vinden, doch ook aan de hand daarvan is het moeilijk, zoo niet onmogelijk, ook slechts bij benadering na te gaan, hoe de oorspronkelijke ontwerper zich de oplossing van de spits kan hebben gedacht. In zekeren zin is dit gelukkig, want het sluit vrijwel elke poging tot een restauratie in den z.g. oorspronkelijken stijl uit. Daardoor is het probleem, hoe een spits te bouwen die zich voegt bij dezen ouden toren en in het silhouet der stad, veel zuiverder geworden en de kans op een goede moderne oplossing grooter.

Wij zullen ons niet wagen aan een omschrijving van hetgeen hier onder een goede moderne oplossing moet worden verstaan, om de eenvoudige reden, dat wij ons daartoe niet in staat gevoelen. Wat de jury daaronder verstaat zal zij wel zoo goed mogelijk in het programma trachten uit te drukken, doch ook zij zal dan wel grootendeels haar toevlucht moeten nemen tot algemeenheden.

Feitelijk maakt dit weinig uit, want ieder, die zich geroepen voelt, naar de oplossing mede te dingen, zal op zijn wijze wel gevoelen, wat hier bedoeld wordt en op zijn wijze zijn denkbeelden in lijnen weten uit te drukken.

Het geldt hier een vraagstuk, dat niet door wijdloopige redeneering is op te lossen, maar waarop het antwoord alleen door de teekenstift kan worden gegeven, althans voor zoover dit hulpmiddel reikt. Wij hebben hier een zuiver bouwkunstvraagstuk.

Aan den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond komt de eer toe, het op den voorgrond te hebben gebracht en wij wenschen deze actieve vereeniging van ganscher harte een goede uitkomst van de voorgestelde proefneming toe, maar toch kunnen wij de vraag niet terughouden, hoe komt het, dat het initiatief in deze aangelegenheid niet door een van onze bouwkundige vereenigingen genomen is?

Is het niet vreemd, dat deze vereenigingen zich meer en meer de leiding in zaken van bouwkunst uit de hand laten nemen? Den buitenstaander moet dit ongetwijfeld vreemd voorkomen, maar wie met eenige aandacht de gebeurtenissen van den laatsten tijd in ons vereenigingsleven heeft gevolgd, zal de verklaring spoedig hebben gevonden. Het zijn de z.g. vakbelangen, die de belangstelling voor de bouwkunst zoo goed als geheel uit het vereenigingsleven hebben verdreven. Heeft niet dezelfde Oudheidkundige Bond reeds de leiding op zich genomen in een zoo belangrijke zaak als de herstelling van monumenten? En zal men het werkeloos aanzien, dat deze bond ook de regeling van andere bouwkunstaangelegenheden op zich neemt?

Het verheugt ons, dat er nog een kring is, die zich ernstig deze dingen aantrekt, maar wij bevelen toch den leiders in onze bouwkundige vereenigingen overweging van de hier voorafgaande vragen aan, want het wil ons voorkomen: there is something rotten in the state of Denmark.

Vereenigingen.

DE CRISIS IN „A. ET A.".

Het weekblad „Architectura" van 28 Juli bevat thans het verslag van de buitengewone ledenvergadering, waarin de beslissing gevallen is, welke tot de crisis aanleiding heeft gegeven.

„De Bouwwereld" achtte reeds de onderstelling niet gewaagd, dat de minderheid nu binnenkort een eigen vereeniging van louter artist-architecten zou stichten.

Het is niet te hopen, dat het incident dit gevolg zal hebben en nadat wij het zooevengenoemd verslag gelezen hebben, meenen wij dat er nog niet dadelijk grond voor deze onderstelling is.

Uit dat verslag blijkt, dat het referendum mislukt is. Van de kleine 200 leden hebben slechts 32 geantwoord en daarbij waren nog 11 stemmen van onwaarde. Van de 21 overigen waren 10 voor de herziening der Statuten en 11 tegen; zeker een bedroevend resultaat voor de voorstellers. Onzes inziens blijkt er nog eens uit, dat bij de groote meerderheid der leden niet alleen geen sympathie voor de gedane voorstellen bestond, maar ook geen belangstelling, en wij begrijpen, dat het bestuur onder deze omstandigheden niet anders kon doen, dan zijn mandaat ter beschikking stellen.

In hetzelfde nummer van „Architectura" geeft de heer Wijdeveld een nabetrachting over het gebeurde en daarin worden, voor de buitenstaanders en voor die leden, die niet geregeld de vergaderingen in Amsterdam bezoeken, de bedoelingen van het nieuwe Bestuur eigenlijk pas duidelijker, dan uit de concept-statuten. Wat de heer Wijdeveld zegt is o.i. wel de belangstelling van de leden waard en zou die wellicht ook verworven hebben, wanneer hij het eerder gezegd had.

„Der Mann hat Grosses unternommen,
Die Welt zu erlösen ist er gekommen",

zoo dachten wij, toen wij deze nabetrachting hadden gelezen. Het bestuur heeft te veel ineens willen bereiken, een hervorming die, als de omstandigheden medewerken, misschien

na jaren te bereiken is, maar dan nog slechts na een grondige voorbereiding van het terrein. En daarvan was hier geen sprake, dit is gelooven wij, de hoofdoorzaak van het échec, dat het thans afgetreden bestuur heeft geleden.

Onder den eersten indruk daarvan, acht nu de heer Wijdeveld het lot van A. et A. beslist en ziet hij het Genootschap reeds zijn wissen ondergang tegemoet gaan. Hier zien wij het verschijnsel, dat zich bij elke bestuurscrisis voordoet, de teleurgestelde hervormer, die plotseling alle hoop opgeeft. Men heeft het in de politiek reeds zoo vaak kunnen waarnemen en toch is het vaderland nog niet te gronde gegaan, ondanks de zwartste voorspellingen.

Zoo meenen wij dan ook, dat het Genootschap ook niet zoo dadelijk ineen zal storten, al zal een nieuw bestuur de taak, die het op zich neemt niet te licht mogen opvatten. Dat vorige besturen dit wel eens gedaan hebben, is niet geheel te ontkennen; men ondervindt daar thans de gevolgen van. Doch laat A. et A. deze les ter harte nemen en een nieuw bestuur kiezen, waarin ook de richting van het nu afgetredene vertegenwoordigd is. Dan kunnen ook de denkbeelden van de minderheid tot hun recht komen en, zoo zij inderdaad goed zijn, zich langzamerhand baan breken, om, wanneer zij genoegzaam zijn doorgedrongen, de bovenhand te verkrijgen.

Zoo is het, meenen wij in A. et A. in den regel gegaan en zoo is het Genootschap geworden wat het nog is, de eenige vereeniging, die werkelijk iets tot de bevordering der Nederlandsche bouwkunst heeft bijgedragen.

Van een clubje van louter artist-architecten, verwachten wij in dit opzicht al heel weinig. Zou het in ons land wel ooit meer dan tien leden kunnen tellen? waaronder er misschien maar drie zouden zijn, die elkander werkelijk als kunstenaar erkennen.

En als criterium voor zulk een clubje zou slechts kunnen gelden: „Nul ne sera artiste, hors nous et nos amis".

Wij meenden in de twintigste eeuw deze opvatting te boven te zijn gekomen; een nieuwe splitsing zou beslist een stap achterwaarts zijn.

Wanneer zij, die zich kunstenaar gevoelen aan A. et A. den rug zouden toedraaien, zouden zij daardoor blijk geven, hun roeping als kunstenaars slecht te begrijpen. Laat de artistieke krachten voor het Genootschap behouden blijven, dan blijft ook de meeste kans bestaan, dat het, in een vereeniging als deze zoo gewenschte, evenwicht behouden blijft en het schip in den goeden koers kan worden gehouden.

Moge het uit den koers zijn geraakt, wij vertrouwen, dat de bemanning het daarom niet aan zijn lot zal overlaten en zelfs de stuurlieden, die thans het roer verlaten hebben, nog zullen willen medewerken om een stranding te voorkomen.

VAKOPLEIDING VOOR HANDWERKSLIEDEN.

In een der zalen van „Parkzicht" te Amsterdam hield de vereeniging tot bevordering van de vakopleiding voor handwerkslieden in Nederland hare 43ste algemeene vergadering.

De voorzitter, mr. H. Smeenge, wees in zijn openingswoord op het verblijdend verschijnsel, dat meer en meer onder alle rangen en standen in de maatschappij de noodzakelijkheid van een goede opleiding voor het toekomstig beroep wordt ingezien.

Te meer valt het daarom te betreuren, dat, ook als gevolg van de tijdsomstandigheden de ontvangsten der vereeniging de uitgaven niet konden dekken. De kas sluit met een nadeelig saldo van f 264. Spreker wekt de leden op gezamenlijk dit te kort te dekken en verder door ijverige propaganda de contributies zoo te doen stijgen dat voortaan van een nadeelig saldo geen sprake meer zal kunnen zijn.

Over 't afgeloopen boekjaar bedroegen volgens de mededeelingen van den penningmeester de ontvangsten f 2071, de uitgaven f 2336.

Medegedeeld werd, dat het hoofdbestuur zich namens de vereeniging aangesloten heeft bij de verschillende bonden, instellingen enz. die pogingen in het werk stellen tot het verkrijgen van een ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen.

Na eenige discussie werden daarop met kleine wijzigingen hier en daar zeven van de acht stellingen aangenomen, behoorende bij de inleiding door den heer Haver gehouden op de algemeene vergadering van 28 December j.l. te Utrecht.

De aangenomen stellingen luiden:

1°. De sterk toenemende toepassing van de electro-techniek in ons land eischt dringend: betere voorziening in de opleiding van de a.s. electro-technische werklieden, dan de bestaande.

2°. De ambachtsscholen zijn in de eerste plaats aangewezen om in de eerste opleiding te voorzien.

3°. Elke poging tot die voorziening verdient de volle sympathie en moreelen steun van de vereeniging tot bevordering van de vakopleiding enz.

4°. Met het oog op de eischen die de electro-techniek stelt, is het wenschelijk dit vak, indien eenigszins mogelijk, als vrij en zelfstandig vak te behandelen; bij de combinatie met een ander vak gaat de opleiding onwillekeurig op twee gedachten hinken.

5°. Met het oog op de toekomst der leerlingen is een opleiding die den grondslag legt voor een algemeene, alzijdige ontwikkeling dringend noodzakelijk.

6°. Ter bevordering van een gewenschte eenheid op onderwijsgebied en rekening houdend met de in de eerste jaren optredende onderwijskrachten verdient een in hoofdlijnen uitgewerkt leerplan algemeen aangenomen te worden.

8°. Het verdient warme aanbeveling bij de besturen der verschillende scholen aan te dringen op: periodieke bijeenkomsten van leeraren in de electro-techniek ten einde hen in staat te stellen regelmatig van gedachten te wisselen en van elkanders ervaringen voordeel te trekken.

Na de pauze was het woord aan den heer A. Plaat, die de vraag besprak op welke wijze de vereeniging meer dan tot heden het geval is aan haar doel kan beantwoorden.

Prijsvragen.

JURY-RAPPORT

over de Openbare Prijsvraag voor een Woongebouw voor oude mannen en vrouwen te Alkmaar (Karenhuizen).

De Jury, bestaande uit de heeren irs. A. Broese van Groenou, J. B. van Loghem en D. F. Slothouwer, kreeg ter beoordeeling 97 ontwerpen, waaronder eenige met varianten.

De motto's dezer ontwerpen waren:

Simplex — B. N. — Alcmaria Victrix — 99 — Knotwilg — Alkmaar — Op Leeftijd — A. C. — Welverdiende Rust — Teddy — D. A. K. in driehoek — Tijd — X — Motto gelijkend op een rups — Hanna — Avond — Ten Rande — Zon I — (correspondentie-adres: Oude Gracht, Utrecht) — Mei — G — Volkshuisvesting — Emulatie — V. V. V. — 7 — School en Landzicht — Revue — H. A. — Pax — Situatie — Voort — Paviljoen — Avondrust — 1917 — Wapen rood en wit — Als 't avondt —

Pijp en Poes — Thuis — In 't Zunneke — A. V. — Internos — Oud — Ouden van Dagen — In d'eigen sfeer — Casa Caritas — Zon II (correspondentie-adres: van Loostraat, den Haag) — 't Wordt Avond — Apollo — Adhuc stad — Eigen kamer — Herfst I (correspondentie-adres: Valeriusstraat, Amsterdam) — L. S. G. — Marie — Plaats gemaakt — Omega I (correspondentie-adres: Postkantoor Amersfoort) — XXIX W — Hoop — C — 52 — In 't Noorden — X — A — Avondzon — Repos — Omega II (correspondentie-adres: Geesterweg, Alkmaar) — Kennemerland — Baksteen — Nirvâna — L. en C. — E — Rustoord — D. H. A. — Kwikdruppel — Grijsheid, Wijsheid — Til — Een huis vol licht en zonneschijn — Zuid — Voor ouden van dagen — Wees niet bezorgd — Hil-la — Eert den ouderdom — Staatspensioen — Eenvoud I (correspondentie-adres: Jan Luykenstraat, Amsterdam) — Hofje — Comme il faut — De Waag — Schets — R — Huisvesting — V. V. A. — Geniet uw Rust enz. — Voorland — Zon III (correspondentie-adres: Zuidwal Den Haag) — Oud Holland — Eenvoud II (correspondentie-adres onbekend) — Voor het eerst — Zoo bedacht — Herfst II (correspondentie-adres: Haarlemmerstraat, Amsterdam).

Hoewel de kwantiteit dus alleszins tot tevredenheid stemt, kan de kwaliteit niet geroemd worden, hetgeen duidelijk tot uiting komt in het aantal ontwerpen, dat bij de eerste en tweede schifting uitviel en voor verdere beoordeeling niet meer in aanmerking kon komen (respectievelijk 39 en 28). Slechts 37 ontwerpen gaven aanleiding tot eene nadere bespreking.

De Jury ging bij de beoordeeling van de ontwerpen uit van de grondgedachte, dat de situatie van de behuizingen zoodanig moest zijn, dat een ruime toetreding van zonlicht en lucht afdoende verzekerd was. Als direct gevolg daarvan moest de wandelgang aan den noordkant geplaatst zijn, terwijl het beloop de noodige afwisseling moest bieden zonder het gemakkelijke verkeer en toezicht te belemmeren.

De gevels moesten eene harmonische uiting geven van de daarachter gelegen organen en van de bestemming van het gebouw; het behoeft haast geen betoog, dat hier het devies gold: betracht den eenvoud.

Om aan de oeconomische eischen van het vraagstuk te voldoen, moest groote waarde worden gehecht aan een zoo groot mogelijk aantal behuizingen. Hoewel de bouwsom daardoor wel grooter werd, stonden daartegenover de voordeelen, dat meerdere bewoners in de stichting konden worden opgenomen en de rentabiliteits-rekening gunstiger werd.

Bij de eerste schifting vielen uit die inzendingen, welke blijk gaven van onvoldoende beheersching van het onderwerp door den ontwerper. De motto's daarvan waren:

99 — A. C. — Tijd — Emulatie — School en Landzicht — Revue — Voort — 1917 — Thuis — In 't Zunneke — A. V. — Ouden van Dagen — In d'eigen sfeer — 't Wordt Avond — Apollo — Eigen Kamer — Plaats gemaakt — Omega I — XXIX W — C — In 't Noorden — A — Repos — Omega II — Kennemerland — L. en C. — Rustoord — Zuid — Wees niet bezorgd — Hil-la — Staatspensioen — Eenvoud I — Comme il faut — V. V. A. — Geniet uw Rust enz. — Oud-Holland — Eenvoud II — Voor het eerst — Zoo bedacht.

Bij de tweede schifting legde de Jury de ontwerpen ter zijde, 1° waarvan de behuizingen voor het meerendeel op de Noordzijde waren aangebracht; 2° waarvan de behandeling van de gevels geen aanleiding gaf tot eenige bijzondere opmerking voor waardeering.

Deze waren:

Simplex — B. N. — Alcmaria Victrix — Welverdiende Rust — Teddy — X — Motto gelijkend op een rups — Avond — Mei — Volkshuisvesting — H. A. — Paviljoen — Avondrust — Adhuc stad — Herfst I — Marie — Hoop — 52 — X — Baksteen — Nirvâna — D. H. A. — Grijsheid Wijsheid — Til — Voor ouden van dagen — Eert den ouderdom — Schets — R.

Bij de derde schifting liet de Jury zich leiden door de vraag, welke ontwerpen moesten uitvallen wegens onvoldoende benutting van de Zuidelijke windstreek bij het vaststellen van den plattegrond.

Motto „Alkmaar". De gang is onvoldoende verlicht; de gevel, hoewel niet van verdienste ontbloot, mist de noodige eenheid.

Motto „Op Leeftijd". De gevel is wel verdienstelijk, maar de geheele opzet is niet bescheiden genoeg ten aanzien van de bestemming, vooral de middenpartij is niet geslaagd; het teekenwerk is zeer gevoelig.

Motto „D. A. K." in driehoek. De gevelbehandeling verraadt een vaardige hand.

Motto „Hanna". De gevels zijn met zorg uitgewerkt, doch missen karakter.

Motto „Ten Rande". De gevels vertoonen een juist gevoel voor verhoudingen, maar de compositie laat te wenschen over.

Motto „G." De platte grond komt in den voorgevel goed tot uitdrukking, de middenpartij echter treedt te overheerschend op.

Motto „7". De platte grond kenmerkt zich door den goed gevormden wandelgang, die eene aangename afwisseling biedt; het karakter der gevels is aantrekkelijk, doch de hoekpaviljoens doen ongunstig in den voorgevel; in den achtergevel daarentegen komen zij goed tot hun recht; de middenpartij is minder geslaagd.

Motto „Avondzon". De gevels zijn handig van teekening en compositie, het karakter van de middenpartij is echter niet in overeenstemming met de bestemming van het gebouw.

Motto „E." De gevels zijn niet zonder verdienste, hoewel niet vrij te pleiten van gezochtheid.

Motto „Huisvesting". De wandelgang is slecht geprojecteerd; in de gevels is wel naar kracht gestreefd, het geheel doet echter droog en nuchter aan.

Motto „Herfst II". De gevels hebben een aantrekkelijk karakter, doen echter in de omgeving te gewild landelijk.

Bij de vierde schifting zijn die ontwerpen uitgevallen, waarvan de platte gronden wel aan de algemeene eischen, door de Jury gesteld, voldeden, doch overigens de kwaliteiten misten om voor eene verdere beoordeeling in aanmerking te komen.

Motto „Pax". De gevels zijn onvoldoende, zeer zwak van compositie en maken een dorren indruk.

Motto „Als 't avondt". Het plan is zeer verdienstelijk, aan de toetreding van zon en lucht is de noodige aandacht gewijd, de gevels zijn echter bijzonder zwak van behandeling.

Motto „Inter nos". De platte grond is van aangename afwisseling, de gevels zijn slecht van compositie, terwijl de detailleering zeer zwak is.

Motto „Kwikdruppel". De situatie van het plan is gunstig te noemen, de middenhal is wat grootsch van opzet ten aanzien van de bestemming, de gevels zijn arm.

Motto „Een huis vol licht en zonneschijn". De woonkamers zijn goed gesitueerd, de bijvertrekken minder; de gevels zijn zwak van compositie en in de onderdeelen gezocht.

Ten slotte bleven over 14 ontwerpen onder de motto's: Knotwilg — Zon I — V. V. V. — Situatie — Wapen wit en rood — Pijp en Poes — Oud — Casa Caritas — Zon II — L. S. G. — Hofje — De Waag — Voorland — Zon III.

Met algemeene stemmen werden na de eindbeoordeeling de prijzen als volgt toegekend:

1e Prijs: Motto Zon II;
2e Prijs: Motto Zon I;
3e Prijs: Motto Oud;
4e Prijs: Motto Pijp en Poes;
5e Prijs: Motto Hofje.

Motto „Knotwilg". Het geheele ontwerp getuigt van ernstige studie en is in grondplan vooral knap geconcipieerd; alleen de portierswoning ware beter naast den ingang geplaatst, de laag gehouden kapaanzetting geeft een minder fraaie oplossing voor de gevels.

Motto „Zon I". De plannen van dit ontwerp zijn zeer te roemen; door de circulatie-ruimten tot het noodzakelijke te beperken is een maximum ruimte aan huisvesting verkregen, zoodat dit plan niet minder dan 38 twee-kamer- en 14 een-kamerbehuizingen bevat.

De gevel-architectuur is minder geslaagd, het karakter van den wandelgang komt niet afdoende daarin tot uiting; door ongemotiveerde voorsprongen is vergeefs getracht de eentonigheid in den voorgevel op te heffen, de hoekoplossing is zwak; het teekenwerk verdient allen lof.

Motto „V. V. V." Hoewel de kamers op zichzelf goed gesitueerd zijn, is er te weinig profijt getrokken van het terrein aan de zuidzijde om den plattegrond meer te ontwikkelen, het gevolg is een betrekkelijk gering aantal behuizingen (27 en 8); de architectonische vormgeving van de gevels is vrij onbeholpen.

Motto „Situatie". De plattegrond is goed ontwikkeld doch bij het streven om den voorgevel een levendig aanzien te geven zijn er nog te veel kamers aan de noordzijde geplaatst; de wandelgang heeft een zeer gunstig beloop en beantwoordt goed aan het doel; de gevels zijn niet onaardig behandeld, hoewel in sommige onderdeelen onhandig opgelost.

Motto: „Wapen wit en rood". Het streven om alle kamers zooveel mogelijk zon en lucht te geven is zeer te waardeeren, het aantal behuizingen is echter veel te gering, hetgeen duidelijk tot uiting komt in de rentabiliteits-rekening. Het lijkt de Jury ongemotiveerd om het gebouw symetrisch te houden ten opzichte van de as van de Ambachtsschool, waardoor veel terrein ongebruikt blijft liggen. De gevelarchitectuur is zeer middelmatig.

Motto „Pijp en Poes". Een zeer verdienstelijk ontwerp, de gevels zijn groot behandeld en vooral de wandelgang is daarin voortreffelijk weergegeven; het platte dak is echter niet interessant genoeg verwerkt; het détail mist karakter.

Motto „Oud". De Jury is van oordeel, dat plan A den voorkeur verdient boven plan B; de variant plan A¹ is van oeconomisch standpunt bezien nog eene verbetering. Aan het ontwerp is buitengewoon veel zorg gewijd; de hoofdopzet valt zeer te roemen, de ligging van de trappen is minder gunstig, het karakter van het gebouw is goed in den gevel uitgedrukt, doch te burgerlijk van opvatting; de détails zijn weinig geslaagd.

Motto „Casa Caritas". Hoewel het terrein onvoldoende benut is en bovendien versnipperd, heeft het plan op zich zelf wel verdienste; het aantal behuizingen is te gering (24 en 8). De verhoudingen van de gevels zijn plomp, de middenpartij met de erkers zal een zeer onrustigen indruk maken, terwijl de topgevel met leipannen bekleed niet gunstig zal doen.

Motto „Zon II". Het ontwerp is in zijn geheel zeer goed en heeft een prettig intiem karakter. Aan de eischen der economie is in zeer voldoende mate voldaan, (35 tweekamer- en 11 eenkamerbehuizingen) zoodat de eventueele uitvoering van dit plan geen bezwaren in dit opzicht behoeft te ondervinden. De architectuur is zeer karakteristiek, met uitzondering van het profiel van het dak, dat slap is; enkele détails zijn wat oppervlakkig behandeld.

Motto „L. S. G." De Jury is het met den ontwerper eens, dat zijn plan A in opzet beter is dan plan B, hoewel dit laatste plan meer aan de oeconomische eischen voldoet door het grootere aantal behuizingen. Aan gangen is te veel ruimte opgeofferd, terwijl de lichtopeningen daarin niet gunstig verdeeld zijn. Het karakter van de gevels is origineel, doch de verhoudingen zijn niet aangenaam; de groote overspanning van den ingang in baksteen is bedenkelijk; het geheel geeft blijk van eene krachtige hand.

Motto „Hofje". Hoewel het aantal behuizingen voor het oeconomische doel onvoldoende is (24 en 7), heeft de zeer oorspronkelijke en aantrekkelijke plangroepeering de Jury er toe doen besluiten dit ontwerp nog met een prijs te bekronen; het aantal trappen is voor dit gebouw wel wat overdadig.

Motto „De Waag". Door meerdere ontwikkeling van den plattegrond zou het aantal behuizingen, dat thans onvoldoende is, belangrijk opgevoerd zijn. De architectuur van de gevels geeft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Motto „Voorland". In verhouding tot het aantal zijn er nog te veel kamers op het noorden ontworpen; de gevelbehandeling getuigt van weinig fantaisie.

Motto „Zon III". Het aantal behuizingen is ook in dit plan te klein, hoewel de situatie op zichzelf goed is; met alle waardeering voor de zorgvuldige uitwerking, moet het geheel als weinig kunstzinnig gedacht aangemerkt worden; de wandelgang komt in den gevel slecht tot uiting.

De Jury:

Ir. A. BROESE VAN GROENOU.
Ir. J. B. VAN LOCHEM.
Ir. D. F. SLOTHOUWER.

Bericht van de P. P. C.

Als gevolg van de belangrijke stijging der drukkosten, moet voor de nu herdrukte exemplaren van de Algemeene Regelen, in het vervolg 40 cent berekend worden.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 30. Verslag der Buitengewone Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. op 18 Juli 1917.

De hedendaagsche Kunstnijverheid en de Kunstnijverheidsschool. Quellinus, door C. J. Blaauw.

Nabetrachting, door H. Th. Wijdeveld.

DE BOUWWERELD No. 30. De architect O. W. er?

Uitbreidingsplan voor Voorburg, arch. H. van der Kloot Meyburg (slot).

De „Steenrotse" te Middelburg, met afbeelding.

Woonhuisgroep te Heemstede, arch. P. Kuiper, met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Prijsvragen, examens, enz.

Personalia.

DE INGENIEUR No. 30. Ter herinnering aan F. R. van Royen, door P. Huffnagel, met portret.

Fossielen op Billiton, door A. J. Cosijn, cand. m. i., met afbeelding.

Publicatie van Nederlandsche onderzoekingen in den vreemde, door ir. L. S. P. Scheffer.

Waarschuwing voor hen, die een benoeming tot lid eener Commissie van Advies (art. 93 der A. V.) wenschen aan te nemen, door ir. H. N. François.

Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 21 Juli 1917, te 's Gravenhage.

Ingezonden Stukken. Het tramspoor en zijn ligging in het verharde straatoppervlak, door Dipl. Ing. J. J. L. Smits, met afbeeldingen.

Voorlichting aan Smedenpatroons, door H. F. G. J. Grevers, Ingenieur bij het Nijverheidslaboratorium.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 30. Het salarisvraagstuk der gem. ambtenaren. — Verslag van de 21ste Algemeene Vergadering (vervolg). — Aank. van verg. en excursies. — Uit de afdeelingen. — Uit de commissie. — Boekbespreking en catalogi. — Examens. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 30. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.
Recht of Billijkheid.
Gemengde mededeelingen.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 3. De Juli-aflevering van Ed. Cuypers' maandschrift bevat een beschrijving met afbeeldingen van het kantoorgebouw P. Clos & Leembruggen te Leiden, arch. Ed. Cuypers en W. C. Mulder. De tekst geeft een beknopte geschiedenis van de ontwikkeling der Leidsche sajetfabrikatie van deze firma, die reeds bestaat van 1766 af, dus ruim anderhalve eeuw.

In het tweede artikel van dit nummer geeft W. O. J. Nieuwenkamp een onderhoudende bijdrage, getiteld: „Van mijn huis op het water en mijn huis op het land." De bekende kunstenaar vertelt daarin, hoe hij er eerst toe gekomen is, in de woonschuit „de Zwerver" te gaan wonen, hoe hij een aantal jaren met dit vaartuig heen en weer getrokken is en ten slotte in Edam terecht kwam. Hier kocht hij een lap grond, natuurlijk aan het water gelegen; daar werd „de Zwerver" vastgemeerd en aanvankelijk aan den wal slechts een schuurtje gebouwd, om wat rommel te kunnen bergen. Later kwam daar een huisje met één kamer bij, om af en toe eens aan den wal te kunnen vertoeven; dat huisje werd allengs uitgebreid tot een huis met atelier, totdat ook dit te klein werd en een afzonderlijk atelier met plantenkas bijgebouwd werd.

Het is aardig, aan de hand dezer beschrijving met tal van fraaie afbeeldingen, na te gaan hoe de kunstenaar, zooals hij zelf zegt, van waterrot, landrot geworden is. Het huis is in vele opzichten een bezienswaardigheid en Edam mag het wel op prijs stellen, dat deze zwerver zich daar heeft neergelaten, want Nieuwenkamp heeft ook veel gedaan voor het behoud van oud mooi in zijn woonplaats, waaromtrent hij zonder ophef verschillende gevallen mededeelt. Daarop mag hier nog wel eens in het bijzonder worden gewezen.

Ingezonden Stukken.

Aan de Redactie van het Blad „de Opmerker" te 's-Gravenhage.

Ten behoeve van de huisvlijtbeoefening door militairen werd vanwege de Afdeeling „Ontwikkeling en Ontspanning van de Gemobiliseerde Troepen" van het Algemeen Hoofdkwartier uitgegeven een „Handleiding tot het ontwerpen van Motieven voor Houtsnijwerk", op de Topografische Inrichting gedrukt.

Het boekje bestaat uit 32 bladen, deels naar eigen ontwerpen en deels naar teekeningen onder leiding vervaardigd op de Militaire Huisvlijtcursus te 's-Gravenhage, met beschrijving van de hand van den heer Chr. Bartels, en behandelt het logisch ontwerpen van ornament.

Deze uitgave trok ook buiten het leger de aandacht; het maandblad „De vrouw en haar huis" gaf er een zeer gunstige beschrijving van. Prof. Vogelensang liet er zich zeer waardeerend over uit, en van particuliere zijde bereikte mij vele malen de vraag, of het boekje in den handel was.

Daarom werd getracht, voor het boekje een uitgever te vinden, maar door de tijdsomstandigheden (papierprijzen, e. d.) mocht dit niet gelukken.

Nu is het plan den Minister van Oorlog te verzoeken, het werkje voor Rijksrekening te doen drukken. Daartoe zou noodig zijn, dat een oplage van minstens 1000 exemplaren zou kunnen worden geplaatst.

Het boekje zou dan bestaan uit 40 bladen, met beschrijving, in stevigen omslag en de handelsprijs bedragen f 1.25 à f 1.50

Daarom richt ik mij tot U met het verzoek bekendheid te willen geven aan dit schrijven, opdat mij vóór einde Augustus bekend is, op hoeveel exemplaren Uwerzijds te rekenen valt. Hoe hooger het aantal is, des te lager kan de prijs gesteld worden.

Een exemplaar van het boekje, waarvan hiernevens een proefblad is gevoegd, zal U, op aanvrage, ter inzage worden toegezonden.

De Res. Eerste-Luitenant der Gren. werkzaam aan de Afd O. O. van het Algemeen Hoofdkwartier.
SWEEP, c. i.

's-Gravenhage, 28 Juli '17.
Borneostraat 3.

Gaarne voldoen wij aan het verzoek, bekendheid te geven aan bovenstaand schrijven, al betwijfelen wij, of de bereiking van het door den schrijver beoogde doel, daardoor noemenswaard zal worden bevorderd. Wanneer het zoo gemakkelijk was, als men zich hier voorstelt, om zich vooraf te verzekeren van de plaatsing van minstens 1000 exemplaren van het boekje, dan zou er o. i. ook wel een uitgever voor te vinden zijn; het is echter de onzekerheid op dit punt, die den particulieren ondernemer huiverig maakt.

Overigens echter verdient het alle aanbeveling een Handleiding als deze, waaryan de practische bruikbaarheid niet meer behoeft te worden aangetoond, verkrijgbaar te stellen in een ruimeren kring, dan waarvoor zij oorspronkelijk werd samengesteld en meenen wij diegenen onzer lezers, die belang stellen in een gezonde bevordering van huisvlijt, gerust te mogen aanraden, aan het adres van Luitenant Sweep, of aan ons adres, een of meer exemplaren te bestellen, vóór einde Augustus.

De genoemde prijs is zeker zoo billijk gesteld als eenigszins mogelijk was en kan o. i. geen bezwaar zijn en het komt ons voor, dat de Handleiding hare waarde inzonderheid daaraan ontleent, dat zij het gedachteloos copieeren van minderwaardige voorbeelden wil tegengaan en de beoefenaars der huisvlijt wil leeren, hoe men den onuitputtelijken voorraad stof, die in de natuur voor het grijpen ligt, verwerken kan. Daardoor kan de huisvlijt in het algemeen op een hooger peil worden gebracht, en elke poging daartoe verdient onvoorwaardelijk aanmoediging. Red.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Tholen.

De groote kerk te Tholen staat onder de kerken in het Zuiden bekend als een der mooiste Gothische bouwwerken. Men is thans het gebouw aan het opknappen! Het front van het transept uit natuursteen opgetrokken, wordt weder onder een dikke laag verf gesmeerd, aldus schrijft de „Thoolsche Courant". Elders gaan rijk, provincie en gemeente voor om aloude bouwwerken, die door een verflaag ontsierd zijn, met veelal hooge kosten deze te ontdoen van de verflaag. De heeren, die hier zeggenschap over het gebouw hebben beginnen juist andersom te handelen en dit front met zijn 3 nissen, waarin de ijzeren haken nog aanwezig zijn, waaraan voor de Hervorming ook beelden bevestigd waren met het wapen van Tholen, op zichzelf een der mooiste stukken in den bouw, wordt grijs. Wij vinden het te bejammeren, dat op deze wijze verknoeid wordt, hetgeen door het besparen van kosten, of door de verf op een andere plaats aan te wenden, ware te voorkomen geweest. Temeer daar door het op steen aanbrengen van verf deze toch niet beschermd wordt tegen de invloeden van het weder, steen is hiertegen op zichzelf wel bestand.

Wij vinden, aldus het blad, het te bejammeren, dat zeggenschap of toezicht op monumenten berust bij menschen, die zoo weinig gevoel voor historische waarde en schoonheid hebben en hierdoor de hoofdingang van een monumentaal gebouw verknoeid wordt. (Telegraaf.)

Hoogovens in Limburg.

Het Zuiden meldt:

Zooals men wellicht reeds weet, heeft de directie der Oranje-Nassau-mijne aangekocht het landgoed Ter Worm onder de gemeente Heerlen, voor één millioen gulden. Met het doel — zooals wordt beweerd — er eene hoogoven-industrie te vestigen.

Uit allerbeste bron vernemen wij thans, dat eene tweede buitenlandsche Hoogovenmaatschappij reeds in onderhandeling is met den heer L. Florin de Cortenbach, voor den aankoop der landerijen van het landgoed Cortenbach. De bedoelde Maatschappij heeft reeds een enorm hooge som voor het landgoed geboden, maar volgens onzen zegsman, heeft de eigenaar den koop nog niet gesloten. Het landgoed Cortenbach heeft een uitgestrektheid van ongeveer 110 Hectaren en ligt bezijden het station Voerendael. Met de hoogovenindustrie schijnt het dus denzelfden weg op te gaan als eertijds met de kolenmijnen. Is dat niet jammer? Oranje Nassau behoort aan een Fransche maatschappij. Willem Sophia aan een Belgische, de Domaniale is in handen van Duitschers. De groote winsten dier mijnen gaan naar het buitenland.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Personalia.

Tot directeur der ambachtsschool te Hulst, is benoemd de heer G. A. Maas, leeraar aan de ambachtsschool te Bergen-op-Zoom.

Vacante Betrekkingen.

Bouwkundig Teekenaar 1e klas, bij de Gemeentewerken van 's Gravenhage, salaris f 140 — f 160 per maand. Sollicitaties Bureau Gemeentewerken, Huygenspark 23, letter Z. (1)

Opzichter aan een ijzerconstructie-werkplaats tegen 1 Januari 1918 of vroeger. Leeftijd niet boven 35 jaar; vaste aanstelling na een proefjaar. Jaarwedde f 1500 tot f 2100 met pensioen. Brieven lett. P. K. 155. Nieuws van den Dag. (1)

Uitvoerder als chef bij Grond- en Kunstwerken. Volledige brieven en afschriften onder No. 62277, bureau van het Algem. Nederl. Advert.bl. te 's Gravenhage. (1)

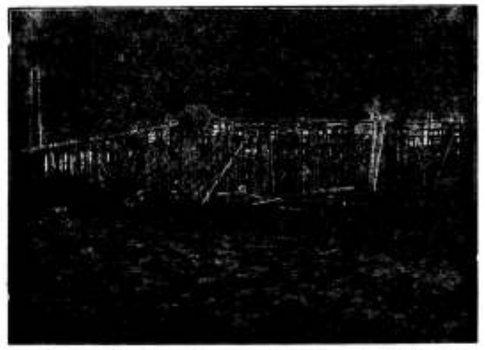
Bouwkundig Opzichter-Teekenaar, voor werken in Noord-Holland. Salaris f 80 à f 90 per maand. Brieven met afschriften No. 96 Nijgh & Van Ditmar's Algem. Advert.-Bureau Haarlem. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Abonneert U op De Opmerker.

ZUID HOLL QUENAST EN BASALTINE TEGELFABRIEK

QUENASTTEGELS
BASALTINETEGELS
SPIJKERGLOOIING VAN QUENAST EN BASALTSLAG

Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs te AMSTERDAM.

Goedgekeurd bij Kon. Besl. van 23 Mei 1917 No. 145.

Aanmelding van Leerlingen vóór 15 Augustus 1917,

bij den Administrateur, Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, Stadhouderskade No. 86.

De Vereeniging stelt zich ten doel: het verstrekken van voortgezet en hooger bouwkunstonderwijs, noodig voor de uitoefening van het beroep van den Architect (artikel 2 der statuten).

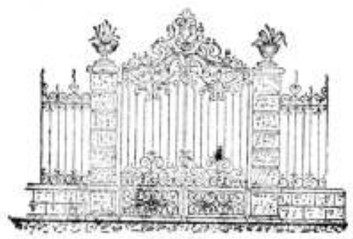
Vierjarige **avond-cursus**, 3 avonden per week, in de maanden September tot en met April, van 7 tot 9 uur.

Cursusgeld f 25.— per jaar, waarvan in bijzondere gevallen gedeeltelijk of geheel vrijstelling kan worden gegeven.

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer". Vraagt inlichtingen aan de Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

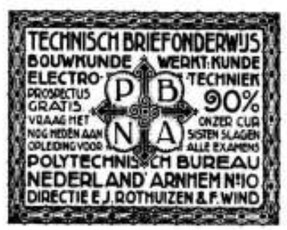
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 11 AUGUSTUS 1917. No. 32

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bedenkelijke Verschijnselen.

Vervolg (Zie bladz. 218).

De beweging voor den wederopbouw van België, ontstaan bijna onmiddellijk nadat de daar door het oorlogsgeweld aangerichte verwoestingen bekend waren geworden, ligt ons nog tamelijk versch in het geheugen. In sommige artikelen, daarover geschreven, geleek het wel of men op deze catastrophe gewacht had en zij nu door de architecten zelfs met eenige ingenomenheid werd begroet, omdat men nu, zonder veel te sloopen, eerst eens goed zou kunnen beginnen de woningtoestanden en den aanleg van steden te verbeteren volgens moderne inzichten. Dit alles leek ons heel mooi, maar het wilde ons dadelijk voorkomen, dat de beweging wel eenigszins voorbarig was en te weinig rekening hield met den economischen toestand, waarin België zich waarschijnlijk zal bevinden, wanneer er eenmaal een einde aan den oorlog zal zijn gekomen.

Ook uit andere streken als Oost-Pruisen en Noord-Frankrijk vernam men een en ander over plannen en maatregelen, die herstel van de daar aangerichte schade beoogden. Ook daar zou het nu alles veel mooier en beter worden dan het geweest was.

Nu de oorlog echter zooveel langer duurt dan algemeen verwacht werd, nu de directe en indirecte gevolgen zich dagelijks nijpender doen gevoelen en de onzekerheid omtrent den loop der zaken blijft aanhouden, hoort men weinig meer van de schoone plannen om de tot woestijnen gemaakte deelen van Europa tot model-woonplaatsen te maken en in plaats van de schoone vooruitzichten, die zich hierbij voor de bouwmeesters zouden openen, treden thans toekomst-fantaisieën, die er heel wat minder gunstig uitzien.

In een artikel „De invloed van den oorlog op de bouwkunst" voorkomende in „de Bouwwereld", wordt, op grond van Duitsche beschouwingen, een voor den architect weinig opwekkend toekomstbeeld gegeven en zelfs niet gerept van den wederopbouw, die ongetwijfeld toch hier en daar veel werk zal geven. Terecht waarschijnlijk voorziet men in Duitschland een reactie op de ongehoorde weelde of zelfs verkwisting, daar in de laatste jaren in de bouwkunst ten. toongespreid en op de vaak in ploertigheid ontaardende overdrijving, waartoe een vroeger ongekende welvaart bouwheeren en bouwmeesters meermalen verleid heeft; maar op welke gronden „de Bouwwereld" een terugkeer tot oude stijlen waarschijnlijk acht, is ons niet recht duidelijk. Een vergelijking van onzen tijd met dien van een eeuw geleden, toen de Napoleontische oorlogen Europa hadden uitgeput, gaat o.i. slechts voor een klein deel op. Tot eenvoud en soberheid zal de bouwkunst waarschijnlijk wel gedwongen zijn terug te keeren, maar dat wij, gelijk toenmaals weder een tijdperk van klassicisme, gevolgd door romantiek zullen beleven, achten wij niet waarschijnlijk, omdat de moderne begrippen zich daartegen zullen verzetten. Een eeuw geleden teerde men veel meer op de traditie van het klassicisme dan thans. Schinkel's werkzaamheid is te beschouwen als een laatste poging, om de klassieke begrippen weder ingang te doen vinden, door ze in hun zuiversten vorm,

de Helleensche, te demonstreeren, maar de wereld was er niet meer van gediend, zij wilde wat anders. Wat, dat wist zij zelf niet, vandaar, dat haar van alles door de bouwmeesters werd voorgezet en dat zij van alles slikte.

Dat men in onzen tijd precies weet wat men wil, zouden wij niet durven beweren, maar men kan wel zeggen, dat de moderne bouwmeesters vrij algemeen wel weten, wat zij niet willen en daartoe behoort zeker een terugkeer tot de oude stijlen en wij gelooven, dat de moderne beweging krachtig genoeg is, om daarin niet weder terug te vallen.

Tot eenvoud en soberheid zal, zoo zeiden wij reeds, de bouwkunst wel gedwongen zijn terug te keeren, maar het zal dan werkelijke en geen nagemaakte eenvoud moeten zijn en niet de kunstmatige soberheid, die den bouwheer meer kost dan de vroegere veel goedkooperen rijkdom. Wij willen allerminst dien goedkoopen rijkdom en de middelen, waardoor hij te voorschijn gebracht wordt, verdedigen. Wij erkennen zelfs gaarne, dat de dure eenvoud in den regel een beter effect maakt en meer kunstwaarde heeft; wat evenwel in de naaste toekomst gevraagd zal moeten worden, zal de werkelijk goedkoope eenvoud zijn, waarbij zooveel mogelijk gebruik zal moeten worden gemaakt van goedkoope bouwstoffen, goedkoope bewerking, goedkoope versiering, wanneer men daar althans nog iets voor overhoudt. Het zal een groote kunst voor de architecten zijn, om daarmede toch nog kunstwerken voort te brengen en nu zal eerst recht kunnen blijken, wie onder hen de ware bouwkunstenaars zijn.

Hun taak zal er bovendien niet gemakkelijker op worden nu een verwend publiek er pas in de allerlaatste plaats toe te bewegen zal zijn, om zijn levensgewoonten te vereenvoudigen. Dat publiek zal natuurlijk veel spoediger afstand doen van datgene, waaraan de architect de meeste waarde hecht, dan van de gemakken en behoeften die de moderne techniek aanbiedt, behoeften, die dikwijls pas ontstaan zijn door de mogelijkheid, om er aan te voldoen, maar die niettemin moeilijk zijn af te wennen. Over het algemeen zullen de eischen heel wat lager gesteld moeten worden en dat deze meening meer en meer veld wint wordt o. i. het best bewezen door het reeds meermalen uitgesproken verlangen naar vermindering van de eischen van het bouwtoezicht en vereenvoudiging der bouwverordeningen.

Men zou er versteld van staan, wanneer men er eens alles van wist, hoe reeds nu sedert geruimen tijd, de ambtenaren van het bouwtoezicht wel gedwongen zijn, ontheffing te verleenen of althans de uiterste consideratie te gebruiken bij bepalingen, die drie jaren geleden met de grootste gestrengheid gehandhaafd werden.

Wat toenmaals nog als redelijk werd aanvaard, gelijkt nu somtijds overdreven en onredelijk en dit gaat wel eens zoo ver, dat de algemeen gangbare begrippen van deugdelijk goed werk, zooals die nog voor een groot deel door een taaie traditie in het bouwbedrijf zijn bewaard gebleven, er door aan het wankelen worden gebracht.

Schreef niet onlangs een bouwkundig ingenieur het volgende? „In de eigenbouwerij worden vele constructies toegepast, waar wij, eigenwijze architecten, vroeger onzen eigenwijzen neus voor ophaalden. En tegenwoordig zijn we al dankbaar, dat de heeren den weg tot goedkoop bouwen — het hoeft, dank zij de bemoeiingen van den architect niet tevens leelijk te zijn — voor ons gebaand hebben."

Met de noodwoningen te Amsterdam schijnt men wel wat te ver te zijn gegaan, maar alom hoort men spreken van lichte constructie, vereenvoudigde constructie, enz. en wat vroeger, met dikwijls gegronde minachting, licht en dicht genoemd werd wordt thans niet alleen toegelaten, maar als eenige uitkomst grif aanvaard.

Hoogst merkwaardig is, in verband met de bovenstaande verschijnselen een artikel, dat onlangs verscheen in het Algem. Nederl. Advertentieblad, over Bevordering van den Woningbouw in Pruisen. Nergens doet zich waarschijnlijk den druk van den oorlogstoestand sterker gevoelen dan daar.

Het hier volgende is aan genoemd artikel ontleend:

De Pruisische Minister van Openbare Werken heeft onlangs in een rondschrijven verschillende wenken gegegen met de bedoeling den bouw van woningen, in het bijzonder van arbeiderswoningen, te vergemakkelijken.

Als uitgangspunt neemt het genoemde rondschrijven de achteruitgaande ontwikkeling der bevolking, die door de zware verliezen aan menschenlevens door den oorlog steeds grootere beteekenis krijgt. Het wordt als plicht van de staatsregeering beschouwd, de moeilijkheden uit den weg te ruimen die zich bij de gezinnen in de steden voordoen bij het in stand houden en opvoeden van een groot aantal kinderen.

Teneinde dit te bereiken moet er voor worden gezorgd dat in de toekomst in sterkere mate dan tot heden de stedelijke bevolking in de omgeving van de stad in tuinstadwijken enz. wordt ondergebracht.

Bij in den laatsten tijd uitgevoerde projecten is de ervaring opgedaan, dat het bij eenvoudigen straataanleg en bij ver doorgevoerde wijziging der bouwvoorschriften voor zulke kleine woningen mogelijk is, bescheidene, maar gezonde eengezins-woningen te bouwen, tegen huurprijzen die wanneer de opbrengst van de tuintjes en de voordeelen van het houden van kippen, konijnen, enz. in rekening wordt gebracht, de stedelijke huurprijzen niet overschrijden.

Van een verandering of aanvulling der bouwverordeningen aan de hand van de hier te bespreken werken wil de Pruisische minister voorloopig nog afzien, behoudt zich echter voor een afzonderlijke bouwverordening voor kleine woningen binnenkort vast te stellen.

Wanneer het er toe komt, zegt hij verder, dat door verhooging van de prijzen der bouwstoffen en der arbeidsloonen het bouwen duurder wordt en de bouwverordeningen dikwijls nog verouderde den bouw van kleine woningen onnoodig verzwarende bepalingen bevatten, dan zijn ingrijpende maatregelen niet te ontgaan.

Nadat uiteengezet is, hetgeen onder kleine woning wordt verstaan, wordt het bouwplan besproken. Elk terrein dat toegankelijk is, een goeden ondergrond heeft, van water kan worden voorzien, en gerioleerd kan worden, wordt voor bebouwing geschikt geacht. Het moet goede verbindingen hebben met verkeersgelegenheden, winkelwijken, ontspanningsgelegenheden enz.

Hoofdverkeersstraten zijn niet geschikt voor het stichten van zulke complexen, het is beter het verkeer er langs dan er door te leiden. Het scheppen van pleinvormig eindigende zakstraten en binnenpleinen kan in overweging worden genomen. Binnen het complex worden alleen woonstraten en woonwegen en ingeschakelde pleinen vereischt. Bij het projecteeren der straten en het vaststellen der rooilijnen moet worden gewacht en moet onder vermijding van schematische rechtlijnigheid of willekeurig gebogen lijnen naar een ongedwongen verloop der straten worden gestreefd. De ligging van de woonruimten aan de zonzijden moet worden bevorderd. De straatbreedte behoeft slechts gering te zijn, daar echter de grond goedkoop is geen overhuizen en bescherming voor stof echter het wonen aangenamer maken, moet meer waarde gehecht worden aan de grootste spaarzaamheid bij het vaststellen van de breedte der voet- en rijpaden die bestraat worden dan aan de breedte der straten. Niet van bestrating voorziene gedeelten kunnen als voortuinen of vrije beplante gedeelten vrijgelaten worden. De bestrating van het rijvlak is met 2,5 M. voldoende, die van het zoo noodig aan één zijde aangelegde voetpad met 1 M. Tuinpaden en doorgangen hebben geen bestrating noodig. Voor bestrating neme men het goedkoopste materiaal (in ons land voldoen IJselklinkers uitstekend).

Voor de afwatering is bovengrondsche afvoer voldoende, alleen bij aan beide zijden gesloten bouwwijze en dichte bewoning kan ook ondergrondsche rioleering worden geëischt. Aan de straatverlichting kunnen geringe eischen worden gesteld.

Het bebouwingsplan moet nooit zonder zaakkundig advies worden vastgesteld, daar de grootste besparing alleen door doelmatigen aanleg van het bouwplan kan worden verkregen. De adviseur (of wel de ontwerper van 't bouw- of uitbreidingsplan) moet ook de bebouwingswijze vastleggen, en wel of deze zal geschieden met gebouwen met één of meer verdiepingen, enkele of dubbele woningen, groepen of gesloten rijen met rooilijn of met onregelmatigen bouw (groepenbouw) en of vóór en achterrooilijnen moet worden vastgelegd. Voor de gesloten bouwwijze komen alleen rijenhuizen met voorgeschreven rooilijn in aanmerking, het gedeeltelijk terugspringen van een huizenrij achter de rooilijn kan worden toegestaan, indien voor het uiterlijk der zichtbaar wordende eindgevels gezorgd wordt

De lengte der rijenhuisgroepen is tot hoogstens 150 M. te beperken. Rijenhuizen moeten niet om den hoek van een bouwblok doorgevoerd worden. Bij het maken der bebouwingsplannen moet met bestaand geboomte en met andere natuurmonumenten worden rekening gehouden. (Dit is werkelijk geen overbodige opmerking, ten onzent meent men helaas, men zou het niet gelooven, nog vaak dat waar er toch wordt gebouwd" alle boomen moeten worden omgehakt.) De woonwijken moeten zich aan het karakter van de streek aanpassen

De hier ontwikkelde beginselen worden ook in ons land meer en meer erkend, zij zijn voor ons niet nieuw en reeds hier en daar toegepast. al is het ook niet altijd op de meest oordeelkundige of meest economische wijze. Men zou kunnen vragen of in de aanbeveling van zakstraten en binnenpleinen niet eenig gevaar gelegen is voor een terugkeer tot de terecht zoo veroordeelde sloppen en hofjes, maar overigens is er weinig bedenkelijks in de hier aangegeven denkbeelden. De straten, zooals zij hier beschreven zijn, zullen echter nogal afwijken van de moderne stadsstraten en weder meer het karakter krijgen van lanen of paden, zooals men die nog wel aan den buitenrand onzer steden aantreft. In vele steden is men er op uit geweest, deze soort straten zooveel mogelijk op te ruimen of in stadsstraten te herscheppen. Dit was o. a. te Rotterdam op vele plaatsen dringend noodig, wegens den onhoudbaren toestand, waarin zij geraakt waren. In ons veenachtig polderland zal men ook met dezen vereenvoudigden aanleg der straten nog al eens op bezwaren stuiten en het zal toch dikwijls noodig zijn terreinen in het polderland voor woningbouw te bestemmen.

Moet men dan overgaan tot kostbare ophooging, drainneering en rioleering, dan zal van een werkelijk goedkoopen aanleg weinig kunnen komen.

In de beschouwingen van den Pruisischen minister wordt aan de eischen betreffende het terrein wel wat weinig aandacht geschonken, althans bij de gesteldheid hier te lande zou men daaraan meer aandacht moeten wijden.

(Wordt vervolgd.)

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKSACADEMIE.

De Jury heeft j.l. Zaterdag de beoordeeling van de in den vóórwedstrijd ingezonden 114 ontwerpen voor een nieuw Academiegebouw ten einde gebracht, en aan elk der volgende tien inzendingen de beschikbaar gestelde premie van f 1000 toegekend:

FEUILLETON.

Nadruk verboden.

„AMSTERDAM". — HERINNERINGEN.

(Uit de tachtigerjaren der 19de eeuw.)

Nooit mooier avond was denkbaar, dan die van den 22sten Augustus van het jaar 1887 in Neerland's Oude Amstelstad. Een lucht van gestreept Napelsch geel en bloedkleur hing boven het Noord-Zee-Kanaal en strakte helder weg in het violetgrauw wolkgevaarte, dat het Koninginnedok scheen te bekronen, als een majestueuze mantel van een oud adellijk geslachtswapenschild. Het lichtende IJ-water was hier en daar getipt met een diep-sépia moment en tjalken, beurtschepen en vletten spiegelden zich als kokette schoonen in den geheimzinnigen waterplas, waaraan Amsterdam zich half. cirkelt als een smaragd-steen aan blankgouden diadeem! Een langgerekt gefluit, herkomstig uit den hoek bij het Westerviaduct blies als een afgesproken sein den statigen avond in, en lokte rondom echo's uit als zoovele stootende, min-vloeiende beantwoordingen. Het was de stoomfluit van een der Zij-kanaalbootjes van den waterstaatsdienst, terugkeerend van een inspectietocht, ons berichtend dat binnen het kwartier een onzer intiemste vrienden het halfdonker machine-ruimpje voor den rood-getinten vasten wal zou verruilen. Wij, jong en vol levensillusies, allen bouwkundigen en schilders, wij waren blij den braven technischen vriend, die daar in aantocht was, spoedig in ons midden te hebben en wel te meer, daar wij wisten dat hij den avond van zijn verjaardag, 22 Augustus, nooit liet voorbijgaan, zonder op meest hartelijke wijze ons in de gelegenheid te stellen feest te vieren en ettelijke malen op zijn gezondheid te drinken. Reijnvis was een kerel uit één stuk. Met enorm gemak had hij tot dusver zijn examens gedaan en met enormer gemak nog tilde hij den zwaarsten onder ons met één hand boven zijn macht. Hagemans, de H.IJ.S/M. of tewel de „Hijs'm" genaamd, daar hij bij de Hollandsche Spoor was, en die mank ging, niet aan de beenen, doch aan het verschijnsel, dat hij alles allerdichterlijkst uitdrukte, zette zich in postuur op 't oogenblik, dat het bootje meerde, en „stentorde" van de kaai:

Wees welkom, Edele „Vis", die Reijnvis wordt geheeten!
Uw vrienden wachten hier reeds drie uur na den eten...
En zijn des toevens moe! Hun tong eischt lafenis.

Spring walwaarts, trouwe borst! Hier in de duisternis
Hijscht „Hijs'm, U ter eer, hóóg op zijn zakdoekvlag.
(Er zit geen vuiltje in).....op Uw geboortedag!!

Hij zwaaide in wijde bogen met z'n wandelstok, waaraan hij z'n neusdoek had bevestigd. Reijnvis sprong in onze armen en beet Hijs'm toe: Hou je bek toch, kerel, de Hoofd. Ingenieur is aan boord, jij, met je uitzinnige ontboezemingen! Wat moet-ie niet van me denken? Maar Hijs'm stak z'n joviaal gezicht vooruit en trok z'n linkermondhoek tot z'n dito oorlel op, manoeuvre waarvan hij wist, dat een onbedaarlijk lachen dáárop nooit uitbleef. Rozenburg, de knappe stilleven-schilder en leeraar aan een der Amsterdamsche vakscholen, dien we in de wandeling noemden „Tien-Gemeten", omdat het zoo singulier was, dat hij dáár het eerste levenslicht aanschouwde, Rozenburg nam den jarige onder den arm en begon een draafpas met hem aan te leggen om hem spoedigst uit het gezicht van den Ingenieur te brengen en

7, Athena; 37, Kompakt; 39, Lage Landen; 49, Ne Jupiter quidem omnibus; 62, Amsterdam Zuid; 63, P. R. A. B. K.; 73, Groot Amsterdam; 74, Epictetus; 81, Cosi; 83, VI.

Van deze tien zijn de ontwerpen 7, 39, 49, 73 en 83 tot den eindwedstrijd toegelaten; de datum van inzending voor dezen wedstrijd is vastgesteld op 15 Januari 1918.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 31. Adres der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst aan den Gemeenteraad van Rotterdam.

Jury-rapport, Prijsvraag »Karenhuizen« te Alkmaar.

Boekbespreking.

Het Kunstonderwijs.

DE BOUWWERELD No. 31. De invloed van den oorlog op de bouwkunst.

»Vroeg-17e eeuwsche bouwkunst te Oudewater, door J. P. L. Petri Jr., met afbeeldingen en losse plaat.

Gemengde berichten.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 31. W. van Prehn, levensbericht, door A. W. E. Weyerman.

Ir. B. J. Paardekooper, levensbericht, door ir. J. M. W. van Elzelingen.

Het ontwerpen van staties onbepaalde konstruktues, door prof. ir J. Klopper, met afbeeldingen.

Uit ons parlement.

Ingezonden Stukken. Grijze boekjes, open brief aan het Bestuur van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Kon. Inst. v. Ing.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 31. Hoe en waarom? — Verslag van de 21ste Algemeene Vergadering. (Slot). — Uit de afdeelingen. — Boekbespreking en catalogi. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 31. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen. Middelbare Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht. Uitslag Overgangs- en eindexamens Juli 1917.

Uitvoering van een grondwerk.

Molest-Risico.

Arbeidsvoorwaarden voor de Gemeentewerken te Zaandam.

BOUWSTOFFEN, Maandschrift onder Redactie van Prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 8:

Hedendaagsche basaltmuren en Oud-Romeinsch metselwerk. — Stof en tuberculose. — Boekbespreking. — Microscopisch onderzoek van hout. — Aangevraagde octrooien. — Gedachtenwisseling. — Bladvulling.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 12:

De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek, door Ir. Y. M. D. Kentie. — Nieuwe formules voor de berekening van waterleidingbuizen, door Ir. F. J. Vaes. — Schepen van gewapend beton. — Betontulpen in zeewater. — Holl. Mij. tot het maken van werken in gewapend beton. — De Nederlandsche Portland-Cementfabriek te Vylen-Vaals. — Literatuur overzicht.

Varia.

GIPSPLATEN.

Ieder, die bij het bouwen meer of minder gelegenheid heeft gehad, gipsplaten voor separaties toe te passen, zal moeten erkennen, dat deze in de laatste 15 jaren, wat haar deugdelijkheid betreft, belangrijk verbeterd zijn, om het even, of het rietplanken, kokosvezelplaten dan wel kokolithplaten waren. Dit is niet alleen hieraan te danken, dat men thans een betere kwaliteit gips vervaardigt, maar ook, dat de ervaring, welke de weinige fabrikanten, die gipsplaten fabriceeren, van lieverlede met dit artikel opdeden, thans meer gemeengoed geworden zijn. In de „Tonindustrie-Zeitung" wees de heer Kranz er op, hoe menig fabrikant, die dacht, dat hij enkel door afkijken wel het maken van gipsplaten kon leeren, voor die opvatting leergeld heeft moeten betalen. Want bij de fabricage van dit artikel komt het, zoo vervolgt de schrijver, wat de kosten betreft, op de kleintjes aan, en meestal zag men over het hoofd, dat de platen langen tijd noodig hebben om te drogen. De vormmakers, voor zoover geld verdienen voor hen hoofdzaak is, verzwijgen deze omstandigheid. Verder worden vaak de meest verschillende dikten en afmetingen voor gipsplaten verlangd, en dan bijna altijd zulke, die niet in voorraad zijn. Er is slechts één industrie, die in hetzelfde onaangename geval verkeert, namelijk de fabrieken van radicale steen voor fabrieksschoorsteenen; ook de afnemers van deze wenschen steeds maten, welke niet voorhanden zijn.

Gipsplaten moeten, nadat zij gevormd zijn, eerst harddroog worden, alvorens ze af te leveren. Hiervoor zijn groote loodsen noodig, waarin, als er haast bij het werk is, zelfs gestookt moet worden om het drogen te bespoedigen. In al deze bezwaren krijgt de fabrikant pas het rechte inzicht, wanneer hij bemerkt, dat zijn kapitaal niet voldoende is om de fabricage van deugdelijke waar vol te houden, want bij de sterke concurrentie moeten zelfs groote bedrijven op de goedkoopst mogelijke wijze van vervaardiging bedacht zijn, willen ze nog iets verdienen. Anderzijds dwingt diezelfde concurrentie hen, voortdurend te streven naar verbetering van het product, opdat de gipsplaten niet door ander materiaal verdrongen worden. (C. d. B.)

HOLLE BETONPALEN EN MASTEN.

Eenige jaren geleden werd in Europa een methode uitgevonden om betonpalen en kolommen te vervaardigen met behulp van een centrifuge methode, daarin bestaande, dat men een langen cylindrischen vorm gedeeltelijk met beton vult en den vorm snel om zijn lengteas laat draaien, zoodat de beton tot een hollen cylinder wordt gevormd. Deze methode wordt nu in Amerika op vrij uitgebreide schaal toegepast te Chicago door de Universal Products Co.

De onderste helft van een cylindrischen metalen vorm wordt op een stel rollen gezet in de lengteas van een speciale centrifugeermachine, welke den vorm snel om haar lengteas heen kan draaien. Deze onderste helft wordt gevuld met natte beton; een te voren klaargemaakte koci van bewapeningsijzer wordt in de beton gezet, de bovenhelft van den vorm wordt op de onderste helft gezet en de geheele vorm wordt in de machine gerold; daar houden speciale klemmen de beide vormhelften op elkaar.

Daarna wordt het geheel gedurende ettelijke minuten snel rondgedraaid. De beton wordt door de middelpuntvliedende kracht met 5 tot 22 K.G. per cM². tegen den

---

tevens dichter bij het doel onzer wenschen, 'de Bovenzaal van het Café „Zincken", waar destijds avond aan avond een variété te genieten viel. Beugen, „de Boef" bijgenaamd, ging ze met z'n gewonen molenwiek-zwaai, als een Düsseldorfer Radschläger achterop, waarbij „Tien-Gemeten" nog juist bijtijds uitweek, om geen wiekslag van „de Boef" op te loopen. „Nou, is 't nou uit?" hoor ik hem nog zeggen. Arme, brave, Rozenburg, beste kerel! reeds jaren zijt ge ter ziele! Geen aardsche slag kan U meer treffen, maar toen, toen waart ge in het zenith Uwer jeugd, uitgelaten en vroolijk, dartel als een veulen in de wei.

Wij kwamen achteraan. Van Galen liep met den nederigen verhandelaar dezer op waarheid gebazeerde geschiedenis te lachen en achter ons volgden de „Twee Broeders voor Bommel", zoo bijgenaamd, wijl ze van Bommel heetten en tweelingen waren.

Wanneer ik nu nog mededeel, dat van Galen nooit anders genoemd werd dan „de Kaptein" en ondergeteekende luisterde naar den naam van „Nap", dan geloof ik U een getrouw beeld getooverd te hebben van het edele achttal, dat vaak lief en leed met elkander deelde, dat dán eens zwelgde in volle levenslust, dán eens diep weemoedig in de „beer" zat, doch nooit de schaal van 't schuldige en schunnige deed dalen onder die van het betamelijke en eerlijke aan 's levens weegschaal.

Naar Zincken! was voor dat oogenblik de leus en weldra bestormden zestien voeten de wenteltrap, die naar het café-chantant geleidde. Een walm van sigarenrook zigzagde wiekig op de zucht van het deuropengaan en een oorverdoovend handgeklap daverde op uit het publiek, juist toen we eenige verspreide zitplaatsen in beslag namen. Het applaus gold Miss Lizzy, een Engelsche artiste van een derde à vierde reputatie, die bijna al haar gemoedsuitdrukkingen ook werkelijk met het gemoed uitdrukte. Dit was een groote mate van correctheid en waarheidlievendheid, die voornamelijk appréciatie vond bij eenige onvervalschte leden der Nederlandsche Zeemacht, die in evenzeer onvervalschte uitroepen lucht gaven aan hunne bewondering en in 't bekende steenkolen-Engelsch méér dan thuis schenen te zijn.

„Jen!!" riep een hunner, „Jen! breng Miss een flessie Stout, as de bolle bliksem, foor maan rekening!" Nog herinner ik mij hoe Miss Lizzy, toen zij openlijk bescheid deed aan den zeebonk op de manier van een schuchter kostschoolmeisje met spitse lipjes even aan het glas tipte, doch ook hoe ze een paar tellen daarna het volle glas als 't ware in haar keelgat uitgoot. „Ferslik je niet, hart!! „riep Willem, de kellner, die naar z'n bakkebaarden liep en wiens hoofd bij elken stap onder het ronddienen links- en rechtsaf wiebelde, alsof hij almaardoor tot drinken aanmoedigde... „Ferslik je fooral niet, 't sou sonde sijn van je bassie!" Dat woord „Bassie" had Michel Solser, de onvergetelijke „bas-komiek van Victoria of „de Vic" erin gebracht, en 't is hier de plaats op te merken hoe alléén in Amsterdam een tooneelwoord in een onmezien populair wordt en voornamelijk in de tachtiger jaren der voorgaande eeuw dit frappant was. Na Miss Lizzy kwam er een soort komedie-zangstukje van den Heer en Mevrouw van Volen, artisten die bij Henri Snoek in de Zoutsteeg hoogstwaarschijnlijk een eerediploma zouden behaald hebben. Zoo niet alleen de neuzen dan toch zeker de uitspraak van het „Amsterdamsch" mocht eenigermate wettigen het grondig vermoeden dat éénmaal de oudste bakermat van deze echtelieden in Palestina zijne functiën vervulde. Vooral de heer van Volen had dat echte „jiddisch" over'm, dat onbetaalbaar lachwekkend wordt in „ernstige" passages der voordracht!....

Mevrouw van Volen, uitgedoscht in costuumpje van Geldersch boerinnetje (van het Waterlooplein) staat midden in een oerwoud met een „mandje met eieren" aan haar linkerarm. Het is stellig een woud van 25 K.M. diameter en hoe die „goeie ziel" daar met dertien eieren midden-in komt te staan is mij thans nog een raadsel. Zij verkeert in verschrikkelijken angst, want haar man: „Balthazar", die zich zeker even „verwijderd" had, kan ze onmogelijk meer terugvinden.

't Wordt nu een rythmisch roepen van: Bà l thazar! Bà l thazar! waarmede het publiek hartelijk gaat instemmen om den heer van Volen aan zijn gade terug te bezorgen. In die oogenblikken des levens is het heerlijk op te merken de groote verdraagzaamheid van alle religies en volkerenrassen, hoe alles één van zin wordt en alle veeten zijn buitengesloten, waar het geldt een eerzaam landbouwer, die zich „even verwijderd" heeft in een oerbosch van 25 K.M. diameter, bij z'n trouwe wederhelft terug te... „roepen".

Katholieken, liberalen, volksstammen van de bocht van de Heerengracht en van het bocht uit de Jordaan, alles riep „unisono" Bà à à lthazar!, zoo zelfs dat Mevrouw van Volen er door geroerd werd en met drie nijdige klompstampen op het tooneel verklaarde: „Shoo khan nik nieth dhoorchaan!" Maar het toppunt werd bereikt toen Balthazar, die volgens den tekst nog minstens een half uur „invisible" moest blijven, zijn halve corpus om de coulisse liet draaien en „friendelik Versjoch noú thòch afend an afend op te houwe met s'n repertwàar te blammeeren. Op sjoo'n manier was.ie geschochte!!"

We lieten hen „geschochte" en spoedden ons na dit Zinckensche avondglanspunt het viaduct onderdoor en langs het Victoria-hôtel, dat juist z'n veltooiing nabij was, Neswaarts.

In die dagen was de Nes „de Nes" nog! Huis aan huis bijna trof men er „tingeltangels" deels van een gemoedelijk-plat-burgersoort, deels van een rijkere, doch ook meer perfide beduidenis. De Tivoli-schouwburg was in vollen gang. Zeer dubbelzinnige stukken werden toenmaals opgevoerd en het plezier en genoegen, moest vaak dáár gezocht worden waar deels inbreuk gemaakt werd op het ethisch en aesthetisch zieleleven der menschheid. Maar, was er een variété-avond, dan had men er doorgaans een zelfde program als thans in het Haagsche Scala of dergelijk théater. Dan trad óp de toen nog jonge Chrétienni, alias van Esse, en wel als Fransche of Vlaamsche Soubrette, een volmaakt chanteuse-type van verfijnd min of meer aristocratisch allooi, een travesti zóó bedriegelijk, dat alleen de stem verried, niet de geste. Dan bezong hij o.a. de Amsterdamsche standbeelden en de bekende „parade in de Maliebaan", imitatie van het beroemde Fransche: „En revenant de la revue" van Paulus! Dan had men daar Clara Wittersheim met haar opgangmakende „Amsterdämmer hört!" en „der Liebesbrief"!

Tegenover Tivoli was Scala, waar soms eersterangs zangeressen optraden o.a. Madlle. Lèhouard met haar beroemde: „C'est moi, qui suis la Reine!", artisten die men later in Parijs in de „Folies Bergères" of in Antwerpen in het „Scala" aantrof.

Men had „Walhalla", „Bis Nihil", „Maasbommel", „Het Café des Artistes en tutti quanti", een aantal restaurants en avondeethuizen, waarvan „Westrus" de kroon spande, men had societeiten met de zoogenaamde „Ballonclub" aan het hoofd, men had danshuizen en uitlooperes daarvan, waarvan de zoogenaamde „Houten Verdommenis" in dubbelen zin het „hoogst" in aanzien was, maar wat een neutraal uitgaand publiek kón en mócht bezoeken, waar stellig te zien waren soms eerste-stands inwoners der Amstelstad, waar nette dames en eerzame huismoeders zich gerust vertoonden, dát was „Victoria", het établissement van den heer Wittkower Cherzon, waar goede muziek en een besliste variété-t van niet stuitende, alleen soms koddige, maar ook dramatische kunst werd aangeboden.

De „Vic" stond vóóraan! Overal vandaan kwam het publiek aanstormen, Alkmaar, Purmerend, Haarlem, Leiden, Utrecht, heel 't Gooi en de Meer, alles liep vóór Victoria te hoop en maakte „queue" en liet zich gezeggen door „Mozes" den portier, die op zijn manier ook wetgever en hygiènist was, want: „niet dringhe, heere! da's ongesjond! U whil toch oúwer worden dan vandaagh? Die meheerr met die „pelsj" is 't er eerder ghewees dan U! Allo meheerr! Dhank U friendelijk!" Dat was Mozes van de oude beroemde „Vic".

Mozes was jarenlang het alombekende factotum van de „Vic". Hij bezat een zekere autoriteit, die zich uitsprak minder door den gouden rand rond zijn pet, dan wel door z'n oogen. Die oogen waren als hij gewoon gehumeurd was: lange rusten, als hij vroolijk was „U-bogen", was hij verdrietig: „accentcirconflexen", edoch als hij toornde: „uitroepteekens".

binnenwand van den vorm aangedrukt, waardoor een zeer dichte beton ontstaat.

De kolommen of palen wegen 50 pCt. van de volle palen van gelijke sterkte en ongeveer 2½ maal zooveel als de beste houten cederpalen, welke ongeveer half zoo sterk zijn.

Het gebruik van holle betonpalen in plaats van houten neemt gestadig toe. Houten masten, hoe goed ook geprepareerd en aangestreken, zijn slechts betrekkelijk kort van duur. IJzeren duren veel langer, maar kosten veel aan onderhoud, daar ze ter voorkoming van roest minstens om de twee jaar nieuw geverfd moeten worden. Daartegenover zijn zoowel de aanschaffings- als onderhoudskosten van holle ijzerbetonmasten zeer gering en deze duren zeer lang; zij worden in het gebruik zelfs vaster en krijgen meer draagvermogen. Uit een bouwkundig oogpunt zijn ze ook geschikter, daar ze gemakkelijk in allerlei vorm te maken zijn. Doordat ze hol zijn, kunnen gas- en electrische geleidingen even gemakkelijk als in ijzeren worden aangebracht en blijven steeds bereikbaar.

Voor de vervaardiging, die 3 tot 4 weken vereischt, wordt in den regel beton gebruikt uit 1 deel cement en 5 deelen zand bestaande.

BINNENLAND.

Het Kunstonderwijs.

De tentoonstelling van het werk der leerlingen der verschillende scholen, welke op het gebied der decoratieve kunsten en der kunstambachten in ons land werkzaam zijn, zal van 20 Juli tot 10 Augustus 1919 in de bovenlokalen der aan het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem verbonden school gehouden worden en belooft een groot succes te zullen worden. To nu toe hebben 10 kunstscholen hare medewerking toegezegd, terwijl 2 scholen hare toetreding wegens dè reorganisatie van het onderwijs nog in beraad hebben gehouden.

De tentoonstelling gaat uit van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem, en werd een Comité van Uitvoering, bestaande uit deskundige leden, voor de organisatie der tentoonstelling en van het congres benoemd, waarvan mr. M. A. Duparc, referendaris-chef der afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het ministerie van Binnenlandsche Zaken, het ereevoorzitterschap heeft aanvaard en de heer R. N. Roland Holst voorzitter is.

Het doel der tentoonstelling is voornamelijk om een overzicht en een inzicht te verkrijgen, op welke wijze bedoeld onderwijs gegeven wordt en op welke hoogte het zich bevindt.

Bovendien zullen directeuren en leeraren van genoemde kunstscholen in verband met de tentoonstelling door het houden van een congres in de gelegenheid worden gesteld, om over het kunstonderwijs van gedachten te wisselen.

Het is van groot belang, dat het kunstambachtonderwijs op vaste grondslagen wordt bevestigd, om het in de toekomst voor de practijk zoo vruchtbaar mogelijk te doen zijn. («Tel.»)

Trad men de „Vic" binnen zoo passeerde men direct de geneugten van een groot welvoorzien buffet, waarachter een korthalzig, driekinnig, paasch.ei-vormig heertje, behoorlijk gejaquet, gehoogehoed en geslobkousd, met oogen als biljartballen, over zware lange afhangende grognard.knevels de geheele lokaliteit beheerschte. „n'Avond, meneer Cherzon", zei men dan als hij je aankeek, waarop zijnerzijds volgde een geluid alsof Hekla, Etna, en Vesuvius tegelijk aan 't „rommelen" waren gegaan en welk geroммel in een enkelen verstaanbaren klank uitging... en wèl: trad een Hollander binnen: ....."éééérr", een Franschman:....., „éu..éu.éu", een Duitscher:...„èèèèèr" en een Engelschman: „iiiiirr". Naar men mij later mededeelde hield hij er voor een Italiaan ook een „óóóóórr" op na.

Na deze hartsverkwikking ging men dan een beetje vóór, aan op de leeren stoelbekleedingen toe, daar juist hier nog zooveel te genieten viel van de niet altijd „stille" verstandhouding tusschen artisten en orkest! De orkestmeester was een zoon van den eigenaar, een beslist muziekbedreven dirigent, véél gelijkend op z'n moeder, een dame van onbetwist Portugeesch uiterlijk en niet van eenige gratie in gestalte en houding ontbloot.

Het tooneelfront was een conglomeraat van de heele verfdoos. Lévendig herinner ik mij hoe een „Venus" met vermiljoen-aangezicht eenige danspassen uitvoerde tegenover een „bachante", die meer op „karmijn" was gevallen, terwijl roode en witte rozen aan blauwe en geele bladeren snoerden en oranje cherubjes bovenmenschelijke pogingen aanwendden om het „gordijn" omhoog te houden! Was eenmaal het doek „gehaald" dan bleef dit doorgaans den geheelen avond „open". De revue had juist een aanvang genomen! De artisten revue!!, die 's avonds om 10 uur pas aanving en waarvoor half Nederland expresselijk naar de IJ.stad kwam. O, Solser! wat hebt Gij ons doen lachen! Wat waren Uwe kwinkslagen altijd onschuldig en hartelijk-vermakelijk! Gij waart niet de perverse komiek, waarvan we ons later met walging afwenden, gij waart de Hollander pur-sang, die ons leerde „hoe" iets gezegd kon worden, om dóór 't „zeggen" alleen reeds een onbedaarlijke vroolijkheid uit te lokken!

Gij waart de Joseph Grimaldi van Nederland, en duikeldet ge al niet over den kop... wie verbeterde Uw dansen? Maar Uw „grime", Uw postuur, Uw heele „wezen" was alles, alles niet op en 't op pasklaar voor 't tooneel? Heeft Professor Alberdingk Thijm ook U niet geprezen? en waart Ge niet goed voor Uw ouders, die nooit gebrek hadden, waar gij lauweren oogsttet? Uw héengaan. Uw dood was het sein voor de trapsgewijze, maar zekere afdaling van „Victoria" en daarmede van heel de „Nes"! Is er aan die „Nes" veel verloren? Och neen! aan de „Kermis" ook niet! Maar is de overdenking gewaagd, dat, waar wij met z'n achten bij echte scherts en luim konden en mochten genieten.. wij... een soort gedeeltelijke „vorming" ontvingen... die thans verre te zoeken is???

Wat zouteloos lijkt het wanneer men de onschuldige aardigheden van Solser, van Michel, daar geschreven ziet. Maar hoe hilarisch deed het aan, wanneer hij ze zei!

Als hij als Caesar Mopper, de gelegenheidsdichter, voor 't voetlicht trad, schudde alles van 't lachen vóór hij nog sprak!

De gestes met de paraplu waren onverbeterlijk expressief. Dan kwam het

't Is nacht!! pik...donkre nacht!!
Geen „zuchtje" doet zich hooren!
Het was nog „nooit" zoo stil tevoren....
En van den gindschen dorpskerktoren....
Slaat de laatste slag van half...dertien!!
Wat ziet mijn vorschend oog??
Een Moéder!!!!

Hier wordt hij geinterrumpeerd en spijtig verwijtend herhaalt hij:

„Een Moéder!!!"

Dan huilend over 't verloren gegane effect zijner voordracht en stampvoetend.....

„Dat zijn al twee moeders!"

Neen! ze mogen praten wat ze willen... Die Solser en die tijd in dat Amsterdam, 't ging alles samen om je na een dag vol werk, een avond vol genoegen te geven!

(Wordt vervolgd.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs te AMSTERDAM.

Goedgekeurd bij Kon. Besl. van 23 Mei 1917 No. 145.

Aanmelding van Leerlingen

vóór 15 Augustus 1917,

bij den Administrateur, Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, Stadhouderskade No. 86.

De Vereeniging stelt zich ten doel: het verstrekken van voortgezet en hooger bouwkunstonderwijs, noodig voor de uitoefening van het beroep van den Architect (artikel 2 der statuten).

Vierjarige **avond-cursus**, 3 avonden per week, in de maanden September tot en met April, van 7 tot 9 uur.

Cursusgeld f 25.— per jaar, waarvan in bijzondere gevallen gedeeltelijk of geheel vrijstelling kan worden gegeven.

Vacante Betrekkingen.

— Ingenieur 3de klasse van den Rijkswaterstaat. Jaarwedde f 2000, klimmend tot f 2500. Voor promotie zie Staatsblad No. 496. Vereischten: diploma civiel-ingenieur en minstens 2 jaren praktijk, leeftijd niet boven 30 jaar en geneeskundig onderzoek. Gezegeld adres met uittreksel geboorteregister, opgaaf datum diploma en referenties vóór 15 Augustus a.s. aan den Minister van Waterstaat. (1)

— Assistent voor Bouwkunde-Constructie aan de Technische Hoogeschool. Uitvoerige brieven vóór 20 Augustus a.s. Afd. Bouwkunde-Constructie T. H., Verwersdijk te Delft. (1)

— Leerares in Teekenen aan de Vakschool voor Meisjes te Zutphen, met einddiploma eener school voor Kunstnijverheid of akte Mk. Salaris f 950—f 1250. Indiensttreding 1 November. Sollicitaties vóór 1 September bij de Directrice G. van Doorn. (1)

— Leeraar in Handteekenen aan de Avondschool van de Ambachtsschool te Deventer (12 wekel. lesuren).

— Leeraar in idem aan de Burgeravondschool te Deventer (12 wekel. lesuren.

— Leeraar of Leerares in Handteekenen aan de Hoogere Burgerschool, 5 j. c. (8 wekel. lesuren).

Bezoldiging voor de beide eerstgenoemde betrekkingen f 40 per wekel. lesuur, mits akte M.O.; voor laatstgenoemde betrekking f 50 per wekel. lesuur.

Benoemingen aanvankelijk tijdelijk. Stukken vóór 15 Augustus a.s. aan den Burgemeester van Deventer. (1)

— Waterbouwkundig Teekenaar, tijdelijk, bekend met kaaimuurbouw en spooraansluitingen. Aanbieding onder No. 22, bur. v. h. Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, 's Gravenhage. (1)

Bouwkundig Teekenaar 1e klas, bij de Gemeentewerken van 's Gravenhage, salaris f 140 — f 160 per maand. Sollicitaties Bureau Gemeentewerken, Huygenspark 23, letter Z. (2)

— Opzichter aan een ijzerconstructie-werkplaats tegen 1 Januari 1918 of vroeger. Leeftijd niet boven 35 jaar; vaste aanstelling na een proefjaar. Jaarwedde f 1500 tot f 2100 met pensioen. Brieven lett. P. K. 155. Nieuws van den Dag. (2)

— Uitvoerder als chef bij Grond- en Kunstwerken. Volledige brieven en afschriften onder No. 62277, bureau van het Algem. Nederl. Advert.bl. te 's Gravenhage. (2)

Adverteert in dit blad

Abonneert U op dit blad

BURGERAVONDSCHOOL te VLAARDINGEN.

Aan de BURGERAVONDSCHOOL met voortgezetten cursus te Vlaardingen kunnen benoemd worden:

1o. **een leeraar in het smids- en werktuigkundig teekenen**, in het bezit der akte M.O. Mg,

Zij die onderwijs kunnen geven in de electrotechniek genieten de voorkeur.

2o. **een leeraar in het bouwkundig teekenen**, in het bezit der akte M.O. Md. of Me.

Het aantal wekelijksche lesuren bedraagt voor ieder 7.

De benoeming geschiedt aanvankelijk voor den tijd van één jaar.

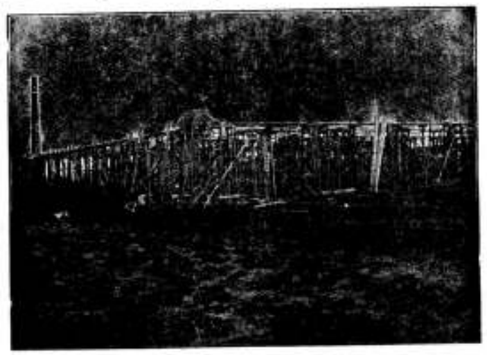
De bezoldiging bedraagt f 35.— per wekelijksch lesuur en per jaar en kan tweemaal met f 5.— worden verhoogd, wanneer de leeraar 5 en 10 jaar achtereen herbenoemd is.

Bij vaste aanstelling bedraagt de jaarwedde f 40.— per wekelijksch lesuur, welke na 5 en 10 jaar dienst met f 5.— per wekelijksch lesuur wordt verhoogd.

Sollicitatiën vóór 28 Augustus 1917 aan den Burgemeester.

Inlichtingen geeft de directeur B. HELLEMAN, Hofsingel 31 te Vlaardingen.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

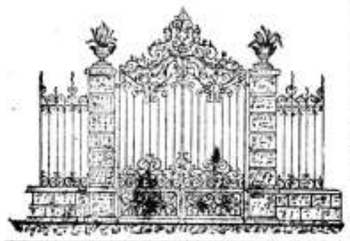

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer". Vraagt inlichtingen aan de Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAAG.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 18 AUGUSTUS 1917. No. 33

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Uitsluitend bij vooruitbetaling:
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bedenkelijke Verschijnselen.

Vervolg (Zie bladz. 251).

Het tweede gedeelte van het bovenaangehaalde rondschrijven bevat een aantal wenken, die meer in onderdeelen de uitvoering van bouwwerken betreffen en waaruit in het algemeen blijkt, dat in Pruisen vereenvoudiging van de eischen van het bouwtoezicht gewenscht geacht wordt.

Ook hier te lande zou een ingrijpen van hoogerhand, dat een grondige herziening van de Bouwverordeningen tengevolge zou hebben, met vreugde worden begroet. In vele gemeenten stellen deze weliswaar in sommige opzichten te geringe, doch ook dikwijls te zware eischen aan constructie, afmetingen enz. Vooral b.v. in de verdiepinghoogten van zolderkamers voor eengezinswoningen, zooals hier meestal gebouwd worden, in hoogten van borstweringen, lichtoppervlak van zolderkamers, enz. zou veel te wijzigen zijn, dat een besparing tengevolge zou hebben.

Er zijn zelfs gemeenten, die voor vloerdikten ook op zolders 0.028 M. eischen en voor bebording van daken 0.025 M. Bij den bouw van groote complexen vooral geeft de vermindering in dikte tot resp. 0.022 M. en 0.018 M. een belangrijke besparing, maar op een enkel punt te besparen, beteekent niets bij de bezuinigingen, die noodig zullen zijn, om het bouwen niet alleen niet te duur, maar zelfs in sommige gevallen niet onmogelijk te maken.

Aan het bouwwerk zelf, zegt het ministerieele rondschrijven, dienen de eenvoudigste vormen en inheemsche bouwstoffen te worden toegepast.

Voor Duitschland en andere landen, die alle noodige materialen van eigen bodem kunnen verkrijgen, is dit gemakkelijk gezegd, maar in ons land stuit men reeds dadelijk op het bezwaar, dat slechts enkele materialen inheemsch zijn te noemen en hoe belangrijk deze op zichzelf mogen zijn, zelfs voor de eenvoudigste woning, zelfs voor een schuur of barak, hebben wij bouwstoffen noodig uit het buitenland.

Het zou misschien wel aardig zijn eens te beproeven, wat wij met uitsluitend inlandsch materiaal zouden kunnen bereiken, maar het resultaat van de proefneming zou niet anders dan een tentoonstellings-curiositeit kunnen worden, en daarmede worden wij niet uit moeras het geholpen.

Er moet worden gestreefd naar aansluiting aan de omgeving onder opoffering van sterk sprekende individueele artistieke concepties. Voor het in- en uitwendige van het kleine huis is één soort type het meest geschikt. Voor het kleine huis wordt belangrijke dispensatie ten opzichte der bouwverordening verleend. En dit is mogelijk, want de ontwikkeling van de bouwverordeningen in Pruisen is uitgegaan van de groote steden en heeft tengevolge gehad, dat de daar geldende verordeningen dikwijls en ten onrechte ook voor den plattelandsbouw geldig zijn geworden.

Hetzelfde is bij ons het geval en bovendien heeft de dorpstimmerman en metselaar veel kwaad gesticht, door op zijn wijze datgene na te volgen, wat hij in de stad gezien had. Bedenkelijk lijkt ons echter de stelling, dat één soort type voor de kleine woning het meest geschikt zou zijn.

Wij weten wel, dat men, vooral daar, waar met de

middelen moet worden gewoekerd, al heel spoedig tot één type komt, maar een gewenschte oplossing is dit toch in geenerlei opzicht, al is zij misschien de gemakkelijkste.

Gelukkig bemoeien de architecten zich meer en meer met den bouw van kleine woningen en zoo zij daarbij niet al te zeer op hun gemak gesteld zijn, zullen zij er wel in slagen de noodige afwisseling in de woningtypen te brengen, een afwisseling, die niet alleen gewenscht is uit architectonische overwegingen, maar ook voor de bewoners een levensbehoefte genoemd mag worden. Wij geven toe, dat dit in de meeste gevallen heel wat hoofdbreken zal kosten, vooral in dezen tijd, nu de medewerking van de overheid voor het vergemakkelijken en goedkooper maken van den bouw, onontbeerlijk geworden is.

Door den Pruisischen minister wordt daarom een aantal vereenvoudigingen voorgesteld, die echter in het algemeen genomen zijn, om de plaatselijke autoriteiten in de gelegenheid te stellen, al naar klimaat en plaatselijke gewoonten nauwkeurig de bepalingen vast te leggen.

Het metselwerk voor fundeering en keldermuren behoeft niet noodzakelijk tot op vorstvrije diepte te worden aangelegd. Voor huizen in vakwerkbouw en woningen zonder verdieping kan met een geringere fundamentdiepte worden volstaan dan voor grootere gebouwen.

De daghoogte van voorraadkelders kan beperkt worden tot 1.50 meter. Kelderruimten behoeven niet te worden overwelfd of met betonvloeren te worden gedekt. Als keldertrap is een houten trapladder voldoende. De kelders kunnen direct van de keuken of een andere ondergeschikte ruimte toegankelijk zijn.

De buitenmuren van een woning behoeven niet massief gemetseld te zijn, doch kunnen volgens plaatselijk gebruik van een bekleeding tegen regenslag worden voorzien.

Voor massieve gebouwen moeten minimum muurdikten worden voorgeschreven, die dalen tot de grens van het constructief mogelijke. Voor streken met een gunstig klimaat kan voor de buitenwanden der woningruimten één steen dikte voldoende worden geacht, indien de buitenzijde wordt bepleisterd. (Het Duitsche metselwerk is niet te vergelijken met het Hollandsche).

In ruw klimaat echter, waar de besparing aan bouwkosten niet opweegt tegen grooter warmteverlies in den winter, wordt voor buitenmuren 1½ steen aanbevolen, in dit geval kan echter de buitenbepleistering vervallen. Drijfsteen kan ook worden toegelaten voor buitenmuren indien ze worden bepleisterd. Alle massieve wanden, die woonruimten omsluiten, moeten tegen opstijgende vochtigheid worden geisoleerd. Een beschermende laag om vochtigheid van den bodem en zwamvorming te keeren, is alleen dan noodig, wanneer onder de ruimten geen kelder is aangebracht.

De vloer van den beganegrond behoeft niet hooger te worden gelegd dan in verband met den grondwaterstand noodig kan worden geacht. Van de gebruikelijke brandgevels kan worden afgezien, daar de lage en ruime bouwwijze, die bij kleine woningen in den regel wordt gevolgd het levensgevaar der bewoners bij brand aanmerkelijk beperkt.

Zichtbaar blijvende houten binten zonder gestucadoord plafond of andere brandvrije bekleeding, kunnen voor alle vertrekken worden toegestaan.

Voor dakbedekking moet in het algemeen brandvrij materiaal worden voorgeschreven, voor bijgebouwen alleen kan brandvrij riet of stroo worden toegestaan eveneens voor afzonderlijk gelegen kleine huizen die minstens 15 M. van de perceelgrens gescheiden zijn.

In kleine woonhuizen zonder verdieping mag de ruimte onder het dak geheel voor woonruimten benut worden, bij woningen met verdieping de helft van die ruimte. Dakgoten en afvoerbuizen dienen alleen te worden voorgeschreven voor daken die direct op de straat afwateren.

Een verdiepinghoogte van 2.50 M. is voldoende voor volledige verdiepingen en 2.20 M. voor kamers in de kap. Waar bouwverordeningen lager verdieping toelaten, moeten deze aangehouden worden.

Woonruimten in een kelderverdieping zijn niet toelaatbaar. Voor huizen bestemd voor één familie is ten opzichte van de trappen alleen de eisch te stellen dat zij gemakkelijk begaanbaar moeten zijn.

Woonruimten en keukens moeten minstens een direct met de buitenlucht in verbinding staande raamopening hebben. Iedere woning in een volle verdieping moet één privaat hebben, waaraan echter bescheiden eischen moeten worden gesteld in verband met de plaatselijke gewoonten. Bij complexen buiten het gebied der steden kunnen inrichtingen worden toegelaten, die gebruik der afvalstoffen voor bemesting mogelijk maken. In verband daarmede wordt den autoriteiten groote tegemoetkoming bij aansluiting aan een aanwezige rioleering aanbevolen.

De vereenvoudigingen strekken zich ook uit over de normale behandeling der bouwaangelegenheid van kleine huizen.

Wel worden, gelet op de groote vereenvoudigingen, technisch goed doorwerkte teekeningen geëischt en wordt aanbevolen deze ontwerpen uitsluitend door bekwame in den bouw van kleine woningen ervaren architecten te laten opmaken en uitvoeren.

Met den inhoud van deze laatste zinsnede zijn wij het geheel eens en wij komen daarop nog nader terug.

Eerst willen wij even stilstaan bij de in het voorafgaande gegeven wenken. Het zijn wel minimum-eischen, die daarbij gesteld worden, hier en daar lijnrecht in strijd met de begrippen van soliden en doelmatigen woningbouw, die in de bestaande bouwverordeningen geheuldigd worden en, ook zonder dwang van overheidswege, door alle degelijke architecten en bouwkundigen.

Kelders van 1.50 M. daghoogte, buitenmuren van niet massieve constructie, onvoldoende bodemisolceering, geen brandgevels, geen isoleerende plafonds, geen dakgoten, privaten met bescheiden eischen, mestputten, kippen- en konijnenhokken (de stap van hier naar varkenshokken is niet groot); het heeft er wel iets van of alle verbeteringen, die in den loop der negentiende eeuw, op constructief en hygiënisch gebied, in den woningbouw zijn aangebracht, nu geheel als weelde worden beschouwd.

Zonder bedenking achten wij dus de hier voorgestelde vereenvoudigingen niet. Weliswaar zijn zij slechts in algemeene termen aangegeven en wordt aan plaatselijke besturen overgelaten, de aangegeven denkbeelden in verband met plaatselijke toestanden en gewoonten, nader in onderdeelen uit te werken, maar dit juist maakt de zaak nog bedenkelijker.

Wij staan hier voor een zeer moeilijk vraagstuk, dat niet enkel van bouwkundigen aard is, maar ook de zeden en gewoonten van onzen tijd raakt en dus niet door de bouwkundigen alleen kan worden opgelost.

Wel kunnen evenwel de architecten veel tot een oplossing bijdragen, want de woningcultuur wordt niet alleen beheerscht door de zeden en gewoonten van een volk, maar ook in niet geringe mate door degenen die woongelegenheid scheppen, m. a. w. woningen bouwen. Het overwegend grootste deel van de bevolking, althans in de steden, woont niet naar eigen zin en genoegen, maar op de wijze, zooals de bouwondernemers dit hebben bedacht, in een der weinige typen van woningen, waarin het zich het best kan voegen.

De groote eenvormigheid der woningen pleit zeker niet voor een hoogstaande woningcultuur en deze zal zeker

allerminst worden bevorderd door het aanbevelen van hoogerhand van zooveel mogelijk één type voor de volkswoning. (Slot volgt).

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG RIJKS-ACADEMIE.

Als ontwerpers van de vroeger genoemde gepremieerde inzendingen op de prijsvraag voor een nieuw Academiegebouw te Amsterdam, hebben zich bekend gemaakt de heeren:

Meischke en Schmidt, architecten te Rotterdam, ontwerp No. 37, „Kompakt";

J. Crouwel Jr., architect te 's-Gravenhage, ontwerp No. 62, „Amsterdam Zuid";

H. E. Mertens, bouwk. ingenieur te Arnhem, ontwerp No. 63, „P. R. A. B. K.";

Heineke en Kuipers, architecten te Amsterdam, ontwerp No. 74, „Epictetus";

H. Bijlard, architect te Utrecht, met als medewerker de heer Th. J. Taen, te Amsterdam, ontwerp No. 81, „Cosi".

De opheffing der anonimiteit der vijf andere inzenders aan wier ontwerpen eveneens een premie werd toegekend, en die bovendien tot den eindwedstrijd zijn toegelaten, kan niet geschieden vòòr de Jury haar oordeel omtrent dien wedstrijd zal hebben uitgesproken.

Vereenigingen.

VEREENIGING VOOR VOORTGEZET EN HOOGER BOUWKUNSTONDERRICHT.

Op Zaterdag 4 dezer had de eerste jaarvergadering plaats van de, uit de gelijknamige Afdeeling van het Genootschap Architectura et Amicitia voortgekomene vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderricht te Amsterdam.

Zooals bekend is, tracht deze vereeniging te voorzien in de leemte, die er bestaat ten opzichte van de vorming van de in de praktijk werkzaam zijnde bouwkundigen tot architect in den zin van bouwkunstenaar.

In deze vergadering, belegd o. a. tot installatie van haren Raad van Toezicht bestaande uit de heeren Dr. H. P. Berlage Nzn., Dr. A. Pit en Jhr. Dr. J. Six deelde de Voorzitter, de heer Jan de Meijer, betreffende het ontstaan en de werking der vereeniging o. a. het volgende mede:

In 1817 werd te Amsterdam de Koninklijke Academie opgericht, en kreeg zij haar volledige afdeeling bouwkunst. Bij haar reorganisatie en vervanging in 1870 door de tegenwoordige Rijksacademie van Beeldende Kunsten, verdween de architectuur; alleen een avondcursus in de aesthetiek der bouwkunst zou den technisch geschoolden architecten een middel zijn hun vorming als kunstenaar te voltooien.

Ook zelfs deze, van slecht inzicht in de architectuur getuigende opzet, bleef nog achterwege. De Bouwkunst bleef van de Academie uitgesloten. Veel is hiertegen geprotesteerd; tot in 1908 de toenmalige voorzitter van het Genootschap „Architectura et Amicitia", de heer W. Kromhout Czn., de hand aan den ploeg sloeg. Dank zijn initiatief werd de Afdeeling Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderricht in het leven geroepen, en contact met de Academie verkregen.

Die cursus had, zooals te begrijpen is, onmiddellijk den steun en medewerking van de voornaamste architecten, en wat een voorname factor was, de geldelijke steun van Rijk, Provincie en Gemeente, een steun die zij steeds heeft mogen blijven ontvangen.

Het kon niet anders of deze inrichting moest haar kinderjaren doormaken, door ondervinding groeien. Dank zij haar particulier karakter en democratische richting, zag zij in haar streven voor een zoo juist mogelijk bouwkunstonderricht, er niet tegen op haar onderrichtmethode verscheidene malen te herzien.

Die zelfde geest dreef haar, onder voorzitterschap en op

FEUILLETON.

Nadruk verboden.

„AMSTERDAM". — HERINNERINGEN.

(Uit de tachtigerjaren der 19de eeuw.)

Nu, nu het voorbij is, wenden we met een zekeren weemoed den blik rugwaarts, maar bij het gebeuren zelf gingen we op in den tijdgeest en „Hijs'm" enthousiast als hij was, imiteerde bij 't naar huis gaan den „gelegenheidsdichter" en verviel dan te overmiddernacht aan de „stille" Rokinzijde in een overmoedig pathos, daar alléén staande met opgeheven armen, wij, schuilende achter uitstek of stoephek, slap van 't lachen, en in de verte een opdoemend agent, hij declameerende en improviseerende, terwijl hij z'n gestalte wendde naar het thans gelukkig geamoveerde en tot betere functie omgebouwde „Groene Huis"....

O! Kòlk van ontucht! Gràf der zeden!
O! poel van vuilheid! „Groene" pest!
Hoe menig bloem hebt ge vertreden!...

Da's niet goed!! „Hijs'mpie" riep er dan een: een Kolk, een graf en een poel kunnen niet „vertreden". Dat weet je heel goed!!!!" .

Dan was „Hijs'm." waarachtig in zijn point-d'honneur getast, maar, „overwinnaar-blijven" willend... vervolgde hij:

Gij slavenhand'laars en de rest!
(Dan keek hij zegevierend rond en zette voort:)
„Uw schoorsteenarmen mogen grijpen"

„Da's weer niet goed!! „Hijs'mpie" riep de Kaptein. Slavenhand'laars hebben geen „schoorsteenarmen".

Nou! riep een der „Broeders voor Bommel", dàt kan nou wel: Je moet rekenen 't klimaat. Die hui zijn dikwijls zwart.

Maar Hijs'm vervolgde:

„O Huis! oneig'lijk „groen" genoemd
Het „zwerk" in, dat Uw aanzijn doemt....

Hè. Hè, riepen wij dan weer om'm aan te wakkeren.

Nap repeteerde:

„Het „zwerk" in, dat Uw aanzijn doemt...

En dan „Hijs'm" weer:

„Uw alsem-vruchten mogen rijpen...
Waar 't schuldloos „bij-tje" rond U zoemt...

Goat Uwes nou n'r huis!... asjeblief mehèèr! doorloope hoor. D'r falt hier niks te soeme.. en de andre heire óók. asjeblief geen flauwe kul nou ferders uithoale.. kom.. asjeblief!.....

Hier schoot de „Vis" naast den klabak en zei zachtjes, ernstig: „Hij is een beetje getroubleerd, weet je?" en meteen maakte hij een veelzeggend gebaar met wijsvinger naar voorhoofd....

„Toch niet „beschònken" sou ik segge?" de agent weer...

Hier kwam Nap erbij: „Kun je begrijpen! juist afschaffer! hij kan geen drank zien! Hij heeft een ongelukkige liefde gehad, begrijp je wel? en nu verbeeldt-ie zich, dat z'n meisje daar in het Groene Huis zit opgesloten!"

„Enne... is dat sóó? vraagt de agent terug....

„Welneen, ze is al lang getrouwd in Indië, maar dat mag hij niet weten! begrijp je wel?"

het initiatief van den heer J. Ingenohl, er ook toe de belangstelling der andere groote bouwkunstlichamen meer practisch aan haar werken te binden, waardoor het groote nut, dat dit onderricht voor de Bouwkunst heeft, meer tot uiting zou worden gebracht.

Zoo werd deze afdeeling van het Genootschap „Architectura et Amicitia", dank zij de medewerking van dat Genootschap, gemaakt tot een zelfstandige Vereeniging, waarin de beide andere groote architectenlichamen: de bond van Nederlandsche Architecten en de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Architecten, evenveel zeggingschap kregen.

Is hiermede dus een goede regeling verkregen en een juiste verhouding geschapen tusschen de Bouwkunstlichamen en het Bouwkunstonderricht, toch blijft er meer te regelen over n.m.l. het Bouwkunstonderricht zelf ten opzichte van het algemeene kunstonderricht. Wil dit onderricht zijn juiste basis hebben, dan moet in het onderricht de invloed van het architectonische gedeelte op de aanverwante kunstvakken, de beeld. en schilderkunst, volkomen worden. Zij zullen elkander zóó moeten doordringen, dat zij zich oplossen in één kunst.

Al leeft dit inzicht bij velen van ons, toch gevoelen wij, dat dit vraagstuk praktisch niet zoo gemakkelijk is op te lossen. Wij wijzen hierbij slechts alleen op het er mede samenhangende vraagstuk: de Bouwkunst, der Rijks-Academie voor Beeldende Kunsten, en der Technische Hoogeschool; een vraagstuk, waarover Professor Der Kinderen in 1908 naar aanleiding van de oprichting van den cursus in het „Handelsblad" van 11 Juli (avondblad) schreef.

Wij willen hier nu niet op deze kwestie ingaan. Ook niet op het zooeven aangeduide ideale Bouwkunstonderricht. In de gegeven omstandigheden kan in onze instelling praktisch niet verder worden gegaan dan tot het aanstippen, tot het trekken van de beide hoofdaanverwante kunstvakken in den kring van belangstelling der aanstaande architecten.

Dat het ons mogelijk is gemaakt het Hooger Bouwkunstonderricht meer te consolideeren, dat de zetel van onze Vereeniging de haar waardige plaats heeft mogen krijgen, dat wij door het bereidwillig toestemmen der heeren Dr. H. P. Berlage, Dr. A. Pit en Professor Dr. Jhr. J. Six, den Raad van Toezicht te willen vormen van hun voorlichting zullen kunnen genieten, geeft ons de overtuiging, die niet alleen direct onze instelling zal ten goede komen, doch ook indirect het ons allen zoo dierbare vak: „de Bouwkunst".

Het is deze Vereeniging die voor het eerst hare algemeene ledenvergadering heeft gehouden. Zij stelt zich ten doel volgens art. 2 der statuten „het verstrekken van Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs, noodig voor de uitoefening van het beroep van den architect". Daartoe heeft zij een vierjarigen avondcursus, waartoe kunnen worden toegelaten zij, die in de praktijk werkzaam zijn en bewijzen kunnen overleggen van hunne vaardigheid in het bouwkundig teekenen, kennis der bouwkundige samenstellingen en van de bouwmaterialen en bovendien beschikken over voldoende algemeene ontwikkeling. Aan belangstellenden wordt gaarne het jaarverslag 1916—17 ter kennisneming toegezonden, bij aanvrage aan den administrateur, Stadhouderskade 86 (Gebouw der Rijksacademie) te Amsterdam.

Waar dit de eenige instelling voor hooger bouwkunstonderricht is, toegankelijk voor bouwkundigen, die in de praktijk werkzaam zijn en op eene behoorlijke ervaring ten opzichte van de bestaande behoeften kan worden gewezen, daar laat zich met recht verwachten, dat meerdere bekendheid aan de ontwikkeling van onze bouwkunst zeker zal ten goede komen.

PENSIOEN-COMMISSIE.

De pensioen-commissie, ingesteld door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, den Bond van Ned. Architecten, den Bond van Technici, den Alg. Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond en den Christelijken Opzichters- en Teekenaarsbond hield op Zaterdag 30 Juni 1917 hare IVe vergadering in het gebouw van de M. B. V. A. aan de Marnixtraat 402 te Amsterdam.

Aanwezig waren alle leden, te weten de heeren Kruisweg (M. B. V. A.); Jansen (B. v. N. A.); Zijlstra (B. v. T.;) Keurschot (A. N. O. en T. B.) en v.d. Linden, die als afgevaardigde van den C. O. en T. B. voor het eerst de bijeenkomsten der commissie bijwoonde.

De heer Mr. Moltzer, Adjunct-Directeur van het Centraal Bureau voor Sociale Adviezen was verhinderd mede aanwezig te zijn.

Goedgekeurd werd het communiqué der IIIe commissievergadering.

Bij de behandeling der ingekomen stukken brengt de voorzitter in bespreking een brief van den afgevaardigde van den B. v. N. A., den heer Jansen, waarin deze namens den Architectenbond mededeelt, dat bedoelde bond de gevraagde f 200.— wel ter beschikking stelt, doch alleen onder voorwaarde, dat een eventueele pensioen-regeling voor opzichters en teekenaars niet inhield de verplichting voor de architecten, uitsluitend georganiseerd personeel in hun dienst te nemen.

Op het standpunt van die wederzijdsche verplichting had de pensioen-commissie zich in haar IIIe vergadering geplaatst, omdat practisch een pensioen-regeling niet is uit te voeren, als daaraan het verplichte lidmaatschap der vakorganisatie niet ten grondslag ligt. Zonder het verplichte lidmaatschap zou een grooter aantal opzichters en teekenaars pensioengerechtigd zijn, dan waarvoor premie werd gestort, terwijl daarnaast het juiste aantal pensioengerechtigden nimmer bekend is en dus onmogelijk berekeningen zijn te maken.

Algemeen werd de houding van den B. v. N. A. betreurd, maar daarnaast besloten in elk geval — hoe de eindbeslissing van den B. v. N. A. ook zou zijn — de werkzaamheden zonder eenige onderbreking voort te zetten.

Daarna werden de door den secretaris ontworpen enquête formulieren — nadat nog enkele wijzigingen waren aangebracht — vastgesteld en werd voorzitter-secretaris machtiging verleend de formulieren in voldoende aantallen te laten drukken.

Tenslotte werd nog besloten aan het door de commissie aan haar lastgevers uit te brengen rapport toe te voegen de conclusiën van het Bureau voor Sociale Adviezen en zijn wiskundigen adviseur Dr. Turksma, indien niet het verplichte lidmaatschap zou worden toegepast.

Namens de Pensioen-Commissie:
C. J. KRUISWEG, Voorzitter.
J. L. B. KEURSCHOT, Secretaris.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 32. Boekbespreking, door Wijdeveld.
Prijsvraag Rijks-Academie.
Amsterdam. Het Uitbreidingsplan-Zuid.
De Jaarbeurs.
Pensioen-Commissie.
Amsterdamsche Schoonheids-Commissie.

DE BOUWWERELD No. 32. Het is niet verboden te sloopen, door C. Visser, met afbeeldingen.
Verhouding tusschen de architecten en de bouwondernemers, door ir. E. Jacobs.
Gemengde berichten.
Boek en Tijdschrift.
Personalia.

DE INGENIEUR No. 32. H. Bernelot Moens, overlijdensbericht, Ir. E. A. C. F. von Essen, levensbericht door ir. L. J. C. van Es. met portret.
J. J. Schuil, overlijdensbericht.
Ir. F. A. G. Mallinckrodt, overlijdensbericht door ir. R. A. van Sandick.
Tinerts op Flores, door prof. ir. S. J. Vermaes, met afbeeldingen.
Inrichting van den Rijkswaterstaatsdienst.
Ingezonden Stukken. De vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek op 21 April 1917 en de mededeeling van het lid H. Lohr omtrent de meters van Geldermalsen, door Dipl. Ing. B. A. J. van der Hegge Zijnen, met antwoord van ir. H. Lohr.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 32.
De organisatie der spoorweg-technici. — Uit de afdeelingen. — Beant

---

„Oooo-Sooo! Nou dat is ongelukkig! dat is 't zeker! jao, hier wordt de agent gemoedelijk: „M'n frou's suster, die d'r màn, me „swaoger" sel 'k maar segge... Ouk soo ies.. mit fleugies verstoat U? Dan istie as 'n kind so màk... dan settie 't op een griene en dan seitie weer fersies op, net as Uwes kameroad... Ja! (met een zucht) as te froue in 't spell komme nou!!" (weer een zucht) (dàn op eens „waardig" en „bedarend" tot „Hijs'm" die zich achter „Vis" slap staat te lachen):

„Hour's hier meheir!! Chaat nou gerust naar Uwes huis; ik hou 'n oug in 't seill... begrijp U? Ik ken die meissies allemaal, dat fat U well... is 't soo niet? En asse chaat wandelen, dan sal ik ter wel bij U thuisbesorge!

„Hijs'm" grijpt met beide handen de rechterhand des politiemans en ze als een pompzwengel dàn laag dàn hoog heffend barst hij uit:

Mijn dank! O, éédle vriend (ruk)
Die in deez' nacht gezonden....
Te hulp snelt als een held het zwakkere geslacht,
U (ruk) zij een lauwerkrans rondom de „slaap" gewonden.
U (ruk) zij het eersaluut der dankbaarheid gebracht!
Waar ook het lot mij „voert"
Ik zal U steeds gedenken

(bij dit U geeft ie een ruk naar beneden, dat de agent werk heeft in evenwicht te blijven)

U (weer een ruk) wacht de schoonste tijd
Hij staat reeds voor de deur!!
En ware ik (hier valt de agent tegen 'm aan)
„commissaris" ik zou U zeker schenken

Naast 't gouden eermetaal, den rang van Inspecteur!

Nu werd de dienaar des gerechts zóó aangedaan, dat hij schuin naar ons opblikt en zegt: „'t Is toch een goeje lobbes! jammer hè?"

De „lobbes" draaide zich om en sloeg de beide handen voor 't gezicht, terwijl zijn beenen steun weigerden en z'n romp als een zoutzak in elkaar zonk. 't Geleken „snikken" die geslaakt werden tusschen een aanhoudend frequentatief van kramplachjes en zóó ernstig werd de toestand, dat we hem wegvoerden vèr-vèr-wèg naar de Nassaukade, waar hij op kamers woonde. Op 't Leidsche Plein was hij nòg niet tot bedaren gekomen.

Wel te rusten, Hijs'mpie! riepen we wat later bij de deur van z'n logies. Wel te rusten kerel!

Ook wij gingen huiswaarts naar verschillende windstreken en toen „Nap" na eenige oogenblikken op zijn kamer een lucifer aanstreek om de gaslamp haar plicht te doen vervullen, zag hij reeds bij dat zwakke schijnsel in een oogwenk dat er een brief en een postwissel voor hem naast z'n boterham-bordje gereed lagen.

Trouw hadden ze, in gezelschap van een gemarineerde haring en een aangeraspt schapenkaasje de komst verbeid van het levenslustige individu, dat zich verbeeldde vrienden te hebben en gelukkig te zijn. Na den brief en de haring verslonden te hebben bleef hij tegenover den postwissel en het schapenkaasje zitten mijmeren. Hij besloot het laatste terstond af te voeren naar de bovenste plank der huishoudkast en den eersten den volgenden dag in zilver om te zetten, wanneer hij van 't „bureau" kwam.

„Bureau" zeggen we nu, doch Nap werkte bij een Firma, die steeds sprak van het „kantoor"...., het „teekenkantoor", en welke qualificatie zij bezigde in verband met hare Oud-Amsterdamsche ouderwetschheid, die intusschen een dito-degelijkheid ààn zich paarde. Goed, degelijk, oud, intiem „kantoor"! hoe ge ook heeten mocht, niet licht wordt àl 't goede wat ge boodt door mij vergeten.

O! 'k weet het wel.... de beide patroons zaten, toen Nap Dinsdags den 23sten Augustus 1887 op 't „kantoor" kwam in hemdsmouwen...., maar het linnengoed was heerlijk blank gesteven en gestreken en verspreidde een geur, die met dien van versch gezette koffie gemeen heeft een gevoel van groote behaaglijkheid en dankbaarheid op te wekken. Een ouder vriend uit vroeger dagen placht te zeggen: „Dat riekt naar een goed huishouden!" Zóó was dit ook bij U het geval, brave „patroons" uit die dagen! Vele lange en woelige jaren zijn verloopen en nóg kan ik elk oogenblik tot in de fijnste bijzonderheden de trekken Uwer aangezichten onderscheiden, Uw stemintonaties waarnemen, Uw doen en laten volgen. Gij waart eenvoudige menschen van veel werkkracht, van onkreukbaren trouw en eerlijkheid en verspreiddet zegen rond U heen, waar gij Uw schreden zettet!

We hadden daar leuke teekenlokalen, héél primitief, maar dol gezellig. 't Liep alles daar practisch in elkaar, zonder onderling hinderen. De groote timmerzaak aan de straat, daarachter links mijn eerste teekenkamer, waar we met ons vieren zaten. Een ruime binnenplaats omzoomd van allerhande fantastische wanden, steenen èn houten èn gegold-plaatijzeren. Daar verder de schaverij en zagerij met magnifieke machines. Daar naast de houtopslag in vier, vijf zolders op elkaar. Dan dáàraan grenzend een tweede teekenlokaal, bestaande uit twee vertrekken, een grooter waar twee andere jeugdige bouwkunstwaaghalzen later met mij vertoefden, en met open deur daaraan grenzend een kleiner, waar onze chef, de eigenlijke architect of chef-teekenaar resideerde.

Dan van de plaats àf.... een breede werf-uitgang met schuinen vloer aan het water uitkomend, waarop onze „vloot" dobberde... en hoog boven die uitgang, als 't ware vastgespeld aan een vluchtgevel, een soort van glazenkast, de lichtdrukkamer! Vertel ik U nog verder dat de beide patroons naast elkander woonden met talrijke gezinnen bóven „de zaak" en dat er behalve de zeven à acht architectuurteekenaars nog een stelletje „ouwen" huisde, plùs een boekhouder, plùs een vijftig, zestig timmerlieden, dan gevoelt de onbevangen beoordeelaar, dat er heel wat leven in de brouwerij was.

De boekhouder was éénig! Hij had een coiffure als „Max" uit „Max und Moritz" van Wilhelm Busch, bestaande dus uit een lekker vet naar bovenstaand haarringetje, als een pluimpje uitloopend, midden boven zijn voorhoofd, welk pluimpje in gestadige concurrentie was met twee dito dito's, dewelke hij als spoeglokjes boven de ooren bezat, terwijl het overige van den schedel bewees, dat met.... overleg ó zooveel valt te volbrengen. Hij had een dikke, lijmige, zal-

woording eener vraag. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 32. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Schade.

Cement.

Gemengd Nieuws.

Tentoonstelling te Haarlem.

In ons vorig nummer plaatsten wij een korte mededeeling over de bovenbedoelde tentoonstelling. Thans volgt hier een meer volledig bericht dienaangaande.

De Commissie van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem brengt ter kennis, dat zij heeft besloten, om vanaf 20 Juli tot 10 Augustus 1919 in de bovenlokalen der aan genoemd Museum verbonden School eene Tentoonstelling te houden van het werk vervaardigd door de leerlingen der Kunstambachtsscholen in ons land.

Het doel der Tentoonstelling is voornamelijk om een overzicht en een inzicht te verkrijgen, op welke wijze dat onderwijs gegeven wordt en op welke hoogte het zich bevindt.

Tot medewerking aan deze tentoonstelling zullen worden uitgenoodigd:

Academie van B. K., 's Gravenhage.
Academie van B. K. en T. W., Rotterdam.
Academie Minerva, Groningen.
Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes, Amsterdam.
Kantwerkschool, Sluis.
Koninklijke Nederlandsche Kantwerkschool, 's Gravenhage.
Koninklijke School, 's Hertogenbosch.
Kunstnijverheidschool Quellinus, Amsterdam.
Kunstoefening, Arnhem.
Rijksrietvlechtschool, Noordwolde.
Rijksschool voor Kunstnijverheid, Amsterdam.
School de vereeniging »Het Utrechtsch Museum van Kunstnijverheid«, Utrecht.
School verbonden aan het Museum van Kunstnijverheid, Haarlem.
School voor Typographie, Utrecht.
School voor Goudsmeden, Schoonhoven.
School voor Nuttige en Beeldende Kunsten, Roermond.
Stadsteekeninstituut, Maastricht.
Vakschool voor Vrouwen- en Kinderkleeding, Amsterdam.

Voor het regelen der Tentoonstelling en de verdere werkzaamheden, daaraan verbonden, heeft zich een Comité van Uitvoering gevormd, waarvan de heer R. N. Roland Holst Voorzitter is.

De heer Mr. M. I. Duparc, Referendaris, Chef der Afdeeling Kunsten en Wetenschappen aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, heeft het Eere-Voorzitterschap van genoemd Comité aanvaard.

Het voornemen bestaat, dat het Comité van Uitvoering een rapport zal samenstellen over het werk, door elke school ingezonden, aangevuld met de overwegingen, waartoe het tentoongestelde werk aanleiding zal geven.

Bovendien wenscht het Comité gedurende de Tentoonstelling H. H. Directeuren en Leeraren van genoemde Kunstscholen in de gelegenheid te stellen, om in eene bijeenkomst, die daartoe zal worden belegd en voor belangstellenden toegankelijk zal zijn, over het Kunstambachtsonderwijs van gedachten te wisselen.

De Commissie van het Museum van Kunstnijverheid en het Comité van Uitvoering vleien zich, dat door de verwezenlijking van bovenomschreven plannen belanghebbenden en belangstellenden een duidelijk beeld zullen kunnen krijgen van de wijze, waarop bedoeld kunstonderwijs gegeven wordt.

Zij doen derhalve een beroep op de welwillende medewerking der Besturen, van de Directies en van het Onderwijzend personeel van bovenge noemde inrichtingen, teneinde de voorgenomen plannen te doen slagen.

Het is hier zeker overbodig er op te wijzen, welke groote belangen er mede gemoeid zijn, het Kunstambachtsonderwijs op vaste grondslagen te vestigen en het in de toekomst voor de praktijk zoo vruchtbaar mogelijk te doen zijn.

Het Comité van Uitvoering:

Mr. M. I. Duparc, Referendaris, Chef der Afdeeling Kunsten en Wetenschappen, Eere-Voorzitter.
R. N. Roland Holst, Voorzitter.
Mej. H. Doyer, Directrice der Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes te Amsterdam.
J. L. M. Lauweriks, Directeur der Quellinusschool te Amsterdam.
Herm. van der Kloot Meyburg, Architect, Voorburg, Hoofdleeraar der Academie van B. K. te 's Gravenhage.
P. Vorkink, Architect, Amsterdam, Leeraar der aan het Museum van K. N. verbonden School te Haarlem.
C. Oosschot, Directeur Werkplaatsen »De Ploeg«, Leeraar aan de Dagteeken- en Kunstambachtsschool voor Meisjes te Amsterdam.
H. Ellens, Directeur der Rijksrietvlechtschool te Noordwolde.

De Commissie van het Museum van Kunstnijverheid:

Jhr. Mr. P. Teding van Berkhout, Voorzitter.
E. A. von Saher, Secretaris der Commissie en van het Comité van Uitvoering, Haarlem.

---

vende breiende spraak, die we allemaal konden imiteeren en welk imiteeren tot de koddigste dingen soms voerde. Was hij er niet en de telefoon „ging", dan was één onzer er dadelijk aan en U kunt er verzekerd van zijn, dat de „opscheller" later bezwoer, dat hij met „Geelman" gesproken had. Zoo lieten we schepen aankomen en vertrekken, verzochten lui om op 't „kantoor" te komen, deelden standjes uit aan ondergeschikten, bevalen anderen om dàn en dàn, dáár en dáár te zijn.... O, dat werd soms een reuzenlol.

Nu was er in dien tijd in Amsterdam een acteur, die behalve de „planken" ook het handelsterrein betrad en het eerzaam nevenbedrijf uitoefende van agent in portlandcement! We zullen hem „van Tielen" noemen en meteen vermelden dat hij in zijne handelsfunctie dezelfde dramatische kracht in zijn woorden legde als op 't tooneel gebruikelijk is. Zoo hadt-je hem onophoudelijk om den hoek der deur met den hoedrand fijntjes tusschen de geganteerde vinger en duim geknepen, de blikken vèr-weg naar een of ander punt van 't plafond, terwijl hij declameerde:

„Zijn de vàten nòg niet aangekomen?"

„Of heeft UEd. tot dusver niets vernomen??"

„Geelman" zag hóog tegen „van Tielen" op. Kwam „van Tielen" aan de telefoon, dan was het: „Joa, m'neer fan Tiele! U spreek met Geelllman." Seèeker, m'neer fan Tiele!!.... joa.... joa.... wel seeèker.... U kunt 'r kannoppàn!!.... ik sal d'r foor sorrige! enz. Nu komt van Tielen een keer aan de toestel, Geelman is er niet en van Galen, alias de Kaptein staat 'm te woord.

Van Tielen: Hàlóóóó.??? „Goud en Brèngman?? (zoo zullen we de patroons noemen).... van Tielèn!!

De Kaptein: „Joa, m'neer fan Tiele! U spreek met Geelman??

Van Tielen: Och, m'neer Geelman! zoude U zoo vriendelijk willen zijn mijne belangen nog eens vóór te dragen bij de heeren Goud en Brengman??

De Kaptein: Seeèker, m'neer fan Tiele....

Van Tielen: De quaestie is, dat ik eerst juist over 8 dagen mijn honorarium hoop te ontvangen.... begrijpt U? Ik bedoel van „het Plein" (hier bedoelde hij den Schouwburg).

De Kaptein: Joawell, m'neer fan Tiele.... begrepe!...

Van Tielen: Ik heb alreede eenige malen een vóórschot op m'n appointement ontvangen, begrijpt U wel?

De Kaptein: Joa.... seeèker! m'neer fan Tiele... 'k heb Uwéé héél choet begreepe....

Van Tielen: Welnu! zou er bezwaar kunnen rijzen dat men mij van de zijde Uwer geachte patroons evenéèns een klein voorschot verstrekte.... bijvoorbeeld.... laat mij eens zien!.... bijvoorbeeld een vijf en twintig guldens??.... Wat dunkt U?

De Kaptein: Maor, m'nheer fan Tiele, wat sal Uwéé de patroons nou d'rin moeie... daar kan ik Uwéé nog wel an hellepe... Wel séeker! Kom U morrege maor d'ris àn... 'k bin d'r om 9 uur fast... kèn U dàn?...

Van Tielen: O, mijnheer Geelman! Hoe zal ik U danken? Hoe kiesch van U! Waarlijk! ik sta stupéfait van Uwe minzame bereidwilligheid. Ik zal kómen, m'neer Geelman! U heeft mij tot Uw vriend gemaakt.... Nogmaals dank... dank...

De Kaptein: Niks te beteikene, m'neer fan Tiele... ik bin moar 'n arreme boekhouwer... moar as ik wat foor de „Kuns" kan doen... dan leif ik... komp U moar gerus!... Dàààg m'neer fan Tiele, tot morrege-ochend dan... Krrrrrr.

(Wordt vervolgd.)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 5 September 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

de bouw van een Post- en Telegraafkantoor met Directeurswoning te Oosterwolde.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, lit. X, afdeeling Waterstaat T, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 22 Augustus 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het te district, van de Spiegelstraat 3 te 's-Gravenhage, en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui nº. 28, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, en door den districts-opzichter der Landsgebouwen, S. Koldijk, te Leeuwarden.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 29 Augustus 1917, des namiddags te 2 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 2e alinea van § 2 van het bestek.

's-Gravenhage, 10 Augustus 1917.

BURGERAVONDSCHOOL te VLAARDINGEN.

Aan de BURGERAVONDSCHOOL **met voortgezetten cursus te Vlaardingen** kunnen benoemd worden:

1o. **twee leeraren in het smids- en werktuigkundig teekenen,** in het bezit der akte M.O. Mf, of Mg.

Zij die onderwijs kunnen geven in de electrotechniek genieten de voorkeur.

2o. **een leeraar in het bouwkundig teekenen,** in het bezit der akte M.O. Md. of Me.

Het aantal wekelijksche lesuren bedraagt voor één der leeraren in het smids- en werktuigkundig teekenen 15 en voor de twee andere leeraren ieder 7.

De benoeming geschiedt aanvankelijk voor den tijd van één jaar.

De bezoldiging bedraagt f 35.— per wekelijksch lesuur en per jaar en kan tweemaal met f 5.— worden verhoogd, wanneer de leeraar 5 en 10 jaar achtereen herbenoemd is.

Bij vaste aanstelling bedraagt de jaarwedde f 40.— per wekelijksch lesuur, welke na 5 en 10 jaar dienst met f 5.— per wekelijksch lesuur wordt verhoogd.

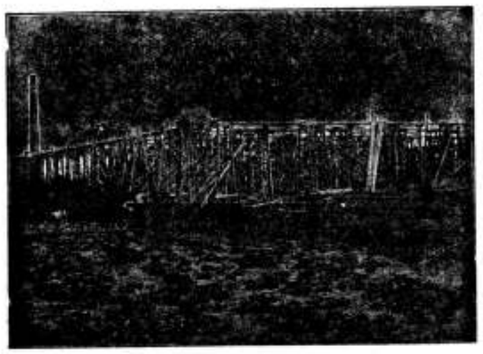
Sollicitatiën vóór 28 Augustus 1917 aan den Burgemeester.

Inlichtingen geeft de directeur B. HELLEMAN, Hofsingel 31 te Vlaardingen.

G.C.v.TUSSENBROEK
UTRECHT
MECHANISCHE ZONSCHERMEN
ELECTRISCHE ROLLUIKEN EN JALOUZIEËN FABRIEK.
RIJKS-LEVERANCIER
TELEF 1256
STALEN ROLLUIKEN IN ALLE CONSTRUCTIEËN
Bekroond op verschillende Tentoonstellingen

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur der Zuider-Stoomtramweg-Maatschappij, standplaats Breda, jaarwedde f 2000, klimmend tot f 3000 benevens tantièmes. Zich vóór 5 September a.s. schriftelijk aan te melden bij den President-Commissaris P. C. Fiek te Oosterhout. (1)

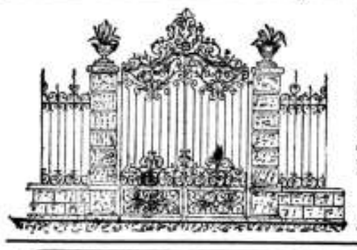
— Meubelteekenaar, bekend met werkteekeningen. Volledige brieven letter O. F. 16267 Alg. Adv.-Bureau D. V. Alta, Amsterdam. (1)

— Civiel-Ingenieur, bij de Gemeentewerken van 's Gravenhage, jaarwedde f 2500, klimmend tot f 3500. Inlichtingen geeft de Directeur der G.W., Huygenspark 23, na schriftelijke aanmelding, elken werkdag behalve Woensdag tusschen 10 en 12 uur v. m. Zich schriftelijk te wenden tot den Directeur voornoemd uiterlijk 25 Augustus e. k. (1)

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz. — —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 25 AUGUSTUS 1917. No. 34

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bedenkelijke Verschijnselen.

Vervolg (Zie bladz. 259).

In den laatsten tijd waren wij meermalen in de gelegenheid er op te wijzen, hoe de architecten in vroeger jaren door den speculatiebouw bijkans geheel verdreven zijn van een gebied, waarop zij rechten konden doen gelden en plichten te vervullen hadden, t. w. dat van den burgerwoonhuisbouw. Wij hebben daarbij ook getracht, aan te toonen, dat de architecten het voor een groot deel aan zichzelf te wijten hebben, dat men op dat gebied hun tusschenkomst en voorlichting als nagenoeg geheel overbodig is gaan beschouwen. Inzonderheid in de ontwikkeling van de huurwoning hebben zij geruimen tijd weinig belangstelling getoond. Thans echter schijnt dat anders te zullen worden. Maatschappijen, woningvereenigingen, gemeentebesturen, enz. achten het meer gewenscht het maken der plannen voor hun bouwondernemingen aan een architect op te dragen dan aan een bouwondernemer, ofschoon nog niet gezegd kan worden, dat de architecten het terrein reeds geheel veroverd hebben en niet nog veelvuldig de uitvoering der ondernemingen aan minder bevoegde handen wordt toevertrouwd.

Evenwel nu de architecten meer en meer op den steun van overheidswege kunnen rekenen, getuige ook de aanbeveling van den Pruisischen minister, „de ontwerpen uitsluitend door bekwame in den bouw van kleine woningen ervaren architecten te laten opmaken en uitvoeren", zullen zij te zorgen hebben, dat niet andermaal het gewonnen terrein weder moet worden prijsgegeven.

Niet alleen het belang van den architectenstand is hiermede gemoeid, maar evenzeer het belang der bouwkunst en in niet geringe mate het algemeen belang in den hoogsten zin van het woord.

Ervaren in den bouw van kleine woningen zijn vele architecten niet; er zijn vele bouwondernemers, die op dit punt verre hun meerderen genoemd zouden kunnen worden. Hoe zouden zij ook die ervaring hebben verworven? In het bouwkundig onderwijs wordt van oudsher aan den bouw van kleine woningen veel te weinig aandacht geschonken. Daar komt niet veel kunst bij te pas, zoo redeneert men nog vrij algemeen en wordt er al eens een arbeiderswoning geteekend op de school, zoowel de leeraar als de leerling zijn blijde, als tot grootere ontwerpen kan worden overgegaan, waarbij de kunst dan beter te pas te brengen is en zoo wordt naar het toppunt gestreefd, waarbij ten slotte de geheele kunstgeschiedenis wordt overhoop gehaald. In de practijk heeft de architect, ook al omdat er weinig kunst bij te pas kwam, den woningbouw lang als minderwaardig beschouwd en juist goed genoeg voor den bouwondernemer. Wanneer hij er een enkele maal in verzeild raakte, verveelden hem de talrijke kleine beslommeringen, die veel tijd kostten en weinig profijt opleverden. Bovendien viel zijn werk dan dikwijls nog niet eens bij zonder naar den zin van den bouwheer uit, en gevallen, waarin de bouwheer later de hulp van een bouwbaas of aannemer inriep, om het werk van den architect naar zijn zin te veranderen en te verbeteren, behooren inderdaad niet tot de zeldzaamheden.

De woningbouw eischt dan ook in de eerste plaats een zorgvuldige behandeling van onderdeelen en kleinigheden, waarvan men het gewicht eerst goed leert kennen in een eenigszins langdurige practijk, die vooral ook de uitvoering moet omvatten. Onder die kleinigheden zijn er vele, die de architect nooit goed leerde kennen, omdat hij de behandeling daarvan aan zijn opzichter overliet. De bouwondernemer, die uit een veeljarige ervaring geleerd had, hoe hij het op de goedkoopste wijze zijn klanten het best naar den zin kon maken, kende langzamerhand de practijk van al die kleinigheden op zijn duimpje. Bij hem behoefde later geen ander te komen, om de daarin gemaakte fouten te verbeteren, tenzij hij een knoeier van professie was. Deze categorie kunnen wij hier echter buiten beschouwing laten. Voor vele architecten zijn echter thans die kleinigheden een onderwerp van studie geworden; uit boeken is daaromtrent echter niet veel op te diepen, er zal dus eenigen tijd moeten verloopen eer wij op een genoegzaam aantal „in den bouw van kleine woningen ervaren architecten" kunnen wijzen.

Waarschijnlijk zou het vroeger niet moeilijk geweest zijn voor de architecten, zich in den woningbouw de leiding te verzekeren. Nu zij het tij hebben laten verloopen is de herwinning eener leidende positie er niet gemakkelijker op geworden. Wel kunnen zij thans eenigszins op steun van overheidswege rekenen, maar die zal hen niet in alle gevallen baten. Men stelt hen thans veel hooger eischen dan men ooit aan de bouwondernemers gesteld heeft, ook na de invoering der nieuwere bouwverordeningen. Aan die verordeningen zullen zij gemakkelijk kunnen voldoen; ook de bouwondernemers hebben hun bedrijf daaraan weten aan te passen zonder dat daaruit ernstige bezwaren zijn voortgevloeid.

Naast hetgeen men van de bouwondernemers eischte, namelijk goed ingerichte, voldoend solide gebouwde woningen, voorzien van alle gemakken en dat alles voor een civielen prijs, een eisch, waaraan al reeds niet zoo heel gemakkelijk is te voldoen, waar men althans niet te licht over moet denken, vraagt men bovendien van den architect nog aesthetisch goede oplossingen. De bouwondernemer mocht en mag nog schier overal de straten in stad en dorp ontsieren, zelfs in onze centra van beschaving de misselijkste producten van wansmaak ten toon stellen, zonder dat iemand hem iets maakt. De architect moet evenwel geducht op zijn tellen passen, want hij moet toonen, kunstenaar te zijn en in staat met dezelfde middelen, of minder dan die, waarover de bouwondernemer beschikt kunstwerken te maken van dingen, waarvan hij vroeger verklaarde, dat er geen kunst bij te pas kwam.

Wordt aldus reeds een dubbele taak op de schouders van den architect gelegd, nu komt er nog bij de noodzakelijkheid van een algeheele vereenvoudiging der woningcultuur, zooals die door de tijdsomstandigheden schijnt te worden geëischt.

Daaraan zal niet te ontkomen zijn en zoo de bouwkunst wil blijven leven, zullen hare beoefenaars, indien zij niet moede willen verhongeren, hun vak in vele opzichten anders moeten gaan opvatten, dan tot dusver het geval was.

Misschien voeren de bedenkelijke verschijnselen van deze tijden wel tot een gezonder opvatting dan de nu overheerschende, die zich bij voorkeur in aesthetische lucht spiegelingen schijnt te verdiepen.

Ook zal het de bouwkunst geen kwaad doen, wanneer eens een tijdlang de gedwongen eenvoud in plaats treedt van de gezochte en gewilde, wanneer eens, met werkelijk eenvoudige, goedkoope middelen, iets aesthetisch goeds gemaakt moet worden.

Men beschouwe de oplossing van dit vraagstuk echter niet als iets, dat wel aan een leerling eener ambachtsschool kan worden overgelaten. Te lang heeft men de woningbouw als iets zoodanigs beschouwd en thans zitten wij voor een reeks van jaren opgescheept met de bedroevende gevolgen van een dergelijke opvatting. Hoe paradoxaal het wellicht moge klinken, wij gelooven, dat de woningbouw in al zijn onderdeelen en vele oogenschijnlijk onbeteekenende kleinigheden, verdient te worden ter hand genomen door de bekwaamste architecten, want alleen van hen en van in hun school gevormde jongeren is o.i. hier de gewenschte oplossing te verwachten.

Met school bedoelen wij hier in de eerste plaats de school der practijk, maar men verlieze vooral niet uit het oog, dat ook het gewone bouwkundige schoolonderwijs herziening behoeft met het oog op de nieuwe vraagstukken van onzen tijd.

Laat de ambachtsscholen zich bepalen tot het ambachtsonderwijs, de middelbare scholen tot het onderricht in de constructie, maar laat geen van beiden ons halve architecten leveren.

De oplossing der vraagstukken, die zich thans bij den woningbouw voordoen, eischt een inzicht dat o.i. alleen verkregen kan worden in een specialen cursus aan een inrichting van voortgezet en hooger bouwkunstonderricht.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 33. Samenwerking tusschen Industrie en Kunst, overgenomen uit het »Handelsblad«.

Bebouwing Vijzelstraat—Amsterdam, door Wijdeveld.

Jaarvergadering der Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst-Onderricht te Amsterdam.

Prijsvraag Rijks-Academie.

DE BOUWWERELD No. 33. Het uitbreidingsplan Amsterdam-Zuid, met afbeeldingen.

Een school in Zweden.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 33. De economische taak van den ingenieur na den oorlog. Voordracht, gehouden in de Vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 21 Juli 1917, door prof. ir. I. P. de Vooys.

Het benutten van de wasemwarmte van kookpannen, door ir. F. Muller, met afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 33. Verslag B.B.-vergadering. — Beantwoording eener vraag (slot). — Uit de afdeelingen. — Examens. — Voortgezet en hooger bouwkunstonderricht. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 33. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Besteksbepalingen der gemeente Amsterdam.

Het aanleggen van een zeedijk.

Overzicht der aanbestede werken over het tweede kwartaal 1917.

ELEMENTAIRE BEREKENINGEN VAN BOUWKUNDIGE EN WATERBOUWKUNDIGE CONSTRUCTIES, door P. W. Scharroo, Kapitein der Genie, Leeraar aan de Kon. Mil. Academie. Van dit werk, dat zijn weg reeds gevonden heeft, verscheen bij de N. V. Uitgevers-Maatschappij, voorh. Van Mantgem & De Does te Amsterdam, een derde druk van het eerste deel, dat de Bouwkundige Constructies behandelt. Het boek verschijnt namelijk thans in drie deelen: in het tweede wordt de hydraulica behandeld en in het derde de berekening van waterbouwkundige constructie. Uit den aard der zaak is het eerste deel voor den bouwkundige van het meeste belang. De inhoud is, vergeleken met den vorigen druk, nog aanzienlijk vermeerderd. Evenwel is het een gemakkelijk en overzichtelijk leer- en handboek gebleven, hetgeen vooral te danken is aan de oordeelkundige indeeling van de stof. Een groot aantal tabellen en opgaven van algemeenen aard verhoogt de bruikbaarheid van het boek, waarin men voor de dagelijksche practijk van het bouwvak, vrijwel alles vindt wat men voor de berekening der constructies noodig heeft.

STAATSMONOPOLIE DER BRANDVERZEKERING IN NEDERLAND door A. F. Breedenbeek, Brandassurantie-technicus. Internationale Uitgevers-Vennootschap »Messise, Amsterdam.

Dit geschrift heeft zijn ontstaan te danken aan de opposities, die gewekt is door de plannen van Minister Treub om het geheele verzekeringsbedrijf in ons land tot een Staatsmonopolie te maken.

De brandverzekering vormt ongetwijfeld een belangrijke tak van dit bedrijf en een der oudste.

Het spreekt dus vanzelf, dat zij die daarbij belang hebben, d. w. z. de ondernemers van verzekeringen, zich tegen de door den Minister overwogen maatregelen te weer stellen en alle mogelijke moeite doen, om het publiek te overtuigen, dat zij daarbij alleen het algemeen belang op het oog hebben.

Wij moeten ons onbevoegd verklaren, wat betreft de beoordeeling van de vraag, wie hier gelijk heeft en wij meenen dit te eerder te moeten doen, waar men ziet, dat de meesters in de Staatshuishoudkunde het in dergelijke kwesties dikwijls geheel oneens zijn.

De schrijver van de voor ons liggende brochure gebruikte echter van het begin tot het eind zooveel groote woorden en krachttermen, dat wij zijn geschrift onmogelijk als een wetenschappelijke studie kunnen beschouwen. Wel lijkt het ons een handig in elkaar gezet propagandastuk en als zoodanig heeft het misschien eenige verdienste. Aanvankelijk zal er dus wellicht eenig succes mede te behalen zijn, doch wanneer het er op aan komt, verwachten wij, dat het den Minister niet moeilijk zal vallen, de hier aangevoerde argumenten te ontzenuwen. Uit de praktijk kan men eigenlijk eerst leeren, zij het ook met schade en schande, wat de beste inrichting voor de samenleving is.

Varia.

GEGOTEN HUIZEN.

Het gieten van betonhuizen neemt in Amerika hoe langer hoe meer toe, ten minste bericht de Ingenieur Franc. C. Perkins uit Buffalo, dat in de Majawa-woestijn een geheele stad van dergelijke gebouwen gesticht zal worden door de Trona-compagny, die in de woestijn uitgebreide soda-afzettingen gaat ontginnen en daartoe groote fabrieken gaat bouwen met de noodige woningen, zoowel voor het hoogere als lagere personeel.

Door het fabriekmatig vervaardigen van ijzeren mallen kan er zeer veel verscheidenheid in het uiterlijk der huizen worden verkregen, zoodat de straten geen gelijkvormig aanzien bekomen; daarenboven wisselen woningen voor één en meer families met elkander af.

Behalve de goedkoope bouwwijze, hebben deze soort huizen boven de tot nu toe in die woestijn gebruikelijk houten

FEUILLETON.

Nadruk verboden.

„AMSTERDAM". — HERINNERINGEN.

(Uit de tachtigerjaren der 19de eeuw.)

Woensdagochtend, vóór negenen, lagen we met ons vieren in hinderlaag rond het boekhoudersgestoelte, dat een zitvlak-elevatie van stellig één meter boven den vloer bezat en aansloot op een lessenaar naar evenredigheid hooger dan alle andere confraters. Geelman zat altijd kaarsrecht. Z'n bril troonde op de punt van z'n neus en sprak hij met iemand dan keek hij steeds een eind over z'n bril heen, terwijl de rechterhand nooit den penhouder losliet en zwevende bleef een twintig duim rechts boven z'n journaal.

Daar komt van Tielen binnen. Nap is bezig in de teekeningenkast iets op te zoeken, waarbij de Kaptein behulpzaam is. Beugen, de Boef en een der „Broeders voor Bommel" staan half in het deurkozijn, dat de teekenkamer met het boekhoudersverblijf verbindt... doen, alsof ze zich verwijderen doch blijven om den hoek postvatten met de deur èven-open.

Van Tielen nadert geheimzinnig den lessenaar van Geelman, deponeert z'n hooge-zije elegant op het platte vlak... en blijft vertrouwelijk naast Geelman staan onder een: Mòrgen m'neer Geelman! waarop voor ons onverstaanbare gefluisterde woorden volgden....

Een pijnlijke stilte.... Eindelijk Geelman: Joa... siet U... m'nheer fan Tiele... U sinspeellllt op dinge... doar ik héélemoal niet fan hou... 't is allemoal héél choet en well... moar ik hep self werrik d'ak rondkom... dan mot U bai maan nie weese!.... chaat U noa de patroons-self!... Hoe komp U nou jùistement àn màin?....

Van Tielen: Ja, maar, U weet toch gisteren.... (weer gefluister).... (harder): U is niet van Uw woord....

Geelman: Nie fan m'n woord?? Nou nog mooier! Wel... gottallemachtig.... niet fan m'n woord? Da's me nog nòòòiiit gesegd... Als U hier komp om main te beleedigen in presencie fan de hèèren, neemp U foor main dan maar een jood, hour!... ik hep niks mit je proatjes te maake!... nie fan m'n woord!!! Acht en twintig joar sit ik op deuze stoel... nie fan m'n woord!..... 't is....

De heer Goud komt binnen: Wat is er aan de hand, Geelman? — dág m'neer van Tielen!

De heer van Tielen: O, mijnheer Goud! een klein misverstand tusschen den heer Geelman en mij, maar 't zal zich ophelderen, 't zal zich ophelderen, daar ben ik zeker van!

Geelman (al dien tijd z'n pen indoopend, om er toch niet mede te schrijven — hij deed dit altijd als de patroons er waren om activiteit aan den dag te leggen).... ik begrijp d'r niets niemendal fan, meheer Goud! Deze persoon komp om....

Van Tielen: O!.... spreek dat woord niet uit!!.... ik zal den heer Goud in ampele conferentie alles mededeelen... ik heb mij vergist.... Meneer Goud! zou ik één enkel oogenblik U mogen spreken in Uw privaat-kantoor?

Goud: Zeker, m'neer van Tielen.... (zij gaan).

Geelman zit als een schelvisch recht vooruit te staren en knauwt op z'n penhouder..., toen tegen ons: Die fent skaint toch 'n slampamper! Loat 'm maor thuis blaive mit s'n frij-koaretjes.... Ajakkes... die sou màin d'r tusse wille neeme.... Nie fan m'n woord!... soo'n fuilpoes... met s'n uitgestreeke gesicht!

De Kaptein: Kwam-ie geld ter leen vragen?

Geelman: Nou! oftie! moar mit 'n slinkse streik, begraipie? Hij see, dat ik 't self beloofd had door de telefoon... de fuilik... dat noem ik nou flessetrekkerij... en dan gisteren!..... juist op m'n fraie-dag!...

De Kaptein: Neen m'neer Geelman — hij zei: eergisteren. U werdt zoo boos, dat U het niet verstaan hebt!

Geelman: Nou joa, doar wil ik òfweeze... moar ik sal 'm helpe!... Loat 'm maor klesse an de patroon! ik sit hier acht en twintig joar — mit Got en mit eere!

We hoorden van Tielen weggaan en het klinken van rijksdaalders. Goud had hem natuurlijk geholpen, en Geelman zat te foeteren: Hour 's! doar neemie 'm, doar most ik 'ns om komme... 't is 'n skandàal!

We maakten dat we wegkwamen. De Kaptein had er wel een beetje spijt van, maar we lachten toch smakelijk om het heerlijk tooneeltje, dat we bijwoonden. Drie weken na „dato", toen de kaptein jarig was, verzocht-ie ons, Geelman en van Tielen in een café in de buurt. De laatsten werden plots tegenover elkander gezet... en onder het genot van een lekker biertje en een fijne sigaar „bekenden" we allemaal... en toen later Goud en Brengman het hoorden hebben ze gegierd van 't lachen!

Geelman en van Tielen schoten nadien weer heel aardig met elkander op!

Hijs'm heeft er later een gedicht op gemaakt, dat ik

constructies het voordeel van onbrandbaarheid, waardoor assurantiepremies bespaard worden; zij zijn zeer gezond, daar zij gemakkelijk schoon te maken zijn, bovendien 's zomers koel en 's winters warm; kelders worden niet gebouwd; de fundeeringen bestaan uit vierkante pilaren, waartusschen spaarbogen, terwijl in het trasraam ijzeren draagbalken voor de muren ingebetonneerd worden. Boven ramen en deuren komt een lichte bewapening. De muren zijn bij woningen van één verdieping 15 c.M., bij die van twee verdiepingen beneden 25, boven 15 cM. dik. De geheele muurhoogte van elke verdieping wordt in een keer gegoten, hetgeen nauwelijks 4 uren duurt, daar alles van te voren kant en klaar is gemaakt. Het verharden duurt één dag; dan worden de vormen losgenomen en elders gebruikt. De prijs van een één-verdiepingshuis, bevattende entrée, 3 kamers, keuken en bergplaats, privaat en waschhok, bedraagt niet meer dan 4 à 5000 Mark, ten minste als vele huizen van één model naar voorhanden ijzeren vormen gebouwd kunnen worden. Twee verdieping-woningen kosten 10 à 12000 Mark en dubbele huizen ongeveer 1½ maal zooveel als enkele.

Volgens het bericht, zien de huizen er zeer gezellig uit en is er in het uiterlijk meer afwisseling gebracht, dan menige straat in een Europeesche stad vertoont. Men moet echter in aanmerking nemen, dat men hier met Amerikaansch ingenieurswerk te doen heeft, waarbij de oplossing van het vraagstuk op de snelste en meest economische manier wel de hoofdzaak is en de aesthetische eischen, die toch ook in Amerika andere zijn dan in de oude wereld, weinig gewicht in de schaal leggen.

Evenwel, ofschoon de proefneming met het gieten van huizen hier te lande, voor zoover ons bekend, geen verdere gevolgen heeft gehad, zouden wij toch niet durven beweren, dat deze methode in het geheel geen toekomst heeft. In het groot toegepast is er wellicht toch iets mede te bereiken.

OPGRAVINGEN IN EGYPTE.

Het Juni-Bulletin van het Boston Fine Arts Museum bevat het rapport van Dr. George A. Reisner, betreffende de uitgravingen in Egypte. In den winter van 1915—1916 was de expeditie, die wordt uitgezonden door de Harvard University en het Fine Arts Museum klaar gekomen met het werk aan de Giza-pyramiden en had daarmede de werkzaamheden in de oude gedeelten van de

Dongola-provincie afgesloten, waarmede men in 1912—'13 begonnen was. Daarna ging men aan het graven in Napata, de oude hoofdstad van Ethiopia, Kush genaamd in het Oude Testament. Het landschap onderscheidt zich door een tafelvormigen berg, genaamd Gebel Barkel, die door de ouden werd vereerd als de heilige berg, waarin Amman van Napata woonde. Aan de Oostzijde van dezen berg zag men nog overblijfselen van een grooten tempel, en op de lage heuvels zuidwestelijk daarvan telde men vijftien kleine pyramiden. Hoewel vele brokstukken dezer monumenten reeds naar Cairo en musea voor Egyptische kunst in andere steden waren overgebracht, werden zij toch nooit systematisch onderzocht. In vijf weken was men reeds zoover, dat men vijf en twintig pyramiden was binnengedrongen en de ondergrondsche kamers had schoongemaakt. Ze bleken, een duizend jaar geleden, op één na, allen geplunderd te zijn. Dank zij den slechten toestand van het dak, hadden de dieven het niet aangedurfd deze eene kamer binnen te gaan. De fragmenten, die men in de overige pyramiden vond, toonden echter duidelijk aan, dat de hier opgeborgen voorwerpen Meroïtisch werk van de laatste eeuw v. Chr. waren en men hier dus niet te doen had met de begraafplaatsen van de oude koningen van Ethiopia. De mogelijkheid bleef bestaan, dat een van de andere bekende groepen van pyramiden te Kuru, Tangassi, Zuma of Nuni de begraafplaatsen dezer koningen zou bevatten en men hoopte, dat deze minder geplunderd zouden blijken te zijn dan de Barkel-pyramiden. Na de pyramiden kwam de tempel aan de beurt, die behoort tot de grootste in Egypte, wanneer men die van Karnak niet medetelt. De tempel was omringd van bijgebouwen, behalve aan de bergzijde. Men vond een aantal stukken van beelden, die de levensgroote standbeelden van de koningen van Ethiopia bleken te zijn. Het beeld van Koning Espalut kon men weer geheel samenstellen, dat van Tirhaka op het hoofd na, dat later evenwel op een geheel andere plaats werd gevonden.

Daar werden ook nog andere brokstukken gevonden, zoodat men ten slotte vijf volledige konings-standbeelden had.

Vijf tempels werden blootgelegd en een deel van een soort straatweg, die rondom den tempel loopt. Het eigenaardige is dat alle deze tempels in verschillende perioden weer zijn hersteld of nieuw opgebouwd. De oudste dateeren van 1500 j. v. Chr.

Tegen het einde van het seizoen onderzocht men een

---

nog lang bewaard heb, doch eindelijk verloren gegaan is. Een enkele strophe herinner ik mij er nog uit:

„Wie is het die daar staat, het spreek-stel in de handen?
't Is onze kapitein, de bloem der Amstellanden!
Die met een „helden-durf", der Vad'ren „nauw" bekend,
Zijn imitatie-kunst tentoonspreidt met talent!
Die 's boek-mans lijme-spraak, zoo vol van dikke „èllen",
Schier ongeëvenaard deed uit zijn keelgat zwellen,
Tot zelfs de „ware" acteur er door genomen wierd!
Hoe snood is 't deez' vergaan! Zóó door het slijk geslierd
Door Geelman's gele woed' in 't bijzijn van de Heeren!
Laat and'ren trachten eens zóó „fijn" te imiteeren
Dan wed ik bij mijn „Spoor" dat er niet één zal zijn,
Die zóó die kunst verstaat als onze „Kapitein"!!"

Gegroet! zorgelooze tijden van toen! Geen politiek, geen belasting of accijns deed ons áán in die dagen! Gij hebt ons gerijpt in het zonneke van den Humor, en al is het waar, dat te veel humor schadelijk kan zijn, te veel pessimisme vermoordt!

Onze jeugd moest uitgezongen. De herinnering dááraan is de teerspijs voor het volgend leven en menig guit-stuk van toen vlecht zich onbewust met ons leven saam om ons te pantseren tegen de kille, koude vlagen van het eigenbelang en der zelfzucht van thans!!

Rol voort, wagentje der verbeelding op wielen der waarheid! Rijd verder... genietend van eigen ondervinding en medeleven... het verleden weer eens dóór!

't Is Zondagochtend. Een heerlijk Septemberzonnetje roept de meander-motieven van Nap's ontbijtservet deels helblank, deels diep getint aan 't licht. De hospita ging zoo juist „krakend" de trap af en beweegt zich met majesteit kerkwaarts, links en rechts naaste buren vriendelijk groetend. Nap is er gedeeltelijk trotsch op, dat zijn hospita zóó gezien is in de „buurt". Joa-joa, (hoorde hij een der buurdames eens tot een medebuurdame zeggen): Joa-joa-me liefe siell, se is dour en dour 'n knappe frou! effetief wòàr, hour!!

Dat gold mijn hospita! Was het wonder dat „Nap" blijde was niet in zoo'n „slurf" te zijn aangeland..., maar „bij deigelijke, broave, ordentelike, fesoendelike menschen?"

Juist heeft hij z'n laatste teugje thee genoten of zijn waakzaam oor wordt getroffen door een „tik" op de ruit. „Het raam opschuiven en naar beneden zien wie er is", zou het werk van een oogwenk geweest zijn, doch de beantwoording van dien tik geschiedde anders! Nap zette namelijk een vierkant wit kartonnetje in den raamhoek als sein: „heb gehoord en kom dadelijk". We hadden een heel „code" op die manier. Ik woonde „tweihoog", maar Hijs'm, met wien ik den vorigen dag had afgesproken, dat hij me zou komen halen om te gaan „schetsen" was, evenals wij allen, voorzien van een glazen „erwteblazer", een niet zoo'n hèèl-onnuttig voorwerp in een stad, waar veel kennissen „tweihoog" wonen en waar dus bij aanschellen steeds één trap moet worden afgedaald, om langs de andere de voordeur te kunnen opentrekken.

Een „trap" nu in Amsterdam (het doet mij onuitsprekelijk genoegen thans op zuiver technisch terrein te komen), een Amsterdamsche „trap" is heel wat anders dan elke andere trap in ons lieve Holland.

Zij is saámgesteld, behalve uit boomen, stootborden, dektreden en wellatten uit:... één „kroondomein", twee of meerdere „neutrale zônen", enkele „vazalstaten" en eenige „territoriale landen", waarbij te voegen sommige „wingewesten". 't Zou me te vèr voeren op het gebied der „Staathuishoudkunde" en der algemeene „Sociologie", om categorisch hier dit alles tot in détails te verklaren, genoeg zij het, dat bijv. „de voordeur + aanvangsportaal + eerste „steek": „kroondomein" beduidt, wijl de „bewoonster" (bewoners tellen hier niet mee) alzoo de „bewoonster" der 1ste étage als koningin fungeert, uit oogpunt van meerdere welgesteldheid, in elk geval als „gade" van den man (hier tellen de bewoners wèl mede), die de meeste „huur" betaalt. De stukjes gang tusschen de diverse „steken" der trap zijn de „neutrale zônen". Heeft de juffrouw van „tweihoog" geld geleend van de juffrouw van „drie-hoog", dan wordt de tweede steek „vazalstaat" van de derde! De zolder is feitelijk „territoriaal land", afhankelijk van de „bovenste" bewoonster, doch niet is uitgesloten dat door een zekere expansiepolitiek de andere étages gaandeweg daar rechten doen gelden, en „wingewesten" verkrijgen, er in elk geval gaan „koloniseeren"!

Maar nu komt de hoofdzaak! Door de belangrijkheid eener Amsterdamsche „trap" en haar groote „invloedssfeer" gaat soms zelfs de naam „verdieping" of „étage" geheel-en-al teloor en gehéél òp in dien van „trap".

Men spreekt van de „juffrouw van de tweide-trap" enz., ja, soms worden zelfs al de étages bijeengenomen, gewoonweg „de trap" genoemd.

Een treffend voorbeeld, op sociologisch, philosophisch, geographisch, linguistisch, en zelfs juridisch gebied is de inhoud van het navolgende zuiver Amsterdamsche gedicht:

Daor heppie Soartje....
Daor heppie Soartje Pik
Die heit gestoule ....
Stòffer en fullisblik!....
Spòns en 'n seimelàp
Die heit se ouk gegap....
't Is de grouste dief
Al fan de heile „Tràp"!!

Duidelijker, meer demonstratief voorbeeld zal niet licht te vinden zijn van het begrip: woning-trap.

Nap was in een ommezientje bij Hijs'm en gewapend met de edele teekenmaterialen en vouwstoeltjes, voorzien van tabak, pijp en sigaren ging het er op los, langs Overtoom en Schinkelhaven den Amstelveenschen weg op, waar de vrinden een „vervallen woning met erfgedeelte" zouden aquarelleeren en waar behalve dàt onderwerp nog menig knotwilg, boerenhek of bouwmansschuur tot „vereeuwiging" op het maagdelijk schetsboekblad dringend lokte!

Daar was Hijs'm in z'n element! Al z'n spulletjes had hij fijn in orde! Trouwens Hijs'm was in alles min of meer coquet. Hij had de mooiste costuums, vooral de mooiste hoeden, dassen en schoenen van ons allen. Was mijn tabakspijp een „weichselhouten", de zijne was van meerschuim en barnsteen! Maar — hij bezat meer dan z'n tractement — meer nog dan dit „meer"... hij had een excelleerende gave op méér dan één kunstgebied!

Hoe mooi, hoe mooi! Amsterdam! verhieven zich Uw torensilhouetten in het roze van het strakke Septemberlicht op dezen Zondagmorgen!

Een wijding van „goed-zijn", van levenslust en dankbaarheid kwam over ons. Toen we door de eerste „opzetten" heen waren en meer „penetreerden" in reflexen en halftonen, hoorden we onder het gretig voortschilderen: zingen. We waren het zelf! Onbewust zongen we hetzelfde lied, dat we gezamelijk genoten eenmaal.... notabene bij „Stroetman" in de Gravestraat.....

Du schöne Wernerstadt,
Die solche Herze hat...
Du bleibst an jede Zeit
Mein Stolz, mein Seligkeit!
....Du bleibst an jede Zeit
Mein Stoltz, mein Freud!

Maar wij zongen: „Du schöne Amstelstadt!" en dat rees op uit het klaar-ware onzer ziel bij het aanschouwen dier magistrale hoofdstad, die niet voor Stamboel nòch Venetië behoeft te zwichten, waar ze zich verheft uit het vlakke Hollandsche polderland en haar kerktorens en koepeldaken den hemel toe-spitst en toe-cirkelt in een pracht. lucht van waterig rose en sappig violet!

Dan gevoelden we onbewust wat den dichter hield bevangen toen hij uitzong:

„Aen d'Amstel en het Y, daer doet sich heyrlijck ope
„Sij, die als Keizerin de kroon draeght van Europe!"

In heerlijkst droomen slenterden we verder den langen, langen weg af, door de „Kalfjeslaan", waar we de „Echo" voor de zóóveelste maal lieten beweren dat de Burgemeester van Wesel een ezel is, en kwamen ten twee uur ongeveer bij het Oude „Kalfje" volkomen tot helder bewustzijn, voornamelijk door het zien van „Antoon", den toenmaligen „kellner", die ons ontving met de bewering dat „we der sou ûitsaage" en dat-ie ons „gauw 'n streikie mit de schuier sou geefe". Om drie uur zouden de overige illustre leden der „Onsterflijken" van den Amstelkant komen opdagen, misschien te voet, misschien per as, misschien per boot. We waren zeer nieuwsgierig.

Inmiddels lieten we ons de „Kalfsoogen" van het „Kalfje" en de heerlijke koffie met room terdege smaken en bewonderden de „élégante" toiletjes der vóór de deur zittende dames.

't Is wel eigenaardig, dat elke „mode" élégance medebrengt. Van het tijdperk der crinolines àf tot den harembroek toe..., 't is steeds élégant en smaakvol, gracieus of snoeperig. Gelukkige bereidwilligheid toch in appréciatie der trimestrieele modegrillen van alle mogelijke „Arthurs de magasin", den scepter zwaaiend te Weenen en Parijs! Maar, zoo dachten we al peuzelend: „Mundus vult decipi" op alle gebied. In de bouwkunst is het geen haar minder! Nauwelijks is de school van Palladio en al haar uitloopers verdrongen door een terugkeer der Middeleeuwsche uiting en viert Viollet-le-Duc hoogtij op het gestoelte der eere of andere profeten staan op, profeten niet stoelende op een wortel van geloof of nationaliteit, maar rugsteunend op een intercommunaal telefoontoestel, dat iedereen opbelt en dan op ons „hallo" niet anders doet hooren dan: „Beton!", „modern!" — „Beton", „modern!" Zóó worden er huizen gegoten. Zòò worden er kerken gewrocht op meest onlogische wijze, tegen alle schoonheidsbegrip in, vermoordend alle idee van gerechtvaardigden „bouw"! Of zou het een leugen zijn, dat in Amerika dorpskerken kant en klaar gereed „liggen", waarvan de vier of meerdere wanden als

pyramide van de groep te Nuri en hier vond men het graf van koning Espalut. Ook hier bleken djeven aan het werk te zijn geweest, die waarschijnlijk uit angst dat het dak van de doodenkamer zou bezwijken, gevlucht zijn en in hun haast verschillende kleine voorwerpen hebben laten vallen. Daar men aan het einde was, kon men de onderzoekingen hier niet voortzetten, dat zou te veel tijd in beslag genomen hebben. Nadat men de tempels van Barkel systematisch zal hebben onderzocht, zal men overgaan tot het uitgraven van deze koninklijke begraafplaats uit de grootste periode van de Ethiopische monarchie.

(N. R. Ct.)

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Nieuwe Vijzelstraat.

B. en W. van Amsterdam stellen den raad voor, om aan den Nederlandsche Handelsmaatschappij voor den tijd van 75 jaar in erfpacht te geven het na sloopíng van de daarop staande perceelen vrijkomend terrein aan de Vijzelstraat, tusschen de Heerengracht en de Keizersgracht, te samen groot 3000 M2., tegen een jaarlijkschen canon van f 15.75 per M2.

Omtrent de onderhandelingen met de Handelsmaatschappij, om te verkrijgen, dat de beganegrondverdieping van het op het vrijkomend terrein e stichten bankgebouw tot winkelruimte wordt ingericht, deelen B en W het volgende mede.

De maatschappij deelde aan B. en W. mede, aan dit verzoek niet te kunnen voldoen, in hoofdzaak, omdat «in een bankgebouw, waarvan de geheele gelijkstraatsche verdieping tot winkels wordt ingericht, welke aan een voortdurende contrôle overdag en 's nachts ontsnappen, een bankbedrijf een onmogelijkheid is».

In de maanden met de maatschappij gehouden besprekingen werd evenwel de toezegging verkregen, dat zij bereid is met haar architecten ernstig er naar te streven, dat bij de plattegrondindeeling de eigenlijke kantoorlokalen in hoofdzaak aan de tuin- en grachtzijden werden ontworpen, zoodat aan de Vijzelstraat zelfs eenige ruimten met étalagevensters he schikbaar zouden komen. Zij meenden daarbij evenwel het voorbehoud te moeten maken, dat het mogelijk moet blijven, deze ruimten te verhuren voor ondernemingen, welke niet vereischen een opslag van goederen ter verkoop. Te dien aanzien dacht zij aan een wisselkantoor van haar zelf en aan ondernemingen als een reisbureau van de spoorwegmaatschappijen, passage- of reclamebureau's van de groote stoomvaartlijnen en een zetel voor de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer met hotel- en reisbureau. B. en W. meenen, dat hierdoor aan den wensch van hen, die het gevoelen zijn toegedaan, dat het, met het oog op het behoud van de Vijzelstraat als winkelstraat, aanbeveling verdient de beganegrondverdieping tot winkels in te richten, op voldoende wijze zal worden tegemoet gekomen. Daar bovendien de zekerheid bestaat, dat een gebouw zal worden gesticht, hetwelk aan hooge aesthetische eischen zal voldoen, meenen B. en W. den raad in overweging te moeten geven, de plannen der maatschappij mogelijk te maken en haar dus het meergemelde terrein, voor gemeld doel, in erfpacht te geven.

platte koeken vooraf „horizontaal" als losse coulissen op het terrein zijn gedéponeerd, om dan zwaaiende op de basis, inéén — boem! — rechtstandig te worden opgesteld, de flanken onderling aansluitend en dichtgestreken?? En zou het „leugen" zijn, dat die façades getraceerde lichtopeningen bevatten en poortvormig geprojecteerde hoofdingangen en deurtjes, uitgenomsterd met colonnetten, hoofdgestellen, frontons, enz., als ware alles door stuksgewijze opmetseling en opelkander-stapeling r e ë e l „gebouwd"?? Neen helaas! het is g e e n leugen maar waarheid! bedroevende waarheid. Het is het snoodst verraad gepleegd aan de logica, die de voedster aller compositie dient te zijn! Het is een „doenerij", een „fabrikaat", een „m o d e". Maar....

Maar „Hijs'm" en „Nap" zien ze aankomen: de vrinden! Ze hebben allen gewandeld! „Tien gemeten" met „de Boef" voorop, dan een der „Bommelsche Broeders" met den „Kapitein", en de andere Bommelsche Broeder, die we ook wel „Egge" noemden, omdat ie een zuidelijk type had met den „Vis" den trein sluitend!

't Is toch een „stel", zegt Hijs'm tegen me, „als je daar die reuzen.Vis met z'n kleedjas naast dat „schorem" colbertje van „Eg" ziet aankomen." „Nou," zeg ik, „kijk de Boef dan met z'n lichten Engelschen broek en z'n kamgaren jacquette, d i e kun je zóó bij Hollenkamp in de étalage zetten met een briefje van Fl. 35.— erop." Een paar dametjes vóór ons, die de drie „stellen" allang in 't vizier hadden, beginnen uitbundig te gichelen, 't geen n i e t vermindert als het zestal langs hen dóórdringt tot aan onze zitplaatsen!

Zoo! landloopers! riep de „Vis" ons toe.... weer aan 't idealiseeren geweest met z'n beidjes? Hoeveel velletjes papier hebt jelui weer vuilgemaakt? Zeg! Hijs'm, roept „de Boef"!, geef mij dat leuningstoeltje! Zóó! stoot je kop niet!.... mooi! „Wat hebben jelui gegeten?" aldus een der Bommels..., wat 'n géle vieziqheid op die bordjes!! „Dat zul je elken dag hebben" schreeuwt Rozenburg... Verdomd lui! ze hebben „taartjes" gegeten! Kijk 't geel van de „room" zit nog an d'r gezicht. Hagemans veegde onwillekeurig met z'n servetje de mondhoeken af en riep: „dat lieg je, bemoeial! Bestel jij maar liever wat, want „Antoon" waart al als een lammergier om jelui heen! „Zeg", roept de eerste Bommelaar: „we zijn nog niet k a d a v e r, hoor! Zoo sloegen we door.

En inmiddels wijlden onze blikken op dien mooien Amstel als een woelig veld, breed uitgestrekt tusschen het herfstgras der weilanden en dragende op zijn plas àf. en aanvarende bootjes van allerhande slag, welke laatsten menig gast aan 't Oude „Kalfje" loosden, om dan a l dien tijd van oponthoud, aan het meertouw te liggen wiegelen op de speelsche, korte, huppelende golfjes van den Amstelstroom; als waren dat o n z e gedachten en idealen, die óók wiegelden en speels huppelden... en óók gemeerd lagen aan den wal van Zondagsplechtigheid en budget-beperktheid.

Wat later op den middag speelden we een „potje" bij Meyer, in de opkamer van 't Palais Royal, om na aldaar gemeenschappelijk gemiddagmaald te hebben, zoetjes aan af te zakken naar den „Salon des Variétés" in de Amstelstraat.

Daar gaven ze: „De Zangzieke Kamerbehanger", ge. v o l g d door: „de Grisette van Parijs". 't Was in dit geval geen „h i n d e r l i j k volgen", want deze „grisette" bleek er eene van meer dan gewone geestesbeschaving, die volstrekt geen zangzieke kamerbehanger noodig had en ook dus haar zinnen had gezet op een fijnschilder, op een a r t i e s t!

Nooit zagen wij een „zangzieke kamerbehanger" zangzieker dan deze kamerbehangende zangzieke! Daar was.ie in z'n sfeer Eduard Bamberg! z'n e i g e n „r o l" prachtig lanceerende en de „papieren rollen" vóór zich' krachtig beroggebloemd!

Met een schalkschen zwaai, de smeerkwast in de hand trad hij dan plots, al acteerende, voor het voetlicht en zong dan, onder meer, zijn

„Rachel, quand du Seigneur
La grâce tutélaire!

Hijs'm was altijd „s t i l" in den Schouwburg. Die zág en ontleedde alles!.... verplaatste zich geheel in den toestand.... leefde volkómen mee en had dan bij het verlaten van „Het Huis" meestal hoofdpijn.

Toen Marie Verstraeten, als de grisette van Parijs zoo „m o o i", zoo aandoénlijk „mooi" daar neerzat bij haar „fictief" zieke kindje, in zijn „fictieve" wiegje, bij het langzaam doch zeker verbleeken dier wangetjes, bij het verstarren der oogjes en bij het laatste zuchtje, dat haar wicht slaakte.... en de schilder, waarvoor Mutters speelde.... dezelfde „losbol" van zooeven zat te snikken als een kind...., toen betrapte ik ook Hijs'm op een snik....

Hij schaamde zich zichtbaar!

Maar n o o i t ben ik trotscher er op geweest zijn vriend te zijn dan op dát oogenblik. (W o r d t v e r v o l g d.)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

„De Stijl".

Bij den uitgever Harms Tiepen, te Amsterdam, wordt voor verschijning gereed gemaakt het eerste nummer van het nieuwe tijdschrift voor de moderne beeldende vakken onder redactie van Theo van Doesburg.

De binnen- en buitenlandsche kunstenaars (architecten, schilders en beeldhouwers) welke aan het tijdschrift zullen medewerken, zijn: Archipenko, dr. H. P. Berlage, Dop Bles, Frits van Hengelaar, Vilmos Huszar, Antony Kok, B. v. d. Leck, Piet Mondrihan, J. J. P. Oud, Picasso, Jan Toorop, Erich Wichman en Jan Wils.

Het tijdschrift zal uitsluitend gewijd zijn aan de moderne stroomingen in de beeldende kunst.

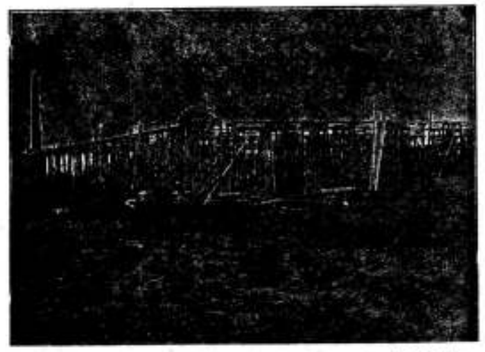
Personalia.

Te Magelang is op 10 Mei j.l. overleden de heer W. M. Jordaan, Directeur der Gewestelijke Werken der Residentie Kedoe.

Gedurende zijn 28-jarig verblijf in Indië nam hij ijverig deel aan alle pogingen tot verheffing van de positie van het technisch ambtenaarspersoneel. Hij was, van de oprichting af, lid en van 1899 tot 1902 bestuurslid der Vereeniging van Bouwkundigen in Nederlandsch-Indië en bij herhaling redacteur van het Indisch Bouwkundig Tijdschrift, namelijk de eerste maal vanaf Juni 1900 tot Juni 1902, de tweede maal vanaf Augustus 1906 tot Februari 1910 en de derde maal van Juni 1915 tot zijn dood.

Zijn heengaan wordt door de vereeniging zeer betreurd, te meer, omdat hij niet behoorde tot die categorie van ambtenaren, die den Indischen dienst beschouwen als het middel, om binnen een bepaald aantal jaren in staat te zijn in het moederland te gaan rentenieren, maar omdat hij er een eer in stelde, het bewijs te leveren, dat ook in Indië een werkzaam leven kan worden geleid, zonder dat de Europeaan behoeft te worden bekropen door de loomheid en laksheid, die een gezonde ontwikkeling van de koloniën nog zoozeer in den weg staat.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter-Teekenaar, tijdelijk, bij de Gemeentewerken te Bussum. Stukken en teekeningen vóór 2 September a.s. aan den Gemeente-Architect. (1)

— Civiel-Ingenieur, tijdelijk bij de Gemeente Tilburg, voor rioleeringswerken, aanvangsjaarwedde f 2100.— of hooger bij practische ervaring. Uitvoerige brieven aan den Directeur van Publieke Werken, Zwijsenstraat 45, vóór 5 Sept. a.s. Persoonlijk bezoek alleen na tijdige aankondiging. (1)

— Uitvoerder voor direct bij fabrieksbouw te Tiel. Aanbiedingen onder No. 56666 aan het Bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Directeur der Zuider-Stoomtramweg-Maatschappij, standplaats Breda, jaarwedde f 2000, klimmend tot f 3000 benevens tantièmes. Zich vóór 5 September a.s. schriftelijk aan te melden bij den President-Commissaris P. C. Fick te Oosterhout. (2)

— Meubelteekenaar, bekend met werkteekeningen. Volledige brieven letter O. F. 16267 Alg. Adv.-Bureau D. Y. Alta, Amsterdam (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

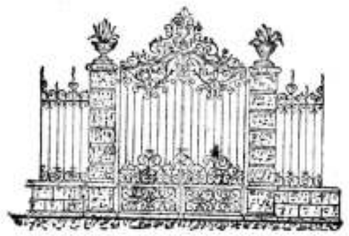
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz. — —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1869.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. F. DE CANES C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAAG.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 1 SEPTEMBER 1917. No. 35

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brief van Jan van Lekkərkerk aan Piet van Dievər.

29/7/'17.

Bestə Piit!

Piit! ik ben ər! Bəsgó də volgəndə regələn als ən opənbarəng! Ik heb ons gəzamələk pionniirswerk op vərsgilləndə gəbiid ən »zet« gəgevən, (natuurlək »voorút«), en tans meer in ət byzondər op taalkundəg terryn, dat də werəld ər van vərbaasd zal staan! Ik bən ər opgəwondən van! ɜɣtgeen ik op ət oog had, man, om onzə heerlijkə mùdərtaal ən gəzondə, eerlijkə vərtolkəng tə vərzekərən in ət »gəsgrevən« woord . . . dat is nu bərykt . . . Wij kunnən ət útjubələn, ons »Ereka«!

Bəsgó mijn vorəgə brivən tə zyn gəsgrevən in ən woordspelləng, di »bənadərənd« gənaamd zó kunnən wordən maar bəzi dezə briif əns terdeeg en let *op* hù ik də tweklankən vərtolk. Ik ben gekomən tot ən rationelə bəhandəlɜng der klankvoorstelləngən.

Wat də zogənaamd modernə dùt in də argitektuur en wel meer dúdələk vərnùmd: ət ovərboordgojən van də tradíti; ət wegcyfərən der byzondərə funktiútəugən van ən kapiteel, van ən konsolə, ən boog, ən sgoor, ən laty enz.; ət maltrèterən der bókunstvormən als ən kalligrafi, als də taart van ən banketbakkər, waarop də sükərkornet ongədwongən en zondər enəgə vərantwoordəng də skrupulèstə prouessen mag makən; ət »niit meer bóən« Piit, maar ət »lymən en gitən«, Piit, et als et warə: »ɜɣt met də Heməl op ən akkoordjə gojən« dat men ontwaart zowel by də vərwatənən als bij də fynzinnəgən, by də getrúden als by də gəkaggəlpyptən; zi jə, Piit, ... dat alləs dù *ik* met onzə mùdərtaal!

En latən zə nu ərəns komən də gəvynsdən en gəzalfdən di my dit willən bətwistən of ontnemən . . . Dan rùp ik hen tù: *Wie* zyt gə en *wat* presteert gə? Waar is uw arbyd; waar uw regt van optredən om myn werk ən plaats tə willən onthódən in də ry der vordərəngən op wetənsgappələk gəbiid? Təg ben *ik* niit zo willəkərəg in mən sgryfwyzə als gy soms in uw bówyze. ɜɣt is waar . . . mən vorəgə brivən gavən hiir en daar ən andərə spelmetodə dan dezə ər een geefr, maar ik begon reeds met tə zeggən, dat ik mə:elf telkəns korrigeer; dat ik *zùk*.

Dat is tog geen sgandə, Piit, zó ik zeggən? Zó jə niit denkən, dat də grootstən ondər ons of wi dan door ən zekərə rigteng voor də grootstən útigəkraajd wordən; ət blê van ət zwerk zódən willən bestrevən om heel veel leleks en lugubərs door hen bədrevən, ən tiintal of meertal jarən tərug, tə herrùpən, útləwissən en finaal aan et oog dər nu niit meer stomweg bəwondərəndə menəgtə tə onttrəkkən?

ɜɣt is tog zo, zoals ik ət zeg, Piit, dat jarən tərug, imand op zən gəzigt kon krygən als i də slingərslangərs der tùnmaləgə »arts-and-crafts« niit mooj vond en bəwirookta? En als ik jə nó vərtel, dat ən rykə neef van mə, ən lid van də »Witte« in dən Haag, *zelf* verteld heeft, hù sommige *werkələk* begaafdə ledən tans ət niwə gədeeltə, də linkərhelft van ət socitytsgəbó gəwoon abominabəl vindən wat aangaat də muursgildərəngən, di indərtyd zo vərbluffənd artistiik gərùmd werdən . . . og kom, kerəl . . . dan hódt tog alləs op?

Ik geef dus idəreen ət regt myn sgryfwyze na ən tiin of twaalf jaar lelək tə vindən . . . eerdər niit . . . of ər zó

met twe matən gəmetən mútən wordən .. en wi mag zulks voorondərstellən of zig indenkən ?

Jə ziit dus, dat ik ər *bən* !

Waar »riimpje« plus »korf« plus »abaak« plus »argitraaf« tot *cén* gənomən wordən in də giitvorm van ət »bətən« daar zeg *ik* ae = e ; ai = è ; au = á ; ei = y ; eu = è ; ie = i ; oe = ú ; ou = ó ; ui = ú ; ch = g of sj ; sch = sg of s ; aai = aaj ; ooi = ooj ; eeuw = eew enz. enz.

Ik zeg nog niit alləs, want tegənwoordəg gaat dadelək Jan en Alləman met jə zuur vərworvən resultatən ər vandoor. — Maar vin jə ət zelf niit lék Piit ? Zi jə niit met ən oogopslag dat ər sisteem in zit ?.. ɣt moojstə : de toonlozə klank = ə rələveerdə ik in bovənstaandə opsomming niit eens !

Nu kun jə alləs útsprekən zoals ət ər *staat* en vərvallən di ewəgdurəndə tremaas. Di ʌ vorm bovən ən klinkər by my is də u = u dər ódən. Də onzinnəgə oe in *koe* breng ik tərug tot də güde en zeer jústə ú. *Ik* sgryf militèr inplaats »militair« omdat ik ən gərektə kortə »e« zo məg aandúdən !

Füj ! wat zi ik tans smaləud op »foei« neer ! En hù təregt dú ik dat ! — En hù lék is ət gəwoon tə mogən sgryvən stətən ; rəkən ; hərən ; gələvən, enz.

Wat is dí ú van my als ui niit aardeg !

Ik kryg ər zelf hù langər hù meer pləziir in ! Dat heb jə altyd van dingən, waar gəhaltə in zit !

Ne, laat zə maar gərust óp komən, Piit ! Als *jy* naast my staat, dún zə mə niks-nimandal. Zə zullən nog lang mútən tobbən om ət zúver-taalkundəgə en op allə andər terryn ovərtəplantən blúmpje, gəwassən aan də grúnəndə boordən der Lekkərkerksə trekvaart tə knakkən, outbladerən en vərtredən ! Waar Divər met Lekkərkerk saamgaat, daar is ən onvərdelgbaar »gəheel« ət levən gəgevən, sterk als Breydəl en de Coninck, als Egmond en Hoorn, als *wy* maar oppassən Piit, dat ət *onzə* kop niit kost !

Wə strydən voor ən grootse zaak en də onsgendbaarhyd van də »Pers« waarborgt ons ət levən !

Wə adəmən bydən deels op ət zandərəg moor, deels op ət poldərəg-klei-gəbiid van ons enəg Nedərland en də tyd zal komən dat ər *na* ons maar *door* ons niwə banən wordən bətredən, di dáárom zo mooj zullən blykən omdat zə voor ən oogənblik »*nttw*« *zyn* of *woren*.

Wat zittən zə nog altyd door tə sgettərən ovər ən Watteau, ən Boucher, ən Chardin, ən Greuzə of ən Fragonard ? Piit !

Wat kopən wə tegənwoordəg voor ən Jean en François Clouat, voor ən Da Vinci, voor ən Tiriaan, voor ən Benvenuto Cellini ? Wat ródən ən Də Keyzər, ən Də Key, ən Van Campən, ən Cuypərs ? Wat ən Vondəl, ən Shelly, ən Dickəns, ən Victor Hugo, ən Potgietər en zooveel andərən !

ɣt is ər me út, Piit ! We ronkən en dromən in de zúte gəren van ət »Niwə«.

Vərbrand gərust jə helə biblioteek . . . alleen als jə nog ən eksemplaar hebt van »Də Gysbreght van Amstəl . . gəillustreerd door Der Kindərən en Berlagə . . . vərbrand *dat* dan terwillə van də laatstən *niit*. Wə hebbən ər hiir op Lekkərkerk al veel pleziir van gehad !

Het Livre d'Heures van Anna van Bretagne is ər ən beestjə by !

Als ik denk aan dit ons kostbaar bəzit . . , word ik we om ət hart en wygərt mən pen verdər zən werk . . .

ɣn volgəndə maal meer . . . Alleen kan ik jə nog meldən, dat də Burgəmeestər bovolən heeft ət gənúmde bərúmdə hiir onvərblúmdə eksemplaar ongapbaar aan ketənən tə leggən. ɣn zeer júste maatregəl, wyzənd op een dər heldərstə ogənblikken in 's Burgəmeestərs burgəmeestərsloopbaan !

Als ən niiwtjə kan ik jə nog meldən, dat zə hiir weer gó ən harddravery hóden. Als jə lust hebt tə komən, kom dan ; maar sgryf mə vooraf, want ik mút dan ən plaats meer bəsprekən op də tribunə en ət Bəstuur hiir is zeer nálettend op ət in bəslag nemən van »andərmansplaatsən« !

Warə ət ovəral zo ! Maar . . . og arm ! 's mensənharddravəry ! . . . mist zo ən bəstuur !

Gəgrút van də jongəns en mən vró. Ik sgrijf vró, vróən, — geen Wən meer dan noodig dus ! Ik vərgat heləgans jə nog tə meldən dat Evərt zittəng heeft in də ódhydkundəgə Kommissi ; hy heeft ən potsgerf gəvondən, waar dúdələk ən *O* ən *B* en ən *J* op staan. Nu was een der ódsten van də Kommissi van oordeel, dat dezə dri im*itatən* (by my is *t* = ts) bəteekənən (aan Cremər denkənd zekər) *Ovər-Betuws-Jargon*, maar mən jongən had əm dadelək tə pakkən en wees op *Job*.

ɣn lerəng voor velən dus !

Nó eindəg ik Piit ! Ik heb meer tə dún dan mən tyd tə vərbabbələn !

Als steeds,

jə tùgənegən JAN VAN LEKKɣRKERK.

Arsjitekt D.D.Z.I.H.W.K.Z.S.

P. S. Als jə soms gá in də stad komt, breng dan ən passərdoos voor mə me ? Də mynə is op.

En nog wat ! Jə sgryft in jə laatstə briif, dat ət gebó van Berlagə aan də Prinsəstraat in dən Haag, *»per see«* vanaf ən punt in də Prinsəstraat mút wordən bəziin . . . Dat dút mə denkən aan ən tantə van mə, di van agtərən *mooj* en van vorən *lelyk* is.

Als bovən.

Behoudzucht.

Goethe laat, in zijn Faust, Mephisto ergens zeggen, dat alles wat bestaat w a a r d is, dat het te gronde gaat. Nu kan men deze paradoxale uitspraak van den leugengeest wel niet opvatten als de woordelijke uitdrukking van de persoonlijke meening van den grooten dichter, maar die meening ligt er toch in opgesloten. Minder sarcastisch uitgedrukt zou zij hierop neerkomen, dat alles wat bestaat b e s t e m d is om te gronde te gaan en tegen deze stelling is zoo weinig in te brengen, dat men haar gevoeglijk een axioma zou kunnen noemen. Er is hier geen sprake van uitzondering, de wet van het worden en vergaan beheerscht de geheele natuur en wij kunnen dagelijks waarnemen, hoe ook alle menschenwerk daaraan onderworpen is.

De behoudzucht, die alle levende wezens in meerdere of mindere mate is ingeschapen en zich bij den mensch het hoogst ontwikkeld heeft, is een van die eigenaardige reactie-verschijnselen, die steeds door de natuurwetten te voorschijn worden geroepen. De mensch is niet alleen bedacht op lijfsbehoud, behoud en verlenging van het leven, maar bij alles, wat hij maakt en doet streeft hij inzonderheid naar blijvende resultaten. Daarvoor getroost hij zich de grootste inspanning en die inspanning wordt dikwijls ook met goeden uitslag bekroond. Wanneer men het evenwel goed nagaat, dan blijkt, dat van elk menschengeslacht toch betrekkelijk slechts weinigen iets bereiken en iets werkelijk blijvends, laat staan iets onvergankelijks, tot stand brengen. Dat zijn dan de groote mannen, wier namen in de geschiedboeken worden opgeteekend en wier werken eeuwen lang geacht worden het karakter van den tijd waarin zij leefden te weerspiegelen, onverschillig of zij vorsten,

krijgsoversten, geleerden, wijsgeeren, dichters, dan wel beeldende kunstenaars of bouwmeesters waren.

Het zijn in het bijzonder de bouwmeesters geweest, die ten allen tijde het duidelijkst de neiging hebben aan den dag gelegd, hun werk te maken tot iets blijvends, althans tot iets, dat gedurende eeuwen den bekenden en gevreesden tand des tijds zou kunnen trotseeren.

De verklaring van dit verschijnsel ligt zoozeer voor de hand, dat wij die hier gevoeglijk achterwege kunnen laten. De bewijzen vinden wij in de talrijke monumenten van bouwkunst, welker ouderdom opklimt tot eeuwen voor de geschreven geschiedenis, en die, hoezeer ook geschonden en verminkt, nog voor verre nageslachten een schier onuitputtelijke bron van onderzoek en studie zullen blijven. Hier kan men dus van onvergankelijkheid binnen afzienbaren tijd spreken. Eigenaardig is het evenwel, dat juist in de hoogste oudheid die betrekkelijke onvergankelijkheid het dichtst benaderd is en de bouwheeren en bouwmeesters van opvolgende eeuwen daaraan allengs minder waarde schijnen te zijn gaan hechten.

Dit neemt evenwel niet weg, dat ook bij onze hedendaagsche bouwmeesters zich telkens opnieuw de voorkeur voor een monumentale opvatting hunner kunst openbaart, zij het ook alleen in ontwerpen op papier, die nimmer tot uitvoering komen. Datgene wat wij, in de architectuur, gebruikskunst zouden kunnen noemen trekt hen veel minder aan. Het gebruiksvoorwerp toch, hier in het algemeen het bouwwerk, dat aan de behoeften van het dagelijksch leven moet voldoen, slijt door het gebruik en is veelal binnen afzienbaren tijd versleten en onbruikbaar geworden. Bovendien wijzigen zich, om zoo te zeggen, aanhoudend de gewoonten en behoeften van het dagelijksch leven; de mode doet in niet geringe mate haar invloed gevoelen en ten slotte worden alle gebruiksvoorwerpen curiositeiten en antiquiteiten, die men al naar hun aard opbergt in een museum of op andere wijze voor ondergang bewaart.

Wanneer men het begrip, monument, ruim opvat kan men deze gebruiksvoorwerpen ook monumenten noemen. In engeren zin zijn zij het echter niet, omdat zij hun ontstaan niet in de eerste plaats te danken hebben aan de zucht om een groot denkbeeld, een gewichtige gebeurtenis, de nagedachtenis van een groote persoonlijkheid in onvergankelijk materiaal te vereeuwigen.

In de laatste halve eeuw hebben zich in de bouwkunst verschijnselen voorgedaan, waarop de geschiedenis eerst het ware licht zal laten vallen. Daartoe behooren de archeologische strooming en de in zekeren zin daartegenin gaande beweging om te geraken tot een nieuwen stijl voor onzen tijd.

De archeologische strooming heeft aanvankelijk gevoerd tot den stijlnamaak en het restaureeren van monumenten en later tot de ontwikkeling van meer rationeele denkbeelden over het behoud van monumenten in het algemeen. Zij heeft in een tijd, toen de monumentale bouwkunst schier overal in een toestand van diep verval verkeerde, de aandacht der bouwmeesters op de monumenten van vroegere tijdperken gevestigd en daardoor ongetwijfeld veel tot verruiming van het inzicht in den aard der bouwkunst bijgedragen. Zij bracht echter in zoover geen wijziging in den toestand, dat bij de beoefenaars der bouwkunst de neiging tot monumentale opvattingen bleef bestaan, terwijl de gebruikskunst op den achtergrond bleef.

Ook in de andere strooming, gericht op een nieuwen stijl voor onzen tijd, was de monumentale opvatting de groote drijfveer. Immers men bedoelde daarmede niet anders, dan de groote dingen van deze tijden, evenals voorgeslachten dit hadden gedaan, in karakteristieke, onvergankelijke monumenten te vereeuwigen.

Om ons nu tot de beide bovenomschreven verschijnselen te bepalen, men kan niet zeggen, dat een van beide strooмingen tot heden tot een bevredigend resultaat heeft geleid.

De stijlnamaak heeft, hoezeer men daarvan ook meer en meer terugkomt, nog vele aanhangers en over het behoud van monumenten is men het, ook zelfs op hoofdpunten, nog ver van eens. En de nieuwe stijl, hij moge volgens sommige optimisten in aantocht zijn, velen gelooven, op oogenschijnlijk goede of minder goede gronden, eenvoudig niet, dat hij vooreerst komen zal.

Wie gelijk heeft, zal de toekomst leeren.

(Wordt vervolgd.)

FEUILLETON.

Nadruk verboden.

„AMSTERDAM". — HERINNERINGEN.

(Uit de tachtigerjaren der 19de eeuw.)

O, er werd in die dagen zoo aardig gespeeld in den „Salon". De „Straatjongen van Parijs" — „Rogier de Schandvlek" — „Flik en Flok" — „Aapje 117" — „Het Amsterdamsche buskruitverraad" — „De oude Korporaal" — „De Minnehandel in de Apotheek" of „de lastige Bloedzuigers", enz.....

't Een al roerender dan het andere, maar er hing een atmosfeer van tabaksrook, wel is waar, doch tevens van een echt Amsterdamsche goedmoedigheid en vertrouwelijkheid. Professor Alberdingk Thijm, de dichter-archaeoloog-aesthetiker, zat daar heel dikwijls te midden van de meest eenvoudige zielen, maar ook de jonge schilder, de jonge architect vond dáár een bron van lafenis voor z'n studiedorst. Er werd niet g e d ɔ c e r d. Men zag h e t leven op de planken en wij zeiden tot onszelf: dat décor d e u g t niet! die broek d r o e g men niet in 1825! D i e man heeft alles tamelijk wel in orde alléén.... z'n s c h ɔ e n e n/.... enz..... Maar we gingen ook op rethorisch gebied. We deden ook wat aan letterkunde en bellettrie in 't bijzonder. Als daar een woord geradbraakt werd of een „klem" verkeerd gelegd, dan waren we erbij als de kippen en óók wij speelden 't stuk later „na" voor ons amusement. Dat ging allemaal uit het geheugen en vanzelf! Wanneer we rustig op „het bureau" of in „de keet" aan 't „l a a g- of k o p v e r d e e l e n" waren op de schaal van 1 à 20 en een langdurige zwijgzaamheid alleen het schuifelen van haak en driehoeken waarneembaar maakte, zonder één enkel bijgeluid, dan hoorde men opeens van Galen met een stem als Lablache:

Néén! snoodaard! n i e t hier r r r r, niet door m i j n hand zult ge sterven..... o! het zou te schoon zijn.... maar 's moord'naars vuige dolk zal U het hart door r r r r p r r r riemen..... nu ja!.... als ge bij hàààrrrr zijt, die gij mij ontroofdet!!

En dan viel de Boef dadelijk in als de marqué:

Ha, ha!... 't is k o s t e l i j k... wat dacht ge... mij geheel ongewapend en weêrloos te vinden?.... E é n stap nader! zoo ge durft (hier houdt hij zijn decimeter recht voor zich uit) en Uw bloed verft het blanke marmer van dit paleis!

(Dan Bommel met faussetstem):

Om God'swil, spààr hem! Gilbert!... Geen Fénilrodàrd zal de hand opheffen tegen..... z'n.... Vàààààader!....

(Dan de Boef weer):

M'n.... Vàààader??.... Hij??... Laat z i e n!.... het „anker" op Uw borst!!... N i e t eer zal ik gelooven.... maar zoo ge mij bedriegt.... ha!.... dàn gaat het hier l é v e n om l é v e n!!

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 34. Samenwerking tusschen Industrie en Kunst. Overgenomen uit het Handelsblad (vervolg).

Nieuw Amsterdam.

DE BOUWWERELD No. 34 Het uitbreidingsplan Amsterdam-Zuid (slot).

Het Palazzo Davanzati te Florence, met afbeelding en losse plaat.

Gemengde berichten.

Boek en Tijdschrift.

DE INGENIEUR No. 34. Enkele opmerkingen over de belasting onzer spoorwegen. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 30 Juni 1917, door P. A. Ariëns, met afbeeldingen.

J. K. Kempees, overlijdensbericht.

Het 70-jarig bestaan van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, 31 Augustus 1847—31 Augustus 1917, door ir. R. A. van Sandick.

Ingezonden Stukken. Grijze boekjes. Aan de leden der Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door ir. G. Brouwer.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 34. Uit de afdeelingen. — Pensioen-Commissie. — Theorie en practijk bij ontsmettingsdiensten (vervolg). — Ingezonden. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 34. Vrucht van het Vereenigingsleven.

Een tweetal uitspraken van den Raad van Arbitrage (Uit het jaarverslag over 1916).

IJzer en Staal.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 8 Hoe men foto's over den Oceaan telegrafeert: Dr. A. Gradenwitz — Voedingskwesties: Dr. A. J. C. Snijders. — Economie van brandstoffen: D. Stavorinus. — De Zilvermeeuw: J. Vijverberg. — Met Zeppelin boven land en zee: Dr. D. Knüttel. — De Geldersche achterhoek: J. van der Breggen, c. i. — Motorrijwiel en automobieltechniek in verschillende landen: Gerlof Kalma, ing. — Eenvoudige Proeven; Een goedkoope stoomboot: Dr. A. J. C. Snijders. — Sterrenkundige Mededeelingen, voor den Herfst van 1917: L. Y. — Korte Mededeelingen.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 4. De Augustus-aflevering van Edm ard Cuypers' Maandelijksch Prentenboek bevat als hoofdartikel de historie van een verdwenen Friesche Stins, de eertijds vermaarde Lianckama-State, door H. M Werner.

Van het genoemde kasteel zijn ons slechts eenige afbeeldingen overgebleven. Die zijn in reproductie ter illustratie bijgevoegd, het zijn alle drie gezichten van uit hetzelfde punt genomen, op verschillende tijdstippen zoodat zij slechts een onvolledig beeld geven. De overige bij het artikel gevoegde afbeeldingen hebben meer waarde uit heraldisch-genealogisch oogpunt dan voor de architectuur. Het zijn namelijk reproducties o.a. van een viertal wapenborden, uit Lianckama State afkomstig, die zich bevinden in het bezit der familie van Grotenhuis. Bij deze afbeeldingen is een uitvoerige beschrijving gegeven, met vermelding van vele genealogische bijzonderheden over de vroegere eigenaars en bewoners van het kasteel.

In een stukje, getiteld: »Bij een Frieschen wever«, vertelt de heer H. Martin van een bezoek aan een der weinige nog overgebleven wevers, Lute Slotboom, te Lippenhuizen. Aardige afbeeldingen van het weelgetouw en de woonkamer van Slotboom, naar penteekeningen van Ids Wiersma zijn hierbij gegeven.

Het nummer wordt besloten door een stukje van R. N. Herwig over oude boerderijen in Drenthe.

DE ELECTRO-TECHNIEK, door W. Huizinga, ingenieur, Firma Ruijgrok & Co. — Haarlem—Batavia 1917.

Dit boekje beoogt in 28 bladzijden te geven »Wat iedereen in dezen tijd moet weten van Electro-Techniek, Electrische Centrales en Electrische Tramwegen.«

Uit den aard der zaak is het een zeer beknopte omschrijving van de beginselen der electro-techniek en de toestellen, die daarop berusten. Het boekje is vlot geschreven en in dit opzicht als poging, om het voornaamste van de Electriciteitsbegrippen die in het dagelijksch leven voorkomen, voor een ieder te verduidelijken, die niet meer dan dit weinige willen weten, vrijwel geslaagd te noemen. De schrijver heeft echter o. i. de grens wel wat al te nauw getrokken. Het electrisch licht toch speelt in het dagelijksche leven reeds een groote rol. Een hoofdstukje, daaraan gewijd, om van andere, laat ons zeggen, huishoudelijke toepassingen niet te spreken, zou o. i. niet misplaatst geweest zijn. Zelfs zouden wij meenen, dat een afzonderlijk boekje van denzelfden omvang, uitsluitend laatstgenoemd onderwerp behandelend, allicht evengoed zijn weg zal vinden als het thans voor ons liggende.

DE PRACTIJK VAN HET REKENEN, verklaard voor vaklieden (met opgaven en antwoorden). Beknopte Handleiding voor zelfonderricht ten gebruike van den werkman, leerlingen en ambachtsscholen, herhalingsscholen, voorbereidende cursussen, enz. door H. W. van Dijk, onderwijzer aan een school voor M. U. L. O. te Rotterdam. Derde druk, Deventer 1917 — Æ. E. Kluwer.

Dat van dit rekenboekje een derde druk het licht ziet, pleit reeds voor zijn bruikbaarheid en wat dit zeggen wil ontwaart men, wanneer men bedenkt, welk een belangrijke plaats het rekenen bij alle technische vakken inneemt. Rekenen en teekenen zijn de twee beenen, waarop men op technisch gebied staan en loopen kan. Hij, wiens beenen het best ontwikkeld zijn, beweegt zich het gemakkelijkst en komt het best vooruit. Dit geldt voor den ingenieur en architect evengoed als voor den werkman. Laatstgenoemde heeft echter uitsluitend het practisch rekenen noodig en daarom vindt men hier van het begin tot het eind, de onmiddellijke toepassing van alle bewerkingen op voorbeelden, aan de praktijk ontleend. De verwachting, dat deze nieuwe uitgave nog velen ten goede zal komen, zal zeker niet worden teleurgesteld.

Varia.

ACADEMIE VAN B. K. EN T. W. TE ROTTERDAM.

Aan het jaarverslag der Academie is het volgende ontleend:

„Door de uitbreiding van het onderwijs was het aantal beschikbare schoollokalen onvoldoende, in verband waarmede door B. en W. van Rotterdam, behalve de natuur- en scheikunde leerlokalen, die reeds voor de lessen der Academie in gebruik waren, nog enkele zalen in de Hoogere Burgerschool aan 's-Gravendijkwal te onzer beschikking werden gesteld. Het spreekt wel van zelf, dat de verdeeling der lessen over vrij ver van elkander liggende gebouwen niet bevorderlijk is voor de leiding van en het toezicht op het onderwijs, terwijl veel tijd met het heen en weer loopen verloren gaat. Dit bezwaar zal waarschijnlijk elk komend jaar grooter worden, en afdoende verbetering in dat opzicht is alleen mogelijk door de stichting van een ruim nieuw gebouw.

Naast de verbeteringen en aanvullingen van het technisch onderwijs, is het ons noodig voorgekomen ook uitbreiding van het onderwijs aan de Kunstafdeelingen te bevorderen. In verband daarmede is door ons aan den minister van binnenlandsche zaken en aan B. en W. van Rotterdam vergunning verzocht de leervakken uit te breiden met „Etsen" en andere „Grafische Kunsten". Zeer tot ons genoegen zijn onze voorstellen goedgekeurd, en is in verband daarmede het gemeentelijk subsidie over het jaar 1917 verhoogd met f 5225, waarvan f 1125 bestemd voor huur van de meer benoodigde localiteit, f 1900 voor aanschaffing van diverse hulpmiddelen, en f 2200 voor de exploitatiekosten in 1917. Het voornemen bestaat deze lessen te doen aanvangen met het begin van het volgende cursusjaar in een tweetal ruime lokalen van een voormalig schoolgebouw aan het Vasteland. Behalve voor enkele leerlingen, die de lessen van den dagcursus van de Afdeelingen D. en E. volgen, zal — voorzoover er plaats is, — ook andere kunstenaars de gelegenheid worden gegeven in de nieuwe leervakken te worden onderricht.

Voor het etsen werd als leeraar benoemd de heer A. Derkzen van Angeren, te Rotterdam, en voor de andere grafische kunsten de heer S. Moulijn, te Laren.

Aan de Vakteekenscholen werd door 3 directeuren en 54 leeraren les gegeven:

in de 1e klasse aan	175	+ 146	+ 124	= 445	leerlingen.
in de 2e klasse aan	118	+ 75	+ 67	= 260	leerlingen.
in de 3e klasse aan	57	+ 52	+ 29	= 138	leerlingen.
in de 4e klasse aan	40	+ 40	+ 27	= 107	leerlingen.
Totaal	390	+ 313	+ 247	= 950	leerlingen.

Ten vorigen jare waren deze cijfers bij het begin van den cursus respectievelijk 327 + 231 + 166 = 724 leerlingen, hetgeen wijst op eene vermeerdering met 226 leerlingen, terwijl die toeneming het daaraan nog voorafgaande jaar 98 leerlingen bedroeg.

Aangezien de ruimte in de 3 beschikbare scholen niet toelaat een grooter aantal leerlingen onder te brengen dan in den afgeloopen cursus het geval was, en voortdurende toeneming van dat aantal te verwachten was, werd aan B. en W. verzocht meerdere ruimte beschikbaar te stellen. Naar aanleiding van dat verzoek werd een houten hulpschool in de Hudsonstraat, die voor het doel eenigszins zal worden ingericht, beschikbaar gesteld, welke school in September in gebruik zal worden genomen als onderdeel van de Vakteekenschool in de Duyststraat.

Van Zondag 8 tot en met Dinsdag 10 April 1917, werd in het gebouw der Academie een tentoonstelling gehouden van het werk der leerlingen van de Vakteekenscholen, welke door een groot aantal belangstellenden werd bezocht. De tentoonstelling maakte een goeden indruk. Hetzelfde was het geval met de tentoonstelling van het werk der leerlingen van de Academie, die van Zaterdag 21 tot en met Zondag 29 April 1917 werd gehouden.

't Was eigenaardig hoe zoo'n heel stuk bij ons „er in" zat.

Brengman komt binnen: „Och! van Galen, zou je even met de détails van de oranjerie kunnen komen, alléén van het middengedeelte bedoel ik?...."

Floep, hij verdwijnt. De deur dicht.

(En dan: „de Broeder voor Bommel") (met een gebaar van afgrijzen naar de deur):

„Alwéér die man... Steeds... steeds kruist hij mijn pad!. O!... indien ik wist!

Terwijl de Kaptein de oranjerie-détails bijeen grist zit alles onbedaarlijk te lachen, totdat van Galen met een bloedrood gezicht en hoestlachend verdwijnt.

Zoo leefden we onder elkander voort. Zoo werd er gewerkt en tevens vreugd gemaakt. En juist de gekke imitaties van de 4e en 5e rangs-acteurs deden ons de tekortkomingen, de drakerigheid der „Kunst" bevroeden en hieven ons op een hooger peil.

Dat was toen vooral noodig. Elke ziekte heeft haar geneesmiddel. Soms langs homoöpatischen weg!

Bij 't naar huis gaan gaven we ondubbelzinnig onze beschouwingen over alle kunst, die aan den weg getimmerd was. De verdedigbaarheid van pinakels, consoles, sluitsteenen, banden op de plaatsen, waar ze zich in het bouwwerk bevonden, werd overwogen. Er werd gedisputeerd, gedebatteerd. Men kon's partij. Mijn dooddoener was altijd een of andere aanhaling uit Viollet-le-Duc. De oudste Bommelerbroer bereed een ander stokpaardje: „Zoo je 't maakt... zoo heb je het". En dát maakte mij en anderen dan zoo giftig, dat we onze verontwaardiging niet konden binnenhouden. 't Moest er uit... en dan ging het Bommel te lijf: „Zóó mirakel! ben jij van die kracht? Wat zal jij een duiten verdienen van z'n leven! Wat een eervolle roeping! wat een schitterende loopbaan ga jij tegemoet! 't Liet hem ongedeerd... Zalig liep hij wat te neuriën of te fluiten... Ter gend trok hij aan z'n sjagpijpje..... en spotte blijkbaar met ons.

Het was heusch een leuke type en hij heeft de zaak toenmaals als jeugdig aankomeling al bijzonder goed doorkeken. Hij voelde dat het kader om z'n portret al op hem wachtte in een der gezelligste vakjes van de groote maatschappelijke huiskamer.

't Grappigst was hij op een afdeelingsvergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Daar waren dan in dien tijd zoowat alle coryphéen der diverse bouwkunstrichtingen bijeen. Daar zat Bloemkamp, de welgestelde, goedmoedige, welbespraakte echt Oud-Amsterdamsche Bloemkamp, vòl ijver voor de belangen der maatschappij, vòl openhartigheid en royaliteit, een der meest gevreesde debaters, als hij een beginsel verdedigde, maar ondanks z'n naar de „zestig" klimmende leeftijd, een vriend en vraagbaak der jongeren!

Bloemkamp, Uw daden waren smetteloos als Uw naam. Op hoogen leeftijd zijt ge ter ziele gegaan, en hij die nù omziet naar U w leven moet tevens opzien.

't Is nu met recht belachelijk, maar toen was het alleen vermakelijk, hoe het jeugdig Bommeltje dan soms zich in 't gesprek mengde en alléén om de gemoederen in gisting te brengen een geraffineerde mocie stelde, ten doel hebbende een der stokpaardjes der ouderen een tikje met de zweep te geven, en in beweging te zetten. Dan zat ie naast je te grinneken met iets diabolisch in gelaatsuitdrukking en houding en fluisterde je in 't oor: „nou gaan de poppen aan het dansen en al den tijd, dat een der ouderen dan in het zweet zijns aanschijns stond te oreeren en te doceeren met hoofdbeweging en armzwaai, onder naslaan van oude notities en met citeering van ik weet niet hoeveel gevleugelde woorden van alle mogelijke voorvechters op Kunstgebied... àl dien tijd zat Bommel gezichten te trekken, den spreker te imiteeren en de overige jongeren aan 't lachen te maken. Zèlf, door oppervlakkigheid totaal beginselloos dreef hij toen reeds den spot met allen, die een richting, een stelsel vóórstonden en is dat blijven doen tot heden. Erfenis op erfenis zijn z'n deel geworden. Pas op., allen, dat z'n „auto" U niet écraseert op 's-Heeren wegen, want hij rijdt woest en is tot véél in staat op 't gebied der vivisectie. Steeds is z'n machtwoord: „Zoo je 't maakt zoo heb je het" hem heilig gebleven en toen ik hem enkele jaren geleden in Hamburg ontmoette en hij alwéér dat nuchter-vervelende gemeenplaatsje ten beste gaf.. toen liep ik warm en flapte er uit: Zeker Bommel! maar voor veel menschen geldt ook de waarheid: „Zoo je 't krijgt, zoo heb je 't".

Behalve van de „Maatschappij" was ik lid van „Architectura et Amicitia". Daar was Hijs'm een der steunpilaren op 't gebied der jolijt. Daar presideerde in die dagen een der meest artistieke figuren, die immer den architectenstand eer aandeden. Een echte „Lebemann", een degelijk vakman, een ongemeen artiest, maar bovenal een aanvoerder, een bezieler, en een man van groote kennis. O, ik mag geen namen noemen, maar de bestendige, plichtsbetrachtende, strenge en hooggeziene Academiedirecteur van jaren later, bladerend misschien in oude hem spontaan geboden albums... albums waarin de artistieke producten der jongeren als bloemen tot een tuiltje werden saamgebonden, om den „Meester" te eeren.... zal met diepen weemoed omzien naar dien tijd van éérste opleven, naar dien tijd van „jeugdkracht" naar dat studentikoze, artistieke, opbouwende tijdperk, waarin het gele gaslicht warmer schéén en Rembrandtieker belichtte dan het witkoude doch volmaakte electrische licht van heden ooit zou vermogen!

Hijs'm was op „A. & A." natuurlijk een der grappenmakers. Was er prijs-schetsen en werd er b.v. onverwachts „ohne Hülfe von Büchern" gevorderd, een „staand uurwerk voor een vestibule" of zoo iets te ontwerpen en in één uur gereed te hebben, dan lag na afloop, naast z'n ernstig-bedoelde schets, tevens een carricatuur van 'n bui-

Het is het bestuur een genoegen te kunnen vermelden, dat het onderwijzend personeel zijn taak weder met bekwaamheid, nauwgezetheid en ijver heeft volbracht, waarvoor wij gaarne onzen oprechten dank betuigen.

Op 31 December 1916 had de academie 204 leden, tegen 201 op denzelfden datum van het vorige jaar.

Bovendien telde de academie op 30 Juni 1917 nog 35 leden van verdienste en 1 ereleid.

De goedgekeurde rekening en verantwoording der academie over het jaar 1916 sloot in ontvangst en uitgaaf op een bedrag van f 133.449.52.

Uit de rekening zal u blijken, dat van de op de begrooting 1916 uitgetrokken bijdrage der gemeente ad f 97.624 een bedrag van f 14.645.89 niet behoefde te worden uitgegeven.

Wat de inkomsten betreft werd aan bijdragen der leden en aan schoolgelden te zamen f 5291 meer ontvangen dan geraamd, waartegenover de subsidiën van Rijk en Provincie gezamenlijk f 11.894.59 minder bedroegen dan de raming.

(N. R. Ct.)

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Examenvragen.

Bouwkundig Opzichter, Bouwkundig Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) van de Examens, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn in boekvorm verkrijgbaar voor de jaren en tegen de prijzen als hieronder is aangegeven:

Bouwkundig Opzichter 1917, 1916, 1915, 1914 à f 0.70, per jaargang.

Bouwkundig Teekenaar 1917, 1916, 1915, 1914, 1911, 1910 à f 0.70 per jaargang.

Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) 1914, 1913, 1912 à f 0.90 per jaargang.

Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Men wil te Amsterdam een paviljoen oprichten naar het ontwerp van den bekenden Weenschen Professor Hoffmann, voor een bedrag van pl.m. 800 000 kronen. Daarin zal een uitgelezen verzameling van Oostenrijksche kunstambachtvoorwerpen, met geldelijken steun van het min. van financiën van dit land tijdelijk worden uitgestald. Na afloop dezer expositie wordt het Paviljoen het eigendom van de stad Amsterdam als geschenk van de stad Weenen. Tegelijkertijd zal een uitgave van Brusse verschijnen, waarin verschillende Hollandsche kunstenaren hunne meening over het werk der Oostenrijkers zullen publiceeren.

Of de Deutsche Werkbund ook een dergelijk voornemen heeft, kan nog niet met zekerheid worden medegedeeld; geruchten spreken van een Duitsch paviljoen door prof. Behrens voor dit doel. (Hbl.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Teekenaar, eerste kracht. Uitvoerige brieven etters E. K. 434, Nieuws van den Dag. (1)

— Uitvoerder, voor woningbouw. Brieven No. 62481, Bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Bouwkundig Opzichter, voorloopig voor minstens zes maanden, salaris f 125.— per maand. Uitvoerige brieven Architectenbureau Van Zanten Batenburg, Wernerlaan 10, Hilversum. (1)

— Bouwkunde Teekenaars, bij de Jaarbeurs te Utrecht. Aanmelding, enz., uitsluitend schriftelijk, aan het hoofd van den technischen dienst, Janskerkhof te Utrecht. (1)

— Civiel-Ingenieur, tijdelijk bij de Gemeente Tilburg, voor rioleeringswerken, aanvangsjaarwedde f 2100.— of hooger bij practische ervaring. Uitvoerige brieven aan den Directeur van Publieke Werken, Zwijsenstraat 45, vóór 5 Sept. a.s. Persoonlijk bezoek alleen na tijdige aankondiging. (2)

— Uitvoerder voor direct bij fabriksbouw te Tiel. Aanbiedingen onder No. 56666 aan het Bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (2)

tenman die in zeer kennelijken staat een „reuzenknol" staat op te winden en de „lol" werd dan zoo onbedaarlijk en Hijs'm's succes was zóó groot, dat hij in triumf de lange genootschapstafel werd rondgedragen, als een tweede Brinio op een schild-alias-teekenbord!

Bloemkamp, die ook een der steunpilaren van „A. & A." was, had in die dingen onbedaarlijk veel schik en niet **zelden kwamen we tot zulke moppen om hèm te plezieren, want we hielden allen ontzaggelijk véél van'm!**

Na zóó'n avond kwam je prettig thuis. De nachtelijke droom hield in zich een chaos van kleuren en lijnen, een „wirwar" van alle tijdperken en stijlen en bovenuit zweefde een mooi vrouwenfiguur, waarvan de lange wade in sierlijke wendingen en plooien blank afstak tegen het blauw van sigarenrook en mèt zich voerde een odeur van bier en punchgrog, van potloodslijp en olieverf.... en duidelijk glansde-òp in vurig schrift het woord: „Architectura", stralen schietend zóóver, zóóver.... dat ze nóg verwarmen en koesteren, nog op héden, na zóóveel tijd!

Ik stond dan den morgen na zóó'n avond op en spoedde me naar m'n „bureau". Het „Kantoor" van m'n goeje patroons „Goud & Brengman" behoorde voor mij tot 't verledene en artistieker wanden omsloten me, vernuftiger sfeer omgaf me en in architectonischer atmosfeer ademde ik in een leven van groot en druk beweeg, in een tijdperk van groote vorming en leering!

Ik was weer bij een architect!

Een gevleugeld stierenkopmasker domineerde ons atelier. Alles dicteerde fijnzin en smaak. We leefden daar in een parfum van Vlaamsche Renaissance. We kregen daar voor die dagen zeker almee het mooist détail uit te werken, dat de vaardige kunstenaarshand van onzen „baas" in typisch schetsmatige uiting ons meegaf naar het teekenbord of den wand. De Sépia, de „indélible-brown-ink", de marterharenpenseelen, het artistiek „Watmann" en het residakleurig calqueerpapier.... dat alles was ter onzer dispositie, maar óók het opwekkend woord en het vóórgaan van onzen meester kneedden het zielebrood, dat onzen enthousiasten honger naar hóóger en beter ging stillen!

„Möge"..... kwam hij binnen. Morgen-meneer, echode het dan uit vier monden.

Quack! kom strakjes even vóór, hè? (de baas had z'n kamer „ensuite" met de onze). Dan hoorde ik door de opene „brisée": „Kòm je dan éve?" en als ik dan naast 'm stond en hij met de linkerhand zachtjes, zachtjes z'n vollen langen baard streelde en z'n oogen half-sloot.... en hij alléén door de ooghaartjes een visioen scheen te bespieden, terwijl z'n rechterhand een „Hardmuth" meesterlijk hanteerde.... dan voelde ik, dat daar zat een man **van groote eigen vinding, met een billijke eerzucht op artistiek terrein**, een man van beteekenis, wiens manier van áángeven, van schetsen, van vastleggen der idëen en inspiraties op het papier.... hem geheel typeerde.

Er ging wat van hem uit! En al ontvingen we nu juist niet altijd even prompt op den eersten ons maandsalaris.... dát was artistiek! dat juist bond méér, dan geldband!... We waren toch geen kruijeniers.... en dan kon-ie er zoo leuk bij redeneeren:

Zie je nò.... 'k wou deze travée wat opbreeën.... begrijp je?.... dan kunnen we er 'n lekkere topgevel opzetten.... en je haalt 't voordeel, dat vestibule en trappenhuis ruimer worden.... bovendien de kamers zijn te vierkant.... voel je.... die komen dan in betere conditie.... werk jij dat nou 's gauw uit.... zèg?... mòge..: twaalf uur klaar zég!! want ik moet 'r even mee naar Bàarn.... gooi d'r 'n calq'je op. (Slot volgt).

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 19 September 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

het onderhoud van het Post- en Telegraafgebouw te HOORN tot en met 31 Maart 1920 alsmede het uitvoeren van eenige wijzigingen in dat gebouw.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, vastgesteld 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na Woensdag 5 September 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1e district, van der Spiegelstraat 3 te 's Gravenhage, aan het Post- en Telegraafkantoor te Hoorn, en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders Van Cleef, Spui nº. 28, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, en door den districts-opzichter der Landsgebouwen, P. L. Wijndels de Jongh te Amsterdam (te Helmersstraat 46).

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 12 September 1917, des namiddags te 1½ uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 2e alinea van § 3 van het bestek.

's-Gravenhage, Augustus 1917.

ABONNEERT U OP „DE OPMERKER" f 5.- p. jaar

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van 2 tot 2 gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

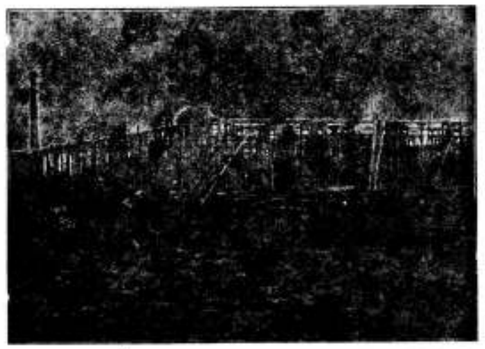
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het gerustestellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Industrie- en Handelsadressen.

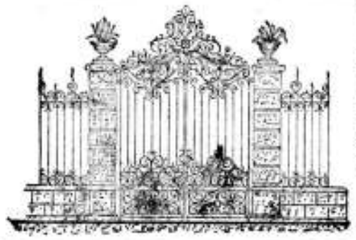
„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Vochtige Muren worden afdoend **waterdicht gemaakt,** onder 10-jarige **garantie, kleurloos,** niet **luchtdicht, door bestrijking met** „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

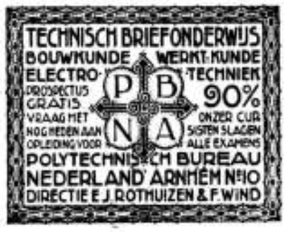
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 8 SEPTEMBER 1917. No. 36

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec., voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bouw- en Woninghygiëne.

De Bouw- en Woninghygiëne is een onderwerp, waarover, ook al begeeft men zich niet op wetenschappelijk terrein, heel wat te zeggen valt. Daarom bevreemdde het ons dezer dagen eenigermate, bij de ter bespreking ontvangen nieuwe uitgaven, een boekje aan te treffen, waarin dit onderwerp door den heer J. van der Bregge n, Civiel-Ingenieur, in 67 bladzijden wordt afgehandeld. Uitgever is Johannes Morks te 's-Gravenhage.

Voor zoover ons uit de Inleiding duidelijk geworden is, wordt met de uitgave bedoeld, de verbetering der volkshuisvesting te bevorderen en wenken te geven voor hygiënischen bouw- en oordeelkundige bewoning.

Behalve de Inleiding bevat het boekje 5 hoofdstukken getiteld: Hygiënische eischen voor de woning; Het Woningvraagstuk; Het Uitbreidingsplan; De Bewoning; en Regels voor goed en gezond wonen.

Aan de eigenlijke Bouw- en Woninghygiëne is, zooals hieruit blijkt, slechts een gedeelte van den inhoud gewijd en wel ongeveer 28 bladzijden.

Dat is wel wat weinig en het spreekt haast vanzelf, dat, in die weinige bladzijden, een zoo omvangrijk onderwerp slechts zeer beknopt en oppervlakkig toegelicht kan worden. Het genoemde eerste hoofdstuk zal dan ook den lezer, die verwacht hierin, zij het ook nog zoo beknopt, de hygiënische eischen aan een goede woning te stellen duidelijk samengevat te vinden, zeer teleurstellen.

Is hij leek, dan zal hij veel van het medegedeelde niet of slecht begrijpen, omdat het te oppervlakkig is aangeduid. Is hij vakman, dan zal hij, naast veel wat algemeen bekend geacht mag worden hier en daar stuiten op onduidelijke uitdrukkingen en voorts vele beweringen ontmoeten, waarmede hij zich niet vereenigen kan.

Voor wie is nu eigenlijk het boekje geschreven, vraagt men zich af. Voor het algemeen, zeer waarschijnlijk, en algemeene verspreiding wordt zeer zeker beoogd, door schrijver, zoowel als door uitgever en dit met de beste bedoelingen.

Maar, ofschoon wij aan het laatste allerminst twijfelen komen ons sommige mededeelingen en beweringen van den schrijver zoo bedenkelijk voor, dat wij ze niet onweersproken meenen te mogen laten, daar zij inderdaad hier en daar den lezer op een dwaalspoor kunnen voeren.

Daarom hebben wij gemeend, in dit geval, de bespreking wat uitvoeriger te moeten maken dan in de rubriek „Leestafel" mogelijk is. Dat ons oordeel niet onverdeeld gunstig kan zijn, schrijve men niet toe aan zucht tot afbreken. Wij verklaren hier gaarne, dat het door den schrijver beoogde doel ons sympathiek is en er worden in het boekje ook wel mededeelingen en wenken gegeven, waaraan men iets heeft maar dan is het over zaken, die met de hygiëne weinig te maken hebben of daarmede slechts in een zeer verwijderd verband staan.

Het hoofdstuk over de Hygiënische eischen voor de woning is nog gesplitst in onderdeelen als: A. Het Bouwterrein. Daarin wordt zonder eenige toelichting, beweerd, dat klei en leem slechte bouwgronden zijn. Wat verder wordt iets gezegd over het draineeren van het bouwterrein, dat meer betrekking schijnt te hebben op het droogleggen van bouwland. Voor den leek is dit volkomen onbegrijpelijk en de vakman heeft er ook niets

aan. Het is zeer goed mogelijk in beknopten vorm uiteen te zetten, waar het bij draineering van bouwterrein op aankomt *), wat hier evenwel gezegd wordt ware beter geheel weggelaten.

B. De Ligging. Wat dit punt betreft wordt de lezer ook al vrijwel in het onzekere gelaten. Trouwens het is zeer moeilijk de eischen der oriëntatie bij woningbouw, waarbij op zoovele kleinigheden gelet moet worden in ruim een bladzijde te formuleeren.

C. Het Woningplan. In verband met dit onderdeel wordt een arbeiderswijk te Winterswijk als voorbeeld gegeven.

Daar is op zichzelf niets tegen, maar uit de bijgegeven afbeeldingen blijkt niet in hoeverre en op welke wijze hier aan de reeds genoemde en nog te noemen hygiënische eischen is voldaan.

D. Ruimteafmetingen en E. Beteekenis en Bouwwijze van Buitenmuren kunnen wij onbesproken laten.

F. Schoorsteenen. Op het punt van schoorsteenen wordt de raad gegeven, steeds naar een zoo groot mogelijke doorsnede van het rookkanaal te streven, daar de trek in den schoorsteen daarvan afhankelijk is. Hierbij schijnt vergeten te zijn, dat de trek in den schoorsteen, in normale omstandigheden in het algemeen afhankelijk is van twee factoren, de hoogte en de doorsnede. Men moet de laatste niet zoo groot mogelijk, maar in goede verhouding tot de hoogte nemen.

„Van groot voordeel is het te achten, dat de doorsnede van den schoorsteen van beneden naar boven toeneemt, zooals dat voor fabrieksschoorsteenen het geval is," lezen wij verder. Bij ons weten is zulks bij de meeste fabrieksschoorsteenen niet het geval. In den woningbouw zou voorts dit beginsel moeilijk in practijk te brengen zijn en het komt ons ook weinig aanbevelenswaardig voor er proeven mede te nemen.

G. Het Privaat. Bij de bespreking van dit onderdeel wordt de **Liernurssyphon** aanbevolen, terwijl toch latere stelsels veel eenvoudiger en doelmatiger gebleken zijn. Ook moeten wij opkomen tegen de bewering, dat privaatkolken steeds aanleiding geven tot stank en verstopping. Zij moeten goed geconstrueerd en zorgvuldig uitgevoerd worden en kunnen in sommige gevallen niet gemist worden.

H. Verwijdering van huiswater. J. Drinkwatervoorziening. Bij deze onderwerpen verwijst de schrijver naar een ander werkje van zijn hand en wij kunnen ze hier thans onbesproken laten.

K. Het Dak. Hier wordt gezegd: „Voor bewoning is de zolderruimte ongeschikt en moet slechts bij hooge noodzakelijkheid daarvoor ingericht worden". Wij gelooven, dat vele architecten er anders over denken en er juist op uit zijn, oplossingen te vinden, waarbij van de zolderruimte een oordeelkundig gebruik wordt gemaakt. Waar verder de schrijver het stroodak aanbeveelt bedoelt hij blijkbaar het rieten dak, waaromtrent wij het met hem eens zijn, dat het vele goede eigenschappen heeft, doch waarbij vergeten wordt ook op de gebreken te wijzen. Allerlei zonderlinge beweringen, wat betreft dakbedekking, treffen wij hier aan. Zoo wordt gewezen op het brandgevaar van zinkbedekking „daar het smeltpunt van de in den handel voorkomende soorten (legeeringen) soms zeer laag is". Wij meenden tot dusver, dat het bladzink vrij zuiver zink is, en niet is, wat men een legeering noemt. Ook zit het brandgevaar niet in het smeltpunt van het zink, maar in de brandbaarheid van het metaal bij vrij lage temperatuur. Dit is iets heel anders; immers lood smelt bij nog lagere temperatuur dan zink, maar verbrandt eerst bij een veel hoogere.

Iets verder lezen wij: „Met lei is moeilijk een volkomen waterdichte afdekking te verkrijgen, ..." en: „Met pannen is geen waterdichte dakbedekking te verkrijgen". Hoe hebben wij het nu? vraagt men hier onwillekeurig. Waarom worden dan monumentale gebouwen zoo vaak met leien afgedekt? en moeten wij de dakpannen, nadat zij een kleine twintig eeuwen lang in gebruik zijn, nu gaan afschaffen?

L. De Verlichting. In aan beide zijden bebouwde straten moet het raamoppervlak der woningen van boven naar beneden toenemen. In theorie is dit juist, maar wij zouden wel eens willen zien, hoe dit beginsel, bijvoorbeeld bij een Amsterdamsch woonhuis van vier verdiepingen moet worden toegepast. Voor de bepaling der hoogte van den vensterbank, vinden wij hier voorts een geheel nieuw voorschrift ingelascht: „Om het uitvallen van kinderen te voorkomen, moet hij op een hoogte van minstens 0.80 M. boven den vloer aangebracht worden".

M. De Balklaag. N. Trappen. O. Slotbepalingen. Ofschoon ook deze onderdeelen, zooals zij hier behandeld zijn, stof tot opmerkingen geven, zullen wij het hierbij laten, omdat het bovenstaande o.i. voldoende is, om een denkbeeld te geven van de vele vreemde dingen, die in den hoofdinhoud van het boekje onze aandacht trokken.

Betrof die inhoud een onverschillige zaak, dan zouden wij ons niet de moeite hebben gegeven, zoovele aanmerkingen neer te schrijven en den schijn hebben vermeden, dat het ons te doen was, op kleinigheden te vitten. Maar het betreft hier een zeer belangrijke zaak, waarvoor zich velen, zoo leeken als vaklieden interesseeren. De vakmannen zullen het boekje ter zijde leggen, maar onder de leeken zullen wellicht velen meenen, dat een civiel-ingenieur het toch wel weten zal. Zij zullen den inhoud voor goede munt aannemen en met hun halve kennis denken, dat zij nu al aardig op de hoogte zijn, terwijl in werkelijkheid op vele punten allerlei verkeerde begrippen ingang bij hen zullen hebben gevonden.

Dit kan in geen geval bevorderlijk zijn aan het doel, waarmede het boekje werd uitgegeven en daarom meenden wij, al staan er ook goede dingen in en mededeelingen, die wel wat waard zijn, onze opmerkingen niet achterwege te mogen laten.

Op den verderen inhoud komen wij nader terug.

(Slot volgt.)

*) Zie o.a. Practisch Handboek voor Bouwkundigen en Ambachtslieden naar G. A. Smit, bewerkt door P. H. Scheltema. Rotterdam, D. Bolle, bladz. 144.

Vereenigingen.

HET 70-JARIG BESTAAN VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

In een der laatste nummers van het weekblad „de Ingenieur" vestigde de Hoofdredacteur, Ir. R. A. van Sandick, er de aandacht op dat het den 31sten Augustus 1917 70 jaar geleden was dat het Koinklijk Instituut van Ingenieurs werd gesticht. Aan het artikel, waarin hij dit feit herdacht, ontleenen wij het volgende:

In dien tijd bestond er op het vaste land van Europa nog geen enkele ingenieursvereeniging. Toch is ons Instituut niet de oudste ingenieursvereeniging der wereld. Want reeds in 1818 was te Londen opgericht de „Institution of Civil Engineers", wier statuten in 1828 officieel werden goedgekeurd (incorporated). In 1847 volgde de oprichting van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, toenmaals gevestigd te Delft.

De „Institution of Mechanical Engineers" te Londen dateert eveneens van 1847. Op het vaste land volgden de „Société des Ingénieurs Civils de France" in 1848, de „Verein deutscher Ingenieure" in 1856, terwijl de „Institution of Naval Architects" te Londen dateert van 1861.

Ons Instituut vierde zijn 20-jarig bestaan in 1868 te Arnhem met een feestrede van den president F. W. Conrad en een tentoonstelling van industrie, modellen, teekeningen, werktuigen en werken.

Bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan werd te 's-Gravenhage op 31 Augustus 1872 een rede uitgesproken door den president jhr. C. J. G. Klerck. Den dag vóór de herdenking brachten de leden een bezoek aan de werken van de Kanaalmaatschappij te Velsen. De eigenlijke feestviering bestond in een ochtenddisch in den Dierentuin, gevolgd door een concert van de Grenadiers en Jagers in de Societeitstent in het Bosch en een feestmaaltijd in het stedelijk badhuis te Scheveningen.

Het 40-jarig bestaan werd herdacht te Amsterdam in 1888 met een rede van den president N. Th. Michaelis.

De herdenking van het 50-jarig bestaan te 's-Gravenhage in 1897 had een meer plechtig karakter. Vertegenwoordigd waren wetenschappelijke vereenigingen en genootschappen in Nederland, die elk een gelukwensch uitbrachten. De President J. F. W. Conrad hield een feestrede. Verder werd uitgegeven een Gedenkboek 1847—1897 met Fransche vertaling.

Het 60-jarig bestaan werd 21 September 1907 herdacht te Delft, zetel van het Instituut van af de oprichting tot 1860, toen het naar 's-Gravenhage verhuisde. De President ir. J. L. Cluysenaer hield een feestrede, waarin hij een overzicht gaf van de laatste 10 jaar.

Wij waren goed op weg om de wenschen door den toenmaligen president uitgesproken in vervulling te doen treden, toen in 1914 de wereldoorlog uitbrak, die de geleidelijke ontwikkeling afbrak en ten slotte in steeds klimmende mate tot een algemeene ontwrichting leidde. Wij hebben, na de viering van het 60-jarig bestaan te Delft, feestvergaderingen gehouden achtereenvolgens te Rotterdam, Brussel, 's-Gravenhage (ter gelegenheid van het bezoek van de „Association des ingénieurs sortis de l'École de Liège"), Utrecht, Aken-Heerlen en het laatst in 1914 te Hengelo. Enschede. Maar sedert dien waren de tijdsomstandigheden aanleiding, dat er geen feestelijke samenkomsten werden gehouden en dat zelfs het 70-jarig bestaan voorloopig niet officieel zal worden gevierd. Toch zijn de gewone Instituutsvergaderingen gedurende den oorlogstijd niet stop gezet. In 1916 werd bovendien een tocht gemaakt naar 't overstroomde Noord-Holland, terwijl in 1917 de Jaarbeurs te Utrecht een Instituutsvergadering uitlokte, met niet minder dan 700 deelnemers, het record slaande van alle vroegere Instituutsvergaderingen. Voorts hebben de Afdeelingen zich geenszins laten neerslaan door den toestand. Zij hebben met onverminderde kracht gestreefd naar voortzetting van haar wetenschappelijken arbeid.

Het aantal leden van het Instituut steeg in het laatste 10-jarig tijdperk van 1689 tot 2246, dat is met 30 pct.

Gaan wij de doodenlijsten na, dan treffen wij zoovele namen aan van afgestorvenen, die wij noode missen. Wij noemen hier alleen het correspondeerend lid prof. dr. ir. J. H. van 't Hoff en de eereleden prof. dr. J. Bosscha en dr. ir. G. van Diesen.

Tot eereleden werden benoemd: generaal J. Ph. Ermeling, prof. dr. H. A. Lorentz, prof. dr. H. Kamerlingh Onnes, benevens irs. dr. J. L. Cluysenaer, W. F. Leemans, J. W. Welcker en P. H. Kemper, en de uitvoerder van het Panamakanaal, de kolonel der genie G. W. Goethals.

Het Instituut was vertegenwoordigd op vele internationale technische congressen, wier aantal en beteekenis in de eerste 7 jaren van dit decennium op buitengewone wijze toenamen: scheepvaart-, wegen., woning-, gezondheids, petroleum, bouwmaterialen-, electrotechnische., technisch hooger onderwijscongressen. Bijzondere vermelding verdient onze vertegenwoordiging op het Internationaal Ingenieurscongres te San Francisco, alwaar tevens door onze tusschenkomst verschillende voorafgaande schriftelijke mededeelingen (papers) door Instituutsleden werden ingediend.

De onderwerpen van de voordrachten op de Instituutsvergadering vertoonen een kaleidoskopische verscheidenheid. Niemand minder dan de beroemde G. Marconi besprak de draadlooze telegrafie. Technische rejsindrukken werden herhaaldelijk ten beste gegeven, menigmaal over Amerika,

FEUILLETON.

Nadruk verboden.

„AMSTERDAM". — HERINNERINGEN.

(Uit de tachtigerjaren der 19de eeuw.)

(Slot).

Zèg.... en dan 'n lekker bruin lijntje.... en een beetje insappe, een beetje gevoelig... vetjes.... enfin wat smakelijk, gezellig, wilje? O, ja! seg, en loop dan als 'k weg ben éve bij Dinges àn sèg... die kerel is, verdomme.... hard bezig die pinakels te bederven.... laat die eigeweise bliksem nò niet probeeren ....je te overdonderen.... maar trek 'm bij z'n ooren... versta je.... àl die lui hebben de wijsheid in pacht... maar als ze potdorie, wat motte praesteeren... dan komt de aap uit de mouw! Dus.... môge Bàarn... twaalf uur.

En dan werd er met veer- en weerkracht geteekend en geaquarelleerd. Soms ging de ijver zóóver, dat we er uit onszelf nog een klein perspectiefje bijdouwden, want we wisten, dat we op mooi-werk, ook volle appréciatie kregen en dat onze baas niet behoorde tot het „genus" architecten, die steeds hun inférieuren kleinhouden door te poseeren en te imponeëren met geste en aanstellerij. Hij dwong werkelijk sympathie af door eigen kunde en het aristocratische in hem kwam er bij menig woord en menige handeling ook werkelijk uit, ten goede zijner helpers!

Dat niet ieder met 'm sympathiseerde.... à qui la faute? Misschien was dit juist wel goed voor m'n gewezen patroon, want die veel met 'm ophadden namen hem véél in beslag, ten koste van z'n eigen droomen en idealiseeren, ten koste van menig handig en oorspronkelijk idee, dat anders de reeks reeds gelanceerden nog gecompleteerd zou hebben.

Nu, na zóóveel jaren, denk ik met liefde aan dit gezellig en artistiek atelier terug, waar ik twee jaar werkte in groote opgewektheid, in gezelschap van kameraden, waarvan één vooral lief en leed met mij deelde en wiens ouderlijk huis in Amsterdam steeds gastvrij voor mij openstond. Ja Paul den Ouden was een leuke type in die dagen. Hij en ik, beiden konden bedriegelijk de stem van „den baas" imiteeren en menigmaal lieten we de overigen van 't bureau in de „rats" zitten, door ons optreden op het slappe koord der bureau-vermakelijkheid, gebazeerd op het nabootsen van des bazen' stem.

't Leukste dagje hadden we, wanneer we bestekken en teekeningen hadden te verkoopen. De baas was dan afwezig. We hadden een twintigtal rolletjes gereed gemaakt, keurig verpakt en gecacheteerd, even fijntjes geacheveerd als alles daar aangaf.

De „freule" trok aan 't deurtouw op het eerste aanmerkschelletje aan de voordeur, 's morgens 9 uur.

De „freule" was een dwergachtig dochtertje van een

menigmaal over Nederlandsch Indië. Ontworpen en uitgevoerde werken in Anatolië, Chili, Paraguay, China kwamen aan de orde. De havenverbeteringen in Nederlandsch-Indië en de door den aanleg van het Panama-kanaal meer beteekenis krijgende haven van Curaçao werden niet vergeten. De inrichting van het departement der gouvernementsbedrijven, de staatsspoorwegen in Zuid-Sumatra en de opiumfabriek der regeering te Batavia vroegen belangstelling. De rijksopsporingsdienst van delfstoffen in Nederland, en de mijnwerken onder en boven den grond in Limburg werden aan de orde gesteld. De bestuurbare luchtschepen, de theorie der vliegmachine en de onderzeesche booten trokken de aandacht.

Het irrigatiewezen in het Westen der Vereenigde Staten, in de vlakte van Konia, en de behandeling van dit wereldvraagstuk in het Instituut Colonial International kwamen op het programma.

De gemeentebedrijven werden steeds belangrijker. De zuivering van stedelijk afvalwater, de vuilverbranding, de inrichting eener nieuwe gasfabriek, de uitkomsten van het Rijksbureau voor drinkwatervoorziening waren onderwerpen die op drukke vergaderingen werden ingeleid.

Intusschen is het niet te ontkennen dat, ten gevolge van de vruchtbare wetenschappelijke werkzaamheid der afdeelingen, vele technische onderdeelen zijn uitgeschakeld en het steeds moeilijker wordt algemeene technische onderwerpen te vinden. Vandaar dat langzamerhand technisch-economische onderwerpen aangewezen zijn voor behandeling op een Instituutsvergadering. Zulke onderwerpen waren: het bedrijfsleven in ons vaderland, de octrooiwetgeving, de electriciteitsvoorziening van Nederland, het rapport der Staatscommissie voor de arbeidsvoorwaarden der rijkswerklieden en laatstelijk de economische taak van den ingenieur na den oorlog.

De internationale betrekkingen met de buitenlandsche zustervereenigingen hebben zich in de eerste 7 jaren van dit tienjarig tijdperk belangrijk uitgebreid; de bestaande banden werden versterkt. Met de „American Institute of Electrical Engineers" werd het stelsel der „visiting member card" wederzijds aangenomen.

Sedert 1 Januari 1914 is een reglementswijziging der Afdeeling Nederlandsch Indië tot stand gebracht, tengevolge waarvan elk Instituutslid, zich in Indië vestigende, of gevestigd, zonder contributieverhooging als lid der Afdeeling wordt beschouwd, terwijl officieele mededeelingen en technische voordrachten, evenals dat met de vakafdeelingen in Nederland geschiedt, in „De Ingenieur" een plaats vinden.

Een onvoorzien bezwaar bij de uitvoering dezer maatregelen gedurende het laatste jaar was de hoogst gebrekkige communicatie tusschen Indië en het moederland.

De Regeering verleende aan het Instituut een subsidie voor de uitgave eener beschrijving van uitgevoerde irrigatiewerken op Java. Door omstandigheden van onzen wil onafhankelijk is er slechts één verhandeling verschenen in ons „Tijdschrift".

Verschillende commissies werden in het leven geroepen. De bereidwilligheid van vele onzer leden om het zoo menigmaal ondankbaar en tijdroovend werk aan het lidmaatschap eener commissie verbonden belangeloos op zich te nemen, stemt tot dankbaarheid.

Een belangrijk aandeel in dit commissiewerk namen de Afdeelingen, wier zelfstandige werkzaamheid een hoofdvoorwaarde is voor den bloei van het Instituut. De specialiseering in de Afdeelingen heeft een dadelijk tastbaar nuttig gevolg gehad. Zij heeft mogelijk gemaakt de totstandkoming van verschillende standaard-voorschriften, die zich in Nederland spoedig, bij de autoriteiten zoowel als bij particulieren, hebben ingeburgerd, zooals: veiligheidsvoorschriften en bedrijfsvoorschriften voor electrische sterkstroominstallaties, algemeene voorschriften voor ijzer, gewapend betonvoorschriften, enz.

De (vak)afdeelingen heffen geen contributie; elk Instituutslid heeft het recht zonder contributieverhooging lid te zijn van 2 afdeelingen, en het Instituut doet een uitkeering aan elke afdeeling naar rato van het aantal afdeelingsleden. De financiën der Afdeelingen verkeeren over het algemeen in bloeienden toestand, maar het Instituut deed nimmer te vergeefs een beroep op de Afdeelingen. Zij gaven allen een bijdrage voor de uitzending van een vertegenwoordiger naar het Internationaal Ingenieurscongres te San Francisco. En toen in 1916 de verhooging der papierprijzen de exploitatie van „De Ingenieur" op den ouden voet bezwaarlijk maakte, hebben zij een belangrijke hulp aan het moeder-Instituut verleend.

Ook de Afdeeling Nederlandsch Indië steunde ten deze financieel het Instituut.

Het gevoel van samenhoorigheid der Afdeelingen tot het Instituut, bleek ook uit haar bijdragen aan het Bouwfonds, in het leven geroepen voor de eventueele stichting van een eigen gebouw. Het eerelid ir. W. F. Leemans gaf blijk van zijn toegenegenheid voor het Instituut door een bijdrage voor dit fonds, bij gelegenheid van zijn 75-jarigen jaardag, toen hij gehuldigd werd door velen in den lande.

De belangstelling in onze boekerij bleef zich uiten, zoowel van de zijde van binnenlandsche en buitenlandsche autoriteiten, vereenigingen en particulieren, maar vooral ook van de zijde der leden. De leden A. Ph. Kapteyn en ir. dr. F. G. Waller gaven de Encyclopaedia Brittannica ten geschenke. Het lid ir. K. G. Simon vermaakte een belangrijke verzameling werken over fabrieksboekhouding aan het Instituut.

Verder werd een legaat zonder voorwaarden ontvangen als uiting van den wensch van wijlen het lid N. J. Beversen, terwijl wijlen het lid C. E. van Kesteren een met levenslang vruchtgebruik bezwaard kapitaal aan het Instituut vermaakte, tot stichting van een fonds tot bevordering van de studie van spoorwegtechniek en irrigatie.

Wij eindigen dit overzicht, dat niet naar volledigheid streeft, met het uitspreken der verwachting, dat de lang gekoesterde wensch, dat er een Afdeeling voor Mijnbouw in het Instituut zal worden opgericht, weldra verwezenlijkt zal worden. Daarmede is dan de voorlaatste stap gedaan, opdat het Instituut inderdaad zij de centrale der Nederlandsche ingenieurswereld.

CLUB HAAGSCHE LEDEN A. ET A.

Op den vastgestelden datum, den 1en September, waren vier ontwerpen ingekomen op de uitgeschreven onderlinge prijsvraag voor een fragment van een crematorium, onder de motto's:

1. Terrae redditum. 2. S. 3. 31 Augst. 4. In brévi.

Rijksacademie van Beeldende Kunsten.

RIJKSACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Aan het verslag der commissie van toezicht op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam over het jaar 1916 is het volgende ontleend:

De commissie en met haar de academie heeft het verlies te betreuren van den voorzitter der commissie, dr. G. M. den Tex, die 17 November 1916 overleed. Met groote voldoening kan worden medegedeeld, dat de oude wensch naar een nieuw academiegebouw in het afgeloopen jaar een groote schrede nader tot zijne verwezenlijking is gekomen. In den aanvang van het jaar schenen nog oude moeilijkheden een goede oplossing van het vraagstuk te verhinderen. Het door de stad aangeboden ruime en fraai gelegen terrein was door den adviseur der regeering, den rijksbouwkundige Vrijman, afgekeurd op gronden, die door de Academie niet konden worden erkend. Na uitvoerige besprekingen kwam de vergadering tot het besluit, dat het terrein, door de stad Amsterdam aangeboden, dankbaar moest worden aanvaard en dat, wat door de stad gestelde voorwaarden betreft, een wedstrijd het gesehiktste werd geacht ter verkrijging van een gunstig resultaat. De minister vereenigde zich met het advies der commissie en het gevolg was, dat tot een openbare nationale prijsvraag besloten werd.

Aan den minister van binnenlandsche zaken en den referendaris, chef der afdeeling kunsten en wetenschappen brengt de commissie haar dank voor hunne medewerking. Aan het gemeentebestuur van Amsterdam, dat door de vrijgevige aanbieding van een ruim en fraai gelegen terrein mogelijk maakte tot aanbouw te besluiten, betuigt zij hare groote erkentelijkheid. Ondanks den Europeeschen oorlog kon met het onderwijs aan de academie geregeld worden voortgegaan. Een aantal leerlingen werd wederom voor den militairen dienst opgeroepen. De duurte der materialen en de schaarschte der brandstoffen was dikwijls hinderlijk en het moet worden betreurd, dat de geregelde aankoop van boek- en prentwerken nog niet weer kan worden toegestaan.

Gebouw en lokalen. Alleen verschillende noodzakelijke

---

reeds jaren bij ons residеerende keukenmeid. Ze doemde plots overal op, waar een secunde tevoren nog geen „ahnung" van hare aanwezigheid te bespeuren was geweest. Ze was nergens en overal en was doorgaans in een mantel van zwarte vergetelheid gehuld, tot plots, floep, ze vóór je stond, als uit den grond gerezen.

Ze residеerde in „bovenaardsche" gewesten, ergens bij den nok van den zolder en hoewel ze te dien opzichte dus lijnrecht verschilde van „de gravin" die bij „Brass" in huis was, ik meen in Dickens „Nelly", welke gravin juist in onderaardsche sfeeren zich bewoog, hadden wij haar toch om „uiterlijk" en uit kracht der tegenstelling, dien jonkvrouwelijken bijnaam als gemoedelijk bewijs van huisgenootelijke toegenegenheid verleend.

Sijne d'r al heire op 't bero? klonk dan de stem van een boodschapper van een of andere aannemersfirma.

De „freule" riep dan: Wilt U moar óp komme? Dan begon voor ons de grappenmakerij.

Paul den Ouden zat dan in de voorkamer in 's bazen fauteuil en ik fungeerde als teekenaar-chef-de-bureau.

De knecht klopt bij mij aan. „Binnen" roep ik barsch. „Wèl?" zeg ik. „Meheir if 'k 'n bestekkie en de teikeninge mag hibbe four meheir Putterse!

„Wel zeker, goeje vrind! 'n oogenblik!! Ik geklopt aan de „brisée". „Ja" roept Paul den Ouden, wèl?... en dan sta ik tegenover dat uitgeslapen oolijke gezicht van m'n confrater, die dan met gewicht zegt: O! is 't voor Putterse?.... ja, geef maar een exemplaar mee. De kosten zijn f 2.50. En dan betaalde de knecht en verdween en zaten wij weer op vangst. Een oogenblik later was ik weer de „baas" en hij de chef-teekenaar. En zoo stond 't dien ochtend niet stil en verzonnen we van alles. Dan kwam er een „doove" en wij aan 't schreeuwen, dan weer een aannemertje van buiten met boerespraak en dan gingen wij ook aan den gang... ik in 't plat Noord-Hollandsch of Amsterdamsch en Paul in 't hóóg-hóóg „aristocràtische". Soms lag Paul, die erg lange beenen had, in een fauteuil met een stoel nog onder z'n voeten om zoo'n aannemer te woord te staan en fungeerde ik als intermédiaire.

Dwaze, gelukkige tijd! Zóólang ligt ge achter me.... en zóó vast zijt ge in m'n herinnering besloten, dat ik U kan bezien wánneer en wáár ik wensch.....

Met vóórdacht liet ik 't allereerste tijdperk van mijn Amsterdammerschap... 't eerste jaar... tot dusver nog niet de revue passeeren... Wanneer ik dáaraan denk... ik, nog zoo jong, en op eenmaal werkzaam gesteld bij den grootsten meester van 't land.... dan zie ik nóg voor me een „arbeid-zonder-ophouden" van dien eersten der eersten!

Met vóórdacht hield ik het „ernstige" mijner herinneringen voor 't laatst in deze causerie, want mogelijk zou het me geweest zijn U àl 't andere mede te deelen, nà dien ernst.....

Dáár zie ik nóg die hooge ruime Museumkamer.

Daar straalt een breed, wijd licht door groot ateliervenster op een figuur.... in gebogen, zittende houding... vol-ijverig bezig met penseelen en waterverven. Een eerwaardige kruin is ons toegericht. De baard die het gelaat omlijst en de volle den mond overschaduwende knevels kunnen een profeet toebehooren. Maar méér nog gevoelen we dit, als de schedel zich heft en een mooi, volmannelijk gelaat ons toeblikt met oogen, tintelend van 't heilig vuur der kunst en van hooge devotie voor àl wat nobel en schoon is! De karakteristieke huidrimpels in voorhoofd en oogwinkels ontsieren niet... neen volmaken dat geheel van noesten arbeid, soberheid, geduld, en menschendeugd.... maar boven alles juit tintelt daar een lichtschijn.... een ster... een hemelteeken.... juist boven 't opperste glanspunt van den haarloozen schedel, blank gewelf boven schatkamer van wijsheid, stempelend dien mensch tot genie!

Met gouden letters staat het op de wanden: „Het ware, het schoone, het goede!" Met hooger glans schittert hetzelfde die goede oude oogen uit, die oogen, toen reeds door óns „oud" genoemd, en „nu" haast „jonger": nog dan van menig jongere!

Daar binnen de muren vertoefd te hebben geeft een brief van adeldom mede. Dáár is in gedegen, stagen arbeid met weergaloos talent en met innige piëteit gedacht, gewerkt en overwónnen!

Ja, „overwonnen" de moeilijkheid voor de kinderen van dezen tijd om de deugden van het verleden in toepassing te brengen in het tegenwoordige en in aanpassing te doen zijn met de geavanceerde begrippen voor elke denkelijke toekomst. Daar is de ware trait-d'union gezet tusschen 't verleden en wat komende is! Niet „par force" werd daar door de bezielende hand van den Magister een willekeurig lijnenspel opgeworpen, als „nouveauté", noch „nie dagewesenes", product van 't moderne, neen! daar is, medegaande met een denkbaar tempo, dat geleidelijk en langzaam doch sterk opgroeien waarborgt, met diepen ernst gearbeid. Dát zal de toekomst uitwijzen!

En nu?.... Herinnering sta me bij! Muziek uit vroeger dagen, herleef. Schenk ons de kracht met den aker der waarheid te putten uit de bronne der klaarheid. Blaas ons vooral niet in de ijdee, dat plotseling met één handzwaai wat bestaat vernietigd zou kunnen worden en vervangen door wat anders en beters. Alles eischt tijd en dóórleving. De verschillende phasen komen toch! Wat gezetten tijd van wasdom heeft, groeit gróót en sterk. Wat plots door menschengril ontwricht en vervormd wordt laat sporen na, die het komende blijvend ontsieren. Hoe lang is de draad niet die de eerste bouwuiting ter wereld verbindt met een of ander maaksel van onzen tijd, en wie oogen heeft om te zien en daarvan een doeltreffend gebruik maakt, moet bespeuren, dat alle gebouwen, die tusschen die oer-uiting en het „heden" als kralen aan dien draad zijn geregen, van gebouw op gebouw verwantschap vertoonen.

Zóó en niet anders vormen ook alle uitingen der mensch-

herstellingen werden verricht ; het gebouw is tot het uiterste in gebruik genomen.

De hoogleeraren. Meermalen is er door de commissie in hare jaarverslagen op gewezen, dat het bedenkelijk is, het onderwijs op te dragen aan een zoo klein aantal hoogleeraren. Dit is reeds te klein, wanneer allen krachtig en aanwezig zijn. Hoe storend ziekte werken kan, is in de laatste maanden meermalen gebleken. Prof. Dake was reeds geruimen tijd onwel. Met een overleg, waarvan de toewijding moet worden gewaardeerd, had hij de Kerstvacantie van 1915 uitgekozen om een minder omvangrijke operatie te Middelburg te ondergaan. Na de Kerstvacantie nam hij zijn taak weer op zich.

De behandeling had echter niet afdoende geholpen en professor Dake had reeds zijn zomervacantie bestemd om zich aan een nieuwe operatie te onderwerpen. Ditmaal was de natuur hem niet ter wille en in het begin der maand Juli, moest hij in de Boerhave-Kliniek worden op genomen. Hij hoopte in October weer genezen te zijn. De krachtige man werd echter telkens teleurgesteld. Het genezen der wonde werd herhaaldelijk onderbroken en daarmede verdween weer de kans om hem zijn arbeid te zien hervatten. Ondertusschen werden zijne lessen in de teeken klassen waargenomen door de professoren Aarts, Bronner en Van der Waaij. De theoretische lessen in anatomie, proportie en perspectief, moesten echter geruimen tijd gestaakt worden, totdat van den minister van binnenlandsche zaken machtiging werd ontvangen om deze op te dragen aan de heeren A. R. Cohen, Arts (anatomie en proportie) en D. Postma (perspectief). Op deze wijze was in alle behoeften weer zoo goed mogelijk voorzien.

De goede geest der leerlingen dient ook dit jaar te worden geprezen. Vooral de practische lessen worden met ijver gevolgd. Van de theoretische lessen kan dit niet in dezelfde mate worden getuigd; toch zijn er enkele, die met groote belangstelling worden gevolgd.

N. R. Ct.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 35. Mededeelingen, betreffende het Genootschap.

Samenwerking tusschen Industrie en Kunst (overgenomen uit het Handelsblad) (slot).

Tweede Nederlandsche Jaarbeurs te Utrecht, 27 Februari—11 Maart 1918.

Monument op den Dam, caricatuur overgenomen uit het Weekblad »De Amsterdammer«.

DE BOUWWERELD No. 35. Restaureeren, door A. W. Weissman.

Het Palazzo Davanzati te Florence (slot).

Losse plaat. Het gerestaureerde raadhuis te Halsteren, arch. Jac. Gieles te Bergen op Zoom.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, Examens, enz.

DE INGENIEUR No. 35. Rapport uitgebracht aan het Bestuur der Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs inzake het instellen van opzichters-examens.

Verslag van de gedelegeerden van het Kon. Instituut van Ingenieurs bij het eindexamen 1917 der Middelbare Technische School te Dordrecht.

Ir. A. E. Rahusen (1860—1917). Levensbericht met portret, door ir. J. Grundel.

De graviteitstheorie van Einstein en de grondbegrippen der natuurkunde. Rede, gehouden in de Algemeene Vergadering van het XVIde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres te 's Gravenhage op 12 April 1917, door prof. dr. H. A. Lorentz, met afbeeldingen.

Verbetering van langzaambindende mortels, door ir. P. F. van der Wallen.

Het verslag der Commissie van Advies inzake verbetering van den Scheepvaartweg van Amsterdam naar de Lek, door ir. P. H. Kemper, met overzichtskaartje.

Uit het verslag van de Rijkscommissie voor Graadmeting en Waterpassing over 1916.

Uit het verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam van 1916.

---

heid, tezamen genomen, een geheel en zelfs déze herinneringen leggen de vingers om een a, zoo klein, en tòch niet onbeduidend kraaltje, geregen aan het snoer van aan kunst gewijde levens. De tachtiger jaren der voorgaande eeuw, doorleefd in een stad als Amsterdam, zetten een merk in den geest van het betreffende individu, vullen méér dan een bladzijde in zijn levensboek en wat méér zegt: ze beïnvloeden àl wat na hen komt zóó treffelijk, dat men de thàns-levenden van middelbaren leeftijd als 't ware in twee categoriën zou kunnen verdeelen en wel, eerstens: Zij die 't Amsterdamsche leven in de tachtiger jaren der 19de eeuw medemaakten en

ten tweede: Zij, die dat misten.

Ja, er mag van „gemis" gewaagd worden!

Ik heb U geschetst het vrienden-kunstenaarsleven. Ik voerde U langs poelen en afgronden, langs oorden van gevaar, maar ook langs plekken van schoonheid en vernuft. En zou het gewaagd zijn te beweren dat, gelijk de atmosfeer waarin wij ademen, bestaande uit, op zich zelf genomen, voor ons schadelijke, ja, doodelijke gassen, als geheel ons heilzaam is, ook een wel-gemengd mixtum van ernst en jool en àl de daartusschen liggende gemoedsnuancen, eigenlijk ons zieleleven behoort te vormen?

Nu nóg, na ettelijke jaren dringt soms de herinnering mij onweerstaanbaar heen naar het Amsterdam en het architectenleven van toenmaals. Bij het opzetten van een plan, bij het uitwerken van détails, bij het ontwerpen van een décoratief motief, bij het mengen en toetsen van kleur leeft dát Amsterdam in die bijzondere sfeer mij in de ziel. Amstel en Y doceerden „kleurbegrippen". 't Huizencomplex aan 't druk beweeg der straten, deed het oog openen voor verkeer, handelsbehoeften en de bevrediging daarvan, voor zoover betreft het profijtelijk gebruik van terrein en het daarop stichten van doeltreffende gebouwen, waarin met ruimte vaak moest gerekend worden. Het caféchantant schonk een kern van opgewektheid, van levensjool, als tegengif voor eventuëele verdrietelijkheden. Het tooneel was ons nóg meer de leerschool dan voor niet- of min-kunstbeoefenenden. De muziek deed ons indrinken een nectar vol bekoring, vol voedsel voor hart en ziel. De menschentypen met al hun feilen en deugden, waren ons de levendgeworden magistrale figuren als van een Dickens. Onze wandelingen naar buiten schonken ons de gelegenheid een vooràl daar merkbare verademing te genieten ver, buiten het woelen en krioelen der groote stad. Het vulgaire en het verhevene gingen hand aan hand. In niet denzèlfden en toch overeenkomstigen zin genoten we wat de geestelijke, wat de geneesheer moet genieten, n.l. een kennis vàn, een grondige bekendheid mèt alle mogelijke wereldlijke afwijkingen van het z.g. normale, zoowel beneden als boven het peil der alledaagschheid.... pm.... dit alles saam te vatten in één bewust heerlijk vermogen den weg te weten op tal van paden van 's menschen levensgebied.

Hij, die het Kwade en Goede kènt
Doch zich aan 't Laatste geeft,
Heeft, rukt de dood hem eenmaal weg,
Niet tevergeefs geleefd!

JAN DE QUACK,
Architect.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 35. Onze Titulatuur. — Verslag B.B.-vergadering. — Uit de afdeelingen. — Ingezonden. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 35. Arbeidsovereenkomst of aanneming van werk.

Pandrecht, Cessie.

GEWAPEND BETON, 6de jaargang No. 1, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat: De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek te 's Gravenhage, door ir. Y. M. D. Kentie. — Ronde reservoirs, door ir. K. Bakker. — Aangevraagde octrooien. — Boekbespreking. — Literatuur overzicht. — Cementprijzen in Duitschland.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder Redactie van Prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 9: Natuursteen. — Verleende octrooien. — Bladvulling. — Een Rijksproefstation van bouwmaterialen. — Het metselwerk der oude vestingwerken te Utrecht. — Gedachtenwisseling. — Verbetering van langzaambindende mortels.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Verbreeding van de Vijzelstraat tusschen den Singel en de Heerengracht.

Nu alle perceelen aan de westzijde van de Vijzelstraat tusschen den Singel en de Heerengracht, welke ten behoeve van de gemeente zijn aangekocht of onteigend, zijn gesloopt, stellen B. en W. den raad voor, om dit gedeelte straat op de vastgestelde breedte van 22 M. te doen brengen.

De kosten van dese straatverbreeding — inbegrepen die van het plaatsen eener afscheiding langs de aldaar voor erfpachtsuitgifte beschikbaar komende bouwterreinen — worden geraamd op totaal f 72.000.

Het ligt in de bedoeling, om ter plaatse van de verbreeding voorloopig een klinkerbestrating aan te leggen en eerst na de bebouwing der terreinen, wanneer de zandaanvulling voldoende zetting heeft verkregen, een asphaltbestrating op betonbed aan te brengen.

De afscheiding langs de bouwterreinen zal bestaan uit een schutting, als langs het Damterrein is geplaatst. Deze schutting zal te zijner tijd bij de verbreeding van het overige gedeelte der Vijzelstraat opnieuw kunnen worden gebezigd.

Met de verbreeding van het straatgedeelte tusschen den Singel en de Heerengracht zal, zoo de tijdsomstandigheden dit mogelijk maken, gepaard dienen te gaan de verbreeding en gedeeltelijke vernieuwing van de brug over de Heerengracht.

Reeds vroeger hebben B. en W. voorgesteld, hun tot die brugverbreeding machtiging te verleenen, dit voorstel hebben zij teruggenomen, omdat zij het raadzaam oordeelden, het inmiddels door den aesthetischen adviseur bij den dienst der Publieke Werken uitgewerkte ontwerp voor de brug gedurende enkele weken voor belangstellenden in het stadsschoon ter inzage te leggen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen, zich omtrent het ontwerp uit te spreken. Hiertoe werden B. en W. geleid door de overweging, dat het in casu betrof een brug in een der mooiste, oude stadsgedeelten, die tevens zou praejudicieeren op de te verbreeden bruggen in de Vijzelstraat over de Keizersgracht en de Prinsengracht.

De nadien in een gecombineerde vergadering van de Schoonheidscommissie en de Commisie voor het Stadsschoon gehouden bespreking over het ontwerp, gaf den ontwerper aanleiding, zijn project op enkele punten te wijzigen. Dit ontwerp is door B. en W. goedgekeurd, nadat gebleken was, dat de genoemde commissies alsmede de Commissie van bijstand in het beheer der Publieke Werken, zich daarmede geheel konden vereenigen.

De kosten van de verbreeding en de gedeeltelijke vernieuwing der brug, overeenkomstig laatstgenoemd ontwerp, worden begroot op f 80.000. Uit den aard der zaak zijn deze kosten niet met juistheid te begrooten, wijl niet vaststaat, wanneer met het werk zal kunnen worden aangevangen.

Ten einde in de toekomst voor de Vijzelstraat een regelmatig profiel te verzekeren, achten B. en W. het gewenscht, dat reeds thans de daarvoor vereischte weghoogten worden vastgesteld.

In den geest van het bovenstaande stellen B. en W. den raad voor een besluit te nemen.

Vacante Betrekkingen.

— 2 Adjunct-Ingenieurs, bij den Provincialen Waterstaat van Noord-Holland, standplaats Haarlem. Jaarwedde f 1500, klimmend tot f 2500. Aanstelling voorloopig tijdelijk. Gezegeld verzoekschrift, enz., aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, voor 19 September 1917 te richten aan den Hoofdingenieur, Nieuwe Gracht 17, Haarlem. (1)

— Opzichter in Algemeenen Dienst bij den Provincialen Waterstaat van Noord-Holland, standplaats Haarlem. Jaarwedde f 1600, klimmend tot f 2800. Voorloopig tijdelijk. Diploma Rijkswaterstaat en Waterb. Ambtenaar Zeeland gewenscht. Gezegeld verzoekschrift, enz., aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, voor 19 September 1917 te richten aan den Hoofdingenieur, Nieuwe Gracht 17, Haarlem. (1)

— Leeraar in Schilderen, Vak- en Handteekenen aan de Ambachtsschool te Hoorn. Jaarwedde f 1000, klimmend tot f 1400. Acte Ma vereischt. Indiensttreding 1 November 1917. Stukken voor 20 September aan den Directeur. (1)

— Leeraar in Schilderen, Vak- en Handteekenen aan de Ambachtsschool te Sneek. Jaarwedde f 1000, klimmend tot f 1300, voorts f 100 voor de akte Mb en f 100 voor lessen aan de Middelb. Techn. School. Eventueel ook te verbinden aan de Burgeravondschool. Benoeming voorloopig tijdelijk. Stukken voor 12 September aan den Directeur, die inlichtingen geeft. (1)

— Twee Bouwkundige Opzichters, op Architectenbureau te Amsterdam, voor werken in de provincie Groningen, zelfstandig kunnende werken. Uitvoerige brieven lett. M. L. aan Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam. (1)

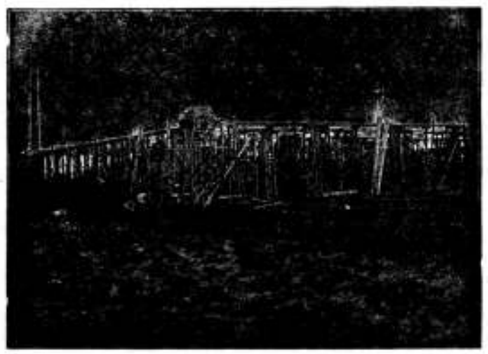
— Leeraar Meubelteekenen aan de Avond-teekenschool Hendrik de Keyser, Nut v. h. Algemeen, Amsterdam. Akte M. O. gewenscht. Stukken voor 15 Sept. aan den Directeur G. J. Feith, die inlichtingen geeft. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

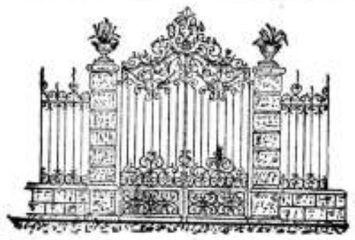
In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.

ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT

Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.

FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

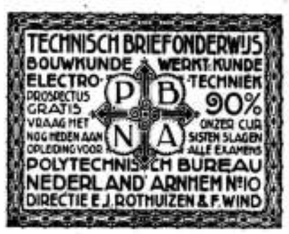
DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.

Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Bouw- en Woninghygiëne.

Slot (zie bladz 282).

Wanneer wij het tweede hoofdstuk getiteld: «Het Woningvraagstuk» beginnen te lezen, bemerken wij dadelijk dat de schrijver zich daarin op een terrein beweegt, waar hij goed tehuis is, en ook het daaropvolgende, korte hoofdstuk over: «Het Uitbreidingsplan» bevat eenige opmerkingen, die de aandacht verdienen en tot nadenken aansporen. Het is jammer, dat hetgeen dan verder volgt over de Bewoning, weder zoo weinig belangrijk is, dat wij het gevoeglijk buiten beschouwing kunnen laten.

Men vraagt zich af, waarom de schrijver zich er niet toe bepaald heeft over het woningvraagstuk te schrijven. Wanneer hij dit hoofdstuk nog wat meer had uitgewerkt, zou men hem gaarne zijne beschouwingen over Bouw- en Woninghygiëne hebben geschonken.

Men kan moeilijk over het Woningvraagstuk schrijven zonder de Woningwet aan te roeren, de wet, die immers in het leven geroepen is met de verwachting, dat daarin een krachtig middel zou worden gevonden tot oplossing van dit vraagstuk.

De practijk heeft deze verwachting eenigszins teleurgesteld. Dit is niet meer dan natuurlijk, maar slechts gedeeltelijk aan de wet zelf te wijten, die evenals alle menschenwerk haar fouten heeft. Een wet moge zoo volmaakt zijn als mogelijk is, over de toepassing kunnen de meeningen van hen, die er mee te maken hebben, en dat zijn hier in hoofdzaak de gemeentebesturen, sterk uiteenloopen, om niet te spreken van niet nakoming uit onkunde of opzettelijke ontduiking, wanneer men daarmede eenig voordeel meende te kunnen behalen.

In verband met artikel 28, handelend over het uitbreidingsplan, merkt de heer van der Breggen dan ook zeer terecht op, dat wanneer, nadat zulk een plan vastgesteld is, niet tevens wordt overgegaan tot toepassing van het bouwverbod, het effect nihil is en er toch maar raak gebouwd kan worden en ook gebouwd wordt.

»De goede bedoeling van de Woningwet komt dus in vele gevallen helaas niet tot vervulling, omdat de gemeentepolitiek over dergelijke vraagstukken een andere meening erop nahoudt.»

Een andere grief heeft de schrijver in het algemeen tegen de bouwverordeningen, waar zij niet, of geheel onvoldoende, rekening houden met het verschillend karakter van stadswijken, als industriewijken, woonwijken, parken, enz.; hij zegt daarvan:

„Natuurlijk heeft de bouwverordening hiermede rekening te houden, maar zij heeft dit meestal slechts bij uitzondering gedaan. De bouwkosten der woningen voor de minderbedeelden zijn juist dikwijls onnoodig hoog opgedreven, omdat bij het vaststellen der bouwverordening verzuimd werd er aan te denken, dat ieder bepaald soort van stadswijken haar eigen eischen stelt."

De laatste opmerking is reeds meer gemaakt, maar het kan geen kwaad, dat zij hier nog eens herhaald wordt, want velen zullen het eens zijn met de uitspraak: „Men ziet dus, dat onze bouwverordeningen op verschillende punten gewijzigd moeten worden, willen zij werkelijk den bouw van goedkoope, uit technisch hygiënisch oogpunt goede woningen verzekeren."

Krachtens de Woningwet moeten de bouwverordeningen ook bepalingen bevatten betreffende de afmetingen van woonvertrekken enz., die voornamelijk ten doel hebben overbevolking te voorkomen.

In de verordeningen, ook van kleine gemeenten, treft men dergelijke bepalingen aan; de schrijver haalt o.a. een artikel aan uit de bouwverordening voor de gemeente Aalten, dat hem aanleiding geeft tot de volgende opmerking:

„De strekking van dit voorschrift is zeer goed, mits er een bouw- en woningtoezicht aanwezig is, om het voorschrift te handhaven. Is naar aanleiding van een gehouden woningonderzoek een woningregister aangelegd, waarin elke woning is opgenomen, benevens het aantal vertrekken dier woning met hunne inhoudsruimte, enz. en wordt de hand gehouden aan art. 9 der Woningwet (aangifte van huurders van woningen) dan is de contrôle uit te oefenen en deze zal zeker tot goede resultaten leiden."

„Doch voor de meeste gemeenten bestaat zoo'n woningtoezicht niet en wordt ook art. 9 der Woningwet genegeerd, met dit logische gevolg, dat de voorschriften nopens behoorlijke bewoning wel in de bouwverordening voorkomen, maar eenvoudig niet ten uitvoer worden gebracht.»

«Dit is zeer te bejammeren, want het zou mij niet verwonderen, als weer eens een algemeen onderzoek naar de woningtoestanden wordt ingesteld, dat men dan tot de conclusie zal komen, dat deze in kleine gemeenten ongunstiger zijn dan in de groote. In de laatste woont het volk beter dan op het platteland, doordat op 't platteland geen bouw- en woningtoezicht wordt uitgeoefend en dus de voorschriften der bouwverordening van nul en geenerlei waarde voor de praktijk zijn".

De gezondheidscommissie te Winterswijk heeft nu onlangs het woningonderzoek herhaald en wat wij hier, omtrent de resultaten daarvan, vinden medegedeeld, stemt inderdaad tot ernstig nadenken, want er blijkt uit, „dat de woningwet nog heel weinig verbetering heeft gebracht in de volkshuisvesting; dit is met cijfers aan te toonen door vergelijking met die van het vroeger ingestelde onderzoek".

„Eigenaardig is zeker ook het feit te noemen, dat de vroeger aangetroffen gebreken der woningen ook nu nog bijna zonder uitzondering voorkomen, een bewijs, dat de voorschriften voor de bestaande woningen niet ten uitvoer zijn gebracht".

„Dit geval, zoo lezen wij verder, zal zeker niet op zich zelf staan. De verdere onderzoekingen der genoemde Gezondheidscommissie zullen vermoedelijk tot dezelfde conclusie leiden, n.m.l. dat ondanks de woningwet, de volkshuisvesting niet noemenswaardig is verbeterd. Zelfs durven wij de voorspelling doen, dat door andere commissies eventueel hetzelfde resultaat gevonden zal worden, indien haar ambtsgebied gemeenten telt, waar het zoo hoognoodige bouw- en woningtoezicht ontbreekt".

„Wij hebben hierboven de treurige gevolgen daarvan vermeld".

„Men zou nu kunnen zeggen, dat de gezondheidscommissie actiever had moeten wezen, door gebruik te maken van de bevoegdheid haar verleend bij art. 11 der Woningwet. Doch dan vergeet men, dat de naleving der gestelde eischen alleen te verkrijgen is door een voortdurende contrôle en daartoe is deze commissie niet in staat. Door het vroeger ingestelde woningonderzoek nam zij het initiatief tot het doen verdwijnen van misstanden, en bracht naar aanleiding van dat onderzoek een rapport aan de gemeentebesturen uit, maar deze zijn daarop blijkbaar niet ingegaan, hoewel art. 16 der Woningwet hen daartoe verplicht."

Inderdaad, men eischt van de gezondheidscommissies te veel, wanneer men verlangt, dat zij zich zullen belasten met de handhaving der plaatselijke bouw- en woningverordeningen. Het is in hoofdzaak een adviseerende rol, die in de Woningwet aan deze lichamen wordt toebedeeld; en ofschoon er wel voorbeelden zijn van krachtig ingrijpen, zooals o.a. laatstelijk te Amsterdam ter zake van de noodwoningen, in kleine gemeenten of vereenigingen van plattelandsgemeenten is de gezondheidscommissie daartoe meestal niet bij machte en moet zij zich bepalen tot adviezen, rapporten, aanschrijvingen, enz., die gemeenlijk een langen weg hebben af te leggen, door verschillende bureaux en ten slotte nog maar een pover effect hebben.

Van groot belang voor de oplossing van het woningvraagstuk is de gemeentelijke grondpolitiek. Ook voor de groote gemeenten is deze nog een nieuw onderwerp van overheidszorg en het kan ons niet verwonderen, dat men in vele kleinere gemeenten zich daarvan nog niet veel aantrekt.

Bij toenemende vermeerdering van bevolking kunnen ech. ter ook kleinere gemeenten soms vrij plotseling het grond vraagstuk zien oprijzen, bijvoorbeeld bij vestiging van industrie, aansluiting aan een spoorwegnet, enz.

Het is dan zeker gewenscht, dat men op dergelijke gebeurlijkheden eenigszins voorbereid is en althans eenig denkbeeld heeft van de in zulk een geval te volgen grondpolitiek. Aan de hand van het Jaarverslag over 1916 van de Rotterdamsche gezondheidscommissie geeft nu de heer van der Breggen een beknopt overzicht van de verschillende stelsels, die daarbij gevolgd kunnen worden. De practijk van die stelsels is nog jong, weliswaar, maar dit neemt niet weg, dat dit overzicht uitermate geschikt is om de belangstelling op te wekken voor een nog te veel verwaarloosde aangelegenheid van algemeen belang.

Het Uitbreidingsplan volgens de Woningwet is voorzeker ook als zoodanig te beschouwen. Daaromtrent merkt de schrijver, na nogmaals op het bouwverbod te zijn teruggekomen, zeer terecht op: „In gemeenten met meer dan 10.000 zielen is dus de uitbreiding der kom in goede banen te leiden, zoo men wil. Hoe staat het hiermede nu in kleinere gemeenten? Ook hier helaas over het algemeen groote stelselloosheid."

Gemeenten, die niet vallen in de termen, genoemd in art. 28—1 der Woningwet, kunnen desniettemin eveneens een uitbreidingsplan vaststellen en zelfs gemakkelijker, daar dit plan dan strikt genomen niet aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten is onderworpen. Als voorbeelden vinden wij hier o.a. aangehaald de gemeenten Breskens en Zwijndrecht. Er zijn nog wel meer voorbeelden, maar de verplichting bestaat voor de kleine gemeenten niet. Hoe de schrijver hierover denkt blijkt uit het volgende:

„Meer en meer wordt ingezien, hoe noodig het is dat § 6 der Woningwet (Uitbreiding van bebouwde kommen) gewijzigd wordt. In verband met het bovenstaande zal het duidelijk wezen, dat alle gemeenten bij de wet verplicht moeten worden om een plan van uitbreiding vast te stellen, terwijl ook zulke bepalingen in de wet opgenomen dienen te worden, dat te voorkomen is, dat een dergelijk uitbreidingsplan alleen op papier blijft staan."

„Zooals reeds opgemerkt is, hebben verschillende gemeenten een mooi of leelijk uitbreidingsplan in de raadzaal hangen, maar de uitbreiding van de kom geschiedt even stelselloos als vroeger zonder dat uitbreidingsplan."

Wij kunnen hier gevoeglijk onze boekbeschouwing eindigen met de conclusie, dat wij hier een geschrift voor ons hebben, dat bedoelt, de noodzakelijkheid van herziening der Woningwet in het licht te stellen, welk streven waardeering verdient; maar dat wat betreft de Bouw- en Woninghygiëne, waarover het, blijkens den titel, bedoelt te handelen, den lezer moet teleurstellen, hetgeen vooral jammer is, omdat wellicht daardoor het boekje bij vluchtige inzage door menigeen terzijde gelegd zal worden, alvorens hij genaderd is tot het lezenswaardig en behartigenswaardig gedeelte, waaruit wij hierboven een en ander aanhaalden.

Prijsvragen.

ADVIES VAN DE PERMANENTE PRIJSVRAAG. COMMISSIE AAN DE CONSTITUEERENDE VEREENIGINGEN.

Ter voldoening aan de bepaling vervat in Art. 37 der Algemeene Regelen voor Nationale Bouwkundige Prijsvragen, hebben wij de eer U in kennis te stellen, dat aan onze Commissie is voorgelegd geworden het programma eener door „De Centrale", Vereeniging tot bevordering van den bloei van Groningen uitgeschreven openbare prijsvraag voor een Paviljoen in het Stadspark te Groningen, met welk programma onze Commissie zich ten volle heeft vereenigd.

Wij noodigen U beleefd uit dit advies ter kennis van de leden Uwer Vereeniging te willen brengen.

Namens de Perm. Prijsvr.-Commissie:
P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
PAUL J. DE JONGH, Secretaris.

10 September 1917.

* * *

Wij lezen omtrent bovenbedoelde prijsvraag in de Prov. Gron. Courant:

Paviljoen in 't Stadspark.

„De Centrale", vereeniging tot bevordering van den bloei van Groningen, heeft een prijsvraag uitgeschreven met medeweten van het bestuur der Vereeniging „Het Stadspark" voor het ontwerpen van een Paviljoen in het Stadspark in aanleg te Groningen.

Het paviljoen is bestemd te zijn het centraal vereenigingsgebouw van het Stadspark. Het moet doorgaans dienst doen als algemeen toegankelijk koffie- en theehuis, doch het moet ook de gelegenheid aanbieden daarin concerten te geven, zoomede er vergaderingen en andere bijeenkomsten te houden. Bij geval van tentoonstellingen, wedstrijden of andere feestelijkheden op het Sportterrein te houden, moet het daarbij aangesloten, dienst kunnen doen als middelpunt van gezellig verkeer.

Het gebouw moet bevatten een zaal, groot pl.m. 450 M².

Zij moet in verband hiermede, voorzien zijn van een orkest of podium ter grootte van pl.m. 30 M². Deze grootte kan aangenomen worden begrepen te zijn in de grootte voor de geheele zaal aangegeven. De zaal moet worden voorzien van galerijen ter oppervlakte van pl.m. 170 M².

Bij het ontwerp moet voorts op het volgende worden gelet: Het gebouw is in hoofdzaak bestemd voor gebruik in den zomer.

Voor verwarming in den winter moet gerekend worden op kachels. Voor de groote zaal is vorstvrijhouding door kachelverwarming voldoende te rekenen.

De kosten voor de uitvoering van den bouw zullen exclusief directiekosten, een bedrag groot f 70.000 niet te boven mogen gaan.

De ingekomen plannen zullen beoordeeld worden door een jury, bestaande uit de heeren: W. Kromhout, architect te Rotterdam; J. A. Mulock Houwer, directeur der gemeentewerken te Groningen; J. E. Scholten, voorzitter van de vereeniging „Het Stadspark", Leonard A. Springer, tuinarchitect te Haarlem, ontwerper van het Park, J. Verheul Dzn., architect te Rotterdam.

Deze jury neemt zich voor alleen in pleno uitspraak te doen.

Er worden uitgeloofd: een eerste prijs groot f 1200; een tweede à f 500 en een derde à f 300.

De plannen moeten ingeleverd worden aan het adres van den heer P. H. Pfeiffer, Anna Paulownastraat 55 alhier vóór of op den 22 December 1917.

Alle ontwerpen met bijbehoorende stukken zullen in de zaal van „Pictura" gedurende ten minste een week worden tentoongesteld. Inlichtingen worden verstrekt door den heer J. A. Mulock Houwer, adres Hooge der A 9a alhier, in zijn kwaliteit als lid van het bestuur van „De Centrale". De sluitingsdatum voor het vragen dier inlichtingen worden bepaald op 20 October 1917.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 36. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Verslag van de Schoonheidscommissie te Amsterdam over het tijdperk 1 Juli 1915—31 December 1916.
Boekaankondiging.
Club Haagsche Leden A. et A.

DE BOUWWERELD No. 36. Bataafsche nederzettingen.
Het Koninklijk Weeshuis te Buren, arch. C. B. Posthumus Meyjes, met afbeeldingen en losse plaat.
Restaureeren, door A. W. Weissman (Slot).
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.

DE INGENIEUR No. 36. Beraadslaging en stemming over de motie van het lid G. J. J. Verdam, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van 14 Juli 1917.
De Cosφ in de installatie-voorschriften der Nederlandsche electrische centrales, door ir. J. C. G. van Wijk, met afbeeldingen.
Ingezonden Stukken. Grijze boekjes. Aan de leden van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door J. H. Beucker Andreae. — De Vereeniging van Waterstaats-Ingenieurs in Ned. Indië en de adviezen der Havencommissie, door het Bestuur van de Vereeniging v. W. I. i. N. I. — De economische opleiding aan de Technische Hoogeschool, door B. Bölger Cand. w. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) **No. 36.** Aan het werk! — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Aank. van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Ingezonden. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 36. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Een meerwerk-rekening.
Enige cijfers uit de Vakbeweging der arbeiders.

Varia.

DE WEDEROPBOUW VAN YPEREN.

De Belgische architect Huib Hoste schrijft in „Vrij België" over den wederopbouw van België. In het jongste nummer heeft hij het over Yperen in het bijzonder:

Wanneer wij — aldus de heer Hoste — nagaan op welke manier Yperen kan herbouwd worden, dan veronderstellen wij eerst en vooral, dat het noodig geacht wordt Yperen en de omliggende dorpen op dezelfde plaats te doen verrijzen. Er zal dus in de meeste gevallen behoefte

ontstaan om de wegen, welke van Yperen naar de omliggende steden leiden, niet als dusdanige verbinding op de meest doelmatige wijze op te zetten, maar om ze, zooals het nu is langs de voornaamste dorpen van den omtrek aan te leggen. De toestand voor wat de richting der wegen betreft, zal ongeveer de oude blijven. Ik zeg: wat de richting betreft, want de inrichting dier wegen was, gezien de moderne verkeersmiddelen, alles behalve voortreffelijk. Wie herinnert zich het Ypersche gedeelte niet van den grooten weg Rijsel—Ostende; het gedeelte Moenerpoort—Groote Markt was bijzonder gevaarlijk.

Yperen was het kruispunt van een heel stel groote wegen. Zij kwamen van de richtingen Meenen, Waasten, Belle, Poperinghe, Veurne, West-Roosbeke en vereenigden zich, afzonderlijk of te niet, op de Groote Markt. Aangelegd volgens de noodwendigheden van een veel minder druk verkeer dan het huidige, kwamen de mondingen dier wegen het stadsbeeld van het marktplein niet ten schade. De vorm zelf van het plein hielp daar ten anderen bijzonder veel aan mede: als hoorende tot een tijd van uitgebreiden handel, was de markt uitgestrekt; tusschen de verschillende straten bestonden er bijgevolg lange wanden, die een gesloten geheel hielpen vormen. De onregelmatige marktvorm — een van twee in elkaar loopende pleinen, was voordeelig voor die sterke doorbreking, en de rustige uitgestrekte Hallegevel deed duidelijk zijn kalmeerenden invloed gelden.

Moeten nu die verschillende wegen volgens de moderne eischen aangelegd worden — en dit lijdt geen twijfel — en zich op een punt, — de Groote Markt, zijnde het hart van de stad — vervoegen, dan zal men niet meer een plein, maar een kruispunt, een carrefour bekomen. Dit wenscht, geloof ik, niemand. Gezien het aantal inwoners schijnt Yperen aangewezen om een stad te blijven met één centrum, waarvan het stadhuis, de bijzonderste kerk, het postkantoor en het gerechtshof zullen de hoofdmonumenten zijn.

Stedenbouwkundig gesproken is het goed enkele monumenten — let wel op, ik zeg niet alle monumenten — te groepeeren: zoo is er vast een stadsgedeelte, dat een bepaald karakter krijgt, zoo ontstaat er een kwartier, een buurt, en men weet dat het een der groote moderne beginselen is, dat een stad niet moet bestaan uit naast elkaar gebouwde huizen, maar uit verschillende kwartieren, die zooveel mogelijk elk een eigen uitzicht vertoonen. Wij hebben er dus al vast een, dat het idée van hoogere gemeenschap vertegenwoordigt: het gemeentelijk leven is er bijeengebracht; optochten zullen het stadhuis ten doel hebben; processies komen van of gaan naar de hoofdkerk; de wekelijksche markt brengt er een eigenaardig, zij het ook tijdelijk verkeer, al kan de markt ook op een ander plein, in een andere buurt gebeuren.

Een dergelijk stadscentrum is modern, niet omdat het een gevolg van onzen tijd is, maar omdat het nu evenzeer als vroeger een noodwendigheid blijkt te zijn. Evenals het oude, zal het nieuwe Yperen dus zeker en vast een dergelijk kwartier hebben, een kwartier dat men dus als men wil, direct uit de traditie, uit het vroegere Yperen, zal kunnen afleiden.

Zal het nu noodig blijken of nuttig, het zooeven aangegeven beginsel door te drijven, en, van de traditie afziende, de overige deelen der stad in wel bepaalde buurten te verdeelen? Ik geloof van wel. Yperen was een oude met vestingen ombouwde stad. Het was destijds natuurlijk, dat de menschen zooveel als het maar kon, binnen die vesting onderdak zochten: daar waren zij toch betrekkelijk veilig. Het was nog natuurlijk, dat toen de vestingmuren afgebroken werden, de Yperlingen de bestaande huizen bleven bewonen. Waarom dan niet? Maar het is even natuurlijk, dat, nu Yperen volkomen gehavend is, en heelemaal moet heropgebouwd worden, vele menschen zich niet zullen vergenoegen, met een woning zooals ze vroeger hadden. Waarom zou een dokter, een advocaat, een bediende en wie weet ik al meer nog een huisje gaan bewonen met een tuin van twee vierkante meters, in een nauw straatje? Het is hun voldoende, dat zij niet te ver van hun werk verwijderd zijn, of dat hun cliënteel ze gemakkelijk weten te vinden. Verder wenschen zij een zoo prettige woning mogelijk. Als ik maar even overdenk hoe aan de eene zijde vele woningen ellendig zijn, hoe aan de andere zijde vele opofferingen gedaan worden voor den woningbouw, en pogingen in het werk gesteld om de weerspannigen hun ongezonde krotten te doen verlaten, dan heb ik geen enkele beweegreden als tegenstelling te doen gelden. Waarom zou men ten anderen hetgene het gevolg was van een historisch proces, kunstmatig — dus zonder doel noch zin — herbouwen? Wie denkt dat dit wel gebeuren moet verzoek ik vriendelijk doch dringend het te zeggen, met de redenen die hem tot dit besluit brengen. „Vrij België" stelt voorzeker voor dergelijke gedachtenwisseling wat ruimte beschikbaar.

In het centrum bevinden zich naast bovengenoemde gebouwen allerlei zaken; naast de hoogere schoonheid der monumenten vindt men er dus ook het prettige leven der winkelstraten.

Van een handelsbuurt met een beurs en groote kantoorlokalen is er geen sprake voor een stad zooals Yperen; wel van een kwartier waar goedkoope terreinen voor de nijverheid zullen beschikbaar zijn; de aangewezen plaats er voor ligt natuurlijk in de nabijheid van spoor- en waterwegen en daarbij nog zoodanig, dat de wind rook en allerlei gassen niet over de stad drijft. De arbeiderswijk mag niet te ver afgezonderd zijn noch van de fabrieksterreinen noch van het centrum.

Wat hoeft er nog meer? Een buurt met goedkoope woningen voor mindere ambtenaren en dergelijke; een paar ruime, flink beplante straten met aaneengesloten bebouwing voor de echte liefhebbers van de eigenlijke stadswoning, en verder open bebouwde gedeelten, d. i. villaparken.

Natuurlijk krijgt elke wijk zijn noodige winkels, scholen, kerken, politiekantoren enz.

De groote verkeerswegen, waarover wij het hooger hadden, zijn de aangewezen scheidingen tusschen de verschillende buurten. Ten einde de rustige villa-parken van dergelijke wegen vrij te houden en met het oog op de gewenschte geslotenheid van het middenplein (het kruispunt), kan men buiten de stad verschillende dier wegen in elkaar laten loopen, of nog beter kan men ze allen laten uitkomen op een ringlaan (boulevard, circulaire of ceinture). Het snelle buitensteedsch verkeer kan dan langs die ringlaan geschieden zonder dat eenig stadsgedeelte daardoor onveilig wordt, terwijl minder breede straten deze baan met het centrum zullen verbinden.

— Maar, zal wellicht iemand opwerpen, dit is de opzet van gelijk welke nieuwe stad, maar niet in het bijzonder van Yperen. Waar blijft het Ypersche karakter?

Het Ypersche karakter was er een van bijna ongerepte schoonheid. Wij knielden er in aanbidding voor neer en zouden niet geduld hebben, dat een heiligschennende hand ze zou aanroeren.

Maar de overmacht kwam en het Ypersche karakter is er een van dood, van ontzettende wee en oorlogsgeraas. De oude Ypersche schoonheid is dood en niemand kan ze doen herleven.

Het karakter van het nieuwe Yperen zal zijn wat de kunde der bouwmeesters zal weten uit te werken met den steun van een welwillende, goedingelichte overheid van kunstminnende opdrachtgevers. Dit is de toekomst en die kan ik niet voorspellen.

— En de oude gebouwen van Yperen?

Ja, ik weet het wel, zoolang er zullen menschen zijn, die zoo weinig kunstgevoel hebben dat zij geen verschil zien tusschen een oud gebouw en het namaaksel er van, even lang stelt men zich bloot een vloed van scheldwoorden te krijgen als wanneer men verklaart, dat het slecht is verdwenen architectuur weer op te bouwen. Op die scheldwoorden weet ik maar iets te antwoorden: ik heb de hallen van Yperen meer bestudeerd dan het meerendeel van dezen die ze nu herbouwd willen; al waren verschillende deelen er van flink herseld geweest, heb ik de Halle aanbeden als een der mooiste gebouwen van België. Hun, die nu dien architectuurgod, door een valschen god, een afgod willen vervangen, roep ik toe, dat zij zelf de heiligschenners zijn. Omdat wij de schoonheid der Halle verstaan en genoten hebben, willen wij met een afgietsel er van geen genoegen nemen!

Als wij de zaak nuchter en practisch overwegen, moeten wij tot hetzelfde besluit komen. De Halle bewaarden wij zorgvuldig als symbool van vroegere glorie; practisch echter diende zij bijna tot niets. Een gedeelte er van was ingericht als stadhuis; een stuk van een benedenvleugel diende eens in de week als markt; een vleugel van de verdieping werd wel eens gebruikt voor een concert, een prijsuitdeeling, een volksbanket. Zouden wij het durven wagen, in de financieele moeilijke omstandigheden, die op den oorlog zullen volgen, ontzaggelijke sommen uit te geven voor het optrekken van een gebouw, dat geen practisch doel meer heeft en als kunst een misbaksel zal zijn en een bewijs van onmacht? Wie neemt het op zich?

Wij zijn zeker idealisten, en wij hebben er steeds veel voor over gehad om ons ideaal te benaderen. Maar wij willen een houvast hebben. De roem van Yperen's oude schoonheid, de herdenking van den tegenwoordigen heldenmoed onzer jongens, eischt meer dan een namaak. Een monument moet er te Yperen verrijzen, dat van dit alles het levende symbool zal zijn. En ik denk hier niet aan een of andere figuur op een voetstuk midden in een bloemenperkje! Yperen zal een nationale bedevaartplaats worden en het stadhuis moet een waardige ontvangstplaats der pelgrims zijn: het nieuwe stadhuis zal het oorlogsgedenkteeken worden; een hooge toren zal het heropbloeiende Vlaamsche Vlaanderen vertellen van de vroegere grootheid en van den tegenwoordigen moed en ellende. En ik beeld mij graag in voor dat nationale werk de mogelijkheid van een ieders medewerking ingeroepen door een nationale prijsvraag.

Yperen's kerken, zij waren gelijk de Halle overblijfselen van vroegere grootheid. Er waren er te veel. Men had St. Maarten, vroeger kloosterkerk, later kathedraal, nu parochiekerk; men had St. Pieter, St. Jacob, St. Nicolaas; men had verschillende kloosterkapellen ook voor de geloovigen toegankelijk. Men had die kerken, men gebruikte ze, men onderhield ze, en men was er trotsch op. Nu ze platgeschoten zijn gelijk de woonhuizen, die zij met hun hooge torens beschermden, zullen wij ze allen herbouwen? Zullen wij niet beter handelen indien wij alleenlijk deze kerken opbouwen welke wij nu zullen noodig hebben, maar dan even schoon of nog schooner dan hun voorgangers?

Hun, die over Yperen's herbouw zullen te beslissen hebben, mag een groote voorzichtigheid en onbevooroordeeldheid niet ontbreken. Zij, die het geluk zullen hebben er de hand aan het werk te mogen slaan, mogen de oude schoonheid van Yperen nooit uit het oog verliezen om de lessen, die ze bevat voor het opbouwen van een nieuwe schoone koningin van Zuid-Vlaanderen.

TWEEDE NEDERLANDSCHE JAARBEURS TE UTRECHT 27 FEBRUARI — 11 MAART 1918.

De Raad van Beheer der Vereeniging tot het houden van Jaarbeurzen in Nederland heeft aan de Nederlandsche fabrikanten een circulaire toegezonden ter uitnoodiging om deel te nemen aan de tweede Nederlandsche Jaarbeurs te Utrecht.

Aan deze circulaire ontleenen wij het volgende:

De resultaten van de Eerste Nederlandsche Jaarbeurs, welke in het voorjaar 1917 te Utrecht gehouden is, zijn van zoo gunstigen aard geweest, dat op aandringen van tal van deelnemers nog tijdens den duur dier Jaarbeurs door het Algemeen Bestuur der Vereeniging aan onzen Raad van Beheer machtiging gegeven kon worden een Tweede Nederlandsche Jaarbeurs voor te bereiden. Niet alleen heeft het aantal deelnemers aan de Eerste Jaarbeurs (690) de aanvankelijke verwachtingen verre overtroffen, niet alleen was het bezoek van handeldrijvenden en belangstellenden buitengewoon groot (circa 10.000 bezoekers per dag), maar ook ter Jaarbeurze aangeknoopte relaties en tot stand gekomen zaken hebben duidelijk aangetoond, dat de Eerste Nederlandsche Jaarbeurs niet slechts als propagandamiddel voor het „Nederlandsch fabrikaat" doch ook als handelsinstituut volkomen geslaagd mag heeten.

Van de 690 deelnemers hebben 491 de vertrouwelijke circulaire van den Voorzitter betreffende de hoegrootheid van den omzet beantwoord; 155 van de 491 in deze voege, dat zij principieel bezwaar hadden het bedrag van hun omzet te noemen of mededeelen, dat zij geen zaken gedaan hadden, hetzij, omdat zij verplicht waren hun product ter beschikking van de Regeering te houden, hetzij wegens absoluut gebrek aan grondstoffen, hetzij omdat zij met hun deelneming aan de Beurs slechts reclame beoogden. Van de 346 deelnemers, die het bedrag van hun omzet ter Eerste Jaarbeurze hebben opgegeven, beloopt dit in totaal bijna zeven millioen gulden. En al is het waar, dat het aldus verkregen cijfer allerminst is aan te merken als een deugdelijken maatstaf, waarnaar het nut eener Jaarbeurs is af te meten, het geeft toch eenig denkbeeld van de Beurs als handelsinstituut. En aldus opgevat, stemt een omzet van bijna zeven millioen gulden voor 346 deelnemers in dezen voor industrie en handel zóó moeilijken tijd, alleszins tot tevredenheid.

Het is dan ook verklaarbaar, dat zich van de 690 deelnemers aan de Eerste, reeds dadelijk 500 voor deelneming aan de Tweede Jaarbeurs hebben aangemeld. Deze 500 oude deelnemers schreven voorloopig reeds in voor ruim 700 monsterkamers, terwijl de Eerste Jaarbeurs in het geheel slechts 450 monsterkamers telde. De Tweede Jaarbeurs zal derhalve, vermits natuurlijk gerekend moet worden op deelneming van tal van nieuwe industrieën, hoogstwaarschijnlijk den dubbelen omvang der Eerste Beurs hebben.

Alvorens de inschrijving voor de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs verder open te stellen heeft de Raad van Beheer zich door een uitgebreid onderzoek op de hoogte gesteld van de ervaringen, wenschen en aanmerkingen der deelnemers aan de Eerste Jaarbeurs, teneinde met deze ondervindingen zooveel mogelijk rekening te kunnen houden bij de voorbereiding van de volgende.

Uit de resultaten van dat onderzoek is gebleken, dat verreweg het meerendeel der deelnemers het nationaal karakter der Beurs althans de eerstvolgende jaren wenschte te behouden. In overeenstemming hiermede zal dan ook de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs wederom een nationale zijn, in dien zin, dat alleen ter verhandeling zullen worden toegelaten Nederlandsche fabrikaten en producten, waaronder verstaan worden fabrikaten en producten, die in Nederland of zijn Koloniën zijn vervaardigd of voortgebracht of aldaar eene bewerking hebben ondergaan, waardoor zij, naar het oordeel van den Raad van Beheer, redelijkerwijs tot Nederlandsche voortbrengselen kunnen gerekend worden.

Een eveneens overgroote meerderheid der deelnemers —

356 van de 442 binnengekomen antwoorden — gaf de voorkeur aan Utrecht als plaats waar de tweede Jaarbeurs zou moeten gehouden worden, terwijl, wat het tijdstip en den duur der beurs betreft, ook vrij algemeen de wenschelijkheid te kennen werd gegeven om gedurende een tweetal weken weder op ongeveer denzelfden tijd als de eerste maal (einde Februari-begin Maart), de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs te houden.

In overeenstemming derhalve met de wenschen van verreweg de meeste deelnemers aan de vorige Jaarbeurs heeft het algemeen Bestuur thans definitief besloten, de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs te houden te Utrecht van 27 Februari tot 11 Maart 1918.

Terreinen. Voor de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs zal de Raad van Beheer waarschijnlijk de beschikking verkrijgen, niet alleen over de terreinen, welke op zoo uitnemende wijze plaatsruimte verschaft hebben aan de Eerste Beurs, n.l. het Vredenburg en het Janskerkhof, maar tevens over het, tusschen deze beide pleinen gelegen, marktterrein de Neude, over het in de onmiddellijke omgeving gelegen Lucas Bolwerk, en voorts over den ruin van het Park Tivoli en het daartegenover gelegen terrein van de Ambachtsschool. De Maliebaan blijft dan nog als reserve-terrein beschikbaar.

Indien over al deze terreinen, waarvan de uiterste punten slechts 10 minuten gaans van elkander verwijderd en onderling door tramlijnen verbonden zijn, de beschikking verkregen kan worden, zal er, met inachtneming van de gerechte wenschen omtrent de plaatsverdeeling, voor meer dan 1200 deelnemende industrieën plaats zijn.

Inrichting. Evenals de eerste maal worden ter beschikking gesteld: a. monsterkamers, ter grootte van 4 bij 4 meter; b. halve monsterkamers, ter grootte van 4 bij 2 meter; c. tafelvlakten met achterwand (stands); d. open ruimten.

De technische inrichting der Tweede Jaarbeurs zal ook verder, behoudens verschillende verbeteringen, in groote trekken dezelfde zijn als van de Eerste. De gehouden enquête heeft aangetoond, dat daarin over het algemeen geen verandering wordt gewenscht. Voor zoover de gebleken behoefte aan grootere ruimte in de monsterkamers aangaat, kan daarin door de deelnemers zelve voorzien worden, door het huren van meerdere aan elkaar grenzende monsterkamers, waardoor ruimten van 4 bij 8, 4 bij 12, 8 bij 8 M. enz. kunnen worden verkregen.

Bij de Tweede Jaarbeurs zullen de monsterkamers dus wederom gedeeltelijk in de open lucht als tijdelijke gebouwenreeksen groepsgewijze, naar de verschillende takken van industrie, worden geplaatst, gedeeltelijk in gebouwen worden ondergebracht, terwijl de „stands", evenals bij de Eerste Beurs, in de bestaande marktgebouwen en speciaal daarvoor op te richten gebouwen zullen worden opgesteld. De inrichting van het inwendige der monsterkamers zal ook weder geheel aan de deelnemers worden overgelaten, terwijl op soortgelijke wijze over electriciteit, gas en waterleiding op nader vast te stellen, gunstige voorwaarden zal kunnen worden beschikt.

Huurprijs. Aangezien bij de Eerste Jaarbeurs gebleken is, dat de kosten der gebouwen, monsterkamers, reclame, personeel, enz. bij lange na niet zijn gedekt door de toen geldende huurprijzen, heeft het Algemeen Bestuur, mede met het oog op de thans nog veel hoogere inrichtings- en exploitatiekosten, zich genoodzaakt gezien voor de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs de huurprijzen te verhoogen en wel te stellen op: f 350.— per geheele monsterkamer, f 200.— per halve monsterkamer, f 35.— per strekkenden meter tafelvlakte (stand), f 20.— per vierkanten meter open ruimte (d.w.z. een ruimte in de open lucht zonder afdak of ander gebouwtje, ter opstelling b.v. van een klokkenspel, tuinmeubelen, een partij steenen, e. d.).

Bovengenoemde prijzen blijven slechts geldig voor hen, die inschrijven vóór 1 October 1917, op welken datum de inschrijving zal worden gesloten en met de indeeling der deelnemers een aanvang zal worden gemaakt. Na 1 October 1917 zullen niet alleen de huurprijzen verdubbeld worden, maar de later komende deelnemers zullen, voor zoover de Raad van Beheer dan nog monsterkamers en tafelvlakten (stands) beschikbaar zal kunnen stellen, geenerlei aanspraak kunnen doen gelden op plaatsing in de groep, waartoe zij, naar den aard hunner industrie, behooren.

Over het bedrag van de huur der monsterkamers, „stands" en open ruimten zal per 1 October 1917 worden beschikt. Voor hen, die na 1 October 1917 hebben ingeschreven, zal dit geschieden 8 dagen nadat hun inschrijving is aangenomen.

Voor het bekomen van nadere inlichtingen — mondelinge of schriftelijke — wende men zich tot het Secretariaat, dat voorloopig nog gevestigd blijft ten Stadhuize te Utrecht, kamer No. 26, Telefoon No. 1283.

VERBETERING VAN LANGZAAMBINDENDE MORTELS.

Ir. P. F. van der Wallen schrijft in de Ingenieur:

Een groot nadeel van de bij ons te lande gebruikelijke trasmortels is de langzame verharding. In den zomer kan daardoor ontijdige verdamping van het mortelwater plaats vinden, in den winter stuk vriezen.

Zoekende naar middelen om hierin verbetering te brengen bleek mij dat men, door aan een langzaam werkend hydraulisch bindmiddel ± 20 pct. van zijn gewicht ongebluschte kalk toe te voegen, een bindmiddel verkrijgt dat een bindtijd heeft van slechts ± 3 uren, waarvan de vastheid tegenover die der oorspronkelijke stof met ± 50 pct. is verhoogd, dat zich tegenover zomerhitte en matige vorst indifferent gedraagt en dat — hoe vreemd het ook moge schijnen — bij de verharding geen vrije kalk afscheidt.

Waarop deze eigenaardige werking van de ongebluschte kalk berust is niet met zekerheid te zeggen: bij het zoeken naar een verklaring betreedt men het gebied der hypothesen, en dit valt buiten het kader van deze mededeeling.

Het spreekt vanzelf dat het noodig is de stoffen goed dooreen te malen, teneinde ophooping van ongebluschte kalkdeeltjes te voorkomen.

Tot nu toe stond aan de fabricage (waarvoor door mij octrooi is aangevraagd) een bezwaar in den weg, n.l. de verpakking. Jute zakken zijn niet voldoende vochtwerend om te voorkomen dat de kalk langzaam gaat blusschen. De oorlog bracht echter de papieren zakken op den voorgrond en deze bleken voldoende dicht.

Zij het ook dat cement thans in voldoende hoeveelheid te krijgen is, het kan weer anders worden en dan zou het hier beschreven materiaal uitkomst kunnen bieden.

Gemengd Nieuws.

Hardsteen uit België.

De invoer van hardsteen uit België staat reeds geruimen tijd zoo goed als stil en ondanks alle stappen, die de importeurs bij ons ministerie zoowel als bij het Duitsche gouvernement deden (zelfs werd door hen toegegeven om het niet geringe uitvoerrecht van 51 pCt. te betalen) komt er, uitgenomen een enkel partijtje, niets meer ons land binnen.

Bovendien wordt niet anders gecontracteerd dan met levering aan de groef, daar de vrachtprijzen moeilijk te berekenen zijn en zich, in verband met het transport, allerlei vroeger ongekende moeilijkheden voordoen.

Wanneer niet zeer spoedig aan dezen toestand een eind komt, moeten bijna alle steenhouwerijen in het land het werk stop zetten, waardoor, en nu dus niet door het steenkolengebrek, weer enkele duizenden arbeiders werkeloos worden.

Cementfabrieken in Indië.

Men seint uit Batavia aan de N. R. Ct.:

Er heeft zich een syndicaat gevormd voor de oprichting van twee cementfabrieken. Het kapitaal bedraagt voorloopig f 86000. De werkzaamheden zullen een aanvang nemen zoodra de ingenieur De Steurs van een reis in Amerika is teruggekeerd. De firma Neuman en Co., te Batavia, zal zich met de directie der zaak belasten. Een der fabrieken wordt gevestigd te Tjibadah (res. Preanger Reg.) en een in Midden-Java.

De hoogovens.

Zooals men weet, schrijft de Limb. K., zijn er, sinds het landgoed Ter Worm (280 H.A. groot) onder de gemeente Voerendaal in handen van de mijn Oranje-Nassau gekomen is, door een buitenlandsche hoogovenmaatschappij stappen gedaan om het kasteel Cortenbach met bijbehoorend terrein (106 H.A.) te verwerven.

Sinds hoorde men niet veel meer van deze zaak. Thans echter vernemen we, dat ook van den kant der Staatsmijnen geneigdheid betoond wordt om zich den eigendom van laatstgenoemde bezitting te verwerven. Misschien is het al te gewaagd hieruit af te leiden, dat onze regeering afgezien heeft van het oorspronkelijk plan om een hoogovenwerk nabij de monding van den Nieuwen Waterweg aan te leggen en thans de voorkeur aan Zuid-Limburg geeft.

Of het perceel in handen van een dezer beide gegadigden zal komen, blijft intusschen onzeker, daar we reden hebben om aan te nemen, dat laatstelijk ook nog door een derde maatschappij op het kasteel Cortenbach c.a. gereflecteerd werd.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter in Algemeenen Dienst bij den Provincialen Waterstaat van Noord-Holland, standplaats Haarlem. Jaarwedde f 1600, klimmend tot f 2800. Voorloopig tijdelijk. Diploma Rijkswaterstaat en Waterb. Ambtenaar Zeeland gewenscht. Gezegeld verzoekschrift, enz., aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, voor 19 September 1917 te richten aan den Hoofdingenieur, Nieuwe Gracht 17, Haarlem. (1)

— 2 Adjunct-Ingenieurs, bij den Provincialen Waterstaat van Noord-Holland, standplaats Haarlem. Jaarwedde f 1500, klimmend tot f 2500. Aanstelling voorloopig tijdelijk. Gezegeld verzoekschrift, enz., aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, voor 19 September 1917 te richten aan den Hoofdingenieur, Nieuwe Gracht 17, Haarlem. (1)

— Twee Bouwkundige Opzichters, op Architectenbureau te Amsterdam, voor werken in de provincie Groningen, zelfstandig kunnende werken. Uitvoerige brieven lett. M. L. aan Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam. (1)

PRIJSVRAAG.

«De Centrale», Vereeniging tot bevordering van den bloei van Groningen schrijft uit een **Prijsvraag**, waartoe worden toegelaten alle Nederlandsche Architecten en alle Architecten in Nederland woonachtig voor het ontwerpen van een

PAVILJOEN

in het Stadspark in aanleg te Groningen.

Er wordt hiertoe uitgeloofd:
een eerste prijs, groot f 1200,
een tweede prijs, groot f 500,
en een derde prijs, groot f 300.

Het programma is verkrijgbaar tegen betaling van f 1, bij de Erven B. VAN DER KAMP, Boekhandel te Groningen.

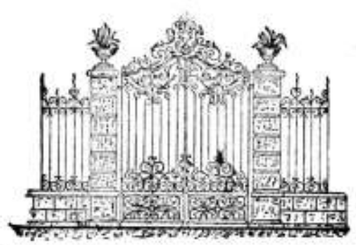
Het Bestuur:
J. E. SCHOLTEN, Voorzitter.
J. A. SCHUTTER, Secretaris.

DE OPMERKER
OUDSTE BOUWKUNDIG WEEKBLAD IN NEDERLAND

ABONNEERT U HIEROP

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KVANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 22 SEPTEMBER 1917. No. 38

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brieven van Piet van Diever.

Amice Redacteur!

Onlangs sprak ik een van mijn Haagsche kennissen en die heeft mij een tafereel opgehangen van de tegenwoordige levenswijze in de Residentie, waardoor ik tot dankbaarheid gestemd werd over het feit, dat ik thans sedert jaren plattelander ben, want van zeer veel dingen, waarover ik die kennis hoorde klagen, heb ik hier nog absoluut geen last gehad. Van de gasrantsoeneering trekt zich hier niemand iets aan; wel is er over het petroleumgebrek gemopperd, maar de lui gaan hier 's avonds niet laat naar bed en voeren 's avonds voor het naar bed gaan, niet veel meer uit, waar zij licht bij noodig hebben; zij kunnen het dan best met een kaarsje, vetpitje of olielampje af, maar ik heb altijd nog van die stadsgewoonten, waaronder ook behoort, dat ik zelden voor middernacht, na het volbrengen van mijn dagtaak, het moede hoofd ter ruste leg. Ik heb mij dan ook een carbid. lamp aangeschaft, die mooi licht geeft, maar nog wennen moet in mijn interieur, waarin mijn trouwe petroleumlamp een veel gezelliger effect maakt. Mijn hospita heeft mij tot heden altijd nog petroleum verschaft; hoe 't mensch eraan kwam mag Joost weten, maar zij had ze. Verleden week kwam zij echter, met een heel bedenkelijk gezicht, met de boodschap, dat de bron begon op te drogen en toen moest ik wel maatregelen nemen. Voor andere dingen is het voor. eerst nog niet noodig. Hoe ze het hem leveren, is mij een raadsel, maar de lui hebben hier nog voorraad van alles, wat zij noodig hebben, of weten er ten minste aan te komen. Wel klagen ze over duurte, maar dit is nu eenmaal op de heele wereld het geval. Daar begin je zoo langzamerhand aan gewoon te raken. Ik hoor evenwel, dat jelui daar in Den Haag in zak en assche zit in het vooruitzicht, van den winter in kou en duisternis te moeten zitten. Mijn hospita heeft mij laatst de brandstoffenprovisie in de schuur laten zien; daarmede zijn wij, zou ik zeggen, wel voor twee winters geborgen. Gij ziet dus, dat ik hier de zorgen niet ken, waarmee de Hagenaars gekweld worden. Van beperking in de straatverlichting bijvoorbeeld, hebben wij hier ook al geen last, omdat er niets te beperken valt.

Toen men mij van al die Haagsche narigheid vertelde, schijn ik een ongeloovig gezicht te hebben gezet, zoodat mijn vriend genoodzaakt was, door voorbeelden aan te toonen, dat hij volstrekt geen overdreven voorstelling van zaken gaf, eer het tegendeel. Hij is getrouwd, en heeft een huishouden. Vroeger kon hij de zorg daarvoor geheel aan zijn vrouw overlaten; opzettelijk bemoeide hij er zich liever zoo min mogelijk mee, maar dat is heel anders geworden.

„Ik had nooit gedacht, zoo zei hij, dat ik nog eens zoo huishoudelijk zou worden, maar je komt er toe door zulke abominabele abnormale toestanden. Je kent het spreekwoord, waarin gezegd wordt, dat niets gemakkelijker is dan het halen van een broodje bij den bakker. Maar als ik je nu vertel, dat er laatst op een Zaterdagavond bij geen enkele bakker in Den Haag een broodje te krijgen was, al kwam je ook met een portefeuille vol broodkaarten".

„Ik heb het zelf ondervonden, anders zou ik het zelf niet hebben geloofd, trouwens al wat ik je vertel berust op eigen ervaring, want ik doe zelf geregeld een groot deel van de huishoudelijke boodschappen. Dit is verleden winter al begonnen, toen er gevochten moest worden, om aardappelen te krijgen. Ik mocht mijn vrouw en mijn dienstbode niet aan levensgevaar blootstellen en ben er dus zelf op uitgegaan.

En thans is het de gewoonste zaak van de wereld, dat men 's morgens alom gepensionneerde kolonels en hoofdambtenaren in grooten getale ziet uittrekken, gewapend met citybags, om te gaan fourageeren".

„Waarlijk, de taak is voor de huismoeders te zwaar geworden, en zij wordt nog met den dag moeilijker. Speenhoff heeft dit op zijn geestige en gevoelvolle wijze doen uitkomen in een heel mooi liedje, waarmede alle rechtgeaarde huisvaders wel moeten instemmen".

Ofschoon ik zelf geen huisvader ben, begon ik toch door deze en dergelijke mededeelingen, wat meer van den toestand te begrijpen, en zoo kwam ik langzamerhand tot het besef, dat het er veel van heeft, of de dingen zijn zoo ongeveer op den kop gezet. Drie jaren geleden bood nog de groote stad hare bewoners alle voordeelen en gemakken, door de moderne beschaving in het leven geroepen, in de ruimste mate en was het leven op het platteland, daarmede vergeleken, een voortdurend, armelijk behelpen, en thans is het groote stadsleven een aaneenschakeling van ongemakken en onaangename verrassingen in de gewoonste dingen, terwijl men op het platteland rustig zijn gewone levenswijze kan voortzetten, zich geen ontberingen van eenige beteekenis behoeft op te leggen en zich over den komenden winter in 't geheel niet ongerust behoeft te maken.

Ik wil wel gelooven, dat menig stedeling thans wenschen zou, rustig op het land te wonen en ik schrijf daaraan een groot deel van de belangstelling toe, die, naar ik verneem, overal in de groote steden veld wint, voor de tuinstadbeweging. De menschen denken zeker, dat, als zulk een tuinstad er maar landelijk uitziet, het wonen daar ook al de ongemakken van het stadsleven zal opheffen en al de genoegens van het landleven zal meebrengen, maar het wil mij voorkomen, dat velen in hun verwachtingen teleurgesteld zullen worden, indien zij niet tevens, wanneer zij naar een tuinstad verhuizen, hun levensmanier grondig herzien en wijzigen.

De tuinstad is een Engelsche uitvinding en de tuinstadbeweging hier te lande is, geloof ik, nog niet veel meer dan een navolging van de Engelsche mode. Zoo er werkelijk iets van die beweging wil terecht komen moet dat anders worden en de zaak ernstiger worden opgevat.

Om er goed over te kunnen oordeelen is het niet voldoende buiten- en binnenlandsche voorbeelden te bestudeeren en uit die studie iets te distilleeren, dat voor ons land passend kan worden geacht. Och, dat is niet zoo heel moeilijk. Daar is eigenlijk niets dan een beetje handigheid voor noodig en aan handigheid ontbreekt het onze architecten over het algemeen nogal niet. Dit blijkt al, hier en daar, waar zij zich gereed maken, of reeds bezig zijn, de tuinstadmode te exploiteeren. Ik misgun de collega's de voordeelen niet, die daaruit kunnen voortvloeien, maar wil alleen maar zeggen, dat het gevaar mij niet denkbeeldig lijkt, dat het met de tuinsteden evenzoo zal gaan als met de 'volkshuisvesting, namelijk dat de zaak van groot algemeen en sociaal belang een zaakje wordt voor enkelen, terwijl de gemeenschap voor lange jaren opgescheept blijft met de lasten en het doel ten slotte toch maar ten halve bereikt wordt.

In gedachte zie ik al aan uw gezicht, dat gij denkt, nu vervalt Piet weer in zijn gewone pessimistische overdrijving. Het kan zijn, dat ik overdrijf en te veel generaliseer, dat doe je allicht, als je je ergens aan ergert, en dat doe ik, niet zooveer nog aan dat jagen op kansen om wat te verdienen, door te profiteeren van de benarde omstandigheden, waarin de gemeenschap geraakt is, dan wel aan de onbedachtzaamheid en onbekookheid, waardoor de gemeenschap in het moeras geraakt is.

Misschien heeft de crisistijd, die wij thans doorleven, dit eene goede gevolg, dat de menschheid tot het besef komt, dat zij in de laatste jaren allerlei domme dingen gedaan heeft, of lijdelijk aangezien en toegelaten heeft, dat zij gedaan werden zonder aan de onafwendbare gevolgen te denken of althans met geringschatting daarvan. Daarvoor beginnen wij nu gestraft te worden op een heel hardhandige manier, want de natuur weet niet van clementie en wij hebben zeker niet anders verdiend.

Ik zal echter maar niet verder gaan op den weg van den boetprofeet en dit maar liever aan anderen overlaten. Het is anders wel verleidelijk dien weg te kiezen en men ziet dan ook de profeten bij dozijnen opstaan.

Daarbij herhaalt zich natuurlijk alweder de geschiedenis; er zijn er namelijk velen, die wartaal spreken, maar toch ook nu en dan een enkele, bij wien het gezond verstand niet heelemaal zoek geraakt schijnt. Men moet echter met alle profeten oppassen, dat men zich niet willoos laat medesleepen.

Zoo las ik dezer dagen in een der groote bladen een goed in elkaar gezet betoog, een soort van preekje, waarin op moreele gronden werd te velde getrokken tegen den wedijver, die het menschelijk leven vergiftigt. Het is waar, 's levens wedloop begint al heel vroeg, al bij de eerste opvoeding van het kind en op de lagere school. In ons geheele onderwijsstelsel is men erop uit den leerling aan te moedigen anderen voorbij te streven. Mooie cijfers te behalen wordt hem als het hoogste voorgespiegeld en dat gaat zoo voort in het practische leven. Anderen te overtreffen, een hooge positie te verwerven, een mooie carrière en naam te maken en zooveel geld te verdienen als men zelf wil, het wordt door de meerderheid beschouwd als het hoogste geluk en het mooiste wat te bereiken is.

En als men het dan bereikt heeft en het tijd geworden is om zich te laten begraven, dan wedijvert men nog met anderen in een mooie begrafenis, met veel bloemen, veel hooge hoeden, veel redevoeringen en na afloop wordt onder de hooge hoeden nog even de doopceel van den overledene gelicht en gewoonlijk daarbij de snedige opmerking gemaakt, dat ten slotte toch niemand onmisbaar is in de wereld. Maar of nu deze man aan het leven gehad heeft en anderen aan hem gehad hebben, wat zij bij een andere opvatting zouden kunnen hebben gehad, is een vraag, die wellicht slechts door een enkele gedaan wordt en dan meestal ontkennend beantwoord of in het midden gelaten moet worden.

In het midden gelaten, daar heb ik onwillekeurig een zwak punt, een weeke plek, aangeroerd in het hersengestel van het tegenwoordig levend geslacht.

Veel te veel wordt tegenwoordig in het midden gelaten, om 's vredeswil, en wellicht hebben zij geen ongelijk, die beweren, dat wij daardoor nu juist in den oorlog zitten. Men komt niet meer vierkant voor zijn meening uit, maar verkiest het, door de punten, waar het op aan komt, in het midden te laten, elkaar zoo'n beetje voor den gek te houden. Dit verschijnsel ziet men zoowel in groote als in kleinere zaken, zoowel in het openbare als in het particuliere leven.

Om een voorbeeld uit ons bouwkunstwereldje te noemen, daar heb je het verloop van den crisis in A. et A. Ik ben nog zoo dwaas geweest, de verwachting te koesteren, dat men in dat Genootschap elkander nu eindelijk eens klaren wijn zou schenken. Gij zult toegeven, dat het er wel naar uit begon te zien, bij de drukte, die voorafgegaan is aan het aftreden van het bestuur. En waar is alles op uitgeloopen? Gemakshalve heeft men zonder veel discussie het afgetreden bestuur maar herkozen en de brandende vraagstukken ..... in het midden gelaten. Het is wel je weg, om op te schieten, dunkt mij.

Mijn geloof aan brandende vraagstukken heeft door dit geval weer een leelijken schok gekregen, zoo zelfs, dat het brandstoffenvraagstuk mij nu maar een smeulend vraagstukje toeschijnt. Maar ik geef toe, dat ik mij vergissen kan.

Wij zijn er zoodanig aan gewoon geraakt, dat alles wordt overdreven en druktemakerij schijnt zoozeer overal bij te behooren, dat nu er zich dingen voordoen, waarover men zich misschien werkelijk bezorgd moet maken, menigeen moeite heeft, zich daarvan een goede voorstelling te vormen. Ik wil gaarne bekennen, dat dit met mij ook eenigszins het geval is en daarom laat ik maar liefst de kwestie .... in het midden.

Apropos, ik zou nog een ding vergeten, die laatste brief van Jan van Lekkerkerk heb ik nog niet beantwoord, omdat ik nog bezig ben met het ontcijferen. In zijn eenvoud lijkt mij dat nieuwe spelstelsel geniaal, maar wanneer ik er nu al moeite mee heb, vrees ik, dat het profanum vulgus, oftewel intellectueel proletendom, er heelemaal niets van zal snappen en dat het stelsel eerst gewaardeerd zal worden en in eere komen, wanneer de man, die 't uitdacht, tot de doode meesters zal behooren. Ik hoop, dat het nog lang zal duren eer dit het geval is niet alleen, omdat ik onze vriend een lang leven toewensch, maar ook, omdat ik nog verscheidene appeltjes met hem te schillen heb.

Gij zult dat wel gewaar worden, want hij zet onze correspondentie maar in de krant al zet ik er ook met dikke letters „vertrouwelijk" boven. Gelukkig ben ik, ook in vertrouwelijke brieven, niet gewoon, kwaad te spreken van mijn medemenschen. Dus 't hindert niet.

Met vele groeten,

Als steeds,

PIET VAN DIEVER.

18 September 1917.

Schoonheidscommissie te Amsterdam.

VERSLAG OVER HET TIJDPERK
1 JULI 1915—31 DECEMBER 1916.

Inleiding.

Hoewel het Reglement voor de Schoonheidscommissie met geen enkel woord rept over een door haar uit te brengen verslag van hare verrichtingen, meende de Commissie, dat het zijn nut kon hebben, de door haar in den loop van hare werkzaamheden opgedane ervaringen en de besluiten, waartoe die ervaringen haar brachten, te boek te stellen.

In dit eerste verslag weder uitvoerig in herinnering te brengen de gebeurtenissen en overwegingen, die tot de opheffing der oude z.g.n. „Schoonheidscommissie" en de instelling der nieuwe leidden, mag overbodig geacht worden. Genoeg zij het, te vermelden, dat bij besluit van den Gemeenteraad van 25 Februari 1915 besloten werd: in te stellen een commissie van advies, die den naam zou dragen van „Schoonheidscommissie", voor welke nieuwgeborene tegelijkertijd een reglement werd vastgesteld.

De taak van het nieuwe lichaam wordt in dit reglement als volgt omschreven: Burgemeester en Wethouders, op hun uitnoodiging, van advies te dienen:

a. omtrent gevelontwerpen van gebouwen, ten aanzien waarvan bij de uitgifte in erfpacht of bij den verkoop van gemeentelijke bouwterreinen en bij grond exploitatieregelingen is bepaald, dat de plannen aan de goedkeuring van Burgemeester en Wethouders zijn onderworpen;

b. bij de toepassing van die bepalingen der Bouwverordening, welke betrekking hebben op de handhaving of de bevordering van het stadsschoon, terwijl haar tevens de bevoegdheid werd gegeven, alle opmerkingen, welke zij in het belang van de handhaving of ter bevordering van het stadsschoon gewenscht acht, onder de aandacht van Burgemeester en Wethouders te brengen.

Op 1 Juli 1915 trad het reglement in werking, terwijl de Commissie op 5 Juli d. a. v. door den heer Wethouder voor de Publieke Werken ten Stadhuize werd geïnstalleerd.

Hoewel derhalve het hierna volgende verslag handelt over het tijdperk vanaf de geboorte der Commissie tot en met 31 December 1916, zoodat, strikt genomen, dit verslag geen aanspraak mag maken op den naam „jaarverslag", meent de Commissie niettemin gemakshalve dezen term te mogen bezigen en de eerste maanden van haar bestaan in te lijven bij het jaar 1916, vooral nu het overgroote deel der in het verslag te beschrijven verrichtingen heeft plaats gevonden in het jaar 1916, waarvan die eerste bestaansmaanden als de voorbereiding kunnen beschouwd worden.

Samenstelling der Commissie.

Bij haar optreden was de Commissie aldus samengesteld:

Leden: Jos. Th. J. Cuypers, B. J. Ouëndag, H. J. M. Walenkamp, aftredend 1 Juli 1917; F. W. M. Poggenbeek, J. F. Staal Jr., Paul J. de Jongh, aftredend 1 Juli 1919.

Plaatsvervangende leden: J. Gratama, J. H. de Groot, J. Ingenohl, aftredend 1 Juli 1917; J. W. Hanrath, P. Vorkink, H. G. Jansen, aftredend 1 Juli 1919.

Ambtshalve adviseerende leden: de Directeur der Publieke Werken en de Directeur van Bouw- en Woningtoezicht, of hunne plaatsvervangers.

Tot haar voorzitter koos de Commissie den heer Jos. Th. J. Cuypers, tot secretaris Mr. E. H. P. Rosenboom, den laatsten aanvankelijk tot 1 Juli 1916, later verlengd tot 1 Juli 1920.

Op 30 September 1915 nam de heer Cuypers, ten gevolge van een verschil van inzicht betreffende de aan kunstwerken te stellen eischen, zijn ontslag als lid der Commissie.

Op 12 November d. a. v. werd in zijn plaats door Burgemeester en Wethouders tot lid benoemd de heer J. Ingenohl, en in diens plaats tot plaatsvervangend lid de heer A. Moen.

De Commissie koos vervolgens tot haar voorzitter den heer J. Ingenohl.

Op 31 December 1916 was de Commissie derhalve aldus samengesteld: J. Ingenohl, voorzitter, F. W. M. Poggenbeek, B. J. Ouëndag, H. J. M. Walenkamp, J. F. Staal Jr., Paul J. de Jongh, leden, J. W. Hanrath, J. Gratama, J. H. de Groot, P. Vorkink, H. G. Jansen, A. Moen, plaatsvervangende leden, Directeur der Publieke Werken en Directeur van Bouw- en Woningtoezicht, adviseerende leden.

Vergaderingen.

Sedert haar optreden hield de Commissie 30 vergaderingen ter beoordeeling van ontwerpen, terwijl bovendien 8 maal door de Commissie in pleno werd vergaderd ter bespreking van onderwerpen van algemeenen aard.

Beoordeeld werden in totaal 223 nieuwe of gewijzigde ontwerpen en détailteekeningen.

Slechts in weinige gevallen kon het eerste ontwerp terstond worden goedgekeurd. Waar dit niet mogelijk bleek, werd de ontwerper door den secretaris mondeling in kennis gesteld van de bij de Commissie gerezen bezwaren en hem, zoo verbetering mogelijk was geoordeeld, aangewezen, welke veranderingen de Commissie noodig oordeelde; zoo verbetering niet mogelijk was geoordeeld, medegedeeld, waarom het ontwerp was afgekeurd, en in overweging gegeven, een ander ontwerp in te leveren. Gaf het ingediende ontwerp der Commissie den indruk, dat de gestelde taak de krachten van den ontwerper te boven ging, dan werd de bouwheer in overweging gegeven, zich te wenden tot een bevoegde kracht.

Over het algemeen heeft de Commissie niet te klagen over gebrek aan medewerking bij de ontwerpers of bouwheeren.

In verreweg de meeste gevallen werd aan de wenken der Commissie tot het aanbrengen van verbeteringen, het maken van nieuwe ontwerpen of het kiezen van een nieuwen ontwerper, aanstonds gevolg gegeven.

Zeer vaak echter ook bleek deze goede wil niet voldoende te zijn, om behoorlijke ontwerpen te verkrijgen. Bij haar arbeid deed de Commissie de, trouwens te verwachten, ervaring op, dat een groot deel van hen, die hun brood verdienen met het vervaardigen van bouwkundige ontwerpen, ten eenenmale niet in staat zijn, een ontwerp te leveren, dat zelfs aan slechts matige eischen voldoet.

Gewoonlijk wordt voor werken, door bouwondernemers te stichten, de keuze van den ontwerper bepaald door zijn goedkoopte, zijn plooibaarheid, zijn relatiën met financieele instellingen of leveranciers, of andere voor die ondernemers aantrekkelijke eigenschappen, doch in het overgroote deel der gevallen niet door zijn bouwkunstige bekwaamheid.

Deze ervaring gaf de Commissie aanleiding, zich op 29 December 1916 te wenden tot Burgemeester en Wethouders met een schrijven, waarin zij wees op het zeer negatieve resultaat van haar werkzaamheid, dat de stad wel is waar voor de verrijzing der allerergste wangedrochten bespaard is gebleven, doch waarmede niet verkregen is, dat de tenslotte toegelaten ontwerpen aan matige eischen van schoonheid voldoen.

De Commissie verklaarde zich met dit negatieve resultaat niet te kunnen tevreden stellen, doch het ook als haar taak te beschouwen, te bevorderen, dat de nieuwe bouwwerken aan positieve schoonheidseischen voldoen en daarom een nieuwe werkwijze te hebben overdacht, waarvan zij betere resultaten meende te mogen verwachten.

Deze werkwijze komt in het kort hierop neer, dat de Commissie, zoodra uit een ingediend ontwerp de onbevoegdheid des ontwerpers blijkt, niet, als tot dusver, zal volstaan met den bouwheer den raad te geven zich te wenden tot een niet bij name genoemde „bevoegde kracht", doch hem een zestal naar haar meening wèl bevoegde ontwerpers zal opgeven, uit welk zestal hij verplicht zal zijn, den nieuwen ontwerper te kiezen.

Dit zestal zal worden gevormd niet uit reeds gevestigde architecten, doch uit jonge bouwkundigen, die tot dusver nog niet in de gelegenheid waren, zelfstandig op te treden, doch bij de Commissie als artistiek-begaafden bekend zijn.

De bedoeling der Commissie was voorts, om, wanneer op deze wijze één uit het zestal met de opdracht is belast, hem voorloopig niet weder bij een ander geval in het nieuwe zestal op te nemen, doch dit telkenmale aan te vullen met versche krachten, opdat zooveel mogelijk alle beschikbare goede ontwerpers à tour de rôle in de gelegenheid zullen komen, hun talenten aan te wenden ten bate der schoonheid van Amsterdam.

De Commissie gaf haar twijfel te kennen, of het bestaande reglement haar de bevoegdheid gaf, deze werkwijze toe te passen.

Voor het geval Burgemeester en Wethouders van meening mochten zijn, dat zulks niet het geval is, verzocht de Commissie het College met aandrang, ten spoedigste te willen bevorderen, dat het reglement door den Gemeenteraad in dier voege wordt gewijzigd, dat de Commissie daaraan in den vervolge die bevoegdheid wèl kan ontleenen.

Het antwoord van Burgemeester en Wethouders op dit schrijven, dd. 29 December 1916, kan eerst in het volgend verslagjaar worden tegemoet gezien.

Enkele andere punten van algemeenen aard maakten herhaaldelijk onderwerpen van bespreking in de vergaderingen der Commissie uit, hetgeen er ten slotte toe leidde, dat zij zich te dier zake op 6 December 1915 met een uitvoerig schrijven tot Burgemeester en Wethouders wendde. In de eerste plaats wees de Commissie op de wenschelijkheid, ook alle ontwerpen, vervaardigd vanwege de Gemeente, aan haar oordeel te onderwerpen. Zij verklaarde dezen wensch voornamelijk te koesteren wegens het goede voorbeeld, dat daardoor de Gemeente aan de burgers zou geven, waardoor het gezag der Commissie naar buiten zou worden verhoogd, terwijl bovendien aldus een geleidelijke overgang zou worden geschapen tot de beoordeeling van alle ontwerpen, niet alleen van die, welke op erfpachtsgrond worden uitgevoerd, daar men vertrouwd zou geraken met het denkbeeld, dat niemand, ook de Overheid zelf niet, zijn eigendom behoort te bebouwen op een wijze, die uit aesthetisch oogpunt aanstoot geeft.

In de tweede plaats sprak de Commissie als haar meening uit, dat ook ontwerpen voor industrieele gebouwen regelmatig aan haar oordeel dienden te worden onderworpen, hetgeen tot dusver alleen geschiedt, voor zoover het betreft een aan die inrichtingen verbonden woning.

Waar dergelijke gebouwen vaak gesticht worden aan de grens der bebouwing, een overgang vormend tot het landelijk gedeelte der Gemeente en het van groote waarde is uit stedebouwkundig oogpunt dat deze overgang met zorg wordt tot stand gebracht, is een aesthetisch toezicht dubbel gewenscht, te meer, daar bij zoo velen nog het wanbegrip voorzit, dat bij industrieele gebouwen het uiterlijk een volkomen te verwaarloozen factor vormt.

In de derde plaats achtte de Commissie het gewenscht, dat ook uitbreidingsplannen, zoo mogelijk in een vroeg stadium, aan haar oordeel zouden worden onderworpen in welk verband zij tevens aandrong op het maken van een uitbreidingsplan voor „Groot-Amsterdam".

In antwoord op dit schrijven berichtten Burgemeester en Wethouders de Commissie, dat zij niet konden besluiten, steeds het oordeel der Commissie in te winnen over onderwerpen voor gemeentelijke bouwwerken, doch gaarne bereid waren zulks te doen in gevallen, waarin twijfel of verschil van meening bestond over het al of niet geslaagd zijn van het ontwerp.

Ook de wensch, over alle ontwerpen voor industrieele gebouwen, op erfpachts- of huurgrond te stichten, het oordeel der Schoonheidscommissie in te winnen, ontmoette bij Burgemeester en Wethouders bezwaar, doch een uitzondering zou gemaakt worden, voor die inrichtingen, welke op een dusdanig punt zouden worden opgericht, dat de omgeving door een bepaald gebouw ernstig in haar schoon zou kunnen worden bedreigd.

Ten slotte meenden Burgemeester en Wethouders niet te kunnen ingaan op den wensch der Commissie, ook over uitbreidingsplannen te worden gehoord, waarbij het College opmerkte, dat dergelijke ontwerpen gewoonlijk langen tijd vóór de behandeling in den Gemeenteraad gepubliceerd worden, zoodat de Commissie gelegenheid heeft, desgewenscht haar opmerkingen aan Burgemeester en Wethouders of aan den ontwerper te doen kennen.

In verband met deze laatste opmerking moge vermeld worden, dat de Commissie reeds vroeger aan Burgemeester en Wethouders als haar gevoelen had doen kennen, dat de De Lairessestraat zoo mogelijk aan beide zijden, doch in ieder geval aan één zijde, bebouwd dient te worden met vrijstaande perceelen of vrijstaande blokken van enkele perceelen.

Tegen het einde van het verslagjaar gaven de De Lairessestraat en de daarvoor in den Gemeenteraad gemaakte opmerkingen der Commissie wederom aanleiding zich tot Burgemeester en Wethouders te wenden. Zij wees in haar schrijven er op, dat zij alleen eenigen invloed kan oefenen op het gehalte der afzonderlijke gevels, niet op het totaal-

aspect van een straat of zelfs maar van een bouwblok, zoodat zij, hoewel de bebouwing der De Lairessestraat uit stedebouwkundig oogpunt afkeurend, deze afkeuring niet mocht doen gelden als motief voor afkeuring der afzonderlijke gevels, indien deze op zichzelf toelaatbaar waren.

De oorzaak van de mislukking der De Lairessestraatbebouwing — mislukking ook naar het oordeel van Dr. Berlage — meende de Schoonheidscommissie dan ook te moeten zoeken in het bij de uitgifte van terreinen in erfpacht door de Gemeente gevolgde stelsel, welk stelsel in het kort hierop neer komt, dat niet de Gemeente aangeeft, welke soort bebouwing op een bepaald terrein zal worden gesticht, doch de bouwgegadigden, van welke het grootste deel gevormd wordt door bouwondernemers.

De Commissie verklaarde in haar adres, zich niet te willen verdiepen in de vraag, wat de reden voor het Gemeentebestuur is geweest, om dit noodlottige stelsel te aanvaarden en te blijven toepassen, doch alleen te willen constateeren dat een dergelijke politiek met den meesten nadruk moet worden afgekeurd en zoo spoedig mogelijk worden vervangen door een ander stelsel, waarbij niet enkele ambtenaren, te zamen met de bouwgegadigden, zullen bepalen hoe de stad zal worden uitgebreid, doch zulks te voren zal geschieden door de overheid zelf, aan wier richtsnoer, belichaamd in een gedetailleerd bebouwingsplan, ambtenaren en bouwgegadigden zich zullen hebben te houden.

De Commissie verklaarde onmiddellijk toe te geven, dat het onmogelijk en ook ongewenscht is, terstond voor het geheele gebied der toekomstige stadsuitbreiding een tot in bijzonderheden gedetailleerd bebouwingsplan vast te stellen, daar men niet te diep in de toekomst moet willen zien en voortdurend de behoeften, welke bevrediging verlangen, zich wijzigen. Maar dit moet niet leiden tot het andere uiterste, nu maar niets te regelen en alles vast te stellen naarmate van de dagelijksche behoefte.

De Commisie oordeelde het daarom noodig en mogelijk althans voor het Noordelijke gedeelte der uitbreiding „Zuid", een gedetailleerd bebouwingsplan vast te stellen, waarbij voor ieder blok vooral wordt vastgesteld, welke soort bebouwing en van welke hoogte daarin zal moeten komen, welke terreinen gereserveerd moeten worden voor openbare gebouwen of andere ruimtebehoevende inrichtingen, waar kantoren, magazijnen en werkplaatsen zullen komen, waar speelplaatsen, enz. enz.

Het kwam der Commissie voor, in den aard der zaak gelegen te zijn, dat de ontwerper van het plan de aangewezen man is, om, in overleg met het Gemeentebestuur, deze detailleering tot stand te brengen, waarna zij in een raadsbesluit dient te worden vastgelegd, welk besluit, indien de veranderde omstandigheden dit eischen, slechts in overleg met den ontwerper gewijzigd zoude moeten worden.

Eerst dan ware een vaste basis verkregen voor een harmonische stadsuitbreiding en tevens een vaste basis voor de aesthetische beoordeeling der gevelplannen, daar de Schoonheidscommissie dan zal kunnen nagaan, of de ontworpen bebouwing strookt met het vastgestelde bebouwingsplan en, zoo dit niet het geval blijkt te zijn, hieraan een motief voor afkeuring zal mogen ontleenen, ook al zijn die plannen, op zichzelf beschouwd, toelaatbaar.

Het antwoord van Burgemeester en Wethouders op dit schrijven, dd. 29 December 1916, kan eerst in den loop van het volgend verslagjaar worden verwacht.

(Wordt vervolgd.)

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 37. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 1395ste Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. van 12 September 1917.

Verslag van de Schoonheidscommissie te Amsterdam over het tijdperk 1 Juli 1915—31 December 1916 (slot).

Boekaankondiging.

Een belangrijke prijsvraag.

Berichten.

DE BOUWWERELD No. 37. Bataafsche nederzettingen (slot), met afbeeldingen.

Het roosvenster te Auxerre (Cloître St. Germain), door Dr. H. A. Naber, met afbeelding.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 37. Ir. H. J. van Hoorn, 1860—1917, levensbericht, door ir. H. E. Beunke.

Ir. S. Bouma—Ir. C. S. van Geuns, overlijdensberichten, door ir. R. A. van Sandick.

Het turfstook- en verveningsbedrijf der Delftsche Electriciteitsfabriek, door ir. E. J. F. Thierens, met afbeeldingen.

De urgentie van de ontginning der nog niet uitgegeven petroleumvelden in Sumatra, door jhr. ir. J. C. van Reigersberg Versluys.

Ingezonden Stukken. Nachtpassagierstreinen in ons land, door ir. D. Dresden.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 37. Medewerken. — Onze Titulatuur. — Aank. van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Mededeelingen. — Gemengd. — Vragenbus. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 37. Nederl. Aannemersbond, Officieele mededeelingen.

Uit Apeldoorn. Opening van het Bondsgebouw, gesticht door de afdeeling Apeldoorn van den N. A. B.

Een geschil over de wijze van uitvoering. (Uit het jaarverslag van den R. v. A.)

Varia.

HEIEN VAN GEWAPEND BETONPALEN.

Over ervaringen met het heien van gewapend betonpalen en aan die ervaringen vastgeknoopte theoretische beschouwingen handelt in hoofdzaak een Nota van Ir. J. J. Canter Cremers, welke is opgenomen in de „Rapporten en Mededeelingen van den Rijks Waterstaat".

Hoewel de toepassing van palen van gewapend beton reeds van 15 jaren her dateert, zijn eerst in de laatste jaren werken gemaakt, waarbij dergelijke palen met dusdanig goeden uitslag zijn aangewend, dat een meer uitgebreide toepassing kan worden verwacht.

Inderdaad zijn bij de eerste toepassing teleurstellingen ondervonden, die afschrikwekkend gewerkt hebben. Maar het veelvuldig gebruik van gewapend beton voor heipalen in het buitenland en het besef, dat voor tal van werken het gebruik van dergelijke palen belangrijk financieel voordeel met zich kan brengen, leidde tot hervatting van de proefnemingen en ten slotte tot nieuwe toepassingen.

Al spoedig bleek, dat bij de eerste toepassingen zoowel in de samenstelling der palen als bij het heien fouten gemaakt zijn.

Zoo scheen het oorspronkelijk een voordeel van deze palen, dat men ze ten allen tijde zou kunnen verlengen, indien zij gedurende de uitvoering te kort bleken om een behoorlijken stuit te verkrijgen.

De ervaring leerde echter anders; lasschen in de langswapening veroorzaken steeds meer of minder belangrijke beschadiging van de paal ter plaatse van de lasch. Doch dit is niet de eenige zorg, welke men met de wapening te nemen heeft. De secundaire wapening moet eveneens met zorg worden uitgevoerd en moet óf bestaan uit spiraalwikkeling der langsbewapening met geringen spoed, óf uit talrijke beugels (eerste voornamelijk voor veelhoekige of ronde palen, laatste voor palen of damplanken van rechthoekige doorsnede geschikt).

Bij niet te korte palen wordt de zwaarte der langswapening bepaald door den eisch, dat de liggende paal zonder gevaar voor scheuren van de beton in vertikalen stand moet kunnen worden gebracht.

Ook bij het heien zijn bijzondere voorzorgen te nemen, waarvan in de eerste plaats de bescherming van den paalkop tegen beschadiging dient te worden vermeld, waartoe thans gewoonlijk een muts met dwarsschot op de paal wordt geplaatst (van giet staal of vloeijzer), die ruim over den kop glijdt. Tusschen paalkop en dwarsschot wordt eene plastische laag aangebracht, voornamelijk dienende om den slag gelijkmatig over het oppervlak van den paalkop te verdeelen, terwijl boven het schot een prop van hout plaats vindt.

In de weinige, voornamelijk Duitsche, litteratuur over heien van betonpalen wordt aanbevolen het gebruik van een zwaar heiblok.

De aanvankelijke mislukking van het heien van betonpalen in ons land moet mede geweten worden aan het gebruik van lichte blokken, waaronder worden verstaan blokken met belangrijk minder gewicht dan het paalgewicht; een blok van 1000 K.G., dat voor het heien van houten palen onder de zware blokken gerekend wordt, is voor het heien van betonpalen over het algemeen te licht. Een blokgewicht van 4000 K.G. is daarbij een bruikbaar gemiddelde te achten.

In de eerste plaats komt bij het heien van betonpalen veelvuldig beschadiging van den paalkop voor. Op zichzelf is die beschadiging van geen belang, daar de kop in den regel toch vernield moet worden, teneinde de staven der langswapening over een behoorlijke lengte van beton te ontdoen, teneinde ze te kunnen opnemen in de gewapend beton constructie, waarvan de palen den onderbouw vormen.

Ernstiger is de neiging van betonpalen om onder het heien ringscheuren te krijgen ter plaatse van de spiralen of beugels

Soms vertoonen zich deze scheuren als uiterst fijne haarscheurtjes; in andere gevallen zijn zij zoo duidelijk zichtbaar, dat de naam haarscheur een onjuiste voorstelling zou geven.

Voor zoover is waar te nemen, gaan deze scheuren gewoonlijk niet tot op de wapening; zeer zeker blijft zelfs bij ernstige beschadiging van de beton buiten de spiraalwapening, de kern binnen die wapening onbeschadigd.

De aanwezigheid van betrekkelijk onbeteekenende scheuren in een betonpaal is desnoods toe te laten, indien deze geheel in den grond staat en indien het grondwater geen bestanddeelen bevat, die gevaar opleveren voor de duurzaamheid van de beton of van de wapening. Is dit laatste wèl het geval, of staan de palen gedeeltelijk boven den grond in het water, met name zeewater, onderworpen aan getijbeweging, dan is het van groot belang de palen zoo gaaf mogelijk te houden.

Teneinde nu beschadiging tot een minimum te beperken, zelfs geheel te kunnen vermijden, wordt het gebruik van een zwaar blok aanbevolen.

Bij eene in 1905 te IJmuiden genomen proef scheurden alle palen, welke met een voor het heien van houten palen gebruikelijk gewicht werden geheid. Soortgelijke ervaringen waren vóór dien reeds bij het heien van betonpalen voor een loods van de H.A.L. te Rotterdam opgedaan.

Daartegenover staat, dat thans te IJmuiden ruim 600 palen zijn geheid met een stoomblok van 4000 K.G., voor den onderbouw der vischhallen, welke na nauwgezet onderzoek aan het bij laag water over 3 à 4 M. zichtbaar deel der palen geen spoor van de reeds genoemde ringscheuren vertoonden.

Ongunstige uitwerking op deze palen van een licht heiblok kon hier niet worden waargenomen, daar zulk een blok niet gebruikt werd. Door de gemeente Rotterdam zijn echter proeven genomen, waarbij onder dezelfde omstandigheden lichte en zware blokken gebruikt zijn; bij deze proeven bleek op overtuigende wijze, dat een paal beter bestand is tegen heien met een zwaar blok dan tegen heien met een licht blok.

Momenteel is deze ervaring van de toepassing van G.B. palen in Nederland niet zoo heel prettig, daar hier slechts weinige heistellingen met zware blokken beschikbaar zijn en het gebruik dezer stellingen voor kleine werken zeer kostbaar is, zoodat het niet te verwonderen is, dat telkens weer heiwerken van betonpalen met lichte blokken worden uitgevoerd.

De schrijver wijst er dan op, dat het hem niet is mogen gelukken in de zeer beperkte literatuur over het heien van betonpalen een aanwijzing te vinden omtrent de redenen, die hebben geleid tot het gebruik van zeer zware blokken, maar vermoedelijk is men eenigszins bij intuitie hiertoe overgegaan.

Misschien heeft bij de toepassing van het zware blok ook de overweging gegolden, dat het rendement van het aangewende arbeidsvermogen het grootst is wanneer het gewicht van het blok ongeveer is als dat van de paal. Ten bewijze daarvoor verwijst de schrijver naar eene verhandeling in de „Ann. d. Ponts et Chaussées" 1911, van den Franschen ingenieur Benabencq, getiteld „Résistance des pieux", in welke verhandeling o.a. een overzicht van litteratuur, waarin de botsing volgens de lengte-as van staven behandeld wordt, voorkomt.

De meest algemeene oplossing voor eenvoudige gevallen is gevonden door den Franschen wiskundige Boussinesq en van de door hem verkregen uitkomsten is een overzicht gegeven, toegelicht door grafische voorstellingen van De Saint—Venant en Flament.

De heer Canter Cremers neemt uit deze nota een en ander over en werkt hier en daar wat uit, waarna hij de uitkomsten van Boussinesq nader beschouwt, om ze vervolgens aan de praktijk, die belangrijk van het door Boussinesq onderstelde theoretische geval afwijkt, te toetsen.

Hierbij blijkt, dat de theorie slechts aanwijzingen geeft ter verklaring van verschijnselen, die zich bij het heien van betonpalen voordoen.

„Zelfs in het geval uit de praktijk dat de theorie het meest nabijkomt", aldus de heer C. C., „n.l. het naheien van een voorgespoten paal, waarbij het blok onmiddellijk op den paalkop valt, zou de toepassing der theorie, zonder omstandigheden in aanmerknig te nemen, die op de uitkomst van invloed zijn, tot het maken van belangrijke fouten aanleiding geven"

„Ook de verklaring der beschadiging van deze palen, tengevolge van het verschil in voortplantingssnelheid van trillingen in ijzer en in beton, berust te veel op onderstellingen, dan dat deze verklaring niet met groote voorzichtigheid aanvaard zou moeten worden."

„Het is echter niet te lochenen, dat alle verzamelde gegevens overeenstemmen met de practisch bewezen stelling, dat het gebruik van een zwaar heiblok gewenscht is om de beschadiging van betonpalen te voorkomen."

„Waar onder andere in een gezag hebbend werk als „Hütte" voor gewapend betonpalen een heiblok wordt aanbevolen, waarvan het gewicht ongeveer gelijk is aan dat van de paal, moet in verband met de in het voorafgaande gegeven beschouwingen worden opgemerkt, dat deze verhouding als een minimum is te beschouwen."

„Met een blok, dat eenige malen het gewicht van den paal heeft, zullen bij aanwending van een bepaalde hoeveelheid levende kracht per slag, nog betere uitkomsten verkregen worden."

„Waar dan ook voor het blokgewicht bij voor het heien van betonpalen gebouwde heitoestellen, als regel 4000 K.G. schijnt te worden genomen, is er geen enkele reden om bijv. voor korte en dus lichte palen een minder zwaar blok te gebruiken."

„Veeleer moet worden aangenomen, dat men zich gewoonlijk voor lange palen, waarvan het gewicht 4000 K.G. nadert of overtreft, om economische of practische redenen tevreden zal moeten stellen met een blok van het gebruikelijke gewicht van 4000 K.G., hoewel het gebruik van een nog zwaarder blok de voorkeur zou verdienen, indien althans de levende kracht der toegebrachte slagen een gunstigen invloed heeft op het draagvermogen der palen."

Aldus de recapitulatie dezer nota.

(P. W.)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Vondst van Romeinsche oudheden bij Heerlen.

Men schrijft uit Zuid-Limburg aan De Tijd:

Op een terrein der Eerste Nederlandsche Kalkbranderij zijn dezer dagen belangrijke Romeinsche oudheden gevonden. Bedoeld terrein ligt vlak bij het bekend kasteel Haren, onder de gemeente Voerendaal. Tal van Romeinsche bladfragmenten, stukken klokbrekers, dakpannen, z.g. imbrices, kwamen aan 't daglicht. Verreweg 't merkwaardigste echter is de vondst van een Romeinsch vrouwenhoofd in zandsteen gebeiteld. Het dateert vermoedelijk uit de 3de eeuw n. Chr. en is wondergoed bewaard. Alleen aan het linkerachterhoofd heeft het een weinig geleden. Tot nog toe werd een dergelijke vondst op den Nederlandsche boden niet gedaan. 't Materiaal is de z.g. Nivelsteiner zandsteen.

De heeren dr. Holwerda, dr. Goossens en dr. Byvanck vertoefden hier om de merkwaardige opgravingen te bestudeeren: In de onmiddellijke nabijheid werd een Romeinsche pottebakkersoven gevonden. 't Heeft weinig gescheeld, of 't merkwaardige stuk was in den kalkoven verdwenen, want eerst op 't laatste oogenblik trok het de aandacht.

Er zijn maatregelen genomen om het terrein ter plaatse nauwkeurig te onderzoeken.

N. R. Cj.

Vacante Betrekkingen.

— Adjunct-Directeur voor het fabriekswezen bij de Rijkswerkinrichting Veenhuizen. Aanvangssalaris f 1650, vrije woning en tuin en vrije geneeskundige behandeling en eenige emolumenten. Vereischten: algemeene technische kennis en kennis van administratie en leiding. Waren- en handelskennis strekt tot aanbeveling. Benoeming aanvankelijk op proef, daarna vast. Zich vóór 1 October bij gezegeld adres te wenden tot het Departement van Justitie. Mondelinge inlichtingen verkrijgbaar bij de Hoofddirectie der Rijkswerkinrichting voornoemd. (1)

— Hoofd der Timmerafdeeling op groote scheepswerf, bekend met betimmering van hutten en salons, berekening van werk en leiding van de uitvoering. Volledige brieven No. 1360 O. A. Adv. kantoor J. H. de Bussy, Rokin 60-62, Amsterdam. (1)

— Bouwkundig Opzichter, met diploma M. T. S. Utrecht, of bekend met detailleeren en uitvoering, bij den Architect L. Posthuma Jacz. Zeist. (1)

— Teekenaar, voor ontwerp en detail van binnenbetimmeringen, metalen etalages, koperwerken, enz. Uitvoerige brieven lett. O. 778 Adv.-Bur. C. W. Beteke, Coolsingel 68, Rotterdam. (1)

— Uitvoerder, bekend met betonbouw, landmeten, waterpassen en waterbouwkunde, op Bouwkundig Bureau in Ned.-Indië. Uitvoerige brieven lett. R. S. Adv.-Bureau Gebr. Schröder, Rokin 50, Amsterdam. (1)

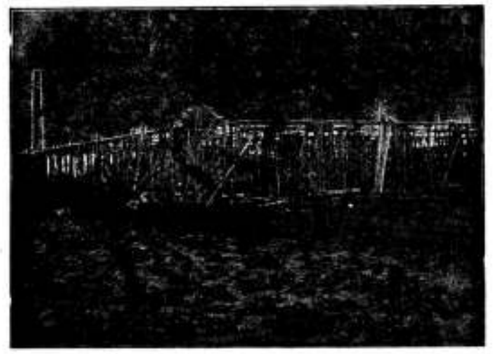
GROOTE VOORRAAD
Gips.
Cocosgipsplaten.
Gipsholplaten.
Drijfsteen
en Bims-Cementplaten
bij GAZENBEEK, Oosterbeek

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

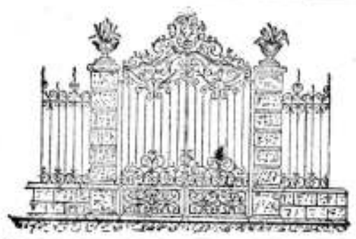

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te lette

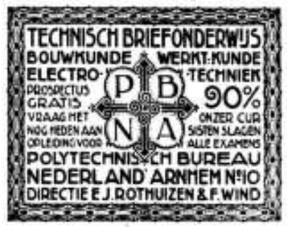
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 29 SEPTEMBER 1917. No. 39

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Prijsvragen.

Het beginsel der prijsvragen heeft, als alle beginselen, zijn aanhangers en zijn tegenstanders en dan is er nog een categorie van personen, die noch het een, noch het ander zijn, doch zich, naar omstandigheden, afwisselend als voor- of tegenstanders gedragen. Welke van de drie soorten gelijk heeft, zal vooreerst wel niet worden uitgemaakt; de meeningen zullen nog dikwijls genoeg met elkaar in botsing komen, voor en aleer de waarheid in deze materie te voorschijn springt.

Wij danken dan ook aan de uitvindjng of het bedenksel der prijsvragen het bestaan van een kwestie, waarover wellicht verscheidene geslachten na ons, naar hartelust zullen kunnen boomen en elkander in het haar zitten.

Niettegenstaande dat, ontwikkelt zich uit het beginsel langzamerhand een georganiseerd stelsel en uit dit feit zou men de conclusie kunnen trekken, dat de voorstanders het toch niet geheel bij het verkeerde eind hebben. Trouwens het denkbeeld van de prijsvraag is zeer oud, zoo oud, dat, wanneer men het in zijn beginsel wil gaan bestrijden, men terecht komt op het gebied der ethiek.

Het beginsel toch vindt zijn oorsprong in de zucht tot concurrentie, die reeds van ouds aan de menschelijke natuur eigen schijnt te zijn. Is nu die ingeboren neiging, om met zijn medemensch te wedijveren, een slechte of een goede eigenschap der menschelijke natuur? Wij zouden zeggen, dat zij op zichzelf evenmin absoluut slecht genoemd kan worden als b.v. de zucht tot navolging, een eveneens zeer sterk sprekende karaktertrek van het menschelijk geslacht en bovendien een sterk argument voor de theorie van Darwin. Wij zijn nu eenmaal met die eigenschappen toegerust en dus zedelijk verplicht ze te gebruiken en ten goede aan te wenden.

In deze laatste voorwaarde schuilt echter de groote moeilijkheid, om te beoordeelen, wanneer bijvoorbeeld de zucht tot navolging waardeering verdient en de neiging tot wedijver aangemoedigd moet worden en wanneer niet. Bij deze beoordeeling komen de begrippen goed en kwaad onmiddellijk te pas en daarover is alreeds in het Paradijs een kwestie ontstaan, welker oplossing men thans tracht te bereiken, of te benaderen, door de wereld te bewerken met reuzenkanonnen en op zulk een grondige wijze te verwoesten, als de natuur het met hare toch ook krachtige hulpmiddelen als stormen, aardbevingen, pest, enz. niet op zoo groote schaal vermag.

Onder deze omstandigheden zullen wij dan ook hier die oude kwestie niet oprakelen en daarom de oorzaak van het beginsel der prijsvragen laten rusten.

Zooals wij reeds opmerkten ontwikkelt het zich langzamerhand tot een georganiseerd stelsel. Wij hebben reeds een aantal jaren een stel Prijsvraagregelen vastgesteld, wij hebben de P.P.C., die, zooveel in haar vermogen is, die regelen tracht te handhaven, maar daarmede is niet gezegd, dat het stelsel en die regelen, waarin het vastgelegd is, niet voor verdere verbetering vatbaar zijn.

De practijk van het stelsel heeft ons reeds veel geleerd en van verschillende zijden is, op grond van de practijk, op leemten van verschillenden aard gewezen, die meer of minder dringend den wensch naar herziening der Prijsvraagregelen in het licht hebben gesteld.

Daar, naar wij meenen, deze regelen aan periodieke her-

ziening onderworpen zijn en het daarvoor vastgestelde tijdstip thans nog niet is aangebroken, heeft het o. i. op het oogenblik weinig zin, in uitvoerige beschouwingen te treden over de grieven en bezwaren, die tegen de regelen, zooals zij nu zijn, ingebracht kunnen worden.

Liever wachten wij daarvoor een gunstiger tijdstip af en bepalen wij ons thans tot enkele opmerkingen naar aanleiding van een paar recente gevallen.

Voor hen, die aan het beantwoorden van prijsvragen doen, is er in den laatsten tijd vrij geregeld werk geweest. Menigeen, die anders niet gewoon was, in de prijsvragenloterij mede te spelen, zal het nu, door gebrek aan ander werk hebben gedaan, maar menig ander, die thans door militaire dienstplicht aan zijn gewonen werkkring onttrokken is, zal zich daarentegen hebben onthouden. Wij schrijven het aan deze omstandigheden toe, dat bijvoorbeeld de prijsvraag voor de Openbare Leeszaal te Heerlen zulk een, laat ons zeggen, zonderling resultaat heeft opgeleverd. Er begon toch juist in den laatsten tijd in de prijsvragenarchitectuur zoo iets van een zekere richting te komen, die wel wat beloofde. Wel was er nog altijd een groote verscheidenheid van ver uiteenloopende richtingen, maar in het beste deel der inzendingen, waaruit ten slotte de keus gedaan werd, kon men een zekere eenheid van opvatting opmerken.

Zelden echter hebben wij een dusdanig mengelmoes van opvattingen bij elkaar gezien als de tentoonstelling der ontwerpen te zien gaf en toch het programma was voor alle inzenders hetzelfde, het vraagstuk leverde geen buitengewone moeilijkheden op, althans geen duisterheden, die tot groote afwijkingen van de bedoeling der Jury konden leiden.

En toch is deze prijsvraag vrijwel als mislukt te beschouwen in zooverre, dat zij den inzenders weinig geleerd heeft. Aan alle voorwaarden was, na wat oneenigheid en plooierij om de zaak voor elkaar te krijgen, ten slotte voldaan; er lag een lijvig Juryrapport op de tentoonstelling ter inzage en toch werd de Jury verweten, en wij gelooven niet zonder grond, dat zij de zaak slordig had behandeld. Nu kan men dit verwijt wel bij nagenoeg elke prijsvraag hooren, maar niet altijd springt de slordigheid zoo in het oog, als hier het geval was. Wij geven toe, dat in dit geval een goede schifting zeer moeilijk was, daarvan was dan ook weinig te zien, maar voor een „in godsnaam dan maar deze drie ontwerpen" had de jury zich moeten wachten, te meer daar uit het rapport bleek, dat ten slotte overwegingen van zeer ondergeschikt belang den doorslag had den gegeven.

Wij willen nu eens aannemen, dat het eerst bekroond ontwerp werkelijk het beste van de geheele verzameling was; de beide opvolgende ontwerpen behoorden beslist niet op de plaats, die hen door de Jury was aangewezen.

Ieder, die eenige aandacht aan de tentoonstelling gewijd heeft, zal onder de andere inzendingen ontwerpen hebben kunnen opmerken, die in alle opzichten de voorkeur verdienden boven die welke naast het bekroonde waren geplaatst. De Jury kan hare uitspraak tegenover de prijsschrijvers wellicht verantwoorden, maar zij schijnt hier uit het oog te hebben verloren, dat zij een dubbele verantwoordelijkheid had. Zij heeft de belangen van de prijsuitschrijvers te behartigen maar evenzeer die van de inzenders. Welke belangen het zwaarst wegen, daarover kan verschil van meening bestaan, doch in geen geval mag een van beiden verwaarloosd worden. Het belang van den prijsuitschrijver is meestal in hoofdzaak een zakenbelang; dat van den mededinger, die alleen meedoet om een prijsje te verschalken of een werkje te bemachtigen, is niet veel anders, zal men zeggen, maar bij een bouwkunstprijsvraag zijn toch ook nog andere factoren in het spel en geen serieus beoefenaar der bouwkunst zou er aan meedoen, indien deze factoren ontbraken, zoodat het eenvoudig een loterij, een zuiver kansspel zou worden.

Elke Jury, uit vakmannen bestaande, weet dit en het is dus de plicht van elke Jury, te zorgen, dat de prijsvraag zoo min mogelijk aan een loterij doet denken. Zij kan dit betrekkelijk gemakkelijk, omdat, zoo zij het programma al niet zelf heeft opgesteld, zij zich toch bij de aanvaarding van haar taak daarmede geheel vereenigd heeft. Daaraan heeft zij zich dus te houden met de uiterste nauwgezetheid, te meer daar hare uitspraak onherroepelijk is. De kleinste afwijking kan tot moeilijkheden en gegronde aanmerkingen aanleiding geven.

(Wordt vervolgd.)

Schoonheidscommissie te Amsterdam.

VERSLAG OVER HET TIJDPERK
1 JULI 1915—31 DECEMBER 1916.

Slot (Zie bladz. 301).

Reeds kort na den aanvang van haar werkzaamheden stuitte de Commissie herhaaldelijk, bij de beoordeeling van gevelplannen voor naast elkander te bouwen perceelenreeksen, op de moeilijkheid, dat geen der ontwerpers rekening hield met de bebouwing, die naast de door hem ontworpene reeds bestond of zou verrijzen. Wel slaagde zij er in, in vele gevallen de allerergste staaltjes van dit gemis aan aansluiting te weren of te verzachten, doch een bevredigend geheel kon zij meestal niet bereiken.

Zij vond hierin aanleiding, den wensch tot Burgemeester en Wethouders uit te spreken, dat bij de uitgifte van gronden in het vervolg zooveel mogelijk er naar gestreefd zal worden, geheele bouwblokken in één hand te behouden, hetgeen vooral mogelijk is bij den bouw door woningbouwvereenigingen.

Aan den Directeur van den Woningdienst gaf de Commissie, op diens verzoek, aan, welke gedachten bij het nastreven van aansluiting in de bebouwing h. i. tot richtsnoer moeten strekken en welke middelen tot bereiking van dit doel zouden kunnen dienen.

Door Burgemeester en Wethouders werd het advies der Schoonheidscommissie ingewonnen over een tweetal adressen, aan den Gemeenteraad gericht door den Bond „Heemschut" en den Bond van Nederlandsche Architecten, houdende het verzoek, om aan de Algemeene Politieverordening bepalingen tot wering van inbreuken op het stadsschoon door reclames toe te voegen.

De Commissie verklaarde ten volle in te stemmen met het door de adressanten beoogde doel. Zij kon zich echter niet vereenigen met de door den Bond Heemschut gemaakte uitzondering voor reclames ten behoeve van zaken, die worden vervaardigd of verhandeld, of van bedrijven, die worden uitgeoefend op of in het onroerend goed, waaraan de reclames zijn aangebracht.

Waar het doel is ontsiering der stad te voorkomen, achtte de Commissie de vraag, wie de ontsierende reclame wil plaatsen en tot welk doel, van geen belang. Door deze uitzondering zou aan de vast te stellen bepalingen in een groot aantal gevallen van te voren reeds hun effect worden ontnomen, terwijl de ontduiking van het verbod voor de overige gevallen daardoor zou worden vergemakkelijkt.

Op 6 Maart 1916 vond een gecombineerde vergadering plaats van den Wethouder en den Directeur van Publieke Werken, den aesthetischen adviseur der Gemeente, de Commissie voor het Stadsschoon en de Schoonheidscommissie, ten einde van gedachten te wisselen over het nieuwe project voor de over de Heerengracht in de Vijzelstraat te bouwen brug.

De vergadering bleek zich met dit ontwerp te kunnen vereenigen.

Naar aanleiding van de discussies in de vergadering van den Gemeenteraad op 19 April 1916, over de gevelplannen voor de Derde Telefooncentrale aan de Heerengracht en het Singel, welke plannen in den Raad algemeene afkeuring vonden, werd door Burgemeester en Wethouders het advies der Schoonheidscommissie ingewonnen.

Daartoe ontving zij de in den Raad besproken plannen en tevens nieuwe gevelschetsen, naar aanleiding dier discussies vervaardigd. Bij een uitvoerig gemotiveerd advies gaf de Commissie als haar oordeel te kennen, dat ook de nieuwe gevelplannen niet uitgevoerd dienden te worden. Ten gevolge van dit advies werden opnieuw plannen ontworpen, waarmede de Commissie zich ten slotte zeer wel kon vereenigen.

Met haar advies over de gevelplannen voor een ander belangrijk gebouw had de Commissie minder succes.

Het betrof hier een nieuw te stichten kantoorgebouw voor den Kon. Holl. Lloyd aan de Prins Hendrikkade hoek Martelaarsgracht.

De Commissie gaf over deze plannen als haar meening te kennen, dat het ontwerp een staal was van de uitheemsche stijlnamaak, zooals die 30 à 40 jaar geleden werd bedreven, en een volkomen negatie van de ontwikkeling der bouwkunst sedert dien tijd. Het gaf h. i. niet weer het karakter van kantoorgebouw voor een groote moderne reederij in een zich voortdurend ontwikkelende stad als Amsterdam, en zou de stad, wanneer het werd uitgevoerd, voor lange jaren ontsieren.

Het advies strekt derhalve tot niet-goedkeuring van het ontwerp. Niettegenstaande dit advies werd het ontwerp door Burgemeester en Wethouders goedgekeurd.

Zooals bleek, stond dit besluit in verband met vooraf tusschen de Gemeente en den Kon. Holl. Lloyd gevoerde onderhandelingen over den aankoop van strookjes gemeentegrond, daar de Lloyd den indruk had gekregen, dat de bij die gelegenheid overgelegde gevelontwerpen reeds destijds waren goedgekeurd, zonder welke zekerheid hij den grond niet zou hebben gekocht.

Burgemeester en Wethouders verbonden aan hun bericht van de goedkeuring der gevelplannen de opmerking, dat zij, als Overheid, niet het standpunt konden innemen, dat naar hun meening de Schoonheidscommissie innam, om alle gebouwen in niet-modernen stijl te weren.

De Commissie antwoordde hierop, dat zij niet voornemens was, aan alle bij haar ter beoordeeling ingediende ontwerpen den maatstaf van een kunstwerk aan te leggen, noch voor een kunstwerk eischen van bepaalde vormen te stellen. Zij handhaafde de stelling, dat een bouwwerk, wil het kunstwaarde hebben, de uitdrukking moet zijn van den tijd en de omgeving waarin het ontstaat, doch zij achtte het ontwerp voor het bedoeld gebouw aesthetisch zoozeer onvoldoende, dat het haar verder geen aanleiding gaf, diepgaande aesthetische principes aan te roeren.

Het raadsbesluit tot aanstelling van een adviseur voor de bebouwing, te stichten aan de Vijzelstraat, gaf de Commissie aanleiding zich te wenden tot Burgemeester en Wethouders.

In dat schrijven motiveerde zij vóór alles haar meening, dat een ideeën-prijsvraag voor dit geval wellicht aanbeveling had verdiend.

De Commissie verklaarde vervolgens, het raadsbesluit aldus op te vatten, dat de adviseur geheel vrij de door anderen vervaardigde projecten zal beoordeelen, hun zal kunnen voorschrijven, hoe hij die plannen vervaardigd wenscht te zien, en, zoo zij zich daarmede niet kunnen vereenigen, zelfstandig een project zal vervaardigen.

Dergelijke regeling hield echter, naar het oordeel der Commissie, groote gevaren in zich.

Immers, een bouwmeester van erkend gezag zal zeer waarschijnlijk tevens zijn een man met sterk persoonlijke opvattingen.

Wanneer de praktijk aldus zou worden, dat de adviseur, wanneer de ingediende projecten hem niet bevredigen, terstond zelf tot ontwerpen zou overgaan, zou dit ten gevolge hebben, dat de geheele bebouwing van deze lange straat gedrongen werd in die eene persoonlijke richting.

Of daarmede de schoonheid van de stad, die juist berust op harmonie in verscheidenheid, zou zijn gebaat, waagde de Commissie te betwijfelen. Het kwam haar daarom ten zeerste gewenscht voor, dat de instructie voor den adviseur zijn werkzaamheden zooveel mogelijk beperkte tot het aanbrengen van harmonie tusschen de verschillende projecten, terwijl hij eerst dan zelfstandig geheel nieuwe ontwerpen zou mogen vervaardigen, wanneer vaststond, dat op andere wijze geen beohorlijk geheel te verkrijgen was.

De Commissie wenschte daarom in de erfpachtsvoorwaarden opgenomen te zien, dat de plannen moeten worden vervaardigd door architecten, in overleg met den adviseur, door de bouwheeren te kiezen. In geval de adviseur deze plannen niet kon goedkeuren en de architect niet in staat bleek iets te leveren, dat den adviseur wel voldeed, zou een ander architect met de taak moeten worden belast.

Eerst wanneer na herhaalde mislukking zou blijken, dat op deze wijze geen behoorlijk resultaat te verkrijgen was, zou de adviseur zelf tot ontwerpen kunnen overgaan. Zijn ontwerpen wenschte de Commissie dan onderworpen te zien aan het oordeel van een commissie van vakgenooten, hetzij de Schoonheidscommissie, hetzij een speciale commissie, daar de adviseur, zoodra hij zelf als ontwerper optreedt, gelijk staat met andere ontwerpers.

De Schoonheidscommissie gaf Burgemeester en Wethouders derhalve in overweging bepalingen, in den geest als hierboven uiteengezet, in de instructie voor den adviseur op te nemen.

In den loop van het verslagjaar verschenen op verschillende punten der stad aan de masten voor het electrisch licht reclametoestellen, welke des avonds verlicht werden.

Daar deze toestellen op allesbehalve de stad verfraaiende wijze aan de palen waren bevestigd, wendde de Commissie zich tot Burgemeester en Wethouders, er op wijzende, dat zij tegen lichtreclames op zichzelf geen bezwaar had, doch de manier, waarop deze reclames waren aangebracht, niet kon toejuichen, waarbij zij tevens de wenschelijkheid naar voren bracht, om in het algemeen alles, wat strekt tot stoffeering van den openbaren weg, op aesthetische wijze te verzorgen.

In hun antwoord gaven Burgemeester en Wethouders de Commissie in overweging, zich te wenden tot den Directeur der Gemeente-electriciteitswerken, die deze aangelegenheid bestierde.

Dientengevolge stelde de Commissie zich met gemelden Directeur in verbinding, die zich gaarne bereid verklaarde het advies der Commissie in te winnen. Een tweetal door hem ingezonden ontwerpen voor lichtmasten konden de Commissie niet bekoren, zoodat zij het Gemeentebestuur in overweging gaf, deze masten te doen ontwerpen door een aesthetisch bevoegde kracht, waarbij dan tevens zou kunnen worden rekening gehouden met een behoorlijke aanbrenging der lichtreclames.

Aldus vastgesteld in de vergadering der Schoonheidscommissie, d.d. 15 Maart 1917.

J. INGENOHL, Voorzitter.

E. H. P. ROSENBOOM, Secretaris.

Uitvinders gevraagd!

PRIJSVRAGEN TER TEGEMOETKOMING AAN KOLEN. EN VOEDSELNOOD.

Er worden twee prijsvragen uitgeschreven:

1°. voor plannen en vindingen van technischen of organisatorischen aard, die tegemoet komen aan de behoefte van ons land aan kracht en warmte, en die de economische voortbrenging of aanwending hiervan bevorderen;

2°. voor plannen en vindingen, die tegemoet komen aan de behoefte van ons land aan levensmiddelen, en die de economische voortbrenging of verduurzaming hiervan of het doelmatige verbruik van tot dusverre ongewone levensmiddelen bevorderen.

Een fonds is gevormd om dusdanige prijzen uit te loven, dat zij ernstigen arbeid en groote moeite loonen. Voor dit fonds hebben verschillende lichamen en personen bijdragen gegeven, zoodat reeds een bedrag beschikbaar is van f 8000.

Het mag verwacht worden, dat deze som nog aanmerkelijk zal stijgen. Het plan kon slechts aan enkelen worden voorgelegd, daar zoo spoedig mogelijk tot publiciteit moest worden overgegaan.

Bijdragen zullen gaarne worden ontvangen aan het Bureau van het weekblad „De Amsterdammer" (Keizersgracht 333), met opschrift: „Prijsvragen Comké".

Het gaat om een belang van allen en iedereen. Het nut, de dringende behoefte aan gedachten en vindingen als bovenomschreven, behoeft wel niet betoogd. Ook na den oorlog zullen nog bijzondere economische vormen van productie of consumptie ten zeerste noodig wezen!

Onder den druk der benarde tijdsomstandigheden zijn ook elders reeds, vooral in oorlogvoerende landen, tal van middelen gevonden om in velerlei tekort te voorzien. Menig nieuw denkbeeld zal van blijvende economische waarde blijken te zijn. De oplossing der gestelde vragen wordt vergemakkelijkt door de omstandigheid, dat de kosten niet meer een overwegende rol spelen en dus vindingen bruikbaar kunnen zijn, welke in normale tijden niet voldoen aan den eisch van te zijn commercieel loonend of concurrent.

Voor de toekenning van prijzen zullen in de eerste plaats in aanmerking komen oplossingen, die reeds spoedig in de dreigende behoefte kunnen voorzien. Daarom moeten de antwoorden worden ingezonden voor 1 November van dit jaar en genieten oplossingen den voorrang, welke binnen twee maanden na dien, dus voor 1 Januari, toegepast kunnen worden met technisch bereikbare middelen, dus onafhankelijk van grondstoffen die niet verkrijgbaar zijn.

De antwoorden zullen geheel het eigendom der inzenders blijven, aan wie ook alle eventueele octrooirechten gelaten worden, terwijl het bovendien de bedoeling is, dat voor de uitvoering en exploitatie der bruikbaar gekeurde plannen van de zijde der jury's en der ondergeteekenden nog zooveel mogelijk medewerking zal worden verleend.

De door de beide jury's toe te kennen prijzen kunnen worden vastgesteld op bedragen van f 100 tot f 2000, naar de waarde der inzendingen.

Den jury's blijft de vrijheid voorbehouden, met inachtneming van de rechten en belangen der inzenders, van de resultaten der prijsvragen een verslag uit te brengen.

Jury voor de Kracht- en Warmte-prijsvraag:

J. G Bellaar Spruyt, voorzitter der Vereeniging van Directeuren van Electriciteitswerken in Nederland; ir. J. de Kuyser, voorzitter der Vereeniging „Rookvrij stoken"; dr. W. Lulofs, directeur der Gemeente-Electriciteitswerken te Amsterdam; ir. J. Muysken, directeur van „Werkspoor" te Amsterdam; ir. J. van Rossum du Chattel, directeur der Gemeente-Gasfabrieken te Amsterdam.

Jury voor de Voedingsmiddelen-prijsvraag:

A. Content, directeur van de Arbeiderscoöperatie „De Dageraad" te Amsterdam; A. H. Dros, lid van de firma Tieleman & Dros te Leiden; prof. dr. E. C. van Leersum, hoogleeraar te Amsterdam; J. N. Voorsmit, directeur van W. A. Scholten's Aardappelmeelfabrieken te Groningen.

Nadere aanvulling dezer jury's wordt zoo noodig voorbehouden.

De uitschrijving van deze prijsvragen geschiedt door een „Redactie" van de volgende samenstelling:

J. G. Bellaar Spruyt, mr. C. H. Guépin, prof. mr. J. A. van Hamel, ir. A. Heldring, ir. J. de Kuijser, mr. dr. E. van Ketwich Verschuur, J. A. Laan Jr., prof. dr. E. C. van Leersum, dr. W. Lulofs, Rob. May, ir. J. Muysken, mr. E. S. Orobio de Castro Jr., ir. J. van Rossum du Chattel, J. E. Scholten, ir. dr. F. G. Waller, E. D. van Walree, ir. H. A. van IJsselsteyn, mr. K. Jansma, secretaris, Keizersgracht 450.

Inzendingen moeten duidelijk geformuleerd en leesbaar geschreven, zooveel mogelijk getypt, ongeteekend onder een motto worden ingezonden, vergezeld van een gesloten brief. omslag met hetzelfde motto, waarin naam en adres van den inzender staan vermeld. Adres voor inzending: Bureau Weekblad „De Amsterdammer" (zie boven), met buiten op den omslag het opschrift: Prijsvraag (Kracht en Warmte) of: Prijsvraag (Levensmiddelen).

Steigerwerk.

Terwijl hier te lande, behalve voor groote ijzerconstructies, in den gewonen bouw voor het steigerwerk meestal gebruik wordt gemaakt van vrij primitieve constructies van rondhout en in Indië bijna zonder uitzondering van bamboe en klapperstammen ook bij bouw.werken van grooten omvang, spoorbruggen en gebouwen met meer dan een verdieping is het niet onaardig eens op te merken dat in Europa hoe langer hoe meer aandacht aan die steigerwerken wordt geschonken en verschillende uitvoerige boekwerken die soort houtconstructies als een onderdeel der bouwkunde behandelen. Als voorbeelden worden hier alleen genoemd, de zeer praktische boeken van R. Schönhöfer: die Haupt. Neben- und Hilfsgerüste im Brückenbau en Statische Untersuchungen von Bogen und Wölbtragwerke, die alles bevatten wat men noodig heeft voor het berekenen van steigerwerken en boogformulen (1).

Sedert kort is nu in Engeland een werk uitgegeven dat hetzelfde onderwerp behandelt, maar in eenigszins anderen zin. Het is „A treatise on Safety Engineering as applied to Scaffolds" en geeft een overzicht van de steigerwerken in Amerika en Engeland, van de heel gewone te beginnen tot zulke, die gebruikt zijn bij den bouw van de wolkenkrabbers. Eigenaardig is het op te merken dat deze uitgave geschiedde op last van „The Traveller's Insurance Company", een levensverzekerings.maatschappij, die zich in hoofdzaak bezig houdt met verzekeringen tegen ongelukken in de meest uitgebreide beteekenis van het woord.

Het werk is samengesteld door een in de praktijk zeer ervaren ingenieur en hoewel berekeningen achterwege blijven worden overal praktische raadgevingen ingelascht.

Een groot deel van het boek wordt ingenomen door statistieken van de bouwbedrijven; het valt daarin op dat 40 % van de ongelukken en 30 % van de gevallen, die

1) Indien een steigerwerk het gedurende den bouw van eenig werk uit houdt zonder noemenswaardige reparatie, is dit in geenendeele een bewijs dat de constructie goed was. Het kan veel te zwaar voor het doel geweest zijn, dus te duur. Alleen zuivere berekening gepaard aan praktijk kan de juiste constructie doen kennen. — (naar Schönhöfer).

den dood van de werklieden ten gevolge hadden, toegeschreven moeten worden aan onoordeelkundige samenstelling der steigers en vooral aan het niet voorzien van leuningen en andere veiligheidsmiddelen bij plaatsen waar werklieden op groote hoogte boven den grond aan den arbeid waren.

Dan worden behandeld de veiligheids.steigers, liften, hijschwerktuigen en andere onderdeelen van de steigerwerken en telkens wordt aangegeven hoe door eenvoudige, nu veelal verwaarloosde, middelen, de veiligheid der werklieden gewaarborgd kan worden.

Omtrent het verschil in bouwwijze in Amerika en Engeland valt op te merken, dat in Amerika bijna niet anders als vierkant beslagen hout voor steigerwerk wordt gebruikt door middel van bouten en ankers samengevoegd, terwijl in Engeland daarvoor rondhout gebezigd wordt, hetwelk bijna zonder uitzondering door middel van touwen samengehouden wordt. Aan eerstgenoemde uitvoering wordt de voorkeur gegeven, daar touwen bij langdurig gebruik aan bederf onderhevig zijn en afknappen zonder de minste waarschuwing. 2) Ook is het aanbrengen van touwen veel duurder als het gebruik van ankers en moerbouten.

I. B. T.

2) Een absoluut droog touw dat strak gespannen is, kan afknappen door het opzuigen van vocht of regen. Bekend is het dat touw krimpt bij vochtig worden en dat de krimpkracht zoo groot kan zijn dat of het touw zich begeeft of in het hout inperst.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 38. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Boekaankondiging en bespreking.

Twee tentoonstellings-affiches van Roland Holst, door H. Th. Wijdeveld, met afbeelding.

Vereeniging voor voortgezet en hooger bouwkunst-onderwijs.

Verbreeding van de Vijzelstraat.

DE BOUWWERELD No. 38. „Een vriend die mij mijn feilen toont."

Het Blauwhoedenveem. Oud en nieuw, met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 38. Over vaste verliezen van bovengrondsche lijnen voor zeer hooge spanning, door Prof. C. Feldmann.

Wie zijn er lid der Vereeniging van Delftsche Ingenieurs?, door ir. J. L. Huysinga.

Het verslag der Commissie voor de verbetering en uitbreiding van de haven van Delfzijl, door Ir. P. H. Kemper, met een plaat.

Uit het verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam over 1916.

Algemeene Zomervergadering van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, van 8 September 1917.

Ingezonden Stukken. De economie als leervak in de ingenieursopleiding, door Ir. J. Th. Gerlings. — Draaistel-locomotieven met flensverdunning aan de eerste vaste as, door Ir. C. A. S. Hamelink, met afbeelding.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 38. De organisatie d. Metaal technici. — Hoog loon geen vereischte. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — De Locomotief. — Aank. Verg. en Excursies. — Ingezonden. — Uit de afdeelingen. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 38. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Verplicht lidmaatschap.

Onduidelijke redactie van het proces-verbaal van aanbesteding (Uit et jaarverslag van den R. v. A.)

Varia.

EEN EN ANDER OVER HET ONDERHOUD VAN CEMENTTEGEL-, MARBLON- EN TERRAZZO-VLOEREN.

Aan het Indisch Bouwkundig Tijdschrift ontleenen wij het volgende, dat ons voorkomt, ook voor ons land, niet zonder belang te zijn:

Juist in Indië, het land der kunst.tegelvloeren, wordt maar in hoogst enkele gevallen de noodige zorg aan het onderhoud besteed. Dit zal wel in hoofdzaak zijn toe te schrijven aan het feit dat de bewoners slechts betrekkelijk kort in een en hetzelfde huis blijven wonen, maar ook, en misschien nog in hoogere mate, omdat men over het algemeen onbekend is met de juiste behandeling en zich geen moeite getroost daarvan op de hoogte te komen.

Hoewel een doffe vloer in sommige gevallen verkieslijk is, zijn helder glanzende vloeren toch veel fraaier van aanzien en eenmaal met voldoende politoer voorzien, ook veel gemakkelijker in onderhoud.

Verschillende middelen zijn bekend om al dergelijke vloeren een hoogen glans te geven; zij kunnen verdeeld worden in twee klassen: 1e. de scheikundige en 2e. de mechanische middelen. Onder deze laatsten behoort het slijpen, gevolgd door fijnslijpen, glanzen en politoeren.

In de meeste gevallen is de oppervlakte der tegels niet dadelijk geschikt voor het aannemen van een fraaien spiegelenden glans en moeten zij daarom een vóórbehandeling ondergaan met Keszlersche fluaten (kieselfluor-zouten), waartoe de volgende oplossing gebruikt kan worden:

1 Kgr. kiezelfluormagnesium opgelost in
5 liter zuiver water.

Tegels, die nog niet volkomen hard van oppervlakte zijn, ook terrazzo-tegels, waarin marmerstukken voorkomen die niet volkomen bestand zijn tegen den invloed van weer en wind en het slijten door er overheen loopen, worden tweemaal achter elkander met bovenstaande oplossing behandeld en daarna nog eenmaal met een oplossing van

1 Kgr. kiezelfluormagnesium in
14 Kgr. zuiver water.

De oplossing kan zoowel handwarm als koud toegepast worden; het zout wordt gewoon opgelost, de vloeistof door een doek gefiltreerd en dan 24 uur aan zich zelf overgelaten. Mocht een neerslag ontstaan dan is dit een gevolg van een hoog kalkgehalte van het water. Bezinken en nogmaals filtreeren is dan gewoonlijk voldoende voor het verkrijgen van een heldere vloeistof, waarmede de vloer besproeid wordt en daarna goed nat gedweild.

Voor het politoeren, geven van hoogglans, wordt de als bovenbeschreven behandelde vloer (ook toe te passen op lambrizeeringen) gedrenkt met een oplossing ter sterkte van 15° Baumé van Kiezelfluor-alluminium. Hierdoor ontstaat een fraai glanzende oppervlakte, evenwel nog niet in zoo hooge mate spiegelend als voor binnenvloeren gewenscht is. Deze behandeling wordt dan ook meestal alleen voor buiten-vloeren (veranda's) en buitenmuren toegepast.

Voor bepaalden hoogglans worden de vloeren verder behandeld als beneden voor marmer zal worden medegedeeld.

Het politoeren of polijsten van terrazzo- en cementtegels kan zoowel met de hand als machinaal geschieden, het laatste alleen als de vloer van te voren volkomen vlak is afgeschuurd; als gereedschappen worden gebruikt: polijstplaten, dat zijn viltvellen. Bij machinaal polijsten wordt alleen van samengeperste viltplaten gebruik gemaakt.

Als polijstmiddel voor helder gekleurde vloeren komen

te pas: tripel in verschillende afdalende graden van fijnheid, door slibben te verkrijgen, verder een mengsel van 1 deel kalium-oxalaat en 2 deelen tinasch, of ook tinasch alleen.

Bij donker gekleurde vloeren kan men gebruik maken van tripel, doodekop, bloem van zwavel gemengd met fijn geschrapt lood, verder tinasch. Het eerst worden de eerstgenoemde stoffen toegepast en als daarmede een begin van glans is verkregen neemt men een daarop volgende, zonder evenwel de resten der eerst gebruikte stoffen te verwijderen. De viltballen worden bij het vóórpolijsten bevochtigd met water en bij het fijnpolijsten ingewreven met schapenvet.

Gemengd gekleurde vloeren, dus heldere en donkere afwisselend, worden met voordeel eerst behandeld met kaliwaterglas en na voldoende verharding alleen gepolijst met geslibd puimsteen en doodekop.

Spoediger bereikt men een gunstig resultaat door de viltballen vóór het in elkander rollen te bevochtigen met een aluin-oplossing; de aluin mengt zich dan langzamerhand onder het wrijven met het polijst- of politoermiddel, wat veel tot de goede werking bijdraagt.

Hierbij is het steeds noodig na te polijsten met bloem van zwavel en tinasch, eveneens met viltballen met aluin bedeeld. Steeds moet op het allerlaatst volkomen droog worden gewreven.

Zijn de vloeren niet volkomen zuiver gelegd, hetgeen bij tegelvloeren bijna nooit het geval is, dan moeten zij vóór het polijsten afgeslepen worden. Dit geschiedt het snelst met een slijpmiddel in den vorm van een steen gegoten. Die slijpsteen wordt dan in een houten vorm met steel over den vloer geschoven, eerst met gewichten bezwaard, daarna zonder die belasting. Achtereenvolgens zijn drie steenen van de volgende samenstelling noodig:

	No. 1.	No. 2.	No. 3.
schellak (gewichtsdeelen)	15	30	40
hars	24	10	—
tripelpoeder	(n°. 3) 50	(n°. 0) 40	(n°. 000) 20
bloem van zwavel	—	—	50
tin-asch	—	—	50

Schellak en hars worden voorzichtig in een geëmailleerde pan gesmolten en de andere stoffen onder goed omroeren daaraan langzaam toegevoegd. Om het vlamvatten van den inhoud te voorkomen is het raadzaam een hooge pan te nemen en die telkens dicht te dekken.

Na volkomen menging wordt de inhoud in blikken vormen gestort, die ter spoediger afkoeling, desnoods in water gedoopt kunnen worden.

Het slijpen geschiedt bij steen no. 1 en no. 2 onder toevoeging van zooveel water dat het slijpmiddel goed afneemt; bij no. 3 wordt slechts zooveel water toegevoegd dat droogslijpen spoedig intreedt, waarna weder bevochtigd wordt met een papje van bloem van zwavel, tin-asch en water. De politoer wordt op de volkomen vlakke oppervlakte snel uitgegoten en met wollen lappen ingewreven.

Deze politoer bestaat uit 3 deelen zuivere hars opgelost in 20 deelen alcohol van 65 %.

De vloeren verkrijgen hiermede een fraaien glans, die, goed opgebracht, ook na herhaald wasschen niet meer verdwijnt. Het wasschen van dergelijke vloeren geschiedt het best met een oplossing van groene zeep in water, het vuil laten bezinken, en het heldere vocht mengen met zoo veel zemelen of zaagsel dat een dikke pap ontstaat, die met zachte bezems over den vloer wordt heen en weer bewogen.

Zoogenoemde hoogglans ontstaat alleen door middel van was- en stearine- of paraffine-preparaten.

De hier volgende samenstellingen kunnen, zoowel voor cementtegel- als terrazzo- als marblon- of echte marmeren vloeren worden gebruikt, waarbij evenwel opgemerkt moet worden dat de echte marmervloeren na slijpen en polijsten geen verdere vóór-behandeling noodig hebben, de andere vloeren daarentegen wel, om de oppervlakte voldoende te harden.

1. Gewone politoer voor alle soorten vloeren: (ook wit marmer)
10 gewichtsdeelen japansche was en
1 „ stearine worden gesmolten en gemengd met
5 „ terpentijn.

Opbrengen met droge wollen of vilten ballen en droog wrijven.

2. Fijne politoer voor gekleurde vloeren:
40 gewichtsdeelen witte was, } (1)
30 „ terpentijn, }
20 „ gele was, } (2)
14 „ terpentijn, }

(1) en (2) afzonderlijk in de warmte oplossen, daarna mengen. Als boven droog uitwrijven met wollen of vilten ballen.

Als „was" mag geen product der petroleumdistillatie worden gebruikt.

3. Fijne politoer voor gekleurde vloeren:
100 gewichtsdeelen lijnolie,
750 „ ether,
1000 „ terpentijn,
1000 „ benzine,

Bij het toepassen van dit middel, dat zeer snel werkt, wordt gewaarschuwd tegen het rooken gedurende het wrijven, wegens de ontvlambaarheid der benzine-dampen.

Wenscht men een dansvloer spoedig hoogglans te geven, als de tijd ontbreekt voor het politoeren en schuren, dan kan men den vloer bestrooien met paraffine- of ceresineschraapsel en daar overheen gaan met gewone goed warme strijkijzers, zoolang tot die stoffen goed in den steen zijn gedrongen en niet alleen de oppervlakte bedekken.

Wil men een dergelijk behandelden vloer later nog hoogglans geven dan is meestal een na-politoeren met middel no. 1 voldoende, doch dit hangt geheel en al van den oorspronkelijken toestand van den vloer af.

BETONKISTINGEN VAN IJZER OF HOUT.

In de practijk heeft men tot nog toe weinig aandacht geschonken aan de vraag van den invloed van het kistingmateriaal op de deugdelijkheid der daarmee gefabriceerde cementwaren of kunststeen. Toch is het bekend, dat er groot verschil is tusschen het gebruik van hout en ijzer, hetwelk toegeschreven moet worden aan het feit, dat de drukvastheid bij aanwezigheid van overtollig water afneemt. Zoo is bijv. gebleken, dat eenzelfde mortel bij 10 pct. watergehalte 220 K.G./cM2., bij 8 pct. water 297 K.G./cM2 en bij 6 pct. 377 K.G./cM2. drukvastheid had. Bij houtvormen nu wordt het overtollige water van zelf afgevoerd door het opname.vermogen van het hout, terwijl bij ijzervormen het water in de massa blijft.

Volgens proeven van Dyckerhoff en Widmann in 1915 blijkt er een kras onderscheid te bestaan in drukvastheid bij gebruik van ijzer of hout voor de kisting. Na verharding van 1 jaar bij halfnatte mortel, bleken houten vormen ca. 14 pct. hooger drukvastheid te geven dan ijzeren. Bij vloeibare mortel onder dezelfde voorwaarden (dubbele houten kisting met voeg van 2 m.M. er tusschen en deze in een ijzeren vorm gebouwd) bleek een drukvastheidsverschil van 9 pct. ten gunste der houtvormen. Bij toepassing van kunstmatige schudding der vormen overeenkomstig de practische verhoudingen, waardoor nog meer water afgestooten wordt, bleken de verschillen nog sterk te stijgen, bijv. vloeibaar beton, dat voordien tevoren in houten kisting het met 9 pct. won, kreeg toen een voorsprong van 24 pct.

Uit de proefresultaten kan men concludeeren, dat, zoowel bij de verwerking van week, halfnat alsook bij vloeibaar beton hoetvormen de voorkeur verdienen, terwijl bij aard. vochtig beton het kistingmateriaal onverschillig is.

(V. en A.)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Distributie-regeling voor cement.

Door de Rijkscommissie voor Bouwmaterialen (R. C. B.) is thans, ter vervanging der regeling van 5 Mei 1917, de door haar vastgestelde regeling voor de distributie van cement bekend gemaakt.

Deze regeling is opgemaakt in aansluiting aan het Ministerieel Besluit van 24 Juli 1917 (Staatscourant No. 171), waarbij de verkoop, de aflevering en het daarmee verband houdend vervoer van cement in hoeveelheden boven 500 K.G. werd verboden, terwijl de R. C. B. de bevoegdheid verkreeg, ontheffing van dit verbod te verleenen.

Deze ontheffing nu wordt uitsluitend verleend voor cement, dat geleverd wordt door bemiddeling van, krachtens art. VIII van het Ministerieel Besluit erkende, importeurs en handelaren. De lijsten, waarop deze voorkomen, zijn thans vastgesteld en openbaar gemaakt.

Van het cement, dat bij deze firma's in voorraad is, of door haar wordt ingevoerd, mogen voortaan geen partijen boven 1000 K.G. worden afgeleverd, zonder machtiging van de R. C. B., terwijl voor elk vervoer van partijen boven 500 K.G. een door haar afgegeven vervoerbewijs vereischt is.

Hiertoe zal door de R. C. B. een lijst worden samengesteld van uit te voeren bouwwerken en fabrieken, die cement als grondstof van hun product verwerken. Naar gelang der urgentie, worden deze in verschillende groepen verdeeld. Maandelijks wordt de behoefte van elk der groepen nagegaan en, in verband met de aanwezige voorraden en den te verwachten invoer, vastgesteld, welke hoeveelheden aan elk werk kunnen worden toegewezen. Voor deze hoeveelheden worden alsdan door de R. C. B. vergunningen tot aflevering afgegeven.

Na 1 October, waarop deze regeling in werking treedt, zal dus nog slechts cement kunnen worden afgeleverd ten behoeve van werken, die op de lijst der R. C. B. zijn geplaatst.

Om plaatsing op deze lijst te verkrijgen, moet door de verbruikers bij de R. C. B. een aanvraag worden ingediend, door tusschenkomst van een erkenden importeur of handelaar. Hiervoor zijn formulieren vastgesteld, welke bij alle erkende importeurs en handelaren verkrijgbaar zijn.

Door de R. C. B. is een brochure uitgegeven, waarin alle details der regeling zijn aangegeven en toegelicht. Deze brochure is in ruime mate verspreid en voor belangstellenden, op aanvraag, gratis verkrijgbaar ten kantore der Rijkscommissie voor Bouwmaterialen te Amsterdam, Postbus 327.

Vacante Betrekkingen.

— Hoofd der Timmerafdeeling op groote scheepswerf, bekend met betimmering van hutten en salons, berekening van werk en leiding van de uitvoering. Volledige brieven No. 1360 O. A. Adv. kantoor J. H. de Bussy, Rokin 60-62, Amsterdam. (2)

— Bouwkundig Opzichter, met diploma M. T. S. Utrecht, of bekend met detailleeren en uitvoering, bij den Architect L. Posthuma Jacz. Zeist. (2)

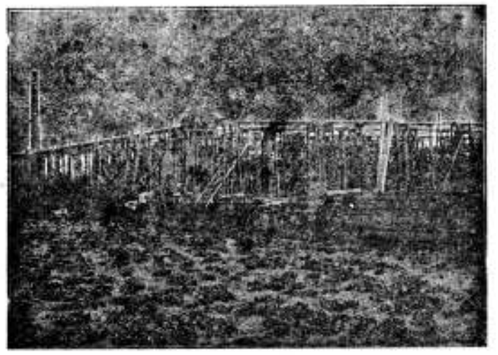
— Teekenaar, voor ontwerp en detail van binnenbetimmeringen, metalen etalages, koperwerken, enz. Uitvoerige brieven lett. O. 778 Adv.-Bur. C. W. Betcke, Coolsingel 68, Rotterdam. (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

In aanbouw zijnde Caeno-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE DONT te Breda

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het gerustellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

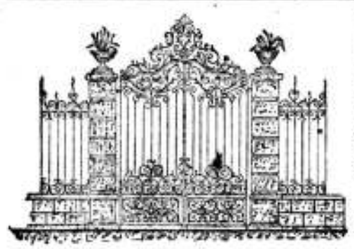
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de Nederl. Steenbeschermerfabriek te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

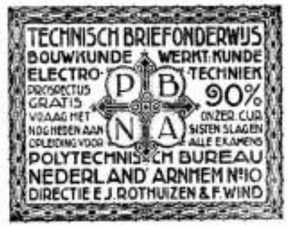

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz.
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Graaf c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 6 OCTOBER 1917. No. 40

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Prijsvragen.

Vervolg (Zie bladz. 306).

De programma's laten aan duidelijkheid nog wel eens wat te wenschen over en dit heeft een natuurlijke oorzaak. Een prijsvraag is dikwijls een noodmaatregel, die genomen wordt, wanneer men met een vraagstuk van bouwkundigen aard geen anderen weg meer weet. Men heeft dan al op allerlei manieren getracht een oplossing te vinden, doch geen kans gezien met de beschikbare middelen te verkrijgen, wat men wenschte. De beschikbare middelen spelen daarbij gewoonlijk een belangrijke rol, meestal verlangt men te veel voor zijn geld en hoopt nu, dat de prijsvraag een duizendkunstenaar zal aanwijzen, die in staat zal zijn, tot billijken prijs aan de meest overdreven eischen te voldoen. Dat deze speculatie in den regel verkeerd uitkomt is bekend genoeg.

Vaak is ook het vraagstuk zelf, afgezien van de geldkwestie eenigszins ingewikkeld en is reeds het opmaken van een goed programma, bij eischen, die wel eens met elkander in strijd zijn, een moeilijke taak. Dit weet ieder bouwmeester uit zijn dagelijksche practijk. Een goed inzicht in een bouwkundig vraagstuk krijgt men pas, wanneer men zich tot schetsen zet en zoo komt het dan bij prijsvragen ook wel voor, dat de jury, alvorens het programma vast te stellen of te onderteekenen, zooal geen schetsontwerp, dan toch een schema gereed heeft, waarin de bedoelingen van den prijsuitschrijver zooveel mogelijk zijn vastgelegd.

Slechts bij uitzondering komt het voor, dat de mededingers dit schema onder de oogen krijgen en bij een openbare prijsvraag verdient het ook geen aanbeveling, om het bekend te maken, daar men dan allicht in de inzendingen niet anders krijgt dan variaties op dit schema en originecle oplossingen achterwege blijven.

Men kan bij de lezing van een programma al gauw gewaar worden, of de jury zich omtrent de oplossing, of de mogelijke oplossingen, van een bouwkundig vraagstuk, al of niet afgeronde denkbeelden heeft gevormd. In het eerste geval zal de prijsvraag allicht meer vertrouwen bij de mededingers genieten. Zoo bijvoorbeeld droeg het programma van de prijsvraag voor de Rijks Academie van Beeldende Kunsten alleszins de kenmerken van een wel overwogen stuk werk, terwijl dat van de prijsvraag voor de „Karenhuizen" te Alkmaar veel te wenschen overliet. Reeds in Art. 2 van laatstgenoemd programma kwam een bepaling voor, die elke oplossing onmogelijk maakte, namelijk, dat 1/3 van het terrein onbebouwd moest blijven. De jury haastte zich, deze drukfout (?) te herstellen, het moest 1/4 zijn, maar er zijn ongeloovige Thomassen geweest, die bleven volhouden, dat het geen drukfout, maar een abuis geweest was en daaruit de conclusie hebben getrokken, dat de jury niet eens even de moeite had genomen eens even na te gaan, hoeveel M². het verlangde gebouw zou moeten beslaan. Of er grond was voor zulk een veronderstelling kunnen wij natuurlijk niet nagaan, maar een ongunstige indruk heeft ook deze betrekkelijk kleine onnauwkeurigheid gewis gemaakt.

Wellicht heeft men hier de jury onverdiend van slordigheid verdacht. Iets anders is het evenwel met hetgeen bij de beoordeeling van de ingekomen ontwerpen is geschied

„De Jury ging, aldus meldt het rapport, bij de beoordeeling van de ontwerpen uit van de grondgedachte, dat de situatie van de behuizingen zoodanig moest zijn, dat een ruime toetreding van zonlicht en lucht afdoende was verzekerd"

Met deze opvatting zal men het gereedelijk eens zijn, maar niet met hetgeen onmiddellijk op deze verklaring volgt: „Als direct gevolg daarvan moest de wandelgang aan den noordkant geplaatst zijn ...."

Op grond van deze gevolgtrekking werden alle ontwerpen, die niet de wandelgang aan den noordkant hadden, maar dadelijk ter zijde gelegd. Men moet weten, dat de wandelgang eigenlijk het hoofdmotief in de indeeling vormde, te weten in de inwendige indeeling. Waarom stond dan in het programma niet deze eene regel: „De wandelgang moet aan den noordkant worden geplaatst"? Daarmede zou men menig inzender een vergeefschen arbeid hebben bespaard en te meer zou deze eene regel gewenscht geweest zijn omdat de gevolgtrekking, door de Jury gemaakt, in geenen deele beschouwd kan worden als iets, dat vanzelf sprak, althans niet in dit geval. Theoretisch is zij verdedigbaar, op school zal men den leerling inprenten, dat woonvertrekken steeds aan den zonkant gelegen moeten zijn, maar in de praktijk gaat men anders te werk, daar is het voldoen aan dezen eisch niet altijd gemakkelijk, daar heeft men met allerlei andere eischen en factoren rekening te houden en kan men niet altijd consequent blijven in de toepassing.

Zoo ergens, dan was hier een geval aanwezig, waarbij andere factoren in het spel waren en dus niet a priori een dergelijken eisch kon worden gesteld, die bovendien een verrassing was voor vele mededingers en tengenvolge waarvan verscheidene ontwerpen uitvielen, die beter hadden verdiend.

Men zal zeggen, dit is bij elke prijsvraag zoo; het gaat niet aan, daarop aanmerking te maken. Wij doen dit dan ook niet op het feit zelf, maar op het verzuim van de Jury om tijdig een eisch van zoo ingrijpenden aard kenbaar te maken, waartoe ruimschoots gelegenheid geweest is bij de behandeling der vragen en antwoorden.

Wij laten nu nog daar de vraag, of ook het achteraf stellen van zulk een eisch getuigt van een ruime opvatting bij de Jury; o.i. gelijkt het meer op een parti pris, een standpunt, dat de taak der Jury aanmerkelijk moest verlichten, ten koste van den arbeid van verscheidene serieuze inzenders.

Er waren onder die inzenders echter nog meer teleurgestelden, dat waren zij, die de bepalingen omtrent een gespecificeerde begrooting en een rentabiliteits berekening als ernstig bedoeld hebben opgevat. Hier evenwel treft de Jury geen verwijt, want deze inzenders hadden kunnen weten, dat deze bepalingen, als nagenoeg altijd, van geen den minsten invloed op den uitspraak zouden zijn. Een eenvoudige berekening toont dan ook dadelijk aan, dat het bekroonde ontwerp Motto: „Zon II", bevattende 35 tweekamer- en 11 eenkamerbehuizingen onmogelijk aan de rentabiliteitsvoorwaarde kan voldoen, ook met een begrooting, gebaseerd op het lage tarief van eenheidsprijzen, in het programma opgenomen. (In dit tarief staat b.v. voor 1 M³ gewapend beton een eenheidsprijs van f 14 vermeld).

Reeds in gewone omstandigheden is het een dwaasheid te noemen, bij een prijsvraag een gespecificeerde begrooting te vragen. Het eenige, wat er voor te zeggen valt is, dat de mededingers daardoor er aan herinnerd worden, dat een financieel uitvoerbaar plan verlangd wordt en zij dus hun speelsche fantaisie eenigermate hebben te breidelen, maar overigens is de begrooting een wassen neus, een nutteloos en veelal onbetrouwbaar aanhangsel van de inzending.

Het is voor de jury een onbegonnen werk, een aantal begrootingen te gaan controleeren, die slechts in zoover met elkaar overeenkomen, dat bij allen, met kunst- en vliegwerk, somtijds met bewonderenswaardige spitsvondigheid, getracht is, beneden een bepaald eindcijfer uit te komen.

Veel gemakkelijker is het voor de jury, die toch veelal uit ervaren vakmannen bestaat, bij de ontwerpen, die in aanmerking komen, zelf een globale, of desnoods een min of meer gespecificeerde begrooting te maken.

Dit heeft bovendien voor, dat zij daarbij vanzelf genoodzaakt zal zijn deze ontwerpen wat meer in de details te bestudeeren, dan gewoonlijk gedaan wordt.

In de abnormale tijden, die wij thans beleven is het vrijwel onmogelijk een bouwwerk te begrooten. De tarieven in de programma's werden daarom samengesteld uit eenheidsprijzen, die vóór den oorlog golden; maar men krijgt daarmede een fictieve begrooting, waarvan zeer betwijfeld moet worden, of zij, ook na den oorlog, eenige waarde zal hebben.

Of is men werkelijk zoo onnoozel te meenen, dat spoedig na den oorlog alles wel tot het oude zal terugkeeren?

Nu althans kon men het vragen van een begrooting bij een prijsvraag, zooals het weer geschiedt in het programma voor het Paviljoen in het Stadspark te Groningen, gevoegelijk achterwege laten in afwachting dat men in de toekomst zoo verstandig zal zijn, het geheel af te schaffen.

(Slot volgt.)

Uit Apeldoorn.

De Belgische architect Huib Hoste leverde dezer dagen in „de Telegraaf" een critiek op de Apeldoornsche architectuur, die lang niet malsch was. Inzonderheid het moderne gedoe moet het daarbij ontgelden en in het bijzonder laat de criticus zijn zweepslagen neerkomen op den rug van een architect, die dit zeker daaraan te danken heeft, dat hij, op Amerikaansche manier, nog al veel reclame maakt. In hoever deze afstraffing verdiend is, kan ieder, die Apeldoorn bezoekt ter plaatse beoordeelen.

Vergissen wij ons niet, dan zijn echter niet al de met name genoemde huizen scheppingen van A. H. Wegerif, doch enkele daarvan gebouwd door een familielid van den architect, aannemer zijnde. De criticus zou hier dus door een of andere familietrek misleid kunnen zijn, hetgeen gemakkelijk verklaarbaar is en overigens weinig afdoet van zijn betoog, dat op het volgende neerkomt:

Er bestaan mooie Hollandsche steden en dorpen.

Als wij onderzoeken, waaraan zij die schoonheid te danken hebben, dan vinden wij daar meestal de oorzaak van in de overblijfselen van vroegere tijden: nu eens is het de oude aanleg, dan zijn het enkele oude gebouwen, die de stad beheerschen, of wel het zijn de oude gevels, die het straatbeeld komen verlevendigen. Enkele malen is het jonger werk, dat ons vermag te boeien: er zijn straten in de buurt van het Plein 1813 te Den Haag, die door het ons overal tegemoet komende groen een frisch uitzicht hebben; er zijn deelen van Amsterdam, die mooie, moderne architectuur bezitten; de aanleg en opbouw van het tuindorp De Heiplaat, te Rotterdam, is toch verblijdend en veel belovend.

Er zijn echter Hollandsche plaatsen, die op geen ouden oorsprong mogen roemen en die het ook niet aandurven zich met den modernen stroom te laten meevoeren. Dan is het schouwspel allerdroevigst!

Ik heb het weinig hartversterkend genoegen genoten met het groote dorp Apeldoorn te mogen kennis maken en... ik kan het niet verzwijgen: 't is troosteloos banaal.

En toch! Staat daar niet Het Oude Loo als een voorbeeld van stoere, gezonde, rustige architectuur. De vlakke, regelmatig doorgebrokene wanden der lange vleugels eindigen zoo goed tegen de forsche hoektorens en het geheel rijst zoo statig uit den wal, die als een kroon er om heen ligt. Dan is er nog het Koninklijk Paleis. Ik geef toe, dat het niet door een onsterflijk genie gebouwd werd; het ziet er ook 'n beetje burgerlijk uit. Maar de architect had toch wel degelijk het gevoel van massa; hij wist met één massa een andere te doen gelden, hij wist zijn verschillende onderdeelen zóó te schikken, dat hij een genoegelijk en toch groot aandoende voorplein tot stand bracht. Maar vlak naast deze rustige bouwwerken begint het al! Wat zijn de onlangs gebouwde Koninklijke Stallen vol pretenties en kunstloos! En wat is — ik moet het herhalen — heel Apeldoorn plat burgerlijk en troosteloos!

Kijk eens het gemeentehuis: in 1898 werd het gebouwd in zoogenaamde Hollandsche Renaissance. Hadden die oude Hollanders het zoo gedaan, dan beschikten wij over geen werkkrachten genoeg om al hun werk te sloopen. Zie toch de verhouding der vleugels tot de middenpartij, de verhouding van het gekke torentje tot het geheel; en dan de raamverdeeling!

Vóór dit meesterwerk staat er een ander: het standbeeld van Koning Willem I: het werd gemaakt door den Apeldoornschen beeldhouwer P. Puijpe (1913). De sokkel is gelukkig van proportie, maar wat komen die gekke steunbeeren daar doen? 't Is alsof er om elken hoek steenen latten aangebracht waren! Op dezen voet staat het borstbeeld, dat in verhouding kolossaal lijkt, zooveel te meer, daar er zich, vlak onder, bas-reliefs bevinden van zoo'n kleine schaal, dat men de voorstelling niet kan onderscheiden. Het beeld zelf heeft natuurlijk met bouwbeeldhouwwerk niets te maken en wat gezegd van die vreemdsoortige dingen — 't zijn noch bakken, noch vazen — die het monument voltooien. Er groeien wel bloemen in, maar ook nog groote lantaarnpalen, die eindigen met een grooten ijzeren bloemenkelk, waarin dan de lamp vastgemaakt is. Hoe spitsvondig, niet?

Apeldoorn roemt verder op een naald, waarover ik maar zwijgen zal, en over de Hervormde Kerk van Verheul. Deze is ook in Hollandsche Renaissance, of liever wat men overeen gekomen is zoo te noemen. Geen mensch denkt immers bij het zien van dit gebouw aan de kerken van den Renaissancetijd in Holland. Ik wil hier enkel doen opmerken hoe kleintjes de bijgebouwen doen naast de kruisarmen en hoe de verschillende ingangen brokken burgerlijke architectuur zijn, die met een kerk niets te maken hebben.

Eindelijk hebben wij de woningen. Te Apeldoorn, zoo had ik mij gedacht, zijnde het middelpunt der Veluwe, een centrum van buitenwonen en jagersgedoe, zal ik toch mooie huizen en villa's zien. Helaas, driemaal helaas! Wat hebben ze daar 'n smaak! Het burgerlijkste, dat men zich uitdenken kan is nog mooier dan de Apeldoornsche Stijl. Deze is, zooals een vriend opmerkte, een variëteit van den algemeenen Nederlandschen Aannemersstijl! Hij kenmerkt zich in het bijzonder door den invloed der boeken over bouwkunde van Berghuis, door de gekke behandeling der vensterblinden en het verven met teere, slappe kleurtjes. Verdere beschrijving zal wel overbodig zijn: men kan licht denken tot welke monstruositeiten dit aanleiding geeft.

Toen ik de eerste van die ondingen bekeken had, voelde ik een groote vreugde in mij opkomen, omdat ik stond niet vóór werk van architecten, maar slechts van aannemers en bouwkundigen.

Hoe ook dit een illusie is gebleken te zijn, vertel ik in het tweede gedeelte van dit stuk.

* * *

De Apeldoornsche aannemersstijl waarover wij spraken is n.l. ernstig bedreigd! A. H. Wegerif Gzn., heeft zich te Apeldoorn als architect gevestigd en al gauw een uitgebreide cliënteele gekregen. Een verblijdend feit? Het hoorde zoo te wezen; ik schaam mij echter hier te moeten neerschrijven dat Apeldoorn er bij verloren heeft. Wie er up to date wil zijn moet nu een villa van Wegerif hebben. De Romeinen hadden een god, Janus, met twee wezens; Wegerif's architectuur heeft er wel tien, en zij zijn helaas allen even onbenullig en vol pretentie. Onze artiest heeft Engelsche villa's gezien en bouwt ze na op zijn manier; hij heeft Berlage's werk bekeken en onthield er iets van, — jammer genoeg niet het zuivere noch het rustige; hij heeft zich aan het Biedermeyeren bezondigd, en aan verschillende zijner bouwwerken zijn er détails van de Weener moderne kunst nagekeken; daarbij heeft hij de Apeldoornsche liefde voor slappe kleuren behouden. Is dit geen merkwaardig allegaartje?

Heb ik me soms vergist? En schuif ik zoodoende op Wegerif's geweten de zonden van anderen? Ik heb het ook gemeend: die dingen waren onderling te verschillend, vele er van waren te allergekst om werk van een architect, van een en denzelfden architect te zijn. Ik heb twee-en-dertig bouwsels van Wegerif gezien en waar ik eenigszins twijfelde of ik voor werk van hem stond heb ik even aangebeld; zoo ben ik nog op de hoogte gekomen van een echt Apeldoornschen toestand: de dienstmeisjes weten er allen of zij in een villa van hem dienen of niet!

Wat mij hoogst vreemd aandoet is het groote verschil dat bestaat tusschen enkele van Wegerif's werken en al de overige. Bij die enkele werken gaat men denken dat het toch op architectuur begint te lijken. De Klaproos (1906), aan de Burglaan, heeft een zeker karakter; de Eikenboom (1911), aan de Gardenierslaan, is vrij eenvoudig en daardoor rustig; het stoepje van nr. 27 aan dezelfde laan (1910) is vrij goed, maar de plaatsing der ingangdeur laat toch zien dat het niet voldoende beheerscht is.

Beter is het Kappershuis, in de Dorpstraat (1913?); en toch! Hoe staan al die ramen boven elkaar, hoe prullerig de bloembakjes aan den erker, hoe zwaar de gemetselde kraagsteenen waarop de zinken vergaarbakken staan, hoe belachelijk de versiering (?) dier bakken. En dan te zeggen, dat dit de eenige getuigen à décharge zijn!

De karakters van Wegerif's kunst, pardon, werk, kan ik als volgt samenvatten: gemis aan gevoel voor verhoudingen en kleur; gebruik aan een en hetzelfde gebouw van allerlei soorten van ramen; absoluut willekeurige doorbreking der wanden; toepassing van onmogelijke constructies en slecht ornament.

Nog spreek ik niet van de binnenarchitectuur; aan een paar villa's had ik gezien hoe een flink raam er een soort van gangkamertje verlichtte; ook was het zonder aarzelen dat ik een dubbeltje betaalde om den vloer van Op den Paschviever (1914) te mogen betreden. Het interieur viel echter nog al mee. Maar in het atelier fluisterde de dame die er echt goede foto's maakt: meubels van den architect. Dear me! die hooge troon waarvan het ornament met een zaag gemaakt werd; iets later in een showroom van hetzelfde huis ging het: speelgoed van den architect. Het waren huisjes met boompjes enz. en zij gaven mij den sleutel van het geheim: Wegerif werkt niet aan zijn huizen, hij speelt er aan. Hij beschikt b.v. over een uitgebreide

collectie ramen en hij gooit ze op zijn teekenpapier. Zoo gebeurt het wel eens dat er een boven een ander komt te staan, meestal komt het echter juist op de verkeerde plaats terecht; dit is de reden dat b.v. aan Het Valkhof aan de Waltersberglaan, die zeshoekige raampjes nu eens vertikaal dan eens horizontaal zijn; zoo zijn er aan Freia (in aanbouw aan de Beukenlaan) naast rechthoekige ramen, andere die eindigen in een afgeknotten driehoek; zoo vertoont no. 28 van de Gardenierslaan verschillende soorten van bovenlichten, enz.

Ik sprak van gemis aan gevoel voor proportie: De Leeuwerik a/d. Bilitonweg), met zijn bakkerijschoorsteen is daar een prachtig voorbeeld van. Beziet vooral den achtergevel. De halve maan (1917-Dennenlaan), verdient onder dit opzicht ook aangehaald te worden: de villa is smal en hoog, maar aan de eene zijde staat er nog een stukje onder een breed, laag dak. De ramen met hun glas in lood zijn allergekst en het stoepje met twee zuilen allergrappigst! Er ware een kostelijke verzameling te maken uit Wegerif's zuilen: zie b.v. Kamp links (Jachtlaan 1915), waar de vierkante zuilen rusten op een hoogen ronden sokkel van mindere doorsnede.

De gevelooren van Wegerif's huizen zijn ook het noteeren waard: zij zijn lomp, slap en leelijk van vorm. Aan deze van het huis no. 4 aan de Tutein Nolteniuslaan zag ik steenen die drie klizoor overgemetseld waren!

Ik zou te langdradig worden, moest ik hier alle „eigenaardigheden" opsommen. Toch kan ik niet laten te wijzen op het ornament naast den naam van bovengenoemd huis Freia: daar hangen een mannen- en een vrouwenkop, die door een kind van tien jaar kunnen gemaakt zijn geworden. En ik heb nog niets verteld van de Biedermeyersche Zwaluw a/d. Bilitonweg — van het Weener gedeelte van Het Hoekhuis (hoek Sumatralaan 1914) en van het Openbaar Leesmuseum (1911), waar boven de ingangdeur mooi gebonden houten boeken als in een kast gerangschikt staan. Ik heb nog niet gezegd hoe men van af de Gardenierslaan een groep van drie huizen ziet a/d. Bilitonweg gelegen. De Linde, De Zwaluw en De Leeuwerik, drie huizen van absoluut verschillenden aard, wier conceptie, wier vormgeving niet het minste onderling verband heeft, drie huizen die toch van denzelfden architect Wegerif zijn!

Ik heb ook de aandacht nog niet gevraagd voor de kleur van al die villa's: de eene zijn van baksteen, en dan is deze absoluut dof, de andere zijn bepleisterd, nu eens effen dan eens ruw, met of zonder lijsten of banden rond deuren en vensters. Bij enkele villa's zijn die banden van hout en gelijk de ramen donker geverfd. Zoo is het o.m. aan Zonneweelde a/d Amersfoortschen weg waar de donker groene ramen sterk spreken op de witte muren; maar zij zeggen u ook anders niets: zij zijn zoo verschillend en dwarrelen zoo door elkaar, dat men met den besten wil der wereld niet kan uitmaken welk soort ruimte zij moeten verlichten.

* * *

Geeft al die bouwerij ons nu een idée van den persoonlijken smaak van Wegerif, of doet deze anders niet dan de gedachten der Apeldoornsche burgerij verwezenlijken? Ik weet alleen dit: Wegerif ontwerpt die huizen en aanvaardt er het vaderschap van.

Neen, ik had nog liever den Apeldoornschen aannemersstijl: deze had ten minste niet de pretentie van kunst te zijn!

Uit de Staatsbegrooting voor 1918.

Hoofdstuk I (Huis der Koningin.)

Nadat in den zomer van 1916 prof. Aerts ook het tympanum van den achtergevel van het Koninklijk Paleis op den Dam hersteld had, heeft de betrokken commissie in het najaar nog het beeld van Atlas en de hemelbol met aanhoorigheden, op het dak, doen in orde brengen.

In 1917 heeft de bedoelde commissie haar onderzoek en, naar mate dit vorderde, de herstellingswerken aangevangen en voortgezet voor zooveel aangaat de schoorsteenen, de hoek- of keizerskroonschoorsteenen en vakken buitenmuur. De hiervoor in overleg met het stedelijke bouw- en woningtoezicht noodig geoordeelde, telkens te verplaatsen besteigeringen van vrij bewerkelijken aard zijn aangebracht uit het te voren voor de tympanums gediend hebbende steigermateriaal. De uitvoering van een en ander zal nog in 1918 moeten voortduren en zoo mogelijk door ander werk van dergelijken aard gevolgd worden, weshalve een gelijk bedrag als voor 1917 is uitgetrokken.

Hoofdstuk IV (Justitie.)

Alhoewel de grootst mogelijke zuinigheid betracht wordt, zal, door de hoogere prijzen van materialen en arbeidsloonen, benoodigd zijn voor „gebouwen" f 274.800 of f 55.000 meer dan voor 1917 is toegestaan.

De bouwkosten te 's-Hertogenbosch, voor den oorlogstoestand aanbesteed, vorderen slechts zeer langzaam door gebrek aan bouwstoffen tegen redelijken prijs. De voor 1917 aangevraagde som zal dan ook niet verbruikt worden, zoodat thans wederom f 200.000 wordt aangevraagd.

Voor den krijgsraad te Arnhem is thans in de nabijheid van het huis van bewaring een gebouw gehuurd met recht van koop; in welk huis de krijgsraad gevestigd is. Voor de koopsom is thans een bedrag uitgetrokken. Later zal bedoeld gebouw eenige verbouwing moeten ondergaan.

Voor een andere huisvesting van het kantongerecht te Sittard (de lokalen, daarvoor thans van de gemeente gehuurd, heeft deze zelve noodig) is overgegaan tot aankoop van een bouwterrein om daarop een kantongerechtsgebouw te bouwen. De kosten van den bouw worden geraamd op f 27.000, die van ameublement op f 3000.

Nog wordt medegedeeld:

Het tijdelijk Rijksopvoedingsgesticht te Leiden vraagt meer ruimte en hierin zou het doelmatigst kunnen worden voorzien door ingebruikneming der lokalen, thans tot de werkinrichting voor vrouwen behoorend.

In de strafgevangenis te Rotterdam wordt een vleugel, oorspronkelijk voor preventief gehechten, later meer bestemd in hoofdzaak voor inwonende bewaarsters, zeer weinig gebruikt. Door verbouwing hiervan zou daarin ondergebracht kunnen worden de bijzondere strafgevangenis, thans te Gorinchem gevestigd.

De bestaande bijzondere strafgevangenis te Gorinchem kan op eenvoudige wijze worden ingericht tot werkinrichting voor vrouwen, waardoor dan de lokalen der werkinrichting voor het opvoedingsgesticht vrij komen en door verbouwing verder geschikt worden gemaakt.

Hoofdstuk V (Binnenlandsche Zaken.)

IVe afdeeling. Hooger en Middelbaar Onderwijs.

Technische Hoogeschool. Aangevraagd is o.a. f 4000 voor een nieuwen hoogleeraar in de bouwkunde (constructie); f 2500 voor aanstelling van een buitengewoon hoogleeraar voor het gewapend beton.

In de plaats van den hoogleeraar op non-activiteit Van Swaay is tijdelijk tot hoogleeraar aangesteld jhr. dr. G. J. Elias, op een wedde van f 4000. Voorgesteld wordt met het oog op een andere verdeeling van de leerstof aan dit hoogleeraarschap een blijvend karakter te geven. Voorgesteld wordt voorts aanstelling van een drietal lectoren in de scheikunde, waartegenover een assistentswedde kan vervallen, terwijl verder gelden zijn uitgetrokken voor aanstelling van eenige assistenten, nieuwe conservatoren en nieuw bedienend personeel. Voor materiaal is f 295.550 aangevraagd zijnde f 26.380 meer dan voor 1917 toegestaan.

Gelden worden aangevraagd voor de stichting eener R. H. B. S. te Dragten en voor de overneming van de gemeentelijke H. B. S. te Neuzen door het rijk; verder voor de stichting van een technicum te Heerlen en om het subsidie voor de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam te verhoogen van f 40.000 tot f 60.000.

Voorgesteld wordt het subsidie voor de examens der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst te verhoogen met f 2000.

De begrooting bevat voorts talrijke subsidieverhoogingen voor vakscholen en scholen van bijzonderen aard.

Kunsten en wetenschappen. De minister acht het gewenscht, dat een commissie worde ingesteld, die de regeering van advies zou kunnen dienen bij restauratie-aangelegenheden en aan welke bovendien een meer stelselmatig toezicht op de monumenten kan worden opgedragen. Ongeraden is het deze taak op te dragen aan de commissie, die met de inventariseering en beschrijving der monumenten is belast, omdat zij daarop niet berekend is en haar eigenlijk werk door een zoo omvangrijk nieuwe opdracht te zeer op den achtergrond zoude geraken. Daar evenwel het werk der inventarisatiecommissie en dat van eene commissie van advies als bovenbedoeld ten nauwste samenhangen, terwijl beide over kunsthistorisch en technisch geschoolde ambtenaren moeten beschikken en beide dezelfde wetenschappelijke hulpmiddelen en eene fotografische uitrusting noodig hebben, is de minister te rade geworden één „rijkscommissie voor de monumentenzorg" in te stellen, bestaande uit twee afdeelingen; één voor de inventarisatie en beschrijving van monumenten en één voor hun behoud en herstel, aan welke commissie mede ware op te dragen het beheer der rijksmonumenten en die tevens advies zal kunnen geven bij de voorbereiding van de wettelijke regeling tot bescherming van monumenten.

Voorts ligt het in de bedoeling aan de nieuwe commissie te verbinden een „Rijksbureau voor de monumentenzorg", waarvan de algemeene secretaris der commissie tevens directeur zoude kunnen zijn. Door de instelling van dit Bureau zullen de belangrijke bibliotheek en het verder wetenschappelijk apparaat van de inventarisatiecommissie voortaan ook aan de voorbereiding van restauratiewerken ten goede komen, terwijl de verzamelingen van afbeeldingen van monumenten, opmetingen, foto's enz., thans bewaard bij de inventarisatiecommissie, het tegenwoordige monumentenbureau en het Departement van Binnenlandsche Zaken zullen worden vereenigd tot een „Nederlandsch monumentenarchief", dat wellicht mettertijd ook voor het publiek toegankelijk kan worden gesteld.

Voor een en ander zal, wanneer de nieuwe commissie met ingang van 1 April 1918 wordt ingesteld, voor 1918 meer noodig zijn f 4500.

Voorts wordt o.m. gevraagd f 5000 voor het drukken van den voorloopigen inventaris van Noord-Holland en de beschrijving van de monumenten der stad Maastricht.

Voor de volgende monumenten, waarvoor op de begrooting van het loopende dienstjaar eindtermijnen waren uitgetrokken, wordt eene verlenging van het Rijkssubsidie gevraagd: Groote kerk te Goes (f 10.000, te verdeelen over 4 jaar), raadhuis te Middelburg (f 7500, te verdeelen over 3 jaar), Groote of Sint Bavokerk te Haarlem (f 25.000, te verdeelen over 5 jaar), Ned. Hervormde kerk te Vlissingen (f 9000)

Nieuwe subsidies worden gevraagd voor: de R.-K. kerk te Asselt (f 16.500 te verdeelen over 4 jaar), de Bergkerk te Deventer (f 24.725 te verdeelen over 5 jaar), het Raadhuis te Halsteren (f 6000 te verdeelen over 2 jaar), de N. H. kerk te Monnikendam (2500), de N. H. kerk te Oegstgeest (f 2300), den toren te Poortugaal (f 2300), de R.-K. kerk te Schinnen (f 14.000 te verdeelen over 4 jaar), de Ned. Herv. Kerk te Ulrum (f 11.000 te verdeelen over 3 jaar).

Voor aankoop van munten en penningen voor het Koninklijk Penningkabinet is wederom uitgetrokken het voor 1914 beschikbaar gestelde bedrag.

De minister acht thans den tijd gekomen, om de posten voor aankoop van kunstvoorwerpen ten behoeve van onze musea weder te herstellen. Uitgetrokken wordt in totaal f 46.500.

Voor reis- en verblijfkosten van de leden eener commissie, welke studie zal hebben te maken van en nadere plannen zal moeten uitwerken voor de stichting van een Rijks Architectuur-Museum.

Het aangevraagde bedrag voor uitgaven en subsidiën voor ondernemingen van wetenschap en kunst is o.a. bestemd voor: stipendia musea (Groningen, Haarlem, Edam, Amersfoort, Bilderdijkmuseum) f 2200, prijskamp in de beeldhouwkunst f 2200, subsidie aan de Vereeniging ter veredeling van het ambacht f 3000, subsidie Nederlandsch Instituut te Rome voor geschiedkundig en kunsthistorisch onderzoek f 5000, subsidies openbare leeszalen f 59.500, Koloniaal Instituut f 9631, subsidies leerlingen Rijks Academie van Beeldende Kunsten f 1600, subsidie Rembrandt-Huis te Amsterdam f 1000.

Te herstellen: subsidie „Het Nederlandsch Openluchtmuseum" f 2000.

Nieuwe posten: subsidie Museum „Princessehof" te Leeuwarden f 500, subsidie vereeniging voor Terpenonderzoek f 2000.

De minister acht het wenschelijk om thans over te gaan tot invoering van de nieuwe wijze van subsidieering der openbare leeszalen. Als maatstaf wordt aangenomen het bedrag dat de leeszalen ontvangen uit bijdragen van provincie, gemeente en contributiën van particulieren en vereenigingen. Naar verhouding van dat bedrag zal het rijkssubsidie bedragen de helft van de eerste f 1000, 4/10 van f 1001—f 2500, 3/10 van f 2501—f 4000, 2/10 van f 4001—f 6000, en 1/10 van f 6001 en daarboven, terwijl als maximum rijksbijdrage zal gelden een subsidie van f 5000.

In verband met het ontslag, verleend an jhr. dr. J. Six als hoogleeraar aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten, wordt, ten einde het theoretisch-aesthetisch onderwerp een ruimen plaats te geven op het leerplan, de aanstelling van een viertal buitengewone hoogleeraren voorgesteld. De meerdere uitgave zal f 3500 bedragen. Terwijl f 2500 wordt aangevraagd voor de aanstelling van een administrateur-bibliothecaris.

Voor de Quellinus-school te Amsterdam wordt f 2875 meer subsidie gevraagd om het bestuur gelegenheid te geven de school uit te breiden met nieuwe klassen voor batikken, metaalbewerking, ceramiek en meubelkunst.

Hoofdstuk VI. (Marine.)

Voor de inrichting van eene nieuwe ketelmakerij op 's rijks werf te Willemsoord, waarin een moderne transportkraan zal worden geplaatst, wordt op deze begrooting een eerste termijn ad f 50.000 aangevraagd. Hoeveel de totaalkosten zullen bedragen, zal veel afhangen van den

tijd, waarin de inrichting kan worden voltooid; gerekend wordt op ongeveer f 100.000.

Evenals aan de Technische Hoogeschool en de Middelbare Technische Scholen, is voor eenigszins wetenschappelijk practisch onderwijs in de stoomwerktuigkunde voor de aanstaande officieren een machine-laboratorium noodig aan het Koninklijk Instituut voor de Marine, waar, zooals bekend is, de aanstaande officieren-machinist tegenwoordig hunne studiën voltooien.

Hieraan ware voor de practische vorming te verbinden een machine-werkplaats met ketelhuis, terwijl op de verdieping eenige werklokalen zijn in te richten ten einde daardoor tegemoet te komen aan gebrek aan plaatsruimte op het Koninklijk Instituut voor de Marine.

De kosten van het gebouw worden thans geraamd op f 75.000, terwijl de outillage, bij vrijwel normalen prijs, op f 94.000 geschat wordt.

Voorshands is als 1ste gedeelte een bedrag van f 100.000 op de begrooting gebracht, waaruit zullen worden gekweten de bouwkosten, de inrichting van het laboratorium en wellicht van een gedeelte van de werkplaats om, wanneer meer normale toestanden intreden, de inrichting der machinewerkplaats te voltooien. In verband hiermede zal aanvankelijk gebruik worden gemaakt van de machinewerkplaats van de stokersopleiding aan boord Hr. Ms. Van Speijk.

Een eerste termijn voor den bouw van een adspirantenschool te Dordrecht wordt aangevraagd. De school zal moeten dienen niet alleen voor onderwijs en huisvesting van de adspirant-machinisten tijdens hun opleiding te Dordrecht maar ook voor onderwijs en huisvetsing van de adspirantadelborsten.

De totaalprijs voor het schoolgebouw ad 10.125 M², een woongebouw ad 20.000 M², een gymnastieklokaal ad 2500 M², een fietsengebouw ad 600 M², bedrijfsgereed opgeleverd, en het inrichten der terreinen en verplaatsing van een loods wordt, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, geraamd op f 525.000; in normale tijden zouden deze f 338.000 zijn.

Een bedrag van f 50.000 is als eerste termijn op deze begrooting gebracht, tenéinde het mogelijk te maken in het jaar 1918 met de voorbereiding van den bouw te kunnen aanvangen, in de hoop, dat de verdere bouw onder gunstiger tijdsomstandigheden zal kunnen worden voortgezet en voltooid.

(Slot volgt.)

Leestafel.

DE BOUWWERELD No. 39. Een merkwaardige gevelsteen, van het huis »In den Struijs te Veere«, met afbeelding.
Het Museum van St. Pieter.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 39. Technische reisindrukken uit de Vereenigde Staten van Amerika. Verslag eener causerie, gehouden in de Avondvergadering van de Afdeeling Nederlandsch-Indië te Weltevreden op 30 December 1916, door jhr. ir. J. C. van Reigersberg Versluys, met afbeeldingen.
De keel van den Duitschen normalen wielband, door ir. C. A. S. Hamelink, met afbeeldingen.
Rapporten en Mededeelingen van den Rijkswaterstaat, door ir. P. H. Kemper.
Uit ons parlement. Staatsbegrooting voor 1918.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 39. De organisatie der Metaal-techniei (slot). — Rectificatie. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Ingezonden. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 39. Verslag omtrent de in 1916 bij de leden der Onderlinge Risico-Vereeniging uit den Nederlandschen Aannemersbond voorgekomen ongevallen.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in afl. 9: De Hooikist: Frigor. — De Wichelroede: Dr. D. van Gulik. — Een voorstel, om schepen tegen torpedo's te beveiligen: D. S. S. — Met Zeppelin boven land en zee (slot): Dr. D. Knüttel. — Coronium: B. — De Egelskop: J. Vijverberg. — Iets over het lot der roofvogels in Nederland: J. H. Wiskerke. — Motorrijwiel en automobieltechniek: Gerlof Kalma, ing. — H. Rutgers. Daalt of rijst de bodem van Nederland? Referaat: A. D. H. — De Wielewaal: H. E. Kuylman. — Over aerologische waarnemingen met vliegers: Chr. A. C. Nell. — Eenvoudige Proeven; Het bepalen der adhesie tusschen de oppervlakte van een vloeistof en een vast lichaam: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder Redactie van Prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 10: Natuursteen. — Teerstoffen. — Verbetering. — Scheurvorming aan den kerktoren te Breda. — Microscopisch onderzoek van hout. — Boekbespreking. — Gedachtenwisseling.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 5. De September-aflevering van Eduard Cuypers Maandschrift opent met een beschrijving van het z.g. Princessehof te Leeuwarden, door G. J. Veenstra. Deze bekende vorstelijke woning is, gelijk men zich zal herinneren, onlangs door de gemeente Leeuwarden gekocht en heeft thans een waardige bestemming gekregen als Indisch Museum. Daardoor is niet alleen Friesland's hoofdstad een bezienswaardigheid rijker geworden, maar tevens het gebouw voor ondergang behoed.

In een tweede artikel zet de heer R. H. Herwig zijne mededeelingen voort over typische oude boerderijen in Drenthe, waarvan eenige afbeeldingen worden bijgevoegd.

Vervolgens treffen wij aan een met fraaie afbeeldingen geïllustreerde beschrijving van de Oude Kerk te Amsterdam. Verschillende meer en minder bekende bijzonderheden worden in dit opstel medegedeeld, terwijl ook aan de glasramen en aan de, in de kerk aanwezige, grafmonumenten aandacht wordt geschonken. De schrijver eindigt met een opwekking aan de lezers, om ook eens een bezoek aan het eerbiedwaardig gebouw te brengen.

Tot slot worden een drietal afbeeldingen gegeven van het nieuwe gebouw der Javasche Bank te Batavia, arch. Ed. Cuypers & Hulswit, te Weltevreden.

Varia.

EEN PROVINCIALE WATERLEIDING IN FRIESLAND.

Onlangs is men op de heide ten zuiden van Suameer begonnen met proefpompen in verband met het onderzoek naar de mogelijkheid van een provinciale waterleiding in de provincie Friesland.

De heer A. P. Enklaar, ingenieur bij het Rijksbureau voor de Drinkwatervoorziening, deelde hierover aan de „Leeuwarder Courant" het volgende mede:

Het is een bekend feit, dat de hoedanigheid van het drinkwater in een groot deel van onze provincie zeer veel te wenschen over laat. Wanneer men de kaart voor zich neemt en een lijn trekt met een punt iets ten noorden van Workum, over IJlst, Irnsum, Akkrum, Eernewoude, Hardegarijp, een punt vlak ten zuiden van Dokkum, Kollum tot Buitenpost—Gerkesklooster, dan heeft men ten naastenbij de grens (die de zoutwater-grens wordt genoemd), ten westen en ten noorden waarvan het grondwater voor den mensch ondrinkbaar is.

Dit moet vooral in den zomer uit een hygiënisch oogpunt bedenkelijk worden genoemd, omdat men er onder die omstandigheid zoo gemakkelijk toe komt, zich met minder deugdelijk water te behelpen. Doch niet alleen de mensch, ook de in die streken zeer uitgebreide veestapel en de industrieën — voornamelijk de daar in bloeienden toestand verkeerende zuivelindustrie, die in haar bedrijf veel water verbruikt — ondervinden van dien toestand, het kan haast niet anders, de slechte gevolgen.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Ten oosten en ten zuiden van de zoutgrens heeft de grond zoet water, al zijn er ook in die streken tal van plaatsen, waar het in zijn samenstelling te wenschen overlaat.

Deze feiten hebben het provinciaal bestuur voor een paar jaar het plan doen opvatten, om de watervoorziening in ons gewest, als het kon, te verbeteren. De provincie kreeg op haar verzoek van den minister van Binnenlandsche Zaken vergunning, om door het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening een onderzoek te laten instellen, welk onderzoek in het voorjaar van 1916 is begonnen en de mogelijkheid van verbetering der drinkwatervoorziening in onze provincie in den meest algemeenen zin van het woord omvat. Enkel de plaatsen Leeuwarden, Sneek en Heerenveen, die reeds van een waterleiding zijn voorzien, vallen buiten het plan.

Men kwam nu al dadelijk voor de vraag te staan, of men oppervlakte-water of grondwater zou nemen. Op het oogenblik is aan het laatste de voorkeur gegeven, voornamelijk om twee redenen. Grondwater is volkomen steriel, anders gezegd vrij van bacteriën, en het is technisch moeilijker, van oppervlaktewater goed drinkwater te maken dan van grondwater, omdat het eerstgenoemde minder zuiver is.

Zoodra deze keuze vast stond, heeft het Bureau voor Drinkwatervoorziening eerst op tal van plaatsen het water onderzocht, waarbij men de toevlucht heeft genomen tot de bij de talrijke zuivelfabrieken behoorende bronnen, die het grondwater op dezelfde manier opleveren als bij een groote waterleiding gebeurt. Bij dit onderzoek zijn de welwillendheid en de medewerking van de fabrieksdirecties het Rijksbureau van groot nut geweest.

Om een resultaat te verkrijgen, dat zoo vertrouwbaar mogelijk zou zijn, heeft men bovendien proefboringen uitgevoerd op een drietal plaatsen, waar het beste water wordt aangetroffen, n.l. in de omstreken van Suameer, bij Wolvega en in de buurt van Kippenburg (Gaasterland). Daarbij heeft ook gewicht in de schaal gelegd de vraag, wat financieel het voordeeligst zou zijn: de aanleg van een waterleiding uit drie of uit één centraal punt. Bij die financieele overwegingen is natuurlijk niet alleen het minimum van de aanlegkosten, maar ook het minimum der jaarlijksche uitgaven van het bedrijf beslissend. De uitslag van dit onderzoek zal men later uit de officieele stukken kunnen te weten komen.

Met de boringen onder Suameer is men nu zoo ver gevorderd, dat een daarvan tot pompput is ingericht. Een ijzeren buis is namelijk tot een diepte van 70 meter in den grond gedreven en daaruit pompt thans een locomobiel het water op, wat gedurende 10 etmalen aaneen zal worden volgehouden. Op hetzelfde terrein wordt een installatie voor proefnemingen met ontijzering van het water opgesteld, welke proeven op uitgebreide schaal moeten plaats hebben, omdat daaruit dient te worden afgeleid, hoe het definitieve ontijzeringssysteem zal worden ingericht. Deze installatie zal binnenkort ook in werking komen.

Op het oogenblik zijn de boringen te Kippenburg eveneens al begonnen en in de volgende week zullen zij te Wolvega een aanvang nemen.

Zoo zijn dus de uitgebreide werkzaamheden ter verzameling van de noodige gegevens, waaruit de toekomstige waterwinplaats(en) voor de geheele provincie moet(en) worden vastgesteld, in vollen gang.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Teekenaar, tijdelijk, voor uitwerken van fabriecksplannen. Sollicitaties No. 602, Boekh. M. v. d. Beek, Fred. Hendriklaan 109, den Haag. (1)

— Uitvoerder, bekend met betonbouw, landmeten, waterpassen en waterbouwkunde, op Bouwkundig Bureau in Ned.-Indië. Uitvoerige brieven lett. R. S. Adv.-Bureau Gebr. Schröder, Rokin 50, Amsterdam. (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Te 's GRAVENHAGE gevestigd
Architect vraagt als eerste kracht

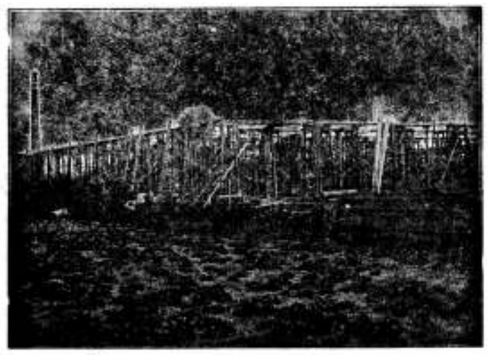
een Opzichter-Teekenaar,

of Associatie met jongen Collega, welke over eenig kapitaal kan beschikken.

Vereischten zijn: Goed ontwerper en behoorlijke wetenschappelijke gevormdheid.

Brieven met opgave van referentiën onder no. 10 aan de Administratie van dit blad.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32

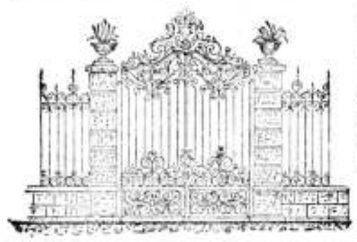

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vochtige Muren
worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet luchtdicht, door bestrijking met
„Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten

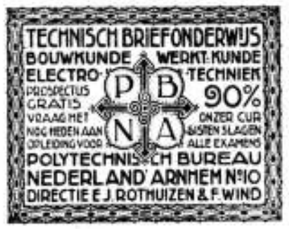
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. E. DE CRANS C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 13 OCTOBER 1917. No. 41

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Prijsvragen.

Slot (Zie bladz. 314).

Bij de zoogenaamde Studieprijsvragen komt het vragen van een begrooting niet voor. De Prijsvraagregelen laten ook voor de studieprijsvragen op sommige punten eenige uitzonderingen toe. In de programma's wordt dan ook aan de mededingers meer vrijheid gelaten, omdat men niet gebonden is door allerlei eischen, die aan een voor uitvoering bestemd ontwerp worden gesteld.

Toch bestaat er welbeschouwd geen groot essentieel verschil tusschen de gewone prijsvraag en de studieprijsvraag, althans dit behoorde niet te bestaan, want elke bouwkundige prijsvraag beoogt toch het verkrijgen van de beste artistieke en technische oplossing van een bepaald vraagstuk.

Het komt ons niet overbodig voor hier, naast de artistieke, ook op de technische zijde van de oplossing te wijzen, omdat deze te dikwijls als van ondergeschikt belang wordt beschouwd. Bij de hooge vlucht, die de kunst van voorstellen heeft genomen, kan men zich voorstellen, dat menige jury zich laat medesleepen, door den artistieken indruk, die het werk van sommige mededingers weet teweeg te brengen. De overdrijving, die dreigde het geheele prijsvragenstelsel te doen ontaarden in een wedstrijd van de fraaist opgewerkte teekeningen en aquarellen, heeft geleid tot beperkende bepalingen zooals voorstelling, uitsluitend in zwarte inkt of potloodlijnen, verbod van het aanbrengen van schaduwen en kleuren, enz. alles op straffe van uitsluiting.

Dergelijke bepalingen zijn ongetwijfeld zeer goed, maar zij nemen het euvel waarop hier gewezen werd niet geheel weg. Zoo b.v. was een dergelijke bepaling ook gemaakt bij de prijsvraag voor de kerk te Nieuw-Lekkerland. De uitslag dezer prijsvraag was vrij bevredigend; de meeste teekeningen, ook de gevraagde perspectief, waren uitsluitend in zwarte inkt of potloodlijnen uitgevoerd en niet met schaduw of kleur opgewerkt; en toch was er een enorm verschil in de artistieke waarde der teekeningen waar te nemen. Het bekroonde ontwerp stond in dit opzicht zeer hoog, dank zij ook eenig bijwerk, dat niet in het programma verboden was.

In de jury zat een invloedrijk lid, zelf een meester in de teekenkunst en dus bekend met al hare geheimen. Niettemin heeft de jury over het hoofd gezien, dat het gebouw, zooals het ontworpen was, niet op het nauwkeurig afgebakend terrein kon staan en ook, dat de verlichting der kerkruimte beslist onvoldoende genoemd moest worden. Wij geven toe, dat een en ander met kleine veranderingen gewijzigd kan worden zonder schade voor het karakter van het ontwerp, maar dit mag een jury eigenlijk niet in aanmerking nemen. Zij behoort de ontwerpen te beoordeelen, zooals zij zijn, en niet zooals zij met, zij het ook geringe wijzigingen gemaakt zouden kunnen worden.

In het laatst aangehaald voorbeeld waren de wijzigingen gemakkelijk aan te brengen en van geen groot belang, maar het komt ook wel voor, dat aan de uitvoerbaarheid van een ontwerp zoo weinig aandacht wordt geschonken, dat groote constructieve fouten eenvoudig over het hoofd worden gezien. Dit mag bij prijsvragen bestemd voor uitvoering in het geheel niet plaats hebben en ook bij studieprijsvragen is het niet gewenscht, want door de uitvoer-

baarheid buiten beschouwing te laten wordt een element uitgeschakeld, dat op de artistieke waarde, zoo men wil, van weinig invloed is, maar dat beslist niet gemist kan worden bij de bepaling van de bouwkunstige waarde van een ontwerp.

Wordt dit element verwaarloosd, dan kan het niet anders of in de meeste gevallen zal de prijsvraag op een mislukking uitloopen.

Wij willen niet beweren, dat de laatste studieprijsvragen van het Genootschap Architectura et Amicitia geheel mislukt zijn, maar de resultaten zijn toch ver beneden de verwachting gebleven, die inzonderheid omtrent de Watertorenprijsvraag gekoesterd werden.

Deze prijsvraag was zeer goed voorbereid. De Jury had zich voor dit speciale vraagstuk verzekerd van de medewerking van een specialiteit op waterleidinggebied en het programma was in hoofdzaak door dit jurylid opgesteld. Niettemin verscheen over de prijsvraag een rapport, dat als droog zand aan elkander hing en waaruit in het geheel niet bleek, dat aan de beoordeeling der ontwerpen een specialiteit had medegewerkt. Toch was dit wel degelijk het geval geweest, want de ontwerpen, die na eenige schiftingen voor nadere beschouwing in aanmerking kwamen, werden aan bedoeld jurylid toegezonden, ten einde de techniek nauwkeuriger te bestudeeren en daaromtrent nog nader schriftelijk een gemotiveerd oordeel uit te brengen.

Dit schriftelijk advies werd ook ingezonden; maar toen verscheen opeens het juryrapport, waaruit bleek, dat geen de minste notitie genomen was van de technische bezwaren van dezen deskundige, en wel mede met zijn naam onderteekend. Hij protesteerde ernstig tegen het feit, dat men hem niet vooraf in kennis had gesteld van het rapport, alvorens het werd afgedrukt en gepubliceerd. Ware dit wel het geval geweest, dan zou hij zonder twijfel hebben ontraden een ontwerp te bekronen, dat hem constructief onuitvoerbaar was gebleken en ook zou hij niet hebben nagelaten, een poging te doen om eenige scherpe uitdrukkingen, die in een openbare beoordeeling stellig niet op hun plaats zijn, gewijzigd te krijgen.

De opsteller van het rapport verontschuldigde de jury met een uitvlucht, dat heen en wederzending van het rapport de publicatie vertraagd zou hebben en zij daarom den naam van haar deskundig medelid maar zonder vragen onder het stuk geplaatst had, omdat deze toch ook bij voorbaat verklaard had zich bij de uitspraak der meerderheid te zullen neerleggen.

Natuurlijk, dat zal elk jurylid in den regel doen, maar niet dan nadat tot zijn kennis is gekomen, hoe die uitspraak ten slotte zal uitvallen.

De gevolgen van het verzuim van een deel der jury tegenover een lid zijn niet uitgebleven. Er werd een ontwerp bekroond, waarvan de perspectiefteekening niet zonder eenige artistieke waarde was, maar dat overigens zich alleen door bizarre gezochtheid onderscheidde en constructief onuitvoerbaar was.

Een treurig resultaat inzonderheid voor de jury, die wij gaarne een beter figuur hadden zien maken, vooral bij een studieprijsvraag, doch die zich nu, niet geheel onverdiend, het verwijt van onbevoegdheid op den hals gehaald heeft.

Zoo iets kan aan het welslagen van studieprijsvragen nooit bevorderlijk zijn. De mededingers, ook al zijn daar beginners en krukken onder, behooren er van verzekerd te zijn, dat de jury met hen geen loopje zal nemen en zich ten hunnen koste geen ongepaste aardigheden zal veroorloven.

Bij gewone prijsvragen is het zeker van niet minder belang, dat de mededingers in vol vertrouwen op de bevoegdheid der jury aan den slag kunnen gaan. Daarom is reeds meermalen voorgesteld als regel aan te nemen, dat de jury door de mededingers zelf zal worden gekozen.

Over de wenschelijkheid van deze en andere maatregelen zullen wij thans niet in nadere beschouwingen treden omdat zij te diep ingrijpen in het stelsel, zooals dat bij de Prijsvraagregelen is geformuleerd. Dat die regelen niet in alle opzichten onverbeterlijk zijn, zal wel niemand betwisten; het stelsel zal wel af en toe herzien moeten worden; onze opmerkingen bedoelden alleen te wijzen op verschillende punten, die, wanneer van een herziening der Regelen sprake zal zijn, in overweging genomen kunnen worden.

Uit de Staatsbegrooting voor 1918.

Slot (Zie bladz. 318).

Hoofdstuk IX (Waterstaat.)

Het ontwerp-begrooting voor het departement van waterstaat voor 1918 wijst een eindcijfer aan van f 35.075.329 of f 2.003.804.84 meer dan in 1917.

Voor het in kaart brengen van den geologischen toestand van ons land zal een bijzondere dienst worden ingericht, aan het hoofd waarvan een bekwaam geoloog zal zijn te stellen, met wien omtrent de verdere inrichting van den dienst overleg zal zijn te plegen. De kosten van het geheele werk worden geraamd op rond f 1.000.000; de kaart zal vermoedelijk in 20 jaar gereed kunnen komen, zoodat de kosten per jaar gemiddeld ongeveer f 50.000 zullen bedragen.

Voor 1918 wordt f 20.000 uitgetrokken, teneinde te kunnen overgaan tot het benoemen van een geoloog als hoofd van de dienst en vervolgens om een begin te kunnen maken met de inrichting van dien dienst.

f 28.000 wordt uitgetrokken tot voortzetting van de normaliseering van den Rijn, volgens de aangenomen normaalbreedte, onder Arnhem; f 30.000 wordt aangevraagd als eerste termijn voor nadere normaliseering van de Nieuwe Merwede, vooral ook in het belang van een goeden ijsafvoer

Vergrooting van de berghaven voor rijksvaartuigen te Hoek van Holland zal f 160.000 kosten. Als 1e termijn wordt hiervan f 80.000 uitgetrokken.

Ter verdediging van het noorderstrand van Vlieland zal een geheele rij strandhoogte moeten worden aangelegd tot aan de N.O. punt van het eiland. In 1918 zal een tweede strandhoofd moeten worden aanbesteed. Ook het zuiderstrand zal moeten worden verdedigd. Voor een en ander zal f 175.000 noodig zijn.

Voor de vernieuwing der remmingwerken bij vier draaibruggen in het Merwedekanaal in Utrecht, wordt f.20.000 aangevraagd.

Bouw van een nieuwe schutsluis te IJmuiden en verbetering van het Noordzeekanaal. Wanneer de eigenaren van de te onteigenen gronden tot minnelijke verkoop tegen redelijke prijzen bereid zijn, zal een groot deel daarvan in 1918 ondershands gekocht kunnen worden. Met het oog hierop is f 1.800.000 uitgetrokken, ook in verband met het maken van den fondeeringsput voor de nieuwe sluis, waarvan de kosten globaal zijn geraamd op f 1.000.000 met inbegrip van de kosten van aanleg eener installatie voor bronbemaling tot drooghouding van den put. Met het maken van deze put zal in 1918 kunnen worden aangevangen.

Voor buitengewone straatherstelwerken van de wegen in Zuid-Holland wordt een eenigszins belangrijk bedrag uitgetrokken met het oog op het steeds toenemend verkeer en de hooge prijzen van de straatsteen.

Voortzetting verbreeding Rijksweg 's-Gravenhage—Leiden. Deze weg voldoet nog niet aan de eischen, die het buitengewoon druk verkeer hier stelt, zoodat, bij nadere overweging, een ruimer profiel wordt noodig geacht dan aanvankelijk in het voornemen lag. De som van f 65.000, die voor dit werk op de begrooting 1917 is toegestaan om het deel Den Deijl—Leiden in profiel te kunnen brengen, zal derhalve niet toereikend zijn, mede wegens de stijging der prijzen.

f 15.000 wordt aangevraagd voor den aankoop van terreinen, noodig in verband met de vernieuwing van de brug over den Rijn bij de Haagsche Schouw; f 35.000 om de Haakelaarsbrug in den Rijksweg Amsterdam—Laren door een breedere en sterkere brug te vervangen.

Voor de verbetering van den Rijksweg Amsterdam—Haarlem is de onteigening in voorbereiding; het voorgestelde bedrag dient om minnelijke aankoop van de noodige eigendommen mogelijk te maken, zoo daartoe de gelegenheid zich voordoet.

f 85.000 zal noodig zijn om het gedeelte van den weg Maastricht—Roermond in het gehucht Weert afdoende te verbeteren.

Gelden worden aangevraagd voor het maken van acht stuwen in de Berkel, om tegemoet te komen aan het bezwaar, voortvloeiende uit de normaliseering van de Berkel, dat het water des zomers te snel wegvloeit, waardoor de aangelegen landerijen uitdrogen en in vruchtbaarheid en in waarde achteruitgaan.

f 3000 wordt uitgetrokken als bijdrage aan de gemeente Mijdrecht in de kosten van verbetering van de Mijdrechtsche Zuwe.

Hoofdstuk X (Landbouw, Nijverheid en Handel.)

Het eindcijfer van dit hoofdstuk ad f 34.325.629 is f 10.182.935.66 hooger, dan het oorspronkelijk voor den dienst 1917 toegestane bedrag.

Worden van dit hoogere bedrag afgetrokken de meerdere kosten van het Staatsmijnbedrijf ad f 10.049.000, dan blijft nog een vermoedelijk accres van f 133.935.66.

Mijnwezen. Voor woningbouw is in het geheel geraamd f 2.813.780 en voor wegen en rioleering f 40.000, terwijl voor rentelooze voorschotten voor de oprichting van tehuizen voor beambten en werklieden f 140.000 is gevraagd.

De directie der staatsmijnen deelt mede dat in verband met het groote gebrek aan kosthuizen de oprichting van evenbedoelde tehuizen dringend noodzakelijk is. De bedoeling is dat de Staatsmijnen den bouw en de exploitatie in particuliere instellingen zullen overlaten, doch financieelen steun zullen verleenen in den vorm van rentelooze voorschotten

Voor bijdragen aan het fonds voor sociale instellingen is f 15.000 aangevraagd. Het ligt in de bedoeling dat een fonds zal worden gesticht dat zal dienen voor instellingen in het directe belang van de werklieden der Staatsmijnen als gaarkeukens, coöperatieve winkels, enz Het bestuur zal eventueel bestaan uit werklieden met een directielid of een beambte door de directie aan te wijzen, als voorzitter. In het fonds zal jaarlijks worden gestort de helft van het door het personeel betaalde bedrag aan boeten, terwijl door de Staatsmijnen aan het fonds eenzelfde bedrag zal worden bijgedragen.

Voorts is uitgetrokken f 50.000 voor bijdragen aan gemeenten in de mijnstreek, ten einde dezen financieel tegemoet te komen in de verschillende lasten tengevolge van de exploitatie van de Staatsmijnen.

Wat het Staatsmijnbedrijf voor 1918 betreft, bedraagt de raming van ontvangsten f 20.287.000: die der uitgaven f 18.787.000, zoodat dan overblijft f 1.500.000.

Hoofdstuk XI. (Koloniën.)

Ten gevolge van de toenemende uitbreiding der werkzaamheden van het technisch bureau — de aanschaffingen door bemiddeling van dat bureau gedaan, beliepen ongeveer 3 millioen gulden in 1902 en ongeveer 16 millioen in 1916 — is de taak van den directeur belangrijker en veelomvattender geworden. Bij de regeling van de bezoldiging van dien hoofdambtenaar, van wien een goed technisch inzicht en handelsbegrip wordt verlangd, is bovendien te letten op hetgeen in andere dergelijke betrekkingen in 's Lands dienst wordt genoten. In verband met een en ander wordt eene bezoldiging van f 5000 tot f 6000 's jaars, met vijf verhoogingen van f 200, telkens na 1½ jaar dienst, billijk en noodig geacht.

Tegelijkertijd waren — zegt de minister — de regelmatige bezoldigingsverhoogingen van het andere technische en handelspersoneel van het bureau beter te regelen. De verhooging van de bezoldiging der ingenieurs ware te stellen op f 200 telkens na 1½ jaar dienst, en die voor de technische ambtenaren 1ste klasse op f 100, telkens na 1½ jaar dienst. Aan de handelscorrespondenten waren de vier verhoogingen van f 100, telkens na een jaar dienst, de volgende verhoogingen van f 100, telkens na twee jaar dienst toe te kennen

Voorts is het noodzakelijk gebleken het personeel uit te breiden met een ingenieur 3de klasse, en zullen in vasten dienst zijn aan te stellen 2 technische ambtenaren 2de klasse en 2 handelscorrespondenten, die thans reeds tijdelijk als zoodanig werkzaam zijn

Leestafel.

ARCHITECTURA Nos 39 en 40. Driebond-nummer.

Een verbond tusschen Industrie, Handel en Kunst, door H. Th. Wijdeveld en W. Penaat.

Samenwerking van Kunst, Industrie en Handel, door C. J. Blaauw en J. F. Staal.

Driebondgedachte en gelachten, door J. M. van der Mey.

De Driebond, door J. L. M. Lauweriks.

Samenwerking tusschen Kunst en Industrie in verband met plannen tot oprichting van een Nederlandsch Drieverbond, door André Vlaanderen.

De arbeid van den Driebond in verband met het meubel, door M. de Klerk.

De Driebond en de toegepaste grafiek, door J. H. de Roos.

Is de oprichting van eene Nederlandsche vereeniging in den geest van den Duitschen Werkbund wenschelijk?, door Jan Gratama.

De »Deutsche Werkbund« en een Hollandsche »Driebond«, door W. Penaat.

Het nummer is geïllustreerd met ongeveer zeventig afbeeldingen van voorwerpen van kunstnijverheid van verschillenden aard, meubelen, behangselpatronen, speelgoed, enz. en gevat in een artistiek bewerkt omslag, waarop de Driebond gesymboliseerd is door een inktvisch, met gevlengelden krulstaart, die een wiel omklemd houdt, waarop een handschoen geplakt is.

DE BOUWWERELD No. 40. De herbouw van de overstroomde streken van Noord-Holland; het verslag van de Advies-Commissie, met afbeeldingen.

Het Museum van St. Pieter (vervolg).

Gemengde berichten.

DE INGENIEUR No. 40. Pluimontlading. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Electriciteit van 14 Juli 1917, door A. Vosmaer, met afbeeldingen.

Schrijfregulateur voor een vertikaal stoomwerktuig met sterk wisselenden stoomdruk, door prof. ir. G. Brouwer, met afbeelding.

Eenige mededeelingen betreffende het stoken van cokesgruis, door ir. W. de Wolff, met afbeelding.

Leidt een sterkteberekening, die uitgaat van de evenredigheid van kracht en vormverandering, tot een goede constructie van ijzeren bruggen en gebouwen? Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Technische Hoogeschool te Delft, 2 October 1917, door ir. N. C. Kist.

De oudste Centrale in Nederland, door J. Lels.

Uit ons Parlement. Waterschappen in Ned. Indië.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 40. Propaganda-middelen.

Verslag Bondsbestuursvergadering. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Electrische wissels.

DE AANNEMER No. 40. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur van 25 September 1917, te Amsterdam.

Loonstijging in het bouwbedrijf.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 2: Verharding van hydraulische mortelstoffen, door ir. E. Jacobs. — De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek te 's Gravenhage, door ir. IJ. M. D. Kentie. — Een gewapend betonpraam van 200 ton, door A. A. Boon. — Aangevraagde en verleende octrooien. — Boekbespreking. — Literatuur overzicht. — Distributie van Cement. — Mededeeling van den Betonijzerbond (buiten verantwoordelijkheid der redactie).

Wij vestigen inzonderheid de aandacht op het eerste artikel in bovengenoemd nummer, waarin de heer Jacobs, uitgaande van de uitkomsten door Prof. Dr. W. Michaëlis langs wetenschappelijken weg verkregen, de overeenkomst daarvan aantoont met de resultaten door Prof. J. A. van der Kloes meer langs practischen weg bereikt, en verder een uiteenzetting laat volgen van de tegenwoordigen stand onzer kennis van het vraagstuk der mortelverharding. Terecht merkt de schrijver op, dat de belangstelling daarvoor bij vele ingenieurs en architecten nog vrij oppervlakkig is. Dit is niet moeilijk te verklaren. Daarom is een poging als deze, om de belangstelling in dit gewichtig vraagstuk op te wekken zeer te waardeeren.

Het slot van het artikel zal in het volgend nummer geplaatst worden.

HANDLEIDING TOT DE PRACTIJK DER SCHEEFHOEKIGE EN RECHTHOEKIGE AXONOMETRIE, door J. H. A. Mialaret, Ingenieur-Architect; Amsterdam L. J. Veen.

Op de, alreeds een aantal jaren geleden verschenen »Handleiding tot de Practijk der Perspectiefe heeft de heer Mialaret thans een handleiding voor axonometrie, onder bovenstaanden titel, doen volgen.

Daarmede wordt de aandacht gevestigd op een projectiemethode, die naast de gewone projectie en de perspectief den beoefenaar der bouwkunst goede diensten kan bewijzen en toch altijd min of meer verwaarloosd is. Wel hebben sommige theoretici de axonometrie tot in alle détails uitgeplozen en daarover boeken geschreven, maar deze geleerden waren meestal wiskunstenaars en geen bouwkunstenaars. Zij verlustigden zich vaak in de oplossing van moeilijke constructies en lastige gevallen, zonder te beseffen wat voor de practijk waarde heeft en wat niet.

De heer Mialaret heeft, als architect, juist de practische waarde dezer projectiemethode op den voorgrond geschoven, hare beginselen op duidelijke wijze ontwikkeld en aangetoond, hoe men hiermede, op veel eenvoudiger wijze dan door middel van de gewone perspectief, afbeeldingen kan verkrijgen, die het voordeel hebben voor den beschouwer in het algemeen duidelijker te zijn dan gewone projecties en toch zoo, dat men er gemakkelijk en zuiver op meten kan.

De schrijver weet zeker evengoed als wij, dat de axonometrische projectie, ofschoon tegenwoordig in de machine-techniek hoe langer hoe meer in gebruik gekomen bij de architecten weinig gezien is, en deze de perspectief voortrekken, omdat die meer natuurgetrouwe en fraaiere afbeeldingen geeft. Deze geringschatting vindt voor een groot deel haar oorzaak in gebrek aan grondige kennis der axonometrie. Wij twijfelen er echter geenszins aan, dat de bestudeering dezer handleiding velen tot het inzicht zal brengen dat men met deze methode, bij oordeelkundige toepassing, eveneens afbeeldingen verkrijgen kan, die, tot een zekere hoogte, ook aan schoonheidseischen kunnen voldoen. Bovendien is de methode bijzonder geschikt, om ten opzichte van bouwkundige détails, het voorstellingsvermogen van den ambachtsman te hulp te komen en mag zij dienstvolgens vooral worden aanbevolen aan hen, die met de uitvoering van werken belast zijn.

DE OVEREENKOMST TUSSCHEN BOUWHEER EN ARCHITECT, door Mr. I. van Creveld, Advocaat en Procureur te Amsterdam. Amsterdam L. J. Veen.

De opstellen, die in dit boekje zijn saamgevat, zijn aanvankelijk artikelsgewijs verschenen in het »Bouwkundig Weekblad«. Vele leden der Maatschappij t. b. d. B. en lezers van genoemd blad zullen ze ongetwijfeld evenwel gaarne in dezen vorm bezitten, zoodat de afzonderlijke uitgave met ingenomenheid moet worden begroet.

In twaalf hoofdstukken wordt de rechtsverhouding tusschen bouwheer en architect, en hetgeen daarmede verder in verband staat, gesteld in het licht der hedendaagsche opvattingen. Natuurlijk is op sommige punten meeningverschil met den schrijver niet uitgesloten en zijn ook niet alle kwesties, die tusschen genoemde partijen kunnen rijzen, hier bij voorbaat opgelost; maar in menig geval zal toch de raadpleging van dit boekje over verschillende vraagpunten licht kunnen verschaffen en zoodoende een minnelijke oplossing kunnen bevorderen.

Wij mogen daarom den schrijver dankbaar zijn voor de uitvoerige en nauwgezette studie, die hij van het onderwerp gemaakt heeft, de Maatschappij t. b. d. B. voor hare medewerking in deze en den uitgever voor de goede zorgen aan de uitgave besteed.

Ingezonden Stukken.

Redactie „De Opmerker"
Den WelEd.Geb. Heer P. H. Scheltema,
's-GRAVENHAGE.

WelEd.Geb. Heer,

Zeer aangenaam zou het ons zijn, indien U onderstaand in „De Opmerker" op zoudt willen nemen. De zeer gunstige beoordeelingen, ook die der technische Bladen, willen wij U gaarne ter inzage zenden.

Hoogachtend,

J. MORKS.

In no. 36 en 37 wordt door U een artikel gewijd aan „Bouw- en Woninghygiëne" in verband met een daarover verschenen werkje van den heer J. van der Breggen c. i. Vooreerst iets over enkele opmerkingen van U. Deze zijn al zéér gezocht volgens mijne bescheiden meening. B.v. die over schoorsteenen. Als Gij goed hadt willen lezen, dan hadt Gij kunnen lezen, dat de schrijver bedoelt, dat het vernauwen van de doorsnede van den schoorsteen bij uitmonding in de lucht af te keuren is. Ik geloof dat deze zienswijze volkomen juist is. Als Gij bij Uwe opmerking over het pannendak iets verder gelezen hadt, dan zoudt Gij gezien hebben, dat de schrijver van meening is, dat een pannendak zonder dakbeschot geen volkomen afsluiting geeft. Waarom nog verder te gaan? Het hygiënische gedeelte laat Gij onaangeroerd, blijkbaar was daarover niet de stof te boeken. (?) Ware Uw critiek opbouwend geweest, n.l. hadt Gij aangegeven, hoe het geheel dan wel wezen moest, dan ware er geen tegen-opmerkingen te maken geweest. Nu wel. Is het een aanloopje geweest, om geheele gedeelten uit het werkje te kunnen citeeren? Een bewijs, dat er heel wat goeds in bedoelde uitgave te vinden is. Aan U laat ik verder de beoordeeling van Uw ingenomen standpunt over.

Ten slotte merk ik op, dat mede door de technische pers het werkje zeer gunstig beoordeeld is.

J. MORKS, Uitgever.

* * *

Gaarne voldoen wij aan het verzoek van den geachten inzender, tot plaatsing van bovenstaande regelen, ofschoon het ons eenigszins vreemd voorkomt, dat de uitgever opkomt tegen onze critiek, terwijl de schrijver er zich toe bepaalt, ons een booze briefkaart te schrijven, om ons zijn ongenoegen te kennen te geven.

De heer Morks zal ons ten goede houden, dat wij niet met hem in debat treden over technische zaken als de constructie van daken en schoorsteenen.

Wil hij echter de moeite nemen onze critiek nog eens aandachtig te herlezen, dan hopen wij, dat hij gewaar zal worden, dat zij werkelijk niet zoo afbrekend is als ze hem toeschijnt. Wij meenen ook wel degelijk te hebben gewezen op het goede, dat het boekje bevat en om dit te doen waren de aanhalingen noodig (gedeeltelijk aanhalingen van aanhalingen), die in ons artikel voorkomen.

Ten slotte veroorloven wij ons, op te merken, dat wij gewoon zijn bij recensies onze eigen meening weer te geven en niet die van andere technische bladen na te praten.

Red.

Varia.

LOONSTIJGING IN HET BOUWBEDRIJF.

Aan het weekblad „De Aannemer" is het volgend overzicht ontleend. Het betreft slechts drie van de bouwambachten, maar is daarom niet minder belangrijk.

Bij de samenstelling van onderstaand overzicht der loonen, zooals deze de laatste jaren werden vastgesteld, hebben we ons alleen bepaald tot die, welke waren opgenomen in collectieve overeenkomsten, waarbij de plaatselijke afdeeling van den Bond òf nauw was betrokken òf partij vormde.

Waar het voornamelijk te doen was om de stijging der loonen gedurende den oorlogstijd te laten uitkomen, is alleen melding gemaakt van de overeenkomsten, welke òf in dien tijd tot stand kwamen — er zijn plaatsen, waar in die periode voor het eerst zoo'n overeenkomst werd gesloten — òf kort te voren waren gesloten.

PLAATSEN.	DATUMS.	Uurloon in centen. Timmerlieden.	Metselaars.	Opperlieden.	Aanmerkingen.
Amsterdam	Mei '13	33	33	31	Minimumloonen.
	» '15	34	—	—	
	Nov. '16	38	—	—	
	Sept. '17	—	38	35	
Arnhem	Mei '16	26	26	22	
	» '17	28	28	25	
	Nov. '17	29	29	26	
	April '18	31	31	28	
Alkmaar	Jan. '12	22	—	—	
	» '13	23	—	—	
	Maart '14	25	26	22	
	Mei '17	32	33	30	
Amersfoort	Juni '16	25	25	21	
	Oct. '16	26	26	22	
	Jan. '17	27	27	23	
	April '17	29	29	25	
Apeldoorn	Juni '17	25	26	23	
	Sept. '17	27	28	25	
	Jan. '18	29	30	27	
Bussum	Juni '13	25	27	22	
	» '16	27	29	25	
	» '17	31	33	29	
Breda	Mei '17	24	24	19	
Bergen op Zoom	April '17	25	26	21	
Dordrecht	Mei '17	30	31	27	
Delft	April '13	24	26	22	
	» '14	25	26	23	
	» '15	26	27	24	
	Mei '17	33	33	30	
Deventer	Jan. '14	23	—	—	
	» '15	24	—	—	
	» '16	25	—	—	
	» '17	28	—	—	
Eindhoven	Juni '14	21	22	18	
	Mei '15	22	23	19	
	Juni '17	28	—	—	
	Jan. '18	30	—	—	
Enschede	Sept. '12	23	24	22	
	April '16	25	26	23	
	» '17	27	28	25	
	Juli '17	29	30	27	
Groningen	Nov. '15	28	—	—	later 30
	April '17	33	—	—	
	Sept. '17	35	—	—	
's Gravenhage	April '13	32	34	29	
	» '16	35	37	32	
	Mei '17	39	—	—	
Gouda	Juni '17	27	28	24	
's Hertogenbosch	Maart '14	21	21	—	
	Mei '15	22	22	—	
	» '16	24	24	20	
	» '17	26	26	22	
Haarlem	Mei '12	27	27	22	
	Febr. '16	29	29	24	
	Mei '17	35	35	33	
Hengelo	April '14	23	24	20	
	Mei '16	25	26	22	
Helmond	Mei '16	22	22	17	
	Nov. '16	23	23	18	
	Mei '17	27	27	21	
	Jan. '18	28	28	22	
Hilversum	Mei '13	25	27	22	
	» '14	26	28	24	
	» '16	28	30	26	
	» '17	32	34	30	
Helder	Oct. '16	28	29	24	
Leeuwarden	Oct. '16	25	—	—	
Laren-Blaricum	Oct. '13	24	25	20	
	Mei '14	25	26	21	
	» '16	26	27	22	
	Aug. '16	27	28	23	
Leiden	Mei '17	30	30	25	
Lochem	Mei '17	22	—	—	
	Aug. '17	24	—	—	
	Jan. '18	25	—	—	
Nijmegen	April '14	24	24	20	
	Mei '15	25	25	22	
	» '16	26	26	23	
	April '17	29	29	26	
Oldenzaal	Juni '17	27	29	24	
Rotterdam	Maart '16	31	32	28	
	Sept. '16	33	35	30	
	Maart '17	34	36	31	
Schagen	Juni '17	29	29	—	
Tilburg	Maart '16	23	24	19	
	» '17	27	28	23	
Wormerveer	Mei '16	30	32	27	
Winterswijk	Juli '15	25	—	—	buiten W23
	Jan. '18	26	—	—	» » 24
IJmuiden-Velzen	Jan. '17	34	—	—	
Zaandam	Juni '13	32	27	—	
	Febr. '17	36	—	—	
Zwolle	Dec. '13	23	—	—	
	Mei '17	28	—	—	
Zeist	Mei '17	25	26	22	

VERWAARLOOSDE KRACHTBRONNEN.

Nood maakt vindingrijk. In Denemarken heeft men met dezelfde moeilijkheden met de brandstoffenvoorziening te kampen als hier te lande en elders. Daardoor is men er

toe gekomen het oude denkbeeld van den Deenschen uitvinder La Cour, die in 1908 stierf, weer op te vatten. Hij was op de gedachte gekomen om electrischen stroom te maken uit het arbeidsvermogen van den wind en bouwde daartoe bij wijze van proef een windmolen bij Askow. Het gelukte hem de moeilijkheden, die het gevolg waren, deels van de ongestadigheid van den wind, deels van de windstilte, te overwinnen. De wieken van den molen hadden een bijzonderen vorm, die ze in staat stelde zooveel mogelijk profijt van den wind te trekken. Om zijn molen in gestadigen gang te houden, bedacht La Cour een regulator. De verkregen electriciteit werd in accumulatoren opgehoopt.

Veel wil heeft La Cour echter niet van zijn uitvinding gehad. Dieselmotoren en zuiggas verdrongen den wind als drijfkracht. Maar van de 300—400 electriciteitsfabrieken die er in Denemarken zijn, kwamen diegene het eerst tot stilstand, die Diesel-olie voor hun bedrijf noodig hadden. Daarna staakten ook de electrische centrales met zuiggasmotoren, bij gebrek aan gas. Voor de oorlog uitbrak, waren er geen tien electriciteitsfabrieken meer, die volgens La Cour's uitvinding werkten. Deze werken echter nog altijd door en „Politiken" meldt nu, dat nog in den loop van dit jaar 200 Deensche electriciteitsfabrieken hun bedrijf voor windkracht zullen inrichten.

De proefmolen van La Cour bij Askow staat nu onder leiding van den ingenieur Knudsen en levert, behalve licht, kracht voor de landbouwnijverheid en de kleine industrie in die buurt. In het laatste jaar heeft hij 14.000 kilowatturen geproduceerd, die Askow en de omtrek als licht en drijfkracht gebruikten voor 2100 gloeilampen en werktuigen met 130 paardekrachten.

* * *

Bovenstaand bericht bracht ons de beweging in herinnering, die eenige jaren geleden gaande was en ten doel had de aandacht te vestigen op twee verwaarloosde krachtbronnen, t. w. de wind en het getij.

Die beweging heeft zelf wel iets van eb en vloed, immers periodiek houden de technici zich bezig met voorstellen en proefnemingen, die een practisch benutten dezer natuurkrachten beoogen, en daarna ziet men het vraagstuk weer voor geruimen tijd naar den achtergrond gedrongen.

De uitkomsten bleken over het algemeen in zooverre niet bevredigend, dat, in concurrentie met andere krachtbronnen, de toepassing geen voordeel beloofde.

Waar echter die andere krachtbronnen, inzonderheid steenkool, petroleum en andere oliën, thans onbereikbaar zijn, moet de berekening, wat betreft het voordeel, wel eenigszins anders uitvallen en ligt het voor de hand, dat men thans er weder over denkt den wind en het getij te hulp te roepen.

Beide leveren in de toepassing moeilijkheden op, die niet onderschat mogen worden, maar het staat vrijwel vast, dat het benutten van eb en vloed veel moeilijker is dan van den wind.

Omtrent laatstgenoemde krachtbron kan ons land op een ervaring van eeuwen bogen; niet alleen hield de wind ons land boven water, maar tal van industrieën ontleenden daaraan de benoodigde beweegkracht. Toen de stoommachine haar intrede deed is de windmolen allengs in onbruik geraakt en ofschoon het molenaarsvak daarmede ten doode gedoemd scheen, het heeft toch nog langen tijd een kwijnend bestaan voortgesleept. De nieuwere uitvindingen op het gebied van windmotoren, die later uit Engeland en Amerika tot ons kwamen, hebben zoo weinig belangstelling gewekt, dat zij niet vermochten nieuw leven in het molenmakersvak te brengen.

Nood leert bidden; en thans zal men wel genoodzaakt zijn eens te overwegen, of het niet mogelijk is met den wind, waarmede ons land nagenoeg het geheele jaar door gezegend is en die nu door velen beschouwd wordt als een der onaangenaamste verschijnselen in ons klimaat, opnieuw een bondgenootschap aan te gaan en ons van zijn krachtige en goedkoope medewerking te verzekeren. De wind staat bekend, en niet ten onrechte, als een wispelturig heer, maar onze voorvaderen stonden toch met hem op goeden voet en wisten heel wat van hem gedaan te krijgen. Waarom zou dit ons dan niet mogelijk zijn, nu de techniek ons zoovele hulpmiddelen ten dienste stelt waarvan men vroeger zelfs niet droomde?

Er worden thans uitvinders gevraagd voor plannen en vindingen van technischen of organisatorischen aard, die tegemoet komen aan de behoefte van ons land aan kracht en warmte, en die de economische voortbrenging of aanwending hiervan bevorderen. Wanneer aan deze oproeping gevolg gegeven wordt, zou het ons niet verwonderen, dat er vele plannen zullen inkomen, die in tweeërlei zin op den wind gebouwd zijn. Het is echter te hopen, dat er onder de, in goeden zin, op den wind gebaseerde voorstellen eenige zullen voorkomen, die ons nader brengen tot de oplossing van een echt nationaal technisch vraagstuk, dat o.i. ten onrechte en tot onze schade veel te lang uit het oog verloren is geweest.

Gemengd Nieuws.

BUITENLAND.

De kunstschatten van Riga.

In opdracht van het Duitsche legerbestuur heeft Paul Clemen een onderzoek ingesteld naar den toestand, waarin de bouwwerken en de overige kunstschatten der stad Riga zich op het oogenblik bevinden. Het resultaat hiervan was:

„De groote kerkelijke bouwwerken, voor alles de Dom, de Petri-kerk, de Johanneskerk, zoomede het Slot en de Gildenhuizen hebben niet geleden. De geheele oude stad verkeert in ongerepten staat; slechts de winkels en magazijnen in de hoofdstraten, alsook in de straten der voorstad, waardoor de Russische troepen zijn teruggetrokken, werden geplunderd. De Russen hebben, evenals in Wilna, alle bronzen standbeelden verwijderd, waaronder het monument van den veldmaarschalk Barclay de Tolly, het gedenkteeken van den bisschop Albert in den Domtuin, de ridderfiguur van de bron van het stedelijk bolwerk, de buste van Herder en verder het eerst in 1910 opgerichte ruiterstandbeeld van Peter den Grooten. Dit laatste zou per schip worden weggebracht, doch bij het eiland Oerel zonk het schip en het kunstwerk rust thans op den bodem der zee. Alle oude en nieuwe kerkklokken, met uitzondering van de klok der Peterskerk, werden uit hunne torens genomen en medegevoerd. Uit het Dommuseum en het stedelijk museum is al het koper, messing, brons en tin verwijderd, zoowel de negen oude bronzen kanonnen van het Dommuseum, als de medailles en penningen der stedelijke verzameling, die toch werkelijk als metaal geen waarde hebben. Verder werden alle gouden en zilveren voorwerpen medegenomen. De groote zilverschatten van het gilde der »Zwarte Hoofden« uit het huis met de »Zwarte Hoofden« zijn naar Moskou overgebracht. Hieronder bevinden zich prachtige 16e-eeuwsche bokalen, tafelgerei en sierborden. De oudste Russische oorkonden van het stedelijk archief, uit het jaar 1229 dateerende, zijn in de Academie van Wetenschappen te Petersburg ondergebracht; het archief van den Zweedschen gouverneur generaal, dat betrekking heeft op de jaren 1621—1710, bevindt zich thans te Rjesan."

BINNENLAND.

Een Nederlandsch Hoogovenbedrijf.

Eindelijk schijnt de tot standkoming van een Nederlandsch hoogovenbedrijf verzekerd:

Naar het «Hbld» verneemt, is in een onlangs gehouden vergadering, waarin ook de Regeering vertegenwoordigd was, in beginsel besloten tot stichting van een Nederlandsch hoogoven-, staat- en walswerk. Daarvoor zal een naamlooze vennootschap worden opgericht met een kapitaal van 25 millioen. In dit kapitaal zou door de Regeering, behoudens goedkeuring door de Staten-Generaal, voor ongeveer een derde worden deelgenomen. De benoodigde steenkool zou uit de Limburgsche mijnen worden betrokken.

De fabriek zou verrijzen te IJmuiden; met den bouw zou echter eerst na het herstel van den vrede kunnen worden begonnen.

Het kapitaal zou bestaan uit 24.500 gewone aandeelen van f 1000 en f 100 preferente aandeelen van f 5000. De toewijzing van preferente aandeelen zal zoodanig geschieden, dat tot verzekering van het Nederlandsch karakter der onderneming de grootst mogelijke waarborgen worden geboden.

Het comité, dat deze zaak voorbereidt, wordt gevormd door voormannen op het gebied van industrie, financiën, handel en scheepvaart.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Vacante Betrekkingen.

— Jong Civiel-Ingenieur, voor Weg en Werken, bij de Deli Spoorweg Maatschappij. Eenige practijk gewenscht. Aanvangsalaris f 400 per maand, vrije woning, geneesk. behandeling en overtocht. Sollicitaties zonder getuigschriften, Heerengracht 164, Amsterdam. (1)

— Tijdelijk onderwijzer in Waterbouwkunde aan de Middelbare Technische School te Utrecht, tegen November a. s. salaris nader te bepalen. Aanmelding zoo spoedig mogelijk aan het adres der school Croeselaan 325, Utrecht. (1)

— Leeraar voor Smeden, Bankwerken en Vakteekenen aan de Ambachtsschool te Oostburg, jaarwedde f 900, klimmend tot f 1050 en f 150 aan de Avondteekenschool. Sollicitaties vóór 20 Oct. a.s. aan den Directeur. (1)

— Uitvoerder, bekend met betonbouw, landmeten, waterpassen en waterbouwkunde, op Bouwkundig Bureau in Ned.-Indië. Uitvoerige brieven lett. R. S. Adv.-Bureau Gebr. Schröder, Rokin 50, Amsterdam. (2)

— Bouwkundig Teekenaar, tijdelijk, voor uitwerken van fabrieksplannen. Sollicitaties No. 602, Boekh. M. v. d. Beek, Fred. Hendriklaan 109, den Haag. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 31 October 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

het verbouwen van het Post- en Telegraafkantoor te COEVORDEN.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, lit. X, afdeeling Waterstaat T, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 17 October 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1e district, Van de Spiegelstraat 3 te 's-Gravenhage, aan het post- en telegraafkantoor te Coevorden en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders Van Cleef, Spui n°. 28, te 's-Gravenhage en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage, en door den Districts-opzichter bij de Landsgebouwen, J.W. van Oort te Zwolle.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 24 October 1917, des namiddags te 1 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de laatste alinea van § 6 van het bestek.

's-Gravenhage, 9 October 1917.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 31 October 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

het inrichten van een bureel „Spaarbank" in het perceel Singel 286 te AMSTERDAM.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, lit. X, afdeeling Waterstaat T, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 17 October 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1e district, van de Spiegelstraat 3 te 's-Gravenhage, aan het Postkantoor te Amsterdam en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders Van Cleef, Spui n°. 28, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage, en door den districts-opzichter der Landsgebouwen, P. L. Wijndels de Jongh te Amsterdam (1e Helmersstraat 46).

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 24 October 1917, des voormiddags te 11 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 2e alinea van § 5 van het bestek.

's-Gravenhage, 9 October 1917.

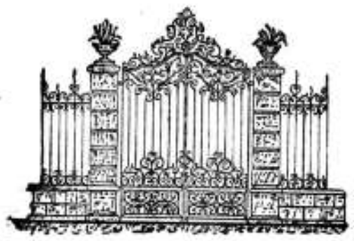
DELI
SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ
vraagt voor haren dienst in DELI
EEN OPZICHTER,
voor de afdeeling WEG en WERKEN. Aanvang-salaris f 240.— per maand, met vrijen overtocht, vrije geneeskundige behandeling en vrije woning.
Zij, die reeds eenigen tijd als opzichter bij den aanleg of exploitatie van Spoorwegen hier te lande werkzaam geweest zijn, genieten de voorkeur.
Aanbiedingen per brief franco, zonder inzending van getuigschriften, Heerengracht 164, Amsterdam.

„De Opmerker"
Oudst Bouwkundig Weekblad
Abonnementsprijs f 5.- per jaar

Vochtige Muren worden afdoend waterdicht gemaakt, onder 10-jarige garantie, kleurloos, niet hechtdicht, door bestrijking met „Extract van Steenbeschermer".
Vraagt inlichtingen aan de
Nederl. Steenbeschermerfabriek
te NIJMEGEN.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

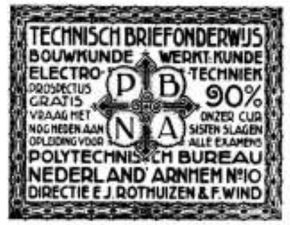

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies,
Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 20 OCTOBER 1917. No. 42

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De Crisis in Architectura et Amicitia bezworen.

De crisis in het Genootschap Architectura et Amicitia heeft, door hetgeen er op gevolgd is, veel van een storm in een glas water gekregen. Dit soort stormen komt in ons winderig klimaat zeer veel voor, maar het behoort gelukkig tot de onschadelijkste, want wat erdoor omwaait richt zich gewoonlijk vanzelf weer op, wanneer de gemoederen wat tot kalmte zijn gekomen.

Uit het verslag van de laatste Ledenvergadering van het Genootschap blijkt, dat het Bestuur een belangrijke hoeveelheid water in zijn wijn gedaan heeft.

Het Bestuur is het thans eens over de oplossing. Gehoor gevende aan de wensch der meerderheid, blijft het gemengd karakter van A. et A. gehandhaafd, ook in de toekomst. De toelating van Gewone Leden blijft dus even ruim gesteld, behoudens wellicht een meer serieuse toepassing der bestaande statutenbepalingen, doch een eisch van kunstbeoefening, wordt niet gesteld: zuivere technici, bouwkundige opzichters, e. d. blijven als Gewone Leden gehandhaafd en zullen als zoodanig kunnen worden aangenomen.

Tegemoet komende aan de denkbeelden van de minderheid en van het Bestuur, meent het Bestuur, 't Genootschap als Bouwkunst Genootschap de zekerheid van een deskundige leiding te moeten kunnen waarborgen. Het stelt zich voor dit te bereiken door het vormen van een groep, b. v. te noemen Afgevaardigde Leden, uit de Gewone Leden, die zich beschikbaar stellen voor het vervullen eener functie in het Genootschap als Bestuurs-, Redactie-, Jury- of Commissielid, en wier aesthetische en technische bekwaamheid aan een in te stellen Commissie van Onderzoek zal gebleken zijn.

Het voorstel tot instelling van een groep Afgevaardigde Leden werd zonder hoofdelijke stemming door de Verg. aangenomen, terwijl tevens besloten werd de bedoelde Commissie van Onderzoek samen te stellen uit 3 leden, één aan te wijzen door de vergadering, één door het Bestuur en de derde door de twee gekozenen.

Statutenwijziging zal natuurlijk noodig zijn, om den nieuwen toestand te bepalen; nu echter de gulden middenweg gevonden is, zal dit niet zoo heel veel hoofdbreken meer kosten, al blijft ook, zooals de heer Weissman terecht opmerkte, de moeilijkheid van een criterium bestaan.

Wij achten die moeilijkheid grootelijks verminderd, nu dat criterium niet meer op alle candidaat-leden zal worden toegepast, doch slechts op hen, die onder de uitverkoren meesters wenschen te worden opgenomen en ook nu het oordeel over de artistieke gaven door een klein comité zal worden geveld.

Onder de drie leden van de voorgestelde commissie van onderzoek zullen er toch allicht twee zijn, en dat is voldoende, aan wier critiek de leden zich gewillig zullen onderwerpen.

Het doet ons werkelijk genoegen, dat het Bestuur zich bijtijds herinnerd heeft, dat er naast een aesthetische droomwereld ook nog een werkelijke wereld bestaat. Daardoor is o. i. een groot ongeluk voorkomen.

Nog meer genoegen doet het ons, dat wij ons niet vergist hebben, toen wij verklaarden, genoegzaam vertrouwen in de levenskracht van het Genootschap te hebben, om te behoeven te vreezen, dat deze crisis daaraan ernstig afbreuk zou doen. Wij blijven dan ook gaarne

met den heer Weissman verwachten, dat A. et A. zonder veel moeite als van ouds den weg zal kunnen blijven bewandelen, die naar hooger voert en het daarbij nimmer aan de rechte leidslieden ontbreken zal. Moeten het per se kunstenaars bij de gratie Gods zijn, welnu dan trachte men deze te vinden met eenige consideratie voor hunne menschelijke eigenschappen. Men bedenke evenwel dat! kunstenaars van Gods genade, geen lid kunnen en willen zijn van een genootschap of vereeniging. Zij staan daarvoor te ver boven of buiten de samenleving, om aardsche goederen geven zij niet, om roem en eer evenmin, ijdelheid is hun vreemd, in een woord zij zijn een zeer bijzonder soort van menschen, zooals men er weinig op straat tegenkomt, omdat zij meestal niet houden van de drukte van het stadsgewoel, doch liever de aanraking met de natuur zoeken, waar die nog te vinden is.

Laat men zich eens voorstellen Thijs Maris, Beethoven, Michel.Angelo, als voorzitter, secretaris en penningmeester van een genootschapsbestuur. Misschien zullen zij in de Elyzeesche velden deze functieën kunnen vervullen, maar in deze ondermaansche gewesten hebben zij het n.et al hun goddelijke gaven, bij ons weten, zoover niet gebracht. Of de heer Weissman aan iets dergelijks gedacht heeft, toen hij als zijn meening te kennen gaf, dat het onjuist is te ver. onderstellen, dat voor Bestuurs. en andere leden artisticiteit vereischt wordt, weten wij niet. Maar hij had toch niet geheel ongelijk o.i. met de bewering dat een geheel ander soort eigenschappen juist in die functionarissen gewenscht kan zijn.

De Voorzitter gaf hem echter te verstaan, dat z.i. deze meening geheel onjuist en minstens uit den tijd was, en karakteriseerde daarmede het standpunt van het Bestuur op eigenaardige wijze.

De toekomst zal leeren of het Bestuur het thans ingenomen standpunt zal kunnen handhaven en iets goeds te voorschijn brengen. De kansen voor het laatste zijn merkelijk verbeterd, nu het Bestuur voorloopig iets van zijn te hoog gehangen verlangens heeft prijsgegeven, waarschijnlijk met behoud van de illusies, waarop deze verlangens gebaseerd waren. Wie zal het beoefenaars van de bouwkunst euvel duiden, dat zij zich door illusies laten leiden? Wij zien daar hoegenaamd geen gevaar in, want wie zich te hoog verheft, zoodat hij kans loopt zijn vleugels aan de zon te branden, gelijk dat Icarus overkwam, zal meestal nog wel bijtijds tot bezinning komen en een vrijwillige daling à vol plané verkiezen op het gevaar af, dat de benedenstaanders aan een noodlanding zullen denken.

Hoe dit zij, het Bestuur is weder op den beganen grond terechtgekomen en kan zijn arbeid voortzetten en wanneer wij het verleden week verschenen Driebond-Nummer van Architectura als een voorproef van dien arbeid mogen beschouwen, dan zien wij zonder ongerustheid de dingen, die komen zullen, tegemoet.

Afgezien van de vraag of de tijdsomstandigheden al of niet gunstig zijn voor de verwezenlijking van de Driebond-idee, wat het Genootschap daarvoor met dit propaganda-nummer (leelijk woord, maar wij vinden momenteel geen beter) deed, verdient o.i. de hoogste waardeering, en moge men het misschien niet met alles eens zijn, wat er in te lezen staat en niet alles mooi vinden wat er in afgebeeld is, er staat in beide opzichten zooveel goeds in, dat wij een afzonderlijke bespreking voor een nadere gelegenheid bewaren. Een ding moeten wij echter nog van dit mooie nummer zeggen en wel dit, dat er uit blijkt, dat de mannen, die thans in het Genootschap de leiding in handen hebben, al gaan hun denkbeelden naar het oordeel van de meerderheid eener ledenvergadering wel eens wat te hoog voor deze wereld, toch een open oog hebben voor datgene, waaraan deze alledaagsche wereld zulk een dringende behoefte heeft, en dat is: redding uit den poel der leelijkheid.

Een belangrijk Rapport over Kunst- en Teekenonderwijs.

Bij beschikking van 9 Sept 1912 heeft de minister van binnenlandsche zaken een commissie ingesteld, aan welke werd opgedragen van advies te dienen omtrent de vraag of, en zoo ja welke, maatregelen van regeeringswege zullen zijn te nemen in zake het kunst- en teekenonderwijs, in verband met de nieuw ingestelde akten M. O. teekenen en boetseeren.

Meer in het bijzonder werd daarbij een antwoord verlangd op de hieronder volgende vragen:

I. Zijn in den tegenwoordigen staat van zaken een rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers en een rijksschool voor kunstnijverheid noodzakelijk?

II. Zoo neen, moeten de bestaande rijksscholen worden opgeheven, zonder dat daarvoor iets anders in de plaats treedt, of moet op andere wijze van rijkswege in het onderwijs, thans aan die scholen gegeven, worden voorzien?

III. Zoo ja, moeten die scholen worden gereorganiseerd en, zoo die vraag toestemmend mocht worden beantwoord, waarin moet alsdan die reorganisatie bestaan?

Benoemd werden van de commissie: tot lid en voorzitter: A. J. Der Kinderen, hoogleeraar-directeur der rijksacademie van beeldende kunsten te Amsterdam; tot lid en secretaris: B. W. Wierink, voorzitter der Nederlandsche Vereeniging voor Teekenonderwijs te Amsterdam; tot leden: J. J. Aarts, hoogleeraar aan voormelde academie; H. Evers, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft; B. van Hove, hoogleeraar aan voormelde academie; T. K. L. Sluyterman, hoogleeraar te Delft; K. P. C. de Bazel, voorzitter van den Bond van Nederlandsche Architecten te Bussum; Jos. Th. J. Cuypers, oud-voorzitter van het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam; R. N. Roland Holst, voorzitter der Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst te Laren N.-H.

Het rapport dezer commissie, ons thans in brochurevorm toegezonden, is 18 Juni 1913 vastgesteld.

Het ligt niet in onze bedoeling het rapport in alle détails uitvoerig te bespreken. Wat de kern betreft zullen wij in 't kort de antwoorden vermelden, waartoe de commissie gekomen is. Prof. Der Kinderen heeft er evenwel een inleiding aan laten voorafgaan, waarin de geschiedenis der zaak wordt uiteengezet. Deze inleiding werd geschreven, vóór den aanvang der besprekingen, ten behoeve der Commissie en is belangrijk genoeg, om in wijder kring bekend gemaakt te worden.

Zij luidt als volgt:

In de vroege periode van kunst en ambacht werd het teekenonderwijs slechts als deel der kunst- en ambachtsbeoefening zelve gegeven (Gilden). Daaruit ontwikkelde zich eerst later een meer algemeen artistiek-vormend onderwijs, hoofdzakelijk onder leiding der kunstschilders (Confrerien en Akademies). Dit alles bleef, zij het ook met steun der Stedelijke Regenten, „bijzonder" onderwijs. In eene nieuwe maatschappelijke orde echter zou het Kon. Besluit van 13 April 1817 de eerste merkwaardige poging brengen om het onderwijs voor kunsten en ambachten, een algemeene en openbare organisatie te geven.

Door dit Kon. Besluit werd vastgesteld, dat voor voldoende onderwijs in de Beeldende Kunsten gezorgd moest worden, en dat dit onderwijs verdeeld zou zijn in drie klassen. De eerste dezer drie klassen omvatte de teekenscholen

„voor alle steden des Rijks wier geringe bevolking dit niet zou verhinderen, en waar niet alleen de jeugd maar ook de handwerksman onderwijs zou genieten in de gronden der teekenkunst, bijzonder in die van het menschbeeld en in de grondregelen der bouwkunst."

Voor de meer bevolkte steden werd de tweede klasse bestemd. In deze klasse zou het onderwijs eenigszins worden uitgebreid en zich uitstrekken tot „het teekenen naar het naakt levend model of naar de in pleister afgegoten beelden der antieken, tot het volledig onderwijs in de bouwkunde, gelijk ook in de gronden der meet- en doorzichtkunde." Ten slotte kwam de derde en hoogste klasse, die de instelling van twee Koninklijke Academies, een te Antwerpen en een te Amsterdam, voorschreef. Aan deze Academies zou zoo volledig mogelijk de Schilder- en Beeldhouwkunst, de Bouw- en Graveerkunst worden onderwezen, volgens een nader vast te stellen ontwerp van regeling, waarvan de bezorging, wat de Amsterdamsche stichting betrof, werd toevertrouwd aan de vierde klasse van het pas opgerichte Koninklijke Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten. Er werd bovendien bepaald, dat niemand als Teekenmeester door eenig Stadsbestuur aan een der scholen zou mogen worden aangesteld dan die voorzien zou zijn van een getuigschrift zijner bekwaamheden, hiertoe aan hem door deze (in 1851 opgeheven) 4de klasse of door eene der Koninklijke Academiën van Beeldende Kunsten uit te reiken.

Het resultaat voldeed niet aan de bedoelingen, noch aan de verwachtingen: de Gemeenten, op wier medewerking zoo zeer gerekend was, bleken niet bereid die medewerking ook in elk opzicht te verleenen. Ook kwam men weldra tot de overtuiging dat de vooruitgang in de industrie een onderwijs noodzakelijk maakte dat minder aan de leiding der beeldende kunsten onderworpen zou zijn. Reeds in 1829, den 10den October, trachtte men door een nieuw Kon. Besluit aan dit laatste bezwaar te gemoet te komen. Daarbij werd gezegd dat „het meerendeel der opgerichte teekenscholen, eene te uitsluitende strekking heeft tot de schoone kunsten, met verwaarloozing min of meer van de nuttige kunsten, zoodat de gemelde scholen, bij de opleiding van aankomende handwerkslieden, dat nut niet stichten, hetwelk bij eene meer doelmatige inrichting van dezelve, zou kunnen worden verwacht." Daarom wilde men de teekenscholen, vooral door het meer op den voorgrond brengen der wiskundige vakken, toegankelijk maken „voor allen die eenig handwerk of ambacht willen uitoefenen of die hun bestaan willen zoeken in een beroep, hetwelk op de werktuigkunde of op de daarmede in verband staande wetenschappen gegrond is." Het schijnt dat men daarbij toen reeds aan het instellen eener centrale voorlichting gedacht heeft.

Ook de uitvoering van al deze goede voornemens bleef echter voor het allergrootste gedeelte aan de Gemeenten overgelaten en grooter zekerheid dat op de voorschriften ook daden volgen zouden, werd niet verkregen.

Teeken van nieuw leven inderdaad werd gegeven door de stichting (1842) der Kon. Academie te Delft, die later tot Polytechnische School (1863) en ten slotte tot Technische Hoogeschool geworden (1905) voor de studie der Architectuur en daarmede verwante vakken van groote beteekenis zou zijn. Ook schijnt men reeds in 1848 aan een wettelijke regeling van het vak-onderwijs gedacht te hebben, maar eerst in 1863 kwam de wet tot stand (de Wet op het Middelbaar Onderwijs) die het begin van een nieuwe algemeene regeling brengen wilde. Men zou trachten in de behoefte aan opleiding voor ambachten, nijverheid, handel en landbouw te voorzien door de oprichting van burgerscholen, hoogere burgerscholen en landbouwscholen, en het is begrijpelijk dat daardoor ook voor het teekenonderwijs een geheel nieuwe weg geopend zou worden.

De ontwikkeling van het vakonderwijs is echter langs andere wegen gegaan dan de Wet bedoelde. De scholen door haar genoemd, zijn slechts voor een deel levensvatbaar gebleken; bijzonder gunstig ontwikkelden zich daarentegen de Ambachts-, Industrie- en Vakteekenscholen waaraan in de Wet niet gedacht is en die allerwege door particulier initiatief opgericht werden. Het waren juist deze scholen die in de toekomst nieuwe regelingen in meer dan een opzicht noodzakelijk zouden maken. De Wet had n.l. niet alleen aan de in het leven te roepen scholen het teekenonderwijs een plaats gegeven, maar had ook bepaald dat slechts zij de bevoegdheid tot het geven van dit onderwijs zouden erlangen, die in het bezit waren van een akte van bekwaamheid. Deze akte zou namens de Regeering worden uitgereikt aan hen die voor een door haar te benoemen Commissie, met goed gevolg een examen zouden hebben afgelegd.

Zoo kregen wij dus een „Examen ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in het Handteekenen, het Rechtlijnigteekenen en de Perspectief" en een ander „ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor schoolonderwijs in het Boetseeren."

Hoe weinig men daarbij aan een veelzijdige vakbeoefening der kunsten en ambachten gedacht had, bleek afdoende uit de gestelde eischen. Eigenlijk waren de akten teekenen en boetseeren in hoofdzaak slechts bruikbaar voor de Hoogere Burgerscholen, die door de Wet werden in het leven geroepen en het kan geen verwondering wekken, dat aldus aan de steeds groeiende behoeften der Vak- en Ambachtsscholen slechts weinig werd te gemoet gekomen.

Er waren dus gedurende eenigen tijd twee soorten van Akten; die, welke door de Kon. Academie werden uitgereikt, en die, welke verkregen werden door het met gunstig gevolg afleggen van een examen voor de Commissie, jaarlijksch door den Minister benoemd. Geen van beide voldeed aan de eigenaardige eischen van het Vak- en Ambachtsonderwijs.

De Akten van de Kon. Academie hadden echter hun langsten tijd gehad. De organisatie der Academie zelve had reeds sedert vele jaren aanleiding tot klachten gegeven. In 1869 werd zij opgeheven en bij de Wet van 26 Mei 1870 werd opgericht de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Deze zou het voorrecht tot het uitreiken van Akten voortaan missen, maar wel was een der redenen, waarom hare oprichting wenschelijk werd geoordeeld, hierin gelegen dat men vertrouwde door hare afdeeling voor teekenen een Kweekschool voor de vorming van goede leeraren naar den eisch der wet te zullen hebben. Zelfs schijnt de wetgever zich nog iets van het oude voorschrift herinnerd te hebben, toen hij meende dat het diploma voor een goed afgelegd examen, bedoeld bij art. 11 der Wet van 26 Mei 1870, een bevoegdheid tot het geven van onderwijs zou verleenen.

Intusschen, ook hier zou teleurstelling niet uitblijven. De eerste 10 jaren van het bestaan der Rijks-Academie scheinen een voortzetting te zullen brengen van al de moeilijkheden die de oude Koninklijke gekend had. Zelfs de jaarlijksche wedstrijden voor den z.g. Prix de Rome werden niet gehouden en het was dus niet dan natuurlijk dat ook de beteekenis van het diploma voor een goed afgelegd examen bedoeld bij art. 11 der Wet, geheel vergeten werd. Maar buiten Wetten en Instellingen stond het maatschappelijk bedrijf geenszins stil. Het frissche en opgewekte leven dat de bouwkunst in ons land ongeveer 1870 ging vertoonen, bracht ook een nieuwen steun aan het onderwijs, dat voor de bouwbedrijven zoozeer noodzakelijk was.

Nauwelijks was Jhr. Mr. Victor de Stuers opgetreden als Referendaris der nieuwe afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, of hij trachtte iets te doen voor het Kunstambachtsonder-

wijs, waarvan de nooden hem geenszins onbekend waren. Reeds in 1876 bracht de begrooting een post voor de oprichting van twee nieuwe scholen: een bestemd voor de vorming van teekenleeraren, en een ten behoeve der kunstnijverheid.

Het voorstel vond in de Volksvertegenwoordiging geen onverdeelde instemming en zelfs een principieele bestrijding van de zijde van Prof. Jonckbloet. Deze, voorzitter der Commissie van Toezicht op de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, had in 1869 een werkzaam aandeel gehad in het tot stand komen der Wet, waarbij de Rijks-Academie werd opgericht en achtte zich dus volkomen bekend met hare strekking en hare voorschriften. Meer bepaald sprekende van de ontworpen Normaalschool, meende hij de vraag te mogen stellen: „Weet de Regeering niet dat een zoodanige school, van Rijkswege opgericht, reeds bestaat?"

Zijn aanval had in zooverre succes dat de Regeering den post terug nam. Maar overigens? Hoe kon zijn eisch: dat men de Academie zou verbeteren, indien zij niet voldeed, of zijn beroep op den Directeur, die zich aan Wet en Reglementen te houden had, eenig gevolg hebben, waar iedereen wist dat het den zieken en afgetobden Directeur, onmogelijk gebleken was aan de Academie een vast en vertrouwen-gevend bestuur te vestigen?

De Regeering bleef echter waakzaam. De Tentoonstelling van Kunst, toegepast op de Nijverheid in 1877 te Amsterdam gehouden, bracht nieuwen prikkel. Een uitgebracht rapport stelde in het licht „dat de toestand der hedendaagsche Nederlandsche kunstnijverheid bedroevend is". Op de begrooting voor 1881 kwam dus opnieuw een post voor die de vestiging der beide scholen bedoelde. Thans was Prof. Jonckbloet geen lid meer der Kamer. Het voorstel was beter voorbereid: de Heeren De Stuers en Salverda hadden een studiereis gemaakt naar Engeland, de Heeren Molkenboer en Striening naar België en van de verzamelde gegevens waren ook hier weer uitvoerige rapporten in het licht gegeven. Ook de finantieele eischen waren verminderd. Toch werd slechts met een meerderheid van 1 stem tot de oprichting der Normaalschool, en een van 3 stemmen tot de oprichting der Kunstnijverheidsschool besloten. Beide scholen werden in het Rijks-Museum ondergebracht en November 1881 geopend.

De normaalschool zou de jongelieden hebben op te leiden voor de Akte M. O. teekenen en boetseeren; het onderwijs moest er dus ingericht worden naar de Examen-eischen voor deze Akten, en zou ook voortaan daarvan afhankelijk zijn. De school voor kunstnijverheid zou onze kwijnende kunstnijverheid nieuw leven hebben toe te voeren door de vorming van wel-onderlegde ontwerpers.

Een grootere en zakelijke belangstelling in de vele scholen, die in kleinere en grootere steden noodzakelijk bleken, volgde nu van zelf. Door steeds stijgende subsidie werd het kunst-ambachts- en teekenonderwijs gesteund en een inspectie, door den Directeur der Normaalschool, zorgde voor een richtig gebruik der gelden. Ook de Akten M. O. teekenen en boetseeren werden niet vergeten. Nadat men reeds in 1868 getracht had een betere regeling te treffen door de Akte voor Handteekenen, Rechtlijnigteekenen en Perspectief te splitsen in twee Akten: M^1 (voor Handteekenen) en M^2 (voor Rechtlijnigteekenen en Perspectief), werd in 1885 een nieuw Programma van eischen vastgesteld. Had men in den aanvang (1864—1882) aansluiting bij de Polytechnische School te Delft gezocht, waar ook velen voor de Akten-Examens studeerden, en de Examens steeds te Delft doen afnemen, nà dien werden zij naar Amsterdam overgebracht, en dus meer aan de beide Museum-Scholen verbonden.

Hoeveel door dit alles bereikt werd — tevreden was men nog geenszins. Steeds drukkender werd het bezwaar dat aan de eischen van het bloeiende en groeiende vakonderwijs door de bestaande Aktenprogramma's niet kon worden voldaan. Door de examen-commissie's werd herhaaldelijk de wensch uitgesproken dat de Akten grondig zouden worden gewijzigd, zooals men meende dat door de tijdsomstandigheden dringend geëischt werd en van verschillende zijden werd deze wensch gesteund. Eerst door een adres der Mij. tot Bev. der Bouwkunst (1886), daarna door een van de Nederl. Vereeniging voor Teekenonderwijs (1889), die in (1897) nog eens hare wenschen den Minister kenbaar maakte, wat weer een schrijven van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen aan den Minister ten gevolge had.

Men bedoelde met deze pogingen hoofdzakelijk een wijziging der Akte rechtlijnig teekenen (M^2) en de instelling van nieuwe teekenakten voor de constructieve vakken. In Sept. 1899 werd echter den Minister een adres toegezonden dat vooral een belangrijke wijziging der Akten Handteekenen (M^1) en Boetseeren (O) ten doel had.

Dit adres ging uit van de Heeren H. L. Boersma, A. van Delden, W. B. G. Molkenboer, H. J. de Vries en B. W. Wierink, en bedoelde o. d. Akten in te stellen voor:

1. De decoratieve schilderkunst.
2. De ceramiek.
3. De graphische kunsten.
4. De bewerking van edele metalen.
5. Het beeldhouwen.
6. Het kunstsmeden.
7. De textiele kunsten.
8. Het schrijnwerken.

Inmiddels was een Inspecteur (de Heer H. J. de Groot) bij het Middelbaar Onderwijs aangesteld, aan wiens waakzame zorg het Vak- en Ambachtsonderwijs werd toevertrouwd. In een belangwekkend rapport over het „Vakonderwijs in het Buitenland" (1905) gaf hij tevens een overzicht van den toestand in ons land en drong hij o. m. aan op een zuiverder regeling der „Bevoegdheden" tot het geven van vak-teeken-onderwijs. Het duurde echter tot 1907 eer, na verschillende mislukte pogingen, onder Minister Kuyper een ontwerp tot wijziging van art. 77 der Wet op het M. O. werd ingediend en aangenomen, waardoor niet alleen een wijziging der drie bestaande Akten, maar ook een splitsing zou mogelijk worden.

En weldra volgde nu de instelling eener Commissie, die in deze de noodige voorstellen zou hebben te doen en als volgt was saamgesteld: de Heer H. J. de Groot (voorzitter), Mej. J. van der Kaay, de Heeren W. B. G. Molkenboer, Henri Evers, G. A. Scholten, H. C. Grosjean en Th. van Harderwijk.

Ten gevolge van de door deze commissie gedane voorstellen werden bij Kon. Besluit van 19 Juli 1910 ingesteld akten voor:

1. Hand- en rechtlijnig teekenen.
2. Hand- en decoratief teekenen (vlakversiering).
3. Hand- en decoratief teekenen (reliefversiering) en boetseeren.
4. Rechtlijnig- en bouwkundig teekenen.
5. Rechtlijnig- en bouwkundig teekenen.
6. Rechtlijnig teekenen, smidsteekenen en werktuigk teekenen.
7. Rechtlijnig teekenen, smidsteekenen en werktuigk teekenen.
8. Rechtlijnig teekenen en electrotechnisch teekenen.
9. Rechtlijnig teekenen en meubelteekenen.
10. Handteekenen, rechtlijnig teekenen en technisch teekenen aan industriescholen voor meisjes.

Het gewicht van de aldus genomen maatregelen werd algemeen gevoeld. Hoewel de Akten niet als volledige vakakten kunnen worden aangemerkt, spreekt er toch duidelijk de bedoeling uit om zooveel mogelijk, bij de bestaande wet op het M. O., aansluiting aan de practische vakbeoefening te zoeken.

Van de grootste beteekenis was natuurlijk het Besluit voor de Rijks Normaalschool voor Teekenonderwijs en dus ook voor de met haar zoo nauw verbonden Rijksschool voor Kunstnijverheid. De geheele werking der Normaalschool immers was gebaseerd op de voorschriften en vereischten der bestaande Akten. Veranderde de basis, dan moest ook de inrichting gereorganiseerd worden. Aldus was ook de meening van den Directeur, wien bij Kon. Besluit van 1 Oct. 1908 werd opgedragen een studiereis te ondernemen om in Engeland, Duitschland en Oostenrijk-Hongarije te gaan zien hoe daar „de opleiding is geregeld van hen die zich voorstellen eens in het onderwijs der teekenkunst op te treden." Als resultaat dezer reis werd door hem een belangrijk rapport saamgesteld, waarin verschillende bijzonderheden over buitenlandsche scholen werden medegedeeld, maar waarin ook nogmaals (het was reeds meermalen geschied!) in het licht werd gesteld onder welke moeilijke omstandigheden de beide Museum-Scholen hadden moeten werken. Ten slotte kwam hij tot de conclusie, dat drie oplossingen mogelijk zouden zijn. Men zou kunnen hebben:

A. Eene Hoogeschool voor beeldende kunsten, verdeeld in drie afdeelingen:

1. De hoogere kunst, de decoratieve kunst daaronder begrepen.
2. De kunstnijverheid en hare practische toepassingen.
3. De vormschool voor teekenleeraren en leeraressen.

B. Eene school voor de decoratieve kunst en de kunstnijverheid, met werkplaatsen voor de beoefening der techniek en waaraan tevens verbonden is een cursus voor aanstaande teekenleeraren en leeraressen.

C. Eene geheel zelfstandige school voor de opleiding der onderwijskrachten in de teekenkunst.

„Ongetwijfeld het meest wenschelijk" oordeelde hij het plan A, dat in menig opzicht beantwoordt aan de bedoeling der Wet van 26 Mei 1870, regelende het onderwijs van Rijkswege in de Beeldende Kunsten. Bleek dit niet uitvoerbaar, dan werd plan B aanbevolen. Bleek ook dit niet mogelijk dan moest plan C om uitvoering blijven vragen.

Het was te verwachten dat de energische Directeur der Normaalschool het niet bij deze plannen laten zou. Verschillende voorstellen werden door hem ingediend, en bij de behandeling der Begrooting voor '1912 werd in het V. V. het vertrouwen uitgesproken dat de Minister de school „die „een dertigtal jaren heeft gewerkt en zeer vele bruikbare „krachten voor het teekenonderwijs heeft opgeleverd, krach„tig zal steunen in hare pogingen om zich aan de ver„anderde omstandigheden aan te passen. Ook aan hare huis„vesting, die te wenschen overlaat, moet de vereischte zorg „gewijd worden." De Minister beantwoordde deze opmerking in zijn M. v. A. als volgt:

„Over de vraag, of de programma's der cursussen aan bovengenoemde school wijziging behoeven met het oog op de splitsing der teekenakte, heeft de ondergeteekende het advies ingewonnen van den voorzitter der examen-commissie voor de middelbare akte teekenen."

„Deze komt, in een omvangrijk rapport, tot een ontkennend antwoord. De ondergeteekende is aanvankelijk geneigd deze conclusie te aanvaarden; maar behoudt zich voor deze aangelegenheid aan de hand van een nader rapport van den directeur der school, nog eens te overwegen."

Het rapport van den Heer De Groot beschouwde de voorstellen der Normaalschool van uit de ervaringen, die hij als voorzitter der Examen-commissie en als Inspecteur van het M. O. had verkregen. Wellicht kunnen zijn hoofdbezwaren aldus worden saamgevat:

I. Het is niet wenschelijk dat de leeraren die het onderwijs in een vak hebben te geven geheel buiten de beoefening van het vak worden gevormd.

II. Het aantal goede onderwijzers dat, bij de ontwikkeling door vele inrichtingen in den loop der jaren verkregen (Haagsche Academie), wordt gevormd, is zoo groot, dat het bestaan eener afzonderlijke Rijksinrichting voor de vorming dezer onderwijzers niet alleen onnoodig, maar zelfs bedenkelijk moet worden genoemd.

III. Een uitbreiding der Normaalschool zou deze ongetwijfeld het terrein doen betreden van andere Rijks Instellingen, wat reeds thans in zekere mate het geval is en ongetwijfeld tot protesten aanleiding zal geven.

Deze bezwaren gelden natuurlijk in zekeren zin evenzeer de Rijksschool voor Kunstnijverheid, die herhaaldelijk het verlangen naar uitbreiding kenbaar maakte en, bij gebrek aan ruimte en middelen, al te zeer het karakter eener teekenschool draagt.

Het „nader rapport van den Directeur der Normaalschool" heeft echter de strekking te betoogen, dat de onder zijn beheer staande Instelling steeds met eere de haar opgelegde taak heeft vervuld, dat de nieuwe ingestelde teekenakten een reorganisatie noodzakelijk maken, en dat zijn school, na een matige werkzaamheid van ruim dertig jaren niet mag worden losgelaten. Zoo ontstond het conflict, dat voor het geheele handwerk van af het eenvoudige ambacht tot aan de zuivere beoefening der kunst van belang is, en waarbij de Minister de voorlichting eener deskundige en onpartijdige Commissie noodzakelijk acht.

A. J. D. K.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG VOOR EEN PAVILJOEN IN HET STADSPARK IN AANLEG TE GRONINGEN.

Ingekomen vragen met antwoorden.

Vraag 1. Wordt ook als hoofdweg beschouwd de wegen op de situatie 1 à 500 aangegeven langs de plantsoenen grenzende aan de Noord- en Zuidzijde van het geprojecteerde gebouw?

Antwoord. Neen.

Vraag 2. Is het aangegeven polderpeil een vast peil of is er een zomer- en winterpeil? Zoo ja is dan het winterpeil veel hooger dan het opgegeven peil?

Antw. Het is mogelijk dat het peil in het polderwater in den winter $\pm$ 0.50 M. boven den normalen stand stijgt.

Vraag 3. Mag de fundeering inclusief de palen in gewapend beton gemaakt worden?

Antw. Ja.

Vraag 4. In het program staat blz. 5 sub 12 en laatste alinea, dat de privaten en urinoirs moeten afvoeren op aan te brengen beerput. Mag op den put ook het menage- of huiswater afgevoerd worden, zoo niet, waarheen dan?

Moet het regenwater voor gebruik verzameld worden of kan het naar den vijver afgevoerd worden?

Antw. Er is geen bezwaar voor het plan aan te nemen, dat het menagewater afgevoerd kan worden naar den beerput.

Het regenwater kan naar den vijver afgevoerd worden.

Vraag 5. Moeten zij, die naar de galerijen gaan en zij, die naar het concertterrein gaan de contrôle passeeren?

Moet eventueel de te maken gang, toegang gevende tot het concertterrein, een afgesloten en overdekte zijn?

Antw. De contrôlehal in het program genoemd is alleen bedoeld voor zaal met galerijen.

De ontwerper is vrij in den aanleg van de gang, toegang gevende tot het concertterrein.

Vraag 6. Mogen de trappen, toegang gevende tot de veranda's, buiten de op de situatie 1 à 500 aangegeven bouwlijn vallen?

Antw. De trappen zijn onderdeelen van den bouw, waarop betrekking hebben de bepalingen der beide laatste zinnen op blz. 3 van het program.

Vraag 7. Behoort het maken o.a. van den muur langs de vijver ook bij het te maken plan?

Antwoord. Neen.

Vraag 8. Is het gewenscht of noodzakelijk, dat de woning voor den restaurateur in directe verbinding staat met keuken en buffetten?

Antw. Deze vraag is te bestudeeren in verband met wat de praktijk in inrichtingen van aanverwanten aard geleerd heeft.

Vraag 9. Mogen de slaapkamers voor inwonend personeel bij de restaurateurswoning behooren of moeten ze daarvan gescheiden geprojecteerd worden?

Antw. De vertrekken onder 11e genoemd kunnen in aansluiting met de restaurateurswoning geplaatst worden.

Vraag 10. Moet de gang, welke het concertterrein en den hoofdweg in verbinding met elkaar stelt, overdekt en dan ook geplaveid zijn of mag deze beschouwd worden als tuinweg met b.v. een poort of hek als afsluiting?

Antw. Zie antwoord laatste alinea vraag 5.

Vraag 11. Wordt het voldoende geacht indien het terras boven den veranda aan den hoofdweg slechts toegankelijk is van de galerij in de zaal of verdient een afzonderlijke toegang aanbeveling?

Antw. Een afzonderlijke toegang is niet gewenscht.

Vraag 12. Is de aanwezigheid eener pauze-kamer tevens garderobe voor orchestleden of andere uitvoerenden niet gewenscht?

Antw. Het opnemen van een vertrek als bedoeld in het plan verdient wel overweging tenzij een der voorgeschreven localiteiten voor het doel kan worden gebruikt.

Vraag 13. Moet aanleg concertterrein met afsluiting langs den vijver en muziekkoepel opgenomen worden in het ontwerp of is deze reeds vastgesteld in den aangegeven vorm?

Antw. De terreinaanleg maakt geen onderdeel der prijsvraag uit.

Vraag 14. Moet de doorgang naar het concertterrein van af den hoofdweg voor het publiek dienst doen of uitsluitend voor bezoekers van het paviljoen?

Antw. Deze doorgang is bestemd voor bezoekers van het concertterrein.

Vraag 15. Wordt voor de bezoekers bij uitvoering in de concertzaal garderobe-ruimte verlangd?

Antwoord. Neen.

Vraag 16. Worden vertrekken enz. voor solisten en dergelijken verlangd?

Antw. Neen, zie antwoord vraag 12.

Vraag 17. Kan de toegang tot het concertterrein vanaf den hoofdweg worden geprojecteerd door de contrôle-hal of moet deze toegang geheel gesepareerd zijn?

Antw. Zie antwoord vraag 5, eerste alinea.

Namens de Jury,
J. A. MULOCK HOUWER.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 41. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 1397ste Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. van 10 October 1917.

Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs (vervolg).

Ingezonden. Over de prijsvraag »Karenhuisen«, door A. C. A. Rotgans en J. Mierop.

Prijsvraag voor een Paviljoen in het Stadspark te Groningen. Vragen en antwoorden.

DE BOUWWERELD No. 41. Het Royal-Institute of British Architects.
Het museum van St. Pieter.
Gemengde berichten.
Boek en tijdschrift.
Prijsvragen, examens, enz.
Personalia.

DE INGENIEUR No. 41. Normalisatie als integreerend onderdeel van wetenschappelijk beheer. Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw op 12 Mei 1917, door Dipl. Ing. W. F. Boterboven de Haan, met afbeeldingen.
Het kanaal naar Twenthe, door ir. D. A. van Heijst, met afbeeldingen en een plaat.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 41. Propaganda-middelen. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Kortzichtigheid. — Onderlinge waardeering. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Boekbespreking en catalogi. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 41. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.
Aanbesteder of Directie, I.
Onbillijk.
Rijkscommissie voor Bouwmaterialen.
Baksteen en kalkzandsteen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De stadhuisbouw te Rotterdam.

Afgezien van de speling in verband met de dagen waarop niet gewerkt kan worden, was de 14de September 1917 bepaald als de dag, waarop de aannemer van den bouw van het nieuwe stadhuis met zijn werk gereed had moeten zijn. Ware dus niet de oorlog tusschenbeide gekomen, dan zouden over b.v. twee maanden de romp, de kappen en de toren gereed zijn.

Onder de tegenwoordige omstandigheden kon daarvan natuurlijk geen sprake zijn, maar niettemin is er toch steeds aan het omvangrijke werk voortgearbeid en is men al veel verder gevorderd, dan de wandelaar, die met belangstelling van den Coolsingel af de vorderingen van den bouw gadeslaat, wel zou denken.

De onzekerheid in het verkrijgen van de materialen en de onbekendheid met hetgeen volgende maanden ten goede of ten kwade zullen brengen, maken schattingen vrijwel onmogelijk. De aannemer heeft in elk geval nog een jaar noodig voor zijn arbeid geëindigd is; het is natuurlijk zeer goed mogelijk, dat deze termijn nog min of meer belangrijk verlengd zal moeten worden, en het is al evenmin te zeggen, hoeveel tijd er voor het binnenwerk noodig zal zijn.

Dat men het echter, in spijt van vele moeilijkheden, reeds zoover heeft weten te brengen, dat de arbeid nooit stil heeft behoeven te staan, strekt tot waardeering en menigeen, die zijn oordeel grondt op den kijk, die hem buiten de omheining op den bouw gegeven wordt, zou daarbinnen verwonderd staan over het vele, dat reeds tot stand is gebracht. Het feit, dat de gemeente in het voorjaar van 1918 reeds de beschikking zal kunnen verkrijgen over enkele lokaliteiten in het nieuwe gebouw, moge daarvoor een bewijs zijn.

Brand in den toren der Nieuwe Kerk te 's Gravenhage.

Het heeft maar weinig gescheeld, of een der merkwaardigste gebouwen van de Residentie was voor enkele weken in vlammen opgegaan. Aan het beleid van den Haagschen brandweercommandant Tuckermann is het voornamelijk te danken, dat de brand, ontstaan in den toren van de Nieuwe Kerk, zich niet in de bekapping heeft voortgezet, hetgeen zonder eenigen twijfel de algeheele vernieling van het gebouw ten gevolge zou hebben gehad.

De oorzaak, behoeft het nog gezegd te worden, moet weer gezocht worden bij de loodgieters, die, naar gemeld wordt, zonder voorkennis van directie, bouwtoezicht en brandweer nota-bene met de soldeerlamp aan den toren aan het werk geweest moeten zijn.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Bewezen is het niet, alleen zeer waarschijnlijk, en wij zien met belangstelling het rapport tegemoet, dat over de zaak zal worden uitgebracht.

's Gravenhage zou al een heel slecht figuur maken inzake monumentenzorg, wanneer uit dit rapport eens bleek, dat hier inderdaad een ernstig verzuim heeft plaats gehad, maar niettemin moet het van het grootste belang worden geacht, dat hier de volle waarheid aan het licht komt.

Een inmiddels verschenen communiqué van Kerkvoogden der Ned. Herv. Gemeente heeft de zaak nog maar weinig opgehelderd. Daarin wordt o.a. gezegd:

„Ofschoon door den Architect, den Heer A. Mondt Jr., bij het uitvoeren der loodgieterswerken, geheel overeenkomstig de desbetreffende politieverordening gehandeld is, is toch op voor Kerkvoogden onverklaarbare wijze, bij het verrichten van soldeerwerk brand ontstaan in het houtwerk, dat zich achter de looden omkleeding van eene kroonlijst bevond.

„Door het uitnemende en krachtige optreden van de brandweer, hierbij voorgelicht door de aanwijzingen en de hulp van den vroegeren opzichter L. W. van Duyvenbode, wien Kerkvoogden hulde brengen voor zijn belangloos en geheel onverplicht optreden, is de brand tot een gedeelte van den toren beperkt gebleven en heeft de kerk slechts waterschade bekomen.

„Ofschoon deze waterschade zeer aanzienlijk is, is er reden tot dank, dat het fraaie orgel geheel onbeschadigd is gebleven.

„Met dank aan den Heer, die de Kerk heeft gespaard, kunnen Kerkvoogden mededeelen, dat zoowel politie als brandweer en verder allen, die hiertoe geroepen of bevoegd waren, gedaan hebben wat menschelijker wijze mogelijk was om een ramp te verhoeden".

Dat de schuld bij den architect zou liggen zou wel niemand hebben verondersteld, maar wat er voor onverklaarbaars in het geval is, begrijpen wij niet goed. De voorschriften van den architect zijn blijkbaar niet opgevolgd, door wien weten wij niet, maar het is toch duidelijk genoeg, dat het aantal voorbeelden van onverschilligheid en onwil in het opvolgen van doelmatige voorschriften weder met een sterk staaltje vermeerderd is.

De Abdij en het Slot te Egmond.

De heer G. van Kalcken schrijft aan de Nieuwe Rott. Courant:

De wijze waarop in de maand September in het Stedelijk Museum te Amsterdam een topografisch beeld is gegeven van de wording en opkomst van Holland's Noorderkwartier, heeft onverdeelde belangstelling gewekt, vooral ook, wat betreft het Slot en de Abdij van Egmond.

Tal van kaarten, teekeningen en schilderstukken hebben ons nog eens duidelijk gewezen op deze zoo historische monumenten.

De gronden, waarop de Benedictijner-Abdij eens stond, zijn thans voor een deel het eigendom der Paters Benedictijner te Oosterhout. Het andere deel behoort aan de gemeente Egmond en de H. H. kerk, terwijl de gronden waarop de ruïne van het slot en de kerk van Egmond Hoef, aan den heer C. van der Vliet behooren.

Toen in 1841 Mr. D. J. van Lennep in de vereenigde zitting der vier klassen van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, in tegenwoordigheid van Koning Willem II en Prins Alexander zijn schitterend rapport over de Abdij van Egmond had uitgebracht, werd besloten op het terrein der Abdij een gedenkteeken op te richten.

Voorzoover mij gebleken is, willen de betrokken partijen hier alsnog gaarne toe medewerken, zoodat, naar ik hoop, deze belofte eindelijk tot uitvoering zal komen.

Ook de herstelling van het middeleeuwsche kerkje met de XVIIde eeuwsche gebrandschilderde glasramen is onlangs tot stand gekomen, terwijl er wel eenige kans bestaat, dat de fundeeringen en de grachten van de aangrenzende slotruïne bloot zullen komen.

Vacante Betrekkingen.

— Jong Civiel-Ingenieur, voor Weg en Werken, bij de Deli Spoorweg Maatschappij. Eenige practijk gewenscht. Aanvangsalaris f 400 per maand, vrije woning, geneesk. behandeling en overtocht. Sollicitaties zonder getuigschriften, Heerengracht 164, Amsterdam. (1)

— Tijdelijk onderwijzer in Waterbouwkunde aan de Middelbare Technische School te Utrecht, tegen November a. s. salaris nader te bepalen. Aanmelding zoo spoedig mogelijk aan het adres der school Croeselaan 325, Utrecht. (1)

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

Industrie- en Handelsadressen.

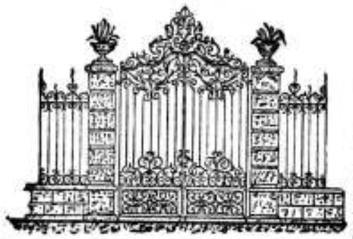
„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een praehtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

„DE OPMERKER"
MEEST GELEZEN EN OUDST
BOUWKUNDIG WEEKBLAD
∴ IN NEDERLAND ∴

ABONNEMENTSPRIJS
VIJF GULDEN PER JAAR

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wenteltrappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

H. WESTENBERG
ALMELO
FABRIEK VAN TROTTOIRTEGELS 30×30cm
Onder zwaren stoomdruk machinaal geperst
Uitvoering van beton en gewapend beton op de werken
TROTTOIRBANDEN
TELEPH. INT. 161
TROTTOIR TEGELS

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

HEINEKEN'S
STOOMJALOEZIEEN en
ROLLUIKENFABRIEK
AMSTERDAM
EN
's GRAVENHAGE
STALEN ROLLUIKEN
IN ALLE CONSTRUCTIEEN

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
P B N A
90%
PROSPECTUS GRATIS
VRAAG MET NOG HEDEN AAN
ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
OPLEIDING VOOR
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E.J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT
JACOB VAN CAMPEN
AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUND. WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS ENZ.
ALLE EXAMENS M. O.

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 27 OCTOBER 1917. No. 43

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Humor.

„De Sneldichten*) van Candidus, sedert eenige jaren in „Architectura" openbaar gemaakt, waren de humoristische — vaak satirieke — begeleiding van een ernstige, soms zwaarwichtige, behandeling der kunst- en vakbelangen."

„Dikwijls puntig toegespitst konden zij, op het juiste oogenblik, nog niet verkend terrein verlichten, of een persoonlijke meening van den schrijver over een onderwerp kernachtig samenvatten."

„Meestal speurde het sprankelend vernuft in de hoekjes van het actieve leven der bouwkunst-kringen; het zal dan ook vooral worden gewaardeerd door hen, die de roerselen van dit leven van nabij hebben kunnen waarnemen."

Met bovenstaande woorden heeft K. de Bazel de afzonderlijke uitgave van „Sneldichten", door Candidus ingeleid en deze inleiding vormt een treffend contrast met den inhoud der gedichten zelf, waarin zoo vaak met den overdreven ernst en zwaarwichtigheid den draak wordt gestoken.

Reeds Goethe klaagde in zijn tijd over de ouwelijkheid der jeugd en stelde daartegenover de frissche levensopvatting van menig grijsaard en hij kon daarbij op zich zelf wijzen. Welk gezicht zou hij wel zetten, wanneer hij nog eens terug kon keeren en de lange gezichten kon zien, waarmede tegenwoordig alles wordt aangekeken, waarmede hijzelf zou worden aangekeken, als hij een geestige Mephisto-opmerking ten beste gaf

Nous n'entendons plus la raillerie, of zooals men vroeger in het Hollandsch gezegd zou hebben, wij verstaan geen boert meer. Wij zijn niet meer vatbaar voor humor en worden boos om satire.

*) Uitgave in 250 exemplaren, Amsterdam, F. van Rossem,

Heeft niet de Redactie van „Architectura" in een onbewaakt oogenblik, dat iedereen overkomen kan, wanneer hij zich in gedachten boven de aardsche dingen verheft, aan Candidus de, sedert eenige jaren genoten, gastvrijheid voor zijn humoristische pennevruchtjes opgezegd?

Bij dit met ernst en zwaarwichtigheid vooruitstrevend college is dus waarschijnlijk de zin voor humor geheel verloren gegaan. Er kwam echter oppositie inzonderheid van den kant der oudere leden van het Genootschap en daaruit bleek, dat onder de personen van rijper leeftijd toch gelukkig nog wel iets is overgebleven van dezen echt Nederlandschen karaktertrek. Wij hadden bijna gezegd Oud-Hollandsch, maar bedachten nog bijtijds, dat wij dan gevaar liepen, voor naklaïvers van afgekloven beenderen te worden gehouden.

Heeft Candidus dit ook gevreesd, toen hij zijn in Oud-Hollandsche taal gegoten sneldichten uit dezen bundel weg-liet?

Wij weten het niet, maar wel weten wij, dat wanneer men met frisschen moed zoolets als een veldtocht gaat ondernemen, gelijk Candidus gedaan heeft, onder de eerste schoten wel eens meer treffers voorkomen dan later het geval is." Zoo is het, gelooven wij, ook hier. Er waren onder de gedichtjes, in den schilderachtigen taal van Huygens zeer goede en zeer rake, aan welker inhoud het historisch kleed in het minst geen afbreuk deed, integendeel een kleur verleende, zooals de spelling van de Vries en te Winkel die niet vermag te geven.

Dit komt eenvoudig daarvandaan, dat in Huygens' tijd de Hollandsche taal veel rijker was, dan zij thans schijnt, ondanks het aantal nieuwe woorden, dat door de nieuwere

litteratuurvernuften is uitgevonden. Wie leest echter thans nog Huygens' Korenbloemen? Onder de architecten, behalve Candidus, wellicht niemand, maar wij kunnen ons voorstellen, dat een architect, die de Oud-Hollandsche periode in de bouwkunst van omstreeks 1880 heeft medegemaakt, de verzoeking niet heeft kunnen weerstaan, toen hij Pegasus bestegen had, aanvankelijk het spoor van den ouden dichter te volgen.

Over de vraag of de bedoelde Oud-Hollandsche periode onze bouwkunst bepaald kwaad gedaan heeft, willen wij thans niet twisten. De oude vorm deed aan Candidus sneldichten geen kwaad en al betreuren wij het niet, dat hij later de taal van onze dagen gebezigd heeft, toch nog met menige eigenaardigheid, die aan de oude school en aan den persoon van den schrijver sterk herinnert, wij missen maar noode in deze bundel de eerste serie, die er o. i. Lijbehoort en zeker niet minder zal worden gewaardeerd door hen, die, zooals de Bazel het uitdrukt, de roerselen van het actieve leven der bouwkunst-kringen van nabij hebben kunnen waarnemen.

Candidus heeft thans blijkbaar voor zijn ontboezemingen gastvrijheid gevonden in een ander orgaan namelijk de Bouwwereld en wij hopen daarin nog menigmaal zijn geestige opmerkingen over de roerselen bovengenoemd te zullen aantreffen. Aan stof zal het hem voorloopig wel niet ontbreken. Eigenlijk heeft het daaraan nog nooit ontbroken in de bouwkunst-kringen, maar wel aan den humoristisch aangelegden geest, die den komischen en vaak belachelijken kant der zwaarwichtigste menschelijke handelingen, dadelijk in het licht weet te stellen.

Inzonderheid onze tijd van overdreven ernst, van zwartkijkerij, van ijdelheid en reclame, van onbeschaamdheid en onnoozele volgzaamheid heeft behoefte aan dien geest en hare uitingen.

Wij hebben die noodig, als het zout in het eten.

Slechts één ding heeft degene, die ons dit zout toedient, in acht te nemen, namelijk, dat hij niet onder den invloed komt van den „Geist der stets verneint". De ware humorist weet dit steeds te vermijden en hij is volkomen verantwoord, wanneer hij het beginsel van Claudius in toepassing brengt uitgedrukt in de woorden: „Doe niemand grijze haren krijgen, maar waar gij voor recht en waarheid strijdt behoeft gij u om de grijze haren niet te bekommeren!"

En inderdaad de satire kent geen aanzien des persoons, daarin schuilt haar grootste kracht, maar er volgt onvermijdelijk uit, dat zij wel eens kwetst, gewoonlijk alleen door spekdeprikken, maar daarvoor zijn de meeste menschen, ook de beoefenaars der bouwkunst, gevoeliger dan voor een ruw toegedienden opstopper.

De satirieke humorist maakt zich dan ook menigmaal vijanden, maar daartegenover kan hij rekenen op een groot aantal lezers, die met hem instemmen en hij heeft het groote voordeel de lachers op zijn hand te hebben, doch daaruit vloeit weer voort, dat hij in gedachte moet houden het spreekwoord: „Die 't laatst lacht, lacht 't best".

Vereenigingen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Op 17 dezer heeft de heer Louis van der Swaelmen, architect uit Brussel, voor de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" een lezing gehouden over: Een geografischen, artistieken en letterkundigen tocht door België, waarin hij voornamelijk de ontwikkeling op verschillend gebied schetste van zijn land na 1830.

Hij vertelde van de groote beteekenis van den groei dezer ontwikkeling, niet alleen voor België zelf, doch ook voor landen buiten hare grenzen, en stond nader bij enkele hoofdfiguren, architecten, schilders, beeldhouwers en letterkundigen uit de verschillende elkaar snel opvolgende periodes stil, om op de belangrijkheid van hun werken den nadruk te leggen.

Spreker voorzag op grond van de reeds verkregen resultaten in de kracht en geestdrift van jong-België, la jeune Belgique, een schitterende toekomst voor de kunstenaars, van „na de ramp" weggelegd, bestaande uit de verheven taak om uit de puinhoopen van het lijdende België van-heden weer een nieuw en schooner land te doen verrijzen en dat onder de bezielende leiding van een jeugdigen, moedigen en energieken koning, dien hij den tweeden grondvester van België wenschte te noemen.

De eere-voorzitter der vereeniging, Prof. Henri Evers, zegde den spreker dank voor zijn interessante rede. Hij uitte daarbij den wensch, dat de heer Van der Swaelmen zelf een werkdadig aandeel zou hebben aan dien opbouw van nieuw-België.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG VOOR EEN PAVILJOEN IN HET STADSPARK IN AANLEG TE GRONINGEN.

Ingekomen vragen en antwoorden.

2e lijst (Zie eerste lijst in No. 42 van dit blad).

Vraag 18. Is het voor den bouw bestemde terrein reeds tot de op teekening aangegeven maten boven P. P. opgehoogd en zoo neen, voor wiens rekening komt dan de zandaanvulling binnen het gebouw?

Antwoord. Het terrein is nog niet opgehoogd (zie blz. 3 all. 4).

Voor wiens rekening de zandaanvulling in het gebouw zal plaats hebben is in dit stadium van het vraagstuk niet uit te maken; het verdient echter wel aanbeveling daarom een post in de begrooting op te nemen; daarbij kan gerekend worden op een prijs van f 1,— per aangevoerden M³. zand.

Vraag 19. Wordt een solistenkamer verlangd?

Antw. Zie antwoord vraag 12.

Vraag 20. Wordt onder toiletkamers garderobes verstaan?

Antw. Er worden geen garderobes verlangd. Zie antwoord vraag 15.

Vraag 21. Zijn er nog materialen absoluut buitengesloten?

Antw. Alle slechte materialen zijn buitengesloten.

Vraag 22. Wat moet aangehouden worden voor eenheidsprijzen van heipalen en andere niet genoemde materialen?

Antw. Voor heipalen kan gemiddeld gerekend worden f 1,30 per M paal. Overigens kunnen de mededingers de ontbrekende materiaalprijzen schatten, zoodat zij in goede verhouding komen tot de opgegeven prijzen.

Vraag 23. Moeten de veranda's met balustraden afgesloten worden, zoodat zij slechts met enkele trappen toegankelijk zijn of moeten zij over de geheele lengte open blijven?

Antw. Te dezen opzichte kan vooraf geene decisie genomen worden.

Vraag 24. Zijn de trappen, die naar de galerijen leiden in of buiten de zaal bedoeld?

Antw. De ontwerper is vrij te dezen opzichte de meest practische oplossing te zoeken. Worden de trappen in de zaal geplaatst dan zullen deze echter de bruikbare ruimte der zaal niet belangrijk beneden de geëischte grootte mogen doen dalen

Vraag 25. Is het wenschelijk, dat behalve de onder No 11 genoemde slaapkamers de onder No. 10 genoemde woning voor den restaurateur in de nabijheid van de onder No. 7 genoemde ruime keuken gelegen is of mogen voornoemde woning en keuken aan verschillende zijden van het gebouw gelegen zijn?

Antw. Zie antwoord op de vragen 8 en 9.

Vraag 26. Is het de bedoeling dat de galerij alleen gebruikt wordt voor zitplaatsen of om bij concerten er ook tafeltjes neer te zetten?

Antw. De galerijen moeten zich evenals de zaal zooveel doenlijk voor verschillende wijzen van gebruik leenen.

Vraag 27. Kunnen de galerijen bedoeld zijn eventueel ook te moeten dienen voor plaatsing van leestafels of billarts?

Antw. Neen.

Vraag 28. Moet de vergaderzaal afzonderlijk bereikbaar zijn of mag zulks door het kantoor?

Antw. Een afzonderlijke ingang is gewenscht.

Vraag 29. Moeten vergaderkamer en kantoor aparte privaten hebben en eventueel een garderobe?

Antw. Neen.

Vraag 30. Moet het bureau in verbinding staan met een eventueele contrôle-loge of wordt de contrôle uitgeoefend van uit 't bureau door middel van een loket?

Antw. Een afzonderlijke contrôle-loge wordt niet gevraagd.

Vraag 31. Moet de oostelijke veranda door balustrade van den hoofdweg zijn gescheiden en tevens door een trap ermee zijn verbonden of slechts van binnen uit bereikbaar zijn?

Antw. Toegang vanaf den hoofdweg is gewenscht; oplossing op de wijze als omschreven in de vraag verdient overweging.

Vraag 32. Moet men vanaf de galerijen in de zaal ook uitzicht hebben op sportterrein en concertterrein?

Antw. Is niet bepaald vereischt.

Vraag 33. Mag in plaats van de galerijen één galerij ontworpen worden van 170 M².?

Antw. Is niet bepaald uitgesloten.

Vraag 34. Kan punt 12e van 't program niet wat duidelijker gesteld worden? Is hier bedoeld dat toiletkamers, privaten en urinoirs overal mogen liggen, behalve aan die zijde van de zaal waar zich het orkest bevindt?

Antw. De tweede zin van No. 12 van het programma doelt op de wenschelijkheid eene oplossing te vermijden, die herhaaldelijk toepassing vindt.

Vraag 35. Kan toegestaan worden ter wille der duidelijkheid de muurdoorsneden en ramen in de gevels met een tint aan te geven?

Antw. Ja.

Vraag 36. Kunnen de keuken en spoelkeuken op de verdieping worden aangebracht?

Antw. Neen.

Vraag 37. Is met in de zaal te geven „voorstellingen" nog iets anders bedoeld dan concerten?

Antw. Het antwoord op deze vraag is op te maken uit de eerste alinea der gegevens blz. 3. Men kan zich bv. denken, dat bij gelegenheid zich de behoefte kan voordoen de zaal mede in te richten voor variété-voorstellingen.

Vraag 38. Is het gewenscht, dat de kantoorruimte annex bestuurskamer wordt ontworpen?

Antw. De ontwerper is te dezen opzichte vrij.

Vraag 39. Moeten de beide bediendenslaapkamers in verband staan met de woning van den restaurateur of mogen zij ook geheel apart gelegen zijn?

Antw. Zie antwoord vraag 9; verband is aan te bevelen.

Namens de Jury:
J. H. MULOCK HOUWER.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 42. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 1397ste Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. van 10 October 1917 (slot).

Gedachten over den Werkbond. Voordracht, gehouden voor het Genootschap A. et A., door Dr. Max Eisler.

Ingezonden. Het architecten-honorarium voor ontwerpen betreffende de volkshuisvesting, door Ph. J. Hamers. — »Kapers op de kust«, door C. J. de Haas.

DE BOUWWERELD No. 42. Het Royal Institute of British Architects (Slot), met afbeelding en losse plaat.

Hoe lang nog?

Gemengde berichten.

Sneldichten door Candidus. Aan K. P. C. de Bazel. — Driebond.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 42. Mededeelingen betreffende den Watersnood van 1916 en zijn gevolgen. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 14 April 1917, in de Groote Koopmansbeurs te Amsterdam, door Jhr. C. J. A. Reigersman, met afbeeldingen.

Eenige beschouwingen betreffende de wet van afhankelijkheid der rentabiliteit eener electrificatie van bevolkingsdichtheid en welstand, door F. A. Smit Kleine, met afbeeldingen.

Ingezonden Stukken. De Cos φ in de installatie-voorschriften der Nederlandsche electrische centrales, door Ir. M. J. Römer.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 42 Positie bouwkundig personeel bureau Rijksgebouwen van Onderwijs, enz. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Boekbespreking en catalogi. — Ingezonden. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 42. Nederl Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Buitengewone Algemeene Vergadering, te houden op 20 November 1917, te Amsterdam.

Aanbesteder of Directie II. (Slot).

IJzer en Staal.

CATALOGUS VAN NEDERLANDSCHE TECHNISCHE LITERATUUR. De N. V. Wed. J. Ahrend & Zn., te Amsterdam en 's-Gravenhage, zond ons dezer dagen een nieuwen catalogus van, bij haar verkrijgbare technische boeken, waaruit men met verbazing gewaar wordt, welk een uitbreiding die literatuur in de Nederlandsche taal, in het verloop van betrekkelijk weinige jaren verkregen heeft. De lijst omvat toch niet minder dan 80 bladzijden, meest klein gedrukt, en men vindt er wel nagenoeg alles over de technische vakken en ook menig werk, waarvan de inhoud zich meer op kunstgebied beweegt en de beste schrijvers op elk gebied zijn daarbij opgenomen. Wij raden dan ook iedereen aan, alvorens zich buitenlandsche werken aan te schaffen, dezen catalogus eens te raadplegen en zijn bij voorbaat bijna zeker, dat men menigmaal een werk zal ontmoeten, welks bestaan men niet kende of zich niet herinnerde. In zekeren zin is deze catalogus een propagandageschrift voor de Nederlandsche technische literatuur. Daarom hadden wij, wat het uiterlijk betreft, dat overigens goed verzorgd is, gaarne gezien, dat Hahn zich, bij het ontwerpen van de vignetten op het omslag, op Nederlandsche, en niet op Duitsche motieven had geinspireerd.

Varia.

DROOGMAKING VAN DE ZUIDERZEE.

Memorie van Antwoord.

Verschenen is de Memorie van Antwoord nopens het wetsontwerp tot afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee.

Van de instemming in het Voorl. Verslag met het wetsontwerp heeft de regeering met waardeering kennis genomen

Terecht wordt op den voorgrond gesteld, dat het vraagstuk van de droogmaking der Zuiderzee thans wel rijp voor een beslissing mag worden geacht.

Voor zoover echter in het Voorloopig Verslag de vrees wordt geuit, dat de uitvoering der waterstaatswerken door de militaire autoriteiten zal kunnen worden vertraagd of onmogelijk gemaakt, is de minister van oorlog te rade geworden dat aan deze bezwaren kan worden tegemoet gekomen door een toevoeging aan artikel 2 van het wetsontwerp in dezen zin dat het ontwerp van de in dit artikel bedoelde wet bij de Staten-Generaal zal moeten zijn ingediend binnen 2 jaren na het in werking treden van het aanhangige wetsontwerp. Een in dezen geest opgemaakte wijziging is bij de Mem. v. Antw. aangeboden.

De aanneming van het wetsontwerp zal tot onmiddellijk gevolg hebben, dat met de voorbereiding van de uitvoering van het werk eer kan worden aangevangen. Voor een werk van zoodanigen omvang is dit laatste van niet geringe beteekenis, met name voor de onteigening van de noodige gronden zoowel op Wieringen als voor de aansluitingen van den afsluitdijk op de Noordhollandsche en de Friesche kust, alsmede voor de andere met de afsluiting in verband staande werken.

Met betrekking tot het betoog van de leden, die in den toestand van 's lands financiën een overwegend bezwaar zagen om in de naaste toekomst het werk ter hand te nemen, wordt in de Mem. v. Antw. aangeteekend, dat, afgescheiden van de maatregelen en werken voor de landsverdediging, waaromtrent nader bij de wet zal worden beslist, het plan, zooals dit wordt voorgesteld, gedurende de eerste veertien jaren een jaarlijksche uitgave van twee millioen gulden ten laste van den gewonen dienst zal vorderen. Hoewel de regeering ten volle overtuigd is dat de financieele toestand van het rijk als gevolg van de zware offers, welke de buitengewone omstandigheden hebben gevorderd en nog steeds noodzakelijk maken en in verband met de groote eischen, die uit anderen hoofde in de volgende jaren aan de schatkist zullen gesteld worden, allerminst als gunstig kan worden aangemerkt, zoodat groote zuinigheid geboden is, meent de regeering toch, dat de zooeven bedoelde jaarlijksche uitgave van twee millioen gulden niet van dien aard is, dat zij de aanvatting van het werk zou moeten weerhouden.

De regeering schaart zich dan ook geheel aan de zijde van de leden, welke als hunne zienswijze kenbaar maakten, dat de uitvoering van het werk, de financieele draagkracht van de natie niet te boven gaat.

Bij de voorgestelde en gedeeltelijk reeds tot stand gekomen belastingherziening werd dan ook op deze uitgaaf gerekend.

* * *

Waar de beweegredenen, die de Staatscommissie tot haar advies hebben geleid, sedert hunne beteekenis volkomen hebben behouden en vrij algemeen groote ingenomenheid met de daarin voorgestelde oplossing van het vraagstuk is betoond, bestond er bij de regeering geen twijfel omtrent de keuze van het ontwerp.

Platnen, waaraan afsluiting van de onderscheiden toegangen uit de Noordzee tot de Zuiderzee is verbonden, zijn vooralsnog niet uitvoerbaar, wegens de zeer groote kosten, die daarmede gemoeid zullen zijn.

Voorts wordt opgemerkt, dat onder de voordeelen van den afsluitdijk in het V. V. terecht genoemd wordt de gunstige wijziging, die daardoor voor de tegenwoordige zeeweringen langs de Zuiderzeekust, ten Zuiden van den afsluitdijk zal intreden. Vóórdat die afsluitdijk een feit zal zijn geworden, zullen echter eenige jaren verloopen en de regeering wijst daarom op het groote gevaar, waaraan aan de Zuiderzee grenzende polders zich zouden blootstellen, indien zij, in afwachting van die afsluiting, nalieten voldoende zorg aan de verbetering en het onderhoud hunner zeedijken te besteden.

De regeering is niet geschokt in hare overtuiging, dat met afsluiting drooglegging behoort gepaard te gaan.

Toegegeven zij gaarne, dat de vraag, welke bate uit die drooglegging zal worden verkregen, van uitnemend belang is.

De regeering kan zich geheel vereenigen met het gevoelen der leden, welke van meening zijn, dat het niet juist is de groote beteekenis van de drooglegging in hoofdzaak te zoeken in het financieel voordeel, uitgedrukt door den pachtprijs. Veeleer moet die groote beteekenis, zooals terecht is opgemerkt, gezocht worden in de aanzienlijke uitbreiding van het grondgebied van ons land met ongeveer 200,000 H.A. vruchtbaren grond, waar een welvarende bevolking in tal van bedrijven haar brood zal kunnen verdienen. De openstelling der nieuwe gronden zal aan die bevolking de gelegenheid openen daar een goed bestaan te vinden.

Teleurstelling zal bij dit werk niet uitblijven, evenmin als bij andere groote werken. De meening, dat door heftige stormen schade kan worden toegebracht aan den afsluitdam wordt door de regeering gedeeld, maar door een doelmatige werkwijze kunnen noodlottige gevolgen worden voorkomen.

De tijd, noodig voor de uitvoering van den afsluitdijk, is in overeenstemming met het rapport der Staatscommissie op 9 jaren gesteld, gerekend van den dag der eerste besteding; de tijd voor onteigeningen noodig is daaronder niet begrepen.

Zijdelingsche uitschuiving van de meerdijken in slappe grondlagen kan worden voorkomen, door vooraf ter plaatse van den dijk een sleuf in den bodem te baggeren en deze met zand vol te storten.

Met betrekking tot de hoogte der meerdijken wordt erop gewezen, dat op het IJsselmeer niet zullen kunnen voorkomen de stormvloedstanden, die thans daarop ontstaan door den aanvoer van water uit de Noordzee.

Dat de voordeelen van de afsluiting voor de waterverversching in Friesland van zeer groot belang zullen zijn, is, het wordt reeds in het Verslag gezegd, uitvoerig uiteengezet in het door de Zuiderzee-Vereeniging uitgegeven rapport van de heeren Van Welderen Rengers en Breebaart.

Met betrekking tot de aanteekening omtrent de gevolgen van de afsluiting voor den waterstaatkundigen toestand van Noordelijk Overijsel, wordt er de aandacht op gevestigd, dat het waterschap Vollenhove besloten heeft tot de oprichting van een watergemaal, waarmede beoogd wordt een peil van 0.50 M. onder N.A.P. te handhaven. De toestand van die streek zal dus door de afsluiting niet dan gunstig kunnen worden beïnvloed, terwijl het voordeel wordt verkregen, dat het gemaal niet zal behoeven op te malen tegen somtijds hooge Zuiderzeestanden, doch zal kunnen uitslaan op een meer met weinig wisselenden waterspiegel.

Zij, die van de afsluiting vermeerderd gevaar vreezen bij storm voor de Groningsche en Friesche dijken, (de heeren Mansholt hebben hier in het bijzonder op gewezen), schijnen uit te gaan van de meening, dat de Zuiderzee tijdens storm dient als vergaarkom voor een deel van het water uit de Noordzee, dat alsdan door de zeegaten tusschen de Waddeneilanden instroomt.

Een andere onderstelling, welke mede werd geuit, is, dat na het afsluiten van de Zuiderzee door de zeegaten bij storm nog een hoeveelheid water ongeveer gelijk aan de vroegere zal invloeien, die bij gemis aan een veiligheidsklep, als hoedanig de Zuiderzee dan wordt beschouwd, hoogere standen zal veroorzaken voor de Groningsche en Friesche dijken. Ook die onderstelling berust niet op goede gronden.

Er bestaat evenmin voldoende grond voor de door den heer L. H. Mansholt geuite meening, dat het de aanwezigheid der Zuiderzee is, welke den vloed van den storm naar het Noorden doet dalen.

Naar aanleiding van de meening der leden, dat de kosten van de voorziening in de belangen der visscherij te laag worden geoordeeld, wordt er op gewezen, dat de kosten in afwachting van het advies van de te benoemen deskundige commissie, slechts zeer globaal zijn geraamd.

Bij de beoordeeling, in hoeverre het werk van beteekenis zal zijn, voor bestrijding van werkloosheid, is niet alleen te letten op het werk zelve, maar ook op de voortbrenging van de daarvoor noodige materialen, als rijshout, steen, puin, bouwstoffen en dergelijke en op den aanvoer daarvan, hetgeen hier voor een zeer groot deel te water zal geschieden.

Dat hier weinig menschelijke arbeidskracht zal worden gebezigd kan bovendien niet worden toegegeven.

De meening dat het plan der indijking zich, door den loop der omstandigheden, van zelf overleefd zoude hebben, kan niet als juist aangenomen worden.

De ontginning van woeste gronden vermindert de behoefte aan aanwinning van goede gronden niet.

De vrees, dat de incultuurbrenging groote moeilijkheden zal ondervinden bij gebreke van een daarvoor geschikte bevolking wordt door de regeering niet gedeeld.

Een nadere studie zal gemaakt dienen te worden van de wijze, waarop de gronden uitgegeven zullen worden. De desbetreffende beschouwingen van de heeren van der Houven van Oordt en Vissering, alsmede de rapporten van de staatscommissie voor den landbouw, zullen daarbij van groote dienst zijn. Het vraagstuk van de bevordering van het kleinbedrijf zal dan tevens in het oog dienen gehouden te worden.

* * *

De berekening van de ontvangsten is gebaseerd op een zuiveren pachtopbrengst van f 80 per hectare. Het laat zich hooren dat omtrent dit punt geen zekerheid gegeven kan worden aangezien niemand in staat is te voorspellen hoe de **toestand zal zijn over een vijftiental jaren, wanneer de gronden van den eerst ingedijkten polder in cultuur zullen zijn gebracht.**

Dat de rentabiliteitsrekening geflatteerd zou worden door de aangenomen rente van 4½ pct. kan niet worden toegegeven.

De regeering is dan ook van oordeel dat er geen reden is om te verwachten, dat de onderneming financieel ondeugdelijk zou zijn.

Tegen een financieele regeling, waarbij de meest belanghebbende provinciën bijdragen zouden verleenen in de kosten van het werk, bestaan overwegende bezwaren.

Met de meening van eenige leden, dat het te betreuren was, dat de direct belanghebbende provinciën niet door aanbieding van aanzienlijke bedragen hadden getoond het groote belang van het werk voor die provinciën in het bijzonder te erkennen, kan de regeering niet instemmen. De afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee immers is niet een werk, dat beoogt verbetering van den waterstaatkundigen toestand van de betrokken provinciën, zooals dit met het aangehaalde **voorbeeld, de verlegging van den Maasmond, het geval** was, maar het is een nationale onderneming, waarvan de voordeelen op economisch gebied het geheele land zullen ten goede komen.

Op het door eenige leden aangegeven denkbeeld van eene bettermentbelasting meent de regeering thans niet te moeten ingaan; er schijnt geen reden, waarom een dergelijke belasting in het bijzonder zou moeten worden geheven wegens waardevermeerdering tengevolge van de uitvoering van het onderhavige werk.

Het was de regeering aangenaam te vernemen dat het denkbeeld om voor de geldelijke afwikkeling van het plan eene afzonderlijke rekening, een zoogenaamd fonds, in het leven te roepen, vrij algemeen instemming vond.

In de Mem. van Antwoord wordt te dezer plaatse een overzicht gegeven van den financieelen opzet van het fonds zooals de regeering zich dien voorstelt, terwijl de regeering voorts in eene beantwoording treedt van de opmerkingen in het Voorloopig Verslag weergegeven omtrent dezen opzet.

* * *

De beantwoording van de vraag of de tegemoetkoming uitsluitend aan de visschersbevolking in engeren zin, dan wèl ook aan hen, die indirect van de visscherij bestaan, ten goede zal komen, kan tot na de ontvangst van het advies van de desbetreffende commissie worden opgeschort. Dit kan eveneens geschieden ten aanzien van de verder gedane vragen nopens de regeling van de schadevergoeding.

Aan den aandrang om in de commissie ook personen op te nemen die zelf in het bedrijf werkzaam zijn, zal gevolg worden gegeven; rekening zal worden gehouden met den wensch om de commissie reeds spoedig na het tot stand komen der wet in te stellen.

Naar aanleiding van de aan het Voorl. Verslag toegevoegde nota van den heer Eland, wordt opgemerkt, dat de samensteller dezer nota zich nog geheel plaatst op het standpunt van het jaar 1892 en dientengevolge geen rekening houdt met de ingrijpende wijzigingen, welke de eischen, in het belang der defensie te stellen, sindsdien hebben ondergaan.

Eene afzonderlijke nota met bijlagen, ter beantwoording van die van het Kamerlid, den heer Bongaerts, is door den minister van waterstaat aan de memorie van antwoord toegevoegd.

De bezwaren van den steller der Nota tegen het aanhangig ontwerp hebben voornamelijk betrekking op vorm en plaats van het IJsselmeer en zulks vooral met het oog op de waterkeering, waterloozing en waterverversching der omliggende landen.

Wat de waterkeering betreft wordt in de nota er op gewezen dat indertijd de waterbeweging in de zooveel kleinere Haarlemmermeer, met de gevolgen daarvan bij stormvloed, krachtig heeft bijgedragen tot het besluit om tot droogmaking over te gaan.

De minister van waterstaat is echter van oordeel dat het ontworpen IJsselmeer uit een oogpunt van waterkeering in zoo geheel anderen toestand zal verkeeren, dan de vroegere Haarlemmermeer, dat van eene vergelijking van beiden te dien opzichte geen sprake kan zijn.

Bij de Memorie van Antwoord is voorts gevoegd het verslag der commissie ingesteld bij beschikking van den minister van waterstaat van 1 November 1913 betreffende eene zeer globale begrooting voor eene afsluiting van de Zuiderzee als door den heer Bongaerts in zijne nota voorgesteld.

In totaal sluit de raming op een bedrag van 200 millioen gulden, verdeeld als volgt: afsluitdijk van het Amsteldiep (Noord-Holland—Wieringen) f 3.350.000; afsluitdijk Wieringen—Terschelling f 139,000.000; afsluitdijk Terschelling—Friesland f 22.200.000; Zanddijk op de Boschplaat f 1.650.000.

Bij de afsluiting behoorende werken:

Werken op Wieringen f 5,700.000, werken aan de Westzijde van Terschelling f 14,700.000, werken aan de Oostzijde van Terschelling f 4.500.000. Baggerwerken in zee f 3,000.000. Verhooging van den Balgdijk en de dijken op Wieringen en Texel, zoomede verbetering van de havens langs de Zuiderzee f 1,000.000.

Onvoorziene werken in verband met de afsluiting en ter afronding f 4.900.000.

HET WONINGVRAAGSTUK.

De Nationale Woningraad heeft in „Het Handelsblad" de aandacht gevestigd op de ernstige gevaren, die de huisvesting van het Nederlandsche volk dreigen.

„Het is algemeen bekend, dat gedurende de drie jaren van den oorlog de woningbouw voor een goed deel is stilgelegd. Het noodlottig gevolg hiervan is een sterke achteruitgang van den toestand der volkshuisvesting. In tal van plaatsen doet zich een ontzaglijke woningnood voor. In honderden gemeenten staat geen enkele woning leeg, in vele zelfs geen kroten. Schuren en werkplaatsen worden voor woning ingericht. Er worden aan verhuurders, in strijd met de Huurcommissiewet, groote belooningen toegezegd door hen, die tegen elken prijs een woning moeten hebben. De gevallen van dubbele woning doen zich in onrustbarende mate voor. Het aantal uitgestelde huwelijken is legio. Talrijke arbeiders, die in een gemeente werk hebben gevonden, moeten met hun gezin elders blijven wonen, heen en weer reizen of een kostgangersleven gaan leiden.

„In het eind van 1916 en het begin van 1917 nam de regeering maatregelen, dat aan woningbouwvereenigingen extra-bijdragen in de annuiteit ter compenseering van de hoogere bouwkosten kunnen worden gegeven. In April 1917 heeft het Koninklijk Nationaal Steuncomité, ter bestrijding van de werkloosheid in de bouwvakken, voor den bouw van middenstandswoningen bijdragen toegezegd ten beloope van 25 pct. der bouwkosten. Enkele gemeenten hebben particulieren bouwers faciliteiten in het vooruitzicht gesteld. Maar hoe lofwaardig deze pogingen ook zijn om den woningbouw te bevorderen, het is aan gegronden twijfel onderhevig, of deze maatregelen kunnen verhoeden, dat de woningnood blijft stijgen, dat telkens breeder lagen van de samenleving daardoor getroffen worden.

„Waar de te overwinnen moeilijkheden zoo geweldig groot zijn, moeilijkheden van financieelen aard, moeilijkheden in het verkrijgen van bouwmaterialen, waar de lust tot bouwen door de omstandigheden sterk is verflauwd, is het uitgesloten, dat, wanneer op dezen weg wordt voortgegaan, er voldoende woningen worden bijgebouwd, zelfs voor zoover noodig in verband met den groei der bevolking. In één onzer belangrijkste gemeenten is van Januari 1916 af tot heden het aantal woningen met geen enkele toegenomen, in een tweede is het zelfs in 1917 afgenomen. In weer andere, waar reeds vóór den oorlog een belangrijk tekort was, is geen derde deel van het aantal woningen, dat jaarlijks noodig is, bijgebouwd. Onze bevolking neemt jaarlijks met plus minus 100.000 zielen toe, waarvoor ongeveer 20.000 woningen vereischt worden. Gegevens over den toestand in het geheele land bestaan niet, maar toch moet men aannemen, dat niet de helft van het noodige aantal woningen in het eerste jaar zullen worden opgetrokken.

„Indien het euvel, dat hieruit ontstaat, van tijdelijken aard ware, zou het minder ernstig wezen! Maar het kwaad, dat reeds vóór den oorlog bestond, dat in de drie achter ons liggende jaren sterk is toegenomen, woekert voort. De achterstand wordt steeds grooter. Heeft de woningnood niet de uiterste grenzen bereikt, dan neemt men veelal een afwachtende houding aan, tot plotseling de toestanden zoo alarmeerend zijn geworden, dat om noodwoningen wordt geroepen. Men is dan dankbaar, wanneer de menschen maar een dak boven het hoofd hebben. En wanneer eenmaal noodwoningen zijn gebouwd, dan is men er nog niet zoo spoedig van bevrijd. In hoeveel gemeenten worden niet tal van onbewoonbaar verklaarde woningen bewoond, omdat deze toch nog beter zijn dan geen woning. Zoo brengt de geweldige achterstand, die in jaren niet is in te halen, een achteruitgang van den toestand der volkshuisvesting met zich. Moet dan ons gansche land bezaaid worden met noodwoningen? Moet dan de verbetering, die sedert de invoering van de Woningwet is ingetreden, met één slag worden te niet gedaan?

„Ongetwijfeld wordt hier en ginder alles in het werk gesteld om de moeilijkheden het hoofd te bieden, maar men late zich niet misleiden door den aanblik der woningen, die wèl gebouwd worden; hier is van veel meer belang, wat men niet ziet, dan wat men wèl ziet.

„Wij zijn niet zoo dwaas om het onmogelijke te eischen, maar wel dringen wij met klem aan op een stelselmatige woningpolitiek voor nu en voor de jaren na den oorlog. Er dient een diepgaand onderzoek plaats te vinden naar de wijze waarop het bouwen van woningen het krachtigst kan worden bevorderd, waarbij van alle aanwezige krachten een zoo goed mogelijk gebruik moet worden gemaakt; aan welke woningen het meest behoefte bestaat en waar; hoe het voordeeligst gewerkt wordt met den aanwezigen voorraad materialen, hoe deze kan worden vermeerderd. Wij herhalen het: het gaat hierbij niet om een tijdelijke maar om een blijvende behoefte. Hoe langer de noodige voorziening wordt uitgesteld, des te moeilijker zal het zijn later het verzuimde goed te maken. Reeds thans werke ieder, die in deze iets kan praesteeren krachtig mede, om den woningbouw met alle middelen te bevorderen.

„Maar bovendien zal het noodig wezen, zich rekenschap te geven van wat na den oorlog moet worden gedaan, gelijk reeds in Duitschland en Engeland geschied. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat overweging van dit vraagstuk zal leiden tot de conclusie, dat wijziging van de woningpolitiek en een omvangrijke vermeerdering van de overheidsbemoeiing op het gebied der volkshuisvesting noodzakelijk zullen zijn. Slechts tot onherstelbare schade aan de meest gewichtige belangen van de meerderheid van ons volk kan men nalaten, dit vraagstuk in studie te nemen en de oplossing er van met energie voor te bereiden.

„Hetgeen wij voorstaan eischt ontzaglijke offers, wij spreken het niet tegen, maar weinig minder kostbaar is het nemen van halve maatregelen, waartoe men gedwongen wordt, als men de goede niet op tijd heeft genomen. Doch ook al zijn deze halve maatregelen voorloopig minder kostbaar, de heillooze gevolgen van ellendige woningtoestanden op het zedelijk leven van een volk, sleepen na zich groote indirecte kosten, welke alleen daardoor niet in het oog vallen, wijl zij op een ander folio worden geboekt.

„Om der wille van het belang, dat ons geheele volk bij een goede huisvesting van al zijn gelederen heeft, meent de Nationale Woningraad goed te doen deze zaak ter overweging aan te bevelen aan allen, die, op welke wijze ook, kunnen medewerken aan de oplossing van dit zoo brandend vraagstuk, welke beteekenis moeilijk hoog genoeg is te schatten."

Het bestuur van den Nationalen Woningraad:

H. P. J. BLOEMERS, voorzitter.
M. J. A. MOLTZER, secretaris.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Plannen tot indijking der Wadden.

Indertijd werd melding gemaakt van de plannen van dr. L. A. Sanders tot inpoldering van de Amelandsche Wadden — ontworpen op den grondslag van zijn stelsel van dijkaanleg met behulp van cementijzeren putten en platen.

Dr. Sanders diende daartoe een concessieaanvraag in. Thans is naar we vernemen een Vereeniging tot stand gekomen, de Vereeniging A. P. (Amelander Polder), van welke mr. Vissering, president van de Nederlandsche Bank en van de Zuiderzeevereeniging, voorzitter is en waarvan nog een elftal andere heeren, o. w. natuurlijk dr. Sanders zelf en dan verder o.a. de heeren v. Vollenhoven, Kröller en Colijn, deel uitmaken.

Deze vereeniging stelt zich de verwezenlijking van deze belangrijke plannen, die weer een groot vruchtbaar oppervlak aan ons land zouden toevoegen, ten doel.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Annexatieplannen te Vlaardingen.

B. en W. van Vlaardingen hebben zich gewend tot de Koningin met het verzoek te bevorderen, dat aan de gemeente Vlaardingen worde toegevoegd een zoodanige oppervlakte van de omliggende gemeente Vlaardinger-Ambacht als voor den onbelemmerden voorgang van haar uitbreiding en ter voorkoming van zeer ongewenschte toestanden noodzakelijk is. Het adres is vergezeld van 3 uitgewerkte annexatieplannen waarvan het eerste, dat geheele opheffing van de gemeente Vlaardinger Ambacht beoogt, volgens B. en W. het meest aanbevelenswaardige is. Wel is waar zou voor het oogenblik met aanmerkelijk minder kunnen worden volstaan dan thans gevraagd wordt, maar de groote moeite verbonden aan het verkrijgen van grenswijziging en den langen duur in aanmerking nemende, waarin deze zaak haar beslag kan krijgen, geven B. en W. vrijmoedigheid, thans een radicale oplossing te verzoeken. Zij voeren aan, dat uit historisch oogpunt samenvoeging van Vlaardingen met de kunstmatig gevormde gemeente Vlaardinger Ambacht te verdedigen is; dat beide gemeenten vooral in deze tijden feitelijk één zijn, wat ook in normale tijden het geval is. Gewezen wordt op de gemeenschappelijke instellingen: gasvoorziening, electriciteit, waterleiding, gemeentereiniging, werkloozenfonds, arbeidsbemiddeling, armenraad. Ook kerkelijk zijn de gemeenten één (Vl. Ambacht heeft geen kerkgebouwen), geografisch evenzeer. Bovendien kocht de gem. Vlaardingen, die aan het eind van haar grondbezit is, groote landerijen in Vl. Ambacht voor de stichting van arbeiderswoningen; o. a. zal er een tuindorp van 500 woningen, voor een geraamde bevolking van 2000 zielen volgens de bedoeling van B. en W. gesticht worden. Behalve de koopsom van f 125.000 zullen nog eenige tonnen gouds door Vlaardingen uitgegeven worden om het beoogde doel te bereiken. Vl. Ambacht, dat financieele offers te brengen krijgt voor onderwijs, politie, enz. zal daaraan niet kunnen of willen voldoen.

Vlaardinger-Ambacht heeft geen dienst voor het bouw- en woningtoezicht, geen uitbreidingsplan, geen gelegenheid tot aansluiting voor de rioleering, zoodat het daarvoor aangewezen is op Vlaardingen. Voorts zeggen B. en W., dat in de laatste jaren onweerspreekbaar is gebleken, dat er een groote toekomst voor de gemeenten langs den Nieuwen Waterweg is weggelegd, waardoor groote eischen zullen gesteld worden aan deze gemeente, waarom bijtijds maatregelen voor onbelemmerden groei genomen behooren te worden. Daartoe ware het huns inziens gewenscht, de gemeente Vl. Ambacht op te heffen en haar grondgebied te voegen bij de aangrenzende gemeenten Vlaardingen, Kethel en Spaland, Schipluiden en Maasland.

B. en W. hebben zich opzettelijk onthouden van financieele berekeningen, omdat deze ten nauwste verband houden met de wijze, waarop een oplossing zal worden gevonden, en omdat deze ondergeschikt geacht worden aan het andere groote belang.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur, technisch ontwikkeld, voor Industrieele Onderneming op het gebied van Bouwmaterialen, bij voorkeur jong ingenieur. Goed salaris, vooruitzichten en winstaandeel. Uitvoerige brieven No. 60401 Bureau Nieuwe Rott. Courant. (1)

— Onderbazen (Uitvoerders) voor straten, wegen, rioleering, enz. bij de Gemeentewerken te Vlaardingen. Salaris f 25 per week. Sollicitaties bij den Directeur der Gemeentewerken, Markt 47, Vlaardingen. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, te Amsterdam, voor spoedige indiensttreding. Volledige brieven onder lett. G 24 Alg. Adv. Bur. Rouma & Co., Heerengracht 226, Amsterdam. (1)

— Leerares in Teekenen, akte Ma of Mk, aan de 's Gravenhaagsche Vakschool voor Meisjes, Louise Henriettestraat 10. Lesuren pl. m. 20 per week. Salaris f 40.— per w. lesuur. Sollicitaties vóór 1 November bij de Directrice, A. Berghuis, die inlichtingen geeft Maandag van 2—4 uur. (1)

— Jong Civiel-Ingenieur, voor Weg en Werken, bij de Deli Spoorweg Maatschappij. Eenige practijk gewenscht. Aanvangssalaris f 400 per maand, vrije woning, geneesk. behandeling en overtocht. Sollicitaties zonder getuigschriften, Heerengracht 164, Amsterdam. (2)

— Tijdelijk onderwijzer in Waterbouwkunde aan de Middelbare Technische School te Utrecht, tegen November a. s. salaris nader te bepalen. Aanmelding zoo spoedig mogelijk aan het adres der school Croeselaan 325, Utrecht. (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

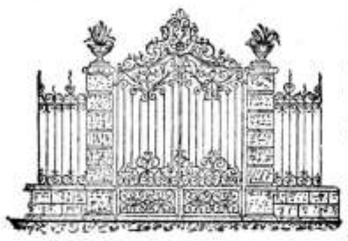
Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

VERSCHENEN BIJ DE
N.V. WED. J. AHREND & ZOON
Technische boekhandel-uitgevers.
SINGEL 22-24 — AMSTERDAM
TELEFOON 2710 N. en 9018 N.
CATALOGUS
van
NEDERLANDSCHE TECHNISCHE LITERATUUR
Op aanvrage gratis en franco toegezonden

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

ADVERTEERT IN DIT BLAD

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 3 NOVEMBER 1917. No. 44

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Een noodkreet.

„Om der wille van het belang dat ons geheele volk bij een goede huisvesting van al zijn gelederen heeft, meent de Nationale Woningraad goed te doen deze zaak ter overweging aan te bevelen aan allen, die, op welke wijze ook, kunnen medewerken aan de oplossing van dit zoo brandend vraagstuk, welks beteekenis moeilijk hoog genoeg is te schatten".

Ziehier de slotzin van den noodkreet, door den Nationalen Woningraad geslaakt en onlangs in de dagbladen tot het publiek gericht. Ofschoon het woningvraagstuk in zijn tegenwoordigen vorm veel meer een economisch dan een technisch vraagstuk geworden is, mogen toch naar onze meening, de architecten en bouwkundigen de aansporing, om er eens over te denken als ook tot hen gericht beschouwen. Trouwens de overweging wordt aanbevolen aan allen, die aan de oplossing van 't brandende vraagstuk kunnen medewerken; dat wil, indien wij het goed begrijpen, zooveel zeggen als aan allen, die in staat zijn het gewicht van de zaak, het groote belang en het dringende van den toestand te vatten.

Werkten die allen ook mede, dan zouden wij nog wel niet van een spoedige oplossing verzekerd zijn, maar misschien kwam er dan toch wat gang in de zaak en dit zou al iets zijn, zelfs veel bij een volk, dat zich niet onverdiend het verwijt heeft op den hals gehaald van verregaande onaandoenlijkheid.

Niet onaardig vertaalde onlangs een grappenmaker het trotsche devies van het Nederlandsche Wapen voor iemand, die geen Fransch verstond, met „Het zal zoo'n vaart niet loopen" en werkelijk, deze wapenspreuk zou niet onpassend zijn, nu wij dit beginsel op zoo uitgebreide schaal zien toegepast en zelfs de overheid zich blijkbaar daardoor in vele gevallen laat leiden.

Wij willen volstrekt niet voor onvaderlandslievend worden aangezien; daarom haasten wij ons te verklaren, dat wij op hoogen prijs stellen wat de overheid tot heden gedaan heeft voor het „je maintiendrai" en wat ons geheele volk zich daarvoor getroost. Wij ontveinzen ons zoomin de moeilijkheden, waarvoor de regeering buiten haar toedoen plotseling geplaatst is geworden, moeilijkheden, die nog dagelijks vermeerderen, als de opofferingen en lasten het geheele volk in al zijn gelederen opgelegd en tot heden over het algemeen moedig en gewillig gedragen. Maar de overheid is met dat al niet vrij te pleiten van een zekere laksheid en van het verwijt, dat zij het beginsel „gouverner c'est prévoir" beter in acht had kunnen nemen, dan zij in vele opzichten gedaan heeft. Inzonderheid de regeerders van een volk, zoo onverschillig als het Nederlandsche, behoort dit beginsel scherp in het oog te houden, ook in normale tijden, al treden de gevolgen van niet genoeg vooruitzien dan ook niet zoo spoedig en op minder nijpende wijze aan het licht.

Men begrijpe vooral goed, dat wij met dit alles niet willen beweren, dat het geheel de schuld van de overheid is, dat wij met het woningvraagstuk nu in het moeras zitten, daaraan heeft ook een groot deel van het publiek schuld en wel niet alleen dat deel, dat uit eigenbelang een goede oplossing tracht tegen te werken, maar eigenlijk nog meer diegenen, die den loop der zaken lijdelijk aanzien en in het geheel niet medewerken, waar de overheid poogt iets

in het algemeen belang te verordenen of tot stand te brengen.

Een stelselmatige tegenwerking, daar kan men zich vierkant tegenoverstellen, die kan men openlijk bestrijden, omdat hare oorzaken en bedoelingen meestal vrij gemakkelijk te vinden en te verklaren zijn, maar tegen een lijdelijk verzet, voortspruitend uit gebrek aan belangstelling, is het een troosteloos werk den strijd aan te binden.

Overheid en volk kunnen elkander op het punt der volkshuisvesting wellicht gegronde verwijten doen; dat kan waarschijnlijk ook op een groot aantal andere punten, maar met het geharrewar, dat hieruit ontstaan kan brengt men de zaken niet in het goede spoor. Daarom moet het gewaardeerd worden, dat de Nationale Woningraad in haar manifest daartoe een poging doet, zij het ook een zwakke poging, niet meer dan een noodkreet.

Het manifest toch is vervat in zeer algemeene termen

Wij weten wel, dat de woningbouw, tengevolge van den oorlog voor een goed deel is stilgelegd en begrijpen wel, dat een ontzaglijke woningnood hiervan het gevolg is, dat in honderde gemeenten geen enkele woning, geen enkel krot zelfs leeg staat en schuren en werkplaatsen tot woning moeten worden ingericht, zoo goed en zoo kwaad het gaat. Het is ons bekend, dat in strijd met de huurcommissiewet, zij die tegen elken prijs een woning moeten hebben, tegen elkander opbieden en de verhuurders zonder gewetensbezwaar een zoet woekerwinstje op strijken. In een woord al wat de Nationale Woningraad aanvoert om den ernst van den toestand in het licht te stellen is bekend, overbekend zelfs aan ieder, die niet blind is voor hetgeen er alzoo in zijn omgeving gebeurt. Daarom vreezen wij, dat het niet veel indruk zal maken en weinig doel treffen, want hoezeer wij gaarne de enkele feiten door den Woningraad genoemd als volkomen betrouwbaar aannemen en de toestand zeker in geenen deele overdreven wordt voorgesteld, er zal meer noodig zijn dan een enkele noodkreet als deze, om het groote publiek wakker te maken. Het wijzen op enkele verschijnselen in algemeene termen is lang niet voldoende; pakkende voorbeelden met alles erbij, wat tot toelichting kan strekken en in groot, liever nog, in overstelpend aantal en dan gestaafd met cijfers, veel cijfers, maar zoo betrouwbaar mogelijk en, niet te vergeten, met aanduiding van de plaats, waar men zich van de juistheid van een en ander overtuigen kan, waar ieder, die dat wenscht, met eigen oogen kan gaan zien hoe de toestanden zijn, ziedaar wat o.i. noodig is en wij meenen, dat de Woningraad, betreffende de volkshuisvesting, heel wat materiaal tot zijn beschikking heeft, waaruit in dit geval met vrucht zou kunnen worden geput.

Zoo is het bij ons niet aan twijfel onderhevig, dat de woningnood, ondanks den steun van Rijk, Gemeente en Koninkl. Nationaal Steuncomité blijft stijgen en dat telkens breeder kringen van de samenleving daardoor getroffen worden, want men behoeft geen rekenmeester te zijn om te kunnen constateeren, dat die steun geheel onvoldoende is om den woningnood te keeren, laat staan op te heffen. Bovendien is dit steunstelsel ook al in zekeren zin een noodmaatregel, genomen toen het kwaad alreeds te ver had voortgewoekerd en waarvan wij de gevolgen nog moeten afwachten.

Men bevordert echter de oplossing van het woningvraagstuk niet, door aan te toonen, dat het stelsel van overheidssteun onvoldoende uitkomsten geeft. Dat kan iedereen opmerken en velen zijn helaas geneigd, het stelsel dan maar zonder nader onderzoek te veroordeelen.

Zouden wij niet beter doen eens te onderzoeken, wat er tot heden met het steunstelsel bereikt is? Het heeft toch wel iets uitgewerkt en mag toch niet als geheel waardeloos worden aangemerkt. Om dit echter te kunnen nagaan en beoordeelen moet men trachten alles te verzamelen, wat men te weten kan komen van de gevallen waarin het werd toegepast. Men zal dan ongetwijfeld uitkomsten verkrijgen, die nogal uiteenloopen in verband met plaatselijke toestanden; men zal gevallen tegenkomen, waarbij fouten gemaakt zijn, men zal de gevolgen van die fouten waarnemen, maar in elk geval men zal er wijzer door worden, inzicht verkrijgen in en een oordeel kunnen vellen over de vraag, wat in het algemeen van het steunstelsel verwacht kan worden voor de leniging of opheffing van den woningnood.

Of men nu al jammert over de moeilijkheden van financieelen aard, over de moeilijkheden met de bouwmaterialen, over de sterk verminderde bouwlust en andere verschijnselen, die zich in dezen crisistijd vertoonen, het baat al bitter weinig, al dragen deze moeilijkheden zonder twijfel niet weinig bij tot verergering van den woningnood. Tegen de abnormale verschijnselen, die het onmiddellijk gevolg zijn van den wereldoorlog vermogen wij zeer weinig en het is geen wonder, dat men vrij spoedig komt tot een soort van berusting in die dingen, die niet kunnen verbeteren zoolang de oorlog duurt. De toestand kan nog wel veel erger worden.

In één onzer belangrijkste gemeenten is van Januari 1916 tot heden het aantal woningen met geen enkele toegenomen, in een tweede is het zelfs in 1917 afgenomen; dat is zeer bedenkelijk, maar een dergelijke mededeeling gaat langs de lezers heen, slaat niet in, omdat de plaatsen niet genoemd zijn. Wanneer men eens op onderzoek uitging zou waarschijnlijk blijken, dat er veel meer gemeenten zijn, dan deze eene, waar geen toename van het woningaantal kan worden geconstateerd, terwijl men ook het geval van afname misschien in meerdere gemeenten zou aantreffen.

De hier genoemde voorbeelden zijn dus wellicht volstrekt geen bijzonderheden. Dit maakt de zaak evenwel eer erger dan beter, daarom zou het ook op dit punt zeer gewenscht zijn geweest, dat de Woningraad feiten en cijfers had gegeven, met toelichting, omtrent de oorzaken van den stilstand en achteruitgang, want deze oorzaken kunnen vele zijn en zeer verschillend naar gelang van plaatselijke toestanden. Zoo zal het bijvoorbeeld van grooten invloed kunnen zijn, of men onbewoonbaarverklaring op ruime schaal toepast, dan wel slechts in uiterste gevallen. De opvattingen der gemeentebesturen loopen op dit punt nogal veél uiteen. Men kan niet generaliseeren in deze dingen en het zou de moeite dan ook slecht loonen, wanneer men gegevens van den toestand over het geheele land ging verzamelen, met het doel, daaruit een algemeen geldende conclusie te trekken en op grond daarvan maatregelen te gaan nemen.

Hebben wij uit de ervaringen, opgedaan met de Woningwet en de daaruit voortgevloeide plaatselijke verordeningen nog niet genoeg geleerd, dat hetgeen goed is voor Amsterdam niet deugt voor Zuidlaren, dat Heerlen niet over één kam geschoren kan worden met Zandvoort, dat men in Tilburg andere eischen moet stellen dan in Bloemendaal, dat men, met andere woorden, tot allerlei zotheden en soms grove onbillijkheden komt wanneer men de plaatselijke eigenaardigheden eenvoudig negeert?

Onze bevolking neemt jaarlijks met plus minus 100.000 zielen toe, waarvoor ongeveer 20.000 woningen vereischt worden. Dit lijkt zoo klaar als een klontje en is de uitkomst van een rekensommetje, dat men iederen schooljongen kan opgeven, wanneer men hem zegt, dat hij gemiddeld 5 personen per woning moet rekenen. Maar de bevolkingstoename is lang niet in elke gemeente in overeenstemming met die van het geheele land, de behoefte aan woningen dus evenmin en het cijfer van 5 personen is dus wel een gemiddeld, maar geenszins voor elke plaats op zich zelf als een normaal cijfer te beschouwen.

Wanneer men verder nagaat, welke onberekenbare factoren in de laatste jaren van invloed zijn geweest op de fluctuaties der bevolking, dan komt men tot het besluit, dat het in deze dagen al heel moeilijk is, in vele gemeenten daarvoor eenigszins betrouwbare normen vast te stellen. De lijn der bevolkingsstatistiek vertoont hier en daar zulke vreemde bochten, dat men werkelijk niet weet welke richting zij ten slotte zal volgen en dit dient men toch te weten, wanneer men maatregelen in het belang der volkshuisvesting overweegt.

(Slot volgt.)

Een belangrijk rapport over Kunst- en Teekenonderwijs.

Slot (Zie bladz. 333).

Bij de beantwoording der drie aan de Commissie voorgelegde vragen, heeft zij de eerste vraag in tweeën gesplitst: Is in den tegenwoordigen staat van zaken een Rijks-Normaalschool voor Teekenonderwijzers noodzakelijk? Deze werd weer onder verdeeld in:

A. Is de bedoeling van deze school in overeenstemming met de bedoeling der nieuwe akten?

B. Past deze school in de indeeling van het onderwijs en in het systeem van opleiding, zooals in het rapport wordt uiteengezet?

C. Zijn er gegevens van directen en practischen aard, die op het hier uit te spreken oordeel van invloed zijn moeten?

Op de drie aldus gestelde neven-vragen werd eenstemmig met »neen« geantwoord.

Ten opzichte der gestelde hoofdvraag (eerste gedeelte) was het oordeel der commissie, en ook dit werd eenstemmig uitgesproken: dat in den tegenwoordigen staat van zaken een rijks-normaalschool voor teekenleeraren niet noodzakelijk is.

Over wat de Rijksschool voor Kunstnijverheid betreft zijn de eerste nevenvragen eenstemmig met »neen« beantwoord.

B. Past deze school in de indeeling van het onderwijs zooals dit in het rapport werd uiteengezet?

De nevenvraag B is ook voor de Rijksschool voor K. N. eenstemmig met »neen« beantwoord gelijk eveneens C.

Wat de gestelde hoofdvraag (tweede gedeelte) betreft, kon de conclusie der commissie nu geen andere zijn dan deze: dat een Rijksschool voor kunstnijverheid in den tegenwoordigen staat van zaken niet noodzakelijk moet worden geacht.

Het antwoord op de tweede vraag luidt naar het eenstemmig oordeel der commissie:

Bij de opheffing der beide museumscholen moet van Rijkswege in het thans aan die scholen gegeven onderwijs worden voorzien: door voortdurende verzorging van het onderwijs der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten en dat der Technische Hoogeschool, alsmede door ontwikkeling van het middelbaar technisch onderwijs naar de in dit rapport aangegeven beginselen.

Ter beantwoording van de derde vraag oordeelde de commissie eenstemmig: dat in den tegenwoordigen staat van zaken een reorganisatie der Rijksnormaalschool voor K.N. niet wenschelijk of doeltreffend moet worden geacht.

Aan het einde harer taak gekomen heeft de Commissie in een slotbeschouwing zich gedrongen gevoeld tot de verklaring, dat zij, overwegende welke maatregelen naar aanleiding der nieuwe Akten moeten worden genomen, er voortdurend aan herinnerd werd welke groote volksbelangen bij deze zaak betrokken zijn.

Zeker het bevestigen of opheffen van Rijksinstellingen is immer een daad van beteekenis. Maar van véél grooter beteekenis moet de zorg geacht worden, die de Regeering verplicht is ten opzichte van het onderwijs, dat zoo zeer voor een groot deel van ons volk en zijn ontwikkeling, zijn behoeften en waardigheid noodzakelijk is.

Het wordt door niemand meer betwijfeld dat, hoe deugdelijk werk nog steeds geleverd wordt of kan worden, de arbeidsregeling op groote en kleine werkplaatsen van dien aard is, dat een doeltreffend onderwijs er niet meer door wordt gewaarborgd. Daardoor ontstond de behoefte aan scholen, die geheel of ten deele door het Rijk worden bekostigd.

Deze scholen en het daar te geven onderwijs moeten goed zijn, zoo goed als maar mogelijk is. Het is van het grootste belang niet alleen voor het materieele onderhoud des lands, maar ook voor de ethische behoeften. Noch de deugdzaamheid der producten, noch hun schoonheid mag worden verwaarloosd.

Maar goede scholen en goed onderwijs zijn slechts mogelijk bij goede organisatie. De eischen eener goede organisatie zijn beslissend voor elk bijzonder geval; zonder zulke organisatie zal steeds verspilling van energie en middelen mogelijk zijn, tot groote persoonlijke en onderlinge schade. Daarom adviseerde de Commissie vóór alles tot redelijke organisatie. Ook namen en woorden zijn daarbij van belang; toch was het haar nergens om de namen zelve te doen. Een gezonde organisatie, dit moet voor en door alles worden gezocht.

De Commissie heeft zich bij het aangeven der groote lijnen onthouden van het opnemen van bijzonderheden. Het kwam haar voor dat, indien hare inzichten en het daarop gebouwde stelsel werd aanvaard, een gedetailleerde uitwerking van meer bijzondere gevallen aan de daarvoor aangewezen Autoriteiten en Besturen moest worden overgelaten.

Toch mag in dit opzicht nog een opmerking plaats vinden, waarop reeds in den aanvang van dit Rapport werd gedoeld.

De Commissie vreest, dat een deugdelijke gang van zaken nimmer bevredigend verzekerd zal zijn, indien de Regeering blijft missen een College, aangewezen om haar permanent van raad te dienen. Hoe voortreffelijk de verschillende ambtenaren hier reeds werkzaam zijn, toch is juist in een zaak van zóó veelvuldig belang als het Technisch onderwijs, waartoe het Kunst- en Teekenonderwijs door de nieuwe akten in zoo nauw verband gebracht is, het geregeld overleg van meerderen inderdaad onmisbaar.

Men heeft ook ten onzent daarop aangedrongen en het voorbeeld van het buitenland aangehaald, en het kan niet worden ontkend, dat het optreden onzer Commissie (na zooveel andere pogingen in gelijken zin) op de noodzakelijkheid van een geregelde voorlichting der Regeering wijst.

Kon dit College of deze Raad van Advies, die door zijn samenstelling zich het contact moest verzekeren met de steeds voortwerkende practijk, ook op geregelde wijze in verbinding blijven met de Inspectie zooals die namens de Regeering wordt uitgeoefend en met het Hooger Onderwijs, zooals dit in de beide Hoogescholen wordt gevonden, dus met de Afd. voor Onderwijs en die voor K. en W., dan zouden moeilijkheden wellicht tijdig kunnen worden voorkomen en deugdzame maatregelen niet de stoornis van lastige complicaties ondervinden.

Wij hopen en vertrouwen, dat de hier door ons (in verband met de nieuw ingestelde akten M.O. teekenen en boetseeren) aanbevolen maatregelen tot bevordering

en bevestiging eener deugdelijke ontwikkeling van het kunst- en teekenonderwijs mogen wordeu uitgevoerd, en dat de Regeering hare ernstige aandacht zal wijden aan de wenschelijkheid om door het instellen van eenen Raad van advies zich de zoo menigmaal onmisbare voorlichting te verzekeren.

Vereenigingen.

HET BEGRIP DER ARCHITECTUUR.

Dr. H. P. Berlage heeft in de Vereeniging van Wijsbegeerte te 's.Gravenhage gesproken over het begrip der architectuur, als een inleiding tot de beschouwing van deze kunst. De meeste werken over bouwkunst geven van dit begrip zoo goed als niets, zei hij; zij verdiepen zich in vormleer, putten zich uit in feitenmateriaal, tot de kern der zaak dringen zij echter niet door; zij beschouwen de bouwkunst niet met betrekking tot den tijd, uit welken zij is voortgekomen, niet in sociaal psychologisch verband en blijven daardoor aan de oppervlakte. Bouwen definieerde de spreker als ruimte scheppen met het doel, den mensch tot bescherming te dienen. De kubus is bij elken zoodanigen bouw grondvorm. De kunst bij het bouwen is, dien vorm samen te stellen. Op den vloer worden de muren opgetrokken, een niet bijzonder moeilijk werk. De bedekking, die van ingewikkelder aard is, stelt bezwaarlijker op te lossen problemen. De ruimte-aansluiting heeft een dubbele functie: naar binnen en naar buiten. Aan de genoemde primaire bouwelementen moet in verband met de verlichting het venster toegevoegd worden. Ook de deur is noodzakelijk als toegang. In tegenstelling met het venster verbreekt zij echter de afgeslotenheid. Met dit beperkte aantal elementen, die echter tot oneindige verscheidenheid gecombineerd kunnen worden, werkt de bouwkunst. Geschiedt de combinatie zuiver om nuttigheidsredenen, dan kan men nog niet van b o u w k u n s t, architectuur spreken; daartoe moet er een drang tot schoonheidsschepping aanwezig zijn.

Het dualistische karakter van de architectuur (nuttigheid en schoonheid) heeft er toe geleid, dat men haar uit de rij der schoone kunsten bande. Van objectief product evolutionneert het nuttigheidsobject zich tot subjectief individueel product. Tegelijkertijd groeit de vorm van het gebouw bij de klimmende behoefte aan ruimte uit tot een ingewikkelder constructie.

Wat is nu stijl? Stijl is karakter. Het natuurlijke van een voorwerp kan stijl hebben zonder tot een kunstwerk te zijn gegroeid. Zoo is stijl dus tevens een eigenschap der dingen. Echter kan een kunstenaar door zijn persoonlijkheid een stempel op zijn werk zetten. Stijl er aan geven. Ook bij de natuurvoorwerpen kan men van stijl spreken. Het blokhuis, kunstloos als het is, heeft evenals de schaapskooi of de boerenwoning stijl. Alles wel beschouwd verschillen ze niet wezenlijk van het vogelnest of de woning der bevers. In hen openbaart zich de geest van al het eigengeschapene. Van het schoone werktuig kan hetzelfde gezegd worden. Het heeft een objectieve schoonheid van vorm en stijl. Komt bij het scheppen van een voorwerp de bedoeling naar voren, iets schoons te maken, dan ontstaat er een gestyleerd kunstwerk van hooger of lager orde, al naar gelang van het kunstenaarschap en het talent van zijn maker. Behalve het nuttigheidsobject, zonder meer, zijn alle objecten kunstwerken. De maatstaf van ieders waardeering te dezen opzichte hangt van zijn eigen geestesgesteldheid af.

Kunstgenot is het beleven van oorspronkelijk kunstscheppen. De overgang van het objectieve tot het individueele kunstwerk is nauwelijks merkbaar. De indruk dien men van een kunstwerk (een geteekende bloem b.v.) krijgt, is anders dan die men van de natuur (een levende bloem) ontvangt. Het eerste treft ons dieper dan het tweede en de verklaring daarvan is, dat zich in het eene de geest openbaart, in het andere niet. Bij de wilden vindt men een natuurlijk primitief stijlbegrip dat onvertroebeld is en zich in al zijn natuurlijkheid openbaart. Daarentegen slaagt menige moderne fabrikant met zijn meest verzorgde versiering er niet in ons een zuiveren stijl-indruk te geven. Ook het „evangelie der kunst" is voor de grooten der aarde verborgen en aan de kinderkens geopenbaard. Met de ontwikkeling der menschen groeien de eischen, aan hun woningen gesteld. De constructie wordt ingewikkelder en er treedt een vernieuwde factor op, de versiering, die aan de constructie een accent geeft. Men houde hierbij het woord van Viollet le Duc in gedachte, dat leert, dat iedere vorm, dien men door de structuur vindt, behouden moet worden. De versiering moet dan ook tot het uiterste worden beperkt. De moderne kunst is zelfs begonnen alle versiering te verbannen. Zij wilde het constructieve begrip zonder meer eerst weer klaar en duidelijk op den voorgrond brengen. Door alle tijden heen is dit begrip zichzelf gelijk gebleven. De versiering is veranderd naar de personen door wie en het tijdperk waarin zij gemaakt werd. Aan de versiering kan men dan ook vaststellen, uit welken tijd een kunstwerk dateert. Zoo moet het althans zijn. Er is echter ook in dit opzicht veel verkeerd begrip en daardoor stijlnabootsing. Zoo is de constructie aan een bouwwerk het objectieve algemeene, de versiering het individueele, subjectieve.

Bij een aantal lichtbeelden toonde Dr. Berlage na een korte pauze de ontwikkeling der constructie en in verband daarmee den opbloei der versiering bij kerken, woonhuizen, een kantoor, een fabriek en meubelen. Hij wees voorbeelden aan van zuiver begrip of van vertroebeld begrip. In verband daarmee wees hij er op dat slechts in enkele tijdperken der cultuur de bouwkundige schoonheid een onvergankelijke beteekenis heeft gekregen doordat in die tijdperken de kunstenaars uitdrukking gaven aan de algemeene gedachte die hun tijd bezielde.

Prijsvragen.

AANPLAKBILJET VOOR DE TWEEDE NEDERLANDSCHE JAARBEURS.

Het Algemeen Bestuur der «Vereeniging tot het houden van Jaarbeurzen in Nederland» verlangt een ontwerp voor een aanplakbiljet, dat dienen moet tot propaganda voor de Tweede Nederlandsche Jaarbeurs.

Het ontwerp, dat voor uitvoering zal worden aangenomen, mag voor dezelfde of andere doeleinden niet door anderen gebruikt worden zonder de toestemming van den ontwerper en van het Bestuur der Vereeniging.

Het ontwerp mag hoogstens in drie kleuren geteekend worden en is bestemd om gedrukt te worden op papier, formaat 120 c.M. hoog bij 80 c.M. breed.

Op het biljet moeten voorkomen de volgende woorden en cijfers:

T w e e d e N e d e r l a n d s c h e J a a r b e u r s t e U t r e c h t*) 25 F e b r u a r i – 9 M a a r t 1918.

De bekroonde ontwerpen worden het eigendom der Vereeniging; de andere worden teruggegeven aan de ontwerpers.

*) Of alleen «Utrecht» inplaats van «te Utrecht».

Het Algemeen Bestuur der Vereeniging behoudt zich het recht voor de inzendingen vóór of tijdens de Tweede Jaarbeurs ten toon te stellen en deze zoolang onder zijn berusting te houden.

De eerste prijs zal bedragen f 450.—, de tweede f 250.—.

De ontwerper van de uit te voeren teekening verplicht zich deze uit te voeren in de techniek, waarin hij zich de uitvoering gedacht heeft. Hiervoor wordt het honorarium bepaald op f 200.

De bekroonde ontwerpen mogen verkleind en in overleg met den ontwerper gewijzigd worden. De wijzigingen worden in overleg met den ontwerper gehonoreerd.

Wanneer het Algemeen Bestuur een der niet bekroonde ontwerpen voor een ander propagandamiddel wil gebruiken, wenscht het de vrijheid te hebben, dit ontwerp te koopen voor f 200.—.

De Jury is bevoegd om, indien naar haar oordeel geen der ingekomen ontwerpen voor den eersten prijs in aanmerking komt, deze in te houden en daarvoor eventueel twee prijzen van f 250.– elk, toe te kennen.

De ontwerpen moeten goed vlak verpakt, vrachtvrij ingekomen zijn, voor 15 November a.s. aan het Secretariaat der Tweede Nederlandsche Jaarbeurs, Vredenburg, Utrecht.

De aandacht van de deelnemers zij er op gevestigd, dat het Instituut der Jaarbeurzen een nationale en niet een specifiek Utrechtsche instelling is.

Elke teekening wordt voorzien van een pseudoniem van den ontwerper (in den rechter bovenhoek); men sluite hierbij een kaartje met eigen naam en adres of correspondentie-adres in afzonderlijk couvert: op dit couvert wordt weder het pseudoniem vermeld. Alles te zamen wordt verzonden aan het adres in den aanhef van deze circulaire genoemd in een pakket, waarop duidelijk het woord Prijsvraag vermeld is.

De Jury bestaat uit de heeren: Dr. G. W. van Heukelom, c. i., W. H. de Buisonjé, Chr. Lebeau.

Inlichtingen omtrent deze prijsvraag zijn te bekomen aan het Secretariaat der tweede Nederlandsche Jaarbeurs, Vredenburg te Utrecht.

De uitslag wordt per advertentie bekend gemaakt in de N. Rott. Ct., Handelsblad, Telegraaf, Nieuwe Courant, De Maasbode, Het Volk, De Amsterdammer, De Nieuwe Amsterdammer en de Haagsche Post.

Namens het Algemeen Bestuur,
Mr. Dr. W. A. VAN ZIJST, Voorzitter.
W. GRAADT VAN ROGGEN, Secretaris.

CLUB HAAGSCHE LEDEN A. ET A.

Betreffende de dezen zomer uitgeschreven Clubprijsvraag voor een fragment van een crematorium kan medegedeeld worden, dat de jury, bestaande uit de heeren Kromhout, Gratama en Verschoor, met algemeene stemmen den eersten prijs heeft toegekend aan het motto „Terrae redditum". Bij opening der naambrief bleek de ontwerper te zijn de heer H. Wouda.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 43. M e d e d e e l i n g e n betreffende het Genootschap.

D e a a n b o u w van den Schreierstoren te Amsterdam, door H. Th Wijdeveld, met afbeeldingen.

D e N a t i o n a l e W o n i n g w e t.

H e t b e g r i p der architectuur.

P r i j s v r a a g voor een Paviljoen in het Stadspark te Groningen. Vragen en antwoorden.

DE BOUWWERELD No. 43. U i t de oude doos.

H e t i s n i e t v e r b o d e n te sloopen, door C. Visser, met afbeeldingen.

G e m e n g d e berichten.

B o e k en tijdschrift.

V e r s l a g e n van Vergaderingen.

P r i j s v r a g e n, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 43. M e d e d e e l i n g e n betreffende den watersnood van 1916 en zijn gevolgen. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Kon. Inst. van Ingenieurs van 14 April 1917 te Amsterdam, door Jhr. C. J. A. Reigersman, (slot) met afbeeldingen.

E e n e e n v o u d i g e, indirecte methode ter bepaling van het nuttig effect eener ketelinstallatie, door M. Frey, Ing. A. I. Ing.

W a t e r v o o r z i e n i n g van Batavia, door Ch. van Spall.

I n g e z o n d e n S t u k k e n. Het verslag der commissie voor de verbetering en uitbreiding van de haven van Delfzijl, door N. Mac Lead.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 43. Consequentie bij openbare lichamen. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Prijsvragen. — Boekbespreking en catalogi. — Gemengd. — Correspondentie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 43. B u i t e n g e w o n e Algemeene Vergadering, te houden 20 November 1917 te Amsterdam; Agenda en voorstel tot statutenwijziging.

U i t de Staatscourant.

A f d e e l i n g s v e r s l a g e n. Groningen, 16 October 1917.

Varia.

GEMEENTEWONINGEN TE 'sGRAVENHAGE.

Eenige leden van den gemeenteraad en vertegenwoordigers van de pers hebben dezer dagen een bezoek gebracht aan de nieuwe van gemeentewege gebouwde woningen. Allereerst werd een bezoek gebracht aan de woningen van lichte constructie, ook wel betiteld als semi-permanente woningen op het terrein aan den Laakweg, achter de Laakhaven. De genoodigden werden hier door den wethouder van openbare werken, den heer Jurriaan Kok, den directeur van gemeentewerken, den heer I. A. Lindo, en de beide gemeente-architecten, de heeren Greven en Bakker Schut ontvangen; ook de adjunct-directeur, de heer Everts, was aanwezig.

De wethouder gaf een korte uiteenzetting omtrent deze noodwoningen, waarbij hij er op wees, dat dit systeem slechts als een proef beschouwd mag worden. Door het bouwen als hier geschied is, heeft men echter drie maal die grondoppervlakte noodig als in gewone omstandigheden, omdat men hier z.g. vrije huisjes heeft gebouwd.

De prijs van deze woningen is ongeveer f 2400; de huurprijs was aanvankelijk bepaald op f 2,50, maar verbinden kunnen wij ons, aldus de wethouder, voorlooping nog tot niets. Deze woningen zijn slechts van tijdelijken aard en gebouwd voor een tijdsduur van 35 jaar. Hoe het woningvraagstuk zich na den oorlog zal ontwikkelen, moet men afwachten.

In Juni is men begonnen te bouwen, en thans zijn reeds 550 woningen gereed en in den volgenden zomer hoopt men in 't geheel 1100 woningen ter beschikking te hebben.

De woningen, alle vrije huisjes, zijn behalve enkele winkeltjes, van twee typen. Zij hebben beneden een woonkamer, een slaapkamer en een keukentje, daarboven nog twee slaapkamers en een zolder voor berging. De zolders hebben een geisoleerde luchtlaag om de warmte tegen te houden. De keukentjes zijn met opzet klein gebouwd, opdat zij niet

voor huiskamers gebezigd zouden worden. De hoekwoningen hebben alle een kamer meer. Alles is licht, maar toch solied gebouwd, terwijl uit den aard der zaak alles wat naar luxe zweemt is vermeden. De woningen zijn voorzien van electrisch licht, watercloset en verdere gemakken. Elke woning heeft verder 3 M², eigen tuin, terwijl de rest van den grond als gemeenschappelijk bezit gebruikt kan worden.

Nadat alle aanwezigen in de gelegenheid waren gesteld de woningen te bezichtigen, werd de excursie voortgezet naar den Trekweg, waar de in aanbouw zijnde gemeentewoningen eveneens werden bezichtigd.

Deze bouw, uitgevoerd naar een ontwerp van den architect den heer W. Greve, omvat 8 blokken met tezamen 285 woningen. Vier dezer blokken zijn reeds geheel gereed en in gebruik, en de verdere bouw zal binnenkort geheel voltooid zijn. Aan de breede Noordpolderkade, zijn étage-woningen gebouwd en, wel volgens een nieuw type, waarbij de portiektrap uitkomt op een binnenplaatsje, dat tevens dient voor verlichting van trappen, gangen en enkele onderschikte vertrekken, zoodat licht en lucht overal behoorlijk kunnen toetreden. Aan de smalle straat zijn vrije boven- en benedenwoningen gebouwd, welke ook eenigszins afwijken van den gebruikelijken bouw, boven twee beneden-woningen zijn namelijk 3 bovenwoningen gebouwd, waardoor de benedenwoningen voldoende ruimte hebben, zonder dat een toevlucht behoeft genomen te worden tot vochtige en ongezonde uitbouwen, terwijl de bovenwoningen den zolder als slaapruimte hebben en daardoor met een kleiner grondvlak kunnen volstaan. Deze woningen zijn voor een onbepaalden tijdsduur gebouwd en dus van veel degelijker constructie. De voorkamers hebben een oppervlakte van tenminste 15 M².; de keukentjes hebben ook hier weer beperkte afmetingen.

Alle woningen krijgen waterleiding, electrische verlichting, gasaansluiting voor koken en worden voorzien van een spoelcloset.

De huren bedragen, de winkels buiten beschouwing latende, van f 3.10 tot f 3.80. Zij zijn zoodanig vastgesteld, dat het geheele complex volkomen „Self-supporting" is. Exploitatiekosten, rente en aflossing worden door de huren gedekt.

In totaal zijn van de nieuw gebouwde gemeentewoningen er thans 469 bewoond, terwijl er 660 in aanbouw zijn.

TENTOONSTELLING STADSSCHOON TE AMSTERDAM.

De tentoonstelling, welke de commissie voor het stadsschoon, het semi-officieele college van architecten en schilders te Amsterdam, op 20 October, in het Stedelijk Museum heeft geopend, is zéér belangwekkend — ofschoon de commissie ten slotte niet veel meer kan laten zien dan..... haar werkmateriaal. Dat wil dus zeggen de duizenden foto's van het in- en uitwendige van merkwaardige oude gebouwen of huizen welke zij in haar twee-jarig bestaan heeft laten maken, hetzij omdat er iets schoons onherroepelijk verdwijnen ging, hetzij om nu al reeds in het bezit te zijn van eene afbeelding, voor het geval dat.... Dan vertoont zij heel haar uitgebreid dossier van teekeningen die zij van oude huizen heeft laten maken, indien Bouw- en Woningtoezicht te harer kennis heeft gebracht, dat de eigenaar van zulk een perceel verbouwingsplannen koestert. Op elk dezer kaarten ziet men: a. eene teekening van het huis in quaestie door of namens den eigenaar ingezonden; b. eene afbeelding van den werkelijken toestand, zooals de commissie voor het stadsschoon of eigenlijk haar ijverig lid, de heer L. H. Bours Pzn., die heeft opgenomen, en c. eene reproductie van het ingediende verbouwingsplan. Wij spatieeren daar: werkelijken, omdat de voorstelling die de eigenaar of zijn bouwkundige van den toestand geeft vaak aanmerkelijk verschilt van de werkelijkheid, vooral wanneer het een uit bouwkunstig oogpunt opmerkelijk geveltje betreft, en de belanghebbenden in engeren zin bang zijn — waarvoor zij eigenlijk bang zijn begrijpt niemand — dat de commissie pogingen zal aanwenden om zulk een geveltje ongerept te bewaren en zoo mogelijk te doen restaureeren. Want de domheid dier belanghebbenden, hun gebrek aan inzicht in bouwkunstig schoon, houdt niet zelden gelijken tred met hunne geslepenheid in het uitdenken van achterdeurtjes waardoor zij kunnen ontkomen. Wat dan wil zeggen, dat zij de baas blijven over het stukje openbare schoonheid, dat toevallig hun eigendom is. En zelfs neemt die geslepenheid wel eens den vorm aan van boosaardigheid. Zoo kwam het voor, dat de eigenaars van een huisje in de Korstjespoortsteeg eenvoudig den gevel daarvan moedwillig vernield hebben, om de commissie voor het stadsschoon te noodzaken haar handen van dit perceel af te trekken. Het aardige gevelsteentje, de sierlijke cartouche, en heel de slanke topgevel werden zóó lang met mokers bewerkt, totdat ten slotte de gevel van geen belang meer was. 't Is jammer dat niet met de wet in de hand tegen die beeldenstormers kon worden opgetreden!

Maar niet alleen zulke naargeestige gedachten wekt de tentoonstelling op. Men zal er ook blijgestemd kunnen constateeren, dat de commissie vaak met gelukkig resultaat optreedt; dat het haar herhaaldelijk gelukt een verbeterd plan van verbouwing door den eigenaar te doen aannemen, een plan waarbij dan rekening is gehouden met het geheele karakter van den ouden gevel, en in het algemeen met de wetten der bouwkunst. En ook zal men er met genoegen kunnen vernemen, dat de hier tentoongestelde serie prentbriefkaarten welke de commissie heeft laten maken van allerlei mooie punten in de stad, ook van afzonderlijke gevels, zoo in straten als in stegen, een doorslaand succes zijn geweest. In minder dan geen tijd was de geheele oplaag van 10.000 exemplaren uitverkocht! Wèl een bewijs dat de belangstelling van ons publiek voor ons stedeschoon ontwakende is. Of was het alleen maar prentbriefkaarten-verzamelwoede? Laat ons het beste hopen!

Bij de opening der tentoonstelling sprak de voorzitter der commissie, de heer C. W. H. Baard, conservator van het Stedelijk Museum, een kort openingswoord. Hij deelde mede, dat binnenkort de secretaris van de commissie, de architekt Jan de Meyer, »een uitvoerig verslag« over deze tentoonstelling zal uitbrengen, welk verslag zal worden opgeluisterd met lichtbeelden. Blijkbaar moet hier gedacht worden aan een lezing of voordracht.

Dan heette de voorzitter de verschillende aanwezige autoriteiten welkom. Burgmeester Tellegen was tot zijn leedwezen door ambtsbezigheden verhinderd, tegenwoordig te zijn. Wel zag men den commissaris der Koningin in de provincie Noord-Holland, jhr. mr. dr. A. Röell met zijn echtgenoote; voorts dr. Cuypers, den nestor der Nederlandsche bouwmeesters; dan den secretaris dezer gemeente, mr. Ph. Falkenburg, en voorts den heer J. van der Waerden, directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht, die ijverig met de commissie samenwerkt.

Vervolgens wees de heer Baard er de talrijke aanwezigen op, dat de commissie voor het stadsschoon een half-officeel karakter draagt. Van haar oprichting af, heeft zij den geldelijken steun der gemeente genoten, en tevens ondervindt zij den moreelen steun der betrokken gemeentediensten. Spr. uitte daarvoor een woord van erkentelijkheid.

In deze half-officieele positie is de commissie voor het stadsschoon intusschen verstoken van eene wettelijke regeling, die haar dringende bevoegdheid geeft. Daardoor is haar ingrijpen in het belang van het behoud van de karakteristische schoonheid onzer stad vaak vruchteloos. Het staat slechts ter beschikking het wapen van het minnelijk overleg, een wapen echter, dat te vaak afstuit op den onwil der huiseigenaren.

Anderzijds heeft deze half-officieele positie het gevolg, dat de commissie niet naar genoegen naar buiten kan optreden, zoodat zij niet alle belangstellenden, wier hulp zij zoo gaarne zou hebben, kan bereiken. Vandaar deze tentoonstelling, die dus een middel is om in breeder kring belangstelling te wekken, en de medewerking te verkrijgen van velen, met name van dat deel der burgerij, dat prijs stelt op het behoud van het geheel eigen karakter onzer stad, een karakter waaraan Amsterdam eene wereldberoemdheid ontleent. Met het uitspreken van het vertrouwen, dat dezulken hiertoe hunne medewerking zullen willen verleenen, verklaarde de heer Baard de tentoonstelling geopend. (N. R. Ct.)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Koloniaal Instituut.

Zooals reeds vroeger in de dagbladen werd medegedeeld, is het Koloniaal Instituut van belangstellende zijde in de gelegenheid gesteld om langs de kapitoolen en de friezen, ter lengte van ongeveer 10 Meter, van het in aanbouw zijnde museum te doen uitbeitelen een aantal tafereelen uit het verhaal van Willem Lodewijksz. van de Eerste Schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië. Van het op deze versiering betrekking hebbende beeldhouwwerk is de uitvoering opgedragen aan den beeldhouwer L. Vreugde, te Haarlem.

Thans is door een anderen schenker, die voorshands niet genoemd wenscht te worden, wederom eene belangrijke toezegging gedaan. Met groote erkentelijkheid is door het Koloniaal Instituut de beschikking aanvaard over eene belangrijke som ter bekostiging van het beeldhouwwerk op de monumentale trap en de decoratie van den trapwand in den museum-lichthof, waartegen o. a. beelden van Plancius en Rumphius zullen worden geplaatst.

Vacante Betrekkingen.

— Waterbouwkundig Opzichter bij het Hoogheemraadschap van Rijnland, tegen 1 Januari 1918. Leeftijd minstens 30 jaar, diploma Rijkswaterstaat gewenscht. Aanvangsjaarwedde f 1400.— en vrije woning of f 300.—. Stukken vóór 15 November bij den Ingenieur van Rijnland te Leiden, te spreken Woensdags v.m., Gemeenlandshuis, Breestraat 59. (1)

— Teekenaar op Meubelfabriek te Amsterdam, voor interieur-ontwerp en uitslagen. Stijlkennis vereischt. Br. lett. R. P. 3124, Alg. Adv.-Bur. A. de la Mar Azn., Amsterdam. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, eerste kracht, hoog salaris. Brieven lett. X, Advertentiebureau P. Keuzenkamp, Rotterdam, Oostzeedijk 231a. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

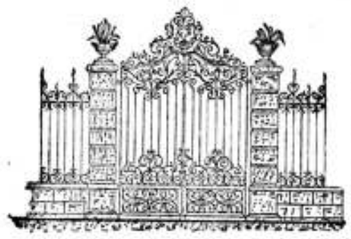
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een praehtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

„DE OPMERKER"
MEEST GELEZEN EN OUDST BOUWKUNDIG WEEKBLAD
∴ IN NEDERLAND ∴

ABONNEMENTSPRIJS
VIJF GULDEN PER JAAR

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wenteltrappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 10 NOVEMBER 1917. No. 45

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Uitsluitend bij vooruitbetaling:
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Een noodkreet.

Slot (Zie bladz. 347).

Gegevens over den toestand in het geheele land bestaan niet maar toch moet men aannemen dat niet de helft van het noodige aantal woningen in het eerste jaar zullen worden opgetrokken. Kan men, wanneer dit zoo is, eigenlijk wel met eenigen kans op succes maatregelen tot verbetering beramen? Wij zouden zeggen, bezwaarlijk, en hieruit laat zich dan ook gemakkelijk verklaren, dat een college als de Nationale Woningraad zich tot algemeenheden moet bepalen. Het kwaad bestond reeds voor den oorlog en woekert voort. De achterstand wordt steeds grooter en heeft de woningnood zijn uiterste grenzen bereikt, dan wordt om noodwoningen geroepen en dan is men dankbaar, wanneer de menschen maar een dak boven het hoofd hebben.

De noodwoning schijnt voor den Nationalen Woningraad een schrikbeeld te zijn en het wordt als een ramp voorgesteld, wanneer ons geheele land met noodwoningen zou worden bezaaid. Wij zijn zoo vrij deze meening niet te deelen, althans niet op het oogenblik. Wanneer men in de tegenwoordige omstandigheden een middel kon bedenken, om op ruime schaal bruikbare noodwoningen, overal waar daaraan behoefte is, over ons land uit te strooien, zou dit veeleer een uitkomst mogen worden genoemd.

Moet dan de verbetering, die sedert de invoering van de Woningwet is ingetreden, met één slag worden teniet gedaan?

Dat behoeft volstrekt niet, maar wij kunnen ons in den noodtoestand wel wat behelpen en, zoo wij het nu nog niet kunnen, zullen wij het wel moeten leeren en spoedig ook. Wij behelpen ons immers reeds in alles, wij kunnen immers reeds sinds lang niet voorzien in de behoeften van ons dagelijksch leven, op de wijze, zooals wij dit gewoon waren. Voeding, verwarming, verlichting, verkeersmiddelen, zij voldoen reeds op verre na niet meer aan de eischen, die wij in normale tijden daaraan stelden en wij schikken ons in allerlei lastige en onaangename noodmaatregelen, omdat wij begrijpen, dat het niet anders kan. Wij getroosten ons zelfs op vele punten een beperking van onze vrijheid, die wij zeker niet zouden gedoogen, wanneer wij niet overtuigd waren, dat het algemeen belang daardoor gediend wordt. Wij getroosten ons dat alles, ook omdat wij verwachten, dat al dat behelpen slechts tijdelijk zal zijn.

Wij zijn niet zoo dwaas het onmogelijke te eischen en daarom dringen wij niet aan op een stelselmatige voedings-, verwarmings-, verlichtings- en verkeerspolitiek voor nu en voor de jaren na den oorlog. De meeste stelsels, waarop de inrichting van het maatschappelijk leven gebaseerd is, zien wij wankelen, zoo niet ineenstorten; of althans, zooals het heet, tijdelijk op zijde zetten, om lijnrecht tegen de beginselen van het stelsel te handelen. Eischt men nu niet het onmogelijke, wanneer men onder zulke omstandigheden, om een stelselmatige woningpolitiek vraagt?

Nood breekt wet, de beteekenis van dit Hollandsche spreekwoord is velen in de laatste jaren eerst goed duidelijk geworden en wij kunnen niet veronderstellen, dat zij ook niet in de kringen van den Nationalen Woningraad zou worden gevoeld. Men behoeft daarom al het werk, dat voor het tot stand komen der Woningwet vereischt is geworden en alles wat gedaan is, om die Wet zoo goed

mogelijk aan haar doel te doen beantwoorden, niet als verloren arbeid te beschouwen. Maar de noodtoestand zal, wanneer hij aanhoudt en verergert, ons wel noodzaken, de Woningwet tijdelijk ter zijde te leggen, althans vele harer bepalingen tijdelijk buiten werking te stellen. Of het, in verband hiermede, gewenscht of noodig zal zijn, een Noodwoningwet in het leven te roepen, laten wij vooralsnog buiten beschouwing. Wij leven in een tijd van noodwetten en noodmaatregelen, o. i. volkomen ongeschikt, om afdoende maatregelen te beramen voor nu en voor de jaren na den oorlog. De oorlog was nog geen drie maanden aan den gang, of men kon in de dagbladen artikelen vinden over allerlei goede dingen, die men voornemens was te doen, wanneer de oorlog zou zijn geëindigd. In de drie jaren, die sedert verloopen zijn, schijnt men het min of meer voorbarige van die plannen te hebben ingezien. Er worden nog wel toekomstfantaisieën opgeworpen, zoo nu en dan, maar zij trekken over 't algemeen weinig aandacht. De vraag, hoe men het zal aanleggen, om den wereldstrijd te brengen tot het einde, waarnaar overal in Europa reikhalzend wordt uitgezien, wordt terecht als van meer belang beschouwd.

Er dient een diepgaand onderzoek plaats te vinden, naar de wijze waarop het bouwen van woningen het krachtigst kan worden bevorderd, enz. Dus een commissie van onderzoek, een staatscommissie liefst, die een jaar of drie over dat onderzoek doet en dan met een mooi rapport voor den dag komt. Daar zullen wij wel mee opschieten; maar misschien bedoelt de Nationale Woningraad, dat onderzoek op andere wijze te doen plaats hebben. Wij vernemen echter niet hoe, maar wel, dat daarbij van alle aanwezige krachten een zoo goed mogelijk gebruik moet worden gemaakt. Wanneer de heeren nu maar zoo vriendelijk geweest waren, ons te zeggen, hoe zij het dachten aan te leggen, om dit gedaan te krijgen, dan zou deze zinsnede voor den lezer althans iets meer dan een fraze geweest zijn. Daar zij in hare algemeenheid echter zoo goed als geen zin heeft, ontneemt zij ook alle beteekenis aan hetgeen verder volgt. De vraag aan welke woningen het meest behoefte bestaat en waar is betrekkelijk nog het gemakkelijkst te beantwoorden; wij durven zelfs te beweren, dat deze vraag volstrekt geen hoofdvraag is. Algemeene desnoods gedwongen invoering van woningstatistiek kan ons spoedig een bruikbaar antwoord bezorgen. Waar men daartoe niet wil overgaan, moet men dan de gevolgen maar afwachten en door schade wijs worden. De hoofdvraag, waar het om gaat is, hoe in de behoefte kan en moet worden voorzien.

Hoe het voordeeligst gewerkt wordt met den aanwezigen voorraad materialen en hoe deze kan worden vermeerderd, het zijn een paar netelige vragen, waarop wij wel kunnen antwoorden, dat de aanwezige voorraad spoedig opgewerkt zal zijn, zoo spoedig, dat er geen sprake kan zijn van een voorziening in de behoefte voor eenigszins geruimen tijd.

Behalve onze zeer weinige inlandsche materialen baksteen, schelpkalk, zand, riet, enz. moet alles, wat voor bouwen noodig is uit het buitenland komen tot de draadnagels toe. Is het dan eigenlijk geen dwaasheid, om te vragen hoe wij onze kleine voorraad bouwmaterialen kunnen vermeerderen?

Is de Nationale Woningraad zoo radeloos, dat zij alle aanwezige krachten aan het werk wil zetten, om een antwoord te zoeken op vragen, die eenvoudig niet te beantwoorden zijn, omdat alles op losse schroeven staat en alles wat men beraamt voor na den oorlog op gissingen gebouwd moet worden?

Wij kunnen het bijna niet gelooven en toch de geheele oproeping tot bestrijding van den woningnood maakt op ons den indruk van een noodkreet, en een noodkreet slaakt men niet tenzij men niet meer weet, wat men tot redding doen moet.

Dat er geen reden is, alarm te blazen, willen wij hiermede volstrekt niet zeggen. Er staan inderdaad groote belangen op het spel; wij kennen de heillooze gevolgen van ellendige woningtoestanden op het zedelijk leven van een volk maar al te goed, om daar licht over te denken, maar wanneer aan die toestanden door een omvangrijke vermeerdering van de overheidsbemoeiing en met ontzaglijke offers nu niet veel verbeterd zal kunnen worden, dan is dit één der vele heillooze en onafwendbare gevolgen van den dolzinnigen wereldoorlog, die wij hebben te ondergaan.

Beter dan ons blind te staren op de dingen, zooals zij behoorden te zijn, is het, ze moedig te aanvaarden zooals zij zijn en te overwegen, hoe wij er ons het best in zullen schikken. Wij schikken ons reeds in gebrek aan vele van de noodigste levensbehoeften en zullen blijde mogen zijn, wanneer ons een werkelijke hongersnood bespaard wordt. Dit gebrek strekt zeker ook allerminst tot verhooging van het zedelijk peil van een volk. Wij zullen ons dus ook in den woningnood moeten schikken zoo goed en zoo kwaad het gaat, ook al gaat het nog veel kwader dan op het oogenblik.

Dit beteekent evenwel niet, dat wij het reeds lang voor den oorlog begonnen werk van de verbetering der volkshuisvesting, nu ook wel als nutteloos kunnen laten varen, omdat de uitvoering onzer schoone voornemens tijdelijk op onoverkomelijke hindernissen stuit.

Juist nu wij tot werkeloosheid in dit opzicht gedwongen zijn, kan de tijd nuttig worden gebruikt, om de maatregelen te overwegen, die genomen zullen moeten worden, wanneer weder meer normale toestanden voor den huidigen chaos in de plaats zullen zijn getreden. Wij hebben het altijd voor zeer moeilijk gehouden, en doen dat ook nu nog, zich een eenigszins juiste voorstelling te maken van den maatschappelijken toestand na den oorlog. Wellicht komen wij dan voor vraagstukken te staan, waarvan wij nu nog geen flauw denkbeeld hebben; immers hoeveel nieuwe vraagstukken heeft ons de crisistoestand tijdens den oorlog niet reeds voorgelegd. Er schuilt daarom wel eenig gevaar in het maken van al te vast omlijnde, al te stelselmatige plannen, maar een ding schijnt ons wel bijna zeker, dat een belangrijke wijziging van de woningcultuur voor de deur staat en het lijdt geen twijfel of, in verband daar mede, zal een wijziging van de woningpolitiek noodzakelijk zijn.

De woningpolitiek behoort, zooals wij reeds opmerkten, tot het gebied der staathuishoudkunde. De woningcultuur is echter een onderwerp van studie voor den bouwmeester, dat lang verwaarloosd werd doch thans weder meer hun belangstelling trekt. In onverbrekelijk verband met de woningcultuur staat de uitvoering van de tot woning bestemde bouwwerken.

Wij zullen dus het best met de verbetering der volkshuisvesting opschieten, wanneer de economen zich ijverig toeleggen op het vinden van een gezonde woningpolitiek en de bouwmeesters de woningcultuur en de daarbij behoorende technische vraagstukken voor hun rekening nemen, mits beide groepen, overal waar dit noodig is, met elkander samenwerken.

Een dergelijk te werk stellen van alle geschikte krachten helpt ons misschien niet uit den onmiddellijken nood. Daarvoor zullen wij wel noodmaatregelen moeten nemen met den onaangenamen nasleep daarvan op den koop toe, maar het zijn twee onderscheiden zaken, die niets met elkaar te maken hebben, die noodmaatregelen en de normale woningverbetering.

Het komt ons voor, dat de Nationale Woningraad, in zijn noodkreet, dit onderscheid te veel uit het oog heeft verloren.

Vereenigingen.

INDISCH GENOOTSCHAP TE 's-GRAVENHAGE.

Dezer dagen heeft het Indisch Genootschap in Den Haag een algemeene vergadering gehouden, waarin de heer A. Plate c.i. heeft gesproken over: „Het uitbreidingsplan der Indische gemeente", welk onderwerp hij met lichtbeelden illustreerde.

Spreker zette allereerst uiteen, welke beteekenis de instelling van de Indische gemeenten gehad heeft op het vraagstuk der volkshuisvesting en op de totstandkoming van uitbreidingsplannen in het bijzonder. Niettegenstaande de jeugd der Indische gemeenten en de moeilijkheden in den aanvang ondervonden door gebrek aan ervaring met gemeentelijk werk, is op het gebied der stadsuitbreiding de stand van zaken op het oogenblik reeds zoo, dat in Batavia een gedeeltelijk plan ontworpen is, Bandoeng deskundigen in vollen arbeid heeft, Semarang geheel gereed is, Soerabaja een speciaal bureau aan het werk heeft en Medan deels gereed is.

Wettelijke voorschriften in den zin van de Nederlandsche woningwet bestaan in Indië nog niet. Wel lag eenigen tijd geleden reeds een ontwerp voor een ordonnantie op het bureau van den adviseur der decentralisatie gereed, maar dit is vermoedelijk nog niet ingediend.

Spreker hoopt, dat een ordonnantie voorloopig niet tot stand zal komen, maar dat de Indische gemeenten voorloopig, evenals de Moederlandsche vóór 1901 (tot standkoming Woningwet), met bouwverordeningen alleen regelend zullen optreden. In de practijk verwacht hij daarvan meer vrijheid voor de gemeenten. Is in de voortvarende gemeenten de noodige practijk opgedaan in deze voor Indië vrijwel geheel nieuwe materie, dan kan een algemeene wettelijke regeling van hoogerhand nuttig werken.

Alleen aan een vereenvoudigde wijze van onteigening in het belang der volkshuisvesting is reeds aanstonds dringend behoefte.

De beteekenis van het uitbreidingsplan werd voorts toegelicht en de nadruk legde spr. op het noodzakelijk verband tusschen uitbreidingsplan en bouwverordening. Aan de hand van voorbeelden werd aangetoond hoe gevaarlijk het zijn kan een plan alleen in hoofdlijnen vast te leggen; zooals bij ieder technisch en ieder kunstontwerp bestaat een onverbrekelijk verband tusschen hoofdzaken en details, wat niet wegneemt dat de mogelijkheid tot wijziging altijd moet blijven bestaan.

Juist in Indië, waar door gebrek aan goede statistieken het gevaar voor mistasting van den ontwerper in de toekomstige ontwikkeling der stad groot is, moet het plan een zoo groot mogelijke elasticiteit bezitten. Gewezen werd hoe de Indische gemeenten, evenals b.v. Manilla, vanzelf komen tot een soort zône-stelsel in het plan en de bouwverordening als gevolg van de zeer uiteenloopende wooneischen voor de verschillende bevolkingsgroepen. Het zônestelsel, zooals Semarang dat b.v. kent, is toch in wezen iets anders dan hetgeen de Amsterdamsche bouwverordening bedoelt en hetgeen in Duitschland met de zoogenaamde stoffelbauordnung beoogd wordt.

Spreker stond voorts lang stil bij het verband tusschen samenleving en architectuur en daardoor ook tusschen samenleving en stadsplan. Het stadsplan is toch in wezen de plattegrond van een groot architectoraal geheel. Hij wees op de resten van cultuur, welke in Indië, in tegenstelling met Europa, nog aanwezig zijn en de verhouding van deze cultuur tot de overheerschende westersche beschaving.

Uit de ontwikkeling van die verschillende factoren moet worden afgeleid op welke wijze de Indische stad zich in de toekomst gaat ontwikkelen. Hoewel dit vraagstuk momenteel bijna onoplosbaar is, is het niettemin voor den ontwerper van een uitbreidingsplan van het allerhoogste gewicht; immers zal zijn plan voor tal van jaren beteekenis hebben en gaat de ontwikkeling der beschaving in Europa, welke haar stempel op Indië drukt, buitengewoon snel.

Uitvoerig werd aangetoond, hoe de techniek, na een eeuw de wereld leelijk gemaakt te hebben, van zelf weer min of meer een eigen schoonheid helpt vormen. Even als in de economie geldt, dat het beste geneesmiddel tegen de duurte is de duurte zelf, is in de maatschappij het beste middel tegen het leelijke het leelijke zelf. De nieuwere technische ontwerpen, zooals o.a. spoorwegviaducten, welke in Batavia en Soerabaja dwars door de stad zullen komen (in Batavia zelfs langs het Koningsplein) kunnen dan ook thans zonder schroom in aesthetisch opzicht worden aanvaard, zij kunnen nu behoorlijk in het stadsbeeld verwerkt worden.

Na de beteekenis van het verkeer en van de spoorwegen in het bijzonder voor de volkshuisvesting uiteengezet te hebben, waarbij de aandacht gevestigd werd op den vooruitzienden blik van de directie der Indische S.S., die reeds nu met haar plannen in Batavia en Soerabaja rekent op massaal personenverkeer van de woonwijken naar de zakenstad, werd nog eens nadrukkelijk de klemtoon gelegd op het vooral zoo natuurlijk mogelijk zich laten ontwikkelen van de factoren, welke de stadsuitbreiding beheerschen. Vooral waarschuwde spr. tegen gekunstelde theoriën, welke in Indië wel eens opduiken, b.v. dat een gebogen straat aesthetisch altijd boven de rechte, het gesloten plein boven het open staat, enz.

Met een reeks van fraaie, duidelijke lichtbeelden werden ten slotte eenige Indische stadsplannen behandeld, o.a. een zeer mooi plan voor een bovenstad van Soerabaja van den bouwkundig-ingenieur Maclaine Pont en de plannen van de beneden- en bovenstad van Semarang, waarin de bouwkundig-ingenieur Karsten een groot aandeel had. Bij de bespreking van het plan der bovenstad (heuvelterrein) werd door den spr. een korte toelichting gegeven van het op groote schaal werken van het gemeentelijk grondbedrijf in Semarang en werd erop gewezen hoe de gemeente om de bewoning op de gezonde terreinen te bevorderen, een eigen autobusdienst als onderdeel van het grondbedrijf opende. De lichtbeelden gaven ten slotte nog een indruk van de prachtige uitzichten, welke men in Semarangs heuvelterrein heeft.

De voorzitter dankte den spreker voor zijn belangwekkende en actueele causerie en sloot daarna de goed bezochte vergadering.

Prijsvragen.

OPENBARE PRIJSVRAAG VAN »VREEMDELINGENVERKEER« TE LEEUWARDEN.

De Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer te Leeuwarden schrijft een openbare prijsvraag uit voor het maken van een ontwerp tot verfraaiing van het Stationsplein te Leeuwarden.

De mededinging staat open voor alle Nederlanders.

Het ontwerp moet o. m. omvatten een pleinafsluiting, hetzij door plantsoen of op andere wijze, waardoor met name de

tot het spoor behoorende gebouwen en emplacementen zoo veel mogelijk aan het oog worden onttrokken. Vrijstaand op het plein of als muur.fontein in verband met de pleinafsluiting moet een fontein ontworpen worden.

De bouw- en aanlegkosten mogen in hun geheel de som van f 15.000 niet overschrijden, daaronder begrepen de kosten van het maken der fontein. De kosten van plantsoen en wegen en van aansluiting der fontein aan de waterleiding zijn onder de f 15.000 niet begrepen.

De prijzen bedragen f 500, f 250 en f 100.

De uitspraak der jury zal vóór 1 Maart 1918 plaats hebben en door een gemotiveerd rapport toegelicht zijn.

De jury van beoordeeling bestaat uit de heeren mr. J. A. N. Patijn, voorzitter; dr. H. P. Berlage, architect; Professor H. Evers, architect; L. N. Holsboer, directeur der gemeentewerken, en D. F. Tersteeg, tuinarchitect.

Nadere bijzonderheden bij den secretaris der Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer, den heer C. H. van Duijsen.

Advies van de Permanente Prijsvraag-Commissie aan de Constitueerende Vereenigingen.

Ter voldoening aan de bepaling vervat in Art. 37 der Algemeene Regelen voor Nationale bouwkundige Prijsvragen, hebben wij de eer U in kennis te stellen, dat aan onze Commissie is voorgelegd geworden het programma eener door de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer te Leeuwarden uitgeschreven openbare prijsvraag voor de verfraaiing van het stationsplein aldaar, met welk programma onze Commissie zich ten volle heeft vereenigd.

Wij noodigen U beleefd uit deze mededeeling op gebruikelijke wijze ter kennis van de leden Uwer Vereeniging te willen brengen.

Hoogachtend,
de Perm. Prijsvr.-Commissie
P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
PAUL J. DE JONGH, Secretaris.

5 November '17.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 44. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 1398ste Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. van 24 October 1917.

Concept Statuten.

Ingezonden. Over de Bouwkunst-commissie van den Bond Heemschut, door het Bestuur van den Bond en het Bestuur van den Nationalen Woningraad. — Over de Jaarbeurs-ontwerpen, door J. J. Gort Jr.

Club van Haagsche Leden A. et A.

DE BOUWWERELD No. 44. De Schreierstoren te Amsterdam

Uit de oude doos (slot).

Sneldichten, door Candidus. Zekere plaats. — Schreierstoren, I, II.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Personalia.

Losse plaat. Afbeeldingen uit K. Sluijterman, Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen.

DE INGENIEUR No. 44. Vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs te houden 17 November 1917 te 's Gravenhage, Agenda, enz.

Ketels en hulpwerktuigen van de nieuwe vrachtschepen der Stoomvaart-Maatschappij »Nederland«. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw v. h. K. I. v. I., door ir. J. E. Du Celliée Muller, met afbeeldingen.

Mijnbouw en Mijnbouwpolitiek in Ned.-Indië, door ir. E. Middelberg.

De telefonische gemeenschap bij het Oostenrijksch-Hongaarsche leger aan het Zuid-Westelijk Front, door Dipl. Ing. D. Houtman Jr.

Ingezonden Stukken. Draaistel-locomotieven met flensverdunning aan de eerste vaste as, door M. Vorstman.

TECHNISCH WEEKBLAD (Ik. v. T.) No. 44. Belangen van technisch personeel bij openbare lichamen. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Een opheldering. — Ingezonden. — Gemengd.

DE AANNEMER No. 44. Buitengewone Algemeene Vergadering, te houden te Amsterdam op 20 November 1917. Agenda, enz.

Rapport der Staatscommissie inzake de Risico-overdracht, I.

Een besluit van de afdeeling »Zeist en Omstreken«.

Afdeelingsverslagen. Haarlem, 23 October 1917.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder redactie van Prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 11, November 1917: Armeo-ijzer in w gbouw en bevloeiingswerken. — Bladvulling. — Teerstoffen. — Weerstand tegen afslijting van cementtegels. — Boekbespreking. — Gedachtenwisseling.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 10: De bewapening van de duikboot: G. S. — De electriciteitsvoorziening van Nederland: Ir. J. M. Steffelaar. — Buitensporigheden van het vingerhoedskruid: J. C. C. — De beteekenis van het bloed voor de ademhaling bij lagere dieren: H. J. Jordan. — Het remmen van spoortreinen door luchtdruk: Gerlof Kalma, Ing. — Over aerologische waarnemingen met vliegers slot): Chr. A. C. Nell. — De wetten der terugkaatsing en het biljartspel: J. Hammes S. T. D. — Wurgers of klauwieren: J. Daalder Dz. — Warmwatervoorziening: D. Stavorinus. — Eenvoudige Proeven; De oppervlakte-spanning: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen. — Boekaankondiging. — Erratum.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 6. De October-aflevering van Eduard Cuypers' Maandschrift opent met een artikel »Elburg in het heden en verleden«, door G. Wijgmans. De schrijver geeft vele historische bijzonderheden over dit aardige Geldersche stadje en zijn gebouwen, waarvan verschillende fraaie afbeeldingen den tekst opluisteren.

Verder vervolgt de heer U. G. Dorhout zijn stuk over Westfriesche poorten en poortjes (voorheen en thans), zeker een zeer rijk onderwerp. Al zijn ook de afgebeelde poortjes overbekend, toch zal men nog gaarne kennis nemen van de bijzonderheden, die de schrijver er van mededeelt.

Tot slot bevat dit nummer eenige plaatjes met toelichting van het nieuwe Gast- of Ziekenhuis te Dordrecht.

Varia.

EEN NEDERLANDSCH HOOGOVENBEDRIJF.

Wij ontleenen aan de „Nieuwe Rott. Courant" onderstaande, zeer belangrijke mededeeling:

De plannen tot oprichting van een Nederlandsch hoogovenbedrijf hebben in ons land veler belangstelling getrokken. Een comité, bestaande uit de eerste personen op handels-, industriëel-, reeders- en financieel gebied, heeft zich voor de stichting hier te lande van een hoogoven-, staal- en walswerk gevormd, en naar bekend is, heeft de regeering zich bereid verklaard de indiening te bevorderen van een wetsontwerp, dat de Staat zal machtigen voor f 7½ millioen deel te nemen in de onderneming (op voorwaarde, dat het overige bedrag van f 17½ millioen geplaatst is).

Nu hebben er al in 1911 geruchten geloopen, dat een buitenlandsche combinatie terreinen zocht voor een hoogovenbedrijf aan de Beneden-Maas, en het zal voor velen niet oninteressant zijn te vernemen, dat toenterijd de heer Kröller, die nu deel uitmaakt van het hierboven bedoelde comité, een sterk gedocumenteerd ontkennend antwoord heeft gegeven op de vraag, of een zich zelf bedruipend hoogovenbedrijf in Nederland mogelijk was. Dit antwoord is gegeven in een brief van September 1911, die gericht was aan een der leden van de Staatscommissie over de Werkloosheid, en in het rapport van die Staatscommissie (deel IX, eindverslag blz. 91 e. v.) is opgenomen. Daar dit rapport niet onder aller bereik ligt, achten wij het niet ondienstig hieronder den brief, zooals hij in het rapport voorkomt, geheel af te drukken.

Vooraf ga nog deze opmerking: de heer Kröller, die vergunning heeft gegeven zijn brief in het meergenoemd rapport op te nemen, heeft daarbij het voorbehoud gemaakt, dat zijn meening niet gegrond is op onveranderlijke economische wetten, doch op de tegenwoordige (1911) constellatie van de prijzen der grondstoffen, ook in verband met de geographische ligging der landen van herkomst, alsmede met de tegenwoordige techniek en tariefwetgeving in de landen van productie en consumptie, alle welke factoren aan wijziging onderhevig zijn. Wij laten thans den brief volgen:

„Ik mocht uw schrijven van 28 Augustus ontvangen. De „mogelijkheid" van een hoogovenbedrijf in Nederland zoude ik niet willen betwisten. Wel hecht ik persoonlijk niet te veel waarde aan de geruchten, als zoude eene buitenlandsche fabriek terreinen voor een dergelijk bedrijf aan de Beneden-Maas zoeken, doch de mogelijkheid blijft bestaan dat bijv. eene der groote Duitsche combinaties tot zulk een stap overgaat, al ware het met geen ander doel dan om hare positie buiten het knellend keurslijf van het Syndicaat te versterken, zelfs al zoude hiermede eene opoffering in geld gepaard gaan. Ik moet dan ook voor mijn antwoord de vraag als volgt preciseeren: „Is naar uw meening een „selfsupporting" hoogovenbedrijf in Nederland mogelijk", en buitendien aan mijn antwoord het voorbehoud toevoegen „onder de bestaande tariefwetgeving".

De vraag aldus toegelicht, moet ik ontkennend beantwoorden. Zichier waarom.

Men moet voorop stellen, dat in het algemeen de verwerking van ijzerertsen daár plaats vindt, waar deze ertsen in de onmiddellijke nabijheid van kolen voorkomen. Wèl vindt ook dan voor de hoogovens aanvoer van andere ijzerertsen, dikwijls uit verre, landen plaats, doch dit vindt zijne verklaring in de vele chemische vormen, in welke het ijzer aan de zuurstof gebonden in de natuur voorkomt in tegenstelling met de eenvormigheid der steenkool.

Deze omstandigheid brengt met zich, dat, ter bereiking van het hoogste rendement, menging van verschillende ertsen noodig wordt en de technici juist van dit vermengen bijzondere studie maken.

Van welke beteekenis de inheemsche ertsen voor de industrie zijn, moge uit de volgende cijfers blijken:

Duitschland:

Verwerkte ijzerertsen in 1910: 30 millioen tons.

Invoer van ijzerertsen in 1910: 10 millioen tons.

Hierbij is nog in het oog te houden, dat een groot percentage van deze 10 millioen tons uit Frankrijk over de landgrens werd ingevoerd met bestemming voor de nabij gelegen Luxemburgsche hoogovens. In dit verband zijn deze ingevoerde ertsen eigenlijk als inheemsche te beschouwen.

Engeland:

Hier werden in 1910, bij eene verwerking van ongeveer 21 millioen tons, 7 millioen tons ingevoerd.

Ziet men nu aan den anderen kant, dat in de beide voornaamste landen van uitvoer van ijzererts — Zweden en Spanje — waar echter de steenkool niet in eenige noemenswaardige hoeveelheid wordt geproduceerd, de ijzerproductie relatief klein is, dan vindt onze premisse — ijzerindustrie daár waar èn erts èn steenkool in onmiddellijke nabijheid voorkomen — verdere bevestiging.

Zweden:

Productie van ijzererts in 1910 ongeveer vijf millioen tons; in het land zelf verwerkt ongeveer 700.000 tons (14 pct.).

Spanje:

Productie van ijzererts in 1910 ongeveer negen millioen tons; in het land zelf verwerkt ongeveer 850.000 tons (9.4 pct.).

Ook de omstandigheid dat b.v. in Duitschland het hoogovenbedrijf niet over het tolgebied is verspreid, doch sterk saamgedrongen in drie centra van erts en kolen — Rijnland, Luxemburg en Silezië — is hiermede in overeenstemming.

In ons vaderland ontbreekt dit samengaan van ijzererts en kolen en is buitendien de geographische ligging der steenkolenbedden, nog afgezien van hare kwaliteit, niet gunstig voor een bedrijf, dat zijne ertsen over zee zou moeten betrekken en om deze reden, alsmede met het oog op noodzakelijken export, alleen aan een ouzer zeewegen zoude kunnen worden uitgeoefend. En zelfs al ware het transport der Limburgsche kolen naar onze zeehavens goedkooper dan thans te bewerkstelligen, zoo schijnt het nog twijfelachtig of deze dien weg zouden nemen. Want oostwaarts ontmoet de Limburgsche steenkool hare Duitsche zuster op de basis van den binnenlandschen Duitschen marktprijs en ik behoef U wel niet te zeggen, dat deze heel wat hooger is dan de prijs, die voor diezelfde Duitsche kolen in het buitenland, in casu Nederland, gevraagd wordt.

Wanneer ik steeds van steenkool spreek, dan vergeet ik niet, dat voor de reductie der ertsen in den hoogoven de koolstof in den vorm van cokes wordt toegevoerd. Naar alle waarschijnlijkheid zouden bij een nieuw hoogovenbedrijf ook cokesovens worden ingericht, en in ieder geval geldt het hierboven voor de steenkool aangevoerde nog sterker voor de cokes, deze zoo zeer begeerde industrieele brandstof. Nu zoude gewezen kunnen worden op het bestaan van hoogovens aan de kust van Noord-Duitschland, Emden—Bremen—Lübeck—Stettin, die alle zoowel hunne ertsen als hunne brandstof uit het buitenland of ten minste van ver af moeten betrekken. Voor deze ondernemingen komen echter bijzondere factoren in het spel.

In de eerste plaats liggen zij alle binnen het Duitsche tolgebied en kunnen zij dus mededingen op een door de inheemsche industrie gemonopoliseerde markt met prijzen, ver boven die der wereldmarkt. En tegenover hunne binnenlandsche concurrenten hebben zij ten opzichte van een uitgestrekt „Hinterland" — tot Hannover en Magdeburg toe — een belangrijken voorsprong in transportkosten. Dit klemt vooral voor Stettin — om zoo te zeggen — de haven van Berlijn.

Toch hebben tot nu toe Emden en Bremen nog niet anders dan met verlies gewerkt, hebben zelfs de Emdener hoogovens een zekeren tijd stil gelegen, hoewel zij geographisch dichter dan eenig concurrent bij de Zweedsche ertsmijnen gelegen zijn. De Lübecker hoogovens konden hunne onkosten dekken, doch tot betaling van eenig dividend kwam het evenmin.

De politiek dezer fabrieken is in de eerste plaats erop gericht, opgenomen te worden in het Duitsche syndicaat. Dit syndicaat heeft hunne concurrentie op de gemonopoliseerde binnenlandsche markt te vreezen en verkiest in den regel financieele offers boven stoornis in het kunstig samenstel der gesyndiceerde nijverheid.

Een voorbeeld eener dusdanige politiek bieden juist de Stettiner hoogovens. Deze behooren aan den Silezischen magnaat, prins Henckel-Donnersmarck, een man van buitengewone geld- en arbeidskracht, die, toen het syndicaat hem ten opzichte van zijn bedrijf niet genoeg ter wille was, den strijd naar het kamp van den vijand overbracht door aankoop der Niederrheinische Hütte, wier hoogovens te Duisburg dus midden in het monopoliseerende industriecentrum zijn gelegen.

Er moet echter nog met andere factoren worden gerekend. Het zuivere hoogovenbedrijf zonder meer behoort, in het algemeen gesproken, reeds tot het verleden en houdt nog alleen daar stand, waar bijzondere omstandigheden, zooals sterke en locale vraag naar gietijzer van eene bijzondere hoedanigheid, medewerken. Men leest op het gebied der staalindustrie vooral in Duitschland de laatste jaren van

niets anders dan van combinatie van verschillende elkander aanvullende bedrijven, zoodat, vanaf de steenkolenmijn en het ertsveld tot aan de fabricage van geheele spoorweg-bruggen, alles in ééne hand ligt.

Ongetwijfeld werkt het beschermend stelsel in Duitschland en Amerika, zooals overal elders, het opslokken der kleinen door de grooten sterk in de hand, doch het valt niet te ontkennen, dat, naast deze kunstmatige, ook zeer natuurlijke oorzaken voor deze samensmelting van bedrijven bestaan.

In de allereerste plaats is in dit verband aan de met reuzenschreden voortschrijdende technische wetenschap te denken. Bijna alles wat vroeger als waardeloos werd beschouwd, wordt thans nog op de een of andere wijze benut. Zoo o.a. ook de slakken. Maar niet het minst de bij de reductie der ertsen in de hoogovens vrijkomende warmte. Was deze vroeger eerder een lastpost van het bedrijf, thans worden de vrijkomende gassen met hunne hooge temperatuur op allerlei wijzen benut, hetzij direct, hetzij eerst omgezet in electrische kracht, en dit zoowel in het eigen bedrijf als in tal van bijbedrijven. Een gevolg hiervan is, dat bij vele groote fabrieken het ruw-ijzer als zoodanig bijna niet meer wordt afgeleverd, doch om zoo te zeggen reeds in „status nascendi" verder wordt verwerkt.

Op deze wijze worden productie- en vervoerkosten tot een minimum gebracht. Het spreekt van zelf, dat dergelijke groote bedrijven in het midden van een sterk ontwikkelde algemeene industrie, die voortdurend afnemer op groote schaal van hare fabrikaten in allerlei vorm is, een grooten bijna niet meer in te halen voorsprong heeft op nieuw op te richten hoogovens, die, los van alle verband met de overige industrie, hun product in den primitieven vorm van gietijzer zouden moeten verkoopen.

Wanneer men bedenkt dat de consumptie van gietijzer in Nederland in 1910 ongeveer 80.000 tons bedroeg, en een moderne hoogoven op eene productie van minstens 250 tons zoo niet 400 of zelfs 500 tons per etmaal moet zijn ingericht, wil het bedrijf economisch worden uitgeoefend, dan zoude dus, om aan een enkelen hoogoven levensvatbaarheid te geven, alle uitvoer van buiten moeten ophouden. En dit met het resultaat, dat een hoogoven nauwelijks zijn geheele productie zoude kunnen afzetten, terwijl een hoofdvoorwaarde voor economisch werken — voortgezet gespannen bedrijf, met zoo weinig mogelijk afwijking van den eenmaal aangenomen standaard — niet zoude zijn te vervullen. Want de consumptie kan kwantitatief van kwartaal tot kwartaal sterk schommelen en zoude zich kwalitatief niet met één soort gietijzer kunnen tevreden stellen.

Al ware dus al door sterke protectionistische maatregelen de binnenlandsche consumptie ten nadeele zoo niet ten verderve van onze gieterijen en de van deze afhankelijke bedrijven voor een groot gedeelte voor den inheemschen hoogoven te winnen, dan zoude deze consumptie toch niet voor het bedrijf voldoende zijn. Export ware dus noodzakelijk. En al moge men nu al hier te lande tot zoogenaamde bescherming der nationale nijverheid overgaan, het zoude mij verwonderen, indien men den moed had dit averechtsche stelsel ook nog in den vorm van het geven van export-premies toe te passen. En zonder een zoodanige export-premie blijft de concurrentie met het buitenland en voornamelijk met Duitschland op de wereldmarkt een zeer gevaarlijke onderneming. Want juist in de staalindustrie met haar nooit rustende enorme productie is het „dumpen" met grootere of kleinere tusschenpauzen systeem geworden.

Groote hoeveelheden worden tegen elken prijs op de wereldmarkt geworpen met geen ander doel dan om de opgeschroefde binnenlandsche prijzen „à tort et à travers" te kunnen handhaven."

Als postcriptum voegde de schrijver aan zijn brief nog toe: „De groote door niemand betwiste vlucht, welke de nijverheid bij onze oostelijke naburen genomen heeft, hangt ten nauwste samen met de „Verwertung" der enorme ertsvelden, die, vroeger tamelijk waardeloos, door de uitvinding en toepassing van het Thomasproces eene natuurlijke basis voor eene zelfstandige ijzerindustrie vormden en, door hunne wisselwerking op de tegelijkertijd aanwezige kolenvelden, hun bevruchtenden invloed dubbel deden gelden.

IJzerproductie in Duitschland in 1870 1.391.124 tons, in 1910 14.793.325 tons; steenkolenproductie in Duitschland in 1870 26.398.000 tons, in 1910 152.827.777 tons.

Het samenvallen van dit evenement op economisch gebied met de invoering van het beschermend stelsel, — aldus eindigt de bedoelde schrijver — heeft m.i. het laatste niet veeren doen pronken van het eerste afkomstig.

— — — — — — — — —

Tot zoover de brief. Nu ook de staat aan het bedrijf gaat deelnemen, achtten wij het niet ondienstig aan dit oordeel van 1911 te herinneren.

BOUW- EN WONINGTOEZICHT TE 's-GRAVENHAGE.

Aan het verslag betreffende het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht over 1916 is het volgende ontleend:

Een sterke toeneming, zoowel van het aantal verleende bouwvergunningen als van het aantal voltooide perceelen vertoont zich tot het jaar 1914. Op den zeer belangrijken omvang van het bouwbedrijf, die van zekeren bloei getuigt, volgt een aanmerkelijke teruggang, die onmiskenbaar aan de medio 1914 ingetreden abnormale verhoudingen is toe te schrijven.

Waar toch 1913 de zeer belangrijke aantallen aanwijst van 1313 en 1352 voor perceelen, waarvoor vergunning is verleend en voor de in dat jaar voltooide perceelen van nieuw-, ver- en bijbouw, terwijl de gekapitaliseerde huren van woningen tot f 1000 huur per jaar een cijfer aanwijst van f 9.139.900, vertoont 1914, dat slechts over een half jaar den invloed van den oorlog ondervond, een teruggang tot 1300 resp. 1222, terwijl het totaal van de gekapitaliseerde huren (van woningen tot f 1000 huur per jaar) terugliep tot f 8.223.000. Nog sterker vertoont zich de invloed van den oorlogstoestand door de overeenkomstige cijfers van 1915.

Terwijl de aantallen van de verleende bouwvergunningen en van de voltooide perceelen daalden tot 1086, resp. tot 726, wijst het totaal der gekapitaliseerde huren een bedrag aan van f 3.907.500. Gelukkig blijken deze in vergelijking met voorgaande jaren lage cijfers het keerpunt in het beloop te vormen.

De gegevens toch van 1916 wijzen een aanmerkelijke verbetering aan. Het gekapitaliseerde huurbedrag van woningen tot f 1000 huur per jaar stijgt tot f 6.973.000 en wijst in vergelijking met het bloeijaar voor woningbouw 1913 het betrekkelijk kleine verschil aan van f 2.166.900. Daaruit blijkt, dat de invloed van de crisis allengs vermindert. Uit vergelijking van de bouwbedrijvigheid te 's-Gravenhage met die in Amsterdam en Rotterdam kan worden geconcludeerd, dat de invloed van de crisis hier ter stede in het algemeen belangrijk geringer is dan in de genoemde steden.

B. en W. hebben uitgevaardigd op grond van art. 14/16 der Woningwet, en van de bepalingen der bouw- en woningverordening 41 aanschrijvingen. Het aantal officieuse aanschrijvingen van gelijke strekking bedroeg 67.

Onbewoonbaarverklaring kwam éénmaal voor, terwijl een onbewoonbaarverklaring van een belangrijk woningcomplex werd opgeschort in verband met inmiddels gerijpte plannen tot algeheele verbouwing van de betrokken woningen.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

De bevindingen van de gemeente-geneesheeren ten aanzien van woningtoestanden worden regelmatig door den directeur van den Gem. Geneeskundigen Dienst aan den directeur van het Bouw- en Woningtoezicht medegedeeld. Zij geven daardoor aanleiding tot een technisch-hygiënisch onderzoek, waarbij de gelegenheid geboden wordt, hetzij langs den weg van overlegpleging, hetzij door het indienen van een voorstel aan B. en W. tot aanschrijving tot het aanbrengen van verbeteringen te geraken tot opheffing van de geconstateerde misstanden.

De hier bedoelde samenwerking is van groot gewicht te achten, omdat daardoor dikwijls de samenhang van ziekteverschijnselen met woning-gebreken kan worden geconstateerd, die veelal wel intuïtief gevoeld, maar zonder medewerking van medische zijde, niet voldoende geconstateerd kan worden.

De Belgische woningen. De drang der tijdsomstandigheden heeft er toe geleid om in afwijking van den tot dusver gevolgden regel, vergunning te verleenen voor den bouw van 68 (voor 37 van deze woningen werd in 1917 vergunning verleend) tijdelijke woningen, die van hout zijn samengesteld.

Behalve voor het genoemde aantal woningen, werd ook vergunning verlangd voor een tijdelijk houten kerkgebouw, voor een school en voor een kinderhospitaal.

Opruiming van oude riolen binnen bouwblokken. Vóór het totstandkomen van een systematische stadsrioleering en vóór dat bij verordening de aansluiting van nieuwe perceelen aan een gemeente-rioleering verplicht werd gesteld, geschiedde de afvoer van afvalstoffen uit gebouwen op een wijze, die vooral binnen oude bouwblokken, inderdaad hoogst bedenkelijke toestanden hebben doen ontstaan, waardoor ernstig gevaar voor de gezondheid van de bewoners veroorzaakt werd.

Hierin werd geleidelijk verbetering gebracht. Onder meer werden buiten gebruik gesteld: een in de 18e eeuw gemaakte groote rioolleiding achter de perceelen van het Noordeinde Z.W.zijde, tusschen het Kon. Paleis en den Hoogewal, die in verbinding stond met het Koninklijk Paleis en voor de loozing, waarop oude consentbrieven toestemming verleenden.

Voorts werd gedurende eenige jaren voorbereid en in 1916 voltooid de opheffing van een oud riool, blijkbaar polderriool, achter de huizen aan de Z.W.zijde van de Willemstraat.

Ook werd in 1916 voltooid de opheffing van perceellloozingen op een in de tuinen liggend zeer oud riool in het bouwblok, gevormd door de Mauritskade, de Amaliastraat, de Oranjestraat en de Parkstraat.

(Slot volgt.)

Vacante Betrekkingen.

— Onderbazen (Uitvoerders) voor straten, wegen, rioleering, enz. bij de Gemeentewerken te Vlaardingen. Salaris f 25 per week. Sollicitaties bij den Directeur der Gemeentewerken, Markt 47, Vlaardingen. (1)

— Directeur, technisch ontwikkeld, voor Industrieele Onderneming op het gebied van Bouwmaterialen, bij voorkeur jong ingenieur. Goed salaris, vooruitzichten en winstaandeel. Uitvoerige brieven No. 60401 Bureau Nieuwe Rott. Courant. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, te Amsterdam, voor spoedige indienststreding. Volledige brieven onder lett. G 24 Alg. Adv. Bur. Rouma & Co., Heerengracht 226, Amsterdam. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, eerste kracht, hoog salaris. Brieven lett. X, Advertentiebureau P. Keuzenkamp, Rotterdam, Oostzeedijk 23ta. (1)

Gemengd Nieuws.

BUITENLAND.

Het oudste bouwwerk van Riga is de Dom- of Mariakerk, een driescheepig baksteenen gebouw in overgangsstijl, met een vierhoekigen toren. In 1201 werd door bisschop Albert I van Appelderen met den bouw van Riga begonnen en reeds in 1211 werd een begin gemaakt met den bouw van een dom en een domklooster. In 1226 was men zoover gevorderd, dat een pauselijk legaat een synode kon houden. In 1547 werd de dom door een geweldigen brand verwoest. De tegenwoordige basiliek dateert uit de 16e eeuw. Het in 1884 geplantste orgel is met zijn 124 registers een van de grootste der wereld.

Een andere oude kerk is de St. Jacobikerk, die in 1226 voor de eerste maal in een oorkonde wordt genoemd.

Aan de beste dagen van den Hanzetijd herinnert het »Zwarte Hoofdenhuis«. De vereeniging der zwarte hoofden, »de selscap der schwarten hovede«, was n.l. de vereeniging van de rijke ongehuwde koopmanszoons van Riga, een vereeniging, die weldra van groote politieke beteekenis werd. Over den oorsprong van den naam loopen de meeningen uiteen. Volgens sommigen noemden de leden zich zwarthoofden naar hun beschermheilige, den heiligen Mauritius, die vroeger algemeen als Moor werd voorgesteld. Andere meenen, dat de naam beteekent de zwarte hoofden der jongeren in tegenstelling met de grijze hoofden der oudere getrouwde gildebroeders. De vereeniging bestaat nog tegenwoordig te Riga.

Niet minder belangrijk om het historisch verleden van Riga is het huis van de Groote Gilde, dat dateert uit het begin van de 14e eeuw. In de groote zaal van dat huis, mooi versierd met een geschilderde fries van stadswapens, hadden de vergaderingen van het koopmansgilde plaats.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

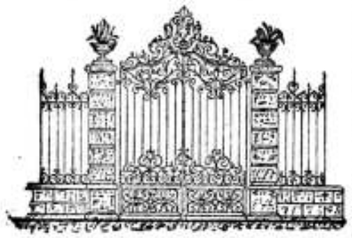
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een praehtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies,
Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wenteltrappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CRANE C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 17 NOVEMBER 1917. No. 46

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Opən briif van Jan van Lekkərkerk aan Piit van Divər.

Lekkərkerk, Oktobər 1917.

Waardə Piit,

Sgreef ik dusver zo nu en dan ən »briif« aan jə, *tans* lust ət mə ən »opən briif« aan jə tə rigtən.

Ik dù zulks om onzə korrespondenti nog meer gəwigt bytəzettən en ər ən ligt op tə latən vallən zó fel, dat ət publiik wel *mùt* ziin en daarby *tnziin* hù vərkeerd ət is geen notifi tə nemən van də grotə gəbèrtənis: »ons diirbaar vadərland ən niwə sgrijftaal vərstrekt door ən bókundəgə!«

Gəloof mə Piit, ik ken mən medəbókundəgən in ət land op ən prik en ben ər zekər van dat zij ər fiir op gaan, dat een der hunnən op ən terryn, ver bəzydən ət bôterryn, iits tot stand weet tə brengən, waarvan də naneef zal gəwagən als wy van ət slingəruurwerk ən ət haringkakən! ət purə, ət bəredəneerdə wil tog altyd ingang vindən en zó ət zó misgəziin zyn, dat ən niiw sisteem van »sgryvən naar ət sprekən« gùdkéring zó mogən vərwervən in ət oog der velə ontwikkəldə vakcollegaas?

Daar heb jə ər by, di met oratoriis talent ən heel ádiitorium tot sgryəns tù bəwegən wat tə gaan vùlen voor ət bredə muurveld, voor də sobərə daklyn, voor də beeld hókunst der primitivən, voor ət siilhùet der gevəlbəkroningən, voor də gəvùgd gəmetsəldə wandən in ət interiér der húzən en dit alləs in bùkvorm dùn versgynən, tot hyl hunnər medəmensən natuurlək, en daar tekst bylevərən, zó in ət gəwaad van ət »hogərə der dingən«, dat wə ər hiir op Lekkərkerk van dúzələn. Weer andərən zijn zo lettərkundəg aangəlegd, dat zə sgrijvən in də krant van də dag en doodgəwoon opgaan in də falanks der persmensən; welnu zó ən bókundəgə, al woont i nu ook tə Lekkərkerk, niit ət regt -- wat zeg ik? — neen, də *pliit* hebbən zən natuurgənoot tə dún delən in ətgeen də studi *hem* opənbaardə? En, Piit, jy, di zo van naby bəkend zyt met lettərkundəgən, zó jy ook niit van mening wezən, dat ən gəsgept papiirtje, ən breed margo, ət bladzynummər ondəraan en ət niiwst-elsəviirtjə myn sgryfwys ən »slip-on« zôden omhangən, zó sjiik, dat ət də gùgəmeentə van stondə aan ovərdondərt??

Sinds ik bij St. Maartən di stokvis . . . . . og, wat lètər ik, . . . by Stokvis di St. Maartən gəziin heb, zittənd (niit ik maar Hy) op ən paard (niit Hy maar 't paard) met ən kop en ən nek op də helft der groottə van ət ovərəgə, en daarby konstateer hù dát in də smaak sgynt tə vallən . . . sinds dát ogənblik durf ik a l l ə s. Ik spreek nu nog niit eens van omgəvóən ojəvaars en lettəropsgriftən út də Fröbəlsgool zoals ik onlangs zag aan ət hùkhús van də Prinsəstraat . . . . en də R a a d h ú s s t r a a t tə 's Gravənhagə, evənmin van ət sgaakspel dat op də tinnən van dat gəbó staat opgəsteld of van də winkəlvenstərbogən ərvan di by də riolering sgynən gəboortə tə nemən

Zolang dezə en andərə opənbaringən onaangəvogtən kunnən gəsgidən ondər ət oog van ən publiik, dat letargiis sgyat ingədut, Piit, zal ik mən geestəskind, m y n sgryfwyze lancerən om dat publiik wakkər tə krygən en ət ən klarə kop tə dún bəhódən. Wy, hiir op Lekkərkerk en voorzekər jəlú ook tə Divər, wy zyn als bùtənmensən veel ontvankəlakər voor ət natuurlək, ət gəwoon-warə; vindt jə ook niit?

Somməgə bútənlandərs hebbən dat met ons gəmeen om zo nugtər-weg ən heel complex gəbôən tə durvən bəkykən en tə durvən bekritizerən met də ongəreptheyd van ən »enfant terrible« zô ik byna zeggən, of hù zô dâárovər ən Apəldoorns arsjitekt misgiin wel denkən?

Ɜt kan hês geen kwaad Piit, dat wə zo nu en dan ens onzə mening útən en al hebbən zə my hiir al gəwaarsguud, dat ik nog ənsz lelek op mən kop zal krygən en »onvərhûds« zal wordən aangəvallən, dat kan mə niks bommən .... ik loop met ən boksbêgəl in mən zak .... als ət ər op áánkomt.

Jə mùt tegənwoordəg niit op jə mondjə zyn gəvallən en als jə gəlyk vərmeent tə hebbən bəhoorlyk durvən optredən .... Maar ik dwaal âf ....

Terzakə Piit! Wat ik jə nog wô vragən is. waarom jə in ən briif aan dən rədaktêr van də Opmerkər my en myn stelsel zo niit áánvalt, dan tog bəspreekt op ən maniir, dî ik van jô tegenovər my niit vərwacht zô hebbən. Kyk əns Piit .... wy mùtən ondərling niit gaan harrəwarrən .... begryp jə wel? Ons saməngaan is ons gəwin. Als wy samən wat »hebbən« latən wə dat dan ondərling atdún .... »binnən də murən« om bôwkundəg tə sprekən.

Ik heb mə di zaak zó aangətrokkən, dat ik ən vers »à la Speenhoft« aan jê klaar had en jə dit niit wil onthôdən, jô niit en ət publiik niit!

Wyzə: **Briif van ən mùdər aan haar zoon.**

Myn waardə Piit, ik dù jə evən wetən,
Dat mə ət hart van smart werd opgəretən,
Tùn ik daar las jô woordən in dat blad,:
Dat *jô* bəgrip *myn* spelling nog niit vat!

Hù is ət mogələk, dat jə dát kunt zeggən?
'k Dagt met mən spelling erə in tə leggən,
Hù kan nu *jy* jùst *my* zo mis verstaan . . .
Ik dagt: »Ɜt niwə trekt tog altyd aan . . .

Ziə om jə heen! . . . Wat is ət helə levən,
Wordt iits »moderns« niit gaarnə plaats gəgevən?
In 't bòvak val jə van et »niwe« om,
En *jy* pakt *my* aan . . . »Dat is tog te dom.«

Bəhoort myn werk soms tot də utopiən?
Welnu . . . daarvoor valt *men* tog op de kniən . . .
Ɜn utopi in 't arsjitektənvak,
Dât nùmt men lan geen lari en geen lak!

Jə hûft myn werk niit blindəlings tə pryzən . . .
. . . Ik kon jə op »ət originelə« wijzən;
Maar Piit, daar is 't niit, waar ət hondjə hinkt,
En bovəndiin, Piit, . . . ygən lof di stinkt! . . .

Maar *wat* mən bùzem rùrənd breed doet zwellən,
Ik wil ət jô »sùb rosa« wel vərtellən . . .:
»Dat *men* nog aandagt aan myn arbyd sgenkt,
»*Dat* is də hand, di my »naar hogər« wenkt!«

Nu kun jə, Piit, in Divər út-bazúnən
»Jan krygt ən standbeeld, liifst ən puur ardúnen«
»En dat men zett' op 't kostbaar monument:
»Zooals zən taal zo is də helə vent!«

Nu, waardə Piit, nu mût ik van jə sgyden,
En met də drihûk weer mijn *tyd* gaan *bydm*,
Blyv' onzə vriindsgap zondər paal of perk . . .!
En wees gəgrût door

JAN VAN LEKKƎRKERK.

Prijsvragen.

PROGRAMMA VAN DE OPENBARE PRIJSVRAAG TOT VERFRAAIING VAN HET STATIONSPLEIN TE LEEUWARDEN.

Art. 1. De Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer te Leeuwarden schrijft een openbare prijsvraag uit voor het maken van een ontwerp tot verfraaiing van het Stationsplein te Leeuwarden; naar de Oost- en West. zijde zijn als grenzen van het plein te beschouwen de op bijgaande teekening zwaar getrokken zwarte lijnen.

De mededinging aan de prijsvraag staat open voor alle Nederlanders.

Het ontwerp moet o.m.. omvatten een pleinafsluiting, hetzij door plantsoen of op andere wijze, waardoor met name de tot het spoor behoorende gebouwen en emplacementen zooveel mogelijk aan het oog worden onttrokken. Vrijstaand op het plein of als muur-fontein in verband met de plein. afsluiting moet een fontein worden ontworpen.

Hetgeen zich thans op het Stationsplein bevindt. met uitzondering van de tramrails, kan worden verplaatst. Rekening dient gehouden met eene behoorlijke verlichting met kunstlicht.

De aard der gekozen bouw- en beplantingsmaterialen moet uit de teekening duidelijk blijken.

De bouw- en aanlegkosten mogen in hun geheel de som van vijftien duizend gulden (f 15.000.—) niet overschrijden, daaronder begrepen de kosten van het maken der fontein. De kosten van plantsoen en wegen en van aansluiting der fontein aan de waterleiding zijn onder de f 15.000 niet begrepen.

Art. 2. De inzendingen moeten omvatten:

a. den plattegrond van het geheele terrein, omvattende het Stationsplein, met aanduiding van den aanleg der beplanting en van de plaats der fontein op schaal 1 à 500;

b. de teekeningen, aangevende het ontwerp voor fontein op schaal 1 à 20, desverkiezende toegelicht door een maquette (schets);

c. eene teekening op schaal 1 à 200 van een gedeelte van het algemeene plan, waarop de beplantingen nader zijn uitgewerkt;

d. eene beknopte memorie van toelichting;

e. eene globale raming van kosten, waarbij het honorarium van den ontwerper niet in de begrooting is opgenomen.

Een perspectivisch overzicht kan ter verduidelijking worden toegevoegd, doch wordt niet vereischt.

De teekeningen, waarvan de behandeling wordt vrijgelaten, mogen niet worden gerold.

Art. 3. Als eerste prijs wordt uitgeloofd een bedrag van f 500.—; als tweede prijs f 250.—; als derde prijs f 100.—.

De Jury heeft bij niet volledige bekroning het recht de prijzen te verdeelen onder de ontwerpen, welke huns inziens daarvoor in aanmerking komen.

Art. 4. De ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht vóór den 1en Februari 1918 bij den Voorzitter der Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenvekeer, R. Buisman, Willemskade Leeuwarden, en geadresseerd aan de Jury.

Verder moeten zij vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt.

Op de buitenzijde dezer enveloppe moet een correspondentieadres vermeld staan en een motto dat ook voorkomt op elk der teekeningen en stukken bij de inzending behoorende.

Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan „Prijsvraag Vreemdelingenverkeer".

De ontwerpen moeten anoniem zijn, terwijl het schrift op de teekeningen en bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie niet het handschrift van den ontwerper mag zijn.

Art. 5. Anoniem gestelde vragen kunnen tot 15 December 1917 aan den Secretaris der Jury, den heer L. N. Holsboer, Zuiderplein 107 Leeuwarden, gezonden worden.

De gestelde vragen met de antwoorden zullen in de bouwkundige bladen bekend gemaakt worden; uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma.

Art. 6. Inzendingen, die niet voldoen aan de bepalingen van dit programma, of die waarvan de ontwerper voor de uitspraak der Jury zijn naam op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking en worden ter zijde gelegd.

Art. 7. Het eerstbekroonde ontwerp wordt na overdracht van den uitgeloofden prijs het eigendom van de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer. De overige ontwerpen blijven het eigendom van de vervaardigers, welke echter verzocht worden in de in Art. 4 bedoelde enveloppe een schrijven in te sluiten, waarbij zij al of niet aan de Vereeniging het recht geven tot publicatie of reproductie hunner inzendingen over te gaan.

Het ligt in de bedoeling de uitvoering aan den eerstbekroonde op te dragen, althans indien diens bekroning volledig is.

Art. 8. De inzendingen worden van den dag af dat zij inkomen tot aan den dag waarop zij worden teruggezonden, verzekerd tegen alle schade voor een bedrag dat gelijk is aan den uitgeloofden eersten prijs.

Alleen voor schade tijdens het vervoer naar en van Leeuwarden, neemt de prijsvraaguitschrijfster geen risico op zich.

Art. 9. De uitspraak der jury zal vóór 1 Maart 1918 plaats hebben en door een gemotiveerd rapport toegelicht zijn.

Gedurende drie maanden na openbaarmaking van de uitspraak der jury zullen alle inzendingen, voor zoover de inzenders daarvoor hunne toestemming geven, beschikbaar blijven om tentoongesteld te worden. Daarna zullen inzendingen, die voor publicatie niet in aanmerking komen, vrachtvrij aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

Art. 10. Op deze prijsvraag zijn de algemeene regelen van nationale bouwkundige prijsvragen 1914 van toepassing.

Art. 11. De jury bestaat uit de H.H. Mr. J. A. N. Patijn, Voorzitter, Dr. H. P. Berlage, Architect, Prof. H. Evers, Architect, L. N. Holsboer, Directeur der Gemeentewerken, D. F. Tersteeg, Tuinarchitect.

Leeuwarden, November 1917.

Namens het Bestuur der Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer,
R. BUISMAN, Voorzitter.
C. H. VAN DUIJSEN, Secretaris.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 45. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De herbouw in de overstroomde streken van Noord-Holland, met afbeeldingen.

Ingezonden. Replieken van de heeren C. J. de Haas en D. J. Heusinkveld aan den hr. J. J. Gort Jr., met naschrift der Redactie.

Programma van de openbare prijsvraag tot verfraaiing van het Stationsplein te Leeuwarden.

DE BOUWWERELD No. 45. De volkshuisvesting te Amsterdam.

Een 15de-eeuwsch bouwheer.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

DE INGENIEUR No. 45. Het wetsontwerp betreffende Waterschappen in Nederlandsch-Indië, door ir. A. Groothoff.

Openbare werken in China, door ir. O. C. A. van Lidth de Jeude, met een overzichtskaart.

Oppervlakkige indrukken uit Amerika, door ir. W. F. Pot.

TECHNISCH WEEKBLAD (Ir. v. T.) No. 45. Een benoeming. — Consequentie bij openbare lichamen. — Mededeelingen van het bestuur. — Commissie M.T.O. — Aanh. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Positie technisch personeel van Kolonie. — Ingezonden.

DE AANNEMER No. 45. Buitengewone Algemeene Vergadering, te houden 20 November 1917, te Amsterdam. Agenda, enz.

Middelbare Technische School voor de bouwkunde te Utrecht.

De nieuwe directeur der M. T. S.

Rapport der Staatscommissie inzake de Risico-overdracht, II.

Afdeelingsverslagen. Rotterdam, 2 November 1917.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen, te Amsterdam, bevat in No. 3, November 1917:

Verhardiug van hydraulische mortelstoffen, door ir. E. Jacobs. — Een nieuwe uitvoeringswijze van gewapend beton schepen. — De bouw van gewapend beton schepen in de Skandinavische landen. — Betonpalen. — Gedachtenwisseling, door v. d. K. — Boekbespreking. — Aangevraagd octrooi. — Literatuur overzicht. — Tweede Nederlandsche Jaarbeurs. — Nederlandsch-Fransche handel. — Mededeelingen van den Betonsterbond (buiten verantwoordelijkheid der redactie).

DE PRACTIJK VAN HET ELECTRO-TECHNISCH EN WERKTUIGKUNDIG TEEKENEN, samengesteld onder leiding van E. J. Rothuizen en F. Wind. Dir. Polyt. Bureau »Nederland« Arnhem. N. V. Uitgevers-Maatschappij voorh. Van Mantgem & de Does, Amsterdam.

Het boekje, dezer dagen onder bovenstaanden titel verschenen, beoogt niet een volledige handleiding voor het Electrotechnisch en Werktuigkundig teekenen te zijn, doch is hoofdzakelijk samengesteld ten gebruike van minder en meer gevorderde leerlingen, die er vele wenken in zullen vinden, die zij zich ten nutte kunnen maken. Die wenken zijn in ruime mate door duidelijke figuren toegelicht. Uit het voorwoord vernemen wij, dat de eigenlijke samensteller van het werkje is de heer R. Swierstra, met welwillende medewerking van de ingenieurs C. J. Oosterhuis en L. F. H. Muijderman.

Wij meenen dus wel te mogen vertrouwen, dat de verschillende opgaven betreffende normale teekens, maten, materiaalaanduiding, enz. juist en up to date zijn.

Het boekje ziet er netjes uit, zoodat men dat van dezen uitgever gewend is.

Varia.

BOUW- EN WONINGTOEZICHT TE 's-GRAVENHAGE.

S101.

Een opruiming van groote uitgestrektheid, na eenige jaren van voorbereiding en partieele uitvoering, in 1916 voltooid, is die van de zoogenaamde Beek. Deze watergang is voor deze gemeente van historische beteekenis. Deze Beek, uit de duinen haren oorsprong nemende en langs den Scheveningschen weg vlietende en voorbij de huizen in 't Noordeinde en van de Hoogstraat en 't Achterom en waarmede de Boschbeek in de Hofsingelgracht uitmondt, ontlastte zich in 't Spui en zoo kon zij het water van Vijver en Hofsingel geregeld verversch en.

De oude grafelijke bewoners van het Binnenhof hadden met het oog op die functie haar loop geregulariseerd.

Men heeft echter de beteekenis en het belang dier functie

vrijwel uit het oog verliezende, in later tijd den vrijen loop der Beek, die gelegenheid tot schoonhouden gaf, prijs gegeven, en aan de bewoners der aan de Beek grenzende perceelen verlof verleend deze te overbouwen.

Bij voortduring werden klachten over de Beek geuit, zoowel voortvloeiende uit gestoorde loozing als uit ernstigen hinder, die door opstijgende dampen en door ratten, die bij troepen in het Beekgewelf huisden, werd veroorzaakt. De noodzakelijkheid ook uit hygiënisch oogpunt van opruiming van dit Beek-riool stond daardoor vast.

Een gereede aanleiding om met de opruiming aan te vangen was de nieuwbouw van een perceel aan het Achterom in Januari 1911, waaronder zich een overkluisd gedeelte der Beek bevond, dat bij de amotie van het pand bloot kwam te liggen en in zeer vergevorderden staat van verval bleek te verkeeren. De Beek bleek een afzichtelijke vuilverzameling. Door het leggen van een nieuw riool in het Achterom werd de aansluiting van de aan deze straat staande panden op het gemeentelijk rioolnet bereikbaar.

Vervolgens gaf de bouw van Maison de Bonneterie een krachtigen stoot tot de opruiming, omdat de aanwezigheid van de Beek in het voor dit magazijn bestemd terrein, tot hinderlijke complicaties leidde.

Daar de opruiming uiteraard slechts langzaam kon geschieden, omdat iedere nieuwe aansluiting op het gemeenteriool niet alleen tijd voor overlegpleging vorderde, maar tevens eenigen tijd voor de noodige wijziging binnenshuis, moest hier en daar tot eene tijdelijke voorziening in de aansluiting van het nog niet opgeruimde gedeelte worden overgegaan.

De opruiming geschiedde, nadat de loozingen op het gemeenteriool waren overgebracht, door den dienst der Gemeentewerken, door de ruimte onder het Beek-gewelf, na voorafgaande reiniging, zoover mogelijk met zand te vullen.

De Beek is thans, voor zoover het gedeelte betreft dat tot riool werd gebezigd, geheel opgeruimd, met uitzondering nochtans van het gedeelte van het Achterom tot het Spui, dat bij de voorgenomen wijziging ter plaatse ten behoeve van het nieuwe gebouw voor de Tweede Kamer aan de orde komt.

Voor oprichting of uitbreiding van inrichtingen bedoeld in art. 2 der Hinderwet kwamen in 176 aanvragen, ter afdoening waren van 1915 overgebleven 45 aanvragen, zoodat te behandelen waren 221 aanvragen. Van deze werden ingetrokken 18 aanvragen en geweigerd 2 aanvragen en werd vergunning verleend op 144 aanvragen. Er bleven ter behandeling over 57 aanvragen.

De aanvragen voor het oprichten van lompen- en beenderenbewaarplaatsen bleven ook in 1916 veel zorg eischen.

Bijzondere vermelding verdient de sedert eenige jaren in zwang zijnde inrichting voor het bewaren van beenderen. Daarbij worden de beenderen uitgespreid op één of twee roosters van ijzeren staven in een zoogenaamde beenderenkluis.

De kluis bestaat uit vlak beraapt metselwerk, beton of gewapend beton. Zij is van binnen geconstrueerd met geleiding tot een afzuigkanaal, dat voldoende hoog boven het dak wordt opgetrokken om hinder van stank bij dakvensters te vermijden, en voorzien is van een z.g. zuigkap, waardoor bij voldoenden aanvoer van lucht door de kluis een permanente luchtstroom wordt verkregen.

De inrichting werkt hoogst bevredigend; zelfs in de onmiddellijke nabijheid van de kluis is de stank van beenderen niet waarneembaar. De ervaring leert, dat door toepassing van de omschreven inrichting het bederven van de beenderen, waaruit stank voortkomt, op zeer afdoende wijze wordt vermeden.

Meer dan in andere jaren werden in 1916 vergunningen aangevraagd voor het oprichten van bokkingrookerijen.

Aanleiding hiertoe is te vinden, deels in den enormen aftrek van geconserveerde visch naar het buitenland, deels ook in de zeer voorspoedige ontwikkeling van de zeevisscherij, waardoor kapitaal beschikbaar kon worden gesteld voor nieuwe inrichtingen.

Het rooken van visch strekt zich niet alleen meer uit tot bokking en kleine visch. Het rooken van schelvisch komt meer en meer in zwang en blijkt een voortreffelijk middel om, deze vischsoort te conserveeren.

Van de van vroegere jaren bestaande vischrookerijen wordt veelal groote hinder ondervonden van rook en walm, die op betrekkelijk korten afstand van den grond naar buiten treden door openingen in het dak, waarbij uiteraard van een stelselmatig, zonder nadeel voor de omgeving, afvoeren van rook en walm geen sprake kan zijn.

Buitendien heeft de oude werkwijze het nadeel van afhankelijk te wezen van de weersgesteldheid. Het opengewerkte dak leidt tot groot warmteverlies en in verband daarmede tot onregelmatigheid in de hoedanigheid van het product.

Hierin wordt aanleiding gevonden bij de aanvragers aan te dringen op een verbeterde inrichting, die, dank zij de medewerking van ervaren belanghebbenden, kon worden ontworpen.

De rook wordt niet meer door openingen in het dak afgevoerd. Het dak is rookdicht geconstrueerd. De rook wordt opgenomen in een horizontale leiding, waartoe een regelbare schuif- of klep-opening in elke afdeeling waar de visch aan den rook van smeulend hout wordt blootgesteld, toegang geeft.

De rookleiding, die ook wel vervangen wordt door korte afzonderlijke leidingen uit de rookafdeelingen, is aangesloten op een behoorlijk geconstrueerd kanaal, waarin door een zuigkap de voor den rookafvoer noodige trek wordt opgewekt.

De inrichting, die, voor zoover tot dusver kan worden beoordeeld, zeer goed voldoet, heeft, in tegenstelling met de vroegere rookerijen, het voordeel, dat de rook op een voor de omgeving niet hinderlijke plaats, voldoende hoog wordt afgevoerd. Maar buitendien leidt zij tot besparing van brandstof en tot verhoogde en verbeterde productie, omdat het rooken van de visch in belangrijke mate doelmatiger, dan voorheen bereikbaar was, kan worden geregeld.

De uitbreiding van de technische dienstaangelegenheden van het Bouw- en Woningtoezicht veroorzaakt aanmerkelijke vermeerdering van de administratieve werkzaamheden.

Wat de huisvesting van den dienst betreft, wordt o.a. medegedeeld, dat ingrijpende verbetering zeer dringend noodig is. Verschillende uitbreidingen van den dienst, die aan het publiek en daardoor aan de geheele burgerij in hooge mate te stade zouden komen, moeten worden uitgesteld totdat de beschikking over voldoende ruimte is verkregen.

Zoo ontbreekt nog altijd een eenvoudig ingericht proefstation voor bouwmaterialen, een monsterkamer, en behoorlijke ruimte voor wachtkamers.

HET NEDERLANDSCH HOOGOVENBEDRIJF.

Naast den niet van groot optimisme getuigenden brief van den heer Kröller, die wij in ons vorig nummer overnamen, is het zeker niet zonder belang, te vernemen hoe een onzer voornaamste industrieelen, C. F. Stork, over de groote onderneming denkt.

De heer Stork schreef een artikel in de „Ec. Stat. Ber." waaruit de N. Rott. Cour. een uittreksel gaf, dat wij hier laten volgen.

De schrijver wijst erop, dat tot voor korten tijd dat, wat

de Duitschers „Schwer-Industrie" noemen, als niet geschikt voor ons land werd beschouwd. Na het voor ongeveer 40 jaar verdwijnen der heel ouderwetsche Geldersche Hoogoventjes, die uit in Nederland op enkele plaatsen gevonden ijzererts (ijzeroer) ijzer maakten, dacht eigenlijk niemand er ernstig aan deze industrie op te vatten, teneinde van de millioenen tonnen ijzererts, die jaarlijks dóór ons land vervoerd werden, ook een deel hier te lande tot ijzer te verwerken. Met de enkele uitzondering van een curieus walswerkje met staaloven, dat een tijdlang bij Utrecht in werking was, dacht men er ook niet aan staal te maken om dat uit te walsen tot halfproducten. Op eenige plaatsen, b.v. te Zuilen en te Ridderkerk, wordt met zeer goed gevolg gietstaal gemaakt, waaruit stukken in vormen gegoten worden, maar deze bedrijven sluiten aan bij de ijzergieterij, en behooren dus evenals deze eigenlijk meer tot de machinenijverheid gerekend te worden, al werken ze met de ovens der staalwalswerken.

In de laatste jaren kwam kentering in de opvattingen, wekten mannen, als de heer F. C. Dufour in het Tijdschrift der Maatschappij van Nijverheid met aandrang op tot de stichting van een ijzer- en staalwerk over te gaan, en waren er anderen, die verdere stappen trachtten te doen; tot dan den kwam het daarbij niet. De ernstigste pogingen werden hierbij gedaan door den heer Ir. Ankersmit, ingenieur in dienst van het departement van koloniën.

De heer Wenckebach, oud-directeur-generaal der Staatsmijnen in Limburg en later directeur der gouvernementsbedrijven in Indië, kwam na zijn terugkomst van daar op grond van nauwgezette studiën der zaak tot de conclusie, dat een Nederlandsche Hoogovenindustrie in de nabijheid van de Noordzeekust, aan een onzer groote waterwegen geplaatst, levensvatbaar moest zijn en bespreking en gezamenlijk nader onderzoek met eenige metaalindustriën en gezaghebbende buitenlandsche deskundigen, versterkten hem en zijn eerste medewerkers in deze meening. Toen werd besloten pogingen te doen om bij een aantal groot-industrieelen, reeders en financiers belangstelling te wekken, welke werd gevonden. Daarbij kwam aldra als algemeene meening op den voorgrond, dat de stichting van een nieuwe groote ijzer- en staalindustrie eerst dan tot een werkelijk nationale onderneming zoude kunnen worden als niet alleen ruwijzer (gieterij-ijzer) werd geproduceerd, maar ook — door de vervaardiging van staal in den vorm van scheeps- en andere platen, profiel- en staaf-ijzer en dergelijke producten — de belangrijkste grondstoffen voor onzen scheeps- en machinebouw zouden kunnen worden geleverd.

Van deze gedachte uitgaand, worden thans de plannen voor de fabriek voorbereid, wier bouw successievelijk zal geschieden, waarschijnlijk zoodanig, dat zoo spoedig mogelijk met den bouw van die afdeelingen zal worden begonnen, waardoor het meest gewenschte materiaal voor binnenlandsch gebruik zal worden geproduceerd, wel zullen dientengevolge niet dadelijk de meest economische productievoorwaarden geschapen zijn, daar deze eerst vervuld zijn na geheele voltooiing.

De heer Stork zet dan uitvoerig uiteen hoe het bedrijf gedacht is, als dit laatste het geval zal zijn.

Op den voorgrond bij de geheele fabricage staat, dat producten van eerste kwaliteit geleverd moeten kunnen worden.

Deze industrie is nieuw in ons land; onder uitstekende technische en commercieele leiding zal zij het best kunnen slagen, als het beambten en werkliedenpersoneel met de nieuwe verhoudingen vertrouwd gemaakt en geschoold is. Daarvoor is eenigen tijd noodig, en de bouw der geheele fabriek mag daarom niet worden overhaast. Aan den anderen kant was het noodig bij den financieelen opzet de mogelijkheid van den geheelen bouw te verzekeren.

Nu bedroeg de geheele hoeveelheid doorgevoerde ertsen in de laatste jaren voor den oorlog circa 8 millioen ton. Bij onze vroegere gebrekkige handelsstatistiek is dit cijfer natuurlijk met de noodige reserve aan te nemen. De hoogovens zouden 500.000 à 600.000 tonnen erts verwerken per jaar. De hoeveelheid kolen, die voor deze verwerking in cokes moet worden omgezet, bedraagt ongeveer 250.000 ton. Door de Limburgsche kolenmijnen zal deze hoeveelheid in de naaste toekomst gemakkelijk te leveren zijn. Het totaalverbruik van ons land bedraagt 6 à 700 duizend ton ruwijzer en halffabrikaten en dat van de scheepsbouwnijverheid 160 à 180 duizend ton. Voor een economische productie moet jaarlijks ongeveer 220.000 ton ruwijzer afgeleverd worden, welke hoeveelheid zonder uitbreiding der fabriek niet onbelangrijk kan worden overschreden. Van deze productie zullen 70 à 80 duizend ton als ruwijzer verkocht kunnen worden, terwijl voor de staalfabrieken 140 à 150 duizend ton beschikbaar blijft.

Deze staalfabriek, die behalve eigen hoogoven-ijzer, groote hoeveelheden andere grondstoffen verwerkt, zal per jaar 150 duizend ton kunnen afleveren, waarvan een hoeveelheid van 100 à 120 duizend ton voor scheepsbouwijzer beschikbaar is. De rest voor andere doeleinden.

Deze cijfers zijn allen natuurlijk slechts zeer globaal en de hier genoemde producties zullen wel niet dadelijk worden verkregen. Men kan er echter uit zien, dat slechts een deel van het Nederlandsche verbruik kan worden gedekt, terwijl de totale productie van het werk voorloopig niet meer dan 1 à 1½ pCt. zoude bedragen van de totale Duitsche productie. Gevaar voor overvoering van de wereldmarkt zal dus door de oprichting van deze fabriek niet gaan bestaan! Toch is reeds een zeer belangrijk kapitaal noodig, dat, teneinde de zaak volgens de plannen te kunnen bouwen, vastgesteld is op 25 millioen gulden.

De industrieele-, reeders-, handels- en financieele kringen hebben zich alreeds voor belangrijke kapitalen verbonden, maar 17.5 millioen (7½ millioen zou de staat voor zijn aandeel nemen) is een groot bedrag en men heeft gemeend dit bedrag in een betrekkelijk kleinen kring van personen te moeten plaatsen. Een emissie op de gewone wijze zoude bezwaarlijk succes hebben, daar de zaak, al zal zij op den duur, naar men mag hopen en vertrouwen, zeer goed moeten slagen, in de eerste jaren wel geen dividend zal kunnen opleveren. Dat de plaatsing thans als vrijwel verzekerd is te achten, is mede te danken aan den steun van vele niet direct belanghebbende Nederlandsche en Nederlandsch-Indische industrieelen en particulieren. In afwachting van de beslissing over de staatsdeelneming, zijn de statuten der nieuwe onderneming voorloopig vastgesteld, zoodat de Koninklijke bewilliging kan worden aangevraagd, zoodra de volteekening verzekerd is. Wel zal er nog vrij geruimen tijd voor projecteeren etc. moeten overblijven, alvorens de eigenlijke bouw ter hand wordt genomen, maar als er zich geen onvoorziene onoverwinbare moeilijkheden voordoen, kan men aannemen, dat binnen afzienbaren tijd het bedrijf in werking zal zijn.

Is dit het geval, aldus besluit de heer Stork zijn artikel, dan zal het bewijzen, dat de tijden rijp waren voor een zoo grootschen, industrieelen opzet, als waarvan men eenige jaren geleden niet droomde. De striemende zweepslagen van den oorlog hebben hier in tweeërlei opzicht ten goede gewerkt. Men wil om practische en zakelijke redenen trachten minder afhankelijk te worden van buitenlandsche leveranciers, waar het producten geldt, die hier te lande in een op gezonde basis gegrondvest bedrijf even voordeelig zijn te maken als elders. In den oorlog is onze afhankelijkheid het meest gevoeld, van daar de veranderde zienswijze bij velen. Men wil ook in industrieele kringen de oprichting van de onderneming niet alleen om zakelijk voordeel, maar ook om meer ideëele motieven, daar men in deze

groote onderneming den sluitsteen ziet van het gebouw onzer, ondanks onzaggelijke moeilijkheden van dezen tijd krachtig omhoogstrevende scheepsbouw- en metaalnijverheid, samenwerkend met, en gesteund door, onze bloeiende scheepvaart en groot-industrie.

* * *

Oppervlakkig beschouwd wil het ons, bij vergelijking van het bovenstaande met den brief van den heer Kröller, voorkomen, dat in laatstgenoemd stuk het vraagstuk zakelijker onder de oogen wordt gezien, dan in het artikel van den heer Stork. Wij kunnen ons vergissen, want wij hebben de „Ec. Stat. Ber." niet tot onze beschikking, maar waar het een zoo belangrijke onderneming betreft, waarbij de Staat voor een groot kapitaal mede betrokken wordt, zal er o.i. meer noodig zijn om, voor zoover dat mogelijk is, de levensvatbaarheid der onderneming aan te toonen.

Wat de heer Stork aanvoert is o.i. daarvoor lang niet voldoende.

Er is in de laatste jaren wel een geduchte kentering in de opvattingen gekomen, maar door welke oorzaken? Door oorzaken van geheel abnormalen aard, zouden wij zeggen. Daardoor mag men zich wel laten influenceeren, wanneer het noodmaatregelen geldt, doch geenszins bij den opzet eener onderneming, die als van blijvenden aard bedoeld wordt.

Treedt in het schrijven van den heer Kröller vooral op den voorgrond de groote invloed der internationale handelspolitiek, de heer Stork laat deze belangrijke, wij zouden haast zeggen beslissende, factor, buiten beschouwing.

Het comité, dat voor de verwezenlijking der plannen is opgericht, bestaat echter zonder uitzondering uit mannen met klinkende namen, die wij moeilijk in staat achten domme dingen te doen, maar ieder kan zich vergissen en zelfs een geheel college kán zich vergissen; daarvan zijn de voorbeelden niet zeldzaam.

Het comité bestaat uit de volgende personen:

C. J. K. van Aalst, president van de Ned. Handel-Mij.; H. Colijn, directeur van de Bataafsche Petroleum Mij.; F. H. Fentener van Vlissingen Jr., directeur van de Steenkolen-Handelsvereeniging; dr. A. C. C. G. van Hemert, directeur van de Holl. Mij. tot het maken van Werken in Gewapend Beton; J. B. A. Jonckheer, directeur van de Stoomvaart Mij. Nederland; J. A. Kalff, directeur van de H. IJ. S. M. en van de Mij. tot Expl. van Staatsspoorwegen; A. G. Kröller, lid van de firma Wm. H. Müller & Co.; mr. F. S. van Nierop, directeur van de Amsterdamsche Bank; J. Muysken, directeur van de Ned. Fabr. van Werktuigen en Spoorwegmateriaal (Werkspoor); A. F. Philips, directeur van de N. V. Philips' Gloeilampenfabrieken; W. F. Piek, directeur van de Holland-Amerikalijn; A. Roelvink, gedelegeerd commissaris van de Twentsche Bank; Bern. E. Ruys, lid van de firma W. M. Ruys & Zonen, directie der Stoomvaart Mij. Rotterdamsche Lloyd; H. Smulders, voorzitter van den raad van beheer der N. V. Werf Gusto, voorheen firma A. F. Smulders; C. F. Stork, lid van de firma Gebrs. Stork & Co.; D. W. Stork, lid van de firma Gebrs. Stork & Co.; H. J. E. Wenckebach, oud-directeur-generaal van de Staatsmijnen in Limburg; W. Westerman, president van de Rotterdamsche Bank; J. H. Wilton, directeur van de N. V. Wilton's Machinefabriek en Scheepswerf.

Wanneer namen een waarborg zijn, kunnen wij zeker geen beteren verlangen.

BETONPALEN.

In het verslag van het gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam over 1916 vindt men eenige mededeelingen over de ervaring met eenige stelsels van betonpalen, die wel gedeeltelijk aan onze lezers reeds bekend kunnen zijn, maar waarvan een résumé als hier gegeven wordt, waar het een zoo belangrijk vraagstuk betreft, toch o.i. niet overbodig geacht kan worden.

„In het afgeloopen jaar vonden enkele systemen van betonpalen voor fundeering van gebouwen ook in Amsterdam toepassing. Behoudens enkele uitzonderingen echter waren de daarmede bereikte resultaten weinig gunstig.

„a. Systeem de Waal. Het fundeeringssysteem „de Waal", dat voor korten tijd in Amsterdam slechts toegepast was voor bouwwerken van geringen omvang, als het inbrengen van palen onder serres of andere uitbouwen, is dit jaar op tamelijk groote schaal toegepast bij de fundeering der uitbreiding van de nieuwe zwavelzuurfabriek der naamlooze vennootschap „Amsterdamsche Superfosfaatfabriek". Deze uitbreiding eischte een fundeering van ± 2145 M². met een belasting van ± 6488 ton op 273 palen.

„Bij het verleenen van vergunning om op betonpalen te fundeeren werd door Burgemeester en Wethouders de eisch gesteld, dat een belastingproef op enkele series palen moest worden verricht en dat, indien zulks door het Gemeentelijk Bouwtoezicht nadien nog werd noodig geacht, eventueel alle betonpalen zouden moeten worden belast met het anderhalfvoud van het gewicht, dat de palen ook te dragen zouden krijgen.

„De proefbelasting leverde echter zulke gunstige resultaten (slechts enkele millimeters zakking) op, dat van toepassing van laatstgenoemden eisch werd afgezien. Ook tijdens en ná den bouw bleek de gevolgde fundeering zich alleszins gunstig blijven houden.

„Nog tijdens de uitvoering der hooger genoemde fabriecksfundeering werd vergunning gevraagd tot het maken eener fundeering volgens hetzelfde systeem voor acht heerenhuizen aan de Laïressestraat.

„Gezien de gunstige resultaten der proefbelasting aan de Superfosfaatfabriek, kon tegen vergunning hiervoor geen bezwaar zijn; toch werd wederom de eisch gesteld, dat een viertal palen moest worden belast en deze proefbelasting een anderhalfvoudige zekerheid zou moeten opleveren en werd hiervan nadere belasting der overige palen afhankelijk gesteld.

„Bij de proefbelasting voor deze fundeeringen had zakking der palen plaats. Deze zakking was niet voor alle palen 't zelfde; de grootste zakking (bij belasting der 4 palen gezamenlijk met 163.000 K.G.) bedroeg 4.1 c.M. Deze zakking is door het Gemeentelijk Bouwtoezicht te groot geoordeeld, om op de betonpalen, zonder dat verdere maatregelen tegen latere nazakking werden genomen, te laten bouwen; de zakking werd wel is waar niet als onrustbarend beschouwd, d.w.z. niet van dien aard, dat de betonpalenfundeering onvoorwaardelijk zou moeten worden uitgeschakeld, doch als nadere eisch is gesteld — en zulks om latere zakking der gebouwen te voorkomen — dat alle palen zouden worden belast met een kleine overbelasting boven wat deze later hadden te verwachten en zoolang tot geen zakking meer zou worden waargenomen. De bouwer der huizen had echter zijn vertrouwen in de toegepaste fundeeringswijze geheel verloren en heeft naast de betonpalen houten palen laten slaan en daarop verder gebouwd.

„Nagenoeg gelijktijdig met de vorenbedoelde werd een vergunning verleend voor een betonpalen-fundeering voor de uitbreiding van het raffinaderijgebouw der Nederlandsche Plantenboterfabriek aan den Distelweg. Ook hier werd proefbelasting geëischt. Deze leverde al even slechte resultaten op, met als gevolg, dat de betonpalen voor deze fundeering ook zijn uitgeschakeld en een voldoend aantal houten palen bijgeheid is.

„Nog werd voor een uitbouw van perceel Wittenburgerstraat 45 een betonpaal geslagen. Met de hiervoor gehouden proefbelasting werd ook daar overgegaan tot het

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

slaan van 4 houten palen rondom den betonpaal tot ondersteuning van den uitbouw.

„In het algemeen is de ervaring met dit systeem opgedaan, dat van een voetverbreeding, waarop dit systeem onder meer berust, veelvuldig niets te bespeuren valt, vermoedelijk wijl deze in den bodem wordt weggedrukt, na het eerste stampen ervan. Een ander bezwaar vormde de slechte menging der navulling; zoo bleek bij de fundeering aan de De Lairessestraat, waar twee betonpalen werden getrokken, de betonvulling tot op 6 M. vanaf de onderzijde totaal ontmengd te zijn.

„Toch mag uit de resultaten met dit systeem verkregen bij de Superfosfaatfabriek worden afgeleid, dat, mits degelijk uitgevoerd, deze fundeeringsmethode niet behoeft te worden geweerd.

„Dat aan fundeeringen met betonpalen en kespen, vooral in verband met wisselenden grondwaterstand, en ook eventueele bezuiniging door hoogerleggen der fundeering, groote voordeelen zijn verbonden, behoeft hier niet in het bijzonder nog vermeld.

„b. Systeem Hollandia. Nadat onder leiding van den Dienst der Publieke Werken voor een muur aan de zuidzijde van het Vondelpark een betonpaal, volgens dit systeem gebouwd, was belast met 45 ton en geen noemenswaardige zakking was waargenomen, en bovendien van de zijde van het Bouwtoezicht de werkwijze van het systeem „Hollandia" was nagegaan, is vergunning gegeven tot uitvoering eener dergelijke fundeering voor perceel O.Z. Voorburgwal 94, onder de boven genoemde voorwaarde, dat de op een samenstel van 4 palen overgebrachte proefbelasting een anderhalfvoudige zekerheid zou opleveren. Bij dit geval is echter de toepassing van het systeem „Hollandia" op een mislukking uitgeloopen. Reeds tijdens het inheien der buizen viel zulks te vermoeden; gewoonlijk gelukte het niet de laatste zakkingen door kalenderen te controleeren, om. dat òf de kleppen zich ontijdig openden òf de buis geheel ingedreven was, vóórdat zakking, die eenigen stuit verried, kon worden waargenomen. De proefbelasting gaf dan ook zeer ongunstige uitkomsten. Vergunning bleef toegezegd de fundeering te gebruiken, nadat alle palen vooraf belast zouden zijn met het anderhalfvoud van het gewicht, waarop de palen berekend waren, en aldus op stuit zouden zijn gedreven, doch ook hier zagen belanghebbenden van het verdere gebruik der fundeering af en dienden een plan in voor houten paalfundeering ter vervanging der gewantrouwde betonpaalfundeering.

„c. Systeem Wilhelmi. Dit systeem heeft in Amsterdam nog geen toepassing gevonden. Wel werd overleg gepleegd over een plan, om de fundeering voor een fabriecksgebouw aan de noordzijde van het IJ volgens dit systeem uit te voeren, doch de bouwheer wenschte de meer genoemde eischen omtrent voorafdaande beproeving der palen niet te aanvaarden, waaron is overgegaan tot het maken der fundeering met houten palen.

„d. Toekomstige proeven: In aansluiting aan deze resultaten zij nog vermeld, dat onder leiding van den Dienst der Publieke Werken belastingproeven worden voorbereid op betonpalen volgens de systemen de Waal, Hollandia en Wilhelmi en wel ter vergelijking onderling en met het draagvermogen van houten palen, alles onder gelijke omstandigheden.

„De uitkomst der proeven mag met belangstelling worden tegemoet gezien met het oog op het groote belang, dat betrokken is bij het verkrijgen, c. q. toelaten, van betrouwbare betonpalensystemen, in het bijzonder voor die deelen der stad, welke nog in poldertoestand verkeeren of daaraan eerst geleidelijk worden onttrokken."

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Afloop Aanbestedingen.

Door de Architecten G. van Arkel & H. J. Breman is namens den Weledelen Heer S. Meyer onderhands aanbesteed het maken van een fabriek voor suikerwerken aan de Utrechtschedwarsstraat 97-105 te Amsterdam. Het werk is opgedragen aan de N. V. Gewapend-Betonbouw »de Kondor«, directeuren Ir. W. J. Wisselink en A. van Geluk, en N. Felix, aannemer, beide te Amsterdam.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een andere regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

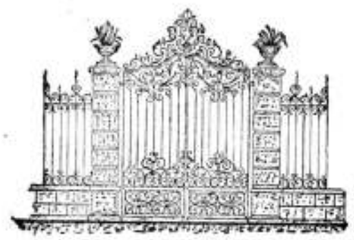
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c.i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 24 NOVEMBER 1917. No. 47

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indie en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Brief van Piet van Diever aan Jan van Lekkerkerk.

Waarde Jan!

Hoe heb ik 't nu met je? Wat heb je je nu eigenlijk zoo aangetrokken in mijn laatsten brief aan den redacteur? Is het dat onnoozele zinnetje, waaruit blijkt, dat ik nog moeite heb, om je origineele spelling te lezen en dat ik vrees, dat er menschen zullen zijn, die er heelemaal niets van snappen zullen?

Maar dat is toch de natuurlijkste zaak van de wereld.

Je krijgt daar de Opmerker onder je neus en denkt daar als gewoonlijk, lectuur in te vinden, die je vlot in je hersens kunt opnemen en die niet al te zwaar is om te verwerken, zooals dat, dunkt mij, ook moet zijn in een weekblad, dat in uren van verpoozing na een week van dikwijls ingespannen arbeid wordt ter hand genomen en daar krijg je ineens een openbaring, waar je nog maar gedeeltelijk op voorbereid waart.

Dat gaat je zoo maar niet in de kleeren zitten en je schudt zoo'n aandoening zoo maar niet eventjes van je af, maar dat dringt dieper door en daar moet je rustig bij gaan zitten. En zoo heb ik gedaan en toen ik een keer je brief van 29/7/'17 doorgelezen had begreep ik er nog niet veel van. Ik moet je dit volmondig bekennen, maar je moet dit niet zoo opvatten, dat ik je geniale uitvinding niet bewonder, integendeel. Als mijn begrip jou spelling nog niet vat, dan ligt dat waarschijnlijk geheel aan mij en ligt hierin een aanwijzing, dat je daar werkelijk iets grootsch, iets monumentaals, mede bereikt hebt. Er is nog zooveel anders, dat ik niet vat; daar heb je bijvoorbeeld het kubisme, het neo-impressionisme, het futurisme en al die andere ismen in de schilderkunst. Daar begrijp ik nog veel minder van dan van jou bedoelingen, maar daarom ben ik niet zoo dom, dat ik niet inzie, welk een groote toekomst onze schilderkunst tegemoet gaat, nu die kubisten en andere isten alle vroegere burgermansbegrippen van teekening, kleur, natuurstudie, enz. overboord hebben geworpen.

Weg met al die oude planje! Dat is ook mijn leus geworden. Leve het nieuwe! Aan de jeugd behoort de toekomst! Laat al die oude pisangs maar praten en critiseeren, zij houden den stroom van het moderne kunstleven toch niet tegen.

En zou je nu meenen, dat ik er ooit over denken zal, jou geniaal streven tegen te werken, Jan? Daargelaten nog of mijn zwakke krachten iets zouden beteekenen daartegenover, ik zou het niet durven. Neen Jan, ik ga met je mee door dik en dun, dat is de eenige manier, die succes waarborgt. Ik zou zelfs graag je spelling navolgen en willen probeeren den redacteur van de Opmerker te bewegen, het geheele blad daarin te laten afdrukken. Ik heb daarvan laatst zelfs een balletje, bij wijze van proefballon, opgegooid, maar die man had allerlei bezwaren. Niet dat hij er niets voor voelt, integendeel hij voelt er veel voor, zooals reeds blijkt uit het opnemen van jou brieven en ik weet ook, dat hij aan onze zijde staat, waar het geldt de bestrijding van de meening, dat jou spelstelsel maar een grap zou zijn. Wij kunnen in de toekomst wel op hem rekenen, maar hij heeft redactioneele bezwaren, waartegen ik niet veel kan inbrengen, omdat ik niet genoeg verstand van redactiezaken heb, en het mij 't best voorkomt, hem maar baas op zijn terrein te laten.

Om nog eens even terug te komen op het, door mijn

toedoen zonder het te willen, eenigszins verstoorde evenwicht in je kunstenaarsziel, zoo welsprekend weergegeven in de ballade, waarmede je je laatste brief besluit, zij mij een vraag veroorloofd.

Mijn waarde Jan, hebben die doode meesters, waarop ik zinspeelde, het je soms gedaan? Je bent toch voorloopig niet van plan je daarbij te laten inschrijven, daarvoor meen ik je te goed te kennen en bang om dood te gaan ben je evenmin als ik. Die vrees kent een groot man niet. Maar ik geloof toch, dat ik met mijn toespeling een teedere snaar heb aangeroerd. Ik begin te begrijpen, vergeef mij, dat ik het nu pas doe, maar 't komt waarschijnlijk, omdat je zooveel hooger staat en al zooveel meer geavanceerd bent dan ik. Ik had dat allang moeten begrijpen, sedert mij **gebleken is, dat Lekkerkerk, als cultuurcentrum, zooveel** hooger staat dan Diever. Je voelt natuurlijk niet veel voor dien roem na je dood en wilt bij je leven een standbeeld hebben. Dat is wel de mooiste reclame, die een kunstenaar ten deel kan vallen en dus Jan, laten we daarop aansturen. Jacob van Campen heeft nu al zoo lang op het zijne gewacht, die kan nog wel een beetje geduld hebben en heeft er toch ook niets meer aan, laten wij dus maar eerst voor ons zelf zorgen.

Het zou wel mooi zijn als wij samen op een voetstuk kwamen te staan, zooals dat het geval is met de bekende firma's Egmond & Hoorne en Schiller & Goethe, maar de bescheidenheid noopt mij er van af te zien, je zoo iets voor te stellen. Jij verdient dubbel en dwars alleen in brons op een **granietblok** te prijken, het opschrift heb je zelf al gevonden en de plaats is natuurlijk op een hoofdplein in het uitbreidingsplan van Lekkerkerk als vanzelf aangewezen. Ik zal mij voorloopig wel tevreden stellen met een buste in een plantsoentje hier in Diever, een uitbreidingsplan hebben wij hier niet.

Wat 't dankbaar nageslacht dan verder voor ons doen zal kan ons koud laten; het is tegenwoordig maar zaak, voor jezelf te zorgen en nu had ik een idee.

Zouden we voor dat standbeeld van jou, dat prul voor mij is niet de moeite waard, niet een prijsvraag kunnen uitschrijven? Je zult daar wel ooren naar hebben denk ik, maar wellicht dadelijk overwegen, dat daar geld voor noodig is. Nu ja, daar weten we toch wel raad op, de combinatie met het uitbreidingsplan geeft al dadelijk een oplossing aan de hand; daarin kunnen toch monumenten niet gemist worden; ze behooren er, om zoo te zeggen, bij. Wat is nu een plein zonder monument? Dat kun je je zwager wel eens duidelijk maken, dan kan hij, als in den raad het uitbreidingsplan weer aan de orde komt, dat idee van een prijsvraag eens ter sprake brengen. Het gaat om een aesthetisch gemeentebelang en jelui gevoelt toch wel wat voor de „Esthétique des Villes" in Lekkerkerk, dat weet ik; dus het zal niet zoo heel bezwaarlijk zijn, om uit de gemeentekas de noodige rijksdaalders los te kloppen voor de bestrijding van de kosten van de prijsvraag. Natuurlijk, maar dit is „sub rosa" moeten we het zoo aanleggen, dat wij ook nog wat aan die prijsvraag verdienen. Het zou zonde zijn van het gemeentegeld, als het allemaal in de zakken van de mededingers terecht kwam. Maar deze zaak bespreken we nog wel eens nader.

Wij hebben toch nog meer zaakjes op het programma staan en daar zijn er bij, waar ik in den laatsten tijd niet veel van gehoord heb. Nu heb ik van mijn kant ook niet veel laten hooren, dat is waar, over mijn lezing in Lekkerkerk. Ik heb daar veel pech mede gehad en nu is het bovendien te laat in het seizoen geworden voor een openlucht-voorstelling, waarop ik met alles gerekend had.

Ik zit daarmee nu eigenlijk in een moeilijk parket.

Bij de mise en scène van de openlucht-voorstelling komen dingen te pas, die ik in de biljartkamer niet kan toepassen zonder gevaar voor ongelukken. Wat moet ik nu doen? Jan, je moet mij eens raad geven. Ik wil met plezier mijn voordracht nog eens omwerken tot een stuk binnenhuiskunst, tot iets, dat geschikt is, om in een atmosfeer van rook en grogdampen te worden afgedraaid, maar 't zal toch weer een heel stuk werk zijn en ik begin daar liefst niet aan, alvorens jou te hebben geraadpleegd. Een ding zou er voor zijn. Wij zijn nu al, geloof ik, langer dan een half jaar met die zaak bezig en in dien tijd zijn mij alweer heel wat lichten opgegaan. Wat dit zegt in een tijd, nu kaarsen en schemerlichten onbereikbare weeldeartikelen zijn geworden, laat zich beter gevoelen dan beschrijven.

Ik wil maar zeggen, dat bij herlezing van mijn voordracht, verscheidene passages mij, alreeds verouderd voorkomen, althans lang niet modern en niet aesthetisch genoeg. De tijd gaat snel en de opvattingen wijzigen zich in gelijk tempo. Wat is de aesthetiek niet in de laatste weken met reuzenschreden vooruitgegaan. Stormenderhand heeft zij het geheele Genootschap A. et A. aangegrepen en veroverd en daar moeten verscheidene dooden bij gevallen zijn, terwijl er nog andere op het vallen staan.

Ik zou niet graag fiasco maken en daarom wil ik eerst nog wel eens met een paar van mijne kennissen, een kubist en een futurist, over enkele punten van gedachten wisselen. Het gekke van 't geval is, dat ze elkaar niet kunnen uitstaan en elkaar gewoon voor krankzinnig uitmaken. De futurist is daarin wel het sterkst, bij beschouwt den kubist als iemand, die een eeuw of vijftien ten achteren is. Maar ik weet al, hoe ik het zal aanleggen. Ik begin met tegenover den futurist een houding aan te nemen, alsof ik zijn ideeën al beschouw als uit den tijd van Mozes en ik wed, dat ik, door het hardnekkig aangrijpen van een of andere absurde bewering, waar zij nog niet aan hebben durven denken, beiden op mijn hand krijg. Ben ik zoover, dan ben ik klaar. Ik behoef dan maar een paar stappen verder in het gebied der ongerijmdheid te zetten om van een schitterend succes in Lekkerkerk verzekerd te zijn. En van Lekkerkerk uit zal mijn roem zich verbreiden, als de wateren na een dijkbreuk over ons lage polderland, wat ~~hoog~~ ik, neen, als een zondvloed zullen mijn denkbeelden de wereld overstroomen en al het oude, duffe gedoe verzwelgen.

Voor een ding moeten wij oppassen Jan, dat wij bij die overstrooming geen natte voeten krijgen. Laat je zwager zijn motorboot maar gereed houden, dan schepen wij ons met onze vrindjes daarop in totdat de aarde weder droog wordt en als een nieuw te bewerken terrein voor ons ligt, beschenen door het nieuwe licht, dat van ons uitgaat en waarop wij een nieuwe aesthetische wereld zullen stichten, veel mooier en beter dan de tegenwoordige, die niet veel meer verdient dan te gronde te gaan.

Ik zal nu maar eindigen, want anders pakt de geestdrift mij te veel aan en raakt mijn maag van streek.

Met vele groeten aan de familie en onze Lekkerkerksche geestverwanten.

t. t.

PIET VAN DIEVER.

21 November 1917.

Nederlandsch Hoogovenbedrijf.

Het betoog van den heer C. F. Stork is niet zonder critiek door verschillende bladen ontvangen. Naar aanleiding daarvan is de schrijver nu nog eens teruggekomen op de plannen ten opzichte van een Nederlandsche ijzer- en staalfabriek. Hij wijst erop, dat de heer Kröller, wiens ongunstig advies uit 1911 dezer dagen in de dagbladen werd aangehaald, van gedachte is veranderd, juist door de samenkoppeling van het ijzer- en het staalbedrijf, waardoor de geheele onderneming sterk aan **levensvatbaarheid** wint. De Nederlandsche ijzer- en staalfabriek zal niet alleen haar grondstoffen goedkooper kunnen aanvoeren dan het achterland, maar door de nabijheid van de grootste gebruikers, een gemakkelijke verscheping en het goedkoope transport van het gietijzer ook bij de aflevering der producten in gunstiger omstandigheden verkeeren. De ontwikkeling onzer steenkolenmijnen in de richting der winning van cokeskolen, waarvan in 1911 nog geen sprake was, vergemakkelijkt eveneens het verkrijgen van goedkoope brandstoffen. Wat de Duitsche concurrentie na den oorlog betreft, deze zal ongetwijfeld scherp zijn. Men moet echter in aanmerking nemen, dat de bedrijfskosten in Duitschland ontzaglijk veel gestegen zijn en hoog zullen blijven, hetgeen een moordende concurrentie van die zijde zal bemoeilijken. De groote deelneming in het kapitaal bewijst dan ook, dat de zaak aangedurfd wordt.

Wat deelneming van den staat betreft, de staat **mag** in deze zaak met volle gerustheid deelnemen, omdat zijn belang bij de totstandkoming in hooge mate is betrokken. De materialen die zullen worden vervaardigd, zijn voor den staat hier en in Indië van de allerhoogste waarde. De staat **kan** uit financieële overwegingen de zaak steunen, omdat verwacht mag worden, dat zij tot bloei zal komen en tal van andere welvaartsbronnen erdoor kunnen worden geopend of ruimer zullen gaan vloeien. De deelneming van den staat is wenschelijk, omdat zijn steun een moreele waarde heeft in deze zaak van internationale beteekenis, die zeer noodig zal zijn. De staat zal de zaak **moeten** steunen, omdat ze anders niet tot stand komt, daar de andere belanghebbenden niet verder kunnen gaan dat het fourneeren der reeds door hen beschikbaar gestelde f 17,5 millioen, terwijl het aanvaarden van buitenlandsche deelnemers voor het grootste deel der inschrijvers het aantrekkelijke der zaak zou wegnemen en dan ook voor hen niet aannemelijk zou zijn.

* * *

Of met het bovenstaande nu aan de critiek het zwijgen is opgelegd, kan worden betwijfeld. Wij veronderstellen, dat de zaak nog wel tot heel wat geschrijf en gepraat aanleiding zal geven, eer tot uitvoering der plannen wordt overgegaan. Het is echter niet ons voornemen, er ons voorloopig verder mede bezig te houden. Alleen zij hier nog medegedeeld, dat verleden week Woensdag te 's-Gravenhage eene vergadering werd gehouden van het Comité voor de oprichting van een hoogoven-, staal- en walswerk met de inschrijvers op het kapitaal der op te richten naamlooze **vennootschap.**

Ter vergadering werd medegedeeld, dat de particuliere inschrijvingen het bedrag van 17,5 millioen hebben bereikt, zoodat de volledige plaatsing van het kapitaal verzekerd is, indien de Staat met 7,5 millioen deelneemt.

Voorts werd toegelicht dat het Comité besloten had de aandeelen onder syndicaatsverband te brengen in het belang van alle betrokkenen.

Nadat verschillende vragen waren gesteld en beantwoord, werd algemeen dit belang ingezien en vereenigde men zich met den maatregel door het Comité voorgesteld.

Vereenigingen.

CLUB VAN HAAGSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

Op Zondag 11 November bracht de Club een bezoek aan het nieuwe gebouw voor het Departement van Landbouw, enz. aan het Bezuidenhout te 's-Gravenhage. Er was veel belangstelling, ook van dames, en gedurende ruim anderhalf uur doorwandelde het gezelschap het omvangrijke gebouw, van het souterrain tot de zolders, waarbij verschillende onderdeelen van de inrichting overvloedig stof tot opmerking en bespreking gaven. Over het algemeen was de indruk niet ongunstig en was men het er vrijwel over eens, dat het inwendige het wint van het uitwendige, dat niet in alle opzichten geslaagd mag heeten. Ten deele is dit een gevolg van het verschijnsel, dat zich ook hier weder voordoet, namelijk, dat tengevolge van het totaal gemis aan gevoel voor situatie bij den Nederlandschen bouwmeester, ook dit gebouw weder zoo onbeholpen mogelijk aan den weg is neergezet. De voorgevel mist daardoor het effect, dat waarschijnlijk door den ontwerper beoogd is en de binnengevels opgesloten tusschen belendende gebouwen en een donker bosch aan de achterzijde, hebben iets sombers, iets gevangenisachtigs, dat nog verhoogd wordt door den vorm der ijzeren ramen, die de gangen verlichten.

Aan die gangen is veel zorg besteed en vooral de ruime toepassing van een groenachtig grès voor lambriseeringen en deuromlijstingen maakt een zeer goed effect en komt ons bovendien zeer doelmatig voor.

De verschillende vertrekken voor den dienst zijn over het algemeen ruim, maar zeer eenvoudig bestemmerd. Alleen de kamers voor den minister en enkele hoofdambtenaren, alsmede een paar vergaderzalen zijn wat rijker behandeld, doch geenszins overdadig. Overal is een passende eenvoud betracht, die inderdaad aan het effect ten goede komt.

Dat het gebouw voorzien is van alle moderne gemakken, een paternosterlift, centrale verwarming- en ventilatieinrichting, enz. behoeft geen vermelding; ook de uitvoering en afwerking van het geheel laat niet te wenschen over.

Men mag dus aannemen, dat het Departement hier voor een reeks van jaren goed en doelmatig gehuisvest zal zijn. Weliswaar kunnen thans alle diensten, onder Landbouw ressorteerend er niet onder dak gebracht worden, maar dit is een gevolg van den crisistoestand, waarvoor die diensten in het leven zijn geroepen en waarmede zij, naar te hopen is, ook weder zullen verdwijnen.

In combinatie met het Genootschap Pulchri Studio houd de Club op 16 November hare leden een Voordrachtavond aan, waarop de heer Louis v. d. Swaelmen, Architecte Paysagiste, zijn auditorium rondvoerde op „Een geografische, artistieke en letterkundige tocht door België".

De voordracht heeft niet geheel beantwoord aan de verwachtingen, door den veelbelovenden titel opgewekt. De roep van een „charmant causeur" was den spreker vooruitgegaan, men spitste zich dus op een boeiende causerie in vloeiend Fransch (de moedertaal van den spreker). Naar wij vernamen had evenwel het bestuur van Pulchri hem

verzocht in het Nederlandsch te spreken en gracieuselijk had hij aan dit verzoek gevolg gegeven, echter tot groote schade van de voordracht, want ofschoon op taal en stijl geen aanmerking te maken was, viel de uitspraak den heer v. d. S. door de ongewoonte zoo zwaar, dat hij niet dan met inspanning gevolgd kon worden. Dit was te meer bezwaarlijk, omdat zijn veelomvattend onderwerp hem dwong op zijn tocht groote stappen te nemen, waarbij hij toch reeds moeilijk bij te houden was.

In groote trekken schetste hij de artistieke en letterkundige beweging in België, sedert het onafhankelijk bestaan van het land tot op heden. Een reeks van namen van schrijvers, dichters en kunstenaars klonk ons in de ooren en ten slotte des sprekers hoopvolle conclusie betreffende de groote toekomst, die zijn vaderland na de beproevingen der laatste jaren wachtte.

Ofschoon niet blind voor de ontwikkeling van België, die zeker blijk geeft van een krachtig nationaal bewustzijn, kunnen wij toch niet alle inzichten van den enthousiasten spreker deelen. Wat bijvoorbeeld België voor de moderne bouwkunst beteekent, en wat daarvoor door mannen als Hankar, Horta, Van de Velde en anderen gedaan is, werd door hem beslist te hoog aangeslagen.

Zal België wel zoo dadelijk als een Phoenix herrijzen uit de oorlogsellende, die veel grooter is dan wij hier wellicht bevroeden? Zal er geld zijn, om al die aesthetische idealen te verwezenlijken, die de heer v. d. Swaelmen en zijn geestverwanten koesteren, in de veiligheid van een neutraal toevluchtsoord? Het wil ons voorkomen, dat hij er eenigszins anders over zou denken, wanneer hij in België gebleven was en de lotgevallen van zijn ongelukkig vaderland had medegemaakt. Woorden van eerbied en bewondering sprak hij voor zijn heldhaftigen koning en zijn landgenooten, die aan den Yser zich opofferen voor het vaderland, maar men gevoelde daarbij neiging, zich af te vragen, waarom deze jonge, krachtige man niet hun voorbeeld volgde en zich tot passieve bewondering bepaalde.

De geografische tournée vormde het tweede gedeelte van de voordracht en werd met fraaie lichtbeelden opgeluisterd. Ook reproducties van kunstwerken waren daarbij, doch wij misten er in, wat wij hadden gemeend te mogen verwachten, namelijk eenige voorbeelden van moderne Belgische bouwkunst, die des sprekers bewering ten dezen opzichte zouden staven en wij bleven dus bij onze meening hieromtrent.

Ondanks alles geloven wij toch, dat deze avond bij de Club in aangename herinnering zal blijven, inzonderheid wat betreft de sympathieke persoonlijkheid van den spreker, die wij gaarne ook eens, maar dan liefst in het Fransch, zouden hooren over zijn eigen kunstvak, waarop in deze voordracht, vreemd genoeg, zelfs met geen enkel woord gezinspeeld werd.

P. H. S.

ONS NEDERLANDSCH KLOKKENINSTRUMENT.

In de Utrechtsche Studentenafdeeling van het Algemeen Nederlandsch Verbond heeft dezer dagen mr. A. Loosjes uit Amsterdam, de schrijver van: De torenmuziek in de Nederlanden, een voordracht gehouden over: Ons Nederlandsch klokkeninstrument.

Spreker begon met er op te wijzen, dat het klokkenspel een gemeenschappelijk bezit is van Noord- en Zuid-Nederland. De grenzen van wat men de „streek der torenmuziek" zou kunnen noemen, vallen echter niet geheel samen met de Nederlandsche taalgrens, wèl met de grenzen van de Nederlanden onder Karel V, onder wiens regeering de eerste ontwikkelingstijd van het klokkenspel valt. Dan volgde de verklaring: het klokkenspel is geboren uit de uitbundige prachtlievendheid van de burgers der Vlaamsche steden, die zich de gelijken van koningen en keizers achtten, en die zich hooge torens oprichtten, welke reeds van verre tot den vreemdeling spraken van de macht en den rijkdom der stad, wat niet minder welsprekend de klokkenstem dezer torens deed. Van Vlaanderen, het machtigste gewest der Nederlanden — in 1487 speelt het eerste klokkenspel in den Belfrood te Aalst — verbreidt het klokkenspel zich weldra over alle Nederlandsche gewesten, nauwelijks daarbuiten, waar niet zoozeer de gunstige factoren aanwezig waren: een vrij slap centraal bestuur en daaronder, of misschien juister, daarnaast, vrije, op hare onafhankelijkheid prat gaande steden. Het klokkenspel is van oorsprong Vlaamsch, en in wezen meer Zuid- dan Noord-Nederlandsch. Tot dusverre is dit feit bijna geheel genegeerd, evenals dit andere feit: dat de Republiek der Zeven provinciën zich, dank zij de hulp van talrijke bekwame Zuid-Nederlanders, zoo spoedig tot schitterenden bloei op velerlei gebied heeft kunnen ontplooien.

In een kort overzicht van de geschiedenis van het klokkenspel toonde spreker aan, dat Holland op klokkenspelgebied bijna alles aan Vlaanderen en de gebroeders Hemony dankt, de gebroeders Hemony, Fransch-Lotharingers, die zich hier op volwassen leeftijd vestigden, en die spreker dan ook niet als Hollanders beschouwt. Het was een daad van gezonde vaderlandsliefde van onze voorvaderen deze vreemdelingen in staat te stellen ons land met zoo talrijke prachtige klokken te verrijken. Spreker noemde het dan ook dwaasheid, dat men thans ons „echt-Hollandsche" klokkenspel belaagd acht door een uit Mechelen komend „Vlaamsch gevaar". Even dwaas is de bewering, dat een klokkenspel is een oud muziekinstrument in een toren, waarvan elke verandering de verknoeiing van een „monument" zou zijn. De geschiedenis van het klokkenspel is er een van voortdurende evolutie, en dit is niet meer dan natuurlijk; het klokkenorgaan der stad mòèt steeds veranderen met de veranderde eischen en smaken van de burgerij.

Dan wees spreker er op, dat het veertien jaar geduurd heeft, eer men in Holland iets vernam van de Mechelsche beiaardconcerten, een droevig bewijs van de kloof tusschen Noord- en Zuid-Nederland. Vervolgens werd het oordeel van eenige gezaghebbenden over deze beiaardconcerten aangehaald; te betreuren valt, dat de meeste musici het beneden hunne waardigheid hebben geacht naar een klokkenbespeling in het buitenland te gaan luisteren, vastgeroest als het denkbeeld bij hen was, dat zoo'n bespeling met kunst niets te maken had. Was dit niet het geval geweest, de geheele actie tegen klokkenspel-modernisatie ware achterwege gebleven.

Spreker weerlegde dan de meening, als zoude Denijn de eenige zijn, die met een klokkenspel, ingericht als het Mechelsche, schoonheid kan bieden, en ging over tot de beschrijving van de inrichting van het klokkeninstrument. Hij legde er vooral den nadruk op, dat de toren een zeer gewichtig onderdeel van dit instrument vormt en zeer veel invloed heeft op de meerdere of mindere schoonheid van het klokkenspel. De beiaard-quaestie heeft dan ook een hoogst belangrijke architectonische zijde. Dan werd gewezen op de gebrekkigheid van het oude instrument en de aanslagen op het bouwkundig schoon van sommige torens, door Hemony en anderen gepleegd om toch vooral te kunnen voldoen aan hun verlangen, de speelklokken zoo open mogelijk te hangen. Spreker zeide het niet eens te zijn met Denijn, die de klokkenspel-belangen vóór alles wil laten gaan, en meent dat men het schoon van een toren niet mag aanranden, ook al moet dan het klokkenspel minderwaardig blijken, wat bij de meeste torens met renaissancespits het geval zal zijn.

Vervolgens werd verteld, hoe een volmaakt klokkenspel moet ingericht zijn. Mogelijk zonder verbouwing van den toren is deze inrichting bij lang niet alle carillons. De beste uitkomsten zullen bereikt worden met de speeltorens te Amersfoort, Arnhem, Breda, Delft, Enkhuizen (Zuidertoren), Rotterdam (Groote Kerk) en Utrecht (Domtoren). De hoop werd uitgesproken, dat men, als het plan van den Haagschen St. Jacobstoren van een nieuwen spits te voorzien wordt uitgevoerd, eindelijk ook eens met de klokkenspelbelangen rekening zal houden. En dan — moge men ook overgaan tot het bouwen van nieuwe speeltorens!

Een gelukkig toeval wil, dat een toren, als door Kromhout van Rotterdam's Stadhuis ontworpen, geheel zich leent voor de moderne klokkenspelinrichting. Spreker is er van overtuigd, dat hij onweerlegbaar heeft aangetoond, dat deze inrichting veel beter is dan de oude; dat een dergelijk instrument hoog genot kan geven, kan hij moeilijk op een lezing bewijzen.

Gewezen werd daarna op de vele vergissingen, uit de algeheele onbekendheid met het klokkeninstrument en zijn geschiedenis voortvloeiende, welke de tegenstanders van klokkenspelmodernisatie hebben begaan. Geen enkel der argumenten, door hen in het verslag der Utrechtsche klokkenspelcommissie neergelegd, blijkt bij nauwgezet en onpartijdig onderzoek houdbaar te zijn. Als de belangstelling in het klokkenspel niet zoo heel gering was, zou dit compromitteerend verslag reeds allen verderen tegenstand gebroken hebben; thans zijn wij misschien nog niet zoo ver.

Het is onjuist te meenen, dat de Mechelsche inrichting niet voor verbetering vatbaar is; men neme Denijn's gelukkige denkbeelden over, maar beijvere zich meer dan hij naar gemakkelijke bespeelbaarheid te streven. Onze carillon-inrichters hebben daarnaar gestreefd en zijn er in geslaagd, maar ten koste van de muzikale waarde van het instrument.

Ten slotte wees spreker er op, dat het even onwaarachtig is in dezen tijd huizen in ouden stijl op te trekken als een door de gemeente gesalarieerde eenige malen per week op een verouderd muziekinstrument te laten spelen. Deze onwaarachtigheid moet ten slotte uitloopen op het verdwijnen onzer carillons en daartegen gaat spreker's actie. Het klokkenspel moet weer een levende plaats innemen onder ons volk, mag geen antiquiteit blijven. Hoog boven Denijn uit, zoo zeide spreker, gaat onze actie. Het is een streven naar schoonheid, waarheid en behoud — behoud onze aloude torenmuziek. Hij eindigde met een opwekking tot de aanwezigen om te bewerken, dat weldra, door betrekkelijk kleine veranderingen, het klokkenspel van den Utrechtschen Domtoren tot volmaaktheid zal worden gebracht.

N. R. Ct

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 46. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 1399ste Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. van 7 November 1917.

Twee Werelden, door van den Eeckhout, met afbeeldingen (overgenomen uit de «Nieuwe Amsterdammer»).

DE BOUWWERELD No. 46. Windmolens, door A. Smits, met afbeeldingen.

Het is niet verboden te sloopen IV, door C. Visser, met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

ONZE WONING, haar bouw en hare inrichting, Weekblad gewijd aan den Coöperatieven Woningbouw, den bouw met Rijks- en Gemeentesteun, den particulieren woningbouw en de woninginrichting, 1e Jaargang No. 22.

Lichtdragers van de Ie tot XXe eeuw III, door J. C. Stoffels, met afbeeldingen.

Architectuur

De boom op de architectonische teekening, door Jan Wils.

Berichten, enz.

DE INGENIEUR No. 46. Het schakelstation van de Gemeentelijke Electrische Bedrijven te Enschede. Inleiding tot het bezoek aan dat station door de vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek op 14 September 1917, door A. Lengton.

De Heemaf. Haar ontstaan en haar ontwikkeling. Inleiding tot het bezoek aan de Hengelosche Electrische en Mechanische Apparatenfabriek door de vergadering van de afdeeling voor Electrotechniek op 14 September 1917, door R. W. H. Hofstede Crull, met afbeeldingen.

Aangenomen werk, door ir. L. J. K. van Waveren, met afbeeldingen.

Centralisatie in Normalisatie, door J. F. Hulswit en G. S. de Clercq.

De beteekenis van de automobieltechniek voor den werktuigkundige. Voordracht door ir. B. Stephan bij den aanvang zijner lessen als privaatdocent aan de T. H. op 26 October 1917.

Uit ons parlement. Wijziging van de concessie der Billiton-Maatschappij. — Aanleg van Spoorwegljnen op Zuid-Beveland.

Ingezonden Stukken. Bevordering van technische voortlichting), door Ir. Chr. Muller.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 46. M. T. O. — De dagbladen en ons Technisch Weekblad. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Commissie M. T. O. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Centrale Drinkwatervoorziening van het eiland Schouwen en Duiveland. — Een opheldering. — Examens. — Boekbespreking en catalogi. — Gemengd.

DE AANNEMER No. 46. Buitengewone Algemeene Vergadering, te houden 20 November 1917, te Amsterdam. Agenda, enz.

Rapport der Staatscommissie inzake de Risico-overdracht, III (slot).

Overzicht der aanbestede werken over het derde kwartaal 1917.

Afdeelingsverslagen. Groningen, 6 November 1917.

DE STIJL. Maandblad voor de beeldende vakken, Redactie Theo van Doesburg. Uitgave X. Harms Tiepen te Delft. 1e Jaargang No. 1.

Wij ontvingen het eerste nummer van dit nieuwe maandblad en nemen er met belangstelling inzage van. Na een woord ter inleiding van de redactie volgen eenige artikelen, getiteld: De nieuwe beelding in de schilderkunst, door Piet Mondriaan; De plaats van het moderne schilderen in de architectuur, door B. van der Leek; De moderne schilderij in het interieur, door Anthony Kok; Het monumentale stadsbeeld, door J. J. P. Oud; Benevens bijschriften bij de vignetten en bijlagen (2 losse platen).

Oppervlakkig beschouwd zal de inhoud op de meeste lezers wellicht den indruk maken van een aaneenschakeling van stellingen zonder bewijs en beweringen zonder nadere toelichting, maar er zijn redenen, waarom wij niet mogen twijfelen aan de ernst van de bedoeling daarvan. Daarom meenen wij, die bedoeling, die o. i. niet enkel negatie kan zijn, aan een nadere, niet oppervlakkige, beschouwing te moeten onderwerpen, waarvoor evenwel deze rubriek niet de aangewezen plaats is.

Wij bepalen ons hier dus tot de bloote aankondiging van de nieuwe uitgave en komen daarop binnenkort nader terug.

DE CENTRIFUGAALPOMP. Haar berekening en gedrag in 't bedrijf, door P. F. A. von Wolzogen Kühr, w.i. Druk en uitgave van G. Kolff & Co., Batavia 1916.

Het behoort tot de zeldzaamheden, dat ons technische boeken, in Indie uitgegeven, onder de oogen komen. Dit zou anders kunnen zijn, wanneer niet nog steeds moederland en kolonien twee afzonderlijke landen waren, die in vele dingen vreemd tegenover elkander staan. Er zal nog wel heel wat water door de Golfstroom vloeien voordat er van een meer innige toenadering tusschen beide sprake zal zijn, terwijl het de vraag blijft, of er van een bepaalde eenheid wel binnen afzienbaren tijd iets komen zal. Over het algemeen stelt men hier slechts belang in Indische zaken, voor zoover zij de beurs raken. Overigens laat het leven en streven van Indië's bevolking de meerderheid van ons volk volkomen koud en omgekeerd natuurlijk; trouwens, de toenadering kan niet van één kant komen.

Ofschoon het een klein boekje is, dat voor ons ligt, wij zien in de verschijning toch een bewijs, dat men in Indie, niet meer als voorheen in de techniek uitsluitend teert op invoer uit het buitenland. Wel klinkt de naam van den schrijver Duitsch, maar wij hebben hier met een zuiver Hollandsche of beter Nederlandsch-Indische studie te doen over een onderwerp van algemeene strekking. Uit het voorwoord blijkt, dat 't het den schrijver in hoofdzaak te doen is de berekening van de centrifugaalpomp eenigszins te vereenvoudigen en hare werking op duidelijke wijze uiteen te zetten. Wij zullen hem in zijn betoog niet op den voet volgen, doch alleen vermelden, dat hij na een inleiding in een tiental paragrafen behandelt:

2. Strooming in den waaier, 3. Schoepvormen, 4. Methode der arbeidsvergelijkingen, 5. Strooming in het slakkenhuis en de leidschoepenkrans, 6. Serie- en parallelschakeling van waaiers; hoogdruk-centrifugaalpompen, 7. Gegevens voor de konstruktie van centrifugaalpompen, voorbeeld van ontwerp, 8. Karakteristieken der centrifugaalpomp, 9. Aanloopen en belastingverandering van de centrifugaalpomp, 10. Momentlooze schoepeinden en 11. Centrifugaalventilatoren. De tekst is toegelicht door een 13-tal figuren op uitslaande platen.

Ongetwijfeld zal deze studie ook hier te lande de aandacht trekken van hen, die centrifugaalpompen moeten ontwerpen of gebruiken of om andere redenen in het behandelde onderwerp belang stellen.

Varia.

ANTIEKE SLOTEN.

Men schrijft aan de N. Rott. Courant:

Dat is nu wel heel toevallig: Spat schrijft over oude, houten grendelsloten in „Nederl. Indië oud en nieuw" en Von Luschan en de „Zeitschrift für Ethnologie". Zij hebben een groote geografische verspreiding, deze sloten, want men vindt ze in het Mohammedaansche oosten, in Rusland, Duitschland, de Alpen, in het hartje van Zuid-Amerika en Suriname, in het oude Egypte en het klassieke Griekenland, in Oost- en West-Afrika en in den O.-Ind. Archipel. En men zegt, dat zij ook bij ons te lande nog voorkomen; het zal van belang zijn dit te onderzoeken, aan ouderwetsche schuren en stallen. De grendel, die zich horizontaal kan bewegen, wordt, wanneer het slot gesloten is, op zijn plaats gehouden door drie of meer vertikale pallen, die in even veel openingen in den grendel vallen; met een houten sleutel, die een gelijk aantal tanden heeft, licht men de pallen op, en de grendel is vrij.

De beschrijving in het opstel van Spat is duidelijk en wordt door afbeeldingen opgehelderd; alleen ontbreekt de mededeeling, dat het door hem uit de „Revue Suisse d'ethnographie" nageteekende slot afkomstig is uit Bolivia, en zich thans in het ethnografisch museum van Neuchatel bevindt. Dichter bij huis zijn de sloten in het Rotterdamsche Museum, van de Zambesi, van Tenimber en van Alt-Simonswald (Schwarzwald). Onjuist is dus de opmerking in Muller en Snelleman, „l'Industrie des cafres", bij de beschrijving van pl. XV, dat het slot niet aan de Zambesi zou gebruikt worden.

Zoowel bij het sluiten als bij het openen van het slot moet men den sleutel gebruiken, zegt Spat in zijn opstel.

Men kan de deur niet op slot duwen. Met pennen wordt het op de deur bevestigd en op den deurpost een houten beugel aangebracht, waarin de grendel kan schuiven. Men sluit de deur van buiten en elk slot heeft zijn eigen sleutel: het aantal en de diepte van de holten in den grendel, en de daarmede overeenkomende vorm van de pallen en van de sleuteltanden, zullen bij deze uit de hand gemaakte sloten wel zoo uiteenloopen, dat het slot alleen te openen is met den pas-gemaakten sleutel.

De toepassing van dit oer-oude systeem op nieuwerwetsche sloten is indertijd door de firma Lips te Dordrecht beschreven in een klein boekje dat „Een stukje geschiedenis over onze Egyptische sloten" tot titel heeft. Inderdaad is het moderne veiligheidsslot in beginsel niets anders dan een slot met een sleutel die de pallen oplicht, waardoor de schoot beweegbaar wordt.

Von Luschan haalt de zaak heel diep op en begint bij de meest primitieve sluiting, nl. een schuin tegen de deur geplaatsten stok, die het opgesloten vee belet naar buiten te komen; ook vermeldt hij het metalen hangslot dat in onze Oost gewoonlijk een Chineesch slot heet en waarbij het vinden van het sleutelgat reeds een puzzle is.

Over de houten klaviersloten is hij zeer uitvoerig, en hij geeft vele afbeeldingen ervan, uit Assoean, Kärnten, Babylon, Zanzibar, van de Makonde in Oost-Afrika, uit het Kongo-gebied; voorts geheele deuren met de sloten eraan, door Frobenius medegebracht van de Niger; Egyptische sleutels uit den Romeinschen en uit vroegeren tijd; afbeeldingen ook van figuren uit Egypte en uit Babylon met den kenbaren sleutel in de hand.

En nu de herkomst. Vermoedelijk is deze soort sloten meer dan vierduizend jaar oud. Of zij oorspronkelijk in Babylon vervaardigd zijn, dan wel in Egypte, valt nog niet te beslissen, maar zeker is het, dat zij reeds heel vroeg hun weg naar het westen gevonden hebben en door de Romeinen naar Europa gebracht, door de Arabieren over Afrika verspreid zijn. Zoo zijn dan al deze in Europa, Azië en Afrika gebruikte sloten terug te brengen tot eenzelfde land van herkomst. Verschillen kan men er vele aanwijzen, maar het type veranderen doen zij niet. En von Luschan eindigt met het gezegde van Alphonse Karr: Plus ça change, plus c'est la même chose.

Zonderling blijft de aanwezigheid van het slot in Bolivia; minder zijn vóórkomen in Suriname, waarheen Afrikaansche negers het zullen gebracht hebben. Vreemd het sporadisch vóórkomen in het oosten van den Archipel en wel op Jamdena, het grootste van de Zuid-Ooster-eilanden. Uit de beschrijving van den heer Van Hille, die een exemplaar aan het Rotterdamsche Museum schonk, blijkt niet dat men hier met een enkel, naar dit verre oosten versleept stuk, met een unicum te doen heeft. Integendeel: hij schrijft over den Tenimberees, die met den houten sleutel uitgaat, en wiens deur gesloten is voor anderen.

NOODWONINGEN.

Er helpt niets aan, wij kunnen aan de noodwoningen niet ontkomen.

Volgens een mededeeling van den Amsterdamschen correspondent der Nieuwe Rott. Courant heeft de Amsterdamsche raad op 8 dezer besloten terug te komen op zijn besluit van 6 Juni l.l., om, ter voorziening in den nijpenden woningnood, een groot aantal woningen van zoogenaamde lichte constructie te doen bouwen. Hoe men de zaak ook keert en wendt, dit is het resultaat van de gedachtenwisseling van Woensdagavond en Donderdagmiddag. Dit valt niet te ontkennen, ook al hebben de voorstellers van de motie-Bellaar Spruyt c. s. (welke voorstellers te zamen de commissie van bijstand voor de volkshuisvesting vormen) ten slotte (op verzoek van den heer Vos) den datum van 6 Juni 1917 uit de motie verwijderd, ten einde aldus den indruk te vermijden als zou de gemeenteraad gedwongen zijn onder het Candynsche juk door te gaan. Wat in dit geval zou willen zeggen: erkennen dat de raad toen een onverstandig besluit heeft genomen; dat hij destijds beter zou hebben gedaan aan te nemen het voorstel van B. en W. tot bouw van „noodwoningen". Dat de raad — om met de heeren de Vlugt en Wibaut te spreken — als een boetvaardige zondaar zou knielen in het zand, en bekennen: ik had ongelijk.

Misschien zal men zich nog herinneren, waar dien 6den Juni de strijd om ging. De geheele raad was er, mèt B. en W. van overtuigd, dat getracht moest worden door gemeentelijken woningbouw, op groote schaal, althans eenigermate tegemoet te komen aan den woningnood. Men was slechts verdeeld over de beantwoording der vraag: welk type van woningen moest worden gebouwd; de meer primitieve noodwoningen zooals er reeds staan aan de overzijde van 't IJ, of de meer soliede van zoogenaamde lichte constructie (die o.a. de Gezondheidscommissie verkoos). Door den bouw van het eerstgenoemde soort huisjes zou men

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

sneller voorzien in de dringende behoefte aan woonruimte; door de oprichting van het tweede soort definitiever. Gedurende drie zittingen is daar in den afgeloopen zomer over gesproken, en het slot was dat de meerderheid van den raad zich vereenigde met het standpunt van de heeren de Vlugt c. s., ook omdat de heer de Vlugt (die bouwkundige is) verzekerde dat de voltooiing der betere soort woningen niet zooveel langer zou behoeven te duren als B. en W. meenden.

Intusschen is de uitslag geweest dat er op het oogenblik nóg niet begonnen is met den bouw van de woningen van lichte constructie, dat er nog geen enkel huisgezin onder dak is gebracht op den tijd dat, naar vroeger B. en W. hadden verzekerd, de 650 noodwoningen in den Bulksloterham kant en klaar zouden zijn. Schijnbaar heeft dus de ondervinding de voorspelling van B. en W. bevestigd, maar inderdaad zijn er zeer bijzondere oorzaken in het spel geweest. Althans een deel van den raad, in de eerste plaats de heer de Vlugt, zocht achter die vertraging niet meer of minder dan lijdelijk verzet. Dat wil zeggen, geen obstructie van den kant van B. en W.; niemand veronderstelde, voor zoover wij kunnen beoordeelen, dat B. en W. weigerachtig zijn geweest om eene loyale uitvoering te geven aan het, tegen hun zin, genomen raadsbesluit in zake den bouw van de woningen van lichte constructie. Maar lijdelijk verzet of obstructie van de zijde van een hoofdambtenaar, den directeur van den Gemeentelijken Woningdienst, den heer Keppler.

Naar men weet is er al in den afgeloopen zomer geklaagd over het gebrek aan samenwerking tusschen de beide diensten die de gemeente-woningen moeten zetten: de afdeeling Woningdienst die de plannen ontwerpt, en de afdeeling Publieke Werken die deze plannen heeft uit te voeren. En de schuld van dat gebrek aan samenwerking, waardoor de uitvoering der plannen zeer vertraagd wordt, schijnt te moeten worden gezocht bij Woningdienst. Het is een vermoeden waarin de heeren de Vlugt c. s. gesterkt zijn door eene zinsnede in de Memorie van Beantwoording van B. en W. op het Algemeen Verslag van het onderzoek der gemeentebegrooting voor 1918 in de afdeelingen. Daarin toch staat te lezen dat de oorzaak van de vertraging niet moet worden gezocht bij Publieke Werken.

Welnu, concludeerden de heeren De Vlugt c. s., dan moet de oorzaak worden gezocht bij Woningdienst, want er zijn in deze maar twee partijen: Woningdienst en Publieke Werken. Wethouder Wibaut, onder wien Woningdienst ressorteert, ontkende gistermiddag ten sterkste de juistheid van die conclusie. Maar zij vond steun in hetgeen later wethouder Vliegen, het hoofd van de afd. Publieke Werken, omtrent het verloop van de zaak meedeelde, ook al trachtte deze, zooveel mogelijk, de breuk tusschen de beide afdeelingen (die, tot op zekere hoogte, ook een breuk is tusschen de beide socialistische wethouders), te verbergen. Hij gaf toe, dat de samenwerking tusschen beide diensten beter had kunnen loopen. Weliswaar legde hij er den nadruk op, dat hij in den verleden tijd sprak, dat er nu een nieuwe vorm van samenwerking was gevonden. Maar hij moest er aan toevoegen, dat het in die paar maanden, dat de nieuwe regeling van kracht is, nog niet goed gegaan is. M. a. w., dat het geharrewar tusschen de beide directeuren nog voortduurt, tot schade ook van de gemeentekas. Want het geharrewar heeft vertraging tengevolge, en de bouwmaterialen stijgen van dag tot dag in prijs. Het is dan ook te hopen, dat B. en W., met medewerking van de beide wethouders, aan die kibbelarijen nu eens en voor goed een einde zullen maken!

De stemming tegen den heer Keppler werd mede beïnvloed door het feit, dat het na den 6den Juni gebleken is, onmogelijk te zijn, in den Bulksloterham woningen van lichte constructie op betonplaten te bouwen. De grond leent er zich niet toe. Er zal moeten worden geheid, en dit vermeerdert de kosten per woning natuurlijk aanmerkelijk. Wethouder Wibaut betoogde, dat eigenlijk niemand hiervan de schuld draagt, maar men vraagt zich niet de heeren De Vlugt c. s. af, waarom er niet van tevoren een onderzoek is ingesteld naar de hoedanigheid van den grond.

Overigens dient erkend, dat ook andere oorzaken tot de vertraging hebben meegewerkt. De voorgenomen bouw van woningen in Watergraafsmeer kon niet doorgaan, doordat laatstgenoemde gemeente haar medewerking weigert. Het terrein, waarop gebouwd zou worden, maakt namelijk deel uit van een uitbreidingsplan dier gemeente, en in dit uitbreidingsplan paste haars inziens de doodeenvoudige Amsterdamsche arbeiderswoningen niet. Nu heeft Amsterdam 36 H.A. grond gekocht meer naar Diemerbrug toe, maar andermaal steekt Watergraafsmeer ons een, spaak in het wiel; zij heeft nu aan Gedeputeerde Staten verzocht hun goedkeuring aan dit plan te onthouden. Ziedaar nieuwe moeilijkheden, verband houdende met de omstandigheid dat Amsterdam als 't ware gevangen is in een knellenden ring van kleine grensgemeenten. Hierin zal de aanstaande grensregeling verbetering moeten brengen. De heer De Vlugt heeft geen gevolg gegeven aan zijn voornemen, om voor te stellen een commissie uit den raad te benoemen, ten einde de oorzaken van de vertraging in den gemeentelijken woningbouw te onderzoeken, en op te sporen, waar de oorzaak van het lijdelijk verzet ligt. De verklaring van wethouder Wibaut, dat B. en W. zulk een commissie niet noodig achten, aangezien een dergelijk onderzoek, indien noodig, op hun weg ligt, zal aan die houding van den heer De Vlugt niet vreemd zijn geweest, want de verklaring leek eenigszins op het stellen van de portefeuille-quaestie. En ook de heer de Vlugt wilde de zaak niet op de spits drijven. Zijn strijd ging niet tegen den wethouder voor de volkshuisvesting.

Met 21 tegen 13 stemmen heeft de raad aangenomen het voorstel-Bellaar Spruyt c.s., om B. en W. uit te noodigen een voorstel tot den bouw van de eerst zoo gewraakte noodwoningen in te dienen. En dat dit voorstel een meerderheid verwierf, is niet verwonderlijk; zooals wethouder Vliegen (vroeger ook een voorstander van de woningen van lichte constructie) opmerkte, ging het niet langer om noodwoningen of woningen van lichte constructie, maar om noodwoningen of geen woningen. De raad had eigenlijk geen keuze meer. Hij moest aanvaarden, wat hij eerst verworpen had. Vandaar de boosheid van de heeren de Vlugt c.s. Wethouder Wibaut vergulde de pil door de verzekering, dat de noodwoningen zooveel mogelijk van steen zullen worden gebouwd, en dat ze een zeer tijdelijk karakter zullen dragen. Maar toch slikte de raad de pil niet graag.

Vacante Betrekkingen.

— Ingenieur-Directeur van Gemeentewerken te Eindhoven, aanvangsjaarwedde f 4500.—, klimmend tot f 6000.—. Practische ervaring als zoodanig gewenscht. Stukken vóór 1 December a.s. aan Burgem. en Wethouders. (1)

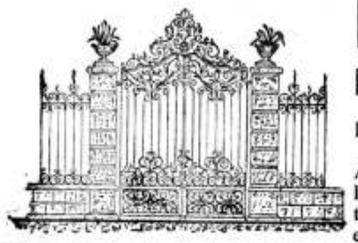
— Bouwkundig Teekenaar, voor spoedige indiensttreding. Volledige brieven, met opg. v. verlangd salaris, lett. E H 95, Nieuws van den Dag. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van DELFT roepen sollicitanten op voor de betrekking van:

Adjunct-Directeur der Gemeente-Reiniging,

op een jaarwedde van f 2000.—, met verhoogingen om de twee jaren van f 125.— tot een maximum van f 2500.—, behoudens goedkeuring van den Gemeenteraad.

Vereischt wordt practische ervaring op reinigings- en zoo mogelijk technisch gebied.

Stukken in te zenden aan den Burgemeester vóór 26 Nov. 1917.

Persoonlijk bezoek uitsluitend na uitnoodiging.

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKTUIGKUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS VRAAG HET NOG HEDEN AAN OPLEIDING VOOR
P B N A
90% ONZER CURSISTEN SLAGEN ALLE EXAMENS
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N:o 10
DIRECTIE E.J. ROTHUIZEN & F. WIND

PROSP. GRATIS
INSTITUUT·
JACOB VAN CAMPEN
·AMSTERDAM·
BRIEFOPLEIDING·TOT·BOUWKUND.·-·WERKTUIGEN·ELECTROTECHNICUS·ENZ·ALLE EXAMENS·M·O·

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM.
Dir. J. E. de Crane C.I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

52STE JAARGANG. ZATERDAG 1 DECEMBER 1917. No. 48

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie **Zuidvliet, Maassluis**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De Stijl.

Maandblad voor de Beeldende Vakken. Redactie Theo van Doesburg. Uitgave X. Harms Tiepen.

Volgens een aankondigingsbericht, waarschijnlijk van den uitgever, beoogt dit maandblad, „de lezers op de hoogte te houden met de ontwikkeling van het nieuwe streven in de Beeldende kunsten (architectuur, schilder., beeldhouwkunst en kunstnijverheid)".

„De voornaamste binnen- en buitenlandsche moderne kunstenaars zetten hierin hunne beginselen uiteen.

Ieder nummer bevat minstens één reproductie als losse bijlage op kunstdrukpapier."

„Het eerste nummer bevat artikelen van Piet Mondri. aan, B. v. d. Leck, J. J. P. Oud, Anthony Kok e.a. met twee bijlagen."

In het tweede nummer, dat 1 December verschijnt, vangt o.a. een artikel aan ivan Gino Severini, en begint „Vilmos Huszàr zijn vergelijkende aesthetische studies".

De voornaamste binnen- en buitenlandsche moderne kunstenaars, dat wil wat zeggen en wij zouden wel eens willen weten aan welke eischen men voldoen moet, om daartoe gerekend te worden. Wellicht krijgen we daar een denkbeeld van uit hetgeen zij ons in dit maandblad over hun beginselen zullen mededeelen.

Laat ons echter beginnen met hetgeen de Redactie ter inleiding in het eerste nummer schrijft en trachten ons daaruit een voorstelling te vormen van de bedoeling der nieuwe uitgave.

Wij lezen dan:

„Dit tijdschriftje wil zijn eene bijdrage tot de ontwikkeling van het nieuwe schoonheidsbewustzijn. Het wil den modernen mensch ontvankelijk maken voor het nieuwe in de Beeldende Kunst. Het wil tegenover de archaïtische verwarring — het „moderne barok" — de logische beginselen stellen van een rijpenden stijl, gebaseerd op zuivere verhouding van tijdgeest en uitdrukkingsmiddelen. Het wil de huidige denkrichtingen betreffende de nieuwe beelding, die, hoewel in wezen gelijk, zich onafhankelijk van elkaar ontwikkeld hebben, in zich vereenigen."

Wat is schoonheidsbewustzijn? Wij weten het niet en vernemen het ook niet, maar er schijnt ook een oud schoonheidsbewustzijn te bestaan of te hebben bestaan, anders heeft het geen zin, van een nieuw te spreken. Maar wanneer dit zoo is, dan is schoonheidsbewustzijn iets, dat niet aan tijd gebonden is en kan men weer niet oud en nieuw daarin onderscheiden, doch alleen het aanwezig zijn, of niet aanwezig zijn daarvan. Nu moeten wij onder schoonheidsbewustzijn wellicht verstaan, onbereedeneerd schoonheidsbegrip, en dat dit in onzen tijd ontbreekt, dat is vrijwel algemeen bekend aan allen, die nog eenig begrip van schoonheid hebben, of meenen te hebben.

Het nieuwe tijdschrift wil dus den modernen mensch weder schoonheidsbegrip bijbrengen, hem daarvoor ontvankelijk maken.

Voorwaar een schoone, doch zware taak, want wanneer hij nu eens niet ontvankelijk blijkt, is er veel kans, dat het een ijdel pogen wordt. Maar laat ons niet pessimistisch zijn en hopen, dat het den vakman gelukken moge het schoonheidsbewustzijn bij den leek wakker te maken.

De werkelijke moderne, — d.i. bewuste, — kunste-

naar, met deze definitie is waarschijnlijk bedoeld de kunstenaar, die precies weet, wat hij wil, die zich en anderen van al wat hij doet precies rekenschap weet te geven en voor hem is een dubbele roeping weggelegd. Ten eerste: het rein-beeldende kunstwerk voort te brengen.

Dit is volkomen duidelijk, op het bijvoeglijk naamwoord „rein-beeldend" na, waarvan de beteekenis nog eenigszins in het duister ligt, maar wellicht later opgehelderd zal worden. Dat des kunstenaars roeping is het kunstwerk voort te brengen, zal wel door niemand ontkend worden en wanneer hij die roeping volgt, heeft hij, zouden wij zeggen, genoeg te doen en doet hij ook als kunstenaar genoeg.

Waarom moet hem nog een tweede roeping worden opgedrongen? Een tweede roeping, die hem slechts kan afleiden van het ongestoord volgen van de eerste. Wanneer het hem niet gelukt, door het kunstwerk zelf, het publiek voor de schoonheid van zijn kunst ontvankelijk te maken, vreezen wij, dat het ook door andere middelen niet gelukken zal. Het maakt in dit geval weinig uit, of de fout bij het publiek of bij den kunstenaar ligt, men vergete niet dat beide mogelijk zijn: zoo goed als er een publiek en een tijdgeest zijn, die den kunstenaar niet begrijpen, zijn er ook kunstenaars, die vreemd staan tegenover het publiek en hun zijn.

In dit tijdschrift nu bedoelen de moderne kunstenaars, zich in nader contact met het publiek te stellen, door middel van het geschreven woord en de reproductie van het kunstwerk, maar in hoofdzaak door het woord.

Door het woord hoopt men het vooroordeel, als zou de moderne kuntsenaar volgens vooropgestelde theoriën werken, te doen verdwijnen. Inderdaad is er voor dit vooroordeel wel eenige grond, althans het laat zich wel verklaren. Immers de moderne kunstrichtingen zijn elkander betrekkelijk snel opgevolgd, te snel blijkbaar, en het publiek daarvoor zonder meer ontvankelijk te maken, iets waarvoor altijd een eenigszins langdurige inwerking noodig is. Dit heeft de kunstenaars er toe genoopt de inwerking hunner kunst te bevorderen en te bespoedigen, door propaganda met andere middelen. De openbare kritiek werd daarbij te hulp geroepen en verleende welwillend hare medewerking, doch zij kon niet voorkomen, dat een door haar gepropageerde nieuwe kunstrichting spoedig door een nieuwere werd verdrongen. Veel steun ondervond de moderne kunstenaar dus op den duur niet van de openbare kritiek; zij bleef in gebreke het tekort aan schoonheidsontvankelijkheid voor de abstracte kunstopenbaring aan te vullen, zooals in het woord ter inleiding gezegd wordt.

Wat onder de abstracte kunstopenbaring verstaan wordt, daarbij zullen wij weder niet stilstaan, ook dit zal wellicht later blijken, alleen, het zal wel waar zijn, dat de openbare kritiek te dien opzichte in gebreke is gebleven. Zij heeft waarschijnlijk nog geen tijd gehad, er zich mede bezig te houden en is misschien eenigszins angstvallig er zich mede in te laten op grond der in de laatste jaren opgedane ervaringen.

Kunstkritiek is een hoogst ondankbaar werk bij een publiek, dat in de eerste plaats voor kunst in hooge mate onverschillig is en in de tweede plaats door de tegenstrijdigheid van de uitspraken der kritiek gedurig in de war gebracht wordt. Wij schrijven daaraan ook de begripsverwarring, het vooroordeel, toe, waarvan hier gesproken wordt.

Wanneer de moderne kunstenaars er in slagen, op de wijze zooals zij zich dat voorstellen, bij het publiek de begripsverwarring, het vooroordeel, weg te nemen, dan zouden wij ons bijna kunnen vereenigen met het middel, dat zij er nu voor hebben aangegrepen, het woord. Wij blijven echter vooralsnog bij onze meening, dat het een weg teeken voor de kunst beduidt, wanneer de kunstenaars, om begrepen te worden, bij hun werk een toelichting in woorden, een gebruiksaanwijzing, moeten geven.

De abstracte kunstopenbaring, wij meenen wel in zoover te weten wat zij bedoelt, om te kunnen vaststellen, dat zij de voorstelling van de natuur in het algemeen verwerpt, de symbolische voorstelling, de voorstelling van het gemoedsleven en van den haristocht. Dit maakt, dat zij voorloopig weinig kans heeft, begrepen te worden door een groot deel van het publiek, dat, voor een kunstwerk staande, allereerst vraagt, wat het voorstelt. Slechts een kleine minderheid zal ontvankelijk blijken voor de beginselen, die voortvloeien uit den beeldenden arbeid dezer moderne kunstenaars. Dit moge voor hen voldoening genoeg zijn, gelijk menig profeet tevreden is, wanneer het hem gelukt een kleine gemeente van volgelingen bij elkander te krijgen, maar evenmin als dit laatste veel invloed heeft op het religieus bewustzijn van het publiek, beteekent zulk een kleine kunstgemeente veel voor de opwekking van het schoonheidsbewustzijn, die o.i. algemeen moet zijn, om voor de samenleving vrucht te dragen, in den vorm eener verdiepte kunstcultuur.

Men is geneigd te vragen of het niet wat ver gaat, naar een verdiepte kunstcultuur te streven in een samenleving, die momenteel absoluut geen kunstcultuur meer heeft en mitsdien ook geen stijl. Wij zullen er echter de moderne kunst geen verwijt van maken, dat zij haar doel te ver en haar idealen te hoog stelt.

Evenwel voor den modernen kunstenaar is het, meer dan voor die van het voorgeslacht gewenscht, zijn aandacht te schenken aan de dingen in zijn onmiddellijke omgeving en dat de Redactie daarvoor niet blind is blijkt uit het slot van de inleiding, waarin zij zegt:

„Zoodra de kunstenaars in de verschillende beeldende vakken tot de erkenning zullen komen, dat zij in principe aan elkaar gelijk zijn, dat ze eene algemeene taal te spreken hebben, zullen ze niet meer angstvallig vasthouden aan hunne individualiteit. Zij zullen aan gene zijde eener beperkende individualiteit het algemeene principe dienen. Het algemeene principe dienende zullen zij vanzelf een organischen stijl moeten voortbrengen. Voor de verspreiding van het schoone is niet een sociale, maar eene geestelijke gemeenschap noodzakelijk. Eene geestelijke gemeenschap kan echter niet ontstaan zonder opoffering van eene eerzuchtige individualiteit."

„Slechts bij consequente doorvoering van dit beginsel kan, uit eene nieuwe verhouding van kunstenaar tot samenleving, de nieuwe beeldende schoonheid zich in alle voorwerpen als stijl gaan openbaren."

Ook dit slot, en niet minder de verdere inhoud dezer eerste aflevering van „de Stijl" leveren nog stof te over op voor opmerkingen, die wij evenwel voor een volgend nummer bewaren.

Vereenigingen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De M. B. V. A. Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten, hield dezer dagen haar ledenvergadering te Haarlem.

In deze vergadering werd met algemeene stemmen aangenomen een wijziging van de architectenhonoreering bij volkswoningbouw.

De bestaande tabel voor die honoreering blijft van kracht, doch het percentage zal worden berekend over de bouwsommen van 1914, volgens tarieven van de woningprijzen vastgesteld. Het honorarium, dat het resultaat zal zijn van deze berekening, wordt met 25 pCt. verhoogd; deze regeling geldt ook voor de werkteekeningen.

De regeling heeft terugwerkende kracht ten aanzien van die werken, waarvan de eerste oplevering op of na 1 Januari 1917 is geschied. Er zal geen restitutie van honorarium plaats vinden, van reeds aan den architect uitbetaalde termijnen, als deze het geheele nieuwe honorarium mochten overtreffen. De regeling zal elke 6 maanden worden herzien.

Op deze vergadering werd de vraag aan de orde gesteld hoe de leden der M. B. V. A. moeten staan tegenover het pas opgerichte instituut voor Bouwkunst te 's-Gravenhage.

De vergadering was van oordeel, dat het instituut overbodig is en nu naast de M. B. V. A. als concurrent zal optreden in datgene, wat ook de M. B. V. A. zich ten doel stelt: de bevordering van de bouwkunst. Het zal weer aanleiding geven tot verbrokkeling. Verschillende leden achtten bovendien de bevordering der bouwkunst door leeken, die steeds meer voelen voor historische, dan voor moderne levende bouwkunst, ongewenscht en noemden een vereeniging van dilettanten en slechts enkele architecten in dit opzicht gevaarlijk.

Een motie werd met 1 stem tegen aangenomen, waarbij de vergadering haar leden ontraadt, lid te worden van het nieuw opgerichte instituut voor Bouwkunst.

Besproken werd nog de houding van den Ned. Aannemersbond tegenover architecten, die in het belang van hun principaal thans bouwwerken in eigen beheer uitvoeren. De vergadering, oordeelde het noodzakelijk de belangen van de principalen te behartigen, desnoods tegen de bepalingen van den Aannemersbond in, en zal op een volgende bijeenkomst, wanneer men meer zal weten van de gestie van de aannemers, haar houding nader vaststellen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Voor de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" heeft de heer Van der Swaelmen, architect uit Brussel, zijn voordracht over een geografischen, artistieken en letterkundigen tocht door België voortgezet. Na een korte, boeiende inleiding begon hij bij vele, welgekozen licht-beelden de eigenlijke tocht.

Op de hem eigen, geestdriftige wijze vertelde de heer Van der Swaelmen van de verscheiden schoonheid van zijn land. Langs Leie, Schelde en Maas; over de vlakte van Vlaanderen, de heide van Brabant en door 't bergland in 't Zuid-Oosten was er volop gelegenheid van die schoonheid te genieten. Niet alleen van 't mooie der natuur, doch ook van het andere schoon, namelijk dat der oude steden, die zich zoo vertrouwelijk in 't dal langs den stroom genesteld hebben, of welker silhout zich zoo stoer en toch zoo teer tegen 't hemelgewelf afteekent: Dinant, de beroemde — Luik, la ville ardente — Yperen de gemartelde, en zoo vele andere meer. Smartelijker nog dan oorlogsverwoestingen oordeelde spreker de vredesverwoestingen in sommige steden aangericht, waar veel, juist door restauratie, was verloren; oude gevels bedorven, hun vroeger karakter voor goed verdwenen. Stadsgezichten erdoor verknoeid.

Bij de telkens op het doek gebrachte afbeeldingen van werken van Vlaamsche schilders en beeldhouwers had spreker gelegenheid te doen zien, hoe zij zich aan deze zoo aan afwisseling rijke natuur hadden overgegeven, die hen in ruil daarvoor de inspiratie schonk voor veel werkelijke kunst.

FRIESCHE BOUWKRING TE LEEUWARDEN.

Florentijnsche beeldhouwkunst.

Voor „de Friesche Bouwkring" hield de heer H. Martin dezer dagen een lezing met lichtbeelden over „de Florentijnsche beeldhouwkunst gedurende het quattrocento". In dit tijdperk valt de overgang naar de renaissance, die over de verbinding van het klassieke der oudheid en het devote der middeleeuwen gaat van het altruisme tot het egoisme, die brengt de bevrijding van de gebondenheid tot de zelfstandigheid, kortom die geeft het individualisme in de kunst. Die nieuwe geest uit zich in Italië vooral in de plastieken. Reeds in het einde van de 12e en het begin van de 13e eeuw deed zich een soort renaissance kennen, die echter te veel geinspireerd was op de Romeinsche klassieken en weldra is gestorven.

De eerste kunstenaar, bij wien de eigen gedachte is waar te nemen, is Nicolo Pisano (1206—1280). In zijn werken zijn naast den gothischen invloed ook klassieke elementen op te merken. Zijn werken, hoezeer edel van conceptie, hinken nog te veel op twee gedachten. Zijn naamgenoot Giovanni Pisano (1250—1328) geeft zich nog wel aan de gothiek over, maar heeft toch reeds veel meer een eigen ik. Het blijkt o.a. uit den kansel in de San Andrea te Pistoja. Er zit een kolossale actie in de figuren; deze zijn niet meer algemeen, maar hebben een eigen cachet. Hier is reeds het kenmerk van de renaissance aanwezig. Andrea Pisano (1273—1348) zet de ontwikkeling voort, gelijk blijkt uit zijn werken aan de bronzen deur van het baptisterium te Florence.

Met Lorenzo Ghiberti (1381—1455) komen wij in het quattrocento. In die dagen scheen de schilderkunst de plastiek te zullen verdringen. Door Ghiberti is echter aan de plastiek een nieuwe richting gegeven. Het ontstaan daarvan is te danken aan een gebeurtenis in 1401, n.l. een wedstrijd tot vulling van de bronzen deur aan het baptisterium te Florence. De wedstrijd ging tusschen Ghiberti en Brunellesco en de opgave was „het offer van Abraham". Uit dien wedstrijd kwam Ghiberti zegevierend te voorschijn, de poëzië won het hier nog weer van het realisme. Verder maakte Ghiberti nog (van 1425—'52) de oostdeur van die kerk, bekend als de paradijsdeur, daar Michel Angelo ze een waardigen toegang achtte tot het paradijs. De voorstellingen zijn ontleend aan het oude testament en als 't ware schilderijen in beeldhouwwerk. Ghiberti is nog een tusschenpersoon tusschen de gothiek en de volkomen renaissance.

De groote baanbreker tot het naturalisme der renaissance is Donatello (1386—1466). Uit het volk voortgekomen, is hij niet zoozeer een fijnvoelend als wel een levenskrachtig, vooruitstrevend kunstenaar. Hij was 't die ten slotte met alle sleur brak.

Zijn David te Florence, dateerend van 1411, heeft echter in zijn kinderlijke bevangenheid nog een geheel gothisch karakter. Maar zijn Heilige Markus ademt reeds een geheel anderen geest. De stand is nog gothisch, maar het karakter is reeds dat van een eigen persoonlijkheid, die vooral uit den krachtigen kop spreekt. De Heilige George, die stevig op de beenen staat, geeft in zijn kracht en zelfbewustzijn reeds de afschaduwing van den nieuwen tijd.

Donatello heeft voor de Campanille te Florence een dertal profeten gemaakt, waarvan de Zuccone, de koolkop, de lieveling van het Florentijnsche volk is geworden. De kop is die van een scepticus, de figuur heeft een eigen karakter en is van een mooi gevonden realiteit.

Zijn Christusfiguur maakt hij in brons. De bronstechniek is onontbeerlijk geweest om de beeldhouwkunst in nieuwe banen te leiden. Hoe verdienstelijk die Christus aan het kruis ook moge zijn, het is Donatello nog niet mogen

gelukken een geheel nieuwen Christus te scheppen. In zijn engeltje geeft hij voor het eerst een geheel naakt figuur, dat schitterend is van anatomie.

In 1433 reist hij naar Rome, welke stad met haar vele kunstschatten een geweldigen invloed op zijn werk heeft gehad. Hij leert daar de schoonheid der compositie, de mooie lijn als omtrek en het gebruik maken van de architectuur bij beeldhouwwerk kennen. Na zijn terugkeer maakt hij die verheven Annuncatie, waarin de schoonheid zuiver spreekt en alleen het gebeuren zelf tot ontroering voert.

Dan zien wij zijn naturalisme veredeld in het samengaan met de schoonheid van lijn en compositie in zijn schitterende kindergroepen op de zangerstribune te Florence. Hier geeft hij het hoogste in het bewegende naturalisme. Als hij nu weer een David geeft is het een zelfbewuste figuur, waarin naast het realisme de mooie lijn treft.

In het altaar te Padua weet hij in het reliëf van het steenen hart door de weloverlegde compositie de aandacht voortreffelijk op het dramatische moment te vestigen. Hetzelfde geldt voor het wonder van den ezel, die voor de hostie knielt.

Zijn hoofdwerk is het standbeeld van Gattamelata te Padua, het beeld van den denkenden leider die het slagveld overziet. Het is een van de schitterendste ruiterstandbeelden, die op de wereld bestaan. Donatello werkte er van 1433 tot 1446 aan.

Een heele val is zijn groep Judith en Holofernes. Wij zien hier hoe Donatello er niet in kan slagen twee bewegende lichamen in een dergelijk bestek levensgetrouw weer te geven. Dit zal later alleen aan een reus als Michel Angelo gelukken. Donatello blijft met dit al de baanbreker voor de renaissance.

Naast Donatello werkte nog de familie Robbia, die een anderen toon aansloeg en in zekeren zin Donatello's tegenvoeter was. Is Donatello met hart en ziel realist, Lucca della Robbia (1389—1482) is zachter, teergevoeliger, nadert het vrouwelijke. Een door Robbia gemaakte zangerstribune getuigt van een geheel andere opvatting. Zij is niet minder, waardiger; ook hier een edele realiteit, maar de vormen zijn liefelijker en molliger en hebben zoodoende iets vrouwelijks.

Het geheim der Robbia's is hun werken in terracotta, met gekleurde tin- en loodglazuren overtrokken, welk geheim met hen in 't graf is gegaan. Schitterend zijn de in dit materiaal door Andrea della Robbia (1437—1528) uitgevoerde beelden van zuigelingen in de medaillons aan het vondelingenhuis. Terwijl Andrea zijn meeste werken nog in blauw en wit (roomkleur) gaf, is Giovanni della Robbia (1462—1529) er toe overgegaan sommige groepen geheel in natuurlijke kleur te beschilderen. Van hem is hoogstwaarschijnlijk de Pieta, die aan Lucca is toegeschreven, vrouwenbeelden, o.a. van Marietta Strozzi.

Een marmerkunstenaar uit de school van Donatello is ten slotte nog Desiderio da Settignano (1428—64), bekend vooral om zijn kinderbustes en portretachtige vrouwenbeelden o.a. van Maria Strozzi.

Spreker besluit zijn rede met aan te geven hoe de ontwikkelingslijn van ten slotte voerde tot Michel Angelo, maar het bestek van zijn causerie liet niet toe die ook thans uitvoeriger na te gaan.

VEREENIGING VOOR AMBACHTS- EN NIJVERHEIDSKUNST.

In het orgaan der Nederl. Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst vindt men mededeelingen omtrent het College van Advies voor Opdrachten der V. A. N. K. Bij het college kwamen verschillende aanvragen om advies binnen. Het staatje loopt tot 1 October 1917, waarin de aanvragen, de aard van het onderwerp en de aangewezen kunstenaars zijn vermeld.[1])

Aanvrager: gemeente Amsterdam; onderwerp: Tram. en Verenboekje; aangewezene: H. Hana.

Aanvrager: Dept. Binnenlandsche Zaken; onderwerp: Brevet voor Menschlievend Hulpbetoon; aangewezene: G. F. la Croix.

Aanvrager: Mij. voor goede en goedkoope lectuur; onderwerp: Vondel-medalje; aangewezene: L. Bolle.

Aanvrager: Directie van de Post-, Chèque- en Girodienst; onderwerp: Inwendige inrichting van het directiegebouw; aangewezene: * N. P. de Koo.

Aanvrager: Dept. van Financiën; onderwerp: Obligaties Staatsleening; aangewezene: A. Th. Wydeveld.

Aanvrager: Eerste Ned. Electro-Magnetische Uurwerkenfabriek; onderwerp: Uurwerkkasten; aangewezene: * J. L. M. Lauweriks.

Aanvrager: Gemeente Schijndel; onderwerp: Beschildering raadzaalwand; aangewezene: N. J. van der Vecht.

Aanvrager: Burgemeester Terschelling; onderwerp: Kostuum'leerlingen Zeevaartschool; aangewezene: mej. H. Wille-beek-le Mair.

Aanvrager: Pope's metaaldraad lampenfabriek; onderwerp: het schilderen van kantoorlokalen, muren, plafonds, houtwerk; aangewezene: G. F. La Croix.

Aanvrager: Glasfabriek „Leerdam"; onderwerp: Aesthetische verzorging van papier en reclame (voor De Bazel's glaswerk); aangewezene: * Jac. Jongert Jzn.

Aanvrager: C. K. Elout; Handelsblad Amsterdam; onderwerp: Oorkonde; aangewezene: J. van Krimpen.

Aanvrager: Dept. van Oorlog; onderwerp: meubilair van den minister; aangewezene: * W. Penaat.

[1]) Behalve de hier vermelde, kwamen bij het College een tweetal aanvragen om advies in, welke niet tot het gewenschte resultaat hebben geleid. De V. A. N. K.-leden onder de aangewezenen zijn met * gemerkt.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG TEN BEHOEVE EENER INZENDING VAN NATUURSTEEN TER JAARBEURS 1918.

Door den Bond van Steenhouwers-Patroonsv. in Nederland wordt voor zijne vertegenwoordiging ter Jaarbeurs te Utrecht een prijsvraag uitgeschreven, waartoe de deelneming open staat voor alle Nederlanders. Het doel van die vertegenwoordiging is door tentoonstelling van bewerkt of ruw materiaal te doen uitkomen de voordeelen, zoowel uit financieel als uit aesthetisch oogpunt, van de toepassing van natuursteen, boven die van surrogaten (kunststeen).

Programma.

Art. 1. De prijsvraag omvat:

a. een ontwerp voor een openlucht-inzending. De ontwerper is geheel vrij in de keuze van den vorm, den aanleg en de afmetingen van het bouwwerk, mits hij blijve binnen een terreinoppervlakte van 25 M². (Maximum lengte 8 M.)

Ten aanzien van de materialen wordt de keuze gelaten tusschen de volgende steensoorten:

1°. bij groote hoeveelheden: Hardsteen, Oberkirchner-, Udelfanger- en Arzweilerzandsteen;

2°. bij kleinere hoeveelheden verschillende Fransche kalksteensoorten, o.a. Euville, Poullenay, Los Angelos en Monfort, benevens Gildenhauser-, Medarder- en Rackwitzerzandsteen en Muschelkalksteen;

b. een ontwerp voor de inrichting en aankleeding eener afgesloten expositieruimte, metende 4.00 × 4.00 M., hoog 3.00 M.; de behandeling van den buitenwand waarin de ingang en de lichtopeningen zich bevinden, behoeft bij dit ontwerp niet te worden opgenomen.

Ten aanzien van de materialen wordt de keuze gelaten tusschen diverse marmersoorten, als: Petit granit, Blanc veiné, Blanc clair, Rouge royale, St. Anne, Escalette, Bleu belge, Vert antique, Vert de Siberie, Rosa giallo, Vert rosé de Bavière, Bleu Antique, e. a.

Art. 2. Gevraagd worden voor a en b schetsontwerpen op schaal 1 à 20, waarbij door de vereischte horizontale en verticale doorsneden, en door een of meer opstanden, de bedoeling van den ontwerper moet zijn duidelijk gemaakt; voor a moet bovendien een perspectievische schets geleverd worden.

De behandeling der teekeningen wordt vrijgelaten; de kleuren der toe te passen materialen moeten evenwel worden aangeduid. Voorts bij elk ontwerp te geven een memorie van toelichting, waarin de bedoelingen van den ontwerper nader worden verklaard.

Art. 3. De ontwerpen zullen worden beoordeeld door een jury bestaande uit de heeren: Evert Kuipers (Heineke & Kuipers), architect, te Amsterdam, J. B. van Loghem, B. I., architect, te Heemstede, en Jacob Rinse, lid van het Bestuur van den Bond van Steenhouwers-Patroonsvereenigingen.

Art. 4. Voor elk der ontwerpen a en b worden de volgende prijzen uitgeloofd:

1e prijs f 125.—, 2e prijs f 75.—, 3e prijs f 3.5—.

Hoewel het de bedoeling is de met den volledigen eersten prijs bekroonde ontwerpen onder leiding van den ontwerper, op nader overeen te komen voorwaarden, te doen uitvoeren, wenscht toch het Bestuur van den Bond ten aanzien hiervan zich het recht van handelen voor te behouden. Indien het van dit recht gebruik maakt, en een ander dan den eerstbekroonde met de uitvoering belast, dan zal den prijswinner — dit geldt voor a zoowel als voor b — boven het bedrag van den eersten prijs, een schadeloosstelling van f 200.— worden toegekend (Art. 24 A. R.)

Art. 5. De ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht aan het adres van den heer Evert Kuipers (Heineke & Kuipers), Pieter de Hoochstraat 44 te Amsterdam, vóór of op den 20 Dec. 1917. De inzending geschiedt onder een motto dat op alle stukken moet voorkomen. Bij elke inzending in afzonderlijke, behoorlijk gesloten omslagen te voegen:

1°. een door den ontwerper geteekende verklaring, luidende: „ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto ..... verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is."

2°. een correspondentie-adres.

Op de buitenzijde dezer omslagen moeten respectievelijk de woorden „naambrief" en „correspondentie-adres" worden geplaatst. Het onder 2°. genoemde omslag zal vóór de uitspraak der jury door haar mogen worden geopend, om zoo noodig met den ontwerper in briefwisseling te treden.

De teekeningen mogen niet opgerold worden ingezonden.

Van den dag van ontvangst af tot den dag van terugzending zullen alle ingekomen ontwerpen door den prijsvraag-uitschrijver voor een bedrag van f 75.— tegen alle schade verzekerd zijn; schade tijdens het vervoer is hiervan uitgesloten.

Art. 6. Het bureau van inlichtingen wordt gevormd door de jury, aan wie p.a. den heer Evert Kuipers (Heineke & Kuipers) te Amsterdam, uitsluitend schriftelijk en anoniem inlichtingen kunnen worden gevraagd tot en met 3 Dec. 1917 De vragen worden met de antwoorden zoo spoedig mogelijk gepubliceerd in „Het Bouwkundig Weekblad", „Architectura", „De Bouwwereld" en „De Opmerker". Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen worden beschouwd deel uit te maken van het programma.

Art. 7. Na de uitspraak der jury zullen alle ontwerpen in het openbaar worden tentoongesteld gedurende tenminste 14 dagen, op nader aan te kondigen tijd en plaats. Na afloop der tentoonstelling worden de ontwerpen, met uitzondering van de eerst-bekroonde welke in bezit van den prijsvraag-uitschrijver blijven, vrachtvrij aan de correspondentie-adressen teruggezonden.

Art. 8. Bij deze prijsvraag zijn van toepassing de Algemeene Regelen voor nationale bouwkundige Prijsvragen, van 1914, en bindend voor den prijsvraag-uitschrijver, de jury en de inzenders.

Het Bestuur van den Bond van Steenhouwers-Patroonsvereenigingen in Nederland:

C. G. SIMONIS, Rotterdam, Voorzitter.
(Firma P. J. Simonis & Zoon)
GUILLAUME PETIT, Tilburg, Secretaris.

De Jury:

EVERT KUIPERS (Heineke & Kuipers), Architect, A'dam.
J. B. VAN LOGHEM, B. I., Architect, eHemstede.
JACOB RINSE, Amsterdam.

De Permanente Prijsvraag-Commissie verklaart accoord te gaan met bovenstaand programma.

P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
PAUL J. DE JONGH, Secretaris.

Programma's zijn verkrijgbaar bij den Administrateur H. J. M. Schrijver, Heer Kerstantstraat 99 te Rotterdam.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP.

Op de door de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam uitgeschreven prijsvragen zijn ingekomen de navolgende antwoorden:

Voor een „Arbeidsbeurs voor een groote stad" twee-en-twintig ontwerpen onder de motto's:

Bij 'n keerske; Arbeid; Mei; Orde en Arbeid; Economisch; Toon en Piet; M. s.; M. E. P.; Y; M. en V.; Aan 't werk; S.T.R.I.I.D.; Labor Omnia Vincit; Res Publica; R'dam; L. G.; Arbeid adelt; Gamma kruis, (teeken); Tien, (Rom. cijfer); Driehoek, (figuur); A.B. (monogram) in driehoek; Gamma kruis, (in krans).

Voor de „Ontvangkal in het gebouw eener groote uitgeversfirma", vier ontwerpen onder de motto's:

P. F.; Editor; B. J.; Bezonnenheid.

Voor een „Pakhuisgevel aan een der havens in een Nederlandsche stad", een en vijftig ontwerpen onder de motto's:

Mery; Welvaart; Twee scheepjes;; Alex; Ruimten; Langs de Haven; Rivierstad; Onze tweeling; Bep; Mars; Cuba; Drawing; Colly; Kleur; Zuiden; de Tijdgeest; Hoop; Zaanstreek; Zoo, of beter; Handvorm; Karakter; Contra; Materiaal; Vita-Lis; Ware House; Mobilia; Gammakruis (teeken); Dubbele cirkel, waarin Excelsior om cijfer drie in driehoek; E. D. (monogram) in cirkel; Tien (Rom. cijfer) I; Tien (Rom. cijfer) II; Baksteen I; Baksteen II; B.B.; Mercuur I; Mercuur II; G. en B.; O.W.; Cirkel en Driehoek (door elkander geteekend); M. in twee cirkels (teeken); G. en R.; A.B.; M.; B.B.B.; no. 13; vraagteeken in cirkel (teeken); A.H.; Het gaffel-kruis-teeken in vijfhoek waarom cirkel in kwadraat (figuur); N.; Boyau; Rust-Roest.

De jury, bestaande uit de architecten Jan Stuivinga te Zeist; Willem Stok, Melch. Vermeer, J. Coenraad Meischke en J. Heyink te Rotterdam is met haar arbeid be-

gonnen en verzoekt den ontwerpers van de teekeningen ingezonden onder Motto N.; Boyau en Rust.Roest toezending van naambrief en correspondentieadres.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Kalender-Prijsvraag 1918.

Jury-Rapport.

Ingekomen zijn de zes navolgende motto's: W, Driehoek (geteekend), Labore, Data, A en Ad Finem.

Het Bestuur, tevens Jury, constateert dat de vroegere inzendingen op de kalender-prijsvragen nog nooit van zoo min gehalte zijn geweest, als met deze laatste inzending het geval is.

Met meerderheid van stemmen werd motto Ad Finem als het minst slechte en dus als het z.g. „bekroonde" ontwerp beschouwd.

Dit ontwerp wijst nog op eenig begrip van vlakvulling, de fibreerende grijze fond onder den tekst, hoewel wat nuchter van motief, is een goede vondst om het geheele opschrift aaneen te binden. Het lettertype zelf (hoewel wat te dun) en de afwisseling van groote en kleine letters is geestig te noemen. Het omsluitende randje moet nog eenigszins simpeler en door nog smallere marge gecaderd worden. Op een omslag van lichte kleur zal dit ontwerp het 't beste doen.

Motto W. De letters zijn zeer slecht. Als het armzalige middenmotief, dat ook ongeveer op het ontwerp „Labore" voorkomt, de bouwkunst moet symboliseeren, dan zou het er met ons mooie vak treurig uitzien. Zelfs het beruchte hedendaagsche golfrandje kan dit ontwerp niet redden.

Motto Driehoek (geteekend). De wit en zwart verdeeling, wat bij dergelijke ontwerpen eigenlijk alles is, is ook hier weer slecht. De letters zijn behoorlijk van vorm, doch leelijk van verdeeling. De fonteinbak met musschen gestoffeerd en in een schilderijlijst gevat, vereischt wel eenige opheldering. Het teekenwerk is zeer correct.

Motto A. In dit ontwerp is te veel wit gespaard, de letterblokken en het middenmotief zwemmen wat los van elkander. De symboliek der geestelijke en lichamelijke arbeid is ver te zoeken. Het baksteen-kettingmotiefje op den rug is zeer goed.

Motto Labore. Dit ontwerp is al zeer schraal. De letters zijn grof; van evenwicht in vullen en sparen geen spoor. Het geheel is zeer slordig geteekend.

Motto Data. Dit ontwerp volgde in keus op het bekroonde. De totaal-indruk is, op een afstand gezien, goed, schrift en versiering vormen hier nog wel één geheel. De letters en cijfers zijn op zich zelf zeer slecht. Het gebrek van dit ontwerp is, dat het in de hand onrustig doet, hetgeen waarschijnlijk zijn oorzaak vindt in het blokrandje, dat geheel uit het soort ornament valt en zich daarom met het zeer goede middenmotief niet wil verbinden. Het geheel is goed geteekend.

De Jury.

Prijsvraag Reclameplaat Jaarbeurs.

De jury voor de prijsvraag voor een aanplakbiljet ten behoeve der Tweede Nederlandsche Jaarbeurs, heeft den eersten prijs toegekend aan den heer W. Cordel en den tweeden aan den heer P. A. H. Hofman, beiden te 's-Gravenhage.

De jury bestond uit de heeren dr. C. W. van Heukelom, Chr. Lebeau en M. H. de Buisonjé.

Het ligt in de bedoeling van de beste ingekomen ontwerpen eene tentoonstelling te organiseeren.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 47. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Ingekomen Stuk van D. J. Heusinkveld, met antwoord van J. F. Staal Jr.

Kalender-prijsvraag 1918. Jury-rapport.

Heemschut en de Vakbelangen, door A. W. Weissman, met antwoord van het Bestuur.

Fotografische opnamen van uit een vliegmachine, met afbeeldingen.

DE BOUWWERELD No. 47. Windmolens, door G. Smits, (vervolg) met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Afbeelding. Het departement van Landb., Handel en Nijverheid, arch. ir. D. E. C. Knuttel, Rijksbouwmeester.

ONZE WONING No. 23. De muuropeningen der woning, met afbeeldingen.

Woningverbetering VII. Hinder van vocht tengevolge van gebrekkige muurafdekkingen.

Berichten, enz.

DE INGENIEUR No. 47. Het goederenvervoer in het Veer Zijpe—Numansdorp van de Rotterdamsche Tramweg-Maatschappij. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 30 Juni 1917, door ir. H. van 't Hoogerhuys Jr., met afbeeldingen.

Betonpalen, door ir. V. Disselkoen, met afbeeldingen.

Invloed van de wet-Limburg, door Ir. R. A. van Sandick.

Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 17 November 1917.

Ingezonden Stukken. Het verslag der Cammissie voor de verbetering en uitbreiding van de haven van Delfzijl, door ir. H. Wortman. — Een voorstel tot voorziening in den geldelijken nood van het Instituut, door Ir. B. M. Gratama. — Studie-commissies in de Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door J. C. van Haersolte.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 47. Verslag van de gewone B. B.-vergadering. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Aank. Verg. en Excursies. — Theorie en practijk bij ontsmettingsdiensten (vervolg van No. 34).

DE AANNEMER No. 47. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Advies van een Commissie, benoemd op grond van § 495 der A. V.

Uit de Staatscourant.

Afdeelingsverslagen. Amsterdam, 15 November 1917.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 11: Iets over Orang Oetan's: S. Kalff. — Brandbommen: Ir. A. Slingervoet Ramondt. — Bestaat de Electriciteit uit »Atomen?«: S. — Galwespen op eiken: A. Joman. — Hoe kan men oude documenten leesbaar maken?: D. S. S. — De diathermie, een moderne toepassing van de electriciteit in in de geneeskunde: E. Beijen. — Russische aardappel: P. E. W. Kok. — Vinkeveeren, de Sperwer: A. B. Wigman. — Over oppervlakte-spanning: W. F. J. van der Zalm. — Sterrenkundige Mededeelingen voor den Winter van 1917—'11: L. V. — Eenvoudige Proeven; De zwemmende visch: Dr. A. J. C Snijders.

Varia.

NOODWONINGEN EN HOUTEN HUIZEN TE AMSTERDAM.

Om in de meest nijpende behoefte aan woningen te kunnen voorzien, hebben B. en W. van Amsterdam verplaatsbare houten woningen gekocht. Zij kunnen binnen 4 à 5 weken zijn opgericht. B. en W. verklaren, dat zij zich van de bruikbaarheid dezer woningen hebben overtuigd. Het zijn verplaatsbare woningen van de soort, zooals die op verschillende plaatsen van ons land opgericht zijn voor Belgische gezinnen met de bedoeling, om ze na den oorlog naar België over te brengen.

Deze woningen zullen worden geplaatst deels op een terrein tusschen de Nieuwe Vaart en het Loozingskanaal bij Zeeburg, deels op een terrein aan de noordzijde van het IJ nabij de bestaande noodwoningen. Volgens voorschrift van de brandweer zullen de houten woningen op eenigen afstand van elkaar komen te staan.

Verder stellen B. en W. den raad voor te besluiten tot de oprichting van ongeveer 500 noodwoningen. Zij hebben voor de oprichting op het oog een terrein aan de noordzijde van het IJ, waar er 226 kunnen komen te staan, en een terrein in de uitbreiding-Zuid, waar plaats is voor 252 woningen.

In overeenstemming met hetgeen door B. en W. reeds werd medegedeeld in de raadsvergadering van 8 November jl., ligt het in de bedoeling aan de ongeveer 500 noodwoningen een bewoningsduur toe te kennen van 7 jaar. Zij verwachten, dat vóór het einde van dezen tijd de bouw van definitieve woningen kan worden gemist.

De ongeveer 500 noodwoningen zullen grootendeels van steen worden gebouwd en alle van waterclosets worden voorzien.

Voor de oprichting van de 53 verplaatsbare houten woningen is een bedrag vereischt van f 90.000. De woningen zelf kosten opgesteld iets meer dan f 70.000. Het overige is geraamd voor het in gereedheid brengen van het terrein, aanleg van de rioleering, aanleg van leidingen, enz.

De kosten der noodwoningen zijn geraamd, wat de eigenlijke bouwkosten betreft, op f 2125 per woning; daarbij is te voegen: in gereedheid brengen van terreinen, bestrating, rioleering, waterleiding, dienstgebouwen, enkele winkelhuizen, bergplaatsen, renteverlies, kosten van uitvoering, van voorbereiding, enz. Al deze gezamenlijke kosten uitgedrukt per woning wijzen een bedrag aan van f 2700, of voor 500 woningen een bedrag van f 1.350,000. Indien het rijk zich bereid verklaat de helft in de kosten bij te dragen, zal de jaarlijksche uitgave der gemeente worden ongeveer f 90.000.

Er is bij de exploitatierekening van de ongeveer 500 noodwoningen uitgegaan van een gemiddelde huur van f 2.75 per woning en per week, terwijl voor de huur van de bijgebouwen en winkels de gewone maatstaf is aangenomen.

B. en W. achten het gewenscht, om, evenals heeft plaats gehad ten opzichte van de 306 woningen in den Buiksloterham, de uitvoering van de stichting der woningen op te dragen aan den Woningdienst. Op deze wijze zal het, naar raming, mogelijk zijn de 478 noodwoningen in den tijd van 5 maanden ter bewoning beschikbaar te hebben. Het ligt echter in de bedoeling de uitvoering van den bouw zoo in te richten, dat deze woningen bij gedeelten worden afgewerkt, opdat een zeker aantal reeds betrokken kan worden telkens wanneer een groep is gereedgekomen. Uiteraard zal het in orde maken der terreinen, het maken der wegen, het aanleggen van waterleiding, van rioleering, enz. moeten geschieden door den dienst der Publieke Werken en de andere met deze verschillende werken belaste diensten.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 19 December 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

het bouwen van een Postgebouwtje nabij het station NAARDEN—BUSSUM.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, vastgesteld 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 5 December 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1e district, van de Spiegelstraat 3 te 's-Gravenhage, en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui n°. 28, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage, en door den districts-opzichter der Landsgebouwen, P. L. Wijndels de Jongh te Amsterdam.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 12 December 1917, des namiddags te 1 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 4e alinea van § 2 van het bestek.

's-Gravenhage, 27 November 1917.

Gemengd Nieuws.

Zandsteen in Twenthe.

Een Amsterdamsche handelsfirma laat in Twenthe en wel in de gemeente Losser onderzoekingen doen naar het voorkomen van Bentheimer zandsteen. In een daarvoor gegraven put van ettelijke meters diepte werden grijze en gele zandsteenbrokken en daaronder grootere brokken zandsteen gevonden. Of hier een zandsteengebied bestaat, dat een exploitatie op ruimer schaal loonend maakt, zullen nadere onderzoekingen moeten leeren.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter bij het Gemeentelijk Trambedrijf te Dordrecht, voor voorbereiding van den aanleg van het Electrisch Tramnet. Volledige brieven aan den Directeur van het G. E. B. Dordrecht. (1)

— Opzichter 1e klasse bij den Gemeentelijken Reinigingsdienst te Amersfoort, aanvangsjaarwedde f 1500.—, klimmend tot f 1800.—. Stukken met uitvoerige inlichtingen vóór 15 December 1917 aan den Burgemeester. (1)

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Cmas c.i
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 8 DECEMBER 1917. No. 49

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec., voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

Briif van Jan van Lekkərkerk aan Piit van Dievər

LEKKƷRKERK, Novəmber 1917.

Wanneer ik mə nu reeds weer »zet« om jə tə sgryvən ook vóór ik van jó nog antwoord bəkwam op mən laatstə epistəl, waarby ik dat rúrəndə gədigt insloot, heb dan in verstə vertə niit də ide, dat ik məzelf zo graag »gedrukt« zi! Neen Piit, hés niit? —

Ik ben al zo veel gədrukt in mən levən, in múderarmən, in vróənarmən, (laat də zettər voorgaandə komma vooral niit vərgetən) op kermissən, by vuurwerkən en paradés, in trams en ovər ət algəmeen in də maatschappy, door mensən ontegənzeglək van Engəls ekspansivərmogən, dat ik werkələk . . . jə neemt mə niit kwalək, hoop ik?, . . . mə verdər livər *niit*, gədrukt zi! —

Onzə konstituſi is ər niit op ingerigt! Wə krygən ət veel tə gá benád en ət ynd van ət liid is: »langə woordən sprekən«, vaak *veel* tə langə woordən, . . . waarna andərən zig ook niit onbətúgd latən, en ət ten slottə neerkomt op ən onvərkwikkələk tumult van vúlgəplas door woordgəbas en pengəkras, . . . alləs dər mújtə van »drukkən« en »gədrukt wordən« fytələk niit waard. —

Ʒn vərgetən levən in Lekkərkerks drevən . . . *dat* is mən ideaal: —

»Ʒt timmərt niit hoog, dat ideaal!« hoor ik jə al zeggən. Maar, waardə Piit, wat zal ən man als ik, van bəlemmərd voorútstrevənd bəginsəl, zigtelf respektərənd om der willə van ət fyt, dat i nu eenmaal »masculinum generis« is, wat zal i, zeg ik, veel útrigten, waar alləs in vróənhandən ovərgaat en doodgəwonə kékenmydən als *Leen In, Ka Dorna, Ke Renski, Ka Lediin* en *Kor Niloff* də lakəns gaan útdelən? —

»Cherchez la femme« Piit (jy niit, maar in ət algəmeen). Gəloof mə Piit, . . . Latən wə ət veld rúmən en ət gərust dən mysjəs ovərlatən. *Oók* in ət bóvak! Waarom niit? — Denk jə soms dat zə dən styger niit op durvən? . . . Onzin! Zə durvən alləs! — En, bovendien . . . gaan ər van *ons* zo veel nog wel den stygər op? . . . Ik gəloof van niit! —

Ʒn baardjə, ən brillətjə, ən fynzinnəg woordjə út tútmondjə ən gəparfumeerd decimetərijə en dito potloodjə . . . maar alləs »stúlvast« agter ət »buro ministər« en niit ət »werk« op, Piit, om də dood niit, Piit!, . . . *dat* zijn zə di tegənwoordag »ət Wilhelmus« blazən! . . . vərfyndə manlékə wezəns, met ən teer keelgəlúdjə lispəland snappənd ovər ət »intensmoje« *litirvan* en *da'rvan* . . en liifst zwygənd ovər ət »intensleləkə« van heel hun tú'eg en bəstaan! —

Ʒn kollega dorpsgənoot númdə ər zo een ondərlaatst »ən *nit*«. — En nu zi jə, Piit, hú kindərən en dorpəlingən soms onbəwust də waarhyd zeggən . . . want waaragtag! . . . ət gaat alləs naar ət »vróələkə« tú in də werəld!

Ʒt is alləs week, zəgt, zikələk, sentimenteel, fynzinnəg, knus en snúzəg! Hun werk is vaak ən nabootsing van Hindúvormən in də »détails«; plus wat dambordjəs, labi rintjəs, vlegtinkjəs, knutsəlarytjəs en andər kribəlgúd! O, snúporəg, hés . . . Maar Livən Də Key en də zynen kerən zig om in hun gravən . . .

O, Piit, di vərwyfdə fynzinnəgən! Zə gaan met ən zekərə circumspecti ət levən door, bədeesdhyd húggələnd om eerzugt en trots tə maskerən en zorgən ərvoor met ət on-

sguldəgstə gezigt van ət lekkərstə sgotəltjə aan 's levənsdis tə komən mesgranzen! —

Og, . . . in zekərən zin kan ik ət mə bəgrypən!

Wə mogən ət dən stakkərds niit tə veel misgunnən. Zə zyn doorgaans vry van sterkən drank, van tabak en sigarən, van də gəwonə natuurləkə liefdə voor andərən, wyl hun ygənliifdə sgiir allə plaats bəzet hôdt, . . . welnu, zə mogən ook wel əns wat hebbən! . . . Wat my bətreft, ik heb niit voor nimən dal »D, D, Z, I, H, W, K, Z, S,« staan agter ət woord dat mən kunstambagtələkə professi tragt aan tə dúdən, zo gúd en zo kwaad ət gaat.

En bútəndiin, Piit . . . ik raak hés hù langs zo meer met hen vərzünd . . . vooral nu . . . ja, ik mút ət jə wel medədelən . . . een der jongərən in ən bù van grotə tedərhyd, tot mə gəkomən is met ət vərzük het Prysvraagprogram bətreffəndə »Het Opənbaar Privaat« door *ons* enəgə maandən gəledən in útzigt gəsteld, weet jə wel? als volgt, naar zyn speciaal poetisə redakŕi tə willən dún publiceeren! —

Kyk əns, Piit, jə mút dat niit ondərsgattən, dat zə naar *ons* tù komən om iits gəplaatst en vərspryd tə krygən . . . Dat núm ik ən ovərwinning . . . en . . . Vərbeeldt jə . . . heləmaal in *myn* spelling gəsgrəvən . . . èn gúd! Wat ən werk heeft zo ən jongən əraan gəhad!

Nu . . lees zelf nu maar əns of ət voor ons wat *is*. Hij heeft ər útdrukkələk by gəsgrevən, dat i om »sgoonhydsredənən« niit zó kunnen gədogən, zo ər *een* lettertje aan gəwyzigd »wiird«:

Afsgrift:

Prysvraag naar ən »Opənbaar Privaat«
Di voor ən idər opən staat. =

(melodi Speenhoffiaans).

ɣt grondvlak meet' twe metərs zydə-viirkant,
Dus rúmtə bidənd voor dən zwaarstən biirklant, . . .
Də hoogtə zy dri metərs op dən kop,
Voor langstən man . . . plus nog zən hogə dop! —

Də vlùr zy van Griiksmarmərən plavúzen,
Waarin spectralə klêrən mùtən húzən . . .
Opdat dengeen, di op də zitting zit,
ɣt grün en geel word' voor zən ogəwit! —

Də wandən op tə trekkən van wit marmər,
Maar də »lambris« di kan ən tikjə warmər,
Di word' bəkleed met »Minton tiles« van geel . .
ɣn mosgrünklêr vall' lyst en plint tən deel! —

Dat də closétpot merk: »Də Amstəl« wezə,
Vùg notənwortəl-deksəl dan by dezə,
Opdat op droppəl of vərdagtə spet,
Als bij »mahonie« niit zo word' gəlet! —

ɣt resərvwaar mùt »hoog staan« in zən funcŕi,
En hebbə kópren valpyp als adjuncŕi,
Di ga van bovən loodregt naar bəne,
Zodat 't gallon stroomt volzwaar in də ple! —

Də dêr di zy van kopərbrons gəgotən,
Vol klynə Fâns met rúgə bokkəpotər,
Di met wat gerubs dartlən in ət rond;
Leg voorts ən dik'tə vlùrmat op dən grond!

Wil et »platond« ən crèməg klêrtjə gevən,
Met rozə mùsjəs . . . dat geeft nog wat levən,
Slút dit dan af met Mâvəklêrəg friis,
En zet ər ət woord »*sgoonsgip*« op als deviis!

Də eerstə prys zal zyn ət beeld van 't Húsjə,
Met ət portret des winnaars in ən búsjə
Van zwart fluweel, plus hùd met slappən rand,
En ən »kartel« met »passer« in də hand! —

Is i hiirme bəhoorlek in zən nopjəs
Dan kryg i nog een pakjə Haagsə hopjəs,
Waarby dan op elk hopjə wordt gəzet
In klêrendruk ət ópgemeld portret! . .

. . . . . .

Zo gaat ət vers-program nog agt en-vəertəg stanzən door; maar waartù di alle te gevən? Aan dit specimen hebbən wə, gəloof ik, voorloopəg gənùg! —

En eerlək gəzegd, Piit, *ik* zô ər vóór zyn ət program van dezən artiist tə aanvaardən en onvərandərd tə dún opnemən in də kolommən van də »Opmerkər«.

Jə weet nooit waartù ət nog əns lydt.

Half en half heb ik et əm reeds bəloofd, ərop rekənənd, dat jə vrind, də redaktêr ət om zynentwille evəngùd als om jôəntwillə, én, wi weet ook út zúvərə appreciaŕi voor ət poeem zelf, mogələk wel zal willən plaatsən!

Dag Piit! in haast jə jə tùg.

JAN VAN LEKKɣRKERK.

P. S. Een ding nog Piit . . . Je mùt əns gaan kyken als jə in Dən Haag komt by tùval op de Juliana-Van-Stolberglaan! Daar hebben zə twe pakh. . . . pardon, twe woonhúzən gəpoot met zo ən mooj ekspressive borstwering, dat ət klùkstə bryn ərvoor stilstaat!

Daar hebbən zə nô als »ət niiwste« *in* ət metsəlwerk diir borstwering də radiatorən der verwarming »útgədrukt« (zo heet ət immərs?) útgədrukt zeg ik in lynən van bovən naar bəneden, manjifiik gəwoon! Levə het metsəlvərband!

Als boven: JAN V. L.

Boeddhistische kunst in Voor-Indië en op Java.

Prof. Dr. J. Ph. Vogel heeft in de afgeloopen weken in het Anatomisch kabinet te Leiden een reeks van vier lezingen gehouden over Boeddhistische kunst in Voor-Indië en op Java.

Aan de Nieuwe Rott. Courant ontleenen wij daaromtrent het volgende overzicht.

Als onderwerp van de eerste voordracht behandelde spreker de oudste periode van die kunst in eigenlijk Indië, die de laatste drie eeuwen voor Christus omvat. Spreker begon met de opmerking dat het bevreemding kon wekken, dat op een zoo ongeschikten bodem als de pessimistische leer van Boeddha een weelderige kunst kon opgroeien. Ook hier ging de natuur boven de leer en deden zich vooral twee eigenschappen van het Indische volk gelden, n.l. een groote drang naar religieuse vereering van zichtbare symbolen en een versieringszin, dien men bij den modernen Hindoe nog gedurig kan waarnemen.

Kan dus Boeddha's leer bij een bespreking der Boeddhistische kunst vrijwel buiten rekening worden gelaten, van overgroot belang daarentegen is het leven van Boeddha. Want dit was een bron, waaruit de Indische kunstenaars steeds hebben geput. Ook verhalen van vroegere existenties van den Meester (zoogenaamde jâtaka's) worden bij voorkeur afgebeeld.

Spreker gaf daarop een schets van de Boeddha-legende: zijn geboorte als zoon van koning Suddhodana en koningin Mâyâ, zijn verzaking van de wereld en zijn geestelijke ontwaking, zijn prediking en zijn dood. Volgens de gewijde overlevering zou Boeddha kort voor zijn dood aan zijn volgelingen hebben opgedragen een stûpa (grafheuvel) op te richten voor zijn gebeente. Ook zou hij de geloovigen hebben opgewekt tot een bezoek aan de vier plaatsen, die verbonden waren met de vier voornaamste gebeurtenissen van zijn leven (geboorte, geestelijke ontwaking, eerste prediking en dood). Of Boeddha werkelijk deze voorschriften heeft gegeven, doet weinig ter zake. Zooveel is zeker, dat wij hier in reliek-vereering en bedevaart den oorsprong onderkennen van de Boeddhistische kunst.

Op de groote bedevaartplaatsen, waar Boeddha's reliquieën werden vereerd, verrezen de monumentale heiligdommen. Toch dateeren de oudste Boeddhistische monumenten van Vóór-Indië uit een tijd ongeveer twee eeuwen na Boeddha's Nirvâna. Het zijn de steenen zuilen, waarop de vrome koning Asoka, de Constantijn van het Boeddhisme, zijn beroemde edikten deed beitelen. In die inschriften verkondigt hij de goede leer in alle deelen van zijn uitgestrekt rijk. Asoka liet ook gedenkzuilen oprichten op de plek, waar volgens de overlevering Boeddha geboren was, te Benares, waar hij voor het eerst zijn leer heeft gepredikt en op andere bedevaartplaatsen.

Tot den tijd van Asoka ongeveer behooren ook de oudste stûpa's of reliekmonumenten, die tot nog toe zijn teruggevonden. Maar veel belangrijker uit een oogpunt van kunst zijn de beide groote stûpa's van Barbut en Sanchi in Centraal-Indië. Immers deze bouwwerken zijn omgeven met een steenen balustrade, waarin vier gebeeldhouwde poorten of tôrana's zijn aangebracht.

Bij dit beeldhouwwerk van de eerste periode der Boeddhistische kunst valt vooral op het merkwaardige feit, dat de persoon van Boeddha nimmer wordt afgebeeld. Boeddhabeelden zijn in dezen tijd onbekend en in bas-reliefs, die betrekking hebben op zijn leven, wordt zijn tegenwoordigheid slechts aangeduid door een of ander symbool, zooals een ledige troon of een paar voetprinten. Uit dien schroom om den grooten Leeraar uit te beelden, blijkt zeker wel het duidelijkst de groote vereering, die zijn volgelingen hem toedroegen.

Ten slotte lichtte spr. het gesprokene toe door een aantal lichtbeelden naar photographische opnemingen van den Oudheidkundigen Dienst van Britsch-Indië.

In de tweede voordracht behandelde spr. de Graeco-Boeddhistische beeldhouwkunst, die gekenmerkt door een sterken Hellenistischen invloed, zich vooral deed gelden in het landschap Gandhara, het noordelijke grensgewest van Voor-Indië. De bloeitijd van die beeldhouwschool valt in de eerste eeuw na Chr.

Om het ontstaan van dien Westerschen invloed in de Boeddhistische kunst te verklaren, schetste spr. de historische gebeurtenissen, die hebben geleid tot de wording van het door Grieksche vorsten bestuurde Baktrische rijk, dat zich ook over de Noordelijke grensprovinciën van Indië uitstrekte. De Graeco-Baktrische heerschappij werd vervangen door die der Indo-Skythische vorsten, waaronder Kanishka de voornaamste was.

Volgens de overlevering was Kanishka een groot schutspatroon van het Boeddhisme en het is dan ook onder zijn bewind dat de Graeco-Boeddhistische beeldhouwkunst bloeide.

Aan deze school danken wij het Boeddha-beeld, dat nu door beeldhouwers, vertrouwd met de Grieksche godenwereld, in het aanzijn wordt geroepen. Ook het geheele leven van den Boeddha wordt thans, tafereel na tafereel, op kunstige wijze afgebeeld.

Wat de school van Gandhâra op dit gebied geleverd heeft, blijft het uitgangspunt voor alle latere Boeddhistische kunst.

Ten slotte schetste spr. hoe de klassieke elementen die in het beeldhouwwerk van Grandhâra zoo duidelijk aan het licht treden, gaandeweg tot onherkenbaar wordens toe in de nationale kunst van Voor-Indië worden geabsorbeerd.

In de derde lezing kwam allereerst ter sprake het tijdperk van de Gupta dynastie (300—600 nà Chr.), waarin de Boeddhistische kunst van Voor-Indië haar hoogtepunt bereikte.

Vooral blijkt dit uit het Boeddhabeeld, dat zich thans ontwikkelt tot een vergeestelijkt type, waarin het Boeddhistisch ideaal van volkomen gemoedsrust op treffende wijze ligt uitgedrukt. Spr. merkt op, dat in deze periode voorstellingen uit Boeddha's leven schaarsch zijn en op zuiver schematische wijze worden weergegeven.

Daarentegen onderscheidt zich de kunst van het Gupta tijdperk door de buitengewone weelderigheid van haar ornamenten.

Vervolgens behandelt spr. de grottempels, die vooral in het landgebergte van Westelijk Indië worden aangetroffen. Beroemd is de groote hal van Karli (niet verre van Bombay), die in haar plan en karakter eene merkwaardige overeenkomst vertoont met de Christelijke basilica.

Een merkwaardige groep van grottempels vindt men te Ellora, waar drie verschillende godsdiensten vertegenwoordigd zijn: het Brahmanisme, het Boeddhisme en het Jainisme. De beroemde grotten van Ajanta (29 in getal) daarentegen zijn uitsluitend Boeddhistisch. Zij zijn rijk versierd niet alleen met beeldhouwewrk, maar ook met fresco's nagenoeg het eenige wat van de Oud-Indische schilderkunst is bewaard gebleven. Ook hier wordt in de kunst der Gupta-periode het hoogtepunt bereikt.

In het laatste tijdperk der Boeddhistenkunst van Voor-Indië (600—1200 nà Chr.) valt een voortdurende achteruitgang waar te nemen, gepaard gaande met een toenemend verval der religie. Als omstreeks 1200 de Mohamedaansche heerschappij te Delhi wordt gevestigd, ontvangt het stervend Boeddhisme den genadeslag van den zegevierenden Islam.

De vierde en laatste lezing was inzonderheid gewijd aan de Boeddhistische kunst van Java. Eerst ging spr. na, hoe het Boeddhisme zich gaandeweg van zijn geboorteland, Voor-Indië, heeft uitgebreid over verschillende landen van Azië, voor het zich heeft gehandhaafd, terwijl het in Voor-Indië zelf omstreeks 1200 nà Chr. heeft opgehouden te bestaan. De invoering van het Boeddhisme in den O.I. archipel werd daarna besproken in verband met de reisverhalen van Chineesche pelgrims, die op hun zeereis naar het heilige land van het Boeddhisme de eilanden Java en Sumatra aandeden. Op grond van die berichten mag worden aangenomen dat tusschen 400 en 700 na Chr. het Boeddhisme zich in den Archipel vestigde.

Het hoofdmonument van het Boeddhisme, de Borobudur, wordt nu uitvoerig besproken en gezegd te behooren tot de eigenaardige klasse van Boeddhistische gebouwen, met gewijd karakter, die in Voor-Indië ontstaan, worden aangeduid met den Sankrit naam Stupa. Spr. licht het gesprokene toe met lichtbeelden waaronder van zeer fraaie samenstelling, uit de verzameling van den overste Van Erp, denzelfde die op last der regeering van Nederlandsch-Indië het groote herstellingswerk van den Borobudur heeft geleid.

Woningcongres.

De Nationale Woningraad heeft het voornemen in den loop van de maand Januari 1918 een woningcongres te beleggen, waarop door verschillende sprekers de meest urgente vraagstukken der volkshuisvesting betreffende, zullen worden behandeld. Alhoewegen wordt gevreesd, dat tegen den steeds klimmenden woningnood en de voortdurend groote

wordende moeilijkheden om in de woningbehoefte te voorzien, ernstige maatregelen moeten worden genomen. De Nationale Woningraad wil daarom alle belangstellenden op het gebied der volkshuisvesting te zamen brengen, opdat door onderlinge besprekingen, voorafgegaan door korte praeadviezen, meer eenheid in zienswijze verkregen worde over de stappen, welke zullen moeten worden gedaan. Zoo zullen onder oogen moeten worden gezien de moeilijkheden, die bij den aanvoer en de productie der bouwmaterialen zijn gerezen, hoe de prijzen te drukken en de distributie kan worden geregeld, of misschien door den invoer van onderdeelen in massa de kosten gereduceerd kunnen worden. Vele gemeentebesturen, afgeschrikt door de hooge kosten, weigeren medewerking aan de bouwvereenigingen. Wellicht kan een noodwetgeving hierin voorzien. Ook de steun van rijks- en gemeentelijke overheid zal een punt van bespreking moeten uitmaken. Voorts is gebleken, dat de bouwverordeningen soms een practische uitvoering van goeden arbeiderswoningbouw eer tegenwerken dan bevorderen. Het zou kunnen zijn, dat in deze tijden door het rijk algemeene eischen waren te stellen voor woningen, die met rijksgeld worden opgetrokken. Er wordt gehoopt dat van het congres een krachtige actie zal uitgaan.

Verwacht mag worden dat een groote belangstelling voor deze aangelegenheid zal worden betoond.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG VOOR EEN PAVILJOEN IN HET STADSPARK TE GRONINGEN.

Bij het bestuur van „de Centrale", vereeniging tot bevordering van den bloei van Groningen, zijn een tweetal verzoeken ingekomen, om de termijn voor inlevering der plannen beschikbaar, te verlengen.

In overeenstemming met het oordeel der Jury vermeent het bestuur aan dit verzoek niet te mogen voldoen, ter vermijding van mogelijke onbillijkheid.

Namens de Jury:
J. A. MULOCK HOUWER.

Vereenigingen.

BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN.

Dezer dagen hield de „Bond van Ned. Architecten" zijn gewone ledenvergadering in hotel „Neuf" te Amsterdam, onder voorzitterschap van den heer A. J. Houtzagers, die o. m. mededeelde, dat een adres inzake het vakonderwijs aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en een adres inzake de Schoonheidsparagraaf in de Gemeentelijke Bouwverordening en aan de „Vereeniging van Ned. Gemeenten" verzonden was.

Op voorstel van een lid zal het zenden eener circulaire aan rijks- en gemeentebesturen worden voorbereid, teneinde te komen tot een werkelijk afdoend verbod voor rijks- en gemeente-ambtenaren om bovendien nog voor particulieren werkzaam te zijn, zij het dan niet rechtstreeks, dan toch door het zich bedienen van compagnons (z.g. stroomannen).

Vastgesteld wordt een nader voorstel inzake de honoreering van den volkswoningbouw, welke regeling wordt geacht te zijn ingegaan 15 October 1917 met terugwerkende kracht ten aanzien van die werken waarvan de eerste oplevering op of na 1 Januari 1917 heeft plaats gehad. Echter zal geen terugbetaling plaats hebben van aan den architect reeds uitbetaalde of vervallen termijnen.

De vergadering stelt desverlangd nogmaals vast, dat technische rijks- of gemeente-ambtenaren lid van den B. N. A. kunnen worden, zoo zij volkomen beantwoorden aan de statuten en de eere-code van den Bond, die zij zonder eenige terughouding van welken aard ook, kunnen onderteekenen. Een en ander ter beoordeeling der commissie van onderzoek.

CLUB VAN HAAGSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

De Club van Haagsche Leden hield 23 November j.l. een vergadering, die hare belangrijkheid, behalve aan een kleine tentoonstelling van werk van den heer H. Wouda, meer bepaald ontleende aan het onderwerp, dat behandeld werd. Weliswaar vermeldde de oproepingskaart slechts „Diverse voorstellen Bestuur", maar na de lezing der notulen bleek, dat deze voorstellen in verband stonden met de reorganisatie van het Genootschap en dat zij beoogden een antwoord te geven op de vraag, wat in verband met die reorganisatie aan de Club te doen staat.

Niet ten onrechte achtte het Bestuur het bestaan van de Club min of meer bedreigd en wel voornamelijk door de verhooging der contributie voor de Leden en Buitenleden van het Genootschap. Reeds in de bestaande omstandigheden was het buitenlidmaatschap van A. et A. een bezwaar, dat aan de toetreding van Clubleden in den weg stond.

Het voorstel, waarmede het Bestuur nu ter tafel kwam, was drieledig.

I. Handhaving van den bestaanden toestand d.w.z. van de Club als afdeeling van het Genootschap, waarbij het bezwaar bij de toetreding van leden blijft bestaan.

II. Een regeling, waardoor het mogelijk zou worden, behalve leden van A. et A., ook candidaten, die geen lid van het Genootschap zijn, als Clubleden aan te nemen.

III. Afscheiding van het Genootschap en omzetting van de Club in een zelfstandige vereeniging.

Het Bestuur had geen voorkeur voor een der drie leden van het voorstel en, nadat de Voorzitter in een korte toelichting het voor en tegen van elke oplossing naar voren gebracht had, ontspon zich een levendige discussie. De eerste sprekers toonden zich niet ongeneigd tot een zich losmaken van de moedervereeniging en daardoor werd het debat het eerst geconcentreerd op het derde lid van het voorstel. Zij meenden, dat een Club die nu twee en een half jaar bestaat, genoegzaam blijk had gegeven van levenskracht, om op eigen beenen te kunnen staan. Evenwel, aan de bestuurstafel werd dit ernstig in twijfel getrokken en geen wonder, want daar kende men, tot in de kleinste details, de moeilijkheden, die de Club in hare eerste levensjaren heeft doorgemaakt en die, waarvoor zij nog heden staat. Wat de Club tot heden gedaan heeft moge hare levenskracht bewijzen, men vergete niet, dat zij het succes voor een groot deel te danken heeft aan de vlag, waaronder zij vaart. De Secretaris wees er op, dat het voorzeker aan die vlag te danken is, dat de Club zich meermalen de belangelooze medewerking van bekende sprekers kon verzekeren en, dat de naam A. et A. ook in andere gevallen een introductie is, waarvan men de waarde niet moet onderschatten.

Dit werd dan ook, vrij algemeen, door de vergadering ingezien, maar daarmede was men nog niet over de bezwaren tegen handhaving van den bestaanden toestand heengestapt en zoo kwam dus de mogelijkheid van het opnemen van een bijzonder soort Clubleden nog eens ter sprake. Ook daaraan zijn bezwaren verbonden, die reeds van de oprichting af een punt van overweging hebben uitgemaakt en waarvoor het nog niet gelukt was een geschikte oplossing te vinden. De reorganisatie van het Genootschap heeft het aannemen van een buitengewoon soort leden bovendien niet gemakkelijker gemaakt en aangezien die reorganisatie nog niet geheel haar beslag gekregen heeft, was het eigenlijk moeilijk te beoordeelen, of er in overeenstemming met den nieuwen toestand een oplossing van het Clubledenvraagstuk mogelijk zal zijn. Deze onzekerheid noopte de vergadering dit vraagstuk los te laten en hare aandacht te wijden aan het eerste lid van het bestuursvoorstel.

In den loop van het nu volgend debat won meer en meer de meening veld, dat het 't verstandigst zou zijn voorloopig den bestaanden toestand te behouden en zooals een der sprekers, zeer ter snede, opmerkte, de kat uit den boom te kijken.

Toen dan ook de vergadering tot stemming overging bleek een groote meerderheid deze meening te zijn toegedaan en werd een voorloopig besluit genomen overeenkomstig het eerste lid van het bestuursvoorstel.

De Voorzitter achtte toen het juiste oogenblik gekomen, om nog met een tweede voorstel voor den dag te komen, namelijk tot verhooging der Clubcontributie van f 5.— tot f 7.50 per jaar. Dit bleek goed ingezien, want ook dit voorstel ging er met vlag en wimpel door en ook betreffende de contributieverhooging werd een voorloopig besluit genomen.

Deze besluiten toch moeten door de aanstaande algemeene vergadering gesanctionneerd worden. Wanneer daar evenwel dezelfde geest heerscht als in deze vergadering, hebben wij van de algemeene de beste verwachtingen voor het voortbestaan der Club.

De tentoonstelling van het werk van den heer H. Wouda trok vooral daardoor de aandacht, omdat daaruit bleek dat deze meubel- en interieurkunstenaar ook een vaardig ontwerper van architectonische fantaisie-ontwerpen is, hetgeen trouwens reeds gebleken was uit zijn ontwerp ingang Crematorium, bekroond in de Clubprijsvraag van dit jaar.

AESTHETISCHE VERZORGING DER JAARBEURS.

Op initiatief van de club van Utrechtsche leden van Architectura et Amicitia heeft zich een commissie gevormd, bestaande uit de afgevaardigden van vijf vereenigingen, welke zich ten doel stelt te bevorderen, dat bij de inrichting der tweede Jaarbeurs het aesthetisch element zooveel mogelijk tot zijn recht kome, en dit doel o.a. zal nastreven door aan de deelnemers voorlichting te geven bij de decoratieve aankleeding van hunne stands.

Algemeen is de overtuiging dat de eerste Jaarbeurs in dit opzicht te veel is tekort geschoten. Alle omstandigheden in aanmerking genomen, was dit ook wel niet anders te verwachten, en daarom kan dan ook niemand in het bijzonder daarvoor eenig verwijt treffen. Nu men echter tot beter inzicht is gekomen, moet men er op bedacht zijn, dat velen gaarne de decoratieve aankleeding van hunne stands zoo goed mogelijk willen verzorgen, maar daarbij voorlichting noodig hebben. Het is deze voorlichting, die de commissie wenscht te geven aan degenen ,die erom vragen.

Zij zal zich daarbij op het standpunt stellen van volkomen onpartijdigheid ten aanzien van personen, en er zich van onthouden den daartoe bevoegden kunstenaars het werk uit de hand te nemen. Ook plaatst zij zich niet tegenover het bestuur van de Jaarbeurs, maar zal het haar streven zijn, naast dit bestuur op haar eigen terrein te arbeiden voor het welslagen van deze onderneming.

De commissie bestaat uit de volgende leden:

H. J. Kolk, architect, afgevaardigde van de Ver. tot Bevordering der Bouwkunst te Utrecht, voorzitter; E. C. Suermondt, afgevaardigde van het Genootschap Kunstliefde; C. J. de Haas, architect, afgevaardigde van den Bond van Nederlandsche Architecten; D. T. H. van Oort, afgevaardigde van den Aannemersbond, en A. J. van Schaik, architect, afgevaardigde van de club van Utrechtsche leden van Architectura et Amicitia, secretaris.

Vragen om inlichtingen en verdere correspondentie kunnen gericht worden tot laatstgenoemde, Willem Barentzstraat 40, Utrecht.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 48. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 140ste Ledenvergadering van het Genootschap A. et A. van 21 November 1917.

Ingekomen schrijven van C. J. de Haas, met antwoord van J. F. Staal Jr.

Club van Haagsche leden A. et A.

De V. A. N. K.

Het Amsterdamsche Stadsschoon.

Prijsvraag ten behoeve eener inzending van natuursteen ter Jaarbeurs 1918.

Prijsvragen »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam.

DE BOUWWERELD No. 48. Windmolens, door G. Smits, (slot) met afbeeldingen.

Het is niet verboden te sloopen, door C. Visser, V, (slot) met afbeeldingen.

Gemengde berichten.

Boek en tijdschrift.

Prijsvragen, examens, enz.

ONZE WONING No. 24. Lichtdragers van de Ie tot de XXe eeuw, IV, door J. C. Stoffels, met afbeeldingen.

De muuropeningen der woning, II, met afbeeldingen.

Berichten, enz.

DE INGENIEUR No. 48. Berekening van de buigingsmomenten in de wanden van tunnels met rechthoekig dwarsprofiel, door ir. J. Schroeder van der Kolk, met afbeeldingen.

Scheepvaartweg Groningen—Lemmer, door Ir. P. H. Kemper, met afbeelding.

Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 24 November 1917 te Amsterdam.

Ingezonden Stukken. Een voorstel tot voorziening in den geldelijken nood van het Instituut.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 48. Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Mededeelingen van de Redactie en Administratie. — Aank. Verg. en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Uit de Staatsbegrooting 1918. — Een Bibliotheek-stofzuig-installatie.

DE AANNEMER No. 48. Nederl. Aannemersbond; Officieele mededeelingen.

Middelbare Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht.

Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur op 20 November 1917 te Amsterdam.

Verslag der Buitengewone Algemeene Vergadering op 20 November 1917 te Amsterdam.

Uit de Staats-courant.

BOUWSTOFFEN, Maandblad onder Redactie van Prof. J. A. van der Kloes, bevat in No. 12:

Steengaas. — Boekbespreking. — Verbetering. — Teerstoffen. — Fineer. — Microscopisch onderzoek van hout. — Gedachtenwisseling.

Varia.

HOUTEN HUIZEN.

Waar thans alle bouwstoffen aanmerkelijk duurder zijn geworden, zoekt men meer dan anders naar bouwwijzen,

die het gebruik aan materiaal tot een minimum reduceeren. Ook heeft de groote overal heerschende woningnood geleid tot het bouwen van noodwoningen, die in hout worden uitgevoerd.

Afgezien van het brandgevaar kan een houten woning aan dezelfde eischen beantwoorden als een steenen. In Zweden en Noorwegen bouwt men reeds lang houten landhuizen, die solide genoemd kunnen worden en waarvan de wanden een goede beschutting vormen tegen koude en warmte.

Op een voet van beton of metselwerk worden, door asfaltpapier tegen optrekken van vocht geïsoleerd, voetregels gelegd, zw. 0.15×0.15 M. Op de hoeken en daar, waar een binnenwand tegen den buitenwand komt, worden stijlen gesteld, zw. 0.10×0.10 M., die aan den bovenkant door een bovenregel van dezelfde zwaarte verbonden worden. Deze bovenregel is gelijktijdig voetgording. Het geraamte bestaat verder uit stijlen, zw. 0.05×0.10 M., die rechthoekig op de lengteas van den voetregel, op afstanden van 1.20 M., hart op hart worden gesteld. Tusschen deze stijlen wordt ter verstijving in elk vak horizontaal aangebracht een strook zw. 0.038×0.10 M. Ter bevestiging van deur- en raamregels (waaruit de kozijnen bestaan) worden stijlen en regels aangebracht zw. 0.075×0.10 M. Deze worden, evenals de tusschenstijlen, met pen en gat aan onder- en bovenregel verbonden.

Aan de buitenzijden wordt het geraamte eerst met horizontaal aangebrachte 0.025 M. dikke geploegde delen beschoten, waarop goed geïmpregneerd carton genageld wordt. Veiligheidshalve is het aan te bevelen een dubbele laag te nemen. Als buitenbekleeding worden daarop aangebracht ongeschaafde delen van dezelfde dikte in vertikalen stand. De naden worden gedekt door geprofileerde latten of schroten.

Aan de binnenzijde wordt het geraamte bekleed met Compoboard. Om schranken te voorkomen wordt het versterkt door schuin gestelde schoren in de vakken op de hoeken.

Compoboard is een in Zweden veel toegepaste bouwstof. Het bestaat uit kleine houten latten, zw. 0.005×0.025 M., die door middel van een tegen vocht bestand bindmiddel tot groote platen aan elkaar worden gelijmd.

De platen zijn aan beide zijden met een soort carton beplakt, waardoor ze zeer sterk worden. Het compoboard wordt ter breedte van 1.20 M. geleverd in willekeurige lengten van 2—5.50 M.

Bij de bevestiging moet men er op letten, dat zoowel boven als beneden een speelruimte van 1—2 c.M. gelaten wordt, die door plint en plafondlijst gedekt worden. De platen worden met compoboardnagels in dit geval in 3 rijen van boven naar beneden aangebracht. De naden komen te liggen op de 0.038×0.10 M. zware dwarsregels.

Indien de wanden moeten worden behangen, dan kunnen de naden eenvoudig met papierstrooken worden beplakt. Moeten ze daarentegen worden geschilderd, dan is het beter de kanten te voorzien van een sponning, en de naden te te beplakken met een strook linnen, waarover dan geplamuurd wordt. Het compoboard kan direct worden beschilderd.

Ook voor het plafond kan compoboard met succes worden toegepast. Het kan direct tegen de plafondhangers worden genageld of door middel van houten lijsten worden bevestigd.

De tusschenwanden worden eveneens van compoboard gemaakt, tegen een raamwerk van regels zw. 0.075×0.075 M., op afstanden van 0.60 M., hart op hart.

Het is gebleken, dat de wanden met hun luchtkanalen zeer goed tegen koude en warmte beschutten. Het geraamte is stevig genoeg om het bouwwerk solide te noemen.

De bouwkosten moeten, in vergelijk met die voor de in Zweden veel gebouwde massieve houten gebouwen (balkwanden), zeer gering zijn.

HOOGOVEN-, STAAL- en WALSWERK.

Ingediend is thans een wetsontwerp houdende machtiging tot deelneming in het maatschappelijk kapitaal eener naamlooze vennootschap, welke zich ten doel stelt de oprichting en exploitatie van een Nederlandsch hoogoven-, staal- en walswerk.

Voorgesteld wordt daarin deel te nemen voor den staat voor f 7.500.000.

De regeering is van meening, dat het algemeen belang in sterke mate bij het welslagen van het plan tot oprichting betrokken is. De groote beteekenis welke het voorgenomen werk voor onze hoogontwikkelde metaalindustrie, in het bijzonder den scheepsbouw, en voor vele andere bedrijven zou bezitten, stelt dit, naar het oordeel der regeering, boven twijfel. Deze beteekenis is gelegen in de mogelijkheid om, althans ten deele de benoodigde grondstoffen (in het bijzonder de zoogenaamde walsproducten) uit eigen land te betrekken. Met het comité, dat zich voor het plan tot oprichting vormde, is de regeering van meening, dat op goede gronden de levensvatbaarheid van het bedrijf derhalve de mogelijkheid om zonder kunstmatige bescherming de exploitatie vruchtdragend te voeren, kon worden aangenomen.

De plannen beoogen de oprichting van een krachtig, modern ingericht werk, dat grootendeels overzeesche ertsen verwerkt. Het zal uit dien hoofde aanbeveling verdienen het werk te plaatsen aan groot scheepvaartwater nabij de kust. Het uit deze ertsen te verkrijgen eindproduct zal voornamelijk „kwaliteitsmateriaal" zijn, hetwelk de voornaamste grondstof voor den scheepsbouw uitmaakt. Ook voor andere doeleinden, zooals bruggenbouw en de vervaardiging van stoomketels, alsmede ter voldoening aan verschillende behoeften voor leger en vloot, vindt dit materiaal op uitgebreide schaal toepassing.

Het binnenlandsch gebruik waarborgt derhalve een ruime vraag naar het hoofdproduct van het bedrijf, waarbij het goedkoope watertransport naar de werven een belangrijken factor vormt. Ook voor eventueelen export is de gedachte ligging van het werk aan grootscheepvaartwater zeer gunstig te achten.

Voor de verkrijging van de noodige grondstoffen mogen de voorwaarden eveneens gunstig genoemd worden. De ertsen en de steenkool vormen de beide voornaamste van het te voeren bedrijf. Wat de ertsen betreft, voor de vervaardiging van het hierbedoeld materiaal is ook de Westfaalsche nijverheid voor een belangrijk gedeelte op het gebruik van overzeesche ertsen aangewezen. De aanvoer van de voor die nijverheid bestemde ertsen geschiedt sedert jaren grootendeels over ons land. De steenkool zal binnen enkele jaren in voldoende hoeveelheid uit de staatsmijnen in Limburg te voorschijn gebracht worden.

De productie van het walswerk is voorloopig op ongeveer 150.000 ton gesteld, waarvan 100.000 à 120.000 ton scheepsbouwmateriaal en 50.000 à 30.000 ton materiaal voor andere doeleinden. Voorts zal een deel der hoogovenproductie als ruwijzer — eveneens kwaliteitsmateriaal — afgezet worden.

Naast het hoofdbedrijf zullen een aantal nevenbedrijven staan tot winning en verwerking van bijproducten, die als grondstoffen voor verschillende industrieën in Nederland zullen gebezigd kunnen worden. Van groot belang is vooral te achten de verwerking van hoogovenslakken tot cement, welk bouwmateriaal in Nederland in groote hoeveelheden gebruikt wordt.

Het gewone aandeelenkapitaal is in totaal groot f 24.500.000. Het kapitaal moet bij de oprichting ten volle geplaatst zijn.

In verband met de deelneming door den Staat in het kapitaal der maatschappij is aan de regeering bijzondere

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

invloed toegekend. Zij zal dien invloed geldend kunnen maken door tusschenkomst van den regeeringscommissaris, aan wien in de vergadering van preferente aandeelhouders met den regeeringscommissaris 43 stemmen zullen toekomen, welk aantal van 43 stemmen is bepaald naar evenredigheid van 30 aandeelen in het preferente aandeelenkapitaal van 100 aandeelen. Het Nederlandsch karakter der vennootschap is bij voortduring verzekerd.

Onder de tegenwoordige omstandigheden zal met den bouw van het werk niet begonnen kunnen worden. Hiertoe zal het wederintreden van een meer normalen toestand afgewacht moeten worden. Aan den anderen kant zal het echter evenmin betoog behoeven, dat eene spoedige beslissing omtrent de deelneming van den Staat van groot belang is te achten, aangezien het ten zeerste gewenscht is, dat binnenkort met de noodzakelijke grondige voorbereiding van het plan kunne aangevangen worden. Het ligt dan ook in de bedoeling om zoodra het onderhavige wetsontwerp tot wet mocht zijn verheven, tot de oprichting van de naamlooze vennootschap over te gaan.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

's Gravenhage.

Stadhuisplannen.

Bij de schriftelijke behandeling der gemeentebegrooting 1918 hebben B. en W. medegedeeld, dat een bouwplan voor een nieuw stadhuis in voorbereiding is.

Naar het „Vad," meldt, is vermoedelijk binnen reeds betrekkelijk korten tijd de indiening van het plan te verwachten.

Het nieuwe stadhuis zal volgens het ontwerp verrijzen op een emplacement in het oude stadsgedeelte achter de Poten. Men weet, dat de gemeente reeds eigenarresse is van een groot aantal perceelen in die buurt, doch de bedoeling is door een onteigening par zône de beschikking te krijgen over een zeer groot terrein, waar het nieuwe stadhuis zal verrijzen aan den ontworpen verkeersweg, met den voorgevel aan het Spui.

Het in België gegoten standbeeld voor Johan de Witt, werk van den beeldhouwer Jeltsema, is eenige dagen geleden te 's Gravenhage aangekomen.

Het bronzen gevaarte van een afmeting van tweemaal levensgrootte, was in een reusachtige houten kist verpakt en werd op een vrachtwagen met twee paarden naar zijn voorloopige bewaarplaats vervoerd. In België had het vervoer met ossen als trekkracht plaats gehad. Van de zijde der Duitsche autoriteiten werd zoowel wat de verrichte werkzaamheden, als wat de vlugheid van het vervoer betreft, ruimschoots medewerking ondervonden, dank zij ongetwijfeld ook de omstandigheid, dat de heer Von Kühlman, indertijd als gezant hier te lande het gipsontwerp bij den beeldhouwer was komen bezichtigen en zich voor diens werk had geïnteresseerd.

De commissie stelt zich voor, dat de onthulling in het voorjaar van 1918, vermoedelijk in Mei, zal kunnen geschieden, wanneer de fundeering, die van gemeentewege wordt aangelegd, gereed zal zijn.

Het wachten is, hareerzijds nog slechts op het steenen voetstuk, dat in Beieren wordt vervaardigd, doch reeds voltooid of zijn voltooiing nabij is, en welks aankomst nog dit jaar wordt verwacht.

(Nieuwe Crt.)

Schelluinen.

Men schrijft aan de N. R. Ct.:

De Hervormde predikant te Schelluinen bewoont een oud kasteel, dat oorspronkelijk een landhuis was van een Gorkumschen burgemeester, die het in 1595 stichtte. Hoewel in later tijden veel aan dit gebouw is verknoeid, wordt toch nog de, prachtig bewaarde, renaissance-stijl door velen bewonderd. De schoone zandsteenversieringen aan de gevels, bestaande uit wapens van het geslacht Snoeck en van Anna van Zevenbergen, uit opschriften en zinnebeelden, verkeeren nog in uitnemenden staat.

In Februari 1815 is in dit gebouw de overgaaf der vesting Gorkum aan de verbonden Duitschers en Russen geteekend.

Wegens den zeer slechten toestand wil het kerkbestuur, de eigenaar, reeds lang tot restauratie overgaan. Daartoe heeft het Rijk 50 pCt. der kosten toegezegd, de provincie Zuid-Holland f 4800. Maar de verdere gelden ontbreken nog. De tegenwoordige predikant is sterk tegen restaureeren en vóór afbraak. Werkte hij mee, er zou alle kans zijn, dat de schatrijke diaconie de overige restauratiekosten betaalde. Intusschen wordt de toestand van het gebouw hoogst bedenkelijk. Men zegt zelfs schertsend, dat »Dominee met de paraplu op te bed ligt«, als het 's nachts regent.

Zoolang het tegenwoordige kerkbestuur aanblijft, is er geen vrees, dat men tot sloopen zal overgaan.

De wederopbouw in België.

Men meldt aan de N. Rott. Courant:

De voorstanders van de jongere richting inzake herstelling van oude monumenten zullen met genoegen kennis nemen van de verklaringen, afgelegd door den heer Hellepütte, Belgisch minister van landbouw en openbare werken; dezelfde, die de plannen voor den wederopbouw in België laat opmaken. Hij heeft den 6den dezer een voordracht gehouden in de Ecole supérieure de l'Art public te Parijs en daarbij van de hand gewezen het ietwat lichtzinnig opgeworpen denkbeeld om de puinen als getuigen van de Duitsche barbaarschheid te bewaren. Steden, zei hij, worden niet verplaatst als de pions op een schaakbord. Hun ligging wordt bepaald door talrijke factoren, waaronder de voornaamste zijn de rivieren en het wegennet, welke niet kunnen verplaatst worden. Men zal Yperen, Leuven, Dinant, Dixmuide, Nieuwpoort, Roeselare, Dendermonde opnieuw moeten bouwen en naar nieuwen trant, met eerbiedige bewaring van het merkwaardige oud, op zeer voorzichtige wijze gerestaureerd.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Teekenaar, terstond voor tijdelijk, niet beneden 23 jaar. Uitvoerige brieven (verl. zal.) letter K. 38, Alg. Adv.-Bur. Rouma & Co., Amsterdam. (1)

— Onderbaas, voor direct voor groot grondwerk in Zuid-Limburg. Brieven No. 2324 a. h. bureau v. h. Algem. Nederl. Advertentiebureau te 's Gravenhage. (1)

— Tijdelijke Bouwkundige Ingenieurs voor Nederlandsch-Indië. Ter plaatsing als tijdelijk ingenieur voor de Landsgebouwen in Nederlandsch-Indië voor den tijd van vijf jaren worden gevraagd Drie Bouwkundige Ingenieurs met Delftsch diploma met minstens driejarige ingenieurservaring.

Aanvangsbezoldiging f 700.— tot f 1000.— 's maands naar mate van de ingenieurservaring; na drie jaren dienst verhooging der aanvangsbezoldiging wanneer die minder dan f 1000 's maands bedraagt met f 100.— 's maands.

Tegemoetkoming in de uitrustingskosten f 1500.—.

Aan gehuwden wordt boven dat bedrag nog een maand bezoldiging uitgekeerd.

Na beëindiging van het tijdelijk dienstverband vrije overtocht naar Europa met gezin en uitkeering van 3 maanden bezoldiging.

Voor verdere inlichtingen raadplege men de Staatscourant van 16 November 1917, No. 269, waarvan kosteloos afdrukken verkrijgbaar zijn bij de 9de Afdeeling van het Ministerie van Koloniën. (1)

— Opzichter bij het Gemeentelijk Trambedrijf te Dordrecht, voor voorbereiding van den aanleg van het Electrisch Tramnet. Volledige brieven aan den Directeur van het G. E. B Dordrecht. (2)

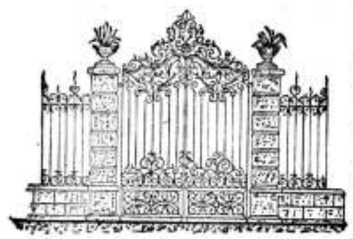
— Opzichter 1e klasse bij den Gemeentelijken Reinigingsdienst te Amersfoort, aanvangsjaarwedde f 1500.—, klimmend tot f 1800.—. Stukken met uitvoerige inlichtingen vóór 15 December 1917 aan den Burgemeester. (2)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Houten Parketvloeren
in ASPHALT, MASSIVE en PARQUET-TAPIS,
worden door ons *uitsluitend gelegd* door werklieden van de fabriek.
Asbest platen en Asbestleien voorradig.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14.

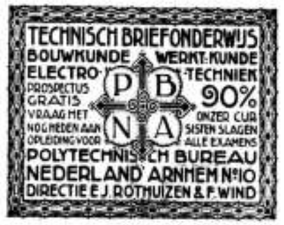
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 15 DECEMBER 1917. No. 50

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

De nieuwe beelding in de Schilderkunst.

Er is en wordt in ons land veel over schilderkunst geschreven, nu en dan door schilders of menschen, die ook schilderen kunnen, maar meer nog door personen evenmin bedreven in het gebruik van de teekenstift, als in het hanteeren van het penseel. Omdat er nu reeds zooveel over schilderkunst geschreven wordt, zouden wij het gevoeglijk kunnen nalaten, zonder schade voor de ontwikkeling der kunst in het algemeen, die, naar onze meening, haren kronkelweg met vele zijpaden en sloppen vervolgt en vervolgen zou al werd er in het geheel niet meer over kunst geschreven.

Een kleine groep moderne kunstenaars wil echter trachten, ons weder te helpen aan „stijl" en tot die groep behoort o.a. Piet Mondriaan, die onder bovenstaand opschrift een artikel plaatste in het eerste nummer van een Maandblad, dat wij in No. 48 van „de Opmerker" bespraken.

Wat dit tijdschriftje wil zijn, behoeven wij dus hier niet nog eens uiteen te zetten. Het zal zich bewegen op het gehcele gebied der beeldende kunst en de redactie begrijpt hieronder terecht ook de architectuur.

Vandaar, dat wij, hetgeen door de schilders in het tijdschrittje gegeven wordt, mogen rekenen, bestemd te zijn ook voor de beoefenaars der bouwkunst. Wij willen dus beproeven iets te begrijpen van het betoog van den heer Mondriaan. Aan overmaat van duidelijkheid lijdt het niet, maar het begin is toch wel verstaanbaar, althans niet zoo duister, dat het alleen voor ingewijden (en wie zijn dat dan?) begrijpelijk zou zijn.

Misschien loopen wij in het vervolg van het betoog wel aan den grond, maar laat ons beginnen een eindweegs mede te varen, en kunnen wij dat niet volhouden, dan blijft ons niet anders over dan de nadere verklaring van de hier slechts aangeduide begrippen, door den schrijver toegezegd, af te wachten. In een noot toch zegt hij, dat deze inleiding wil zijn een résumé van een aantal artikelen, die later zullen volgen.

„Het leven van den huidigen, gecultiveerden mensch keert zich langzamerhand van het natuurlijke af: het wordt al meer en meer een abstract leven."

„Waar het natuurlijke (uiterlijke) meer en meer „automatisch" wordt, zien we de levensaandacht zich meer en meer op het innerlijke vestigen. Het leven van den werkelijk modernen mensch is noch op het materieele ôm het materieele gericht, noch domineerend gevoelsleven, maar treedt als meer zelfstandig leven van den zich bewustworddenden menschelijken geest op."

„De moderne mensch — toch een eenheid van lichaam, ziel en geest — toont een veranderd bewustzijn: alle levensuitingen nemen een andere verschijning aan, en wel een meer bepaald abstracte."

„Zoo ook de kunst: als product van een andere dualiteit in den mensch gaat zij zich uiten: als product van een gecultiveerd uiterlijk en een verdiept, meer bewust innerlijk — als zuivere beelding van den menschelijken geest, komt zij tot uitdrukking in een zuiver aesthetisch beeldende, in een abstracte verschijning."

Ziedaar de stellingen, waarmede de schrijver zijn inleiding opent. Meer dan stellingen zijn het niet, maar zij omschrijven toch een zeker standpunt. Jammer, dat er zoo weinig oorspronkelijkheid uit spreekt, want in hoofdzaak staat een groot deel der Hindoes en andere geestverwante Oos-

tersche volken reeds sinds eeuwen op hetzelfde. Het is de levensopvatting der Brahmanen, die ook door het Boeddhisme in verschillende variaties wordt verkondigd. Of deze levensopvatting voor ons Midden-Europeanen houdbaar is, of zij past in onzen tijd en of zij geschikt is als uitgangspunt van een streven naar stijl in de beeldende kunst, wil ons vooralsnog, op zijn minst, twijfelachtig voorkomen.

Wanneer de mensch zich van het natuurlijke afkeert, is dit o.i. geen teeken van vooruitgang in cultuur en geen stap nader tot de stijl, maar eer het tegendeel en wij meenen, dat de geschiedenis ons op dit punt gelijk geeft.

Uit een volgende zinsnede zouden wij opmaken, dat de schrijver aan de begrippen „natuurlijk" en „uiterlijk" dezelfde beteekenis hecht, maar voor ons bestaat er een uiterlijke en een innerlijke natuur bij den mensch en verder bij alle levende en, zooals men het noemt, levenlooze schepselen. Die uiterlijke en innerlijke natuur zijn onafscheidelijk van elkaar, zij vormen de eenheid, het individu, en wil men dit bestudeeren, dan kan men wel aan een van beiden, het uiterlijke of het innerlijke meer bepaald zijn aandacht wijden, maar men komt toch tot geenerlei resultaat, wanneer men het verband, dat tusschen beide bestaat, uit het oog verliest.

Wij weten niet of de heer Mondriaan, wanneer hij spreekt van „de mensch" daarmede bedoelt de menschheid in het algemeen, den doorsnee-Europeaan, of een bijzonder soort van menschen.

Wij zouden geneigd zijn het laatste aan te nemen. De werkelijk moderne mensch lijkt ons wel iets zeer bijzonders toe in een samenleving, die, zooals wij dagelijks kunnen waarnemen, beheerscht wordt door het grofste materialisme naast het meest overdreven gevoelsleven. Hij staat daarboven in het zelfstandig bewustzijn van den volkomen evenwichtigen geest, als den volmaakten ..... egoïst.

Vosmaer heeft hem ons indertijd geschilderd in een van zijn boeken, wij meenen „Inwijding", en hij staat in vele boeken min of meer nauwkeurig afgebeeld, maar de beelding staat altijd bij de werkelijkheid achter en verdraagt men hem in een boek, in de samenleving is hij onuitstaanbaar.

Is dit dan de moderne mensch hier door den schrijver bedoeld?

Hij brengt ons niet veel verder door de definitie, dat de moderne mensch een eenheid van lichaam, ziel en geest is, een drie-eenheid dus. Want blijkbaar zijn voor hem ziel en geest twee geheel afzonderlijke begrippen. Dat de moderne mensch een veranderd bewustzijn toont is alleszins verklaarbaar, elk nieuw opkomend geslacht toont een veranderd bewustzijn en alle levensuitingen nemen daarbij een andere verschijning aan. Dat die van heden nu in het algemeen een bepaald abstracte is kan men wel beweren, maar het wil ons voorkomen, dat deze bewering haar oorsprong vindt in waarneming in een zeer beperkten kring en dat zij niet opgaat bij de menschheid als geheel in haar werkelijke gedaante.

De Brahmaan heeft echter maling aan de werkelijkheid en ook de Boeddhist streeft naar het bereiken van regionen, waar geen denkbeelden bestaan, zelfs niet het denkbeeld van de afwezigheid van denkbeelden. Dit is wel de abstractie in hare uiterste consequentie, het volkomen Nirvana, maar daarbij is dan ook alle bewust gevoel, alle bewuste erkenning, uitgesloten.

Niettemin wordt door Mondriaan met het bewustheidsbegrip, alhans met het woord bewust, omgesprongen alsof dit de eenvoudigste zaak ter wereld was en voor zoover wij weten is het een onderwerp, waarop vele wijsgeeren van alle eeuwen zich reeds suf gepeinsd hebben zonder tot eenig belangrijk resultaat te geraken.

Al ons weten berust op waarneming door onze zintuigen, en wij kunnen gerust zeggen, gebrekkige waarneming. Wel hebben wij eenige vordering gemaakt, maar elke nieuwe uitvinding, elke ontdekking, doet ons opnieuw beseffen, hoe weinig wij kunnen en hoe weinig wij eigenlijk nog weten van den aard der dingen, zooals Multatuli het noemt, of van het wezen van den onmeetbaren Macrocosmos en van de weerspiegeling daarvan in het menschelijk brein, den Microcosmos.

Wij zijn zelfs niet in staat te bewijzen, dat de dingen, die wij waarnemen, werkelijk bestaan, absoluut aanwezig zijn, want de stelling, dat de dingen alleen bestaan in het menschelijk brein is niet te weerleggen. Wij nemen daarom aan, dat onze waarneming van de verschijnselen absoluut betrouwbaar is en bouwen op dit aangenomen grondbeginsel onze geheele wetenschap op, wij laten ons daardoor leiden bij al onze levensverrichtingen, waartoe ook behoort de kunst.

Wil men daarbij de abstractie doorvoeren en dat moet men doen, wanneer men eenmaal in de richting van het abstracte gaat zoeken naar de oplossing van levensvragen, dan komt men onvermijdelijk tot het Nirvana, tot de afwezigheid van denkbeelden.

De heer Mondriaan is zoover nog niet, hij is dus eigenlijk nog niet ver genoeg; hij wil ons nog geven „een nieuwe beelding die niet verschijnen kan in (natuurlijke) concrete voorstelling, welke — ook zelfs bij universeele ziening — steeds min of meer op het individueele wijst, althans het universeele in zich verbergt."

„Zij kan niet gehuld zijn in dàtgene wat het individueele karakteriseert: den natuurlijken vorm en kleur, maar zij moet tot uitdrukking komen in de abstractie van den vorm en de kleur — in de rechte lijn en in de tot bepaaldheid gestelde primaire kleur."

„Deze universeele beeldingsmiddelen zijn in de moderne schilderkunst langs den weg van consequent doorgevoerd vorm- en kleurabstraheeren gevonden: toen zij gevonden waren, trad, als van zelf, exacte beelding van enkel verhouding naar voren, en daarmede het essentieele van alle beeldende schoonheidsontroering."

Wij wenschen hem gaarne succes met zijn pogingen; hij heeft, zooals hij zelf zegt, de universeele beeldingsmiddelen gevonden en dat is een vondst van de allergrootste beteekenis, want heeft men de middelen, dan is het doel reeds ten halve bereikt.

De lezer vindt misschien, dat wij wat zwaar op de hand zijn in deze beschouwing, maar dit ligt niet aan ons, zooals nader blijken zal.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Snel bindend Scheipkalktrasmeel.

Door den heer P. F. van der Wallen, Scheikundig Ingenieur te Brielle, werd op 1 December j.l. in het Hotel Willems alhier, voor de leden der Vereeniging tot Bevordering der Bouwkunst en eenige genoodigden een causerie gehouden, toegelicht met proeven over het nieuwe artikel „snel bindend schelpkalktrasmeel".

Door den spreker werden allereerst eenige mededeelingen gedaan omtrent gewone schelpkalktrasmeel, zooals dit voor het eerst aan de fabriek te Brielle op aanwijzing van Prof. van der Kloes is vervaardigd door een mengsel van 5 deelen tras en 4 deelen kalk dooreen te malen. Oorspronkelijk was dit bedoeld als een mortel die den meest mogelijken waarborg zou geven tegen den zoo nadeelig werkenden muuruitslag, en dat het ook als zoodanig waardeering vond, bewijst het feit dat het gebruik zich reeds vóór den oorlog, toen dit materiaal duurder was dan het portland-cement, in een sterk stijgende lijn bewoog.

Tijdens den oorlog is men er meer en meer toe overgegaan het schelpkalktrasmeel toe te passen daar waar portland-cement moeilijk of slechts tot zeer hoogen prijs te verkrijgen was. Daarbij deed zich echter vaak als nadeel gevoelen, dat het schelpkalktrasmeel zeer langzaam verhardde, en daardoor in den zomer kans gaf op uitdrogen en in den winter op stukvriezen.

Om hieraan tegemoet te komen wordt thans het schelpkalktrasmeel samengemalen met een zeker percentage ongebluschte schelpkalk. Deze laatste toch heeft de eigenschap om met een overmaat water aangemaakt hydraulisch te verharden; van deze eigenschap wordt hier gebruik gemaakt. Het is daardoor mogelijk het schelpkalktrasmeel ongeveer even snelbindend te maken als portland-cement, en de zooeven genoemde bezwaren dus op te heffen.

Het nieuwe materiaal is slechts weinig duurder dan het gewone schelpkalktrasmeel en ondervindt reeds zeer veel belangstelling. De zooeven genoemde hydraulische verharding van schelpkalk en de versnelde verharding van het schelpkalktrasmeel werd door proeven toegelicht.

Na afloop der causerie werd gelegenheid gegeven tot het vragen van inlichtingen, waarvan door velen gebruik werd gemaakt.

Prijsvragen.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

Jaarverslag over 1917. (1 Dec. 1916—1 Dec. 1917.)

Aan de Besturen van de Constitueerende Vereenigingen.

Ingevolge het bepaalde in Art. 9 van het huishoudelijk reglement der P.P.C., heeft de Commissie de eer U hierbij haar verslag over het jaar 1917 aan te bieden.

Moest in het vorig jaarverslag de klacht worden geuit dat van de zijde der architecten niet altijd in voldoende mate wordt medegewerkt om de door de bouwkundige Vereenigingen vastgestelde prijsvraagregelen te handhaven, er bestaat geen aanleiding om die klacht in dit verslag te herhalen. Hoewel, zooals nader blijken zal, de Commissie in enkele gevallen constateeren moest dat de noodzakelijkheid om, ook in het belang der prijsvraag zelve, aan de prijsvraagregelen recht te doen, niet ten volle doorgedrongen is, toch valt uit de vele aanvragen van de zijde van bestuurslichamen zoowel als van particulieren tot de Commissie gericht, om van advies te dienen bij de voorbereiding van min of meer belangrijke prijsvragen, en om mede te werken aan de samenstelling van de programma's, te concludeeren dat de prijsvraagregelen op weg zijn burgerrecht te verkrijgen, en zonder eenige bedenking de bemoeiingen en aanwijzingen der P.P.C. worden aanvaard.

In het afgeloopen jaar strekten de werkzaamheden der Commissie zich uit over de volgende prijsvragen:

Rijks-Academie van Beeldende Kunsten.

Deze prijsvraag, waarvan in het vorig jaarverslag reeds kon worden melding gemaakt, kreeg haar beslag, en werd in Februari d.j. door de Regeering uitgeschreven; het programma omtrent welks samenstelling voortdurend overleg met de Commissie is gepleegd, kon door haar worden goedgekeurd; daarbij bestond alle aanleiding mededinging aan deze openbare prijsvraag, zeker de belangrijkste die ooit hier te lande uitgeschreven werd, warm aan te bevelen; bij het verschijnen van dit verslag is de vóórwedstrijd reeds geëindigd, en wordt het resultaat van den eindwedstrijd tegen het einde van Februari 1918 tegemoet gezien.

Heerlensche openbare Leeszaal en Bibliotheek.

Uit bij de Commissie van de zijde van meerdere inzenders ingekomen klachten, werd duidelijk dat de afwikkeling dezer prijsvraag, die einde 1916 afliep, meer in 't bizonder wat betreft de ordelijke en tijdige terugzending der teekeningen met bijbehoorende stukken, en de voldoening der toegekende premieën, heeft plaats gehad op een wijze, die aantoont dat bij het Bestuur der Heerlensche Bibliotheek zeker niet heeft voorgezeten de te verwachten waardeering voor het vele bij deze prijsvraag geleverde werk; de inzenders die in goed vertrouwen aan den oproep ter mededinging van genoemd Bestuur hebben gevolg gegeven, hadden van die zijde zeker een meer coulante behandeling verdiend.

Brieven door inzenders, en ook door onze Commissie, aan genoemd Bestuur ter zake verzonden, werden eenvoudig niet beantwoord.

De Commissie heeft zich daarop bij elke voorkomende klacht gewend tot de Jury dezer prijsvraag, evenwel zonder bevredigend résultaat.

Onze Commissie betreurt het ten zeerste dat de Jury al te zeer uit 't oog verloren heeft dat zij bij de aanvaarding harer benoeming de verplichting op zich nam, vastgelegd in de A.R. Art. 12, om met betrekking tot de mededingers alles in het werk te stellen, om een regelmatig verloop der prijsvraag te verzekeren; en tot dat regelmatig verloop moet zonder twijfel gerekend worden de correcte afwikkeling eener prijsvraag, overeenkomstig de voorschriften van het programma.

Paviljoen in het Stadspark te Groningen.

Op deze prijsvraag in begin September door „De Centrale", Vereeniging tot bevordering van den bloei van Groningen uitgeschreven, worden de antwoorden ingewacht op 22 December a.s. Bij de samenstelling van het programma, waartoe de medewerking der Commissie is verzocht, is op alleszins bevredigende wijze rekening gehouden met hare adviezen, en zijn de prijsvraagregelen, daarbij ten volle aanvaard, zoodat de Commissie zonder bedenking aan de Const. Ver. ten aanzien van deze prijsvraag gunstig kon rapporteeren.

Plan van uitbreiding voor Oosterland Z.

Omtrent deze prijsvraag is d.d. 3 Juli j.l. door de Commissie advies aan de Const. Ver. uitgebracht; op de daarbij aangevoerde gronden moest deelneming onvoorwaardelijk worden ontraden. Dit afkeurend advies is uitgebracht geworden, na correspondentie met B. en W. van Oosterland, met welk College echter geen overeenstemming kon worden verkregen. Het heeft onze Commissie ten zeerste bevreemd dat bij deze allergebrekkigst geregelde prijsvraag de Inspecteur van de Volksgezondheid, die zeer zeker op de hoogte is van het doel en de werking der prijsvraagregelen, zich voor medewerking heeft laten vinden. Wanneer dergelijke functionarissen zich niet ontzien de door de bouwkundige Vereenigingen vastgestelde bepalingen eenvoudig te negeeren, dan behoeven wij ons niet te verwonderen dat het gemeentebestuur van een plaats als Oosterland er niet toe komen kon, na de dezerzijds ingediende alleszins gegronde bezwaren, eenige wijziging in het programma te brengen.

„Karenhuizen" Alkmaar.

Van meerdere inzenders kwamen bij de Commissie klachten in omtrent het door het Bestuur van genoemde stichting niet voldoen aan de bepalingen van het programma, en wel ten aanzien van te late aankondiging, den te korten duur en de niet-kostelooze openstelling van de tentoonstelling der ontwerpen, benevens het achterwege blijven van de publicatie van het juryrapport.

Naar aanleiding hiervan heeft de Commissie zich in ver-

binding gesteld met de Jury en haar tusschenkomst verzocht, teneinde van genoemd Bestuur tegemoetkoming aan de geuite klachten te verkrijgen; deze onderhandelingen hebben tot alleszins gunstige resultaten geleid.

Omtrent de beoordeeling der prijsvraag-ontwerpen is in de vakbladen een polemiek ontstaan, waarin uit den aard der zaak de F.P.C. niet kon worden gemengd.

Of, los van deze polemiek, het tot dusver geldende, en over 't algemeen zeker doeltreffend werkende stelsel van het voor prijsvraaguitschrijvers zoowel als voor mededingers bindend verklaren van de uitspraak der Jury, wijziging behoeft, in den zin van het instellen van hooger beroep, zal, indien daartoe aanleiding bestaat, bij de voorgeschreven periodieke herziening der A.R. een onderwerp van bespreking in de bouwkundige Vereenigingen kunnen uitmaken.

Verfraaiing van het Stationsplein te Leeuwarden.

Op deze prijsvraag in begin November, door de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer te Leeuwarden uitgeschreven, worden de antwoorden op 1 Februari 1918 ingewacht.

Bij de vaststelling van het programma is in alle opzichten rekening gehouden met het gevraagde advies der Commissie, en zijn de prijsvraagregelen daarbij ten volle aanvaard, zoodat zij zonder voorbehoud een gunstig rapport aan de Const. Ver. kon uitbrengen.

Inzending van natuursteen ter Jaarbeurs 1918

Op deze prijsvraag voor schetsontwerpen, in de tweede helft van November door den Bond van Steenhouwers-patroonsvereenigingen uitgeschreven, worden de antwoorden ingewacht op 20 December a.s. Voor de samenstelling van het programma is de medewerking der F.P.C. gevraagd; de prijsvraagregelen zijn daarbij ten volle aanvaard, zoodat de Commissie zich met deze prijsvraag zonder voorbehoud kon accoord verklaren.

Ten slotte zij vermeld dat in voorbereiding is een door het Bestuur eener landelijke gemeente uit te schrijven openbare prijsvraag voor een raadhuis, waartoe het conceptprogramma, op verzoek van het gemeentebestuur, bereids door de F.P.C. is opgemaakt.

De samenstelling der Commissie onderging wijziging door de periodieke aftreding van den heer Herm. v. d. Kloot Meyburg, in wiens plaats gekozen werd de heer P. G. Buskens; de Commissie was in 1917 dus samengesteld als volgt: P. J. Houtzagers, voorzitter, aftr. in 1919; P. G. Buskens, aftr. in 1920; Paul J. de Jongh, secretaris-penningmeester, aftr. in 1918.

Het rooster, volgens art. 8 van het huish. regl. voor de Const. Ver. betreffende verificatie der jaarrekening van de F.P.C. luidt:

in 1917 door den Bond van Nederl. Architecten.
in 1918 „ de Mij. tot bev. der Bouwkunst.
in 1919 „ het Gen. „Architectura et Amicitia".
in 1920 „ de Ver. „Bouwkunst en Vriendschap".

De Permanente Prijsvraag-Commissie:
P. J. HOUTZAGERS, Voorzitter.
P. G. BUSKENS.
PAUL DE JONGH, Secr.-Penningm.

Rekening over 1917.

Ontvangsten:

Verkoop van exemplaren der Algemeene Regelen, 11 ex. à f 0.25 =	f 2.75
(*) 3 ex. à 10.40 =	f 1.20
Tezamen:	f 3.95
Door de Const. Vereeniging aan te vullen tekort: 4 × f 20.47 art. 11 huish. regl.)	f 81.88
Totaal	f 85.83

Uitgaven.

Niet verrekende voorschotten van het secretariaat over 1916 (na afsluiting der rekening)	f 10.31
Herdrukken van de Algemeene Regelen 100 ex.	f 39.05
Onkosten van het secretariaat	f 13.68
Id. betreffende de voorbereiding eener nog uit te schrijven prijsvraag:	
Reiskosten f 3.35, typewerk f 2.25, tezamen	f 5.60
Reiskosten der Commissieleden ten behoeve der Vergaderingen	f 17.19
Totaal	f 85.83

De Secretaris-Penningm.
(w.g.) PAUL DE JONGH.
De Verificatie-Commissie:
Namens den B.N.A.
(w.g.) ADR. MOEN.
„ JAN DE MEIJER.

24 November 1917.

(*) Tengevolge van de hooge kosten aan het herdrukken der A.R. verbonden, moest de prijs van 25 op 40 ct. gebracht worden.

Ex. van de A.R. zijn op aanvraag uitsluitend bij de P.P.C. verkrijgbaar.

PRIJSVRAAG TEN BEHOEVE EENER INZENDING VAN NATUURSTEEN TER JAARBEURS 1918.

Vragen en Antwoorden.

Vraag 1. Moet ontwerp a een monument zijn, dat blijft bestaan, of wordt het misschien met elke jaarbeurs weer opnieuw opgebouwd, of is geen van beiden de bedoeling?

Antwoord. Ontwerp a dient uitsluitend voor de 2de jaarbeurs.

Vr. 2. Het is zeker de bedoeling het geheele ontwerp a van natuursteen te maken?

Antw. Ja.

Vr. 3. Moet ontwerp b van buiten ook van natuursteen zijn?

Antw. Neen.

Vr. 4. Is het de bedoeling ook den binnenwand te teekenen van den gevel waarin de deur- en raamopeningen zitten?

Antw. Neen.

Vr. 5. Moeten de kleuren door letters worden aangegeven of moeten de ontwerpen in kleuren worden geteekend?

Antw. In kleuren.

Vr. 6. Is het de bedoeling in de expositieruimte losse bouwfragmenten te exposeeren, of moeten die fragmenten een deel der wanden uitmaken?

Antw. Wordt aan den ontwerper overgelaten.

E. KUIPERS.

EEN PRIJSVRAAGKWESTIE.

In het weekblad „Architectura" treffen wij de volgende stukken aan:

Woningbouw te 's-Gravenhage.

In de ontwerp-statuten der Coöperatieve Woningbouwvereeniging Tuinstadwijk „Daal en Berg" te 's-Gravenhage, die, op de 14 November l.l. gehouden vergadering van oprichters zijn goedgekeurd en dus binnenkort in de Staatscourant zullen verschijnen, staat dat deze jonge, met élan tot stand gekomen, vereeniging haar doel zal trachten te bereiken, o.m., door:

„het stichten van een tuinstadwijk, zoo mogelijk naar „het bekroonde ontwerp van een door haar uit te schrijven „open of besloten prijsvraag".

Op de 29 November gehouden installatie-vergadering van het definitieve Bestuur, heeft Dr. H. P. Berlage N.zn., als lid van den Raad van Commissarissen, toen door den Voorzitter zijne meening omtrent deze prijsvraaggedachte gevraagd was, na een uitvoerig betoog verklaard tegen de prijsvraag te zijn en meer te gevoelen voor de opdracht aan een of meer bekende architecten. De door Dr. Berlage genoemde bezwaren komen in hoofdzaak hierop neer:

De kans bestaat dat het resultaat dezer prijsvraag beneden de verwachtingen zal blijven en de kosten zullen te hoog worden. Ik heb, als lid van het voorloopig comité dat de statuten samenstelde, ook tegenover Dr. Berlage mijne overtuiging, dat een prijsvraag voor deze zaak de meest gewenschte weg is, gehandhaafd.

Gelukkig stelde, na eenige discussie, een lid van den Raad van Commissarissen voor, de beslissing over dit zeer belangrijke punt nog eenige dagen (tot de volgende vergadering) in beraad te houden en is aldus besloten.

Het wil mij voorkomen, dat ik op deze plaats nauwelijks behoef te zeggen dat de motieven die onzen grijzen baanbreker tegen deze prijsvraag aanvoerde, helaas, zwak zijn.

Ik heb het vertrouwen dat de mogelijkheid bestaat om tot de vorming van een goede Jury en tot het samenstellen van een goed programma te geraken en twijfel er niet aan of tal van goede architecten zullen dan gaarne aan deze prijsvraag deelnemen en daardoor zal het resultaat wel degelijk aan de verwachtingen voldoen.

Waar het hier een plan betreft voor een wijk van ± duizend middenstanderswoningen en andere bijbehoorende gebouwen, zal, even aannemende dat de prijsvraag b.v. f 20.000,— kost, dus per woning gemiddeld f 20.—, het jaarhuurbedrag met nog geen f 2.— per woning stijgen. De kosten van de prijsvraag zullen, in vergelijk tot de enorme totaal-stichtingskosten, gering zijn.

Het is in het belang van de Gemeenschap, van de Coöperatie voornoemd en in het belang van de Bouwkunst, dat aan de oplossing van dit voor ons land eigenlijk nog nieuwe vraagstuk een breede schaar van architecten medewerkt; hunne ruime deelname en het al of niet slagen van de prijsvraag hangt slechts af van de samenstelling der Jury, van de voorwaarden waaronder — en de wijze waarop — deze haar taak zal vervullen.

Deze overtuiging deed mij naar de pen grijpen, ik hoop dat ons oud en toch weer telkens jong Genootschap zijn stem zal laten hooren, nog vóór dat de beslissing over deze zaak is gevallen.

Dr. Berlage, die ik steeds vereerde, als onzen toortsdrager en als bevrijder, heb ik niet willen kwetsen.

W. F. BERNARD WOUTERS. Lid „A. et A".

Den Haag, 1 December 1917.

* * *

De door den heer Wouters aanbevolen weg van de prijsvraag komt ook ons in dit geval als de juiste voor, al kan niet ontkend worden dat het een moeilijke weg is.

De mislukking van sommige prijsvragen moet echter niet uitsluitend aan het stelsel in het algemeen geweten worden en mag evenmin tot de conclusie leiden, dat prijsvragen zonder meer uit den booze zijn, integendeel, moet er betracht worden om het prijsvraagstelsel zóó te verbeteren en te herzien, dat mislukkingen meer tot de zeldzaamheden gaan behooren. Zoo is hier dan een gelegenheid om bij het uitschrijven van een prijsvraag voor dit belangrijke probleem, vooraf na te gaan op welke wijze men de oorzaken van mislukkingen kan wegnemen.

Het systeem om bij dergelijke omvangrijke vraagstukken eenvoudig aan een of meer „bekende" architecten de opdracht te verstrekken, is een voor de hand liggende oplossing van de moeilijkheid, maar of daarmede de ontwikkeling van de bouwkunst bevorderd wordt, is de vraag; wordt dit systeem gevolgd, dan worden de „bekende" architecten overstelpt met werk, wat voor de bouwkunst stellig niet bevorderlijk is; daarenboven blijft men steeds in denzelfden kring, wat voor de „ontwikkeling" van een kunst slechts schadelijk kan werken. Het behoeft inderdaad geen verder betoog, hoe de prijsvraag verre de voorkeur verdient boven een dergelijke methode en voor een vraagstuk als het bouwen van een groot complex van middenstandswoningen de meest aanbevelenswaardige weg is.

Wil men een zoo ruim mogelijke mededinging, waarmede de kans voor mislukking sterk daalt, dan eische men slechts het meest noodzakelijke teekenwerk zonder die overbodige overdrijving, die het mededingen aan een prijsvraag veelal onmogelijk maakt en verder kieze men uit de mededingers een aantal der besten, waaruit de algemeene leider aangewezen wordt en men verdeele de opdracht groepsgewijs over de bekroonden, waarbij voorkomen wordt dat één architect belast wordt met een werk, dat hij alleen toch niet met den noodigen ernst en toewijding volbrengen kan.

Wij stellen ons voor, dat een goed gestelde prijsvraag in dit geval een welslagen kan zijn en onderschrijven daarmede de door den heer Wouters in zijn schrijven uitgesproken meening.

Voor Bestuur en Redactie,
C. J. BLAAUW.

Met het ingezonden stuk van den heer Wouters ontving de redactie van de heeren J. J. Hellendoorn, J. R. Prent Jr., J. Kooyman, J. Poot en J. Cramer de mededeeling dat zij de meening van den heer W. deelen.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 49. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Woningbouw te 's Gravenhage, door W. E. Bernard Wouters, met naschrift van C. J. Blaauw en J. Cramer.
Balans op 1 December 1917. — Winst- en Verliesrekening — Begrooting voor het Vereenigingsjaar 1917—1918.
Heemschut en vakbelangen, door A. W. Weissman.
Woningcongres.
Snel-bindend Schelpkalktrasmeel.
Prijsvraag ten behoeve eener inzending van natuursteen ter Jaarbeurs 1918. Vragen en antwoorden.
Inzending van natuursteen ter Jaarbeurs.
Prijsvraag voor een Paviljoen in het Stadspark te Groningen.
Permanente Prijsvraag-Commissie, Jaarverslag over 1917.

DE BOUWWERELD No. 49. Auguste Rodin.
A. Rodin. Chartres, uit: Les cathédrales de France, par A. Rodin.
Gemengde berichten.
Boek en Tijdschrift.
Prijsvragen, Examens, enz.

ONZE WONING No. 25. Een nieuwe boerderij, door Huib Hoste.
Architectuur II.
Open wegen.
De Huurcommissiewet in praktijk.
Speculatie in huizen te Amsterdam.
Berichten, enz.

DE INGENIEUR No. 49. Dienst voor Waterkracht en Electriciteit in Ned.-Indië, door Ir. R. A. van Sandick.
De goudertsen van Cripple-Creek, door ir. H. Frijling.
De positie van den ingenieur in de maatschappij, door Ir. A. Groothoff.

Havenplannen in Peru, door Ir. G. J. van den Broek, met afbeelding.

Prijsvragen van den Verein Deutscher Eisenbahnverwaltungen.

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 1 December 1917.

Ingezonden Stukken. Bevordering van technische voorlichting door »Krachtwerktuigen, door Ir. F. C. W. J. P. Soeters.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 49. Reden tot protest? — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Commissies, enz. — Aank. Vergaderingen en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Prijsvragen.

DE AANNEMER No. 49. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

Verwachtingen I.

Duurtetoeslag voor de bouwvakarbeiders.

Uit de Staatscourant. Vervoer van ijzer en staal.

Uit de begrooting voor het dienstjaar 1918 van het Ministerie van Waterstaat.

Steendistributie.

GEWAPEND BETON, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 4: Vergelijkende proeven op gewapend bimsbeton en -grindbeton, door F. Foot. — De gewapend-beton constructies van de uitbreiding der gemeentelijke electriciteitsfabriek te 's Gravenhage, door ir. V. M. D. Kentie. — De bouw van gewapend betonschepen in de Skandinavische landen. — Boekbespreking

Varia.

DE KAAP-KAIRO-SPOORWEG.

Het oorspronkelijke plan van Rhodes was, van Bocloewajo den spoorweg vrijwel rechtstreeks door te trekken tot de zuidpunt van het Tanganjika. Verschillende omstandigheden: de ontdekking van rijke delfstofhoudende terreinen, de noodzakelijkheid om zooveel mogelijk den spoorweg streken te laten doorkruisen, die voor het toekomstig handelsverkeer iets beloofden, waren oorzaak, dat van dit tracé nogal eens is afgeweken, zoodat de lijn nu loopt over den Victoria-waterval en Broken Hill tot in het Belgische gebied. De moeilijkheden van het terrein van de noordgrens van Britsch-Rhodesië, door de meest moerassige streken van het Mweroe- en het Bangweoeloemeer naar de zuidpunt van het Tanganjika, schenen tot dusver technisch bijna onoverkomelijk.

In de laatste paar jaren is echter voor het transport van meer dan 10.000.000 pond ammunitie en andere benoodigdheden ten behoeve van de Britsche troepen in Oost-Afrika een zeer goede weg gemaakt tusschen Broken Hill en de zuidpunt van het Tanganjika, vrijwel langs de rechtstreeksche route, zoodat dit moeilijke vraagstuk incidenteel reeds is opgelost door de oorlogsnoodzaak. Er is geen reden waarom een toekomstige verlenging van den Rhodesië-spoorweg, indien men die All-Britsch wil houden, niet langs denzelfden weg zou worden aangelegd; het zij dan dat de route langs het groote meer west- of oostwaarts wordt voortgezet, of wellicht een middenweg wordt gekozen door de zuid- en noordpunt van het Tanganjika eenvoudig te verbinden door middel van een stoomvaartdienst.

Wat nu de noordelijke helft van de groote lijn betreft, aan de verwezenlijking daarvan schijnt een goede stoot gegeven te zijn door een ontdekking van majoor Cuthbert Christy, een Engelsch officier van gezondheid, die voor het uitbreken van den oorlog ter bestudeering van de slaapziekte naar Oegande was gezonden, maar die bij deze gelegenheid ook een reis gemaakt heeft in het Barh-el-Ghazel gebied, langs de waterscheiding tusschen de stroomgebieden van den Nijl en den Kongo. Op dezen, nog door geen Europeaan in zijn geheel afgelegden weg bevond majoor Christy, dat deze waterscheiding, wel ver van uiterst geaccidenteerd bergachtig gebied, wellicht door vlakkere plekken afgewisseld, te bestaan, een weliswaar kronkelende, maar niet zeer hooge en bijna overal vlakke strook vormt, naar het schijnt uitnemend geschikt voor den aanleg van een weg of een spoorweg. Het gewicht van deze ontdekking voor het spoorwegvraagstuk, dat ons bezighoudt ligt voor de hand, wanneer men bedenkt, dat juist in het Bahr-el-Ghazal gebied en nog wat noordelijker het Nijldal bijna geheel versperd wordt door dammen van waterplanten, sudd genaamd; de natuurlijke gesteldheid scheen zoowel de vaart over dit deel der groote rivier als ook spoorwegaanleg langs den oever bijna onmogelijk te maken. Een omweg over de zooeven genoemde waterscheiding en vandaar naar El-Obeid zou de ingenieurs in staat stellen deze lastige streek geheel te vermijden.

Christy beschrijft die waterscheiding, ten minste tusschen de Lado enclave (aan de Nijl) en Deine Bekeir — op 27° 30' O.L.G. en 7° N.Br. — als een onafgebroken, vrijwel vlakke of licht hellende strook gronds, somtijds twee mijlen, nu en dan slechts eenige breed, meestal met struikgewas begroeid. Een spoorweg langs die waterscheiding zou, zegt hij, slechts honderden in plaats van duizenden ponden per mijl kosten, geen bruggen en slechts weinig andere kunstwerken zouden noodig zijn, en over een groot deel van den weg zou men geen andere kosten behoeven te maken dan het opruimen van het struikgewas en het omhakken van een paar dozijn boomen per hectare. Water en brandhout is overal bij de hand, waarschijnlijk zelfs hout genoeg niet alleen voor dwarsleggers, maar ook voor de huizen langs den weg.

Wij geven nu het woord aan majoor Christie, die in het September-nummer van het Geogr. Journal de voordeelen van dit denkbeeld uiteenzet. „Toen Cecil Rhodes zijn plan opvatte, had hij geen begrip van de ontzaglijke uitgestrektheid der „Sudd-streken" die den Midden-Nijl blokkeeren, tusschen de Bahr-el-Arab en de Sobat. Het zou natuurlijk wel mogelijk zijn, een indirecten weg te kiezen aan den Abessynischen kant van den Nijl, door het gebied van de Noewers en de Dinka's, naar Redzjaf, maar deze inboorlingen zijn nog onafhankelijk en hun weinig toegankelijk land is vrijwel onbekend.

„Hoewel de hier aangeduide westwaartsche omweg veel grooter is, belooft deze veel meer. De waterscheiding zet zich naar het noorden voort in Darfoer, tot in het Amaragebergte bij de hoofdstad El Fasjer. Indien dit noordelijke deel hetzelfde karakter draagt als het door mij geëxploreerde zuidelijke, dan zal het geen moeite kosten, aldus een spoorweg aan te leggen van Fasjer (waarheen de spoorweg van El Obeid reeds thans bijna is voortgezet) naar de vroegere Lado-enclave aan den Nijl, of naar Wadelai. Zoo zou dan de spoorwegverbinding tusschen beneden-Egypte en het boven-Nijl gebied reeds tot stand gekomen zijn ...

„Van Redzjaf of Wadelai zuidwaarts kan de lijn voortgezet worden tot aan het Albert-meer, en vervolgens langs den bijna onafgebroken vlakken rand die den westelijken oever van dit meer vormt aan den voet van den 1000 of meer Eng. voeten hoogen „bergmuur". De Semliki-vallei levert ook geen bijzondere moeilijkheden op in haar noordelijk deel; verder zuidwaarts zouden eenige kunstwerken noodig zijn, maar hoofdzakelijk slechts doorsnijdingen van het terrein, en de westelijke oever van het Eduard-meer is technisch niet bezwaarlijker voor spoorwegaanleg dan die van het Albert-meer".

Ten zuiden van het Eduard-meer zou de lijn weer den westelijken rand van het dal moeten volgen, vervolgens den westelijken oever van het Kiwoe-meer naar de Roesizi, die in het Tanganjika uitmondt. Dertig K.M. ten Z. van het Kiwoe valt het peil van de rivier bijna plotseling 700 M. nagenoeg tot het peil van het meer; hier zou, volgens Christy, de eenige ernstige moeilijkheid zich voordoen indien het noodig was de lijn tot het peil van het meer te laten dalen.

(T. Kon. N. Aardr. Gen.)

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Restaureeren van oude bouwwerken.

Het bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond heeft in een adres aan de leden der Tweede Kamer aangedrongen op aanneming van de voorstellen, door den minister van binnenlandsche zaken, bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt, teneinde te geraken tot de instelling eener commissie van advies inzake het restaureeren van oude bouwwerken.

„Het oordeel over aesthetische en technische vraagpunten, waar het hier om gaat, zoo schrijft het bestuur o.m., beruste niet uitsluitend bij een afdeeling of bureau van het departement of bij één enkelen adviseur, hoe bekwaam hij ook zij. Een college van advies daarentegen, zoonls de minister aanvraagt, waarin verschillende richtingen op het onderhavige gebied door mannen van gezag vertegenwoordigd zijn, geeft allen waarborg, dat voortaan ten opzichte van onze oude monumenten een gezond beleid gevolgd wordt."

Beverwijk.

Betreffende de verminking van de buitenplaats Akerendam bij Beverwijk schrijft het Bouwkundig Weekblad:

„Het is geen restauratie met steun van het rijk, en daarom staan we minder sterk om de verkrachting van dit gebouw te keeren. De voorgeslachten deden reeds de momentale muren met ingangspoort en kleine paviljoens sloopen. Ook door het pleisteren van den gevel en de verminking van het dak heeft het gebouw veel aan schoonheid verloren. Maar wat nog over is, n.l. de goede massa van het gebouw, krachtig ingesloten door eeuwenoude boomen, noopt ons alles in het werk te stellen het oude buiten »Akerendam« te Beverwijk voor verdere verminking te behoeden.

De gemeentearchitect van Beverwijk, de heer Kerkhof, deelde ons mede, dat de toegang ontzegd werd aan hem, in tegenwoordigheid van een afgevaardigde van den heer Mulder, architect der Rijksmonumenten. Zoodoende kon niet officieel worden vastgesteld hoe oude schoonheid vertrapt wordt onder leiding van .... een opzichter der genie.

Behalve de ontruiming inwendig (de nieuwe bestemming als tehuis voor dames zou zonder schending zijn aan te passen aan de bestaande distributie) zal deze opzichter ook de wallen en gracht om het gebouw laten sloopen, zooals de heer Kerkhof mededeelde.

Als we hooren, hoe de fraaie stucplafonds behandeld worden en van »zoogenaamde overtolligheden« ontdaan worden, dan zien we zeker de genie in haar ware gedaante aan den gang, en denken we terstond aan de wijze, waarop tijdelijke versterkingen tegen den vijand ontstaan, maar dan wordt het ons toch tevens duidelijk, dat er iets hapert in onze samenleving. We moeten protesteeren bij gemeente, provincie en rijk. Wellicht zal een protest aan den minister van oorlog, die den opzichter Scholten wellicht speciaal vergunning gaf om deze restauratie te »leiden«, het meeste succes hebben, want voor alles moet de genie verwijderd worden. Deze hoort in de loopgraven thuis".

DELFT.

In het verslag over de gemeentebegrooting van Delft wordt gewezen op de wenschelijkheid, dat spoedig worde aangevangen met de restauratie van den Nieuwekerkstoren.

Betreffende de restauratie van den toren is bij B. en W. een schrijven ingekomen van het ministerie van binnenlandsche zaken, waarin wordt medegedeeld, dat op hoofdstuk V der staatsbegrooting voor het loopende dienstjaar een eerste termijn is uitgetrokken van een rijkssubsidie voor de restauratie van den Nieuwe—kerkstoren te Delft.

In verband echter met het heerschende verschil van inzicht omtrent de wijze, waarop de restauratie van oude monumentale gebouwen behoort te geschieden, komt het wenschelijk voor, om met deze restauratie thans nog geen aanvang te maken, doch daarmede te wachten tot het volgende jaar.

Het ligt in 's ministers bedoeling — op hoofdstuk V der ontwerpstaatsbegrooting van 1918 zijn daarvoor gelden aangevraagd — om in verband met dit meeningsverschil in den aanvang van het volgende jaar eene commissie in het leven te roepen, die hem de noodige voorlichting in deze kan verschaffen en aan welker oordeel hij ook de plannen voor de restauratie van bovengenoemd monument zou wenschen te onderwerpen. Het voor dit jaar beschikbaar gestelde bedrag wordt overgeschreven op een volgend dienstjaar.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Vacante Betrekkingen.

— Waterbouwkundig Opzichter, bij den Haarlemmermeerpolder, tijdelijk, met uitzicht op vaste aanstelling. Leeftijd van 23 tot 29 jaar, diploma Rijkswaterstaat of M. T. School gewenscht. Aanvangssalaris f 100.— per maand. Brieven aan den Ingenieur van den Haarlemmermeerpolder te Hoofddorp. (1)

— Technisch Ambtenaar bij de Gemeentewerken te Arnhem, jaarwedde f 1400.—, klimmend tot f 1800.—. Diploma bouwk. teekenaar Mij. t. b. d. Bouwkunst of desbetreffend diploma M. O. vereischte. Benoeming eventueel tijdelijk. Adressen op zegel, met uittreksel bevolkingsregister en verdere stukken vóór 22 December a.s. aan den Burgemeester ten Gemeentehuize. (1)

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag 28 December 1917,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

het uitvoeren van verschillende werken ten behoeve van het Hoofdpostgebouw en van het Telegraafgebouw te Arnhem.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, van 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 12 December 1917 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 1e district, van de Spiegelstraat 3 te 's Gravenhage, aan de post- en telegraafkantoren te Arnhem, en is na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling van den kostenden prijs, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders Van Cleef Spui n°. 28, te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, en door den districts-opzichter der Landsgebouwen, W. N. Hof te Arnhem.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's Gravenhage.

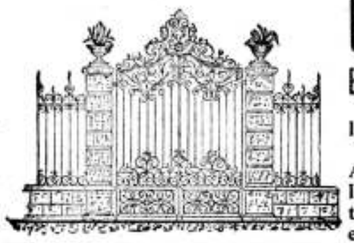
Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 19 December 1917, des namiddags te 2 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de burgen persoonlijk ondersteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de laatste alinea van § 4 van het bestek.

's-Gravenhage, 6 December 1917.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
WANDTEGELS.
Enorme voorraad fijnste Engelsche combinaties.
Plaatsing door bekwame werklieden.
Ontwerpen en begrootingen op aanvraag gratis.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 · SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14

CREOSOOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

TECHNISCH BRIEFONDERWIJS
BOUWKUNDE WERKT. KUNDE
ELECTRO TECHNIEK
PROSPECTUS GRATIS
P B 90%
VRAAG HET NA ONZER CURSISTEN SLAGEN
OPLEIDING VOOR ALLE EXAMENS
N A
POLYTECHNISCH BUREAU
NEDERLAND ARNHEM N°10
DIRECTIE E.J. ROTMUIZEN & F. WIND

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
Dir. J. E. de Crane c. i.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 22 DECEMBER 1917. No. 51

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Zuidvliet, Maassluis**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

JERUZALEM

Al is de verovering van Jeruzalem op de Turken een feit van beteekenis, het is niet te voorzien, dat het van zoo groote beteekenis voor de wereldgeschiedenis zal blijken als de inneming door de kruisvaarders op 7 Juni 1099.

Toch moet het, meenen wij, beschouwd worden als iets meer dan een moreel succes voor een der oorlogvoerende partijen en wel, omdat Jeruzalem, als plaats, wat zijn belangrijkheid uit een cultuur-historisch oogpunt betreft weinig mededingers op de wereld heeft en zelfs niet bij Rome behoeft achter te staan.

Als heilige plaats vereerd door Joden, Christenen en Muzelmannen zijn er aan deze stad zoovele historische en legendarische herinneringen verbonden, dat het niet anders kan, of hare bouwvallen en bouwwerken moeten daarvan spreken tot ieder, die een weinig de taal verstaat, die de steenen spreken. Wat zij hier te vertellen hebben zou boekdeelen kunnen vullen en heeft ook reeds boekdeelen gevuld en toch ligt hier nog zooveel in de duisternis der eeuwen en in den heiligen grond begraven, dat geheele tijdperken van de geschiedenis der stad en hare bouwwerken nog onopgehelderd zijn en wellicht onopgehelderd zullen blijven.

Het Heilige Land is een echt sprookjesland in dien zin, dat daarover een aantal verhalen en legenden bestaat, zoo groot en zoo dooreengeweven, dat waarheid en verdichting daarin meestal onmogelijk te onderscheiden zijn. Het schijnt wel of Oostersche en Westersche fantasie met elkander gewedijverd hebben om de neiging van den menschelijken geest tot het wonderverhaal te exploiteeren en men zou meer dan duizend en éene nacht kunnen besteden aan de duizende sprookjes, die met of zonder grond aan elke plaats, aan elken bron, aan elken steen van dit merkwaardige land verbonden worden.

Palestina is nog niet het eigenlijk Oosten, met meer nauwkeurigheid zou men het kunnen aanduiden als te behooren tot het nabije Oosten, een aanduiding, die men eerst in de laatste jaren heeft uitgevonden voor een wereldstreek, die vroeger de Levant, de streek der opgaande Zon, genoemd werd. Japan heeft thans den titel van Land van de rijzende Zon, niet zonder politieke bedoeling, voor zich in beslag genomen.

Het nabije Oosten heeft, ondanks herhaalde inwerking van Westersche invloeden, in den Romeinschen keizertijd, in de middeleeuwen tijdens de kruistochten en in latere eeuwen toch nog meer een Oostersch karakter behouden, dan een Westersch aangenomen.

De oorzaken hiervan liggen vrijwel voor de hand. De hoofdoorzaak is wel de betrekkelijk geïsoleerde ligging der landstreken, die als het ware de verbinding vormen tusschen drie werelddeelen, Europa, Azië en Afrika. Dit moge vreemd klinken, en voor de oude cultuurwereld, die rondom de Middellandsche Zee gegroepeerd was gaat het zeker niet op; ook tot in de late middeleeuwen liepen verscheidene handelswegen, die de verbinding tusschen Europa en het Verre Oosten in stand hielden door Mesopotamië, Armenië, Syrië en Anatolië, maar de definitieve vermeestering dezer landen door de Turken, juist vierhonderd jaren geleden, heeft tengevolge gehad, dat Syrië langzamerhand een vergeten hoek van de wereld geworden is. De Zuid-Westelijke provincie Palestina werd, om hare oude tradities, nog wel eens door Europeanen bezocht, maar het reizen was er bezwaarlijk en eerst in den loop der negentiende eeuw

zoo de belangstelling in het Heilige Land, in verband met politieke kwesties, weder eenigszins opleven.

Het wereldverkeer had andere wegen ingeslagen en de Turksche heerschappij bracht het land in een toestand, waarvan men zich geen goed denkbeeld kan vormen, wanneer men nooit Oostersche landen bezocht heeft en die dan ook niet nalaat door zijn eigenaardigheid op den West-Europeaan een onuitwischbaren indruk te maken.

Ieder geeft, zooals uit talrijke reisbeschrijvingen blijken kan, dien indruk op zijn wijze weder. Kort, maar teekenend, was de wijze, waarop iemand, die zeer onlangs van een reis naar het Oosten teruggekeerd was, onze vraag beantwoordde, hoe hij de menschen en dingen daar had gevonden.

Dat antwoord luidde: „Onbeschrijfelijk vuil, maar in hooge mate schilderachtig", en deze qualificatie past ook op de steden van Palestina, al is er op de plaatsen, die in den laatsten tijd het meest door toeristen bezocht werden, en daar, waar zich Europeesche kolonies hebben genesteld, eenige verbetering aangebracht, wat betreft de vuilheid, echter meestal gepaard gaande met eenig verlies van schilderachtigheid.

De reis naar Jeruzalem gaat tegenwoordig in den regel over Jaffa, omdat men van hier de Heilige Stad in eenige uren per spoor bereiken kan. De toegang tot de haven van Jaffa is echter, wegens de vele klippen, zeer gevaarlijk, maar de schoone aanblik, dien de stad van uit zee gezien aanbiedt, doet den reiziger de gevaren vergeten. Grootsch is die aanblik niet te noemen voor dengene die Genua, Napels en Constantinopel kent, maar in hooge mate schilderachtig doet zich het overzichtelijk panorama voor, met een betrekkelijk rustig silhouet, zooals dit gevormd wordt door de tegen een heuvel opgebouwde huizen-complexen, slechts hier en daar door een domineerend gebouw, een torentje of minaret afgewisseld. Het is een eigenschap van alle Oostersche steden, dat zij zich van buiten, van een goed gekozen standpunt als panorama bezien, het voordeeligst voordoen.

Damascus bijvoorbeeld maakt, in zijn omgeving van boomgaarden waar heldere beken doorheen kronkelen op een gunstig oogenblik gezien, onder een diep blauwen hemel in de gouden stralen eener Oostersche zon, een zoo tooverachtig effect, dat de Arabische dichters de stad als een paradijsachtig oord bezingen. De Europeaan komt misschien niet zoo licht in vervoering, maar zal toch, wanneer de omstandigheden gunstig zijn, niet ongevoelig kunnen blijven.

Hoe meer men de stad nadert, hoe meer echter het mooi er afgaat en is men eenmaal het doolhof van nauwe, kromme ten deele overwelfde vaak ongeplaveide of slecht geplaveide straten, gangen en sloppen binnengetreden, dan is de paradijsillusie spoedig geheel verdwenen. Men moet zich echter door deze ontgoocheling ook weer niet laten verbluffen, maar thans op de détails gaan letten, dan wordt men spoedig weder onweerstaanbaar geboeid door de schilderachtige effecten, veroorzaakt door architectuurfragmenten in de nauwe straten, door de kleuren van hetgeen in bazars en winkeltjes uitgestald is, door de scherpe afwisseling van licht en schaduw in het onregelmatig complex van veelal onaanzienlijke huizen en niet minder door de levende stoffage van het Oostersche stadsleven, gevormd door de bewoners der plaats en de toevallig daar verkeerende buitenlui met hun ezels, kameelen en ander gedierte.

Zooals wij het hier beschreven gaat het den reiziger in Jaffa, in het veel kleinere en stille Nazareth en in het grootere en meerbezochte Jeruzalem.

Jeruzalem ligt ongeveer 800 M. boven de oppervlakte der Middellandsche Zee en is aan drie zijden omgeven door diep insnijdende dalen; slechts aan de West- en Noordzijde gaat de stad zonder merkbaar niveau-verschil in het omliggende land over. Oudtijds maakte deze ligging de stad tot een sterke vesting, thans is zij niet meer verdedigbaar, daar de omliggende bergen haar geheel beheerschen; zij is nu ook niet door de Turken verdedigd en daardoor gelukkig voor verwoesting gespaard gebleven. Evenwel had de sterke vesting een zwakke zijde, de Noord-Westkant en deze werd natuurlijk door een aanvallenden vijand steeds voor een bestorming uitgekozen, zoodat het daar noodig was een citadel te bouwen, die in hoofdzaak bestaat uit drie zware vierkante torens met een voorburcht en een droge gracht, die gedeeltelijk met puin gevuld is. Alle oude bouwwerken in Jeruzalem hebben namen, die er, op geschiedkundige gronden of veronderstellingen en dikwijls ook, met godsdienstige oogmerken, zonder anderen grond dan de fantaisie van Joden, Christenen en Muzelmannen, aan gegeven zijn. Zoo gaat deze citadel door voor de burcht van David en de drie torens dragen de namen van Hippicus, Phasaël en Mariamne. De toren van Phasaël wordt door den bekenden geschiedschrijver Flavius Josephus beschreven en zijn onderbouw schijnt werkelijk zeer oud te zijn en kan wel een overblijfsel uit den tijd van David zijn, d. w. z. van omstreeks 1000 jaren v. C. Men zegt dat Titus bij de verwoesting van Jeruzalem dezen toren gespaard heeft en bij de belegering door de kruisvaarders hebben de Saracenen het in deze citadel het langst uitgehouden. De gebouwen waaruit zij thans bestaat dagteekenen uit de 14de eeuw en moeten in de 16de een herstelling hebben ondergaan.

In de onmiddellijke nabijheid van de citadel ligt de poort van Jaffa en de burcht sluit aan bij den 10 à 12 M. hoogen muur die in een lengte van ongeveer 4500 M. de geheele stad omvat. Voorheen moet deze muur zich naar het Noorden verder hebben uitgestrekt dan tegenwoordig en de plattegrond der stad meer een zuiver vierkant geweest zijn. In den nieuweren tijd is de ommuring, ofschoon zich daarbinnen nog vrij groote onbebouwde terreinen bevinden, te eng geworden en zijn aan de Noord- en Noordwestzijden belangrijke voorsteden ontstaan, die zich, vooral langs den weg naar Jaffa ver landwaarts in uitstrekken.

Deze buitenwijken zijn meestal vreemdelingenkolonies en de nederzettingen der Russen en der vreemde Israëlieten nemen daarvan een groot gedeelte in beslag.

Bijzonder regelmatig is de aanleg dezer buitenwijken niet; hij heeft niet plaats gevonden volgens een vooraf vastgesteld uitbreidingsplan en dit is hier gelukkig. De grond is er ook niet in kleine perceeltjes afgedeeld, maar de gebouwen van de verschillende kolonies liggen verspreid in het zacht golvend terrein, omgeven door zeer ruime tuinen en boomgaarden, die bijna overal door steenen muren van de wegen zijn afgesloten. In de bouwwerken, b.v. in die van de Russische kolonie, is de nationaliteit der bewoners duidelijk te herkennen, in andere gebouwen minder, ofschoon men er zeer goed aan zien kan, dat zij niet door Oosterlingen bewoond worden. Eyenwel maken deze moderne buitenwijken, bij de nadering der stad volstrekt geen storenden indruk; de zeer wijde open bebouwing, vol afwisseling, maakt den overgang van land in stad zeer gelei delijk en men vindt hier geen buitenwijken van zoodanige leelijkheid als menige Europeesche stad ontsieren, waar het wel schijnt, dat men 't stadsschoon alleen voor de binnenzijde bewaart en den leelijken kant naar buiten keert.

Wanneer men hier van een leelijken kant spreken kan dan zit die meer van binnen, besloten achter de hooge stadsmuren en wanneer in Jeruzalem een gezondheidscommissie en een bouw- en woningtoezicht aan het werk ging, zouden deze instellingen zeker allereerst aan het inwendige hun aandacht hebben te wijden, want daar treft men, als in elke Oostersche stad, toestanden aan, die hoe schilderachtig ook, volgens Europeesche opvattingen in den tegenwoordigen tijd door geen stadsbestuur meer mogen worden geduld.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

HET ONTSTAAN VAN AMSTERDAM.

In de jongste vergadering van het alg. bestuur van K. N. Aardrijkskundig Genootschap heeft de heer C. G. 't Hooft een voordracht gehouden over zijn onderzoek betreffende het ontstaan van Amsterdam, een voordracht die door verscheidene genoodigden werd bijgewoond.

De heer 't Hooft gaf achtereenvolgens een overzicht van de voornaamste grondslagen zijner opvatting, die in zijn boekje „Het ontstaan van Amsterdam" (P. N. van Kampen en Zoon) uitvoerig behandeld is, en hierop neerkomt, dat de oudste afdamming van den Amstel niet gezocht moet worden ter plaatse van den tegenwoordigen dam, maar ongeveer waar nu de Nieuwebrug ligt, en dat voorts de stad reeds wel een eeuw vroeger dan tot dusver aangenomen werd, een handelsplaats van beteekenis is geweest. Uitgangspunt voor deze opvatting was een teekening op het museum Fodor bewaard, waar bij de Oudezijds-kapel een aanbouw te zien is van romaansch karakter, hetgeen op een zeer oud kerkgebouw wijst. Het oudste zegel der stad, met het koggeschip met zijroer wijst in dezelfde richting. Ook uit bijzonderheden, omtrent den natuurlijken toestand en de bedijking bij Amsterdam verschaft door oude kaarten en archiefstukken, maakt de heer 't Hooft op, dat lang vóór 1240 (toen de eerste dam in den Amstel gelegd zou zijn) Amsterdam reeds beteekenis had; hij houdt den IJ-dijk van Spaarndam tot Muiden voor den door Fruin veel zuidelijker geplaatsten Wendeldijk. Ten slotte meent hij, dat het kasteel van Amstel wel degelijk aan de nieuwe zijde stond, en omstreeks 1304 is gesloopt.

De discussie, die op deze voordracht volgde, was zeer belangrijk.

Dr. Beekman waardeerde het, dat de heer 't Hooft de aandacht op zoo belangrijke punten had gevestigd. Hij zond 't wel vreemd dat, tegen den gewonen gang van zaken, de oudste dam met sluis te Amsterdam 't verst buitenwaarts gelegen zou hebben; het was echter wel mogelijk dat in het oostelijke deel van de stad oudtijds de waterkeering meer naar den IJ-kant gelegen had, maar dat men die later had moeten terugtrekken. Spr. behield zich zijn meening voor tot meerder onderzoek ter plaatse was ingesteld. Ten aanzien van den Wendeldijk bleef hij echter beslist vasthouden aan de opvatting van Fruin, die dezen dijk even ten noorden van Leiden laat beginnen.

Ook de heer Ramaer gelooft niet aan een Wendeldijk langs het IJ; hij meent dat de dijk te Leiderdorp begon en over den Bilderdam naar het Utrechtsche Eep tot aan de Vecht. Het komt spr. wel vreemd voor, dat Amsterdam zoo oud zou zijn, ook omdat vóór het laatst der 13e eeuw de Zuidelijke Zuiderzeekom nog niet met de noorderlijke vereenigd was. Ook de heer Ramaer bracht hulde aan den heer 't Hooft voor het openen van nieuwe gezichtspunten.

Nog voerde de heer Te Lintum de meening aan, dat de Wendeldijk wellicht over Ouderkerk naar Diemen doorgetrokken was. Hij blijft er echter bij dat voor het bestaan van Amsterdam in 1204 geen enkel bewijs bestaat. Door dr. de Boer wordt er de aandacht op gevestigd dat de dijk, die nu de Linnaeusstraat en de St. Anth. Breestraat is, door slooten gekruist werd, en vermoedelijk later is aangelegd; ook lag de St. Olofspoort wel heel zonderling indien er oudtijds geen aansluitende weg langs het IJ had bestaan. Spr. waarschuwt ten slotte tegen de traditie van Ter Gouw.

De onder-voorzitter van het Genootschap, dr. Hubrecht, bracht dank aan den heer 't Hooft en de overige sprekers voor deze belangrijke discussie. (N. R. Ct.)

RESTAUREEREN.

Het bestuur van den Nederl. Oudheidkundigen Bond heeft het volgende adres aan de leden der Tweede Kamer gezonden:

„Het bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond heeft met groote belangstelling kennis genomen van de voorstellen, door Z. E. den Minister van Staat, Minister van Binnenlandsche Zaken, bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt, ten einde te geraken tot de instelling eener Commissie van Advies inzake het restaureeren van oude bouwwerken.

Door de toenemende belangstelling in onze oude architectuur heeft men meer aandacht gewijd aan de methoden, welke bij de restauratie daarvan dienen gevolgd te worden. Er zijn nieuwe opvattingen hierover ontstaan, afwijkende van de tot nu toe door den officieelen adviseur der regeering, Dr. P. J. H. Cuypers, voorgestane beginselen, die een tijdlang algemeen gehuldigd werden op het gezag van Viollet-le-Duc e. a. De geniale wijze, waarop de zoo bekwame bouwmeester de oude methode toepaste, en waarop Jhr. Mr. V. de Stuers haar verdedigde, heeft langen tijd de eraan verbonden bezwaren minder doen gevoelen, doch langzamerhand is men gaan inzien, dat deze manier van herstellen gevaar oplevert voor het behoud van de documenteele waarde der gerestaureerde gebouwen, in zooverre er niet zorgvuldig genoeg voor gewaakt wordt te behouden, wat nog te behouden valt, en daar, waar oude gegevens ontbreken, te veel wordt getracht het ontbrekende aan te vullen naar analogie van andere gebouwen, waardoor een nieuw-oud ontstaat, dat geen nieuwe schoonheidswaarde bezit en een misleidend beeld der kunst van het verleden geeft.

De tegenstanders der bedoelde methode wenschen het nog aanwezige zoo volledig mogelijk te behouden, doch, waar de oude gegevens ontbreken, aan den architect vrijheid te laten een oplossing te zoeken, waardoor het nieuwe werk harmonisch aansluit bij het bestaande zonder de vormen daarvan na te bootsen. Aldus keeren zij terug tot de historische lijn, daar vroegere geslachten steeds in dezen geest hebben bijgebouwd.

Deze opvatting, feitelijk eene historische, daar zij aansluit bij de in het verleden gevolgde methode, werd beliehaamd in de stellingen, behandeld in de Algemeene Vergadering van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bonde te Arnhem in 1915, en definitief vastgesteld in die te Hoorn in 1916. Deze stellingen werden daarna onderworpen aan het oordeel van de voornaamste bouwkundige vereenigingen, die daarmede algemeen hare instemming betuigden. De hoofdbeginselen hiervan mogen derhalve geacht worden het gevoelen weer te geven van een zeer groot gedeelte der deskundigen op oudheidkundig en bouwkundig gebied en het is een billijk verlangen, dat de gelegenheid gegeven worde hiermede rekening te houden bij de door het Rijk ondernomen of gesteunde restauraties. Dit is echter niet mogelijk, als de Regeering alleen moet oordeelen op grond van eenzijdige, door slechts éénen Rijksadviseur verstrekte, adviezen.

Juist hierom begroet het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, met voldoening het voorstel van den Minister om zich door een — naturlijk onpartijdig samengestelde — Commissie van advies te laten dienen. Het oordeel over aesthetische en technische vraagpunten, waar het hier om gaat, berustte niet uitsluitend bij een afdeeling of bureau van het Departement of bij één enkelen adviseur, hoe bekwaam hij ook zij. Een college van advies daarentegen, zooals de Minister aanvraagt, waarin verschillende richtingen op het onderhavige gebied door mannen van

gezag vertegenwoordigd zijn, geeft allen waarborg, dat voortaan ten opzichte van onze oude monumenten een gezond beleid gevolgd wordt.

Het Bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond neemt derhalve de vrijheid ten zeerste op de aanneming van de bedoelde voorstellen aan te dringen."

Prijsvragen.

PRIJSVRAGEN „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP", — 1917. —

De Jury voor de prijsvragen der Vereeniging „Bouwkunst **en Vriendschap" te Rotterdam bestaande uit de Archirecten** Jan Stuivinga te Zeist, Willem **Stok, Melch. Vermeer,** J. Coenraad Meischke en J. Heyink te Rotterdam, heeft de volgende ontwerpen bekroond:

Prijsvraag I. Ontwerp voor Een Arbeidsbeurs voor een groote stad.

Ie prijs niet toegekend.

IIe prijs, Motto Driehoek(teeken). Bronzen medaille met getuigschrift der Vereeniging en f 40.—. Ontwerper de heer C. A. Kentie te 's-Gravenhage.

IIIe prijs, Motto Arbeid Adelt. Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 25.—. Ontwerper de heer W. van der Sluys te Rotterdam.

IIIe prijs, Motto aan 't werk. Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 25.—. Ontwerper de heer G. Kelfkens C.Jzn. te Utrecht.

IIIe prijs, Motto Gamma kruis (in kruis). Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 25.—. Ontwerpers de heeren W. H. Terpstra en P. Liesveld te Rotterdam.

Eervolle vermelding Motto Res Publica. Ontwerper der heer Walter Dahlen te Rotterdam.

Voor prijsraag II. Ontwerp Ontvanghal in het gebouw eener groote Uitgeversfirma.

Ie. prijs niet toegekend.

IIe. prijs niet toegekend.

IIIe. prijs, Motto Editor. Eervolle vermelding met getuigschrift. Ontwerper de heer W. P. Meyer te Bussum.

Voor prijsvraag III. Ontwerp voor een pakhuisgevel.

Ie. prijs, Motto Baksteen (2). Bronzen medaille met getuigschrift der Vereeniging en f 25.—. Ontwerper de **heer C. van Eesteren te Alblasserdam.**

Tweede Ie prijs, Motto Karakter. Bronzen medaille met getuigschrift der Vereeniging en f 25.—. Ontwerper de heer H. Russcher te Rotterdam.

IIe prijs, Motto B. B. Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 15.—. Ontwerper de heer L. C. van der Vlugt L.Czn. te Rotterdam.

Tweede IIe prijs, Motto Tien (Rom. cijfer). Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 15.—. Ontwerper de heer A. de Kok te Delft.

IIIe prijs, Motto Twee scheepjes. Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 7.50. Ontwerper de heer G. van der Gaast te Utrecht.

Tweede IIIe prijs, Motto Hoop. Eervolle vermelding met getuigschrift der Vereeniging en f 7.50. Ontwerper de heer J. Zuidema te Leeuwarden.

IVe prijs, Motto Mercuur (2). Eervolle vermelding. Ontwerper de heer P. Kloosterboer te Zeist.

Tweede IVe prijs, Motto Ware House. Eervolle vermelding. Ontwerper de heer Ant. Pet te Utrecht.

PRIJSVRAAG STATIONSPLEIN LEEUWARDEN.

Vragen en Antwoorden.

Vraag 1. Wordt gevraagd een adres op te geven, waar prentbriefkaarten van het Stationsplein te verkrijgen zijn.

Antwoord. Het bestuur der Vereeniging van Vreemdelingenverkeer laat thans briefkaarten van de omgeving van het Stationsplein vervaardigen; deze worden eerstdaags aan de adressen, welke programma's aangevraagd hebben, opgezonden.

Vraag 2. Zijn er op het plein ook tramhaltes aanwezig, en waar bevinden zich die?

Antwoord. Alleen één in de groote bocht bij het station.

Vraag 3. Zou de Spoorwegmaatschappij toestaan dat op haar terrein bij den ingang van het station een paar booglampen aan of voor dit gebouw aangebracht worden?

Antwoord. Mocht het aanbrengen van deze booglampen een domineerend gedeelte van het uit te voeren ontwerp uitmaken, zoo zou dit verzoek aan de Maatschappij overgebracht kunnen worden.

Vraag 4. Mag de beplanting van opgaand hout en van heestergewas op korter afstand dan 2 M. resp. 0.50 van de eigendomsgrens met de Spoorwegmaatschappij geplant worden?

Antwoord. Ja, doch er is te rekenen op het soms drukke verkeer naar en van het station.

Vraag 5. Is de oppervlakte terrein (rond emplacement, goederenloods en woningen S.S.) binnen de afrastering in hout beschikbaar voor gedeeltelijke toevoeging of wijziging in het ontwerp of moet deze houten afrastering, zooals op de situatieteekening zwaar getrokken lijnen, eveneens beschouwd worden als uiterste grens van het plein?

Antwoord. Houten afrastering is als uiterste grens van het plein aan te nemen.

Vraag 6. Mogen binnen de houten afrastering boomen geplaatst worden?

Antwoord. Aan de zijde van den Stationsweg, ja.

Vraag 7. Mag de houten afrastering rond bijgebouwen en emplacement van station vervangen worden door andere omsluiting, of maakt dit geen deel uit van het ontwerp?

Antwoord. Ja.

Vraag 8. Is het wenschelijk dat ook het stationsgebouw zelf aan het oog onttrokken wordt?

Antwoord. Wordt aan den ontwerper overgelaten.

Vraag 9. Zijn er buiten ingang Stationsgebouw en doorgangen tram nog andere dienst- of standplaatsen, welke voor vervoerdienst noodzakelijk zijn?

Antwoord. De toegangen naar goederenloods en emplacement moeten vrij gehouden worden.

Vraag 10. Moet de op de teekening aangewezen ingang Veemarkt behouden worden of mag deze in hoek Zuidersingel verplaatst worden?

Antwoord. Mag verplaatst worden.

Vraag 11. Mag het ijzeren hek Veemarkt vervangen worden door andere afsluiting?

Antwoord. Ja.

L. N. HOLSBOER.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 50. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Verslag van de handelingen van het Genootschap »Architectura et Amicitia« over het jaar 1917.
Verslag van de werkzaamheden van het Bestuur van het Genootschap A. et A. over het jaar 1917.
Jaarverslag van den Penningmeester.
Verslag van de Verificatie-Commissie.
Verslag van den Bibliothecaris.
Jaarverslag van de Redactie
Verslag van de Commissie tot herziening van Statuten en Huishoudelijk Reglement, in 1917.

DE BOUWWERELD No. 50. Chartres, door A. Rodin (slot).
Een bouwkundig adviesbureau?
De gerestaureerde gevel Langestraat te Amersfoort, arch. W. van Schaik, met afbeelding.
Gemengde berichten.
Boek en Tijdschrift.
Prijsvragen, examens, enz.
Verslagen van vergaderingen.

ONZE WONING No. 24. De Muuropeningen der Woning III, (vervolg) met afbeeldingen.
Architectuur (vervolg).
De Huurcommissiewet in de praktijk, II, (vervolg).
Berichten, enz.

DE INGENIEUR No. 50. Permanente Commissie voor de Veiligheidsvoorschriften voor electrische sterkstroominstallaties.
Het tuindorp van de Rotterdamsche Droogdok-Maatschappij. Mededeeling is de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van 30 Juni 1917, door ir. M. G. van Gelder.
Mijnwet en Mijnwezen in Nederlandsch-Indië, door prof. ir. S. J. Vermaes.
Brug voor gewoon verkeer bij Moerdijk, door ir. K. den Tex, met afbeeldingen.
Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Kon. Inst. v. Ingenieurs, van 28 November 1917, te 's Gravenhage.
Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van het Kon. Inst. van Ingenieurs, van 8 December 1917 te 's Gravenhage.
Uit ons parlement. Ontginning van aardolievelden in de residentie Djambi. — Oprichting en exploitatie van een Nederlandsch hoogoven-, staal- en walswerk.
Ingezonden Stukken. Zuinigheid der hulpwerktuigen aan boord van zeeschepen, door Ir. H. W. van Tijen. — De Cos ☉ in de installatie-voorschriften der Nederlandsche Centrales, door Ir. J. C. G. van Wijk.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 50. Breda. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Aank. Vergaderingen en Excursies. — Uit de afdeelingen. — Uit de Commissies, enz. — Over collectieve contracten in verband met plannen voor een pensioenregeling ten behoeve van teekenaars en opzichters. — Boekbespreking en catalogi. — Gemengd.

DE AANNEMER No. 50. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.
N. V. tot Exploitatie van het weekblad »De Aannemer.
Verwachtingen, II.
Uit Rotterdam.
Werkloosheid onder de timmerlieden.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 12: Beschermende vormen en kleuren: H. J. van Balen. — Een middel om blinden te doen »voelen«: Z. P. B. — De waarneming der atomen: Dr. A. J. C. Snijders. — De geheimenissen van den gasmeter: D. Stavorinus. — Over oppervlakte-spanning: W. F. J. van der Zwalm. — Eenvoudige Proeven; Een kunststuk op het gebied der capillariteit: Dr. A. J. C. Snijders. — Boekaankondiging.

Varia.

VOORUITGANG IN DE STEENFABRIKATIE.

In September 1914 werd op de fabriek der firma Gebrs. van de Koppel te IJsselstein aangevangen met den bouw van den eersten Overslaande Vlam-straatklinker-ringoven, welke in Februari daaropvolgende voltooid en in gebruik genomen werd. Het doel dezer onderneming was een verbeterden straatklinker te fabriceeren, welke aan de hoogere eischen, welke de Rijkswaterstaat, door het steeds zwaarder (verkeer op onze wegen daartoe genoodzaakt, aan dit verhardingsmateriaal moest stellen, zou voldoen. Het niet voldoen aan deze hoogere eischen dreigde uit te loopen op een ramp, op den ondergang der Nederlandsche Baksteenindustrie, (zie het art. van T. Huitema in „De Ingenieur" van 16 Oct. 1915, No. 42, van ir. dr. L. R. Wentholt, c.s., in No. 4, 22 Jan. 1916 en in No. 6, 5 Februari 1916 van dat blad het artikel van H. A. van IJsselstein c.s., getiteld: „De oude Vaderlandsche Baksteenindustrie bedreigd".

Verschillende wegentechnici volgden dan ook met belangstelling de resultaten die men gaandeweg met de nieuwe wijze van produceeren verkreeg, namen proeven met het nieuwe materiaal en deden het op verschillende eigenschappen onderzoeken, om zekerheid te bekomen dat het nieuwe materiaal in alle opzichten aan de te stellen eischen voldeed en de concurrentie met de steenslag met succes zou kunnen doorstaan. (Zie hierover de rapporten en mededeelingen van den Rijkswaterstaat No. 9, door de ingenieurs Dr. (L. R. Wemholt en Jhr. A. G. Beelaerts van Blokland.)

De kwaliteit overtrof de stoutste verwachtingen omtrent dit nieuwe product. De drukweerstand bedroeg tot 900 kg. per cM., de wateropname niet meer dan 3 tot 6 pCt., bij de val- en slijpproef verkreeg men prachtige uitkomsten. Het gevolg hiervan was, dat de Rijkswaterstaat voor de levering van het aan deze hooge eischen voldoend materiaal premies toekende — welke varieerden van f 2.50 tot f 9 per 1000 steenen boven den normalen prijs — terwijl in andere bestekken van den Waterstaat werd voorgeschreven dat de te leveren klinkers alleen van overslaande vlamovens afkomstig mochten zijn en bij elke lading een bewijs van herkomst moest worden overgelegd. De fabrikanten bleven niet achter bij de nieuwe beweging aan te sluiten. Men zag in, dat de oude werkwijze had afgedaan en een nieuwe richting moest worden ingeslagen, welke een totale omwæker in de baksteenindustrie zou brengen.

Werd, zoo gezegd, in 1915 de eerste straatklinkeroven volgens het principe „overslaande vlam" in werking gesteld, thans einde 1917, werken reeds 19 fabrieken met deze ovens.

Dat ondanks de tijdsomstandigheden, de enorm hooge bouwkosten, en het gebrek aan brandstoffen de bouw van deze ovens, welke een groot kapitaal vorderen, zoo flink door onze baksteenfabrikanten is ter hand genomen, is wel een bewijs dat deze industrieelen tot offers bereid zijn, waar het geldt de handhaving van hun ouden roem. De welwillende en aanmoedigende houding die wegentechnici en ingenieurs, als medegedeeld, tegenover de nieuwe beweging aannamen, heeft hare snelle verbreiding bovendien zeer bevorderd.

Bij de fabricage deden zich echter bezwaren voor: het stoken van de ovens geschiedde niet overal met het zelfde succes en de sorteering leverde moeilijkheden op. Een der goede eigenschappen van de vlamovenstraatklinker is n.l. deze, dat de steenen volkomen vlak blijven, zoodat niet meer naar de meer of minder getrokkenheid kan gesor-

teerd worden: ook de kleur biedt weinig maatstaf meer, met het gevolg dat de sorteeringen op de verschillende fabrieken nogal uiteenloopen.

Bij aanneming van groote partijen, welke aan bepaalde eischen moeten voldoen, geeft dit aanleiding tot teleurstelling, daar er, om op tijd voldoende te kunnen leveren, niet nauwkeurig genoeg gesorteerd kan worden. De fabrikanten zagen in dat alleen onderlinge samenwerking in staat zou zijn deze bezwaren geheel te ondervangen en gingen 22 November j.l. over tot het oprichten van de N.V. „De Vlamovenstraatklinker", waartoe alle straatklinker-vlamovens-bezitters toetraden en welke zich ten doel stelt:

a. het koopen en verkoopen van straatklinkers gebakken in overslaande vlamovens.

b. het vaststellen van het formaat en de sorteering van straatklinkers op de fabrieken van de aandeelhouders der N. V.,

c. het verbeteren van het fabrikaat van voormelde straatklinkers, door het verstrekken van adviezen voor de vervaardiging daarvan in het algemeen en het geven van voorlichting bij bedrijfsmoeilijkheden en verder bij het inzetten en steken der steenen en het mengen van de klei.

d. het verrichten van al datgene wat met de sub a, b en c genoemde handelingen in verband staat, opgevat in den ruimsten zin des woords.

Op deze wijze heeft men bereikt dat de hoofdleiding der fabricage in een hand berust. Dat de sorteering op alle fabrieken uniform geschiedt. Dat steeds geleverd kan worden van die fabrieken, welke het benoodigde voorradig hebben.

De door de N.V. vastgestelde sorteeringen zijn:

Sorteering 1. Wateropname 6 pct. maximum, drukweerstand 750 kg. c.M. minimum, valproef 5 kg. meter.

Sorteering 2. Wateropname 7½ pct. maximum, drukweerstand 600 kg. cM. minimum, valproef 4 kg. meter.

Sorteering 3. Wateropname 9 pct. maximum, drukweerstand 450 kg. cM. minimum, valproef 3 kg. meter.

Getrokken straatklinkers. Moeten overeenkomen met eenigszins getrokken straatklinkers uit de veldovens.

Dat de te leveren partijen aan deze eischen voldoen wordt door de N.V. volkomen gegarandeerd. Monsterzendingen en keuringsmoeilijkheden worden hierdoor tot een minimum beperkt, terwijwl door de levering uit voorraad en van de fabriek het dichtst gelegen bij de plaats van bestemming, wat de prijs betreft, men in staat is deze zoo concurreerend mogelijk te doen zijn.

Tot directeur der N.V. werd benoemd de heer Adr. van de Koppel, steenfabrikant te IJsselstein, waar tevens het kantoor der N.V. is gevestigd.

Tot commissarissen werden gekozen de heeren: A. Smits Azn., steenfabrikant te 's-Hertogenbosch (voorzitter van den Bond van Nederl. Baksteenfabrikanten), P. A. Bos, steenfabrikant te Arnhem, Rob. Janssen, steenfabrikant te Nijmegen.

Wij wenschen deze N.V., welker doel de bevordering van een groot nationaal belang beoogd, van harte een groot succes toe.

Alg. Ned. Ad v. blad.

EEN VERSLAG OVER DE GEMEENTE-VERZAMELINGEN VAN UTRECHT. - -

Bij Electr. dr. L. E. Bosch & Zoon te Utrecht is verschenen:

„Verslag van den gemeente-archivaris over het voorgevallene in de gemeente-verzamelingen in 1916".

Wij vermelden daaruit in de eerste plaats een mededeeling over de onverwachte vermeerdering, die het gemeente-archief verkreeg doordat de regenten van het krankzinnigengesticht besloten het geheele archief dier instelling tot 1859 in bruikleen af te geven. De collectie zegelafgietsels ontving ook ditmaal weer verschillende bewijzen van belangstelling. Met betrekking tot de atlassen deelt vervolgens de archivaris, mr. S. Muller Fz., o.a. mede:

„De schenking van eene zeer fraaie teekening van eene harddraverij in de Maliebaan, vervaardigd door den bekenden kunstenaar jhr. P. van Loon, gaf mij (zooals ik ten vorigen jare reeds met een enkel woord vermeldde) aanleiding, om een onderzoek in te stellen naar verdere teekeningen van dezen geestigen Utrechtschen artist. Mijn pogingen hadden succes: jhr. H. W. van Loon te Amsterdam, mevrouw douairière Calkoen—Macaré alhier, jhr. G. G. Calkoen alhier, jhr. mr. F. K. van Lennep te 's-Gravenhage en andere bloedverwanten hadden de goedheid, mij tot het bezichtigen van hunne teekeningen toe te laten, en ik heb vrij wat merkwaardige gevonden, vooral portretten van bekende Utrechtenaars van omstreeks 1840. Sommige eigenaars hebben die teekeningen aan de stad willen schenken; andere vergunden mij althans ze te doen reproduceeren. Zoo zijn eenige curieuse aanwinsten voor de atlassen verkregen, die het leven te Utrecht in 1840—1860 zeer goed en zeer aardig in beeld brengen; menige stad zal Utrecht om deze kleine schat benijden. — Eene andere vermeerdering van de atlassen verdient vermelding; zij is minder belangrijk, maar omvangrijker: prof. Nijland had de goedheid, ons eene verzameling te schenken van meer dan honderd portretten van Utrechtenaars uit de 19e eeuw, die hij met dit doel allengs had bijeengebracht, — eene aanwinst, waarvoor wij den schenker zeer dankbaar moeten zijn."

„Voor de restauratie van de oude archiefkamer van den Dom is dankbaar gebruik gemaakt van de afbeeldingen in onzen atlas, — eene bijzonderheid, die ik met nadruk vermeld, omdat (tot mijn leedwezen en mijne verbazing) onze schatten voor dergelijke doeleinden slechts hoogst zelden gebruikt worden."

Ten slotte is in deze rubriek iets medegedeeld over de achterpoort van het bekende huis Zoudenbalch, uitkomende in de Mariestraat, waaromtrent geen zekerheid van behoud voor afbraak te krijgen was.

„Wel is dit te bejammeren; want het vertoont volkomen de vormen van eene middeleeuwsche kasteelpoort, en al is het gebouw architectonisch niet van groot belang, het is wel opmerkelijk, dat nog in de tweede helft der 15e eeuw een gebouw van dit karakter gesticht werd midden in de stad Utrecht. Het zou niet moeilijk zijn, om den eerst voor eenige jaren afgebroken traptoren te herstellen en in de poort zelf een winkel met bovenwoning in te richten."

In zake het gebouw waarin de Utrechtsche musea zullen worden vereenigd vermeldt verslaggever, dat het eerste deel van den bouw 15 Juli a.s. zal opgeleverd worden, althans als de tijdsomstandigheden het veroorloven. Het tweede gedeelte van den bouw, dat de stichting van den nieuwen vleugel op het terrein van het thans afgebroken gedeelte van het klooster omvat, is daarna op 22 November 1916 aanbesteed; dit gedeelte van het werk zal op 15 Juli 1918 opgeleverd worden.

In de eerste afdeeling, die nog in dit jaar gereed zal komen, zal het Aartsbisschoppelijk museum en een deel der Stedelijke verzamelingen ondergebracht worden. De overbrenging van het Aartsbisschoppelijke museum zal dus allereerst in Augustus plaats hebben; wellicht zal het mogelijk zijn, om reeds vroeger een aanvang te maken met het catalogiseeren der voorwerpen, dat te lang verzuimd is; het is toch noodig, dat bij de opening van het nieuwe museum een voldoende, zij het ook wellicht korte catalogus der voorwerpen aan de bezoekers kan worden in handen gegeven. „Ik bespreek deze werkzaamheden in het kader van dit verslag, omdat, volgens het met den Aartsbisschop gesloten contract deze werkzaamheden door de ambtenaren van de Aartsbisschoppelijke en Stedelijke musea gezamenlijk verricht zullen worden. Hoe de verdeeling der werkzaamheden zal plaats hebben, is nog niet vastgesteld: eerlang zal daarover met het bestuur van het Aartsbisschoppelijke museum overlegd worden."

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

„Ten vorigen jare deed ik reeds enkele mededeelingen over de schilderijen van het genootschap Kunstliefde, die door den loop der omstandigheden voortaan van het Stelijk museum gescheiden en voor het publiek niet meer toegankelijk zouden worden. Uw college was reeds toen met het bestuur van Kunstliefde in onderhandeling, om tot eene meer bevredigende regeling dezer aangelegenheid te komen. In het afgeloopen jaar hebben de denkbeelden over dit onderwerp meer bepaalde vormen gekregen; maar overigens is de zaak niet veel gevorderd.

„Het bestuur van Kunstliefde heeft thans voorgesteld, dat het zijne schilderijen kosteloos aan het gemeente-museum in bruikleen zou afstaan, met de bevoegdheid tot aankoop daarvan tegen taxatieprijs gedurende tien jaren, indien de gemeente aan het genootschap inmiddels een jaarlijksch subsidie van f 1000 wilde waarborgen. Op dit denkbeeld voortbouwende, zijn voorts maatregelen voorgesteld om tot eene taxatie der schilderijen te komen: het bestuur van Kunstliefde stelde voor, om daartoe eene commissie van drie leden te benoemen; door uw college werd evenwel om groote uitgaven voor de taxatie te voorkomen, één kunsthistoricus als taxateur voorgeslagen. Op dit voorstel heeft het bestuur van het Genootschap „Kunstliefde", zoover mij bekend werd, nog niet geantwoord; het schijnt echter wel gewenscht, dat de zaak niet geheel op den achtergrond geraakt, omdat het bestuur van Kunstliefde, dat in geldelijke moeielijkheden verkeert, zich wellicht genoodzaakt zou kunnen zien, om zijne verzameling op andere wijze financieel nuttig voor zich te maken. Een verkoop zou een belangrijk verlies voor de Utrechtsche kunstgeschiedenis beteekenen; immers de verzameling is wel klein, maar men vindt daarin verscheidene stukjes van zeldzame Utrechtsche meesters, indertijd op advies van Philip van der Kellen door het genootschap aangekocht." (Telegraaf.)

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De oude St. Bavo te Haarlem.

Uit de stukken bij de subsidieaanvrage van kerkvoogden der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Haarlem aan de Provinciale Staten van Noord-Holland inzake de herstelling van de Groote of Sint Bavokerk blijkt, dat de gemeente Haarlem reeds sedert 40 jaar het herstellingswerk steunt. In 1910 meende men nog f 80.000 noodig te hebben om de restauratie van het kerkgebouw te voltooien; maar het is nu gebleken, dat er nog een f 50.000 te kort komt. Dit bedrag moet in vijf jaren verwerkt worden. Volgens de mededeelingen van Dr. P. J. H. Cuypers en Prof. J. A. G. van der Steur, die het werk leiden, moeten nog gerestaureerd worden de buitenmuuren van de zijbeuken aan de noordoostzijde, de ondergedeelten van de contraforten en de daartusschen zich bevindende muurvakken moeten nog worden hersteld benevens de vijf ramen in den noordoostelijken zijbeuk. Het groote raam in het noordertransept moet nog geheel worden hersteld en het houten gewelf boven het westelijk gedeelte van het schip der kerk moet nog in kleuren en goud worden geschilderd, om in zijn oorspronkelijken toestand te worden teruggebracht en nog verschillende herstellingen dienen te worden aangebracht aan eenige capellen. Voor deze herstellingen is gedurende vijf jaar telkens f 10.000 noodig, die waarschijnlijk zullen bijeengebracht worden door het Rijk f 5000, kerkvoogden f 2000, gemeente Haarlem f 1000 en de provincie — volgens voorstel van Gedeputeerden f 2000.

Amsterdam.

Men schrijft uit Amsterdam aan de N. Rott. Courant:

De afbraak van het fraaie, vroeg 17de eeuwsche huis, op den hoek van de Keizersgracht en de Westermarkt, schijnt nu wel vast te staan. De nieuwe eigenaar bleek tot innerlijk overleg met de commissie voor het stadsschoon bereid. Hij heeft verzekerd, dat hij „geen steen op den anderen zal laten", en niemand zal het hem kunnen verhinderen, want nog altijd ontbreekt een monumentenwet.

Naar wij vernemen heeft deze zaak geleid tot een conflict in den boezem van de commissie voor het stadsschoon. Van die commissie maakt deel uit de architect G. van Arkel, als vertegenwoordiger van het genootschap »Amstelodamum«. Dezelfde architect zal, met zijn collega H. J. Breman, optreden als bouwmeester van het nieuwe pand, dat op de plaats zal verrijzen. De commissie voor het stadsschoon nu meent, dat de heer van Arkel in deze zaak een dubbelzinnige houding heeft aangenomen, en zij heeft in verband daarmede aan het genootschap Amstelodamum verzocht, in plaats van den heer van Arkel een andere vertegenwoordiger te willen aanwijzen.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Teekenaar, voor direct. Volledige brieven onder No. 71268 bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Leeraar in Vakteekenen en theoretische vakken voor Smeden aan de Afd. Ambachtsscholen der Maatsch. v. d. Werkenden Stand te Amsterdam. Salaris minstens f 50.— per wek. lesuur, 32 lesuren p. week. Indiensttreding zoo spoedig mogelijk. Stukken en nadere inl. bij den Directeur tot 24 Dec. e.k. (1)

— Landmeter of Opzichter voor opmeten en in kaart brengen van groot terrein. Instrumenten aanwezig. Uitvoerige brieven lett. M. H. 999, Nieuws v. d. Dag. (1)

— Leeraar in Hand- en Vormteekenen en ontwerpen van eenvoudige versieringen, voor huisschilders;

Leeraar in Hand- en Vormteekenen en techniek der metaalbewerking, voor metaalbewerkers;

Leeraar in Technisch Teekenen hoofdzakelijk aan electriciens; allen aan de Ambachtsschool te Utrecht. Wettelijke bevoegdheid gewenscht. Instructies ter inzage a. h. schoolgebouw. Stukken en beperkt aantal teekeningen vóór 1 Januari 1911 aan den Directeur. (1)

— Opzichter, voor onderhoud van Fabrieksgebouwen en Woonhuizen, practisch ontwikkeld, niet beneden 30 jaar. Twee maanden proeftijd. Aanvangsloon f 120.— p. maand en vrij wonen. Sollicitatie met afschriften en uitvoerige inlichtingen onder No. 2379 aan het bureau v. h. Alg. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4—6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Engelsche en Fransche Vloertegels.
Vraagt teekeningen en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies, Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs enz. Telefoon No. 14

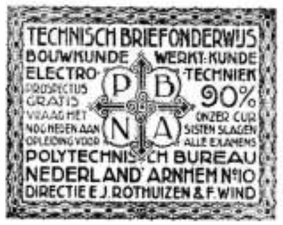
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIËKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CHANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE

52STE JAARGANG. ZATERDAG 29 DECEMBER 1917. No. 52

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Zuidvliet, Maassluis.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Zuidvliet, Maassluis.

By dən aanvanj van „1918".

Niiwjaarswens van JAN VAN LEKKƎRKERK
aan PIIT VAN DIEVƎR en zən Vrind,
dən Redaktər van „Də Opmerkər".

Veel Hyl en Zegən, waardə Piit,
By 't kentərən van dən tyd!!
Wat sgrevən wə elkaar al niit
Aan „Ernst" en „Lùm" gəwyd!
We slùgən „mis", wə slugen „raak" . . .
Daar zyn wə „mensən" voor . . .
Maar 't slùg ook „in" . . . *Dat* is də zaak!
En wat slùg *jy* soms „door!
Jy stènt maar op jə trôən vrind,
Dən wakk'rən Redaktər,
Di *jô* gəsgryf steeds aardəg vindt,
Al ben jə ook amatər . . .
Maar . . . wat i zelf sgryft . . . *Dat* is gud,
Dat is „gədegən kùk",
Di men vərgeefs nog zukən mùt
In menəg bôkunstbùk!
Vòl van bəwondərinj slaan wə ga,
Wat hy „zaakkundəg" sgryft,
En hù i altijd „voor" en „na"
„*Ad rem*" en sobər blyft!!

Daar 'hoort wat tù . . . 't zo idəreen
Tə makən naar dən zin . . .
En tòg . . . zən „ja" *ja*! . . . *neen*! zən „neen"
Daar steekt veel wyshyd in!
Al word' *hy* òdər . . . *niit* zən bryn,
„*Dat's forma optima*".
Brenj *jy* dus, Piit, als ət kan zyn,
Myn grut aan *Scheltema*!! . . .
Zeg hem, dat *heel* ons Lekkərkerk
Hem trò staat als *een* man.
En dat w'əm erən in zən werk,
Dat ons zo „pakkən" kaa!! —
. . . . . .
D'Opmerkər leev', blùj' en gədy',
Hù draaj' *Fortuna's* rad . . .
En onzə Redaktər . . . dat *hy*
Leev' *met* en *voor* zən „Blad"! —

JAN VAN LEKKƎRKERK.
Arsjitekt D.D.Z.I.H.W.K.Z.S.

JERUZALEM

Vervolg (Zie bladz. 402).

De ommuring der stad, zooals zij zich tegenwoordig vertoont, dagteekent waarschijnlijk grootendeels uit de 16de eeuw.

Behalve de reeds genoemde Jaffapoort aan de Westzijde heeft men aan de Noordwestzijde de nieuwere Abdul-Hamid'spoort, aan de Noordzijde de Damascuspoort, aan de Oostzijde de St. Stephanuspoort, die naar de Kedronvallei voert en aan de Zuidzijde de Sionspoort en de Moghâribé- of Mestpoort. Bovendien zijn er nog verscheidene dichtgemetselde poorten in den muur, o.a. de zoogenaamde Gouden poort, waardoor de intocht van Christus zou hebben plaats gehad. Deze poort ligt niet ver van de St. Stephanuspoort, waarop de straat uithoopt, die men Via Dolorosa genoemd heeft, omdat Christus langs dezen weg naar Golgotha zou zijn gevoerd; men vertoont in een der vertrekken bij de poort zelfs nog het voetspoor van Christus, maar wanneer men weet, dat de geleerden het nog niet eens zijn over de vraag, waar men eigenlijk Golgotha moet zoeken, zal men de waarde van dergelijke overleveringen en documenten wel niet al te hoog aanslaan, al moge er dan ook voor vele legenden een grond van waarschijnlijkheid, althans van mogelijkheid aanwezig zijn.

Geen stad ter wereld biedt den onderzoeker, die niet al te vast in zijn wetenschappelijke schoenen staat, zooveel aanleiding tot fantaisie, als Jeruzalem en menig geleerde heeft zich hier door zijn verbeelding verder laten meeslepen, dan voor de uitkomsten van een wetenschappelijk onderzoek gewenscht was.

Er is hier voor den archeoloog heel wat recht te zetten, maar meer nog uit den grond te voorschijn te brengen, want wellicht geen andere stad heeft in hare bouwwerken en den algemeenen toestand der bebouwing zoo groote en talrijke lotswisselingen ondergaan als Jeruzalem. Dit blijkt reeds daaruit, dat het peil van de straten der stad in den Joodschen tijd thans onder 8 tot 12 M. puin begraven ligt, op enkele plaatsen is zelfs ongeveer 25 M. vastgesteld. Daardoor alleen reeds is een bouwgeschiedkundig onderzoek buitengewoon moeilijk en als verzwarende omstandigheden komen daar nog bij de niet te controleeren overleveringen, de godsdienstige overwegingen die bij die overleveringen gelden en de sprookjes die door de moderne bevolking verzonnen zijn met het eenig doel daaruit munt te slaan, zoodra er toeristen komen, die blijk geven van belangstelling in geschiedkundige bijzonderheden.

Slechts weinig onderzoekers is het na veeljarigen arbeid gelukt, althans eenige betrouwbare gegevens te verzamelen over het voornaamste bouwwerk van Jeruzalem, den Joodschen Tempel. Niet zoozeer over dit bouwwerk zelf evenwel, dan over de plaats waar het gestaan heeft en daaromtrent heeft men vrij groote zekerheid verkregen uit de onderzoekingen van den Duitschen architect Schick, die de resultaten van zijn moeilijken arbeid heeft nedergelegd in een boek, dat onder den titel: „Die Stiftshütte, der Tempel in Jerusalem und der Tempelplatz der Jetztzeit" in 1896 te Berlijn verschenen is.

De Tempelplaats ligt aan de Oostzijde der stad en vormt een hoog plateau, nagenoeg regelmatig rechthoekig van vorm, 480 M. lang en gemiddeld 290 M. breed. Zij beslaat ongeveer een zevende deel van de geheelè oppervlakte der bemuurde stad. Schick heeft zes perioden van bebouwing voor deze plaats vastgesteld, namelijk een vóór-Christelijke, een Romeinsche van 130 tot 532, een Christelijk-Byzantijnsche van 523 tot 637, een Arabische van 637 tot 1099, een Christelijk-Latijnsche van 1099 tot 1187 en ten slotte de Mohammedaansche. Lang voor dat Salomo hier zijn tempel bouwde, moet de heuvel reeds een heilige plaats geweest zijn en men meent daarin de berg Sion te moeten zien, ofschoon deze veronderstelling al evenmin bewezen is als de overlevering, dat Abraham hier zijn zoon Isaäc heeft willen offeren en koning David hier een altaar heeft opgericht. Voor den tempelbouw bood het plateau op den berg te weinig plaats en moesten ter vertreeding daarvan geweldige grondmuren worden opgetrokken op de hellingen naar de Oost- en Zuidwaarts gelegen dalen. Die muren hebben grootendeels den tand des tijds weten te weerstaan en men vindt daarin fragmenten uit alle eeuwen ingemetseld. Onder den grond moeten indertijd steenblokken gevonden zijn met Phenicische merken en het is dus vrijwel zeker, dat de hoofdvorm van de Tempelplaats zich nog vertoont als in Salomo's tijd.

De tempel door Titus verwoest, was niet naar het bouwwerk van Salomo, dat reeds vroeger, omstreeks 587 v. C., door Nebukadnezar in brand gestoken en van zijn luister beroofd was. De voornaamste inwoners van Jeruzalem werden bij die gelegenheid in ballingschap naar Babylon gevoerd en vele anderen vluchtten naar Egypte. Cyrus gaf ongeveer 50 jaren later ten deele de vrijheid aan de Joden, om naar hun land terug te keeren. Zij begonnen den Tempel weder op te bouwen en de eeredienst van Jehovah werd hersteld. Het duurde nog bijna een eeuw, eer ook de muren der stad door Nehemia weder werden opgetrokken. Het zou ons te ver voeren, de lotgevallen der stad gedurende de heerschappij van Alexander den Groote en in de volgende eeuwen ook slechts met weinige woorden te vermelden. Het was een veelbewogen tijd, waarin verschillende heerschers bij afwisseling meester van Palestina waren en waarin ook het tijdperk der onafhankelijkheid tijdens de Maccabeën valt. Behalve dit tijdperk is ook de regeering van Herodes, onder bescherming der Romeinen, in zooverre belangrijk, omdat deze prachtlievende vorst vele bouwwerken heeft doen oprichten en te Jeruzalem o.a. ook een nieuwen Tempel deed bouwen.

Uit dit zeer onvolledig overzicht is reeds meer dan duidelijk, dat de Tempelplaats in het tijdperk voor onze jaartelling reeds ingrijpende gedaanteverwisselingen moet hebben ondergaan.

Voor gegevens omtrent Salomo's Tempel is men ook nog heden in hoofdzaak aangewezen op de beschrijving, die het Oude Testament er van geeft. Die beschrijving is voor verschillende interpretaties vatbaar en heeft dan ook aanleiding tot heel wat twistgeschrijf gegeven. Onze gebrekkige kennis der Phenicische en Oud-Syrische bouwkunst staat hier een goed begrijpen in den weg en het vraagstuk hoe het beroemde wonderwerk eruit gezien heeft zal wel voorloopig, zoo niet ten eeuwigen dage, onopgelost blijven.

Van den tweeden Tempel door de Joden gebouwd na hun terugkeer uit de Babylonische ballingschap weten wij nog minder. Men verondersteld, waarschijnlijk niet zonder grond, dat hij als monument ver achterstond bij Salomo's werk en dat deze bouw zich eigenlijk bepaald heeft tot een restauratie van het verwoeste werk, voor zoover de tijdsomstandigheden en de meer beperkte middelen dit toelieten.

De Tempel, door Herodes begonnen 20 jaren v. C., moet een grootsch en prachtig bouwwerk geweest zijn. De Joodsche geschiedschrijver Flavius Josephus heeft daarvan een beschrijving gegeven, die evenwel ook aan duidelijkheid en nauwkeurigheid te wenschen overlaat. Het bouwwerk, dat zeer waarschijnlijk een Romeinsch karakter had met sterke Oostersche invloeden is eigenlijk nimmer geheel voltooid geweest. Na de verwoesting door Titus is op de fundamentmuren, die nog voor een groot deel aanwezig zijn, door Hadrianus een grooten, aan Jupiter gewijden tempel gesticht; ook deze is weder verdwenen en daarmede is de Voor-Christelijke bouwperiode afgesloten. Tot Constantijn de groote bleef Jeruzalem deel uitmaken van het heidensche Romeinsche rijk. Constantijn nam, gelijk bekend is, uit politieke oogmerken het Christendom aan en deze gebeurtenis was voor het Heilige Land in zooverre van groote beteekenis, dat de belangstelling der Christenen van het Westen er door werd opgewekt. Helena, de moeder des keizers, aan wier invloed de bekeering van Constantijn wordt toegeschreven, was een der eersten, die een bedevaart naar Jeruzalem ondernam en haar voorbeeld werd spoedig gevolgd. Zij bevorderde ook, door het stichten van kerken, de vestiging van Christengemeenten en kloosters en sindsdien werd het onder de Christenen van alle landen der aarde gewoonte, althans bij hen, die tegen de moeilijkheden en kosten van de reis niet behoefden op te zien, eenmaal ten minste in hun leven de heilige plaatsen te bezoeken.

De pelgrimstochten hielden aan, lang nadat de Byzantijnsche keizers Palestina aan de Arabieren hadden moeten prijsgeven. In het begin der elfde eeuw was er een bijzondere oorzaak, die de neiging tot het ondernemen van zulk een bedevaart aanwakkerde. Een deel der Christenwereld had namelijk geloofd in het geloof, dat in het jaar 1000 de wereld zou vergaan. Toen dat jaar voorbijgegaan was, zonder dat er iets van dien aard gebeurd was, waren velen dankbaar gestemd, anderen, die zich onverschillig hadden betoond, waren tot inkeer gekomen, in een woord er ontstond een soort van godsdienstig ontwaken, dat deze toevloed van pelgrims naar het Heilige Land in ongekende mate deed toenemen. Of de Mohammedaansche overheerschers der heilige plaatsen hierin alleen een last of ook een politiek gevaar hebben gezien doet hier weinig ter zake. Zooveel is zeker, dat met de toename der bedevaarten, de klachten der bedevaartgangers over bemoeilijking en mishandeling door de ongeloovigen gelijken tred houden. Dat de pelgrims zelf daartoe niet wel eens aanleiding hebben gegeven, zouden wij niet beslist durven tegenspreken, gedachtig aan de vaak ruwe zeden van het West-Europa der vroege middeleeuwen, die sterk contrasteerden met de hoogere beschaving der ongeloovigen; doch hoe dit zij, deze aangelegenheid is de aanleiding geworden tot de Kruistochten, waardoor Jeruzalem andermaal gedurende bijna een eeuw onder Christelijk bestuur gebracht is.

Hoeveel merkwaardigs er van de Tempelplaats verdwenen en ten deele onder het puin begraven is, zij is thans niet minder belangwaardig, om de twee voornaamste monumenten die er nog overeind staan; het zijn de beide moskeeën El Aksa en Koubbet es Sakhra.

El Aksa is waarschijnlijk oorspronkelijk een door Justinianus gestichte basiliek, die later nog vergroot werd tot een ruimte van 15 beuken. Tegenwoordig heeft het gebouw er zeven, deels door pijlers deels door zuilen gescheiden. Het maakt door zijn grootte wel indruk, doch de hoogteverhouding wordt gedrukt door de groote breedteontwikkeling; ook is er weinig eenheid in de architectonische vormen en de inwendige behandeling kan niet rijk worden genoemd. Meer effect maakt de voorgevel, die in 1236 voor de moskee werd gebouwd, waarin de zeven beuken naar buiten spreken door zeven groote spitsboogportieken. Onder de basiliek en daarbuiten bevinden zich uitgestrekte gewelfde ruimten en galerijen, waarvan een gedeelte den reiziger getoond wordt als de stallen van Salomo. Of zij werkelijk een overblijfsel van Salomo's bouwwerken zijn is twijfelachtig; wel moeten zij als stallen gebezigd zijn door de Tempeliers, die in de twaalfde eeuw de moskee en de aangrenzende gebouwen in gebruik hadden. Het vaststellen van den ouderdom van de bouwwerken en onderdeelen daarvan, die men op de Tempelplaats aantreft wordt echter ten hoogste bemoeilijkt door de gewoonte der elkaar opvolgende bouwmeesters, om telkens weder alle bruikbare materialen en fragmenten voor hun nieuwe bouwsels te benutten.

Dit geldt ook, ofschoon in mindere mate van de Koubbet es Sakhra (de koepel van de rots), waarvan de eerste aanleg wellicht behoort tot den tijd van Hadrianus. Deze moskee is gebouwd boven de heilige rots waaraan zooveel overleveringen verbonden zijn, dat het verhaal hiervan bepaald vermoeiend zou worden. Zij beginnen reeds met Abraham en Melchisedek, die hier geofferd zouden hebben, ook zou Jacob hier gerust en zijn bekenden droom gedroomd hebben. Later zou het altaar van David hier zijn opgericht en in Salomo's tempel zou de Arke des Verbonds boven dit rotsblok geplaatst geweest zijn. Ook aan het hol onder de rots worden allerlei verhalen vastgeknoopt ook van Arabischen oorsprong, waarin de Groote Profeet een rol vervult en na Mekka wordt deze plaats door de Mohammedanen voor de heiligste der wereld en als het middelpunt der wereld beschouwd. De rots wordt door een dubbel hekwerk omgeven en daarboven verheft zich de cirkelvormige 40 M. hoogen koepel, die op vier pijlers en twaalf zuilen rust. Daaromheen zijn in een achthoek acht pijlers en zestien zuilen gesteld, die een dubbele omgang rondom de centrale ruimte vormen, die aan de buitenzijde door de achthoekige ommuring gesloten wordt.

Slot volgt.

Vereenigingen.

HET RESTAUREEREN VAN MONUMENTEN.

Over dit onderwerp heeft Dr. Jan Kalf dezer dagen in den Haagschen Kunstkring een voordracht met lichtbeelden gehouden, waartoe op zijn verzoek eenige bekende tegenstanders in zijne opvattingen door het bestuur van den Kring genoodigd waren, o.a. de heeren J. H. Frederiks, Ad. Mulder en C. H. Peters, allen architect, en de heer J. A. Royer c. i., oud-chef der afdeeling K. W. aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, onder mededeeling, dat het bestuur en de spreker het op prijs zouden stellen, indien zij gebruik wilden maken van de gelegenheid tot debat.

In een korte inleiding zeide spr., dat men vroeger zoo goed als nooit eraan gedacht had een oud gebouw te herstellen of uit te breiden in ouden stijl; het denkbeeld van het z.g. „restaureeren" is in het begin der negentiende eeuw opgekomen uit den geest der romantiek, in een tijd dus toen een oorspronkelijke bouwkunst niet bestond en men ook bij nieuwe gebouwen werkte in vormen van vroegere stijlperioden. Het denkbeeld vond aanvankelijk groote instemming, maar leidde toch al spoedig tot verzet, toen ernstige kunstminnaars gingen inzien aan inmiddels uitgevoerde restauratiewerken hoezeer deze de oude bouwwerken schonden, welke zij bedoelden te redden. Reeds in 1849 protesteerde Ruskin krachtig tegen het restaureeren, dat hij noemde „de meest volkomen vernieling welke een oud gebouw kan ondergaan en die als noodzakelijk gevolg heeft de vervalsching van hetgeen verwoest werd".

Zijn stem vond gehoor. Op aanstichting van William Morris werd in 1877 in Engeland een vereeniging tegen het restaureeren opgericht, in 1886 eveneens in Frankrijk, en ook in Duitschland hebben de voornaamste oudheidkundigen en architecten de restauratie-theorie veroordeeld. In Nederland, waar Dr. Cuypers en Victor de Stuers het

„restaureeren" ingang hadden doen vinden, heeft wel altijd verzet daartegen bestaan, maar dit vond eerst behoorlijk uiting, nadat de Oudheidkundige Bond het vraagstuk in studie had gegeven aan een commissie, waarin, naast Cuypers en De Stuers, moderne architecten als De Bazel, Kromhout en Gratama zitting hadden en verder bekwame oudheidkundigen. Deze commissie ontwierp „grondbeginselen en voorschriften" voor de herstelling en vergrooting van monumenten, die met groote meerderheid door den Oudheidkundigen Bond werden aangenomen en instemming vonden bij de voornaamste vereenigingen van architecten en andere kunstenaars.

Daar het oude restauratie-systeem in deze regelen grootendeels wordt veroordeeld en de Regeering jaarlijks groote sommen ten koste legt aan restauratie-werken, vond de Minister van Binnenlandsche Zaken aanleiding bij de begrooting voor 1918 gelden aan te vragen voor eene „commissie van advies" om hem voortaan bij de subsidieering van restauraties voor te lichten.

In deze omstandigheid achtte spr. het nuttig in ruimeren kring dan dien der oudheidkundigen en architecten bekend te maken, welke ernstige bezwaren tegen de oude restauratie-methode bestaan. Hij zal daartoe een aantal gerestaureerde monumenten laten zien en aanwijzen wat daarin verkeerd is. Deze critiek bedoelt allerminst een aanval op personen, want de leiders dier restauraties hebben met veel toewijding gedaan wat in hun tijd voor goed gold. De fouten liggen niet bij hen, maar bij het stelsel.

Met tal van lichtbeelden liet spr. vervolgens zien, hoezeer onze belangrijkste monumenten onder de restauratie hebben geleden. Ten koste van duizenden guldens zijn de in 1811 afgebroken crypten der St. Servaeskerk te Maastricht „hersteld" in een toestand, waarin zij nimmer hebben bestaan en volgens een hypothese, waarbij men zich, ten aanzien der oostelijke crypt, niet minder dan 4 eeuwen vergiste. Bij de kerk van Susteren werd het westkoor geheel van zijn oorspronkelijk karakter beroofd. In de O. L. Vrouwekerk te Maastricht zijn allermerkwaardigste gewelven, de oudste gothische gewelven van ons land, bij de restauratie gesloopt en vervangen door nieuwe van geheel ander karakter; heele stukken van de kerk zijn afgebroken en in ander materiaal vernieuwd. De bouwgeschiedenis der prachtige abdijkerk van Rolduc is bij de restauratie verduisterd door veranderingen in de ondersteuning der gewelven en willekeurige wijzigingen der vensters. De voorgevel van het stadhuis te Middelburg is bekroond door een balustrade, die er nooit geweest is en op de haldakijnen boven de beelden zijn bekroningen geplant, die misstaan. Veel erger: de beelden zelf, ruim dertig levensgroote steenen statuen, zijn door nieuwe vervangen. De oude werden weggegooid, hoewel zij, behalve hun historische beteekenis, voldoende kunstwaarde hadden om een bekend verzamelaar te verleiden een brokstuk ervan aan te koopen van een der gelukkige „particulieren", die tijdig de hand hadden weten te leggen op deze versmade sculpturen.

Zijn dit vooral historische bedenkingen, talrijk zijn ook de aesthetische grieven. Door telkens beelden van vóór en na de restauratie te laten zien, toonde spr. dit aan voor de kerk van Terheiden, de consistoriekamer der Groote kerk te Breda, het veertiende-eeuwsche portaal der kerk te Meersen en het silhouet der St. Servaeskerk te Maastricht.

Hij liet hun zien hoe ingrijpend de restauratie oude gebouwen aantast, vooral als zij met beeldhouwwerk zijn versierd en met hoe weinige gegevens men dikwijls genoegen neemt als het er op aankomt de verweerde overblijfselen van oude sculpturen door nieuwe te vervangen. Dit laatste is ook nummer het werk van kunstenaars, maar van „knechts", zoodat alle bezieling er vreemd aan blijft. Het is voor een kunstenaar trouwens niet mogelijk het werk van een ander en uit een geheel anderen tijd na te bootsen. Dit verklaart de mislukking van al het copieerwerk, die treffend bleek bij de vergelijking van een nieuw „gothisch" kapiteel met een der oude, waarop het geïnspireerd was. Restauraties te Utrecht, Breda en Den Bosch illustreerden verder dit betoog, waarna spr. erop wees, dat men vroeger deze moeilijkheid had weten te ontgaan door nieuw beeldhouwwerk aan een oud gebouw steeds te maken in den stijl van den nieuwen tijd. Dat voorbeeld dient ook thans gevolgd en de grondgedachte der nieuwere opvatting is daarom: veel meer dan vroeger het oude werk behouden, veel minder vernieuwen, maar als er vernieuwd moet worden, dan door een goed kunstenaar in zijn eigen stijl, gelijk te Gouda geschied is, waar Zijl het beeldhouwwerk maakte voor een kerkportaal, dat vernieuwd moest worden — een werk, dat harmonisch aansluit bij het oude gebouw en dat op zich zelf een kunstwerk is, ten minste gelijkwaardig aan het oude.

Aan monumenten uit de dertiende tot de achttiende eeuw demonstreerde spr. vervolgens hoe men vroeger altijd oude gebouwen had vergroot in de vormen van den tijd, die de uitbreiding ondernam en hoe prachtige geheelen toch waren ontstaan. Het purisme echter van de negentiende eeuw, dat aanbouwen en vergrootingen bij een monument in ouden stijl uitvoerde, leidde tot erge teleurstellingen, gelijk de huizen naast de Gevangenpoort in Den Haag; een vergrootingsplan voor het Haagsche raadhuis en een portaal tegen de nieuwe Kerk te Amsterdam deden zien. Daarom wil de hedendaagsche opvatting ook in dit opzicht de historische lijn weder voortzetten.

Verkeerd was ook de door de oude restauratiemethode gewenschte vrijlegging en ontmanteling van monumenten.

Kleine ombouwingen geven „schaal" aan een groot gebouw, brengen het eerst goed tot zijn recht, en stijlverschillen tusschen een oud bouwwerk en zijne omgeving kunnen tot prachtige stadsgezichten leiden. Dat ook de moderne bouwkunst het verstaat in een oude omgeving eigen karakter te bewaren en toch uitnemend met het oude werk te harmonieeren, bewees o.a. het door den architect Limburg gebouwde magazijn aan het Voorhout in Den Haag.

Ten slotte betoogde spr. dat de nieuwe opvatting der monumentenzorg vooral beoogt de oude monumenten levend te houden. Dit geschiedt in de eerste plaats door ze niet, gelijk de oude restauratoren deden, te berooven van de sporen van den ouderdom, van het patina van den tijd, dat juist aan oude bouwwerken zoo groote bekoring geeft, maar door ze zooveel mogelijk hun oude aanzien te laten behouden, hetgeen meestal technisch mogelijk is. Maar vervolgens houdt men de monumenten ook in leven door te zorgen, dat zij ook in den modernen tijd nog een nuttige bestemming hebben, en ze niet als museum-antiquiteiten te beschouwen.

Daarom betreurde hij zeer dat de gemeenteraad van Amsterdam had verworpen het voorstel van B. en W. betreffende de inrichting van den Schreierstoren tot kantoor voor den havenmeester. Het plan tot inwendige verbouwing van, en aanbouw bij den toren achtte hij een voortreffelijk voorbeeld hoe men, met groote piëteit voor het oude, dit kon doen aanpassen bij de eischen van het hedendaagsche leven. Spr. betoogde, dat de Amsterdamsche wethouder van Publieke Werken bij de verdediging van het voorstel had blijk gegeven van een uitnemend inzicht in de eischen der monumentenzorg en één van een helderder kijk op aesthetische vraagstukken, dan men in Nederland van overheidspersonen gewoon is. Dilettantische oudheidkundigen hebben tegen zijne opvatting geprotesteerd, maar deze was volkomen in den geest van de „grondbeginselen" van den Oudheidkundigen Bond, die, geheel in overeenstemming met de kunstenaarsvereenigingen, onze monumenten niet wil maken tot doode museumstukken, maar ze bewaren wil als levende kunstwerken. Het oude „restaureeren" was een vivisectie, waaraan de monumenten ten onder gingen, het nieuwe „conserveeren", is een geneeswijze die ze in het leven houdt.

Deze rede werd door talrijke lichtbeelden geïllustreerd.

Van een principieel debat was geen sprake. Alleen de architect de heer v. Nieukerken wisselde op enkele punten met den spreker van gedachten en meende, dat de heer Kalf geen voldoende onderscheid gemaakt had tusschen aanbouwen en restaureeren, waardoor z.i. in de redeneering van den heer Kalf een inconsequentie ontstond. In beginsel gaat spr. echter volkomen met den heer Kalf mee. Hij zou een gebouw aan den tijd over willen geven, wanneer gebleken is, dat het totaal is verwaarloosd. Deze redeneering is z.i. consequenter, dan zich alleen te ontfermen over de sculpture.

De heer Kalf beantwoordde den spreker, gaf toe, dat de inconsequentie van hem volkomen juist was, maar een andere mogelijkheid bestaat z.i. niet, wanneer men ten minste van de gedachte uitgaat, dat de oude gebouwen behouden moeten blijven.

Het speet hem, dat hij in den heer v. Nieukerken een niet meer principieel tegenstander had ontmoet, want hij geloofde, dat zij hier in een bepaald geval gemakkelijk eens zouden worden.

De vergadering werd onder meer bijgewoond door de Kamerleden Sasse v. Ysselt, Van Berestein, Ruys de Beerenbroek, Van Schaik en Van Ryckevorssel.

CLUB VAN HAAGSCHE LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP A. ET A.

Dinsdag 18 December j.l. hield de Club in het gebouw Pulchri Studio hare algemeene vergadering, waarin de jaarverslagen van den secretaris en penningmeester werden uitgebracht en een verificatie-commissie benoemd werd tot het nazien der rekeningen over het afgeloopen jaar.

Van het aftredend bestuur, bestaande uit de heeren J. W. Blom, J. Wils en J. Kooijman, had laatstgenoemde zich niet herkiesbaar gesteld.

Bij eerste stemming werden als nieuw bestuur gekozen de heeren J. J. Hellendoorn, J. Wils en J. R. Trent, die zich allen de keuze lieten welgevallen en waaruit vervolgens de eerstgenoemde tot voorzitter werd benoemd.

Daarna kwamen bestuursvoorstellen aan de orde, die reeds vroeger, in verband met de reorganisatie van het Genootschap, een punt van bespreking hadden uitgemaakt. Een der voornaamste punten daarbij was de voorgenomen verhooging der Club-contributie. Ofschoon de vergadering goed bezocht was, kon, aangezien niet het volgens de Statuten voor een Statutenwijziging vereischt aantal leden aanwezig was, hierin nog geen beslissing worden genomen.

Bij de sluiting der vergadering dankte de aftredende voorzitter ook namens het mede aftredend bestuurslid, in welgekozen woorden voor het van de zijde der Clubleden genoten vertrouwen en de hartelijke samenwerking, waarvan meermalen blijk was gegeven. Hij wenschte het nieuwe bestuur veel succes en sprak daarbij de beste verwachtingen uit voor de verdere ontwikkeling der Club.

Een der leden dankte namens de vergadering de aftredende bestuursleden voor alles wat zij voor de Club gedaan hebben.

Ter opluistering had de heer H. L. Engberts in het vergaderlokaal een kleine tentoonstelling aangericht van kleine meubelkunst, door hem ontworpen en onder zijn leiding uitgevoerd door militairen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

De Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap hield in December j.l. een vergadering, waarin blijkens de agenda een verslag der vergadering kwam niet in ons bezit, aan de orde waren de lezing der notulen, de ballotage van eenige nieuwe leden en vervolgens ..... voordrachten van den heer Henri Dekking.

Reeds vroeger is deze bekende declamator in de vereeniging opgetreden en wij twijfelen er niet aan, dat hij ook nu zijn auditorium op aangename en onderhoudende wijze zal hebben bezigghouden.

Evenwel zij ons de vraag veroorloofd, of er te Rotterdam zoo weinig omgaat op bouwkunst-gebied en of men er zoo weinig notitie neemt van de stroomingen in de bouwwereld in 't algemeen, dat het in de vergaderingen van een bouwkundige vereeniging ten eenenmale ontbreekt aan vraagstukken, met welker oplossing men zich daar met vrucht zou kunnen bezighouden.

Wij gelooven het tegendeel.

Wij gelooven, dat juist voor Rotterdam een tijdperk is aangebroken, waarin het onverantwoordelijk zou zijn, in een overigens prijzenswaardig vertrouwen op de wijsheid van een stadsbestuur en den goeden wil der burgerij, alles maar te laten gaan, zooals het gaat. Tal van zaken zijn te Rotterdam, evengoed als elders, aan de orde van den dag, waarover de beoefenaars der bouwkunst hun stem kunnen en moeten doen hooren, zoo zij niet willen, dat Rotterdam steeds bij andere steden van gelijke beteekenis zal achterblijven.

Prijsvragen.

JAARBEURS-PRIJSVRAAG BOND VAN STEENHOUWERS-PATROONS-VEREENIGINGEN IN NEDERLAND.

Ingekomen zijn de navolgende ontwerpen onder de motto's:

Voor ontwerp A:

Gedachte — Natuursteen — N. G. — Zig zag — Doort — Actief — Tailleur de Pierre — De Steengroeve — Pax — T. J. in cirkel — Natuursteenterras — Thecha-spottaal — Sam — No. 100 — Lantaren Campo Santo.

Voor ontwerp B:

Natuursteen — Walvisch getreckend — Heldenburg — F. M. B. — Bleu Turquin — Natura Artis Magistra — S. P. N. I.

Leestafel.

ARCHITECTURA No. 51. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Jaarverslag der Club van Utrechtsche leden van het Genootschap A. et A.

De Commissie voor Stadsschoon.

Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam. Prijsvragen 1917.

Prijsvraag Station-plein Leeuwarden.

Leden van het Genootschap Architectura et Amicitiae 1 Januari 1918.

DE BOUWWERELD No. 51. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van den architect.

Het Rijks-Architectuur- of Technisch Museum.

Een bouwkundig Adviesbureau? (vervolg).

Gemengde berichten.

Prijsvragen, examens, enz.

ONZE WONING No. 27. Architectuur. IV (vervolg).
Woningverbetering. VIII (vervolg). Het verbeteren van gebrekkige muurafdekkingen, met afbeeldingen.
De Huurcommissiewet in de practijk (vervolg).
Nieuwe boeken.
Berichten, enz.

DE INGENIEUR No. 51. Electriciteitsvoorziening van Nederland, door prof. ir. F. K. Th van Iterson.
De invloed van den onvoldoenden waterafvoer op het landbouwbedrijf in een groot deel van Nederland en de crisismaatregelen in verband hiermede te nemen, door ir. B. A. Verhelj, met afbeeldingen.
Jaarverslag over 1916 van den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten.
Ingezonden Stukken. De financieele toestand van het Kon. instituut van Ingenieurs, door Ir. F. J. van Vuuren Vader. — Necrologieen en verdere inhoud van „De Ingenieur", door Ir. G. J. Meijers. — Mijnwet en Mijnwetten in Ned.-Indië, door Ir. N. Wing Easton. — Het verslag der Commissie voor de verbetering en afdieping van de haven van Delfzijl, door Ir. P. de Klerk.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 51. Afdeeling Amersfoort — Sneek. — Mededeelingen van het Bondsbestuur. — Mededeelingen van de Kringen. — Aanb. Vrag. en Examens. — Uit de afdeelingen. — Ingezonden. — Gemengd. — Boekbespreking.

DE AANNEMER No. 31. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.
Tweede Nederlandsche Jaarbeurs, Utrecht, 23 Februari — 9 Maart 1918.
Verwachtingen. Hinderen.
Arbeidsovereenkomst en Dienstbetrekking.
IJzer en Staal.

HET HUIS, OUD & NIEUW. No. 7. De November-aflevering van Ed. Cuypers' inzendschrift geeft het vervolg van H. G. Duchoat's artikel over Westfriesche poorten en poortjes (voorheen en thans), waarbij afbeeldingen die vrijwel elk architect bekend zijn, neevens enkele reproducties van minder algemeen bekende oude platen.
Vervolgens geeft de heer Cortas van der Ven een beschrijving met fraaie afbeeldingen van het huis der Heeren van Wassenaar van Duyvenvoorde (thans Marx en Co's Bank) te 's-Gravenhage.
Dit is een der merkwaardigste historische huizen van de Residentie, maar zoo bij herhaling van eigenaar en van bestemming veranderd, dat van den oorspronkelijken staat, uit het eerste vierdedeel der 17de eeuw, maar zeer weinig is overgebleven. Zoo is dan ook wat er inwendig aan betimmeringen, schoorsteenmantels, schilderwerk, enz. bezienswaardigs aanwezig is voornamelijk achttiende-eeuwsch werk, zooals nog in vele oude Haagsche huizen wordt aangetroffen.
De heer Cors. J. Gimpel vervolgt in dit nummer zijn studie getiteld: Oud-Amsterdamsche Huizen en ten slotte treffen wij daarin aan een aardig geïllustreerd stukje van A. J. A. Flament over de Limburgsche mergel en zijn bewerkers.

ROLLEERINGEN. Handleiding tot het samenstellen van huisrolleeringen, door E. J. Rothuizen. N. V. Uitgevers-Maatschappij v. h. Van Mantgem & de Does, Amsterdam.
Men heeft er zich over verwonderd, dat de heer Rothuizen de uitgave van dit werkje heeft aangedurfd, terwijl het bekende boek van Visser, hetzelfde onderwerp behandelend, zeer voldoende in de behoefte voorziet. Als directeur van het Polytechnisch Bureau Nederland te Arnhem is het echter waarschijnlijk de bedoeling van den schrijver geweest, een speciale handleiding voor de leerlingen van dit bureau in het licht te geven en wij gelooven, dat het boek als zoodanig zeer goed aan zijn bestemming zal kunnen voldoen, al is er wellicht hier en daar op een enkel détail aanmerking te maken. Bij huisrolleering komen tal van détails ter sprake, waarover niet alle bouwkundigen steeds dezelfde meening zijn toegedaan. Over de grondbeginselen eener goede rolleering in men het echter vrijwel eens en deze dient men hier dan ook naar behooren uiteengezet.
Het bouw- en woningtoezicht in onze steden is over het algemeen ook deze beginselen toegelaan, maar toch wijken de voorschriften, wat onderdeelen betreft, nog al eens van elkander af al naar het inzicht der stedelijke ambtenaren. Dit komt ook in dit boek hier en daar uit en noopt ons, te wijzen op de wenschelijkheid, om de voorschriften voor huisrolleering zooveel mogelijk te normaliseeren voor het geheele land. Men zou hier een normaliseering kunnen doorvoeren tot zelfs in kleine onderdeelen en veel gemak en kostenbesparing zouden hiermede verkregen kunnen worden.

Varia.

HET HOOGOVENBEDRIJF.

Onder den titel: de economisch-geografische standplaats van hoogovens en staalfabrieken, komt in Ec. Stat. Berichten een artikel voor, waaraan het volgende is ontleend:

Het spreekt vanzelf, dat de ertsverwerkende ijzerindustrie alleen daar tot groote ontwikkeling komt, waar de omstandigheden voor het bedrijf gunstig zijn. Zeer in het algemeen zijn de omstandigheden het gunstigst, wanneer de volgende 2 voorwaarden vervuld zijn:

1. goedkoope grondstoffen; 2. een goede markt voor den afzet van de vervaardigde producten. Daar nu voor de ertsverwerkende ijzerindustrie de benoodigde grondstoffen in overwegende mate bestaan uit ijzererts en uit cokes (cokeskolen), kunnen wij voor de genoemde 2 voorwaarden ook schrijven:

a. goedkoop ijzererts; b. goedkoope cokes (cokeskolen); c. een goede markt voor den afzet van de vervaardigde producten.

In de eerste plaats is het gewenscht nu de aandacht te vestigen op de onder c. genoemde voorwaarde. De vervaardigde producten worden in hoofdzaak geleverd aan de ijzerindustrie, de constructiefabrieken, de bouwbedrijven, spoorwegen en scheepswerven. Zij vinden in hoofdzaak afzet in de groote industriecentra. Waar zijn deze ontstaan? In het algemeen daar waar bedrijfskracht goedkoop is op te wekken. Daar waar de groote industriecentra zijn verrezen en waar dus de voorwaarde c. voor het ontstaan van een ertsverwerkende ijzerindustrie vervuld is, is in het algemeen de krachtbron goedkoop. Zonder nu de beteekenis van olie als krachtbron voor bepaalde landstreken uit het oog te verliezen en zonder ook te ontkennen, dat in bepaalde landstreken de waterkracht de steenkool kan vervangen als opwekker van kracht, mogen wij toch wel zeggen, dat in zeer overheerschende mate de vraag of ergens goedkoope kracht kan worden opgewekt, beheerscht wordt door de vraag, of aldaar goedkoope steenkolen aanwezig zijn en, in het algemeen gesproken is de stelling dan ook juist, dat daar waar steenkolen goedkoop en overvloedig zijn, de groote industriecentra ontstaan. Nu zijn niet alle steenkolen cokeskolen en het is dan ook niet juist, dat daar waar goedkoope steenkool voor industriedoeleinden aanwezig is, ook goedkoope metallurgische cokes is te vervaardigen. Het zou echter te ver voeren en onnoodig zijn dit onderscheid tusschen industriekolen en cokeskolen nader te analyseeren. Een feit is, dat in het algemeen de landen en landstreken, die rijke kolenbeddingen bezitten, ook de grondstof bezitten, die voor de vervaardiging van metallurgische cokes noodig is.

Zoo zien wij dus, dat in die streken waar overvloed van steenkolen is en waar dientengevolge industriecentra zijn gegroeid, twee van de 3 voorwaarden voor het ontstaan van een ijzerertsverwerkende grootindustrie vervuld zijn, n.l. goedkoope cokeskolen en een goede markt voor den afzet van het vervaardigde product.

Thans blijft nog één voorwaarde over, n.l. de aanwezigheid van goedkoop ijzererts. Nu is het echter dusdanig met de vindplaatsen van ijzererts gesteld, dat deze slechts bij uitzondering in de onmiddellijke nabijheid liggen van de uitgestrekte steenkolenvelden. In Engeland is dit het geval, doch de inheemsche ertsproductie voldoet nog slechts in de helft van de behoeften van de ertsverwerkende industrie. In Duitschland is het grootste industriecentrum in Westfalen gelegen, terwijl de ertsen van het Siegerland slechts een zeer klein gedeelte van de behoeften der hoogovens dezer streek dekken. Silezië is nagenoeg geheel op geïmporteerde

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

ertsen aangewezen. In Frankrijk liggen de kolenmijnen voornamelijk in het N.W., de ertsmijnen in het N.O. van het land. In Amerika moeten de ertsen als regel over een afstand van 1000 K.M. vervoerd worden naar de hoogovens. Inderdaad mogen wij wel zeggen, dat het tot de uitzonderingen behoort, als de 3e voorwaarde tegelijk met de beide andere vervuld wordt, terwijl, waar dit oorspronkelijk het geval was, de ertsverwerkende industrie een vlucht heeft genomen, die haar toch ook afhankelijk heeft gemaakt van over grooten afstand aangevoerd erts.

Wij zien dus uit het voorgaande, dat de algemeene regel is geweest, dat de ertsverwerkende industrie voor haar behoeften aan ijzererts op aanvoer over min of meer groote afstanden was aangewezen. De regel geldt, dat het erts gebracht wordt naar de steenkolen en niet omgekeerd, dat de steenkolen gebracht worden naar het erts.

Dit wordt door de statistiek ten overvloede bewezen. Zweden en Spanje, ertsrijke, doch steenkolenarme landen, hebben geen groote ertsverwerkende industrieën kunnen ontwikkelen. Wel produceert Zweden staal van uitmemende qualiteit, doch in betrekkelijk geringe hoeveelheden. Daarentegen hebben Engeland en Duitschland, beide steenkolenrijke landen, hun productie van ruwijzer opgevoerd tot een cijfer, ver in execs van wat uit eigen ertsen zou kunnen worden gewonnen. België, zonder ijzererts, doch rijk aan kolen, heeft een jaarlijksche productie van 2.300.000 ton ruwijzer. Beschouwt men de landen niet als geheel, doch onderscheidt men de afzonderlijke landsdeelen, dan wordt de gestelde regel nog verder bevestigd. In Duitschland is een groot industriecentrum met ertsverwerking in Silezië, samenvallende met het kolenbekken daar ter plaatse. In Oostenrijk is de industrie in Bohemen en Opper-Silezië geconcentreerd nabij de kolenvelden, ofschoon de ertsen hoofdzakelijk uit Stiermarken komen. Amerika verwerkt zijn ertsen hoofdzakelijk in Pennsylvania en Illinois, de voornaamste kolenproduceerende staten, ofschoon ze in Minnesota en Michigan gewonnen worden. Natuurlijk is dit geen vaste wet, waarop geen inbreuk mogelijk is. Als voornaamste afwijking op den algemeenen regel zou gewezen kunnen worden op het Minette-gebied, waar in groote hoeveelheden cokes wordt aangevoerd, ten einde de ertsen plaatselijk te verwerken. Hier hebben wij evenwel te doen met bijzondere omstandigheden. De aangevoerde cokes komt uit Westfalen en wordt geleverd in ruil voor erts. De cokes is feitelijk een terugvracht op de ertsleveringen naar den Beneden-Rijn.

Hoe het zij, uit al het voorgaande wordt de stelling bevestigd, dat de ijzerertsverwerkende industrie het niet schuwt afhankelijk te zijn van den aanvoer van erts van grooten afstand en vaak vanuit andere landen, indien zij gunstig gelegen is ten opzichte van den aanvoer van goedkoope cokes en over een goede markt beschikt voor den afzet van haar producten.

Dit resultaat der beschouwingen is, enkel en alleen van het standpunt der hoogoventechniek bekeken, verrassend. Immers voor de vervaardiging van 1 ton ruwijzer zijn 2 à 3 ton erts noodig (naar gelang van het ijzergehalte) en slechts ca. 1 ton cokes (hoogstens 1,5 ton cokeskolen). Waar het transport van cokeskolen niet bezwaarlijker of duurder is dan dat van erts, zou het voor de hand liggen te vermoeden, dat men de kolen naar het erts zou brengen en niet omgekeerd. Inderdaad geschiedt dit echter, zooals betoogd, in het algemeen niet. De ertsverwerkende ijzerindustrie is de hoeksteen, waarop alle andere grootindustrie moet worden opgebouwd; deze laatste ontstaat doorgaans daar waar de beschikking bestaat over goedkoope kolen en zoo beheerscht de plaats, waar de grootindustrie gecentraliseerd is, tevens de plaats waar als regel de hoogovens verrijzen zullen.

Is in het voorgaande de algemeene regel vastgelegd, die voor de ontwikkeling van de grootijzerindustrie van belang is geweest, thans moet een oogenblik de aandacht worden gewijd aan de afwijkingen op dezen algemeenen regel.

De algemeene regel wordt ook wel uitgedrukt in de bekende stelling: „Eisen reist zu Kohlen". De ontwikkeling van de groot-ijzerindustrie van den lateren tijd tast deze stelling in haar algemeenheid weliswaar niet aan, doch bewijst, dat zij vooral niet voor elk bepaald geval als een dogma moet worden toegepast. In den lateren tijd zijn talrijke hoogovenbedrijven opgericht op plaatsen, waar niet de aanwezigheid van kolen, doch waar de aanwezigheid van goedkoop erts of de aanwezigheid van een goede markt voor den afzet van de vervaardigde producten den doorslag gaf. Voor geen van deze verspreide bedrijven echter verloor de kolenbasis haar beteekenis, alleen overwogen bij de keuze van de plaats van vestiging een of beide van de andere genoemde factoren. In het bijzonder is het nu interessant te zien, hoe langs de kusten van Duitschland en Frankrijk hoogovenbedrijven zijn ontstaan, sommige met en sommige zonder verdere verwerking van het ruwijzer tot staal en walsproducten. In Duitschland vinden wij deze bedrijven in Stettin, Lübeck, Bremen en Emden. Zij hebben zich door de keuze van de plaats van vestiging verwijderd van de kolen. Engelsche kolen waren vóór den oorlog in de genoemde plaatsen goedkooper te betrekken dan Duitsche kolen en zij zijn genaderd tot de ertsen. Zij konden dit doen, omdat zij voor hun producten in de nabijheid van dit werk een markt vonden. Wie den algemeenen regel dan ook goed begrijpt, ziet in dit verschijnsel geen tegenstrijdigheid, doch beseft, dat deze uitmiddelpuntige ijzerertsverwerkende bedrijven thans ontstaan kunnen, omdat de machtige industrie, die in de nabijheid van de kolenvelden van Duitschland gegroeid is, zich in steeds wijder kringen om het centrum heen gelegd heeft. Daardoor komen thans voor de vestiging van hoogovens en staalfabrieken landstreken in aanmerking, die nog voor korten tijd ongeschikt waren.

In een volgend artikel gaat de schrijver na in hoeverre de oprichting van een hoogovenbedrijf met bijbehoorende staal- en walsfabrieken in Nederland met deze voorwaarden rekening houdt.

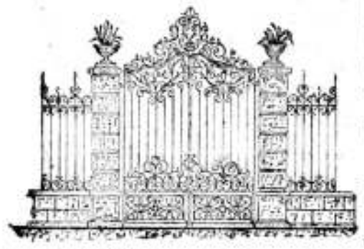
Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Cement-, Trottoir- en andere Tegels, Trottoirbanden, Dakpannen, Kunstzandsteen, Bouwsteen, Tennisbanen, enz.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

Bouwkunde
Door Architect dipl. worden privaatlessen gegeven in Bouwkunde en aanverwante vakken. Wekelijksche correcties. Brieven fr. lett. M 22, Algem. Adv.-Bur. ROUMA & Co., Amsterdam.

MARTIN & Co., Amsterdam.
ACHTER-OOSTEINDE 2—4 6, bij het Paleis voor Volksvlijt.
Marmeren Schoorsteenmantels.
Vraag album en prijzen.

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
FABRIEK van
IJzeren Hekken, IJzerconstructies,
Smeedwerken,
AUTOGENE LASCHINRICHTING,
Inschuifhekken, Steek- en Wentel-
trappen, IJzeren Deuren, Reservoirs
enz. Telefoon No. 14

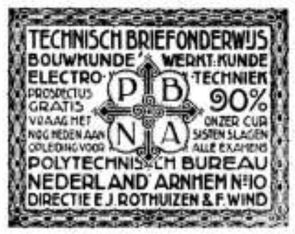
CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. -- KYANISEERINRICHTING.
Telegram Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek en Kantoor: PIEKSTRAAT 43-45 (a d. Persoonshaven.)
Telefoon No. 3332.

DE APELDOORNSCHE STEENHOUWERIJ.
Specialiteit in Grafzerken en marmeren Schoorsteenmantels.
Mariastraat 19, APELDOORN.

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Centraal Instituut voor
Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM
DIR. J. E. DE CHENE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens
PROSPECTUS OP AANVRAGE